

შერაბ ჩუხუა

**ვუძღვნი პროფესორ
გიორგი როგავას ხსოვნას**

**ქართველურ ენა-კილოთა
შედარებითი
ლექსიკონი**

**დამატებითი მასალები ისტორიულ-ეთიმოლოგიური
ლექსიკონისათვის**

**თბილისი
2000-2003**

ლექსიკონში მოცემულია ძიებანი ქართველურ ენა-კილოთა შედარებითი ლექსიკიდან. გამოვლენილია საერთო-ქართველური ფუძეენიდან მომდინარე ასეულობით ლექსიკური ერთეული, რომელზეც ადრე არ იყო მითითებული საენათმეცნიერო ლიტერატურაში. ავტორი უხვად მოიხმობს გენეტურად საერთო მასალას მონათესავე იბერიულ-კავკასიური ენებიდან. ეტიმოლოგიზებულ ძირთა გარკვეული ნაწილი ინტერესს იწვევს პროტოქართველთა წინარე კულტურის ისტორიის თვალსაზრისითაც.

შრომის შესავალ ნაწილში განიხილება ქართველურ ენათა შედარებითი ფონეტიკის აქტუალური საკითხები. აღწერილია აქამდე უცნობი ფონეტიკური პროცესები სვანურ-რიდან.

წიგნი განკუთვნილია ფილოლოგიის, ისტორიის, აღმოსავლეთმცოდნეობის ფაკულტეტების სტუდენტთა, მასწავლებელთა და ქართული კულტურის ისტორიით დაინტერესებულ მკითხველთა ფართო საზოგადოებისათვის.

© გამომცემლობა „უნივერსალი“, 2003

© მ. ჩუხუა

ISBN 99928-976-9-4

შინაარსი

წინასიტყვაობა	33
ისტორიული ფონეტიკის ზოგიერთი საკითხის თაობაზე	5
სვანურში: სონანტთა სისტემა ლ რ მ ნ უ	15
§ 1. ლ.	15
§ 2. ს.-ქართვ. ლ → სვან. დ.	15
§ 3. ლ → უ.	16
§ 4. ლ → მ.	17
§ 5. ლ → ნ.	17
§ 6. ლ → რ.	18
§ 7. მ.	19
§ 8. ს.-ქართვ. მ → სვან. ნ.	19
§ 9. მ → ლ.	19
§ 10. მ → ბ.	20
§ 11. ნ.	20
§ 12. ს.-ქართვ. ნ → სვან. რ.	20
§ 13. ნ → მ.	21
§ 14. ნ → ლ.	22
§ 15. რ.	22
§ 16. ს.-ქართვ. რ → სვან. ლ.	22
§ 17. რ → ნ.	23
§ 18. რ → მ.	23
§ 19. უ → ბ.	24
§ 20. ფონეტიკურ პროცესთა ზოგადი კანონზომიერებისათვის	24
სვანურში	24
§ 21. გ → ნ პროცესისათვის ქართველურ ენებში.	24
§ 22. საერთოქართველური ხლ თანმიმდევრობის რეალიზაციისათვის სვანურში	25
§ 23. შიშინა → სისინა გადაბგერებისათვის სიბილანტებში	27
§ 24. ს.-ქართვ. ძ ც წ ს → ძგ ცქ წკ სქ პროცესისათვის	30
სვანურსა და ზანურში	30
§ 25. ს.-ქართვ. ხ → ქართ. ს ზან. სქ სვან. ხგ/სკ —*სქ	30
§ 26. ს.-ქართვ. წ → ქართ. წ ზან. წკ სვან. წკ/სკ	31

§ 27 ს.-ქართვ. ძ → ქართ. ძ ზან. ძგ სვან. ძგ → სგ/სკ	31
§ 28 ს.-ქართვ. ც → ქართ. ც ზან. ცქ/ჩ სვან. სგ ←*ცქ	31
§ 29 უკანაენისმიერთა დაკარგვის შემთხვევები თანხმოდან-კომპლექსებში	32
§ 30 ს.-ქართვ. სთ, თ ქართველურ ენებში	33
§ 31 საერთოქართველური ჭ წკ-ს შესატყვისები სვანურში	36
§ 32 გ/ღ → ზ პროცესისათვის სვანურში	37
§ 33 ტკ კომპლექსისათვის სვანურში	38
§ 34 საერთოქართველური ყ სვანურში	38
§ 35 სისინა შიშინა სიბილანტთა სუბსტიტუციისათვის სა-ერთოქართველურში	39
§ 36 ზმნური სუფიქსაციის ზოგიერთი საკითხი სვანურში	43
§ 37 -არ	43
§ 38. -ერ	44
§ 39. -ებ → -ებ → -აბ	44
§ 40. -ეფ → -აფ → -აფ	45
ლექსიკონი ა — ჰ	47-426
ბოლოთქმა	427
საერთოქართველურ არქეტიპთა ინდექსი	429
გამოყენებული ლიტერატურა	445
შემოკლებათა განმარტება (ენები, დიალექტები)	451
გაანალიზებულ ძირ-ფუძეთა საძიებელი	454

ქართველურ ენა-კილოთა ლექსიკის შედარებითი შესწავლა გასული საუკუნის 80-იან წლებში თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის კავკასიურ ენათა განყოფილებაზე სწავლისას დაიწყო პროფ. გ. როგაეას ხელმძღვანელობით. მოგვიანებით კვლევის შედეგები წერილებისა და თეზისების სახით პერიოდულად ქვეყნდებოდა ენათმეცნიერების ინსტიტუტის სამეცნიერო კრებულში „ეტიმოლოგიური ძიებანი“, ასევე სხვადასხვა სამეცნიერო სესიათა მასალებში.

1991-1992 წლების მიჯნაზე საქართველოში განხორციელებული სამხედრო-კრიმინალური სახელმწიფო გადატრიალების შემდგომ, როცა ქართველი ერის მტრებმა საქართველოდან განდევნეს პრეზიდენტ ზვიად გამსახურდიას ჰუმანიტარული ეროვნული ხელისუფლება, ნეობოლშევიკურ-ანტიქართული რეჟიმის პირობებში ჩვენ იძულებით დავტოვეთ სამშობლო და დღემდე დევნილობაში ვაგრძნობთ დამოუკიდებელ სამეცნიერო მუშაობას.

წინამდებარე მონოგრაფიის გამოქვეყნებაზე ფიქრი შესაძლებელი გახდა ახლადგამოცემული სევანური ლექსიკონის წყალობით (ვ. თოფურია, მ. ქალდანი, სევანური ლექსიკონი, თბილისი, 2000). მისგან დიდად არის დავალებული ჩვენი ნაშრომი. დანამდვილებით შეიძლება ითქვას: სევანური ლექსიკონი საიმედო (მყარი) საფუძველია ქართველურ ენა-კილოთა ლექსიკის გაღრმავებული ისტორიულ-ეტიმოლოგიური კვლევისა. და გვჩერა, რომ იგი საპატიო ადგილს დაიკავებს ამ რიგის სხვა ლექსიკონთა შორის.

ნაშრომი იქმნებოდა ცნობილი ქართველი ლექსიკოგრაფის ი. კყონიასეული განწყობით. ჩვენთვის ახლოა ავტორის გულისტკივილი გამოტოვებულ ქართულ სიტყვებზე. აკი სათაურშივე მოსთქვამდა კიდევ: „სიტყვის კონა, საბა-სულხან ორბელიანის და დავით ჩუბინაშვილის ლექსიკონებში გამოტოვებული სიტყვები“ სწორედ სხვა ლექსიკონებში (შედარებით, ეტიმოლოგიური) „გამოტოვებულ“ საერთოქართველურ სიტყვათა კვალდაკვალ ძებნაში მოპოვებულმა მასალამ მოიყარა თავი ამ ლექსიკონში.

ქართველურ ენა-კილოთა შედარებითი ლექსიკონი უწინარესად სევანურს ეძღვნება. ჩვენი მიზანია, გამოვავლინოთ საერთოქართველურ ძირ-ფუძეთა სევანური ეკვივალენტები. ახსნას ეუძებნით აქამდე თითქოსდა განმარტებით მდგომ სევანურ სიტყვებს. უფრო ზუსტად რომ ვთქვათ, წარმოვაჩინთ სევანური ლექსიკონის იმ ნაწილს, რომელიც კანონზომიერ ფონეტიკურ-სემანტიკურ შესატყვისობებს იძლევა ძველი ქართულის (იბერიულის) მიმართ (არნ. ჩიქობავა). ამიტომაც მეთაურ სიტყვად სევანური გამოვიტანეთ, სადაც სევანური ერთეული ვერ გამოვლინდა, იქ — ქართული.

მასალებში შემოვიდა მხოლოდ ისეთი შეპირისპირებები, რომლებიც ჩვენ მიერ იქნა გამოვლენილი; ან ძველ შესატყვისობებს დამატებულია ამა თუ იმ ქართველური ენის (დიალექტის) სათანადო, აქამდე უცნობი, ეკვივალენტი (აგრეთვე იბერიულ-კავკასიური პარალელები).

ცალკეულ ლექსიკურ ერთეულთა განხილვისას განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობოდა ფონეტიკური პროცესების აღწერას. ამიტომაც ლექსიკონის შესავალ ნაწილში სპეციალური პარაგრაფები ეძღვნება ახალგამოვლენილ ფონეტიკურ შეფარდებებს ქართველურ დიალექტთა შორის.

ნაშრომი შესრულებულია თანამედროვე იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერების მიღწევათა საფუძველზე. ჩვენ, როგორც ამ ენათა სხვა მრავალი სპეცია-

ლისტი, ვიზიარებთ იბერიულ-კავკასიურ ენათა და ხალხთა გენეტური ნათესაობის, საერთო წარმომავლობის, ცნობილ თეორიას (ივანე ჭავჭავაძის, არნ. ჩიქობავა), ამიტომაც უხვად მოვიხმობთ საერთოქართველურ ძირ-ფუძეებთან მონათესავე ლექსიკურ მასალას მთის იბერიულ-კავკასიური ენებიდან.

განსახილველი სიტყვები დალაგებულია ანბანთრიგზე.

აერთი გულწრფელ მაღლობას მოახსენებს მეგობრებს: გოჩა ნაჭყვიას, მედეა სინარულიძეს, დათო შამუგიას, რომლებიც არაერთი წლის მანძილზე შეძლებისდაგვარად ცდილობდნენ ხელი შეეწყოთ სამეცნიერო მუშაობაში.

და ბოლოს, მოგვითხრონ იმ ავტორებმა, რომელთა კვლევის შედეგების გამოყენება ვერ მოგვიხერხდა ფორსმაგორული პირობებისა გამო.

მარიამობისთვე, 2001 წელი.

წინახიტყვაობა

ქართველური ენა-კილოები (ქართული, ზანური ანუ მეგრულ-ქანური,¹ სვანური) შემოდის იბერიულ-კავკასიურ ენათა ოჯახის იბერიულ (ქართველურ) ქვეჯგუფში აფხაზურ-ადიღური (აბაზური, აფხაზური, ადიღური, უბიზური, ყაბარდოული (ჩერქეზული)), ნახური (ბაცბური, ინგუშური, ჩაჩნური (იჩქერიული)) და დაღესტნური (ზუნძურ-ანდიურ-დიდოური, ლაკურ-დარგუული, ლეზგიური...) ქვეჯგუფის ენებთან ერთად (არნ. ჩიქობავა).

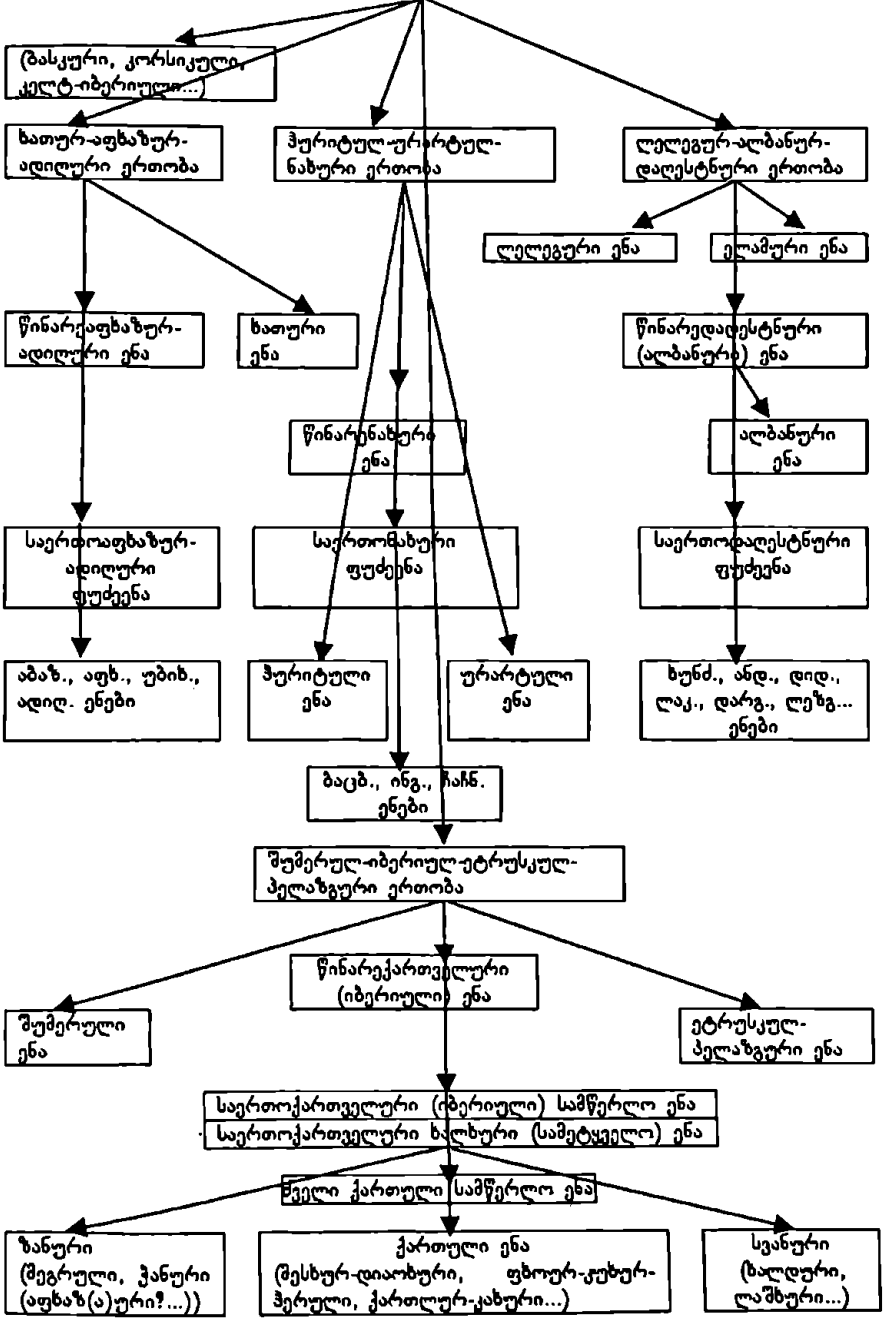
იბერიულ-კავკასიურ ენათა ოჯახში ერთიანდება ძველი სამყაროს უძველესი ცივილიზაციის მკვდარი ენებიც: შუმერული, ეტრუსკულ-პელაზგური, ხათური (ანუ პროტოხეთური), ურარტული, ჰურიტული, ელამური, ლელეგური... აგრეთვე თანამედროვე ბასკური ენა (ი. ბრაუნე).

შემოთხაშობილი ცალკეულ ენათა და ქვეჯგუფთა ნათესაობრივი ურთიერთდამოკიდებულება სქემატურად შემდეგნაირად გამოისახება:

---

¹ მეგრულისა და ქანურის (ლაზურის) დამოუკიდებელ ენებად კალიფორნია ზოგიერთი ენათმეცნიერის მიერ (გ. ლეტერსი, ჰ. ფენრიხი, ზ. სარჩელაძე...) სამეცნიერო თვალსაზრისით უსაფუძვლოა და დაუსაბუთებელი. საინტერესოა, რატომ არ შეიტანეს თავიანთ ეტიმოლოგიურ ლექსიკონში ფენრიხ-სარჩელაძემ დამოუკიდებელ ლექსიკურ სტატიებად ქანურ-მეგრული იზოგლოსები (არგუნე „ნაქაბი“, ბიჯა „ჟოზი“, ნეძ-ე „აკალი...“)? თუ მეგრული და ქანური დამოუკიდებელი ენებია, მაშინ მათ შორის ფიქსირებული საერთო ლექსიკური მასალაც უნდა ასახულიყო ისეთ ლექსიკონში, როგორც ეტიმოლოგიურია. ავტორების მიერ შემოთავაზებული პრინციპი ამას მოითხოვდა. მაგრამ ეს არ გაეთდა. — რატომ? პასუხი არასამეცნიერო შეიძლება იყოს...

წინარეიბერიულ-კავკასიური (ალაროდიული) ენა

წარმოდგენილი სქემის ქართველურ ნაწილში განმარტებას ითხოვს საერთოქართველური (იბერიული) სამწერლო ენისა და საერთოქართველური ხალხური (სამეტყველო) ენის ურთიერთმიმართების საკითხი. ვფიქრობთ, საერთოქართველური (იბერიული) სამწერლო ენა შეიქმნა წინარე-ქართველური (იბერიული) დიალექტურად ჯერ კიდევ გაუდიფერენცირებელი ენის ბაზაზე. როცა სამწერლო ენა და ცოცხალი მეტყველება მეტ-ნაკლებად ერთმანეთის იდენტურ-იგივეობრივი იყო. და მხოლოდ მომდევნო ეტაპზე სამეტყველო ენის ბაზაზე იკიდებს ფეხს ქართულ-ზანურ-სვანური დიალექტური სხვაობა ანუ კილოურად დიფერენცირებული საერო (ხალხური) ზეპირმეტყველება. სწორედ ხალხური იბერიულისგან იღებს სათავეს თანამედროვე ქართველური დიალექტები, მაგრამ იმავდროულად განსხვავებულად მომეტყველე კილოურ ჯგუფებს ყოველთვის აერთიანებდა სამწერლო იბერიული (საერთოქართველური) ენა, როგორც კულტურის, განათლების, რელიგიის და საერთოდ სახელმწიფოს ენა. ამგვარი მიმართება გრძელდებოდა ქართველთა ცხოვრების ისტორიულ პერიოდშიც. ახალი წელთაღრიცხვის პირველი საუკუნეებიდან მოყოლებული ძველი ქართული სამწერლო ენა უშუალოდ აგრძელებდა საერთოქართველური (იბერიული) სამწერლო ენის უწყვეტ ტრადიციას ტრანსფორმაციის უმნიშვნელოდ ნელი ტემპით მაშინ, როდესაც ქართველური დიალექტების ენებად ჩამოყალიბების პროცესი უკვე დასრულებული იყო. თვით ქართული საერო მეტყველება თითქმის არასდროს არ იყო იდენტური ძველი ქართული სამწერლო ენისა იმ უბრალო მიზეზის გამო, რომ სხვადასხვა ისტორიული ეპოქების მონაცემებია. ქართლური, მესხური, კახური, იმერული... ისევე სხვაობდა ძველ ქართულ სახელმწიფო სამწერლო ენასთან, როგორც მეგრული ან რომელიმე სხვა ქართველური დიალექტი (შდრ. ძველი ლათინური სამწერლო სახელმწიფო ენა და ძველი ლათინური სამეტყველო ენა, როცა ლათინური ენის ისტორიული დიალექტების შედარებითი ანალიზით რეკონსტრუირებული სიტყვა-ფორმები არ ემთხვევა ძველი ლათინური სამწერლო ენის რეალურ ფაქტებს (ა. მეიე)). ისტორიულად არსებული საერთო სურათი მეტნაკლები განსხვავებით დღესაც ჩვენს სინამდვილეშიც ანალოგიურია.

საერთოქართველური ფუძეენის რეალურად არსებობაზე მეტყველებს ისეთი კომპოზიტების არსებობა, რომლებიც ადიან საერთოქართველური ერთიანობის ქრონოლოგიურ დონემდე, შდრ.: ქართ. გენ-აჟ-ი ზან. ბინ-ეხ-ი სვან. ჟინ-ჰჟ, ს.-ქართვ. *ჟინ-აჟ-; საერთოქართველური *ჟინ-აჟ-რთული შედგენილობისაა: პირველი ჟინ- სეგმენტი იგივე ძირია, რაც ს.-ქართვ. *ღჟინ-(ო) სიტყვაში მეორდება (ქართ. ღჟინ-ო, ზან. ღ(გ)ინ-ი, სვან. ღჟინ-ელ). ჟ-ს წინ ღ-ს განვითარება (ე. თოფურია) მომხდარა ცალკე აღებულ *ჟინ-ო სიტყვაში საერთოქართველურ დონეზე, ამიტომაც დასტურდება ღ ფონემიანი ფუძეები ყველა ქართველურ ენაში. გენ-აჟ-ის *ჟინ-აჟ-იდან მომდინარეობას მხარს უჭერს ი-ნიანი ფორმების არსებობა ზანურში — ბინ-ეხ- — *გინ-ოხ-, რომელიც აგრძელებს საერთოქართვე-

ლურ ი გახმოვანებას, რაც ღვინო-შიცაა დატული. მეორე ნაწილი კომპო-
ზიტისა ავ- დღეს დამოუკიდებლად არ იხმარება, მხოლოდ ვენ-ავ-შია
შემორჩენილი, მისი მონათესავე ძირები დასტურდება დალესტურ ენებში:
ხუნდ. ახ, ბოთლ., ღოდ. ახი, ახეახ. აჯი, ანდ. ოხი, დიდ. ახ, ხეარშ. ოჰ,
კაპ., ჰუნზ. აჰ, შინუხ. ახი-ბაკ „ზეარი“, დარგ. ანჯ, ლაქ. ავ „ბალი“ ე. ი.
ვენ-ავ-ი კომპოზიტია და ნიშნავს ღვინის (*ჟინ-) ბალს (*ავ-).¹

ამრიგად, საერთოქართველურ სამწერლო ენაში (ფუძეენა) არსებობ-
და დამოუკიდებელი ლექსიკური ერთეულები: *ჟინ-(ო) → ღჟინ-ო და
ავ- „ბალი“, მათი შერწყმით (კომპოზიციით) საერთოქართველურშივე შე-
იქმნა ჟინ-ავ- ჟენახი“ კომპოზიტი, რომელიც შესატყვისებს იძლევა ის-
ტორიულ ქართველურ ენებში. აქედან დასკვნა: ჟინ-ავ- სიტყვათწარმოება
საერთოქართველური დონისაა. და მიუთითებს საერთოქართველური ფუ-
ძეენის რეალურად არსებობაზე, რადგანაც ქართული, ზანური თუ სვანუ-
რი ენობრივი ცნობიერებისთვის ვენახი ერთი სიტყვაა, მისი შემდგო-
მი სეგმენტაცია სპეციალური სამეცნიერო კვლევის გარეშე შეუძლებელია.

ვენახი არ არის ერთადერთი სიტყვა, რომელიც რთული შედგე-
ნილობისაა და საერთოქართველური ფუძეენიდან მომდინარეობს. ფუძეე-
ნის წიაღში შექმნილად მიიჩნევა ქართული სიტყვა ძეწნა. მის შესახებ
არნ. ჩიქობავა წერდა: „ძეწნა-ა/ი ძელ-წნ- (ზმნა: წნ-ავ-ს) (სახელის ფუ-
ძის უძველესი აგებულება ქართველურ ენებში, თბ. 1942, გვ. 33)“. რო-
გორც ვხედავთ ძე-წნ- —*ძელ-წნ-, სადაც ძელ- იგივეა, რაც ზანური
ჯა(ლ-) „ხე“, ხოლო წნ- — წან- „წენა“, ე. ი. ძე-წნ-ი/ა —*ძელ-წნ-ი/ა
„ხე წული“. რა მდგომარეობაა ქართველურ ენებში? ისევე როგორც
ვენახის შემთხვევაში, აქაც ზანური და სვანური შესატყვისობებს იძ-
ლევიან მთლიანად ძე-წნ- ფუძის მიმართ, შდრ. ზან. (მეგრ.) ზი-ჰონ-ი —
ჯი-ჰონ-ი (შდრ. გვარი ჯი-ჰონ-აია), სვან. ჰე-ჰენ-დ ზს., ჩე-ჰენ-დ ლშ.,
ჩი-ჰენ-დ (ვ. თოფურია). და ეს მაშინ, როცა სვანურს ცალკე აღებული
არც ძელ-ის და არც წან- „წენა“ ზმნის შესატყვისი არ მოეპოვება, და-
კარგული აქვს.

სხვა მხრივაც არის ძე-წნ- ფუძე საინტერესო. აქ ყურადღებას მიი-
პყრობს ლ-ს დაკარგვის ფონეტიკური პროცესი ფუძეენაში. ანუ ძელ-წნ-
→ ძე-წნ- იმ ენაში განხორციელდა, რომლის ნიადაგზეც თვითონ კომპო-
ზიტია შექმნილი, ხოლო ქართველური ენები (ქართული, მეგრულ-ქანური,
სვანური) შესატყვისობებს იძლევიან სწორედ ლ დაკარგულეარიანტიანი
ალომორფის მიმართ. ფონეტიკური პროცესების მოქმედება საერთოქარ-
თველური ფუძეენის დონეზე მტკიცდება კონკრეტული ფაქტების მიხედ-
ვით. შეგვიძლია მივუთითოთ ორ ამგვარ პროცესზე: ლ-ს განვითარება ჟს-
წინა მობიციამში (*ჟინ-ო → *ღჟინ-ო) და ლ სონანტის გაუჩინარება

¹ ს. ქართვ. *ჟინ-(ო) „ღვინო“ სიტყვის შესატყვისებია: ნახ. ვენ, აფხაზ. ა-ჟენ(ნ) „ღვინო“. მონათესავე ენათა ჩვენება ძვირფასია ღვინო-ს სიტყვის ისტორიის კვლევის გზაზე.

წსთან პრეპოზიციის (ძელ-წნ- → ძე-წნ-, შდრ. ს.-ქართ. ძელ + ქვა, სადაც ლ შენარჩუნებულია).

ასევე საერთოქართველური (იბერიული) სამწერლო ენის სიტყვაწარმოების ნიმუშად ივარგებს რთული აგებულების ზა-მთ-არ-ი სიტყვა, რომელიც ზა- „დრო, წელი“ და მ-თ-არ-ი „თოვლიანად“ ითარგმნება, შდრ. ზან. ზო-თ-ონჯ-ი „ზამთარი“, სეან. ზა-მ „წელი“

მეგრული (resp. ზანური) ამ შემთხვევაშიც კანონზომიერ შესატყვისს ზამ-თ-არ- კომპოზიტის მიმართ იძლევა, თორემ ცალკე ზო- და თ-ონჯ- — *მთ-ოჯ-ი ფორმები მისთვის უცნობია.¹

ზემოთაღწერილი საერთოქართველური ენობრივი ერთიანობიდან მომდინარე კომპოზიტების ანალიზი ცხადყოფს, რომ საერთობერიული ფუძეენა არ არის მხოლოდ თეორიულად ნაყარაუდევი სუბსტანცია, იგი რეალურად არსებობდა კონკრეტულ დროსა და სივრცეში. მისგან უშუალოდ მომდინარეობს ძველი ქართული სამწერლო ენა, რომელიც განაგრძობდა დიდი ხნის წინათ შექმნილი საერთოქართველური სამწერლო ენის ტრადიციებს. ამდენად ქართველური (ქართული) სამწერლო ენის (დამწერლობის) შექმნა ქრონოლოგიურად ემთხვევა საერთოქართველური ფუძეენის არსებობის პერიოდს. ამის დამადასტურებელი სხვა კონკრეტული ფაქტების კვლევა-ძიება მომავლის საქმეა.

საერთოქართველური ფუძეენის დიფერენციაციის მომდევნო ეტაპზე ქართველურ ენებს შორის საბოლოოდ ჩამოყალიბდა რეგულარულ და კანონზომიერ ბგერათშესატყვისობათა შემდეგი ფორმულები:

ს.-ქართ. ფონოლოგიური სისტემა	ქართული	ზანური	სეანური
*ა	ა/ე	ო —/უ	ა — ა/ე/ი
*ე	ე	ა —/ე	ე —/ა
*ი	ი	ი/ე	ი/ე
*ო	ო	ო —/უ —/ე/ი	ო —/ო/უ/ე
*უ	უ	უ —/ო —/ე/ი	უ —/უ/ე/ი
*ბ	ბ	ბ/მ/ფ	ბ/მ/ფ
*ფ	ფ	ფ	ფ
*კ	კ	კ	კ

¹ ზო-თონჯ-ში გამოყოფილი ზო- სემანტი, რომელიც შესატყვისია ქართული ზა- (ზამთარი, ზაფხული), სეანური ზა(მ) || ზა-მ „წელი; ზაფხული“ სიტყვებისა (ნ. მარი), შეიძლება ჩანდეს სეანურ ზო-მზა „ახალი წელი“ სიტყვაში. ეს უკანასკნელი ზანური წარმოშობისა უნდა იყოს, რაზეც ა — ო (ზა- — ზო-) გარდაქმნის გარდა ე — ა-ც მიუთითებს (ზო-მზა), შდრ.: სეან. ზა(მ)მანჯ || ზამანჯ || ზამამანჯ „ახალი წელი“ ზან. ზომზა — *ზო-მზა (მაცემოკა...) „ახალი წელი“... იხ. აქვე.

ს.ქართვ. ფონოლოგიური სისტემა	ქართული	ზანური	სვანური
*ღ	ღ	ღ	ღ
*თ	თ	თ	თ -/მთ
*ტ	ტ	ტ	ტ
*ძ	ძ -/ყ	ჟ/ძგ	ჟ/ძგ
*ც	ც -/ჩ	ჩ/ცქ	ჩ (- ჰ)/ცქ
*წ	წ -/ჭ	ჭ/წკ	ჭ (-ჰ)/წკ
*ზ	ზ -/ვ	ვ -/ზ	ვ -/ზ
*ს	ს -/შ	შ/სქ	შ/სქ
*ჯ	ჯ	ჯგ -/ძგ(ჱ)	ჯგ -/ძგ(ჱ)
*ჩ	ჩ	ჩქ -/ცქ(ჱ)//ცქ	ჩქ -/ცქ(ჱ)
*ჭ	ჭ	ჭკ -/წკ(ჱ)//წკ	ჭკ -/წკ(ჱ)
*შ	შ	შქ -/სქ(ჱ)	შქ/სქ(ჱ)
*გ	გ	გ	გ -/ქ/დ
*ქ	ქ	ქ	ქ -/ჩ
*კ	კ	კ	კ -/ჭ
*ლ	ლ	ლ	ლ
*ხ	ხ	ხ	ხ -/პ
*ც	ც	ც	ლ
*ჭ	ჭ/ხ	ქ/ხ	ჭ
*ყ	ყ	ყ -/ყ/ღ	ყ -/ჭ
*ფ	ლ/რ(ჱ)	ლ/რ(ჱ)	ლ/რ(ჱ)
*პ	ხ/ქ	ხ/ქ	ხ/ქ
*მ	მ	მ	მ/ლ
*ნ	ნ	ნ	ნ/რ
*რ	რ	რ (- ლ)/ყ	რ (- მ)/ნ/ლ(შ)
*ლ	ლ	ლ -/რ/შ	ლ (-ჱ)/რ/შ(შ)
*ჱ/ვ	ჱ/ვ	ვ/მ/ზ	ჱ/მ/ზ
*ე	ე	*ე -/ყ	ე -/პ

წარმოდგენილ კონსონანტურ მიმართებათა ფონზე ნათლად ვლინდება ზოგადი ტენდენცია: 1. ლაბიალური, დენტალური, ველარული, ფარინგალური თანხმოვნები ძირითადად იდენტური შესატყვისეებითაა წარმოდგენილი, სხვაობა ენებს შორის მინიმალურია; 2. ძირითად სხვაობას

ქმნის სიბილანტური რიგი. აქ ქართულის წინა სიბილანტებს ზანურსა და სევანურში უკანა სიბილანტები შეესატყვისებთან, ხოლო ქართულის უკანა სიბილანტებს — ზანურ-სევანური უკანა სიბილანტი + უკანაენისმიერი ხშული. ამგვარი მიმართება სიბილანტებში აიხსნება როგორც არტიკულაციის უკან გადაწევა ზანურსა და სევანურში, რასაც მხარს უჭერს ა, ე საერთოქართველურ ხმოვანთა ევოლუცია ზანურში: ა → ო, ე → ა (არნ. ჩიქობავა).

ჩვენ მიერ გამოვლენილი დამატებითი მასალის მოხმობით ირკვევა, რომ არტიკულაციის უკან გადაწევის ტენდენცია ქართულსაც ახასიათებდა. პროცესი ქართულში შეჩერდა, აქედან გამომდინარე სისტემად არ ჩამოყალიბდა, თორემ ჩანასახის მდგომარეობა სისინა → შიშინა გადაბერებისა აქაც შეიმჩნევა. კერძოდ, ისეთ მიმართებებში, როცა ქართულში შიშინა სიბილანტი გვაქვს, ხოლო ზანურსა და სევანურში სისინა + უკანაენისმიერი ხშული (შდრ. ქართ. *ჩორ-მ-ჩორ-ე ზან. ცქერ- სვან. ცქერ „უალარათი“...) საერთოქართველურისთვის აღდგება არა *ჩორ-, არამედ *ცორ- არქეტიპი, საიდანაც ქართულში *ჩორ- განვითარდა ც → ჩ გადასვლით, ხოლო ზანურსა და სევანურში — *ცქორ — ც — ცქ პროცესის განვლით. *ცორ- სისინა არქეტიპის აღდგენას მხარს უჭერს იბერიულ-კავკასიურ ენათა მონაცემებიც — შდრ. ადიღ. ც*გპ „ნაკელი“, ჰუნზ. ცუმო, ლეზგ. ცაჟარ, არჩიბ. ცაორი „შარდი“

ამით იმის თქმა გვსურს, რომ სისინა რიგის სიბილანტებში არტიკულაციის უკან გადაწევა სისინა → შიშინა გარდაქმნის გარდა მიიღწეოდა სისინა სიბილანტის მომდევნოდ უკანაენისმიერ ხშულთა განვითარებით, ე. ი. ს.-ქართვ. ძ ც წ ზ ს → ზან., სვან. ჯ ჩ ჳ ე შ ტრასფორმაციის პარალელურად არსებობდა ალტერნაციული სისინა სიბილანტი + უკანაენისმიერი ხშული პროცესი: ს.-ქართვ. ძ ც წ ზ ს → ზან., სვან. ძგ ცქ წკ (ზგ) სქ — შდრ. ქართ. ლვარძლ-ა (მცენ.) ზან. ლვანძგირ- სვან. ლოსკ — *ლჟაძგ... (სხვა ნიმუშები იხ. §§ 25, 26, 27, 28).

ქართ.	← ს.-ქართვ.	→ ზან., სვან.
ჯ/ძ	*ძ	ჯ/ძგ
ჩ/— ც	*ც	ჩ/*ცქ
ჭ/— წ	*წ	ჭ/წკ
ე/— ზ	*ზ	ე/(ზგ)
შ/— ს	*ს	შ/სქ

სისინა → შიშინა სპორადული პროცესის არსებობით აიხსნება ე-ს პოვნეირებაც ქართულში, რომელიც საერთოქართველური *ზ-საგან მომდინარეობს — ზ → ე. ამიტომაც ქართ. ე ზან. ე სვან. ე შესატყვი-

სობისას საერთოქართველურისთვის *ზ სისინა სპირანტი უნდა აღვადგი-
ნოთ, და არა ფ...

საერთოქართველური *ფ მელერი ფარინგალური აფრიკატი აღდგება
ქართ. ჳ ზან. ჴ სვან. ლ კორესპონდენციის საფუძველზე, რომლისთვის-
საც რამოდენიმე მაგალითი მოიპოვება — ქართ. კნდ-ური || — ვად-ური
ზან. ჴონდ-არი სვან. ლედ-ერი; ქართ. ვბ-ორ- „ხბო“ ზან. ჴაბ-ულა
სვან. ლაბ-უნა. მასალის სიმცირე *ფ-ს დისტრიბუციული შეზღუდულობით
უნდა აიხსნას.

ფარინგალური რიგის სპირანტების (*ჟ, *ჰ) რეფლექსები ქართვე-
ლურ ენებში შეერწყა ლ, ზ და ჴ ველარულ თანხმოვნებს. მათი რეკონ-
სტრუქცია შესაძლებელია მონათესავე იბერიულ-კავკასიურ ენათა ჩვენება-
ზე დაყრდნობით, შდრ. ბგერათმეცნიერების ს.ნახ. ჟ ს.-ქართვ. ლ-
ნახ. ბჟ-ოჟ „ოჟი“: ქართვ. ბელ-ო... ნახ. პ. ქართვ. ხ/ჴ (ნახ. *ბ-პარ
„თხილი“ ქართვ. *თ-ხილ-..., ნახ. პონ- „ტვინი“ ქართვ. ჴონ- „ქონი,
ტვინი“...). ჴ-ს წინა პოზიციაში ს.-ქართვ. *ჟ გადადიოდა რ-ში — *ჟჴ
→ რჴ ს.ნახ. *ზა-ჟჴ- „ძილი“ ს.-ქართვ. რულ- — *ჟჴ-ილ- „რული,
ძილი“

დამატებით დისტრიბუციულ მიმართებაში იმყოფებოდნენ საერთო-
ქართველური ჴ/ჴ ბგერები ერთმანეთის მიმართ, რასაც გავაუქმებინებს
არაერთგვაროვანი რეფლექსები ქართველურ ენებში, შდრ.: ს.-ქართვ.
*ცეჴ- „დაცვა“ → ქართ. ცავ-/ცევ- ზან. ჩვ-ჩუ- სვან. ჴჩ- — *ჩჴ-
მაგრამ ს.-ქართვ. *ჴერწყჴ- → ქართ. გერწყვი ზან. მანკორა სვან.
ფაწყჴ — *ბჴყჴ „ფაშარი“, ე. ი. ქართ. ვ ზან. მ/ზ სვან. მ/ზ მიმართე-
ბისას საერთოქართველური ჴ უფრო კბილბაგისმიერობისკენ იხრებოდა,
რაც კომბინატორული ფონეტიკური მოვლენაა და არა ფონოლოგიური
(შდრ. ქართ. ჯერძ-ი ზან. ერჯ-ი — *ჴერჯ-ი, მაგრამ ქართ. ჯეძა ზან.
მენჯ-ი — *ვეჯ-ი; ქართ. არჩვ-ი ზან. ერცქემ-ი — ერჩქევ-ი; ქართ. თივ-
„თივა“ ზან. თიფ- — *თიბ-ი — *თივ- (შდრ. ქართ. თიბა-ევ სვან.
შდექჴ — *შთიჴ...).

და ბოლოს, ჩვენ გამოვრიცხავთ საერთოქართველურ (და მით უფ-
რო წინარექართველურ) ენობრივ დონეზე ე. წ. მარცვლოვანი მ ნ ლ
სონანტებისა და ე. წ. ხისინ-შიშინა სიბილანტების არსებობას. მათი
შემოტანა მკვლევართა მიერ სამეცნიერო მიმოქცევაში, ჩვენი აზრით, შე-
პირობებულია, არა ფაქტობრივი მდგომარეობით, არამედ საკითხისადმი
სქემატური მიდგომით. სტრუქტურალისტებისაგან ფონეტიკის უარყოფამ
ენათმეცნიერებაში დაამკვიდრა მექანიკური მიდგომა ენობრივი ფაქტებისა-
დმი. არადა, სწორედ ფონეტიკური კანონების აღმოჩენამ აქცია ენათმეც-
ნიერება სამეცნიერო დისციპლინად (ამაზე დაწერილების სხვაგან და სხვა
დროს).

ჩვენ ასევე ვერ გავიზიარებთ გ. კლიმოვის მიერ შემოთავაზებულ ე. წ. ქართულ-ზანურ ენობრივ ერთობას, სვანურის საპირისპიროდ. რომ, თითქოს, რაღაც ეტაპზე ქართულ-ზანური ერთიანობის არსებობისათვის აღდგება ესა თუ ის სიტყვა, უმთავრესად კულტურული სფეროდან (რკინა, სპილენძი, ვერცხლი...). როგორც ქვემოთ დავინახავთ, ქართულ-ზანური რკინის, სპილენძის შესატყვისები სვანურშიც მოიპოვება, შდრ.

შესაბამისად: სვან. მგ-კრა „სახნისი“ — ეტ. „რკინა“, ბერძენ „რკინა“ — „სპილენძი“ და სხვ. როგორ მოვიქცეთ იმ შემთხვევებში, როცა საერთო-ქართველური ეკვივალენტები აკლია ზანურს, და არა — სვანურს? ასეთი შემთხვევები ძალიან ხშირია, მაგრამ ეს ხომ არ ნიშნავს იმას, რომ ზანურს ეს სიტყვები არ ჰქონდა. ჰქონდა, მაგრამ დაიკარგა დროთა განმავლობაში; ან ჭერ კიდევ არ არის გამოვლენილი. ან კიდევ: როგორ არის შესაძლებელი სიტყვა „ქართულ-ზანური“ ერთიანობის დროინდელი იყოს და ამიტომ სვანურს არ ჰქონდეს, და ამავე დროს პარალელურად ეძებდე მონათესავე მთის იბერიულ-კავკასიურ ენებში, შდრ. ქართ. (რ)კინა-; ზან. (რ)კინა-, ერკინა (?); სვან. —: ლეზგ. რაკ, თაბას. რუკ „რკინა“ (Г. Климов, ЭСКЯ, გვ. 156-157). ე. წ. ქართულ-ზანური ერთობის უსაფუძვლობა სამეცნიერო ლიტერატურაში სამართლიანად არის გაკრიტიკებული (ბ. გიგინეიშვილი). ამიტომ ამაზე აქ ვერ შევჩერდებით.

ისტორიული ფონეტიკის ზოგიერთი საკითხის
თაობაზე სვანურში

ამ განაკვეთში ვეცდებით ვაჩვენოთ, თუ რა სახის ტრანსფორმაციები განიცადა საერთოქართველური (იბერიული) კონსონანტური სისტემის ამა თუ იმ ფონემამ სვანურში — როგორი ფონეტიკური პროცესები და ტენდენციებია ძირითადი.

სონანტთა სისტემა ლ რ მ ნ ჟ

§ 1. ლ. სონანტი ლ სვანურში მრავალი მიმართულებით იცვალა, რასაც ცხადყოფს ქართველურ ენათა სათანადო მონაცემებთან შედარება. თავს იჩენს შემდეგი სპორადული ფონეტიკური გარდაქმნები: ლ → დ, ლ → ჟ, ლ → მ, ლ → ნ, ლ → რ. განვიხილოთ თითოეული მათგანი ცალკეაქვე.

§ 2. ს.-ქართვ. ლ → სვან. დ. ბგერათმეფარდებაზე ქართ. ლ სვან. დ აღრეც მიუთითებდნენ.¹ გ. კლიმოვი ვარაუდობდა უკუპროცესს (დ → ლ) ქართულსა და ზანურში. ამიტომ საერთოქართველური ფორმები აღდგენილია სვანურის ჩვენების ნიადაგზე: ქართ. (შ)გრგჟუალ- სვან. გირგოლ, ს.-ქართვ. *შგრგოლ „მრგვალი“; ქართ. ცუთილ- ზან. (შ) ჩირსვან. ჭუთიდ, ს.-ქართვ. *ცუთიდ „ცვილი“ არადა სვანური მასალის ანალიზი აჩვენებს ამგვარი ვარაუდის უსაფუძვლობას, რადგანაც ლ → დ მოქმედი ფონეტიკური პროცესია სვანურში, ხოლო საპირისპირო დ → ლ ქართულში არ შეინიშნება. ლ → დ გარდაქმნა ნასესხებ, სხვა ენათაგან შეთვისებულ, ერთეულებშიც იჩენს თავს, რაც კიდევ უფრო სარწმუნოს ხდის ლ → დ-ს საკუთრივ სვანურის ნიადაგზე ახსნის შესაძლებლობას — შდრ.: ქართ. ქულა → სვან. ქულა „ქულა (მატყლისა, ბამბისა)“, ქართ. დედინაცვალი → სვან. დინნაცჷდ, ქართ. შველ-ა → სვან. შედ- „შველა“ ჩვენ მიერ გამოვლენილია ლ → დ გარდაქმნის სხვა ნიმუშებიც: სვან. დგბჟგ ბზ., ბქ., დგბჟი ლზმ. „გამოვლენჩებული“ ზან. (მეგრ.) ლობჟო „ლენჩი“, სვან. დგბჟგ, — ლგბჟგ; სვან. თოდ ზს. „შულო“, ი-თჟდ-ი ზს., ლშხ. „იქსელავს დართულ ძაფს“ ქართ. თელ-, თელ-უ-ა „მატყლის შენაბდვა (საბა)“, სვან. თოდ- ←*თოდ-; სვან. ხდუგ-ჟ ←*ხგუდ-ჟ „ნაწნავი“, ხდუგ- „წენა“ ქართ. შუელ-, შუელ-ო, სვან. ხდუგ-ჟ ←*ხგუდ-ჟ ←*შქულ-(ჟ); სვან. ჭუთიდ- (←*ჩუთიდ-) „თაფლის სანთელი“ ქართ. ცული || ცვილი- ზან. (შ)ჩირ-ი ←*ჩუთილი, სვან.

¹ Г. А. Климов, Этимологический словарь картвельских языков, М. 1964, გვ. 130, 229.

ჭუილ — *ჩუილ (ჩ — ჭ (მას შემდეგ, რაც ლ — დ) გამჭურება დს-თან ასიმილაციით) — *ჩუილ; სვან. ხილ- ზან. ხილ- „სიხარული“, სვან. ხილ- — ხილ- (შდრ. ქართ. ხიარ-, მხიარ-ული — *მ-ხილ-ური); სვან. შედ „პურქელი; ხაფანგი“ ქართ. სილა „სილა-ქურქელი“, სვან. შედ — *შილა (ას არსებობაზე ისტორიულად ი — ე ხმოვანგადასვლაც მოწმობს (მ. ქალღანის წესი); სვან. ზად „საფუარი“ ქართ. ზელ-/ზილ- „ზელა“ ზან. ზელი „კომი“, სვან. ზად- — ზად-ა — *ზელ-ა; სვან. პირისლ- → || პრისლ- „მონათლა“ ზან. (ქართ.) პირისელ-ი || პირსელ-ი „ნათლია“ („кума“), სვან. პირისლ- — *პირისლ- — პირისელ-; სვან. მაშდ ქართ. (მობ.) მარსლ-ი, სვან. მაშდ — *მა(რ)სლ-; სვან. შდეკუ- || შდოკ- ქართ. სლოკ- „სლოკინი“, სვან. შდეკუ- || — შდოკ- — *სლოკ-; სვან. ჭად- || ჭად- „ფარცხვა“ ქართ. კალ- „ლეწვა“, კალ-ო, სვან. ჭად- || ჭად- — *კად- — *კალ-; სვან. გირგოდ ქართ. მ-გრგვალ- ზან. გორგოლ-ია „გრგოლი“, სვან. გირგოდ <*გირგოდ...

§ 3. ლ — ჭ. ს-ქართვ. ლ სვან. ჭ შეფარდება ცნობილია (ნ. მარი, ვ. თოფურია, გ. როგავა...); წარმოვადგენთ ჩვენ მიერ მოძიებულ დამატებით მასალას: სვან. მუ-გუ „მტრელი“ ქართ. გული-ო „მომცრო ტრელია ველური (საბა)“, სვან. მუ-გუ — მუ-გუ — *მუ-გულ; სვან. ყანსგუ || ყანსგ || ყუნსგუ || ყანსკუ „რიკი“ ქართ. ყეჩალ-ი „ესე არს ორი სწორად ტყუბსავით ჯობი თუ რკინა“, სვან. ყანსგუ || ყანსკუ — ყანსგუ — ყანსკუ — *ყანსკუ — *ყეჩალ; სვან. ყურიყუ || ყუყუ „მარყუყუ“ ზან. ყურყელ- || ყორყელ- „ყორყი“, სვან. ყურყუ — *ყურყელ- — *ყორყელ-; სვან. შკუემფ- „შ-შკუემფ-ე „გაჯონავს“ ქართ. წკებლ- „გაწკებლა“, წკებლ-ი, სვან. შკუემფ- — *ჭკუებ- — *ჭკებ- — *ჭკებლ-; სვან. ცხურკუ- „ც-ცხურკუ-ინ-ე „ხრაკავს, ხრუკავს“ ქართ. სხურკლ-, და-სხურკლ-ვა „შებლუნძვით შეხმობა (ტყავთა) (საბა)“, სვან. ცხურკუ- — *ცხურკლ-; სვან. ქიჟუ „ერთი წველა ყველი“ ქართ. ქილა, სვან. ქიჟუ — ქილ — ქილა; სვან. ჟჟ- „წოლა, ძილი“, ი-ჟჟ-ე „სძინავს“ ქართ. ძილ- „ძილი“ ზან. ჯირ- || ხჯირ- „ძილი, წოლა“, სვან. ჟჟ- — ჟჟ- — ჯანუ — ჯიჟუ- || ჯილ-; სვან. დუხ || — დუხჟუ „ყორი, ერკემალი“ ქართ. თოხლ-ი „ბატკანი ან ცხვარი ექვსი თვიდან ერთ წლამდე“, სვან. დუხ || დუხჟუ — *დოხჟუ — *დოხლ-; სვან. ჟიცხ || იცხ „მსხალი“ ქართ. (მ)სხალ- ზან. სხულ-, სვან. ჟიცხ || იცხ — იცხჟუ — *სხიჟუ — *სხალ-; სვან. იფხ „გვიმრა“ ქართ. იფხლ- || იმხლ-, სვან. იფხ — *იფხჟუ — *იმხლ-; სვან. ფუყუ „ჩიყვი“ ქართ. ბლიყ- „ჩიყვი“, სვან. ფუჟი —

ბჭიყ — *ბლიყ; სვან. შდაჟ-ალ „მერცხალი“ ზან. თოლი-ია „თოლია“, სვან. შდაჟ-ალ — *შთალ-ალ; სვან. უღუა || უღუა „უღელი“ ქართ. უღელ- ზან. უღუ, სვან. უღუა || უღუა — უღჳუ — უღჳუა — *უღელ-ა; სვან. ჟელ ქართ. ძაღლ- ზან. ჭოღორ-, სვან. ჟელ — ჟიღუ — *ჭედლ-; სვან. გუი || გუ „გული“ ქართ. გულ- ზან. გურ-, სვან. გუი || გუ — *გუუ — *გულ-, სვან. შაყალ — || შა-ყაჳ ლზმ. „ში- ში“

§ 4. ლ — მ: ამგვარი ცვალების მაგალითები შედარებით მცირეა, მაგრამ პროცესის უტყუარობას ამოწმებს ქართული ენიდან ნასესხები ლექსიკური ერთეულების ჩვენება — შღრ.: ქართ. ურდულ-ი — სვან. ჰურდუმ ბზ. „ურდული“; ქართ. შურდულ-ი — სვან. შურდუმ ბზ., შურდუმი ბქ. „შურდული“; სვან. თომირ ბზ., ბქ., ლნტ., თომურ ლზმ. „ბურეაკი“ ქართ. თელი „გოჭი“ ზან. (მეგრ.) თუ, თულ-ეფ(ი) „გო- ქი“, ქან. თილა „გოჭი“ — *თულ-ა, სვან. თომ-ურ || თომ-ირ — *თამ-ირ — *თალ-ირ — ს.ქართვ. *თალ- „გოჭი“; სვან. ყომ-, ი-ყომ-ი „იშლება“ ქართ. ზულ-, ზულ-ევა „ჩაყარდნა, დაშლა“ ზან. (ქან.) ჟოლ- || ჟულ- „გადაყარდნა“, სვან. ჟომ- — *ჟოლ-; სვან. ჳემად || ჳემად || ჳემადტ „მშვილდი“ ქართ. ყოდალ-ი — კოდალ-ი „ისარი“, სვან. ჳემად — ჳედამ — *ჳოდალ; სვან. ყალ- — || ყამ-, ხა-ყალ-უნ-ი (—ხა-ყალ-უნ-ი) ბზ., ხა-ყალ-უნ-ი ლზმ. „ეშინია“ — მაგრამ ხა-ყამ-ი (—ხა-ყალ-ი — ხა-ყალ-უნ-ი) ლნტ. „ეშინია“, შღრ. შა-ყალ ზს., ქს. „შიში“; სვან. ლა-რ- ტამ || შა-რტამ „ბოსტანი“ ქართ. მტილი-ი, სვან. -რტამ — *რტილ-...

§ 5. ლ — ნ: მოქმედებს მხოლოდ სიტყვის აბსოლუტურ ბოლოში. პროცესი ბუნებრივია როგორც ნასესხებ ლექსიკაში, ისევე საკუთრივ სვანური ფონდის სიტყვებში: ქართ. ჩერგილ-ი — სვან. ჩერგენ, ქართ. მტკაველ-ი — სვან. კამგლ ლზმ., || კამილ ლნტ. — || კამინ ბზ., ბქ.; სვან. ჳყუენ || ჳყონ „საზარდული“ ქართ. (ხევს.) მ-წყვილი- „საზარდული“ ზან. (მეგრ.) წყურ- (—ჳყურ-), სვან. ჳყუენ || ჳყონ — *ჳყუენ — *ჳყუილ; სვან. ჳემინ ზს., ქს. „ქერი“: ქართ. წინოლი — წიმოლი ზან. ჳიმურ-ი, სვან. ჳემინ — *ჳემულ; სვან. ჳუნან || ჳუნან „ქვა, ქიუხი, კლდოვანი ადგილი“ ქართ. ჳვა, ჳოლ- — *ჳუა-ლ-, ჩა-ჳოლ-ავს ზან. ჳუა, ჳუა-ლ-ეფ-ი „ქვები“, ჳუალ-ონ-ი || ჳვალ-ონ-ი (ტოპ., ეტ. „ქვანარი“), სვან. ჳუნან || ჳუნან — *ჳუნა-ლ-; სვან. ტყენ „ქვები“: ქართ. ტყე- ზან. ტყა-, ტყალ-ეფ-ი „ტყეები“, ტყალ-ონ-ა „ტყიანი“, სვან. ტყენ — *ტყე-ლ (ს.ქართვ. *ტყე-ლ-); სვან. გენ- || გენ- „გენ-ალ-ი გარეყავს“

ქართ. გელ-, მი-ა-გელ-ე-ებ-ს, სვან. გენ — *გელ-, სვან. პაშან „ზინი“
ქართ. პასხალი-ი „ბოძი, პალო“, სვან. პაშან — *პაშალ...

§ 6. ლ — რ. ამგვარი გადასვლა ცნობილია ზანური ენიდან, სადაც მითითებულია მის პოზიციურ შინაარსზე: ნებისმიერ თანხმოვანთან მე-ზობლობაში, ასევე სახელებში სახელობითის ი ბრუნვის ნიშნის ზეგავლენით (გ. როგავა). სვანურის ლ — რ ფაქულტატიური ფონეტიკური პროცესია და პოზიციით არ არის არც შეზღუდული და არც შეპირობებული: სვან. კრანკ-, ი-კრანკ-ი „გორღება“ ქართ. კლაკნ- ზან. კერკ-, ი-კერკ-ელ-უ(ნ) „გორღება“, ი-კიროკ-უ(ნ) „იკლაკნება“, სვან. კრანკ — კლაკნ-; სვან. ფირ- || ფგრ-, ხ-ე-ფრი-ი „უსველღება“, მგ-ფირ „სველი“, ფგრ- „წყალობა“, ლე-ფრი „საბრალო“ (ეტ. საწყალი) ქართ. ზალა- „შარავი, ვითარცა წყალი (საბა)“, ფშ. ზალა „მარილიანი წყალი“ ზან. (მეგრ.) ფვერ-ი — ფორ-ი „სველი“, ფვარ-ფვალ-ი (რედუბლ.) „წყლიანობა, წვეთება“, სვან. ფირ- || ფგრ- — *ფალ-; სვან. ფღერ — „თავსხმა, წვიმა, თქეში“: ქართ. ზღველ-, ზღველ-ა „კოცისპირული წვიმა“ ზან. (მეგრ.) ზღვარ-ზღვალ-ი (რედუბლ.) „ზღველა“, სვან. ფღერ — ფღმელ; სვან. ჭინირ „ციყვი“ ქართ. ძამლი-ი „ვირთაგვა“ ზან. (ქან.) ძემურ-ი — *ჭომურ-ი, სვან. ჭინირ — ჭემილ; სვან. ვამირ || ვემურ || ვემგრ „საქონლის ფეხების ტყავი“ ქართ. ვამლი-ი, მე-ვამლ-ე, სვან. ვამირ || ვემურ || ვემგრ — *ვამგლ; სვან. ბჟღერ ბქ., ლნტ. „ჩვილი, ყრმა“ ქართ. ბზლილ-ი „მწერის კვერცხი“ ზან. ფღირ-ტ-ალ-ი „ძვალ-რბილი, ჩვილი“, სვან. ბჟღერ — ბჟღილ; სვან. კუკურ „ხის კვირტი“ ქართ. კუკული-ი „კვირტი“ ზან. კვიკვილ-ი „კვირტი“, სვან. კუკურ — კუკულ; სვან. მგ-ნჩხრ-ი || მგ-ნჩხირ „გაფარავარებული; ცხელი“ ქართ. ცხელი : ზან. ჩხე — ჩხელ-, სვან. მგ-ნჩხირ — *მგ-ჩხელ; სვან. ნა-ჟარ „გაძლება“ ქართ. ძალ- || ძლ-, გა-ძლ-ება ზან. ნჯოლ- || ნჯელ- „ძღვევა“, სვან. ნა-ჟარ — ნა-ჯარ — ნა-ჯალ; სვან. ცილ ზს., ლშხ. ცირ ლნტ. „ჰანი, ქერქი“ ქართ. (ზ. იმერ.) ცილ-ი „ჰანის თეთრი ნაწილი“, სვან. ცირ || ცილ — ცილ; სვან. ფაჭუმერ || ფაჭუმარ „არყის ხე“ ქართ. ძაჭუმელი || ძაჭველი-ი „ძახველი“, სვან. ფაჭუმარ || ფაჭუმერ — *ჭაჭუმელ; სვან. თეჟურ- || თეჟურ-, ა-თეჟურ-წლ-ი ბზ., ა-თეჟურ-წლ-ი ლშხ., ა-თეჟურ-ალ-ი ლნტ. „ათვალიერებს“ ქართ. თვალ-, ა-თვალ-იერ-ებ-ს, სვან. თეჟურ- || თეჟურ- — თეჟერ- — თეჟელ- (მღრ. თერ-ალ „თვალეზი“); სვან. ფაჭმარ „ჩირქი, წყლული“ ქართ. ფაჭლი- || ფანჭლი- || ფანჭალი- „წყლულება“, სვან. ფაჭმარ — *ფაჭალ; სვან. ყუირ-, ყუირ-ამ || ყუირ-ამ „კალთვალა“ ქართ. ბრყვილი-ი „უსინათლო“ ზან. (მეგრ.) ხვერ-ე (— *ხვირ-ე), სვან. ყუირ- — ყუილ- — ბრყუილ-...

§ 7. მ. საერთოქართველური მ სვანურში ძირითადად რეალიზებულა იდენტურად, მაგრამ მაინც შეიმჩნევა მის განვითარებაში საგრძნობი ცვლილებები: მ → ნ, მ → ლ, მ → ბ.

§ 8. ს.-ქართვ. მ — სვან. ნ სვან. ნახე || ნახე „იარალი“ ქართ. მახ-ე, მახ-, მახ-ა-ეს, მახ-უ-ილი ზან. (შეგრ.) მოღე — მოხე „იარალი“, სვან. ნახე || ნახე — ს.-ქართვ. მახ-ე; სვან. ჭინირ „ციყვი“ ქართ. ძამლი-ი „ვირთაგვა“ ზან. (ქან.) ძემჟური — *ჯომჟური „ვირთაგვა“, სვან. ჭინირ — *ჯემილ; სვან. შდრან- || შდრან- || შტრან-; ა-შდრან-ი გრეხს (თოვს, ტყავს)“ ქართ. თრიმლ- „თრიმლა“, თრიმლ-ი, სვან. შდრან- || შტრან- — *შთრიმ-ჲ; სვან. გგგენ- „გაქვაეება, გაჭიუტება“ ქართ. (ზ.რაქ.) გაგამ- „მაგარი“, სვან. გგგენ- — ს.-ქართვ. გაგ-ამ-; სვან. ნრჷერ- „ძნებად კორნვა“ ქართ. მცვერ- „მცერევა“, სვან. ნრჷერ- — ს.-ქართვ. მ-ცჷერ-; სვან. ჟრინ-ტ- „წყვეთი, ყლუბი“ ქართ. ზრინ-ტ-ი, ზრინლ-ი, სვან. ჟრინ-ტ- — ჟრინ-ტ-; სვან. გჰმ || გამ ზს., მაგრამ გჰნ — გჰმ ლშ. „სამაგიერო, სანაცელო“ ქართ. მგამა (არა მგამა) ზან. (შეგრ.) გამა „მაგიერი, მსგავსი“; სვან. აგემ || აგემ ბქ., მაგრამ აგენ (— აგემ) ბზ., ლნტ. „სიმაღლე, სიგრძე“

§ 9. მ → ლ. საერთოქართველური მ სონანტის ამგვარი გადასვლა დაედო საფუძვლად ბგერათშესატყვისობის შემდეგ სახეობას — ქართ. მ სვან. ლ; შდრ.: სვან. ლანჷ ზს., ლნტ., ლანჷ ლშ. „ირემი“ ქართ. (მთიულ.) შაცალ-ო „მოზვერი“, სვან. ლანჷ || ლანჷ — *ლანჷ — *შა-ჩალ-; სვან. გჷალ „ბოსელი“ ქართ. გომი, გომ-ჟური, სვან. გჷალ — *გოლ — გომ-; სვან. ყლა-ჷ „ბაეშვი, ყმაწვილი“ ქართ. ყმა, სვან. ყლა-ჷ — *ყალ-ჷ — *ყამ-ჷ; სვან. ყალ-, მა-ყალ „შიში“ ქართ. (მოხ., თუშ., ქართლ., ქსნის ხეობ...) ყამი „შიში“, სვან. ყალ- — ს.-ქართვ. *ყამ- (შდრ. ლენტეხური ხა-ყამ-ნი „ეშინია“, რომელიც მესამეულ საფეხურს ასახავს, მაგრამ მატერიალურად ამოსავალ ყამ-ს ემთხვევა ს.-ქართვ. ყამ- → სვან. *ყამ- → ყალ- → ლნტ. ყამ-(ნ-); სვან. ქათალ „ქათამი“ ქართ. ქათამი ზან. ქოთომი (შდრ. სნახ. *ქოთამ „ქათამი“), სვან. ქათალ — ქათამ-; ს.-ქართვ. მ → სვან. ლ ტრანსფორმაციის არ ცოდნა განაპირობებს მსჯელობას იმის თაობაზე, რომ სვანურში ჭერ დაიკარგა მ, ხოლო შემდგომ ლ სუფიქსი დაერთო — ქათამ — ქათა — ქათალ (გ. კლიმოვი). სხვათა აზრით, ქათ- ძირად გამოიყოფა, -ალ სუფიქსურია (მ. ფენრიხი, ზ. სარჯველაძე). ფიქრობთ, მომავალში საერთო-ქართველური ეტიმოლოგიური ძიებისას მეტი ყურადღება უნდა მიექცეს ფონეტიკურ მხარეს სიტყვისას. ეტიმოლოგია მეცნიერებად ფონეტიკის

ჩამოყალიბების შემდგომ იქცა; მისი უგულვებელყოფა კარგს არაფერს უქადის ეტიმოლოგიური ეკვლევის საქმეს.

§ 10. მ — ბ: სვან. ხუბი- || ხუბ- „ცეკვა“ ქართ. სამ-ა, სვან. ხუბი- —*ხუბ- —*სამ- (აქ ლაბიალიზაციით მივიღეთ უ); სვან. ღერბეთ || ღერმეთ ხს., ლშხ. ღერბეთ ლნტ. „ღმერთი“ ქართ. ღმერთი- ხან. (მეგრ.) ღორონთი — ღორმთი, ჟან. ღორმთი, სვან. ღერბეთ — ღერმეთ; სვან. ბრუჟ „ბერწი“ ქართ. მროწლ-ე, სვან. ბრუჟ —*მრუჟ —*მროჟუ-; სვან. ჟანბ- || ჟბ- „დაბარება“ ქართ. წამ- „წამება, შეტყობინება, დაბარება“ ხან. (ჟან.) წუმ-, ღო-ვ-უ-წუმ-ე „დაუბარე“ (წუმ- —*ჟუმ-). სვან. ჟანბ- || ჟბ- —*ჟამ-, სვან. ბასყ || ბასყ „მარწყვი“ ქართ. მარწყვი-ი (ნ. მარი), სვან. ბასყ || ბასყ —*მაწყ —*მაწყუ; სვან. მგბილ || მუბილ || მუბულ „ქვეწარმავალი“ ქართ. მუმლი-ი, სვან. მგბილ || მუ-ბილ || მუბულ —*მუმლი; სვან. მულულ ბზ., მულულ ბქ., ბულულ ლშხ., ბულულ ლნტ. „ხოკო“ ქართ. მდილი-ი „ჩრჩილი, მატლი“ ხან. მურღულ-ი, მურღულ-ია, სვან. მულულ → || ბულულ...

სვანურში საპირისპირო ბ → მ გადასვლაც ბუნებრივია: სვან. მგრჟყ „ჰინჟველა“ ქართ. (ლუჩხ.) ბუნჟველ-ი „ჰიაჟველა“, სვან. მგრჟყ —*ბირჟყუ-; სვან. მაშყ ხს., ლნტ., მაშყ ლშხ. „ბარძაყი, ბარკალი“ ქართ. ბეჭი-ი, სვან. მაშყ || — მაშყ —*ბეჭყ; სვან. ჩქიმ ქართ. ცქაფ- — ცქაბ-, სვან. ჩქიმ — ჩქობ; სვან. შღომ || შღუმ ქართ. თებო-, სვან. შღუმ —*შღემ-უ...

§ 11. ნ. საერთოქართველური ნ სვანურში ძირითადად უცვლელად ნ-ს სახით შემოგვინახა. თუმცა გარკვეული სახის ტრანსორმაციები აქაც შეინიშნება (ზოგიც სერიოზული): ნ — რ (!), ნ — მ, ნ — ლ.

§ 12. ს.-ქართვ. ნ → სვან. რ. ამ ტიპის ცვალების შედეგად ჩამოყალიბდა ბგერათშესატყვისობის შემდეგი ფორმულა — ქართ. ნ ხან. ნ სვან. რ. ნ — რ შესაძლებლობის მიგნებამ სვანურში რეალური გახდა ზოგი ეკვივალენტის ძებნაც (ქართ. ვინა სვან. მერ- || მარ-, ქართ. -ან „იან სუფ“ სვან. -არ || -არ...) — სვან. ზერდ ბზ., ბქ., ლნტ., ზერდ ლშხ. „ყველის საწური“ ქართ. ზინდალ-ი, სვან. ზერდ || ზერდ — ზინდ; სვან. კადარ ხს., ლნტ., კადარ ლშხ. „ხმელი (ადგილი)“ ქართ. კადონ-ი || კადინა-ი „კოცონი“, სვან. კადარ || კადარ — კადანა-; სვან. ზაგარ ხს., ლნტ., ზაგარ ლშხ. „ქედი“ ქართ. ზეგანი სვან. ზაგარ || ზაგარ — ზეგან, სვან. კინტ ბქ., კირტ ლშხ., ლნტ. „ქსოვილის ნაეწი, ნაქერი, ნაგლეჯი“ ქართ. კინტ-უა || კინტი „კინის პატარ-პატარა ნა-კრები“, სვან. კინტ → || კირტ; სვან. სკირი || სკირი „სვანური სახლის ქვედა სართული“ ქართ. (ხევს., თუშ.) შინა- „ხევსურული სახლის ქვედა

სართული“, სვან. სვირ-ი || სვირ-ი — *სჷინ-ი; სვან. ყერ „ძალა“ ზან. ცონ-იერ-(ო) „ძალიერი, ძლიერ“, სვან. ყერ — ს.-ქართვ. *ყაჷნ-; სვან. ჰერ- || ჰრ-, ი-ჰრ-ი (ან-ჰერ) „თავისთან იბარებს, გამოიძახებს“ ქართ. წან- „მოწვევა“, წან-ა „წვეულება“ ზან. ჰან-, ჰან-და „წვეულება“, ჰან-აფ-ა „ღებარება“, „გამოძახება“, სვან. ჰრ- || ჰერ- — სვან. *ჰენ- — *ჰენ-; სვან. კარძ-, ა-კარძ-ე || ა-კარძ-ე „ბანდავს“, მგ-კარძ-ალი „მეწაღე“ ქართ. კანძ-/კინძ-, ა-კინძ-ავ-ს, სა-კინძ-ი, კანძ-ი, სვან. კარძ- || კარძ- — კანძ- || *კანჯ-; სვან. კირბ-, ა-ს-კირბ-ი „ტყეპის“ ქართ. ტყებნ- || ტყეპნ-, სვან. კირბ- — კიბრ- — *კიბნ-; სვან. სკჷერ-, ი-სკჷრ-ე (ან-სკჷერ) „ფიქრობს“ ქართ. სკვენ- (და-ჟ-ა-სკვენ-ი), სვან. სკჷერ- — *სკჷენ-; სვან. ჰყარ-, ხ-ა-ჰყარ-ნ-ე „ავად ხდება“ ქართ. წყენ-/წყინ-, ა-წყენს/ა-წყინ-ა ზან. (ჰან.) ჰკინ- — ჰყინ-, ღი-ჰკინ-ღ-ინ-ჟ, სვან. ჰყარ- — ჰყერ- — ჰყენ-; სვან. ხერ- || ხერ- || ხარ- „ფხანა“ ქართ. ფხან-, ი-ფხან-ს, სვან. ხერ- || ხერ- || ხარ- — ფხან-; სვან. ძარ || ძარ || ძერ „ღინ“ ქართ. ვინა ზან. შინ-, შინ-ი, სვან. ძარ || ძარ || ძერ — *ვენა — *ვინა; სვან. კარჩხ- || კარჩხ || კორჩხ- ქართ. კონცხ-ი, სვან. კორჩხ — კონჩხ; სვან. რადაგ || რადაგ „ნოყიერი“ ქართ. ნიადაგ-ი, სვან. რადაგ || რადაგ — *ნადაგ; სვან. მგრშჷ „ქიანჰველა“ ქართ. ბუნჰველ-ი, სვან. მგრშჷ — *ბინჰკჷ; სვან. ღჷერ- || ღჷენ-, ხ-ე-ღჷერ-ი „ფიციება“, ი-ღჷენ-ე „ფიციავს“ ქართ. ზვენ- „ხვეწა“, სვან. ღჷენ- — || ღჷერ-; სვან. ბარ- ქართ. ბან-, სვან. ბარ- — ს.-ქართვ. ბან- „ღაბანა“

ერთ ნასესხებ სიტყვაშიც გამოჩნდა ნ — რ პროცესი, რაც ამაგრებს ჩვენ დებულებას ნ — || რ ისტორიული გადასვლის არსებობის შესახებ, შდრ. სვან. ჩერჩ „მარცვლეულის ჩენჩო“ — ქართ. ჩენჩ-ო.

§ 13. ნ — მ: სვან. ჰერემ || ჰერამ „წითელზოლება“ ქართ. წი-რან-ი „წითელი; ჰერამი“ ზან. (მეგრ.) ჰერამი — *ჰირონი, სვან. ჰერემ || ჰერამ — ჰირან; სვან. ჰამ-ა-შ-ა || ჰამ-შ-ა „ძალა, ღონე, შეძლე-ბა“ ქართ. მ-ვნ-ე, სი-მ-ვნ-ე, უ-მ-ვნ-ე, სვან. ჰამ- — ს.-ქართვ. ჰან-; სვან. ჩამჷირ „ღონდლო“ ქართ. ცონ-, მ-ცონ-არ-ი, გ-ცონ-ინ ზან. ჩინ- || ჩუნ-, სვან. ჩამჷირ — *ჩონ-ირ; სვან. — ჰკამ- || წკჷმ- „ნაპერწყალი“ ქართ. ბრწყინ- ზან. (მეგრ.) (რ)წკინ- — *ბრჰკინ-, სვან. ჰკამ || წკჷამ — *ჰკინ-(ჴ); შდრ. აგრეთვე სვან.: ჴეშგინ — || ჴეშგიმ ბზ., ღეშგინ — || ღეშგიმ ლხმ., ღოშგინ — ღოშგიმ ბქ. „უკან, ბოლოს“, სვან. ღგრგიმ || ღღღგიმ — ქართ. ღოგინ-ი...

§ 14. ნ — ლ: სვან. ყუელ-, ხე-ყუელ-ენი „სცილდება“ ქართ. ყუენ-, ღა-ყუენ-ა „თმის მოშორება, თმის მოცლა, პარსვა“, სვან.. ყუელ- — ყუენ-, სვან. კულზ-, ი-კულზ-ულ „დაძვრება“ ქართ. კუნძ-, შვი-კუნძ-ა, მო-კუნძ-ულ-ი (საბა), სვან. კულზ- — კუნძ-; სვან. ფინჯალ „ფინჯანი“ — ქართ. ფინჯანი, სვან. ნან-პგ → || ლან-პგ „დედუღეთი“ (შდრ. ქართ. ნენა ზან. ნანა, ნანა-ია „დედა“); სვან. ღუემჰალ || ღუემჰალ, ღომალ ბჰ., ღუემალ ბქ., ღემალ || ღომელ ღშხ., ღომალ ღნტ. „ყორანი“ — ქართ. (ბერძნ.) ყორანი...

§ 15. რ. საერთოქართველური რ-ს რეფლექსებიდან აღსანიშნავია ლ (რ → ლ), მ (რ → მ), ნ (რ → ნ) ალოფონები სვანურში. აქედან რ → ლ სპირაულად ზანურშიც იჩენს თავს: ქართ. გორა ზან. გოლა → || გვალა, ქართ. გარე ზან. გა-ლე „გარეთ“, ქართ. ქვირით-ი → ზან. ქვილით-ი (გვარი ქვილით-აია), ქართ. წარ- || წერ-ი ზან. ჭელა || ჭილ-ა... რ → მ, რ → ნ სხვა ქართველური ენებისთვის უცხოა.

§ 16. ს-ქართვ. რ → სვან. ლ. ამგვარი მოდიფიკაცია საერთოქართველური რ ვიზრანტისა სვანურში ცნობილია. არსებობს მისი ახსნის მცდელობაც. ვარაუდობენ რ → ლ-ს იმ ფუძეებში, სადაც ბაგისმიერთაგან ერთერთი თანხმოვანი მოიპოვება — სვან. პილ — პირ ქართ. პირ-, სვან. ბჰლ- — ბჰრ- ქართ. ბერ- „ბერვა“ ზან. ბარ-¹. ბაგისმიერთა პოვნირება ფუძეში არ უნდა იყოს რ → ლ ცვალების მიზეზი სვანურში, რადგანაც იგი ბაგისმიერთა გარეშეც დასტურდება — შდრ.: სვან. ყულ-ინ, ი-ყულ-ინ-ი „გაქენდება“ ქართ. ზრ-ინ-, ზრ-ინ-(ვ-ა) „ჩართ დათქრიალება (საბა)“, სვან. ყულ-ინ- — ყურ-ინ-; სვან. ღლიჯ- || — ღლიჯ- ქართ. ღრეჯ-ღრიჯ- ზან. ღინჯგ- — ღირჯგ-, სვან. ღლიჯგ- — ღრიჯგ-; სვან. შდურ → || შდულ „კოშკის ქონგური“ ქართ. თერ-ო ზან. თარ-ო, სვან. შდულ || — შდურ — *შთირ-ჟ — *შთერ-ო; სვან. ჩჰალ || ჩჰალ „მეწყერი“, ჩჰალ-ობ „მეწყერიანობა“ ქართ. ცორ-, ცორ-ვ(ა) „თოვლსა და მოლზე ჩაგლინვება (საბა)“, სვან. ჩჰალ || ჩჰალ — *ჩორ; სვან. ჭჰილა — „ყორე“ ქართ. ყორ-, ყორ-ე ზან. ღორ-, სვან. ჭჰილა — ჭორ-ე; სვან. ჟილ ღშხ., ჰჰულ ბჰ., ჰჰილ ბქ. „ჟორი“ ქართ. ვირ-ი ზან. გურინ-ი || გურუნ-ი || გირინ-ი || გვრგუნ-ი, სვან. ჰჰილ || უილ — *ჰირ; სვან. მჰჰეჟა || მჰჰეჟა „ათინათი, არილი“ ქართ. მწყაზარ-ი „სუფთა, წმინდა“, სვან. მჰჰეჟა || მჰჰეჟა — *მჰჰეჟალ — *მჰჰეჟარ

¹ გ. მაჭავარიანი, საერთოქართველური კონსონანტური სისტემა, თბ. 1965, გვ. 15; პ. ფერნიხი, ზ. სარაქველაძე, ქართველურ ენათა ეტიმოლოგიური ლექსიკონი, თბ. 1990, გვ. 48, 248.

(რ → ლ → მ) პროცესის დასრულების შემდგომ საკომპენსაციოდ ნ(-ა) დაგრძელდა სევანურში); სევან. ყუბლ-ამ „უფხო (პურეულის ჭიში)“
 ქართ. ყვიბარ-ო, ყვიბარ-ი „პატარა, ჩია...“ ზან. (მეგრ.) ყუბერ-ი
 „უმწიფარი (ყურძენი)“, სევან. ყუბლ-ამ — *ყუბარ-ამ; საყურადღებოა ნა-
 სესხებ სიტყვათა ჩვენება, სადაც რ → ლ უბაგისმიერო ფუძეშიც დადას-
 ტურდა: სევან. შასჯლ — ქართ. შასრა, სევან. შაშალ „ლახვარი“ — ქართ.
 შაშარ-ი „სისხლის გამოსაშვები მახვილი (საბა)“...

§ 17. რ → ნ: სევან. წუინ- „ღამიზნება, გასწორება“ ქართ. ს.წორ-
 ზან. წურ-, სევან. წუინ- — წუირ-; სევან. თეთნ-ულდ „თეთნულდი“,
 თეთნ-ე || თეთუნ-ე || თუეთუნ-ე „თეთრი“ ქართ. თეთრ-ი, სევან. თეთნ-ე ||
 თუეთუნ-ე || თეთუნ-ე — *თეთურ-ე; სევან. ვან || ვან „ხარი“ ქართ.
 ვარ-ი ზან. ხოჯ-ი, სევან. ვან || ვან — ვარ; სევან. ფინა „ძერა“ ქართ.
 ძერა ზან. ჭაჯა-, მ-ჯაჯ-ი „ძერა“, სევან. ფინა — *ჭენა — *ჭერა; სევან.
 სპან „საქონლის ბაგის თავის გადახურული ნაწილი“ : ქართ. (გურ.)
 სპარა-ი „ქვევრი ზევითა ნაწილგატეხილი“ (შდრ. ლეჩხ. სპერ-ვა „მოკვე-
 თა“), სევან. სპან — სპარ; სევან. ქეშენი || ქეშენი „ქვის კარავი მთაში“
 ქართ. ქესარ-ი, სევან. ქეშენი || — ქეშენი — *ქეშარ-ი; სევან. ჩხენ-/ჩხინ-,
 ხა-ჩხინა „გაჩხერილია“ ქართ. ჩხერ-/ჩხირ-, ჩხირ-ი/ჩხერ-ი ზან.
 'ჩხინჯ-ი', ჩხაჟ-ი, სევან. ჩხენ-/ჩხინ- — ს.-ქართვ. ჩხერ-/ჩხირ-; სევან. ვან-/ვან-,
 ხა-ვან „სუნი ასდის“ ქართ. ყარ-, ყარს ზან. (მეგრ.) ყორ-იდ-/ყორ-
 ად- „ყროლა“, ყორ-ად-ილ-ი „მყრალი“, სევან. ვან- || ვან- — *ვარ-; სევან.
 ჰენდ- → || ჰანდ- (ა-ჰანდ-ურ-ე) „აწვეთებს“ ქართ. წირტა-მ „წვეთი“,
 წრედ-/წრიდ-: ზან. წირად-/წირიდ-/წირდ-, სევან. ჰანდ- || ჰენდ-
 — *ჰერდ-; სევან. ხენ- || ხენ-, ხა-ხენ-ე ბზ., ლზზ., ხა-ხენ-ე ბქ., ლნტ.
 „ახარებს“, ლი-ხენ-ე „მიხარება“ ქართ. ხარ-, ა-ხარ-ებ-ს, სევან. ხენ- ||
 ხენ- — *ხერ- — *ხარ-...

§ 18. რ → მ. არაანლაუტისთვის დამახასიათებელი პროცესია. სა-
 თანადრო მასალის სიმციკრის გამო ძნელი სათქმელია, ანლაუტში არ გამო-
 ჩენა პოზიციური შეზღუდვა, თუ უბრალოდ არ არის გამოვლენილი შე-
 საძლო შემთხვევები. რ → მ დაჩნდება როგორც საერთოქართველურ, ისე
 ნასესხებ სიტყვებში: სევან. დომეყ || დუმეყ, ნა-დომეყ „ბერწი“ ქართ.
 დურაყ-ი „ჩიხვის წალი“ (სემანტიკისთვის შდრ. აქარ. ბერწ-ია „დემეყ-
 ლი“ — ბერწ-ი), სევან. დომეყ || დუმეყ — დურეყ — ს.-ქართვ. დუ-
 რაყ-; სევან. მურ-ყუჟამ „კოშკი“ ქართ. ყერ-ო „ძელი აღმართებით ზღუ-
 დედ მოვლებული (საბა)“, სევან. მურ-ყუჟამ — *მურ-ყუჟამ-ე — *მურ-ყარ-ე;
 სევან. ფუნან „შურთხი“ ქართ. ზერან-ი ზან. ჟრუნ-ი (— ჟურუნ-ი),

სვან. ყუმან — *უმან — *უმან- || *უმან-; სვან. ლუმეშალ || ლუმეშალ || ლომელ || ლომალ — სვან. *ლორან — ქართ. (ბერძნ.) ყორან-ი; სვან. წყეზამ || წყეზემ || — წყაზარ ლნტ. „სუფთა, წმინდა“ — ქართ. მწყა-ზარ-ი „ლამაზი, წმინდა“; ქართ. კუკურ „წვეთი“ სვან. კუკუმ „წვეთი“ — კუკურ...

§ 19. უ — ბ. საერთოქართველური ერთობიდან მომდინარე უ სვანურში იშვიათად ბ-ში გადადის, რითაც ზანურის ვ — ბ პროცესს მოგვაგონებს. განსხვავება იმაშია, რომ ზანურში ვ — ბ უმთავრესად ქართულიდან მომდინარე სიტყვებში დასტურდება: ყავარი — ყამბარი, ლაგიწი — ლაბერწი... თუმცა — ვაცი ბოჩი (ჰან.), ხოლო სვანურში მხოლოდ საკუთარი ფონდის ფორმებში იჩენს თავს: სვან. ჯაბ || ჯუაბ „დამლა“

ქართ. მ-ძივი, ძვ-ინ-ი „შანთი“, სვან. ჯაბ || ჯუაბ — *ჯებ-უ — *ჯიუ-; სვან. ფეშ- „დალა“ ქართ. ოს- || ვას- || ვს-, სვან. ფეშ- — *ბეშ- — *ბეშ-; სვან. ჩხაფ „მარცვლეულის საწყაო“ ქართ. ცხავი, სვან. ჩხაფ — *ჩხაბ — *ჩხაუ; სვან. წობ-, ენ-წობ-ე „მოსრუტა“ ქართ. წოგ-, წოგს, მ-წოგ-ელ-ი ზან. წვ-, სვან. წობ- — ს.-ქართ. *წოუ-

§ 20. ფონეტიკურ პროცესთა ზოგადი კანონზომიერებისათვის სვანურში. ზემოთაღწერილ მოვლენებში შეინიშნება ერთი ზოგადი კანონზომიერება, რაც ფონეტიკურ პროცესთა სიმეტრიულობაში გამოიხატება. კერძოდ, ნებისმიერი A → B გადასვლა იმავდროულად ვარაუდობს საპირისპირო B → A პროცესს. — შდრ.: ლ → მ, მ → ლ; ლ → ნ, ნ → ლ; ლ → რ, რ → ლ; მ → ნ, ნ → მ; მ → ბ, ბ → მ; ნ → რ, რ → ნ (იხ. აქვე, §§ 4, 5, 6, 8, 9, 11, 12, 13, 15, 16, 17).

§ 21. ვ — ნ პროცესისათვის ქართველურ ენებში. საერთოქართველურ სიტყვათა ერთი ნაწილის ანლაუტში გამოჩნდება ოპოზიცია ქართ. ვ: ზან. ნ/ვ სვან. ნ/ვ, შდრ.: ქართ. ვიდრ-ი „ბზესავით დაფშენილი ხმელი თივა“ ზან. — სვან. ნადრ-ა/ნადრ-ა — *ნიდრ-ა „თივის ბულული; ჩალის კონა“ (ს.-ქართ. *უიდრ-); ქართ. ვაკ-ე ზან. (მეგრ.) ნაკ-ა — *ნოკ-ა სვან. ნაკ „აკე“ (ს.-ქართ. *უაკ-ე); ქართ. ნარდ-ი „ერთგვარი ყვავილი“, ვარდ-ი ზან. ნორდ-ი „ხის გადანაკერზე ამოსული ნორჩი ღერი“ სვან. — (ს.-ქართ. *უარდ-); ქართ. ვნ- „ენება“ ზან. ნ- — *ვნ- „ენება“, ნ-ე — *ვნ-ე „მაჰარი; ნადველი“ სვან. ნენ-ირ || ნენ-ირ „ელენთა“, შდრ. მა-უინ- || მპ-უინ ქართ. მა-ვნ-ე, უენ-პვ- ვენ-პი; ლუინ-ელ — *უინ-ელ ღვინ-ო — *ვინ-ო (ს.-ქართ. *უინ-).

ამ ტიპის მასალაში ვ — || ნ სუბსტიტუცია ქართველურ ენებში ამოსავლად უ-ს ვარაუდობს. ეგვიპე ვ → ნ ზომ არ ვიგულისხმობთ ზანურ

ზმნებშიც, შდრ. ქართ. კავ- „დაკაება“ ზან. კენ- || კინ- - *კოვ- (?)... საკითხი დამატებით შესწავლას საჭიროებს.

§ 22. საერთოქართველური სლ თანმიმდევრობის რეალიზაციისათვის სვანურში. ქართველურ მასალაში სლ თანმიმდევრობა იშვიათად დასტურდება. იგი თავს იჩენს ს.-ქართვ. სლოკ-ინ-/-სლუკ-უნ- ფუძეში: ქართ. სლოკ-ინ- || სლუკ-უნ- ზან. შკე-ინ || შიკ-ინ- „სლოკინი“, მეგრ. ფ-შკე-ინ-უნ-ქ „ესლოკინებ“, მ-ო-შიკ-ინ-აფ-უნ-ს „მასლოკინებს“ ჰან. შიკ-ინ-ი „სლოკინი“, ა-შიკ-ინ-ე-ნ „ასლოკინებს“ (არნ. ჩიქობავა). ქართულ-ზანურ ფუძეთა ანალიზი აჩვენებს, რომ ზანურში ლ დაკარგულია, ხოლო ქართ. ო/უ-ს შესატყვისად ჯ/ი დასტურდება. ქართ. ო/უ ზან. ჯ/ი გ. როგავას წესით აიხსნება, როგორც ლაბიალურ ხმოვანთა დელაბიალიზაცია — უ/ო — ჯ/ი. ასე რომ, ამოსავალი ზანური შესატყვისი სლოკ-ინ- ფუძისა *შლუკ-ინ- სახეობისა უნდა ყოფილიყო: სლოკ-ინ- *შლუკ-ინ- — *შუკ-ინ- — შკე-ინ- — || შიკ-ინ-. ლ-ს გაუჩინარებას ზანურში მოქმედი ფონოტაქტიკური შეზღუდვა უდევს საფუძვლად, რომ ყოველი თანხმოვანი + სონანტი აკრძალულია და სუბერირდება ან სონანტის გადასმით (სონანტი + თანხმოვანი), ან ანაპტიქსური ხმოვნის ჩართვით (თანხმოვანი + ეოკალი + სონანტი), ან სულაც, როგორც ჩვენს შემთხვევაში, სონანტის ჩავარდნით. ზანურში აღწერილი თანხმოვანთშეერთების ეს წესი უძველესია და თითქმის უგამონაკლისოდ დღემდე მოქმედებს, შდრ. ქართ. ძაღლ-ი — ზან. (მეგრ.) ძაღილ-ი, შობელ-ძაღილ-ი „მშობელ-ძაღი“...

საერთოქართველურ სლოკ-ინ- ფუძეს სვანურში შესატყვისი ეძებნება შდგკ-უნ- „სლოკინი“ ფორმის სახით. აქვე მიუთითებენ ფუძის ხმაბად-ვითობაზე, ამიტომაც არ იძლევაო მკაფიო ბგერათშესატყვისობებს (გ. კლიმოვი). სხვა ავტორები სიტყვის ექსპარესიულობას იზიარებენ და მითვე ხსნიან ლ-ს რეფლექსების არ არსებობას მეგრულ-ქანურში და ო/უ ი შეფარდებას ხმოვნებში; სვანურ შდუკ-უნ- || შტუკ-უნ- ფუძესთან მიმართება მათთვის არ არის ნათელი (პ. ფენრიხი, ზ. სარჯველაძე).

ზანურ შესატყვისზე უკვე გვქონდა საუბარი, რაც შეეხება სვანურს ს.-ქართვ. *სლოკ-ინ-ის შესატყვისად აქ დასტურდება შდეკუ- || შტეკუ- ალომორფები: ლი-შდეკუ ზს., ლშხ., ლი-შტეკუ ლნტ. „სლოკინი“, ხ-ა-შდეკ-უნ-ე ზს., ხ-ა-შდეკ-უნ-ე ლშხ., ხ-ა-შტეკუ-უნ-ე ლნტ. „ასლოკინებს“, რომელიც შდოკ- || შტოკ- უფრო ძველი ფორმებიდან მომდინარეობენ. უცნაურია სვანური შდ/შტ ქართული ს (ს.-ქართვ. *ს) სიბილანტის შესატყვისად. როგორც ცნობილია, აქ ან შ იყო მოსალოდნელი ან იდენტური ს (ნ. მარი, არნ. ჩიქობავა, ვ. თოფურია, გ. შავჭავჭავაძე...). ჩვენი აზრით, სვანური შდ — || შტ ზუსტად ასახავს საერთოქართველურ სლ თანმიმდევრობას. და თუ ზანურში ისტორიული ლ დაიკარგა ს(→შ)-ს მომდევნოდ, სვანურში სლ გარდაიქმნა ჯერ სდ, ხოლო შემდგომ შდ || შტ ბგერათკომპლექსად. რასაც მოქმედი ფონეტიკური წესი უდევს საფუძვლად:

რომ ყოველი საერთოქართველური *სლ ბგერათმომდევრობა სვანურში რეალიზდება სლ → შლ || შტ სახეობად.

ერთი ნასესხები სიტყვის ანალიზიც ცხადმყოფს სლ — სლ გადასვლის რეალურობას სვანურში. მხედველობაშია პრისდ- || პირისდ- || პრისტ- || პირისტ- „მონათლა“ ზმნა. — შდრ.: ლი-პრისდ-ჰლ ბზ., ლი-პრისდ-ჰლ ლშზ., ლი-პრისდ-ჰლ ბქ., ლი-პრისტ-ჰლ ლნტ. „ნათლობა“, ა-პრისდ-ჟ (ოხტუ-პირისდ) ბზ., ა-პრისდი (ოხტუ-პირისდ) ბტ., ა-პრისდ-ჟ (ოხ-პრისდ) ლშზ., ა-პრისტ-ჟ (ახტუ-პირისტ) ლნტ. „ნათლავს“ ერთი შეხედვით, შეიძლება კაცმა იფიქროს პრისდ- || პრისტ- ფორმების ქრისტეს-საგან მომდინარეობა ისევე, როგორც ქართული ქრისტენა „მირონ-ცხება (საბა)“ ზმნისა. ამგვარად ფიქრი ზედაპირულად გვეჩვენება. სინამდვილეში აქ უნდა ჩანდეს ქართულ-მეგრული (— ბერძნ.?) პირისდელი || პირგხელი „ნათლია (кыма)“ სიტყვა, რომლითაც ადვილად აიხსნება პრისდ- || პირისტ- სრულზმოვნინანი ალომორფების არსებობაც სვანურში, რომ არაფერი ვთქვათ სრულ ფორმალურ იგივეობაზე. ამრიგად, პირისდელი-სახელს თავიდან პირისდ- || პრისდ- რელექციული ფორმები უნდა მოეცა, საიდანაც სლ → სლ || სტ გადასვლით თანამედროვე პრისდ-||პირისდ- || პრისტ || პირისტ- ზმნური ფუძეები განვითარდა.

ჩვენს მიერ გამოვლენილ საერთოქართველური წარმოშობის სხვა მაგალითებშიც ნათლად მელავნდება სლ → სლ გადასვლა ისტორიულ სვანურში. ასეთია მაშლ „ნალუწი მარცვლეულის ხვაეი“ სიტყვა სვანურში. მაშლ ზუსტი შესატყვისია ქართული (resp. მოხეური) მარსლ-ი „დაფშენილი თივის ხვაეი“, „დაფშენილი თივა (ო. ქაჭაია)“ სახელისა. ვარაუდით აუსლაუტური რშლ თანმიმდევრობა გამარტივდა სვანურში. — *მარშლ- → მაშლ- ქართ. მარსლ-ი (ს.-ქართ. *მარსლ-).

რშლ თანზმოვანთკომპლექსის კანონზომიერი გამარტივება ჩანს შემდეგ ქართველურ შეპირისპირებაშიც, სადაც სლ → სლ გარდაქმნა საცნაურია — სვან. ქშლ- ← ქარშლ-, მშ-ქშლ-უნა ზს., მა-ქშლ-უნა ლშზ. — *მა-ქარშლ-უნა „ლენცოფა“ ქართ. (კახ.) ქარსლ-ა „სპარსული ღვარძლა (ა. მაყ.)“ გარდა მატერიალური ერთიანობისა ამ სიტყვებს აახლოებს სემანტიკური მხარეც: ლ ე ნ ც ო ფ ა ~ ღ ვ ა რ ძ ლ ა საერთო მოტივაციის ასახვაა. ბუნებრივია სვანურ მშ-ქშლ-უნა || მა-ქშლ-უნა სიტყვაში მა- — უნა- ცირკუმფიქსის გამონაწევრება. ამგვარ დერივაციას ეპარალელეობა მა-ყგ-უნა- || მა-ყტგ-უნა- „კოდალა“ ლექსემა სვანურში. ამდენად ქართ. ქარსლ-: სვან. ქშლ- ← *ქარშლ- შეპირისპირება კიდევ ერთხელ ნათლად წარმოაჩენს საერთოქართველური სლ თანმიმდევრობის შლ-დ ტრანსფორმაციის სვანურში (ს.-ქართ. *ქარსლ-).

ისტორიულად სლ → სლ გადასვლა წინ უსწრებდა ს — შ პროცესს სვანურში, ე. ი. ჯერ სლ → სლ, ხოლო მომდევნო ეტაპზე სლ —

შდ||შტ. რატომ? — პასუხი ერთია: საერთოქართველური შლ თანმიმდევ-
რობა არ იძლევა შქდ — შგდ || შკდ კომპლექსებს სევანურში, შდრ.:
ქართ. ვაშლ-: სევან. ჭისგჭ || ჭისკჭ...

როგორც უკვე მივუთითებდით (იხ. აქვე, § 2), ს.-ქართვ. ლ —
სევან. დ დამახასიათებელი პროცესია ხმოვნის მომდევნო პოზიციაშიც,
მაგრამ ამგვარ შემთხვევებში ლ — დ სპორადულად იჩენს თავს და კა-
ნონოზომიერებას არ ექვემდებარება. სხვა მდგომარეობაა სლ პოზიციაში,
აქ ყველა ს.-ქართვ. სლ — სევან. შდ || შტ.

თავისი არსით სლ → სდ პროცესი პარალელურია ხნ → ხდ || ხტ
გარდაქმნისა სევანურში, შდრ. სევან. ფუსნ → || ფუსდ || ფუსტ „ბატონი“,
მხნაჭ || მხნაჭ → || ჰისტამ || ისტამ „სიზმარი“, წუსნ- → წუსდ- ||
წუსტ- „წუწნა“ (—ქართ. წუწნ-)...

ტოპოლოგიურად ერთგვაროვანი ფონეტიკური პროცესები დასტურ-
დება მონათესავე იბერიულ-კავკასიურ ენებშიც, შდრ. რლ — რდ (ინგუ-
შურში), ხნ → ხთ (ჩაჩხურ-ინგუშურში), ლხ — *ლხ — თხ (ბაცბურში).

§ 23. შიშინა → || სისინა გადაბგერებისათვის სიბილანტებში.
საყოველთაოდ ცნობილია, რომ საერთოქართველურიდან მომდინარე სისი-
ნა სიბილანტებს ზანურსა და სევანურში შიშინა სიბილანტები შეესატყვი-
სებიან. მიზეზად ამგვარი გარდაქმნისა აღიარებულია არტიკულაციის უკან
გადაწევა, რასაც ზანურში ხმოვანთა ჩვენებაც ამაგრებს (არნ. ჩიქობავა):

ქართ. ←	ს.-ქართვ. →	ზან.,	სევან.
ძ	*ძ	ჭ	ჭ-/ყ
ც	*ც	ჩ	ჩ-/შ
წ	*წ	ჭ	ჭ-/შ
ხ	*ხ	ჟ	ჟ
ს	*ს	შ	შ

მაგრამ არაიშვიათია შემთხვევები, როცა ზანურსა და სევანურშიც
ქართულისმაგვარი რეფლექსები დასტურდება. ამგვარი ფაქტები უნდა
აიხსნას როგორც ბგერათშესატყვისობის დარღვევა, შდრ. ქართ. წვეთ-

ზან. ჰვათ- → || წვათ-, ქართ. ცელ- ზან. ჩალ- → || ცალ- (გ. როგავა).
ჩვენ ვეყრდნობით გ. როგავას ცნობილ დებულებას შიშინა სიბილანტთა
მეორეული გასისინების შესახებ ზანურსა და სევანურში, რადგანაც ენაში
ყოველთვის მოქმედებს ამა თუ იმ ფონეტიკური პროცესის საწინააღმდეგო
ტენდენცია (ა. მეიე). წარმოვადგენთ დამატებით საილუსტრაციო მასალას
ს.-ქართვ. სისინა → ზან., სევან. შიშინა → || სისინა სპონტანური პრო-
ცესის სასარგებლოდ: 1. ძ → ჭ → || ძ: ქართ. ნემ- „ჟაკალი“ ზან.

ლა(ნ)ჰ-ი „იფანი, კობიტი“ სვან. ნენზ || ← ნენძ ← *ნეჰ „სოჰი“; ქართ. ძამლ-ი ზან. ძემურ-ი ← *ჯემურ-ი „ვირთაგვა“ სვან. ჯინირ „ციყვი“; ქართ. ჯიჭლ-ი „ჩიტია ერთგვ.“ ზან. ჯლირჯლ-უ სვან. ძინძლ-უ ← *ჯინჯლ-უ „ნამგალა“ (ს.-ქართვ. *ძიძლ-); ქართ. ძინარა-მ (მცენ.) ზან. ჯინორა-ია (გვარი) სვან. ძენერა ← *ჯინერა (ს.-ქართვ. *ძინარ-); ქართ. ჯიხვი-ი ზან. ძიხვი-ი ← *ჯიხვი-ი (შღრ. ნასესხები სიტყვები — ქართ. ჯაგარ-ი → ზან. ძაგვარ-ი, სვან. ძაგუარ, ქართ. ჯიგარი → ზან. ძაგარა...);
 2. ც → ჩ → || ც ქართ. ჩხიყვი-ი ზან. ჩხვირკ-ი სვან. ცხჷყუ || — ცხეყუ ← *ჩხიყუ „ქორი“ (ს.-ქართვ. *ცხიყუ-). ქართ. ქურცხ-ი ზან. ქვერჩხ-ი „ბუჩქი“, მაგრამ ქურცხ-ონ-ი ← *ქურჩხ-ონ-ი „ბუჩქნარი“ სვან. ქერჩხ „სარველა ბალახი“ (ს.-ქართვ. *ქურცხ-); ქართ. ცარ-/ცერ- „ცრა“ ზან. ცირ-/ცორ- ← *ჩორ- სვან. შირ- ← *ჩირ- „ფქვა“ (ს.-ქართვ. *ცარ-); ქართ. კც-ენ- ზან. კაშ- ← *კაჩ- სვან. კც-ენ- || კც-ენ- ← *კერ-ენ- (ს.-ქართვ. *კეც-ენ-); ქართ. ცენდარ-ი ზან. ცანდ- ← *ჩანდ- სვან. ჩერთ ← *ჩენდ (ს.-ქართვ. *ცენდ-); ქართ. ქერცლ-ი ზან. ქირცა || ქერცა ← *ქირჩა სვან. ქარც ბქ. — || ქარჩ ბზ. „ქერტილი“ (ს.-ქართვ. *ქერცლ-); ქართ. ხხურკლ- ← *ცხურკლ- ზან. ჩხირკ- || ჩხგრკ- სვან. ცხურკუტინ- ← *ჩხურკლინ- „მოხრაგვა“ (ს.-ქართვ. *ცხურკლ-); ქართ. მხხერ- ← *მაცხერ- „მსხერვეა“ ზან. ფუჩხ-ოლ-/ფუჩხა სვან. ფაცბ ბქ. || ← ფანჩხუ „ნამსხერვეი“ (ს.-ქართვ. *მაცხუ-); ქართ. ხხურტ- ← *ცხურტ- „მოკაფვა“ ზან. (მეგრ.) ცხონტ || ცხოტ- ← || ჰან. ჩხოტ- (ი. ყიფშიძე) სვან. — (ს.-ქართვ. *ცხურტ-); ქართ. ცხ-, ცხ-ო ზან. ჩხურ-ი/უ სვან. ცხ-, მჷ-ცხ-ჷმ „სიცივე“, მგ-ცხ-ი „ცივი“ ← 'ჩხ' (ს.-ქართვ. *ცხ-); 3. წ → ჭ → || წ ქართ. მ-წყვილი „საზარდული“ ზან. წყური ← *ჭყური სვან. ჭყონ „საზარდული“ (ს.-ქართვ. *წყული-); ქართ. ბოწოწ-ო/ბუწუწ-ი ზან. ბოწოწ-ი ← *ბოჭოჭ-ი „ხავსი“ სვან. ბოჭოჭ „ყვავილი“ (ს.-ქართვ. *ბოწოწ-); ქართ. წივი-ი/წივი-ი ზან. წირღვი ← *ჭიღვი, შღრ. ქართ. (← ზან.) ჭიღვი სვან. ჭურღუ ← *ჭიღუ (ს.-ქართვ. *წიუ-); ქართ. წამ- „შეტყობინება“ ზან. წუმ- ← *ჭუმ- სვან. ჭამბ- ← *ჭამ- „შეტყობინება“ (ს.-ქართვ. *წამ-); ქართ. წენ-ი ზან. წანა ← *ჭანა სვან. ჰნ- (ლე-ჰნა) ← *ჰენ- „გასულ წელს“ (ს.-ქართვ. *წენ-); ქართ. წყ-ენ- „წყენა“ ზან. წკ-უნ- || წკ-უნ- ← *ჭყ-უნ-, შღრ. გურ. (← ზან.) ჭყ-უნ-ვა „მოწყენა, ტყვილი“ სვან. ჭყარ- (ს.-ქართვ. *წყენ-); ქართ. წენ- „საწენური“ ზან. ო-წინარ-ი (← *ჭინ-), შღრ. ქართ.

(- ზან.) ა-ჭინარი „საკიდელი“ (საბა) სვან. — (ს.-ქართვ. *წენ-); ქართ. წნებ-, სა-წნებელი ზან. ო-ჭინახუ სვან. წლიხ- || წილხ- — *ჭინხ- (ს.-ქართვ. *წნებ-); ქართ. წუელი ზან. წვალ- || ჭოლი — *ჭვალ-, შდრ. იმერ. (- ზან.) ჭვალ- „წილი, წველი“ სვან. წუარ — *ჭუალ- (ს.-ქართვ. *წუელ-); ქართ. წურ-, წურ-წურ- ზან. ჭურ-ჭულ- || ჭვარ- ჭვალ- სვან. წურ- — *ჭურ- „სითხის ღენა“ (ს.-ქართვ. *წურ-); ქართ. წყურ-ტი ზან. წყარ-ტი — *ჭყურ-ტი, შდრ. ლეჩხ. (- ზან.) ჭყურ-ტი, მა-ჭყურ-ტი — „წყურტი“ სვან. — (ს.-ქართვ. *წყურ-ტი); ქართ. კაწარი ზან. კოჭი || კონჭი სვან. გაწარ — კაწარ- — *კაჭარ „წივი“ (ს.-ქართვ. *კაწ-); ქართ. უ-წყ- ზან. ო-რ-წყ- — *ო-რ-ყ- სვან. უ-შხ- — *უ-შყ- (ს.-ქართვ. *უ-წყ-); ქართ. წუეთ- ზან. წვათ- || — ჭვათ- სვან. უთღ- — *ჭუთღ- — *ჭუთღ- (ს.-ქართვ. *წუთღ-); ქართ. წითელი- ზან. ჭითა სვან. წად-ატ || — წად-ატ (შ. ქალღანი) — *ჭიდ-ატ „წითელი“ (ს.-ქართვ. *წიდ-ელ-); ქართ. ჭიბ-ი ზან. (მეგრ.) ჭიბ-უ, ჭან. წიბა — *ჭიბა სვან. — (წ.-ქართვ. *წიბ-); ქართ. წყალი, სა-წყალი, წყალ-ობა ზან. ჭყოლ-ოფა „წყალობა“, შდრ. წყორ- — ჭყოლ- „წყლით გაზავება“ სვან. — (ს.-ქართვ. *წყალ-); ქართ. წყინ-ღ- ზან. (ქან.) ჭყინ-ღ- || მეგრ. წყინ-ღ- — *ჭყინ-ღ- სვან. — (ს.-ქართვ. *წყინ-ღ-). 4. ს — შ — || ს (ზ — ე — || ზ) ქართ. სიძე ზან. სიჯა — შიჯალ სვან. ჩიფე — *შიჯე (ს.-ქართვ. *სი-ძე(ლ-)); ქართ. სირ-ი ზან. სინღ-ი — შინჯ-ი (შდრ. სვან. (-ზან.) წყარ-შინღ „იხვი“) სვან. მგ-სირ — *მგ-შირ „რო-ქო“; ქართ. ხამ-ი ზან. სუმ-ი — შუმ-ი (ე. ჩელეზი, რ. ერკერტი, ნ. მარი): სვან. სემ-ი — *შამ-ი; ქართ. თხის-ური ზან. თხვას- || — თხვაშ- სვან. თხის-ტუ || — თხიშტ „ბუსუსი“; ქართ. სკა ზან. ფ-სქა(ლ-) — *ფ-შქალ- სვან. შგ-ერ- || შკ-ერ- „ფუტკარის ყრა“; ქართ. შიბ-ი ზან. სქიბ-უ — შქიბ-უ „წისქვილის ქვა“ სვან. შგუბ — *შგიბ-ტუ „ქვის ურო“; ქართ. სთ(ვ)- ზან. სთ- — შთ- „წყდომა“ სვან. შღ-გნ- || შტ-გნ- „დავიწყება — მოწყდომა“; ქართ. სტე ზან. ფ-სუა(ლ-) — *შტალ- სვან. ში || შუ — *შტი „ხელი“ — „ფრთა“ (ს.-ქართვ. *სტე(ლ-)); ქართ. სვრ-ე, სვრ-ელი ზან. სვარ- — *შვარ- სვან. შტარ „პრილობა“ (ს.-ქართვ. *სტერ-); ქართ. თეს-თეს-ლ- ზან. თას-თას-ი — *თაშ- სვან. თაშ(ტ)- — *თეშ-ტ- (ს.-ქართვ. *თეს-ლ-); ქართ. ახო ზან. ოშე სვან. ისტუ || — იშტუ „რბილობი“; ქართ. სულ-(აც) ზან. შურ-ო(თ) „სულაც, სრულიად სვან. სურ-უ — *შურ-ტუ „ძალიან, სრულიად“; ქართ. სვილ-(ა) ზან. შელ-

(ებური) (-*ჭილ-) სვან. 'სულა' -*ჭილა „შერია“; ქართ. ხაშარი ზან. ხოშქორი, შღრ. სვან. (- ქართ.) ხანსარ || - ხაშარ „თრთვილი“; სვან. ქუმ-ფაშ → || ქუმ-ფაშ, (შღრ. ქართ. ფაშვი) თუ სვან. ქუმფ-აშ/ს (შღრ. სვან. ქუმფ „ბუღე“)... ქართ. ზუთხი ზან. ზენტხი/უ || ზინთხუ -*ჭუთხი, შღრ. აფხაზ. (- ზან.) აჭ-ენტხ-გ „ზუთხი“; ქართ. ზღველა ზან. „ზღვარ-“, ზღვარ-ზღვალ-ი -*ჭღვალ- სვან. ღღერ -*ჭღჴელ...

ზემოთაღწერილი შიშინა - ხისინა გადაბგერება სიბილანტებში იმაზე მიგვიჩვენებს, რომ ისტორიულად ქართ. სისინა ზან. სისინა სვან. სისინა შეფარდება უფრო ძველი ქართ. სისინა ზან. შიშინა სვან. შიშინა შესატყვისობიდან მომდინარეობს და არ სპიროებს განსაკუთრებული, რიგით მესამე ე. წ. სისინ-შიშინა ლოკალური სიბილანტების პოსტულირებას საერთოქართველურ ფუძემანაში (შღრ. გ. მაქავარიანი, საერთოქართველური კონსონანტური სისტემა, თბ. 1965, გვ. 28, 29).

§ 24. ს.-ქართვ. ძ ც წ ხ - ძგ ცქ წკ ხქ პროცესისათვის სვანურსა და ზანურში. ნაშრომის შესავალ ნაწილში აღვნიშნავდით, რომ არტიკულაციის უკან გადაწევა სვანურსა და ზანურში გარდა სისინა - შიშინა გადაბგერებისა მიიღწეოდა უკანაენისმიერთა განვითარებით სისინა სიბილანტთა მომდევნო პოზიციაში. მართალია, ამგვარი გარდაქმნა ძირითადად პერიფერიულ ლექსიკას მოიცავს, და არცთუ ისე ხშირია, მაგრამ მისი გაუთვალისწინებლობაც არ იქნება. როგორც ქვემოთ დავინახავთ, იგი იძლევა გასაღებს ზოგი ანომალური შეფარდებისა ქართველურ ენებში (ქართ. ც სვან. ქ).

§ 25. ს.-ქართვ. ხ - ქართ. ს ზან. ხქ : სვან ხგ/სკ -*ხქ.

(1) სვან. ხგიმ || სკიმ „ვეძა, მეავე წყალი“ ქართ. (ხეცს.) სიმური „მღვრიე წყალი“ ზან. სქური „წყაროსწყალი, მეავე წყალი“

(2) სვან. ყუახგ- || ყუახსკ-, მუ-ყუხგ-ი || მუ-ყუხსკ-ი „ლაუპატიყებელი სტუმარი“ ქართ. ყვახს-, მო-ყვას-ი ზან. —

(3) სვან. ხგურ || ხგური - ხგირ-უ „ქსოვილი (კანათის ძაფის)“ ქართ. ხერა „ქოთნის პირის მოსაქრავი“ || სირა (საბა) ზან. —

(4) სვან. ნესგ (ყუახ-ნესგ) „გოგრა, კვახი“ ქართ. ნესვი ზან. —

(5) სვან. — ქართ. პრახს-ი ზან. პროხქ-ია || პურახქ-ია || პროხოხქ-ია „პრახსა“

(6) სვან. — ქართ. რისხუვ- „რისევა; რისვი“ ზან. რისქონ- „ლოღ-ნა, კრეჟა“

(7) სვან. ხგოჟ- ქართ. ხაჯ- ზან. ზოგ- -*სქოჟ-.

§ 26. ს.-ქართვ. წ → ქართ. წ ზან. წკ სვან. წკ - || სკ.

(1) სვან. მგ-ხკად || მგ-ხკად - მგ-წკად „ბეჟელი“ ქართ. წინდი, მ-წინდი, დასა-წინდი ზან. მა-(რ)წკინდი „ბეჟელი“

(2) სვან. წკარ-ა || წყერ-ა „გაბზარვა“ ქართ. წერ-, გაი-წერ-ა „გაიბზარა“ ზან. ნწყერ- || წყირ-, ი-წყირ-უ(ნ) „იბზარება“

(3) სვან. წკანტ — || სკანტ „წერილი“ ქართ. წეტი- „წერილი“ ზან. წყინტ-ალ-ი „წერილა“

(4) სვან. სყარ-ტუ, ლა-სყარ || ლა-სყარ — *წყარ „რიგი, ერთობლივი დღესასწაული“ ქართ. წარ-ი „წესი, რიგი“ ზან. —

(5) სვან სკდღლ || სკენდღლ — *წყუნდილ „ცინგლი“ ქართ. წვინტ-ლი ზან. წკენტილ-ი „ცინგლი“

(6) სვან. სკერ-ე || სკერ-ი — *წყერი „წერილი“ ქართ. წენ-იყ-ი „წერილი“ ზან. —

(7) სვან. ძკებ — *წყებ „წახნაგი“ ქართ. წობ-ი ზან. ძკობ-ი || — წკობ-ი „წვერი, წახნაგი, ძგიდე“.

(8) სვან. წკალ „მაშა“ ქართ. წალ-, წალ-ღ-ი ზან. წკილ-ი || მ-წკილ-ი — *წყოლ-ი „შანთი; საპრეტელი კბილი“.

(9) სვან. — ქართ. რწმოლი „პოტი, ბუ“ ზან. რწკომ-ი „პოტი, ბუ“

§ 27 ს.-ქართვ. ძ — ქართ. ძ ზან. ძკ სვან. ძკ — || სკ/სკ.

(1) სვან. ლოსგ || ლოსკ (შდრ. ზ. რაკ. ლოსკ-ი) — *ლტაძგ „ლიმი“ ქართ. ლვარძლ-ი/ა ზან. ლვანძვირა „ლვარძლა“

(2) სვან. — ქართ. ძაბ- „ძაბვა“, ძაფ-ი ზან. ძკუფ || ძკიფ- „ჭიმვა“

(3) სვან. — : ქართ. ძრ-, ნა-ძრ-ე-ი-თ „გაკვირვებით“ : ზან. ძკვირ-, ძკვირ-ინ-ით „გაკვირვებით“, გუ-გ-ო-ძკვირ-ენ-უ-ან-ქ „გაგაკვირვებ“.

§ 28. ს.-ქართვ. ც — ქართ. ც ზან. ცქ/ჩ სვან. სგ — *ცქ.

(1) სვან. ცქერ „ფალარათი“ : ქართ. ჩორ- — *ცორ- „მ-ჩორ-ე“ ზან. ცქერ- || ცქირ- „გაფალარათება“.

(2) სვან. — ქართ. ცმორ-ი || ციმორ-ი/ა ზან. ცქიმურ-ა „თევზის სახეობა“

(3) სვან. ჯსგ || ჯსკ — ჯაცქ „ჰალარა“ ქართ. მ-ჯცე ზან. ხჩ-ე || ქჩ-ე — რჩ-ე „თეთრი“

(4) სვან. ტყუესგ- || ტყუესკ- — *ტყუცქ-, ხე-ტყუესკ-ენ-ი „ნაპერ-წყალი უფარდება“, ა-მ-ტყუესგ || ა-მ-ტყუესკ „ნაპერწყალი, ვარსკვლავი“, მუ-ტყუესკ/გ „ვარსკვლავი“ ქართ. ტყვც-ილ-ი ზან. ტყვაცი — *ტყვარჩ-ი „ჰეჩა“, ტყვაცი-უნ-ს „ჰეჩს, ტყვცილეზს“

(5) სვან ტყერსგ-ან-მ || ტყერსგ-ან-მ — *ტყერცქ-ან-მ „ტყაუხანა“ ქართ. ტყრც-ილ-ი, ტყაც-ან-ი/უნ-ა ზან. ტყვარჩ-ილ-ი — *ტყორჩ-ილ-ი „კრიახი“.

ზემოთაღწერილი ბგერათფარდობის (ქართ. ც ზან. ჩ სვან. ცქ (*ჯაცქ მ-ჯცე ქჩ-ე/ჩჩ-ე...)) შემდგომ ტრანსფორმაციულ გვესახება ქართველურ ენათა შედარებითი ფონეტიკიდან ცნობილი შესატყვისობა

ქართ. ც ზან. ჩ სვან. ჭ (ცრემლ- ჩილამურ- ჭიმრ; უ-ცებ-ი, უ-ცბ-
 აღ უ-ჭბ-ად „მალულად, უნებლიედ“...). კერძოდ, სავარაუდოა ცქ — ჭ
 პროცესი სვანურში. ამგვარი გარდაქმნის საფუძველიც ცხადია, ცქ- ისტო-
 რიული კომპლექსის გამარტივება შესაძლებელი ხდება ც — ჭ სპორადუ-
 ლი ცვალების წყალობით (შდრ. ქართ. მ-ცირ-ე სვან. მა-ჭურ-ენ-ე,
 ქართ. ცალ-ე სვან. ჰარ-ი (ვ. თოფურია)). როგორც ეტყობა, სიტყვათა
 ერთ რიგში მოქმედი ც — ჭ სპორადული პროცესი ჭ-ს წინა პოზიციამში
 ბოლომდე იქნა გატარებული — ცქ — ჭქ — ჭ. სწორედ ამით აიხსნება
 ქართ. ც სვან. ჭ. თორემ ენის სისტემურობის პრინციპიდან თუ ამო-
 ვალთ, ქართ. ც სვან. ჭ შეფარდების გვერდით უნდა გვქონოდა ქართ. ძ
 სვან. ჭ, ქართ. წ სვან. ე. მსგავსი ოპოზიცია არ არის გამოვლენილი.
 რატომ? — პასუხი ერთია ძგ — გ, წე — ე გადასვლები სვანურში არ
 განხორციელდა იმიტომ, რომ ენაში არ არსებობდა სათანადო ფონეტიკუ-
 რი პროცესები: ძ — ჭ — ძ, წ — ჭ — ძ. ამავე მიზეზით დარჩა ხელუხ-
 ლეებელი ზემოთაღწერილი სხვა შეფარდებები ქართ. ძ სვან. ძგ, ქართ.
 წ სვან. წე!

§ 29. უკანანისმიერთა დაკარგვის შემთხვევები თანხმოვან-
 კომპლექსებში. მას შემდეგ, რაც განხორციელდა ს.-ქართვ. ჭ ჩ ჭ შ
 შიშინა სიბილანტთა გარდაქმნა ჭგ ჩქ ჭყ შქ კომპლექსებად ზანურსა და
 სვანურში არტიკულაციის უკან გადაწევის გამო, შეინიშნება უკუპროცე-
 სიც, კერძოდ, ფონეტიკურ ნიადაგზე იყარგება მეორე წვერი კომპლექსისა
 (გ, ქ, ე) — შდრ.: სვან. ფუსულ ბზ. || ფგხგლ ბქ. ქართ. ბურძღლი-
 ზან. ბუძღურ-ია; სვან. სედ- || ხიდ- ქართ. შთ-ენ-ა ზან. სქიდ- || სქულ-
 სვან. სედ- — *სგედ- — *შქედ-; სვან. სერ-/ს-რ-, ლი-ს-ერ-ე „ჯობნა“
 ქართ. ჯობ- — *ჯგ-ებ- „ჯობნა“ ზან. ჯგ- || ჯგე- „ჯობნა“, სვან. ს-ერ- —
 სგ-ერ- — *ჯგ-ერ-, შდრ. სვან. რე-სგ-ტუ- || რე-სე-ტუ- „მორევა, ცემა“ (იხ. აქ-
 ვე); სვან. მგ-ღლიჭ || მგ-ღიჭგ — მგ-ღლიჭგ- „უბილებდაკრეჭილი“: ქართ.
 ღრეჭ-/ღრიჭ- ზან. ღინჭგ- || ღვინჭგ-; სვან. წაბ-ტუ „სამართებელი“, წაბ-ტუ-
 ირ- „პარსვა“ ქართ. წიბ-ო ზან. ბიწყ-ი — წყიბ-ი „წვერი (ფეხის)“,
 სვან. წაბ-ტუ- — *წყიბ-ტუ-; სვან. წად- || წად- || წედ-, ხე-წად „ხედავს, უყუ-
 რებს“ ქართ. — ზან. წყგდ- || წყიდ-, ქიგიბ-წყიდ-ი „შემოვიხედე“,
 სვან. წად- — *წყად-; სვან. ფაშგ-ტუ- — *ფაჩქ-ტუ- „ფერება“ ქართ. ფაჩუნ-ი
 — *ფაჩე-ინ-ი ზან. ფუნონ-ი — *ფუნჩქე-ინ-ი „ფერება“; სვან. ფეშგ/ე
 — *ფეჩქ-ე „ახსნა“ ქართ. ფჩ-ენ-/ფჩ-ინ- „დაფჩენა“ ზან. ფაჩ- — *ფაჩქ-
 „ახსნა, გაგანიერება“, შდრ. იმერ. (— ზან.) ფაჩქ-ვა „გაგანიერება“; სვან.

¹ აღრე ვარაუდობდნენ ქართ. ბრძ-ღლა სვან. ბგრგ-ზორგ- „ვიღაობა“ სავართობას,
 მაგრამ, როგორც გამოიკრევა, ქართ. ბრძ- || — ბორძ- ძირს უკავშირდება ზან. ბურჭ-
 სვან. ბურჭ- „რქენა“ (იხ. აქვე).

ჩვევ — *ჭიჭე- „პატარა ჩიტი“ ქართ. წიწკანა — ზან. ჰინჭა — ჰინჭკა — „ლობემძვრალა“; სვან. — ქართ. ბაჭკა — ზან. ბაჭა — ბაჭკა „ტკიპა“

კომპლექსებში უკანაენისმიერთა დაკარგვა-გაუჩინარების შესაძლებლობაზე სათანადოდ უნდა გამახვილდეს ყურადღება ეტიმოლოგიური კვლევა-ძიების დროს. მას გარკვეული წვლილი მიუძღვის გრძელი ხმოვნების წარმოშობაშიც სვანურში. ამას გვაფიქრებინებს ლაშხური დიალექტის ჩვენებაც, სადაც შედარებით ხშირია უკანაენისმიერ თანხმოვანთა გაუჩინარება, ხოლო გრძელი ხმოვნები უკეთ არის დაცული. ამ ორ მოვლენას ერთმანეთთან მჭიდრო კავშირი აქვს. საზოგადოდ თანხმოვნებში დაწყებულიმა პროცესებმა ჰ — ჰ — 0, ც — ჰ — 0, ჟ — ჰ/ჰ — 0... სვანურში საკომპენსაციოდ ხმოვანთა დაგრძელება გამოიწვიეს. სწორედ თანხმოვნებში მიმდინარე ფონეტიკურ პროცესებში უნდა ვეძიოთ ხმოვანთა სიგრძის წყარო სვანურში. ტიპოლოგიურად ანალოგიური ვითარებაა ნახურ ენებშიც, სადაც თანხმოვანკომპლექსებში ლაბიალიზაციის მოშლამ ხმოვანთა სიგრძეში იჩინა თავი.

§ 30. ს.-ქართვ. სთ, თ ქართველურ ენებში. ა) საერთოქართველური სთ კომპლექსი სვანურში წარმოდგენილია შდ/შტ — შთ რეფლექსის სახით: სვან. შანშდჸ/შანშდეჸ ზს., აშდეჸ ლშბ., აშტაჸ ლნტ.

— *აშთაჸ — „ხვლიკი“ ქართ. ასთაჸ-ი, ს.-ქართვ. *ა-სთაჸ-; სვან. შდიმ || შტიმ — *შთიმ- „ყური“ ქართ. სთუმ-, სა-სთუმ-ალი ზან. ო-რთუმ-ელი-ი, ს.-ქართვ. *სთუმ- (ე. ოსიძე); სვან. შდ-გნ- || შტ-გნ- — *შთ-უნ- „დავიწყება“ — ეტ. „წყდომა“ ქართ. სთ-უგნ- (მო-სთ-უგნ-ი-ს), სთ-უგნ-ელი — || სთ-უგნ-ი || რთ-უგნ-ი ზან. სთ-, მა-სთ-უ-ა-ს „მოწყდეს“, მე-სთ-უ „მოწყდა“, ს.-ქართვ. *სთ-უტნ-; სვანურში ერთმანეთს ემთხვევა ს.-ქართვ. სთ და სტ კომპლექსთა რეფლექსები, შდრ.: სვან. ნე-შტ-რა-ალ || ნე-შდ-რა-ალ pluralia tantum „ნესტოები“ ქართ. ნე-სტუ, ნე-სტო ზან. მი-შვიტი-ა „ცხვირი“; სვან. შდარ-უ-, ხა-შდარ-უ — *ხა-შდარ-უ „აბრალებს“ ქართ. სტუან-, მო-სტუან-უა „დაბეზლება“ (ს.-ქართვ. ნე-სტ-უ, სტუან-).

განსხვავებულია სთ კომპლექსის რეფლექსები ზანურში. ჰანურ დიალექტში სთ იდენტურ ეკვივალენტს აჩვენებს, სავარაუდოა ს.-ქართვ. სთ — შთ — სთ პროცესი ჰანურისთვის. მეგრულ დიალექტში არაიშვიათად ს.-ქართვ. სთ რეალიზებულია შთ შიშინა სახეობით, თუმცა ქართულის-მაგვარი რთ (— შთ/სთ) ალტერნაციაც საგრძნობია. ეს უკანასკნელი მიღებული ჩანს ქართულთან ადაპტაციის გზით. იქ, სადაც ფორმალურ-ემანტიკური სიახლოვე საგრძნობი არ არის (ძირითადად სახელებში), მეგრული საკუთარ შთ რეფლექსს ავლენს, ხოლო სადაც იგივეობას ვაწყდებით, თავს იჩენს ქართულის ტიპის რთ კომპლექსი (ზმნებში) — შდრ. ყველაფერი ზემოთქმულისთვის ზანური სათანადო მასალა: ქართ. რთ-, ე-რთ-ობ-ა, გა-რთ-ობ-ა სვან. შდ-ერ-, შდ-აბ- „გართობა, თამაში, შექცევა“.

მუშაობა" ჰან. სთ-ერ-, ო-სთ-ერ-ჟ „თამაში“, მეგრ. რთ-, ე-რთ-ჟ-ან-ს „ართობს“, ო-რთ-ჟ „აკეთებს, მუშაობს“, ს.-ქართვ. *სთ- „თამაში, შექცევა, მუშაობა“; ქართ. სთ-უვ-ნ-, სთ-უვ-ელ- || სთ-უ-ელ- სვან. შდ-გნ-/შტ-გნ ჰან. სთ-, სთ-ვ-, მე-სთ-ჟ, მეგრ. —; ქართ. ნე-სტ-არ-ი სვან. — ჰან. —, მეგრ. ნე-შთ-ერ-ი, ს.-ქართვ. *ნე-სთ-არ (შდრ. სვან. შდ/ტ-გ-?) „ჩხვლეტა“; ქართ. ქოსტი — *ქვესტი „ციკანი“ სვან. — ჰან. —, მეგრ. ქვაშთ-ი „ახალგაზრდა ცხვარი“, ს.-ქართვ. *ქუესთ-; შდრ. აგრეთვე მეგრ. ო-რთ-ჟ-მ-ელ-ი ქართ. სა-სთ-უმ-ალ-ი (იხ. ზევით)...

ბ) ს.-ქართვ. სთ კომპლექსისა და ს.-ქართვ. თ ბგერის სვანური შესატყვისები ერთმანეთს ემთხვევა. ცნობილია ქართ. თ ზან. თ სვან. შდ/შტ — *შთ (მ. ჯანაშვილი, ნ. მარი, არნ. ჩიქობავა, ვ. თოფურია, გ. როგავა, გ. მაჭავარიანი) შესატყვისობა, შდრ.: სვან. დუშდ || დუშტ — *დაშთ „ათი“ ქართ. ათ-ი ზან. ვით-ი — *ოთ-ი; სვან. დუშდუ || დუშტუ — *დაშთუ „დათვი“ ქართ. დათვ-ი ზან. თუთ-ი || თუნთ-ი — *დოთვ-ი; სვან. შდუგუ || შტუგუ — *შთაგუ „თაგვი“ ქართ. თაგვი ზან. მ-თუგ-ი — *თოგ-ი; სვან. შდუჟუ || შტუჟუ — *შთოჟუ „თოვს“. ქართ. თოვ-ს, თოვ-ლ-ი ზან. თუ-ალ-ა „თოვა“, თ-ი-რი || თე-ი-რი „თოვლი“, ს.-ქართვ. *თ-ოჟ-, *თ-ოჟ-ლ..., სვან. შთბარ- „თხრა“ ქართ. თხარ- ზან. (ნ)თხორ-, ს.-ქართვ. *თხარ-; სვან. შდბ || შტბ — *შთბბუ — *შთბბლ- „თბილი“ ქართ. თბილ-ი ზან. თბი-რი, ს.-ქართვ. *თბ-ილ-; სვან. ჟოშთბუ || ჟოშბუ — *ოშთბო „ოთხი“ ქართ. ოთხ-ი || ოთხო ზან. ოთხ-ი || ოთხო || ოთხუ, ს.-ქართვ. *ო-თხ-ო...

გაღრმავებული ეტიმოლოგიური კვლევისას ირკვევა, რომ საერთო-ქართველური თ ძირიანი სიტყვების ერთ ნაწილში სვანური შესატყვისად ხან თ-ს წარმოაჩენს, ხანაც — შთ- → შდ || შტ ალოფონებს. მხედველობაშია საერთო ძირის სხვადასხვა დერევატები, შდრ.: სვან. ლუ-ნთ || ლინთ-ჟ — *ლუ-თ „ზამთარი“ ← ეტ. „თოვლიანი“ (ლუ- ქონების აღმნიშვნელი პრეფიქსია: მუჟ „რქა“ — ლუ-მუჟ „რქიანი“, ქუჟმ „ტარი“ — ლუ-ქუჟმ „ტარიანი“...) ქართ. თ-, მ-თ-არ-ი; ზა-მ-თ-არ-ი (ეტ. დრო, წელი (ზა-) თოვლიანი (მ-თ-არ-ი)) ზან. თ-, თ-ონჯ- — *თ-ოჯ-, ზო-თ-ონჯ-ი „ზამთარი“, ს.-ქართვ. თ-. სახელური ს.-ქართვ. თ- „თოვლი“ ძირი საერთოა ზმნურ *თ-ოჟ- „თოვა“ ფუძესთან (იხ. ზევით). გამოდის, რომ სახელური ძირის შესატყვისად სვანურმა იდენტური თ მოგვცა, ხოლო ზმნური ს.-ქართვ. *თ-ოჟ-ის შემთხვევაში შთ → შდ/შტ — შდ/ტუჟ- „თოვა“. როგორც ქვემოთ დავინახავთ, თ — შთ შესატყვისთა განაწილებაში ფუძის ზმნურობა/სახელურობა არაერთარ როლს არ თამაშობს; სვან. თერ- — *თუერ „თვალი“, შდრ. სვან. ა-თუერ-ალ-ი — *ა-თუერ-ალ-ი „ათვალიერებს“ ქართ. თვალ-ი, ა-თვალ-იერ-ებ-ს ზან. თოლ-ი, ნა-თოლ-ჟ/ი

„განათვალნი“, ს.-ქართ. *თჳლ-, მაგრამ სვან. *შდოლ- — შოლდ- || შგლდ- || შელდ-, ი-შგლდ-ან-ი || ი-შელდ-ან-ი „ითვლის“, შელდ „რიცხვი, სათვალავი“, უ-შდილ „მალულად“ — ეტ. „დაუთვლელად, უთვალოდ“ ქართ. თვალ-თვლ-, ი-თელ-ის, მი-ი-თვალ-ა, ნა-თვალ-ი ზან. თვალ-, თვალ-უნ-ს „ითვლის, თვლის“, გი-ო-თვალ-ან-ს „მოითვლის“; სვან. თურ- || თრ- || თუნ || თნ-, ლი-თრ-ე „სმა“ ქართ. თრ-/თჳრ-ე, და-ვ-თჳრ-ე ზან. რთ-ომ- ← *თრ-ომ-, რ-რთ-ომ-ელი ← *ო-თრ-ომ-ელი „სასმისი“, მაგრამ სვან. შდ-გმ-, ი-შდ-მ-ი „თვრება“, მგ-შდ-მ-ე „მთვრალი“ ქართ. მ-თვრ-ალი ზან. — (შდრ. მგ-(რ)თ-ამ-ებ-ულ-ი „უსიცოცხლო“); სვან. თჳე || თრ || თოჲ ← *დთჳე „თვე“ ქართ. თჳთ-ე, თთჳე ზან. თჳთ-ა — დჳთ-ა „თვე, მთვარე“, შდრ. სვან. დოშდ-ულ ← *დჳეშდ-ულ „მთვარე“

ზემოთაღწერილ შეპირისპირებებში ნათლად ჩანს თ ბგერის შესატყვისთა არასტაბილურობა. სვანური ერთსა და იმავე ძირეულ მასალაში ხან თ-ს გამოაჩენს, ხანაც — შთ — შდ/შტ კომპოლექსებს. რაც იმაზე უნდა მეტყველებდეს, რომ თ → || შთ ფონეტიკური პროცესი რეალურია სვანურში. ტიპოლოგიურად მსგავსი გარდაქმნა თავს იჩენს ქართულშიც. შდრ. ტ-ენ-ი, ნო-ტ-იო, მაგრამ ნე-სტი ← *ნე-ტ-ი; ოფ-ოა (მცენ.), მაგრამ ოსპ-ი ← ოსფ-ი, პილო → სპილო, ნი-კარტი ← ნი-სკარტი, ფოთ-ი → შფოთ-ი, პილენძ-ი → სპილენძ-ი... ასევე თ → შთ ისტორიულ სვანურში, მხოლოდ ამგვარ გარდაქმნაზე მსჯელობისას დიდი სიფრთხილეა საჭირო, ყოველი თ — შთ მიმართებისთვის აუცილებელია საკითხის საგანგებოდ შესწავლა კონკრეტულ მაგალითზე მითითებით.

შეიძლება შემოგვედავონ ს.-ქართ. თ — სვან. თ შესატყვისობის შემთხვევაში ქართულიდან სესხებასთან გვაქვსო საქმე. ვუპასუხებთ: ამგვარი ფიქრი ხელს უშლის პრობლემის გაღრმავებულ შესწავლას, და საკითხის მართივ გადაწყვეტად გვეჩვენება.

გ) თავად შდ/შტ კომპლექსზე კი უნდა შევნიშნოთ, რომ იგი გარკვეულ ფონეტიკურ გარდაქმნებს ექვემდებარება; მხედველობაშია შდ კომპლექსის დ წვერის ლაბილურობა. შენიშნული გვაქვს მისი (დ) საურთიერთო სუბსტიტუცია გ-სთან ერთი ძირის ფარგლებში, შდრ.: სვან. შგურდ- ← *შდურგ-, ი-შგურდ-ენ-ი ← ი-შდურგ-ენ-ი „იზელს (ცომს)“ ქართ. თრგ-უნ-, თრგ-უნ-ავ-ს „სრესს (საბა)“; შდრ. საპირისპირო პროცესიც სვანურიდან: გ — დ → დ — გ, სვან. სდჳგ-ჳ „ნაწნავი“, სგუდ- „წნა“ ← *სგუდ-ჳ, *სგუდ- ქართ. შულ-, შულ-ო... შდ კომპლექსი შეიძლება გამარტივდეს დ-ს დაკარგვის ან დისტანციური მეტათეზისის ზარცხე; სვან. შიხჳნდ || შიხუნდ || შიხულ ← *შდინუნ „ძლოკვი, ანკარა“ ქართ. თხუნ-ელ-ა (შდრ. ს.-ქართ. თხ-არ- „თხრა“); შოლდ- || შგლდ- || შელდ- || შდილ- ← *შდოლ- „დათვლა, რიცხვი“, მუ-შოლდ-ან-ი ← *მუშ-

დოლან-ი „დამთვლელი“ ქართ. თვალ-, და-თვალ-ა (იხ. ზევით); ზშირია შდ/შტ კომპლექსის გათიშვის შემთხვევები უ ბილაბიალური ფრიკატივის მეშვეობით: სვან. მუ-ფშედ-ე — მუ-ფუშედ-ე ზს., მუ-ფშედ-ი — მუ-ფუშედ-ი ლშხ., შდრ. მგ-ფუშტუ-ე ლნტ. „გამკარევი“, ფეშდ(უ)-ჟრეპა“ ქართ. ფეშ-ფიშ- „ქრა“, ა-ფთ-ი „იარალი“ — ეტ. „საქრელი“; სვან. ლი-ფუშედ-ე ზს., ლშხ., ლი-ფუშტუ-ე ლნტ. — ლი-*ფუშთ-ე „გაშვება, აშვება“, მუ-ფშედ-ე — მუ-*ფუშედ-ე „გამშვები“, შდრ.: ფიშედ-ე || — ფუშედ-ე ზს., ფუშედ-ე ლშხ., ფიშტუ-ე — *ფუშთ-ე ლნტ. „უშვებს“ ქართ. ფოთ-, ფოთ-ე „მომშვებადაც ითქმის... ანუ დაქსნილად (საბა)“, და-ფოთ-ებ-ულ-ი „მომშვებული“, და-ფუთ-ებ-ა „მომშვება“ მსგავსი პროცესები დასტურდება სდ (— სნ, შთ) კომპლექსიან სვანურ სიტყვებშიც სვან. აფსასდ || აფსათ || აფსად || აფსათ „გარეულ ნადირთა ღმერთი“ ქართ. აფთარი ზან. ანთარი || ანატორი || ოპინტრ-ე — *ოფთორ-ი, სვან. *აფშთას — აფშასდ → აფსასდ || აფსად; სვან. ფუსდ || ფუსტ „მეუფე, ბატონი, მე-საკუთრე“, ფუსდ-ანდ || ფუსდ-ან || ფუსტ-ან „საუფლო“, შდრ. ლაშხ. ფუსნ — ადილ. ფსგ(ნ) „აზნაური“; ფუსდ — ფუსდ- ზმნურ ფორმებში: ხ-ა-ფსტუ-და ბქ., ხ-ა-ფსტუ-ა ლნტ. „დაპატრონებულია“, ხ-ე-ფსტუ-დი (ეს-ფუსდ-ნ-ი) ზს., ლშხ., ხ-ე-ფსტუ-ი „უპატრონება“

§ 31. საერთოქართველური ჭ || წკ- შესატყვისები სვანურში. შესატყვისობა ქართ. ჭ სვან. ჭკ ზან. ჭკ კარგად არის ცნობილი სამეცნიერო ლიტერატურიდან (ნ. მარი, ე. თოფურია, გ. როგავა, გ. მაჭავარიანი...). ჭკ კომპლექსის შემდგომ მორიფიკაციად მიჩნეულია შკ ალოფონიანი სახეობები შემდეგ სიტყვებში — სვან. შკად-/შკიდ- — *ჭკედ- ქართ. ჭედ- ზან. ჭკად-; სვან. მგრშკ — *ბინჭკუ- ქართ. ჭინჭე-ლი — *დინჭე-ლი, ბინჭე-ლი „ჭიანჭველა“ ზან. დიმჭკუ — დინჭკუ. დასახელებულ ნიმუშებში ჭ → შ პროცესი კანონზომიერად ასახავს სიბილანტ აფრიკატთა დეზაფრიკატიზაციის საერთო ტენდენციას სვანურში, შდრ. ს.-ქართვ. ძ ც წ — სვან. *ჭ *ჩ *ჭ — ე შ ჭ (ე. თოფურია, გ. როგავა, გ. მაჭავარიანი, ე. შშიდტი...).

ადრე ცნობილ მაგალითებს უნდა დაემატოს ჩვენ მიერ გამოვლენილი შესატყვისები სვანურიდან, სადაც ჭკ — შკ პროცესის რეალურობა უფრო დამაჯერებლად გამოჩნდება — სვან. შკუნთ-, ი-შკუნთ-ი — ი-*ჭკუნთ-ი „იკრუნჩხება“ ქართ. ჭინთ-, ი-ჭინთ-ებ-ა ზან. —, ს.-ქართვ. *ჭუნთ-; სვან. მწშკ || მაშკ — *ბეჭკ „ბარკალი, ბარძაყი“ ქართ. ბეჭი ზან. —, ს.-ქართვ. *ბეჭ-; სვან. ნეშკა || ნეშკა — *ნეჭკა „სხვენი“ ქართ. ნეჭა „ქილობი“ ზან. —, ს.-ქართვ. *ნე-ჭ-ა.

შემოთაღწერილი მაგალითები კიდევ ერთხელ ცხადად გამოაჩენენ, რომ ს.-ქართვ. ჭ შიშინა აბრუბტივის სვანური შესატყვისები მხოლოდ ჭ

→ ჰე || შე მიმართულებით იცვლებოდა, და რომ ს.-ქართვ. წ სისინა აბ-
რუბტივის რეფლექსებისგან განსხვავდებოდა. ეგრძოდ, გამორიცხულია წ
— ჰე — ჰე || მ ტიპის რეფლექსები ს.-ქართვ. ჰ-დან მომდინარე ჰე || შე
კომპლექსისა სვანურში ისევე, როგორც ს.-ქართვ. წ-ს შესატყვისი ჰე არ
იძლევა შ-ს სვანურში არაკომპლექსურ პოზიციებში — ჰე + შ. მაგრამ
ახალ შეპირისპირებებში თავი იჩინა ისეთმა პროცესმა, რაზეც ადრე არ
იყო მითითებული. აღმოჩნდა, რომ ს.-ქართვ. ჰ-ს შესატყვისებს ემთხვევა
ს.-ქართვ. წე კომპლექსის რეფლექსებიც სვანურში, თითქმის ყველა ნი-
მუშში ცხადდება ქართ. წე სვან. შე — ჰე. ჰე მხოლოდ თეორიულად
აღდგება¹ — სვან. შეჰემფ-, ა-შეჰემფე — ა-ჰეჰემფე „აჰონავს“ ქართ.
წეპ-ლ-, გა-წეპ-(ლ)ა, წეპ-ლ-ი/ა ზან. ჰეჰაპ- — ჰეჰაპ- „ეჰმა“,
ს.-ქართვ. *წეპ-, *წეპ-ლ-; სვან. შეგფნ- — ჰეჰაპნ-, აღ-შეგფნ-ალ-ე
„ადაკაქუნა“ ქართ. წეჰაპნ-ი „წეეთის ხმა“, წეჰაპ-უნ-ი ზან. ჰეჰაპ-ინ-ი
— ჰეჰოპ-ინ-ი, ს.-ქართვ. *წეჰაპ-; სვან. უიშე || უიშეჰე || უშეჰე — ჰეჰეჰე
— ჰეჰეჰეჰე — ჰეჰეჰეჰე „პირი, სახე“ ქართ. წეჰეჰე-, წეჰეჰეჰე-(ი)ს „ბ ა გ ი თ
ამოწონა (საბა)“ ზან. —, ს.-ქართვ. *წეჰეჰე-.

ჰე — შე ტრანსფორმაციის ანალოგიურია ჰე — შე, წე — სე, წე
→ სე პროცესები სვანურში — სვან. ნაშეჰე — ნა-ჰეჰეჰე ქართ. ნერწეჰე-
ზან. ლე(რ)ჰეჰეა || ლენჰეჰეა; სვან. ხეჰე — *წეჰეპ- „მჰიდრო“ ქართ.
წეჰეპ-, გა-წეჰეპ-ილ-ი ზან. რწეჰეპ- — *წეჰეპ-, რწეჰეპ-უ-ა „მჰიდროდ შემო-
ვლება რაიმესი“, გო-რწეჰეპ-ილ-ი = გა-წეჰეპ-ილ-ი; სვან. ხე — *წეჰე-, ა-ხე-ი
„აქეთებს“ ქართ. წეჰე-, ა-წეჰე-ობ-ს, გა-ა-წეჰე-ობ-ს ზან. ნწეჰე- — წეჰე-, ო-
ნწეჰეჰე-ს „აწეჰეობს“; სვან. ზისეჰე — გირწეჰეჰე ქართ. გრწეჰეჰე-ი || — გირ-
წეჰეჰე-ი „რწეჰეჰე“ ზან. მწეჰეჰე-ი || წეჰეჰე-ი — *გწეჰეჰე-ი...

§ 32. გ/დ → ზ პროცესისათვის სვანურში. ეს ფონეტიკური
გარდაქმნა ენაში თავიდანვე პოზიციითაა შეპირობებული: გ/დ+პ, ე, ი →
ზნ, ე, ი. და რა თქმა უნდა, იგი გაშუალებული იყო *მ აფრიკატით — მ
→ ზ. სვანურში გამოვლენილი გადაბგერება სპორადულად ქართულშიც
იჩენს თავს: დეე- → || ძეე-, ერდო → იმერ. ერძო, დეგ- — *დეგ-ლი →
ძეგ-ლი, დინგელ-ი → მთიულ. ძინგელ-ი, ნოგა — ლეჩხ. ნურძა...

სვანურში გ/დ → ზ პროცესის საილუსტრაციოდ მოვიხმობთ შემ-
დეგ ქართველურ მასალას: სვან. დ-ინ- → || ზ-ინ- „მისვლა, სვლა, მო-

¹ მხოლოდ ერთგან დავადასტურებ წე-სგან მომდინარე ჰე უცვლელად სვანურში, ზდრ.
სვან. ჰეჰეჰე „ვირტი“: ქართ. წეწეჰე-ი ზან. ჰეჰეჰე-ი. ამ შავალითში ჰე-ს სტაბილურობას
მომდევნო ტ-სთან მეზობლობამ შეუწყო ხელი.

სელა" ქართ. დ-ინ-, დ-ი-ს; სვან. გაგდჷ → || გაგზჷ „ყბელი“ — გაგადა || გაგადა „ქვედა ყბა“; სვან. ზერჩჷ — *ღირჩჷ ← *ღურჩ- ქართ. დუც-ი; სვან. ზისხ — *ღისხ ზან. (ჰან.) დიცხ-ირ-ი „სისხლი“; სვან. ზესხ-რა — *ღესხ-რა ზან. (ჰან.) დუცხუ „ცაცხვი“, სვან. ზექ — *ღექჷა ზან. დიშქა „შეშა“; სვან. ზიგ- ← *ღიგ-/*ღეგ- ქართ. დეგ- „დღომა“ — ძეგ-ლი-ი; სვან. ზიზ- ← *გიზ- ქართ. გეზ-, გზა; სვან. ზისყ- ← *გიწყ- ქართ. გრწყ-ილი-ი — *გიწყ-ილი-ი „რწყილი“...

§ 33. ტკ კომპლექსისათვის სვანურში. საერთოქართველური ტკ ჰარმონიულ-დეცესიური კომპლექსი სვანურში ძირითადად უცვლელად არის შემონახული: ქართ. ტკვერ-/ტკვირ- ზან. ნტკვარ- || ტკვარ- სვან. ტკურ-ნ- ← *ტკურ-ნ-; ქართ. ტკეც-/ტკიც- ზან. ტკარ- : სვან. ტკერ-/ტკენჩ- || ტკჩ- „რტყმა, ცემა“; ქართ. ტკრც- ზან. ტკარჩ-ალ- სვან. ტკგრჩ- (-*ტკარჩ-) „ტაკცა-ტკუცი“; ქართ. ტკბ- „მოხვევა, ჩახუტება“ : სვან. ტკბ- „ღამაგრება, დაწებება“; ქართ. ტკიც-ინ-ა ზან. ტკიჩ-ინ- სვან. ტკგჩ „მაგრად დაჭიმული რამ“ და სხვ. მაგრამ საკმაოდ შიშობებდა ტკ კომპლექსის გამარტივების დამადასტურებელი ნიმუშებიც : ქართ. მ-ტკაგ-ულ- ზან. მ-ტკო- || მ-ტკუ- || ტკო-უ- || ტკუ- სვან. კამულ || კამილ ← ტკაჷ-ულ; ქართ. ტკებ-ნ- || ტკებ-ნ- ზან. ნტკაბ- || ტკაბ- || ბატკ- სვან. კირბ- || კიბ-ნ- || კიმბ- „ტკეპნა“ ← სვან. *ტკიბ-ნ-; ქართ. ტკერ-ი „წნელი, წნული“ სვან. ტკეც- → || კეც- ბჟ. „ტკერი, წნელი“; ქართ. ტკბ- „ტკბილი“ ზან. ტკაბ- „ტკობა“ სვან. კბ- || კაბ- ← *ტკებ- „ფერება“

ტკ → კ პროცესის საპირისპიროდ კ/ყ მკვეთრთა წინა პოზიციაში ტ-ს განვითარების უღაო შემთხვევებსაც შევხვდებით როგორც საკუთარ, ისე სხვა ენებიდან ნასესხებ ლექსიკაში ქართ. ბრკ-ე ზან. ფოკ-ა — || ფოკვა „ობი“ სვან. ბეტკ-ო || ბეტკ „ნაღები“, „ხორცის ნახარშის ცხიმოვანი ქაფი“ (ბეტკ-ო ← *ბეტკ-ო); ქართ. უკუნ-ი „ბნელი“ ზან. უკუმ-ელ-ა სვან. უტკუნ → || უტკუნინ „ბნელი“ (უტკუნ ← უკუნ); ქართ. კეც-ი ზან. კგც-ი || კიც-ი სვან. კეც → || ტკეც ბზ. „ჭურჭელი (საარაყე)“ ქართ. ორკეც-ი → სვან. ჟორტკეც; შდრ. ასევე სვან. ბელყაჩ || ბალყაჩ „მურყანი“, მაგრამ ლე-ბგლტყაჩ „მურყნარი“ (შდრ. ქართ. ანკესი — მეგრ. ანტკეც-ი...)

§ 34. საერთოქართველური ყ სვანურში. ფუძეენიდან მომდინარე ყ გლოტალი სვანურში იდენტურად აისახა — ქართ. ყ ზან. ყ (→ ყ/ღ): სვან. ყ (ნ. მარი, არნ. ჩიქობავა, ვ. თოფურია, გ. მაქავარიანი, გ. კლიმოვი...).

ჩვენ მიერ გამოვლენილი ახალი ლექსიკური შეპირისპირებები საშუალებას იძლევა გამოვთქვათ აზრი იმის შესახებ, რომ იდენტური ყ-ს გარდა სვანურში ვ-ც შეეფარდებოდა საერთოქართველურ ყ ფარინგალს. მიზეზი ამგვარი შესატყვისობისა უნდა ჩანდეს ყ → ვ სპონტანურ ფონეტიკურ პროცესში — შდრ. ყ → || ვ სუბსტიტუცია სვანურ სიტყვებში: დაყუ — || დაჭუ ჰაწული ადგილი“, ფაჟშირ ლხმ. || ფაჟშურ ლხმ. „ზერელე“. ერთგან ყ || ვ პროცესის ლექსიკალიზაცია შეინიშნება — ჟაბ-ჟ „წვერი“/ჯაბ-ჟ „ალმა“ ქართ. მჟაფი „შელმართი (საბა)“. ყ → || — ვ ბუნებრივია ქართულშიც: უ-ჟამ-ჟ-ი || უ-ჯამ-ჟ-ი, (ჯამ-ლ-ი), მჟიე || მჟიე „ნაცრისფერი“, ფერჯ-ი || ფეყ- (ინგილ.), შდრ. ბერკ-

სვანურში ყ → ვ ისტორიული ფონეტიკური პროცესის არსებობაზე მიუთითებს შემდეგი ლექსიკური ერთეულებიც: სვან. აწწარ ქართ. აყარი; სვან. ჯაშ || — ჯაშ-ჟ ქართ. მ-ყეს-ი ზან. ჯაშ-; სვან. მუჭუარი „ასკილი“ ქართ. მაყვალ-ი ზან. მუჭ-ი; სვან. ჯან „სუნის დენა, ყროლა“ ქართ. ყარ-, მ-ყრ-ალ-ი ზან. ჭორ-იდ-/ჭორ-ად-; სვან. ჯემად —*ჯემად „მშვილდი“ ქართ. ყოდალ-ი „ისარი“; სვან. ჯ-ფ-ჟ ბენა“, ჯ-ჟმლ-ჟ ყფა“ ქართ. ყ-ფ-ჟა; სვან. ჯერ-ი ჟიდელ“ ქართ. ყურ-ჟ ზან. ჭურ-ჟ „მზარე“; სვან. ჯუილა ჟორე“ ქართ. ყორ-ჟ, ყორ- ზან. ჭორ- „აღყორვა“...

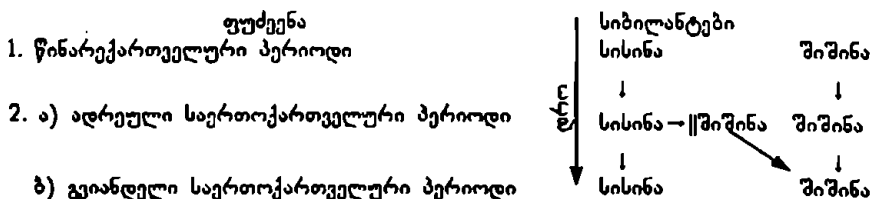
ყ — ვ გადაბეგრების პოზიტივობა სვანურში უნდა იქნეს გათვალისწინებული მომდევნო ეტიმოლოგიურ კვლევა-ძიებაში.

§ 35. სისინა || შიშინა სიბილანტთა სუბსტიტუციისათვის საერთოქართველურში. წინარეიბერიულ-კავკასიური ფუძეების დაშლის შემდგომ, რაც გულისხმობს მის დანაწევრებას დამოუკიდებელ ენებად, ერთ-ერთ ერთეულად გამოიყო წინარეიბერიული ანუ წინარექართველური ფუძეენა. ეს უკანასკნელი წარმოადგენდა წინარეიბერიულ-კავკასიური ენის ერთი კილოური სახესხვაობის უშუალო გაგრძელებას. წინარექართველურში ჩასახული ენობრივი მოვლენების შემდგომი დიფერენცირებით ჩამოყალიბებას იწყებს საერთოქართველური (იბერიული) ენა შემდეგი დიალექტური შემადგენლებით: ქართული, ზანური, სვანური (არ გამოირიცხება დიალექტთა მეტი რაოდენობის შესაძლებლობა, თუმცა დღევანდელი მონაცემებით ამაზე გადაჭრით საუბარი ჭირს; მოსალოდნელი კი არის). ამდენად, ქართველური (იბერიული) ფუძეების განვითარებაში გამოსაყოფია ორი ძირითადი პერიოდი მაინც: 1. წინარეიბერიული ანუ წინარექართველური პერიოდი (resp. ენა), 2. საერთოიბერიული ანუ საერთოქართველური პერიოდი (resp. ენა). წინარექართველური ენა ქრონოლოგიურად წინ უსწრებს საერთოქართველურ ენას და გამოირჩევა მეტი არქაულობით (გრამატიკული კლასის კატეგორია, ზმნისა და სახელის გაუდიფერენცირება...) და მონოლითურობით (დიალექტური სხვაობების არქონა, თითქმის უცვლელი ამოსავალი ფონოლოგიური სისტემა; ფონეტიკური პროცესები მხოლოდ ჩანასახის მდგომარეობაში...). წინარექართველური ენის (პერიო-

დის) გაგრძელებას წარმოადგენს საერთოქართველური ენა (პერიოდი), რომელსაც სულ მცირე სამი დიალექტი მაინც გააჩნდა (ქართული, ზანურ-რი, სვანური). სადაც უკვე მოქმედებდა მძლავრად განვითარებული ფონეტიკური პროცესები, რის ნიადაგზეც ყალიბდება დღეს კარგად ცნობილი ბგერათშესატყვისობები ისტორიულ ქართველურ ენებს შორის.

ერთერთ ფონეტიკურ პროცესად, რომელიც აღსადგენია საერთო-ქართველური ენობრივი ერთიანობის დონეზე, მივიჩნევთ სისინა → || ში-შინა სიბილანტთა სუბსტიტუციას, რასაც მხარს უჭერს მონათესავე მთის იბერიულ-კავკასიურ ენათა ინფორმაცია. კერძოდ, ნახურ-ქართველურ ბგერათშესატყვისობათა კვლევისას ჩვენ მიერ გამოვლენილი იქნა შემდეგი სახის კანონზომიერება, რომ საერთოქართველური შიშინა სიბილანტ-აფრიკატები საერთონახურში წინაენისმიერ ხშულებს შესატყვისებენ — ს.-ქართვ. ჯ რ ჳ ს.ნახ. დ თ ტ, რაც, როგორც ირკვევა, წინარენახური შიშინა სიბილანტ-აფრიკატთა დეზაფრიკატიზაციის შედეგად ჩამოყალიბდა: ჯ რ ჳ — დ თ ტ. მაგრამ აქვე დადასტურდა გამონაკლისებიც, როცა ს.-ქართვ. ჯ რ ჳ სიბილანტებს ს.ნახ.-შიც იდენტური ჯ რ ჳ შეეფარდება. სათანადო დადგენილ მასალასთან შედარება არკვევს, რომ ამ ტიპის შეფარდებები მეორეულია, ცვლილება მომხდარია საერთოქართველურში და ს.-ქართვ. შიშინა ს.ნახ. შიშინა შეფარდება ამოსავალში ს.-ქართვ. სისინა ს.ნახ. შიშინა შესატყვისობას ვარაუდობს. ე. ი. წინარექართველური ძ ც წ ორგვარად იქნა რეალიზებული საერთოქართველურში: წ.-ქართვ. ძ ც წ — ს.-ქართვ. ძ ც წ — || ჯ რ ჳ. ამდენად საერთოქართველურ მასალაში ორგვარი წარმოშობის შიშინა სიბილანტები დასტურდება.

საერთოქართველურში არსებული სუბსტიტუცია სისინა → || შიშინა (სიბილანტები) ფუძეენის დაშლის წინა პერიოდისათვის სიტყვათა ერთრიგში საბოლოოდ დამკვიდრდა როგორც შიშინა ალომორფები. ამიტომაც ზანურსა და სვანურში სათანადო ფონემური შესატყვისები რეალიზდებიან როგორც შიშინა სიბილანტი + უკანაენისმიერი ხშული. სქემატურად სავარაუდო ფონეტიკური პროცესი შემდეგნაირად ჩაიწერება:

წარმოვადგენთ აღწერილი წინარეისტორიული ფონეტიკური პროცესის საილუსტრაციო საერთოქართველურ ენობრივ მასალას სხვა მონათესავე იბერიულ-კავკასიური ქვეჯგუფის ენათა მონაცემების ფონზე:

(1) ქართ. კიბ-ი, ზან. (შეგრ.) კიბ-ე, კან. წიბ-ა — კიბ-ა, ს.-ქართვ. კიბ- — წ.-ქართვ. *წიბ- ბაცბ. 'წამ-', ინგ. წონ-გ — წომ-გჰ, ჩაჩნ. წან-გა || წონ-გა — წამ-გა, ს.-ნახ. *წამ- ხუნდ. წაინო, ანდ. წაუნო, ახვებ. წაუნ-, ლაკ. წუნ, ლეზგ. ფაიწ — ბიწ — წიბ, ხინ. წუმ, ბულუბ. ბუწ — წუმბ, უდ. ცამ — წამ-, ს.-დად. *წიმ-ო.

(2) ქართ. ხოკო, ზან. ხოკო || ხოკუ, სევან. ხოკუ, ს.-ქართვ. ხოკო — წ.-ქართვ. *ხოწ-ო ბაცბ. 'ხინჭი', ინგ. ხინჯჰ, ჩაჩნ. ხინჯა || ხინჯი (იოთუკ.) — ხინჯი „წილი“, ს.-ნახ. ხინჯი — *ხი(ნ)წ-ი ხუნდ. —., ლეზგ. ხენწ, თაბ. ხოწ, აღ. ხეწუ, რუთ. ხიწ, არჩიბ. ხუიმწ „ტყაბა“, ს.-დად. *ხეწ-უ.

(3) ქართ. მარტ-/მარტ-ი, ზან. მუნჩქე-ი || მუნჩქ-ი — მონქე-ი სევან. მინჩქუ — მანჩქუ, ს.-ქართვ. მარტ- — წ.-ქართვ. *მა-ცუ- ბაცბ. ჩა, ინგ. ჩა, ჩაჩნ. ჩა „დათვი“, ს.-ნახ. ჩა — *ცუა ხუნდ. ცი, ახვებ. ში^ა, ბოთლ. სი^ა, ჰუნზ. სგ., დარგ. სინ-ქა, ლაკ. ცუ-შა — *ცუა-ქა, ლეზგ. სეუ, თაბ. შუე, ხინ. ფსგ, უდ. შუგე „დათვი“ ს.-დად. *ცუა, შდრ. აფხაზ. ა-შ^ა „დათვი“

(4) ქართ. ჩხართუ-, ზან. —, სევან. ჩხურუშტ || ჩხორუშდ — *ჩხართუ-, ს.-ქართვ. *ჩხართუ- — წ.-ქართვ. *ცართხუ-: ბაცბ. შურთხ, ინგ. შურტჰ || შორტჰ — *შორთხჰ, ჩაჩნ. შარტყა || შატყა — *შართხა „თრითინა“, ს.-ნახ. ჩართხუ-ა — *ცართხუ-ა ხუნდ. ცატუ — *ცართუ, ანდ. სართუ — *ცართუ, კამ. სატუ — *ცართუ, ლოდ. სართუ — *ცართუ „თრითინა“, ს.-დად. *ცართუ- — *ცართხუ-.

(5) ქართ. მჩორ-ე ზან. ცქერ- || ცქირ- სევან. ცქერ „ჟალარათი“, ს.-ქართვ. *ჩორ- — წ.-ქართვ. *ცორ- ბაცბ. 'ჩი-შ', ინგ. ჩი-ე — *ჩი-შ, ჩაჩნ. ჩი-შ → || ჩი-ე „შარლი“, ს.-ნახ. ჩი-შ pluralia tantum — *ცი- ანდ. ჩილ, ბოთლ. შილი, კამ. ში, ლოდ. შილი, ახვებ. შილი, ხუნდ. შილ — შილ — *ჩილ „სკორე“ ს.-დად. *ჩირ — *ცირ, შდრ. ადილ. *ცუზ, ყაბ. ცუგ „ნაკელი“

(6) ქართ. შუან-ი „ეშვი“ ზან. ჩქვა(ლ) სევან. ჩქუარ-პრ „ეშვი-ბი“, ს.-ქართვ. *ჩუალ- — წ.-ქართვ. *ცუალ- ბაცბ. ცარ-კ ინგ. ცერ-გ || ცარ-გ, ჩაჩნ. ცერ-გ || ცარ-გ „ბილი“ — *ცუარ- ხუნდ. ცა — ცალ, ანდ. სოლ, ახვებ. ჩილო, კარ. სალი, ტინდ. სალუ, კამ. სალ — *ცალუ, ბოთლ. სალუ, ბეჟიტ. სილა, ხვარშ. სელ, დარგ. ცულა, თაბას. სილ-იბ, აღ. სელ-ებ, რუთ. ხელა, წახ. სილი, ბულუბ. სილ, ხინ. ცულ-ოზ, უდ.

ულ-უბ — ცულ- (უბ მრ. რ. ნიშანია), ს.-დალ. *ცალუ ← *ცუალ- „კბილი“, შდრ. აფხაზ. ა-ც, აღილ. ცპ, ყაბ. ძპ ← *ცპ „კბილი“...

(7) ქართ. შინ- „შინება“, ზან. რსქინ- || ტქინ- ← *სქინ-, ს.-ქართვ. შინ- — წ.-ქართვ. *სინ- ბაცბ. სემ, ინგ. სიმ, ჩან. სთიმ- || სიმ- „ნაღველი, ღვარძლი“, ს.-ნახ. სიმ ხუნდ. ცაინ ← სინ, ანდ. სიმ, ახვაბ. სიმი..., ჰუნზ. სიმ, დარგ. სიმპი, ლაკ. სი(ნ), თაბ. სებ, არჩიბ. სიმ, რუთ. სიმ „გინება, რისხვა; ნაღველი, ღვარძლი“, ს.-დალ. *სიმ/ნ.

(8) ქართ. შინდ-ი, ზან. სქინდ-ი, სქინდ-ონ-ა, ს.-ქართვ. შინდ- — წ.-ქართვ. *სინდ- ბაცბ. „სტავ“, ინგ. მესთმე, ჩან. ასთი || სთაჟ || სთოჟ „შინდი“, ს.-ნახ. *სნაჟ ← *სან-ჟ ხუნდ. სან || სანი, ახვაბ. შანი ← სანი, კარ. სენი, ტინდ. სანი, ჰამ. სან..., ბეიტი. სინო, ჰუნზ. სუნჟ, რუთ. სუნ, წახ. სუნა „კოწახური“, ს.-დალ. *სან-ჟ.

(9) ქართ. შთენ-ა, ნა-შთ-ი, ნე-შტი ← ნე-შთ-ი ზან. სქიდ-/სქად-, სვან. სედ-/სიდ; ← *სქედ-, ს.-ქართვ. *შ-ედ- ← წ.-ქართვ. *ს-ედ- ბაცბ. დი-ს-, ინგ. დი-ს-, ჩან. დი-ს- || თი-ს „დატოვება, დარჩენა“, ს.-ნახ. დი-ს- ხუნდ. ბი-ჩა- ← ბი-შა-, ბოთლ. ბე-შთ-, კარ. ბე-შდ- || ბე-შთ- || ბე-სა-, ჰამ. ბე-სა-, ს.-დალ. *ბე-ს-.

სავარაუდოა, რომ საერთოქართველურში მომხდარი ცვლილებების მიზეზი მდგომარეობდეს არტიკულაციის უკან გადაწევაში (არნ. ჩიქობავა), რაც საფუძვლად დაედო სისინა → || შიშინა სუბსტიტუციას სიბილანტებში. ფუძეენაში ჩასახული სისინა სიბილანტთა გაშიშინებლს ფაკულტატიური პროცესი სისტემად განვითარდა სვანურსა და ზანურში (ამ უკანასკნელში არტიკულაციის უკან გადაწევა ხმოვნებშიც გამოვლინდა ს.-ქართვ. ა ე → ზან. ო ა (არნ. ჩიქობავა)). მის ნიადაგზე ჩამოყალიბდა ბგერათშესატყვისობათა შემდეგი ფორმულა ქართველურ ენებში — ქართ. სისინა ზან. შიშინა სვან. შიშინა.

პრეისტორიული სისინა → || შიშინა სუბსტიტუციის სუსტ გამოძახილს წარმოადგენს ფრცხილ-ი → || ფრჩხილ-ი (შდრ. ზან. ბურცხა || ბირცხა) ტიპის მონაცვლეობა საკუთრივ ქართულში: ძმერხლ-ი → || ჭმერხლ-ი, წმახე → || ჭმახე, ძაველ-ი/ა → || ჭაველ-ი/ა, ცახ-ი → || ჩახ-ი, ციბა → || ჩიბა, ზარ- → || ჟარ- „ზრობა“, ღრძ-ილ-ი || ღოჯ-ი...

მე-5, მე-7, მე-8 და მე-9 შესატყვისობებში წარმოდგენილი შეფარდება: ქართ. ჩ ზან. ცქ სვან. ცქ, ქართ. შ ზან. სქ სვან. სქ არ გულისხმობს ჩქ → ცქ, შქ → სქ გასისინების პროცესს ზანურსა და სვანურში; პირიქით, ქართულშია მომხდარი ც → ჩ და ს → შ გარდაქმნები, რაშიც მტკიცედ გვარწმუნებს ქართ. ძ ც წ ს ზან. ძგ ცქ წკ სქ

სვან. სგ/კ — ძგ, სგ/კ — ცქ, სკ — წკ, სგ/კ — სქ — ს.ქართვ. *ძ *ც *წ *ს (იხ. აქვე, § 24) შესაძლებლობა. ე. ი. არტიკულაციის უკან გადაწვევა ზანურსა და სვანურში მიიღწეოდა ორგვარად: 1. სისინა — შიშინა გადაბგერების ხარჯზე სიბილანტებში, 2. უკანაენისმიერ ხშულთა განვითარებით სისინა სიბილანტთა მომღვენო პოზიციაში.

§ 36. ზმნური სუფიქსაციის ზოგიერთი საკითხი სვანურში. სვანურ ზმნებში სპეციალური ეტიმოლოგიური დაკვირვებების საფუძველზე გამოიყოფა ისეთ სუფიქსთა წყება, რომელნიც დროთა განმავლობაში ფუძეს, ძირს შეხორცებულა და დღეს მოკმედ მორფოლოგიურ ოდენობად არ მოიაზრებიან. ამგვარი სუფიქსების გამოვლენას დიდი მნიშვნელობა აქვს ისტორიული მორფოლოგიის თვალსაზრისით. ირკვევა, რომ იქ, სადაც დღეს განსხვავებული სურათია, ადრე იგივეობრივი მდგომარეობა დასტურდებოდა. ასე მაგალითად, თანამედროვე სვანურში გვაკლია ქართ. -ებ || -ეფ ზან. -აბ || -აფ შესატყვისი თემისნიშნები, ქვემოთ მოტანილი შეპირისპირებები სვანურ ზმნებშიც ადვილად გამოანაწევრებენ -ებ || -აბ || -აბ, -ეფ || -აფ || -აფ სუფიქსებს რელიქტის დონეზე. ე. ი. -ებ → || -ეფ ზმნური სუფიქსური ფორმათ(სიტყვათ)წარმოება აქაც პროდუქტიული იყო ისევე, როგორც ქართულსა და ზანურში. თუ ქართულში -ებ სუფიქსი იფართოვებს დისტრიბუციის არეალს (არნ. ჩიქობავა), სვანურში პირიქით, მისი ხვედრითი წილი დროდადრო მცირდებოდა, დღეისათვის ცოცხალი წარმოება არც არსებობს. -ებ სუფიქსის ფუნქცია სვანურში სხვა სუფიქსებმა იკისრეს.

სვანურ ზმნებში გამოსაყოფია შემდეგი სუფიქსები:

§ 37. -არ სვან. ხ-ე-დგ-არ-ი (ამ-დაგ-ან) ზს., ლნტ., ხ-ე-დგ-არ-ი (ამ-დაგ-ან) ლშ. „უკედება“, შდრ. ხ-ე-დგ-ენ-ი (ლან-დაგ) ზს., ხ-ე-დგ-ენ-ი — *ხ-ე-დაგ-ენ-ი (ლან-ე-დაგ) ლნტ. „ქრება“ ქართ. დაგ-, დაგ-ავ-ს, და-მ-დაგ-ა, ი-დაგ-ებ-ა ზან. (მეგრ.) დგ-უ-დგ-უ-ა (რედუბლ.), დგ-უ-დგ-უნ-ს „დადაგავს, აქრობს“; სვან. ხ-ო-სგ-იდ-არ-ი ბქ., ხ-ო-სგ-იდ-არ-ალ — *ხ-ო-სგ-იდ-არ-ალ ლშ. „ათვლიერებს“, შდრ. ხ-ო-სგ-დი ზს., ლშ., ხ-ო-სკ-იდ-ი ლნტ. „უყურებს, ხედავს“, ლი-სგ-დი ზს., ლშ., ლი-სკ-იდი ლნტ. „ყურება, შეხედვა, ცქერა“ ქართ. ცქერ-ა — *ცქედ-ა „ყურება“, სვან. სგ-იდ-არ-ი || სგ-იდ- ქართ. ცქ-ეტ-, ს.ქართვ. *ცქ-ედ-, შდრ. ქართ. ცქ-ერ- ზან. ცქ-ე-ი-რ-ი-ნი „ყურება“; სვან. ჰკ-უ-არ-, ა-ჰკ-ურ-ე — *ა-ჰკ-უ-არ-ე (ოთ-ჰკ-უ-არ) ბზ., ა-ჰკ-უ-არ-ი ბქ., ლნტ., ა-ჰკ-უ-არ-ი || ა-ჰკ-უ-არ-ი ლშ. „ფიქრობს“, შდრ. ხ-ა-ჰკ-გ-რა ბზ., ლშ., ხ-ა-ნ-ჰკ-გ-რა ბქ., ხ-ა-ჰკ-გ-რა ლნტ. „ფიქრობს, წუხს“, ჰკ-გ-რ- — ჰკ-ურ- — ჰკ-უ-არ- ქართ. ჰოგ- || ჰუგ-, ჰუგ-ილი „წუხილი“, ჰუგ-ის „წუხს“ ზან. ჰკ-უ-ა || ჰკ-უგ-ა — *ჰკოგ-ა „აზრი, ფიქრი, ტვინი“, ჰკგ-ერ-ი „ჰკვიანი“, ს.ქართვ. *ჰოტ-; სვან. ხ-ო-კ-ე-ჰკ-უ-არ-ი ბზ., ხ-ო-კ-ჰკ-უ-არ-ი ბქ. „უპვრეტს“, უყურებს“ ქართ. უ-კი-ე-ინ-ებ-ს ზან. (მეგრ.) უ-კი-ე-ინ-ან-ს || უ-კვი-ე-ინ-ან-ს „უქ-

ერეტს“; სვან. ი-ჰუნ-პარი (ობ-ჰუნ-პარ) ზს., ი-ჰუნ-არი — ი-ჰუნ-არი ლშხ., ი-ჰუნ-პარი — ი-ჰუნ-პარი — ი-ჰუნ-პარი ლნტ. „ისმენს“ ქართ. (ფშ., ხევს.) ხუნ-ა „ლაღადება“ ზან. (შეგრ.) ზონ-არ-ო || ხუნ-არ-ო „ხმა“, ს.-ქართვ. *ხუნ-/*ხონ-; -არ სუფიქსად ქართულშიც გამოჩნდება: ტუბ-ობ-ა/ტუბ-არ-უნ-ი, წი-ვე-ე/წი-არ-...

§ 38. ერ: სვან. ლი-შდ-ერ — ლი-შდ-აბ-ნე „გართობა“, მგ-შდ-რ-ე, მგ-შდ-ბ-გ-ნე ლშხ., მგ-შტ-აბ-ნე ლნტ. „გართობი“: ქართ. რთ- — *სთ-, გართ-ობ-ა, ერთ-ობ-ა, ართ-ობ-ს, გა-მ-რთ-ობ-ი (შდრ. მგ-შდ-აბ-გ-ნე) ზან. (შეგრ.) რთ- — *შთ-, ი-რთ-უ-ან-ს „ერთობს“, ქე-რთ-ე „გართე“, ა-შა-რთ-უ-აფ-აღ-ი „გართობი“, ქან. ო-სთ-ერ-უ — ო-შთ-ერ-უ „გართობა, თამაში“, სვან. შდ-ერ- || შდ-აბ- || შტ-აბ- ქართ. რთ- — სთ- ზან. რთ- — *შთ- → სთ-, ს.-ქართვ. *სთ-; სვან. ლი-სგ-ერ — ლი-სგ-უ-ერ „caccare“ ქართ. ჭყ- ზან. ძგვ- || ნძგვ- „id“, სვან. სგ-ერ- — *სგუ-ერ- — *ძგუ-ერ-; სვან. ი-ქუთ-ერ || ი-ქუთ-ერ ზს., ქს., „იბარავს“, ქუთით „ქურდი“ ქართ. ქურდ-ობ-ს, ქურდი ზან. ქვირთ-უ „ქურდი“; სვან. ხ-ერ- || ს-ერ-, ლი-ხ-ერ || ლი-ხ-ერ — ლი-სგ-ერ „ჯობნა“, ოთ-ს-ერ- — ოთ-სგ-ერ „აჯობა“ ქართ. ჯ- „ჯობნა“ ზან. ჯგ-ინ-ა „ჯობნა“, ს.-ქართვ. *ჯ-(უ-); სვან. შგ-ერ- || შყ-ერ- „ფუტკრის ყრა“, ი-შგ-ერ-ე || ი-შყ-ერ-ე „ფუტკარი იყრის, მრავლდება“: ქართ. სკ-ა „ფუტკრის სახლი“: ზან. სქ-ა(ლ) || სკ-ა(ლ) „ფუტკრის სახლი, სკა“, (ფ)სკ-ა(ლ)- „ფუტკარი“; სვან. ა-ცყ-ერ-ი „არკობს“, ხ-ა-ცყ-ე ქს., „არკობს“, ხ-ა-ცყ-ერ-ა „არკვია“, შდრ. ხ-ა-ცყ-ენ-ი ზს. „არკობს, ასობს“, ცყ-ე || ცყ-ე „ჯობი“ ქართ. ციღვ „ღანა“ ზან. ციყ- || ციგ- „არკობა, სობა“; სვან. ჰყ-ერ-, ჰყ-ერ-ნი (ოთ-ჰყ-ერ) „ეზმის ერთმანეთს“ ქართ. რ-წყ-, ი-რ-წყ-ამ-ს, ე-რ-წყ-ამ-ის, შე-ერ-წყ-ა, შე-რ-წყ-ამ-ული ზან. (შეგრ.) ჰყ-ან-, ღო-ჰყ-ან-აფ-ა, ი-ჰყ-ან-უ-ან-ს „შეირწყამს“, გამგ-ნა-ჰყ-ან-ი „შთამომავალი“ — ეტ. „მონაბამი, მობმული“; სვან. ხჷ-ერ-, ხე-ხჷ-ერ-ენ-ი, ი-ხჷ-რ-ე — ი-ხჷ-ერ-ე „ინგრევეს; იშლის თმებს“) ზან. (შეგრ.) ხუ- — ხჷ-, ი-ხუ-აფ-უ(ნ) „ინგრევეა, იშლდება“, ი-ხუნ-ს — ი-ხუ-უნ-ს „იშლის (თმებს), თუმაგო-ზილი-ი „თმაგაშლილი“... ზოგან საკუთრივ სვანური მასალის ნიადაგზეც ხერხდება -ერ სუფიქსის გამოყოფა: სვან. ხ-ო-ბიდ ზს., ხ-ო-ბდ-ერ ქს. „ეწევა“; ხ-ო-კჷდ-ერ ზს., ქს. „აკლდება, უკლებს“, მაგრამ ო-ხ-ო-კჷდ || ა-ხ-ო-კჷდ „ღააკლდა“... სვან. ძდ-ერ „ცხიმი“ ქართ. ძდ- / ძდ- „ძღომა“ ზან. ძდ- „ძღომა“, ძდ-ილ- „სუყება“

§ 39. ებ → || აბ → || აბ სვან. გ-ებ-, ხე-გებ-ენი (ოთ-გაბ) ბზ., ლშხ., ხე-გებ-ენი ლნტ. „ელრძობა“, ხ-ო-გებე (ოთ-გობ) „უხსლელტს“ ქართ. გ-ებ-, გ-, გადა-ე-გ-ებ-ა, გადა-ე-გ-ო ზან. —; სვან. გ-ებ-/გ-ობ-ქართ. გ-ებ-, გ-; სვან. გ-ებ-, ხ-ა-გებე (ლა-ხ-ა-გ-ობე — ლა-ხ-ა-გ-ებე)

„არკობს, ასობს“ ქართ. გ-ებ-, ა-გ-ებ-ებ-ს, მი-ა-გ-ებ-ა, შე-ე-გ-ებ-ა
 ზან. (შევრ.) გ-აფ-ა — გ-აბ-ა „წამოცმევა“, მ-ვ-გ-ან-ს „წამოაცემს“, მუ-მ-
 ო-გ-ან-ს „მარტყამს“, ო-გ-აფ-ა — || ა-გ-აფ-ა — *ო-გ-აბ-ა „სახენელი, გუ-
 თანი“, სვან. გ-ებ-/გ-ობ-, ს.-ქართვ. *გ-ებ-; სვან. ტყ-აბ- — ტყ-ებ-, ა-ტყ-
 აბ-ე „წევას“, ლი-ტყ-ბ-ე „შეწევა“, ლგ-ტყ-აბ „შემწეარი“, მგ-ტყ-აბ „შე-
 მწეარი; შემწეელი“ ქართ. ტყ-ინ-, ტყ-ინ-ებ-ა „ცეცხლის გზება, ნთება“,
 მო-ტყ-ინ-არ-ე „ანთებულოვით (საბა)“, ტყ-უერ-ბ-ი — *ტყ-უ-ებ-ბ-ი „დი-
 დი ცეცხლია აღზებული ფრიად (საბა)“, სვან. ტყ-ებ- — || ტყ-აბ-
 ქართ. ტყ-ინ-, ტყ-უ-ერ-ბ-, ს.-ქართვ. *ტყ-; სვან. შდ-აბ- || შდ-ერ- „შე-
 ქცევა, გართობა“, აქ-აბ- — ებ და -ერ სუფიქსები მონაცვლეობს (იხ.
 აქვე, ზემოთ); სვან. შხ-ობ — *შხ-ებ „გამონაწეავე, შავი“, შდრ. ი-შხ-ი
 „იწვის“, მე-შხ-ე „შავი“, ლი-შხ-ი „წვა“ ქართ. ვშ-, ნა-ვშ-ირ-ი, ნა-ხშ-
 ირ-ი || ნა-შხ-ირ-ი ზან. ნო-შქ-ერ-ი; საკუთრივ სვანურ შეპირისპირე-
 ბებში გამოიყოფა ასევე აბ-ებ || -ებ შემდეგ სიტყვებში: სვან. ტყ-აბ ბზ., ტყ-
 ებ ლშხ. „თვალის დახამხამება, მოხუჭვა, რული“, შდრ. სვან. უ-ტყ-უნ-ა
 ბზ., ლშხ., უ-ტყ-უნ-ა ბქ., ლტ. „დაუხუჭავი“ სვან. ა-შტ-არ-უნ-ე ლტ.,
 ა-შდ-აბ-უნ-ე ზს. „თვალებს კარკლავს“...

40. ეფ → || აფ → || აფ სვან. თხ-ეფ-, ხ-ე-თხ-ეფ-ენ-ი „გადაე-
 კიდება“; „გადაედება“ : ქართ. რა-თხ-, გან-რ-თხ-მ-ულ-ი, გარდა-რ-თხ-მ-ა
 შდრ. ქართ. მო-თხ- : ზან. თხ-გმ- || თხ-იმ „გაქვიშვა“, ამავე ძირებს უკავ-
 შირდება სვანური ი-რთხ-ინ || მ-რთხ-ილ ზს., ი-რთხ-ინ ქს. „ცილა“ (გ.
 კლიმოვი); სვან. ტყუ-ეფ-, ხ-ა-ტყუ-ეფ-ი (ხ-ა-ტყუ-ეფ) „სცემს, არტყამს
 (შათრახს)“ ქართ. ტყ-ებ- || ტყ-ებ-, ტყ-ებ-ა „თავს ცემა (საბა)“, ტყ-
 ებ-ა — ტყ-ებ-ა, მი-ტყ-ებ-ა ცემა-ტყ-ებ-ა ზან. ტყ-აბ- — ტყ-აბ-
 „ტყევა“ (გასარკვევია უ-ს ფუნქცია სვანურში — ტყ-უ-ეფ-, ფონეტიკური
 დანართია (?)), ქართ. ტყ-ებ-, ე-ტყ-ებ-ებ-ა ზან. (რ)ტყ-აბ-, მი-კა-ა-
 (რ)ტყ-აბ-უ(ნ) „ეწებება“ სვან. ხ-ე-(ნ)ტყ-ი, ხ-ე-პენტყ-ი — ხ-ე-(ნ)ტყ-
 ებ-ი „ეწებება“; სვან. ტყუ-ეფ-, ხ-ე-ტყუ-ეფ-ენ-ი „სძვრება (ტყავი)“
 ქართ. ტყავ-ი, ტყავ-ებ-, გადა-ე-ტყავ-ებ-ა ზან. ტყები — ტყობ-ი
 (შდრ. გურ. ტყობ-ურ-ა), ტყაბ-არ-, ე-ი-ა-ტყაბ-არ-უ(ნ) „გადაიტყავება,
 მოსძვრება“, სვან. ტყუ-ეფ- — *ტყაუ-ებ-; სვან. ყულ-აფ ზს. „ატყავება,
 აყვლეფა“, ყულ-აფ-დ ლიგნე ბქ. „გადაბუგვა“, ყულ-აფ ლშხ. „დამტერე-
 ვა, დამსხვრევა“ ქართ. ყვლ-ეფ-/ყვლ-იფ-, ყულ-იფ-ი „ძვალი (მხრის)“
 ზან. გვილ-ე „ძვალი“, ყვილ-ონ-ი „ძელიანი“, სვან. ყულ-აფ — ყულ-ეფ;
 სვან. ყუ-ეფ-/ყუ-იფ-, ხ-ა-ყუ-ეფ-ე (ა-ხ-ყუ-იფ) ზს. ლტ., ხ-ა-ყუ-ეფ-ე (ა-ხ-
 ყუ-იფ) ლშხ. „აძრობს, ამოყოფს“, ხ-ე-ყუ-ეფ-ენ-ი „სძვრება“ ქართ.
 ყოფ- — ყვ-ეფ-, გამო-ყოფ-ა, ე-ყოფ-ა, ნა-ყოფ-ი — ნა-ყვ-ეფ-ი ზან.
 ყვ- „აყოფა“; სვან. შეყ-ეფ-/შეყ-იფ-, ხ-ა-შეყ-ეფ-ე (ათ-შეყ-იფ) „გადა-
 აძრობს ტყავს, მოხდის“, შეყ-ეფ-, ა-შეყ-ეფ-ი (ა-შეყ-ეფ) „რეცხავს“

ქართ. რ-წყვ-, გამო-რ-წყვა „მუწყვის შარავის გამოდენა“ ზან. ნ-ჰყ-
 —*რ-ჰყ-, ო-ნ-ჰყ-ან-ს „გამორწყავს, მოხდის“, სვან. შუჰ-ეფ-/შუჰ-ედ-
 —*ჰყჰუ-, შდრ. რ-წყე-ევა, წყ-ალ-ი... სვან. ჩ-იფუ „ევებავს, საკმელს აძ-
 ლევს“, მგ-ჩ-ფუ „მიმცემი“ ქართ. ც-, ც-ემ-, მი-მ-ც-ემ-ი ზან. ჩ-, ჩ-ამ-ა
 „ჰმევა“, ჩ-ან-ს „აჰმევს“, ჩ-უ „აჰამა“, სვან. ჩ-იფ- ←*ჩ-ეფ-; სვან. ჩხ-ეფ-,
 ჩხ-ეფ-ენ-ი „გახდება, წონაში დაიკლებს“ ქართ. ცხრ-ებ-, ცხრ-ებ-ის,
 ცხრ-ომ-ა „დაკლება, მოკლება“, მ-ცხრ-ალ-ი, და-ცხრ-ა ზან. მა-ჩჩხ-ა —
 მა-ჩჩხ-ა „თხელი წყალი (არაღრმა)“ ← ეტ. „დამცხრალი, დაკლებული“,
 შდრ. სვან. მე-ჩხ-ფე || — მე-ჩხ-ეფ-ე „დაკლებული, გამხდარი“, სვან. ჩხ-
 ეფ- ←*ჩჩრ-ეფ-; სვან. ჩხ-ეფ-, მა-ჩხ-ეფ „ჩანჩქერი“ ქართ. ჩქ-ეფ-ი, ჩქ-
 ეფ-ს, და-ჩჩქ-ერ-ი „ჩანჩქერი“ ზან. (ჰან.) გე-ჩხ-იალ-ონ-ი „ჩანჩქერი“;
 სვან. ჰ-ეფ- „აბენა“, ჰ-ეფ-ი „იკბინება“, შდრ. ჰ-ეშდ- „ყფა“, ჰ-ეშდ-
 „ყფეს“ ქართ. უ-ეფ-, უ-ეფ-ს, უ-ეფ-ა, მ-უ-ეფ-არ-ი; სვან. კ-აფ- || კ-აფ-,
 ხ-ა-კ-აფ ზს., ლნტ. ხ-ა-კ-აფ ლშხ. „სწადია, ნებავეს, სურს“, მ-ა-კ-აფ ზს.,
 ლშხ., მ-ა-კ-აფ ლნტ. „ნება-სურვილი“, შდრ. სვან. მ-ა-კ-ჰ „მინდა“, ჰ-ა-კ-ჰ
 „გინდა“, ხ-ა-კ-ჰ „უნდა“ ქართ. (მ-ა-კლ-ს (?)) ზან. (შეგრ.) მ-ო-კ-ო(ნ),
 გ-ო-კ-ო(ნ), ო-კ-ო(ნ) „id“, მ-ო-კ-ო-ნ-ა(ნ) „გვინდა; საკ. სახ.“, ჰან. -კ-ო-ნ,
 ბ-ჰარ-ა-კ-ო-ნ — ბ-ჰარ-ა-ო-კ-ო-ნ „დაეწერო (უნდა)“, სვან. კ-აფ- || კ-აფ
 —*კ-ეფ-.

სვანური -ებ- || -ეფ სუფიქსიანი ზმნები ზოგან კაუზატიურობის ში-
 ნაარსს ამჟღავნებენ და ეფარდებიან ქართულის რა-/რ- კაუზატივის ნიშნ-
 ებს, შდრ.: სვან. თხ-ეფ- ქართ. რა-თხ- || რ-თხ-, სვან. შუჰ-ეფ-/შუჰ-
 იფ- „გადააძრობს“ : ქართ. რწყვ- „გამორწყავა“, სვან. ჩ-იფუ = ა-ჰმ-ეფ-ს...
 -ებ-/-ეფ სუფიქსების გამოყენება კაუზატიურ ფორმებში ცნობილია ზანუ-
 რიდანაც ო-ჰარ-აფ-უ-ან-ს „აწერინებს“; ერთგან სვანური -ეფ სუფიქსი
 მონაცვლეობს -ედ სუფიქსიან ზმნასთან შუჰ-ეფ-/შუჰ-ედ-. ყოველივე ზე-
 მოთქმული იმაზე მიუთითებს, რომ სვანური ენის განვითარების ადრეულ
 ეტაპზე -ებ- || -ეფ სუფიქსიანი სიტყვა და ფორმარმოებას გაცილებით
 მეტი გასაქანი ჰქონდა, ისეთივე, როგორც ქართულსა და ზანურში. დღე-
 ვანდელი გადასახედიდან ძნელია იმ მიზეზზე მსჯელობა, რომლის წყალო-
 ბითაც -ებ || -ეფ სუფიქსებს ფუნქციები შეეკვეცა.

სევან: ა- „სადერეივაციო პრეფიქსი“: ა-ყბ-ა „ყბა“, ა-კუედ || ა-კუატ „კუელი“, ა-ბედ || ა-ბედ „აბედი“, ა-რტამ „რტილი“, ა-შტექე || ა-შტექე „შა-კე“, ა-მტყუშსგ „მარსკვლავი“, ა-შხალ „ხის ტოტი“...

ქართ. ა- აბან-ო, ადვილი-ი, ალაგი-ი, აბედი-ი, ადვილი-ი, აჩრდილი-ი, აფთ-ი, ა-კიდი-ო...

ზან. ო- : ო-რტვინი-ი „რტილი“, ო-ლაგე „ალაგი“, ო-ბედი-ი (შდრ. ძვ. ქართ. ბდ-უ-ინ-ვა სევან. ბიდ- „ანთება, წვა“), ო-რჩხე „ქარქაში“ (შდრ. ქართ. ცხაე-ი), ო-რდ-ო/ადრ-ე, ო-რ-ო/ა-რ-ე/ა-რ-ილი-ი, ო-სქე = ო-შელო-ი, ო-ლე = ა-ლო...

ქართულ-სევანურ პრეფიქსთა ერთიანობა ცნობილია (ვ.თოფურია). ზანურში გამოყოფილი ო- პრეფიქსი კანონზომიერად ასახავს საერთოქართველურ ა- დერეივაციას. ვეგვე ა- გამოიყოფა ქართ. ა-რტალა ზან. ო-ნტოლო შებირისპირებაშიც (გ. როგავა).

ს.-ქართვ. *ა „სადერეივაციო პრეფიქსი“ → ქართ. ა- ზან. ო- სევან. ა-.

სევან. აბაბჷ ბზ., აბაბაა ბქ., აბაბაჷ ლშზ., აბაბჷ || აბაპჷ ლნტ. შორისდებული „ეაი, ვაიმე, აეაიმე“.

ქართ. (ფშ.) აბაბაჷ „შორისდებული გაკვირება-გაოცებისა“.

ზან. (შეგრ.) ობობ || ობობო „შორისდებული განგაშ-საშიშროების აღმნიშვნელი“

მიუხედავად ქართველურ ფუძეთა აშკარა ონომატოპოეტური აგებულებისა ბგერათშესატყვისობა ქართ. ა ზან. ო სევან. ა დაცულია. ყურადღებას იქცევს ერთგვაროვანი ბ → პ გლოტალიზაციის პროცესი ლენტეხურ დიალექტსა და მეგრულში.

ს.-ქართვ. *აბაბა- „ეაი, აეაიმე“ → ქართ. აბაბა-ჷ ზან. ობობო —*ობობო სევან. აბაბა-ჷ || აბაბჷ-ჷ → || აბაპჷ-ჷ || აბაბა-ჷა.

სევან. -აგ → || -აქ „დანისუნულების მაწარმოებელი სუფიქსი“ ნან-პგ „დედულეთი“ ← ეტ. „სადელო“, ქაშ-პგ „ჩერქეზეთი, ჩერქეზი“, ტიტ-პგ || ტიტ-პშ „ტრიალი“, ჭგვრ-პგ || ჭვირ-პგ || ჭგვრ-პგ „წმინდა გიორგი“ (შდრ. მეგრ. ჭგვრგე „წმინდა გიორგი“) ← ეტ. „საწმინდაგიორგო“, ჩიჟე-აქ „სასიძო“, ჩი-აგ „ყველგან“

ქართ. -აგ ქალ-აგ-ი, (შ)სუნ-აგ-ი, წახნ-აგ-ი...

ზან. -გ || -გა ჭვინ-გ-ი „საფეთქელი“, ყურდ-გ-ი „მეყუდრო“, ზან-გა „გვი“, ქარ-გა „ქრელი“...

ქართველური -აგ სუფიქსი ამოსაეალში ისეთივე ფუნქციისა უნდა ყოფილიყო როგორც ნახურ ენათა -აგ, რომელიც სა-ს (სა-ვალ-ი, შდრ. სეან ნან-ვგ, ჩიფე-აქ... ქართ. წახნ-აგ-ი, ზან. ჯინ-გ-ი ← ჯინ-აგ-ი „საფეთქელი...“) და მ—ელ-ისაც (მ-სელ-ელი, ქად-აგ-ი || მ-ქად-ელი), შდრ. ინგ. ვ-ალ-აგ „მომსვლელი; მოსაველი“, ე. ი. ვინც უნდა მოვიდეს“, ღო-გ — ღო-აგ „წასასვლელი“, „წამსვლელი“ იმავე ოდენობა ჩანს აფხაზ. -გა „სა-“ აჟეგ-გა „ბარი“ ← ეტ. „სათხრელი“, აჟჱრა „თხრა“...

-აგ სუფიქსის თავდაპირველი ფუნქციის დაჩრდილვა ქართველურ ენებში უნდა გამოეწვია გვიანის გრამატიკული კატეგორიის ჩასახვა-განვითარებას.

საერთოქართველური ფუძეების დონეზე -აგ სუფიქსის პოვნეირებას დიდი მნიშვნელობა ენიჭება ისტორიულ ეთნონიმთა კვლევის პერსპექტივის თვალსაზრისით (აბაზ-აგ || აბაზ-გ, ქაშ-აგ...), როცა -აგ სუფიქსიანი სახელი, ვთქვათ, ქაშ-ვგ აღნიშნავდა როგორც ჩერქეზ-ეთ-ს ← საჩერქეზოს, ისე ჩერქეზ-(ელ-)ს...

ს-ქართვ. *-აგ „სა-, -ეთ“, მ—(-ელ-) → ქართ. -აგ ზან. -გ || ← -გა —*-აგ-ა სეან. -აქ || ← -აგ.

ქართ. აგარა „სადგური (სახლი) საზაფხულო“, აგარაკ-ი „სახლი მთაში“, ანგარ-ი „ეზოს ან ყანის საზღვარზე არსებული ბუნებრივი ან ხელოვნური ზღუდე“.

ზან. (მეგრ.) აგვარა || ანგვარა „საქონლის ჩასამწყვედვი, შემოღობილი ალაგი“, შდრ. ქან. ონგორე „ღირე, საკიდი“
სეან. —.

ქართულ აგარას შესატყვისად ზანურში *ოგორა უნდა მოეცა (შდრ. არტალა ონტოლე/ო (გ. როგავა)); დღევანდელი მონაცემებით მსგავსი ფორმის არსებობაზე მსჯელობის შესაძლებლობას იძლევა სვანური აგორა ლნტ. „საქონლის ბაი“, რომელიც ზანიზმად კვალიფიცირდება — აგორა ←*ოგორა. ანლაუტში ა/← ო მონაცვლეობა საკუთრივ ზანური (მეგრული) მოვლენაა: ოგაფა → || აგაფა „ჰავი, გუთანი“, ობედ-ი → || აბედ-ი... ე. ი. თავიდან აგარას შესატყვისად ზანურში *ოგორა გქონდა, საიდანაც ანლაუტური ო →/ა მონაცვლეობით აგორა მივიღეთ (შდრ. სეან. აგორა); შემდგომ ო → ვა (შდრ. ქორა → || ქვარა, ცონა → || გვანა) გადაბგერებით, რაც მომდევნო ა-ს გავლენით აისხნება, თანამედროვე ა(ნ)გვარა განვითარდა.

აფხაზური ა-გუარა „ღობე“ ზანიზმია, ხოლო ა-ბოურა შესატყვისია ქართველური აგარასი, მხოლოდ აფხ. ა-ბოურა ←*ა-გუოურა (გუ → ბ, შდრ. ქუ → ფ ქართვ. ქვირით-ი — აფხ. ა-ფართა).

ქართველურიდანაა შესული ინდოევროპულ ენებში ფრანგული **hangar** — რუსული **ангар...**

ს.ქართვ. *ა-გარ-ა „შემოღობილი ადგილი, სახლი, ბაკი“ → ქართ. აგარა || ანგარ-ი ზან. ა(ნ)გვარა — აგორა — *ოგორა.

ქართ. ა-გურ-ი.

ზან. (მეგრ.) ო-გურ-ი, შდრ. ოგურ-ბინჯ-ი ხევი (ტრპ.).

სვან. —.

აგური ზანურში (resp. მეგრულში) ანგურა-თი გადმოიცემა, რაც ქართულ აგურ-თან ადაპტირებული ფუძეა. ა-გურ- ფუძის კანონზომიერი შესატყვისი ზანური ეკვივალენტი ო-გურ- უნდა ყოფილიყო. იგი შემორჩენილია ოგურ-ბინჯ-ი ხევის აღმნიშვნელ სიტყვაში (სოფ. ფახულანი). აქ ოგურ-ბინჯ-ი = აგურ-ხიდ-ი, შდრ.: ჭუბურ-ბინჯ-ი = წაბლის ხიდი, ბული(შ)-ბინჯ-ი = ბალის ხიდი, თხუმ-ბინჯ-ი = თხმელის ხიდი., რომლებიც ადგილის (ღელეების) სახელებია სამეგრელოში.

ა-გურ-/ო-გურ- (ქართ. ა- „პრეფ.“ ზან. ო- „პრეფ.“ იხ. აქვე) შეპირისპირება გამორიცხავს ქართული აგური სიტყვის სპარსულიდან წარმომავლობის შესაძლებლობას.

ს.ქართვ. *ა-გურ- „აგური“ → ქართ. ა-გურ-ი ზან. ო-გურ-ი/ა → || ა-ნგურ-ა.

სვან. აღ-ა ბზ., ლშხ., აღ-ი ბქ., აღ-ე ქს. „ეს, ეგ“, შრ. რ.: აღ-ი-არ || აღ-მ-არ ზს., აღ-მ-არ ლშხ., აღ-მინ → || ამ-ნილ ლნტ.

ქართ. ამ-ა, ამ-.

ზან. ამ-, ამ-არ-ი „აგერ“, ჭან. (ჰ)ამ-...

სამეცნიერო ლიტერატურაში ქართ. ამ-(ა) ჩვენებით ნაცვალსახელთან დაკავშირებულია სვანური ამაჟ „აქამდე“, ამ-ის ფუძეები, რაც მისაღებია (გ. კლიმოვი, ჰ. ფენრიხი, ზ. სარჯველაძე). მაგრამ ამავე ფუძეებს ვერ დავაცილებთ სახელობითის ფორმებში დადასტურებულ სვანურ აღ-ა || აღ-ი || აღ-ე ალმორაფებს. ამგვარი შეპირისპირების შესაძლებლობას იძლევა ბგერათშეფარდება ქართ. მ სვან. ლ, რასაც მ → ლ ფონეტიკური პროცესი დაედო საფუძვლად (ამის შესახებ იხ. აქვე, § 9). რატომ განხორციელდა მ → ლ სახელობით ბრუნვაში, ხოლო დანარჩენ ბრუნვებში ისტორიული მ შენარჩუნდა? პასუხი ერთია: სახელობითში ძირეული მ ინტერვოკალურ პოზიციაში მკვიდრად იჭდა, ამიტომაც მ → ლ გადასვლას წინ ვერაფერი აღუდგებოდა, განსხვავებით არანომინატივური ფუძეებისა, სადაც ისტორიულ მ-ს თითქმის ყოველთვის თან ახლდა ესა თუ ის თანხმოვანი, რაც ზღუდავდა მ → ლ გადაბგერებას სვანურში —

შდრ.: ამ-ნემდ || ამ-ნემდ, ამ-ნომ || ამ-ნოჟუმჟ, ამ-ნარდ || ამ-ნარილდ, ამ-
დ, ამ-ნემიშ || ამ-შა...

ს.-ქართვ. *ა-მ-(ა-) ოს, ეგ" — ქართ. ამ-, ამ-ა ზან. ამ- → || ჰამ-
სევან. აღ-ა || აღ-ი || აღ-ე || — ამ-ა.

ქართ. აღაღ-ი „ოლოლი“.

ზან. 'ოლოლი-ი' „ზარნაშო, დიდი ბუ“.

სევან. —

ქართული აღაღ-ის კანონზომიერი შესატყვისი ჩანს ზან. ოლოლი-ი, რომელიც შემონახულია ქართული ენის დიალექტებში. ოლოლი-ი საბას ლექსიკონშიც ფიქსირდება, რაც მის ადრეულ ნასესხობაზე უნდა მეტყველებდეს.

ს.-ქართვ. *აღაღ- „ზარნაშო“ — ქართ. აღაღ-ი ზან. ოლოლი-ი.

ქართული ენის ფშაურ დიალექტში მსგავსი მნიშვნელობით დას-
ტურდება ოლოდა ფორმა, რაც ნახურ ენათაგან არის შეთვისებული,
შდრ.: ინგ. 'ოლოდ, ჩინ. (ქისტ.) ჟადჟად „ოფოფი“. თუ გავითვალისწი-
ნებთ ლ — დ გადასვლის შესაძლებლობას ნახურ ენებში, ს.-ქართვ.
აღაღ- ს-ნახ. ოლოდ საერთო წარმოშობის სიტყვებად მიიჩნევა.

სევან. ანკრ || ანკრ აქვეი, გუმანი“

ქართ. ანკრ-, გურ. ანკრ-ათ „ქორად ნათქვამი“

ზან. (მეგრ.) აკან-ო — *ოკან-ო „ბუნდოვნად; საეჭვოდ“, აკან-ო
გორწყექ „ბუნდოვნად ვხედავ“.

მეგრულში შენახული ა, რომელიც საერთოქართველურ ე-ს ასახავს,
სხვა ქართველურ ენებში დაკარგულია. მისი ზეგავლენითაა ა → ა ბალა-
ტალიზაცია სვანურში განხორციელებული.

ს.-ქართვ. *ა-ნკერ- აქვეი, ქორი; ბუნდოვანი“ → ქართ. ანკრ-
ზან. აკან- — *ოკან- სევან. ანკრ || ანკრ — *ანკერ.

ქართ. ანტრ-, მოხ. ანტრ-ად „მრავლად, ძალიან ბევრი“

ზან. (მეგრ.) უნტრ-ო(თ) „მრავალი, მრავლად“

სევან. —

შესაბამისი სვანური ფუძე ვერ გამოვავლინეთ.

თავკიდური ა ქართულში და უ (— ო) მეგრულში ძირეული არ
ჩანს, ხმოვანპრეფიქსია.

ს.-ქართვ. *ა-ნტრ- „მრავალი, ბევრი“ — ქართ. ანტრ-ად ზან.
უნტრო(თ) — *ონტრ-ოდ.

ქართ. ატოლ-ი „ლიმი“

ზან. 'ოტურ-ი || ორტოლ-ე' ერთგვარი ქლიავია, მსხვილი და მკერძი ნაყოფი აქვს"

სვან. —

საკუთრივ ოტურ-ი || ორტოლ-ე ალომორფები დღევანდელ ზანურ (მეგრულ-ქანურ) ცოცხალ მეტყველებაში არ შეგვხვდებიან, მაგრამ შემორჩენილია ზანიზმის სახით ზემო აქარულში, გურულსა და მესხურში ოტურ-ი ფორმით, ხოლო ლეჩხუმურში — ორტოლ-ე — *ოტოლ-ი.

ატოლ-/ოტურ- ფუძეთა სვანური ეკვივალენტი არ არის გამოვლენილი. თუმცა, თუ გავითვალისწინებთ ტ — თ (შდრ. ქართ. ტუნი სვან. თუელ — *ტუელ) განმკვეთრების პროცესს სვანურში, აქვე შამოვიდოდა: ანთრ-ოლ ზს., ანთრ-ო ლშხ. „მსხვილი ვაში“.

ს.ქართვ. *ა-ტოლ- „ლიმი; ქლიავი ერთგვარი“ → ქართ. ატოლ-ი ზან. ორტოლ-ე || ოტურ-ი ← *ოტოლ-ი სვან. ანთრ-ოლ || ანთრ-ო ← *ანტოლ-(ოლ) ← *ატოლ-(ოლ).

ქართ. არგანი „ჯოხი“, „არგანი არს კვერთხის უსხოსი (საბა)“.

ზან. არგუნ-ი „ნაჭახი“.

სვან. —

ანლაუტში ქართ. ა ზან. ა შეფარდება მეორეულია, იგი შედგება ო → ა სპორადულ-სპონტანური გადაბგერებისა ზანურში, შდრ. ობედი → || აბედი, ოგაფა → || აგაფა, ოლაგე → || ალაგე, სოლი → სალი (ქართ. სოლი), ოკანო → || აკანო... ე. ი. არგანის შესატყვისად ორგუნ-ი უნდა გვქონოდა მეგრულ-ქანურში.

საინტერესოა ქართველურ ენათა ჩვენება სემანტიკის დონეზე. აქ ქართულ ხის ჯოხს ზანურში ნაჭახი შეესატყვისება. ამ მომნაცემიდან ხომ არ გამოდინარეობს, რომ ეტიმონი ხის ცული იყო წინარექართველურში. საკითხი დამატებით შესწავლას მოითხოვს.

ს.ქართვ. *ა-რგ-ან- „ხის ჯოხი, ცული“ → ქართ. არგანი ზან. არგუნ-ი — *ორგუნ-ი.

სვან. ა-რშუილ ზს., ლნტ., ა-რშულ ლშხ. „ნიფხავი“

ქართ. ცვალ-, სა-ცვალ-ი.

ზან. —

სვანური სიტყვისათვის ამოსავალი ჩანს ისტორიულად დაკარგული *(რ)შუილ-/*(რ)შუელ- (← *რშუელ-) აბლაუტური ზმნური ფუძე, ისევე როგორც ქართულში — ცვალ-.

ზანურის დიალექტებში შესაბამისი ძირი არ არის გამოვლენილი. თუმცა სემანტიკური მიმართება ცვალ- → სა-ცვალ-ი დაცულია, შდრ.: მეგრ. გუმა-თირალი „საცვალი“ თირ-უ-ა „გამოცვა“

ს.-ქართვ. *ცუალ- „ცვა“ → ქართ. ცვალ-, სა-ცვალ-ი სვან. ა-რშულ || ა-რშუილ — *ა-ჩუილ.¹

ქართ. ასპინძ-, მ-ასპინძ-ელ-ი.

ზან. (მეგრ.) მ-ინჯ-ე, ჰან. მ-ანჯ-ე „პატრონი“, უ-მ-ინჯ-ურ-ი „უპატრონო“, უ-მ-ინჯ-ენ-ს „უპატრონებს“.

სვან. —

ჩვენთვის, რა თქმა უნდა, ცნობილია ქართული მასპინძელ- სიტყვის სომხურიდან მომდინარეობის ვერსია (ი. ყიფშიძე, ა. ჩიქობავა, ილ. აბულაძე...). მაგრამ ქართველურ ენებს შორის დადასტურებული ბგერათშესატყვისობა ქართ. ძ ზან. ჯ უძველესია და ნასესხებ სიტყვებში არ დასტურდება. თუ სესხებაზე იქნება საუბარი, უპრიანია უკუპროცესის დაშვება.

მ-ასპინძ-ელ — მ-ა/ინჯ-ე შეპირისპირებაში სპ- თანმიმდევრობის გაუჩინარება ძალაუვნებურად მოგვაგონებს ანალოგიურ ვითარებას აღრე ცნობილი დაკავშირებიდან, შდრ.: ქართ. (ს)პილენძ- ზან. ლინჯ-ი (ა. ცაგარელი). აქვე შემოსატანია სვანური ბერძენ „რკინა“, რომელსაც შენარჩუნებული აქვს თავკიდური ბე- — პი- პრეფიქსი². გამოდის, რომ ასპინძ- ფუძე სომხურმა მაშინ შეითვისა, როცა ქართულში ს უკვე განვითარებული იყო ფონეტიკურ ნიადაგზე მ-ს წინა პოზიციაში: პარს — სპარს, პა → სპა (მზ. ანდრონიკაშვილი).

ქვემოსვანური მიმჭე „მოკეთე, ნათესავე“ მეგრულიდან არის ნასესხები.

ს.-ქართვ. *ა-პინძ- „პატრონობა, მასპინძლობა“ → ქართ. ასპინძ-ა (ტობ.), მ-ასპინძ-ელ-ი ზან. მ-ინჯ-ე || მ-ანჯ-ე ← *მ-ა-(ს)პინჯ-ე — *მ-ოპინჯ-ე³

სვან. აფსანდ ბზ., აფსათ ბქ., აფსანთ || აფსანდ ლშზ. „გარეულ ნადირთა ღმერთი“

ქართ. აფთარი (ცხოვ.).

ზან. (მეგრ.) ანთარი „შინაური საქონლის მფარველი ღმერთი“

¹ შეიძლება გვეფიქრა სვანური არშულ || არშუილ „ნიფხავე“ სიტყვის კანონზომიერ შესატყვისობაზე ქართ. ასალა ზან. ოსარე „ნიფხავე“ სიტყვებთან, რასაც გადაულაბავი ფორმალური წინააღმდეგობები ახლავს.

² შდრ. ქართ. ბი-ტალი/ო, ტალი ზან. ტოლ-ი. ისტორიული ბი- ზანურმა აქაც დაკარგა (ბი-ლენძი : ლინჯ-ი).

³ ქართული უნჯ- შე-უნჯ-ე „მკველი“ სიტყვაში ზანიში ზომ არ არის — ქართ. ასპინძ-

ზან. „უნჯ-“ — *ოპინჯ-?

ქართველურ ენებს შორის დადასტურებულ ბგერათმესატყვისობათა ჩვენების მიხედვით ქართულ აფთარ- ფუძეს სვანურში აფშდარ უნდა მოეცა (ქართ. თ სვან. შდ — შთ), გვაქვს კი აფხანსდ — *აფხდას. ერთი შეხედვით, უჩვეულოა ქართ. რ სვან. ხ, მაგრამ ფაქტია, რ — || ხ სუბსტიტუცია სვანურისთვის დამახასიათებელი პროცესია (შდრ.: სვან. ფან-თქჩის || ფანთქურ ზან. ფუთქურ-ი, სვან. ტუჩხ ქართ. ტვერ-„მტვერი“ (იხ. აქვე)...) და ეს ჩანს ამ შეპირისპირებაშიც — აფთარ-აფხანსდ — *აფშდას — *აფშთას. დ/თ-ს გადასმა სიტყვის ბოლოში განპირობებულია ფშდ რთული კომპლექსის სუპერაციით.

მოულოდნელი არც იმაშია რამე, რომ ცხოველის აღმნიშნელი სიტყვა ნადირთა ღმერთად კვალიფიცირებულებიყ; მით უფრო ამგვარ გააზრებას ხელს უწყობდა აფთართან დაკავშირებული უძველესი რწმენა იმის შესახებ, რომ მას უნარი აქვს თავისი ხმა მიამსგავსოს ადამიანისა და მსხვერპლი მიიტყუოს... უძველეს ადამიანებს სწამდათ, რომ აფთარი ბისექსუალურია; მას საკუთარი სურვილით შეუძლია ხან მდედრი იყოს და ხანაც მამრი (ი. ქერქაძე). აფთართან დაკავშირებული რწმენა მისი მრავლისშემძლეობის შესახებ ხელს უწყობდა მის გაღმერთებასაც.

ქართულში აფთარ-ი ღმერთის მნიშვნელობით არსად დასტურდება, რომ ჰქონდა მას ამგვარი დატვირთვა ნათლად ჩანს მეგრულ ანთარ-ში, რომელიც ფონეტიკური ვარიანტია ქართული აფთარ-ისა; აქ ფთ-ს შეუძლებლობის გამო ფ ჩავარდა, რომლის ადგილიც მოგვიანებით წმ დაიკავა — აფთარ-ი → ზან. ათარ-ი (შდრ. აფხაზ. (← მეგრ.) აფთარ) → ანთარ-ი. ქართულ აფთარ-ს, როცა იგი მეგრულმა შეითვისა, ნადირთა ღმერთის მნიშვნელობა უკვე ჰქონდა (გადაჰყვა).

საკუთრივ ზანური შესატყვისი საერთოქართველური აფთარ- ნადირთა ღმერთისა შემონახულია, როგორც ამას სამართლიანად ვარაუდობდა ივანე ჯავახიშვილი, ხევესურულ ანატორ-ი ღვთაებაში; ოღონდ ანატორ- — *ანტორ- (ნ-ს გავლენით ნთ → ნტ ანთია/ონტუ (ქ. ლომთათიძე)) — *ოფთორ-, შდრ. ნა-ოფთგრ-ი (ტობ.) = ქართ. ნა-აფთარ-ი.

ქართული აფთარ- ფორმის საკუთრივ ზანური (მეგრულ-ჭანური) სტრუქტურულ-სემანტიკური შესატყვისი შემონახულია ასევე ცნობილი კომპოზიტის მეორე ნაწილში, შდრ. ოჩ-ოპინტრე ← ოჩ-*ოპტირ-ე, რომელიც ითარგმნება ვაც-აფთარ-ად. აღდგენილი ოჩ-*ოპტირ-ე — ოჩ-*ოფთგრ-ე — ოჩ-*ოფთორ-ე ჭანური დიალექტის კუთვნილებაა, რაზეც სახელობითი ბრუნვის ე სუფიქსი მიუთითებს (მეგრ. კუჩხ-მ/ჭან. კუჩხ-ე...). ბტ || ფთ სუბსტიტუცია ჭანურიდან სესხებისას არის საეარაულო (ფით- || ვიტ- „ათი“...).

შესაძლებლად მიიჩნევენ სვანური აფხადის კავშირს თრაკიულ-კომხურ საბადიოს-ასწათ ღვთაებასთან (ნ. მარი).

ს.-ქართვ. *აფთარ-¹ „ნადირთა ღმერთი“ → ქართ. აფთარი- ზან. ანატორი — *ანტორი — ონთორი — *ოფთორი სევან. აფსათ || აფსანთ || აფსანდ || აფსანდ — *აფსდას — *აფშთას || *აფშთარ.

სევან. აშღმეკუ ლშხ., ჰანშღმეკუ || ჰანშღმეკუ ზს., აშტაკუ ლნტ. „ხელიკი“

ქართ. ასთაკვი || ასთაკვ „ღუმინი კიბორჩხალი დიდი (საბა)“.

ზან. —

ქართული ასთაკვი ცნობილია ძველი ქართულიდან. საბას ლექსიკონში იგი განიმარტება როგორც „ღუმინი კიბორჩხალი დიდი“; რუსულ-ქართულ ლექსიკონებში ასთაკვის ფარდი ლექსემაა რუსული омап (შდრ. ფრანგული homard).

ასთაკვის კანონზომიერი შესატყვისია სევანურში დადასტურებული ჰანშღმეკუ → || ჰანშღმეკუ ზს., აშღმეკუ ლშხ., აშტაკუ ლნტ. „ხელიკი“ სემანტიკური მიმართების ისტორიის თვალსაზრისით, სევანურის ჩვენება უფრო ძველად გვესახება — ხელიკი — დიდი კიბორჩხალი. ანლაუტური ჰ სევანურ ფორმებში ფშინვიერ შემართვას ასახავს.

დიდი ღირებულების ჩანს სთ კომპლექსის პოვნეირება წინარეპართველურის დონეზე; ბგერათშესატყვისობა ქართ. სთ სევან. შთ — შდ/შტ უნიკალურია (შდრ. ქართ. სა-სთუმალ-ი ზან. ო-რთუმელ-ი სევან. შდმ/შტიმ „ყური“ (ე. ოსიძე)).

ბერძნული ασακί (ასთაქოს) „ღუმინი კიბორჩხალი“ იმეორებს ქართულის სემანტიკას, რაც უშუალოდ ქართულიდან (და არა საერთო-ქართველურიდან) შესხებას გულისხმობს. გასარკვევია, ბერძნული ოსთაკუ || ოსთაკონ „ეს სახეობაა“ ზანურ *ოშთაკუ-ს ხომ არ ვარაუდობს წყაროდ?

ს.-ქართვ. *ა-სთაკუ- „ხელიკი“ → ქართ. ასთაკვ || ასთაკვი- ზან. *ოშთაკუ — *ოშთაკუ(?) სევან. აშტაკუ || ჰანშღმეკუ || აშღმეკუ || — აშღმეკუ — *აშთაკუ.

წინარეპართველურიდან მომდინარე ს.-ქართვ. *ა-სთაკუ სახელს შესატყვისები ეძებნება მონათესავე იბერიულ-კავკასიურ ენებში: აფხაზ. (აშხარ.) ა-შთანწოგ — *ა-შთაკო „გველი“; ჩანს. შალყა, ინგ. შო/ულყა — ს.ნახ. *შალკუ-ა „ხელიკი“ (წ.ნახ. *სთაკუ-ა) ხუნდ. ჩოუთ || შოუთ — *შოუთო, ანდ. კონჩაუ, ახვან. კანცარა.., ლაკ. ყურშალა, არჩ. უნშალა — *ქუნშალა, თაბ. ჩურჩულ — *ქუნჩულ „ხელიკი“, წახ. ზოჩა — ეოჩა „გველი“ ხუნტურის ჩვენება (თ) ძვირფასია წინარედლეგნტნური სთ — || შთ კომპლექსის რეფლექსების ძიების გზაზე (შდრ. მისი შესატყვისი

¹ წინარეპართველურში *აფთარ- ფორმის შგლის შინაარსი ხომ არ ახასიათებდა: მგელი → აფთარი შეუძლებელი არ ჩანს, ე. ი. *აფთარ- წინარეპართველთა ტოტემია.

ნახ. ენ. ლ, ანდ., ახეახ., არჩ. ნ → ლაკ., თაბ. რ) — წ.-დად. *სთაკჷ
„გველი, ხელიკი“ → ს.-დად. *კასთჷ.

სევან. ავწარ ბქ. „საქსოვი დაზგის საყრდენი ნაწილი“

ქართ. აყარ-ი „სხვენიის ლატანი, გინა საკიდრისა (საბა)“, ინგილ.
„სხვენი“, ქართლ. აყრ-ებ-ი „სხვენზე გადებული ორი ძელი, რომელზედაც
საკიდელაა ჩამოკიდებული“

ზან. —.

ქართულ-სევანურ ლექსემებს აერთიანებთ საყრდენი, საკიდარ/საკიდე-
ლი ძელის სემანტიკა.

ქართველურ ენათა შედარებითი ფონეტიკის თვალსაზრისით საყურა-
დლებოა შესატყვისობა ქართ. ყ სევან. კ, რასაც საფუძვლად ყ → კ ფო-
ნეტიკური პროცესი დაედო (იხ. აქვე, § 34. ყ → კ).

ს.-ქართვ. *ა-ყ-არ- „საყრდენი, საკიდელი ძელი; დირე“ → ქართ.
ა-ყარ-ი სევან. ა-ვწარ — *აყარ.

სევან. -წრ ბზ., -წრ ბქ., ლნტ., -წრ ლშხ. „კუთვნილების აღმნიშვნელი
სუფიქსი“ (წიდ-წრ ბზ., წიდ-წრ ბქ., ლნტ., წიდ-წრ ჰუჷპიანი“, წიდ ჰუჷ-
ჷყი“; თაშ-წრ ბზ., თაშ-წრ ლშხ., თაშ-წრ ლნტ. „ყველიანი; ხაჷპაური“,
თაშ || თაშ „ყველი“...).

ქართ. -ან (ეე-ან, ე-ან, ი-ან, ოე-ან, ოს-ან...).

ზან. -ონ (ქუბურ-ონ-ი „წაბლიანი“, ჭუმ-ონ-ი „მარილიანი“, ყვილ-
ონ-ი „ძელოვანი“...).

ს.-ქართვ. -ან სუფიქსს სევანურში -ან უნდა მოეცა, მაგრამ ნ → რ
გადასვლით -არ მივიღეთ (იხ. აქვე § 12. ნ → რ).

ს.-ქართვ. *-ან „იანი“ → ქართ. -ან ზან. -ონ სევან. -წრ || -წრ ||
-წრ ← *-ან.

სევან. -წრ ზს., ლნტ., -არ ლშხ. „სახელთა მრ. ნიშანი“.

ქართ. -ნ (ქეა-ნ-ი, წყალ-ნ-ი...).

ზან. -ონ.

ზანურ-სევანური მონაცემებით ქართულში -ან იყო მოსალოდნელი,
მაგრამ სახელებში -ან აღარსად არ ჩანს მრავლობითობის სუფიქსად; ა
ყველგან ჩაეარდნილია -ან → -ნ. ტოპონიმებში გავრცელებული -ან (ტი-
ბა-ან-ი, გურჯა-ან-ი...) სუფიქსი წარმოშობით მრავლობითობის სრულ -ან
სახეობას წარმოადგენს.

შეიძლება მრავლობითობის -ან და კუთვნილების გამომხატველი ს.-
ქართვ. -ან საერთო მონაცემი იყოს.

სუან. ბაბან-იკ ლშხ., ლნტ. „ძერა, განძრევა“, ა-ბაბ-ე ბზ., ლშხ., ა-ბაბ-ე ბქ., ლნტ. „ანიავებს“ — ეტ. „ათრთოლებს, შეანძრევს“.

ქართ. (ქართლ., მოხ., ფშ., გულამაყრ.) ბაბანი „სიციკალი, თრთოლა, ძაგძაგი“; ბაბანი „სიციკის აყოლის ხმა (საბა)“

ზან. —.

ს.-ქართვ. *ბაბ-ან- „ნიავი, რხევა“ — ქართ. ბაბანი სუან. ბაბ-ბაბ-ან-იკ.

ქართ. ბაგვი „მატყლის სქელი წინდა თოვლში სასიარულოდ“; „ნაბლის თბილი, ყელიანი ფეხსაცმელი“

ზან. (შეგრ.) ბუგი „მატყლის თბილი ფეხსაცმელი“.

სუან. —.

სუანურში შესაბამისი ფუძე არ არის გამოვლენილი.

ზანური ბუგ- კანონზომიერად ასახავს საერთოქართველურ *ბაგუძირს. თავდაპირველად ზანურში *ბოგვ- უნდა გვეკონოდა, მაგრამ ამ ტიპის ფუძეები აქ ტრანსფორმაციას განიცდიან; კერძოდ, აუსლაუტური გერწყმის წინამავალ ინტერკონსონანტურ ო ხმოვანს, რის შედეგადაც ო — უ გადაბგერება ხორციელდება, შდრ.: ქართ. დათვი ზან. თუთი —*ლოთვი; ქართ. თაგვი ზან. (შ)თუგი —*თოგვი; ქართ. ლადვი (შდრ. მო-ლადური —*ლადვური) „ლეღვი“ ზან. ლუღი —*ლოღვი...

ს.-ქართვ. *ბაგუ- „მატყლის თბილი ფეხსაცმელი (წინდა)“ — ქართ. ბაგვი ზან. ბუგი —*ბოგვი.

ქართ. ბად-, ნა-ბად-ი.

ზან. (ჰან.) ლი-ბად-ი „პალტო, მოსასხამი“

სუან. —.

ჰანურ ლი-ბად-ი სიტყვაში გამოყოფილი ლი- —*ნი- (შდრ. ნე-რწყვი ლეჰქეჰე) პრეფიქსი ისტორიულად ქართულისთვისაც ნი-ს გვავარაუდებინებს; ი — ა გარდაქმნა ასიმილაციურია — ქართ. ნა-ბად-ი —*ნი-ბად-ი.

ძირად გამოყოფილი ბად- იგივე ჩანს, რაც ქართ. ბადე, ბადე-ნი ზან. ბოდ-ა სუან. ფატ-ან || ფატ-ან „პერანგი“ (იხ. აქვე) სიტყვებში.

ს.-ქართვ. *ნი-ბად- „ნაბადი“ — ქართ. ნა-ბად-ი —*ნი-ბად-ი ზან. ლი-ბად-ი —*ნი-ბოდ-ი.

სვან. ბაღუ ზს., ბანღუ ლნტ., ბიდ ლშხ. „ფეტვის, კანაფის, სელის ჩენჩო“

ქართ. (აქარ., გურ.) ბონდო „ხმელი ბალახები ერთად თავმოყრილი“ ზან. „ბურღუ“.

ქართული ენის დიალექტებში დადასტურებული ბურღუ თავისი გაბმოვანებით ზანიზში ჩანს.

სვანურში ამოსავალ სახეობად *ბრღუ — *ბიდღუ ლშხ. უნდა დავსახოთ, საიდანაც, მ. ქალდანის წესის მიხედვით, ჭერ ბანღუ ლნტ., ხოლო შემდგომ ბაღუ ზს. განვითარდა — *ბიდღუ — ბანღუ || — ბაღუ. აუსლავტური — ქართულში, —უ ზანურში და —უ (—ო) სვანურში შეიძლება აფიქსური იყოს.

ს.-ქართვ. *ბონდ-ო „ჩენჩო“ — ქართ. ბონდო ზან. ბურღუ სვან. ბანღუ || — ბანღუ —*ბიდღუ —*ბრღუ.

სვან. ბაღ-უ ბზ., ლშხ., ბანღ-იდ ბქ., ბანღ-უ ლხმ., ლნტ. „ფოთოლი“. ქართ. ბელ-, ბელ-ვა, გადა-ბელ-ავ-ს „ფოთლებსა და ტოტებს ჩამოაჭრის“.

ზან. (მეგრ.) ფალ-, ფალ-უნ-ს „შეიფოთლება“, გო-ფალ-ი-ი „შეფოთლილი“, ფალ-უ-ა „აყვავილება, შეფოთლება“, მა-ფალ-უ „აღმომცენარე“

სვანური ბანღ- და ზანური ფალ- ფუძეების ნათესაობა ცნობილი ფაქტია (გ. როგავა). ჩვენი ვარაუდით, ამასვე უკავშირდება ქართული ბელ- ზმნური ფუძეც, რომელიც გადა-ბელ-ვა სიტყვაშია შემორჩენილი.

ქართულსა და მეგრულში ბელ-/ფალ- — *ბალ- ისტორიულად ნასახელარი ზმნა ჩანს, რომელსაც საერთოქართველური *ბელ- „ფოთოლი, ყვავილი, ტოტი“ სუბსტანტივი დაედო საფუძვლად. ერთ შემთხვევაში ენამ ფოთოლ/ტოტის ჩამოჭრის აღსანიშნავად გამოიყენა სახელური ფუძე (ქართულში), მეორეგან პირიქით — ფოთოლ/ყვავილის მოსხმა გახდა ძირითადი (მეგრულში). ეგვევ ბელ- ძირისაა ქართული ბალ-ანი —*ბელ-ანი სიტყვაც (უ-ბელ-ო) (იხ. აქვე).

ს.-ქართვ. *ბელ- „ფოთოლი, ყვავილი, ტოტი“ — ქართ. „ბელ-ი“, ბელ- ზან. ფალ- —*ბალ- სვან. ბაღ-უ || — ბანღ-უ —*ბელ-უ.

სვან. ბაღ-უ „ბეწვი“.

ქართ. ბალ-ანი „ბეწვი, თმა“

ზან. —

ძირად ბალ- გამოიყოფა; ქართ. -ან, სვან. -ე დამოუკიდებელი სადერეკივაციო სუფიქსებია, რომლებიც ფონეტიკურად ერთმანეთზე არ დაიყვანება.

ზანურში შესაბამისი ფუძე ვერ გამოვავლინეთ. ძნელი სათქმელია, ასახავს თუ არა ქართული ბულ-ულ-ი ზანურ ეკვივალენტს. საკითხი დამატებით შესწავლას საჭიროებს.

ს.-ქართვ. *ბალ- „თმა, ბეწვი“ — ქართ. ბალ-ანი სვან. ბალ-ე.

ქართ. ბანც- || ბარც, ბანც-ალ-ი, ბაც-ბაც-ი, ბარ-ბაც-ი.

ზან. (ჟან.) ბოჩ-, ო-ბოჩ-უ „ბორძიკი“, მე-გა-ბოჩ-ას „წაგებორძიკოს“, მეგრ. ფორჩ-, ფორჩ-უა „ძირს დაცემა“, ქაშა-ფორჩ-უ „ძირს დასცა (მრავალი)“.

სვან. —

ქართველური ენებისთვის ამოსავალია *ბარც- არქეტიპი; ასე რომ:

ქართ. ბარ-ბაც-ი ← *ბარც-ბარც-ი, ბანც-ალ-ი ← *ბარც-ალ-ი (შდრ. მანგ-ალ-ი/მარგ-ლ-ავ-ს); თუმცა ამ ტიპის (სიმბოლიკური) აგებულების სიტყვებში რ/ნ სონანტთა სიქარბე ან არარსებობა ბუნებრივად უნდა ჩაითვალოს.

საერთოქართველურ *ბარც- ფორმას ზანურში *ბოჩჩ- მოუცია, რაზეც მეგრული ფორჩ- ← *ბოჩჩ- მეტყველებს, ჟანურში რ-ს გაუჩინარება ჩვეულებრივი მოვლენაა — ბოჩ- ← *ბოჩჩ-.

ს.-ქართვ. *ბარც- „ბორძიკი, ბორძიკით სიარული (დაცემა)“ —

ქართ. ბანც- || ← ბარც-, ბაც-ბაც-ი, ბარ-ბაც-ი ← *ბარც-ბარც-ი ზან. ბოჩ- || ფორჩ- ← *ბოჩჩ-.

სვან. ბაჟ „ჰკუა, გონება, გონი (გრძნობა), ცნობა, ცნობიერება“; ბაჟ-ინ || ბაჟ-ინ || ბაჟ-იან „გონიერი, ჰკვიანი, დაკვირვებული“, ლი-ბჟ-ინ-ე ბზ., ლშზ., ლი-ბჟ-ინ-ე ბქ., ლი-ბჟ-ინ-ე ლნტ. „შეტყობინება“, ხ-ა-ბჟ-ინ-ე „ატყობინებს“, ხ-ა-ბჟ-ა, ხ-ა-ბაჟ-ა „ჩვენება, ჰგონია“, ბჟ-ინ „მაცნე“.

ქართ. მზ-ერ-მზ-ირ-, მზ-ირ-ი, გა-მზ-ნ-ილ-ი (ქიზიყ.) „ძალიან ნა-სწავლი, გამოცდილი, ბევრის მნახველი“

ზან. (მეგრ.) ბჟ-ინ-, გო-ბჟ-ინ-აჟ-ა „ყველასთვის შეტყობინება“, გო-ბჟ-ინ-აჟ-ილ-ი „საქვეყნოდ გამოტანილი“.

ქართველური ენებში ძირად გამონაწვერებული მზ-, ბაჟ- || ბჟ-, ბჟ-ინ- ეტიმოლოგიურად უნდა უკავშირდებოდეს მზის აღმნიშვნელ სათანადო ძირებს (შდრ. ასევე ქართ. მზ-ნ-ელ-ი, სა-მზნ-ელ-ი (საბა)).

ს.-ქართვ. *მზ-ნ-/მზ-ინ- „შეტყობინება, ცნობა“ → ქართ. მზ-ერ- || მზ-ირ-, მზ-ინ- || მზ-ნ- ზან. ბჟ-ინ- სვან. ბაჟ || ბჟ-, ბაჟ, ბჟ-ინ-

სვან. ბარ- || ბარ- || ბირ-, ხ-ა-ბრ-ე (ა-ბ-ბირ) ზს., ლნტ., ხ-ა-ბრ-ე ლშ. „აკლებს“, ხ-ე-ბრ-ენ-ი ზს., ლშ., ხ-ე-ბერ-ენ-ი (ამ-ე-ბარ) ლნტ. „აკლებდა“, ლი-ბერ „გამოკლება“, ბარ-ა „კლება“.

ქართ. ბარ- || ბრ-, ვ-ე-ბრ-ი, გამო-ვ-ე-უ-ბარ-ე.

ზან. (მეგრ.) ფორ-ა „ნაკლი“

ქართულ-სვანურ ფუძეთა ერთიანობა ადრეც იყო შენიშნული (თ. გამყრელიძე, გ. მაჭავარიანი). საერთოქართველური *ბარ- ძირისგან მომდინარედ მიიჩნევა ზანური ფორ-ა, რომელიც ნაკლის აღმნიშვნელია. ფორ-ა მასდარული ფორმაა ფორ- — *ბორ- ზმნისა. სამწუხაროდ ამ ზმნის პირიელი ფუძეები ჩვენ ვერ გამოვაყვლინეთ. სტრუქტურულად შეგრული ფორ-ა — *ბორ-ა ენათესავება სვანურის ბარ-ა „კლება“ სახელ-ზმნას.

ს.-ქართვ. *ბარ- კლება — ქართ. ბარ- || ბრ- ზან. ფორ-ა — *ბორ-ა სვან. ბრ- || ბირ- || ბერ- || ბარ- || ბარ.

სვან. ბარჯ „მხარი“

ქართ. თეძ-ი, თეძ-ო.

ზან. შენჯ-ი „თეძო“, შდრ. ბანჯ-ი „ფენთხი“.

დაკავშირება პრობლემურია ანლაუტში ბ — მ თ — დ მიმართების გამო. ფონეტიკურად ბ — დ გამორიცხულია, ხოლო მორფოლოგიურად ბ/დ ჩანაცვლება დამახასიათებელია ქართველური ენებისთვის, შდრ.: სვან. შერშე ქართ. (იმერ.) ბინჰე-ელი, ძვ. ქართ. ჭინჰე-ელი — *დინჰე-ელი (არნ. ჩიქობავა, გ. ბურჭულაძე).

ბ/დ მონაცვლეობა ანლაუტში აიხსნება მხოლოდ მორფოლოგიის დონეზე. როგორც ვთქვით, ფონეტიკურად ბ — დ ტიპის გადასვლა შეუძლებელია ჩვენს ენებში. ვეარაუდობთ, რომ ანლაუტური ბ/დ გამოძახილია ოდინდელი გრამატიკული კლასების არსებობისა წინარექართველურში. ამასვე ადასტურებს ჩვენს მიერ მოპოვებული დამატებითი მასალა: ბ-ინდგელ-/დ-ინდგელ-, ბ-ოჩოლ-ა/დ-ოჩოლ-ა, ბ-უტკო/დ-უტკო, ბ-ოყე-„ობი“/დ-ოყე- „მუწუკი“

სვანური ბარჯ მიღებულია ე — ა — ა უკუმიმართულების უმლაუტის გზით ისტორიული *ბერჯ-ჟ არქეფორმისაგან, სადაც აუსლაუტური -ჟ ფარდია ქართული -ო-სი (თეძ-ო).

ს.-ქართვ. *ბ/დ-ემ-(ო) „თეძო, მხარი“ — ქართ. თ-ემ-(ო) — დ-ემ-(ო) ზან. შენჯ-ი — ბ-ეჯ-ი || ბანჯ-ი სვან. ბ-არჯ — ბ-აჯ-ჟ — ბ-ეჯ-ჟ.

სვან. ბაღ ზს., ლნტ. „ბედელი“; „პურეულის შესანახი დიდი კიდობანი“
ქართ. ბედ-ო, ბედ-ელ-ი.
ზან. ბაღ-უ.

სვანურში ბოლოკიდური -ჟ (-ო) მოკვეცილია. მისი ზეგავლენით განხორციელდა ე → ა → ა უკუმიმართულებების უმლაუტი სვანურში; ამიტომაც ემსგავსება ზანურ ბაღ-უ ფორმას. სინამდვილეში კი — ბაღ — *ბაღ-ჟ — *ბედ-ჟ (იხ. აქვე სვან. -ჟ (-ო) ქართ. -ო ზან. -უ „დერივ. სუფ.“).

ს.-ქართვ. *ბედ-ო „ბედელი“ → ქართ. ბედ-ო, ბედ-ელ-ი ზან. ბაღ-უ სვან. ბაღ ← *ბაღ-ჟ — *ბედ-ჟ.

ს.-ქართვ. *ბედ-ო სიტყვას შეესატყვისება: ჩანურ-ინგუშური ბჟოჟ — || გჟოჟ „საბრძოლო კოშკი“, ხუნდ. ბოტა, ანდ. ბეტაი, ბოთლ., ლოდ. ბეტაი, ქამ. ბეტა — *ბეტაო, კარ. ბეტაე, ახვახ. ბეტაო „თავლა, ფარდული, ფარეხი“, ზვარშ. ბულჯუ „საჯინიბო“, შინ. ბულჯე, ჰუნზ. ბულჯი, ბეჟ. ბილჯო „სახლი“, აფხაზ. ა-ბაან — *ა-ბაჟან „ცინე-სიმაგრე“. ბედელი, კოშკი, სახლი, თავლა/ფარდული სემანტემათა არსებობა საერთო ძირის სიტყვებში იმაზე მეტყველებს, რომ ამოსავალი მნიშვნელობა ხახლ-კოშკი-სა უნდა ყოფილიყო. აქედან გამომდინარე შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ წინარეიბერიელთა საცხოვრებელი კოშკური ტიპისა ყოფილა. რაც, რა თქმა უნდა, არ ჰგულისხმობს მის ერთადერთობას (შდრ. ს.-ქართვ. *სა-ხალ- → ქართ. სა-ხლ-ი, ზან. ო-ზოარი, სვან. ლა-ხჟ (-*ლა-ხალ-); ქამალ. ხალ (-*ხალ), კარ. ხარ, თაბ. ხალ, აღულ. ხალ, რუთ. ხალე წახ. ხაჟ (-*ხალ) „სახლი“...), ს.-დად. *ხალ.

ქართ. (თუშ.) ბაყვი „ერთგვარი ფრინველი“

ზან. (მეგრ.) ბაყვა (კვატა) „გარეული იხვის სახეობა“.

სვან. —

ქართული ბაყვ- ფუძის შესატყვისად ზანურში ბოყვ- (ა : ო) უნდა გვეჩინოდა. ისტორიულად ასეც იქნებოდა, მაგრამ შავრცობი ა-ს (ემფატიკური) ზეგავლენით მოქმედი ო → გა პროცესის ჩართვამ მეგრულში კვლავ ა დაამკვიდრა; რადგანაც ქართველურ ენებში ბ ფ ჰ მ ბილაბიალურ თანხმოვანთა მომდევნოდ ე ვერ ძლებს და არც არსად დასტურდებოდა: ქართ. ბაყვი ზან. *ბგაყვა — *ბოყვა.

ს.-ქართვ. *ბაყჟ- „გარეული იხვის სახეობა“ → ქართ. ბაყვი ზან. ბაყვა ← *ბგაყვა — *ბოყვა.

ქართ. ბაწყ-ი „სუსტი ძაფი (საბა)“

ზან. (მეგრ.) მონჭკ-ი „მატყლი“

სვან. —

მონჭკ-ისთვის ამოსავალ სახეობად *ბოჭკ- უნდა გვეჩონოდა. გვაქვს კიდევაც ქართულში ზანისზმის სახით ბოჭკ-ო, ბოჭკ-ოვ-ან- სიტყვებში.

ს.-ქართვ. *ბაწყ-(ო) „მატყლის ძაფი“ → ქართ. ბაწყ-ი ზან. მონჭკ-ი — *ბოჭკ-ი.

სვან. ბანგურ-ან ლნტ., ბაგური ბზ., ბაგურ ლშხ., ბაღური (—ბაგური) ბქ. „ქურდი“.

ქართ. ებგური-ი „ღარაჭი კოშკით, გინა ხიდაღმა ანუ მალლით იღარაჭებდეს (საბა)“.

ზან. —

მნიშვნელობის მხრივ ქართულსა და სვანურს აერთიანებს ჩასაფრებულის, მოღარაჭის გაგება, რაც ღარაჭსაც ახასიათებს და ქურდ-უაჩაღსაც.

სტრუქტურულად ქართული მეტ სიძველეს აჩვენებს. ცხადია, ბ სვანურში გადასმულია, ხოლო ს.-ქართველური ე ხმოვანი მომდევნო უ-ს ზეგავლენით გადაბგერდა ან || ა ხმოვნად (მ. ქალდანის წესის მიხედვით) — *ბეგური-ი → *ბეგური- → ბანგურა || ბაგური- || ბაგურ.

ბალსქვემოურში შენიშნული გ || — დ სუბსტიტუცია სვანურის სხვა მასალაშიც იჩენს თავს და მეტად მნიშვნელოვანია ამა თუ იმ ძირის ისტორიის თვალსაზრისით.

ს.-ქართვ. *ე-ბგ-ურ- „მოღარაჭე“ → ქართ. ებგური-ი სვან. ბაგური || ბანგურ-ა || ბაგურ — *ბეგური-.

სვან. ბანსრ ზს. „ბასრი“; „დაუკოდავი (ვირი, ცხენი...)“

ქართ. ბასრ-ი, ხევს. „მაგარი“, ბასრ-ი „ფოლადი რკინა (საბა)“

ზან. ბოშ-ი „ბიჭი, მამრი“.

ქართველურ ენათათვის ნიშანდობლივია „მამრის“, „მკრელის“ მნიშვნელობა.

ს.-ქართვ. *ბასრ- „ბასრი, მკრელი; მამრი“ → ქართ. ბასრ-ი ზან. ბოშ-ი სვან. ბანსრ — *ბანსრ.

ს.-ქართვ. *ბასრ- ფუძეს შეესატყვისება ჩაჩნ. ბუორშ-ო → || ბუ-არჩ, ინგ. ბორშ-ა „მამრი; დაუკოდავი“, ხუნძ. როსა — დ-ოსა, დარგ. სუბ — ბ-უს, ლაკ. ლახ — რ-ახ || —დ-ახ, აღ. შუუ — ვუშ — ბ-უშ „ქმარი, მამრი“ თავიკიდური ბ/რ — დ გრამატიკული კლასის ნიშნებია იბერიულ-კავკასიურ ენებში. საკითხს ვსვამთ ინდოევროპული ბასრ- (Баср) ძი-

რის იბერიული წარმომავლობის შესახებ; სემანტიკისთვის შდრ.: ძვ. სპარს. *tigra* „ბასრი“ ბერძ. *τιγρις* „ვეფხვი“.

სვან. ბატკ ზს., ლტ. ბატკ ლშხ. „მრგვლად შემწვარი თხა, ცხვარი, ხარი, მოზვერი“

ქართ. ბატკ-ი „ჩვილი თიკანი (საბა)“; „შემოდგომაზე ნაშობი შინაური საქონელი: ხბო, ბატკანი ან თიკანი (გურ.)“.

ზან. (მეგრ.) ბატკ-ი „ბატკანი; კამეჩის ნაშიერი“

სვანურში სიტყვის ამოსავალი მნიშვნელობა ძირითადად დაცულია, რაც ემთხვევა გურული დიალექტის ჩვენებას, სადაც ბატკი სვანურისმავრვარად შინაური საქონლის ნაშიერს აღნიშნავს ზოგადად. ამისავე გამოძახილი უნდა იყოს მეგრულში „კამეჩის ნაშიერისა და ბატკნის“ ერთი ლექსებით გადმოცემა.

ს.-ქართვ. *ბატკ- „შინაური საქონლის ნაშიერი“ → ქართ. ბატკ-ი ზან. ბატკ-ი ← *ბოტკ-ი სვან. ბატკ- || ბატკ-.

სვან. ბჰჩ || ბერ ზს., ქს. „ქვა“, ა-ბაჩ-აუ-ი „აქვაყვებს“

ქართ. ბიცი „მიწა მლაშე (საბა)“, გურ. გა-ბიცი-ებ-ა → || გა-ბეცი-ებ-ა „გაქვაყვება, გაცივება, გამაგრება“

ზან. (მეგრ.) ბეჩა „გამოქვაბული“

ქართველური ენებისთვის ამოსავალია ქვის მნიშვნელობა, საიდანაც განვითარდა მეგრულში გამოქვაბულის გაგება (შდრ. ძვ. ქართ. ქუაბ-ი (← ქვა) „გამოქვაბული“), ქართულში სახეზეა მიწა ← ქვა სემანტიკური ცვალება.

ფორმალურად საინტერესოა ბოლოკიდური ა ზანურში, რაც სვანურსაც უნდა ჰქონოდა. მისი არსებობის კვალი ჩანს ი — ე/წ გადაბგერებაში — სვან. *ბიჩა → ბერ || ბჰჩ (მ. ქალღანის წესის მიხედვით).

ს.-ქართვ. *ბიცი-(ა) „ქვა, მიწა“ → ქართ. ბიცი-ი, ბიცი- || ბეცი- ზან. ბეჩა ← *ბიჩა სვან. ბერ || ბჰჩ ← *ბიჩა.

სვან. ბჰჭ ზს., ბჰჭ ლშხ. „ტერფი“.

ქართ. ბოძ-ი, თუშ. „ჩითას ელემენტი“, ბოძ-ალ-ი.

ზან. „ბურჯ-ი“.

სვანური ბჰჭ → || ბჰჭ ნაუშლაუტარი ფუძე ჩანს: *ბოჯ (შდრ. ქართ. ბოძ-ი) → *ბოჯ → *ბჰეჯ → *ბეჯე → ბჰჭ → || ბჰჭ.

ქართულში ბოძი/სვეტი ალბათ ტერფის, როგორც საყრდენის, გაგებიდან განვითარდა.

ს.-ქართვ. *ბომ- „ტერფი, საყრდენი“ → ქართ. ბომ-ი, ბომ-ალ-ი
ზან. 'ბურჯ-ი' ← *ბორჯ-ი სევან. ბაჯჷ || ბაჯჷ ← ბეჯჷ ← *ბუეჯ.

სევან. ბაჯჷ ზს., ბაჯჷ ლშხ. „ჩიყვი“, ლშხ., ლხმ. „სიმსივნე, ხორცმეტი“
ქართ. ბრძვლ-ი || ბრძვ-ილ-ი ესე სახელი არს კეთროვანებისა და-
წყებისა, რაჟამს ჭერეთ უჩინო იყოს კეთრი ჯორცთა შინა... (საბა)“, შე-
ბრძვ-ენ-ებ-ა || შე-ბრძვ-ილ-ებ-ა || შე-ბრძვ-ინ-ებ-ა „გარდაბმა (საბა)“.

ზან. ბუჯ-, მე-ბუჯ-ოლ-ერ-ი „მიბმული“.

ქართული ბრძვ-ილ-ი მიმღეობაა ბრძვ- ისტორიული ზმნური ძირი-
სა, რომელიც დამოუკიდებლად არ დასტურდება. ბრძვლ- → || ბრძვნ-
ნასახელარი ზმნებია, და ინარჩუნებენ ამოსავალ, ეტიმოურ მნიშვნელობას
მობმისა, რაც სვანურ ჩიყვის/სიმსივნე/ხორცმეტ სემანტიკებშიც იჩენს თავს,
შდრ. ქართ. ბმა — ბმო „მუწუკი“.

ქართველურ მონაცემთა შედარებითი ანალიზით ირკვევა, რომ ინ-
ტერკონსონანტური ო ქართულში ფონეტიკური დანართია, განვითარებუ-
ლი რედუქციის მომდევნო საფეხურზე ბძჷ თანმიმდევრობის დასაძლევად:
*ბაძჷ- → ბძჷ- → ბრძჷ-.

ს.-ქართვ. *ბაძჷ- „მობმა“, „მბმო“ → ქართ. ბრძჷ-, ბრძვ-ილ- ||
ბრძვ-ინ- ზან. ბუჯ- ← *ბოჯჷ- სევან. ბაჯჷ || ბაჯჷ ← *ბაჯჷ.

სევან. -ბაჷ || -ბაჷ || -ბაჷ, ლა-ბაჷ ბზ., ლა-ბაჷ ლშხ., ლა-ბაჷ
ლნტ. „თავშესაფარი ადგილი“.

ქართ. ბაო „მცირე ჩრდილი; ჩრდილი“.

ზან. —

გამოყოფილი ლა- პრეფიქსი ფუნქციურად ქართულ სა-ს შეესატყვი-
სება, ამდენად *ლა-ბაჷ ეტიმოლოგიით ნიშნავს საჩრდილობელს. მთაში,
მინდვრად საჩრდილობელ ადგილს თავშესაფარის მნიშვნელობა რომ გან-
ვითარებოდა ლოგიკურიცაა და სინამდვილესაც შეეფერება. ძირად
მიჩნეული ბაჷ || ბაჷ || ბაჷ კანონზომიერი სვანური შესატყვისია ქართუ-
ლი ბაო „ჩრდილი“ სიტყვისა — ო → ჯ სიტყვის აბსოლუტურ ბოლოში
ნორმაა სვანურისათვის. — შდრ.: ქართ. ახო — სევან. ასჷ, ქართ. შაქო
→ სევან. შაქჷ... ქართულ ბაო-ს საბა თურქულში ქო ლგას შეუ-
ფარდება.

ს.-ქართვ. *ბა-ო „ჩრდილი“ → ქართ. ბაო სევან. ბაჷ || ბაჷ ||
ბაჷ — ბაო.

სევან. ბელ „ბელი“, ბელ-ოდ ბზ., ბელ-ილდ ბქ., ბელ-ოდილ ლნტ. კნინ-ალერს. ფორმ.“.

ქართ. ბელ-ი, უ-ბელ-ო.

ზან. (მეგრ.) ბერ-ი (გიგი-ბერ-ია, თუთა-ბერ-ი, კაკუ-ბერ-ი...), ქან. ბერ-ე „ბიჭი, ბავშვი“

ქანურ დიალექტში ბოლოკიდური -ე სახელობითის ძ-ს ეპარალელე-ბა (კუჩხ-ე, მეგრ. კუჩხ-ი „ფეხი“...). მეგრულში ბერ- დამოუყიდებლად არ იხმარება, მაგრამ გვარებში შვილის ადგილს იკავებს: გიგი-ბერ-ია ნიშნავ-და გიგის+შვილს, თუთა-ბერ-ი „მთვარიშვილს“...

ეფიქრობთ, ბელ-/ბერ-/ბელ- საერთოქართველური მონაცემია და თავდაპირველად შვილს, ნაშიერს აღნიშნავდა. სიტყვის მნიშვნელობა ბავ-შვი → დათვის ბელი ქართულში დავიწროვდა (შდრ. უ-ბელ-ო „უშვი-ლო“, სევან. სა-ბელ კვიცი“).

ს.-ქართვ. *ბელ- „შვილი, ნაშიერი, ბავშვი“ → ქართ. ბელ-ი, უ-ბელ-ო ზან. ბერ-(ე) სევან. ბელ, სა-ბელ.

ქანურ ბერ-ზე მსჯელობისას არან. ჩიქობავა ჩაჩნურ ბმერს „შვი-ლი, ბავშვი“ ახსენებდა; ჩაჩნურ-ინგუშური ბმერ პირდაპირ ვერ დაუკავ-შირდება ქართვ. ბერ-ს, რადგანაც მისთვის ამოსავალია ბაცბური ბა-დერ ტიპის ს.-ნახ. ბად-ერ არქეფორმა. რომლის ბად- ძირთანაც ჩვენ სა-ერთოქართველურ *ბელ- ფორმას ვაახლოებთ — ბელ- ბად. შესატყვი-სობა ს.-ქართვ. ლ : ს.-ნახ. დ ისტორიულად სევანურის ლ — დ ტიპის გადასვლას ვარაუდობს ნახურ ენებშიც. რასაც სხვა ფუძეშიც ვადასტუ-რებთ — ს.-ქართვ. ო-ბოლ- ს.-ნახ. ბად-ო... აფხაზ. აიბა, ადილ. იბზ „ობოლი“ ს.-ქართვ. *ბელ- ძირს უკავშირდება აფხაზ. ა-ფა კვაეიშვი-ლი“, შდრ. აფხაზური გვარების -ბა დაბოლოება.

სევან. ბერ, შიში-ბერ ბზ., შიშ-ბერ || შიემ-ბერ ბქ. „ხელისგული“, „ნები“, კიში-ბერ ზს. „ფეხისგული“

ქართ. ნებ-ი, ნებ-ოვ-ან-ი.

ზან. —

სევანურში მეტათეზისებული ფუძე ვლინდება — ბერ —*რებ. სავა-რაულდო *რებ- არქეტები მიღებულია სევანურისთვის დამახასიათებელი ნ — რ გადასვლით (იხ. აქვე, § 12. ნ — რ).

ს.-ქართვ. *ნებ-¹ „ნები“ → ქართ. ნებ-ი, ნებ-ოვ-ან-ი სევან. ბერ —*რებ —*ნებ.

¹ ზომ არ უკავშირდება ს.-ქართვ. *ნებ- ძირს აფხაზური ა-ნამ (—ა-ნამ (?)) „ხელი“ (?).

ქართ. (რავ.) ბერ-ა-ო „მუხლუხო“
ზან. (მეგრ.) ბარ-უ-უ „მუხლუხი“
სვან. —

ქართული (რავ.) ბერ-ა-ო სიტყვის ზუსტ ფონეტიკურ-სემანტიკურ შესატყვისის წარმოადგენს ზანური (მეგრ.) ბარ-უ-უ (ქართ. ე ზან. ა, ქართ. ა ზან. უ, ქართ. ო ზან. უ). სიტყვის აბსოლუტურ ბოლოში წარმოჩენილი -ო/-უ აფიქსური მასალა არის (შდრ.: ქართ. ბედ-ო ზან. ბად-უ, ქართ. წებ-ო ზან. ჭაბ-უ...).

სვანურში სათანადო ძირი არ არის გამოვლენილი.

ს.-ქართვ. *ბერ-ა(-ო) „მუხლუხი“ — ქართ. ბერ-ა-ო ზან. ბარ-უ-უ — *ბარ-ო-უ.

სვან. ბერეუ „რკინა“.

ქართ. პილენძი || ს-პილენძი.

ზან. (მეგრ.) ლინჯი „სპილენძი“

სემანტიკური მიმართება სპილენძი ~ რკინა ბუნებრივია და სხვაგანაც შეორდება (შდრ. რუს. Железо და მისი ბერძნული შესატყვისი (მ. ფასმერი)).

თუ ქართველურ ფუძეთა მიმართებას განვიხილავთ ფორმალური თვალსაზრისით, მეტ სიახლოვეს ქართული პილენძი სვანურ ბერეუ-თან ავლენს. ამ უკანასკნელში ე — ე ხმოვანთანმიმდევრობა შეორეულია და ი — ე თანმიმდევრობისგან რეგრესული ასიმილაციითაა მიღებული. საინტერესოა ამ თვალსაზრისით ქართულიდან ნასესხები სპელენჯ, რომელშიც ასევე ი — ე — ე — ე დასტურდება. ქართულსა და ზანურში ნ ფონეტიკური დანართი უნდა იყოს. პი-ბი- არაძირეულია (შდრ. ქართ. ტალი — პი-ტალი).

ქართველურ ენათა მონაცემები გამორიცხავს სვანური ბერეუ სიტყვის სემიტური ენებიდან მომდინარეობას (ვ. ივანოვი).

ს.-ქართვ. *(პი-)ლექ- „სპილენძი“ — ქართ. პილენძი || სპილენძი
ზან. ლინჯი — *ლიჯი სვან. ბერეუ — *ბი-ლექ.

საერთოქართველური *ლექ- ძირის შესატყვისებია: ჩან. მეჭ || მეძ, ინგ. მეძ „ყვითელი სპილენძი“; ხუნდ. რეჭი, ახვახ. ლეჭი, ბოთლ. რეჭი, ბავგ. რეჭ „წითელი სპილენძი“

სვან. ბეტკ ზს., ბეტკი ქს. „რძის ან მაწენის ნაღები“, „ხორცის ნახარშის ცხიმოანი ქაფი (ლნტ.)“.

ქართ. ბრკე || პრკე || პკე, თუშ. ბიკა-ა „ობი“.

ზან. (მეგრ.) ფოკა || ფოკა „ობი“, ფოკკ-ინ-აფ-ა „ობის მოკიდება“.

შეპირისპირება სერიოზულ წინააღმდეგობას აწყდება ობი ~ ნაღები სემანტიკური სხვაობის გამო. თუმცა მნიშვნელობის ამგვარი გადაწყვეა და-
მახასიათებელია სვანურისთვის. — შდრ.: ბიჰუ „ობი“, „ნაღები რძისა“
(უშგულ.), ე. ი. ო ბ ი — ნ ა ლ ე ბ ი სვანურისავე ნიადაგზე აიხსნება.

ფორმალური ანალიზისას სვანური ე ზანური ო საერთოქართვე-
ლურ აქ აღგვადგენინებს — *ბაკ-ე, ხოლო კ-ს წინ ტ-ს გაჩენა საკუთრივ
სვანური პროცესია (შდრ. ქართ. კეც-ი — სვან. ტკეც).

ს.-ქართვ. *ბაკ-ე „ობი“ → ქართ. ბრკე || პრკე || ჰკე || ბიკა
ზან. ფოკა || ფოკვა — *ბოკა სვან. ბეტკ || ბეტკ-ი — *ბეკ-ი.

სვან. ბეტკ „სალტე“.

ქართ. —.

ზან. (შეგრ.) ბეტკ-ი „სალატის (გოდრის) ძირისა და გვერდის ფარ-
თე ტკეჩები“.

მეგრულში სახეზეა ა → ე ისტორიული გადაბგერება — ბეტკ-ი —
ბატკ-ი. ქართულში მოსალოდნელი ბეტკ- არ არის გამოვლენილი.

ს.-ქართვ. *ბეტკ- „სალტე; ტკეჩი“ → ქართ. —: ზან. ბეტკ-ი —
ბატკ-ი სვან. ბეტკ.

სვან. ბეჟუ ზს., ბოჟუ ბქ., ლშხ., ბეჟუ-ილ ლშხ., ლნტ. „ხის ქერ-
ქისაგან ვაკეთებული ჭურჭელი ზორბლისათვის“.

ქართ. (გურ., იმერ.) ბოჟგ-ი „ხის ჩარჩო“, ზ. იმერ. „კრამიტის ყა-
ლიბი (კეთდება ხისგან)“, აქარ. „ბოქლომი, კლიტე“.

ზან: (შეგრ.) ბუჟუნ-ი || ბუჟუნ-ი „ხის კასრი“.

მეგრული -ის სუფიქსი (ბუჟუნ-ი — *ბუჟუ-ინ-ი) სხვაგანაც გამოჩნდე-
ბა „ზედმეტად“ — შდრ. ქართ. გირ-ი ზან. გური/უნ-ი — *გვირ-ინ-ი
(ვ. თოფურია).

ს.-ქართვ. *ბოჟუ- „ხის ჭურჭელი“ → ქართ. ბოჟგ-ი ზან. ბუჟუნ-ი ||
ბუჟუნ-ი — *ბუჟუ-ინ-ი სვან. ბეჟუ || — ბოჟუ.

სვან. ბეწუ „ნეზვი“.

ქართ. ბუწ-ი „თოხლი, წლის კრავსა და მცირედ ნაკლებსა ეწოდე-
ბის (საბა)“; მთიულ. „გამხდარი, გაღეული საქონელი“.

ზან. —.

ბეწუ ნაუშლაუტარი ფუძეა — ბეწუ —*ბიწუ —*ბუწუ-. ი — ე უშლაუტი მომღვენო ჟეს მიეწერება. საინტერესოა, რომ მომღვენო ე → ა → ა გადასვლა ამ სიტყვაში არ განხორციელდა.

ს.-ქართვ. *ბუწუ- „თოხლი, ნეზეი“ — ქართ. ბუწუ-ი სვან. ბეწუ —*ბიწუ —*ბუწუ-.

ს.-ქართვ. ბუწუ-ის შესატყვისებია: ხუნძ. ბოწუი, ანდ. ბუწუირ, ბოთლ. ბუწუი, კამ. ბოწუ, ბაგვ. ბეწუაურ, ტინდ. ბოცაორ, ლოდ. ბუცაი, კარ. ბეწაურ „საქონელი, პირუტყვი“.

სვან. ბეხ ზს., ქს. „ღედალი ცხვარი“; ჯაგლაგი ცხენი (ლშხ.).

ქართ. ბეხ-ი (ქართლ., ფშ., მთიულ.) „ძალიან დაბერებული საქონელი“.

ზან. 'ბახ-ი', ბახ-ია (ად. გვარ.) ჰან. ბახ-ი „აუადმყოფი“.

ბახ- ძირი მეგრულში მხოლოდ ად. გვარშია შემორჩენილი (ბახია); ხოლო დასავლურ დიალექტებში გამოვლენილი ბახ-ი „უვარგისი, ძლიერ გამხდარი ცხენი“ საშუალებას გვაძლევს ზანურის ბახ- ძირის სემანტიკაზე ვიმსჯელოთ; იგი ქართულ-სვანურისას ემთხვევა.

ს.-ქართვ. *ბეხ- „ღედალი ცხვარი“; „უვარგისი ცხენი (ჰაკი?)“ — ქართ. ბეხ-ი ზან. ბახ-ი სვან. ბეხ.

ქართ. ბზ-ა, ბზ-ე.

ზან. ბჟოლ-ი || ბჟოლ-ა „თუთა, თუთის ხე“

სვან. —

სვანურში სათანადო ფუძე ვერ გამოვავლინეთ.

ახსნას ითხოვს ბზა/ბჟოლ- მიმართებაც. ქართულ ბზა-ში ისტორიული ლ მოკვეცილია — ბზა —*ბზალ-, შდრ.: ქართ. მართვე ზან. (ჰან.) მონთალ-ი, მზე ბჟა(ლ-), ჰვა ჰჟა(ლ-), ტყე ტყა(ლ-), და და(ლ-), ძმა(ნ) ჯიმა(ლ-)... (არნ. ჩიქობავა). სხვა მხრივ, შესატყვისობა ქართ. ზ ზან. ჟ, ქართ. ა ზან. ო დაკუვლია.

სემანტიკური მიმართება ბზა ~ თუთა ახსნადია; მით უმეტეს, როცა ბზე „სვან ნაწარმოებ სიტყვაში აბრეშუმის გაგება დაჩნდება, შდრ. ბიზ-ოვ-ან-ი „თივა აბრეშუმის მსგავსი (საბა)“. სიტყვის განმარტებისას აბრეშუმის ხსენება შემთხვევითობად ვერ ჩაითვლება. ის იმაზე მიგვიჩვენებს, რომ საერთოქართველურ *ბზალ- არქეტის აბრეშუმის ხის მნიშვნელობა ახასიათებდა.

საერთოქართველური ერთიანობის დონეზე „აბრეშუმის ხის“ აღმნიშვნელი არქეტისის არსებობა კიდევ ერთხელ მიუთითებს იმ უძველეს პერიოდში ჩვენში მებაბრეშუმეობის განვითარებაზე.

ს.-ქართვ. *ბზ-ალ- „აბრეშუმის ხე, თუთა“ — ქართ. ბზა || ბზ-ე ზან. ბჟოლ-ი/ა.

სვან. ბიდიარ ზს., ქს. „ჟანაფის თესლის ბუსუსები“, „ჟანაფის თესლი“
ქართ. (იმერ.) ბუღარ-ა ჟვანხის გული, რომელშიც თესლია მოთავს-
ებული“

ზან. —

სვანური უმლაუტის მომდევნო, გამარტივებულ სახეობას წარმო-
გვიდგენს — ბიდიარ — *ბიდაარ — *ბუღარ-.

ს.-ქართვ. *ბუღ-არ- ჟანაფის, ჟვანხის... გული, თესლი“ → ქართ.
ბუღარ-ა სვან. ბიდიარ — *ბუღარ.

სვან. ბიშბილ „მარცვალი (ყურძნისა ან რომელიმე მცენარისა)“

ქართ. ბიბილა-ა ჟვავილი“

ზან. —

სვანურში ინლაუტური მ განვითარებულია ფონეტიკურ ნიადაგზე ბ-
ს წინა პოზიციაში. საერთოქართველური ბიბილ- უნდა მომდინარეობდეს
*ბილ-ბილ- არქეტისაგან; რედუბლიცირებულ ფუძედ გვეჩვენება.

ძნელი სათქმელია, ისტორიულად რა უფრო ძველია მნიშვნელობის
თვალსაზრისით, თუმცა მ ა რ ც ვ ა ლ ი ~ ყ ვ ა ვ ი ლ ი სემანტიკური
მიმართება საეხებით ბუნებრივია.

ზანურის დიალექტებში შესაბამისი ფუძე არ არის გამოვლენილი.

ს.-ქართვ. *ბილ-ბილ- ჟვავილი, მარცვალი“ → ქართ. ბი-ბილა-

სვან. ბიშბილ — *ბიბილ.

ს.-ქართვ. *ბილ-ბილ- სიტყვის შესატყვისია ნახურ ენათა ასევე რე-
დუბლიცირებული *ბუ-ბუ- ფუძე, შდრ. ბაცბ. ბუბუ-კ ჟვავილი“...

სვან. ბინტუ || ბუნტ „ნისლი, ბურუსი“

ქართ. ბუნდ-ი, ბუნდ-ოვან-ი, ბინდ-ბუნდ-ი, მთიულ. ბუნდ-ი „მუ-
ქიფერისა“

ზან. —

სვანურში ნდ → ნტ გადასვლა განხორციელდა ქ. ლომთათიძის წე-
სის მიხედვით (მჟღერ ხშულთა გამკვეთრება სონანტებთან მეზობლობაში).
ისტორიულად ქართული ბუნდ- ტიპის ფუძე უნდა გვეპოვოდა სვანურშიც,
საიდანაც *ბუნდ — *ბუნინდ — *ბინდუ საფეხურების გავლით განვი-
თარდა თანამედროვე ბინტუ || ბუნტ.

ქართულში ბინდ-/ბუნდ- მიმართების რკვევისას მნიშვნელოვნად მი-
გვაჩნია ბუნდ-ოვან-ში სწორედ ბუნდ- ვარიანტის გამოყენება და არა
ბინდ-ისა; „ბინდოვან-ი“ ასეთი სიტყვაწარმოება ქართულს არ ახასია-
თებს(!).

ს.ქართვ. *ბუნდ- „ნისლი, ბინდი“ — ბუნდ-ი || ბინდ-ი სვან.
ბუნტ || ბინტუ — *ბუნდ.

სვან. ბინულ ბზ., ლშხ., ბინილ ლნტ. „წყარო“
ქართ. (ლენხ.) ბინ-ულ-ი „წყარო მიწიდან ამონაქუხი“, გურ. მინ-
— *ბინ-, გადა-მინ-ეა „წყლის სხვა მხარეს გადაშეება“.
ზან. (მეგრ.) ბუნ-, განო-ბუნ-ა „გადასხმა წყლის“, შდრ. ბინ-ურ-ი
„მდ. ხუნწში“

შედარებითი ანალიზის მიხედვით ირკვევა, რომ სვან. ბინ-ილ || —
ბინ-ულ, ქართ. ბინ-ულ-ი ნაზმნარი სახელებია (შდრ. ზან. ბ-უნ-, გურ.
მინ- — *ბინ-).

ს.ქართვ. *ბ-ინ-, ბ-ინ-(ელ-) || ბინ-(ულ-) „ამოსხმა; ამოსხმული
(წყარო)“ → ქართ. ბ-ინ-ულ-ი, *ბ-ინ- → მ-ინ- ზან. ბ-უნ-, ბ-უნ-ილ-ი ||
ბინ-ურ-ი სვან. ბ-ინ-ილ — || ბ-ინ-ულ.

სვან. ბირჟ-ა || ბილჟ-ა „ბზ., ბერჟ-ა ლშხ., ბირჟ-ა ლნტ. „ცე-
ცხლის ალი“.
ქართ. ბოლ-, ბოლ-ი, ბოლ-ავ-ს, ინგილ. ბოლ-ებ-ა „ძლიერი ციებ-
ცხელება“.

ზან. პულ-, პულ-ა „ორთქლი“, კვამლი, ბოლი“, ქან. „ღრუბელი“;
(მ-)პულ-ან-ს „ბოლავს“, (მ-)პულ-აფ-ი = ბოლ-ავ-ი, ბოლ-ა-ობ-ა.

სვანურ ფორმათაგან ბალსზემოური ბილჟ-ა შედარებით სიძველეს
აჩვენებს. დანარჩენი ალომორფები მიღებულია ლ → რ (იხ. აქვე, § 6. ლ
→ რ) პროცესისა და ჟ → ჟი → ი / ჟი გარდაქმნების შედეგად — სვან.
*ბჟულ- (შდრ. ზან. პულ-ა — *ბულ-ა) → *ბჟილ-ა → ბილჟ-ა → ||
ბირჟ-ა.

ს.ქართვ. *ბოლ- „ბოლი; ბოლება“ → ქართ. ბოლ-ი, ბოლ- ზან.
პულ-ა — ბულ-ა, (მ)პულ- — ბულ- სვან. ბერჟ-ა || ბირჟ-ა || —
ბილჟ-ა — *ბჟილ-ა — *ბჟულ-ა.

ს.ქართვ. *ბოლ- არქეტის შესატყვისებია: ანდ. ჰალ — ფალ,
ტინდ. ჰაჲ — ფარ, ქამ. ჰარა || ჰაა — ფარა, ბაგვ. ჰაჲ — ფარ., არ-
ჩიბ. ჰილ — ფილ, ად. ელ — ჰელ — ფელ „ორთქლი“ — ს.დად.
*ბალ-(ა).

სვან. ბოლ-, ხ-ბოლ-ა ბზ., ლშხ., ლნტ. „მიზონებელია, აცოცებულია“
ქართ. (რაკ.) ბოლ-იარ-ი „ოთხფეხთა ყიალი“
ზან. —.

-იარ || -იალ ქართულში სუფიქსია (შდრ.: ტრ-იალ-ი, სრ-იალ-ი, კრ-იალ-, აღრ-იალ-ი...).

ს.-ქართვ. *ბოლ- „ხოხვა, ცოცვა“ — ქართ. ბოლ-, ბოლ-იარ-ი
სვან. ბოლ-.

ქართ. ბოლ-, ა-ბოლ-ავ-ებ-ა (კახ.) „ურმის აყირავება“, შდრ. ბოლ-ო(ს).
ზან. (შეგრ.) (შ)ბოლ-, ი-(შ)ბოლ-უ(ნ) „აყირავდება“, მი-(შ)ბოლ-უ
„აყირავდა“, ბოლ-ო(ს) „ბოლო“.

სვან. —.

სვანურში სათანადო ფუძე ვერ გამოვავლინეთ, შდრ. სვან. ა-ბგლ-
აჟი-ი „ანგრეეს“.

ს.-ქართვ. *ბოლ-ო) — ქართ. ბოლ-, ბოლ-ო(ბ) ზან. (შ)ბოლ-,
ბოლ-ო(ბ) სვან. ბგლ — *ბოლ-?.

სვან. ბოღრო || ბარღუ ბზ., ლშხ., ბარღუ ლნტ. „ფულურო, ღრუ“
ქართ. (იმერ.) ბოღო || ბოღრო „ფულურო; დიდი ღრუ“, გურ.
ბლორო „id“

ზან. (შეგრ.) ბურღუ „ფულურო (დიდი)“

ბოლოკიდური -ო — || -ჟ სვანურში, -ო ქართულში და -უ ზანურ-
ში სადერივაციო სუფიქსებია.

ს.-ქართვ. *ბოღრ-ო „დიდი ფულურო“ — ქართ. ბოღრო || ბლორო ||
ბოღო ზან. ბურღუ — *ბურღ-უ სვან. ბარღუ || ბარღუ || — ბოღრო.

სვან. ბოჭოჭ „ყვავილი“ (კნინ. ბოჭოჭ-ოლ).

ქართ. ბოწოწ-ო „სიმინდის ფოჩი, ეუნერუკი“; ბუწუწ-ი „ცუდი და
თხელი თმა“

ზან. (შეგრ.) ბოწოწ-ი „ხავსი“

მოცემული ფუძე ბგერწერითი აგებულებისაა.

მნიშვნელოვანია წ ჰ მიმართება ზანურსა და სვანურს შორის,
რაც მხარს უჭერს გ. როგავას დებულებას შიშინა სიბილანტთა გასისინე-
ბის თაობაზე (შდრ.: ქართ. წვეთ- ზან. ჰვეთ- || წვეთ-) ზანურში.

ს.-ქართვ. *ბოწოწ- „ყვავილი, ხავსი“ — ქართ. ბოწოწ-ო || ბუწუწ-ი
ზან. ბოწოწ-ი — *ბოჭოჭ-ი სვან. ბოჭოჭ.

სვან. ბოჭგერ ბზ., ბოჭგ ბქ. „ქუჩი“.

ქართ. ბაძგარ-ი „შქერის მსგავსი ხე“

ზან. (შეგრ.) ფენჭგიორ-ე „ცოცხა“.

საინტერესოა ძველ თანმიმდევრობის პოვნეობა ს.ქართვ. ფუძენაში.
სვანური ო ქართული ა-ს წილ აინსნება ა-ს პოზიციური ლაბიალიზაციით.

ს.ქართვ. *ბაძგ-არ- „ცოცხა, შქერი“ → ქართ. ბაძგარ-ი ზან.
ფენჭგიორ-ე — *ბონჭგერ-ე სვან. ბოჭგ-ერ || ბოჭგ-.

სვან. ბჟღ-ერ ბქ., ლნტ. „ჩვილი, ყრმა“

ქართ. ბზღ-ილ-ი, ბზღ-იტ-ი „მწერის კვერცხი“, „ტილი“

ზან. (შეგრ.) ჟღირ-ტ-ი || ჟღირ-ტ-ალ-ი, ყრმა“, „ძვალბილი“,
ო-ჟღირ-ტ-ინ-ან-ს „ჩვილად გამოიყურება“.

შეგრული ფუძე *ბჟღ-ირ და *ბჟღ-იტ- ლექსებითა კონტამინაციად
მიიჩნევა.

სემანტიკური თვალსაზრისით ამოსავალია პატარის, უმწიფარის გაგება.

ყურადღებას იქცევს ზანურის მსგავსი ლ → რ პროცესი სვანურში,
რასაც სხვა ფუძეებშიც ვადასტურებთ (იხ. § 6. ლ → რ).

ს.ქართვ. *ბზღ-ილ-/*ბზღ-იტ- „პატარა, ყრმა; ტილი“ — ქართ.

ბზღ-ილ-ი, ბზღ-იტ-ი ზან. ჟღ-ირ-ტ- — *ბჟღ-ირ-ტ სვან. ბჟღ-ერ —
ბჟღ-ილ.

სვან. ბჟღ-ი, ბჟღ-მა-ბჟღ ბზ., ბჟღ-მა-ბჟღ ბქ., ლნტ. „ბზუი-
ლი“, ბუზ-ულ „ბუზი“.

ქართ. ბზუ-ილ-ი, ბზუ-, ბუზ-ი.

ზან. (ჰან.) ბუზ-ალ-ა „ბზუილი“

ქართველური ფუძეები ბგერწერითი ხასიათისაა, ამიტომაც გასაგე-
ბია სირთულეები განხმავანებაში.

ს.ქართვ. *ბუზ- || *ბზუ- „ბუზი, ბზუილი“ → ქართ. ბზუ-ილ-ი,
ბუზ-ი ზან. ბუზ-ალ-ა — ბუჟ-ალ-ა სვან. ბუზ-ულ- — ბუჟ-ულ,
ბჟღ- — *ბჟ-უ-Vლ.

ს.ქართვ. *ბუზ- || *ბზუ- სახეობებს ეპარალელბა: აფხაზ. ბუჟ
„ბოჭო“, აღილ-ყაბ. ბჟჟ „ფუტკარი“

ქართ. ბრბ-, ბრბ-უნ-ე-ა „უსინათლოს ბეცება (საბა)“.

ზან. ბურბ-უ „ღამურა“.

სვან. —.

ქართულის ვითარებიდან თუ ამოვალთ, გამოდის რომ ზანური ბურბუ უსინათლობის (უსინათლო) ფრინველია. სხვაგან სახელდების იგივე პრინციპია ქართულშიც გამოყენებული, შდრ. ღამ-ურ-ა ე. ი. ღამის ფრინველი (ძვ. ქართ. მ-ღამ-ი, მ-ღამ-ი-ობ-ი).

ზანური ბურბუ სტრუქტურულად ქართულ ბრბ-ო სიტყვას შეესა-ტყვისება. მათ გენეტიკურ კავშირზე საუბარი ნაადრევად გვეჩვენება.

ს.-ქართვ. *ბარბ- „ბრბუნვა“ → ქართ. ბრბუნ- ზან. ბურბუ — *ბორბუ.

სვან. ბრუჟ ზს., ქს. „ბერწი“

ქართ. მროწლ-ე „ნახირი“; საქონელი ერთიდან სამ წლამდის“.

ზან. —

ანლაუტში დადასტურებული ქართ. მ სვან. ბ ჩვეულებრივი მო-ვლენაა (ქართ. მლილ-ი სვან. ბურღულ, ღმერთი ღერბეთ...), რაც შეეხება ძირისეულ გახმოვანებას, სვანური უ მიღებულია ო-სა და ბოლო-კიდური უ (— ლ)-ს შერწყმით: *ბროჟუ → ბრუჟ.

სემანტიკური მიმართება საქონელი — ბერწი არ არის უნიკალური — შდრ.: ქართ. ღურაჟ-ი „წალი“ სვან. ღუმეჟ „ბერწი“; სვან. ნაქად(უ) „ორი წლის თხა“; ბზ., ლნტ. „ბერწი“; ბერწი — აქარ. ბერწ-ია „დეველი“

ს.-ქართვ. *მ-როწლ-(ე) „ნახირი, საქონელი“ → ქართ. მროწლ-ე სვან. ბრუჟ ←*ბროჟუ ←*მროჟლ.

სვან. ბურღ-ი, ი-ბურღ-ენ-ი ბზ., ი-ბურღ-ი ბქ., ი-ბურღ-ენ-ე ლშხ., ი-ბურღ-ენ-ე ლნტ. „ცომს ზელს“, „ფშენის (ქს.)“

ქართ. (ქიზიყ.) ბურღ-ა „ფეტვის ლეწვა“, მესხ. ბურღ-ე-ა „ძაფის დაწეწვა“, ფშ. ბურღ-ო „ხორბლის, ქერის ან ფეტვის გაღეწილი ჩალა“.

ზან. —

ქართველური ძირები სტრუქტურულ-სემანტიკურ იდენტურობას ამ-ჟღავნებენ.

ს.-ქართვ. *ბურღ- „ფშენა, ლეწვა“ → ქართ. ბურღ-, ბურღ-ო სვან. ბურღ-, ბურღუ- (ლნტ.) ←*ბურღო (?).

სვან. ბურჭ-, ხ-ე-ბურჭ-იელ, ხ-ე-ბურჭ-იელ ლნტ. „რქენს“ ი-ბურჭ-იელ-ბ (პოეზ.) „ირქინებიან“, ი-ბურჭ-იელ „ირქინება“, ლი-ბურჭ-იელ, ლი-ბურჭ-იელ „რქენა, ჰიდილი“, მგ-ბურჭ-იელ-(ი) „მორქენალი“

ქართ. ბრძ-, ჰ-ბრძ-აჟ-ს, მ-ბორძალ-ი, ბრძ-ოლ-ა, მე-ბრძ-ოლ-ი, ე-ბრძ-ე-ი-ს, ი-ბრძ-ე-ი-ს.

ზან. (მეგრ.) ბურჯ-, ი-ბურჯან-ს „ბორგავს, შფოთავს“, ბურჯაფ-ი „ქიდილი“, მა-ბურჯე „მბორგავი“.

ქართულ-ზანურ ფუძეთა საერთო წარმოშობაზე ადრეც მიუთითებდნენ (გ. დეეტერსი). ამავე ძირთან სვანური ბორგ- || ბერგ- ფორმის დაკავშირება სამართლიანად არის უარყოფილი (პ. ფენრიხი, ზ. სარჯველაძე). ჩვენი დაკვირვებით, ქართ. ბრძ- ზან. ბურჯ- სვან. ბურჯ- ზმნურ ფუძეთა ერთიანობა ექვეს არ იწვევს; ფორმალურ-მატერიალურ იგივეობას სემანტიკური მხარეც ენშიანება — ბრძოლა, ბორგვა, შფოთი, რქენა/ქიდილი საერთო ველის სემანტემებია.

სვანურ-ზანური ფორმები ქართულისთვისაც გახმავანებულ სახეობას გვაპარაუდებინებენ, შდრ. ძვ. ქართ. მ-ბორძ-ალი.

ს.-ქართვ. *ბორძ- „ბრძოლა, ქიდილი, ქრენა, ბორგვა“ — ქართ. ბრძ- || ბორძ- ზან. ბურძ- სვან. ბურჯ-.

ს.-ქართვ. *ბორძ- „ბრძოლა“ ზმნას ენათესავება იბერიულ-კავკასიურ ენათა შემდეგი მონაცემები: ს.-ნახ. ეშ- „ღამარცხება“, ანდ. ბუშ-, ბოთლ. ბეშ-, კარ. ბიშ- || შიშ-, ახვახ. ბიშ-, ჭამ. ბიშ-, ტინდ. ბიშ- || ბიშ-, ხუნდ. ბერჰ- (— ბერშ-) „ღამარცხება“... ნახურ-დაღესტნური შ ამოსავალში ჭ (—*ძ) აფრიკატს ვარაუდობს.

ქართ. (მესხ.) ბუძ-ულ-აჲ „ძუძუ“.

ზან. (ჰან.) ბუძ-ი „ძუძუ“.

სვან. —

ქართულ-ჰანური ბუძ- ძირი კარგად აჩვენებს, რომ მოცემული სიტყვა არ არის ბერძნულიდან ნასესხები. პირაქით, თუ სიტყვათა ამ რიგში შემოვიტანთ სვანურ დუდულ ფორმას, მაშინ ცხადი ხდება, რომ ანლაუტური ბ-, დ- გრამატიკული კლასის ნიშნებია. ბ — დ მიმართებისთვის შდრ. ქართ. *დინჭუელ- || ბინჭუელ- სვან. მგრშჷ, ქართ. დინდგელ- || ბინდგელ-ა (იმერ.)...

ს.-ქართვ. *ბ/დ-უძ-(ულ-) „ძუძუ“ — ქართ. ძუძუ —*დ-უძუ, ბუძ-ულ-ა ზან. ბ-უძ-ი სვან. დ-უდ-ულ —*დ-უძ-ულ.

სვან. ბუჭერ ლშ., ლნტ., ბუჭერ ლნტ. „თარო (ჭურჭლის დასაწყობი)“

ქართ. (გურ.) ბუძ-უ „თარო“, იმერ. ბუძ-ო || ბუძ-ე „ურდულის გასაყრელი ყურები“.

ზან. —

ქართული ბუჭერ-ი სვანურიდანაა შემოსული.

საერთოქართველურ ფუძეთა შედარება არკვევს, რომ ძირია ბუძ- /ბუჯ-, ხოლო -უ || -ე, -ერ სადერივაციო სუფიქსებია.

ს.-ქართ. *ბუძ- „თარო“ → ქართ. ბუძ-ო || ბუძ-უ, ბუძ-ე სვან.
ბუჯ-ერ → || ბგჯ-ერ.

სვან. ბღეჰ ბზ., ბღე ბქ., ლნტ., ბღეჲ ლშხ. „ნაპრალი“

ქართ. ლღღმ-ა „ბზარი“

ზან. —

სვანურში შებრუნებული სახეობის ალომორფები დასტურდება. მსგავსი ვითარება სხვაგანაც შეინიშნება, შდრ. ქართ. თერძ- სვან. ჟეთხ- — თეთ- — თერჯ- (იხ. აქვე, ჟეთხ). ე. ი. თავდაპირველად სვანურშიც *ღღღმ უნდა გვქონოდა, საიდანაც საერთოერთო სუბსტიტუციამეტათეზისით ბღღღ მივიღეთ. ხოლო დამახასიათებელი ლ → ჟ → ჰ || ა ფონეტიკური გარდაქმნით თანამედროვე ალომორფები განვითარდა: *ღღღმ- → *ბღღლ- → *ბღღჟ — ბღეჰ || ბღეჲ → ბღე.

ს.-ქართ. *ღღღმ- „ბზარი, ნაპრალი“ → ქართ. ლღღმ-ა სვან. ბღე || ბღეჲ || ბღეჰ — *ბღეჟ.

სვან. ბძღ-ღნ-, ლგ-ბძღ-ღნ-ე „გაღიეებული“.

ქართ. —

ზან. (შეგრ.) ბურძღ-ინ-ი, ი-ბურძღ-ინ-უ, ღი-ბურძღ-ინ-უ „შეინძრა; გაღიედა“.

ქართული შესატყვისის უქონლობის გამო გაძნელებულია საერთო-ქართველურ გახმოვანებაზე საუბარი.

სვან. ბენ-ღეთ, ბგღ-ღეთ ბზ., ბენა-ღეთ ლშხ., ბენ-ღეთ, ბუნა-ღეთ ლნტ. „ბნელი ღაშე“.

ქართ. ბნ-ელ-ი, და-ბნ-ელ-ება, და-ე-ი-ბენ-ი.

ზან. (შეგრ.) მუნ-აფა „ღრუბელი“, ღი-მუნ-უ „დაბნელდა; მოიღრუბლა“

სვანური ფორმები კომპოზიტურია; ღღეთ || ღღეთ აშეკარად გამოიყოფა და ღაშეხ აღნიშნავს, ხოლო ბენ || ბენა იგივე ჩანს, რაც ქართული ბნ-ელ-ი, ბენ-. მათვე ეკედლება ზან. მუნ- ძირი. შეგრულში სახეზეა ბ → მ (ქართ. ბაწკ-ი ზან. მონჭკ-ი...).

ს.-ქართ. *ბან- „დაბნელება, ბნელი“ → ქართ. ბენ-, ბნ-ელ-ი ზან. მუნ- — *ბუნ- სვან. ბენ-(ა) — *ბან-.

სვან. ბგ-ხგ, ბქ. „სტაფილო“

ქართ. მ-ხალ-ი || ფ-ხალ-ი.

ზან. ხულ-ი „თალგამულა, მიწათხალი“

სვანურში თავკიდური ბგ- იმავე ფუნქციისა ჩანს, რაც ქართული მ-
(მ-ხალ-ი), ოღონდ სვანური ბ — მ (იხ. აქვე, ქართ. მ სვან. ბ § 10.
მ → ბ); აუსლაუტში ლ მოკვეცილია — ბგხგ — *მგხგლ.

მნიშვნელობის გადაწევა ს ტ ა ფ ი ლ ო ← ფ ხ ა ლ ი / მ ი წ ა -
ფ ხ ა ლ ი სვანურშია საგულეებელი.

ს.-ქართვ. *(მ-)ხალ- „ფხალი, მიწათხალი“ → ქართ. მ-ხალ-ი → ||
ფ-ხალ-ი ზან. ხულ-ი სვან. ბგ-ხგ — *მგ-ხგლ.

ს.-ქართვ. *(მ-)ხალ- სიტყვის მონათესავე ფუძეებს ვადასტურებთ
სხვა იბერიულ-კავკასიურ ენებში: ბაცბ. ვოჟ, ინგ. ემე — ეო, ჩაჩნ. ეო ||
ეოჲ „ლობიო“ ← ს.-ნახ. ვოჟ — *ვოლ; ხუნძ. ჰოლო, ანდ. ჰალი, ქამ.,
ბაგვალ. ჰალ, ახეახ., კარატ., ტინდ., ბოთლ., ღოდ. ჰალი, ხვარშ. ჰელ,
დარგ. ვარა, ლაკ. ვურუ, ლეზგ. ხარ-ხარ (რედუბლ.), თაბას. ხარ, ად.
ხარ-ხარ (რედუბლ.), რუთ. ხარ, წახ. ხარა, კრიწ. ხარ-ხარ (რედუბლ.)
„ბარდა“, "gorox" — ს.-ღად. ვალ-ა.

სვან. განზ ზს., ქს. „წვივის ძარღვი“, „წვივი“.
 ქართ. გაზ-, გაზ-ი, გაზ-ა კლანჭები“, „ბრკეალები“, გაზ-ებ-ი „წვი-
 ვები; წვივის ძვლები“
 ზან. „გოჯ-ი“ „მუხლი“

სვანურში ნ ფონეტიკური დანართია — განზ — გაზ (ს. ქლენტი, მ. ქალდანი).

ამოსავალი მნიშვნელობა წვივისა უნდა ყოფილიყო. ზანური ეკვივალენტი უნდა ჩანდეს ძვ. ქართულ გოჯ- „მუხლი“ სიტყვაში.

ს.-ქართვ. *გაზ- „წვივი; წვივის ძვალი (ძარღვი)“ → ქართ. გაზ-(ა)
 ზან. გოჯ-ი — *გოჯ-ი სვან. განზ — *გაჯ.

სვან. გაჯუ ბქ. „მუქი, ბუნდოვანი, მკრთალი“

ქართ. (აქარ., გურ.) გოჯო „ყვითელი, გამხდარი (ბავშვზე იტყვიან)“

ზან. (შეგრ.) გჯუ-ე || გიჟ-ე „ნელთბილი“.

სვანურ-ზანურ ფუძეთა განხილვანება ინლაუტში მეორეულია. ამოსა-
 ვალია ქართულის ვითარება: სვან. გაჯუ — *გოჯ-ო, ზან. გჯუ-ე || გიჟ-ე
 — *გუჟ-ე.

ბოლოკიდური -ო, -ე ქართველური ოდენნმოენიანი სუფიქსებია.

ს.-ქართვ. *გოჯ-ო (— *გოჯ-ო) „მკრთალი; ნელთბილი“ → ქართ. გოჯო ზან. გჯუ-ე || გიჟ-ე სვან. გაჯუ-ჟ — *გოჯ-ო.

სვან. გარაშა ბზ., გარაშა ბქ., გარაშა ლზს., გარაშა ლნტ. ჰა-
 რი; გველის პერანგი“.

ქართ. (ქართლ.) გერსლი „გინგლი, თმა, ბალანი“, ქვ. ქართლ.,
 მოხ. ქარსლ-ი „თხელი ტყავი“

ზან. —

სვანური ალომორფებიდან უფრო ძველია ლაშხურ-ლენტეხური გარაშა, სადაც ქართული ლ-ს პოზიციური შესატყვისი ჟ შენახულია, თუმცა მეტათეზისებულია ფუძის სიღრმეში — გარაშა — *გარაშაჟ.

საერთოქართველური არქეტები *გარასალ- სახეობისა უნდა ყოფი-
 ლიყო, საიდანაც განვითარდა ა-ს რედუქციით ქართული გერსლ- || ქარ-
 სლ-; სვანურში დადასტურებული ფორმები საერთოსვანური *გარაშაჟ-
 უძველესი ვარიანტიდან სინჰარმონიზმის მეშვეობით მივიღეთ — *გარაშაჟ-
 → *გარაშაჟ — გარაშაჟ || გარაშა — || გარაშა || გარაშა.

შესატყვისობა სემანტიკურ დონეზე ქარი ~ თმა, ბალანი, ტყავი კანონზომიერია.

ს.-ქართვ. *გარს-ალ- „ქარი, კანი“; „თმა, ბალანი“ → ქართ. გერსლ-ი || ქარსლ-ი სვან. გარაშა || გარაშა || გარტაშა || გარტაშა — *გარაშაჟ — *გარშაჟ.

ქართ. (იმერ., გურ., ლეჩხ.) გარო „ხარჩოზე ან ღომზე მოყენებული ქონი (ვ. ბერიძე)“, „მსუქანი ხორცის მოხარშვის შემდეგ წყლის ზედაპირზე მოყენებული ქონი (ს. ულენტი)“, „თავზე მორთმეული ქონი ქვაბში საკმლის მოხარშვისას (მ. ალავეიძე)“

ზან. (მეგრ.) გერ-ი || გირ-ი „რძის ნახარში“; „შრატი“.

სვან. —

ზანურში ქართული ა-ს შესატყვისად უნდა ყოფილიყო ო, ვაქვს კი — გ || ო; ცხადია, ო → გ || ი განხორციელდა ზანურში გ. როგავას წესის მიხედვით.

აუსლაუტური ქართ. ო ზან. ი სხვაგანაც დასტურდება (ლინ-ო ღ(ვ)ინ-ო...).

ს.-ქართვ. *გარ-ო „ნახარში ქონი, ცხიმი“ → ქართ. გარ-ო ზან. გერ-ი || გირ-ი — *გორ-ო.

სვან. გარ-ჟი „კრიკა (წისქვილის ნაწილი)“; „გეჭა, როფი“

ქართ. გარ-ა „ქვაბის ყელ-პირი“, „კოფო“, „ჯოხი“.

ზან. (მეგრ.) გუჭ-ი, ლა-გუჭ-ი „საზურგე ტომარა, დამუშავებული ცხერის ან თხის ტყავისაგან“.

მეგრულში ლა- სემანტიკის პრეფიქსად კვალიფიკაცია ბუნებრივია; აქ ლა-ს მსგავსი ფუნქციით გამოყენება საკმაოდ ხშირად შეინიშნება: ლა-კვატა || ლა-კუჩხა „პოლოკი“, ლა-კადა კედარ-ო (იხ. აქვე), ლა-გვი-მორია, გვიმორა „გვიმრა“, ლა-ტყვაჟ-ია „ტუღი თოფი“ შდრ. ზმნური ტყვაჟ-აჟა „ტუღად სროლა (ი. ყიფშიძე)“, ლა-ჯურ-ში „ლაყუჩი“ ლა-ს სვანურიდან სესხების დაშვება აუცილებლად არ მიგვაჩნია, რადგანაც ლა-ქართულშიც იჩენს თავს, შდრ. ლა-ფარ-ო/ფარი, ფარ-ჟა, ლა-ფერთხა (შდრ. სვან. ფერთხ-ჰ „ციცხვი“)...

ქართველურ ენებში ძირად გარ- გამოიყოფა, რომელსაც ერთგვარი ჭურჭლის მნიშვნელობა ახასიათებდა.

ს.-ქართვ. *გარ- „ერთგვარი ჭურჭელი“ → ქართ. გარ-ა ზან. -გუჭ-ი — -გოჭ-ი სვან. გარ-ჟი — *გარ-ო.

სევან. გაჭ-, გაჭ- „ძალა, ღონე“, ლგ-გაჭ „ღონიერი, ძლიერი“
ქართ. (გურ.) გალა „სუსტი“, გალ-, გა-გალ-ება „ძალის, სიმაგრის
დაკარგვა“

ზან. —.

საყურადღებოა მნიშვნელობის ევოლუცია გურულ დიალექტში, სა-
დაც დიალექტულად საპირისპირო შინაარსი დასტურდება. თუმცა ძალის
სემის პოვნიერება აქაც საგრძნობია, რამეთუ ძალის ნეგატიურმა გაგებამ
წარმოშვა სისუსტის ცნება: ძალა → ძალის დაკარგვა →
სისუსტე || სუსტი.

სვანურში შეიმჩნევა ლ → ჟ პროცესი, რაც ბუნებრივია ამ ენის
ფონეტიკისთვის (იხ. აქვე, § 3. ლ → ჟ).

ს.-ქართ. *გალ- „ძლიერება, ღონე“ — ქართ. გალა, გალ- სევან.
გაჭ- — გალ-.

სევან. გაწ-რ ბქ. „წვივი“.

ქართ. (ფშ.) კაწ-არი „ბრკეალი“.

ზან. კონჭ-ი || კოჭ-ი „კოჭი“

სვანურში შეინიშნება კ → გ პროცესი, რაც სამეცნიერო ლიტერა-
ტურაში ახსნილია, როგორც მკვეთრთა პოზიციურ-დისიმილაციური გა-
მჟღერება, შდრ.: ჭაჭ → ჭაჭ, ტუტა → ღტტ... (გ. როგავა). გარდა ამი-
სა, საყურადღებოა წ → ჭ → წ პროცესი სვანურში, რაზეც ზანური ეკ-
ვივალენტი მიანიშნებს — სევან. გაწ-რ ← *კაჭ-რ ← *კაჭ-არ.

ასე რომ, ამ შემთხვევაში საერთოქართველურ ძირად კაწ- გამოიყო-
ფა (-არ, -რ აფიქსებია ქართულსა და სვანურში). მისი ეტიმონი
წვივი-კოჭისა უნდა ყოფილიყო. წვივი → ბრკეალი სემანტიკური
ევოლუციისთვის ქართულში შდრ. გაზ-(ებ-)ი ლექსემა რომლისთვის დამა-
ხასიათებელია როგორც „ბრკეალის“, ისე „წვივის“ სემანტიკა.

ქართული კოჭ-ი ზანიზშია, რომელიც ნ-ს ფონეტიკურად დართვა-
მდე არის შეთვისებული — ს.-ქართ. კაწ- → ზან. კოჭ- → ქართ. კოჭ
(შდრ. სომხ. კუოჭ).

ს.-ქართ. *კაწ- „წვივი, კოჭი“ — ქართ. კაწ-არი ზან. კონჭ-ი —
კოჭ-ი სევან. გაწ-რ ← *კაჭ-რ ← *კაჭ-არ.

სევან. გაღ- || გედ-, ხ-ა-გღ-ი (ამ-გაღ-ინ-და) ბზ., ბქ., ხ-ა-გღ-ი
(ამ-გედ-და) ლზბ., ხ-ა-გედ-ი ლნტ. „ეძინება“, ქს. „სძინავს“.

ქართ. გდ-, ა-გდ-ია, (და)ე-გდ-ება, ე-გდ-ო.

ზან. —.

სტრუქტურული იდენტურობა ადვილი დასანახია. ყურადღებას იქცევს სიტყვათა სემანტიკა. მნიშვნელობათა მსგავსი ცვალება კარგად ჩანს ხუნძურ-ანდიურ ენათა მასალაშიც — შღრ. ხუნძ. გირ- „დაგდება, დაგორება“, ანდ. გირ-დ- „დაწოლა“ ტინდ. გორ-დ- „ძილი, თელემა“ (ქართ. გორ-ავ-ს ტ. გუდავა).

ს.-ქართვ. *გად- || *გდ- „გდება, ძილი“ — ქართ. გდ- სვან. გად- || გედ-

სვან. -გან || -გენ, ლგ-გან ზს., ლნტ., ლგ-გენ უშგ., ლგ-გან ლშხ. „განიერი“.

ქართ. გან-ი, გან-იერ-ი, გან- (ზმნისწინი).

ზან. გო (-*გონ-) „გა- ზმნისწ.“

ს.-ქართვ. *გან- „განი, განიერი“ — ქართ. გან-, გან-იერ-ი ზან. გო- — გონ- სვან. გან || გენ || — გან (შღრ. ს.-ნახ. გან- „შორი“).

სვან. გატ ზს., ლნტ., გატ. ლშხ. „ქატო“

ქართ. ქატ-ო.

ზან. (მეგრ.) ქუტ-ია „მცენარე (თხები ძლიერ ეტანებიან)“

ქართულ ქატ- ძირს კანონზომიერად შეესატყვისება ზანური (მეგრული) ქუტ-. ი. ყიფშიძე ლექსიკონში ქუტ-ია ფორმასაც უთითებს, რაც არ უნდა იყოს მართებული.

მეგრულის ჩვენება იმით არის მნიშვნელოვანი, რომ აქ მცენარის სახელწოდებაა შემონახული; თორემ ქატოს გაგებით ქართული სიტყვა გამოიყენება.

ს.-ქართვ. *ქატ- ქატო (მცენ.) — ქართ. ქატ-ო ზან. ქუტ-ია —*ქოტ-ია სვან. გატ || გატ —*ქატ.

ს.-ქართვ. *ქატ- უკავშირდება მონათესავე ენათა მონაცემებს წინააზი-დან, შღრ.: სათური ქაით, ჰურიტული ქადე || ქათე „მარცვალი, ქერი“

სვან. გაჭ ზს., გაჭ-ალ ბქ. „ნატეხი“.

ქართ. გალ- || გლ-, გა-გალ-ვა „დანაყვა“, გლ-ა „ჩეჩქვა“, ქიზიყ. ნა-გალი „ნალექი“.

ზან. —

სვანურში გვაკლია ზმნური ფორმები, რომელიც გაჭ- ტიპის უნდა ყოფილიყო; ბალსქვემოურ გაჭ-ალ სახელში -ალ სუფიქსად გამოიყოფა. ლ — ჭ ფონეტიკურმა პროცესმა აქაც იჩინა თავი (იხ. აქვე, § 3. ლ — ჭ).

საერთოქართველურ დონეზე აღდება გალ- ზმნური არქეტიპი, რომელსაც ახასიათებდა გატეხის, დანაყვა-ჩეჩქვის შინაარსი.

ს.-ქართ. *გალ- „ტეხა, დანაყვა-ჩიჩქვა“ → ქართ. გალ- სვან. გჷჷ || გაჷ-(წლ) — *გალ-

სვან. გჷჩ ზს., ლნტ., გერ ლშხ. „დანა“ (გჷჩჷ-შ ნათ. ბრ. ფორმა).

ქართ. გაცა — || გაც-ი „კერპი, ღმერთი (წარმართული)“

ზან. გოჩა „ად. საკ. სახელი“

გჷჩჷ-შ ნათ. ბრ. ფორმა აჩვენებს, რომ სვან. გჷჩ || გერ ისტორიულად განა არქეტოპისაგან მომდინარეობს. გჷჩ(ა) გაცა გოჩა სემანტიკური შეპირისპირებისას სვან. დანის (იარაღის) გაგება ამოსავალი ჩანს (შდრ. ქართ. წათ-ი „იარაღი“ → წათ-ე „მეფის სახელი“ ზან. ჭოართ- || ჭვიართ- „წათი“ (გ. როგავა)) ქართველური ენებისათვის და მიგვითითებს, რომ ქართულ წარმართულ ბანთეონში გაცა || გაც-ი იარაღის, ომის ღმერთი იყო. ოღონდ კონკრეტულად „დანის“ მნიშვნელობა გვიანდელი ჩანს სვანურში. უფრო ძველი მჭრელი იარაღის (ხმლის, სატევრის) სემა უნდა ყოფილიყო. ხმალი → დანა მნიშვნელობის გადაწვეისათვის შდრ. ქართ. ჭმ-ალი „ხმალი“ ზან. ხამ-ჷ „დანა“.

(გაცა გოჩა) ფუძეს მეგრული ქიარჩიშ ხატი „ქიარჩის ხატი“ უნდა შეიკავდეს: გოჩა → გოჩა-ში-ი → გოაჩი-ი → ქიარჩი-

ს.-ქართ. *გაცა „ღმერთი (ომის, იარაღის)“ → ქართ. გაცა || გაც-ი ზან. გოჩა სვან. გჷჩ || გერ — გჷჩა.

სვან. გდ-, ხ-ო-გდ-ურ „უჭირავს, ხელი უკიდია“

ქართ. გდ- „ჩაგდება ხელში“

ზან. რდ-, ა-რდ-ღებ-ა (გდ → რდ გ. როგავა), ქართ. ვარდ- ← ზან. ო-გდ- (არნ. ჩიქობავა).

— ურ ზმნური სუფიქსია სვანურში და სხვაგანაც გამოიყოფა: ხ-ა-უჭრ-ე „ატებს“, ა-უჭრ-ურ-ე „ამტერებს“, ხ-ა-ყრ-ურ-ე „ატებს“; ა-ღფ-ი || ა-ღწფ-ი „ღებავს“, ა-ღფ-ურ-ე || ა-ღაფ-ურ-ი „შავად მოსავს“...

აქ აღწერილი ს.-ქართ. გდ- ძირი უკავშირდება *გად- ზმნას (იხ. ზევით).

სვან. გებ-/გიბ-, ხ-ა-გებ-ე (ლა-ხ-ა-გიბ-ე) „არკობს, ასობს“

ქართ. გებ-, ა-გებ-ებ-ს, ა-გებ-ა...

ზან. გ-აფ-ა, ო-გ-აფ-ს || ო-გ-ან-ს „წამოაცვამს, წამოაცმევს“, ო-გ-აფ-ა „სახენელი, გუთანი“

ქართულ-სვანურში ებ სუფიქსი ფუძეს არის შეხორცებული; ზა-ნურთან შედარება მას გამოანაწევრებს (შდრ. გებ- ზან. გ-აფ- ← *გ-აბ-,

ქართ. ღღვებ- — ღღვებ- ზან. (ქან.) ღღვ-ალ- „ღღვება“ -ებ || -ეფ
სუფიქსისათვის სვანურში (იხ. აქვე § 39-40).

ს.-ქართვ. *გ-(ებ-) „სობა, წამოცმევა, გებება“ — ქართ. გებ- ზან.
გ-აფ-, ო-გ-აფ- სვან. გებ-/გიბ-.

სვან. გებ-/გიბ-, ხ-ე-გბ-ენი (ოთ-გაბ) ბზ., ლზბ., ხ-ე-გებ-ენი ლნტ.
„ელრძობა“, ხ-ო-გბ-ე (ოთ-გიბ) „უსხლეტს“.

ქართ. გ-, გ-ებ-, გადა-ე-გებ-ა, გადა-ე-გ-ო.

ზან. გ-, გ-აფ-; გინო-გ-აფ-ა „გადაგება, ო-გ-აფ-ური „საგები“,
„გადასახალი“.

-ებ თემის ნიშანი აქაც ფუძეს არის შეხორცებული — გებ-, მაგრამ
ქართულ-ზანურის ჩვენება მას ცალკე გამოგვყავთინებს.

„ლრძობის“ მნიშვნელობა სვანურში გადასმის, გადაგების
(გადაეგო) გვიანდელ განვითარებას წარმოადგენს. მსგავსი შემთხვევა ზა-
ნურიდან არის ცნობილი, შღრ. მეგრ. გინო-რ-შუმ-აფ-ა „ლრძობა“ ქართ.
გადა-სმა („ლრძობა“ ← „გადასმა“).

ს.-ქართვ. *გ- „გება“ — ქართ. გ-, გ-ებ- ზან. გ-, გ-აფ- სვან.
გებ- — გ-ებ-.

სვან. გემ, ლე-გემ „დასახურაფი“, გუმ „ხის საცობი“; „ფიქვის ქერქი
კასრის ძირის ამოსაგმანად“.

ქართ. გმ-ან- „დაცობა, დაგმანვა“, სა-გმ-ანი.

ზან. —.

გმ-ან- რედუცირებული ფუძე ჩანს ქართულში: გVმ-ან- → გმ-ან-.
რედუქციის მიზეზი -ან სუფიქსის დართვა უნდა იყოს, რომელიც გამოსა-
ყოფია.

ს.-ქართვ. *გVმ- „დაცობა, გმანვა“ — ქართ. გმ-ან- სვან. გემ- ||
გუმ.

სვან. გეგ ბქ., ლნტ. „თოხი“ (წისქვილის ხორბლის სატრიალებელი
რკინა).

ქართ. გაზ-ი „მარწუხი“

ზან. —.

სვან. ე კანონზომიერად ასახავს ს.-ქართვ. ა-ს, შღრ. ქართ. ა
სვან. ე (სამ-ი სემი, ძაღლ-ი ჟელ(უ)...)..

ქართ. გაზ-ი სპირანტიზებული ვარიანტია ისტორიული გაძ-ისა,
რაც ძ || ზ სუბსტიტუციით აიხსნება (შღრ. ძან-ილი || — ზან-ილი,
ძრან-ვა || — ზრან-ვა...).

ს.-ქართვ. *გამ- „თოხი, მარწუხი“ → ქართ. გაზ-ი (- გამ-ი)
სვან. გეჭ — გაჭ (შდრ: ს.-ნახ. გერძ „იარალი“, ხუნძ. გაზა — გაძა, ანდ.
გაზა — გაძა, ბაგვ. ვალჭა, ბოთლ. ვაჭა, დარგ. ვაძა, ლაქ. ქაზა, წახ.
გაძამ „წერაქვი“...)

სვან. გინდერ || გინდორ „ჩაქინდრვა“.

ქართ. ქედ-ი, ქინდრ- „ჩაქინდრვა“, გურ. ქინდრ-ი „მსუქანი კისე-
რი“, ლეჩხ. ქინდრ-ები „კისერი“ (pluralia tantum).

ზან. ქინდირ-ი „კისერი, ქელი“

ყურადღებას იქცევს ქ — გ პროცესი სვანურში, რაც არ არის უნი-
კალური — სვან. ვატ ქართ. ქატო, სვან ვიცარ „ვერძი“ მეგრ. ქაცარი-
„თიკანი“...

ს.-ქართვ. *ქინდ-ვრ- „ქელი, კისერი“ → ქართ. ქინდრ-, ქედ-ი

ზან. ქინდირ-ი სვან. გინდერ || გინდორ — *ქინდერ-.

სვან. გიცტ-რ-ილ ბზ., გიც-რ-ულ ბქ., ქს. კვლიავი“.

ქართ. ქაცვი (მცენ.).

ზან. (მეგრ.) ქუცი „ქაცვი“.

ქართულ-ზანურ ფუძეთა საერთო წარმომავლობა ცნობილია (პ. ჰა-
რაიი, გ. კლიმოვი...). მათვე უკავშირდება სვანური გიცტ-რ-ილ — *გიცტ-
რა-ილ (-რა მცენარეთა დაბოლოებაა, -ილ — ცნობითობის სუფიქსი).

ანლაუტში შეიმჩნევა ქ — გ და ა — ი ფონეტიკური პროცესები,
რაც დამახასიათებელია სვანურისთვის, შდრ. სვან. ვიცარ მეგრ. ქაც-
არ-ი „ციკანი“, იხ. წინა მაგალითი.

შეფარდება სემანტიკურ დონეზე კვლიავი — ქაცვი ბუნებ-
რივია.

ს.-ქართვ. *ქაცტ- „ქაცვი; კვლიავი“ → ქართ. ქაცვი ზან. ქუცი

— *ქოცვი სვან. გიც-რ-ულ || გიცტ-რ-ილ — *ქაცტ-რა-(ილ).

სვან. გიჭ-, ი-გჭ-ე (ად-გიჭ, ად-გიჭ-ე ზს., ლნტ., ოთი-გჭ, ედ-გიჭ,
ედ-გიჭ-ე ლშ.) „აკაეებს, იქერს“, გაჭ-ა „გაძლება“, ლე-გეჭ „დასაქერი“.

ქართ. ვაწ-არ-ი „გრძლად ნაგები მახე (საბა)“ — ეტიმ. „საქერი,
დამქერი“

ზან. —

სვანური გიჭ- შეიძლება აბლაუტური სახენაცვალი იყოს გაჭ-ა „გა-
ძლება“ ზმნისა. ამაზე ნათლად მიუთითებს ლე-გეჭ „დასაქერი“ ალომორ-
ფი; ე. ი. გაჭ- — გეჭ- || გიჭ-.

ქართულ გაწ-არ-ში -არ დერივაციული სუფიქსი ჩანს (შდრ. ჭაგ-ი || ჭაგ-არ-ი...). ზმნური *გაწ- ქართულში ვერ გამოვადვინეთ.

ს.-ქართვ. *გაწ- „დაქერა, მახე“ — ქართ. გაწ-არ-ი სვან. გწ- || გემ- || გიმ-.

სვან. გოგუერ (შრ. რ. გოგორ-ალ) „ურმის თვალი“

ქართ. გოგორ-ა „ერქვანთ თვალი საბრუნავი“ (საბა), გორგოლ-ა || გორ-გოლ-აჟი „პატარა ბორბალი“

ზან. გორგოლ-ია „პატარა ბორბალი; რგოლი“

ქართველური ფუძეები მიღებულია იმ გორ- ძირის რედუქციაციის (გორ + გორ-), რომელიც დღესაც ჩანს ქართულ გორ- (გორ-ავ-ს) ზმნა-ში (შდრ. ბრ- „ბრუნავს“ — ბორ-ბალ-ი).

აქ წარმოდგენილი ქართველური ფუძეები შეიძლება შეორდებოდეს სხვა საერთოქართველური წარმომავლობის სიტყვებშიც: ქართ. მ-გრგვალ-ი ზან. კვარკვალ-ია სვან. გირგოდ ლშხ., გორგუედ, გირგედ ზს. „რგო-ლი, რკალი“; ქართ. გვირგინ-ი ზან. გურგინ-ი : სვან. გურგუინ ბზ., გუირგუინ ლტ. „ვირგინი“ (შდრ. ქართ. გორგალ-ი, სვან. გურ-ან „გორება“, ზან. გვანგვალ-ი „გორვა“...)

ს.-ქართვ. *გორ-გორ- „ბორბალი“, *გორ- „გორვა“ — ქართ. გორ-გორ-ა, გორ-გოლ-ა, გორ- ზან. გორ-გოლ-ია, გვან-გვალ-ი სვან. გო-გუერ- || გო-გორ- — გორ-გორ-, გურ-ან.

გორ-გორ- სიტყვის შესატყვისებია ასევე გაორკეცებული ფუძეები მონათესავე იბერიულ-კავკასიური ენებიდან: ბაცბ. გოგო „რგოლი, რკა-ლი“, გორგ-ი „მრგვალი“, ინგ. გდერგ-ა „მრგვალი“, ჩაჩნ. გუორგ-ი; ხუნდ. გურგინ-აბ, ანდ. გურგუშ-ა, ლოდ. გირგამ-უ, ტინდ. კორკალ-ობ, კარ. გერგამ-ობ, ახვას. გიგა || გირგან-..., ლაკ. ქაურჭი, დარგ. ჟურუგა — *გურუგა, არჩიზ. გურგო, თაბას. გერგმი „მრგვალი“... შდრ. შუშ. გი-გორ „საბრძოლო ეტლი“... ბორბლის აღმნიშვნელი ტერმინის არსებობა საერთოიბერიულ-კავკასიური ერთობის დონეზე მეტად მნიშვნელოვანია ჩვენი ხალხების კულტურული წარსულის, და, საერთოდ, ცივილიზაციის ისტორიის თვალსაზრისით.

ქართ. გრაკ-ალ-ი (მცენ.), გრკ-ო „რკო“

ზან. (ქან.) კურკ-ა „წკა“, მეგრ. კვ „რკო“

სვან. —

წინამდებარე დაკავშირება მოტანილია იმის საილუსტრაციოდ, რომ საერთოქართველურ ენობრივ დონეზე არსებობდა მუხის აღმნიშვნელი სხვა სინონიმური სიტყვა. კერძოდ, ჩვენი აზრით, გრაკ-ალ-ი იყო მცენარე (შუხა), ხოლო მისი ნაყოფი გრკ-ო „რკო“ ე. ი. წიფ-ელ-ი (ზე) —

წიფი-ი || წიფ-წიფი-ი (ნაყოფი) ტიპის მიმართება უნდა გვეკონოდა. მოგვიანებით ისტორიულ ქართულში სურათი შეიცვალა მას შემდგომ, რაც ენაში გარვეკელდა დაღესტნური წარმომავლობის მუხა სიტყვა.

ზემოთქმულიდან გამომდინარე თითქოს ირკვევა, რომ ქანური კურკა-ა — *გურკა-ალ- ფორმა საერთოქართველური გრაკალ-ის (ხის) შესატყვისია, ხოლო მეგრული კვ ნაყოფის გრკ-ო-ს უშუალო გაგრძელებაა — გრკ-ო → *რკ-უ → კვ.

ქანური კურკა- ძირი არის საფუძველი ლათინური querq-us „მუხა“ ფუძისთვის. რომელიც აშკარა ქართველური წარმომავლობისა ჩანს.

ს.-ქართვ. *გრაკა-ალ- „მუხა“, *გრაკო || *გრკო „რკო“ → ქართ. გრაკა-ალი, გრკო ზან. კურკა-ა — *გურკა-ალ-, კვ — *რკ-უ — *გრკო.

ს.-ქართვ. *გრაკ- ძირის შესატყვისებია: ბეიტი. კვკვ, დიდ. აკ, ჰინუხ. აკ „წკა“, ხეარშ. -რკა (მუქუ-რკა) „რკო“, ლეზგ. კვკალ, თაბ. კე-კელ, კრიწ. კაფ; ბულუხ. კაფ „წკა“..., ბატბ. კურკო „რკო“

სვან. გურ- 'ლან-გურ-' „ენგური“.

ქართ. ენ-გურ-ი, ე-გრ-ის-ი, მ-ე-გრ-ი || მ-ე-გრ-ული-ი.

ზან. (მეგრ.) ინ-გგრ-ი || ინ-გირ-ი, მა-რგა-ლი — მა-გრ-ალი-ი,

ქან. მა-კრ-ონ-ი — მა-გრ-ონ-ი „მეგრელი“ (ა-გრ-ონ-ი „ეგრისი“), მარგული-ი = მეგრ-ული-ი.

ი. ყიფშიძე ე. შარდენზე დაყრდნობით ლანგური სახეობას იმოწმებდა მდ. ენგურის აღსანიშნავად. შეიძლება დაისვას საკითხი მისი სვანურობის შესახებ — ლ-ან-გურ-. ლ-ს დართვა -ა-ს წინ არ არის სვანურისთვის უცხო, შდრ. ზან. ორტიენ-ი || ორტილ-ი სვან. ლ-ა-რ-ტამ „ბოსტანი“. ამოსავალი სვანური ვარიანტი ლ-ენ-გურ- || ლ-ენ-გურ- უნდა ყოფილიყო, საიდანაც ე — ა — ა უკუმიმართულების უშუალოდ წესით (მ. ქალღანი) ლ-ან-გურ- განვითარდა.

ქანური მ-ა-კრ-ონ-ი (არან. ჩიქობავა), ჩვენი დაკვირვებით, იძლევა ძვირფას ინფორმაციას ეგრისის სამეფოს საკუთრივ ზანური სახელწოდების შესახებ. ვფიქრობთ, ე-გრ-ის-ი მეგრულ-ქანურად *ა-გრ-ონ-ად იწოდებოდა, სადაც -ონ მრავლობითობის ზანური სუფიქსია (შდრ. ქვალ-ონ-ი, თავილ-ონ-ი, ნიშ-ონ-ი...), ხოლო *მ-ა-გრ-ონ-ი აღნიშნავდა ა-გრ-ონ-ი „ეგრისი“ ქვეყნის მკვიდრს ისევე, როგორც მ-ე-გრ-ი ე-გრ-ის-ის მკვიდრს ქართულში (არგონავტ-შიც მეგრული არგონ- — ა-გრ-ონ- „ეგრისი“ სიტყვა ჩანს) (შდრ. მარგ-ული-ი (= მეგრ-ული-ი) „შვექლიაივი“, "чернослив").

სამართლიანია ფიქრი ე-გრ-ის-ისა და ე-გურ- — ენგურ-ის საერთო წარმომავლობის შესახებ (ო. კახაძე).

ს.-ქართვ. *ე-გურ- ენგური; ეგრისი" → ქართ. ე-ნ-გურ-ი, ე-გრ-ის-ი ← ე-გურ-ის-ი, მე-გრ-ი || მე-გრ-ელ-ი ზან. ი-ნ-გურ-ი || ი-ნ-გურ-ი ← *ა-ნ-გურ-ი ← *ა-გურ-ი, ა-გრ-ონ-ი ← ა-გურ-ონ-ი¹, მ-ა-კრ-ონ-ი ← მ-ა-გრ-ონ-ი ← მ-ა-გურ-ონ-ი, მ-ა-რგ-ალ-ი ← მ-ა-გრ-ალ-ი ← მ-ა-გურ-ალ-ი სვან. ლ-ა-ნ-გურ ← ლ-ენ-გურ || — ლ-ე-გურ.

ს.-ქართვ. *ე-გურ- სიტყვის შესატყვისისა მდინარის აღმნიშვნელი ფორმები იბერიულ-კავკასიურ ენებში: დიდ. ქერუ, ხვარშ. ქულა — ქურა, შინ. ქორა, ჰუნზ. ქურო, ბეიტ. ქულუ ← ქურო, კრიწ. ქურ, ბუ-დუხ. ქურ, უდ. ქურ „მდინარე; ნაკადული“... აფხაზ. ა-გრ-უა „მეგრელი“

სვან. გურ-ნა ზს., ლშხ., გურ-ანა ლნტ. „ქვასანაყი“.

ქართ. გორ-ა || გორ-ო „ერთგვარი ქურქელი“

ზან. (მეგრ.) ქვინჯ-ე || ქვიჯ-ე „როდინი, ქვიჯა“.

საერთოქართველურ ძირად გორ- გამოიყოფა, რომლის კანონზომიერ-რი შესატყვისისა მეგრული ქვიჯ- → || ქვინჯ-, სვანური გურ- ← გორ- (შდრ. ფხოლ-ე || ფხულ-ე) ძირები. ზანურში თავდაპირველად გორ-ის კანონზომიერ ეკვივალენტად *გურ- გვექნებოდა ო უ. რ ჯ კორესპონდენ-ციებით, მოგვიანებით მისგან უ → ვი (შდრ. ქართ. თხორ-ი ზან. თხვირ-ი...) და გ → ქ ფაქულტატიური პროცესების გავლით თანამედრო-ვე ქვიჯ- || ქვინჯ- ჩამოყალიბდა. ქართულსა და მის დიალექტებში გავრცელებული ქვიჯა || ქვიჯ-ე ზანიზმად კვალიფიცირდება.

საინტერესოსა ამ სიტყვის სემანტიკური მხარე. თუ ქართულსა და ზანურში ის ფილ- (შდრ. ფილ-თა ქვა) / როდინ- / ქურქლის მნიშვნელობით ხასიათდება, სვანურში, პირიქით, ქვასანაყს აღნიშნავს. მსგავსი სემანტიკუ-რი სხვაობა აიხსნება საერთოქართველური ფუძის პოლისემიურობით, გორ- ერთდროულად როდინსაც შეიცავდა და ქვასანაყსაც (შდრ. ქართ. ფილთაქვა 1. როდინი, 2. ქვასანაყი (ქვიგლი)).

ს.-ქართვ. *გორ- „ფილთაქვა“ — ქართ. გორ-ა || გორ-ო ზან. ქვიჯ-ე || ქვინჯ-ე — *გურ-ე სვან. გურ-ნა || გურ-ანა — *გორ-ანა.

სვან. რ-გურ, მუ-გურ „მტრელი“

ქართ. გულ-იო „მომცრო ტრედია ველური (საბა)“

ზან. (მეგრ.) გვ „როქო“.

¹ შდრ. ძვ. ქართული პროინციის სახელი ა-რ გ უ - ე თ - ი — *ა - გ უ რ - ე თ - ი — *ა - გ რ - ო ნ - ი — *ა - გ უ რ - ო ნ - ი (მ-ა-რგ-ელ-ი, მ-ა-რგ-ელ-ა-შეილი — *მ-ა-გურ-ელ-ი).

სვანურში -გუ ძირი მიღებულია შემდეგი საფეხურების გავლით
მუ-გუ ←*მუ-გუუ ←*მუ-გულ. მუ- პრეფიქსისათვის ფრინველთა სახელ-
წოდებებში შდრ. სვან. მგ-ხირ ←*მუ-ხირ „როკო“ ქართ. სირ-ო
(პ. ფენრიხი).

ს.-ქართვ. *გულ- „ველური მტრედი“ → ქართ. გულ-ოო ზან. გგ
←*გუ ←*გულ- სვან. მუ-გუ ←*მუ-გულ (შდრ.: ხუნძ. მექაუ, დარგ.
ლაღუა „მტრედი“).

სვან. გჟალ ზს., ქს. „ბოსელი.

ქართ. გომ-ი, გომ-ური.

ზან. —.

ყურადღებას იქცევს სვანური ფუძის აუსლაუტი, სადაც ქართული
მს წილ ლ სონანტი დასტურდება. შემთხვევა არ არის უნიკალური (ქა-
თამი ქათალ... იხ. § 9. ლ მ). სომხური გომ „ბოსელი“ ქართულიდან
არის შეთვისებული.

ს.-ქართვ. *გომ- „ბოსელი, გომური“ → ქართ. გომ-ი, გომ-ური
სვან. გჟალ ←*გოლ.

სვან. გჟალ- || გჟალ-, მუ-გჟალ ზს., ლნტ., მუ-გჟალ ლშხ. „კვარი“.

ქართ. გოლ-ი „თაფლის კუეზა (საბა)“, მთიულ. „ფუტკრების მიერ
აშენებული ფიჭა“, გოლ-ეული.

ზან. —.

ქართველურ ენათა ეს მონაცემი უეჭველ სემანტიკურ-ფორმალურ
ერთიანობას ამჟღავნებს. ამოსავალია თაფლის გაგება (შდრ. ძვ.
ქართ. ...უტკბილეს უფროის თაფლისა და გოლეულისა (ფსალმ.)). „კვა-
რის“ სემა სვანურში განვითარდა თაფლის სანთლისაგან (შდრ. მეგრ. თო-
ფურ-სანთელი = თაფლ-სანთელი).

ხმოვნური მიმართება სვან. ჟა: ქართ. ო ბუნებრივია (სვან. ჩჟალ
ქართ. ცოჩ-, სვან. გჟალ- ქართ. გომ-ი).

ს.-ქართვ. *გოლ- „თაფლი (ფიჭა)“ → ქართ. გოლ-ი, გოლ-ეული
სვან. მუ-გჟალ || ← მუ-გჟალ ←*მუ-გოლ, გჟალ- ←*გოლ-.

სვან. გჟამ- || გჟმ-, ან-გჟმ-ე ბზ., ან-გჟმ-ინ-ე ბქ., ან-გჟმ-ინ-ე
ლშხ., ან-გჟმ-ინ-ე ლნტ. „გმობს“

ქართ. გმ- „გმობა“, სა-გმ-ობ-ი; ძვ. ქართ. გი-ობ-ა „გმობა“, სა-გი-
ობ-ელი, ჰ-გი-ობ-ს, გი — გიგ-?.

ზან. —.

თუ ძველი ქართული გი-ობა (- გიგ-ობა) გენეტურად უკავშირდება გმოზა-ს, მაშინ უძველეს ს.-ქართვ. სახეობად *გიჟ-ამ- არის სავარაუდლო (შდრ. სვან. გჟჟმ- — გVჟჟმ-).

ს.-ქართვ. *გიჟ- (-*გეჟი-?) → || *გჟჟ-ამ- „გმოზა“ — ქართ. გი-, გმ- სვან. გჟჟმ- || გჟჟმ- —*გVჟჟმ-.

სვან. გჟჟან-ჲმ ბზ., გჟჟან-ა ბქ., ლნტ., გჟჟან-ად ლშხ. „მტირალა“, მან-გჟჟამ „სამძიპარი“, ლა-გჟჟან-ი ზს., ლშხ., ლა-გჟჟან-ი ლნტ. „სატირალი“, ლი-გჟჟან-ჲ ბზ., ლი-გჟჟან-ჲ ბქ., ლნტ., ლი-გჟჟან-ჲ ლშხ. „ატირება“, ი-გჟჟან-ჲ ბზ., ი-გჟჟან-ჲ ბქ., ლნტ., ი-გჟჟან-ჲ ლშხ. „ტირის“.

ქართ. გლ-, გლა-, გ-გლ-ის „გენაღვლების (საბა)“, მ-გლ-იან, გლოვ-ა „ესე არს სამწუხაროსა ზედა ტირილი... (საბა)“, მ-გლ-ოვ-იარ-ე.

ზან. (მეგრ.) რგ-, რგ-უ-ალა „გლოვა“, ი-რგ-უნ-ს „იგლოვს“, ო-რგ-უ-ალი „სამგლოვიარო“, მა-რგ-უ-ალი „მგლოვიარე“.

ქართულ-ზანურ ფუძეთა ერთიანობა შენიშნულია (გ. კლიმოვი). სვანურში გამოყოფილი გჟჟ- კანონზომიერად ასახავს საერთოქართველურ გლ- ძირს — გჟჟ- ← გლ- (ლ → ჟ პროცესისათვის სვანურში იხ. აქვე, § 3.).

მნიშვნელობის განვითარების თვალსაზრისით უძველესი ვითარება ქართულს დაუცავს, სადაც გლ-(ოვ-) სიტყვისთვის ბუნებრივია როგორც მწუხარება-გლოვა-ნადველის (შდრ. ზანური), ისე ტირილის შინაარსი (შდრ. სვანური, საბას განმარტება).

ს.-ქართვ. *გლ- „მწუხარება, გლოვა, ტირილი“ → ქართ. გლ-, გლოვ- ზან. რგ-(უ-) — გრ-(უ-) სვან. გჟჟ- — გლ-.

სვან. გჟჟარ- || გჟჟარ- || გჟჟირ-, გჟჟარ-ნჲმ ბზ., გჟჟირ-ნჲ ბქ., გჟჟარ-ნად ლშხ., გჟჟარ-ნ ლნტ. „ბუტია“, მჟჟ-გჟჟარ-ი ზს., ლშხ., მჟჟ-გჟჟარ-ი ლნტ. „ნაწყენი, დამღუბებული“

ქართ. გან-?, გალ-?.

ზან. გორ-, გორ-აფ-ა „გინება“, ო-გორ-ან-ს „აგინებს“, ო-გორ-უ „გინება“.

არსებობს ცდა ქართული გალ- „გალობა“ დაუკავშირდეს ზან. გორ- „გინება“ ზმნას (ვ. შენგელია); ამასთან დაკავშირებით ინტერესმოკლებული არ უნდა იყოს ქართლური დიალექტის ჩვენება, მხედველობაშია გან-, გა- გან-ება „ურცხვად ლანძღვა“ ვერც გალ- „გალობა“, ვერც გან- „გაგანება“ ვერ აგვიხსნის ჟჟ-ს (გჟჟარ-) არსებობას სვანურ ძირში. საკითხი დამატებით კვლევას მოითხოვს, ამიტომაც თავს ვიკავებთ ს.-ქართვ. არქტიპის რეკონსტრუქციისაგან.

სვან. გუიგუი ზს., ლნტ., გუგუი ლშხ. „გული (ვერცხის...)“

ქართ. გუგ-ა „თვალის გუგა“

ზან. გუნგა „ნაგულა“.

ბოლოკიდური უმეძღვება ფონეტიკურ ნიადაგზე იყოს გაჩენილი (წინამავალ გუ/გუ თანმიმდევრობასთან ასიმილაციით), თუმცა არ გამოირიცხება მისი მორფოლოგიური კვალიფიკაცია (სვან. -ჟ ← ო ქართ. ა-(ციც-ა სვან. ციც-ჟ) მორფოლოგიური შეფარდება და არა ფონეტიკური).

ს.-ქართვ. *გუგ- „გული, გუგა“ → ქართ. გუგ-ა ზან. გუნგ-ა
— *გუგ-ა სვან. გუგ-ჟ || გუიგ-ჟ ← *გუგ-ა.

სვან. გუიგ „წაბლის ნაყოფი“, გუიგ-რა „წაბლის ხე“.

ქართ. გოზ-ი, ნი-გოზ-ი, გოზ-ი-ნაყ-ი.

ზან. —

ქართ. გოზ- (ნი-გოზ-ი) ისტორიულად *გომ- უფრო ძველი სახეობიდან მომდინარეობს (მდრ. ქართ. გაზ-ი სვან. გეგ- ...).

ს.-ქართვ. *გომ- „ნიგოზი“ → ქართ. გოზ-ი, ნი-გოზ-ი სვან. გუიგ-
|| გუიგ-რა ← *გოგ-რა.

სვან. გგგ-ზნ-, ი-გგ-ზნ-ი (აღ-გგგ-ზნ-ი) ზს., ქს. „ქვევდება; ჩიუტდება“.

ქართ. (მესხ.) გაგა „უმწიფარი“ — ეტიმ. „მაგარი“, ზ.-რაქ. გაგამ-ა „მაგარი“, ლეჩხ. გაგამ-ირ-ება „გაჩხირკა“

ზან. —

სიმაგრის გაგება ხელშესახებია სვანურშიც და ქართულშიც. გასარკვევია სვან. -გნ შეესატყვისება თუ არა ქართ. -ამ-ს.

ს.-ქართვ. *გაგ-(ამ-) „გამაგრება, მაგარი“ → ქართ. გაგ-ა, გაგ-ამ-ა, გაგ-ამ-ირ- სვან. გგგ-ზნ- (← *გაგ-ამ-?).

სვან. გგგგჟ „ხარის მკერდის თავზე დაგროვილი ქონი“

ქართ. —

ზან. (მეგრ.) გაგაბ-ი „ხორცის ნახარში ქონი“

შესაბამისი ქართული ფუძის უქონლობის გამო ძნელია ფუძის ისტორიულ განმარტებაზე მსჯელობა. სვანურში ირაციონალური გ ხმოვანი ყველა ხმოვნისგან მიიღება ფონეტიკურად (გ. როგავა).

საერთოქართველური არქტიპი რედუბლიცირებული სახეობისა უნდა ყოფილიყო — *გებ-გებ- (მდრ. ს.-ქართვ. ე → ზან. ა).

ს.-ქართვ. *გებ-გებ- „ქონი“ → ქართ. — ზან. გაგაბ-ი სვან.
გგგგგ — *გგგგგ.

სვან. გგგგგ „ჯოჯოხეთი“
ქართ. კოწ-ი, კოწ-ოლი „ცეცხლის ალი“, ფშ. კოწ-ლ-ჲ „წყლის ან
სხვა სითხის ძლიერი დუღილი“, ხევს. კოწ-ლ-ისა „იტყვიან მწევე, ცხელ
საქმელზე“.

ზან. (მეგრ.) კოჭ-ობ-ი „ქრაქი“.

მნიშვნელობის მხრივ ყველა ქართველურ ენას აერთიანებს ცეცხ-
ლის / ცხელის / დუღილის სემანტიკები, რაც საერთო ჯამში ცე-
ცხლის სემიდან გამოიყვანება. სვანურის ჯოჯოხეთი გადატანით სე-
მანტიკას ასახავს: მდულარე, ცეცხლი → ჯოჯოხეთი, შდრ. ებრაული გეე-
ნა „ჯოჯოხეთი, ცეცხლი“

ბრობლემურია სვანური ეკვივალენტის ფორმალური მხარის იდენტი-
ფიკაცია. თანამედროვე გგგგგგ ქართული კოწ- ძირის შესატყვისის *კოჭ-
არქეფორმის რედუბლიცირებულ სახეობას წარმოგვიდგენს. ეს უკანასკნე-
ლი თავდაპირველად დისიმილაციური გამჟღერებით *გოჭ-ს მოგვეცემა
(შდრ. ქართ. ტუტა → სვან. დტტ, ქართ. ჭაჭა სვან. ჭაჭა...), საიდანაც
ფუძის გარაკეცებით ჯერ გოჭ-გოჭ, ხოლო შემდგომ გოგოჭ || გგგგგგ-ს
მივიღებდით. სვანურში ფუძის რედუბლიკაციით მიღწეულ იქნა სიტყვის
ექსპრესიული მხარის გაძლიერება.

მეგრულში ბოლოკიდური ბ აფიქსური ჩანს, შდრ. ქართ. კოწ-ოლ-
მეგრ. კოჭ-ობ-ი, ქართ. კ(რ)იჭინა მეგრ. კიჭი-ბი...

ს.-ქართვ. *კოწ- „ცეცხლი, მდულარე, ცხელი“ → ქართ. კოწ-ოლი,
კოწ-ლ- ზან. კოჭ-ობ-ი სვან. გგგგგგ — *გო-გოჭ — *გოჭ-გოჭ
— *კოჭ-.

ს.-ქართვ. *კოწ- ძირის კანონზომიერი შესატყვისია ს.ნახ. კეჭ-
(დახარ) „დუღილი“...

სვან. გგგგგ „მრგვალი მაგიდა“

ქართ. გორძამა „მსხლის ჭიშია ერთგვარი“

ზან. (მეგრ.) გუჭუბ-ა „მრგვალი კალათი“

ქართველურ სემანტიკებს, მიუხედავად დიდი სხვაობისა, მნიშვნელო-
ბის თვალსაზრისით აერთიანებს სიმრგვალის სემა: მრგვალი მაგი-
და, მრგვალი მსხალი, მრგვალი კალათი. როგორც ეტყობა, ამ საგანთა სა-
ხელდებისას ძირითადია მათი ფორმალური აღწერილობა, მრგვალი და
არა, ვთქვათ, ოთხკუთხედი (მაგიდა, კალათი...) ან სხვა ფორმისა.

ფორმალურ ჩვენებათა მიხედვით სურათი იდეალურია, თუ გაეითვა-
ლისწინებთ ბ → მ (გორძამა — გორძაბა), ო → გ (გვრჯაბ —
გორჯაბ-ა), რ → ღ (გუჯუბა — გურჯუბა) ფონეტიკურ პროცესებს
ქართველურ ენებში.

ს.ქართვ. *გორძ-აბა „მრგვალი“ — ქართ. გორძამა — *გორძაბა
ზან. გუჯუბა — *გურჯობა სვან. გვრჯაბ — *გორჯაბ-ა.
-აბ-ა საერთოქართველური სადერივაციო სუფიქსია, შდრ. ქართ.
კარ-აბ-ა (კარ-ი), კაკ-აბ-ა (კაკ-ი)... რომელიც სვანურშიც გამოჩნდა —
გვრჯ-აბ — *გორჯ-აბ-ა.

სევან. დ-, დ-ინ- || → ზ-ინ-, დ-ერ-, ი-ზნ-ე (ოთ-ი-ზინ) ბზ., ე-დ-ი-ზინ-ე ლშხ., ა-დ-ი-ზნ-ე ლნტ.) „იელის, მოიელის“, შდრ. ნამყოს მკწრივე-ბი: ო-დ-ერ, ა-დ-რი ბზ., ა-დ-რი-ინ-ე ბქ., ო-დ-ერ, ა-დ-რი ლშხ., ა-დ-ინ-ე ლნტ. „მისელა“.

ქართ. დ-, დ-ის, დ-ინ- „დინებ-ა“, მ-დ-ინ-არ-ე.

ზან. —

სევანურში ზინ- || დინ- ალომორფების არსებობა უნდა აიხსნას დ → ზ ფონეტიკური პროცესით, შდრ. სევან. გაგდამ ბზ., გაგზამ ლშხ., გაგდამ ლნტ. „ყბედი, მოლაყბე...“ (იხ. აქვე, § 32).

ს-ქართვ. *დ-/დ-ინ- „სელა“ → ქართ. დ-, დ-ინ- სევან. დ-, დ-ერ-, დ-ინ- → || ზ-ინ-.

სევან. დაგ- || დანგ- || დეგ-, ხ-ე-დგ-არი (ამ-დაგ-ან, ათ-დაგ-ან) ზს., ლნტ., ხ-ე-დგ-არი ლშხ. „უკვდება, შეშოაკვდება“; ხ-ე-დგ-ენ-ი (ლამ-დაგ, ლახ-დანგ ზს., ლემ-დაგ, ლემ-დაგ ლშხ.), ხ-ე-დეგ-ენ-ი (ლამ-ე-დაგ, ლახ-ე-დაგ) ლნტ. „ქრება“

ქართ. დაგ- „დაგავს, დამდაგა“, სა-დაგ-ი.

ზან. (მეგრ.) დგუ-დგ-, დგუდ-გუნ-ს „დადაგავს“ (რედუბლ.).

სევანურში „კვდომისა“ და „გაქრობის“ აღმნიშვნელი ფუძეები საერთო წარმოშობისა და შეესატყვისება ქართულ დაგ- „დადაგვა“ სიტყვას, რაც, თავის მხრივ, უკავშირდება ზანურ დგუდგ- რედუბლიცირებულ ზმნას, შდრ. ბაცბ. დ-აკ- ინგ. დ-აგ- ჩაჩნ. დ-აგ-, ს-ნახ. დ-აგ- „წვა“

ს-ქართვ. *დაგ- „დადაგვა, გაქრობა, წვა“ → ქართ. დაგ- ზან. დგუდგ- — *დუგ- + დუგ- სევან. დაგ- || დანგ- || დეგ-.

სევან. დარ- || დრ-, ხ-ე-დრ-ალ ბზ., ხ-ე-დრ-ალ (ოს-დარ-ალ) ბქ., ხ-ე-დარ-ალ ლნტ. „უთვალთვალებს, უდარაჯებს“

ქართ. დარ- „დარი“, დარ-ილ-ი „უამთა ძიება თუ მზერა (საბა)“, და-დარ-ილ-ება „მზერა“

ზან. (მეგრ.) ე-დორ-ია „მარჯვე დრო“, ჰან. ჰე-მ-ინ-დორ-ას „იმ დროს“.

სევანური დარ- მნიშვნელობით უფრო ქართულის დარილს, დადარილებას ეკედლება, ხოლო ზანური ფუძეები ქართულის დარ-/დროსთან ავლენენ მჭიდრო კავშირს (სემანტიკურ-ფორმოზობრივად).

ს-ქართვ. *დარ- „დარი, მარჯვე დრო; თვალთვალი, მზერა“ → ქართ. დარ-ი, დარ-ილ-ი (დრ-ო?) ზან. დორ- სევან. დარ-.

სვან. დარგ ბზ., ლნტ., ლშხ. „წალი თხა, რომელსაც ჭერ თიკანი არ მოუჟია“

ქართ. დერგ-ი.

ზან. (მეგრ.) დარგა „თხა (ერთი წლის)“.

სვანურისთვისაც უნდა ყოფილიყო დამახასიათებელი ა სუფიქსი სიტყვის ბოლოს, რომელმაც კვალი დატოვა ე → ვ → ა უკანა მიმართულების უმოლაუტის სახით (მ. ქალდან) — ზან. დარგ-ა სვან. *დერგ-ა — *დარგ-ა — დარგ.

ს.-ქართვ. *დერგ-ა „თხა, რომელსაც ჭერ თიკანი არ მოუჟია“ — ქართ. დერგ-ი ზან. დარგ-ა სვან. დარგ — *დარგ-ა.

საერთოქართველურში ა-ს პოვნიერებას მხარს უჭერს მონათესავე იბერიულ-კავკასიურ ენათა მონაცემებიც. — შდრ.: ანდ. ტუქა, ბოთლ. ტუქა, ღოდ. ტუქა, კარ. ტუქა (|| ტუქჷა), ახვებ. ტუქა „თხა“, დიდ. ტექა, ხვარშ. ტექა, შინ. ტიჯა, ბეჟ. ტიჯა „მამალი თხა“ შინუხურ-ბეჟი-ტური ტიჯა ახლოს დგას ს.-დად. *დიჯა არქეტიპთან.

სვან. დალ ზს., ლნტ., დალ ლშხ. „ნადირობის ქალღმერთი“.

ქართ. დალ-ი „ნადირობის ქალღმერთი“.

ზან. (მეგრ.) დო-, ო-დო-ია „ნაყოფიერების ღმერთი“, დო-უ (ანთროპ.).

ქართულ-სვანურ ფორმათა ნათესაობა საყოველთაოდ ცნობილი ფაქტია (ივ. ჯავახიშვილი, ვ. ბარდაველიძე...). შესაძლებლად მიგვაჩნია მეგრულ ო-დო-ია-ში გამოყოფილი დო- ძირის დაკავშირება დალ- სახელთან ა — ო და ლ — მ ზანურისთვის სპეციფიკური ფონეტიკური პროცესების გათვალისწინებით.

თავკიდური ო (ო-დო-ია) მეგრულში მიმართვის ფორმის ო უნდა იყოს, შდრ. ქართ. ო-დეღ-ია. თუმცა შესაძლებელია მისი სხვაგვარი ახსნაც, შდრ. ქართ. მტიღ-ი „ბოსტანი“ : ზან. ო-ნტულ-ე || ო-რტინ-ი, სადაც ო- საკუთრივ ზანური მონაცემია (იხ. აქვე, ქართ. ა- „პრეფიქსი“ ზან. ო- სვან. ა-).

ს.-ქართვ. *დალ- „ნადირობის, ნაყოფიერების (ქალ-)ღმერთი“ — ქართ. დალ-ი ზან. 'დო-', ო-დო-ია — *ო-დოღ-ია სვან. დალ || დალ.

ს.-ქართვ. *დალ- და ს.-ნახ. *დალ-ე „ღმერთი“ (ბაცბ. დალჷ ინგ. დალა ზაჩნ. დდელა) საერთო წარმომავლობის სიტყვებია.

სვან. დაცხ || დაცხ-ჷ ზს., დაცხ ლშხ. „სიმსუქნე, კარგი ელფერი“

ქართ. (ქართლ.) დრენცხ-ი „მსუქანი და ზანტი“.

ზან. —

სვანურში ფუძე მეტად შეცვლილია. დაიკარგა რ და ნ სონანტები; აუსლაუტში მორფოლოგიურ ნიადაგზე გაჩნდა -ჟ (- -ო) სუფიქსი, რო-მელმაც ძირეულ ე-ზე იქონია ზეგავლენა, კერძოდ, მ. ქალდანის წესით, განხორციელდა ე - ა || ა აბლაუტი - დაცხ-ჟ - *დეცხ-ჟ - *დრენცხ-ჟ.

ს.-ქართვ. *დრე(ნ)ცხ- „სიმსუქნე“ - ქართ. დრენცხ-ი სვან. დაცხჟ - || დაცხ (-*დეცხ-ჟ).

სვან. დიღჟამ „ნოყიერი (ნიადაგზე იტყვიან)“.

ქართ. (გურ.) დოდრ-ი „მსუქანი“, იმერ. დოყრ-ო || დოყ-ო „ახმახი“.

ზან. (შეგრ.) დოჟორ-ე „მსუქანი, აყლაყუღა“.

მნიშვნელობის მხრივ ქართველურ ენებში ძირითადია მ ს უ ქ ა ნ ი ს, ნოყიერი ს, დიღის შინაარსი.

ფორმალურად სვანური მეტად ცვლილია. ივარაუდება უძველეს ფორმად *დოდარ-ის არსებობა, საიდანაც ო - ჟი და აუსლაუტში რ - მ (იხ. აქვე, § 18.) გადასვლით თანამედროვე დიღჟამ მივიღეთ - *დოდარ - *დჟიღამ - დიღჟამ.

საყურადღებოა დ/ყ მონაცვლეობა ქართველურ დიალექტებში, რაც ფუძის სიმბოლიკით აიხსნება.

ს.-ქართვ. *დოდ-არ- || *დოყ-არ- „მსუქანი, ნოყიერი“ - ქართ. დოდრ-ი || დოყ-ო || დოყრ-ო ზან. დოჟორ-ე - *დოჟორ-ე სვან. დიღჟამ - *დჟიღარ - *დოდარ.

სვან. -დიჭ, ნა-დიჭ ზს., ნა-დიჭ ლშხ. „საზღაური“.

ქართ. თიჯა - *დიჯა „თიხა“.

ზან. დიხა || დეხა „მიწა“

ნა- || ნა- სადგრივაციო პრეფიქსით სვანურში (ნა-ბოზ „სალამო“, ბაზი „ამაღამ, ნა-ზგმ „ზომა, „ოდენობა“, ზომ- „გაზომვა...“); ძირად გამოყოფილი დიჭ იგივეა, რაც ქართ. თიჯა, ზან. დიხა. ე. ი. ნა-დიჭ- = საზღაური - ეტ. „სამიწე, მიწისა, ნამიწი“.

ს.-ქართვ. *დიჯ-ა „მიწა, თიხა“ - ქართ. თიჯა ზან. დიხა სვან. დიჭ - *დიჯა.

ს.-ქართვ. *დიჯ-ა-ს შევესატყვისება: ს.-ნახ. *ჯაჟ; ხუნძ. რატა, დიდ. რილ'უ, შინუხ. რატა, ჰუნზ. რატა „მიწა“

სვან. დინა ბზ., ლშზ., დინა ბქ., დენა ლნტ. „ქალიშვილი, გოგო“
ქართ. (იმერხ.) დინე „დედა“.

ზან. —

შეიძლება ეს სიტყვები შეთვისებული იყოს სხვა ენებიდან. საკითხი
სპეციალურ შესწავლას მოითხოვს.

სვან. დომეუ ბზ., დუმეუ ბქ., ნა-დმოყ ქს. „ბერწი (საქონელი)“
ქართ. დურაყ-ი „წალი; ჭიხვი“.

ზან. დოჟ-ია || დუჟ-ია.

ერთი შეხედვით უცნაურია ბგერათშეთარღება ქართ. რ სვან. მ.

აქ ცვლილება სვანურშია მომხდარი რ → მ (მდრ. ქართ. წყაზარი
სვან. წყჯზამ || წყჯჯემ), იხ. § 18.

სემანტიკური მიმართება წალი ~ ბერწი შესაძლებელია ერთი ფუ-
ძის ფარგლებშიც დადასტურდეს (სვან. ნაქად „ორი წლის თხა; ბერწი“).
რა შეიძლება მათ აერთიანებდეს? ამოსავალი ჩანს უშობელი (უზგი) სემა.

ს.-ქართვ. *დურაყ- „წალი, ბერწი“ → ქართ. დურაყ-ი ზან. დოჟ-
ია || დუჟ-ია სვან. დუმეუ → || დომეუ (-*დურაყ).

სვან. დორყუ || დურყუ „შემოზღუდული ადგილი“; „ბაკი“

ქართ. ლაყვა || ლაკვა „ჩურღმული ნაგები“ (საბა).

ზან. ლორყო || ლურყუ¹.

ქართულ ლაყვა სიტყვას ზანურში შესატყვისად ლოყუ || ლუყუ

→ ლორყუ || ლურყუ უნდა ჰქონოდა, მაგრამ ამგვარი ფორმები ზანუ-
რის დიალექტებში დღეს არ დასტურდება, დაკარგულია. ზანური ეკვივა-
ლენტი — საერთოქართველური ლაყუა არქეტიპიდან მომდინარე —
შემოგვენახა სვანურში დორყუ || დურყუ ალომორფების სახით. ამ უკა-
ნასენელში ლ → დ სვანურის ნიადაგზეა მომხდარი (მდრ. ქართ. ქულა
→ სვან. ქულა...); ხოლო ქართული ა, გა-ს შესატყვისად ო/უ და უ —
გო სიტყვის შეგრულ-ქანურობას ამტკიცებს; აქვე გასათვალისწინებელია
რ-ს ზედმეტობაც სვანურ ფორმაში, რაც ასევე ზანური მოვლენაა. საკუთ-
რივ სვანური შესატყვისი უნდა გვქონდეს სვანურ დწყუ → || დწყუ „ჩა-
წეული ადგილი“ ლექსებაში.

ს.-ქართვ. *ლაყუ-ა „შემოზღუდული ადგილი; ჭებირი; ბაკი“ →

ქართ. ლაყვა || ლაკვა ზან. ლურყუ || ლორყუ ←*ლოყგო სვან.
დწყუ || — დწყუ ←*ლაყუ-.

სვან. დუხჷ ზს., დუხ ლშხ., ლნტ. „ერკემალი, ყოჩი“
ქართ. თოხლ-ი „ბატკანი; ცხვარი“
ზან. (ქან.) თოლხ-ი „ერთი წლის თხა“.

თავკიდური თ ქართულში მეორეულია (შდრ. თიჯა ← დიჯა...) —
თოხლ-ი — *დოხლ-ი.

ქართ. ლ სვან. ჷ ბუნებრივია სიტყვის ბოლოში, და აიხსნება
ლ → ჷ გადასვლით სვანურში (იხ. § 3).

ვფიქრობთ, ეს შეპირისპირება გამორიცხავს ს.-ქართვ. *დოხლ- არ-
ქეტაპის თურქული თოქლუ-სგან მომდინარეობას. შეიძლება დაუშვათ სა-
პირისპირო პროცესი, რადგანაც ს.-ქართვ. *დოხლ-ს შესატყვისები ეძებ-
ნება სხვა იბ.-კავკასიურ ენებში: აფხაზ. ა-თვლ „ყოჩი“, ანდ. ენ. რიხარ ||
რიჰა(რ) ← *დოხლ „ცხვარი“...

ს.-ქართვ. *დოხლ- „ერკემალი, ცხვარი“ → ქართ. თოხლ-ი ზან.
თოლხ-ი ← *დოხლ-ი სვან. დუხჷ → || დუხ (-*დოხჷ).

სვან. 'დუღ', ა-დღ-ჟე || ა-დღჷჷ ბზ., ბქ., ა-დღიჷჷ „აშქა-
შებს“

ქართ. დუღ- „დუღს“, დუღილ-ი, ნა-დუღი, მ-დუღ-არ-ე.

ზან. (მეგრ.) დუღ-ა „მდუღარე“, დუღ-უ-ა „მდუღარეში გავლება“,
დუღილ-ი, ქან. ნდუღ-, გე-ნდუღ-ერ-ი „საკმლის სახეობა“.

შედარებით უფრო ძველი სახეობა სვანური ალომორფებიდან
დღიჷ- უნდა იყოს, რომელიც *დჷიღ- საფეხურის გავლით არის მიღებუ-
ლი — *დუღ- → *დჷიღ- → დღიჷ-

„აშქაშის“ სემას სვანურში „დუღილის“ გაგება უდევს საფუძვლად:
დუღს → კაშქაშებს.

ს.-ქართვ. *დუღ- „დუღილი, ხარშვა“ → ქართ. დუღ-, ნა-დუღი,
მ-დუღ-არ-ე ზან. (ნ)დუღ-, დუღა სვან. დღ-მ- || დღჷ- || დღიჷ-
← *დუღ-

ს.-ქართვ. *დუღ- ძირის კანონზომიერი შესატყვისებია: ს.-ნახ.
დიღლ ← *დიჷღ „ბულიონი“; ხუნძ. ჰამო., ბეჟიტ. მაჟო, ზვარშ. მაჟუ,
ჰუნზ. მაჟუ, ლაქ. ნაჟ, დარგ. ნირღ, არჩიბ. დიჟ, რუთ. რიჟ, აღ. რაჟ,
წახ. ძგჷ || ძიჟ „ხორცის ნახარში, ბულიონი“ (შდრ. ქართ. ნა-დუღი).

სვან. დღ-, ა-დღ-უღ-ინ-ჷ ბზ., ა-დღ-უღ-ინ-ჷ ბქ. „აქენებს“.

ქართ. დოღ-ი.

ზან. —.

სვანურში ფუძე რედუცირებულია — დღ- ← დოღ-

ს.-ქართვ. *დოდ-ჰენება" → ქართ. დოდ-ი სვან. დდ-ულ-
- *დოდ-ულ-

სვან. დდებ- || დდბ-, მე-დდბე ზს., ლშბ., მე-დდებუ ლნტ. „გა-
ხრწნილი, დამპალი“

ქართ. დდრებ-, მო-დდრებ-ული „მოუღონოებელი (საბა)“.

ზან. —.

ქართულ-სვანურში გვაკლია ზმნური ფორმები. თუმცა ისტორიუ-
ლად მისი არსებობა უეჭველია.

საერთოქართველური დდრ-ებ- ფუძისთვის ამოსავალი მნიშვნელობა
გ ა ხ რ წ ნ ი ს ა უნდა ყოფილიყო.

ს.-ქართვ. *დდრ-ებ- „გახრწნა“ → ქართ. დდრ-ებ- სვან. დდ-ბ- || —
დდ-ებ- — *დდრ-ებ-.

სვან. დგბჟუ ბზ., ბქ., დგბჟი ლზმ. „გამოღენჩებული, უსიცოცხლო,
მოუქნელი ადამიანი“

ქართ. —.

ზან. (მეგრ.) ლობჟო „შტერი, ლენჩი, გაუთლელი“

ქართულში შესაბამისი ფუძე ვერ გამოვალინეთ, შდრ. გვარი
ლობჟანი-ძე (?).

შეპირისპირება მნიშვნელოვანია იმ თვალსაზრისითაც, რომ ლ → დ
გადასვლამ ანლაუტშიც იჩინა თავი (იხ. § 2. ლ → დ).

ს.-ქართვ. *ლობზ- „შტერი, ლენჩი“ → ქართ. — ზან. ლობჟ-ო
სვან. დგბჟუ — *ღგბჟუ.

სვან. ერქ- || მერქ-, ერქ-გლა || მერქ-გლა ზს., მერქ-წლა || მერქ-
და ლშ., ერქ-ელა || მერქ-ელა ლნტ. „ორივე“.

ქართ. ერგ-, ერგ-ას-ი „ორმოცდაათი“.

ზან. —.

სვანურში ძირად ერქ- → მერქ- სემანტი გამოიყოფა, -ელა || -გლა ||
-და სუფიქსისა და ქართულ -ვე ნაწილაკს ეფარდება ფუნქციურ-მორფო-
ლოგიურად: სემ-ელა — სამივე, უომთხუ-წლა — ოთხი-ვე, უოხუშდ-წლა
— ხუთი-ვე, ამდ-ელა — ათი-ვე... (ერქ- ფუძისა და სომხური ერქულს
მსგავსება შემთხვევითია).

ფიქრობთ, სვანური ერქ- → || მერქ- ქართული ერგ- ფუძის შესა-
ტყვისისა, რომელიც შემოგვეყვანა ერგ-ას-ი „ორმოცდაათი“ სიტყვაში. ამ
კომპოზიტივში ერგ- ნახევარს უდრის ე. ი. ერგ-ახ-ი = ნახევარ-ახ-ი ანუ
ორმოცდაათი. ნახევარი სემანტიკა ორამდე აღვილად დაიყვანება, თუ ვი-
ვარაუდებთ, რომ ერგ-ი მერორელიდან განვითარდა: ორი — მერორელი →
ნახევარი.

მიუთითებენ ქართული ერგ- ფუძის რთულ შედგენილობაზეც — ერ
+ გ- (ქ. ლომთათიძე), სადაც გამოყოფილი ერ- ენმანება ერ-თ- რიცხვი-
თი სახელის ერ- ძირს (შდრ. ჰან. არ- „ერთი“). სვანური მასალის აქ მო-
ხმობის შემთხვევაში გამოდის, რომ ერთის აღმნიშვნელი ერ- საერთოქარ-
თველური ძირი სვანურ ერ-ქ- — || მერ-ქ- „ორი“ სიტყვაშიც იჩენს თავს.

საკითხი დამატებით კვლევას საჭიროებს¹.

ქართ. ეტლ-ი.

ზან. (მეგრ.) ატარ-ი „ჩამი, გობი (ზის)“

სვან. —.

ზანური ატარ- შესაძლებლობას გვაძლევს სრული წარმოდგენა ვი-
ქონიოთ მის შესატყვის უძველეს ქართულ ეკვივალენტზე, რომელიც
*ეტელ- სახეობისა უნდა ყოფილიყო, შდრ. ბგერათშესატყვისობა — ზან.

ა ქართ. ე, ზან. რ (აუსლაუტში ი-ს წინ) : ქართ. ლ. *ეტელ- →
ეტლ- გარდაქმნა (რელუქცია) მიეწერება ძლიერი დინამიკური მახვილის
მოქმედებას ქართულში (არნ. ჩიქობავა).

არანაკლებ საყურადღებოდ გვეჩვენება სემანტიკური მიმართება ქარ-
თველურ სიტყვებს შორის. ფიქრობთ, ე ტ ლ ი საერთოქართველურ სი-
ნამდვილეში ხელით სატარებელ ხისგან გამოჭრილ საკაცეს თუ აღნიშნავ-

¹ არ არის გამორიცხული სვანური მერქ-ელა სულაც ფონეტიკურ ნიადაგზე იყოს გაყენი-
ლი: მერქ-ელა „ორივე“ (შდრ. მერქ-ელა = ორ-ი-ათი) — *მერქ-ელა — მერქ-ელა ||
ერქ-ელა „ორივე“.

და. თავდაპირველად ე ტ ლ ი ბორბლიანი არ უნდა ყოფილიყო, ამაზე მეგრულის სემანტიკა მიუთითებს; შდრ. მეგრ. ატარ-ზიდი „ჩის გოდრის მზიდი“

ს.-ქართვ. *ე-ტელ- „ჩისგან გამოქრილი საკაცე; ვარცლი“ → ქართ. ეტლი — *ეტელი ზან. ატარი — *ატალი.

ქართ. ეწერი „ისლოვან-გვიმროვანი ტყე ველოვანი (საბა)“, „მწირი, უნაყოფო მიწა“, „საქართველოს ზოგ კუთხეში უწოდებენ ბუჩქით, ისლით... დაფარულ დაბლობ ადგილს“ (ქეგლი).

ზან. 'აჭარ-ა'.

სევან. —

მხოლოდ ვარაუდის დონეზე გამოვთქვამთ მოსაზრებას საქართველოს ძირძველი კუთხის სახელწოდების (აჭარა) შესაძლო ზანური წარმოშობის შესახებ. ქართველურ ენებს შორის დადასტურებული შესატყვისობები თითქოს იძლევა ამის საფუძველს — ქართ. ე ზან. ა, ქართ. წ ზან. ჟ. მოულოდნელიც არაფერია ეწერ- სიტყვის ტოპონიმად ქცევაში. ეწერი არაერთ სოფელს აქვს სახელად საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში. სახელდება ამგვარ შემთხვევებში მოტივირებულია ადგილის თვისებით (შდრ. ტობ. ეწერ-ოვანი...), თავიდან აჭარ-ა-ე ზანურში ქართული ეწერის ფონეტიკურ-სემანტიკური ეკვივალენტი იყო და შემდგომ დღევანდელი აჭარა კუთხის რომელიმე ნაწილს თუ დაერქვა, როგორც ეწერი ნიდაგებით (ან ბუჩქით, ისლით...) გამორჩეულ ადგილს. მოგვიანებით მოხდა ტოპონიმის განზოგადება მთელი კუთხის მასშტაბით, შდრ. ოდიში (სოფლები სამეგრელოში), ოდიში „სამეგრელო“, ოდიშარი-ია „ად. საკ. გვარ, სა-ოდიში-ე (ქეგლი)...“

ე. ი. ქართ. ეწერ- ფუძეს ზანურში აჭარ- შეესატყვისებოდა, საინდანაც -ა მატონიმებელი აფიქსის დამატებით აჭარ-ა წარმოიშვა. ანალოგიური (-ა სუფიქსიანი) წარმოება გვაქვს ქართულ ეწერ-ა სიტყვაშიც, რომელიც აჭარულში გვიმრას აღნიშნავს — ეწერ-ა „ეწერ ადგილას მზარდი“ ქართული ეწერის საკუთრივ ზანური ეკვივალენტი უნდა ჩანდეს აგრეთვე მეგრულ ო-(ნ)წარ-ე (-*ო-აჭარ-ე) „ქაობიანი, ტალახიანი ადგილი“ სიტყვაშიც, შდრ. სევან. ლა-ნწუარ — ლა-ეჭერ-ჟუ „ტალახიანი ადგილი“

ს.-ქართვ. *ე-წერ- ეწერი — ქართ. ეწერი, ეწერა ზან. 'აჭარი', აჭარა, ო-(ნ)წარ-ე — *ო-აჭარ-ე სევან. ლა-(ნ)წუარ — *ლა-ეჭერ-ჟუ (?).

ქართ. ვარ-ია „სადღებელი (ხისა)“, მოხ. ვარ-ია-მ „ხის ურო“.
ზან. ურ-ო „ურო“.

სვან. —

საერთოქართველურ უროს აღმნიშვნელ სიტყვად აღსდგება *ჟარ- ძირი, რომელმაც ქართულში ვარ- მოგვცა, ხოლო ზანურში ურ-. შესაბამისად -ია ქართულში და -ო ზანურში დამოუკიდებელი სადერეიაციო აფიქსებია, რომლებიც მხოლოდ ფუნქციურად (მორფოლოგიურად) შეესატყვისებიან ურთიერთს, შდრ. იმერ., ქართლ. ვარ-იანი.

ს.-ქართვ. *ჟარ- ზანურში ჭერ *ვორ-ში გადავიღოდა (ა → ო). მომდევნო ეტაპზე გ-ს ზეგავლენით განხორციელდა ვო → უ (არნ. ჩიქობავა, ტ. გუდავა) — *ვორ-ო → ურ-ო. ქართული ურო ზანიზმია.

ს.-ქართვ. *ჟარ- „ურო“ → ქართ. ვარ-ია(-მ), ვარ-იანი ზან. ურ-ო — *ვორ-ო.

ქართ. ვაცა-მ იმერ. „მთავარი ბოძი, რომელზედაც დადგმულია სახლის თავი“; გურ. „სახლის სახურავის მწვერვალი და მთავარი ბოძი“.

ზან. „ოჩო-“, ოჩო-ფეხები „გრძელი ჯოხები, რომლებსაც ფეხების დასადგმელი კაუჭები აქვს“

სვან. —

ქართული ვაცა- ფუძის შესატყვისი ზანური ეკვივალენტი „ოჩო-“ უნდა ჩანდეს კომპოზიტური აგებულების სიტყვაში ოჩო-ფეხები. ამის საფუძველს იძლევა ბგერათშესატყვისობის ჩვენება ქართველურ ენებში, რასაც მხარს უჭერს სიტყვის შინაარსობრივი მხარეც.

ს.-ქართვ. *ჟაცა „გრძელი ხის ჯოხი, ბოძი“ — ქართ. ვაცა- ზან. ოჩო-.

სვან. ზად || ზად ზს., ქს. „საფუარი“.

ქართ. ზელ-ზილ-„ზელა“.

ზან. ზალ-ა „ზელა“, ზელ-ი „კომი“.

ზად მიღებულია ლ — დ და ე → ა → || ა პროცესების გავლით სვანურში — *ზელ- → *ზად — || ზად.

სემანტიკური შეფარდება „კომი ~ საფუარი“ ადვილად აიხსნება, თუ დავეშვებით რომ „საფუარი“ განვითარდა „მოსაზელის“ (კომის) მნიშვნელობიდან.

ს.-ქართვ. *ზელ- || ზილ- „ზელა“ → ქართ. ზელ- || ზილ- ზან. ზალ- || ზელ-ი სვან. ზად- || ზად- — *ზელ-.

ქართ. ზაკვ- „ზაკვა“, მ-ზაკვ-არი.

ზან. (მეგრ.) ზოკ-ულ-ი || ზუკ-ოლ-ი „პკუის დარიგება“, მა-ზუკ-ოლ-არი „პკუის დამრიგებელი, მთქმელი“.

სვან. —.

ამ ძირებს ვერ დავაცილებთ ქანურ ზოპ-, ზოპ-ინ-ი „ლაპარაკი“, ო-ზოპ-ინ-უ-ში „შესატყობინებელი“, რომელიც მიღებულია ზოკუ- (ქართ. ზაკუ-) ზანური არქეტიპიდან კუ — ბ ბგერათშერწყმით (ქ. ლომთათიძის წესით). ქართული ზოპ-, მ-ზოპ-ავ-ი ქანურიდან არის შეთვისებული. სვანურში შესაბამისი სიტყვა არ არის გამოვლენილი.

ს.-ქართვ. *ზაკუ- „თქმა, დარიგება“ → ქართ. ზაკვა, მ-ზაკვ-არი ზან. ზუკ- || ზოკ- — *ზოკუ-.

ქართ. ზან-, ა-ზან-ი „დიდგვაროვანი“, „გვარდილობა (საბა)“, ა-ზნ-ა-ური.

ზან. (მეგრ.) ჟინ-ოსქუა.

სვან. ზან- (?).

მეგრული ჟინ-ო სემანტიკის მსგავსება ჟინ- „ზელა“ სიტყვასთან შემთხვევითად გვეჩვენება. ვფიქრობთ, მეგრული ჟინ-ო ისევე მიემართება ქართულ ა-ზან-ს, როგორც ხოლ-ო — ა-ხალ-ს. — ა-ზან-ი ჟინ-ო, ა-ხალ-ი ხოლ-ო სტრუქტურული იდენტურობა უმკველია. ინლაუტური ქართ. ა ზან. ი აიხსნება როგორც ო — გ → ი პროცესის შედეგი ზანურში (გ. როგავა).

ზანური ჟინ-ო ეთნონიმად გამოჩნდება შემდეგ მყარ შესიტყვებაში: ჟინ(ო) ბორია „აღმოსავლეთის ქარი“ (შდრ. წარბორა, გურულბორია = გურული ქარი; ქართ. ზან-ი, ზან-ია (ანთროპ.): ზან. ჟინ-ო (ანთროპ.).

ქართული ა-ზნ-ა-ურ-ი საფიქრებელია, რომ ა-ზან-ურ-ისაგან მომდინარეობდეს. ხოლო ჟინო-სქუა იმავე სიტყვათწარმოებას ჰგულისხმობს, რასაც შემდეგი მაგრული სოციალური ტერმინები: თავად-სქუა „თავადიშვილი“, პატრონ-სქუა „დადიანი“, ყაზახი-სქუა „გლეხი“, გაგე-სქუა „შზარელი“...

შესაძლოა ეგვე ზან- ძირი ჩანდეს სვანურ-ჩერქეზულ ზან ეთნონიმში, შდრ.: ქართ. ზან-ი, სა-ზან-ო, ზანა-თ-ი (ტოპ.) : მეგრ. ჟინო-თ-ა (ტოპ.), (ჟინო-თ-ი (ტოპ.) იმერეთში). ეთნონიმის აღმნიშვნელმა სიტყვამ რომ სოციალურად დაწინაურებული ფენის სტატუსი შეითავსოს ამის მაგალითი ცნობილია ქართველური სინამდვილიდან (შდრ. აფხაზა „ქართველური ტომი; აზნური“ — *აფხ-აზან-(ი?), როგორც ლა-ზი — ლა-ზან-).

ს.-ქართვ. *ზან- „აზანი; ეთნონიმი“ → ქართ. ა-ზან-ი, ზან-ი, ა-ზნ-ა-ური (←ა-ზან-ური) ზან. ჟინ-ო (← ჟგნ-ო — ჟონ-ო) სვან. ზან — *ჟან (ზან-ჰრ, მგ-ზან „მეგრელი“, ლუ-ზნ-უ „მეგრული“).

სვან. ზან-მანხე ბზ., ზან-მანხე ბქ., ზან-მანხე ლშხ., ზან-მანხე ლნტ. „ახალი წელი“.

ქართ. —

ზან. „ზო-მხა“ „ახალი წელი“.

ახალი წლის (წელი ახალი) გადმომცემი უძველესი კომპოზიტი ზო-მხა — *ზო-მოხა ზანურში დაკარგულია, მაგრამ არა უკვალოდ; იგი უნდა ჩანდეს სვანურ (ბზ., ლშხ.) დიალექტებში ფიქსირებულ ზო-მხა სიტყვაში. *ზო-მოხა ფუძეში მეორე ოს რელუქტია სვანურის ნიადაგზეა მომხდარი ო — ჟ — მ საფეხურის გავლით — *ზო-მოხა → *ზო-მჟხა — ზო-მხა.

უფრო მეტიც, *ზა-მანხე ტიპის კომპოზიტი უნდა გვეპოვოდა ქართულშიც, მაგრამ ქრისტიანობის გავრცელებამ ხელი შეუწყო მის გაუჩინარებას, შდრ. კალანდობა, კალანდრა, გურ.მეგრ. კალანდა „ახალი წელი“ (ლათ. Calandae).

ს.-ქართვ. *ზა-მანხე „წელი ახალი“ → ქართ. — ზან. ზო-მხა — ზო-მოხა სვან. ზა-მ-მანხე || ზან-მანხე || ზან-მ-მანხე || ზან-მ-მანხე.

ქართ. ზებ-ზაბ-, ზებ-ვა „ცემა“, მთიულ. სა-ზებ-ელ-ი „ბანის მიწის სატკეპნი ხისა“, იმერ., გურ. ზაბ-უნ-ი „ცემა რამე რბილ საგანზე“.

ზან. (მეგრ.) ჟიფ-, ჟიფ-უნ-ს „ზეპავს“, ო-ჟიფ-ალ-ი „საცემი“, ჟიფ-ილ-ი „ნაცემი“, ჟიფ-უა „ზეპაე“ სვან. —

ქართულ ზებ- ძირის ზანურ შესატყვისად მიჩნეულია ჯანური ზაბ- (გ. კლიმოვი; ჰ. ფენრიხი, ზ. სარჯველაძე), მიუხედავად იმისა, რომ ქართულში ზაბ- ვარიანტიც ბუნებრივია.

ზებ-/ზაბ- მონაცვლეობისას უფრო ძველ სახეობად ზაბ- მიიჩნევა (შდრ. ჭერ-/ჭარ- — ჭარ-), რომლის კანონზომიერი შესატყვისიც შემონახულა მეგრულში ზებ- ქართულიდან ნასესხები ფუძის სინონიმურ ფიფ- ა ზმნაში. აუსლაუტური ბ ფ შეფარდება წინააღმდეგობას ვერ შეგვიქმნის, ის ანალოგიურია ქართ. პეპელა- ზან. ფარფალი-ა მიმართებისა. ზანურის ვოკალიზმი შემდგომი გაგრძელებაა ქართ. ა ზან. ო-სი — ფიფ- —*ჟგფ- —*ჟუფ- —*ჟობ- ზაბ-.

ს.-ქართვ. *ზაბ- „ზებუა, ცემა“ → ქართ. ზაბ- — || ზებ- ზან. ფიფ- || ჟგფ- —*ჟუფ- —*ჟობ-.

სვან. ზერდ ბზ., ბქ., ლტ. ზერდ ლზ. ყველის საწური ხელსაწყო“. ქართ. (ქართლ., ქიზიყ.) ზინდ-ან-ი „საკვერავი“, იმერ. ზინდ-ალ-ი „ქვაბის მჭედელთა გრდელი“
ზან. —

ქართ. ნ სვან. რ ყველა პოზიციაში დასტურდება (შდრ. ზეგან-ი ზაგვარ... იხ. § 12. ნ → რ).

ს.-ქართვ. *ზინდ- „საკვერავი, საწური“ — ქართ. ზინდ-ან-ი || ზინდ-ალ-ი სვან. ზერდ || ზერდ —*ზინდ.

სვან. „ზერჩჷ“ „არჩაკელი (მცენარეა)“

ქართ. დუცი-.

ზან. დგრჩ-ე || დირჩ-ე.

ქართულ-ზანურ ფუძეთა ერთიანობა ცნობილია (გ. როგავა). სვანური ეკვივალენტი შემონახულია ლეჩხუმურ დიალექტში ნასესხობის სახით: სვან. ზერჩჷ — ლეჩხ. ზერჩო (ჷ-ს ვოკალიზაციით სიტყვის აბსოლუტურ ბოლოში).

საუარაუდო ზერჩჷ სვანურში მიღებულია უფრო ძველი *დჷჩრ არქეტიპისაგან დ → ზ და ჷ → ჳი პროცესების გავლით: დუცი- *დჷჩრ → *დჷჩრ → *დირჩჷ — ზერჩჷ. ჷ-ს დეუმლაუტიზაციის მომდევნო ეტაპზე ზირჩჷ — ზერჩჷ (ი → ე) უკუმიმართულების უმლაუტი განხორციელდა ჷ-ს პოზიციური გავლენით (მ. ქალდანი). პალატალური რიგის ხმოვნების წინ (ჲ, ე, ი) გ/დ — ზ გადასვლა სვანურში გავრცელებული მოვლენაა (იხ. აქვე, § 32. გ/დ → ზ) სვან. ზისხ —*დისხ

კან. დიცირი-ი „სისხლი“, სვან. ზესხ-რა — *დესხ-რა კან. დუცხუ, ზექ „შეშა“ — *დუშქა ზან. დიშქა „შეშა“, სვან. გაგღან — || გაგზან „უბელი“
 ს.-ქართვ. *დუც- „დუცი (ბალახი)“ — ქართ. დუცი ზან. დირჩ-ე
 || დგრჩ-ე (— *დურჩ-ე) სვან. ზერჩჷ — *დირჩჷ — *დჷიჩჩ — *დჷიჩჩ.

ქართ. ზვარ-ი „დიდი ვენახი“, მე-ზვარ-ე.

ზან. (მეგრ.) ჟვერ-ი „მრავალი მცენარე ერთად ამოსული (უმთავრესად ბუჩქნარი)“.

სვან. —

ქართულში დადასტურებული დიდი (ბევრი) ვენახის სემანტიკის გამოძახილად მივიჩნევთ მეგრულში გავრცელებულ მრავალი მცენარის (ერთად ამოსულის) გაგებას. მნიშვნელობის მხრივ სიახლოვე საგრძნობია.

ფორმალური თვალსაზრისით ზვარ-/ჟვერ- ფუძეთა საერთოწარმოშავლობას წინააღმდეგობა არ ახლავს; შდრ. ქართ. ა ზან. ე (— ო) — ქართ. ძარღვი ზან. ჭვრღვი — ჭორღვი, ქართ. ტუავი ზან. ტუები — *ტუობი... ასევე ქართ ზვარი ზან. ჟვერი — *ჟვორი.

ქართული ენის დასავლურ დიალექტებში (გურ., იმერ., აჭარ.) ფიქსირებული ჟვერ- ფუძე ზანური წარმოშავლობისაა, რაზეც ფორმალურ-სემანტიკური იდენტურობა მიანიშნებს.

ს.-ქართვ. *ზჷ-არ- „მრავალი ვაზი (ყურძენი) ერთად; ვენახი (დიდი)“ — ქართ. ზვარი ზან. ჟვერი — *ჟვორი.

ს.-ქართვ. *ზჷ-არ- ლექსემის შესატყვისია: აფხაზ. ა-ჟ ყურძენი“, შდრ. ა-ჟ-ქაწა „ზვარი, ვენახი“, ა-ჟ-მჟა ყურძნის მტევანი“... ხუნძ. ჟა, ბოთლ. ჟანა ყურძნის წვენი“ ჰუნზ. ჟა „ღვინო“ (ჩერქეზ. ზ/ზან „წამალი“).

სვან. ზიგ- || ზგ-, ი-ზგ-ალ, ილ-ზიგ-ალ (ალ-ზიგ-ი) ბზ., ი-ზგ-ალ (ალ-ზიგ-ი) ბქ., ი-ზგ-ალ (ელ-ზიგ-ი) ლშხ. „ესახლება“, ი-ზგ-ე „სახლობს“, ლი-ზგ-ე „სახლობა; ცხოვრება“, ლან-ზგ-ა ზს., ლნტ., ლა-ზგ-ა ლშხ. „სა-ცხოვრებელი“, მე-ზგ-ე „მოსახლე“, ლგ-ზგ-ე „დასახლებული“.

ქართ. დეგ- || დგ-, ვ-დეგ, და-დეგა, აღ-დეგინ-ება, და-ვა-დეგურ, მ-დეგო-ი, ა-დეგო-ლი, ძეგ-ლი, მე-დეგო-ი, მე-დეგარ-ი, სა-დეგური, სა-დეგომი მ-დეგო-ური.

ზან. დგ-, დგ-უ(ნ) „დაგას“, ო-დეგინ-ან-ს „აყენებს, ადგენს“, დგ-უმური „მდგომური“, და-დეგინ-ალი „სადგური, დო-დეგინ-უ „დადგომა“, დო-

ვ-ო-დგ-ინ-ი „გავაჩერე“, დგ-უნ „დგას“, ღო-დგ-ინ-ა „გაჩერება, ცხოვრება, სახლობა (ი. ყიფშიძე)“

ზანურში მხოლოდ რედუცირებული ძირი დასტურდება — *დაგ- — დგ-. ქართულსა და სვანურში ორივე სახეობა ჩვეულებრივია. სწორედ გახმრვანებულ ფუძეებში განხორციელდა დ — ზ გადასვლა სვანურში, რაც ბუნებრივია პალატალური რიგის ხმოვანთა წინ: დ + ა, ე, ი — ზ + ა, ე, ი, შდრ.: სვან. გაგადა, გაგადა „ქვედა ყბა“ — გაგადა — || გაგადა „ყბედი“; დ — ზ ეპარალელუბა გ — ზ პროცესს სვანურში სვან. ზისყ — გისყ „რწყილი“ ქართ. გრწყილ-ი — *გირწყილ-ი, სვან. ზიზ- — გიზ- ქართ. გეზ- (იხ. აქვე)... შდრ. ქართ. ძეგ-ლი — *დეგ-ლი (კ. მიქაილოვი).

სემანტიკის დონეზე სვანური „სახლობა, მოსახლე“, ახლოსა დგას ქართულის „ადგილი“ || „სადგური“, „მდგმური“ სემანტიკებთან, ხოლო მეგრული ღო-დგ-ინ-ა იმეორებს სვანურ მნიშვნელობებს („ცხოვრება, სახლობა“).

ს.-ქართვ. *დ-ეგ- „დგომა, ადგილი“ — ქართ. დეგ- — || დგ-, ა-დგ- ილ-ი ზან. დგ- — დაგ- სვან. ზგ- || — ზიგ- — *დიგ-.

ს.-ქართვ. *დ-ეგ- ძირის შესატყვისად მიიჩნევა შემდეგი სახელური ძირები მონათესავე იბერიულ-კავკასიური ენებიდან: ხუნდ. ბ-აკ — ბ-აკუ, ანდ. მ-ოკუო, ბოთლ. მ-აკუა, ქამ. მ-აკა || მ-აკუა, ტინდ., ლოდ., ბაგვ., კარ., ახვან. მ-აკუა — ბ-აკუა „ადგილი“, ხვარშ. მ-უკო || მ-ოკუო, ჰუნზ. ბ-აკ — ბ-აკუ „ადგილი“, ბეე. მ-უკოლ — ბ-უკუ-ალ „საწოლი“ ნახ. (ჩაჩნ.) მ-აგა — *ბ-აგა „საწოლი“... (შდრ. ქართ. ლ-აგ-/ლოგ-ინ-ი — *ლ- აგ-ინ-ი).

თავკიდური დ-, ბ- → || მ- გაქვევებული გრამატიკული კლასის ნიშნებია იბერიულ-კავკასიურ ენებში.

შეიძლება ვივარაუდოთ ქართული ბაკ-ი „ცხვრის სადგომი“ სიტყვის დადესტნური წარმომავლობა (ხუნდ. ბაკ, ჰუნზ. ბაკ), შდრ. ქართ. ბ-აგა ზან. ბ-ოგა...

სვან. ზიზ- → || ზგზ- → || ზზ-, ლე-ზიზ ბზ., ლე-ზგზ ლზბ. „საგზალი“, ა-ზზ-ი (ოთ-ზიზ ბზ., ოთ-ზგზ ლზბ.) „აგზავნის, ლი-ზზ-ი აგზავნა“ ქართ. სა-გზ-ალ-ი, გზ-ავ-ა, გეზ-ი, გზ-ა, მ-გზ-ავ-რ-ი.

ზან. ო-რზ-ოლ-ი (— ო-გზ-ოლ-ი) „საგზალი“, ქან. ო-გზ-ალ-ონ-ი „საკაცე“, ო-გზ-ალ-უ „სიარული“, ვი-გზ-ალ-ამ „მივემგზავრები“.

საერთოქართველური გეზ- ძირის უშუალო გავრცელებას წარმოადგენს ზიზ- || ზგზ- || ზზ- ალმორფები სვანურში. აქ ი-ს წინა პოზიცია-

ში გ — ზ გადასვლა შეინიშნება — *გიზ- → ზიზ-, რაც ბუნებრივია სვანურისთვის, შღრ. ქართ. გრწყ-ილ-ი ← გწყ-ილ-ი ← *გიწყ-ილ-ი სვან. ზისყ- ← *გიწყ- „რწყილი“...

ს.-ქართვ. *გეზ- „გაგზავნა, სვლა; გზა, გეზი“ — ქართ. გეზ-ი, გზა-, გზ- ზან. რზ- ← გზ-, გზ-(ალ-) სვან. ზზ- || ზგზ- || ზიზ- (*გიზ- ← *გეზ-).

ქართ. ზუთხ-ი (თევზ-).

ზან. ზუნთხ-ი „ზუთხი“, „მზეთუნახავი“.

სვან. —

ზანურში შიშინა *ჟუნთხ-ი ვარიანტიც უნდა გვექონოდა, რასაც ამტკიცებს აფხაზური ა-ჟუნთხგ „ზუთხი“

ს.-ქართვ. *ზუთხ- „ზუთხი“ → ქართ. ზუთხ-ი ზან. ზუნთხ-ი/უ — *ჟუნთხ-ი.

სვან. ზუნთხ ზს., ქს. „შერია“.

ქართ. ზანდ-, ზანდ-ური „ხორბლის ჭიში“.

ზან. —

სვანურში სიტყვის ბოლოში ზ ფონეტიკური დანართია. ზს განვითარება ბუნებრივი პროცესია: ქართ. თარსკ-ეს-ი „ქარის სახეობა“ სვან. თბარსკ ← *თარსკ „სეტყვა“, ქართ. ვაცკაც-ი — სვან. უესკაცხ... ზუნთხ — *ზანთ — *ზანდ-.

სვანურიდან არის შეთვისებული აღიდგური ზანთხ „შერია“

ს.-ქართვ. *ზანდ- „შერია“ → ქართ. ზანდ-ური სვან. ზუნთხ — *ზანთ — *ზანდ-.

სვან. თ-, ლე-თ ბზ., ლშხ., ლე-თ ბქ., ლნტ. „ღამე“, ლე-თ-ი ბზ., ლშხ., ლე-თ-ი ბქ., ლნტ. „წუხელ“.

ქართ. თ-, თ-ეგ-, თ-ენ-, მ-თ-ენ-ი, სა-თ-ევი.

ზან. თ-ან- „თენება“, ო-თ-ან-ჟ-ან-ს „ღამეს ათევს“, გ-ი-ფ-თ-ან-ე „ღამე ვათიე“, თ-ან-აფ-ა „აღდგომა“.

ვევარაუდობთ სვანურ ფუძეთა მიმღებურ წარმომავლობას; კერძოდ, ისტორიულად თ- ცალთანხმოვნიანი ზმნური ფუძის არსებობას, რომელსაც „ღამის+თევის“ მნიშვნელობა უნდა ჰქონოდა, ისევე, როგორც ეს ქართულსა და ზანურს დღესაც ახასიათებს. ე. ი. ლე-თ-(ი) ისტორიულად სა-თ-ეგ-ის აღმნიშვნელი იყო და ღამეს მიემართებოდა — სათეგ-ი — ღამე (ლე-თი), რაც უნდა გათენდეს.

ცხადია, ჩვენი დაკავშირება არ გამორიცხავს ქართ. თ-ეგ-/თ-ენ-ზან. თ-ან- სვან. თ-აჟ- „გაჩენა“ ფუძეთა ერთიანობას (ზ. სარჯველაძე). არა, ჩვენ მხოლოდ მის შესაძლო ეტიმოლოგიურ კავშირზე მივუთითებთ სვანურ ლე-თ/ლე-თ-ი „ღამე, წუხელ“ ლექსემებთან — სვან. თ- „თევა“ → ლე-თ-(ი) „სათევი“ → „ღამე“.

ს-ქართვ. *თ- „თევა, თენება, გაწათება“ → ქართ. თ-, თ-ეგ-, თ-ენ-, მ-თ-ენ-ი, სა-თ-ევი ზან. თ-, თ-ან- სვან. თ-, თ-აჟ-, ლე-თ-(ი) || ლე-თ-(ი).

ძვ. ქართ. -თ(ა) ბრ., მრ. რ. სუფიქსი (კაც-თ(ა), ძე-თ(ა), ძირ-თ(ა)...).

ზან. (მეგრ.) -თა.

სვან. —

ძველი ქართული მრ. რ. სუფ. -თ(ა), როგორც ცნობილია, ნათესაობითი ბრუნვის ფუნქციასაც შეითავსებს (პოლიფუნქციურია). -თ(ა) სუფიქსს შესატყვისი უნდა ჰქონოდა ქართველურ ენებში. ჩვენი ვარაუდით, შესაბამისი -თ(ა) ზანურში რელიქტის სახით შემორჩენილია შემდეგ მყარ შესიტყვეებში: მეგრ. ჰი-თა ჭინჭი || ჭი-თა ჭინს „ძირთა ძირს(ში)“, წვა-თა წვანჯი || წვა-თა წვანს „წვერთა წვერ-ს(ში), ზვა-თა ზვალე || ზვა-თა-ზე „მარტოხელი“, ძა-თა ნძალ-ი/ო „ძალთა ძალით“...

წარმოდგენილ მეგრულ მასალაში -თა სუფიქსი გარდა ნათესაობითის ფუნქციისა მრავლობითობის ნიუანსსაც შეითავსებს.

ს-ქართვ. *-(ა) → ქართ. -თ-ა ზან. -თა.

სვან. თალ „სოლი“

ქართ. (მთიულ., გუდამაყრ., მოხ.) თალ-ი „რკინის სალტე“

ზან. თურ- „ო-თურა“, „რკინის სოლი“

ზანურში მოსალოდნელი თურ- ფორმა უნდა ჩანდეს გერულ ო-თურ-
რ-ა- „რკინის სოლი“ სიტყვაში, რომელიც ზანური წარმომავლობისაა.

ს.-ქართვ. *თალ- „სოლი, სალტე“ → ქართ. თალ-ი ზან. თურ-
ო-თურ-ა სვან. თალ.

ქართ. თარგ-ი, თარგ-ვა, თარგ-ავს „ჭრის“.

ზან. თნგ- || თინგ- „ჭრა“, თგ/ინგ-უნს „(გამო)ჭრის“

რგ თანმიმდევრობა ზანურში (მეგრულში) ნგ-თი შეიცვალა. მოვლენა

(რ → ნ) გავრცელებული ფონეტიკური პროცესია (ცუნგა ყრუ“ — ცურ+გა
(შდრ: ყურ-უ „id“), გვნძე || გვრძე გრძელი, ნტინ-ი || რტინ-ი ლტოლ-
ვა...) ხშულ და სიბილანტ აფრიკატ თანხმოვანთა წინა პოზიციაში.

ხმოვანფარდობა ქართ. ა ზან. გ/ი ამოსავალში ოს-ს ვარაუდობს
ზანური დიალექტებისთვის (გ. როგავას წესი).

ს.-ქართვ. *თარგ- ჭრა; თარგი“ → ქართ. თარგ-, თარგ-ი ზან.
თნგ- → || თინგ- (- *თორგ-).

სვან. თაშ ზს., ლნტ., თაშ ლშ. „ყველი“.

ქართ. თესლი-ი.

ზან. თას-ი „თესლი“.

ზანურ-სვანურში დეტერმინანტი -ლ დაკარგულია. თუმცა სვანურის
თაშ-ტუმ ფორმაში -ლ რეფლექსის სახით (-ტ) შენარჩუნებულია. -ტ
(- ლ) სუფიქსის ზეგავლენით განხორციელდა ე → ა || ა უკუმიმართუ-
ლების უმლაუტი (შ. ქალდანი) : *თეშ-ტ → თაშ-ტ → || თაშ || თაშ¹.

უფრო საინტერესოა მნიშვნელობის ცვლა სვანურში — თესლი
→ ყველი. ცხადია, თესლი სემანტიკაში ენაში თავდაპირველად
კვეთის, დვრიტას სინონიმად გამოიყენებოდა, საიდანაც მოგვიანებით
ყველის შინაარსი განვითარდა: თესლი → დვრიტა → ყველი, შდრ.
მეგრ. თას-ი „თესლი“ → მარწვინიშ თასი = მარწვინის დვრიტა.

ზანურში მნიშვნელოვანია ხ → შ → ს პროცესი — თას-ი - *თაშ-
ი, შდრ. ქართ. წვეთ- ზან. ჭვათ- → || წვათ- (გ. როგავა).

¹ დღეს გავრცელებული ლა-შ-ი ბხ., ლა-შ-ი ბქ., ლა-შ-ი ლშ., ლა-შ-ი ლტ. „თესლი“
წარმოშობით თეს- → თაშ „თესვა“ ზმნურ ფუძეთაგან ნაწარმოები მიმღობებია: *ლა-
თაშ-ი „სათესი“ — *ლა-თაშ-ი — ლა-შ-ი „თესლი“ — ა-ლა-შ-ი „თესავს“...

ს.-ქართვ. *თეს-ლ- „თესლი“ → ქართ. თეს-ლ-ი ზან. თას-ი
— *თაშ-ი სვან. თაშ- || თაშ-(ჟ) — *თეშ-ჟ.

სვან. თეჟრ- || თეჟრ-, ხ-ე-თეჟრ/-წლ || ა-თეჟრ-წლ-ი ბზ., ხ-ე-
თეჟრ-წლ || ა-თეჟრ-წლ-ი ლშხ., ხ-ე-თეჟრ-წლ || ა-თეჟრ-აღ-ი ლნტ.
„თვალყურს ადვენებს, ათვალეირებს“

ქართ. თვალ-ი, ა-თვალ-იერ-ებ-ს.

ზან. თოლ-ი „თვალ“, ნა-თოლ-ჟ „განათვალ“

ზმნური ფუძე უფრო ზუსტად წარმოაჩენს ს.-ქართვ. თჟალ- ძირის
სვანურ ეკვივალენტს. აქ ცვლილება მინიმალურია — თეჟრ- — *თჟერ-
(შდრ. თჟ(რ)-ალ „თვალეზი“), სადაც ე-ს სიგრძე (ე) ჟ-ს გაუჩინარების
საკომპენსაციო უნდა იყოს. ლ → რ-სათვის სვანურში იხ. § 6.

ს.-ქართვ. *თჟალ- → ქართ. თვალ-ი, თვალ- ზან. თოლ-, თოლ-ი
სვან. თე(რ) || თეჟრ- — *თჟერ-.

სვან. თოდ ზს. „შულა“, ი-თჟდ-ი ზს., ლშხ. „იქსელავს დართულ
ძაფს“.

ქართ. თელ-, თელვა „მატყლის შენაბღვა (საბა)“

ზან. —.

აუსლაუტში განხორციელებული ჩანს ლ — დ ფაკულტატიური ფო-
ნეტიკური პროცესი (იხ. ლ — დ § 2.).

უჩვეულოა ხმოვანთა შესატყვისობა ქართ. ე სვან. ო. შესაძლოა,
ისტორიულად გე(ჟე) თანმიმდევრობის დაშვება ფუძე-ენაში, ამას თით-
ქოს ლაშხურის ჩვენება უკერს მხარს: ო-ხ-თჟად, ენ-თჟადნ-ე, ენ-თჟად-
ე, თუმცა ქართ. შქერ-ი სვან. შგორ-.

ს.-ქართვ. *თ(ჟ)ელ- „ქსელვა; თელვა“ → ქართ. თელ- სვან.
თოდ || თჟდ- || თჟად- — *თჟელ-.

სვან. თომ-ირ ბზ., ბქ., ლნტ., თომ-ურ ლშხ. „ბურვაკი“

ქართ. თელ-ი „გოჭი“

ზან. თილ-ა (— თულ-ა), თუ(ლ-) „გოჭი“

-ის საკუთრივ სვანური სუფიქსია, რომელიც მხოლოდ სვანურ შე-
სატყვისებში დასტურდება (შდრ. ქართ. ახ- სვან. აშ-ირ „ასი“...).

გამოყოფილი სვან. თომ- ძირი მიღებულია ლ — მ (იხ. § 4.) და
ა → ო პოზიციური გადასვლით. ა-ს ლაბიალიზაცია მომდევნო მ-ს მიეწე-
რება (გ. მაქავარიანი).

ს.-ქართვ. *თალ- „გოჭი, ბურჯაყი“ → ქართ. თელ-ი ზან. თულ || თილ-ა (- თულ-ა) სვან. თომ-ირ || თომ-ურ ← *თამ-ირ - *თალ-ირ.

ქართ. თომ-ი/ა, თომ-, გა-თომ-ე-ა, გა-თომ-ილ-ი.

ზან. (მეგრ.) თგშქვი || თიშქვი „თოვლქყაპი“

სვან. —.

თომი ~ თოვლქყაპი შესატყვისობა სემანტიკურ დონეზე დასაშვებია.

ზანური გახმოვანება მეორეულია. თავდაპირველად საერთოქართველურ თომ- ფორმას აქ *თუშქ- უნდა მოეცა — ქართ. თ ზან. უ, ქართ. შ ზან. შქ. მეგრულ-ქანურისთვის დამახასიათებელი უ/ო → გ — || ი გარდაქმნით *თგშქ-ი || *თიშქ-ი გვექნებოდა, საიდანაც მომდევნო ეტაპზე გ-ს ფონეტიკურად განვითარებით თანამედროვე ფორმები მივიღეთ.

ს.-ქართვ. *თომ- „ყინული, თოვლქყაპი“ → ქართ. თომ-, თომი ზან. თიშქვი ||: თგშქვი ← *თუშქ-ი.

სვან. თუეთუნე || თეთუნე ბზ., თენე ბქ., თუეთუნე ლშხ., თუეთუნე ლნტ. „თეთრი“.

ქართ. თეთრ-ი, თეთრ-დ-.

ზან. თუთ-ია.

ზანურში თეთრ-ის შესატყვისი ფუძე არ იყო გამოვლენილი. ვფიქრობთ, უმართებულო არ უნდა იყოს თუთ-ის შემოტანა სიტყვათა ამ რიგში. შეიძლება მივუთითოთ ზუსტ სტრუქტურულ ანალოგზე (ქართ. ლელუ- ზან. ლულ- — თეთუ- : თუთ-ია).

თეთრი/გერცხლი საერთო სემანტიკური ველის წევრებია.

ს.-ქართვ. *თათუ-რ- „თეთრი“ → ქართ. თეთრ-ი ზან. თუთ-ია — *თოთგ-ია სვან. თენე || თუეთუნე || ← თეთუნე.

სვან. თქ-, ხ-ა-თქ-ე ბზ., ბქ., ხ-ა-თქ-ე ლშხ. „საარაყეს აყენებს“, ლა-თქ-ა „საარაყე“, რთქ- „არაყი“.

ქართ. რთქ- „არაყი“

ზან. რთქ-.

ქართულ-ზანურში სათანადო ფუძე დაკარგულია, მაგრამ არა უკვალოდ, სომხური ცქი — *რთქი „არაყი“ ქართველური ენებიდან ჩანს შეთვისებულად.

ს.-ქართვ. *თქ- „არაყი“ — ქართ. 'თქ-' ზან. 'თქ-' სვან. თქ-
ლპ-თქა.

სვან. თქუიმ-, თქუიმ-ე ზს., თქუმ-ე ლშხ. „აქრობს“.

ქართ. ნთქ- „ნთქმა, შთანთქმა“

ზან. ნთქ-ერ- || ნთქ-ორ-, ნთქ-ორ-უნ-ხ „შთანთქავს“.

-უმ სვანურში ფუძესშეზრდილი თემის ნიშანი უნდა იყოს, მსგავსი
ფუნქციისა ჩანს მეგრ. -ორ || -ერ.

ს.-ქართვ. *(ნ)თქ- „შთანთქმა“ — ქართ. ნთქ- ზან. ნთქ-ორ- ||
ნთქ-ერ- სვან. თქ-უმ- → || თქ-უიმ-.

სვან. თხ-ეკ-, ხ-ე-თხ-კ-ენ-ი ზს., ლშხ., ხ-ე-თხ-ეკ-ენ-ი ლნტ. „ესხმე-
ბა, ეწვეთება“

ქართ. თხ-ეკ-/თხ-ი(გ)-, სი-თხ-ე.

ზან. (მეგრ.) ნთხ-აფ-ა (ქნ-ნთხ-აფ-ე „არწყიე“).

ჩვენს მიერ მოხმობილი სვან. თხ-ეკ-, მეგრ. ნთხ- (-თხ-) იგივე ფუ-
ძეებია, რაც ჰან. ნთხორ- „ღებინება“, სვან. ლი-თხ-უნ-ე „პირღებინება“,
ა-თხ-არ „გასკდა“, ლი-თხ-რ-ე „სითხიანი კურკლის გახეთქვა“, რომელთაც
აღრე სამართლიანად აკავშირებდნენ ქართ. თხ- „სითხე, თხევა“ ძირთან
(ლ. ნადარეიშვილი). აქვე შემოსატანია ქართ. თხრა-მ-ლი ზან. თხ-ომ-
ურ-ი სვან. ლე-თხ-რ-ე „მუწუცი“

ს.-ქართვ. *თხ- „სითხე, თხევა“ — ქართ. თხ-, თხ(რ)-ამ-ლ-ი, სი-თხ-
ე ზან. ნთხ-, ნთხ-ორ-, თხ-ომ-ურ-ი. სვან. თხ-ეკ-, ლე-თხ-რ-ე, თხ-უნ-,
თხ-არ- || თხ-რ-.

სვან. თხნ-რ-ე ბზ., ლშხ., თხწ-რ-ე უშგ., თხე-რ-ე ბქ., ლნტ. „მგე-
ლი“, თხნ-ლ-, ხ-ე-თხნ-ლი „ეძებს“, ლი-თხნ-ლი „ძებნა“, მე-თხნ-მარ ბზ.,
ლნტ., მე-თხნ-არ ბქ., მე-თხნ-მარ ლშხ. „მონადირე“, ლპ-თხნ-იარ || ლპ-
თხნ-მარ ბზ., ლა-თხნ-არ ბქ., ლა-თხნ-მარ ლშხ., ლა-თხნ-არ ლნტ. „სა-
ნადირო“, ი-თხნ-არ ბზ., ლნტ., ი-თხნ-არ ბქ., ი-თხნ-მარ ლშხ. „ნადი-
რობს“.

ქართ. თხეგ-, ი-თხეგ-ლი-ლ-ა „თვეზაობდა, ნადირობდა“, თხეგ-ლ-ა
„თვეზაობა“, მ-თხეგ-ლ-არ-ი „მონადირე, მეთევეზ“.

ზან. —

აქ ჩამოთვლილ ფუძეთა ერთიანობა ცნობილია (ნ. მარი). ჩვენ სი-
ტყვათა ამ რიგში დამატებით შემოვიტანეთ სვანური მ გ ლ ი ს აღმნიშ-
ვნილი ალომორფები, რომლებიც ფორმალურად ახლოს დგანან თხეგ-,
თხნ-, თხნ-(ლ-) ზმნურ ძირებთან. სემანტიკურად სვანურ მ გ ე ლ ს ა

(ნადირსა) და ნადირობას შორის ისეთსავე მიმართებას ეხედავთ, როგორსაც — ქართულში: ნადირი — ნადირობა.

ს.ქართვ. *თხ-ეჟ- „ნადირობა (მგელზე)“ → ქართ. თხევ-ლ-, თხევ-, მ-თხევლ-არი სევან. თხე-რ-ე || თხჷ-რ-ე || თხე-რ-ე — *თხეჟ-ლ-ე; თხე-ლ — *თხ-ეჟ-ლ- || თხე- — *თხეჟ-.

ს.ქართვ. *თხ-ეჟ- „ნადირობა (მგელზე)“ ძირი უკავშირდება მონათესავე იბერიულ-კავკასიურ ენათა ძალღის აღმნიშვნელ ფუძეებს: ს.ნახ. ფჰ-ჟ (მრ. რ. ფჰ-არ-ჩ) „ძალი“, ხუნძ. ჰჟე, ახვახ. ხჟამ, კარატ. ჰჟე || ჰჟამ, ქამალ. ხჟამ, ბაგვ. ჰჟამ, ბოთლ. ხჟამ, ლოდ. ხჟამ, ანდ. ხომ — ხჟამ... დარგ. ხა, თაბ. ხუმ, აღულ. ხუმ, რუთ. ხჟე, წახ. ხჟა, ხინ. ფხრა, კრიწ. ხჟარ, ბუღუბ. ხორ — ხჟარ, უდ. ხა — ხჟა „ძალი“ ეგონებთ ძალღი/ნადირობა/მგელი სემანტიკური მიმართება პრობლემური არ უნდა იყოს.

სევან. თხ-, ა-თხ-ამ „ახვედრებს, აპოვინებს, თავსუყრის“.

ქართ. მ-თხ-ჟ-, მ-თხ-ჟ-ეჟ- „შეხვედრა, შემთხვევა“

ზან. (მეგრ.) ნთხ-აფ-ა „დაცემა, თავდასხმა“, ქან. ნთხ-, მ-ი-ნთხ-ჟ „მკრა“, „მემთხვია“.

ამასვე უნდა დავამატოთ კიდევ ერთი სევანური ზმნა ხ-ა-თხ-ჟ ბზ., ლნტ., ხ-ა-თხ-ამ ლშ. „შურს, ეხარბება“ (მდრ. მეგრ. ნთხ-, მ-ი-ნთხ-ჟ-(ნ) „სუნე მცემს“). „სიხარბის“ ნიუანსი სევანურში სუნის (ეგმისაგან) განვითარდა. რასაც ეპარალელბა ქართული შურ-ი, შურ-ს „ეხარბება“, რომლის წყაროსაც ზანური შურ-ი „სუნ-“ წარმოადგენს (საკუთრივ ქართული ხურ- „სურს“ სუნ-სუნლ-ის ალომორფად გვეჩვენება. იხ. აქვე, სევან. შონ-).

ს.ქართვ. *(მ)თხ- „შემთხვევა, შეხვედრა, მთხვევა“ → ქართ. მ-თხ-ჟ- ზან. ნთხ- (-თხ-) სევან. თხ- || თხ-ამ-.

სევან. თხ-ეჟ-, ხ-ე-თხ-ეჟ-ნი ზს., ლშ., ხ-ე-თხ-ეჟ-ნი ლნტ. „გადაეკიდება“, მ-ა-თხ-ჟფ, ლჷ-ხ-თხ-ჟფ ბზ., მ-ა-თხ-ეჟ, ლე-ხ-თხ-აჟ ლშ., მ-ა-თხ-აჟ, ლჷ-ხ-ე-თხ-აჟ ლნტ. „მონადები, მოედვა (აჭყვა)“.

ქართ. რ-ა-თხ- || რ-თხ-, გარდა-რთხ-მ-ა „გადაფენასავით (საბა)“, ფშ. თხ-ეჟ- „გადაეკიდება, მოეკიდება“

ზან. თხ-ეჟ- || თხ-იმ- „გაქიშვა, გადაქიშვა“.

ქართველურ ფუძეთა შედარება არკვევს, რომ -ეჟ/-ჟფ ფუძეს შეზრდილი თემისნიშანია სევანურში (იხ. § 39-40).

სევანურ მათხჟ ფუძესთან ახლოს დგას სტრუქტურულ-სემანტიკურად სომხური მართახაჟ-ლუჟ „ღამურა“ — „გადაეკიდებელი“ (მდრ. სევან.

მეთხეფე || მეთხფე „გადაკიდებული“, მათხეფ || მათხწფ „ლამურა“), რაც სვანურიდან სესხებით აიხსნება.

ს.-ქართვ. *თხ- „გადაკიდება, გადაყენა“ → ქართ. თხ-, რა-თხ-, თხ-ეფ- ზან. თხ-იმ- || თხ-გმ- სვან. თხ-ეფ- || თხ-წფ- || თხ-აფ-, შა-თხ-წფ, შე-თხ-ეფ-ე || შე-თხ-ფ-ე.

სვან. თხჟას || თხჟაშ || თხისჟ || თხიშჟ „ბუსუსი, ქინკლი, ლინ-ლილი“, თხის-წრ ბზ., თხისჟ-წრ ბქ., თხის-წრ ლშხ., თხის-წრ ლნტ. „ქინ-ქლიანი“

ქართ. თხის-ურ-ი „თიეთიკი, თმა“.

ზან. (შეგრ.) თხვას- || თხვაშ- „გამოყრა (მუწუკების, ჭორფლის...), თხვას-ილი-ი || თხვაშ-ილი-ი „გამოყრილი“.

სვანურში უფრო ძველ სახეობად თხისჟ || თხიშჟ გვესახება — თხისჟ || თხიშჟ → *თხწს/შჟ- → თხჟას/შ (შ. ქალდანის წესით).

საყურადღებოა ს/შ მონაცვლეობა ზანურ-სვანურ ფუძეებში. ცხადია, ს — შ — || ს.

ს.-ქართვ. *თხისჟ-(ირ-) „თიეთიკი, ქინკლი“ → ქართ. თხის-ურ-ი ზან. თხვას- || შ- ← *თხიშჟ- სვან. თხჟას || თხჟაშ ← || თხიშჟ.

სვან. თგ ლშხ., თგ-ირ ზს., თგ-გრ ლნტ. 1. „წვეტიანი ჩხირი, წკირი“, 2. ზს. „სადგისი“; ხ-ა-თგ-გნ-ე (ლო-ხ-ჟ-თგ-გნ ბზ., ლო-ხ-თგ-გნ ლშხ.), ხ-ა-თგ-ი (ლო-ხ-ჟ-ა-თგ-გნ) ლნტ. „არკობს, ასოპს“; ბქ. „ნისკარ-ტით ჩხვლეტს“

ქართ. რდგ-?, სა-დგ-ის-ი.

ზან. რდგ-?, რ-დგ-იშ-ი „სადგისი“

-ირ სახელური სუფიქსია სვანურში (შდრ. თომ-ირ თელ-ი თუ; აშ-ირ ას-ი რშ-ი...).

თგ- || თგ-ირ იმასაც აჩვენებს, რომ ს.-ქართვ. ძირი გაზმოვანებუ-ლი უნდა ყოფილიყო (ამაზე სხვა იბ.-კავკასიურ ენათა ინფორმაცია ცო-თითებს — ხუნძ. როკენ „სადგისი“, ნახ. თგ- „კერვა“...).

ს.-ქართვ. *ღVგ- „სადგისი; სობა, რკობა“ → ქართ. დგ-, სა-დგ-ის-ი ზან. დგ-, რ-დგ-იშ-ი სვან. თგ-, თგ || თგ-ირ ← *დგგ-.

სვან. ილჷ ზს., ქს. „შველი“.

ქართ. ილემი „ირემი“ (ტობ.).

ზან. ირემი „ირემი“, ო-ირემჷ (ტობ.) = სა-ირმჷ.

ირემ-თან დაკავშირებული ტოპონიმი ჩანს ქართული ილემი, რომელმაც ირმის აღმნიშვნელი უძველესი საკუთრივ ქართული ფორმა შემოგვინახა. ლ ვარიანტიანი ფუძის უძველესობაზე სვანური ილჷ „შველი“ მეტყველებს. იგი ისტორიულად განზოგანებული *ილაჷ- ტიპისა უნდა ყოფილიყო. აუსლაუტში ვ || მ მონაცვლეობა ცხოველთა სახელწოდებებში ზანურისთვისაც და ქართულისთვისაც დამახასიათებელია, შდრ.: ქართ. არჩვი || არჩემი (ბ. გიგინეიშვილი) ზან. ერკქემი „არჩვი“, ს. ქართ. *არჩავი; ქართ. ლღავი || ლღამ/-ნი ზან. (მეგრ.) ღღამი „ღიღი თევზი“... ასევე ქართ. *ილღვი || ილემი ზან. ირემი სვან. ილჷ. ლ → რ გადასვლით ზანური გამოირჩევა ქართველური ენებიდან. ამიტომაც ირემი მეგრულ-ქანური გვგონია (შდრ. აგრეთვე ვ — მ ქართ. (სპარს.) დღვი → მეგრ. დემი...).

წარმოდგენილი ეტიმოლოგია ირემ-სიტყვისა გამორიცხავს უსაფუძვლო ვარაუდს მისი ფინური (?) ჰირვი „ლოზი“ ლექსემისგან მომდინარეობის შესახებ (გ. მელიქიშვილი). რაც შეეხება სემანტიკურ მიმართებას შველი ~ ირემი, იგი სავსებით დასაშვებია, შდრ. ქართ. შველი ზან. (ქან.) მ-სქვერი „ირემი“

ს. ქართ. *ი-ლაჷ- „ირემი; შველი“ → ქართ. ილემი ← *ილღვი || *ილაღი¹ ზან. ირემი ← *ილემი — *ილოღი სვან. ილჷ — *ილაჷ.

ს. ქართ. *ი-ლაჷ- „ირემი, შველი“ არქეტიპის შესატყვისია: ს.-ნახ.

*ლუჷ „შველი“, შდრ.: ინგ. ლიფგ — *ლუჷ-იგ, ჩაჩნ. ლუ — *ლუჷ.

ქართ. იშელ-ი „საღორე სახლი (საღორეა) (საბა)“

ზან. (მეგრ.) ოსქუ „საღორე“

სვან. —

თავკიდური ო ქართულში, ო ზანურში დერივაციული პრეფიქსებია (nomina loci ი-დაყვ-, ო-გურდიგ..., ზან. ო-კიდ-ო(შა) „აკიდო“, ო-რდო „ადრე“...).

¹ იქნებ ქართული ორაო — *ილაღი „ნარნარად ფრენა“ უძველეს დროში ირმის ნახტომს აღნიშნავდა და მატერიალურად *ილაღ-ი „ირემი“ ფუძის ერთ-ერთი ფონეტიკური ვარიანტია.

o-შელ- o-სქუ შეპირისპირებისას საინტერესოა -ელ -უ შეფარ-
დება, რაც ცნობილი მოვლენაა სიტყვის ბოლოში — შდრ.: ქართ. ჰელ-ი
ზან. ზუ-, ქართ. წნელ-ი ზან. ჰინუ-, ქართ. წელ-ი ზან. ჰუ-...

მეგრული ოსქუ იმითაც არის მნიშვნელოვანი, რომ აქ სახეზეა შქ
ისტორიული კომპლექსის გასისინების უტყუარი ფაქტი — ოსქუ —*ოშქუ
„სალორე“.

ეფიქრობთ, ზემოთ მოცემული დაკავშირება გამორიცხავს ზან. ოს-
ქუ-ს რამენაირ კავშირს ქართ. ეშვი „ტახი“ ლექსემასთან (გ. კლიმოვი).

ს.-ქართვ. *(ი)-შელ- „სალორე“ → ქართ. o-შელ-ი ზან. ო-სქუ
—*ო-შქუ.

სევან. იშთხუ „წიხლი“.

ქართ. (შობ., მთიულ.) თხუს-ი „მსხვილფეხა საქონლის კოკი“.

ზან. —

ქართ. თხუს- ფორმას კანონზომიერად შეესატყვისება სევან. იშთხუ —
ქართ. თხ სევან. თხ, ქართ. ხ : სევან. შ, ქართ. უ სევან. უი (— უ).
ოღონდ სევანურში უ-ს დიფერენციაციის მომდევნო საფეხურზე ი-სთვის
დამახასიათებელი მეტათეზისის გამო ძირი გარეგნულად ძალიან შეიცვალა
→ *თხუშ-ი → *თხუშ → *თხუიშ → იშთხუ (იცხუ —*ცხიუ „მსხალი“).

სემანტიკური მიმართება საქონლის კოკი ~ წიხლი ბუნებრივი ჩანს.

ს.-ქართვ. *თხუს- კოკი, წიხლი" → ქართ. თხუს-ი სევან. იშთხუ
(— *თხუიშ).

სევან. იშუ ზს., ლტ., ისუ ლშ. „რბილეული, რბილი (ხორცი)“.

ქართ. ასო ეწოდების ჯელსა ანუ ფერჯა, გინა თითოეულთა ნა-
კვეთთა კაცისასა (საბა)“.

ზან. (მეგრ.) ოშე „შუა ნაწილი“.

ქართველურ ფორმათა ანალიზისას ყურადღებას მიიპყრობს ანლაუ-
ტური მიმართება ხმოვნებში ქართ. ა სევან. ი, რაც არაიშვიათად სხვა
მასალაშიც დასტურდება (შდრ. ქართ. ძალ- სევან. ჭილ „სიმი“...). სეა-
ნურის მდგომარეობა გვიანდელია და გვეჩვენება, რომ შუალედური საფეხ-
ური გ ირაციონალური ხმოვნისა უნდა ყოფილიყო — იშუ —*ჯშუ
—*აშუ. თუ რა კანონზომიერებას ექვემდებარება ა — გ — ი პროცესი,
ჩვენთვის გაუგებარია.

ს || — შ მონაცვლეობა სევანურში ასახავს შიშინა სიბილანტთა გა-
შიშირების (გასისინების) მესამეულ ვითარებას: ს.-ქართვ. ს → სევან. შ → ს,
რაც ზანურისთვისაც არ არის უცხო (იხ. აქვე, § 23.).

ბოლოკიდური -ჟ სევანურში და -ო ქართულში საერთოქართველუ-
რიდან მომდინარე -ო სადერივაციო აფიქსია.

ს.-ქართვ. *ახ-ო „სხელის ნაწილი“ → ქართ. ახ-ო ზან. ოშ-ე
სევან. იხ-ჟ || — იშ-ჟ —*ჯშ-ჟ —*აშ-ო.

სვან. კაბ- || კბ-, ხე-კბ-წლ ბზ., ხე-კბ-წლ ბქ., ხე-კაბ-წლ ლშხ., ხე-კაბ-წლ ლნტ. „ეფერება“.

ქართ. ტკბ-, ე-ტკბ-ი-ს, ტკბ-ებ-ა, ა-ტკბ-ობ-ს, მი-ტკბ-ებ-ა, მე-ტკბ-ებ-ა, ი-ტკბ-არ-უნ-ებ-ს, ტკბ-ილ-ი.

ზან. (მეგრ.) ტკაბ-, გე-ტკაბ-ეს „ტკბილად მიირთვეს (დალიეს)“, ტკაბ-უნ-ა(ნ) „ტკბებიან“, ტკაბ-უ-ა.

ზანურში ა განზოგვანების არსებობა ქართულისთვის ტკებ- არქე-ფორმას გვაგარაულებინებს. სვანურშიც ისტორიულად ე განზოგვანებას ვეარაუდობთ, ე — ა ჩვენს შემთხვევაში ასიმილაციურია და მიეწერება მომდევნო -აღ ზმნურ სუფიქსს. აქვე თავს იჩენს ტკ → კ სვანური სიტყვის ანლაუტში — *ტკებ- → კებ- → კაბ- || კბ-. ტკ- კომპლექსის გამარტივების სხვა შემთხვევები ცნობილია: სვან. კამგლ || კამილ — *ტკაუ-ელ : ქართ. მ-ტკაე-ელ- : ზან. (მ) ტკო-უ || ტკ-უ, სვან. ტაეც — კეც — ტკეჩ ქართ. ტკეჩ-ი „წნელი“ (იხ. აქვე, § 33.).

სემანტიკური მიმართება ტკ ბობა — ფერება ბუნებრივია, შღრ. ეფერება = ატკბობს.

ს.-ქართვ. *ტკ-ებ- „ტკბობა, ფერება“ → ქართ. ტკბ-, ტკბ-არ-, ტკბ-ილ-ი ზან. ტკაბ- სვან. კბ- || კაბ- — *კებ- — *ტკებ-.

სვან. კაბ-წდ ბზ., კაბ-წ ჩბზ. „პირუტყვი, რომელსაც წელზე ან ფეხზე თეთრი ზოლები გაჰყვება“.

ქართ. (იმერ., გურ.) კაბ-ელ-ა „ქრელი (შავთეთრა) საქონელი“, გურ. კაბ-ია (შღრ. ქეგლი-ი).

ზან. (მეგრ.) კობობა ← *კობ-ობ-ა „კაბია, კაბელა“.

სვან. -წდ || წ ქართულ -ია (კაბ-ია) სუფიქსს ეფარდება, ხოლო ზანურში -ობ-ა ქართული -ელ-ა დაბოლოების ეკვივალენტია.

ს.-ქართვ. *კაბ- „თეთრი, შავთეთრი, ქრელა“ → ქართ. კაბ-ელ-ა, კაბ-ია ზან. კობ-ობ-ა ← *კობ-ობ-ა სვან. კაბ-წდ || კაბ-წ.

სვან. კადწრ ზს., ლნტ., კადარ ლშხ. „ხმელი ადგილი“

ქართ. (გურ.) კადონ-ი „კოცონი“, კადინ-ა „მძიმე დიდი ცეცხლი“.

ზან. —

სემანტიკური სხვაობა ქართულსა და სვანურს შორის შესამჩნევია; სიხმელე, გაზურება უნდა იყოს ის ნიჟანსი, რაც აერთიანებს კოცონსა და ხმელ ადგილს (ლგ-კლარ-ე „გამხმარი“).

სვანურში სახეზეა ნ → რ გადასვლა (იხ. § 12).

ს.-ქართვ. *კად-ან-გახმობა" → ქართ. კადონ-ი || კადინა სვან. კადწარ || კადარ, ლგ-კდარ-ე.

სვან. კად-წარ ზს., ლნტ., კად-არ ლშხ. „ხმელეთი“.

ქართ. (ქართლ., გურ., იმერ.) კედ-არ-ო „ქვეყანა, მხარე“, ლეჩხ. კედ-ერ-ო „მხარე, ნაპირი“, კიდ-ე „ნაპირი“, კიდ-ე-გან-ი.

ზან. (მეგრ.) კად-, ლა-კადა „მთის განაპირა მხარე“, კად-არ-ი (ტოპ.), „კად-ა“.

სვანურისთვის ისტორიულად *კედ-არ ტიპის ფუძე ივარაუდება, სა-იდანაც სუფიქსისეული ა-ს ზეგაყვანილი ე → ა → ა უკუმიმართულების გადაბგერება განხორციელდა (მ. ქალდანი).

კედ- გახმოვანების უწინარესობაზე მიუთითებს ზანური კად- ძირი (შლრ. ქართ. ე ზან. ა), ამიტომ ქართული კიდ-ე დისიმილაციური ვარიანტი ჩანს *კედ-ე ისტორიული სახეობისა ქართ. *კედ-ე ზან. კადა — იმერ. კადა „კედელი (საცეხველისა)“.

საკითხი ისმის ზემოთაღწერილ ფუძეთა მიმართების შესახებ ს.-ქართვ. კედ-ელ- ლექსემასთან.

ს.-ქართვ. *კედ- „ნაპირი, კიდე, მხარე“ → ქართ. კედ-, კედ-არ-ი, კიდ-ე — კედ-ე ზან. კად-, კად-ა სვან. კად-წარ || კად-წარ ← *კედ-არ.

სვან. კათხ ზს., ქს. „ხის ფეხებიანი სასმისი“, კათხ-ტაბჰჷ „ქელები“.

ქართ. კათხა „ხის მოზრდილი სასმისი“.

ზან. (მეგრ.) კო(რ)თხო „ხის ჭურჭელი (მარცვლეულის საწყაო)“.

ქართული ენის დიალექტებში გავრცელებული (გურ., ზ. აჭარ., ლეჩხ.) კოთხო ზანიზმად კვალიფიცირდება (შლრ. ქართ. ა — ა ზან. ო — ო); შემთხვევითი არც ის ფაქტია, რომ საბას თავის ლექსიკონში კოთხო არ შეუტანია. ეტყობა, სესხება უფრო გვიანდელ პერიოდში მოხდა.

ქართველურ ლექსემათა სტრუქტურულ-სემანტიკური ერთიანობა ადვილი დასაწახნია.

ს.-ქართვ. *კათხ-ა „კათხა; კოთხო (ხის)“ → ქართ. კათხ-ა ზან. კოთხო-ო სვან. კათხ — *კათხ-ა.

ს.-ქართვ. *კათხ-ა ძირის შესატყვისებია: ინგ. ცოართხაღლ, ჩაჩნ. ცუოართხაღლ „ჭურჭელი“; ანდ. კონტაა, კარატ. კუანტაა, კამ. კონტაა, ლოდ. კუანტაა..., დიდ. ყილწუ, ხვარშ. კულწუ, დარგ. ყაგა, ლეზგ. ყუჭქ, თაბ. ყამე, წახ. კუყ კოვზი“

ქართ. (აჭარ.) კაკ-ან-, კაკ-ან-ა-მ „ბატკანი“
ზან. (მეგრ.) კოკ-ორ-ი „ვირის ნაშიერი, ჩოჩორი“
სვან. —

სვანურში შესაბამისი ფუძე არ არის გამოვლენილი.

ქართულ კაკ-ან- სიტყვას კანონზომიერად შეესატყვისება ზანურ
კოკ-ორ-. ბოლოკიდური -ან/-ორ შეფარდება შეიძლება მორფოლოგიური
იყოს. თუმცა ქართ. ნ ზან. რ სხვაგანაც დაჩნდება (შდრ. ქართ. სვან-
ზან. შურ-ო, ქედან-ი ქილორ-ი).

ლეჩხუმურ დიალექტში გავრცელებული კოკორ-ი „მეტრუკი“ ზა-
ნურ წყაროს ვარაუდობს.

სემანტიკური მიმართება ბ ა ტ კ ა ნ ი ~ ჩ ო ჩ ო რ ი საესებით და-
საშვებია და ნ ა შ ი ე რ ი ს შემდგომ მორფოლოგიად გვესახება.

ს.-ქართვ. *კაკ-(ან-) „ნაშიერი (ვირის, ცხერის...)“ → ქართ. კაკ-ან-
ა-მ ზან. კოკ-ორ-ი.

სვან. კან-, კან-ჰრ ჰუჰყიანი“

ქართ. ყანდ-ი „სიღამპლე, ზადი, ჰუჰყი“, შოხ. ყანდ-რ-ი „დამპალი“,
და-ყად-რ-ე-ბ-ა „ხეს რომ სიღამპლე შეერევა“, ყანდ-ი-შვილ-ი „ად. საკ.
გვარ.“, ყარტ-ლ-ი „სიბინძურე, ჰუჰყი“.

ზან. კუნდ-ი „განაეალი“, ჰან. კუნდ-ალ-ონ-ი „ჰუჰყიანი“

სვანურში ფუძე გამარტივებულია კან- ← *კანდ-. თუმცა დასაშვებია
-დ სემანტიკის აფიქსურობაც ქართულსა და ზანურში.

ქართული ყარტ-ლ-ი ამოსავალში *ყან-დ-ლ-ის გულისხმობს. სო-
ნანტთა გვერდით ზმულთა გამკვეთრების ტენდენცია დადგენილია
(ქ. ლომთათიძე), შდრ. ცოტნე ← (შ)ცოდნე...

ყურადღებას იქცევს ყ/კ მონაცვლეობა ქართველური ენების მიხედ-
ვით, რაც დამახასიათებელი ფონეტიკური პროცესია; შდრ.: ქართ. ყულა
„სასმისი“ მეგრ. კულა „სასმისი, ქართ. ყვერბ-ი ზან. კებურ-ი, ქართ.
ყეაე-ი : ზან. კვარ- სვან. ჰუჰერ- — კჰჰერ-, ქართ. ყინ-ელ- სვან.
კჰჰარ-ემ!...

ს.-ქართვ. *ყან-დ- „ზადი, ჰუჰყი, სიღამპლე“ → ქართ. ყანდ- ||
ყად-რ- || ყარტ-ლ- || ყანდ-რ- ზან. კუნდ- ← *ყონდ- სვან. კან-
← *კანდ- ← *ყან-დ-.

---

¹ შდრ. ნასესხებ სიტყვებშიც ყ — კ სვანურში: ქართ. ყბა → სვან. კაბა ლხმ. ჰყედა
ყბა“, ქართ. ყალიბ-ი → სვან. კჰლიბ || კალიბ...

სვან. **კანდრეჟ ლშხ.**, ლნტ. „არჩვის ნაშიერი“.

ქართ. (ფშ.) **კანთურა** ახატის კნუტი (შდრ. ქეგლ-ი)“.

ზან. —

სვანური ეკვივალენტი ფონეტიკურად სახეცელილია. ვფიქრობთ, ჟე გადასმულია ფუძის შიგნიდან სიტყვის აბსოლუტურ ბოლოში — **კანდრეჟ** — ***კანდურ-ე** — ***კანთურ-ე**. სვანურში **თრ** → **დრ** პროცესისათვის შდრ. ქართ. **სერთუკ-ი** → სვან. **სურდუჟ**.

ქართველური **კანთ-ურ-ა** გენეტიკურად ენათესავენა ნახურ ენათა **კანთ** || **კანათ** || **კნათ** „ბავშვი; ბიჭი; ვაჟაკი“ ფუძეს, შდრ. ქსნის. ხეობ. **კინტ-ურ-ა** „ბიჭი, ვაჟი“, **კინტ-ო**.

ს.-ქართვ. ***კანთ-ურ-** „ნაშიერი, შვილი“ — ქართ. **კანთურა** სვან. **კანდრეჟ** — ***კანთურ-ე**.

ქართ. (გუდამაყრ., მთიულ., ფშ., ხევს.) **კაბ-არ-ი**, მომჟავო, დამჟავებელი სასმელი“, **გურ.**, იმერ., **ლენხ.**, რაჭ. **კამპ-არ-ი** „ჯონჯოლი, მწნილი“.

ზან. (ჰან.) **კომპ-ო** || **კობ-ო** || **კობ-უ** || **კობ-ალ-ა**, მეგრ. **კობ-უ** „უმწიფარი, კუხი“.

სვან. —

სათანადო სვანური ფუძე ვერ გამოვავლინეთ.

ქართულ-ზანურ ფორმათა შეპირისპირებისას ირკვევა, რომ მ ფონეტიკური დანართია ქართულის დიალექტებსა და ჰანურში. საერთოქართველურ ძირად ***კაბ-** გამოიყოფა, -**არ** ქართულში, -**ო** || -**უ**, -**ალ-ა** ზანურში მადიექტივებელი აფიქსებია.

ქართული ენის დიალექტებში გავრცელებული მნიშვნელობა **ს ი მ - ე ა ვ ე ს** ი უწინარესად გვესახება (არქაულია).

ს.-ქართვ. ***კაბ-** „მჟავე, დამჟავებელი; კუხი“ → ქართ. **კამპ-არ-ი** || — **კაბ-არ-ი** ზან. **კობ-უ** || -**ო** || -**ალ-ა**.

ს.-ქართვ. ***კაბ-** ძირის კანონზომიერი შესატყვისია **ს-ნახ**. ***კომ-**, შდრ.: **ჩაჩნ**. **კუონ** (ახ. **კუმ-ა** || **კომ-ა**, ქისტ. **კაუ**), ინგ. **კომ-ჰ** || **კუომ-ჰ** „მწარე“...

სვან. **კა(რ)** (მრ. რ. **კარ-ალ ბზ.**, **კარ-არ ბქ.**, **კარ-ალ ლშხ.**) „ჟერია; ფიქალის ქვა“, **ლე-კარ-ე ბზ.**, **ქს.**, **ლე-კარ-ე ბქ.** „საფიქალე, გამოსაფიქალებელი“.

ქართ. **კერ-ა**, **კერ-ია**.

ზან. (ჰან.) **კირ-ა** || **კერ-ა** „ჟერია“

სვანურის ა განზოგადება შეიძლება გადაწყვეტი მნიშვნელობა ჰქონდეს საერთოქართველური არქეტაპის რეკონსტრუქციისათვის. მაშინ ჰანური ი განზოგადებაც გასაგები ხდება: **ს-ქართვ. ა** → **ზან. ო** → **გ** → **ი**

(გ. როგავა). თუმცა ვერ გამოვრიცხავთ ბოლოკიდური ა-ს (კერ-ა) ზეგავლენით ე → ა ასიმილაციას სვანურში. და რომ ისტორიულად ა არსებობდა ფუძის აუსლაუტში, ამაზე ძირეული მ-ს სიგრძე მიუთითებს, რაც სუფიქსური ა-ს გაუჩინარების საკომპენსაციოდ გვეჩვენება.

მეგრული კერ-იე იმერულ-რაქულ კერ-იე-ს იმეორებს, რაც უკანასკნელიდან სიტყვის გასესხებას გულისხმობს.

ს.-ქართვ. *კერ-ა კერია; კერის ქვა" → ქართ. კერ-ა || კერ-ია
ზან. კერ-ა || კირ-ა სვან. კა(რ) || კარ ← *კერ-ა.

სვან. კარძ- → || კარზ-, ა-კარზ-ე ბზ., ა-კარზ-ე ბქ., ა-კარძ-ე ლშხ., ა-კარძ-ე ლნტ. „ბანდავს“, მგ-კარძ-ალი „მეწაღე“

ქართ. კინძ- „აკინძვა“, სა-კინძ-ეული || სა-კინძ-ი, კანძ-ი „ერთი ცხოვარის ნაპარსი (საბა)“.

ზან. კანჯ-ო „ჩამოსაკიდი“.

ნ → რ სვანურში ჩვეულებრივია (იხ. § 12). საინტერესოა რძ || რზ მონაცვლეობა, რაც მეგრულიდანაც არის ცნობილი (ღერძ-ი || ღერზ-ი, ღო-რძ-ამ-ა || ღო-რზ-ამ-ა „ღანთება, შენთება...“).

ყურადღებას იქცევს ქართ. ძ ზან. ჯ : სვან. ძ (- ჯ).

ქართულში ა/ი სუბსტიტუცია (კინძ-/კანძ-) ეპარალელუბა რიცხ-(გ)-/რაცხ- ფუძეს.

ს.-ქართვ. *კინძ- || *კანძ- „ბანდავა, აკინძვა“ → ქართ. კინძ-, კანძ-ი
ზან. კანჯ-ო სვან. კარძ- → || კარზ- (- *კანჯ-).

სვან. კაღლ- ბზ., კაღ ზქ. „ფთილა“.

ქართ. —

ზან. (მეგრ.) კაღლ-ი || კიღლ-ი „კონა, შეფუთვა“

ქართულში შესაბამისი ფუძე საძიებელია; სომხური კოღლ-ოღლ „ფთილა“ ზანიზმია, შდრ. ქართ. (- სომხ.) კულ-ულ-ი.

ზანურის გახმოვანება მეორეულია (*კოღლ- → კაღლ- || კიღლ-).

ს.-ქართვ. *კაღლ- „კონა“ → ქართ. — ზან. კაღლ-ი || კიღლ-ი სვან. კაღლ || კაღლ.

სვან. კაღლ-უნ, კაღლ-კაღლ-უნ ლხმ., კაღლ-უნ, კაღლ-კაღლ-უნ ჩხხ. „ზოგჯერ, დროგამოშვებით, დროდადრო“.

ქართ. —

ზან. (მეგრ.) კან-კაღლ-ე || კაღლ-კაღლ-ე „ზოგი, ზოგიერთი“, კან-კაღლ-ე-შ-ა || კაღლ-კაღლ-ე-შ-ა „ზოგჯერ“.

სევანურის უმლაუტიანი გახმოვანება (კვლ-) მიუთითებს, რომ აღრეულ ეტაპზე კელ სახეობაა სავარაუდო — ე — ა მომდევნო უს მიეწერება (მ. ქალდანის წესი). ეს პრიმარობას ზანურიც მხარს უჭერს (ს.-ქართვ. ე — ზან. ა).

მოსალოდნელი 'კელ-' ქართულში ვერ გამოვავლინეთ.

ს.-ქართვ. *კელ- „ზოგი, ზოგჯერ“ → ქართ. — ზან. კალ-კალ-ე — || კან-კალ-ე, კალ-კალ-ეშ-ა — || კან-კალ-ე-შ-ა სევან. კვლ-უნ || კვლ-უნ, კვლ-კვლ-უნ || კვლ-კვლ-უნ.

სევან. კანჭ, ლე-კანჭ „გაბრაზება“.

ქართ. კაწ-, ფშ. კაწ-არ-ეთ-ი „ავი, ბრაზიანი, კაპასი“.

ზან. (შეგრ.) კონწ-არ-ი „ავი, ბოროტი“, კონწ-არ-ი კოჩ-ი „ავი კაცი“.

სევანურსა და მეგრულში ნ ფონეტიკურ ნიადაგზეა გაჩენილი. საერთოქართველურ ძირად *კაწ- გამოიყოფა. ზანური წ სისინა მკვეთრი სიბილანტი სევანური ჭ-ს წილ უნდა აიხსნას შიშინა → სისინა სპორადული გადაბგერების ტენდენციით — ზან. კონწ-არ-ი — *კოჭ-არ-ი.

*კაწ- ძირისათვის დამაზასიათებელი იყო ბ რ ა ზ ი ს, ს ი კ ა ბ ა - ს ი ს შინაარსი, რასაც სამივე ქართველური ენის მონაცემი უჭერს მხარს.

ს.-ქართვ. *კაწ- „გაბრაზება, კაპასობა“ → ქართ. კაწ-არ- ზან. კონწ-არ-ი — *კოჭ-არ-ი სევან. კანჭ- — *კანჭ-.

სევან. კვბ || კვმბ ბზ., კამბ ბქ., ლშზ., კვბ ლნტ. „ბოძი, საყრდენი“, „ტყავის გასაჭიმი ჭოხი“

ქართ. (ფშ.) კამბ-ი „ხის ტოტი“, აჭარ. კამბ-ი „საქონლის დასაბმელი მოღუნული ჭოხი“, შდრ. ორ-კამბ-ი (ქველ-ი), ქართ. კამბ-არ-ი¹, ნა-კამბ-არ-ი (საბა).

ზან. (შეგრ.) კომბ-ულ-ი „ხის საყრდენი ქართულ უნაგირზე“; „ისარ-ი“, ჭან. კომბ-ალ-ი „ტოტი“

ქართული კომბალ-ი — კომბალ-ი ჭანურიდან არის შეთვისებული, შდრ. კომბალ-ა „წარმართული ღვთაება“.

ს.-ქართვ. *კამბ- „ჭოხი, ხის ტოტი“ → ქართ. კამბ-ი, ორ-კამბ-ი ზან. კომბ-ულ-ი — *კომბ-ულ-ი, კომბ-ალ-ი სევან. კვბ — || კვმბ || კამბ.

¹ -არ-ის გამონაწერება სხვა მთავალითშიც არის შესაძლებელი: ძვ. ქართ. მ-ღულ-ი, ღულ-არ-ი.

სვან. 'კართ-', 'ლა-კართ-' „გლერთა“

ქართ. კლერთა || გლერთა.

ზან. 'კნატ-', ო-კნატ-ო „გლერთა“

საინტერესოა, რომ სვანური და ზანური ეკვივალენტები შემორჩენილია მხოლოდ ქართული ენის დასავლურ დიალექტებში. კერძოდ, ზანური სახეობა გურულმა შემოგვინახა — ო-კნატ-ო — *ო-კანტ-ო, ხოლო სვანური — ლეჩხუმურმა: ლა-კართი — ლა-კართ. სიტყვის პრეფიქსაციის თვალსაზრისით ქართველურ ენებს შორის ისეთივე მიმართებაა, როგორც „ბოსტნის“ აღმნიშვნელ ფორმებში, შდრ. ძვ. ქართ. -მტილი : ზან. ო-რტიინ-ი || ო-რტილი-ი || ო-ნტულ-ე სვან. ლა-რტამ „ბოსტანი“

ს.-ქართვ. *კ(ლ)ერთ- „გლერთა“ — ქართ. კლერთა — || გლერთა ზან. ო-კნატ-ო — *ო-კართ-ო სვან. ლა-კართ — *ლა-კერთ.

სვან. კან- || კან „აღმართი“, ა-კან-ე (ეო-ხ-კან) ზს., ა-კან-ნი ლშხ., ა-კან-ე „ლნტ.“ „აღმართავს, შეაყენებს“, ი-კან-ი „წარიმართება“, ლგ-კან-ე ზს., ლშხ., ლგ-კან-ე „ზეაწეული, ამართული“.

ქართ. კეც- „აეცვა“, კეც-ავს.

ზან. კჯჩ- || კიჩ- „აეცვა“.

სვანური სიტყვის მნიშვნელობა დაეწროვებუღია — კეცვა — აკეცვა — აღმართვა || აღმართი.

სვანური მონაცემები ისტორიული ფუძის გახმოვანების თვალსაზრისითაც არის მნიშვნელოვანი (კაჩ- → კან-). ქართული კეც- მიღებულია *კაც- არქეტიპისაგან (შდრ. ჭარ- → || ჭერ- ჰკრა, დაჰრა“ ზან. ჭკორ-).

ს.-ქართვ. *კაც- „აეცვა“ — ქართ. კეც- ზან. კჯჩ- || კიჩ- — *კოჩ- სვან. კან- || — კან-.

სვან. კაჟ-ი ბზ., კაჟ-ი ლშხ. „ავეი“

ქართ. კევი „ესე არს ხეთაგან გამონადენი ნოტიო რამე საცობნელი ფისივითა (საბა)“, კევან-ა, „ღეჰვა“, მ-კუ-არი || მ-კვ-არი „ფიჭვის სანთელი“, მ-კურ-ის კევი.

ზან. (მეგრ.) კორ- || ნკორ-, ი-ნკორ-ს „იკობნება“, ნკორ-უ-ა „კობნა“, ვე-ნკორ-ს „არ იკობნება“, ჰან. მკორ-, ო-მკორ-უ „კობნა“, ი-მკორ-უმ-ს „იკობნის“..

სვანური კაჟ-ი რელუპლიცირებულ ფუძედ გვიჩვენება — *კეჰ-კი — *კაჰ-კი → კაჟ-კი. ჭ-ს არსებობის კვალი ჩანს როგორც ხმოვნის სიგრძეში, ისე ეჰ → ა(ჰ) უკუმიმართულების უმლაუტში (მ. ქალდანი). ფუძის რელუპლიკაცია მისი ბგერწერითობითაა შეპირობებული.

ქართული კევ- და ზანური კორ- → || ნკორ- შეპირისპირება ანა-
ლოგიურია ქართ. შევ- „მშვეა, შიმშილი“ ზან. შქორ-→/შქირ- მიმართე-
ბისა (შდრ. ტევ- ნტირ-). ამ შემთხვევაში ქართ. -ევ და ზან. -ორ და-
მოუკიდებელი ზმნური აფიქსებია და მხოლოდ ფუნქციურ-მორფოლოგიუ-
რად შეესატყვისებთან ურთიერთს.

კევ- ფუძის კვალი დასტურდება ქართულ მ-კუ-არ- || მ-კვ-არ- ლექ-
სემაში, რომელიც *მ-კევ-არ-ი (შდრ. მ-წევ-არ-ი) ისტორიული მიმღეობის
რედუცირებული სახეობაა — მ-კევ-არ-ი — მ-კვ-არ-ი || მ-კ-უ-არ-ი. ამ-
გვარ ეტიმოლოგიას სიტყვის სემანტიკაც უჭერს მხარს: მ-კვ-არ-ი „ფიქვის
სანთელი (საბა)“, ე. ი. ფიქვის კე ვ ი ს გ ა ნ დამზადებული სანთელი.

სვანური კირ-ონ → || კირ-უნ „ცივილის დიდი სანთელი“ ფუძეში
უნდა ჩანდეს ქართული შკვარ-ი || შკუარ-ი-ს ბადალი -ონ სუფიქსით ნა-
წარმოები ზანურში დაქარგული კირ-ონ-ი (შდრ. ჭიმ-ონ-ი) ფორმა.

ს.-ქართვ. *კ-(ე)შ- ავევი; ცოხნა → ქართ. კ-ევი, კევნ-, მ-კ-ვ-არ-ი
(-*მ-კ-ევ-არ-ი) ზან. კორ- → || (ნ)-კ-ორ, *კირ-ონ-ი (-*კვრ-ონ-ი)
სვან. კა-კ-ი || კაჭ-ი (-*კაჭ-კ-ი).

სვან. კაჩჩხ- || კაჩჩხ- || კაჩჩხ- || კორჩხ-, ხ-ე-კაჩჩხ-ი ბზ., ხ-ე-
კაჩჩხ-ი ბქ., ხ-ე-კაჩჩხ-ი ლშზ., ხ-ე-კორჩხ-ი ლნტ. „ოცდღება (ხეზე,
კლდეზე...)“.

ქართ. კონცხ-ი „ესე არს ცხვირი კლდეთა (საბა)“.

ზან. კენჩხ-ი || კინჩხ-ი „ქელი“

სვანურში ლენტეხური დიალექტის ჩვენება უძველესია; ამოსავალი
ო-ს შუა ლაბიალური ელემენტის (გა) გაუჩინარების კვალი ჩანს ა-ს სიგრ-
ძეში — კორჩხ- → *კუარჩხ- → კაჩჩხ- || კაჩჩხ-. სვანურ წყაროს ვარა-
უდობს ლენტეხური კანჩხა „ძლიერ მალალი“

ქართულ ნ-ს ამ შეპირისპირებაშიც რ შეესაბამება სვანურში (ნ → რ
გადაბგერებისთვის იხ. § 12).

ს.-ქართვ. *კონცხ- „მწვერვალზე ასვლა; მწვერვალი“ → ქართ.
კონცხ-ი ზან. კინჩხ-ი || კენჩხ-ი — კონჩხ-ი სვან. კაჩჩხ- || კაჩჩხ- ||
კორჩხ- (-*კონჩხ-).

სვან. კაჭ- || კაჭ- || კაჭ-, ი-კაჭ-ი ბზ., ი-კაჭ-ი ლშზ., ი-კაჭ-ი
ლნტ. „წაიქცევა“, ლი-კაჭ-ე ბზ., ლშზ., ლი-კაჭ- ბქ., ლნტ. „წაქცევა“.

ქართ. კაჭ- კაჭ-ეა „ხეთ გარდაკვეთა (საბა)“

ზან. კალიფ- „ხის გადაქრა ტოტებზე, ჩამოკაფვა“

მეგრული კალიფ- რთული შედგენილობისაა. ის ერთ-ერთი იმ ძირ-
თაგანია, სადაც არაძირეული (აფიქსური) ლ გადასმულია ფუძის სიღრმე-
ში — შდრ. ჭუოლაღ-ა/ჭყვად-ღ-ა ქართ. წყნედ- სვან. შუედ- ე. ი.
ჭუოლაღ-ა „დავიწყება“ — *ჭუოდ-აღ-ა (-აღ-ა ზმნური დაბოლოებაა:
თქუ-აღ-ა „თქმა“, წუ-აღ-ა „წოვა“, თხუ-აღ-ა „თხოვნა“...).

ასე რომ, მეგრული კალიფ- მიღებულია უფრო ძველი *კიფ-აღ-
საფეხურიდან, რომელიც, თავის მხრივ, *კუფ-აღ-იდან მომდინარეობს:
*კუფ-აღ- → *კგფ-აღ- || *კიფ-აღ- → კალიფ-.

ს.-ქართვ. *კაფ- „ქრა, კაფვა“ → ქართ. კაფ- ზან. *კუფ-აღ- →
*კიფ-აღ- || კალ-იფ- სვან. კაფ-.

ქართ. კეგ-ი, მკურის-კეგ-ი.
ზან. (ქან.) კაგ-ი „აბედი“.

ქართულ კეგ- ძირთან დაკავშირებით უკვე გვქონდა საუბარი (იხ.
სვან. კჷკჷ/კჷკჷ). აქ ვიტყვით მხოლოდ, რომ ჭანური კაგ-ი ზუსტ ფონე-
ტიკურ შესატყვისობას იძლევა სახელური კეგ- ძირის მიმართ — კეგ-
კაგ- როგორც ეტყობა, საერთოქართველურში მკაფიოდ გაირჩეოდა ზმნუ-
რი კეგ- სახელური კეგ-ისაგან. მეგრულ-ჭანურში კეგ- ზმნის შესატყვისად
(ნ)კ-ორ- შემოგვენახა (-ეგ : -ორ აქ მხოლოდ ფუნქციურია).

ჭანურის სემანტიკა ამაგრებს დებულებას ქართული (შ-)კვ-არ-ი ს-
ტყვის კეგ-თან კავშირის შესახებ, შდრ. ქართ. კ ვ ა რ ი ~ ჭ ა ნ . ა ბ ე -
ღ ი ← კ ე ვ ი . ე . ი . „კევი“ იყო მასალა, რისგანაც თავდაპირველად კვა-
რი მზადდებოდა, ხოლო ლაზებში ის ა ბ ე დ ა დ გამოიყენებოდა.

ს.-ქართვ. *კ-(ე)ჷ- „კევი“, „კვარი“ → ქართ. კეგ-ი ზან. კაგ-ი.

ქართ. კენწ-, ოკრიბ. კენწ-აღ-ი || მე-კენწ-აღ-ი „პატარა ტოტი“,
ხევს. კენწ-ღ-ა „კენწლაობა“, კენწ-ლ-ავ-ს.

ზან. (ქან.) კამჭ-ი „წნელი, მათრახი“.

სვან. —

ქართ. კენწ- ზან. (ქან.) კამჭ- შეპირისპირება ჭანურისთვის უფ-
რო ძველ *კანჭ- ფორმას ვარაუდობს, შდრ. ჭან. დამჭკუ — დინჭკუ
ჭინჭველ-ი.

ამ საერთოქართველური სიტყვის ამოსავალი მნიშვნელობა წ ნ ე -
ღ ი ს , პ ა ტ ა რ ა ტ ო ტ ი ს ა უნდა ყოფილიყო.

ქართულში ბუნებრივია როგორც სახელური, ისე ზმნური ფუძეები,
შაშინ როდესაც ჭანურში კამჭ-ი სახელი ერთადერთია. აქაც ქართულის-
ნაირი ვითარება უნდა გვქონოდა. საძიებელია ზმნური ფუძეები.

ს.-ქართვ. *კენწ- „წელით კენწელა; წელი“ → ქართ. კენწ- || კენწ-ლ-, კენწ-ალ- || მე-კენწ-ალ- ზან. კამჭ- —*კანჭ-.

სევან. კერ ბქ., ლნტ. ლშხ., კემარ || კამარ ბხ. „კერატი, ტახი“

ქართ. კერ-ატ-ი „მამალი ღორი“, იმერ. კერ-ი.

ზან. (მეგრ.) შა-კერ-იშ-ე, კეშ-ი კერატი; მამალი ღორი დაუკოდავი“.

უჩეულოა შესატყვისობა ხმოვნებში ქართ. ე ზან. ე სევან. ე; რომ არაფერი ვთქვათ აუსლაუტის უნიკალურობაზე ქართ. სევან. რ ზან. შ (!), შდრ. თქვირ- „ათქვირება“ ზან. (მეგრ.) თქვიშ- „id“

ასახსნელია, თუ რა მიმართებაა ზემოთგანხილულ ლექსეშებებსა და ქართ. კერშ-ილ-ობა „ნადირთ მაკინტლობა (საბა)“, ზან. მა-კერ-იშ-ე „კერატი“ ფორმებს შორის (ზანიზმია?).

ს.-ქართვ. *კერ- „ტახი, დაუკოდავი ღორი“ → ქართ. კერ-ატ-ი, კერ-ი ზან. კეშ-ი, მა-კერ-იშ-ე სევან. კერ || კემარ || კამარ.

სევან. კენჩხ ბქ. „მიცვალებულის სულის მოსახსენებლად მომზადებულ-ლი საკურთხი“, კონჩხ-ჰრ, ნა-კუნჩხ-ენ „მიცვალებულის წლისთავზე გამართული საკურთხი დიდი წვეულებით“

ქართ. კიცხ- „კიცხვა“, სა-კიცხ-ავ-ი, გან-კიცხ-ული.

ზან. —

აღსანიშნია მნიშვნელობის დიამეტრალური ცვლება სევანურში — პატივი — კიცხვა. რაც არ არის ერთადერთი; სევანურში ქართულიდან ნასესხებ კიცხ-ავ, საკიცხ-ავ- ფუძესაც იგივე მნიშვნელობა განუფითარდა ქართ. საკიცხავ-ი — სევან. სიკცხაჟუ || სიკცხაჟუ „პატივი“, ქართ. კიცხავ-ს — სევან. ხ-ე-ს-კიცხაჟუ „პატივს სცემს, მიაგებს“

ს.-ქართვ. *კიცხ- „კიცხვა“ → ქართ. კიცხ-, სა-კიცხ-ავ-ი სევან. კენჩხ → || კონჩხ- → || კუნჩხ-.

სევან. კეშ ბხ., ლშხ., კეშ ბქ., ლნტ. „ტყაბუქი“, ლე-კეშ-გრი ბხ., ლშხ., ლე-კეშ-გრი ბქ., ლნტ. „სატყაბუქე“

ქართ. კეცი, რბილ-კეცი, ჩვილ-კეცი.

ზან. [კაშ-ი], კაშ-ია „ად. გვარი“

სომხური კაშ „ტყავი“ ფუძის გახმოვანება მის ზანურ წარმომავლობაზე უნდა მიგვანიშნებდეს (ქართ. ე ზან. ა სევან. ე, კაშ- ← კაჩ-, ჩ → შ პროცესისათვის შდრ. ქართ. კცენ-ა ზან. კაშ-ულ-ა, ჯოც- ჯუშ-).

ს.-ქართვ. *კეც- „ტყავი (გამხმარი)“ → ქართ. კეც-ი ზან. კაშ-ი ← *კაჩ-ი სევან. კეშ || კეშ ←*კეჩ.

ქართ. კვანძ-, კვანძ-ვა, კვანძ-ი, სა-კვანძ-ო.

ზან. (ჰან.) პორჯა „კალთა“

სვან. —

ქართული კვ ჰან. ბ — *კვ მიმართება ანალოგიურია ქართ. ზაკვ-
ჰან. ზომ- — ზოკვ- შეპირისპირებისა (იხ. აქვე ზაკვ-). ნ — რ კომპ-
ლექსებში ჰანურისთვის ბუნებრივია, შდრ. მეგრ. შინკა, ჰან. შურკა „ნეს-
ვი“; მეგრ. ჰინჭა, ჰან. ჰურჭა...

ს.-ქართვ. *კჷანძ- კვანძი, კალთა" → ქართ. კვანძ- ზან. პორჯა-
— *კვონჯ-ა.

ქართ. კვაწ-, კვაწ-ია „პატარა ქოთანი“

ზან. კოჭ-, კოჭ-ობ-ი „ქოთანი ერთგვარი“.

სვან. —

ქართულ კვაწ- ძირს ზანურში კანონზომიერი შესატყვისი მოეპოვე-
ბა კოჭ- — *კვოჭ- (შდრ. ქართ. თვალ-ი ზან. თოლ-ი — *თვოლ-ი...) ძი-
რის სახით. შესაბამისად ქართ. -ია, ზან. -ობ სადეროვაციო სუფიქსებია.
მათი დართვა ძირზე გვიანდელი ფაქტია და განეკუთვნება დიფერენციაცი-
ის მომდევნო ეტაპს; ამიტომაც სხვაობენ ისინი მატერიალურად. ზანურში
წარმოდგენილი -ობ ზუსტი ფონეტიკური შესატყვისისა ქართული -აბ სუ-
ფიქსისა, შდრ. კაჟ-აბ-ი „გუთნის ნაწილი“, წარ-აფი — წარ-აბ-ი „ორ ნა-
ხნავს შორის დარჩენილი კვალი“, კარ-აბ-ა „ზღურბლი, შდრ. კარ-ნაგელა
„id“...

ქართული ენის დიალექტებში გავრცელებული კოჭობ-ი || კოჭობ-ა-მ ||
კოჭობ-ა || კოჭობ არქაული ნასესხობაა ზანურიდან; იმდენად ძველი,
რომ იგი (კოჭობ-ი) საბას ლექსიკონშიც არის განმარტებული.

ს.-ქართვ. *კჷაწ- ჰერთგვარი მცირე ქოთანი" → ქართ. კვაწ-ია
ზან. კოჭ-ობ-ი'.

ქართ. კვიცა „მცირე ქოთანი“

ზან. (ჰან.) კვანცა „ღოჭი, სურა“.

სვან. —

თანამედროვე ქართული კვიცა ფორმა უფრო ძველი კვეცა-სგან
მომდინარეობს ე — ი გარდაქმნა მიეწერება ე — ა ხმოვანთანმიმდევრო-
ბის უჩვეულობას ქართულში. რაც ი — ა ბუნებრივმა შეხამებამ შეცვა-
ლა. პროტოქართულში ე (კვეცა) ხმოვნის არსებობას მხარს უჭერს ჰანუ-
რის მონაცემიც, სადაც ა (კვანცა) ხმოვანი ვლინდება, შდრ. ქართ. ე
ზან. ა. ე. ი. ამოსავალში გვექონდა ქართ. კვეცა ზან. კვანცა — *კვაჩა.

¹ ზანური კოჭობ-ი „პრაქი“ სხვა წარმოშობის სიტყვაა, შდრ. ქართ. კოწოლი (იხ. აქვე).

ს.-ქართ. *კუტეც-ა „ლოქი, სურა, ქოთან“ → ქართ. კვიცა (-*კვეც-ა) ზან. კვანცა (-*კვან-ა).

ს.-ქართ. *კუტეც-ა ლექსემის შესატყვისი ჩანს აფხაზური ა-წოცა „ქიქა“, ეს უკანასკნელი მიღებულია *ა-კოცა არქტიპისაგან. კ → წ შესაძლებლობისთვის შდრ. აფხაზ. ა-ვაწ-ჯც || — ა-ვაკ-ჯც ჰვერდის ძვალ“ ქართ. ნეკ-ი.

სვან. კიბ-ნ- || კიმბ-, ა-კიმბ-ი ბზ., ა-კიმბ-ი ბქ., ა-კიმბ-ე ლშხ., ა-კიმბ-ე ლნტ. „ტკეპნის“.

ქართ. ტკებ- || ტკეპ- „ტკეპნა“

ზან. (მეგრ.) ტკაბ- || ბატკ- „ტკეპნა სახლში სადგომი მიწისა“

სვანურში ძირია კიბ-, შდრ.: ა-ს-კირბ-ი ბქ., ა-ს-კიბ-ნ-ატი ლშხ. „ტკეპნის“, სიტყვის დასაწყისში ტკ კომპლექსი გამარტივებულია — ტკ

→ კ სვან. *ტკებ- → *ტკიბ- — კიბ-; შდრ. ქართ. მტკაველ- „მტკაველი“ სვან. კამინ ზს., კამჯლ ლშხ., კამილ ლნტ. „მტკაველი“; სვან. კეც ბქ. „წინელი“ — ქართ. ტკეჩ-ი...

ს.-ქართ. *ტკ-ებ- „ტკეპნა“ → ქართ. ტკებ- || ტკეპ- ზან. ტკაბ- → || *ბატკ- სვან. კიბ- → || კირბ- || კიმბ- —*ტკიბ- —*ტკებ-.

სვან. კიკბერ ზს., ლშხ. „გადაკეტილი კარის შესატეხი ხის მორი (ძველად); ძალა (ახლა)“

ქართ. (ქართლ., კახ.) კაკაბ-ი „ნაწილია გუთნისა; ხის სადგომი“, რაჭ. კაკაბა „საცერი“, ლეჩხ. კაკაბა „ძირი ძარი“

ზან. —.

ქართ. კაკაბ-თან შედარებით სვანურში -ერ „ზედმეტია“; იგი საუთრივ სვანური აფიქსი ჩანს.

სვანური ფუძის ისტორიისათვის ფასეულია სვანურიდან შეთვისებული ლეჩხუმური კაკიბერა „სამზარეულო სახლში შუაღვეცხლის პირდაპირ ზევით გადებული ღირე, რომელზედაც საქვაბე ჰყიდია“ — სვან. კიკბერ —*კაკიბერ.

ს.-ქართ. *კაკ-აბ- „ღირე, მორი“ → ქართ. კაკაბ-ი || კაკაბ-ა სვან. კიკბერ.

სვან. კიკუ- || კიკ-, ხ-ო-კიკუ-პრ-ი ბზ., ხ-ო-კიკუ-პრ-ი ბქ. „უბერეტს, უუურებს“; ხ-ა-კიკ- ელის“.

ქართ. —.

ზან. (მეგრ.) კიკინ-, უ-კიკინ-ან-ს „უბერეტს“, უ-კვიკვინ-ან-ს „id“

ზანურ-სევანურ ფუძეთა ანალიზი არკვევს, რომ აქ ძირად კიკუ- უნ-
და გამოვყოთ. ხომ არ უკავშირდება ქართული კიკვა „მეომარი, მეთოფე
(საბა)“ ამავე ძირს? თუ მსჯელობა სწორია, „მეომარის, მეთოფის“ გაგება
მეორეული ჩანს, უწინარესი „მეთვალყურის“, „მომლოდინეს“ მნიშვნელობა
უნდა იყოს.

ს.-ქართვ. *კიკუ- „თვალყურის დევნა“, „თვალთვალი“ — ქართ.
კიკვა ზან. კიკ(უ) — || კვიკვინ- || კიკინ სევან. კიკუ- — || კიკ-

სევან. კინტ ბქ., კირტ ლშხ., ლნტ. „ნაკუწი, ნაფლეთი, ნაგლეჯი
(ქსოვილის)“.

ქართ. (რაქ.) კინტ-უა-ებ-ი „პატარ-პატარა ნაკრები (რკინის)“,
ლეჩხ. კინტი „საჭეალი“

ზან. —

ქართულ-სევანურს აერთიანებს ნაკრის, ნაფლეთის საერთო სემანტიკა.

ნ || რ მონაცვლეობა კიდევ ერთხელ ხაზს უსვამს ნ → რ პროცესის
რეალურობას სევანურში (კინტ — კირტ).

ს.-ქართვ. *კინტ- „ნაჭერი, ნაფლეთი“ — ქართ. კინტ-ი სევან.
კინტ — || კირტ.

სევან. კირაჟ „საბძელი“.

ქართ. (მთიულ.) კვილი- „თივის პატარა ზინი“.

ზან. —

სევანურში შეინიშნება ზოგი ფონეტიკური ცვლილება. კერძოდ, ჟ
მეტათეზირებულია ფუძის ბოლოში, ხოლო ინლაუტური ლ გადასულია
რ-ში, რაც აქ დამახასიათებელი პროცესია — სევან. კირაჟ — *კჟირა-
— *კჟილა-.

შესაბამისი ზანური ეკვივალენტი არ არის გამოვლენილი.

ს.-ქართვ. *კჟილ- „თივის ზინი, საბძელი“ — ქართ. კვილი-
სევან. კირაჟ — *კჟირა-ა — *კჟილა-.

სევან. კირ-, ხ-ჲ-კრ-ე ბზ., ხ-ა-კირ-ი ბქ., ხ-ა-კრ-ე ლშხ. „წყვეტს
(ვაშლს, მსხალს, ნესეს)“; ხ-ო-კრ-ე ბზ., ლშხ., ლნტ., ხ-ო-კირ-ი ბქ. „მოუ-
წყვეტს“

ქართ. კვეც- || ინგილ. კრეც- „კვეცა“.

ზან. —

ამ ქართველურ ფუძეებს საერთო სემანტიკა ახასიათებთ. ახსნას
ითხოვს სევანურის ი გახმოვანება ქართული ვე თანმიმდევრობის წილ. სა-

ვარაუდოა ლაბიალიზაციის მოშლა (დელაბიალიზაცია) ე → ი აბლაუტის მომდევნო საფეხურზე: *კუჩერ-/*კუჩიჩ- → კიჩ-; თუმცა ინგლ. კრეც- უფრო ფუძის ბგერწერითობას უჭერს მხარს.

ს.-ქართვ. *კ(უ)ც- ავეცა, მოწყვეტა" → ქართ. კვეც-, კრეც- სვან. კიჩ- — *კ(უ)ჩიჩ-.

სვან. კობ ზს., კობ ლშბ., კობ ლნტ. „ხის სახელურიანი ჯამი, ხის სასმისი“

ქართ. (აჭარ., გურ.) კობ-ე ჰურქელი ქვევრიდან ლენის ამოსაღებად“.

ზან. კობ-ეშ-თა „ხაპი; კვახი“, კობ-ა „კობე“

ზემოსვანურში კ გამჟღერდა დისიმილაციით (გ. როგავას წესი).

ს.-ქართვ. კობ- ძირის ალომორფი უნდა იყოს ს.-ქართვ. გობ- „გობი“ სიტყვა (შდრ. სვან. გუბებ).

ს.-ქართვ. *კობ- || *გობ- ჰურქელი, სასმისი“ → ქართ. კობ-ე || გობ-ი ზან. კობ-ა, კობ-ეშ-თა სვან. კობ- || კობ- || გუბებ-.

ქართ. (ქიზიყ.) კოკელ-ი „ქუსლი; თაღის ფეხის საბრჭენი“.

ზან. (მეგრ.) კონკერი-ი „კანკი, წვივი“.

სვან. —.

ზანურში ნ ფონეტიკური დანართია; რაც ენაში გავრცელებული პროცესია (ნ. მარი, არნ. ჩიქობავა, ს. ჟღენტი).

ქართველური ფუძეები ენათესავენ ნახურ ენათა კმაყ || კოგ (-კოკ) || კაგ (-კაკ) „ქუსლი, ფეხი“ სიტყვებს, შდრ. დარგ. ყუყა, თაბ. ყაყუ, აღ. ყუაყუ, რუთ. ყუაყუ, უდ. ქაქაბ „ფეხი“...

ს.-ქართვ. *კოკ-ელ- „ქუსლი“ → ქართ. კოკელ-ი ზან. კონკერი-ი.

ქართ. კოკონ-ა „პატარა იხვია ერთგვარი“

ზან. (მეგრ.) კოკორგნ-ა „პატარა გარეული იხვის სახეობა“.

სვან. —.

ქართულ კოკონ-ას კანონზომიერად შეესატყვისება ზანური კოკორგნ-ა. სხვაობას სემანტიკის გარდა ქმნის რ-ს „ზედმეტობა“ მეგრულში, რაც გამოწვეულია რ ბგერის გაჩენისაკენ მიდრეკილებით.

მეგრული კოკორგნ-ა იმერულში კოკორინ-ა ფორმით არის ათვისებული. მეგრულის ირაციონალური გ ქართულმა სრული ი ხმოვნით გადმოიტანა. გ → ი ბუნებრივია ზანურის იმ კილო-თქმებში, სადაც ისტორიული გ მოიშალა (სენაკური). იმერული კოკორინ-ას მეგრულ

წარმომავლობას ამ სიტყვის სემანტიკაც უჭერს მხარს: „იხვის მაგვარი გარეული ფრინველი“ (ვ. ბერიძე).

ს.-ქართვ. *კოკონ-ა „გარეული იხვის სახეობა“ — ქართ. კოკონ-ა ზან. კოკორჯნ-ა.

ქართ. (კახ., ქიზიყ.) კორა „ხის კოკი, კარის ჩარჩოზეა მიმაგრებული, დახურვისას კარს წამოედება და დაკეტავს“

ზან. (ქან.) კურა-, კურა-კიდ-ი „რაზა“.

სვან. —

ქანური სიტყვა რთული შედგენილობისაა. აქ გამოყოფილი კურა-კანონზომიერად შეესატყვისება ქართულ კორას, შდრ. ქართ. ო : ზან. უ. კომპოზიტის მეორე სემანტიკი კიდ-ი ქართულ კიდ-კიდება“ ზმნას ენათესავენ. მთლიანად ქანური კურა-კიდ-ი სიტყვა ისეთივე აგებულებისაა, როგორც მეგრულში ჩაკა-ზიდ-ი „ცეკა (კალათი) მზიდი“, სადაც სიტყვის ზმნური ნაწილი ზიდ-ი, კიდ-ი ბრძანებითის ფორმებითაა წარმოდგენილი.

ს.-ქართვ. *კორ-ა „ხის კოკი“ — ქართ. კორ-ა ზან. კურ-ა.

სვან. კოშდ- || კოშტ- „ღუღილი“, ნა-ნ-კოშდ ზს., ლშხ., ნა-ნ-კოშტ ლნტ. „დანადღუღარი“.

ქართ. კოლთ- „ღუღილის ამოდენა (საბა)“, კოლთ-ოდ-ა || კლთ-ოდ-ა.

ზან. —

სვანურში საძიებელია ზმნური ფორმები. ქართ. კოლთ- სვან. კოშდ- || კოშტ- მიმართება სვანურისთვის უძველეს *კოლშთ- არქეტიპს გვაუარაულებინებს. თუმცა კოთ- ტიპის ფუძე ქართულისთვისაც არ არის უცხო, შდრ. იმერ. კოთ-ი „ხელმეორედ მო ო ლ უ ღ ე ბ უ ლ ი მკვანბ ტყემლის წვენი“.

ს.-ქართვ. *კო(ლ)თ- „ღუღილი“ — ქართ. კოლთ-, კოთ-ი სვან. კოშდ- || კოშტ- (-*კოლშთ-).

სვან. კრანკ- || კრანკ-, ი-კრანკ-ი „გორდება“, ი-კრანკ-ა ლ ბზ., ი-კრანკ-ელ ბქ., ი-კრანკ-ა ლ ლშხ., ი-კრანკ-ა ლ ლნტ. „გორავს“.

ქართ. კლაკნ-, ი-კლაკნ-ებ-ა.

ზან. კერკ-ელ-, ი-კერკ-ელ-უ(ნ) „გორდება, გორაობს“, კიროკ-, ი-კიროკ-უ(ნ) „იკლაკნება“, კირო/აკ-ილ-ი „კლაკნილი“

ფუძე ბგერწერითი სახეობისაა, ამიტომაც ხმოვნებში ყველგან არ არის დაცული შესატყვისობა ქართ. ა ზან. ო სვან. ა. უფრო საინტერესოა ლ — რ სვანურში (იხ. § 6), აგრეთვე ნს მეტათეზისი (კრანკ- — *კრაკნ-).

ს.-ქართვ. *კლაკ-ნ-გორვა, კლაკნა" → ქართ. კლაკნ- ზან. კერკულ-, კირაკ- || კიროკ- სვან. კრანკ- || კრანკ-.

სვან. კუკუმ ზს. „წვეთი“
ქართ. (ფშ.) კუკური- „წვეთი“.
ზან. —.

სვანური კუკუმ კანონზომიერი შესატყვისია ქართული კუკურ- ფუძისა. აუსლაუტში გამოვლენილი სხვაობა შედგება რ-ს ფონეტიკური ტრანსფორმაციისა სვანურში — რ → შ (იხ. აქვე, § 18. რ → შ) სვან. წყვზამ — ქართ. მ-წყაზარ-ი...

შეიძლება წარმოშობით რედუპლიცირებული სიტყვა იყოს — კუკურ- — კურ-კურ-, შდრ. პ-კურუბა, სა-პ-კურუბული.

ს.-ქართვ. *კურ-კურ- „წვეთი“ → ქართ. კუ-კურ-ი სვან. კუ-კუმ — *კუ-კურ.

სვან. კუკურ ლშხ. „ხის კვირტი“
ქართ. (აქარ.) კუკულ-ი კვირტი“.
ზან. (მეგრ.) კვიკვილ-ი, ქან. კუკულ-ი კვირტი“.

საკვირველია, სვანურში ლ — რ განზორციელდა იქ, სადაც მეგრულმა ლ შეინარჩუნა (პირიქით კი იყო მოსალოდნელი), იხ. § 6.

ს.-ქართვ. *კუკ-ულ- კვირტი“ → ქართ. კუკულ-ი ზან. კვიკვილ-ი || კუკულ-ი სვან. კუკურ.

გასარკვევია ქართულ კოკორ-, კოკობ- ფუძეებთან მიმართება.

სვან. კუნკუჳს „ნართი, შულო (ძაფისა)“
ქართ. (მთიულ.) კვირსლ-ი „ბეწვი შალისა“.
ზან. (მეგრ.) კვარკვაშა „ქულა (მატყლისა)“.

ყურადღებას მიიქცევს სვანურის აუსლაუტი, სადაც ისტორიული შიშინა სპირანტი შ გადასულია ხ-ში. ამგვარი პროცესი — სისინა → შიშინა → || სისინა — სვანურსა და ზანურში სხვაგანაც შეიმჩნევა (იხ. აქვე, § 23.). აქვე საცნაური ხდება რ → ნ გადაბგერება; ხოლო რაც შეეხება აუსლაუტურ ა-ს მეგრულში, მსგავსი მდგომარეობა საგულეებელია სვანურშიც. მის (ა) ზეგავლენას მიეწერება ი → ე → ჳ უკუმიმართულების უმლაუტი სვანურში (მ. ქალდანი).

ფუძის უძველესი სახეობა დაცულია ქართულში, სადაც მარტივი, გაუორკვეებული არქეტიპია შემორჩენილი. ე. ი. სვან. კუნკუჳს

—*კუირ-კუიშ-ა —*კუირშ-კუირშ-ა, მეგრ. კვარკვაშ-ა —*კურ-კუშ-ა
—*კუირშ-კუირშ-ა (უ-უ → ვა-ვა გადასვლისათვის შდრ. ქართ. წურ-
წური მეგრ. ჭურ-ჭული — || ქვარ-ქვალ-ი).

ს.-ქართვ. *კუირს-(ლ-) „ქულა (მატყლისა)“ → ქართ. კვირს-ლ-ი
ზან. კვარ-კვაშ-ა —*კუირშ-კუირშ-ა სვან. კუნკუნჰს —*კუირ-კუიშ-ა
—*კუირშ-კუირშ-ა.

ქართ. კუნწუხ-ი, ქიზიყ. კონწუხ-ი „მწვერვალი ხისა, მთისა, წვერი,
თხემი“, მთიულ. „შორი, გადაკარგული ადგილი“.

ზან. (მეგრ.) კვინჭუხ-ე „თედო, ბარძაყი“.

სვან. —

საბამ კუნწუხ-ი განმარტა, როგორც „ხეთ ზედათი წვერვალი“;
ქეგლ-ში კუნწუხ-ი „ხის კენწეროს“ ნიშნავს; სხვა მნიშვნელობისათვის იხ.
ზევით.

ფორმალური თვალსაზრისით, უფრო ძველად ქიზიყური კონწუხ-ი
გვეჩვენება — კონწუხ-ი → || კუნწუხ-ი (ასიმილაციით).

არქაულ კონწუხ- ფუძეს კანონზომიერი შესატყვისი ეძებნება მე-
გრული კვინჭუხ-ე || კვინჭიხ-ე „თედო, ბარძაყი“ სიტყვის სახით. აქ პირ-
ველ ნაწილში თ → ვი პროცესი ვლინდება, შდრ. სხვა შესატყვისობები —
ქართ. კ ზან. კ, ქართ. ნ ზან. ნ, წ ჭ, უ გ → || ი —*უ (გ. როგავა),
ს ს.

კონწუხ-/კუნწუხ- კვინჭუხ-ე —*კონჭუხ-ე შეპირისპირებას უნდა
დაემატოს რაჭ. კუნწ-ი, მოხ. კუნწ-ულ-ი, ქიზიყ. კუნწ-ულ-ა „ხეხილის
მსხმოიარე ტოტი“ ქიზიყ. კონწ-ოლ-ა „კენწერო“ ჰან. კუჭ-ანი „თავი,
კენწერო“, რომლების კონწ- სეგმენტს გამოგვაცოფინებენ საერთო ძირად,
შდრ. კენწ-ერ-ო —*კონწ-ერ-ო.

ამოსავალი მნიშვნელობა (ეტიმონი) „ამობურცული, ამოწეული ად-
გილისა“ უნდა ყოფილიყო.

ს.-ქართვ. *კონწ- „მწვერვალი, კენწერო, თხემი, თედო“ → ქართ.
კონწ-უხ-ი || კუნწ-უხ-ი, კუნწ-ი, კუნწ-ულ-ი/ა, კენწ-ერ-ო —*კონწ-
ერ-ო ზან. კვინჭ-უხ-ე —*კონჭ-უხ-ე, კუჭ-ანი —*კონჭ-ანი-ი.

ს.-ქართვ. *კონწ-ს გენეტურად უკავშირდება ს.-ნახ. კუჭ „მთის წვერი“.

სვან. კუტანლ ბზ., კუტალ ლშხ. „ღვინის სასმისი“.

ქართ. (თუშ.) კუტო-მ „თუჯის პატარა თუნგი“

ზან. კოტო „თიხის ქოთანის (ჩვეულებრივ ლობიოს მოსახარშად იყუ-
ნებენ)“

სვანურში -ვლ || -ალ გამოსაყოფია ისევე, როგორც -ო ქართულსა და ზანურში. მორფოლოგიურ დონეზე ქართ. ო სვან. -ვლ არ არის მოვლოდნელი (ქართ. ღვინ-ო სვან. ღუინ-ვლ).

ს.-ქართვ. *კუტ- ჰუტრკელი, სასმისი" → ქართ. კუტ-ო-მ ზან. კოტ-ო —*კუტ-ო სვან. კუტ-ვლ || კუტ-ალ.

სვან. კურთხ- ზს., ქს., ი-კურთხ-ან-იწლ „იკლავება, ფართხალებს, გაასავსავენს (ხელს...)“.

ქართ. კუწერთხ-ი „საგვემელი ჭობი (საბა)“.

ზან. (მეგრ.) კვართხ-ალ-, ი-კვართხ-ალ-უ(ნ) „ფართხალებს, იკრუნ-ხება“, გილე-კვართხ-ალ-უ(ნ) „დაფართხალებს“.

ს.-ქართვ. *კუწერთხ- კვერთხი; კლაკნა, კრუნჩხვა" → ქართ. კვერთხ-ი ზან. კვართხ-ალ- სვან. კურთხ- —*კუწერთხ-.

სვან. კუნჭილ || კუნჯილ ზს., ქს. კუწუბი“

ქართ. კუნუბი, კუნუწი, კოწოლ-ი (—კუნწოლ-ი) „თმის ნაწნავი“

ზან. კუჭულ-ი || კუჭუჭი-ი „ქოჩორი“, კოჭო „ქოჩორა“ (კოჭო-ყვა-რია „ქოჩორა ყვაეი).

სვან. კუნჯილ (— კუჭილ) ზუსტად ასახავს ძვ. ქართ. კოწოლ (— კუნწოლ-), კუნწუბ-ში გამოყოფილ კუნწ- (სვან. *კუჭ-) ძირს, აქვე შემოვა მეგრული კუჭ-ულ-ი და კოჭ-ო —*კუჭ-ო; ხოლო კუჭუჭი-ი ქართ. კუნწუწ-ის ფარდია. ყველა ქართველურ ენაში საერთო ძირად კუნწ- || კოწ-, კუჭ- || კოჭ- გამოიყოფა „ქოჩრის“ მნიშვნელობით.

ს.-ქართვ. *კუნწ- „ქოჩორი“ → ქართ. კუნწუბი, კუნწუწი, კოწოლ-ი ზან. კუჭ-ულ-ი || კუჭ-უჭი-ი || კოჭ-ო სვან. კუნჯილ || კუნჯილ — *კუჭილ (მდრ. ს.-ნახ. კუჭ — || კუჭ „ქოჩორი“).

სვან. კუ- || კაჭუ-, ი-კუ-ენ-ი, ი-კუ-ი ზს., ლშხ., ი-კაჭუ-ე ლნტ. „იკ-რძალავს“, ლგ-კაჭუ ზს., ლნტ., ლგ-კაჭუ ლშხ., მდრ. ლგ-კაჭუ ზს., ლგ-კაბ ლშხ. „აკრძალული“

ქართ. კავ-, ი-კავებ-ს (თავს იკავენს, თავი შეიკავეა).

ზან. კ-ინ-, ი-კინ-ან-ს || ი-კინ-ენ-ს „უკან იხევს; იკავენს (მდრ. დნ-ბ-კინ-ი „უკან დაიხიე“, დე-ბ-კინ-ი „დავიკავე“).

მეგრული კ-ინ- სახეობა აჩვენებს, რომ ქართულსა და სვანურში თე-მისნიშნისეული აჯ || -აჭუ ფუძეს არის შეზრდილი.

მნიშვნელობის ტრანსფორმაციის თვალსაზრისით საყურადღებოა მიმართება: ქართ. დაკავება, შეკავება, სვან. აკრძალვა — თავის შეკავება, მეგრ. დაკავება, უკანდახევა — თავის შეკავება.

ს.-ქართვ. *კ-/კ-აჟ- → ქართ. კ-ავ- ზან. კ-ინ- სვან. კ-აჟ- → || კ-ჟ- || კ-აბ- || — კ-აბ-.

სვან. კჟაჟ ზს. კჟეც ქს. ჰენესა, ლი-კჟეც ჰენესა, მგ-კჟეც-ი „მკენესარე“

ძვ. ქართ. კუნეს-ა, კუნეს-ი-ს, ახ. ქართ. კენეს-ა.

ზან. (მეგრ.) კუშ-ინ-, კუშ-ინ-უნ-ს ჰენესის, ო-კუშ-ინ-აფ-უ-ან-ს „აკენესებს“, ჭან. კუს-ინ-ურ-ი „ნაკენესი, ვინც (და)იკენესა“.

ზემოსვანური კჟაჟ ფორმის წარმომავლობა არკვევს ა-ს პოზიციურ-ბას ფუძის შიგნით. ივარაუდება ე — ა გადასვლა ზემოსვანურში მომდევნო მასდარისეული ა-ს ზეგავლენით (მ. ქალდანის), რომელიც თავს იჩენს ნათ. ბრ.-ის ფორმაში კჟაჟ-ა-შ ჰენესისა — კჟაჟ — *კჟეც-ა.

ქართულ კუნეს-, სვანურ კჟეც- ზმნებს ადრე აკავშირებდნენ ზანურ კუს- (ო-კუს-უ, კუს-აფ-ი) ჰენესა“ ფორმასთან. რაც არ მიგვაჩნია მართებულად, რადგანაც ზანური კუს- ქართული კუნეს- ფუძის გამარტივებული სახეობაა (ნასესხებია). ხოლო საკუთრივ ზანური შიშინა სიბილანტიანი კანონზომიერი შესატყვისი ქართული კუნეს- — *კუს-ენ- (მ. ფოგტი) სიტყვისა ჩანს ჩვენს მიერ მოძიებულ კუშ-ინ- ჰენესა“ ფუძეში, რომელიც მერ სიძველეს აგებულებითაც აჩვენებს. უფრო სწორად, ის, რაც მ. ფოგტმა თეორიულად ქართულისთვის ივარაუდა, რეალურად გამოჩნდა ზანურის კუშ-ინ- ჰენესა“ ფორმაში. მეგრული კუშ-ინ-, ჭან. კუს-ინ- ალომორფთა შედარება გამოარკვევს ქანურ-სვანურ სისინა სახეობათა მეორეულობას — კუშ-ინ- → ჭან. კუს-ინ- || სვან. კუს — კუც || კჟეც- ეს მაგალითი კიდევ ერთხელ ადასტურებს შიშინა სიბილანტთა შიშინა → სისინა გარდაქმნის რეალურობას ზანურსა და სვანურში (იხ. აქვე § 23.).

ს.-ქართვ. *კუს-ენ-/ *კუს-ინ- ჰენესა“ → ქართ. კუ/ვნეს- — *კუს-ენ- ზან. კუშ-ინ- → || კუს-ინ- სვან. კჟაჟ- ← || კჟეც- ← *კუს- — *კუშ-.

სვან. კუერ ზს., ქს., კერ ლხმ. „ჩაქუჩი, კვერი“

ქართ. კუერ-ი || კვერ-ი „ჩაქუჩი, კვერი“; „აკინის საცემელი, რკინის დასაკვერებელი (საბა)“.

ზან. (მეგრ.) კვალ-ია „პატარა ნაჯახი“.

სვანური და ქართული ფორმები ფორმალურ-სემანტიკურ ერთიანობას ამჟღავნებენ. განსხვავებული ვითარებაა მეგრულში, კვერ-: კვალ- შეპირისპირებისას ასახსნელია აუსლაუტური მიმართება ქართ. რ ზან. ლ. სავარაუდოა რ → ლ გარდაქმნა ინტერვოკალურ პოზიციაში, რაც დამახასიათებელია ზანურისთვის — შდრ.: ქართ. გორა/ზან. გოლა || გვალა, ქართ. გარე/ზან. გალე, ქართ. ჩირ-ი —/ზან. ჩილა... ასევე კვერ-/ზან. კვალ-ია.

ნაჯახის სემას მეგრულში რ კინის ჩაქუჩის მნიშვნელობა დაედო საფუძვლად.

ს.ქართვ. *კუერ- „რკინის ჩაქუჩი, კვერი“ → ქართ. კვერ-ი ზან. კვალ-ია — *კვარ-ია სვან. კუერ — || კერ.

სვან. კუერ- || კუარ- || კურ-, ი-კურ-ემი (ან-კურ-მ-ან ბზ., ან-კუერ-მ-ან ბქ., ენ-კუერ-მ-ან ლშხ.), ი-კუარ-ემი ლნტ. „იყინება“.

ქართ. ყინ-, ყინ-ავ-ს, ყინ-ელ-ი, ყინ-ულ-ი, მ-ყინ-ვ-არ-ი.

ზან. (მეგრ.) ო-ყინ-უ || ყინ-უა „ყინვა“, ყინ-ი/უ „ყინული“ „ცივი“, გო-ყინ-ილ-ი „გაყინული“, ჰან. ო-ყინ-უ „ყინვა“, ყინ-ი || ყინ-ი „ყინული, ცივი“. ყინ-ერ-ი || ყინ-ერ-ი || ინ-ერ-ი „ყინული“, კ/ყინ-ავ-ი „ყინული“.

სვანურში საერთოქართველურ ყინ- არქეტიპს ყ → კ და ნ → რ სვანურისათვის დამახასიათებელი ფონეტიკური პროცესების შედეგად თავდაპირველად *კირ-ჟ უნდა მოეცა. სადაც -ჟ (← -ო) ცნობილი სახელური სუფიქსია (შდრ. მეგრ. ყინ-უ, ჰან. კირ-ავ-). ამ უკანასკნელის ზეგავლენით წინამავალი ისტორიული ი ხმოვანი მ. ქალდანის წესის მიხედვით ჯერ ე-ში, ხოლო შემდგომ ა-ში გადავიდა — ქართ. ყინ-(ელ-) სვან. *კირ-ჟ → კერ-ჟ → კუერ- || კუარ-. ემ სვანურში ქართული -ამ-ის (ზან. -უმ) შესატყვისი თემისნიშანია.

სვანურის ინფორმაციაც მხარს უჭერს ადრე გამოთქმულ მოსაზრებას ყინ- ფუძის სახელური წარმოშობის შესახებ ზანურში (არნ. ჩიქობავა).

ს.ქართვ. *ყინ- „ყინული, ყინვა“ — ქართ. ყინ-, ყინ-ელ- || ყინ-ულ- ზან. ყინ- || ყინ- || ინ-, ყინ-ი || ყინ-უ || ყინ-ი, ყინ-ერ- || ყინ-ერ- სვან. კუარ- || კუერ- — კარ-უ- || კერ-ჟ — *კირ-ჟ — *ყინ-ო.

სვან. კუილ ზს., ქს. „კუნძი“, „ხის დაბალი სკამი, ჭორკო“.

ქართ. (ლენჩ.) კვილ-ო „პატარა კუნძი“

ზან. (მეგრ.) კველა „პატარა დაბალი სკამი“, ჰან. კულ-ი „სკამი“

სვანურში გამოვლენილი მნიშვნელობები ცხადად აჩვენებს სემანტიკური ევოლუციის მიმართულებას: კუნძი → || ხის დაბალი სკამი“

იმერული კველ-ა „პატარა სკამი, ჭორკო“ იმეორებს მეგრულ კველ-ს, რაც მისი ზანური წარმომავლობით აიხსნება. ამ უკანასკნელში შეიმჩნევა ი — ე გადაბგერება, რაც სპორადულად სხვაგანაც გამოჩნდება — ქართ. წვიმა ზან. (მეგრ.) ჰვემა — ჰვიმა...

ს.-ქართვ. *კჷილ- აუნძი; ხის დაბალი სკამი“ — ქართ. კვილ-ო ზან. კველ-ა — *კვილ-ა, კულ-ი — *კვილ-ი სევან. კჷილ.

ს.-ქართვ. კჷილ- არქეტების შესატყვისებია: დიდ. ყაური, ხვარშ. ყულე „სკამი“, დარგ. ურყული, ლეზგ. ყულ. წახ. ყუჷა, თაბას., აღ., რუთ. არჩ. ყულ, შდრ. ახეახ. ყორი „ფიცარი“.

სევან. კჷნ- || კჷან-, ლუ-კჷნ-ე ზს., ლუ-კჷნ-არ || ლუ-კნ-ე ლშბ., ლუ-კჷან-ე ლნტ. „სიმინდთან (ან ფეტვთან) ერთად მოზელოლი ყველის გულიანი პური; ყველიანი მკაღი“.

ქართ. 'რკნ-', მუ-რკნ-ა „რეცხვა“.

ზან. (მეგრ.) რკვან-, რკვან-უნ-ს „შელესავს“, რკვან-ილ-ი „შელესილი“.

სევანურისთვის ამოსავალია მოზელოვის, მოზელოლის შინაარსი: ე. ი. ლუ-კჷან-ე მოზელოლს უდრის; ლუ-ე ცნობილი სევანური კონფიქსია, ხოლო კჷან- (← *კჷენ-) — ძირი.

ყველა ქართველური ფუძისთვის ძირითადია ს რ ე ს ის (მოზელება, შელესვა, რეცხვა) მნიშვნელობა.

ქართულში მუ- სხვაგანაც გამოიყოფა — შდრ.: მუ-სრ-/სარ-, სრ-ავს (ა. არაბული).

თავკიდური რ ზანურ-ქართულში კაუზატიური ჩანს.

ს.-ქართვ. *(რ)კჷენ- „სრესა, ზელა“ → ქართ. 'რ-კნ-' (← *რ-კჷენ-), მუ-რ-კნ-ა ზან. რ-კჷან- სევან. კჷან- → || კჷნ-.

სევან. კჷიკჷ ზს., ლნტ. „განმარტობით მყოფი პატარა ვინმე ან რამე“.

ქართ. (რაკ.) კოკო „გალეული პატარა ადამიანი“.

ზან. (მეგრ.) კოკუ „პატარა (ადამიანი)“, კოკ-ი „პატარა კუნძული“.

განმარტობით ყოფნის ნიუანსი ხელშესახებია სევანურსა და მეგრულში (კუნძული). ხოლო სიმკირის გაგება ყველა ქართველურ ფუძეს ახასიათებს.

ბოლოკიდური -ჷ (← -ო) სევანურში, -ო ქართულში, -უ ზანურში სადერეივაციო ოდენხმოვნის სუფიქსია (სევან. ჷ ქართ. ო — ფარ-ჷ ფერ-ო; ზან. უ ქართ. ო — ბალ-უ ბელ-ო...).

ს.-ქართვ. *კოკ-ო „განმარტობით მყოფი ვინმე ან რამე“ → ქართ. კოკ-ო ზან. კოკ-უ, კოკ-ი სევან. კჷიკჷ-ჷ — *კოკ-ო.

სვან. კუიჰ- || კუიჰ-, ი-კუიჰ-ეს., ი-კუი-ეს ლშხ., ი-კუი-ესკ ლნტ. „იტყოფს, იგებს“, ი-კუიჰ-წლ-ი ბზ., ი-კუიჰ-წლ-ი || ი-კუიჰ-წალ-ი ბქ., ი-კუი-ი-წლ-ი ლშხ., ი-კუი-ი-წლ ლნტ. „შიიკითხ მოიკითხავს“

ქართ. რკვევ || რკვი(ვ)-, ა-რკვევ-ს, ა-რკვი-ა.

ზან. (მეგრ.) რკვან-, რკვან-უა გამორკვევა; გარჩევა“, მუნა-რკვან-ი.

ქართველურ ფუძეთა შეპირისპირებითი ანალიზი ცხადყოფს, რომ ძირად გამოიყოფა რ-კუ- გარკვევის, გარჩევის“ მნიშვნელობით. იგი გართულელებლია ქართულსა და სვანურში -ევ || -ეჷ მორფემით (სვან.

კუიჰ- || კუიჰ- → კუი- || კუი-ი- *კუი-ეჷ- || *კუი-ეჷ-; შდრ. ჷ → ჰ- სთვის ქართ. ზე-ა-გ- სვან. ჷჷჷ „ზეავი“). ქართულსა და სვანურს ფუძის აბლაუტი ერთნაირად ახასიათებს — ე/ი.

მეგრულში -ევ არ არის მოსალოდნელი (გ. როგავა), მის ადგილს ფუნქციურად -ან იკავებს (შდრ. ქართ. სვან. კ-აჷ- ზან. კ-ინ- „შეკავება“ — იხ. ზევით).

ანლაუტში გამოყოფილი რ- კაუზატივის პრეფიქსია (ვ. თოფურია, ი. ბრაუნი).

ს.-ქართვ. *რ-კუ- „რკვევა, რჩევა“ → ქართ. რ-კვ-ევ-/რ-კვ-ი-გ- ზან. რ-კვ-ან- სვან. კუ-ეჷ-/კუ-იჷ- → *კუ-ეჷ-/*კუ-იჷ-.

სვან. კც-, კც-ენ-, ი-კც-ენ-ი (ჩუბთუ-ი-კც, ჩუბდ-კვც, ჩუბდ-კვც-ენ-ე ბზ., ოთ-ი-კც, ვდ-კვც, ვდ-კვც-ენ-ე ბქ.) „იხოკავს“, ლი-კც-ე „ხოკვა“.

ქართ. კც-ენ-, კც-ენ-ა „ფშენვა“, კც-ენ-ოდა „ფშენვიდა“

ზან. (მეგრ.) კაშ-, პ-კაშ-ენ-ქ „ვოხრაავ“, კაშ-უა „ოხვრა“.

მეგრულში სახეზეა შიშინა სიბილანტის დეზაფრიკატიზაცია სპირანტიზაციის გზით — ჩ → შ, შდრ. ქართ. ვოც- ზან. (მეგრ.) ხუშ- → *ხუჩ-.

სვანურში ამოსავალი შიშინა სიბილანტი ჩ კვლავ ც-ში გადასულა:

ც → ჩ → ც.

ბუნებრივად გვეჩვენება შესატყვისობა სემანტიკურ დონეზე: ფ შ ე ი ნ ვ ა ~ ო ხ ვ რ ა ~ ხ ო კ ვ ა, რაც მწუხარების გამოხატვის სწვადსხვა ფორმას წარმოგვიდგენს.

გასარკვევია სვანური კუი-ეჷ- „კვნესა“ ფუძის მიმართება ზემოთაღწერილ ქართველურ სიტყვებთან.

ს.-ქართვ. *კეც-(ენ-) „ფშენვა, ოხვრა“ → ქართ. კც-ენ- ზან.

კაშ- → *კაჩ- სვან. კც- || კც-ენ- || → კვც-(ენ-) → *კეც-(ენ-).

სვან. კენჯაბ || — კანჯაბ ზს., კინჯაბ ლშხ., კინჯაბ ლნტ. „ჰლდე, კლდის ძირი“

ქართ. კბოდე „ზღვისა და წყლის პირი კლდოვან-ფლატოიანი ჩაუვალი (საბა)“.

ზან. (შეგრ.) კოდუმ-ე || კოდუმ-ე აბოდე“

სვანურში დაკარგულია სუფიქსი -ე, რამაც კვალი დატოვა წინამაჟღერი ა ხმოვნის უმლაუტის სახით. სწორედ მისი (ა) ზეგავლენით მოხდა დს პალატალიზაცია აფრიკატიზაციის გზით — და — და.

სვანურის ჩვენება სხვა მხრივაც არის საინტერესო. პირველი მარცლისეული ს.-ქართვ. ა ხმოვანი, რომელიც ქართულს დაუკარგავს (კბოდ-ე — კაბოდ-ე), აქ შენარჩუნებულია; მას ზანურში ო შეესატყვისება. საინტერესოა ბს და *დს სუბსტიტუცია ქართულში (ურთიერთიანაცვლება).

ს.-ქართვ. *კადობ-ე აბოდე“ — ქართ. კბოდ-ე — *კადობ-ე ზან. კოდუმ-ე || კოდუმ-ე (-*კოდუმ-ე) სვან. კვანაბ || კანაბ || კინაბ — *კანაბ — *კადობ-ე.

სვან. კვრცხ-, ა-კვრცხ-ე ბზ., ა-კირცხ-ე ლნტ. „ბელავს“.

ქართ. (მესხ.) კურცხალ-ი „ახლადგათიბული ყანა (ზორბალი, ქერი)“.

ზან. —

ძირია კურცხ-, -ალ ქართულში მასუბსტანტივებელი სუფიქსია (კურცხალ-, წყალ-... არნ. ჩიქობავა).

სვანურში უ → გ || ი პროცესი დასტურდება. მსგავს გადასვლას ყველა ხმოვანი ექვემდებარება სვანურში (გ. როგავა); შექანიზმი დაუდგენელია.

ს.-ქართვ. *კურცხ- „ბელვა, თიბვა“ — ქართ. კურცხალ-ი სვან. კვრცხ- || კირცხ- — *კურჩხ-.

სვან. კვც ზს., ლნტ., კიც ბქ. „ქენკეშა (მცენ.)“.

ქართ. კიც-ნარა „ჩიტის ბირკა (მცენ.)“.

ზან. (შეგრ.) კუცი „ბაძგი (მცენ.)“

ზანური ეკვივალენტი მიღებულია -უ სუფიქსის ძირისეულ ი ხმოვანთან შერწყმით: *კიჩ-უ → *კვიც- → კუცი-¹

ქართულ კიც-ნარა-ში ორმაგი სუფიქსაცია გვაქვს: -ნა და -რა (შღრ. კანკ-რა, ძიგ-რა, კენკ-რა...).

ს.-ქართვ. *კიც- „ქენკეშა; კიცნარა“ → ქართ. კიც-ნარა ზან. კუცი- ← *კვიც- ← *კიჩ-უ სვან. კვც- || ← კიც- ← *კიჩ-.

¹ უს აფსლატური გადასმისათვის სვანურში შღრ.: ქართ. თოკი — სვან. *თოკ — თოკი ლშ. → || თაქუ ზს., ლნტ., ქართ. ფური : სვან. ფურ — ფურ — || ფორუ ზს., ლნტ...

სვან. ლაგ- || ლაგ- || ლგ-, ა-ლაგ-უნ-ი (ოხტ-ლაგ-უნ, ან-ლაგ-უნ-ე) ზს., ა-ლაგ-ონ-ი (ოხ-ლაგ-ონ) ლშხ., ა-ლაგ-უნ-ი (ახტა-ლაგ-ონ) ლნტ. „აფასებს, ფასს აღებს“

ქართ. ლაგ-, გადმოა-ლაგებ-ს, ლაგებ-ა.

ზან. (შეგრ.) ლოგ-, ბ-ლოგ-ინ-ან-ქ „ვაფასებ“, ლოგ-ინ-უ-ა „დაფასებ“, დო-ლოგ-ინ-ებს „დააფასეს“

ფორმალური თვალსაზრისით შეფარდება ქართ. ლაგ- სვან. ლაგ-/ლაგ- ზან. ლოგ- კანონზომიერია. ფუძეთა ერთიანობას ზანურსა და სვანურში მხარს უჭერს სიტყვის სემანტიკაც, რაც ერთადერთი ფას/დაფასების შინაარსით ვლინდება; ქართულში მსგავსი გაგება არ არის ცნობილი. ცხადია, დაფასება ქართულურ ენებში დადგმის / დადების (დალაგების) სემის შემდგომ ევოლუციას წარმოადგენს.

ს.-ქართვ. *ლაგ- „დადებდა/დადგმა, დაფასება“ → ქართ. ლაგ- ზან. ლოგ- სვან. ლგ- || ლაგ- || ლაგ-.

ქართ. ლანძ- „ლანძვა“, ლანძ-ავ-ს, გა-ლანძ-ულ-ი, ლანძ-ე-ა „ცხარე ცეცხლისაგან ზედაპირის წვა“

ზან. რუჯ-, რუჯ-ვა „ცეცხლში გაელება (საბა)“, გო-რუჯ-ილ-ი = გა-რუჯ-ულ-ი.

სვან. —.

ქართული ლანძ-ის შესატყვისია ზანური რუჯ-. ქართ. რუჯ- ძველი ნასესხობაა ზანურიდან, უფრო ადრეული ვიდრე საბას პერიოდი. ზანურთან შედარება აჩვენებს, რომ ლანძ-ში ნ ფონეტიკური ჩანართია. ნ-ხ განვითარების შემდგომ არის ლანძ- სომხურში შეთვისებული (ლ → ლსაკუთრივ სომხური პროცესია, შდრ. კან. ფაწალა → სომხ. ფიწად → || ფიწედ → კახ. ფაწიდ-ი, ქიზიყ. ფიწიდ-ი.

ს.-ქართვ. *ლანძ- „მოხალვა, ლანძვა“ → ქართ. ლანძ- ზან. რუჯ- — ლოჯ-.

სვან. ლაჯ- || ლაჯ- || ლჯ-, ა-ლაჯ-ი (ო-ლაჯ, ა-ლაჯ) ზს., ა-ლაჯ-ენ-ი (ოთ-ლაჯ, ად-ლაჯ-ე) ლშხ., გ-ლაჯ-ი ლნტ. „რგავს“, ხ-ა-ლაჯ-ი, ხ-ა-ლაჯ-ენ-ი (ლა-ხ-ლაჯ ბზ., ლა-ხ-ლაჯ ბქ., ეეს-ლაჯ-ე ლშხ.), ხ-ა-ლაჯ-ი ლნტ. „ამაგრებს“.

ქართ. მაგ-ინ-, მაგ-არ-/მაგ-რ, ა-მაგ-ინ-ებ-ს, და-მაგ-ინ-ებ-ა „დაარგვა, გადაწინდება“, მაგ-არ-ი, ა-მაგ-რ-ებ-ს.

ზან. (შეგრ.) ნოგ-რო || ნორგ-ო „ნერგი“.

მეგრულში ზმნური ფუძეები არ შეგვხვედრია. სახელური ნოგ-რ-ო — *მოგ-რ-ო (შდრ. ქართ. მაგ-რ-) ოდესლაც არსებული *მოგ-რ- „დარგვა, დამაგინება“ ზმნისაგან არის ნაწარმოები ისევე, როგორც ქართ. *მაგ- — მაგ-არ- || მაგ-ინ-...

სევანური ეკვივალენტის სიტყვათა ამ რიგში შემოტანა შესაძლებელი ხდება სევან. ლ (- მ) ქართ. მ შესატყვისობის გამოვლენის წყალობით (იხ. აქვე, § 9.).

ქართული და სევანური ფუძეები სემანტიკურ იდენტურობასაც ამჟღავნებენ.

ს.-ქართვ. *მაგ- „დამაგრება, დარგვა“ → ქართ. მაგ-არ-/მაგ-რ-, მაგ-ინ- ზან. ნოგ-რ-ო || ნორგ-ო — *მოგ-რ-ო სევან. ლგ- || ლგ-ქ- || ლაგ-ქ- — *ლაგ- — *მაგ-.

სევან. ლწს-, ლწს-იწრ „სალესი ქვა“.

ქართ. ლეს-, ლეს-ავ-ს, სა-ლეს-ი, ლეს-ულ-ი.

ზან. (მეგრ.) ლას- || ლას-ირ- „შლა, წაშლა“; „ლესვა“, ჰან. ო-ლას-იორ-ჟ „ლესვა“, ლას-იორ-ჟმ-ს „ლესავს“

-იორ საკუთრივ ზანური სუფიქსია.

სევანურში ზმნური ლწს- ძირი დაკარგულია. მისი არსებობის კვალი ჩანს ნაზმნარ სახელში ლწს-იწრ „სალესი“. ამ სიტყვაში -იწრ ოდენ სუფიქსური წარმოება გვაქვს, რაც მოულოდნელია სევანური მორფოლოგიისთვის. ვფიქრობთ, აქ ისტორიულ ლა-იარ (ლა-ღფ-იარ „სალეზავი“ — ლი-ღფ-ი „ლებვა“) კონფიქსი გამარტივებულია. ამის მიზეზი ფუძის აგებულებაა. მოხდა ფუძისეული ლწ სეგმენტის რეინტერპრეტაცია — გაიგივება კონფიქსისეულ ლა-სთან — ლწს-იწრ — ლწ-ლწს-იარ.

უმლაუტიანი ვ ფუძის შიგნით ასახავს ს.-ქართვ. ე-ს ლწს- — *ლეს- (შდრ. ქართ. ჰედლ- სევან. ლი-შკწდ-ი „ჰედლა“).

ს.-ქართვ. *ლეს- „ლესვა“ → ქართ. ლეს- ზან. ლას-, ლას-იორ- სევან. [ლწს-], ლწს-იწრ — *ლეს-.

სევან. ლწჩჟ ზს., ლწტ. ლაჩჟ ლწმ. „ირემი“

ქართ. (მთიულ.) მაცალ-ო „მოზვერი“

ზან. —

დაკავშირება ერთი შეხედვით უჩვეულო ჩანს ანლაუტში ქართ. მ სევან. ლ შეფარდებისა გამო. მაგრამ თუ მოვიხმობთ სევანურ ფონეტიკას (იხ. მ — ლ, § 9), მიხედვებით რომ მისი (დაკავშირების) მნიშვნელობა ფრიად დიდია (შდრ. ქართ. ქათამ- სევან. ქათალ).

აუსლაუტის ვითარება ახსნას ექვემდებარება; სახეზეა ლ → ჟ (იხ. § 3) პროცესი რედუქციის მომდევნო საფეხურზე სვანურში — ლაჩჟ || ლაჩჟ — *ლაჩაჟ — *შაჩალ.

ს.-ქართვ. *შაც-ალ- „ირემი; მოზვერი“ → ქართ. შაცალ-ო სვან. ლაჩჟ || ლაჩჟ — *შაჩალ.

სვან. ლეგ „უღი; განავალი“.

ქართ. (მთიულ.) ლენგ-, გა-ლენგ-ვილი-ი ჰუჟჟყიანი“, გა-ლენგ-ებ-ა „გაფუჟება, გაშაფება“.

ზან. ლაგ-ჟ „უღი“, ლაგ-ჟ ღვინი „უღი ღვინო“.

სვანურის მნიშვნელობები ახლოსა დგას მთიულური დიალექტის ჩვენებასთან. შეიძლება ვივარაუდოთ ლენგ- ალომორფის წარმომავლობა საერთოქართული ლეგ-ისაგან, რომელსაც შავის სემაც ახასიათებს: ლენგ — ლეგ.

ს.-ქართვ. *ლეგ- „შავი, ლეგა, უღი“ → ქართ. ლეგ- → || ლენგ- ზან. ლაგ-ჟ სვან. ლეგ.

სვან. ლესგ ზს., ლშხ., ლესკ ლნტ. „ფერდი, გვერდი“

ქართ. ლაჭ-ი „ფერხებთ საშუალი (საბა)“, ლაჭ-ები (plurilia tantum). ზან. —.

ფუძისეული ე ხმოვანი სვანურში ნაუმლაუტარია: ა → ა̄ → ე (შდრ. ქართ. ხაში სვან: სეში, ძალღი — ფელ(ჟ)...).

შესატყვისობა სიბილანტებში ქართ. ჭ სვან. სგ || სკ მომდინარეობს ქართ. ჭ სვან. ჭგ (→ ძგ — სგ —/სკ) არქისახეობიდან.

ყოველივე ზემოთქმულიდან გამომდინარე სვანურში აღსადგენია უძველესი ლაჭგ- ფორმა — *ლაჭგ — *ლაჭგ — *ლეძგ — ლესგ || ლესკ.

ს.-ქართვ. *ლაჭ- „ლაჭი, ფერდი“ → ქართ. ლაჭ-ი სვან. ლესგ || ლესკ — *ლაჭგ.

სვან. ლეშგ ზს., ლეშკ ლნტ. „სახურავი“

ქართ. (იმერ.) მენჩი-ი „ქერი“, შერჩი-ი „ქერი, სხვენი“

ზან. —.

ქართულ-სვანურ ფუძეთა ერთიანობაზე საუბარი შესაძლებელი ხდება ქართ. შ სვან. ლ (— შ) ბგერათფარდობის გამოვლენის შემდეგ (იხ. აქვე, § 9). ნ || რ სონორები იმერულში ჩანს განვითარებული, ფონეტიკური დანართია, შდრ. სვან. შგილ || შკილ ქართ. ჩულ-ი (იხ. აქვე).

ს.-ქართ. *მეჩ- ჰერი, სახურავი, სხვენი" → ქართ. მენჩი || მერჩი ← *მეჩი სვან. ლეშგ || ლეშკ — *ლეჩქ — *მეჩქ.

სვან. ლეჭურ-ანი ზს., ლეჭურ-ანი ლშ., ლეჭურ-ან ლნტ. „ურდული; ლილივი“

ქართ. ლანძვ-ი || ლანძვ „ფანჯარა“; „ბადის სახე რკინა (საბა)“
ზან. —.

სვანურში ლეჭურ- ძირად გამოსაყოფია, -ანი || -ანი || -ან სუფიქსია სადერივაციო (შდრ. სვან. ლანჭუ „მთა“ — ლანჭუ-ანი „მთიანი“...).

ლეჭურ- ფუძის ქართულ ლანძვ-თან შედარებით ირკვევა, რომ სვანურში საერთოქართულური ნ გადასულია რ-ში (იხ. აქვე, § 12. ნ → რ) და ამის შემდგომ გადასმულია სიტყვის ბოლოში — ქართ. ლანძვ- სვან.

*ლანჭუ- → *ლეჩქუ- — ლეჭურ-¹. ხმოვნებში გამოვლენილი შესატყვისობა ქართ. ა სვან. ე კანონზომიერია და აიხსნება ა — ა — ე პროცესით სვანურში (თ. შარაძენიძე) — ქართ. საშ-ი სვან. სემ-ი...

სემანტიკურად ქართულ ფ ა ნ ჯ ა რ ა ს ა და სვანურ უ რ დ უ ლ ს აერთიანებს საკეტის სემა; უ რ დ უ ლ ი ს გაგებასთან ასევე ახლოს დგას საბას მიერ მონამობილი ალტერნაციული განმარტება ლ ა ნ ძ ვ სიტყვისა — „ბადის სახე რკინა“ ე. ი. ბადის მაგვარი (სახე) რკინა.

ს.-ქართ. *ლანძვ- „საკეტი, ფანჯარა, ურდული“ — ქართ. ლანძვ || ლანძვ-ი სვან. ლეჭურ-ან || ლეჭურ-ანი || ლეჭურ-ანი (← *ლეჩქუ-ანი).

ქართ. ლიგ-, გა-ლიგ-ე-ბა, გა-ლიგ-ე-ბ-ულ-ი, ლიგ-ი „შტერი (საბა)“, გან-ლიგ-ე-ბა „გაშტერებით უხმობენ (საბა)“

ზან. (მეგრ.) ლიგვ-, გო-ლიგვ-ინ-აფ-ა „გალიგვება, გაშტერება“; ლიგ-ვალ-ი, ლაგვ-ა || ლოგ-ო „შტერი, ჩერჩეტი“.

სვან. —.

გაურკვეველია ვ-ს არსებობა ზანურ ფორმებში. თუ ფონეტიკური დანართია, ქართულშიც რატომ ვლინდება?

ს.-ქართ. *ლიგ(ვ)- „შტერი, გაშტერება“ — ქართ. ლიგ-ი, ლიგვ- || ლიგ- ზან. ლიგვ-ალ-ი, ლიგვ- / ლაგვ-.

ქართ. ლილ-ვი „ურმის ღერძი“, „საგორავი“ || ლვილი || რვილი „გუთნის ნაწილი“, „საქსოვი დაზვის საგორავი ნაწილი“.

ზან. ლოლ-, 'ო-ლოლ-ა' „პატარა ურემი“

¹ რს მეტათეზისისათვის სვანურში შდრ. ქართ. წ რ ი ა მ - ი სვან. წ ი ბ ა რ ბ ზ , წ ი ბ ა რ ბ ქ ., წ ი ბ ა რ ლ შ . „წრიაბი“.

ქართული ლგილ- ძირის შესატყვისი ზანური ლოლ- — ლვილ- შემორჩენილია ქსნის ხეობის ქართულში ზანურიდან შეთვისებულ ოლოლა „პატარა ურემი“ სიტყვაში. რაზეც თვალნათლივ მიუთითებს ძირის გაფორმება ო — ა კონფიქსით, რომელიც ქართული სა — ე ზუსტი სტრუქტურულ-ფუნქციური შესატყვისია — სა — ე ო — ა. ოლოლა თავდაპირველად სალილვე (ბორბლიან) ურემს თუ აღნიშნავდა უბორბლოს (მარხილი) საპირისპიროდ.

ურემის საზობათა მრავალფეროვნება საერთოქართველური ერთიანობის დონეზე ფასეულია პროტოქართველთა კულტურის ისტორიის თვალსაზრისითაც, რასაც არქეოლოგიური მასალებიც უჭერს მხარს (ამაზე სხვა დროს).

ს.-ქართვ. *ლუილ- „ბორბალი, ღერძი; ურემი“ — ქართ. ლილვი || ლვილ-ი || რვილ-ი ზან. ლოლ- — *ლვილ-, ო-ლოლა.

სვან. ლის-ჟ ბზ., ლუს-ჟ ბქ., ქს. „ძუძუ“

ქართ. (ქიზიყ.) მის-ებ-ი (plurilia tantum) „წვეტები (ქართული კაბის ზედატანისა)“

ზან. —

სვანური ფორმებიდან ამოსავალ ვითარებას ბალსზემოური ლის-ჟ წარმოადგენს; დანარჩენ დიალექტებში არსებული ლუს-ჟ მისი ასიმილაციური სახეობაა — ლის-ჟ → ლუს-ჟ. ბოლოკიდური -ჟ (- ო) სადერეივაციო აფიქსია (მდრ. ქართ. - ო : ზან. - უ). ასე რომ, ძირად სვანურში ლის- გამოიყოფა, რომელიც კანონზომიერი შესატყვისია ქართ. (ქიზიყ.) მის- ფორმისა. დაკავშირება შესაძლებელი ხდება სვან. ლ ქართ. მ სონანტური შესატყვისობის წყალობით (იხ. აქვე, § 9. მ — ლ).

ქართულში წვეტი სემანტემის პოვნიერება სვანური ძუძუს შესატყვისად იმაზე მიგვიითითებს, რომ ამოსავალი მნიშვნელობა სვანურში ძუძუსთავისა უნდა ყოფილიყო.

ს.-ქართვ. *მის- „წვეტი“ — ქართ. მის-(ებ-ი) სვან. ლუს-ჟ || — ლის-ჟ — *მის-ო.

ქართ. ლნ-, ა-ლნ-ებ-ა, მო-ა-ლნ-ე.

ზან. (მეგრ.) ლინალ- || ნინალ- || ინალ-, მო-ნინალ-ე || მო-ლინალ-ე || მო-ინალ-ე „მსახური, დამხმარე“, ნინალ-ე-ა || ლინალ-ე-ა || ინალ-ე-ა „მობმარება ქორწილში, ქელეხში“

სვან. —

ადრე მეგრულ მო-ნინალ-ე სიტყვის ეტიმოლოგიისას ვცადეთ მისი ძირეული ნინალ- ნაწილის ნინა(ლ) „ენა“ სიტყვასთან დაკავშირება. ვარაუდით ნინალ-ა/უა „მსახურობა“ ნასახელარი ზმნა გამოდიოდა და

ეფიქრობდით, რომ წინააღმდეგობა თავდაპირველად ნიშნავდა ენის შიშვანას, ხოლო მოწინააღმდეგე ენის შიშვანას = მსახურს. ქართულ (resp. იმერულ) ა-ლენებზე „მოხმარება“ ზმნაც იგივე წარმომავლობისა გვეგონია — ლნ- — ნნ- — ნენ- „ენა“. ამგვარ დაშვებას ამავრებს დაკავშირებულ სიტყვათა როგორც ფორმალური ისე სემანტიკური იგივეობა.

ს. ქართვ. *ნენ-ალ- „ენა“ — ქართ. ა-ლენებზე, მო-ა-ლენ-ე, ენ-ა — ნენ-ალ- ზან. ლინალ- || ნინალ- || ინალ-, მო-ნ/ლინალ-ე, ნენა(ლ-) || ნინა(ლ) სვან. ნინ.

სვან. ლგჷ ზს., ქს. „ხსენი“.

ქართ. ჳხენი- „პირველ ნაწოენი სძე (საბა)“, მოზ., მთიულ. „ახლად ნაშმოზიარები ქალის რძე; კვეთი; დვრიტა“, ლეჩხ. სხენ-ი.

ზან. (ქან.) ცხონ-ი „ახლადმოგებული ძროხის რძისაგან დამზადებულ-ლი ყველის მსგავსი საჭმელი“

მნიშვნელობის მხრივ ქართველური ენები კანონზომიერად შეესატყვისებთან ერთმანეთს, სხვაობა მინიმალურია. გასარკვევია ფუძის აგებულების ზოგი საკითხი.

ანლაუტური შეფარდება ქართ. ს სვან. ლ ახსნას არ საჭიროებს (შდრ. ქართ. სძე სვან. ლგჷჷ „რძე“...). ამდენად, სვანურსა და ქანურს ფუძის აგებულების უფრო ძველი სახეობა დაუცავთ — ქართ. ჳხენ-ი — სჳენ-ი, შდრ. ლეჩხ. სხ-ენ-ი. პირიქით პროტესს ვერ დავუშვებთ არ ჩანს საფუძველი ზც → ცხ გადასმისა (გ. კარტოზია) ქანურში. ზც კომპლექსი აქ სუბერაციას არ ექვემდებარება — შდრ. ქან. ო-ზცუ „აბობა“, არც ს. ქართვ. ჳც-ს (შ-ჳც-უ) მოუტია ქანურში ჩხ (შდრ. ხჩე „თეთრი“). ხოლო სჳ → ჳს გადასვლას ქართულში განაპირობებს მოქმედი წესი: სიბილანტი + ჳ აფრიკატი თანმიმდევრობა ქართულ ფონოტაქტიკაში აკრძალულია (შდრ. ჳს).

ს. ქართვ. *ს-ჳ(ენ-) „ხსენი“ → ქართ. სხ-ენ-ი || სხ-ენ-ი, ჳს-ენ-ი ზან. ცხ-ონ-ი — *სხ-ონ-ი სვან. ლგჷ.

ს. ქართვ. *ს-ჳ(ენ-)ის შესატყვისებია: ს. ნახ. *ბჳი (ინგ. პუი, ჩაჩნ. ფხი „ხსენი“); დარგ. ნიფ — ნიფ, ლაკ. ნაკ, ლეზგ. ნეჳ, არჩიბ. ნატა, თაბ. ნეჳ, რუთ. ნჳჳ, ულ. ნაჳ „რძე“

სვან. მ-(ა-) || მ-(წ-) „მასდარის მაწ. ერთ-ერთი პრეფ.“ (მ-ალატ „სიყვარული“, მ-ახალ „ტოდნა“, მ-წ-ზიგ „ტივილი“, მ-წ-სისგ „სიძულელი“.

ქართ. მ- (მ-ე-გლოვ-ად ჰგოვად, მ-ი-ყვარობა „სიყვარული“ (არნ. ჩიქობავა, ქ. ლომთათიძე), მ-უ-სარი, მ-უ-რკენა).

ზან. (მეგრ.) მ-არულა „რბოლა“ (შდრ. რულა), მ-აჩხომ-ა „ცხოვ-ნება“, შდრ. (გე-)ჩხომ-ა-ფა „ცხოვება“.

სვანური მ-(ა-) ქართ. მ- (მ-ე-გლოვ-ად) ისტორიულად ადამიანის კატეგორიის აღმნიშვნელი პრეფიქსი იყო (არნ. ჩიქობავა). სვანურსა და, აგრეთვე, ქართულში გამოყოფილი მ- პრეფიქსის შესატყვისი ზანური მ- უნდა ჩანდეს ჩვენ მიერ მოძიებულ მ-არულა, მ-აჩხომ-ა (შდრ. ჩხომ-ა-ფა) მასდარულ ფორმებში. ჭერჭერობით ეს არის ორადორი ბედნიერი შე-მთხვევა, სადაც ნამდვილად ჩანს მ- მასდარული პრეფიქსის ფუნქციონირე-ბის კვალი ზანურში.

ს.-ქართვ. *მ- „აღამ. კატ. აღმნიშვნ. მასდ. პრეფ.“ — ქართ. მ- ზან. მ-(ა-) სვან. მ-(ა- || მ-წ-).

სვან. შადა ზს., ქს. „წილში დანამატი, საუფროსო“, ლადა ბქ. „წი-ლის გასათანაბრებელი“

ქართ. შარდა ესე არს არადლითი-დღელი ფასი, არამედ გარდაკვე-თით მუშაკთა“, შარდათ დაქერა (საბა).

ზან. შოდ-ი/ა „მიწის ერთგვარი ღალა“

სვანურში მ — || ლ შეიმჩნევა (იხ. აქვე, § 9).

არ არის გამორიცხული ეს სოციალური ურთიერთობის ამსახველი ტერმინი ქართველურ ენებში გამჭვირვალე ეტიმოლოგიისა იყოს და უკავ-შირდებოდეს დ- „დადება“ ზმნას, მაშინ ქართული მ- პრეფიქსი მ-ე-გლო-ვად (არნ. ჩიქობავა), მ-იყვარობა (ქ. ლომთათიძე) ტიპის მასდარული წარმოების კიდევ ერთ მაგალითად გამოდგებოდა, შდრ. მ-უ-სარი (სრ-ვ-ა), მ-უ-რკენა (იხ. აქვე)...

ს.-ქართვ. *მ-ა-(რ)-ა „საუფროსო, სამუშაო ფასი“ — ქართ. შარ-და ზან. შოდ-ი/ა — *შოდა სვან. შადა — || ლადა.

სვან. მანწუ ბზ., მანაწუ ბქ., ლნტ., მანაწუ ლშ. ჰკვაფი“

ქართ. შინას- || შიმას-, ოკრიბ. შიმას-ტარა, ლეჩხ. შინას-ტარე „ირიგა (მცენ.)“

ზან. —.

ქართულში ძირად გამოყოფილი მინას- → || მიმას- (ასიმილაციით) უნდა უკავშირდებოდეს კ ვ ა ე ი ს აღმნიშვნელ სვანურ ალომორფებს, რომლებიც ზემოთ არის წარმოდგენილი. შესაძლებელია -ს ქართულში, -შ სვანურში, შესაბამისად, გენეტივის -ის და -იშ ნიშანთა შეკვეცილი სახეობა იყოს.

მეტად მნიშვნელოვანია საბას ლექსიკონში მანაშა ((ბალ.) შავი მკაღი (საბა)) ფუძის არსებობა — რაც, ჩვენის აზრით, სვანური წარმოშედლობისაა — ქართველურ ტომთა კულტურული ურთიერთმიმართების ისტორიის თვალსაზრისით.

ს.-ქართვ. *მინას- „კვავი; ირიგა (მცენ.)“ → ქართ. მინას- → || მიმას- სვან. მანწშ || მანწშ || მანწშ — *მინაშო.

სვან. მანწა-ჟ ზს. „თაფლისაგან გამოწვეული ავადმყოფობა; მათრობელა“, მანწა-ჟ-იან ბქ., მანწა-ჟ-იან ლნტ. „მათრობელა, მანწინარი თაფლი“ ქართ. მაწა „თაფლით გაკეთებული საკმელი“, ქიზიყ., ფშ. „დესერტი, ტკბილი საკმელი“, ქართლ., მთიულ. მაწა-ო „რძიანა მცენარეა, საქონელს აავადებს“

ზან. (მეგრ.) ნოზ-, ნოზ-უა „მოწამელა (თევზის)“, ნოზ-უნ-ს „თევზს წამლავს, ნა-ნოზა „მონაწამლი“.

სვანური ფორმალურად უფრო ახლოს დგას ქართულის მაწა-ო სიტყვასთან. ბოლოკიდური -ჟ სვანურში — მანწა-ჟ- და -ო ქართულში საერთო მონაცემია (იხ. აქვე სვან. -ჟ (- -ო) ქართ. -ო ზან. -უ).

საერთოქართველურისთვის ამოსავალი მნიშვნელობა მ ო მ წ ა მ - ლ ა ე ი , მ ა თ რ ო ბ ე ლ ა თ ა ფ ლ ი ს ა უნდა ყოფილიყო.

ს.-ქართვ. *მაწა-ა „მომწამლავი, მათრობელა (თაფლი)“ → ქართ. მაწა-, მაწა-ო ზან. ნოზ- (-*მოზ-) სვან. მანწა-ჟ (-*მაწა-ჟ).

ქართ. მანჭ-, მანჭ-ავ-ს, ი-მანჭ-ებ-ა, მანჭ-ია (შდრ. პრანჭ-ია).

ზან. (მეგრ.) მუნჭკ-, უ-მუნჭკ-უ-ან-ს „მანჭკავს“ || მუნჭკ-უნ-ს (პირს), მუნჭკ-ილ-ო „მანჭული“, მუნჭკ-ია „მანჭია“.

სვან. —

ზან. მუნჭკ- ზუსტი სტრუქტურულ-სემანტიკური შესატყვისია ქართ. მანჭ- ფუძისა. ო → უ ზანურში წინამავალ მ-ს მიეწერება (ტ. გულაფა).

ს.-ქართვ. *მანჭ- „მანჭვა“ → ქართ. მანჭ-, მანჭ-ია ზან. მუნჭკ- — *მონჭკ-.

სვან. მა-ჟუ- — || მნ-ჟ-, ლგ-მნ-ჟუ (← ლგ-მა-ჟუ-ე) ბზ., ლგ-მა-ჟუ-ე ბქ. „განელებული“

ქართ. ზაგ-, ა-ზაგ-ებ-ს, შე-ზაგ-ებ-ა (საბა), გა-ზაგ-ებ-ულ-ი.

ზან. (მეგრ.) ზ-, გა-ზ-ე || გა-ზ-ი „გააშველე“, ა-ზ-ი-ენ-ს „აშველებს“
ზანური სახეობა შეიძლება ქართულიდან იყოს შეთვისებული.

-ჟუ- (← ჟაჟუ-) ზმნური ძირი — ქართული ზაგ-ის შესატყვისი — სვანურში დამოუკიდებლად არ იხმარება. გამოყოფილი მა-ჟუ- ნაზმნარი სახელია (მა- მასდარული პრეფიქსისათვის შდრ.: მა-შყნდ „ხსონა“, მა-ვტამ „მადლობა“, მა-ლატ „სიყვარული“... (ქართ. მიყვარ-ობ-ა ქ. ლომთათიძე)), რომელიც გართულებულია ლგ-ე კონფიქსით — ლგ-მაჟუ-ე (ლგ-ე ლგ-ზგ-ე „დასახლებული“, ლგ-ზმ-ე „გამოზომილი“, ლგ-თ-ე „მომკილი“...).

ბზ.-ში ჟ-ს გაუჩინარებამ საყომპენსაციო კვალი დატოვა ა-ს სიგრძე-ში — ლგ-მა-ჟუ-ე — ლგ-მნ-ჟ-ე; პროცესი საინტერესოა გრძელი ხმოვნების წარმოშობის ისტორიისათვის სვანურში.

ს.-ქართვ. *ზაჟუ- „გაზავება, განელება“ → ქართ. ზაგ-, ზაგ-ი ზან. ზ-(-*ჟ-) სვან. ჟუ- — || ჟ- — *ჟაჟუ- (შდრ. ხუნდ. ჟობ-, ანდ. აბ-ჟ-, ახვან. ჟუბ-...).

სვან. მა-ღლაჟუ „მოლაღური“; „ლაღუ-“ „ლეღვი“

ქართ. ლეღვი, მო-ლაღ-ურ-ი.

ზან. ლუღ-ი „ლეღვი“, მა-ლუღ-ია || მე-ლუღ-ი-ე „მენაძვიე (ჩიტი)“

ქართ. მო-ლაღ-ურ-ი (← მო-ლაღ-ჟ-ურ-ი) გამჭვირვალეა; აშკარად გამოიყოფა ლაღუ- არქტიპი ლეღვის მნიშვნელობით, რომელსაც ზუსტი შესატყვისი ეძებნება სვანურში მა-ღლაჟუ ← მა-ლაღუ ალომორფის სახით. საინტერესოა ღ-ს მეტათეზისი სვანურში, შდრ.: სვან. ა-ღღჰჰ-ი „ყრის სახურავიდან თოვლს“, მაგრამ ნამყოს ნაკეთებში: ოხჟ-ღაღაჰ, ან-ღაღჰ-ე ბზ., ოთ-ღაღჰჰ, აღ-ღაღჰ-ე ბქ.

ს.-ქართვ. *ლაღუ- „ლეღვი“ → ქართ. ლეღვი, მო-ლაღ-ურ-ი ზან. ლუღ-ი, მა-ლუღ-ია სვან. მა-ღლაჟუ ← *მა-ლაღუ-

ქართ. მაშა „ცერცვი“

ზან. „ფაჩქა“ „ფეტვი“.

სვან. —

სვანურში შესაბამისი ფუძე არ არის გამოვლენილი.

ქართული მაშა-ს შესატყვისი ზანური ფაჩქა შემორჩენილა საბას ლექსიკონში. მაშა/ფაჩქა შეპირისპირება ზანურში ისტორიული *ბოჩქა არქეთორმის არსებობას ვარაულობს, საიდანაც მომდევნო ა-სთან ასიმილაციით მოვიღებდით *ბფაჩქა-ს (შდრ. ქართ. ყანა ზან. ყონა → || ყვა-

ნა...); მაგრამ ბგ თანმიმდევრობის შეუძლებლობის გამო, მისი გამართივე-ბის გზით დამკვიდრდა *ბაჩქა — ფაჩქა.

ანლაუტური მიმართება ქართ. მ ზან. ბ (→ ფ) ბუნებრივია (შდრ. მარგ- ბერგ- „თონი“...), ხოლო ფუძის შიგნით გამოვლენილი შ ჩქ შეფარდება საერთოქართველური ჩ-სგან მომდინარეობს — ჩ — შ ქართულში (შდრ. ქართ. შუანი ზან. ჩქვა(ლ-) აქში“, ს.ქართვ. *ჩქა(ლ-).

ს.ქართვ. *ბაჩ-ა „ფეტვი, ცერცი“ → ქართ. მაშა — *ბაჩა ზან. ფაჩქა — *ბაჩქა — *ბგაჩქა — *ბოჩქა.

ს.ქართვ. *ბაჩ-ა სიტყვის შესატყვისებია: აღილ-ყაბ. მუშე, მჩჩ || მჩჩ“ „ფეტვი“, აფხაზ. ა-ჩა „პური“; ს.-ნახ. ბორც „ფეტვი“; ხუნძ. მურ, ახ-ვან. შინ, კარატ. ბოჩა, ტინდ. ბოჩ, კამალ. ბოშა, ბაგვ. ბოჩა, ანდ. ბეჩა, ბოთლ. ბოჩა, დარგ. მური || შინი „ფეტვი“...

საერთოიბერიულ-კავკასიური ერთიანობის დონეზე პ უ რ ი / ც ე რ - ც ვ ი / ფ ე ტ ვ ი -ს აღმნიშვნელი ტერმინის არსებობა ჩვენი ხალხების უძველეს ტრადიციასა და კულტურაზე მეტყველებს მიწათმოქმედების დარგში.

სვან. მაშდ „ნალეწი მარცველულის ხეავი“.

ქართ. (მობ.) მარხლ-ი „დაფშენილი თივის ზვინი, თივა“

ზან. —

ქართ. მარხლ-ს შესატყვისება სვანური მაშდ გარკვეული ფონეტიკური გარდაქმნებით: რ-ს დაკარგვით -მაშდ — მარშდ და ლ — დ გადაბგერებით შ-ს მომდევნო პოზიციაში — მაშდ — *მარშლ. საერთოქართველური ხლ თანმიმდევრობა კანონზომიერად და რეგულარულად იძლევა შდ-ს სვანურში (შდრ. ქართ. სლოკინ-ი || სლუკუნ-ი სვან. შდგკუნ || შდლუკუნ „სლოკინი“), რაც კომბინატორული ფონეტიკური პროცესია — ხლ — შდ.

ს.ქართვ. *მარხლ- „ნალეწი, დაფშენილი ბალახეულის ხეავი“ → ქართ. მარხლ-ი სვან. მაშდ — *მარშლ.

სვან. მაშდ-ა-შა (→ მაშდ-ა-შქა) ბზ., მაშდ-ა-შა ბქ., მაშდ-ა-შქა ლშბ., მაშტ-ა-შქა „მარტოხელა“

ქართ. მარტო, მარტო ხელა/ი.

ზან. —

სვანური მაშდა-შქა ქართული მარტო-ხელა-ს სტრუქტურული ეკვივალენტია — მაშდა- მარტო, შქა „ხელი“ ხელ-ა „ხელი“, შდრ. სგე.

კომპოზიტის პირველი მაშდ- სეგმენტი ქართულ მარტო-ს მატერიალურადაც უკავშირდება, რადგანაც ცნობილია, რომ მარტო-ო — მართ-ო (ქ. ლომთათიძე), ხოლო მა-შდ (შდრ. || შდ-ა-შუ „მარტოხელა“) ქართ. მა-რთ- (-*მა-სთ-) ს.-ქართვ. *მა-სთ-ს ვარაუდობს (სთ — რთ ჩვეულებრივია ქართულ-ზანურში).

დაბოლოს, ქართ. *მა-რთ-ში გამოყოფილი -რთ- ხომ არ უკავშირდება ე-რთ-ი, ე-რთ-ე-ი-ს, ი-რთ-ავ-ს ზან. (მეგრ.) ა-რთ-ი ერთი“, ა-რთ-უ(ნ) ერთვის“ ფუძეთა -რთ-ს?

ს.-ქართვ. *სთ-, *მა-სთ- „მარტო, ერთი“ → ქართ. *მა-რთ-ო → მარტ-ო, ე-რთ-ი, ე-რთ- || ი-რთ- ზან. ა-რთ-ი, ა-რთ- სვან. შდ-ა-შუ „მარტო, ცალკე“, მა-შდ-ა-შუ-ა → || მა-შდ-ა-შ-ა || მა-შტ-ა-შუ-ა.

სვან. მა-ჩხ-, მა-ჩხ-აჟ ბზ., მა-ჩხ-ეჟ ლშხ., მა-ჩჩხ-აჟ ლნტ., ბქ. „ჩანჩქერი“.

ქართ. ჩქ-ეჟ-ო, ჩქ-ეჟ-ს, და-ჩჩქ-ერ-ი „ჩანჩქერი (საბა)“

ზან. (ქან.) გე-ჩხ-იალ-ონ-ი „ჩანჩქერი“

მნიშვნელოვანია -აჟ || ← -ეჟ სუფიქსის პოვნეირება სვანურში (იხ. აქვე, § 40).

აღწერილი შეპირისპირება ბგერწერითი ხასიათისაა, ამით უნდა აიხსნას ჩქ || ჩხ კომპლექსთა მონაცვლეობა ქართველურ ენებში.

ს.-ქართვ. *ჩქ-(ეჟ-), ჩქ- „ჩქერა, ჩქეჟა, ჩანჩქერი“ → ქართ. ჩქ-ეჟ-, და-ჩჩქ-ერ-ი ზან. ჩხ-, გე-ჩხ-იალ-ონ-ი სვან. მა-ჩხ-ეჟ → მა-ჩხ-აჟ → || მა-ჩჩხ-აჟ.

სვან. მახე ბზ., ლშხ., მახე ბქ., ლნტ. „ახალი“

ქართ. —

ზან. 'მოხა' „ახალი“

თუ სწორია ჩვენი ვარაუდი სვანური ზომხა — ზო-მოხა „ახალი წელი“ სიტყვის ზანური წარმომავლობის შესახებ, რასაც გვაფიქრებინებს ა — ო (ზა ზო) და ე — ა (მახე მოხა) ხმოვანთშესატყვისობები, მაშინ მეგრულ-ქანური მოხა ჩადგებოდა მოკა (ქართ. შაკე), მონჭა „მწიფე“, მონდა „მოწეული“ ისტორიულ მიმდევობათა რიგში, შდრ. მოხა-ში; მოხ-ირ-ი (ადგილის სახელები სამეგრელოში) = ახალი(?). სავარაუდოა ისტორიული მოხა „ახალი“ სიტყვის არსებობა ქანურ ნოღა-მისა — *მოხა-ნისა (შდრ. ზან. ნისა „რძალი“) = ახალი რძალი კომპოზიტში.

მოსალოდნელი *მახე ქართულში არ არის გამოვლენილი.

ს.-ქართვ. *მა-ხ-ე „ახალი“ → ქართ. — ზან. მოხა სვან. მახე.

სვან. შაჟ-, ი-შაჟ-ე ბზ., ლშბ., ი-შაჟ-ე ბქ., ლტ. „ზიდავს“

ქართ. ძიმ-, მ-ძიმე, ი-ძიმე-ბს, ი-ძ-ძიმა.

ზან. ჯუმ-, მი-ჯუმ-ანს „იმძიმებს, მოიტანს“, ჯუმ-აფა „მძიმება“, „ზიდავ“

გამოყოფილი შაჟ- სვანურში შემდგომ სეგმენტაციას ექვემდებარება —

შაჟ- — შა-ჟ- (შა- მასდარული პრეფიქსია). ე. ი. ამოსავალში გვექონდა ჯ- ზმნური ძირი ზანური (მეგრული) ჯ-უმ- ტიპისა, აქედან მივიღეთ შა-ჟ- მასდარული ფორმა, საიდანაც შაჟ- ნასახელარი ზმნა განვითარდა.

ქართ. მ-ძიმე ერთნაირად ეხმიანება სვანურსაც (შა- შ-) და ზანურსაც (აუსლაუტური -იმ (- აშ) -უმ, რაცხ-/რიცხ-, კანძ-/კინძ-).

ს.-ქართვ. *ძ-, ძ-ამ- „წალება, მძიმება“ → ქართ. „ძიმ-“, მ-ძიმე ზან. ჯ-უმ- სვან. შა-ჟ-, „ჯ-“.

სვან. მანგ (მანგ-რ-იშ/აღ) ზს., მანგ-არ ლტ., მანგ-ერ ლშბ. „მსხვილფეხა საქონელი“.

ქართ. (მთიულ., გულამ.) მანგე „ღედა ცხვარი“.

ზან. (მეგრ.) მაქვ-ენჯ-ი „მოძებნი საქონელი (ძროხა, თხა, ცხვარი, კამეჩი)“, მაქვ-ალ-ი „კვერცი“

მიუხედავად ქართველურ ფუძეთა ერთგვაროვანი გაფორმებისა, აშ- კარაა კავშირი გ- „მოგება“ ზმნასთან, რომელიც ოდენ ქართულის კუთვნილებათაა. ამიტომაც კონფიქსებად გამოიყოფა მწ/ა- — -ე/არ სვანურში, შა- — -ე ქართულში და შა- — ენჯ-/ალ ზანურში. შესაბამისად წ სვანურსა და ქართულში, გ ზანურში ფონეტიკური დანართია. ასახსნელია გ → ქ დაყრუების მიზეზი მეგრულ-ქანურში.

ს.-ქართვ. *გ- „მოგება (საქონლის)“ → ქართ. გ-, მან-გ-ე — მა-გ-ე

ზან. მა-ქ(გ)-ენჯ-ი — *მა-გ-ეჯ-ი, მა-ქვ-ალ-ი — *მა-გ-ალ-ი სვან. მანგ- (რ) || მანგ-არ || მანგ-ერ — *მა-გ-ერ.

სვან. მწლ-იდ ბზ., მწლ-იდ ბქ. „ტოროლა“

ქართ. (თუშ.) მალ-აფი „ღობემძვარა (ჩიტ)“, ხევს. მალ-ულ-იკა „ფრინველია ერთგვარი“

ზან. „მელ-ი“.

სვანურში -იდ კინობითობის სუფიქსად გამოიყოფა ისევე, როგორც თუშურში -აფ (მდრ. მელ-აფი „მელია“). გასარკვევია ხევსურული მალ-ულ-იკა-ს საკითხი, კერძოდ, -ულ-იკა-ა აქ კინობითობის რთული აფიქსია, თუ სხვა ფუძესთან გვაქვს საქმე.

ზანურში მოსალოდნელი *მულ- ან *შოლ- ძირიანი ფორმა არ არის გამოვლენილი, შდრ. მეგრ. მელ-ჟურძენე „ჩიტეაშლა“, მელ-იშა- „id“, სადაც გამოყოფილი მელ- ჩიტის აღმნიშვნელი ჩანს.

ს.-ქართვ. *მალ- „ტოროლა“ — ქართ. მალ- ზან. მელ- სვან. მალ- || მალ- (-*მალ-).

სვან. მანჟე ზს., ლნტ., მანჟე ლშხ. „ბარკალი, ბარძაყი“
ქართ. ბეჭ-ი, სა-ბეჭ-ურ-ი.
ზან. —

სვან. მ ქართ. ბ შეფარდებისას ცვლილება სვანურშია მომხდარი
ბ → მ. შდრ. ქართ. ბინჟველ-ი „ქიანჟველა“ სვან. შერჟე იბ. აქვე, § 10.
ქართ. ე სვან. ნ, ქართ. ჭკ სვან. შკ მიმართებისთვის შდრ.
ქართ. ჭედ- სვან. შკან- —*ჭედ- ჰედა“.

ს.-ქართვ. *ბეჭ- „მხარი; ბარძაყი“ — ქართ. ბეჭ-ი სვან. მანჟე — || მანჟე.

სვან. მანჟეშა მზ., მანჟეშა ლშხ. „ათინათი, არილი“.
ქართ. მწყაზარი-ი „სუფთა, წმინდა“.

ზან. „ჭუიჭორო-ი“ „ამინდი წვიმიანი, წყლიანი, ნესტიანი“.

სვანურში მ-ს სიგრძე ბოლოკიდური რ-ს დაკარგვის საკომპენსაციო ჩანს: მანჟეშა —*მანჟეშარ —*მანჟეშარ-.

ასახსნელია ა — ი პროცესის მექანიზმი სვანურში, რაც არაიშვია- თად სხვაგანაც გამოჩნდება (მალ-ი „სიმი“ სვან. ჭილ-...). საკითხი სპე- ციალურ კვლევა-ძიებას საჭიროებს. ჭუიჭორო-ის სემანტიკისთვის შდრ. ქართ. წყლიანი-ი — სვან. წყლიან || წყილიან „მწყაზარი, სუფთა წმინდა“

ს.-ქართვ. მ-წყაზარ- „სუფთა, ნათელი“, „წყლიანი“ — ქართ.

მ-წყაზარ-ი ზან. ჭუიჭორო-ი (-*ჭუიჭორო-ი) სვან. მან-ჟეშა- || მანჟეშა- (-*მან-ჟეშარ-).

სვან. მეგჟე ზს., მეგჟე ქს. „ტოლი, თანატოლი, თანაბარი“.

ქართ. —

ზან. (მეგრ.) მანგ-ი „სწორი, ტოლი, თანატოლი“, მანგ-ას „თანაბ- რად, ტოლად, სწორად“, ართი მანგ-ი „ერთმანეთის თანაბარი“.

შესაბამისი ფუძე ქართულში ვერ გამოვაკლინეთ. სვან. მეგ-ზან.

მანგ- —*მანგ- (ნ ფონეტიკური დანართია) ქართულისთვის მეგ- ფორმას

გვაეარაუღებინებს. თუშეა ჯერ კიდევ გასარკვევია სვანურის უ/ჴი აუსლა-
უტში ფონეტიკურად განვითარდა, თუ ძირეულია და ზანურმა დაკარგა.
საკითხი შემდგომ დაზუსტებას საჭიროებს.

ს.-ქართვ. *შეგ(ჴ)- „ტოლი, თანაბარი“ — ქართ. — ზან. მანგ-ი,
მანგ-ას სვან. მეგუ || მეგჴი.

სვან. მეგჴ, სა-მეგჴ „ტყავი“

ქართ. მოგვი „ფეხსაცმლის სახეობა“.

ზან. (შეგრ.) შაგუ-ია „წაღა“, ჴან. მანგუ „საბელი“

ქართველურ ენათათვის უჩვეულო ბეგრათმომართება ქართ. ო ზან. ა
უნდა აიხსნას ე — ო გადაბგერების დაშვებით ქართულში. ე-ს ლაბიალი-
ზაცია (ე — ო) პოზიციური ჩანს და განხორციელდა მ-ს ზეგაეღენით,
შდრ. ქართ. სითბე — სითბო, *ბატ-ი — ბოტ-ი (გ. როგავა). ამგვარ ვა-
რაუღს მხარს უქერს სვანურის ჩვენებაც. ასე რომ, უძველესი ქართული
არქეტიპი *შეგჴ- სახეობისად გვესახება, რომელმაც ზანურში ე — ა და-
მახსიათებელი გარდაქმნით შაგუ — || მანგუ შესატყვისი მოგვცა.

საინტერესოა ჴანურ დიალექტში ფიქსირებული ს ა ბ ე ლ ი ს გაგე-
ბა, რაც იმაზე მიუთითებს, რომ საერთოქართველური ერთობის დონეზე
*შეგჴ- პრაფორმა ტყავის „თასმებიან ფეხსაცმელს“ აღნიშნავდა.

შესაძლებლად მიიჩნევენ ძვ. ქართული მოგვ- სიტყვის კავშირს სვა-
ნურ შა-გჴ „ქუსლი“ სიტყვასთან (ლ. გელენიძე), რასაც ფორმალური სიძ-
ნეღეები ახლავს.

მეგრული შაგუ- ფუძე იკითხება აფხაზურ ა-შაგუ „ჩქემა“ სიტყვაში.

ს.-ქართვ. *შეგჴ- „ტყავის თასმებიანი ფეხსაცმელი“ — ქართ. მოგვი
(←*შეგჴი) ზან. მანგ- → || მანგუ- სვან. მეგჴ, სა-მეგჴ¹.

ქართ. (ქიზიყ.) მელ-, ა-მელ-გა „ცეცხლის მიერ შექამანდის დაწვა“.

ზან. (შეგრ.) მან-, მან-უნს „შეტრუსავს“, მან-ილი „შეტრუსული“

სვან. —

ზან. მან- მიღებულია მ-სთან ნაწილობრივი ასიმილაციის შედეგად
(მან- ←*შალ-). იმერ. მან-ვა „ცეცხლზე გავლება“ ზანიშშია.

ს.-ქართვ. *შელ- „შეტრუსვა“ — ქართ. მელ- ზან. მან- (←*შალ-).

¹ ხა- პრეფიქსი საკუთრივ სვანური მონაცემია და არაფერი აქვს საერთო ქართულ ხა-
დანიშნულების თავსართთან; ამ თვალსაზრისით შდრ.: ქართ. ბელ-ი სვან. ხა-ბელ
„კვიცი“; ქართ. მოგვი სვან. ხა-მეგჴ...

ქართ. მენ-ა „სენაკი“, „სამყოფი, სადგომი (საბა)“, ინგილ. მენ-ა-ა „თიხის ნახევარქვევრა“

ზან. (შეგრ.) „მან-“, ო-მან-ე „სორო, ბუნაგი“, ო-მან-ე (ტოპ.).

სვან. —

ქართული მენ- ძირის შესატყვისი მან- ცალკე არ იხმარება ზანურ-ში. იგი უნდა ჩანდეს ო-მან-ე = სა-მენ-ე სიტყვაში.

დასავლურ დიალექტებში გავრცელებული ო-მან-ო ზანური წარმოშედობისაა.

ს.-ქართვ. *მენ- „სენაკი, სორო“ → ქართ. მენ-ა ზან. მან-, ო-მან-ე.

ს.-ქართვ. *მენ-ის შესატყვისია ნახურ ენათა ბენ^ნ „ბუღე, ბუნაგი“, შდრ. აფხაზ. ა-უნგ „სახლი“

სვან. -მესგ || -მესკ, ლე-მესგ ზს, ლე-მეს ლშ., ლე-მესკ ლნტ. „ცეცხლი“.

ქართ. მასკ-ულ-ავი → || ვასკ-ულ-ავი → || ვარსკ-ვლ-ავი „მნათობი“

ზან. (შეგრ.) მასკ-ური || მასქ-ური || ვარსკვლავი, მნათობი“.

ჩვენთვის ცნობილია დებულება სვანურ ფორმათა ჩერქეზულისაგან მომდინარეობის შესახებ (ს. ჯანაშია); და მაინც, შესაძლებლად გვეჩვენება ქართველურ ფუძეთა გენეტურ ერთიანობაზე მსჯელობა. არ გამოვრიცხავთ საერთოქართველური არქეტიპის ნათესაურ კავშირს „ცეცხლის“ აღმნიშვნელ სათანადო აფხაზურ-ადილურ ფუძეებთან, შდრ. ნახ. სკიგ „ნაბერწყალი“

სვანურში ქართულ-ზანური -ულ || -ურ სუფიქსის ფუნქციურ შესატყვისად ლე- პრეფიქსი გამოდის, რომელიც სხვა ფუძეებშიც დაჩნდება: სვან. ლე-რთენ „მარცხენა“, შდრ. მგ-რთენ; სვან. ლე-რსგუნენ „მარჯვენა“, შდრ. მგ-რსგუნენ; სვან. ლე-ტეურ || ლე-ტეურ ქართ. ტევრ-ი...

ლაშხურში სგ (- ს) კომპლექსი გამარტივებულია. მის არსებობაზე მიუთითებს „ცეცხლისგან“ ნაწარმოები ერთერთი ლექსემა: მგ-ლ-მესკ-ი ლშ., მგ-ლ-მესკ-ი ლნტ. „მეცეცხლური“...

ს.-ქართვ. *მესკ-ულ- „ცეცხლი, მნათობი“ → ქართ. მასკ-ულ-ავი → || ვასკ-ულ-ავი → || ვარსკ-ვლ-ავი ზან. მასკ-ური || მასქ-ური სვან. -მესგ- || -მეს- || -მესკ- (-*მესკ-).

სვან. მესგულა ზს., ქს. „ნაცარქათამა“ (მცენ.).

ქართ. ფშალა „სვია“

ზან. (ჰან.) ფშქველა „თხმელა; ახალგაზრდა თხმელა“.

სვანურში სიტყვის შიგნით ე გადასმულია — მესგულა — *მესგულა. მოსალოდნელი ქართ. შს შესატყვისი სვან. შგ გადასულია

ქ-ს ზეგავლენით სგ-ში, შდრ. ქართ. ვაშლ- სვან. ჟიხგუ — *ჟაშგუ (მ. ფოტო).

ს.-ქართვ. მ ხმოვნის წინ უცვლელად დაუცავს სვანურს, ხოლო ზა-ნურ-ქართულში დაყრუვდა მომდევნო შ-ს გავლენით (ფშალა — მშალა, შდრ. ფხალ-ი ← || მხალ-ი).

გასარკვევია ქართველურ ენათა სემანტიკის საკითხი.

ს.-ქართვ. *მშშალა-ა „ერთგვარი მცენარეა“ — ქართ. ფშალა-ა ზან. ფშქველ-ა სვან. მესგჟლ-ა — *მსგუელ-ა.

სვან. მექჟ ზს., ქს. „ზინი“.

ქართ. (ლუჩხ.) მექვ-ი „ბულული, თივის პატარა გროვა“, რაქ. ნექვ-ი „ნაწილ-ნაწილ აგროვებული თივა ზეინის დასადგმელად“ ზან. —.

რაქულ დიალექტში შეინიშნება მ — ნ (ნექვ-ი ← მექვ-ი).

ხომ არ ჩანს ამ სიტყვათა შესატყვისი ზანური სიტყვა ტოპონიმ მოქვ-ში (აფხაზეთი)?

ს.-ქართვ. *მაქჟ- „თივის ზინი“ — ქართ. მექვ-ი — || ნექვ-ი ზან. (მოქვ-?) სვან. მექჟ.

სვან. მეჯარ ზს., ლნტ. მეჯარ ლშხ. „გაყინული თოვლი, ყინული“

ქართ. ზარ-/ზრ-, მ-ზრ-ალი, ბზარ-ი „ეწოდება, თუცა შემბალი თოვლი შეყინა (საბა)“

ზან. (მეგრ.) ბჟგრ- → || ბჟირ-აფა „დაზრობა“, ბჟგრ- || ბჟირ-აფილი „დამზრალი“.

ქართულის დიალექტებში (გურ., ლუჩხ.) დადასტურებული ბჟინ-, გა-ბჟინ-ება „გაყინვა სიცივისაგან (კაცისა)“ ზანიზში უნდა იყოს. შედარე-ბითი ფონეტიკის თვალსაზრისით მნიშვნელოვანია ჟ — ჯ სვანურში, ჟ — გ/ი მეგრულში (შდრ. ქართ. ა ზან. ო (-უ)).

გასარკვევია, არის თუ არა უწინარესი ქართველური ენებისთვის სა-ხელური ფუძეები, რადგანაც ზმნური ფორმები სვანურისთვისაც არის და-მახასიათებელი: ი-მჟ-ერი ბზ., ი-მჟერი ბქ., ლშხ., ი-მეჯარ-ი ლნტ. „იყი-ნება“ ქართ. ზარ- უფრო ზმნურ საწყისს უქვეს მხარს.

ს.-ქართვ. *ზარ- || *მ-ზარ- „ყინვა“ → ქართ. ბზარ-, ზარ- || ზრ-, მ-ზრ-ალი ზან. ბჟგრ- → || ბჟირ- (-*მჟურ-) სვან. მეჯარ || მეჯარ || მჟერ- (-*მე-ჟარ).

სვან. მეჭ- || მჭ-, ხ-ე-მჭ-ალ ზს., ხ-ე-მჭ-ალ (ლო-ხ-მეჭ-ალ, ლა-ხ-მეჭ-ალ-ე, ლა-ხ-მეჭ-ალ-ნ-ე) ლშხ. „უსაყვედურებს“

ქართ. ვარძ-მ-ი (საბა).

ზან. (მეგრ.) მანჭ-, სა-მანჭ-ელ-ი „მიზეზი, საბაბი“, ი-სა-მანჭ-ელ-უ-ან-ს „იმიზეზებს“, გა-მანჭ-ება „დამშვიდება“ — ეტ. „მიზეზის, საბაბის მოხსნა“

ქართ. ვარძ-, ვარძ-მ-ი „უარის თქმა“, მე-ვარძ-მ-ე (საბა) ისტორიულად ვერძ- არქაული სახეობიდან მომდინარეობს.

ს.-ქართვ. *ვერძ- „საყვედური, უარი, საბაბი“ — ქართ. ვარძ-, ვარძ-მ-ი ზან. მანჭ- — *მაჭ- სვან. მეჭ- || მჭ-.

ქართ. მოცვი || მოცვ „სელშავი“.

ზან. „მურუ“ „მთის ჩაღუნა“

სვან. —

ზანური შესატყვისი შემონახულია ქართული ენის ლეჩხუმურ დიალექტში. აუსლაუტში ვი — უ გადასვლა დამახასიათებელი ფონეტიკური პროცესია მეგრულში: ქართ. ქაცვ-ო — მეგრ. ქაცუ, ქართ. კავ-ო — მეგრ. *კადვ-ო — კადუ... ე. ი. ზან. (მეგრ.) მურუ — მურვი (შღრ. ქართ. მოცვი).

ქართული მოცვ- ფუძე უნდა ჩანდეს მარცვალ- || მარცვალ- სიტყვაშიც; ე/ა → ო ბაგისმიერებთან ბუნებრივია სითბე → სითბო... (შღრ. მთიულ. მაც-ილა — მაცვილა „მოცივი“).

ს.-ქართვ. *მა(რ)ცუ- „მოცივი; მარცვლოვანი“ — ქართ. მარცვალ-ი, მოცვი (← მაცვი) ზან. მურუ — *მურვი — მორვი.

სვან. -მტყჟალ, ნა-მტყჟალ „მონათესავე, ერთი ოჯახიდან წამოსული“

ქართ. მერტყვილ-ი „ქუსლი“

ზან. —

ქართულ-სვანურ ფუძეთა ერთიანობის იდეა ამ შემთხვევაში ემყარება „ქუსლი“ სიტყვიდან ნათესაობის აღმნიშვნელი ტერმინის მიღების შესაძლებლობას, შღრ. ქართ. ქუსლ-ი — ქვისლ-ი.

ს.-ქართვ. *მე(რ)ტყვ-ილ- „ქუსლი“ — ქართ. მერტყვილ-ი სვან. ნა-მტყჟალ, -მტყჟალ — *მეტყჟილ.

სვან. მუდ-ჟ „თხუნელა“
ქართ. მუდო „დიდი თაგვი, თხუნველა (საბა)“
ზან. (მეგრ.) მუდო „მუხვი“

ბოლოკიდური -ჟ (-ო) სვანურში ქართული -ო, ზანური -უ დერევაციული სუფიქსის შესატყვისია; სხვაგანაც დანდება (ქართ. ფერ-ო სვან. ფჳრ-ჟ იხ. აქვე ქართ. -ო სვან. -ჟ (სუფ.)).

ს.-ქართვ. *მუდ-ო „თხუნელა, მუხვი“ → ქართ. მუდ-ო ზან. მუდ-უ სვან. მუდ-ჟ ← *მუდ-ო.

სვან. მუსჟუ || მუს „თოვლი“.
ქართ. ნისლ-ი.
ზან. ნირს-ი „ნისლი“.

ცნობილია სვან. მუს(ჟ) სიტყვის კავშირი ადიღურ ენათა ჟნსჟ || ჟნს „თოვლი“ სიტყვასთან; ივარაუდებოდა სვანური ფორმის ადიღური წარმომავლობა (ს. ჭანაშია). შესაძლებლად მიგვაჩნია მუს-ჟ — სიტყვის ეტიმოლოგიური კავშირი ქართულ-ზანურ ნისლ-/ნირს- — ნისრ- ფუძეებთან, შდრ. ნ — მ (§ 13), ლ — ჟ (§ 3) სვანურში — სვან. *ნისჟ- — *მისჟ — *მჟის — მუს || მუსჟ. სემასიოლოგიური გადაწევა ნისლი — თოვლი სვანურში განხორციელდა, რაც საცხებით კანონზომიერია.

ს.-ქართვ. *ნის-ლ- „ნისლი“ → ქართ. ნისლ-ი ზან. ნირს-ი — ნისრ-ი სვან. მუსჟუ || მუს — *მისჟ ← *ნისჟ.

ს.-ქართვ. *ნის-ლ- არქეტიპის შესატყვისებია: ბაცბ. დოხ-კ, ინგ. დოხ-ქ, ჩან. დოხ-ქ „ღრუბელი“; ხუნძ. ზუხ, დარგ. დირინჟუ, ლაკ. თურლუ, ლეზგ. ციფ — *თინჟ, თაბ. დი ფ — დინჟ, აღ. დიფ — *დინჟ..., არჩიბ. დილჟ „ღრუბელი, ნისლი“ (შდრ. ადიღ. ჟნსჟ, ყაბ. ჟნს „თოვლი“ (?)).

სვან. მუდჟლ ბზ., ბუდუღ ლნტ., ბუდჟლ ბზ., ლშხ. „ხოკო, მწე-რი“.

ქართ. მდილ-ი „მატლი; ჩრჩილი“, და-მდილ-ულ-ი ზან. (მეგრ.) მურდულ-ია „ბუზარა“, მურდულ-ია „ად. საკ. გვ.“, ჭან. მურდულ-ი (შიდრონ.).

ქართული და სვანური სახეობების დაკავშირება არ არის ახალი (შ. ფენრიხი); მნიშვნელოვანია მურდულ-ის არსებობა ჭანურ დიალექტსა (ი. ყიფშიძე) და მეგრულში. უძველეს ქართულ ფორმად *მდულ-ი გვესახება მდულ-ი → მდილ-ი, შდრ. ფუტ-ი → ფიცი-ი, მძუძე → ძიძა...

ს.-ქართ. *მღ-ულ- „მლილი, მწერი“ → ქართ. მლილ-ი ← *მღულ-ი
ზან. მურღულ-ი || მურღულ-ია სვან. მულულ → || ბულულ.

სვან. მულ-ულ ბზ., მულ-ულ ბქ., ბულ-ულ ლშხ., ბულ-ულ ლნტ.
ჰიადლუა“.

ქართ. ბაღა ჰუ, დიდი კუ (საბა)“

ზან. (მეგრ.) ფულუ „თხუნელა, მუხვი“.

სვანურისთვის უფრო ძველ სახეობად ივარაუდება *ბაღუ- არქეტი-
ბი, სადაც ბოლოციდური უ ქართ. ა-სა და ზან. უ-ს შეესაბამება, შდრ.
ქართ. ციცა სვან. ციცუ... თანამედროვე ალმორეები მიღებულია ა-ს
ლაბიალიზაციითა და ფუძეზე -ილ კნინობითობის სუფიქსის დართვით:

*ბაღუ-ილ → *ბაღულ → ბულულ || მულულ.

მეგრული ფულუ კანონზომიერად ასახავს საერთოქართველურ ბაღ-ა
ფუძეს. აქ სახეზეა (ა →) ო → უ და ბ → ფ ფონეტიკური პროცესები:
ქართ. ბაღა ზან. ბოღო → ბულუ → ფულუ. მეგრულ ფულუ-ს საბას
ლექსიკონში ვაფიქსირებთ.

ბერძნულში დადასტურებული ფაღ-ულ- ქართველურ წარმოშობა-
ბას ვარაუდობს.

ს.-ქართ. *ბაღ-ა ჰიადლუა, მუხვი“ → ქართ. ბაღ-ა ზან. ფულ-უ
(← *ბოღ-ო) სვან. მულ-ულ || მულ-ულ || ← ბულ-ულ || ბულ-ულ
(← *ბაღუ-ილ).

ს.-ქართ. *ბაღ-ა სიტყვას შესატყვისები ეძებნება მონათესავე იბერი-
ულ-კავკასიურ ენებში. — შდრ.: დარგ. მილიფ — *მიფილ, არჩიბ. მილი-
ხუ — *მიხუილ, თაბ. მოლაჯ — *მოჯალ, აღ. მალაჯუ — *მაჯულ, რუთ.
მულჯხ — *მუხჯლ, წახ. მუჯ, უდ. მეჯ, ხინ. მოქუ ჰია“

სვან. მუშგურ-ი || მუშგურ-ი ზს., ლშხ., მუშგურ-ი ლნტ. „სტუ-
მარი“, ი-მუშგურ-ი ბზ., ლშხ., ი-მუშგურ-ი ბქ., ი-მუშგურ-ი ლნტ. „გაისტუმ-
რებს“.

ქართ. ციქუ-, ე-ციქუ-, მო-ციქულ-ი, სა-ციქულ-ი.

ზან. (მეგრ.) ჩქა-ფა, ჩქ-უმ-ალ-ა, ვ-ო-ჩქ-ან-ქ ჰვაგზაენი“, მიდგ-მა-
ჩქ-ი „გამეგზაენე“; ჰან. ჩქ-ე || შქ-ე, ვ-ო-ჩქ-ი || ვ-ო-შქ-ი „გავგზაენე“.

სვანურ მუ-შგურ-ი || მ-შგურ-ი ფუძეთა შედარება ზმნურ შგურ-ს
გამოკვეთილებს, რომელიც საერთოა ქართ. ციქუ-, ზან. ჩქუ- ფუძეებ-
თან. ცხადია, ზან-სვან. შქუ- || შგუ- || ჩქუ- ← *ჩიქუ-.

სვან. მუ-შგუ-პარი || მუ-შკუ-პარი (-მუ-შქუ-პარი) აგებულიებით აბლო დგას ქართ. მო-ციქულ-თან (-მო-ციქუ-ილ). მნიშვნელობითაც სტუმრის სემა მოსულის, მოციქულის (მოგზავნილის) გაგებიდან განვითარდა.

ბალსზემოური ცჳქჳ „შიკრიკი“ ქართულიდან ჩანს შესული და დამაჩერებლად აჩვენებს ი — ე — ე უკუშლაუტის რეალურობას, რაც მომდევნო ჟს მიეწერება (მ. ქალდანი). ციქჳ სახელი დამოუკიდებლად არ შეგვხვედრია ქართულში, რომ უნდა ყოფილიყო, ამას სვანური აჩვენებს.

ს.-ქართვ. *ციქჳ- ჯგაზაენა; მოციქული (სტუმარი)“ — ქართ. ციქჳ, მო-ციქულ-ი, 'ციქჳ-ი' ზან. ჩქგ- || შქგ- სვან. 'შგუ- — || შკუ-', მუ-შგუ-პარი — || მუ-შგუ-პარი || მუ-შკუ-პარი || მ-შგუ-ან- || მ-შკუ-ან-.

ქართ. მუჳ-ი, მუჳ-ა, მუჳ-ეულ-ი, მუჳ-ავ-ს, მუჳ-ე-ა.

ზან. 'მუჳკ-ა'.

სვან. —

ქართული მუჳ-ა სახეობის ზანური შესატყვისი მუჳკ-ა უნდა ჩანდეს გურულ მუჳკ-ა სიტყვაში, რომელსაც მუჳეულ-ის სემანტიკა ახასიათებს: მუჳკა „ერთი მუჳა; ის, რაც ცალი ხელით დაიჭირება“

ს.-ქართვ. *მუჳ- მუჳი, მუჳა; მუჳეა“ — ქართ. მუჳ-ი, მუჳ-ა, მუჳ- ზან. მუჳკ-ა.

სვან. მუჳჳ || მიჳჳ ზს., ქს. „რქა“

ქართ. მურწ-ი, მურწ-ა „წვერა“

ზან. —

ქართულში მურწ- ფუძის მნიშვნელობა დაჩრდილულია; მის ამოსავალ სემანტიკაზე წარმოდგენა შეიძლება ეიქონიოთ სინონიმური სახელწოდებიდან გამომდინარე, მურწ-აც და წვერ-აც ქართულში ერთსა და იმავე თევზს მიემართება. სახელდება აქ მოტივირებული ჩანს თევზის გარეგნული ნიშნით (ამ შემთხვევაში ქარბი წვერიანობით). აღნიშნულ სიტყვათა ფორმალური მიმართება ამაგრებს ჩვენს ვარაუდს რქა (სვანური) ~ წვერ-ი (ქართული) სემანტემათა ერთიანობის შესახებ. სვანური მუჳჳ-ჳ || მიჳჳ — *მუჳჳ ზუსტი ფონეტიკური შესატყვისია ქართული მურწ-ი (საბა) სიტყვისა; მხოლოდ სვანურში რ დაიკარგა, რაც არაიშვითად სხვაგანაც წარმოჩნდება (ქართ. კუარცხ-ლ- სვან. ჳიშხ — *კიჩჩხ, ქართ. ბერკ-ი სვან. ბჳჳ- — *ბერკ-...). ამდენად, უძველესი სვანური ფორმა — ქართული მურწ-ის შესატყვისი — უნდა ყოფილიყო *მურკჳ- — *მურკჳ-ი.

ს.-ქართ. *მურწ- „წვერი, რქა“ — ქართ. მურწი || მურწა სვან.
მუჭ-უ || მიჭუ — *მუჭ — *მურჭ-ი.

ს.-ქართ. *მურწ- ძირს შესატყვისები ეძებნება მონათესავე იბერი-
ულ-კავკასიურ ენებში: ნახ. მურწარ „ღინგი, ხორთუმი“; დალ.: ჰამ. მურწა
„წვეტი“, დიდ. ენ. ცემი — *მეწი, ლაკ. მურწუ, ლეზგ. მურტ — *მურწ,
არჩიბ. მეწე, თაბ. მურჩა — *მუჭ, აღ. მურტ — *მურწ „წვერი“

სვან. მუჭხუ-ი ზს., ლშხ., მუჭახუ-ო ლნტ. „ტკბილი“.

ქართ. წმახ-ე, წმახ-ი არს, რომელი პირველ არამეავე იყოს და
მომეავედეს მცირედ (საბა)“.

ზან. (ჰან.) მჰოხა, ელა-მჰუხ-ერი „ცხარე“, მეგრ. ჰვახ-ე (—*მჰო-
ხა-ა) „მეავე“

სვანურ-ქანური ფორმები თვალნათლივ აჩვენებენ, რომ ქართული
წმახე || წმახ-ი — მწახ-ე || მ-წახ-ი (შდრ. აგრეთვე ქართ. ჰმახ-ი ||
მჰახ-ი, მ-ჰახ-ე).

სვანურის ჩვენება სემანტიკის თვალსაზრისითაც უფრო ძველია და
უახლოვდება მწიფეს, მოსულის გაგებას, საიდანაც განვითარდა
ქართულ-ზანური სიმეავე — მწიფე — გადამწიფებული
— მეავე: „პირველ არამეავე იყოს და მომეავედეს მცირედ (საბა)“.

საერთოდ სემანტიკური მიმართება ტკბილი ~ მეავე ბუნებ-
რივია. მსგავსი სურათი დავადასტურეთ დალესტნის მონათესავე ენებშიც —
ხუნდ. მიწაა.; უდ. მუჭ „ტკბილი“ ხინალ. მიწ „მეავე“

ს.-ქართ. *წახ-, *მ-წახ-ე „ტკბილი, მწიფე“ — ქართ. წმახ-ი || წმა-
ხე (—*მ-წახ-ე) ზან. მ-ჰოხ-ა || ჰვახ-ე (—*მ-ჰოხ-აა) სვან. მუ-ჰახ-უი
→ || მუ-ჰხ-უი || მუ-ჰხ-უი.

სვან. მუჭჰარ-ი ბზ., მუჭჰარ-ი ლშხ. „ასკილი“

ქართ. მაყვალ-ი || მაყვალ-ი.

ზან. (ჰან.) მუყ-ი, მეგრ. მუყ-ი || მუყ-ია „მაყვალი“.

საინტერესო შესატყვისობა ელინდება სემანტიკის დონეზე — ქარ-
თულ-ზანური მაყვალი სვანური ასკილი.

ფორმალური თვალსაზრისით მნიშვნელოვანია ყ — ჯ (იხ. აქვე
§ 34.), ლ — რ (იხ. აქვე § 6.) გადასვლა და ა-ს ლაბიალიზაციის პრო-
ცესი სვანურში (გ. მაკავარიანი).

ს.-ქართვ. *მაყუ-ალ- „მაყვალ“ — ქართ. მაყვალ-ი || მაყუალ-ი
ზან. მუყ-ი || მუყ-ი || მუყ-ია სვან. მუჭუწარ-ი || მუჭუწარ-ი
(—*მაჭუალ-ი).

ქართ. მჯურ-en-ი || მჯურer-ი.

ზან. ბჟღერ-ი „ნაშარდი“, ბჟღერ-ამ-ი „შარდის სუნინი“, ჰან.
ჭღირ-, ო-ჭღირ-ჟ „ყროლა“.

სვან. —

სემანტიკური მიმართება სავსებით კანონზომიერია.

მეგრულში მ → ბ ჩვეულებრივია, რასაც ქს სპირანტიზაცია მო-
ჰყვება ხოლმე (შდრ. ქართ. რძე მეგრ. ბჟა — მჭა).

ს.-ქართვ. *ძღერ- „განაველი; შარდი“ — ქართ. მ-ჯურ-en-ი ||
მ-ჯურer-ი ზან. ბ-ჟღერ- || — ჭღირ- (შდრ. დარგ. ჭიჭ, ლეზგ., თაბ.
ჩუხ, წახ. ცირხ... „შარდი“).

სვან. მგ-კრა ზს., ქს. „სახნისი“

ქართ. რ-კინ-ა, სა-რკინ-ეთ-ი (ტრპ.).

ზან. (ჰან.) ე-(რ)კინ-ა || ი-კინ-ა, ტი-კინ-ა —*დი-კინ-ა, მეგრ.
რ-კინ-ა || კინ-ა „რკინა“, კინ-ა-ხონ-ა „სახნისი“.

მეგრული კინ-ა-ხონ-ა „სახნისი“ ტერმინის ეტიმოლოგია იძლევა შე-
საძლებლობას საერთოქართველური (რ)-კინ-ა ძირი დავინახოთ სვანურ
მგ-კრა „სახნისი“ სიტყვაში. როგორც ეტყობა, სვანური მგ-კრა, მეგრულ-
ლი კინ-ა-ხონ-ა სიტყვათა წარმოშობა დაკავშირებულია რკინის სა-
ხნისის გამოყენებასთან ხის სახნისის საპირისპიროდ. რ-კინ-ა სახნისის,
იარაღის სინონიმური ცნება ხდება (შდრ. გურ. რკინა „კული“, რაჭ.
რკინ-ი-კეტი „ძალაყინი“...) ქართველურ სინამდვილეში.

საერთოქართველური ერთობის დონეზე რკინა-სახნისის არსებობა
მნიშვნელოვანი ფაქტია კულტურის ისტორიის თვალსაზრისითაც.

ს.-ქართვ. *რ-კინ-ა „რკინა, იარაღი“ — ქართ. რ-კინ-ა ზან.
ე-(რ)კინ-ა || ი-კინ-ა || რ-კინ-ა || კინ-ა სვან. მგ-კრა —*მგ-კირა-
—*მი-კინ-ა¹.

ს.-ქართვ. რ-კინ-ა ფუძის შესატყვისებია: ს.-ნახ. კორ „ნახშირი“,
ლეზგ. რაკ, თაბას. რუყ „რკინა“

¹ სვანურ *მი-კინ-ა არქეოლოგიის მხ-თავსართი ისევე მიემართება ჰანურ *დი- (*დი-კინ-ა)
პრეფიქსს, როგორც სვან. მგრმკ ჰან. დმკვეუ ძე. ქართ. ჭმკველი —*დმკველი
სიტყვებში, შდრ. ზ. იმერ. ბმკველი „id“ ე. ი. მ- — ბ-, დ- — || ჭ- ფუძეს შეზორცე-
ბული ნივთთა გრამატიკული კლასის ნიშნებია.

სვან. მენთილ ბზ., ლშხ., მენთილ ლნტ. „მენთილი“ (მცენ.).

ქართ. მენთილი-ი (მცენ.).

ზან. (ჰან.) მართინ-ი „თოლია“ (ფრინ.).

მენთილი-ი აბზინდასმაგვარი მცენარეა ქართულში, მისი კანონზომიერი სვანური შესატყვისი ფლორის აღმნიშვნელია. მნიშვნელობის მხრივ განსხვავებას ქმნის ჰანურის ვითარება, სადაც ზუსტი ფონეტიკური ეკვივალენტი მართინ-ი (შდრ.: ქართ. ე ზან. ა, ქართ. ლ ზან. ნ — შურდულ-ი შქურდონ-ი...) თოლიას აღნიშნავს. ფრინველის სახელწოდება რომ მცენარის აღმნიშვნელი გახდეს, ამის პარალელი სხვაც მოიძებნება, შდრ. ქართ. შროშანი 1. „შოშია“, 2. „ბალის ბოლქვიანი მცენარე“ — ბაცბ. შორშა^ნ „შოშია“...

ჰანურ შესატყვისში საერთოქართველური ნ — რ გადაბგერება შეინიშნება, რაც აქ გავრცელებული პროცესია, შდრ.: მეგრ. შინკა/ჰან. შურკა „ნესვი“, მეგრ. ჰინჰა/ჰან. ჰურჰა „ღობემძვრალა“, ს.ქართვ. ბან- „დაბანა“ — მეგრ.-ჰან. ბონ-, მაგრამ თანხმოვნის წინ ჰან. ბორ-, უ-(მ)ბორ-ტ-უ-შა || — უ-მბონ-ტ-უ(შა) „სანამ უბანდა“

ს.ქართვ. *მენთ-ილ- „თოლია“ — ქართ. მენთილი-ი ზან. მართინ-ი — *მანთილი-ი სვან. მენთილ || — მენთილ.

ს.ქართვ. *მენთ-ილ- არქექტიპიდან მომდინარე ზანური მართინ-ფუძე გავრცელებულია ნასესხობის სახით მსოფლიოს მრავალ ენაში: რუს. *мартын*, უკრ. *мартин*, გერმ. *Martin-s-vogel*, ფრანგ. *martin-pecheur*, *martin-chasseur*, ინგლ. *Martin*... დასახელებულ ენებში ის თურქულ ელემენტად ითვლებოდა (ფ. მიკლოშიჩი).

სვან. მგ-ნჩხირ ბზ., ლშხ., მგ-ნჩხირ-ი ბქ. „გვარვარებელი“

ქართ. ცხელ-ი.

ზან. ჩხე — ჩხელ- „ცხელი“

სვანურში მგ-ი ამ რიგის სიტყვებში კონფიქსად გამოყოფა (შდრ.

მგ-ცხ-ი „ცივი“ ქართ. ცხრ-ო ზან. ჩხურ-უ) — *მგ-ჩხირ-ი — მგ-ნჩხირ-ი || მგ-ნჩხირ-ი ნ ფონეტიკური ჩანართია (ს. ულენტი).

საგულისხმოა ლ — რ ზანურისმაგვარი გადაბგერება სვანურში, რაც სხვაგანაც დაჩნდება (იხ. § 6).

ს.ქართვ. *ცხ-ელ- „ცხელი“ — ქართ. ცხელ-ი ზან. ჩხე — ჩხელ- სვან. მგ-ნჩხირ || მგ-ნჩხირ-ი — *მგ-ჩხილ-ი.

სვან. მენწლა ზს., ქს. აალია"

ქართ. (ქიზიყ.) მუწ-აკ-ი „წერილი მწერია ერთგვარი“

ზან. მუნწ-ი „ტყის პატარა სულდგმულია რალაც“ (ი. ყიფშიძე).

სვანურსა და ზანურში ნ ფონეტიკური ჩანართია.

ქართული -აკ კნინობითობის სუფიქსია (ა. შანიძე), რომელსაც სვან.

-ლა (-*ილა) შეეფარდება ფუნქციურად — მენწლა —*მუწ-ილა.

ს.-ქართვ. *მუწ- პატარა მწერი; კალია" — ქართ. მუწ-აკ-ი ზან.

მუნწ-ი — მუწ-ი სვან. მენწლა —*მუწ-ილ-ა.

სვან. მერთენ || მურთჷენ ზს., ლერთენ ბქ., ლერთ-ან ლნტ. „მარცხენა“.

ქართ. მართ-, წარ-მართ-ი.

ზან. (მეგრ.) ფურთ-, მიშა-ფურთ-ჷ „წახდენა, გაფუჭება, ურიგოდ ქმნა“, ქიმშა-ფურთ-ჷ „წახდინა, ურიგოდ ქნა“

მართ- ფუძის ნეგატიური შინაარსი წარ-მართ- სიტყვაში აღძრავს აზრს მისი შესაძლო კავშირის შესახებ სვანურ მერთენ „მარცხენა“ სიტყვასთან. მსგავსი სემასიოლოგიური გადახრა ცნობილია ქართველურ ენებში: ქართ. მარცხ-ენ-ა — მარცხ-ი..., მეგრ. კვარჩხ-ან-ი „მარცხენა“ — კვარჩხ-ი „ბოროტი, უკუღმართი“, კვარჩხ-ენ-ს „კუდად იჭყევა; არ შეისმენს“

სვანურში დადასტურებული ანლაუტური მ || ლ სუბსტიტუცია აიხსნება ჩვენ მიერ დადგენილი მ — ლ სპონტანური პროცესით, შდრ. ლერსგჷენ || — მერსგჷენ „მარჯვენა“ (იხ. აქვე, § 9.).

ქართული წარ-მართ- სიტყვის შინაარსი „იკითხება ვაინახურ წა(რ)მათა ს(თ)აგ გამოთქმაში: „ცული, ძუნწი კაცი“, რაც ქართულიდან ნასესხობით აიხსნება.

ს.-ქართვ. *მართ- „უკუღმართი, მცდარი; მარცხენა“ — ქართ.

მართ-, წარ-მართ-ი ზან. ფურთ- (-*მორთ-) სვან. მერთენ || ლერთ-ენ (-*მართენ).

სვან. მერშჷ || მეშჷ „ჰიანჰველა“

ქართ. (ზ. იმერ.) ბინჰველ-ი „ჰიანჰველა“, ლეჩხ. ბუნჰველ-ი, რაქ.

ბუნჰველ-ა „id“, ჰინჰველ-ი —*დინჰველ-ი.

ზან. (ჰან.) პინჰკუ „ციცინათელა“, დიმჰკუ „ჰიანჰველა“

მოტანილ შეპირისპირებებში მასალობრივად ახალია ჰანური პინ-ჰკუ —*ბინჰკუ ალომორფის მოხმობა, რაც მნიშვნელოვანია სვან.

მერშჷ/მეშჷ ქართ. ბინჰველ-/ბუნჰველ-/ჰინჰველ- — დინჰველ- (შდრ. ჰან. დიმჰკუ) ფორმათა ურთიერთმიმართების ისტორიის თვალსაზრისით.

სიტყვის ანლაუტში მ/— ბ/დ მონაცვლეობა აქ მორფოლოგიურია (არნ. ჩიქობავა, გ. ბურჭულაძე...). ქართულში ბ-, დ-ს გრამატიკული კლასის ნიშნად გამოყოფას მხარს უჭერს ზანური (resp. ჰანური) ბ-/დ- მორფოლოგიური სუბსტიტუცია — დიმჰკუ/პინჰკუ (— ბინჰკუ), ოღონდ ჰანურში ბ თავსართიანმა ალომორფმა განსხვავებული სემანტიკა შეიძინა: **ქინჰკეღა — ციცინათეღა.**

ს.-ქართვ. *ბ-/დ-ინჰჱ-ელ- ჰიანჰვეღა“ — ქართ. ბინჰვეღ-ი — || **ბუნჰვეღ-ი/ა, ჰინჰვეღ-ი — *დინჰვეღ-ი** ზან. პინჰკუ — *ბინჰკუ, დიმჰკუ — დინჰკუ სვან. მგშკ || — მგრშკ — *ბინჰკუ.

ს.-ქართვ. *ბ-/დ-ინჰჱ-ელ- არქეტისის შესატყვისებია: ბაცბ. თანთ — *დანტ, ინგ. ძუნთ-აგ — || ზუნგათ, ჩაჩნ. ძუნთაგ — || ზუნთაგ (ს.-ნახ. *დინტ-(აგ) — წ.-ნახ. *დინტ-(აგ)) „ჰიანჰვეღა“; ხუნძ. წაუნწა-რა, ანდ. ენ. ჰუნჰ || ჟუჟი || ჟუჟა ჰიანჰვეღა“... — ს.-დაღ. *დუნჰ-.

სვან. მგჟ „მიწა-აღგილი“

ქართ. რიჟ-ე.

ზან. (მეგრ.) რეკ-ა „რიყე“, რეკა (ტობ.), რეკა-შ წყარი „ღელე თა-ბაკონში“

მეგრული რეკ-ა კანონზომიერად ასახავს ს.-ქართვ. რიჟ-ე ფუძეს; **ჟ — კ** (ყვარია — || კვარია...), **ე — ა** (ა-ს წინ: ქვიმა — ქვემა...) გარდაქმნები აქ ჩვეულებრივია. ასე რომ, არქაული ზანური შესატყვისი *რიჟ-ა სახეობისა უნდა ყოფილიყო. აუსლაუტში შენარჩუნებულია ქართ. ე ზან. ა ბგერათშესატყვისობა, შდრ. კლდე/კირდა, მქლე/ქკოლა, მხე/მონხა...

პრობლემურია სვანურის ჩვენება ანლაუტში რ — მ პროცესის უნიკალურობის გამო.

ს.-ქართვ. *რიჟ-ე „რიყე“ — ქართ. რიჟ-ე ზან. რეკ-ა — რიკ-ა — *რიჟ-ა სვან. მგჟ — *მეჟ-ე — *რიჟ-ე (?).

ს.-ქართვ. *რიჟ-ე არქეტისს შესატყვისები ეძებნება მონათესავე იბერიულ-კავკასიურ ენებში: ხუნძ. რატაა, ჰინუხ., ჰუნზ. რატა., ლეზგ. ნატ'ჟ, თაბ. ნატ'ჟ, ად. ნა'ტჟ, რუთ. ნატ'ჟ, წახ. ნატ'ჟ, არჩიბ. ნატ'ჟ, ბულ. ჯონოტ' „მიწა“.

სვან. მგზ ზს., ლნტ. „ავდარი“, მგ-მხ-ე „ავდრის გამომწვევი პიროვნება“.

ქართ. მეზ-ი.

ზან. (მეგრ.) მერეზ-ი „თავსხმა, დიდი წვიმა“, მოროზ-ია (ად. გვარი).

შეიძლება ვიფიქროთ, რომ სვანური მგ-მხ-ე „ავდრის გამომწვევი პი-როვნება“ სიტყვის ბადალი მეგრულშიც მოიძვევებოდა ისტორიულად; მისი არსებობის კვალი ემჩნევა ადამიანთა გვარის აღმნიშვნელ მორახ-ია ფორ-მას, სახელდება მოტივირებულია საქმიანობით: მორახ-ი „ავდარი“ — მო-რახ-ია „მეავდრე“, შდრ. მორახ-ია-შ(ი) სუკი „ბორცვის სახელია საბედნიანოში“.

ს.-ქართვ. *მარხ- „ავდარი“; *მეხი — ქართ. მეხ-ი ზან. მერეხ- || — მორახ-, მორახ-ია სვან. მეხ — *მახ.

საერთოქართველური *მარხ- არქეტიპის შესატყვისი უნდა იყოს იბერიულ-კავკასიურ ენებში გავრცელებული შემდეგი ფორმები: ბაბბ. მოხ (მრ. რ. მახ-იშ) „ქარი“, ჩან. (ქებ.) მუოხ (მრ. რ. მახ-იშ) „ქარი“, მარხ-უო „ღრუბელი“, ინგ. მუხ „ქარი“, მარხ-ჰ „ღრუბელი“; ხუნდ. მურჩ(ჰური), ანდ. მოჩი, ბოთლ. მურჩუ, ბაგვ. მურჩუ, ტინდ., ლოდ., კარ. მურჩუ, ჰამ. მუშუშუ „ქარი“, ბეიიტ. მუშ-ას, ჰუნზ. მუშ-ას., უდ. მუშ „ქარი“ — ს.-დალ. *მახ-ჴ...

სვან. მეხ-იმ „მწარე“, ქს. „მეავე“

ქართ. მხე „რომელსა მთავისა და ტუბილისა საშუალი გემო ჰქონ-დეს, ეწოდება მხე“; *მხე არს მთავე და ტუბილი გემო აქენდეს, არა რომე-ლი სქარბობდეს (საბა)“

ზან. «მოხა», შდრ. მოხა-სქერ-ი = მთავე წყალი (ადგილის სახ. სოფ. მუთავაში, ქალეში...).

გაურკვეველია -იმ სემანტის ფუნქცია სვანურში.

ს.-ქართვ. *მახ-ე „მთავე“ — ქართ. მხე ზან. მოხა სვან. მეხ-იმ.

სვან. მეხ-ირ „ყვარი“.

ქართ. —

ზან. (ჰან.) მახ-ვა „ნაკვერცხალი“.

სვანურში გამოყოფილი -ირ სუფიქსი ქართულისთვის -ელ-ს გვავა-რაულებინებს, შდრ. სვან. მენჩხ-ირ ქართ. ცხ-ელ-. ამოსავალში -ელ-ის არსებობას ქანურის ჩვენებაც მხარს უმაგრებს. -ვა ძირისეულ ასთან ასიმი-ლატიით -ო-საგან მომდინარედ მიიჩნევა — მახ-ვა — მახ-ო (შდრ. ხვამა — ხომა „ლოცვა“, ო-ხომალა „ღლეობა“). ქანურში ო ხშირად დაჩნდება ქართული -ელ-ის შესატყვისად — ქართ. წნ-ელ- ჰან. ჰინ-ო...

ამრიგად, საძიებელი შესაბამისი ფუძე ქართულში *მეხ-ელ- სახეო-ბისა უნდა ყოფილიყო.

ს.-ქართვ. *მეხ-(ელ-) „ნაკვერცხალი, კვარი“ — ქართ. „მეხ-ელ-ი“

ზან. მახ-ვა — *მახ-ო¹ სვან. მეხ-ირ — *მეხ-ილ.

¹ ამ კონტექსტში მეგრული ნორღვას შემოტანას მოვერიდეთ, რომელიც შეიძლება ნორტხვალთან კონტაქტისაგან *მარხვას ინახაღდეს.

სვან. ნა-ბან ზს., ნა-ბან ლშხ. „ფიცი“, ი-მ-ბან-წლ (ატი-ნა-ბნ-წნ, ად-ნა-ბნ-ი) ბზ., ი-მ-ბან-წლ (ად-ნა-ბნ-ი) ბქ. „იფიცება“

ქართ. ბან- || ბარ-, უ-ბნ- „ეუბნება“, უ-ბრ-ად, ნა-უ-ბარ-ი, სა-უ-ბარ-ი.

ზან. —

სვანურში ნა- პრეფიქსია და უნდა გამოიყოს (მდრ. ნა-ბურ „შელამება“, ლი-ბურ-ე „დაღამება“, ნა-ბოზ „სალამო“, ლი-ბზ-ე „სალამოება“, ბნზ-ი „ამაღამ“...).

ქართულში ნ — || რ მონაცვლეობა მორფონოლოგიურია (გ. დეტერსი), ხოლო პრეფიქსი უ- იგივე წარმოშობისაა, რაც უ-წყ-ი-ს სიტყვაში.

რა კავშირშია ქართ. (გურ.) ნა-ბდ-ვა „დაფიცება“ ზემოთ აღწერილ ფუძეებთან (ნაბდ- ← *ნა-ბნ-, განკაცნა → განკაცდა?)?

ს.-ქართვ. *ბან- || *ბარ- „ფიცი, თქმა“ → ქართ. უ-ბან- → || უ-ბნ-, უ-ბარ- || უ-ბრ- სვან. ნა-ბან || ნა-ბან, მ-ბან- || ← ნ-ბან- || ნა-ბნ-.

სვან. ნადრ-ა ბზ., ნადრ-ა ბქ. „თივის ბულული“, „ჩალის კონა“.

ქართ. (რაქ.) ვიდრ-ი „ბზესავით დაფშენილი ხმელი თივა“

ზან. —

ქართველურ ფუძეთა შედარებითი ანალიზი გამოაჩენს ანლაუტში სვან. ნ ქართ. ვ, ერთი შეხედვით, უჩვეულო შეფარდებას. მსგავსი სურათი სხვა მაგალითშიც ვლინდება — სვან ნ აკ ქართ. ვ აკ - ე ზან. ნ აკ - ა „ვაკე“ ამოსავალი ვითარება, ჩვენი ვარაუდით, ქართულს დაუცავს (იხ. აქვე, § 21).

ახსნას ითხოვს ხმოვანთა ინლაუტური მიმართება; სვანური ა || ← ა საერთოქართველური ი-ს შემდგომ ევოლუციად გვესახება. ი — ე — ა/ა პროცესი მომდევნო ა-ს ზეგავლენას მიეწერება (მ. ქალდანი).

ს.-ქართვ. *ჟიდრ- „ჩალის კონა; ხმელი თივის ბულული“ → ქართ. ვიდრ-ი სვან. ნადრ-ა || ნადრ-ა ← *ნედრ-ა ← *ნიდრ-ა.

სვან. ნან-აგ → || ლან-აგ „დედულეთი“

ქართ. (გურ.) ნენა-ი || ნენე-ი „დედა“, აქარ. ნენე-მ „ბები; დედა“

ზან. ნანა „დედა“, ნან-დიდი „დიდედა“.

სვანურში ძირად გამოიყოფა ნან — || ლან (დისიმილაციით), ხოლო -აგ დანიშნულების გამოშატკელი სუფიქსია, მკლერი ალომორფი -აქ-ისა (ნან-აგ ← ნან-აგ „სადედე → დედულეთი“). *ნენა → ნანა → ნან- || ლან- სვანურში აუსლაუტურ ა-ს მიეწერება (მ. ქალდანი).

ს.-ქართვ. *ნენ-ა „დედა“ → ქართ. ნენ-ა → || ნენ-ე ზან. ნან-ა სვან. ნან- → || ლან- ← *ნენ-ა.

ქართ. ნარდ-ი „ერთგვარი ყვავილი“, „სუმბული (საბა)“
ზან. «ნორდ-ი» „ხის გადანაქერზე ამოსული ნორჩი ღერი“
სვან. —

ქართულ ნარდ-ის შესატყვისი ზანური ნორდ-ი მეგრულსა და ქანურ დიალექტებში დაკარგულია. ზანური ეკვივალენტი შემოგვინახა გურულმა კილომ, სადაც ნორდ-ის ძირითადი მნიშვნელობაა ნორჩი ღერი, რაც ყვავილისგანაა განვითარებული სემანტიკური გადახრით — ყვავილი → ნორჩი ღერი.

თუ გავითვალისწინებთ გ ნ მიმართების ფონეტიკურ შესაძლებლობას ქართველურ ენებში (ქართ. ვაკე ზან. ნაკა), დასაშვები ხდება ფორმათა ამ რიგში ქართული ვარდ-ის შემოტანაც. ვარდ-ის ინდოევროპული წარმოშობის ჰიპოთეზა (მ. ანდრონიკაშვილი, თ. გამყრელიძე, ვიჩ. ივანოვი) არ არის სათანადოდ არგუმენტირებული. საეჭვოა მისი საერთოინდოევროპული წარმომავლობაც დისტრიბუციული შეზღუდულობის გამო (ძვ. ბერძნული, ავესტა, ლათინური).

შესაბამისი სვანური ფუძე არ არის გამოვლენილი.

ს.-ქართვ. *ვარდ- „ყვავილი; სუმბული“ → ქართ. ნარდ-ი, ვარდ-ი ზან. ნორდ-ი.

სვან. ნა-ჟარ-, ხო-ნ-ჟარი (ო-ხჟ-ნა-ჟარ) ზს., ხო-ნ-ჟარი (ო-ხ-ნა-ჟარ) ლშხ., ხო-ნა-ჟარი ლნტ. „უძღებს“

ქართ. ძალ-, ძალ-ი, ძალ-ა, ძლ-ევა, და-ძალ-ება, მ-ძლ-ე, უ-ძლ-ო, უ-ძლ-ურ-ი, ძალ-იერ-ი || ძლ-იერ-ი, მ-ძლ-ავ-რ-ი, ძალ-ოვ-ან-ი.

ზან. (ქან.) მე-ნჯელი „ძლიერი“, უ-მე-ნჯელ-უ „უძლური“, მეგრ. ნჯოლ-, მო-ნჯოლ-უნ-ს „ძლევს“, მო-ნჯოლ-ირ-ი „ძლევული“

სვანურ ნა-ჟარ-ში ნა- დამოუკიდებელ პრეფიქსად გამოიყოფა (შდრ. ნა-ბან „ფიცი“, ნა-ბურ „შელამება“ და სხვა).

ქართ. ძალ-ის შესატყვისად სვანურში *ჯალ-ს მოველოდით, საიდანაც მოგვიანებით დამახასიათებელი დეზაფრიკატიზაცია-სპირანტიზაციის გზით ჯერ *ჟალ- მივიღეთ, ხოლო შემდგომ სპორადული ლ — რ (იხ. § 6) გადასვლით ჟარ- განვითარდა.

ზანური შესატყვისებიდან მეგრულს უფრო ძველი ვითარება შემოუნახავს — ქართ. ძალ- მეგრ. ნჯოლ- (← ჯოლ-); ქანურში სახელური ფუძე დასტურდება, სადაც ძირეული ამოსავალი ო პრეფიქსულ მე-სთან ასიმილაციით ე-შია გადასული (მე-ნჯელი ← *მე-ნჯოლ-ი), შდრ. ასევე ქან. კორეცხ-მეგრ. კოროცხ- ქართ. რაცხ-...

ს.-ქართვ. *ძალ- „ძალა; ძლევა, გაძლება“ → ქართ. ძალ- || ძლ-
ზან. ნჟოლ- || ნ-ჭუელ- — ჟოლ- სვან. ნა-ჟარ- || ნა-ჟარ- (-*ნა-ჟალ-).
ს.-ქართვ. *ძალ- ძირის შესატყვისებია: ხუნძ. ბა-ჟარ-, ანდ. ბა-ჯარ-
უნ-ნ-, ბოთლ. ბა-ჟარ-, ქამ. ბა-ჟარ-ილ, ტინდ. ბა-ჟარ-იღ-, ბავვ. ბა-ჟარ-
ირ, კარ. ბა-ჟარ-(ილ-), ახვან. ბა-ჟარ-ილ „შეიძლება, შეძლო“

ქართ. ნა-ძრ-ევ-ით „გაკვირვებით (საბა)“

ზან. (მეგრ.) ძგვირ-, ძგვირ-ინ-ი „გაკვირვებით, უკმაყოფილოდ შე-
ხედვა“, ო-ძგვირ-ინ-ან-ს „უკმაყოფილოდ გამოიყურება“.

სვან. —.

ნა-ძრ-ევ-ი(თ) ნამყო დროის მიმღობაა „ძრ-ევ-ი“ ზმნისა.

მეგრული ძგვირ- ქართულისთვისაც გახმოვანებულ ძვრ- სახეობის
ფუძეს გვაპარაუდებინებს. მნიშვნელოვანია ბგერათფარდობა ქართ. ძ
ზან. ძგ (იხ. § 27).

ს.-ქართვ. *ძვრ- „გაკვირვება, უკმაყოფილება“ → ქართ. „ძრ-ევ-ი“,
ნა-ძრ-ევ-ით ზან. ძგვირ-ინ-.

სვან. ნანწლ → || ნანწლ ბზ., ნანწლ ლზზ. „ქალიშვილი“

ქართ. ნინველ-ი „ათის წლით ათხუთმეტამდე ვაჟსა ნინველი
და ქალს, ნინველა (!) ეწოდების (საბა)“, ნინველება „ყრმათ სიჩქო-
ება (საბა)“, ნინველ-ი „ჩვილზე მეტი, ჰაბუკისა უმცირესი (საბა)“

ზან. —.

ნინველა არ არსებული ფორმაა ქართულში. იგი საბას მიერ არის
ხელოვნურად შექმნილი სქესთა გრამატიკული გარჩევისათვის (მდრ. საბას
მიერ ხელოვნურად შექმნილი სხვა წყვილები: დედოფალი/დედოფალა,
მოსხუცებული/მოსხუცებულა, ქვრივ-ი/ქვრივ-ა...).

სვანურისთვის ამოსავალია ნანწლ → *ნანწულ სახეობა; ისტორიუ-
ლი ჟ-ს ზეგაელებს მიეწერება ი → ე → ა → ა უკანა მიმართულების
უმლაუტი სვანურში — ნინწულ → *ნინწულ → ნანწლ || ნანწლ.

საქართველოში გავრცელებული ქალთა საკუთარი სახელი ნანულ-ი
შეიძლება სვანური წარმოშობისა იყოს (მდრ. ქართ. ნინ-ო ზან. (მეგრ.)
ნინუ).

ს.-ქართვ. *ნინწულ- „მოზარდი“ → ქართ. ნინგ-ელ-ი, ნინ-ო
ზან. ნინუ სვან. ნანწლ → || ნანწლ || ნანწლ.

სვან. ნაყრ-ოლ „ნაჭუჭი, გარსი“

ქართ. ნაყრ-ი „ჩანასახი“, „მარცვალში რძის გამაგრება.

ზან. (მეგრ.) ნოჯურ-ი „ჩენჩო, მარცვლეულის ბუდე, კანი“

მეგრულსა და სვანურში კანის, გარსის, ნაქუჭის მნიშვნელობა ძირითადია, რის გამოძახილსაც ვადასტურებთ ქართული ფორმის მნიშვნელობაში. კერძოდ, მარცვალში რძის გამაგრება ფაქტიურად მასში მარცვლეულის ბუდის კეთებას ჰველისნობს. ე. ი. ქართული წაყრ-გარკვეულწილად იმეორებს სვანურ-ზანურის სემანტიკას.

საერთოქართველური არქეტიპის აღსადგენად გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს ზანურის გაზმოვანებას. ირკვევა, რომ ისტორიულად ქართული და სვანური ეკვივალენტებიც ორმარცვლიანი იყო — ქართ. წაყრ-ი — *წაყარ-ი, სვან. ნწყრ- — *წაყარ-.

ს.-ქართვ. *წაყარ- „მარცვლის ბუდე; ჩენჩო, ნაქუჭი“ — ქართ. წაყრ-ი — წაყარ-ი ზან. ნოყურ-ი — *წოყორ-ი სვან. ნწყრ- — *წაყარ-.

სვან. ნწხე ზს., ლნტ. ნახე ლშხ. „იარალი“.

ქართ. მახე, მახე-ა, მახე-ს, მახე-ილი, წა-მახე-ული.

ზან. (მეგრ.) მოღე „მასალა, ნივთი, იარალი (სამუშაო)“.

სვანურში სახეზეა მ — ნ (იხ. § 8) გადასვლა, რაც გავრცელებული პროცესია.

მეგრულში ქართველური ხ ინტერეოკალურ პოზიციაში გამჟღერდა — მოღე — *მოხე.

ბოლოკიდური ე ქართველურ ენებში დერივაციული აფიქსია — მახ- — მახ-ე.

ს.-ქართვ. *მახ-, მახ-ე „მახეა, მახე“ — ქართ. მახ-ე, მახ-, მახე-ილი ზან. მოღ-ე — *მოხ-ე სვან. ნწხ-ე || ნახ-ე — *მახ-ე.

სვან. წწყუნ ბზ., წაყუნ ბქ., წაყუნ ლშხ., წაყეუნ ლნტ. „საქმელი, შეკამანდი“.

ქართ. წაყრ-, და-წაყრ-ება, წაყრ-ღ-ება, წაყრ-ი „მცირეოდენი საქმელი“

ზან. (მეგრ.) წოყორ-ი „საყლაპავი, ყრონტი, ხახა“.

ქართულსა და სვანურში დადასტურებული მნიშვნელობები იგივეობრივია. თითქმის განსხვავებულია მეგრულის სემანტიკა; მაგრამ, თუ გავითვალისწინებთ წოყორ-ის ფუნქციის როგორც საყლაპავი / საქმელი ორგანოსას, ყველაფერი თავის ადგილზე დგება. ირკვევა, რომ თავდაპირველად წოყორ-საც საქმლის, ქამის შინაარსი ახასიათებდა, ისევე როგორც წაყრ-/წაყუნ ფუძეებს; ხოლო შემდგომში წოყორ-ის (საქმელის) მნიშვნელობა შერჩა მხოლოდ იმ ორგანოს, რომელიც საყლა-

პავის (საქმელის) როლს ასრულებდა. სხვაგან ქართული ნაყრის შესატყვისი ზმნური ან სახელური ნოჲორ- აღარ შემოგვრჩა, დაკარგულია.

მეგრული და სვანური ფორმები ქართულისთვისაც ორმაცვლოვან *ნაჲორ- არქეფორმას გვაპარაულებინებენ. აქვე გამოჩნდება ისტორიული რ — ნ პროცესი სვანურში, რაც დამახასიათებელი მოვლენაა (იხ. აქვე, § 17.).

ს.-ქართვ. *ნაჲ-ორ- „ნაყრი, დანაყრება; საქმელი, შეკამანდი“ → ქართ. ნაყრ-, ნაყრ-ი ზან. ნოჲორ-ი სვან. ნწყუნ || ნწყუნ || ნწყუნ || ნაყუნ — *ნაჲორ!

სვან. ნე-ბგჷ-ა ზს., ნი-გბ-ა ლშხ., ნი-გობ-ა ლნტ. „შუბლი“.

ქართ. ბაგე, ნა-ბაგ-ევი „ნატუჩევი (საბა)“.

ზან. —

სვანურ ალომორფთა შორის მეტ სიძველეს ზს. ნე-ბგჷ-ა — *ნე-ბოგ-ა აჩვენებს.

აგებულიების მხრივ ბევრია პარალელი სვანურ სომატურ სახელებში: ნი-კბ-ა || ნე-კბ-ა (შღრ. კაპ-რ-ამ) „ნიკაპი“, ნე-ფხუნ-ა, ნე-ქქ-ა || ნი-ქქ-ა „წარბი“

გამოყოფილი სვან. ბოგ- ძირი მიღებულია ბაგ- არქეტაიპისაგან. ა-ს ლაბიალიზაცია (ა → ო) მეზობელ ბ-ს მიეწერება (გ. მაჭავარიანი).

ს.-ქართვ. *ბაგ-ე „ტუჩი, ბაგე“ → ქართ. ბაგ-ე, ნა-ბაგ-ევი სვან. ნე-ბგჷ-ა || ნი-გბ-ა || ნი-გობ-ა — *ნე-ბოგ-ა — *ნე-ბაგ-ა.

ქართ. ნეკერი-ი || მთიულ. ნაკერი-ი || ქართლ. ნეკარი-ი.

ზან. (მეგრ.) ნოჯველ-ი || ნოჯველ-ა „რტო, შტო“

სვან. —

ამ შეპირისპირებაში თავს იჩენს ბგერათფარდობა ქართ. კ ზან. ზ, რაც მრავალ პარალელს ითვლის ქართ. რეკ- ზან. რაგ-, ქართ. კასრ-ი „ციხესიმაგრე“ ზან. გორში „კოშკი, ციხე-სიმაგრე“, ქართ. კვირ- ზან. ჯვირ-, გო-ჯვირ-ინ-ათ-ა „გაკვირება“...

კ ზ შეფარდებისთვის ამოსავალია ს.-ქართვ. ყ, რომელიც სპორადულად კ-ს იძლევა ქართულში, ხოლო ყ → ზ სვანურში რეგულარულ-კანონზომიერია.

ს.-ქართვ. *ნა-ყარ- „შტო, ნეკერი, რტო“ → ქართ. ნე-კერი-ი || ნე-კერი-ი || ნე-კარი-ი — *ნა-კარ-ი ზან. ნოჯველ-ი || ნოჯველ-ა — *ნო-ჯოლ-.

¹ ხ-მ არ ჩანს ქართულ ნაჲ- ნაჲეა* ზმნაში იგივე ნაჲ- ძირი?

ქართ. ნელ-ი, ნელ-ებ-ა, ა-ნელ-ებ-ს.

ზან. (მეგრ.) ნარ-, ნარ-აფ-ი „ნელება“. ი-ნარ-უ/ჯ „მღოვრედ, ნელა ინძრევა“

სვან. —

ქართული ნელ- ფუძის შესატყვისი მეგრული ნარ- გადაშენების პირასაა, მისი ადგილი დაიკავა ნელ- ფუძემ. საკუთრივ ზანური ნარ- ჩვეულებრივ მეტყველებაში არ ისმის, თუ მხედველობაში არ მივიღებთ რამდენიმე სპეციფიკურ გამოთქმას.

ს.-ქართვ. *ნელ- ნელი, ნელება“ — ქართ. ნელ-ი, ნელ- ზან. ნარ- — *ნალ-.

სვან. ნენზ || ნენძ „სოჭი“

ქართ. „ნემ-ი“.

ზან. (მეგრ.) ლანჯ-ი || ლაჯ-ი „იფანი, კობიტი“

ქართულში ნემ-ი დაკარგულია, მაგრამ მეგრულ-ქანურს შემოუნახავს ნემ- „აკაკლი“ სიტყვაში, ხოლო საკუთრივ ზანური სახეობა ლაჯ-ი — || ლანჯ-ი „იფანი, კობიტი“ ლექსემაში ჩანს (ქართ. ნ ზან. ლ, ქართ. ე ზან. ა, ქართ. ძ ზან. ჯ).

ყურადღებას იქცევს სვანურში ძ → ჯ → ძ || ზ გადასვლა-, რაც არაიშვიათად დასტურდება (იხ. § 23).

ს.-ქართვ. *ნემ- „სოჭი, კობიტი“ → ქართ. „ნემ-ი“ ზან. ლაჯ-ი — || ლანჯ-ი სვან. ნენზ || ნენძ — *ნეჯ-.

სვან. „ნესგ“, კუბახ-ნესგ, კინ. კუბახ-ნესგ-ილ „გოგრა, კვახი“

ქართ. ნესტ-, ნესგ-ი, ნეს-ოვ-ან-ი „ნესვის ბოსტანი“

ზან. —

საერთოქართველური ნესტ- არქეტის შესატყვისი სვანური ერთეული შემონახულია კომპოზიტური შედგენილობის კუბახ-ნესგ სიტყვაში — ქართ. ნესტ- სვან. *ნესგტ → ნესგ.

ქართველურ ენათა შედარებითი ფონეტიკის თვალსაზრისით საყურადღებოა ქართ. ს სვან. სგ (—*სჟ) შეფარდება, რისი დამადასტურებელი არაერთი მაგალითი მოძიებულია ჩვენ მიერ (იხ. აქვე, § 25.).

ს.-ქართვ. *ნესტ- „ნესვი“ → ქართ. ნესგ-ი სვან. ნესგ — ნესჟტ.

ს.-ქართვ. *ნესტ- არქეტის შესატყვისები ეძებნება მონათესავე იბერიულ-კავკასიურ ენებში: ნახ. ნარს „ჟიტრი“, აფხაზ. ა-ნაშა „ჟიტრი“, ადიღ. ნაშ „ნესვი“

ქართ. ნესტარ-ი.

ზან. (მეგრ.) ნეშთერ-ი „შაშარი“

სვან. —.

შეიძლება ვიფიქროთ, რომ ქართ. ნესტარ-ი — *ნესთარ-ი (შდრ. შთ-ენ-ა → ნა-შთ-ი, მაგრამ ნე-შტი — ნე-შთი), შდრ. ჰან. ნო-სთონ-ი, თითქოსდა უჩვეულო ქართ. სთ ზან. შთ შესატყვისობას ეპარალელ-ება ქართ. გვირიხტი-ი ზან. გურიშთ-ი (პ. კარაია).

ქართულ-ზანურში სთ-/შთ- ძირად გამოიყოფა, ხომ არ ჩანს იგივე ძირი სვან. შდ-გჟ- || შტი-გჟ- „შერქობა“ ზმნაში (ხ-ე-შდ-ე-ენ-ი || ხ-ე-შტი-ე-ენ-ი „ესობა, ერქობა“)?

ს.-ქართვ. *ნე-სთარ-, სთ- „შერქობა“ → ქართ. ნე-სთარ-ი ზან. ნე-შთერ-ი/ნო-სთონ-ი სვან. შდ-გჟ- || შტი-გჟ-(?).

სვან. ნეფე ზს., ქს. „მეფე“.

ქართ. მეფე.

ზან. მაფა „მეფე“, მაფა-წყუ (ტოპ. სამეგრელოში), მაფა-წყარი (ტოპ. ლაზეთში) „მეფე-წყარო“.

სვანური ნეფე არ მიიჩნევა ქართულიდან ნასესხებ სიტყვად. გამოირიცხება სვან. ნეფე „მეფე“: ქართ. ნეფე მიმართებატ, რადგანაც ქართულ ნე ფე-ში ნ- დამოუკიდებელი პრეფიქსია (შდრ. ქართ. ნ-ე-ფ-ე/ს-ე-ფ-ე/მ-ე-ფ-ე), ხოლო სვანური თავიკიდური ნ ფონეტიკურ ნიადაგზეა გაჩენილი — მ — ნ *მეფე — ნეფე. *მახე — ნახე || ნახე ქართ. მახე... (იხ. აქვე, § მ. მ — ნ).

ამრიგად, საერთოქართველურ ღონეზე აღდგება მეფე როგორც დამოუკიდებელი ლექსიკური ერთეული. სხვა საკითხია მისი მიმართება მე-ფ-ე, ს-უ-ფ-ევა (გ. კლიმოვი), ნ-ე-ფ-ე/ს-ე-ფ-ე სიტყვებთან (შდრ. უ-ფ-ალი)...

ს.-ქართვ. *მ-ე-ფ-ე → ქართ. მ-ე-ფ-ე ზან. მ-ა-ფ-ა სვან. ნ-ე-ფ-ე — *მ-ე-ფ-ე.

სვან. ნეც-ინ ზს., ქს. „წვრილი“ (მწ-ნციინ-ე, ხ-ო-ნცინ-ა).

ქართ. ნეც-, და-ნეც-უა || და-ნეც-უა „პურის დამტვრევა; დამტვრევა (საბა)“.

ზან. —.

მნიშვნელოვანია -ინ სუფიქსის პონიერება სვანურ ზედსართავ სახელში (შდრ. ჭჷინელ „ძველი“ — *ჭჷელ-ინ ქართ. ძჷელი-ი).

გამოყოფილი ნეც- ქართველური ფუძისთვის დამახასიათებელი იყო წვრილად დამტვრევის სემანტიკა.

ს.-ქართვ. *ნეტ- „წერილად მტერევა“ — ქართ. ნეტ-, ნეტვა- სევან. ნეტ-ინ.

სევან. ნეშკა ბზ., ლშხ., ნეშკა ბქ., ლნტ. „სხვენი“.

ქართ. ნეჭა „ჰილოზი“, ინგილ., ჰიზიყ. ნეჭა „სქელი მატერიის ჩამონაჰკრებისაგან დაწნული საფენი“

ზან. —.

ყურადღებას იქცევს სიბილანტური რიგის შესატყვისობა ქართ. ჳ სევან. შქ, რომელიც უნდა განვიხილოთ ქართ. ჳ სევან. ჳკ-ს შემდგომ განვითარებად (შდრ. ქართ. ჳედ- ზან. ჳკად- სევან. შკად- — ჳკედ- ვ. თოფურია). ამდენად, უფრო ძველად სვანურში *ნეჭკა უნდა გვექონოდა.

ქართველურ ფუძეთა მნიშვნელობის განვითარების თვალსაზრისით, უძველესია „გადასაფარებელის“ გაგება, საიდანაც მივიღეთ „სხვენი“ სვანურში, „საფენი“ — ქართულში (შდრ. ქართ. ჳ-ერ-ი).

ს.-ქართვ. *ნე-ჳა „გადასაფარებელი, საფენი“ — ქართ. ნეჭა სევან. ნეშკა || ნეშკა — *ნეჭკა.

სევან. ნკელ- || ნკელ-, ხე-ნკელი ბზ., ლშხ., ხე-ნკელი ბქ., ხე-ნკელი ლნტ. „ემწყვდევა“.

ქართ. —.

ზან. (მეგრ.) ნკალ-, გი-ნკალ-უ „გაგვეხა“, გო-ნკალი-რი „გაკვეხილი“, ქაშგ-მა-ნკალ-უ „მომწყვდია“

მეგრულსა და სვანურში ანლაუტური ნ ფონეტიკური დანართი ჩანს. მიუხედავად ქართულში შესაბამისი სიტყვის უქონლობისა, ადვილია ფუძის რეკონსტრუქცია. რამდენადაც სვანური ე- განზოგანება საერთოქართველურ ე-ს ასახავს (შდრ. ქართ. ე ზან. ა სევან. ე).

ს.-ქართვ. *კელ- „მომწყვდევა, გაკვეხება“ — ქართ. — ზან. ნკალ- — *კალ- სევან. ნკელ- || ნკელ- — *კელ-.

ქართ. (ზ.-იმერ.) ნოგა „ხის ჭურჭელი, მეჯოგები ხმარობენ ძროხის საწველად“, ლეჩხ. ნურძა (— ნურგა) „ძროხის საწველი ჭურჭელი“.

ზან. (მეგრ.) ნგგა || ნიგა „ლურკი“

სევან. —.

ს.-ქართვ. ო-ს ზანურში გ/ი შეეფარდება, რაც აიხსნება ო უ — გ/ი პროცესით (გ. როგავა).

გურულ დიალექტში ნიგა „თუჯის თუნგი“ ზანურიდანაა შეთვისებული და სენაკურ ნიგა-ს ასახავს.

ს.-ქართვ. *ნოგა- „ხის ქურქელი, ღურკი“ → ქართ. ნოგა → ||
ნურძა ზან. ნიგა || - ნგა ← *ნუგა.

ქართ. ნოტ-იო „წვიმიანი“, იმერ. ნოსტ-ვა „დანესტიანება“, მო-
ნოსტ-ა, გურ. ნოსტ-ო „ჩამდგარი ლორწოიანი წყალი“.

ზან. (მეგრ.) ნოტ-აფ-ი || ნეტ-აფ-ი || ნიტ-აფ-ი „წვეთვა“
სვან. —

წყლიანობა/სინესტეს გაგება უპრობლემოდ უკავშირდება მეგრულში
დადასტურებულ წვეთა-ს, რასაც ასევე წყლიანობა უღვევს საფუძვლად.
იქნებ წვეთ-ვა / წვეთ-ება იძლეოდეს გასაგებს მთიულურ-გუდამაყ-
რული ნოტ-ნოტ „ნაწილ-ნაწილ“ სემანტიკისთვის, ეტიმოლოგიით
წვეთ-წვეთად.

მეგრული ნოტ-აფ-ი ქართულისთვის ნოტ-ებ-ა-ს ვარაუდობს, შდრ.
იმერული ზმნური ნოსტ-ვა. თუმცა ღღეს პირიელი ზმნური ფორმები მე-
გრულიდან ჩვენ არ ვახსენებთ.

ს.-ქართვ. *ნოტ- „წვიმიანობა, სინესტე“ → ქართ. ნოტ- → ||
ნოსტ-, ნოტ-იო ზან. ნოტ-, ნოტ-აფ-ი → || ნეტ-აფ-ი → || ნიტ-აფ-ი.

სვან. ნჩურ- || ნჩურ-, ა-ნჩურ-ი (ანუ-ნჩურ-, ანუ-ნჩურ-ე, ანუ-
ნჩურ-ნ-ე) „ძნებად კრავს, კონავს“.

ქართ. (ქართლ.) მცვერ-, მცვერ-ევ-ა || ცრ-ევ-ა „მოკრფვილ ვენახ-
ში ან მოწვეულ ყანაში ჭირნახულის ნარჩენების ძებნა, გროვება“

ზან. —

ანლაუტური ნ სვანურში ქართულ მ-ს შეეფარდება. სვანური
ნჩურ- ქართულისთვის მცვერ- ურედუქციო ფუძეს ვარაუდობს.

ს.-ქართვ. *მ-ცუერ- „ძნებადშეკვრა, გროვება“ → ქართ. მცვრ- ||
— მცრ-ევ- სვან. ნჩურ- → || ნჩურ-.

სვან. ნენძგ „ნისკარტი“

ქართ. დინჯი.

ზან. (მეგრ.) ნინძგ-ი || ნიძგ-ი → || ნიძგ-ი „ნისკარტი“

ფუძეთა ერთიანობა ექვს არ იწვევს, თუ დავეუშვებთ, რომ ქართულ-
ში ისტორიულად ნიდგ-ი უფრო ძველი სახეობა არსებობდა, საიდანაც
საურთიერთო მეტათეზისის (სუბსტიტუციის) გზით დინჯ-ი მივიღეთ —
*ნიდგ-ი → დინჯ-ი. მსგავსი პროცესი გავრცელებულია ქართულში,
შდრ.: კუზი → || ზუკი (საბა), კვნესა → || სნეკვა (საბა), თუშ. ნიფი

ჟინი, იმერ. ნოყვა — ჟონვა, ქიზ. ჟუდი — დუჟი, კახ., მოხ., ფშ.
განიუება — გაჟინება, რაქ. ლისა — სილა, ზ. იმერ. თანჩა — ჩანთა...
ნავარაუდვეი ნიდგ- არქეტის უპირატესობაზე ნი- ფუძეს შებრდი-
ლი პრეფიქსიც მიუთითებს — ნი-დგ- (შღრ. ნი-დაჟგ-ი || დაჟგ-ი, ნი-
ძღაგ-ი, ძღვე-ა... ვ. თოფურია).

ი. ყიფშიძეც მებგრულის ლექსიკონში ნი-ს ცალკე გამოყოფს — ნი-ძგ-ი.
ქართულისთვის აღდგენილი ნი-დგ- ამოსავალია ზანურ-სვანური ნი-
ძგ-ისთვის — ნი-დგ- → ნი-ძგ- || ნი-ნძგ- (დ → ძ: დევს → || ძევს, ზან.
ძ-უ-ნ...).

დაბოლოს, სა-დგ-ის-/ო-დგ-ის დგ- ხომ არ ჩანს *ნი-დგ-ში?

ს. ქართვ. *ნი-დგ- „ნისკარტი“ → ქართ. დინგ-ი — ნი-დგ-ი ზან.
ნი-ძგ- || ნი-ნძგ- || ნი-ნძგ-ვ- — *ნი-დგ-ი სვან. ნგნძგ — *ნი-ძგ — *ნი-დგ.

სევან. ძვრ ზს., ძარ ლშხ., ძვრ → || წრ ლნტ. „ვინ“

ქართ. ვი-ნ, ვი-ნა, ვი-ნა-მ, ვი-ნა-თ-გან.

ზან. მი- || მი-ნ, მი-ნ-ეფ-ი „ვინები“, მი-ნ-ი „ზოგი, ზოგიერთი“

სევანურში გატარებულია დამახასიათებელი ფონეტიკური პროცესების მთელი წყება: 1. თავკიდური **ღ** ასახავს საერთოქართველურ **ვს** — **ვ** → **ღ** (შდრ.: ქართ. ცვ-ელა სევან. ცაღ-რა, ქართ. ზვავ-ი სევან. ჟჷჷ || ჟაღ...); 2. ბოლოკიდური **ა** (ვინა) მოკვეცილია, მაგრამ არა უკვალოდ: **ი** → **წ/ა** უკუმიმართულების უმლაუტი სევანურში მომდევნო ემფატიკური **ას** ზეგავლენით განხორციელდა, რაც მ. ქალდანის წესით აიხსნება; 3. ძირეული **ნ** ამ სიტყვაში შეცვლილია **რ** სონანტით, რაც შედეგია **ნ** → **რ** ისტორიული პროცესისა (იხ. § 12. **ნ** — **რ**).

ასე რომ, ს.-ქართვ. ვი-ნ(ა) არქეტაპა შემდეგი სახის ცვალებები განიცადა სევანურში: ს.-ქართვ. ვი-ნ(ა) → სევან. *ვწანა → ძვრა → ძვრ || ძარ || წრ.

ს.-ქართვ. ვი-ნ(ა) „ვინ“ → ქართ. ვი-ნ, ვი-ნა ზან. მი || ← მი-ნ, მი-ნ(ი) სევან. ძვრ || წრ || ძარ ← *ძვრა ← *ვწანა.

ს.-ქართვ. ვი-ნ(ა)-ს შესატყვისებს ვუძებნით მონათესავე იბერიულ-კავკასიურ ენებში: ბაქტ. მენ (← მინა), ჩაჩნ. მინა → || შილა, ინგ. მაღა (← მინა) „ვინ“; კარ. ჰემულ → ემუნ, ტინდ. იმალა ← იმანა, ჰამ. იმ — იმან, ბაგვ. ჰემი — ემი^ნ — ემინ, ბოთლ. ე^ნჷ ← ეჷი^ნ ← ეჷინ, ლოდ. ეჷჷ — ეჷი^ნ — ეჷინ, ხვარშ. ჰიბა — იმა^ნ ← იმან „ვინ“ — წ.-დალ. ი-მანა || ი-ჷანა „ვინ“, შდრ. ს.-ნახ. მინა ← წ.-ნახ. *ჷინა.

სევან. ძერ ლშხ. „ერი“

ქართ. ერ-ი, გურ.-იმერ. რემ-ა „დადამიანთა სიმრავლე“

ზან. ერ-ებ-ი pluralia tantum (?) „ღილი ოჯახი“, ო-რ-ან-ი „მოდგმა“

სიტყვათა ამავე რიგში უნდა გაერთიანდეს მ-რ-ევ-ლ-ი, მ-რ-ავ-ალ-ი (ეთნონ. ჰერ-ი (ი. ჭავჭავაძის მიხედვით)). ლაშხური **ღ** მიღებულია **ჷ** → **ღ** პროცესით.

შედარებითი ანალიზი აჩვენებს, რომ ძირად გამოსაყოფია **-რ-** „სიმრავლის“ მნიშვნელობით. რომელსაც გენეტურად საერთო ძირები ეძებნება მონათესავე იბერიულ-კავკასიურ ენებში (შდრ. აფხაზ. ა-რ „ჟარი“...).

ს.-ქართვ. **რ-ეუ-*, *ე-რ-* „ერი, მრავალი“ → ქართ. *ე-რი*, *რ-ემა*,
მ-რ-ე-ლი, *ჭერი-*, *მ-რ-ავალი* ზან. *ე-რ-ები*, *ო-რ-ანი* სევან. *მერ-*
—**ჭერ-* —**ერ-*.

სევან. *მუნშ-მ ბზ.*, „ნაზი, რბილი მატყლი“.

ქართ. (ქართლ.) *ლას-ა* „აბრეშუმის თხელი ქსელი; აპკი, გარსი“.

ზან. —.

სევანურ ფორმაში არაერთი დამახასიათებელი ფონეტიკური პროცე-
სის კვალი შეიმჩნევა: *ლ* → *მ* (შდრ. ქართ. *ლურჯი* — სევან. *მერჯი*),
ა → *გ* (შდრ. ქართ. *მატლ-* სევან. *მეტ ზან. მუნტურ-...*), ინლაუტური
ნ ფონეტიკური ჩანართია (ს. *ჟლენტი*, *მ. ქალდანი*). ამდენად, ქართული
ლას- ძირის თავდაპირველი სევანური შესატყვისი *ლაშ-ი ტიპისა უნდა
ყოფილიყო, საიდანაც ზემოთაღწერილი პროცესების შედეგად *მუნშ-მ*
ალომორფი განვითარდა — *ლაშ-ი → *მაშ-ი — *მუნშ-ი* ქართ. *ლას-ა*.

სემანტიკის მხრივ ამოსავალია „*რ ბ ი ლ ი*, *თ ხ ე ლ ი* *მ ა ტ ყ ლ ი*ს“
შინაარსი.

ს.-ქართვ. **ლას-* „რბილი, თხელი მატყლი“ — ქართ. *ლას-ა* სევან.
მუნშ-ი —*ლაშ-ი.

ს.-ქართვ. **ლას-* არქეტის კანონზომიერად შეესატყვისება აფხაზ.
ა-ლახა || *აღას* „მატყლი“

სვან. პ-, მ-ენ-, ხ-ე-მ-ენი ((ო-ხ-ტ-პ, ა-ხ-წ-პ, ა-ხ-მ-ენ-ი) ბზ., ო-ხ-ტ-ე-პ ბქ., ო-ხ-ე-პ, ა-ხ-მ-ენ-ი ლშხ; ხ-ე-მ-ენი (წ-ხ-ტ-ე-პ, ა-ხ-წ-პ; ა-ხ-ე-მ-ენი) ლნტ. „სკლება“

ქართ. მ-, ა-პ-ობ-ს, გან-მ-ებ-ა „გახეთქვა, გაპობა“, გან-მ-ებ-ულ-ი „გახეთქილი, გაპობილი, გაყოფილი“.

ზან. —

ქართ. გაპობა, გახეთქვა ~ სვან. სკლომა სემანტიკურად ფარავს ერთმანეთს.

ს.-ქართვ. მ- „პობა, ხეთქვა“ → ქართ. მ- სვან. პ-, მ-ენ-.

სვან. პაშან ბქ., პარშან ლნტ. „ძნებად შეკრული ნამკალის ზვინი“.

ქართ. (აქარ.) პასალ-ი „ბოძი, პალო“

ზან. —

ქართველურ სემანტიკათა საერთოობა ექვს არ იწვევს.

სიტყვის აუსლაუტში შეინიშნება ლ-ს ნაზალიზაცია სვანურში — ლ → ნ (იხ. აქვე, § 5). სხვა მხრივ ბგერათშესატყვისობათა ჩვენება დაცულია (ქართ. ს სვან. შ...). ლენტეხურში რ ზედმეტია, ფონეტიკურად განვითარდა — პაშან — პარშან.

ს.-ქართვ. *პას-ალ- „ზვინი; ბოძი, პალო“ → ქართ. პას-ალ-ი სვან. პარშან || — პაშან — *პაშ-ალ.

სვან. პაშუდ ბზ., პაშდუ ბქ., პაშტუ ლნტ. „იღურების კუნთი“.

ქართ. (ქიზიყ.) პურტ-ი „ნეკნების ქვემოთა გვერი“

ზან. —

ქიზიყური პურტ-ი ისტორიული *პუსთ-ის გაგრძელებაა სთ → სტ → რტ ფონეტიკური საფეხურების გავლით (პურტ-ი — *პუსტ-ი — *პუსთ-ი).

ს.-ქართვ. პუსთ-ის სვანურში პაშუდ უნდა მოეცა, ხოლო მომდევნო ეტაპზე უკანა მიმართულების უმლაუტის წესით პაშდუ განვითარდა: პაშუდ || პაშიშდ — პიშდუ — პაშდუ — || პაშუდ. ი — ა — || ა მომდევნო ტ-ს მიეწერება (მ. ქალდანი).

ს.-ქართვ. *პუსთ- „ნეკნები, კიდურები“ → ქართ. პურტ-ი სვან. პაშუდ || პაშდუ — || პაშტუ.

სვან. პეჟუ ზს., ლნტ. „მაქლაჯუნა“

ქართ. (რავ.) პეზ-ან-ი „მსუქანი (ქათამი, გარეული ფრინველი)“, იმერ. პოზან-ი — პეზ-ან-ი „საკლავი პირუტყვის მუცლის ქონი“, ლეჩხ. ბეზ-ან-ი || ბეზ-უნ-ა „მძიმე და მსხვილი“.

ზან. (ქან.) პეჯ-ი „სქელი, მსუქანი“, ი-პეჯ-ან-ენ „სუქდება“, მეგრ. ო-პინჯ-ინ-ან-ს, პინჯ-ალ-ი „დიდი, აყლაყულა“

სვანურში ძირად პეჟ-უნდა გამოიყოს; -ჟუ (- ო) საკუთრივ სვანური სუფიქსია, რომელსაც ფუნქციურად -ან შეესატყვისება ქართულში (-ან-ისთვის შდრ. ხუქუბა — (მ)ხუქ-ან-ი...) და -ალ, -ინ, -ან ზანურში.

ე — ჯ სვანურში ჟ-ს მიეწერება — *პეჟ-ჟ — პეჟ-ჟ (მ. ქალდანი).

ს.-ქართვ. *პეზ-(ან-) „მსხვილი, სქელი, ქონიანი“ — ქართ. პეზ-ან-ი — || ბეზ-ან-ი ზან. პეჯ-ი || პეჯ-ან- → || პინჯ- სვან. პეჟ-ჟ — *პეჟ-ო.

სვან. პენტყ- → || პონტყ-, ხ-ენტყ-ი ბქ., ხ-ე-პონტყ-ი ბზ., ხ-ე-პონტყ-ი ლშხ., ხ-ე-პონტყ-ი ლნტ. „ეწებება“ || ხ-ენტყ-ი „ეწებება“

ქართ. ტყეპ-, ე-ტყეპ-ებ-ა „ეწებება“.

ზან. (მეგრ.) რტყაპ-, მიკა-ა-რტყაპ-უნ(ნ) „ეტყეპება, ეწებება“

ქართულის ე გახმოვანება ს.-ქართვ. ე-ს ასახავს, ამას ზანურის ა-ც უჭერს მხარს (ქართ. ე ზან. ა), შდრ. ბქ. პენტყ- ე. ი. ე — ო სვანურშია მომხდარი ძირისეული პ-ს ზეგავლენით: ტყეპ- → პენტყ- → პონტყ-. პარალელური ნტყ- ძირი -ემ(-ებ) სუფიქსს გამოგვყოფინებს (იხ. § 39-40).

ს.-ქართვ. *ტყ-ებ- „მიწებება“ → ქართ. ტყეპ- ზან. რტყაპ- — ტყაპ- სვან. პენტყ- → || პონტყ- || პონტყ- || პონტყ-, ნტყ-.

სვან. პეჟ-ჟ- || პეჟ-ჟ- || პიჟ- || პიჟ-ჟ-, ხ-ე-პეჟ-ენ-ი ზს., ლშხ., ხ-ე-პეჟ-ჟ-ენ-ი ლნტ. „ემალება“, ხ-ა-პიჟ ზს., ხ-ა-პიჟ-ჟ ლშხ., ლნტ. „დამალულია“, ლა-პეჟ ბზ., ლა-პაჟ ბქ., ლა-პეჟ-ჟ ლშხ., ლა-პეჟ-ჟ ლნტ. „სამალი, დასამალავი“, ლუ-პეჟ-უნ-ე ზს., ლშხ., ლე-პეჟ-ჟ-უნ-ე ლნტ. „დამალული“

ქართ. პარ-, გა-პარ-ე-ა; ი-პარ-ებ-ა, მი-ი-პარ-ებ-ა.

ზან. —

ზანურის დიალექტებში ეს ფუძე არ არის გამოვლენილი. რაც შეეხება ქართულ-სვანურ ფუძეთა მიმართებას, საცნაურია სემანტიკურ-მატერიალური სიახლოვე; ახსნას ითხოვს აუსლაუტური რ ე მიმართება — პარ- პაჟ-, რომელიც სხვაგანაც დასტურდება, შდრ. ქართ. მწყერ-ი სვან. შყაჟ-ჟ ზს., ლნტ., შყეჟ-ჟ ლშხ. „მწყერი“. რ ე შეფარდება ლოგიკურად ჯდება რ შ (პურ- პუშ, კვარ- ეჟშ-ი...), ლ შ მიმართება-

თა საერთო სურათში. ჩვენი აზრით, აქ და სხვაგან გამოვლენილი რ ე იგივე ქართ. რ სვან შ შესატყვისობაა, რომელიც ჟ-ს წინა პოზიციაში რ ჟ-დ გვევლინება, ე. ი. შ — ე სვანურში ჟ-ს მიეწერება. საზოგადოდ კი უნდა ითქვას, რომ სვანურისთვის ბუნებრივია რ/შ (ტენტერ/ტენტეშ), რ/ს (ფანტქუირ/ფანტქუის) სუბსტიტუცია.

ს.-ქართვ. *პარ- „(ვა)პარვა, მალვა“ → ქართ. პარ- სვან. პიფ-ჟ- || პიფ- || პეფ-(ჟ-) || პჳფ-(ჟ-) — *პარ-.

სვან. პიტ ზს., ქს. 1. „პერი“, 2. უშგ. „ლუკმა-პური“.

ქართ. (მთიულ.) ფათ-ილ-ე, ქიზიყ., ფერეიდნ. ფათ-ირ-ი „გამომცხვარი პატარა მრგვალი პური“.

ზან. „ფურთ-ინ-ა“ „ერთგვარი პური“

საინტერესოა ფ — თ — || პ — ტ სუბსტიტუცია ქართველურ ენებში (შდრ. ფრ-ენ-ა : სვან. პერ- „id“, ტეფ- || თბ-...).

ქართული ა-ს შესატყვისად ი სვანურში ალბათ გ-სგან განვითარდა — ა → გ → ი. გადასვლის მექანიზმი არ არის ნათელი. ზანური ეკვივალენტი სვანურშია შემონახული, შდრ. ფურთ-ინ-ა ბზ., ლშბ.

ს.-ქართვ. *ფათ- „გამომცხვარი კვერი“ → ქართ. ფათ-ილ-ე || ფათ-ირ-ი ზან. ფურთ-ინ-ა — *ფოთ-ინ-ა სვან. პიტ — *ფათ.

ქართ. პიტალ-ი/ო „სალი, მაგარი კლდე“

ზან. „პეტრა-ა“.

სვან. —.

ვარაუდის სახით გამოვთქვამთ მოსაზრებას პეტრა-ს ციხის ქართული წარმომავლობის შესახებ. კერძოდ, მისი საყრდენი ფუძე უნდა ყოფილიყო ქართ. პიტალ- (პი-ტალ-, შდრ. ტალ-ი „ქვა“) ფორმის ზანური რ (ლ — რ) ვიბრანტიანი ალომორფი — პიტალ- ზან. *პიტორ-, ამ უკანასკნელისგან პეტრა- მივიღეთ ა მატაბონიმებული აფიქსის ზეგაელებით — პიტორ-ა — პიტრა-ა → პეტრა, ი — ე ზანურში ბუნებრივია ა-ს წინა პოზიციაში: ქართ. რიყ-ე ზან. *რიყ-ა → რეყ-ა || რეკ-ა, ქართ. წვიმ-ა

ზან. ჰვიმ-ა — ჰვემ-ა... საკითხის ამგვარად განხილვა გამოირიცხავს პეტრა-ს ბერძნულ წარმომავლობას. არ გამოირიცხება საკუთრივ ბერძნული პეტრა-ს ქართველური ეტიმოლოგია.

ქართ. პრაწ-, პრაწუ-ა „დაქვეტა (თვალის)“, პრაწ-ავ-ს „დააქვეტს თვალებს“, პრაწ-ია.

ზან. (მეგრ.) პირჭ-, პირჭ-ინ-ი (თოლიში) „დაქვეტა (თვალის), თოლ-პირჭ-ალ-ი „თვალდაპრაწული“, უ-პირჭ-ან-ს „დაქვეტილი აქვს“, ო-პირჭ-ინ-უ-ან-ს „პრაწავს“

სვან. —

სემანტიკური იდენტურობა ქართულსა და ზანურში ადვილი დასანახია; პრაწ-/პირჭ- ორივეგან უმთავრესად თ ვ ა ლ თ ა ნ მიმართებაში იხმარება, და თ ვ ა ლ დ ა ქ ვ ე ტ ა ს აღნიშნავს.

ასახსნელია ქართ. ა ზან. ი ხმოვანმიმართება. ვფიქრობთ, ბგერათ-შესატყვისობის დარღვევა გამოწვეულია ფუძის სიმბოლიკური აგებულებით; თანაც გასათვალისწინებელია პრ თანმიმდევრობის შეუძლებლობა მეგრულში, რადგანაც აქ თანხმოვანი + სონანტი თანმიმდევრობა აკრძალულია. ჩვენს შემთხვევაში ი შეიძლება სულაც პრ თანმიმდევრობის ბგერათგასაყარს წარმოადგენდეს.

ს.-ქართვ. *პრაწ- „პრაწუა (თვალის), დაქვეტა“ — ქართ. პრაწ-
ზან. პირჭ- — *პროჭ- (?).

სვან. პტყ-გნ-, ა-პტყ-გნ-ე ქს. „აბრტყელებს“, ლი-პტყ-გნ-ე ბქ., „გაბრტყელება“.

ქართ. ბტყ-ელ-ი, ძვ. ქ. პრტყ-ელ-ი, ა-ბრტყ-ელ-ებ-ს, სი-ბრტყ-ე.

ზან. (მეგრ.) ბირტყ-ა „ბრტყელი“, ლა-პარტყ-ია „ბრტყელი“.

სვანურში სახელური ფუძე არ ჩანს (დაკარგულა?). ზმნური პტყ-გნ-ფორმალურად ახლო დგას ქართულის გლოტალიზებულ ალომორფებთან: პრტყ-ელ-ი, სი-პტყ-ე, მო-უ-პრტყელ-ე (საბა). ზანურში ა/ი ხმოვანი პროთეტულია; ბრ-ს დასაძლევად არის გაჩენილი — ბრ → ბირ-/პარ- (?).

ს.-ქართვ. *ბრტყ-, *ბტყ-ელ- „სიბრტყე, ბრტყელი“ — ქართ.

ბრტყ-ელ-ი → || პრტყ-ელ-ი, სი-ბრტყ-ე → სი-პრტყ-ე, ბრტყ-ელ- → || პრტყ-ელ- ზან. ბირტყ-ა, პარტყ- სვან. პტყ-გნ- — *ბრტყ-გნ-.

სვან. პუშ ქს. „ერთგვარი საჭმელი ბალახი“.

ქართ. პურ-ი.

ზან. —

აფსლავტში ქართ. რ სვან. შ ოპოზიცია არ არის უნიკალური, შღრ. სვან. კჷწში ქართ. კვერ-ი...

ს.-ქართვ. *პურ- „ხორბალი, პური“ — ქართ. პურ-ი სვან. პუშ.

სვან. შაგ- — || შგ-, ლა-შგ-მარ ბზ., ლა-შაგ-არ ბქ., ლა-შგ-იარ ლშზ., ლა-შაგ-არ ლნტ. „ბილწი, უწმინდური, უჩულო“; ლგ-შაგ ზს., ლნტ., ლგ-შაგ ლშზ. „ბინძური, წაბილწული“

ქართ. ძაგ-, ძაგ-ებ-ა, მო-ძაგ-ე, სა-ძაგ-ელი.

ზან. (მეგრ.) ჭოგ-, ბ-ჭოგ-უ(ნ) „მძულს“, გო-ჭოგ-ელი „შეძულელებული“, გასა-ჭოგ-ე „შესაზიზღებელი“, ჭან. ჭუგ- || ნჭუგ- „შეზიზღება“.

სვანური ფორმები აგებულებით და შინაარსობრივ ქართულ სა-ძაგ-ელ- სიტყვასთან დგანან ახლოს. ყურადღებას იქცევს იმერულ დიალექტში დადასტურებული მა-ძუგ-ი „ბინძური, წაბილწული“, რომელიც გვაფიქრებინებს, რომ ქართულში ისტორიულად ძაგ-ის გვერდით ძუგ- ალომორფიც არსებობდა (მდრ. ჭან. ჭუგ-). იგი ძულ- (სი-ძულ-ელი, მ-ძულ-ს) სინონიმურმა ფუძემ გამოდევნა.

სვანურში შაგ- || შგ- || შგ- ზმნური ფუძე არ არის გამოვლენილი. არსებობს მცდელობა სვან. შაგ- „მოწამელა“, შგ „წამალი“ დაუკავშირდეს ქართ.-ზან. ძაგ-/ჭოგ- ძირებს (გ. კლიმოვი, ჰ. ფენრიხი, ზ. სარჯველაძე), რაც არ მიგვაჩნია მართებულად (შგ „წამალი“, შაგ- „წამლობა, მოწამვლა“ სიტყვის შესატყვისებისთვის იხ. აქვე).

ს.-ქართვ. *ძაგ-/*ძუგ- „შეზიზღება, შეძულება; საძაგელი, ბილწი“ — ქართ. ძაგ-, მო-ძაგ-ე, სა-ძაგ-ელი, მა-ძუგ-ი ზან. ჭოგ-, გო-ჭოგ-ელი, ჭუგ- — || ნჭუგ- სვან. შაგ- — || შგ- || შგ- — *ჭაგ-.

სვან. შგ ზს., ლნტ. შაგ ლშზ. || შაგ-არ || შაგ-არ „წამალი“, ხა-შგ-ენი ზს., ლშზ., ხა-შგ-ენი ლნტ. „უწამლებს, მოარჩენს“, ა-შგ-გარი (ოთ-შაგ-არ) ბზ., ა-შგ-გარი ბქ. „წამლავს“

ქართ. ძეგუ-ი „ბუჩქი, ჩირვეი“, რაჭ. ძიგვა „წმინდა ბალახი“, იმერ. ძეგვე აქალი“

ზან. „ჭაგ-ი“ || „ჭაგვ-ი“ „წერილი ჩირვეი“, „ჭაგ-ო“ „ბუჩქნარი“.

ქართ. ძეგუ- ზან. ჭაგვ- დაკავშირება სამეცნიერო ლიტერატურაში ცნობილიცაა და გაზიარებულიც (კ. დანელია; ჰ. ფენრიხი, ზ. სარჯველაძე). ჩვენი აზრით, აქვე შემოდის სვან. შგ- || შაგ- „წამალი“, „წამლობა“. სვანურში, ისევე როგორც სხვა ქართველურ ენებში, უწინარესია ბალახის მნიშვნელობა, საიდანაც განვითარდა წამალი/მოწამვლა სემანტემა (მდრ. ქართ. წამალი „ბალახი“ — წამალი — || მოწამვლა || უწამლებს, მოარჩენს (გ. როგავა), რუს. трава — отравა || травить).

სვანურში ფუძის აუსლაუტი გამარტივებულია, დაიკარგა უ, რომელმაც კვალ დატოვა ე — ა || უკუშლაუტის სახით (მ. ქალდანი) — ქართ. ძეგუ- სვან. *ჭეგუ- — *შგუ- — შგ-||შაგ-.

ს.-ქართვ. *ძეგუ- „ბალახი, ბუჩქი“ — ქართ. ძეგუ- — || ძიგვა- ||
ძეგვი ზან. ჯაგვი- — || ჯაგვი- || ჯაგვი სვან. ჟაგ || შაგ — *ქეგუ.

სვან. ჟაგ-გნ- || შგ-გნ-, ა-შგ-გნ-ე „მარგლავს, თოხნის“, ლი-შგ-გნ-ე
„მარგლა“, ლგ-შგ-გნ-ე „გაწმენდილი, გამარგლული“, ლი-შგ-გნ-ალ ბზ.,
ლი-შგ-გნ-ელ ბქ., ლი-შგ-გნ-ალ ლშხ. „მარგლის დროს“
ქართ. ძეგუ, გამო-ძეგუ-ეა „გამოცხება“, სა-ძეგუ-ელი (საბა)
ზან. —

სემანტიკური ცვალემა შემდეგი მიმართულებით წარიმართა ქართველურ ენებში: მარგლა — || თოხნა — ლეწვა || ცეხვა (შდრ. რუს. मोлотить „ლეწვა, ცეხვა, დარტყმა (— თოხნა)“).

ფორმალური თვალსაზრისით, საინტერესოა *ქეგუ- — *ჟაგუ- —
შაგ- || შგ- პროცესი სვანურში (იხ. წინა მაგალითი).

ზანურში მოსალოდნელი *ჯაგვი- არ არის გამოვლენილი.

ს.-ქართვ. *ძეგუ- „თოხნა, მარგლა; ცეხვა || ლეწვა“ — ქართ.
ძეგუ-, სა-ძეგუ-ელი სვან. შაგ-გნ- || შგ-გნ- — *ქეგუ-გნ-.

სვან. ჟაგ ზს., ლტ., ჟაგ ლშხ. „ტიკი, ტიკორა“.

ქართ. ძახ-, ძახ-ავ-ხ, ძეხ-ვი — ეტ. ნაძახევი (შდრ. ჭარ- ჰრა —
ჭერ-).

ზან. (შეგრ.) ჯგხ-უ-ა || ჯიხ-უ-ა, ჯიხ-უნ-ხ „ტენის ბორცს ნაწლავში“,
უ-ჯგხ-ვ-ან-ს „ჩატენილი აქვს“, ენო-ჯგხ-ილი „ჩატენილი“

გასარკვევია სვან. ზიჯ „ტომარა“ ფუძის წარმომავლობა; სავარაუ-
დოა მისი გენეტური კავშირი ჟაგ-თან — ჟაგ — *შგგ — ზიჯ.

ქართველურ ფუძეთა სემანტიკური ერთიანობა არ არის საეჭვო. სა-
ყურადღებოა შეპირისპირების მატერიალური მხარე; კერძოდ, ქართ. ხ
სვან. ჯ. ამგვარ შეფარდებას სხვაგანაც შევხვდებით (შდრ. ქართ. ლხვ-
ვბა), გა-ლხვა სვან. ლეგუ- || ლჯუ- „ლზობა“ (ზ. ჭუმბურიძე)).
მსგავს სიტუაციაში უძველესია სვანურის ვითარება, ე. ი. ჯ — ხ ქარ-
თულში.

ს.-ქართვ. *ძაგ(უ-) „ნაწლავი, ძეხვი; ტიკი; ძახვა, ტენა“ — ქართ.
ძახ-, ძეხ-ვი ზან. ჯგხ- — || ჯიხ- — *ჯიხ- ჟაგ || შაგ || ზიჯ — *ჯაგ.

სვან. ჟეთხ ლშხ., ჟათხ ბზ. „სახნისის პირველი კვალი“

ქართ. თერძ-, მესხ. თერძ-ეა „მზრალად ხენა“, მთიულ. ნა-თერძი
აკვლებს შორის დარჩენილი მოუხნავი მიწა“, თერძ-ული „ნათესი ჭული

(საბა)", ზ.-იმერ. ა-თერძ-უა „დაუმუშავებელი მიწის პირველხენა“, ქვ-აქარ. გა-თერძ-უა „ყამირის ვატხენა; შეთონხა ან მოხენა“

ზან. (მეგრ.) თანჯ-, თანჯ-უა „საზღვრის მიჩენა“, თანჯ-უნ-ს „სა-ზღვარს ავლებს“, სა-თანჯ-ო (ტობ.).

თერძ- ფუძეს ზანურში შესატყვისად თარჯ- უნდა მიეცა; გვაქვს კი-დევატ საბასთან თარჯ- ზმნური, ხოლო იმერ., ლეხს. სახელური თარჯ-ი „საზღვარი ტყეში“ ფუძეების სახით. ქართულმა თარჯ- მაშინ შეითვისა, როცა ჩქამიერთა წინ რ → ნ გადასვლა არ ფუნქციონირებდა ზანურში. უადგილო არ უნდა იყოს ტობ. თერჯ-ოლ-ა-ს მოხმობა ამ კონტექსტში. თერჯ- მაშინდელია, როცა ე → ა გადასვლა არ მოქმედებდა ზანურში — თერძ- → თერჯ- → თარჯ- || თანჯ-.

სეანური ფეთხ მიღებულია რთული ფონეტიკური პროცესების გავლით. ბოლოკიდური ხ განვითარებულია (ფეთ- → ფეთხ, შდრ. ჭაფურ- || ჭაფხურ „ბალახი სამყურა“, ვაცკაც-ი → ვეხკაცხ...) მას შემდეგ, რაც *თერჯ-ისაგან საურთიერთო მეტათეზისის გზით ფერთ- || ფეთ- გაჩნდა — თერჯ- → ფერთ- || ფეთ- → ფეთხ || ფთხ.

ს.-ქართვ. *თერძ- „პირველხენა; საზღვრის მიჩენა კვალის გავლებით“ → ქართ. თერძ-, ნა-თერძ-ი, თერძ-ულ-ი ზან. თარჯ- → || თანჯ- სვან. ფეთხ → || ფთხ — *ფეთ- || *თეფ- — *თერფ-.

ს.-ქართვ. *თერძ- (-*ღ-ერძ-) ფორმის კანონზომიერი შესატყვისები: ბევიტ. მი-ზალ, დარგ. ბა-ცის, ლაკ. ლი-ხა-უნ, ლეზგ. ცა-უნ, არჩიბ. მე-ზ-, თაბ. უ-რძ-უზ, აღ. უ-ზ-ას, რუთ. მე-ზ-ეს, ხინ. წილი — ძილი, კრიწ. მი-ზ-აზ, უდ. ე-ზ- „ხენა“

სვან. ფელჷ-, ხა-ფლ-უნ-ე ბზ., ლშხ., ხა-მ-ფელი ბქ., ხა-ფოდ-ნ-ე ლნტ. „მოამარაგებს“, „უზრუნველყოფს“, ი-ფლ-უნ-ე ბზ., ი-ფლ-უნ-ან-ე ლშხ. „იმარაგებს“, ლე-მ-ფელჷ-ი ბზ., ლე-მ-ფელი ბქ., ლე-ფოდ-ნ-ე ლნტ. „უზრუნველსაყოფი“

ქართ. ზღავ-, ზღავ-ს, სა-ზღა(ვ)-ური-ი, ზღვ-ევა, სა-ზღვ-ევ-ი, მი-უ-ზღ-ო, ი-ზღვ-ი-ა.

ზან. —

ქართველურ ფუძეთა სტრუქტურული ერთიანობა თვალსაჩინოა. შინაარსობრივ ქართულ დაზღვევასთან (თავს იზღვევს, და-აზღვიო) ძალიან ახლოს დგას სვანური უზრუნველყოფა, უზრუნველსაყოფი-დასაზღვევი.

ს.-ქართვ. *ზღა-ჷ- „უზრუნველყოფა, დაზღვევა“ → ქართ. ზღავ- || ზღვ-ევ- || ზღვ-ივ- სვან. ფელჷ- → || ფელ- || ფლ-

სვან. შირ- || შვრ-, ხე-შრი (ათ-შირი, ათ-შირან) ზს. „უსველდება“, ხე-შრი „სწყალობს“ (ღერბეთ ხეჩი „ღმერთი სწყალობს“), მკ-შირ „სველი, სისველე“, მკ-შრი „შემცოდებელი“ — ეტ. „შემწყალებელი“, ლე-შრი „საცოდავი, საბრალო“ — ეტ. სა-წყალი, შვრ- „წყალობა“ — ეტ. „წყალი“

ქართ. ზალ-ა „მარავი, ვითარცა წყალი“, ფშ. ზალ-ა „წყალი, მარლიანი“

ზან. (მეგრ.) შვერ-ი „სველი, წყლიანი“, შვარ-უ-ა || შვარ-შვალ-ი „წვეთება, წყლის სხმევა“, ი-შვარ-შვალ-უ-(ნ), „სველდება, ასველებს“

ქართველური ფუძეებისთვის ამოსავალი ეტიმონი წყალი და აქედან სისველე უნდა იყოს, საიდანაც სვანურში წყალობის, შეწყალება-შეცოდების მნიშვნელობა განვითარდა. მსგავსი მიმართებისთვის შდრ. ქართ. წყალი → წყალობა, შეწყალება, საწყალი (ი. ჰავჭავაძე, ა. დირი), მეგრ. 'ჟვოლ-' „წყალი“ → ჟვოლობა-უა „წყალობა“

ფორმალური თვალსაზრისით საინტერესოა ლ — რ (იხ. § 6), ა — გ → || ი სვანურში, რაც ჩვეულებრივია.

ს.-ქართვ. *ზალ-(ა) „წყალი“ — ქართ. ზალ-ა ზან. შვერ- || შვარ- — *ჟორ-, შვარ-შვალ- (რედუბლ.) — *ჟორ-ჟოლ- სვან. შირ- — შვრ- — *შალ-.

სვან. 'ჟიშხა'.

ქართ. (იმერ.) ზისხა „მეტად მწარე და ცუდი გემოსი“

ზან. 'ჟეშქილა-' „ნიგვზის კაკლის გარეკანი“.

ქართული ზისხას ზანური და სვანური კვივალენტები შემოინახეს დასავლურმა დიალექტებმა: სვანური, როგორც მოსალოდნელი იყო, რაქულ კილოში შემოგვრჩა ჟიშხას სახით, ხოლო მეგრული — მეზობელი იმერულში — ქართ. ზისხა სვან. ჟიშხა ზან. ჟეშქილა — *ჟიშხილა¹ (ი — ე-სთვის ზანურში შდრ.: წემა : ქვემა, თიჯა დეხა...).

საერთოქართველური ზისხა არქეტიპის ამოსავალი მნიშვნელობა ნიგვზის კაკლის გარეკანის წვენიისა უნდა ყოფილიყო, რომელიც, როგორც ცნობილია, გამოირჩევა სიმწარითა და უგემურობით.

ს.-ქართვ. *ზისხ-ა „ნიგვზის კაკლის გარეკანის წვენი“ → ქართ. ზისხა ზან. ჟეშქილა — *ჟიშხილა სვან. ჟიშხა.

¹ ზ — ქ-სთვის შდრ. მეგრ. შხვა — || ჰან. ჩქვა ქართ. ხხვა.

სვან. ჟორ- „გაბრუება“, ლგ-ჟორჟ ბზ., ლშხ., ლგ-ჟორჟ ბქ., ლნტ.
„გაბრუებული, გონდაკარგული“

ქართ. (გურ.) ზორ-, ზორ-ე-ა, და-ზორ-ე-ა, მო-ზორ-ე-ა „ცემა“
ზან. —

ქართ. ცემა ~ სვან. გაბრუება სემანტიკური შესატყვისი-
სობისთვის კარგი პარალელი ჩანს მეგრული ლახ- „ცემა“ ძირის დისტრი-
ბუცია — შდრ. ლახუა, ლახუნს „ცემს, გალახავს“ → გოლა-
ხირი „ნაცემი, ნაგვემი, გაბრუებული“, ლეხ-ი „ავადმყოფი“.

ს.-ქართვ. *ზორ- „ცემა“ → ქართ. ზორ- სვან. ჟორ- → || ჟორ-.

სვან. ჟრინ-ტ- „წვეთი; ყლუბი“

ქართ. (მთიულ., ხევს.) ზრინ-ტ-ი „წვეთი“, ფშ. ზრიმ-ლ-ი „ცხვარი, ნამი“
ზან. —

სვანური ჟრინ-ტ- ზუსტი სტრუქტურულ-სემანტიკური შესატყვისია
ქართული ზრინ-ტ-ისა (ქართ. ზ სვან. ჟ). ფშური ზრიმ-ლ-ი აჩვენებს,
რომ ს.-ქართვ. ძირად ზრიმ- უნდა აღდგას მ → ნ ასიმილაციურია მეზო-
ბელი ტ-ს გავლენით (შდრ. წყურ-ტ-ი — წყურ-ე-ილ-ი).

ს.-ქართვ. *ზრიმ-ლ- || *ზრიმ-ტ- „ცხვარი, წვეთი, ნამი“ — ქართ.
ზრინ-ტ-ი — *ზრიმ-ტ-ი, ზრიმ-ლ-ი სვან. ჟრინ-ტ — *ჟრიმ-ტ-.

სვან. ჟჷჷნ ზს. „შურთხი“

ქართ. (იმერ.) ზერან-ი „ფრინველია რომელიღაც“

ზან. „ჟრუნ-ი“.

სვანურში „ზედმეტია“ ჟ, რომელიც ქართული რ-ს შესატყვისი უნ-
და იყოს რ — მ — ჟ (იხ. § რ — მ) — ქართ. ზერან-ი სვან. *ჟე-
რან- — *ჟემან — *ჟმან || ჟჷჷნ.

ქართული ჟრუნ-ი „შურთხი“ (საბა) შეიძლება ზანურიდან იყოს შე-
თვისებული, თუმცა ზანურ დიალექტებში ის არ დასტურდება.

ს.-ქართვ. *ჟერ-ან- „შურთხი“ → ქართ. ზერან-ი ზან. ჟრუნ-ი
— *ჟარუნ-ი სვან. ჟჷჷნ — *ჟემან — *ჟერან.

სვან. ჟჷნ-ა ბზ., ლშხ. ჟინ-ა ბქ., ლნტ. „ძერა“.

ქართ. ძერა-ა || ძერ-ი.

ზან. „ჭაჭ-ა“, ჰან. შ-ჭაჭ-ი „ძერა“.

ქართულ-ზანურ ფუძეთა ერთიანობა სპეციილისტთა ეჭვს არ იწვევს
(გ. როგავა, ზ. სარაჯველაძე). უფრო რთულად დგას სვანური ეკვივალენტის

საკითხი. ს.-ქართვ. ძერ-(ა)-სთან ახლოს დგას შინ-ა (-*ჯენა ←*ჯერა) ალომორფი. რაც შეეხება ფუნ-ა-ს, იგი კონტამინირებული სახეობაა ფუნს „შურთხი“ ფუძესთან — ფუნს || შინა — ფუნა.

ქართ. რ სვან. ნ ბგერათშეფარდება ჩვეულებრივია (ქართ. ვარი სვან. ვან ზან. ხოჯი) და აიხსნება რ → ნ სპონტანური გადასვლით სვანურში (იხ. § 17. რ → ნ).

ს.-ქართვ. *ძერ-(ა) „ძერა“ — ქართ. ძერი, ძერა ზან. ჭაჯა, მ-ჯაჯი სვან. შინა —*ჯენა —*ჯერა.

სვან. ფუმ- || ფომ-, სვან. ი-ფუმ-ი (ო-ხ-ფომ-ან, პნ-ფომ-ან, ენ-ფომ-ი) ბზ., ბქ., ლშხ., ი-ფომ-ი ლნტ. „იშლება“, ლი-ფუმ-ე ზს., ლშხ., ლი-ფომ-ე ლნტ. „დაშლა“ ა-ფუმ-ე ზს., ლშხ., ა-ფომ-ე ლნტ. „არღვევს“.

ქართ. ზულ- ზულ-ევა ჩაეარღნა“, და-ზულ-ევა „დაშლა“, მ-ზულ-არი „მეწყერი (საბა)“.

ზან. (ვან.) ფოლ- || ფულ-; მი-ფოლ-ე-რ-ენ, მი-ფულ-ე-ენ ჯადავარ-ღნილია“.

ქანურში დადასტურებული ო || უ მონაცვლეობას (ზ. სარჯველაძე) ემატება სვანურის ო გახმოვანება, რაც ქართულში ო → უ ისტორიულ გადასვლას გულისხმობს.

ქართველურ ენათა შედარებითი ფონეტიკის თვალსაზრისით საინტერესოა ქართ. ლ ზან. ლ სვან. მ. ცხადია, სვანურში მეორეულ ვითარებასთან გვაქვს საქმე — ლ → მ. ნასესხებ სიტყვათა ანალიზი ჩვენს ვარაუდს უფრო სარწმუნოს ხდის: ქართ. შურდულ-ი — სვან. ჰურდუმ, ქართ. შურდულ-ი — სვან. შურდუმ... იხ. § 4. ლ → მ.

ს.-ქართვ. *ზოლ- „ჩაეარღნა, დარღვევა, დაშლა“ — ქართ. ზულ-, ზულ-ევა, მ-ზულ-არი ზან. ფოლ- → || ფულ- სვან. ფომ- — || ფუმ- —*ფოლ- (მდრ. ხუნძ. ფუნ-, ანდ. ზურ-დ- „ჩამოცურება“: აფხაზ. ჰ-ჰე-ურა „დაშლა“...).

სვან. ფშლ-ინ- || ფულ-ინ-, ი-ფშლ-ინ-ი ბზ., ი-ფულ-ინ-ი ბქ., ი-ფშლ-ინ-ი ლშხ. „გაქერდება“; ლი-ფშლ-ინ-ი ბზ., ლი-ფულ-ინ-ი ბქ., ლი-ფშლ-ინ-ი ლშხ. „ქენება“

ქართ. ზრ-ინ-, ზრ-ინ-ვა „ქართ დათქრივლება (საბა)“, ი-ზრინ-ვა ქარავანმა და შემოგვიღდა უკანა (საბა)“.

ზან. —

ქართულში რედუცირებულია ძირეული უ, რომელიც სვანურმა შემოგვინახა.

ქართველური რ სვანურში ლ-ში გადასულა, რაც არ არის ბაგისმი-
ერებთან მეზობლობით შეპირობებული, როგორც ამას სხვები ვარაუდო-
ბენ (თ. გამყარელიძე, გ. მაჭავარიანი). რ — ლ ბაგისმიერთა გარეშეც
ხდება; შღრ. *ჟურ-ინ- — ჟულ-ინ- ზრ-ინ-, სვან. შაშწლ — ქართ.
შაშარ-ი (იხ. აქვე, § 16. რ — ლ).

ს.-ქართ. *ზურ-ინ- ჰენება — ქართ. ზრინ- სვან. ჟულ-ინ- —
ჟწლ-ინ- || ჟულ-ინ- ← *ჟურ-ინ-.

სვან. ჟღაწრ-ღ „აშკარად“

ქართ. ჟღაგნ-, ა-მ-ჟღაგნ-ებ-ს, გა-მ-ჟღაგნ-ებ-ულ-ი, მ-ჟღაგნ-ებ-ა
„გაცხადება“.

ზან. —.

შესატყვისობათა იღენტურობა გასაგებია ფონემათა ამ რიგში
(ქართ. ჟღ სვან. ჟღ).

ეს სიგარძე სვანურში ჟ-ს გაუჩინარების კვალი ჩანს (საკომპენსა-
ციო) — ჟღაწრ-ღ ← *ჟღაჟერ-ღ (ღ ბრუნვის ნიშანია).

ქართ. წ სვან. რ აიხსნება წ → რ გადაბგერებით სვანურში (იხ.
§ 12. წ — რ).

ს.-ქართ. *ჟღაჟ-ინ- ← *ზღაჟ-ინ- „გამჟღავენება, გააშკარავენება“ —
ქართ. მ-ჟღაგნ- სვან. ჟღაწრ-ღ (← *ჟღაჟერ-ღ).

სვან. ჟღერ „თავსხმა, კოკისპირული წვიმა, თქეში“

ქართ. (იგერ.) ზღველ-ა „დიდი კოკისპირული წვიმა“.

ზან. (მეგრ.) ზღვარ-ზღვალ-ი „კოკისპირული წვიმა“ (პ. ჰარაია).

სვანურში ჟ დაკარგულია ჟღაჟერ → ჟღერ; ლ — რ ერთობ ხში-
რია (იხ. § 6. ლ — რ). ლეჩხუმური ჟღერ-ი „დიდი წვიმა“ სვანიზმია.

ზანურში ფუძე გარკვევებულია, ხოლო ისტორიული ჟღ — ზღ.

ს.-ქართ. *ზღაჟელ- „დიდი წვიმა“ — ქართ. ზღველ-ა ზან.
ზღვარ-ზღვალ-ი (← *ჟღვარ-ჟღვალ-ი) სვან. ჟღერ ← *ჟღაჟელ-.

სვან. ჟღიჟ-წრ || ჟღიჟ-წრ, ჟღიჟ-წრ-ბლიჟწრ ბზ., ჟღიჟ-წრ-
ბლიჟწრ ლშ., ჟღიჟ-წრ-ბლიჟწრ ბქ., ლნტ. ჰრელთვალება“.

ქართ. ჟღალ-ი ჰრელი“; „შავ-მწითლო (საბა)“

ზან. (მეგრ.) ჟღარ-ი, ჟღარ-თოლაში „ჰრელთვალება“.

სვანურში ძირად გამოიყოფა ჟღიჟ-, რომელიც ა → ი და ლ — ჟ
(იხ. § 3. ლ — ჟ) ფონეტიკურ პროცესებს გულისხმობს.

ს.-ქართვ. ***ჟღალ-** — ***ზღალ-** „ქრელი, ქრელთვალა“ — ქართ. **ჟღალი** ზან. **ჟღარ-ი** (***ჟღორ-ი**) სვან. **ჟღიჟ-** (***ჟღაჟ-** — ***ჟღალ-**).

სვან. **ჟ(ღ)გრბ-**, **ღგ-ჟღგრბ-ჰნ** ზს., **ღგ-ჟღგრბ-ან** ლშხ. „ჩასუქებულ-ლი, მსხვილი“.

ქართ. **ზორბა** „მოსული, მსუქანი, წარმოსადეგი“.

ზან. **ჟვაბ-უ** „გომბეშო“, მეგრ. **გო-ჟვიბ-ინ-ფი-ლი** „გასიებული“, **ჟვიბ-ალი** „ტლანქი; ზორბა“.

მიუხედავად იმისა, რომ ფუძე აშკარა სიმბოლიკური სახეობისაა, ქართველურ ენებს შორის დატულია შესატყვისობა ქართ. **ზ** ზან. **ჟ** სვან. **ჟ(ღ)**, ქართ. **ა** ზან. **ჟ** — **ო**.

ამ დაკავშირებით ცხადი ხდება, რომ ზანური **ჟვაბ-უ** „გომბეშო“ სიტყვის ფორმალურ-სემანტიკური თანხედენა რუსულ **жамб-თან** შემთხვევითი ფაქტია. წარმომავლობის თვალსაზრისით მათ საერთო არაფერი აქვთ¹. **ჟვაბ-უ** ებითეტია იმ ბაყაყის სახეობისა, რომელიც მეტისმეტად გაბერილია (ქართ. **გომბეშოს** სავეით **მსხვილი**) — **ჟვაბ-უ** **გორდ-ი** „გომბეშო“ → **ჟვაბ-უ** „გომბეშო“. ე. ი. ეტიმოლოგიურად **ჟვაბ-უ** **გომბეშოს** კი არ აღნიშნავდა, არამედ ზორბას, მსხვილს; შემდეგ ხდება **ჟვაბ-უ** გომბეშოს ტოლფარდი სინონიმი. თავიდან ის მხოლოდ ატრიბუტული მსაზღვრელი იყო.

ს.-ქართვ. ***ზორბა-ა** „დიდი, მსხვილი, მსუქანი“ — ქართ. **ზორბა** ზან. **ჟვაბ-უ**, **ჟვიბ-** — ***ჟორბ-** სვან. **ჟღგრბ-** — ***ჟორბ-**.

სვან. **ჟჟუ** „ძირმაგარას ძირი“

ქართ. (ხევს.) **ზატყ-ი** „ძარღვბანდი; ძარღვიანი ხორცი“

ზან. —

სვანურ-ქართულ ფუძეთა საერთო წარმომავლობაზე საუბარი შესაძლებელი ხდება მხოლოდ მას შემდეგ, რაც გამოვლენილ იქნა ტ-ს დაკარგვის არაერთი შემთხვევა კომპლექსებში. — შდრ.: ქართ. მ-ტკაველ-: სვან. კიმ-ილ (*-ტკაველ-); ქართ. ტკებ-ნ- || ტკებ-ნ- სვან. კირბ- || კირბ-ნ- (*-ტკირბ-ნ-); ქართ. ტკეჩ-ი სვან. კეც- ბქ. || — ტკეც- „წნელი, წნული“ (იხ. აქვე, § 33). ე. ი. სვან. **ჟჟუ** — ***ჟატყ**.

ეტიმონური მნიშვნელობა საერთოქართველურში ძარღვძირი-სა უნდა ყოფილიყო.

ს.-ქართვ. ***ზატყ-** „ძარღვძირი; ძარღვი (ძირმაგარას ძირი ძარღვი)“ — ქართ. **ზატყ-ი** სვან. **ჟჟუ** — ***ჟატყ**.

¹ რუს. **жамб** სისველის აღმნიშვნელ ინდოევროპულ ძირს უკავშირდება (მ. ფანშერი).

სვან. რადგ ბქ., რადგ ლშხ. „ნოყიერი“
ქართ. ნიადაგ-ი.
ზან. —.

სვანური ნ → რ პროცესს აქაც გამოაჩენს (იხ. წ ნ → რ). ნია- →
|| რა- პრეფიქსად გამოიყოფა (ნია- პრეფიქსისთვის შდრ. გურ. ნიაგავი
(— გავ-ს) გვარი, ნაირი“, ნია-ღვარ-ი, შდრ. ღვარ-ი, და-ღვარ-ა...);

ს.-ქართვ. *ნ(ი)-დაგ- „ნოყიერი, ნიადაგი“ → ქართ. ნია-დაგ-ი
სვან. რა-დგ || რა-დაგ — *ნა-დაგ.

სვან. რგჷ ბქ., რაგჷ ლშხ. „მორყეული, დანგრევის პირას მისული
(შენობა, ხიდი...).

ქართ. რეგვ- „დამტერევა“, სა-რეგვ-ავ-ი „მახე“.

ზან. (შეგრ.) რაგვ-ი „ჩიტის საჭერი მახე“, რაგვ-აფ-ი/ა „ღარეგება“,

რაგვ-ინ-ი „ღაჩახება“, ჟან. რაგ-ი — რაგვ-ი.

სვანურისთვის უფრო ძველ სახეობად რეგჷ- გვეჩვენება, საიდანაც
ე — ა/ა უმლაუტით, რომლის მიზეზიც მომდევნო ჷ- არის, მივიღეთ და-
დასტურებული რგჷ → || რაგჷ.

სვანურის სემანტიკა ბუნებრივია მეგრულისთვისაც, სადაც მოყანა-
ლებულ ნაგებობასაც რაგვ-ი ჰქვია.

ს.-ქართვ. *რეგჷ- „დამტერევა, დანგრევა, დაცემა“, „მახე“ — ქართ.

რეგვ-, სა-რეგვ-ავ-ი ზან. რაგვ-ი → || რაგ-ი, რაგვ- სვან. რგჷ → ||
რაგჷ.

სვან. რჷჷ ზს., რეჷჷ ლშხ. „აურღლევი“

ქართ. არწივ-ი.

ზან. „როჷო“ „როჷო“.

ზანურ-სვანურ ფუძეთა ჩვენება ქართულისთვის *რაწივ-ი სახეობის
არქეოლოგიას გვაყარაუღებინებს — არწივ-ი — *რაწივ-ი: ზან. როჷო
— *როჷო- სვან. რჷჷ — *რაჷოჷ. ზანური შესატყვისი საერთოქართვე-
ლური *რაწი-ოჷ- ფორმისა ქართულს შემოუნახავს მნიშვნელობის სათანა-
დო ცვლით: არწივი — როჷო.

სვანურის სემანტიკა ახსნას ითხოვს. არწივი → კურღლე-
ლი მიმართულებით მნიშვნელობის ცვლა ნაკლებსავარაუდოა. უფრო
მოსალოდნელია საერთოქართველურში სინონიმური ალტერნაცია კონტექ-

სტების მიხედვით არწივი || რუხი, რაც მსოფლიოს არაერთ ენაში დასტურდება, სანიმუშოდ შდრ. ლათინური aquila „არწივი“ aquilus „რუხი“; სწორედ რუხი ფერის სემანტიკიდან ვითარდება სვანურში კურდღლის სემა — რუხი — კურდღელი. მნიშვნელობის ანალოგიური გადაწვევისთვის შდრ. რუსული серый „რუხი“ — серый „ურდული“...

ს.-ქართვ. *რაწ-იჭ- „არწივი; რუხი“ → ქართ. არწივი ზან. როჟო სვან. რაჭუ || რეჭუ.

ს.-ქართვ. *რაწ-იჭ- ფორმის კანონზომიერი შესატყვისებია: ხუნდ. წაუმ, ანდ. წაუნი, ბაგვ. წაუნი, ბოთლ. წაუნი, ლოდ. ცაუნი, კარატ. წაუნი, ტინდ. ცაუნე, ახვან. წაუნ, კამალ. წაუნი, ბეჟიტ. ცუჰა, ლიდ. ცემ, ხვარშ. ცე^ნ, ჰინუხ. ცოჲ, ჰუნზ. ცუ, დარგ. ჰა-ჰა „არწივი“...

ქართულიდან არის შეთვისებული: სომხ. არცი, ავესტ. arzifya; შდრ. ურარტული aršibini (გ. მელიქიშვილი).

სვან. რაგუ- || რაგუ-, ხა-რაგუ-ნ-ე (ოთ-რაგუ-ინ) ბზ., ლშხ. ხა-რაგუ-ნ-ე (ოთ-რაგუ-ინ) ბქ., ლნტ. „აგვიანებს, აყოვნებს“, ლი-რაგუ- || ლი-რაგუ- ბზ., ლშხ., ლი-რაგუ- ბქ., ლნტ. „დაგვიანება, დაყოვნება“, ი-რაგუ- ბზ., ლშხ., ი-რაგუ- ბქ., ლნტ. „იგვიანებს“.

ქართ. გვ-, გვ-იან-ი, ა-გვ-იან-ებ-ს.

ზან. —

სვანური რაგუ შედგენილი ფუძეა; ძირად გუ- გამოიყოფა ისევე, როგორც ქართულში -გვ-იან- სიტყვაში. ხოლო რა- პრეფიქსი ბგერანაცვალთა ისტორიული რეპი (რე-ქუ-...), რომლის გადაბგერებაშიც (ე — ა — ა) ზუს მიუძღვის „ბრალი“ (მ. ქალდანი) — *რე-გუ- → *რა-გუ- → რა-გუ- || რა-გუ-.

ს.-ქართვ. *გუ- „დაგვიანება, დაყოვნება“ → ქართ. გვ-, გვ-იან- || გვ-იან-ი სვან. რაგუ- || რა-გუ-.

სვან. რბ-, ი-რბ-იელ ბზ., ი-რბ-იელ ბქ., ლშხ., ლნტ. „ეცხოვს“, მგ-რბ-იელ „მცხოვლები“.

ქართ. რბ-, ე-რბ-ო.

ზან. —

ქართულში რბ- ზმნური ძირი დაკარგული ჩანს. მისი არსებობის კვალი სახელურ ე-რბ-ო-ში უნდა ვეძიოთ: სემანტიკისთვის შდრ. დუღ- „დუღილი“ → ნა-დუღ-ი; ე — ო კონფიქსი ჩანს ე-რდ-ო (იხ. აქვე), ე-ჩ-ო... სიტყვებშიც. „ეცხოვს“, „წვა“ → „ერბო“ წარმოება საერთო ძირიდან შეიძ-

ლებმა მოვიძიოთ მონათესავე იბერიულ-კავკასიურ ენებში: ინგ. დათა- „წვა, ცხობა“ — დათა „ერბო“, „ზეთი“, „ცხიმი“.

ს.-ქართვ. *რბ- „ცხობა, წვა“ — ქართ. რბ-, ე-რბ-ო სვან. რბ-.

სვან. რდ-, ლა-რდა „სახლი; სამყოფი“, ა-რდ-უნ-ე „ამყოფებს“, ი-რდ-უნ-ე „იყოლიებს“, ლი-რდ-ე „ყოფნა“.

ქართ. რდ-, ე-რდ-ო „ზედა ბანი სახლისა“

ზან. (მეგრ.) რდ- → რთ-, ო-რთ-ა „სამყოფი“, უნიშვ ო-რთ-ა „ზენაარი, ზენაართ სამყოფი“, შდრ. ქიანაშ ო-რთ-ა.

ზან. ო-რთ-ა — ო-რდა ისევეა ნაწარმოები, როგორც სვანური ლა-რდა; ო — ა დანიშნულების კონფიქსია — შდრ.: ო-კრიბ-ა ეტ. სა-კრაგ-ე, კირიბ-ი „კრაგი“, ო-ნჭუ-ა „სალამო“, ნჭუ-ალ-ა „ქამა, ძოვა“ (გ. როგავა)... ო — ა უძველესი ზანური კონფიქსია და ქართულ სა — ე-ს შეესატყვისება.

ქართულ-ზანურში ზმნური ძირი (სვანურის რდ-ს მაგვარი) დაკარგულია. რომ ისტორიულად არსებობდა, ამას ცხადყოფს ზან. ო-რთ-ა — ო-რდა, ქართ. ე-რდ-ო (შდრ. ე-რბ-ო, ე-რ-ო).

ს.-ქართვ. *რდ- „ყოფნა“, *ე-რდ-ო „სამყოფი“, — ქართ. რდ-, ე-რდ-ო ზან. რდ-, ო-რთ-ა — ო-რდა სვან. რდ-, ლა-რდა.

სვან. რესგუ- || რსგუ-, ა-რსგუ-ე ზს., ა-რსგუ-ე ლშს., ა-რენსკუ-ე ლნტ. „სცემს, მოერევა, გალაბავს“, ლი-სრ-ე „ჯობნა“, ათ-სერ „აჯობა“

ქართ. ჯუ-, ს-ჯ-ობ-ს — *ს-ჯუ-ებ-ს, მ-ჯ-ობ-ნი — *მ-ჯუ-ებ-ნი, უ-მ-ჯ-ობ-ე-ს-ი, ჯ-ობ- — *ჯუ-ებ-.

ზან. (მეგრ.) ჯგ-გრ-ი → || ჯგ-ირ-ი, კარგი“ (ეტ. „ნაჯობნი, ჯობნილი“), უ-ჯგ-უ-ში-ი — უ-ჯგ-ი-ში-ი „უკეთესი“, ნო-ჯგ-ე „ნაჯობნება“, რ-ჯგ-ინ-ა „ძღვეა“, „მორევა“, ო-რ-ჯგ-ინ-ან-ს „აჯობებს“, „მოერევა“, ჰან. უ-ჯგ-ი-ში-ი „უკეთესი“, ვ-ო-ჯგ-ინ-ამ „ვძღვე“, ვ-ო-ჯგ-ინ-ი „დავამარცხე“, „ვძლიე“. შეპირისპირებაში ძირეულად უნდა ვცნოთ ჯუ-, რომელმაც ქართულში მოგვცა ჯობ- — ჯუ-ებ-, შდრ. შობა — შუ-ებ-.

ზანური ენის ქანურ დიალექტში უ დაიკარგა ჯგუ- — ჯგ-; მეგრულში ჯგვ- ზოგან შენარჩუნებულია — ნო-ჯგ-ე, უ-ჯგ-უ-ში-ი — უ-ჯგ-ი-ში-ი, ჰან. უ-ჯგ-ი-ში-ი.

სვანურში ცვლილებები გაცილებით მეტია. აქ ს.-ქართვ. ჯუ- არქიფორმას ჯერ *ჯგუ- მოუტია, საიდანაც შემდგომ *ძგუ- მივიღეთ, მოგვიანებით — სგუ-. სგუ- გართულებულია რე- ზმნური პრეფიქსით — რე-სგუ- (შდრ. რე- ა-რე-ქუ-ე „აძმევს“, მაგრამ ხ-ა-ქუ-ე „აძმევს“); იგივე

რე- რედუცირებული რ-ს სახით მეგრულშიც გამოჩნდება — რ-ჭგ-ინ-ა „წობნა“, რე- || რ- ზმნის კაუზატიურობას უნდა განაზავდეს. რ- უნდა შქონოდა ქანურსაც, მაგრამ დაიკარგა ფონეტიკურ ნიადაგზე, დამახასიათებელი რ — მ პროცესის გამო.

ს.-ქართვ. *რე-ჭუ- || *ჭ(უ)- „წობნა, მორევა“ — ქართ. ჭობ- —ჭუ- ებ- ზან. ჭგუ- || ჭგ- || რ-ჭგ- სვან. რე-სგუ- → || რ-სგუ- || რე-სკუ- —*რე-ჭგუ-, ს-ერ- —*სგუ-ერ- —*ჭგუ-ერ-.

ქართ. რის-, რის-უგ-ა „ცხოველთ პარსეა (საბა)“, რისე-ი.

ზან. (მეგრ.) რისქ-, რისქ-ონ-უნ-ს „ყვლეფს“, „ლოღნის“, გორისქონ-ილ-ი „გაყვლეფილი“.

სვან. —

რისქ-(ონ-) ფუძის გარდა პრობლემური არ უნდა იყოს ძველი ქართული რისუგ-ას დაკავშირება აგრეთვე მეგრულ რის-ინ-აფ-ა ზმნასთან, რომლის მნიშვნელობაც კ ბ ი ლ ე ბ ი ს კ რ ე ქ ი თ შემოიფარგლება. სემანტიკის თვალსაზრისით მსგავსი დისტრიბუციისა ჩანს ქართულში კრეჭა „პარსეა“ — კრეჭა (ებილების), რას იკრიკები? ნიშანდობლივია, რომ რის-ინ-აფ-ას პარალელურ რის-უ-ას მეგრულში კბეჩის მნიშვნელობა უდასტურდება, რის-უნ-ს „ბეჩის“, რაც ახლოს დგას რისქ-ონ-უ-ა „გაყვლეფა“ სიტყვის ძირითად სემანტიკასთან. ცხადია, თუ რის- და რისქ-ფუძეთა საერთო წარმომავლობის ჰიპოთეზას გაეიზიარებთ, მაშინ რის- — რისქ-.

შესატყვისობა ქართ. რის- ზან. რისქ- → || რის- საშუალებას იძლევა — სხვა მავალითებთან ერთად (იხ. § 25) — სხვაგვარად დაისვას ქართ. ს სვან., ზან. ს შეფუარდების საკითხი, კერძოდ, მისი მეორეულობის შესაძლებლობა — ქართ. ს სვან., ზან. ს — სქ. ამით კიდევ ერთხელ დასტურდება იმ ვარაუდის მართებულობა, რომელიც ამბობს, რომ ისტორიულად ქართული ს-სათვის შ-ს გარდა მეგრ.-ქანურში სქ-ც უნდა ვივარაუდოთ (არნ. ჩიქობავა).

ს.-ქართვ. *რის- „პარსეა, ყვლეფა“ — ქართ. რის-, რის-უგ-ა, რის-გ-ი ზან. რის- || — რისქ-.

სვან. როგუ ზს., ქს. „ეერცვი“.

ქართ. გორგ-ელ-ა „ეერცველა“.

ზან. (მეგრ.) როგ-?, როგ-აგ-ა „დ. საკ. გვარი“

ზემოიშვებულში დადასტურებული გორგ-ელ-ა „ეერცველა“ იმავე ფუძეს შეიცავს, რასაც ფშაურ-ჭიზიყური გორგ-ელ-ა „სარველა მცენარე“, გურული გორგ-ალ-ა „პილილი“ და უკავშირდება სვანურ როგუ „ეერცვი“ ლექსემას. ქართულშიც გორგ- თაეიდანვე ე ე რ ც ვ ს აღნიშ-

ნაედა; მისგან -ელ-ა სუფიქსის დართვით ისევე არის ნაწარმოები გორგ-ელ-ა, როგორც ცერცვ- ფუძისაგან — ცერცვ-ელ-ა. ამოსავალი სახეობა ქართულისა როგვ-ელ-ა უნდა ყოფილიყო, საიდანაც რ — გ — გ — რ საურთიერთო მეტათეზისით თანამედროვე გორგ-ელ-ა განვითარდა.

საერთოქართველური როგჷ- ფუძეს ზანურშიც უნდა ჰქონოდა შე-სატყვისი, რაც როგ-ა-ე ად. საკ. გვარი" სიტყვაში შემოგვენახა, შდრ. ქართ. ცერცვი → ცერცვ-ა-ძე ად. საკ. გვარ." (გ. როგავა).

ს.-ქართვ. *როგჷ- „ცერცი“ — ქართ. გორგ-ელ-ა (-*როგვ-ელ-ა) ზან. *როგ-¹ (-¹როგვ-¹) სვან. როგჷ.

სვან. რუებ ბზ., რომ ბქ., ლშხ. „ოდნავ ჩადრმავებული ადგილი“

ქართ. (იმერ.) რაბ-ო || რაბ-ა (საბა) „ორმო წყლიანი“

ზან. (მეგრ.) რაბ-უ, ქან. რუბ-ა „ორმო“ (შდრ. ქართ. რაბ-ა (საბა)).

სვანური რუებ მიღებულია ისტორიული *რებ-უ-სგან ფუძის შიგნით ჷ-ს გადასმით (ბჷ-ს შეუძლებელობის გამო); სვანური -რუ (- -ო) სუფიქსი ქართ. -ო-ს (რაბ-ო) ფონეტიკურ-მორფოლოგიური შესატვისია. ქართ. ა სვან. ე კანონზომიერია — სამ-ი სემ-ი-ო...

მეგრ. რაბ-უ ქართ. რაბ-ო-ს ზუსტი ეკვივალენტია — ქართ. ა

ზან. ო, ქართ. -ო ზან. -უ (ბელ-ო ბად-უ).

ს.-ქართვ. *რაბ-ო „ორმო“ → ქართ. რაბ-ო ზან. რაბ-უ სვან. რუებ || რომ — *რებ-უ.

ქართ. რჩოლ-, რჩოლ-ა „რქენა“, ი-რჩოლ-ებ-ა „ერჩის, ამოჰკრავს რქას“, მ-რჩოლ-ელ-ი „ვინც ერჩის“, ნა-რჩოლ-ი || რჩოლ-ილ-ი.

ზან. (მეგრ.) ნჩქოლ-, ნჩქოლ-უ-ა „ცემა, ხელის კვრა“, უ-ნჩქოლ-უ-ან-ს „ერჩოლება“, მა-ნჩქოლ-არ-ი „ამომკვრელი“, ნა-ნჩქოლ-ა „ნაცემი“, ნჩქოლ-არ-ი „ნარჩოლი“

სვან. —

ქართულსა და ზანურში ძირითადია ა მ ო კ ე რ ი ს, ც ე მ ი ს მნიშვნელობა. სემანტიკურ იგივეობას ამავრებს ბგერათშესატყვისობის ჩვენებაც, სადაც კანონზომიერება დაკუთვლია ხმოვნებშიც და თანხმოვნებშიც (ქართ. ჩ ზან. ჩქ). ანლაუტური შეფარდება ქართ. რ ზან. ნ აიხსნება, როგორც საკუთრივ ზანური რ — || ნ სუბსტიტუცია: გინძე || გირძე გრძელ-ი, თანგ-ი ← თარგ-ი, ნქყუ-ალ-ა გამო-რწყუ-ა...

შესაბამისი სვანური ეკვივალენტი ჭერჭერობით გამოვლენილი არ არის.

ს.-ქართვ. *რჩ-ოლ- „რჩოლა, რქენა, ცემა, ამოკვრა“ — ქართ. რჩოლ- ზან. ნჩქოლ- — *რჩქოლ-.

ქართ. რწმ-ოლ-ი, გურ. რწმ-ულ-ი || რწმ-უნ-ი „ბუ, ჰოტი“
ზან. (მეგრ.) რწკომ-ი „ჰოტი“
სვან. —.

ქართულში ძირად რწმ- გამოიყოფა, რომელიც რედუცირებული სა-
ხეობაა საერთოქართველური რწამ- განზოგანებული არქეტიპისა. ა-ს პოვ-
ნიერებას ფუძეენაში მხარს უჭერს მეგრულის ო განზოგანება (შდრ. ქართ.
ა ზან. ო, ქართ. ო ზან. უ).

უფრო მნიშვნელოვანია სიბილანტური ბგერათმესატყვისობა ქართ.
წ ზან. წკ, რაც კიდევ ერთხელ ადასტურებს ჩვენს მოსაზრებას ძ ც წ
ს → ძგ ცქ წკ სქ სპონტანურ სპორადული გარდაქმნის თაობაზე ზა-
ნურსა და სვანურში. რასაც არნ. ჩიქობავას მიერ აღმოჩენილი არტიკუ-
ლაციის უკან გადაწევა უდევს საფუძვლად.

ს.-ქართვ. *რწამ- „ჰოტი“ → ქართ. რწმ-ოლ-ი || რწმ-ულ-ი || რწმ-
უნ-ი — *რწამ-ოლ-ი ზან. რწკომ-ი.

ქართ. სა-ვარცხ-ალ-ი „მძრომელი“ (საბა), „ქვეწარმავალი“, „ვარცხ-“. ზან. „ო-რჩხ-“, ო-რჩხ-ო-ლ-ი || უ-რჩხ-უ-ლ-ი „ურჩხული“ სვან. —.

ძვ. ქართ. სა-ვარცხ-ალ- სიტყვას საბა განმარტავს: 1. სა-ვარცხ-ალ-ი „შქვია ერთ მძრომსაცა, ვითარცა ჯოჯო, მხელივი, მისთანა რამ არს“; 2. სა-ვარცხ-ალ-ი „ეწოდების ერთსა თევზსა ზღვისასა სავესსა მელნითა (მსგავსსა) „ხტაპოტისასა“

საბას განმარტებიდან აშკარა ხდება, გრომ სა-ვარცხ-ალ-ი ხელიკის მსგავსი ქვეწარმავალია, რომელიც ზღვაშიც ბუღობს.

სა-ვარცხ-ალ-ი ფუძის ზუსტი ზანური ეკვივალენტი უნდა ჩანდეს ქართულ-ზანურ ო-რჩხ-ო-ლ-ი → || უ-რჩხ-უ-ლ-ი სიტყვაში. ანალოგიური შესატყვისობისთვის შეიძლება მოვიხმოთ ქართ. სა-გ-ზ-ალ-ი ზან. ო-გ-ზ-ო-ლ-ი → || ო-რ-ზ-ო-ლ-ი. ქართ. ვა(რცხ-ო)ს სადარი ზან. (ვა →) ვო → უ შეზრდილია ხა-პრეფიქსის შესატყვის ო-ს (შდრ.: ქართ. სა-ვარცხ-არ-ი ზან. ო-რცხ-ონჯ-ი — *ო-ო-რცხ-ოჯ-ი); ო-რჩხ-ო-ლ-ი → || უ-რჩხ-უ-ლ-ი მონაცვლეობა (resp. ო → || უ) ანლაუტში ისტორიული ვო თანმიმდევრობის არსებობაზე მიუთითებს: ვა → ვო || ო → უ.

ამრიგად, ქართ. სა-ვარცხ-ალ- სიტყვაში სა-ალ კონფიქსია, ვარცხ- — ძირი. მისი ამოსავალი მნიშვნელობა საძებნია.

ს.-ქართვ. *ჟარცხ-, სა-ჟარცხ-ალ- „ურჩხული“ → ქართ. სა-ვარცხ-ალ-ი ზან. ო-რჩხ-ო-ლ-ი → || უ-რჩხ-უ-ლ-ი — *ო-ჟო-რჩხ-ო-ლ-ი.

სვან. სამაღ ბზ., სამაღ ბქ. „ეშმაკი, ქაჯი“

ქართ. სა-მაღ-ი, შდრ. ამაღ-ი (?) (საბა).

ზან. „ო-ბჟო-რი“ „ეშმაკი“

მიგვაჩნია, რომ სვანურმა შემოგვიანაზა ე შ მ ა კ ი ს აღმნიშვნელი ქართული სიტყვა, რომელიც (ს)ა-მაღ- სახეობისა უნდა ყოფილიყო. მის ზუსტ ფონეტიკურ-სემანტიკურ ეკვივალენტს წარმოადგენს ზანური წარმოშობის რაქული ო-ბჟო-რი „ეშმაკი“ ლექსემა. ამ შეპირისპირებაში თითქმის უგამონაკლისოდ არის წარმოჩენილი ქართველურ ენებს შორის გამოვლენილი ბგერათშესატყვისობათა ჩვენება — ქართ. (ს)ა- ზან. ო-, ქართ. შ ზან. ბ (— მ), ქართ. ა : ზან. უ — ო, ქართ. ლ ზან. რ.

ქართულსა და სხვა ქართველურ ენებში შემოსული ე შ მ ა (კი) / ქ ა ჯ ი სიტყვების გაბატონებამ ხმარებიდან გამოდევნა საკუთარივე ქართული სა-მაღ-ი და ზანური ო-ბჟო-რი, რომლებიც შესაბამისად

სვანურმა და რაჭულმა შემოგვინახეს (შდრ. სვან. (— ზან) ჟობურ კუ-
დიანი“).

ქართული სა-მალ-ი სიტყვის საკუთრივ სვანური შესატყვისი უნდა
გვქონდეს უ-შან-ჟ ბზ., უ-შან ლშბ., უ-შან-ი ლნტ. „ეშმაკი, ბორბოტი“
ფორმაში, სადაც უ- პრეფიქსი სა-ო- ქართულ-ზანური სეგმენტს შეესა-
ტყვისება და არ უდრის უარყოფითობის უს (შდრ. ქართ. და სვან.
უ-დილ).

ს.-ქართვ. *(ს)ა-მალ- ეშმაკი, ქაჯი“ → ქართ. ამალ-ი, სა-მალ-ი¹
ზან. ო-ბურ-ი სვან. უ-შან || უ-შან-ჟ || უ-შან-ი — *უ-მალ-ი.

სვან. სან-აჲ ბზ., სენ-ა || სენ-აჲ ბქ., ლნტ., ლშბ. „წალო, განჩინა“;
ლშბ. „სარკმელი“.

ქართ. სენ-ა, ხევს. სენ-ე „რძის შესანახი სპეციალური ბინა ხევსუ-
რულ სახლში“; „სახლის ნაწილი“.

ზან. —

ქართველურ სახელებში სემანტიკური სიახლოვე ადვილი დასანახია.
უწინარესია განჯინის, წალოხ გაგება.

სვანურში ე → ა → || ა ძირეული ხმოვნის ტრანსფორმაცია მო-
მდევნო სუფიქსისეული ა-ს ზეგავლენით აიხსნება — სან-აჲ ბზ. — სან-აჲ
— სენ-აჲ.

ს.-ქართვ. *სენ-ა განჩინა, წალო“ → ქართ. სენ-ა || სენ-ე სვან. სენ-
აჲ → || სან-აჲ (შდრ. ნახ. სან-, ხან-გო „არ-მიღამო“, ახვახ. შობე, ტინდ.
ჰობა, ლოდ. შუბუ., ბეყ. შუნა, ხვარშ. შონა., არჩიბ. ხარ „სათლავი“...)

ქართ. (ხევს.) ხარცხა ექწერა (მცენ.), ცირცხა (— სარცხა).

ზან. ურჩხა → || „უნჩხა“, „ეარცხა, ურიშა (მცენ.)“

სვან. —

სალიტერატურო ქართულში დადასტურებული ცირცხა ხმოვნის დი-
სიმილაციითა (ა — ა → ი — ა) და თანხმოვნის ასიმილაციით (ს — ც
→ ც — ც) სარცხა არქეტებიდან მომდინარეობს, რომელიც უცვლელი
სახით ხევსურულ დიალექტს შემოუნახავს.

ქართულ ხარცხა-ს ზანურში შესატყვისი უნდა ჰქონოდა. ზანური
ეკვივალენტის ისტორიულად არსებობის კვალი ჩანს დასავლურ დიალექ-
ტებში შემორჩენილ სიტყვებში: იმერ., რაჭ. ურჩხა, ლეჩხ. უნჩხა „ცირცხა“

¹ ხომ არ შეიცავს (ს)ა-მალ-ი ზმურ მალ- „დამალვა“ ფუძეს? — შდრ.: უ-მალ, მალე და
შელ-ია || შელ-ა; ეს უკანასკნელი წარმოშობით მეტაფორული-ეპითეტური სახელი ჩანს ამ
ცხოველის თვისებიდან გამომდინარე შელ-ია — ეტ. ეშმაკი (უ-ცებ — ცბ-ურ-ი).

ანლუტურ ხა- თანმიმდევრობას რეგულარულად ო შეესატყვისება ზანურში (საზღ-ი ო-ზორ-ი...); ქართველური ცხ კანონზომიერად იძლევა ჩხ-ს, ხოლო ბოლოკიდური სუფიქსური -ა ზანურში ძირითადად უცვლელია. ამგვარი პრაქტიკიდან გამომდინარე ქართულ სარცხა-ს შესატყვისად *ორჩხა უნდა მიეცა ზანურში; თუ გავითვალისწინებთ ჩქამიერთა წინ რ → || ნ სუბსტიტუციის შესაძლებლობას, ნათელი ხდება, რომ ზანურში ურჩხა || უნჩხა ალომორფები რეალურად არსებობდა. საიდანაც უნჩხა ვარიანტი ლეჩხუმურმა ისესხა, ხოლო ურჩხა რაჭულსა და იმერულში დამკვიდრდა.

ს.-ქართ. *ხა-რცხ-ა „ცირცხა“ → ქართ. სარცხ-ა → || ცირცხ-ა ზან. *ორჩხ-ა → ურჩხ-ა → || უნჩხ-ა.

ქართ. (აქარ.) სატილია „ურთხმელი“
 ზან. სოტელია || სოტოლია „ქარხალი“.
 სვან. —

ზანურისთვის უძველეს ვარიანტად სოტილია უნდა დავსახოთ:

სოტილია ↙ სოტელია
 ↘ სოტოლია.

ანლაუტში სა ძირის კუთვნილებაა ამიტომაც არ გადავიდა ზან. ო-ში. უ რ თ ხ მ ე ლ ს ა და ქ ა რ ხ ა ლ ს მნიშვნელობის თვალსაზრისით ს ი წ ი თ ლ ი ს სემა აერთიანებთ.

ს.-ქართ. *სატ-ილ-(ია) „ქარხალი“ → ქართ. სატილ-ია ზან. სოტელ-ია || სოტოლ-ია — *შოტ-ილ-ია.

სვან. სჷჷ ზს., ლნტ., სეჷ ლშხ. „მარხილი“, სჷჷჩჷჷ ზს., სეჷჩჷჷ ლშხ. „მარხილი და ჩეო; ჩეოიანი მარხილი“.

ქართ. (ზ.-აქარ.) სელ-ი „ბორბლიანი მარხილი (ორთვლიანი)“, სელ-ი (საბა).

ზან. (მეგრ.) ხალ-ი „ურმის ბორბლის ნაწილი, მანა“.

ლაშხური სეჷ ფორმა უფრო ძველ ვითარებას აჩვენებს. იგი უშუალოდ საერთოქართველური სელ- არქეტიპიდან მომდინარეობს ლ — ჷ პროცესის გავლით. რაც შეეხება სჷჷ ალომორფს, აქ მ. ქალდანის მიერ დადგენილი ე → ჯ უკუმიმართულების უმლაუტი მქლავნდება: სელ- → სეჷ → || სჷჷ.

სომხური სელ „ურემი“ ქართულიდან მომდინარეობს; გასარკვევია, რატომ არ მოხდა ლ → ლ სიტყვის ბოლოში (ახალი ნასესხობაა?) — სელ ↔ სელ.

საერთოქართველური ერთიანობის დონეზე ბორბლიანი მარხილის არსებობა ღირებულია კულტურის ისტორიის თვალსაზრისითაც.

ს.-ქართვ. *სელ- „ბორბლიანი მარხილი“ — ქართ. ხელ-ო ზან. ხალ-ი ← *შალ-ი სვან. ხაწუ || — სეწუ — *შელ.

სვან. ხაწუ „სამანი; ჯობი“.

ქართ. ხაყ-ე „ხალა, სარი, პალო, საბანი“, ხაყ-ე-ბურთი „ძვ. თამაშობა, ფარბურთი“.

ზან. (მეგრ.) შეც-ერ-ი „ღერო“.

საერთოქართველურ ხაყ-ე ძირს სვანურში შაყ- შეეფარდებოდა, რომელმაც მოგვიანებით შ — ს პროცესის განვლით მოგვეცა თანამედროვე ხაყ. როგორც ეტყობა, ქართ. -ე, ზან. -ერ სუფიქსების შესატყვისად სვანურშიც -ე ან -ი გვექონდა, რომლის მოკვეცამ კვალი დატოვა ძირისეული ა ხმოვნის პალატალიზაციის სახით — *შაყ-ე/ი → *შაყ → ხაყ.

უმლაუტის კვალი ზანურსაც ეტყობა; აქ საერთოქართველური ა ჯერ ო-ში გადასულა (ქართ. ა ზან. ო), საიდანაც ო — ე გადაბეჭვების გავლით დღევანდელი ე განხმოვანება (შეც-ერ-ი) დამკვიდრდა. ზანურში საერთოქართველური ა ხმოვნის წინ ს — შ გადაწევის არსებობა მნიშვნელოვანია შედარებითი ფონეტიკის თვალსაზრისით. რადგანაც ზოგიერთთა აზრით, საერთოქართველური ა ხმოვნის წინ (აგრეთვე ე-ს წინაც) ს — შ ყოველთვის იყარგება ზანურში: ს.-ქართვ. სა/სე — ზან. ო/ა (თ. გამყრელიძე, გ. მაჭავარიანი). ჩვენი დაკვირვებით, ს — შ → მ დასტურდება მხოლოდ არაძირეულ მასალაში (resp. პრეფიქსებში). ძირეული ს — შ ზანურში არც ერთ პოზიციაში არ იყარგება.

ს.-ქართვ. *ხაყ-ე „ღერო, ჯობი, ხალა, სამანი“ — ქართ. ხაყ-ე ზან. შეც-ერ-ი ← *შოყ-ერ-ი¹ სვან. ხაყ ← *შაყ ← *შაყ-ე/ი.

სვან. ხგ- || ხკ-, ცქ-, ხა-ხგ-ემ ზს., ხა-ხგ-ემ ლშხ. „შეაქცევს (ზურგს)“; ხო-ხგ-ემ ბქ., ლშხ., ხო-ნსკ-ემ ლნტ. „დააქცევს, ანარცხებს“, ე-ცქ-ე ზს. „გაიწი“, ხე-ხგ-ი ბქ. „წაიქცევა“.

ქართ. ქეც-, ქც-ეგ-, და-ქც-ეგა, ქც-ეგა, წა-ქც-ეგა, მო-ქც-ეგა, გა-ი-ქეც-, გარდა-ქც-ეგა.

ზან. ჩქვ-, ო-ჩქვ-ანს „აქცევს“, გინა-ჩქვ-ი „გადააქციე“, გინა-ჩქვ-ანს „ოძიციე“ „სასაცილოდ აქცევს“.

¹ შდრ. ტოპონიმი შუყ-ერ-ი — შოყერო ქვემოივრეთში.

ქართ. ქეც- || ქეც-ეგ- ფუძის დისტრიბუცია სვანურისას ემთხვევა. სემანტიკური ერთიანობა ძირეული მასალის გენეტურ წარმომავლობასაც გულისხმობს.

ფორმალური თვალსაზრისით საინტერესოა ქ-ს მეტათეზისი სვანურ-ში ქც — ცქ → || სგ (შდრ. ქართ. ექვს- || ექსგ- სვან. უსგუა — *ექსუა), ასევე ქც → ჩქ ზანურში. ქც აქცესიური ბგერათკომპლექსი ერთნაირად დაიძლია ქართველურ ენებში. სვანურში უძველესი შიშინა შგ კომპლექსიანი ვარიანტები სგ სისინა ალომორფებმა შეცვალა (შდრ. ზან. ჩქუ-).

ვეარაუდოთ ს.-ქართვ. ქც-ეფუ- ძირის გენეტურ კავშირს ს.-ქართვ. ცქუ- ფუძესთან (იხ. აქვე) — ქც-ეფუ- || ცქუ. ანალოგიური ვითარებისთვის შდრ.: ს.-ქართვ. კუნიც- || ცეკუ- „ყვეცა, ცეკა“, კუნეს- || სნეკუ- „ყენესა“, ქუაბ- || ბაქუ- (ზან. ფოქგ-)...

ს.-ქართვ. *ქეც-/*ქეც-ეფუ- „ქეცა“ → ქართ. ქეც- || ქც-, ქც-ეგ- → || ქც-იგ- ზან. ჩქგ- — *ქჩუ- სვან. ცქ- → || სგ- || სკ- ← შქუ — *ქჩუ-.

სვან. ხგიდ- || სკიდ, ი-ხგიდ-ი ზს., ლშხ., ი-სკიდ-ი ლნტ. „იყურება“, ი-ხგიდ-რ-აღ ბზ., ი-სკიდ-რ-აღ ბქ., ი-ხგიდ-რ-აღ ლშხ., ი-სკიდ-რ-აღ ლნტ. „იხედება“, ლი-ხგიდ-ი ზს., ლშხ., ლი-სკიდ-ი „ყურება, შეხედვა, ცქერა“, ხო-ხგიდ-არ-ი ბქ. „ათვალისწიება“

ქართ. ცქეც-/ცქიტ-, ცქერტა „დანახვის ნდომა“, ლა-ცქეცა „ღიღ-ხანს მზერა“, ი-ცქიტება (საბა).

ზან. —

ბუნებრივია ვივარაუდოთ *ცქედ-/ცქიდ- → ცქედ- || ცქიტ- სიბილანტებთან დ-ს გლოტალიზაცია გავრცელებული პროცესია ქართულში: წყუედ- → წყუედ-, წრედ- || წრეტ- ზან. წირდ- „დნობა“...

განსახილველი სიტყვა თუ რთული შედგენილობისაა ცქედ- (ედ ზმნური სუფიქსია), მაშინ სიტყვათა ამავე რიგში შემოვა ქართ. ცქ-ერ- || ცქ-ირ-, ზან. (მეგრ.) ცქ-(უ)-ირ-, უ-ცქვირ-ინ-ანს „დაუინებით უმზერს“, ცქვირ-ალი „მქვირტი“

ე/ი აბლაუტური მონაცვლეობიდან სვანურში მხოლოდ ი სახეობა დამკვიდრდა.

ს.-ქართვ. *ცქედ-, *ცქ-ერ- „ყურება, მზერა“ → ქართ. ცქ-ედ-/ცქ-იტ-, ცქ-ერ-/ცქ-ირ ზან. ცქ-გ-ირ- (-*ცქ-ირ-) სვან. სგ-იდ- → || სკ-იდ- || *სგ-ედ- → || *სკ-ედ-.

სვან. სკიმ ზს., ლშხ., სკიმ „ვეძა, მთავე წყალი“

ქართ. „სიმურ-ი“ „წყალი“, ხევს. სიმურ-ი „მღვრიე წყალი“.

ზან. სქურ-ი „წყარო“, „მთავე წყალი“.

ქართულ სიმურ-ში სრულად არის ამოსავალი სახეობა დაცული. სევანურში -ურ სუფიქსი არ ჩანს (სგომ-ურ-?), შდრ. სგიმრ-აშ-ულ „მდინარე ლაშხეთში“; მეგრულში ჩაყარდნილია იმ ძირეული სეგმენტი — სქურ- — სქიმ-ურ-.

რაც შეეხება თითქოსდა უჩვეულო ბგერათშესატყვისობას ქართ. ს ზან. სქ სვან. სგ/სკ (— სქ), იგი უნდა ჩადგეს სიბილანტთა შესატყვისობის შემდეგ რიგში ქართ. ძ ზან. ძგ სვან. სგ/სკ (—ძგ), ქართ. ც ზან. ცქ : სვან. ცქ || სგ || სკ, ქართ. წ ზან. წკ სვან. წკ — || სკ (შდრ. ქართ. ღვარძლა ზან. ღვანძგირა, ქართ. ცვიორ-ი || ცვიორ-ი ზან. ცქიმურ-ი/ა, ქართ. წერ- (შობ. გა-ი-წერ-ა) : ზან. ნწკერ- „გაბზარვა“, ქართ. პრას-ი : ზან. პურასქ-ია || პროსქ-ია, ქართ. რისჟ- „რისვა“ ზან. რისქ-ონ.... შესატყვისობათა ამგვარი სახეობა ჩვენ მიერ იქნა გამოვლენილი იხ. აქვე, § 25-28).

ს.ქართვ. *სიმ-(ურ-) „წყალი; მთავე წყალი“ — ქართ. სიმ-ურ-ი ზან. სქ-ურ-ი — *სქიმ-ურ-ი სვან. სგომ- || სკიმ-, სგომრ- — *სქიმ-ურ. გამოყოფილი ს.ქართვ. *სიმ- „წყალი“ ძირი კანონზომიერად შეესატყვისება სხვა იბ.-კავკას. ენათა წყლის აღმნიშვნელ ფუძეებს: ხუნძ. ლ'ინ, ანდ. ლ'ენ, დარგ. შინ, ლაქ. შინ, თაბ. შიდ...

სვან. სგირ ზს., ლშ., სკირი ლნტ. „სევანური სახლის ქვედა სართული“. ქართ. შენ-ი, ხევს., თუშ. შინა „ხვესურული სახლის ქვემო სართული, სადაც ზამთრობით ცხოვრობენ“.

ზან. —.

სევანური სგირ-ი || სკირ-ი კანონზომიერად შეესატყვისება ქართულ შინ-ა ლექსემას; ბოლოკიდური -ა/-ი დამოუკიდებელი აფიქსებია ქართველურ ენებში.

ნ — რ საკუთრივ სევანური პროცესია, რომელიც არაიშვიათად სხვაგანაც დაჩნდება — *შქინ-ი — სგირ-ი || სკირ-ი (იხ. § 12. ნ — რ).

გამოყოფილი ს.ქართვ. შინ- საერთოა ქართულ შენ- „შენება“ ზმნურ ფუძესთან; ე. ი. შინ-ა (—შენ-ა) „ნაშენებს, ნაგებობას“ აღნიშნავდა, შდრ. შენ-ი „აშენებული (საბა)“.

ს.ქართვ. *შენ- „შენება“, *შინ- „შენობა“ — ქართ. შენ-, შენ-ი, შინ-ა სვან. სგირ-ი || სკირ-ი — *შქინ-ი.

სვან. სგუიზ- || სგუზ- || სგუზ-, სგუიზ-ე „წყვეტს“, ე'ონ-სგუზ „ამოვწყვიტე“, სგუიზ-ა „ჟღერდა“, ლი-სგუზ-ე „ჟღერა, წყვეტა, მოსრვა“. ქართ. —.

ზან. (მეგრ.) ზგუნჯ-, ზგუნჯ-უნ-ს „წყვეტს“, გო-ზგუნჯ-ილ-ი „გა-წყვეტილი“, მდრ. გგმო-ზგუნჯ-ილ-ი (მიკროტობ. სოფ. ქვალონში) — ეტ. „ჩამონაწყვეტი, ჩამოწყვეტილი“

ნ მეგრულში ფონეტიკური ჩანართია — ზგუნჯ- → ზგუნჯ-. უფრო მნიშვნელოვანია აუსლაუტის ჩვენება, სადაც სვან. ზ ზან. ჯ დასტურდება. სავარაუდოა ისტორიულად ძ → ჯ || ჟ → ზ გადაბგერება სვანურში. შიშინა — || სისინა სუბსტიტუცია ჩვეულებრივია სვანურსა და ზანურში (იხ. აქვე, § 23).

ქართული შესატყვისის უქონლობის გამო თავს ვიკაევებთ საერთო-ქართველური არქეტიპის რეკონსტრუქციისაგან.

სვან. სგჷირ ზს., სგურ ლშხ. „ქსოვილი (კანაფის ძაფის)“.

ქართ. ხერა „ქოთნის პირის მოსაკრავი“ (საბა); ხირა (საბა).

ზან. —

სვან. სგჷირ || სგურ მომდინარეობს სგირ-ჷ არქეტიპისაგან, სადაც -ჷ (← -ო) ქართული -ა სუფიქსის მორფოლოგიურ შესატყვისად გვევლინება (მდრ. ქართ. ციცა-ა სვან. ციც-ჷ (←*ციც-ო)) — სვან. *სჷერ-ო →*სგირ-ჷ → სგჷირ → || სგურ.

მნიშვნელოვანია ქართ. ს სვან. სგ (← სჷ) შესატყვისობა (იხ. § 25).

ს. ქართვ. *ხერა-ა/ხირა-ა „ქსოვილი მოსაკრავი“ → ქართ. ხერა-ა სვან. სგჷირ || სგურ.

სვან. სდჷგ-ჷ ზს., სდჷგ-ჷ ლშხ., სტჷგ-ჷ ლნტ. „ნაწნავი“, ლუ-სდჷგ-ჷ ზს., ლუ-სდჷგ-ჷ უშგ., ლუ-სდჷგ-ჷ ლშხ., ლუ-სტჷგ-ჷ ლნტ. „დაწნული, ნაწნავი“, ხ-ო-სდგ-ჷ-ი (ო-ზ-სდჷგ-ჷ-ე) ზს., ლშხ., ხ-ო-სტგ-ჷ-ი ლნტ. „უწნავს“

ქართ. „შულ-“, „შულ-ო „ნართი“

ზან. —

სვანურ ფუძეთა შედარებითი ანალიზი აჩვენებს, რომ შედარებით ძველი სახეობა სდჷგ-ჷ უნდა იყოს, სადაც ბოლოკიდური -ჷ (← -ო) სიტყვათმწარმოებელი სუფიქსია (მდრ. ქართ. შულ-ო).

სიტყვის აუსლაუტში ო → ჷ დამახასიათებელი ფონეტიკური პროცესია სვანურში. მისი რეალურობა ცხადად დანდებია ქართულიდან ნა-სესხებ სიტყვებში: მაქო — მარქჷ, კალო — კალჷ, უცხო — უცხჷ, უბედო — უბადჷ, ასო — ასჷ... (ვ. თოფურია, თ. გამყრელიძე, გ. მაკეარია, მ. ქალდანი).

გამოყოფილი სდუგ- — || სდუიგ- სევანურში მიღებულია რთული ფონეტიკური პროცესების გავლით. კერძოდ, საურთიერთო მეტათეზისის გზით მივიღეთ არქაული *სგუდ-ჟ ვარიანტიდან სდუგ-ჟ — || სდუიგ-ჟ ალომორფები — ქართ. შულ-ო სევან. *სგუდ-ჟ — სდუგ-ჟ — || სდუიგ-ჟ. გ და დ ფონემათა ურთიერთჩანაცვლების წყალობით გაჩნდა სდ თანმიმდევრობა სევანურში. ჩვენი დაკვირვებით, სდ კომპლექსი აქ არ დასტურდება საკუთარი ფონდის სიტყვებში; ერთადერთია ხა-სდოკ „სწყინს, უკმაყოფილოა“, რომელიც ქართულიდან შემოსული ხასტიკ-ი უნდა იყოს. ხასტიკ- უცვლელი სახით სევანურის დრო-კილოთა აორისტის წყებაში დაჩნდება: ამ-სასდკ-გნ ლშხ., ამ-სასტკ-გნ-და ზს. „ეწყინა“

კითხვა ისმის: საიდან გაჩნდა დ სევანურში?

იჩვენება, რომ სევანური დ მიღებულია ლ-საგან, რასაც ჩვენ მიერ მოძიებული მასალა ადასტურებს — ლ — დ: სევან. გირგჟედ — *გირგჟედ ქართ. გრგვალ- ზან. გორგოლ-ია „გოლი“, სევან. ზიად- ზან. ზიოლ- „სიხარული“, სევან. ჭჟიდ — *ჩჟიდ — *ჩჟიდლ- ქართ. ცვილი- ზან. (მ-)ჩირ-ი..., სევან. ქულა — ქართ. ქულა (მატყლისა, ბამბისა...), სევან. შედ- „შველა“ — ქართ. შველ-... ამგვარი შეფარდება აღ- რეც იყო შენიშნული, მაგრამ ამოსავლად სევანურის ვითარებას მიიჩნევ- დნენ — დ — ლ (გ. კლიმოვი); ნასესხებ სიტყვათა ჩვენებას ვადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება (იხ. § 2. ლ — დ).

ამრიგად, ქართ. შულ-ო სიტყვის სევანური ეკვივალენტი თავდაპირ- ველად *შქულ-ო იყო, აქედან მივიღეთ *შგუდ-ჟ — || *შგუიდ-ჟ ლ — დ გადასვლით, საიდანაც ჟ-ს ზეგაელებით (შგჟ — ხგჟ) *სგჟიდ-ჟ გან- ვითარდა, რომელმაც გ — დ — დ — გ სუბსტიტუციით სდუიგ-ჟ || სდუგ-ჟ „ნაწნავი“ მოგვცა (გ — დ სუბსტიტუციისთვის იხ. § 30).

ს. ქართ. *შულ-, „წენა, რთვა“, *შულ-ო „ნართი, შულო“ — ქართ. „შულ-“, შულ-ო სევან. სდუგ-ჟ || სდუგ-ჟ. სდუგ- || სდოგ-ჟ- — შგუდ-ჟ — *შქულ- || *შქულ-ო.

სევან. სენტჟუ- ი-სენტჟუ-ჰლ „წაიშენს თავში ხელებს“, ლი- სენტჟუ-ჰლ ბზ., ლი-სენტჟუ-ჰლ ბქ., ლნტ., ლი-სენტჟუ-ჰლ ლშხ. „თავში ხელების წაშენა“

ქართ. სეტყვ-, სეტყვა-, სეტყვა-ავ-ს...

ზან. —

სიტყვის შიგნით ნ განვითარდა სევანურში, რაც ჩვეულებრივი მო- ვლენაა (ს. ელენტი).

და შენის (დაუშენს, წაუშენს) სემანტიკა აერთიანებს ქართულ-სევანურ ფუძეებს, შდრ. გამოთქმა (შესიტყვება) სეტყვასავით და-უშინა.

ს.-ქართვ. *სეტყუ- „დაშენა, სეტყვა“ → ქართ. სეტყვ- სევან. სენტყუ- || სენტყუ- — *სეტყუ-.

ქართ. (ქართლ.) სვან-ი „მოკრილი ხის დასაცურებელი ადგილი ტყეში“

ზან. „შურ-ო“ (რაჰ., ლეზ., ზ.იმერ.) „მთის კალთაზე ჩამოშვებული დიდი თხრილი, ხეების ქვევით დასაცურებლად“.

სვან. —.

დასავლურ დიალექტებში დადასტურებული შურ-ო ზუსტად ასახავს ქართული სვან-ის ზანურ ეკვივალენტს ს შ, გა უ — ვო, ნ რ შესატყვისობებით — ქართ. სვან- ზან. შურ- ← *შვონ-.

ქართველურ სახელებს საერთო სემანტიკა აერთიანებს.

ს.-ქართვ. *სუნან- „ხეების დასაცურებელი თხრილი“ → ქართ. სვან-ი ზან. შურ-ო ← *შუნ-ო.

ქართ. (ფშ.) სისნ-ა „მცირე კაშა“, იმერ. სისნ-, გადა-სისნ-ა „გადაკმა ერთიანად“, ქართლ. ხასნ-ა „ხარბად კაშა“.

ზან. (მეგრ.) შიშონ-, შიშონ-უნ-ს „ბევრს კაშს განურჩევლად“, დო-შიშონ-უ „ერთიანად შეკაშა ყველაფერი“

სვან. —.

ქართლურ დიალექტში ფიქსირებული სასნ-ა ფუძის ინლაუტური განმოვანება მეორეულია — სასნ-ა მიღებულია რეგრესული ასიმილაციით სისნ-ასაგან; ამაზე ფშურ-იმერულის გარდა მეგრულის მონაცემიც მიუთითებს, სადაც ი განმოვანება ფუძის შიგნით ერთადერთია.

მეგრულის სრულზმონობას თუ მიეყვებით (შიშონ-), ქართულისთვისაც ისტორიულად სრული განმოვანების *სისან- არქეტიპი ივარაუდება. სიტყვის მეორე ა ზმონის რედუქცია მიეწერება მომდევნო ხმოვნით დაწყებული აფიქსის ზეგავლენას — *სისან- → სისნ-.

ს.-ქართვ. *სის-ან- „ხარბად კაშა“ → ქართ. სისნ- → || სასნ- ზან. შიშონ-.

სვან. სკანტ ბზ., წკანტ ბქ. „წერილი, ვიწრო“

ქართ. (აჭარ., გურ.) წვით-ი „წერილი“.

ზან. (მეგრ.) წკვინტ-, ო-წკვინტ-ინ-ან-ს „წერილძელიანად გამოყუ-
რება, წკვინტ-ალი „წერილსახიანი“, წკვინტ-ალი „პატარა წერილის-
ქართა თევზიჭერია ფრინველი“, შდრ. ქართ. წინტ-ალი (ფრინ.).

ზანუჩსა და სვანურში ნ ფონეტიკური ჩანართია. ისტორიული უ
სვანურს დაუქარგავს. მისი არსებობის კვალი ჩანს $\sigma \rightarrow \alpha \rightarrow \parallel \alpha$ ფონე-
ტიკურ პროცესში, რაც უ-ს ახასიათებს — სვან. *წკუიტი — *წკინტი —
წკანტი — წკანტი — $\parallel$ სკანტი.

საყურადღებოა შესატყვისობა ქართ. წ ზან. წკ სვან. წკ — $\parallel$
სკ, რაც სხვაგანაც ვნახეთ (იხ. § 26).

ს.ქართვ. *წ(უ)-იტი- „წერილი“ — ქართ. წვ-იტი-ი, წინტ-ალი-
ზან. წკვინტი- $\parallel$ წკვინტი-ინ- $\parallel$ წკვინტ-ალი სვან. სკანტი $\parallel$ წკანტი
— *წკინტი — *წკუიტი.

სვან. სკარ-, სკარ-უ, სკარ-ობ გვარის ან თემის საერთო დღეობა,
რიგრიგობით მართავენ ერთ წელს ერთ ოჯახში, მეორე წელს — მეორე-
ში“, ლა-სკარ ბზ., ლნტი., ლა-სკარ ბქ. „თემის ან გვარის ერთობლივი
დღესასწაული“, ლე-სკარ ზს., ლნტი., ლე-სკარ ლშხ. „სადღეობო პური, ხა-
კაპური“.

ქართ. (ფშ.) წარ-ი „რიგი, წესი“.

ზან. ნწკარ- (-*წკორ-), ლო-ნწკარ-უა „რიგრიგობით რამის დალა-
გება“.

მეგრულში $\sigma \rightarrow \alpha$ პროცესის რეალურობას ამტკიცებს ქართ. სოლი-
ზან. ფსალი-ი $\parallel$ ხალი-ი (- სოლი-ი) შეპირისპირება. სხვანაირად აუხსენ-
ლია როგორ გაჩნდა α ხმოვნისანი ვარიანტი მეგრულში, ხოლო σ ქარ-
თულში. საერთოდ პირიქით ხდება — ქართ. α : ზან. σ . როგორც ჩანს,
სპორადულად უკუპროცესიც $\alpha \rightarrow \sigma \rightarrow \alpha$ დასაშვებია ზანურში.

ქართველურ ენათა შედარებითი ფონეტიკის თვალსაზრისით მნიშე-
ნელოვანია ქართ. წ ზან. წკ სვან. ხკ (- წკ) შეფარდებაც (იხ. § 26).

სიტყვის ამოსავალი მნიშვნელობა რ ი გ ი, წ ე ს ი უნდა იყოს.

ს.ქართვ. *წარ- „რიგი, წესი“ — ქართ. წარ-ი ზან. ნწკარ-
— *წკორ- სვან. სკარ- $\parallel$ სკარ- — *წკარ-.

სევან. სკიბ ზს., ლშხ., სკუიბ ბქ. „მკიდრო“

ქართ. წკებ- || წკიბ-, გა-წკებ-ილ-ი.

ზან. რწკიბ-, რწკიბ-უა „მკიდროდ, ვიწროდ შემოვლება, ჩაცმა რა-
იმისი“, გო-რწკიბ-ილ-ი „გაწკებილი“.

ბალსქვემოური სკუიბ მიღებულია -ჭ სუფიქსის ფუძეში გადასმით.
ჭ-ს მეტათეზისი ჩვეულებრივი მოვლენაა სვანურში (იხ. ზემოთ) — სევან.

*სკიბ-ჭ — სკუიბ || სკიბ.

აუსლავურში მ-ს გამჟღერება დისიმილაციურია, რაც ფუძის შიგნით
ორი მკვეთრის არსებობით აიხსნება (გ. როგავა): კობ-ი → სევან. კობ,
კუბატ-ი → სევან. კუბანდ || კუბდ-პრ. ზანური რ სიტყვის თავში ფონე-
ტიკურადაა განვითარებული — *წკიბ- → რწკიბ-.

ს.-ქართვ. *წკებ-/წკიბ- „მკიდრო, შემკიდროვება“ → ქართ. წკებ-
წკიბ-, გა-წკებ-ილ-ი ზან. რწკიბ-, გო-რწკიბ-ილ-ი სევან. სკიბ- ||
სკუიბ — *წკიბ-ჭ.

სევან. სკორ- || სკორ- || სკუერ-, ი-სკორ-ე (აბ-სკუერ, ან-სკუერ-
ნ-ე) ბზ., ლშხ., ი-სკორ-ე ბქ., ლტ. „მოიფიქრებს“, ლი-სკორ-ე ბზ., ლშხ.,
ლი-სკორ-ე ბქ., ლტ. „მოფიქრება“.

ქართ. სკუენ-, და-ვა-სკვენ-ი, ვა-სკვენ-ი, და-სკვენ-ა.

ზან. —

ისტორიული ჭე თანმიმდევრობა სვანურში ო-ში გადასულა, მაგრამ
ბალსზემოურში ნამყოს ნაკვთებში შემორჩენილია.

საინტერესოა ქართ. ნ სევან. რ; ნ — რ ბუნებრივია სვანურში
ქართ. ბან- სევან. ბარ- „დაბანა“, ქართ. ზეგან-ი სევან. ზაგპრ || ზა-
გარ, ქართ. კინძ- სევან. კარძ-... (იხ. § 12. ნ — რ).

სევან. სკორ- || სკუერ- ქართ. სკუენ- || სკუენ- ეტიმოლოგიურად
შეიძლება უკავშირდებოდეს სკუ- || სკუ-ენ- „შეყვრა“ ძირს — ქართ. ნა-
სკვ, სკ-ულ-ი, გამო-ნა-სკუებ-ა, მო-სკუენ-ა ზან. სკვ-, სკუ-აფ-ა „შებ-
მა“, სკვ-ილ-ი || სკვ-იზ-ი „შეკრული“, ო-სკვ-უ „შებმა“, ნა-სკუ-ა „ნა-
სკვი“ სევან. ლე-სკუერ „თოკი“ სიტყვის სტრუქტურა და სემანტიკა იძ-
ლევა ამის საშუალება.

ს.-ქართვ. *სკუ-/სკუენ- „ფიქრი, დაკავშირება ერთმანეთთან, შე-
კვრა“ → ქართ. სკვ- || სკვენ- || სკვენ- ზან. სკვ- სევან. სკორ- ||
სკორ- || სკუერ-.

სევან. სკვდვლ ბზ., სკვნდვლ ბქ. „ცინგლი“.

ქართ. წვინტლ-ი.

ზან. —

ბალსზემოურში ძირეული ნ დაკარგულია — სკენდლ — სკდგლ.

სვანური სხვა მხრივაც არის საინტერესო: 1. წკ — სკ, უი — უ —

გ — *წკუნდღლ — სკენდღლ, 2. ქართ. წ სვან. წკ (იხ. § 26).

ქართულში ისტორიული ნდ თანმიმდევრობა ნტ-ში გადასულა, რაც ნს ზეგავლენას მიეწერება, შდრ. ცინდალ-ი — ცინტალ-ი, უინცვის-ი — უინწვის-ი (ქ. ლომთათიძე).

ს.-ქართვ. *წუინდლ- „ცინგლი“ → ქართ. წვინტლ-ი სვან. ხკდღლ || — სკენდღლ — *წკენდღლ — *წკუნდღლ.

სვან. სკგრ-ე || სკგრ-ი (შა-ნსკრ-ე, ხო-ნსკრ-ა ზს., ხო-ნსკგრა, სკგრ-იალ-ა ლშხ., სკგრ-იალ-ა || მგ-სკგრა-ალ-ა, ხო-ნსკგრა ლნტ.) „წვეტიანი; წვრილი“.

ქართ. (შობ., ქართლ., ქიზ.) წვნ-იკ-ი „წვრილი“

ზან. —.

ქართველური ფუძეები უმკველ სემანტიკურ სიახლოვეს ამჟღავნებენ. საფიქრებელია, რომ ქართულში ამოსავალი სახეობა წუნ-იკ-ი იყო. შესატყვისი სვანური ფუძე ჩამოყალიბდა ნ — რ (იხ. § 12), უ — გ და წ — წკ → || სკ (იხ. § 26) ფონეტიკური პროცესების გავლით. რაც დამახასიათებელი მოვლენაა სვანურში. -იკ სუფიქსი ქართულში ფუძის სიმბოლიკას გახაზავს.

ს.-ქართვ. *წუნ- „წვრილი“ → ქართ. *წუნ-იკ-ი → წვნ-იკ-ი სვან. ხკგრ-ე || სკირ-ი — *წკურ-.

სვან. სპან ბზ., ლნტ. „საქონლის ბაგის თავის გადახურული ნაწილი“.

ქართ. (გურ.) სპარ-ა-ი „ქვევრი ან ხალამი ზევითა ნაწილგატეხილი, მარცვლეულის ჭურჭლად ხმარობენ“, ლეჩხ. სპერ-, სპერ-ვა „მოკვეთა“.

ზან. —.

ქართველურ ენებში უფრო ძველი მნიშვნელობა ჭურჭლისა უნდა ყოფილიყო.

საყურადღებოა ბგერათფარდობა სონანტებში ქართ. რ სვან. ნ, რაც აიხსნება რ → ნ გადასვლით სვანურში (იხ. § 17. რ — ნ).

ს.-ქართვ. *სპერ- „დახურული ჭურჭელი; სათავსი“, „მოკვეთა“ → ქართ. სპერ-, სპარ-ა(ი) სვან. სპან — *სპერ.

ქართ. სპერ-ი (თემი), ისპირ-ი „ქოროზი“

ზან. ფსარ-ი/ფსარ(-ოს) „ქოროზი“, აფსარ-ი || აფსარ-ე „მდინარისა და ადგილის (სიმაგრის) სახელი“, აფსარ-ე-ა „თემის სახელი“, აფსარ-უნტ-ი „ციხე-ქალაქი“.

სვან. —

ცნობილია, რომ სპერ-ის თემიდან მომდინარეობის გამო მდინარე ქოროზს სპერის მდინარედაც მოიხსენიებენ. ვახუშტი ბატონიშვილისათვის ქოროზი || სპერი || ისპირი ურთიერთმონაცვლე სახელწოდებებია (სიმ. ჭანაშია).

ქართული სპერ- ძირის კანონზომიერი შესატყვისია ზანური (ქანური) ფსარ- — *სპარ. სპ → პს → ფს სუპერაცია აიხსნება ქანური ფონოტაქტიკის ჩვენებით. აქ სპ || პს ბგერათანმიმდევრობები აკრძალულ კომბინაციათა რიცხვს განეკუთვნება. ამიტომაც მოხდა ისტორიული *სპარ-ის ფსარ-ად დაძლევა.

ქანური აფსარ- — ქართული ისპირ- ← ესპერ- (შდრ. სპერ-ი) ფუძის შესატყვისი — უნდა ჩანდეს ციხე-ქალაქ აფსარ-უნტ-ის სახელწოდებაში. სადაც -უნტ- ზანური -უთ სუფიქსის ალომორფია (შდრ. ზან. ტოპონიმები: კვა-უთ-ი, გეგ-უთ-ი, გულა-უთ-ი (ქართ. გულა-ური)) — აფსარ-უნტ-ი ← *აფსარ-უთ-ი.

ქანური აფსარ-ე → || აფსორ-ე (-ე სახელობითი ბრუნვის ქანური დაბოლოებაა, შდრ. კუჩხ-ე „ფეხი“...) ტოპონიმიდან არის ნაწარმოები მეღვინის ძმის აფსურ-ტ-ეს საკუთარი სახელიც¹. „ზეღმეტი“ -ტ- კნინობითობის მეგრულ-ქანური სუფიქსია (კეიქეი-ტ-ია, ჭუმუ-ტ-ია, შდრ. კრუხ-ი/კრუ-ტ-ი).

ს.-ქართვ. *სპერ-, *ე-სპერ- „სპერი, ისპირი“ → ქართ. სპერ-ი, ისპირ-ი — ესპერ-ი ზან. ფსარ-ი ← *სპარ-ი, აფსარ-ი ← *აპსარ-ი — *აპსარ-ი, აფსარ-ე, აფსურ-ტ-ე, აფსარ-უნტ-ი.

ს.-ქართვ. *სპერ- ძირი ეტიმოლოგიურად უკავშირდება ს.-ქართვ. *სპერ- „ვეთა“ ზმნას (იხ. აქვე, სვან. სპან ← *სპერ ქართ. სპარ-ად ← *სპერ-ა-მ, ლეჩხ. სპერ- „მოკვეთა“).

სვან. სუბ- → || სუბ-, ი-სუბ-ი, ი-სუბ-ი (ლანტ-სუბიბ-ინ, ლანდ-სუბიბ-ნე, ლანდ-სუბიბ-ნი) ბზ. „ცეკვავეს“, ლი-სუბ-ი „ცეკვა“, მუ-სუბ-ი „მოცეკვავე“. ქართ. ხამ-, ხამა „როკვა (საბა)“, ზ.-აქარ., იმერხ. ხამა „ცეკვა“. ზან. ხოფ-, ი-ხოფ-უ(ნ) „ვერ ისვენებს, მოძრაობს, ცქმუტავს“

¹ ამასთან დაკავშირებით საგულისხმოა არიანეს ცნობა, რომ დაბა აფსარეს წინათ აფსურტეს ეძახდნენ, რადგანაც აქ აფსურტე დაიღუპა მეღვინისა და ადგილობრივები აფსურტეს საფლავსაც კი უჩვენებდნენ (სიმ. ჭანაშია).

ცეკვის მნიშვნელობა ძირითადად შეპირისპირებული ფუძეების-
თვის. სვანურში ძირეული უ — (უი || უ) ხმოვანი ს.-ქართვ. ა-ს ასახავს;
შ (→ბ)-სთან მეზობლობით აიხსნება ა-ს ლაბიალიზაცია — ა — უ (გ. მაჭა-
ვარიანი). შ — ბ სპორადულად დასტურდება სვანურში (იხ. § 10. შ — ბ).
ილენტური ფუძე ცნობილია სხვა ენებიდანაც — შდრ. თურქ., არაბ.
სემა „ცეკვა“. ს.-ქართვ. *სამ- არ უნდა იყოს შეთვისებული უცხო ენებიდან.
ს.-ქართვ. *სამ- „ცეკვა, როკვა“ — ქართ. სამ-, სამ-ა ზან. სოფ-
(—*სობ-), სოფ-ინ-ი „მოდრაობა“ სვან. ხუბ- || სუბ- —*საბ- —*სამ-.

სვან. 'სულა' „შერია“.

ქართ. სვილ-ა || სვილ-ი „ჭვავი“.

ზან. (მეგრ.) შელ-ებურ-ი „ჭვავის პური (ყველგარეული)“.

ქართული სვილ- ძირის შესატყვისი ზანური ეკვივალენტი დატულია
შელ-ებურ- სიტყვაში, რომელიც ებურ- სუფიქსითაა ნაწარმოები შელ-
ძირისაგან (შდრ. ჭვეშ-ებურ-ი = ძველ-ებურ-ი...). ქართ. სვილ- ზან.
შელ- ანალოგიურია ქართ. ცვილ- ზან. ჩირ- მიმართებისა, სადაც ვ-ს
გაუჩინარება უეპველი ფაქტია. ე. ი. ამოსავალი სახეობა *შვილ-ა — ||
*შველ-ა (შდრ. წვიმ-ა ქვემ-ა) უნდა ყოფილიყო მეგრულში.

თუ გავითვალისწინებთ ლ — დ გადასვლის შესაძლებლობას სვა-
ნურში (იხ. აქვე, § 2. ლ — დ), შესაძლებელია ფიქრი ქართული ხულ-ა
„შერია“ სიტყვის სვანურ წარმომავლობაზეც.

ს.-ქართვ. *სჷილ-(ა) ჭვავი“ — ქართ. სვილ-ი || სვილ-ა ზან.
შელ- (—*შვილ-ა) სვან. სულ-ა —*შჷილ-ა.

ს.-ქართვ. *სჷილ-(ა) არქეტების შესატყვისებია: ბაცბ. 'სულა', ინგ.
ხულა, ჩან. ხულა „შერია“; ხუნძ. სუ-სურ, ანდ. 'სუ-სურ', ბაგვ. სუ-
სურ, ახვან. შუ-შულ — || შუ-შუ „ველური შერია“, დარგ. სუ-სულ,
ლაკ. სუ-ს (—*სუ-სულ), ლეზგ. სილ, თაბ. სურ-სულ, აღ. სჷლ, სულ-
ენ, რუთ. სკკლ (—*სკლ-კკ), წახ. სიკლ (—*სილ-კკ) ხინ. სგლ-ქ,
კრიწ. სილ-სილ, ბულ. ხგლ-სგლ „ჭვავი“, ს.-დალ. *სულ.

სვან. სურ-უ „ძალიან, მეტად, სრულად“

ქართ. სულ, სულ-ა-ც, სრ-ულ-, სრ-ულ-ი-ად.

ზან. (მეგრ.) შურ-ო „სულ“, შურ-ო-თ „სრულიად“.

ქართულში შეიმჩნევა დისიმილაციური გადასვლა ლ — ლ — რ — ლ
სულ-ული — სურ-ული — სრ-ული, შდრ. წულ-ილი — || წურილი.

საერთოქართველურ სულ- ძირს ზანურში კანონზომიერი შურ- მო-
უცია ს — შ და ლ — რ გადასვლით; სვანურში შესამეული მღგომარეო-
ბა დასტურდება: სულ- → შულ- → სურ. საერთოდ, არაერთი მაგალითი
ამოწმებს, რომ ზანურ-სვანურში სისინა → შიშინა ტრანსფორმაციის სა-
პირისპიროდ შიშინა — სისინა უკუპროცესიც მოქმედებდა. სწორედ ამ-
გვარი გადაბგერების ნიადაგზე გაჩნდა ქართ. სისინა სიბილანტი ზან.
შიშინა სიბილანტი სვან. შიშინა სიბილანტი კორესპონდენციის გვერ-
დით სისინა სისინა სისინა პარალელური ოპოზიცია (იხ. აქვე, § 23).

ს.-ქართვ. *სულ- „მთლიანად, სრულად, სულ“ → ქართ. სულ, სრ-
ულ- ← სულ-ულ- ზან. შურ-ო სვან. სურ- ← შურ- ← შულ-.

ქართ. სუტ-, მოხ. გა-სუტ-ილი „გამხდარი, წერილი“.

ზან. (მეგრ.) სვიტ-ალი „გამხდარი, წერილი“, ო-ხვიტ-ინ-ან-ს
„წერილია, გამხდარია“
სვან. —.

საინტერესოა უ → ვი მეგრულში, რაც სპონტანური პროცესია
(შდრ. მეგრ. ხუნ-ა „ჯღომა“ — ვი-ო-ხუნ-ალი || ვი-ო-ხვინ-ჯი „დასაჯლო-
ში“, ქართ. შულ- ზან. შქვიდ- „ხრჩობა“...).

ს.-ქართვ. *სუტ- „გახდომა; წერილი“ — ქართ. სუტ- ზან. ხვიტ-
— *შუტ-.

სვან. სჷ-, ხჷ-ა-სჷ „ვიყავი“, ხ-ა-სჷ „იყავი“, ლ-ა-სჷ „იყო“.

ქართ. სჷ-, და-ხჷ-ა-ს, სჷ-ამ-ს, გარდა-სჷ-ა, და-ჷ-სჷ-ამ-ს, გადა-ჷ-ე-სჷ-ა.
ზან. (მეგრ.) რშჷ-, რშ-უმ-, გეგენი-ბ-რშჷ-ი „ვიღრძე“, გინო-რშუმ-
აფა „ღრძობა“, კუჩხიქ გეგენ-ჷ-ა-რშუმ-ჷ „ფეხი მელძო“.

ქართულ სჷ- (სუმა) ძირს სვანურში შესატყვისი დაედგნა სჷ-
(ლ-ა-სჷ) ფორმის სახით, რომელიც წარმოიხდება დრო-კილოთა აორის-
ტის სისტემაში, სვანური სჷ- ძირისათვის ამოსაუვლი მნიშვნელობაა „სმა,
ჯღომა“ (ბ. გიგინეიშვილი).

ქართული სჷ- (სუმა) სიტყვის ზანურ შესატყვისად მოველოდით
შჷ- (შუმა) ძირის არსებობას. ამგვარი დაშვების საფუძველს გვაძლევს
ომონიმური სჷ-ა ზმნის ზანური ეკვივალენტი — ქართ. სჷ-ამ-ს ზან.
შუნ-ს — *შჷ-უმ-ს.

მიმოთვლით *შუმ- ფუძის ნაცვლად რეალურად რშ-უმ- ფორმას
ვადასტურებთ მეგრულ დიალექტში. მისი მნიშვნელობები შემორჩენილია
შემდეგ მყარ შესიტყვებაში: გინო-რშუმ-აფა (ძვალში, კუჩხიში) „ღრძობა
(ძვლის, ფეხის)“, შდრ. პარადიგმები: გინგ-ჷ-ა-რშუმ-ჷ კუჩხი „ფეხი მე-

ღრძობა“, გეგენ-მ-ა-რ-შუმ-უ „მელრძობ“, გინი-ბ-რ-შუმ-უ-ან-ქ „ვილრძობ“, გეგენი-ბ-რ-შუმ-ე/იი „ვილრძე“...

როგორც ვხედავთ, აწმყოში ფიქსირებულია რ-შუმ- ფუძე, რომელშიც -უმ, ქართული -ამ-ის შესატყვისი თემის ნიშანი, აორისტშიც გადაყვება, რაც მოულოდნელია (შდრ. ფ-შუნ-ქ—გე-ფ-შე-ნი „დავლიე“...), მაგრამ მოხმობილი ფაქტები ზეგდიდურის კუთვნილებათა, სამურზაყანულში კი აორისტის ნაკვთებში, როგორც მოსალოდნელი იყო, გაბატონებულია ათემატური ფუძეები: გეგენი-ბ-რ-შე-ნი, გეგენი-რ-შე-ნი, გეგენი-რ-შე-უ — გეგენი-რ-შე-უ...

მეგრული გინო-რ-შუმ-ა (||აფ-ა) ქართული გადა-სმ-ა ფორმის ზუსტი სტრუქტურულ-სემანტიკური შესატყვისი უნდა იყოს: გადა || — გარდა: გენო პრევერბები გენეტურადაც ერთია და სემანტიკითაც: გეგენ-მ-ა-რ-შუმ-უ = გადა-მ-ე-სგ-ა, ხოლო მეგრული „ღრძობა“ სემანტემა — „გადასმა“ სემანტემისაგან, შდრ. ქართ. გადასმა „ადგილის შეცვლა (რისთვისმე)“, — გადაადგილება (რისამე), ქველ-ი.

რას გაჩენის საფუძველი ნათელი უნდა იყოს. აქ მთავარი როლი სტრუქტურული ომონიმიის სუპერაციის აუცილებლობამ ითამაშა: *შუმ-„დასმა“ || შუმ-„დალევა“ → რ-შუმ-„დასმა“ || შუმ-„დალევა“...

მეგრული რ-შუმ- ფუძის გამოყენება სხვა ფუნქციებით კვლავ მოგვაგონებს ქართულის სმა ზმნის ძირითად სემანტიკურ ნიუანსებს, შდრ. შესიტყვებები: თოლს გი-უ-ო-რ-შუმ-უ-ან-ქ „თვალს ვადგამ (ვასვამ)“, ქვარაქ ქათ-მ-ა-რ-შ(გ)-უ „მუცელი მომაწვა (ამომესვა)“, ალმა-ბ-რ-შუმ-ან-ქ „ხანდახან ვკოჭლობ (ფეხს ამოვისვამ (?))“...

ბგერათშეფარდება ქართ. სისინა (ს) ზან. შიშინა (შ) სევან. სისი-ნა (ს — შ) სახეობისათვის იხ. აქვე, § 23.

ს.-ქართვ. *სჷ- „დასმა, ჯდომა, ყოფნა, ყოლა“ — ქართ. სგ- || სჷ- ზან. რ-შე- || რ-შუმ- ← *შე- || *შე-უმ- სევან. სჷ- ← *შჷ-

ს.-ქართვ. *სჷ- ძირის კანონზომიერი შესატყვისებია: ნახ. და-ს-„დასმა“; ხუნდ. ლ'ეზე, ახვახ. ბი-ლ'-უ, ქამ. ბე-ლ'-ულა, დარგ. ბი-ჰ-ეს, ლაკ. ბი-შ-ინ, არჩიბ. ე-ლ'-ას, ხინალ. ჩე-შ-ირ-ი, ბუღუბ. ო-ს-ურ-ი „დადება, დასმა“... ჰურ. აშშ- „ჯდომა“, ურარტ. აშ- „დასმა“.

სევან. სხამ ბზ., ლშხ. კუკუხო“.

ქართ. (ლეჩხ.) სხამ-ი „დაკლული საქონლის კისრის ნაწილი“.

ზან. —

ფუძის გავრცელების არეალი არ სცილდება სევანეთ-ლეჩხუმის მიდამოებს, რაც ანგარიშგასაწევი ფაქტი შეიძლება იყოს სიტყვის ისტორიის თვალსაზრისით.

ს.-ქართვ. *სხამ- კუკუხო“ — ქართ. სხამ-ი სევან. სხამ — *შხამ.

სვან. სხაპ-ჲაჲ ბზ., სხუაპ-იაჲ ლშხ., სხუაპ-ია ლნტ. „მოქნილი“

ქართ. (ფშ.) სხვეპ-, გამო-სხვეპ-ა „გამოხტომა, გამოჭრა“

ზან. სხაპ-, სხაპ-უნ-ს „ცეკვაეს“, გეგმა-სხაპ-უ „გამოხტა“, სხაპ-ია „მხტომი“, ო-სხაპ-უ „ცეკვა“.

ქართულ-ზანური ძირების კავშირი ცნობილია (ა. ფენრიხი, ზ. სარაჯველაძე). სვანურის ჩვენება იმით არის საინტერესო, რომ აქ ძირეული უ ქართულის მსგავსად ნაწილობრვ დატულია (ლშხ., ლნტ.). მეგრულში (ასევე ბალსზემოურში) ვ/ტ-ს დაკარგვა შეპირობებულია ფუძეში ორი ბაგისმიერი თანხმოვნის პოვნეობით (სხვეპ-).

სვანურში შესაბამისი „მოქნევა“ ზმნური ძირი გამოსავლენია.

ს.-ქართვ. *სხუეპ- „ცეკვა, მოქნევა, ხტომა“ — ქართ. სხვეპ- ზან. სხაპ- — *შხვაპ- სვან. სხუაპ- || სხაპ- || სხუაპ- — *შხუეპ-.

ქართ. სხვირპ-ლ- || სხვრპ-ლ-, სხვრპ-ლ-ვა „ტანთ მუწუკთ სხმა (საბა), ქიზიყ. სხრუპ-ელ-ი „ღუღუდი, პატარა მუწუკი“.

ზან. ჩხუპ-ური „მუწუკი“, ო-ჩხუპ-ურ-უ || ჩხუპ-ურ-უ-ა „ტანზე მუწუკების გამოყრა“, ჩხუპ-ურ-ელ-ი „დაწერტილი, გამოყრილი“.

სვან. —.

ქართულ-ზანურ ფუძეთა ანალიზით ირკვევა, რომ საერთოქართველურში ცხუ(რ)პ- || ცხუი(რ)პ- არის საგულევებელი. შეიძლებოდა გვეფიქრა ქართული სხ კომპლექსის უძველესობაზე, მაგრამ შხ — ჩხ ზანურში (მით უფრო მეგრულში) არაბუნებრივია. უფრო საპირისპირო პროცესია რეალური: ცხვარ- ჩხურ- — || შხურ-, ცხომ- ჩხომ- — || შხომ-...

ს.-ქართვ. *ცხვ(რ)პ-(ალ-) || *ცხუ(რ)პ-(ალ-) „მუწუკი, მუწუკთ გამოყრა“ — ქართ. სხვრპ-ლ- || სხვირპ-ლ-, სხრუპ-ელ-ი ზან. ჩხუპ-ური, ჩხუპ-ურ-.

სვან. ტაბ- || ტაბ-, ხა-ტაბნ-ე „ათლევენებს“, ა-ტაბ-ე ბზ., ლშხ., ა-ტაბ-ე ბქ., ლნტ. „თლის“, ლი-ტაბ-ე || ლი-ტაბ-ე „თლა“.

ქართ. (იმერ.) ტაფ-, ტაფ-ვა „თლა, წვეტება“, წა-ტაფ-ვა ჯონისა „წათლა, წაწვეტება, წაჩევა ჯონისა (ბ. წერეთელი)“.

ზან. —

ქართ. (იმერ.) ტაფ- ზუსტი სემანტიკურ-სტრუქტურული ეკვივალენ-ტია სვან. ტაბ- || ტაბ- ფუძისა.

ქართულში ფუძის აუსლაუტი დაყრუებულია — ტაბ — ტაფ-

ჩვენთვის არ არის მთლად ნათელი გურ. მო-ტაფ-ვა სიტყვასთან აღწერილი ფუძეების მიმართება. დიდია სხვაობა შინაარსის თვალსაზრი-სით — გურ. „მოსაობა“, „განადგურება“ ~ იმერ., სვან. „თლა, წაწვეტება“.

ს.-ქართვ. *ტაბ- „თლა, წაწვეტება“ — ქართ. ტაფ- (-ტაბ-) სვან. ტაბ- || ტაბ-.

სვან. ტალ- → || ტლ-, ლგ-ტლ-ჭრ-ე ბზ., ლგ-ტალ-ურ-ე ბქ., ლნტ., ლგ-ტალ-ჭრ-ე ლშხ. „დასახიჩრებული, ტალიანი“.

ქართ. ტალ-ი „ლაქა“.

ზან. (მეგრ.) ტალ-ი „ლაქა“

მეგრ. ტალ-ი — ტოლ-ი პროცესი არ არის უჩვეულო. ჩვენ მიერ მოძიებული ქართ. სოლ-ი მეგრ. (ფ)სალ-ი (-*ხოლ-ი) შეპირისპირება ნათლად აჩვენებს, რომ ო — ა უკუპროცესი (ა → ო-სი) ზანურში მოქ-მედგბდა.

ს.-ქართვ. *ტალ- „ლაქა“ — ქართ. ტალ-ი ზან. ტალ-ი —*ტოლ-ი სვან. ტალ — || ტლ.

ს.-ქართვ. *ტალ- „ლაქა“ ძირს შესატყვისები ეძებნება მონათესავე იბერიულ-კავკასიურ ენებში — შდრ.: ს.-ქართვ. ტალ- „ლაქა“ ნახ. ტაღ-ა || ტაღა „ლაქა“; ხვარშ. მუტ, ჰინ. მუტ, ლეზგ. ს-ტალ, თაბას. ლიტან — ნოტალ, კრიწ. მუ-ტულ „წერტილი“

სვან. ტაჭრ-, ლე-ტაჭრ- || ლე-ტმჭრ „ტვერი, სიხშირე“.

ქართ. ტვერ-ი.

ზან. (მეგრ.) ტებ-ი „ხშირი, გაუვალე ტყე“, მა-ტვრბ-აია (ფარონმა-ტვრბ-აია ი. ყიფშიძე) „ტვერი“.

ქართ. ტევრ- სვან. ტაჭრ- დაკავშირება ცნობილია (გ. დეეტერსი, კ. შმიდტი). ჩვენი დაკვირვებით, მეგრ. ტვრბ- → || ტვბ-ი არ უნდა იყოს ქართულიდან შეთვისებული, თუმცა ქართ. ვ ზან. ბ უფრო ნასესხებ ფორმებში დასტურდება: ლავიწ-ი → ლაბერწ-ი, ყავარ-ი → ყამბარ-ი. ჩვენს შემთხვევაში ვ - ბ შეპირობებულია თანხმოვანთა სინტაგმატიკით: -ჭრ- ან -რჭ- თანმიმდევრობები აკრძალულია მეგრულში და მისი სუბკრაციის კვალი ჩანს ტვრბ- → ტვბ-ი ფორმებში: ქართ. ტეჭრ- მეგრ. *ტაჭრ- → ტვრბ- → ტვბ-ი, შდრ. ქართ. ჭავრ-ი → მეგრ. ჭაბ-ი... სვანური ა გახმოვანება ქართ. ე-ს წილ ჭ-ს გაელენით აიხსნება — ეჭ → აჭ → აჭ (მ. ქალღანი).

ს.-ქართვ. *ტეჭრ- რვერი, ხშირი ტყე" → ქართ. ტევრ-ი ზან. *ტაჭრ- → ტვრბ- → || ტვბ-ი სვან. ტაჭრ- || — ტეჭრ-.

ქართ. (იმერ.) ტაფელ- „პატარა წითელი ფერის თევზი“
 ზან. (მეგრ.) ტოფუ || ტოფ-გ || ტიფუ „ერთგვარი თევზია“,
 ტოფუ-ა „ქვირითის დაყრა“, ო-ნტოფ-ო/ა (ტოპ.).
 სვან. —.

ი. ყიფშიძე მეგრულში ტოფ-ი ფორმას ადასტურებს მხოლოდ, რაც სენაკური მეტყველების კუთვნილებად და ქართულთან ადაპტირებული სახეობა ჩანს. ზუგდიდურ-სამურზაყანულში ტოფ-უ/გ გავეიგონია. პ. ჰარაია თავის ლექსიკონში ტიფუ-ს იმორწმებს.

ქართ. ტაფ-ელ- ზან. ტოფ-უ/გ შეპირისპირება იდეალურია ბგერათმეცნიერების თვალსაზრისით — ქართ. ა ზან. ო, ქართ. -ელ ზან. -უ.

დასავლურ დიალექტებში გავრცელებული ტოფ-ი (იმერ.), ტობ-ობა (ზ. იმერ., ლეჩხ.) „ქვირითის ყრა თევზის მიერ“, ტობ-ი (გურ.) „თევზი“ სიტყვები ზანური წარმოშობისაა.

ს.-ქართვ. *ტაფ-ელ- „თევზის სახეობა; ქვირითის ყრა“ → ქართ. ტაფ-ელ-ა ზან. ტოფ-გ || ტიფ-უ || — ტოფ-უ, ტოფ-.

ქართ. ტაფ-ელ-ა „გონი სარიკაო“, რიკ-ტაფ-ელ-ა, რაქ. ტაფ-ა-ობ-ა „რიკ-ტაფ-ელობა“.

ზან. (მეგრ.) ტურფ-ა „ყუბრის გამოსაკრავი გათლილი ქონი“
 სვან. —.

ტაფ-ელ- ტურფ-ა ოპოზიცია ფუძის აუსლაუტის თვალსაზრისით ეპარალელუბა წით-ელ- კით-ა შეპირისპირებას, რაც სიტყვის აბსოლუტურ ბოლოში ლ-ს მოკვეციტ აიხსნება: კით-ა ← *კით-ალ-, ტურფ-ა — *ტოფ-ალ-...

მეგრულში ამ სიტყვას გათლილი ჯოხის სემა ახასიათებს, რაც შემთხვევითი ფაქტი არ უნდა იყოს. სავარაუდოა, სავართოქართველური ტაფ/ბ-ელ- მიმღობური წარმოშობის ფუძე იყოს ტაბ-/ტაფ- „თლა“ ზმნური ძირიდან ნაწარმოები (იხ. აქვე, სვან. ტაბ- ქართ. ტაფ-, ს.-ქართვ. *ტაბ-).

ქართულში გავრცელებული ტურფი ზანურ წყაროს გულისხმობს.

ს.-ქართვ. *ტაბ-ელ- „ტაფელა; გათლილი ჯოხი“ → ქართ. ტაფ-ელ-ა ზან. ტურფა (-*ტოფ-ალ-).

სვან. ტახ-რა „მამალი ნაძვი ან ფიჭვი“; „ავეკასიური სოკი“.

ქართ. ტახ-ი „მამალი ღორი“.

ზან. —

მნიშვნელობის ცვალემა სავარაუდოა სვანურში, სადაც მამრის გაგება ვახდა ძირითადი, რომელიც შემორჩენილა ტახ-რა სიტყვაში.

ფორმალული ანალიზისას ირკვევა, რომ ტახ- ფუძე სვანურში ქართული ტახ-ის შესატყვისია (შდრ. ნეზუ-რა „დედალი ფიჭვი“); ხოლო -რა მცენარეთა და ცხოველთა სახელწოდებებში გავრცელებული სუფიქსი: ჯიშ-, ჯიშ-რა „მუხა“, წიფ-, წიფ-რა „წიფელი“, ჰებ-, ჰებ-რა „ბალი“...

ს.-ქართვ. *ტახ- (-წ-ქართვ. *ღ-ახ-) „მამალი ღორი“ → ქართ. ტახ-ი სვან. ტახ-, ტახ-რა.

წ-ქართვ. *ღ-ახ- „მამალი ღორი“ ფუძის შესატყვისებია: ს.-ნახ. (პ)აჯა „ღორი“; ხუნძ. ბოღ, ბოთლ. ბოღ'ონ, კარ. ბოღ'ონ., დიდ. ბელ'ო, არჩიბ. ბოტა „ღორი“

სვან. ტჷფ-, ლე-ტჷფ-ი „განის ფიცარი“

ქართ. ტაბ-ო გურ. „ჩამურის ნაწილი“, ქვ. აქარ. „მომრგვალებული ფიცარი“, ლეჩხ. სა-ტაფ-ური „ბარის ტარში გაყრილი ჩხირი ფეხის დასაბიჯებლად“.

ზან. «ტუბ-არ-ი» „საფუძველი, საძირკველი“, ტუბ-უ-ხ-ი „ფსკერი“

ზანურში ტაბ-/ტჷფ- ქართველურ ძირთა შესატყვისი ფორმა დაკარგულია (არ არის გამოვლენილი). შესაძლებელია მოსალოდნელი *ტუბ-ჩანდეს აქარულ ტუარ-ი —*ტუბ-არ-ი სიტყვაში.

სავართოქართველურ *ტაბ- სახელს ერთგვარი (საყრდენი) ფიცრის სემანტიკა ახასიათებდა. ამგვარ ჩვენებას მხარს უჭერს ყველა ქართველური მონაცემი (შდრ. ტაბ-აკ-ი || ტაბ-ლა (?)), შდრ. კან. ტაბ-უ „ტაბლა“

ს.-ქართვ. *ტაბ- „ერთგვარი (საყრდენი) ფიცარი“ → ქართ. ტაბ-ო, სა-ტაფ-ური ზან. *ტუბ-არ-ი (?) სვან. ტჷფ-, ლე-ტჷფ-ი —*ტაბ-.

სვან. ტაფშ-უ, ტაფშ-ჟ უშგ. „ბრტყელი“.

ქართ. (რაქ.) ტელ-ფ-ი „ფართო, ტრიალი ადგილი“, ინგლ. ტელ-ა-მ „გაბრტყელებული“, ტლ-უ.

ზან. «ტაშ-ი, ტაშ-ირ-ი» (ტობ.).

სვანური ტაფშ-ჟ მიღებულია *ტაშ-ფ-ჟ უფრო ძველი ვარიანტისაგან შგ თანმიმდევრობის შეუძლებლობის გამო — ქართ. ტელ-ფ- სვან.

*ტაშ-ფ-ჟ → ტაფშ-ჟ; აქ ივარაუდება ლ → შ ფონეტიკური პროცესი სვანურისთვის. რასაც ზანურშიც ვადასტურებთ — ქართ. ტელ- ზან. ტაშ- || ტაშ-ირ- (შდრ. ქართ. ძველ-ი ზან. ჩვეში-). ამით იმის თქმა გვსურს, რომ ტაშ-ი (ტაშ-ის-კარი), ტაშ-ირ-ი წარმოშობით ზანური ტოპონიმებია, რომელთა სახელდებაც მოტივირებულია მათი ადგილმდებარეობით, შდრ. ქართ. (— ზან.) ტაშ-ირ-ი „ღია, გაშლილი ადგილი“.

ს.-ქართვ. *ტელ-(ფფ-) „ბრტყელი, ფართო, ტრიალი (ადგილი)“ — ქართ. ტელ-ფ-ი, ტელ-ა-მ, ტლ-უ (—*ტელ-უ) ზან. ტაშ-ი, ტაშ-ირ-ი სვან. ტაფშ-უ || — ტაფშ-ჟ —*ტაშ-ფ-ჟ —*ტეშ-ფ-ჟ.

ქართ. ტერფი „ფერვის ქვეითი სიბრტყე“; „ფეხის ძირი“

ზან. (ჰან.) ტაბ-ან-ი || ტაბ-უ „ფეხის გული“; „ქუსლი“

სვან. —.

ქანურში -ან || -უ დაბოლოებებს არაძირისეულად მიიჩნევენ, ძირია ტაბ- (არნ. ჩიქობავა). ქანური ტაბ- უნდა შეესატყვისებოდეს ქართულში განმარტობით მდგარ ტერფ- ფუძეს. თუ დაკავშირებას გავიზიარებთ, მნიშვნელობის მხრივ დიფერენციაცია მინიმალურია ქართველურ ენებში, შდრ.: „ფეხის ძირი“, „ქუსლი“, „ფეხის გული“.

კანონზომიერია ფორმალური მიმართებაც — ტერფ-/ტაბ-. ქართ. ე : ზან. ა, ქართ. ფ ზან. ბ (შდრ. ტეფ- „გან-ტეფ“, ტფ-ილ- ტიბ-უ || ტუბ-უ) ბუნებრივია. ახსნას ითხოვს რ-ს „ზედმეტობა“ ქართულში; ის, არ არის გამორიცხული, რომ ზანურში (მით უმეტეს ქანურში) დაკარგულიყო. აქარული ტაბ-ან-ი „საძირკველი“ ქანურ წყაროს ვარაუდობს.

ს.-ქართვ. *ტე(რ)ბ- „ძირი, ტერფი; ფეხის ძირი“ — ქართ. ტერფი —*ტერბ-ი ზან. ტაბ-უ || ტაბ-ან-ი —*ტარბ- (?).

ქართ. ტინ-ი „ლოდი, სალი კლდე“, ტილ-აპ-ი „იკრქვა“.

ზან. (მეგრ.) ტკილ-ი || ტკირ-ი „ლოდი, სიბი კლდე“, ტკილ-აპ-ი „ქვიანი“, კოდუმე-ტკირ-ი „კლდიანი სანაპირო (კბოდე)“

ქართულში ძირად ტილ- (→ ტინ-) გამოიყოფა, რომლის ზანური კანონზომიერი შესატყვისი ვართულეებულაა კ-თი, რაც ბუნებრივია მეგრულისთვის ტ-ს მომდევნო პოზიციაში, შდრ. ქართ. ღ/ზრტილ-ი მეგრ.

ხინტკირ-ი, ქართ. ლურტნა მეგრ. ხენტკორ- „ამოლურტნა“ ასევე ქართ. ტილ- ზან. ტკირ- || ტკილ-.

ს.-ქართვ. *ტილ- „ლოდი“ → ქართ. ტინ-ი, ტილაპ-ი ზან. ტკირ-ი || ტკილ-ი — *ტილ-ი.

ქართ. (ლენჩ.) ტოხ-, ამო-ტოხ-ეა „სატეხით ამოჭრა“.

ზან. (მეგრ.) ტოხ-, ემა-ტოხ-ეა (ოტახუთ) „სატეხით ამოტოხვა“.

სვან. —.

ქართ. ტოხ- ზან. ტოხ- ფუძეთა ფორმალურ-სემანტიკური იდენტურობა არ ნიშნავს რომელიმე მათგანის ერთი ენიდან მეორეში სესხებას.

ტოხ- საერთოქართველური დამოუკიდებელი ზმნური ძირია, რომელსაც არაფერი აქვს საერთო ს.-ქართვ. *ტეხ- (ზან. ტახ-) სიტყვასთან.

ს.-ქართვ. *ტოხ- „სატეხით ამოჭრა“ → ქართ. ტოხ- ზან. ტოხ-.

სვან. ტკჳჩ- „მაგრად დაჭიმული რამ“

ქართ. ტკიც-ინ-, გა-ტკიც-ინ-ებ-ა, ტკიც-ინ-ა.

ზან. ტკიჩ-ინ-, ო-ტკიჩ-ინ-უან-ს „ატკიცინებს; მაგრად გაბერავს“, გო-ტკიჩ-ინ-აფ-ილ-ი „დაჭიმული“, ტკიჩ-ონ-დ-უ(ნ) „იბერება, მაგრად იჭიმება“.

მეგრულ-ქართულში -ინ ზმნური სუფიქსი დრო-კილოთა ყველა ჯგუფშია წარმოდგენილი; სვანურში -ინ არ დასტურდება, არც ზმნური ფუძეებია ცნობილი.

ს.-ქართვ. *ტკიც-ინ- „დაჭიმვა, გაბერვა“ → ქართ. ტკიც-ინ- ზან. ტკიჩ-ინ- სვან. ტკჳჩ- — ტკიჩ-.

სვან. ტრელ-, ხ-ე-ტრელ-ჰლ ლნტ. „ეთამაშება“, ლი-ტრელ-ჰლ „თამაში“.

ქართ. ტრელ-, ტრელ-ი „ერთს პირსა და ერთს საქმეზედ დაუმდგარი (საბა)“, ფშ. ტრელ-ი „ლაჩარი, მშიშარა“, ტრელ-ობ-ა „ფერება, მოფერება“.

ზან. —.

თამაში და ფერება საერთო სემანტიკური ველის წევრებია. ამ ფუძეებს ფორმალური იდენტურობა აერთიანებთ.

ს.-ქართვ. *ტრ-ელ- „თამაში; ფერება“ → ქართ. ტრ-ელ-ი, ტრ-ელ- სვან. ტრ-ელ-.

სვან. ტჳჳარ- || ტჳჳარ- || ტჳჳარ-, ა-ტჳჳარ-ე (ან-ტჳჳარ-ე) ზს., ლშხ., ა-ტჳჳარ-ე ლნტ. „ანთებს“, ა-ტჳჳარ-ჰლ-ი ბზ., ა-ტჳჳარ-ჰლ-ი ბქ., ა-ტჳჳარ-ჰლ-ი ლშხ., ა-ტჳჳარ-ალ-ი ლნტ. „ანთებს (ბერს ან მრავალჯონს), ლუ-ტჳჳარ

ბქ., ლნტ., ლუ-ტუარ ლშხ. „ანთებული“, მუ-ტუარ ზს., ლნტ, მუ-ტუარ ლშხ. „მნათი, სანთელი“

ქართ. ტრ-, ტრ-ი-ობა-ა „აღზნება“, ს-ტრ-ი-ი || ს-ტრ-ი-ი „ტრი-ობის მქნელი (საბა)“.

ზან. (მეგრ.) ტურ-, ტურ-აფა „შენთება“, ეთო-ტურ-აფ-ილი || ე-ტურ-აფ-ილი „შენთებული, აღზნებელი“, მითო-ტურ-აფა „შეგზნება (ცეცხლის)“, ქინთუ-ტურ-ე „შეუნთე, შეუცაცხანე“

სვან. ტუარ- ზან. ტურ- ფუძეთა შედარებითი ანალიზი გვიჩვენებს, რომ ტრ- ძირი ქართულშიც ისტორიულად გახმოვანებული იყო. სავარაუდო *ტუარ- ქართულში არ ჩანს.

ს.-ქართვ. *ტუარ- „ანთება; შენთება“ → ქართ. ტრ- ← *ტუარ- ზან. ტურ- სვან. ტუარ- → || ტურ- || ტუარ-.

სვან. ტუერ-დ ბზ., ლშხ., ტურ-ამ-დ ბქ., ტურ-ამ-დ ლშხ., ტუარ-დ ლნტ. ლიგნე „დაპტერევა, ნამსხვრევებად ქცევა“, შდრ. სვან. ტუის „მტვერი“.

ქართ. მ-ტვერ- || მ-ტვრ-, მ-ტვრ-ევ-ა, ა-მ-ტვრ-ევ-ს, მ-ტვერი.

ზან. მ-ტვერ-ი ← *მ-ტვარ-ი „მტვერი“

ზანურ შესატყვისად მოხმობილი მ-ტვერ- ქართულთან ადაპტირებული ფუძეა, რომელმაც გამოდევნა საკუთრივ ზანური *(მ-)ტვარ- არქეტიპი, შდრ. მეგრ. ზმნური ფუძე რტუმ-ოლი „მტვრევა“.

ქართულში დაკარგულია ამოსავალი ზმნური ტვერ-; არსებული მ-ტვერ-ი/მ-ტვერ- ნაზმნარი სახელია. ამას კარგად აჩვენებს სვანურის არქაული ტუერ- ფორმა.

ს.-ქართვ. *ტუერ-, „მტვრევა“, *მ-ტუერ- „მტვერი“ → ქართ. *ტუერ-, მ-ტვერ-, მ-ტვერ-ი ზან. მ-ტვერ-ი (-*მ-ტვარი), რტუმ-ოლი ← *მ-ტვარ-ოლი სვან. ტუერ- → || ტურ- || ტუარ-.

სვან. ტუაბ- || ტუაბ- || ტუბ-, ა-ტუბ-ე (ო-ხუ-ტუაბ) ზს., ა-ტუბ-ი (ო-ხ-ტუაბ) ლშხ., ა-ტუაბ-ე/ი ლნტ. „წუავს“, ლი-ტუბ-ე ზს., ლი-ტუბ-ი ლშხ., ლი-ტუაბ-ი ლნტ. „შეწვა“, ლგ-ტუაბ ზს., ლნტ., ლგ-ტუაბ ლშხ. „შემწვარი“, მგ-ტუაბ ზს., ლნტ., მგ-ტუაბ ლშხ. „შემწვარი“, მგ-ტუაბ-ე ლნტ. „შემწველი“

ქართ. ტუ-ინ-, ტუ-ინ-ებ-ა „ცეცხლის გზნება, ნთება (საბა)“, მო-ტუ-ინ-არ-ე „ანთებულებით (საბა)“

ზან. —

„წვა“ — „დანთება“ სემანტიკური მიმართება ადვილი ასახსნელია.

ფორმალური თვალსაზრისით ყურადღებას იქცევს -აბ → || -აბ თემის ნიშნის პოვნიერება სვანურში (იხ. § 39). -ებ-იანი ფუძე ქართულშიც

შეიძლება მოვიძიოთ — ტყუერბ-ი (-*ტყ-ჭ-ებ-რ-ი) „დიდი ცეცხლი აგზებულნი ფრიად (საბა)“

ს.-ქართვ. *ტყ- || *ტყ-(ებ-) „დანთება, ცეცხლი; ცეცხლზე შეწვა“ — ქართ. ტყ-ინ-, ტყ-ჭ-ერ-ბ-ი ო *ტყ-ჭ-ებ-რ-ი სვან. ტყ-აბ- || ტყ-აბ- — *ტყ-ებ-.

ქართ. (იმერ.) ტყვებერა „ლაცე კვერცხი“
ზან. (მეგრ.) ტყვაპა-ია „ლაცე კვერცხი“.
სვან. —.

მეგრულში რ დაკარგულია ტყვაპა-ია — *ტყვაპარ-ია. ფუძის სიმბოლიკური (ბგერწერითი) აგებულების მიუხედავად ბგერათშესატყვისობა ქართ. ე ზან. ა დატულია.

ს.-ქართვ. *ტყუემ-(ერ-) „ლაცე კვერცხი“ — ქართ. ტყვებ-ერა
ზან. ტყვაპ-ა-ია — *ტყვაპ-არ-ია.

სვან. ტყლიბ ზს., ლნტ., ტყლიბ ლშბ. „ელენთა“.

ქართ. ტყირბ-ი || ტყირბ-ი.

ზან. (მეგრ.) ტყილ-ი „ტყირბი, ელენთა“.

ზანურ-სვანურში ლ მეორეული ფორმაციისაა. მეგრული უფრო შორსაა წასული; აქ ბოლოკიდური ბ დაკარგულია, რაც ჩვეულებრივია მხოლოდ რ-სთან მეზობლობაში (მდრ. ქართ. რბოლა ზან. რულა — რბულა...) — მეგრ. ტყილ-ი — *ტყირ-ი — *ტყვირბ-ი.

ს.-ქართვ. *ტყირბ- „ტყირბი, ელენთა“ — ქართ. ტყირბ-ი || ტყირბ-ი ზან. ტყილ-ი (-*ტყვირბ-ი) სვან. ტყლიბ || ტყლიბ (-*ტყვირბ).

ს.-ქართვ. ტყირბ- ფუძეს შესატყვისები ეძებნება ივბრიულ-კავკასიურ ენებში, მდრ.: ნახ. დმეჯე „ღვიძლი“; ანდ. რეტაილ'ი — *დეტაილ'ი, დარგ. დულეკ, ლაკ. თაილიკ, არჩიბ. დილიკ, ხინალ. დალად „ღვიძლი“...

სვან. ტყჟალ ბზ., ლშბ. ტყჟაღ ლნტ. „ლაფი, შლამი“

ქართ. „ტლაპ-ო“.

ზან. ტყოლ-, ო-ნტყოლ-ეში — || ო-ლონტყო-ეში „ტლაპო“, მო-ნტყოლ-ირ-ი „ლაფში ამოვლებული“.

თუ დამტკიცდება, რომ ყ ან ქართულშია დაკარგული, ან გაჩენილია ზანურ-სვანურში, მაშინ აღწერილ ძირთა სტრუქტურა და სემანტიკა იძლევა მათი დაკავშირებით შესაძლებლობას, შდრ. ტალახ- —*ტყალა (?).

ს.-ქართვ. *ტყშალ- „ტლაპო, ლაფი“ — ქართ. ტლ-აპ-ო ზან. ნტყოლ- — || ლონტე- სვან. ტყშალ — || ტყშნლ.

სვან. ტყშესგ- || ტყშნსგ- || ტყშნსკ-, ხე-ტყშესგ-ენ-ი (ეს-ტყშესგ-ენ-ი) ბზ., ხე-ტყშესგ-ენ-ი „ნაპერწყალი უფარდება“, ამ-ტყშნსგ — || ან-ტყშნსგ ზს., ან-ტყშასგ ლშხ., ამ-ტყშნსკ — || ან-ტყშნსკ ლნტ. „ვარსკვლავი“, ქს. „ნაპერწყალი“, მუ-ტყშნსგ ზს., მუ-ტყშასგ ლშხ., მუ-ტყშნსკ ლნტ. „ნაპერწყალი, ვარსკვლავი“

ქართ. ტყვც-, ტყვც-იალ-ი.

ზან. (მეგრ.) ტყვაც-, ტყვაცი- ჰეჰა“, „ელვა“, გო-ტყვაც-უ „იელვა“, ქან. ტკოჩ- „სროლა“

ზანურში ფუძე გასისინებულია ტყვაც- —*ტყვაჩ- (შდრ. ქან. ტკოჩ-). მნიშვნელოვანია შესატყვისობა ქართ. ც ზან. ჩ — ც სვან. ხგ/სკ — ცქ (იხ. § 28).

ბუნებრივად გვეჩვენება სემანტიკური შეფარდება ნ ა ბ ე რ წ კ ა ლ ი - (ე ლ ვ ა) ვ ა რ ს კ ე ლ ა ვ ი .

ს.-ქართვ. *ტყშიც-/ტყოც- „ელვა, ნათება, ნაპერწყალი“ — ქართ. ტყვც- (—*ტყვაც-) ზან. ტყვაც-, ტკოჩ- —*ტყოჩ- სვან. ტყშესგ || ტყშნსგ || ტყშნსკ- — ტყშნცქ-

სვან. ტყშეფ- || ტყშნფ- || ტყშფ-, ხე-ტყშეფ-ენ-ი (აბ-ტყშნფ) ზს., ლშხ., ხე-ტყშეფ-ენ-ი ლნტ. „სძერება (ტყავი, კანი...), მე-ტყშეფე „ატყავებელი“.

ქართ. ტყავ-, ტყავი-, ტყავ-ება-, გადა-ე-ტყავ-ება-, ა-ტყავ-ება-ს.

ზან. ტყებ-/ტყაბ-, ტყებ-ი || ტყებ-ი „ტყავი“, ტყაბ-არ-უა „ატყავება“, გინა-ტყაბ-არ-უ(ნ) „გადაეტყავება“, გურ. (— ზან.) ტყობ-ერ-ა.

სვანურში სახელური ფუძე გვაკლია. აგებულებით სვანური ხე-ტყშეფ-ენ-ი უდრის ქართულ „გადა-ე-ტყავ-ება-ს“.

სვან. -ეფ (— -ებ) არამხოლოდ ფუნქციურად შეესაბამება ქართულ -ება-ს (იხ. § 39-40). სვანურში -ეფ გამოსაყოფია; ძირად გვჩვენება ტყშ-, რომელიც რედუცირებული შესატყვისია ქართული ტყავისა — ტყშ- —*ტყა-აშ-.

ს.-ქართვ. *ტყა-აშ- „ტყავი, ტყავება“ — ქართ. ტყავი-, ტყავ- ზან. ტყებ- || ტყაბ-, ტყაბ-არ- — ტყობ-არ- სვან. ტყშეფ- — || ტყშნფ- — || ტყშ-ფ- (—*ტყა-აშ-ებ-).

სვან. ტყუიფ- || ტყუიფ- || ტყუიფ-, ხა-ტყუიფ-ი (ლო-ხა-ტყუიფ)
ზს., ხა-ტყუიფი (ლო-ხ-ტყუიფ) ლშხ., ხა-ტყუიფ-ი (ლა-ხა-ტყუიფ)
ლნტ. „სცემს; არტყამს (მთარახს...)“

ქართ. ტყებ-, ტყება „თავს ცემა (საბა)“, „ტირილი, გოდება“, ძვ.
ქართ. ტყებ-ღეს.

ზან. —.

-ფუ (— ებ) სვანურში აქაც გამოჩნდება ქართული -ებ-ის შესა-
ტყვისად. მთლად ნათელი არ არის ზუსტად კვალიფიკაცია სვანურში — ფო-
ნეტიკურად განვითარდა, თუ ქართულმა დაკარგა. ამის ფონეტიკური სა-
ფუძველი არსებობდა ძირში ბ-ს პოვნიერების სახით — ტყუებ- —
ტყებ-. საკითხი დამატებით შესწავლას მოითხოვს; გამოსავლენია ზანური
ეკვივალენტიც, შლრ. ტ(ყ)ვაფ-აფ-ი „თავში ცემა“.

სვანურში ფუძის აბლაუტი ჩვეულებრივია — ტყუიფ- → || ტყუიფ —
ტყუიფ-, ქართულში ე — ი არ არის შენიშნული.

ს.-ქართვ. *ტყ(უ)ებ- „ცემა, ტირილი“ → ქართ. ტყებ- ზან.

ტ(ყ)ვაფ- სვან. ტყუიფ- → || ტყუიფ- — || ტყუიფ- || ტყუიფ-.

სვან. ტყარსგ-ნ-, ტყარსგ-ნ-ა ბზ., ტყარსგ-ნ-ა ბქ. „ტყაცუნა“

ქართ. ტყარც-ი-ალ-ი/ა, ტყარც-ან-ი, ტყარც-უნ-ა.

ზან. ტყარჩ-ალ-ი „სისქისი, კაკანი“, ტყარჩ-აფ-ი „ტყაცანი“

ტყ-/ტყ მონაცვლეობას ალბათ ამ ფუძის ბგერწერითი ხასიათი გან-
საზღვრავს, თუმცა ტყ/ტყ სპორადულად ამის გარეშეც იჩენს თავს —
ტყბილ-ი || ტყბილ-ი.

ქართ. ც ზან. ჩ სვან. სგ (— ცქ) ბგერათფარდობამ აქაც იჩინა
თავი (იხ. § 28).

ს.-ქართვ. *ტყარც-ან- „ტყაცანი“ → ქართ. ტყარც-ან- || ტყარც-უნ-,

ტყარც-ი-ალ-ი/ი ზან. ტყარჩ- || ტყარ- სვან. ტყარსგ-ნ- — *ტყარცქ-ან-.

სვან ტენ- || ტინ-, ალ-ტენ-ე (ოთ-ღგ-ტინ) „ჰყლეტს“

ქართ. ტენ-, ტენ-ი-ს, გა-ტენ-ილი, შე-ტენ-ილი, და-ტენ-ა, ტენ-
ებ-ა „ჭრა (საბა)“.

ზან. ტვენ-, ტვენ-ჟა „ტენა“, გო-ტვენ-ილი-ი „გატენილი“.

სემანტიკურ-ფორმალური იგივეობა ალვილი შესამჩნევია. სვან. ალ-
სხეაგანაც დასტურდება — ალ-ფარ-ი „ფარავს“ ქართ. ფარ-, ფარ-ი...

ს.-ქართვ. *ტენ- „ტენა, ჰყლეტა“ → ქართ. ტენ- ზან. ტვენ-

სვან. ტენ- || ტინ-.

სვან. -ჴ (- -ო) „დერიაც. სუფ.“

ქართ. -ო „დერიაც. სუფ.“

ზან. -ო → || -ჴ „დერიაც. სუფ.“

მუღ-ჴ მუღ-ო მუღ-ჴ, ფერ-ჴ → || ფარ-ჴ ფერ-ო, სღუგ-ჴ

მუღ-ო, ბალ- ← ბალ-ჴ ბელ-ო ბალ-ჴ, წებ-ო კაბ-ჴ || კაბ-ო...

ს.-ქართვ. *-ო „სადერიაციო სუფიქსი“ → ქართ. -ო ზან. -ო → ||

-ჴ სვან. -ჴ (-*ო).

სვან. ჴედან → || ჴედელ „ძლიეს“

ქართ. ოღნ-ავ-, ოღნ-ავ-ი.

ზან. (მეგრ.), ონდ-ე || ონდ-ე-თ „ძლიეს.“

ამ სიტყვის ამოსავალი სახე ყველაზე უკეთ ქართულს დაუცავს —

სვან. ჴედელ || ← ჴედან ←*ოღნ, ზან. ონდ- ←*ოღნ-.

ზანურში დნ — ნდ გამოწვეულია თანზომიერთა სინტაგმატიკაში მკაცრად გატარებული წესით — კონსონანტი + სონანტი აკრძალულია და სუბერირდება სხვადასხვა მიმართულებით: სონანტის გადასმით (C + S → SC), ან ხმოვნის ჩასმით C+S → CVS (შდრ. ქართ. მშობელძაღლი-ი → მეგრ. შობელძადილი-...).

ზემოაღწერილ ფუძეთა ისტორიული კავშირი ქართ. ოღ-ენ ლექსე-მასთან შესაძლოდ მიგვაჩნია.

ს.-ქართვ. *ოღნ- (ოღ-ენ?) „ოღნავ, ძლიეს“ → ქართ. ოღნ-ავ-ი, ოღნ-ავ-, ზან. ონდ-ე-(თ) (-*ოღნ-ე-(თ)) სვან. ჴედელ || ჴედან (-*ოღნ-).

სვან. ჴ-ელ-, ი-ჴელ-იელ ბზ., ლშხ., ი-ჴელ-იელ ლნტ. „წივის“

ქართ. წივ-, წივ-ი-ს, წივ-ილ-ი.

ზან. (მეგრ.) ჴვ-, გვ-ჴვ-ი-ან-ს „წივის“, ჴვ-ი-ავ-ი „წივილი“

სვანურსა და მეგრულში ფუძე რედუცირებულია: ჴ-ელ- ←*ჴიჴ-ელ-, ჴვ- ←*ჴივ-; სვანურში ი-ს რედუქციამ საკომპენსაციოდ მომდევნო ხმოვნის (ე) დაგრძელება გამოიწვია (შდრ. სვან. ყჴ-ილ- ←*ყჴი-ილ- ქართ. ყივ-ილ-ი...).

სვანურში ჟ-ს წინა პოზიციაში ისტორიული ჰ — ქართული წ-ს შესატყვისი — ჯერ ჰ-ში გადასულა, ხოლო შემდგომ სულაც დაიკარგა (შდრ. ქართ. წვერი სვან. ჟერ-ე — ჰჟერ-ე — *ჰჟერ-ე... ვ. თოფურია).

ს.-ქართვ. *წიჟ- „წივილი“ — ქართ. წიგ- ზან. ჰგ-ი სვ. ჟ-ელ- || ჟ-ელ-

სვან. ჟერ ზს., ლნტ., ჟორ (-ჟერ) ლშხ. „მიწა, თიხა“
ქართ. წვირ-ე „ნეხვი, ქუჭყი, ნაკელი“.

ზან. (მეგრ.) წვერ-ე „ნეხვი“

მეგრული წვერ-ე ქართულთან ადაპტირებული ფუძეა — წვერ-ე
— *ჰვერ-ე.

რაგორც ეტყობა, მეგრ. *ჰვერ-ე ტიპის ფუძე სვანურშიც დასტურდებოდა. ბოლოკიდური -ე აქ დაკარგულია, მას შემდეგ, რაც ასიმილირებულ იქნა ძირისეული ი — *ჰჟირ-ე — *ჰჟირ-ე — *ჟერ-ე — ჟერ-.

მინაარსობრივი მიმართება ჰუჭყი — მიწა ადვილი ასახსნელია. მნიშვნელობის გადაწევა ქართულ-ზანურშია მომზდარი. რასაც ქართულში მიწა შეთვისებული სიტყვის გაბატონებამ შეუწყო ხელი, ხოლო მეგრულში დიხა-მ გაითარტოვა სემანტიკური ველი. მიწა — წვირე მიმართებისათვის შდრ. ქართ. მიწა — მეგრ. მინწა „წვირე, ნაკელი“

და რომ მიწის მნიშვნელობა ამ სიტყვისთვის ძირითადია, ამაში მონათესავე იბერიულ-კავკასიურ ენათა ჩვენებაც გვარწმუნებს, სადაც გენეტურად საერთო ძირებს ვადასტურებთ, შდრ.: აფხ. ა-რწუგ-ა, ადიღ. ა-ჰუგ-რ „მიწა“; წახ. ჰიდე — ჰირე, ხინ. ინჩე — ჰინე, ლეზგ. ჩილ — ჰილ, თაბ. ჩილ — ჰირე, აღ. ჩილ — ჰირე, რუთ. ჩილ — ჰირე „მიწა“, ლიდ. ჰედო, ხვარშ. ჰიდა...

ს.-ქართვ. *წჟირ-ე „მიწა, ტალახი“ — ქართ. წვირ-ე ზან. წვერ-ე (-*ჰვერ-ე) სვან. ჟერ- — || ჟორ (-*ჰჟირ-ე).

სვან. ჟიდ ზს., ლშხ. „დეღამა, ცვარი, წვეთი“.

ქართ. წვეთ-, წვეთ-ი.

ზან. ჰგ-ათ- — || წგ-ათ-, ჰგ-ეთ-ი || ჰგ-ათ-ი, წგ-ათ-ან-ხ || ჰგ-ათ-ან-ს „მოწვეთავს“.

სვან. ჟიდ სტრუქტურულად ქართ.-ზან. წჟეთ- || ჰჟეთ- ფორმებთან ამქვეყნებს სიახლოვეს. ჟიდ ნააბლაუტარია — ჟიდ — *ჟედ — *ჰჟედ — *ჟედ, შდრ. ლაშხური ჟედ „id“ ალომორფი.

სვანურში ფუძის აუსლაუტი უძველეს ვითარებას გვიჩვენებს; ე. ი. ქართ. წვეთ- — *წუედ-.

ს. ქართვ. *წუედ- „წეთი, ცვარი, წვეთება“ — ქართ. წვეთ- ზან. ჭვათ- — || ჭვეთ-წვათ- სვან. ჭიდ || უედ (-*ჭუედ).

ს. ქართვ. *წუედ არქტიპი გენეტურად საერთოა სხვა იბერიულ-კავკასიურ ენათა მონაცემებთან — შდრ.: ხუნდ. წად, ახვან. წარი — წადი, ანდ. წა — წად, ბოთლ., ჭამ., ბავვ., კარ. წაამ — *წარ — *წად „წვიმა“

სვან. «ჭინ-», მა-ჭინ ზს., ლშხ., მპ-ჭინ ლნტ. „მაენე“; ნგნ-ირ ზს., ლშხ., ნგნ-ირ ლნტ. „ელენთა“

ქართ. ვნ-, მა-ვნ-ე, ვნ-ებ-ა, ვნ-ებ-ს.

ზან. (მეგრ.) ნ-, ო-ნ-უ „ვენებს“, გ-ე-ნ-უ „გავნო“, ნ-ე „მაჰარი; ნალვე-ლი, ღვარძლი“

სვანურის განმოვანებული ფუძეები ჭინ-, ნგნ- — ჭინ- (შდრ. ქართ. გავე : სვან. ნჳკ „ვაკე“, ვიდრ-ი ნადრა...) უძველეს, ურედლექციო ვითარებას წარმოაჩენს და ემთხვევა საერთოქართველურ მდგომარეობას: ზანურში ძირი გამარტივებულია — ნ- — *ვნ-, ნ-ე — *ვნ-ე. სემანტიკურად ქართულის ვნება (შდრ. ვნებათა დელვა) სემანტიკიდან ადვილად გამოიყვანება მეგრულის როგორც მაჰარი, ისე ნალველი, ღვარძლი სემები: მაჰარი — ვნების აღმძვრელი, ვნებიანი; ნალველი, ღვარძლი — მავნე. ამ უკანასკნელის შემდგომ ევოლუციად გვევლინება სვანური ელენთა (— ნალვე-ლი).

ვნების აღმნიშვნელი საერთოქართველური *ჭინ- ძირის ღერი-ვატია ს. ქართვ. *ჭინ-ო „ღვინო“ (→ ქართ. ღვინ-ო, ზან. ღვინ-ი → || ღინ-ი, სვან. ღუინ-ელ). აქ განსაკუთრებული ყურადღება უნდა გამახვილდეს ღვინოზე, როგორც ვნების აღმძვრელ გამაბრუებელ საშუალებაზე, შდრ. მეგრ. ნ-ე — *ვნ-ე „მაჰარი“ საერთოქართველურ *ჭინ-ო „ღვინო“ ლექსემას ვერ დავაცილებთ საერთოქართველურ *ჭინ-აჭ- „ვენახი“ უძველეს კომპოზიტს (შდრ.: ქართ. ვენ-აჭი — *ვინ-აჭი, ზან. ბინ-ეხი — *ვინ-ოხ-ი, სვან. უენ-ჳკ — *ჭინ-ჳკ). კომპოზიტის პირველი კომპონენტი, რა თქმა უნდა, იგივე *ჭინ- არის, რომელიც *ჭინ-ო „ღვინო“ სიტყვაშია, ხოლო აჭ- იგივე ფუძეა, რაც: ხუნდ. ახ, ბოთლ., ღოდ. ახი, ახვან. აჭი, ანდ. ოხი., ლაკ. აჭ, დარგ. ანჭ „ბალი“... შდრ. თანამედროვე ახ-ო — აჭ-ო (არნ. ჩიქობავა). ე. ი. კომპოზიტი *ჭინ-აჭ-ეტიმოლოგიით ღვინის ბაღს აღნიშნავდა, რაც რეალობასთან ახლოა.

ენებისა და ღვინის სემანტიკათა გადმოცემა საერთო ძირის სიტყვებით დამახასიათებელია სხვა მონათესავე იბერიულ-კავკასიური ენებისათვისაც, შდრ.: ბაბ. ვენ „ღვინო“, ჩან. უნ — *ჟინ, ინგ. უ(ნ) — *ჟინ „დააუადება, ინფექცია“, ვინახ. უნ-ხო „ავადმყოფი“ — ს.ნახ. *ჟინ- „ვენება, ღვინო“: ს.-ქართვ. *ჟინ- „id“, შდრ. აფხაზ.: ა-ჟგ — ა-ჟგნგ „ღვინო“ და ა-ჟანგ-ზა „ელენთა“ (აფხაზური -ზ(ა) — ა-ზ(ა) „ნაღველი“).

ზემოთწარმოდგენილი ეტიმოლოგია ღვინისა და ვენახის თაობაზე გამორიცხავს ადრე გამოთქმულ მოსაზრებას იმის შესახებ, რომ ეს ლექსემები ნასესხებია ქართველურში ინდოევროპული ენებიდან (თ. გამყრელიძე, ვიაჩ. ივანოვი). მოულოდნელიც კი იყო ხალხს, რომელმაც ხუთასზე მეტი ყურძნის ჯიში გამოიყვანა, ინდოევროპელებისგან შეეთვისებინა ღვინისა და ვენახის სახელწოდებები.

ს.-ქართვ. *ჟინ-/ჟნ- „ვენება, თრობა/გაბრუება; მაქარი, ღვინო, ნაღველი, ღვარძლი“ → ქართ. ვნ-, მა-ვნ-ე, ღვინ-ო — *ვინ-ო, ვენ-ა-კი — *ვინ-აკი ზან. ნ- — *ვნ-, ნ-ე — *ვნ-ე, ღ(ვ)ინ-ი — *ვინ-ი, ბინ-უბ-ი — *ვინ-ობ-ი სვან. მა-ჟინ || მა-ჟინ, ნგნ-ირ || ნგნ-ირ — *ჟინ-, ღჟინ-ელ — *ჟინ-ელ, ჟენ-ჰვ — *ჟინ-ჰვ.

სვან. ჟიშჟუ ზს., ლნტ., ჟიშჟ ლხმ. უშჟუ ლშხ. „პირი, სახე“
ქართ. წუწყ-, წუწყ-ი, წუწყ-ნ-ი-ს „ბაგით ამოწოვნა (საბა)“
ზან. —

ქართულში დაკარგულია სახელური ფუძე *წუწყ-ი, რომელსაც ბაგის მნიშვნელობა უნდა ჰქონოდა. ამას საბაზს მიერ მოხმობილი წუწყ-ნ- „ბაგით წოვნა“ ადასტურებს. სემანტიკური ფარლობა ბაგე — სახე — პირი ბუნებრივია.

შეიძლება გვეფიქრა სვან. ჟიშჟ ძირის კავშირზე ქართ. ჰოჰ-თან (იხ. ქეგლ-ი), მაგრამ ჰოჰ- წოვა-თუშურიდან შეეთვისებულად მივიჩნიეთ (შდრ. ბაბ. ჰოჰ „პირი; ხეობა“, ინგ. ჰოჰ ჩან. ჰუოჰ || ჯ).

ქართული *წუწყ-ის შესატყვისი სვანური ჟიშჟ შეპირისპირება ეფუძნება შემდეგ ქართველურ კორესპონდენციებს. ქართ. წ სვან. ჰ — ღ, ქართ. წყ სვან. ჰკ — შკ (იხ. აქვე, § 31). ე. ი. სვან. ჟიშჟუ || უშჟუ || ჟიშჟ — უშჟ — *ჰუშჟ — *ჰუჰჟ- (შდრ. ქართ. ჰედ-: სვან. შკად-).

ს.-ქართვ. *წუწყ- „ბაგე, პირი“ → ქართ. წუწყ-ი, წუწყ-ნ-: სვან. უშჟუ || ჟიშჟუ || ჟიშჟ — *ჰუჰჟ-

ს.-ქართვ. *წუწყ- ძირის მონათესავე ძირებია: აღიდ. ჰოწ „პირის ღრუ“, აფხ. ა-ჰა „პირი“; ბაბ. ჰოჰ, ინგ. ჰოჰ, ჩან. ჰუოჰ „სახე, პირი“...

სვან. ჟიჭ ზს., ქს. „გველი, ძლოკვი“

ქართ. „ომ-ი“ „გველი“, ომ-ინ-ი (ტოპ.), ომ-ელ-ი „ად. საკ. გვარი“ ზან. —

საკუთრივ ქართულში ომ-ი ლექსემა „გველის“ მნიშვნელობით არ იხმარება, დაკარგულია. მაგრამ ქართულში დაკარგული სიტყვა სომხურს აღრევე შეუთვისებია და ომ — || ოც „გველი“ სახით შემოუნახავს.

ქართ. ომ- სვან. ჟიჭ შეპირისპირება გამორიცხავს აღრე გამო-თქმულ მოსაზრებას სვანური ჟიჭ-ის კავშირის შესახებ ქართ. გველ-ზან. გვერ- სიტყვებთან.

ს.-ქართვ. *ომ- „გველი“ → ქართ. ომ-ი, ომ-ელ-ი, ომ-ინ-ი (შდრ. გველეთი (ტოპ.)) სვან. ჟიჭ — *უჭ — *ოჭ.

სვან. ჟოსპრ ზს., ლნტ., ჟოსპარ ლშბ. „ჩოხა“

ქართ. ასალ-ი „ცხენის ზურგზე გადასაფარებელი ქსოვილი“, გურ. ასალა- „ქეჩა კენის ქვეშ დასაფენი“.

ზან. (შეგრ.) ოსარე „პერანგი“; „ურმის ნაწილი“.

მეგრულ ოსარე-ში აღრე ქართული სერ-ი „ღამე“ ფუძის შესატყვისი კანონზომიერ ხარ- ფუძეს ზედავდნენ (თ. გამყრელიძე, გ. მაჭავარიანი). რაც არ არის მართებული. ზანური ოსარე კანონზომიერად ასახავს საერთოქართველურ *ა-სალ-ა ფუძეს, ოღონდ თანამედროვე ოსარე უძველესი *ოსორა-(დ) ფორმისაგან (ქართ. ა ზან. ო, ქართ. ლ ზან. რ) მომდინარეობს. შუა საფეხურად აღდგება *ოსარა-(დ), სადაც ინლაუტური ო ა-ში მომდევნო -ა სუფიქსის ზეგავლენით გადავიდა. აუსლაუტური ე ზანურში ა-დ თანმიმდევრობის გვიანდელ რეალიზაციას წარმოადგენს (ტომა-რა-დ → მეგრ. ტომარე... ვ. თოფურია).

საყურადღებოა, რომ მეგრულ ოსარე-ს ქართულისმიერი სემანტიკაც ახასიათებს, რაზეც სამართლიანად მიუთითებდა ი. ყიფშიძე (იხ. ლექსიკონი, ზენწარ-ი, ოსარე).

ს.-ქართვ. *ა-სალ-ა „ქეჩა, ჩოხა, პერანგი“ → ქართ. ასალა → || ასალ-ი ზან. ოსარე — *ოსარა-(დ) — *ოსორა-(დ) სვან. ჟოსპრ || ჟოსპარ — *(ჟ)ასალ (ჟ ფონეტიკური დანართია, შდრ. ობოლ-: ჟობელ, ოსტატ-: ჟოსტატ...).

ს.-ქართვ. *ა-სალ-ა (resp. ზან. ოსარე, სვან. ჟოსპარ) დაკავშირებულა ადიღურ საძა „პერანგი, ახალუხი“, უბიხურ აშე „პერანგი“ ფუძეებთან (გ. როგავა). აქვე შემოსატანია: ჩაჩნ. მსა(ნ), ინგ. ოასა — ოასა(ნ), ბაცბ. ახრ (მრ. ახერჩ) „თასმა, ქამარი“...

სვან. ჟშხ- || უშხ- || უშხ-, ხა-უშხ-ე (ათ-უშხ-ე) ბზ., ხა-უშხ-ე (ახ-უშხ-ე) ბქ., ხა-უშხ-ი (ათ-უშხ-ე) ლშხ., ხა-ჟშხ-ი (ათა-ჟიშხ) ლნტ. „ამხელს, ამელაენებს, გასცემს (მას, მას)“; ა-უშხ-ე ბზ., ა-უშხ-ე ბქ., ა-ჟშხ-ი (ად-უშხ-ე) ქს. „ამხელს, ამელაენებს“.

ქართ. უწყ-, უწყ-ი-ს, ა-უწყ-ებ-ს, უწყ-ებ-ა, ი-უწყ-ე, ნა-უწყ-ებ-ი.
ზან. ორწყ- || ოწყ- „ხედვა, ყურება“

შეპირისპირების სემანტიკური მხარე ექვეს არ იწვევს. ცნობილია ასევე ზანურ-ქართულ ფუძეთა საერთო წარმომავლობაც (დ. მაჭავარიანი).

სვანურში უშხ- ფორმის პოენიერება ქართული უწყ-ის შესატყვი-სად აიხსნება როგორც ჰუ → შუ → შხ ფონეტიკური პროცესის შედეგი; შდრ. ქართ. ნერწყუ- სვან. ნაწყუ → || ნაშხუ, სადაც შუ → || შხ სუბ-სტიტუცია რეალური ენობრივი ფაქტია.

ამდენად, სვანური უშხ- მიღებულია *უჰუ- არქეტიპისაგან უჰუ- სა-ფეხურის განვლით — ქართ. უწყ- სვან. *უჰუ- → *უჰუ- → უშხ-; ხოლო ზანური ფორმები *ო(რ)ჰუ- უფრო ძველ საფეხურს ჰგულისხმობენ. აქ წყ → ჰუ → წყ მესამეული პროცესის შედეგად თანამედროვე ალო-მორფები განვითარდა (იხ. აქვე, § 23).

ს.ქართვ. *უწყ- „უწყება, შეტყობა, შეტყობინება, ხედვა“ — ქართ. უწყ- ზან. ო-რწყ- || ოწყ- (-*ო-(რ)ჰუ-): სვან. ჟ-შხ- || ჟ-შხ- || უ-შხ- (-*უ-ჰუ- -*უ-ჰუ-).

სვან. ჟჩ-, ი-ჟჩ-ი (ოთ-ი-ჟჩ) ზს., ლშხ., ლნტ. „იგერიებს“.

ქართ. ცავ-, ი-ცავ-ს, ცევ-, და-ი-ცევ, და-ცვა, მ-ცველი.

ზან. ჩუ- || ჩვ-, ჩუ-ალა „ცვა“, „დამალვა“, პი-ჩუ-ანი „პირცვა, მარხვა“, ტუ-ჩუ „ტყის მცველი“. ქან. ჩ-უ „უდარაჯა“, მა-ჩ-გ-ალ-ე „მცველი“, პი-ჩვ-ა „პირცვა, მარხვა“

სემანტიკური შენაცვლება მოგვარიება ~ დაცვა ~ და-მაღვა (შენახვა) ბუნებრივია.

ჟ-ს მეტათეზისის საფუძველი სვანურში არ ჩანს. მაგრამ პროცესი გავრცელებულია და შეიძლება ზუსტ ანალოგზეც მივუთითოთ, შდრ.:

ქართ. დაშავ-ებ-ა) — სვან. დაჟუ- || დჟჟუ- „გაფუქება, დაშავება“ (ქართ. ცავ- სვან. *ჩჟჟ- → ჟჩ-), ქართ. ძილ- სვან. *ჯიჟ- → *ჟჟჟ- → ჟჟ- „ძილი“.

ზანურში მხოლოდ რედუცირებული ფუძე გვაქვს ქართ. ცავ-/ცევ- ზან. ჩვ- — *ჩაჟ-.

ს.ქართვ. *ცეჟ- „დაცვა“ — ქართ. ცევ-/ცავ, მ-ცველი ზან. ჩვ-/ჩუ- (- ჩაჟ-) სვან. ჟჩ- — *ჩჟჟ- — *ჩაჟ-.

სვან. ფათქ ზს., ქს. „ორმო“.

ქართ. (იმერ.) ფათქ-ა ჰურქელი (წყლის)“.

ზან. (მეგრ.) ფოთქ-ი → || ფოთქე-ი „ორმო, საბუღარი თევზთა, ჩიბე, ღვილო“

ქართველური ფუძეებისთვის არსებითია ო რ მ ო ს, ა მ ო ღ რ მ ა - ვ ე ბ უ ლ ის გაგება. ამასვე ვარაუდობს იმერ. ფათქ-ა ჰურქელი“, რო-მელიც ა მ ო ღ რ მ ა ვ ე ბ უ ლ ქ უ რ ქ ე ლ ს აღნიშნავდა თავდაპირვე-ლად (გობ-ი/გუბ-ი/გუბე, ქვაბ-ი/ქვაბ-ი).

ს.ქართ. *ფათქ- ორმო, ამოღრმავებული“ → ქართ. ფათქ-ა

ზან. ფოთქ-ი → || ფოთქე-ი სვან. ფათქ.

სვან. ფათქ-უს „დამპალი ხე“.

ქართ. ფოთქ-ი „ხე მალ გამტეხი“ (საბა)“.

ზან. —

სვანურში —უს სუფიქსად გამოიყოფა (იხ. მომღვენო ლექსემა). ხო-ლო, რაც შეეხება ძირის გახმოვანებას (ფათქ- — ფოთქ-), აქ პროცესი შემდგენიერად წარიმართა: ფოთქ- → *ფუთქე- → *ფუთქე- → ფათქ-უს; ე → ვ — ა მომღვენო ჟ-ს ზეგავლენით (მ. ქალღანი).

მნიშვნელობის მხრივ სხვაობა ქართველურ ფუძეებს შორის მინიმალურია.

აქ განხილული ფუძეები შეიძლება საერთო იყოს „ხავსის“ აღმნიშ-ვენელ სიტყვასთან (იხ. მომღვენო მაგალითი).

სვან. ფანთქუის ბზ., ქს., ფუნთქუის ზს., ფანქუის || ფანქუს ლშ., ფანთქურ ზს., ქს. „ხავსი“

ქართ. (ჭავჭავ.) ფოთქ-ი „შემზარი კანი (ხახვის)“

ზან. (მეგრ.) ფუთქურ-ი, ჰან. ფუთქირ-ი → || ფუქირ-ი „ხავსი, ყვაილი“.

საყურადღებოა —უს/-ურ მონაცვლეობა ფუძის ბოლოში, რასაც მხო-ლოდ სვანურში აქვს ადგილი. ხომ არ არის ეს უჩვეულო მონაცვლეობა ქართ. რ სვან. შ შესატყვისობასთან კავშირში (მღრ. სვან. კჟიში ქართ. კვერ-ი, პუშ პურ-ი...) (?).

ს.ქართ. *ფოთქ- კანი, ხავსი“ → ქართ. ფოთქ-ი ზან. ფუთქ-ურ-ი || ფუთქ-ირ-ი სვან. ფანთქ-უის || ფუნთქ-უის || ფანთქ-ურ —*ფოთქ-ურ.

სვან. ფაჟ ბზ. „გოგნებული, ელდანაცემი, მისუსტებული“
ქართ. ფაზ-არ-ი „არს ჭვა ნავლელთა ანუ ღვიძლთა შინა შექმნილი (საბა)“.

ზან. ფიჟგ-ი „ფილტვი“, ფიჟგ-ალ-ი „მისუსტებული, ნაღვლიანი“, მო-ფიჟგ-ინ-აფ-ილ-ი „მოწყენილი, ავადმყოფური“.

მეგრ. ფიჟგ-ი მიღებულია ისტორიული *ფუჟ-ისაგან, რომელიც ზუსტი ეკვივალენტია ქართ. *ფაზ- (ფაზ-არ-ი) და სვან. ფაჟ ფუძეებისა (ქართ. ზ ზან. ჟ სვან. ჟ, ქართ. ა ზან. უ (-ო) (ფს გამო) სვან. ა).

ქართულში -არ სუფიქსურია (მდრ.: ჭაგ-არ-ი, ჭაგ-ი; წყ-არ-ო, წყ-ალ-ი, წყ-ურ-ვ-ილ-ი; გაწ-არ-ი; ყაფ-არ-ი (იხ. აქვე)...

ს.-ქართვ. *ფაზ- „ფილტვის, ღვიძლის ან ნაღველის მიერ გამოწვეული სისუსტე“ → ქართ. ფაზ-არ-ი ზან. ფიჟგ-, ფიჟგ-ი (-*ფუჟ-ი) სვან. ფაჟ.

სვან. ფარ-ფალ ბზ., ლხმ., ფარ-ფალ-ჲ ზს. „ცეცხლის ალი“

ქართ. ფერ-ფლ-ი, ფერ-ფლ-, ი-ფერ-ფლ-ებ-ა.

ზან. (მეგრ.) ფა-ფალი „ფერფლი“, ფა-ფალ-, დნ-ფა-ფალ-უ „დაი-ფერფლა, დაიწვა“, ქიგუ-ვა-ფა-ფალ-უ „დაეწვი, ფერფლად ვაქციე“, გე-ფა-ფალ-ური „დაფერფლილი“, ჭან. ფალ-ური „ცეცხლის ალი“.

რედუქციკაცია ფუძისა ქართველურ ენებში უძველია. ამოსავალი საერთოქართველური არქეტიპი *ფერ-ფერ- უნდა ყოფილიყო, რომლის რედუქციკებულ სახეობასაც ქართული ფერ-ფლ- წარმოგვიდგენს — ქართ. *ფერ-ფელ- ზან. *ფარ-ფალ- → ფა-ფალ- (მდრ. ქართ. ე ზან. ა).

ქართული ენის დასავლურ დიალექტებში მარტივი ფუძეებიც დას-ტურდება: იმერ. ფრ-აე-ელ-ი „ფერფლი“, ლეჩხ. ფერ-ილ-ი „ფერფლი“, რაც თავისთავად სვამს საკითხს ქართ. ფერ-ო „ნაცრისფერი“ სვან. ფარ-უ ზს., ფარ-უ ლხმ., ფარ- ლნტ. „ნაცრისფერი“ ფორმებთან მიმართების შესახებ.

სემანტიკური მიმართება ნ ა ც რ ი ს ფ ე რ ი ~ ფ ე რ ფ ლ ი ადვილად აიხსნება, როგორც დ ა ფ ე რ ფ ლ ი ლ ი ს (ნაცრის) შემდგომი ევოლუცია.

ს.-ქართვ. *ფერ- || *ფერ-ფერ- „ფერფლი, დაფერფლა, ფერფლის-ფერი“ → ქართ. ფერ-ფლ- ← ფერ-ფელ-, ფერ-ილ-ი, ფრ-აე-ელ-ი, ფერ-ო: ზან. ფა-ფალ- ←*ფარ-ფალ-, ფარ-ულ-ი სვან. ფარ-ფალ- ←*ფერ-ფელ-, ფარ-უ || ფარ- || ფარ-უ ←*ფერ-ო.

ქართ. ფარგა „თევზის სახეობა“

ზან. (მეგრ.) ფორონჯი, ქან. ფორეჯი-ი „ზუთხი“
სვან. —

ი. ყიფშიძე მეგრულ ფორონჯთან დაკავშირებით მიუთითებდა ქართულ ფოროჯ-ი სიტყვაზე (იხ. ლექსიკონი). თუ გავიზიარებთ ქართ. ფარგა- ზან. ფორონჯი ფუძეთა საერთო წარმომავლობას, ცხადია, ქართული ფოროჯი-ი ზანიზმად კვალიფიცირდება. ფოროჯ-ი საკმაოდ ძველ ნასესხობას წარმოადგენს; უფრო ადრინდელს ვიდრე ნ განვითარდებოდა მეგრულ-ქანურ ფორმაში. ნ-ს გარეშე იგი ფიქსირებული საბას ლექსიკონშიც — ფორეჯი-ი „ზუთხს ჰგავს (საბა)“.

სიტყვის აბსოლუტურ ბოლოში გ — ჯ პალატალიზაცია-აფრიკატიზაცია სახელობითის ი ფორმანტის ზეგავლენას მიეწერება და სპორადულად სხვა შემთხვევაშიც იჩენს თავს: ქართ. თარგ-ი — მეგრ. თანჯ-ი (სა-თანჯო მარგატელი = სა-თარგო მარგატელი)...

ქართ. ფარგა- ზან. ფოროჯ- მიმართება ქართულისთვის გახმოვანებულ ფარაგ- ფუძეს ეარაუდობს ისტორიულად, საიდანაც ფარგ- რედუცირებული სახეობა მივიღეთ -ა სუფიქსის დართვის შემდგომ ეტაპზე — ფარაგა-ა → ფარგა-ა.

ს.-ქართვ. *ფარ-აგ- „თევზი ზუთხისმაგვართა ჯგუფიდან“ — ქართ. ფარგა-ა (- ფარაგა-ა) ზან. ფორონჯი-ი || ფორეჯი-ი (-*ფოროჯი-ი).

ქართ. ფარტ-ენ-ა „მატყლის ფთილა (საბა)“, ფშ., მთიულ., გუდამაყრ. „მეორედ გადაჩეჩილი მატყლი დასართავ ქულად დამზადებული“, გურ., იმერ. ფანტ-ელ-ა „ფთილა, ფარტენა“.

ზან. (მეგრ.) ფუტ-ოლ-, ფუტ-ოლ-უ-ა „დართვა“, ვ-ფუტ-ოლ-უნ-ქ || ე-უ-ფუტ-ოლ-უ-ან-ქ „ვართავ“, ნა-ფუტ-ოლ-ა „ნართი“, ფუტ-ოლ-ირ-ი „დართული“

სვან. —

ქართულში ზმნური ფუძეები გვაკლია. ისტორიულად აქაც ფარტ-იპის ძირი უნდა გვქონოდა, რომელიც მეგრულში ფუტ- —*ფოტ-ფორმას შეისატყვისებს. ნ/რ ქართულში ფონეტიკური დანართი ჩანს: ფარტ- — ფანტ-ელ-ა/ფარტ-ენ-ა. გასარკვევია ქართ. ფანტ- „ფანტ-უ“ ფუძესთან მიმართება.

ს.-ქართვ. *ფარტ- „დართვა; ფთილა“ — ქართ. ფარტ-ენ-ა || ფანტ-ელ-ა ზან. ფუტ- —*ფოტ-.

სვან. ფატან ზს., ლნტ., ფატან ლშხ. „პერანგი“.

ქართ. ბადენ-ი „სამოსელი, მოსასხამი“.

ზან. (ქან.) ფოთ-ინ-ი „ფეხსაცმელი“.

ღ — ტ გლოტალიზაცია სვანურში ჩვეულებრივი მოვლენაა, შდრ. სვან. ფელტ || ფრლტ ზს. „ფერლობი“ ქართ. ფერდ-ი. სიტყვის თავში ს.-ქართვ. ბ დაყრუებულა, რაც ასევე ჩვეულებრივია სვანურში (იხ. აქვე ქართ. ბაყლ-ის, ბაყვ-ის, ბლიყ-ის სვანური შესატყვისები).

ქართ. ბად-ენ-ი შეიძლება უკავშირდებოდეს ბად-ე-ში გამოყოფილ ბად- ძირს (ნა-ბად-ი), ზან. ბოდ-ა — ბად-ე.

ს.-ქართვ. *ბად-ენ- „პერანგი, მოსასხამი“ — ქართ. ბად-ენ-ი ზან. ფოთ-ინ-ი — *ბოდ-ინ-ი სვან. ფატ-ან — || ფატ-ან (*ბად-ენ).

ს.-ქართვ. *ბად-(ბად-(ე), ბად-(ენ-ი), ნა-ბად-)ის შესატყვისებს ვადასტურებთ იბერიულ-კავკასიურ ენებში: ბაცბ. ბოდ „მახე“, ჩაჩნ. ბედ-ირ/ბედ-არ „ტანსაცმელი“, ინგ. ბმედ-არ; ახვებ. ბათან, ბაგვ. ბათ-ან-ბი (pluralia tantum), ბოთლ. ბართ-ა, ლოდ. ბართ-ან-ბე (pluralia tantum), რუთ. ბად-უ, წახ. ბად-ა „ტანსაცმელი, შარვალი“...

სვან. ფაქარ „ჩირქი; წყლული“

ქართ. ფაქლ-ი „კეთრის ავი ქერტლი (საბა)“, ძვ. ქართ. ფანქალ-ი „ქეცი“

ზან. —.

სვანურის სრულხმოვნობა ანგარიშგასაწევია ქართულისთვისაც — ფაქლ-ი — *ფაქალ-ი. ლ — რ ზანურისმაგვარი გადასვლა აქაც საცნაურია (იხ. § 6).

ეფიქრობთ, „ჩირქი, წყლული“ ~ „კეთრის ქერტლი“ საერთო რიგის სიტყვებია (შდრ. ფაქლ-ი „წყლულება“ (საბა), ძვ. ქართ. ფანქალ-ი).

ს.-ქართვ. *ფაქ-ალ- „წყლული, კეთრი“ — ქართ. ფაქ-ლ-ი || ფან-ქალ-ი სვან. ფაქ-არ (*ფაქ-ალ) (შდრ. ლეზგ. ბარხუნ, აღ. მარხუნ, ხინალ. ფარხუნ „მუწუკი“).

სვან. ფაშდუ- || ფაშდუ- || ფაშტუ-, ი-ფშუდ-იელ, ი-ფშუდ-მელ (ათუ-ფაშუდ-ი || მელ) ბზ., ი-ფშდ-ელ (ათუ-ფეშდ-ალ) ბქ., ი-ფშუდ-მელ (ლოხ-ფაშდუ-მელ) ლშხ., ი-ფაშტუ-იელ (ლახუ-ფაშტუ-იელ) „ტრაბანობს, იკეხნის“

ქართ. ფათ-ური, ა-ფათ-ურ-ებ-ს.

ზან. (მეგრ.) ფუთ-ორ-ი, უ-ფუთ-ორ-უნ-ს „ეფერება“, ფოთ-ი-ფოთ-უნ-ს „მოიხმობს“.

სავარაუდოა, რომ „ტ რ ა ბ ა ხ ი ს, კ ე ე ხ ნ ი ს“ ნიუანსი სვანურში „ფერების“ გაგებიდან განვითარდა — ფ ა თ უ რ ი — ფ ე რ ე ბ ა — ქ ე ბ ა, ტ რ ა ბ ა ხ ი.

ქართ. ფათ-ურ-ი ზან. ფუთ-ორ-ი რუს პოვნიერებას უკერს მხარს. კერძოდ, ზანურში რუ ძირისეულ ოს-ს შერწყვა — *ფოთუ-ორ-ი → ფუთ-ორ-ი, ხოლო ქართულში სუფიქსისას — *ფათუ-ორ-ი → ფათ-ურ-ი. ამ თვალსაზრისით სვანურის ვითარება უფრო ძველია.

მნიშვნელოვანია, ქართველურ ენათა შედარებითი ფონეტიკის თვალსაზრისით, შესატყვისობა ქართ. თ სვან. შდ.

ს.-ქართვ. *ფათუ- „ფერება, ქება, ტრაბახი“ → ქართ. ფათ-ურ-ი ზან. ფუთ-ორ-ი სვან. ფაშდუ- → || ფაშტუ || ფშუდ-.

სვან. ფაშგუ- || ფაშგუ- || ფაშკუ-; ხა-ფაშგუ-ე ბზ., ხა-ფაშგუ-ე ბქ., ხა-ფაშგუ-ე ლშხ., ხა-ფაშკუ-ე ლნტ. „ეფერება, ხელს უსვამს“.

ქართ. ფაჩ-უნ-ი.

ზან. (მეგრ.) ფურ-ონ-ი „ხელის წასმა (гладить)“, უ-ფურ-ონ-უნ-ს „ეფერება“

ქართულ-ზანურ ფუძეთა ერთიანობა შენიშნული ჰქონდათ ი. ყიფშიძეს, პ. კარაიას (იხ. ლექსიკონები). მეგრულში ქ დაკარგული ჩანს — ფურ-ონ-ი ← *ფურქ-ონ-ი (ქართ. ჩ ზან. ჩქ). ქართულ ფაჩ-უნ-ში ძირისეული რუს კვალი ჩანს — ფაჩ-უნ-ი ← *ფაჩუ-ინ-ი (შდრ. სვან. ფაშგუ-).

ს.-ქართვ. *ფაჩუ- „ფერება, ფათური“ → ქართ. ფაჩ-უნ-ი (← ფაჩუ-ინ-ი) ზან. ფურ-ონ-ი ← *ფორქვ-ინ-ი სვან. ფაშგუ- || ფაშგუ- || ფაშკუ- ← *ფაჩქუ-.

შეიძლება დაისვას ს.-ქართვ. *ფათუ-, *ფაჩუ- არქეტიპების საერთო წარმომავლობის საკითხი — ფუძის სიმბოლიკა.

ქართ. ფაშგ-ი, ფშგ-ინ-, ფშგ-ინ-ვა, ფუშნიერ-ი || ფაშგ-ნიერ-ი.

ზან. (მეგრ.) ფუშქინ-, ფუშქინ-უა „ფშენეა“, ფუშქინ-უნ-ს „იბერება; ბერავს“, ფუშქი- „გაბერილი, გაზვიადებული“

სვან. —

ქართულ ფაშგ- ფუძეს კანონზომიერად შეესატყვისება მეგრული ფუშქ- ← *ფოშქვ- (ქართ. ა ზან. ო → უ, ქართ. შ ზან. შქ). მეგრულში სახელური ფორმა დაკარგულია. აქ ქართულიდან შესული ფაშგ-ი ერთადერთია.

ხომ არ არის ქანური შქემზე „ფაშვი“ მეტათეზისებული სახეობა *ფუშქე ძველი სახეობისა? საკითხი დამატებით შესწავლას მოითხოვს.

ს.-ქართვ. *ფაშუ- „ფაშვი, ფშინვა“ → ქართ. ფაშვი, ფშვინ-
— *ფაშვი-ინ- ზან. *ფუშქ-ინ- — *ფოშქვ-ინ-.

ს.-ქართვ. *ფაშუ-ის შესატყვისებია: ს.-ნახ. მარშ „ოჯახური ძეხვი“...,
ხუნძ. ბატა, ანდ. ბოტა..., ტინდ., ლოდ. ბატოი, კარ. ბატაჟე..., დიდ. ბილ^ა,
ჰუნზ. ბალ^ა, არჩიბ. ბატა „ძეხვი, ნაწლავი“...

სევან. ფაშუჟ ზს. „ქაშა, ფაშარი“.
ქართ. ვერწყვ-ი || ვერწყვჟ ჰვირითი“.
ზან. მანჭკ-ორ-ა „მანჭკვალა (სოკო)“

საყურადღებოა სემანტიკური მიმართება ფაშარი ~ ქვირი-
თი. აქ ამოსავალი სემანტემა ფშვნადისა უნდა ყოფილიყო, რასაც
კარგად უღვება როგორც ქვირითის, ისე ფაშარის გაგება —
ფშვნადი — ფაშარი || ქვირითი, შდრ. ზან. მანჭკორ-ა = ფაშარა,
ფშვნელა.

ფორმალური ანალიზისას გარკვეული ცვალება შეინიშნება სევანურ
ეკვივალენტში. მხედველობაშია ანლაუტური გ — ბ — ფ გადასვლა, რაც
გავრცელებული ფონეტიკური პროცესია, შდრ. სევან. ჩხაფ ქართ. ცხაფ-
(იხ. აქვე, § 19). ე — ვ — ა გადასვლა სევანურში პოზიციურია და მიე-
წერება მომღვენო ჟ-ს ზეგავლენას (მ. ქალდანი). სიბილანტური შესატყვი-
სობა ქართ. ჰუ სევან. შუ მომღინარეობს ქართ. წუ სევან. ჰუ უფრო
ძველი სახეობიდან: ქართ. ვერწყვ- სევან. *რე(რ)ჰუჟ — *ბან(რ)ჰუჟ
→ ფაშუჟ ზან. მანჭკორ-ა — *გარჰუჟ-არ-ა (შდრ. გ მ—ვედა მენჯ-ი).

ს.-ქართვ. *რე(რ)ჟუჟ- „ფაშარი, ფშვნადი; ქვირითი“ → ქართ.
ვერწყვ-ი ზან. მანჭკორ-ა — *გარჰუჟ-არ-ა სევან. ფაშუჟ — *ბან(რ)ჰუჟ
— *რე(რ)ჰუჟ.

სევან. ფარხ (მრ. რ. ფარხ-არ) ბქ. „ხაფანგი, კვერნის დასაქერი“.

ქართ. ფერტ-ი, სა-ი-ფერტ-იო არს სხვა რიგად თოკითვე აღგილზედ
შეუბყრას ფერტი (საბა).

ზან. „ფარხ-ი“.

აქ სევანური იმდენად არის საინტერესო, რომ მან შემოინახა ქართულ-
ლი ფერტ- „ფეხი“ სიტყვის შესატყვისის უძველესი ზანური ფარხ- ფორმა.
ფარხ- „ფეხი“ ზანურში საბრტვე-ს შინაარსსაც შეითავსებდა. სწორედ სა-
ბრტვის აღმნიშვნელი ლექსიკური ერთეული შეითვისა სევანური ენის ბალ-
სქვემოურმა დიალექტმა (შდრ. მეგრ. ბეხ-უ || ბეხ-უ „ტერფი“ — *ბარხ-
ქართ. ფერტ-, ბერტ- (სა-ბრტვე) სევან. ბანტ (ნა-ბარტ „კვალი“) „ნაბიფი“).

ს.-ქართვ. *ბერტ- „ფეხი; ტერფი“ → ქართ. ფერტი, სა-ი-ფეტიო, სა-ბრტ-ე ზან. პენ-უ || ბენ-უ (←*ბარხ-) „ტერფი“, ფარხ-ი „ხათანგი“ სვან. ბა(რ)ტ, ნა-ბარტ.

სვან. ფარჯიგ ბქ. „ურჩი, ჯიუტი“.

ქართ. (აქარ.) ფანძაკ-ი „უტიფარი, მოურიღებელი, ურცხვი“.

ზან. «ფანჯიკ- || ფარჯიკ-».

სვანურში შეიმჩნევა ნ → რ გადაბგერება, რაც ბუნებრივი პროცესია (იხ. აქვე, § 12. ნ → რ). ზანური ეკვივალენტები შემორჩენილია შემდეგ ქართულ გვარებში: ფანჯიკ-ი-ძე, ფარჯიკ-ია. აქედან პირველი ქანური უნდა იყოს წარმოშობით.

ქართულსა და სვანურში სიტყვის ნეგატიური შინაარსი საგრძნობია. აღწერილი ფუძეები შეიძლება ნასესხები იყოს ქართველურ ენებში.

სვან. ფაჩ-ი ზს., ფაჩ-ლ-ელ ლშ. „ბავშვის ნაქსოვი ფეხსაცმელი“

ქართ. (ქიზიყ.) ფანც-ი „ქსოვილი (ზოგადად)“, ფაც-ერი „თევზის მახე (საბა)“, ფაც-ერ-კოღ-ი „ტრედის მახე (საბა)“

ზან. (მეგრ.) «ფორჩ-ა», ხე-ფორჩ-ა „სახელური“, ჰან. ფორჩ-ა „პერანგი“, ხე-ფორჩ-ა.

ქართული ქსოვილი, სვანური ნაქსოვი სემანტიკები ეტიმონურ შნიშვნელობებს აჩვენებენ. საერთოქართველური ფაც- ძირი ქსოვის სპეციფიკურ რომელიღაც ტერმინს თუ აღნიშნავდა. პერანგის გაგება ქანურში გვიანდელია, ნაქსოვის / ქსოვილის შემდგომ ევოლუციად გვესახება.

ფორმალური თვალსაზრისით ქართველურ ფუძეთა ურთიერთმიმართება იდეალურია, შდრ.: ქართ. ა ზან. ო სვან. ა/ა, ქართ. ც ზან. ჩ სვან. ჩ. ფონეტიკური დანართია ნ ქიზიყურში და რ ზანურში.

საერთოქართველური ერთობის ხანაში ქსოვილის / ქსოვის აღმნიშვნელი არაერთი საერთო ძირის არსებობა პირდაპირი მითითებაა პროტოქართველთა ყოფის მაღალ კულტურაზე.

ს.-ქართვ. *ფაც- „ქსოვა, ქსოვილი“ → ქართ. «ფაც-», ფანც-ი (← ფაც-ი), ფაც-ერი ზან. ფორჩ-ა (←*ფორჩ-ა) სვან. ფაჩ- || ფაჩ-.

ს.-ქართვ. *ფაც- ძირის შესატყვისია ს.-ნახ. *(ღ-)ე-გც- „წენა, ქსელ-ვა, ქსოვა“

სვან. ფაც- || ფაც- || ფაც-, ლა-ფაც-ნ რზ., ლა-ფაც-ი რქ., ლა-ფაც-ნ რშზ., ლა-ფაც-ი რწრ. „ფოცნი“, მკ-ფაც-ი რს., რშზ., მკ-ფაც-ი რწრ. „მფარცხავი“, ნა-ფაც-ჟ რზ., ნა-ფაც-ჟ რზ., ნა-ფაც-ი რქ., რშზ., ნა-ფაც-ჟ რწრ. „ნაფარცხი“

ქართ. ფარც-., ფარც-ი, ფარც-ავ-ს, ნა-ფარც-ი.

ზან. ბუც-, ბუც-ი „ფარცხი, ფორცხი“, ბუც-ან-ს „ფარცხავს“, ნა-ბუც-ა „ნაფარცხი“, ო-ფუც-ჟ „ფარცხვა“...

ქართული ფორც-ი ზანურიდანაა შეთვისებული. თავიკიდური ბ ზანურში უძველეს ვითარებას ასახავს. სვანურში რ დაკარგული ჩანს.

ს.-ქართვ. *ბარც- „ფარცხი, ფოცხი, ფარცხვა“ — ქართ. ფარც- || ფარც-ი ზან. ბუც- || ბურც-ი სვან. ფაც- || ფაც- || ფაც- (-*ბარც-).

ს.-ქართვ. *ბარც-ს ეძებნება მონათესავე ძირები სხვა იბერიულ-კავკასიური ენებიდან: ხუნდ. ფურუც, ანდ. რეცაუ — ბერცაუ, ბოთლ. ფერცაუ, ტინდ. ბეცაი || ბერეცა, კარ. ბეცე || ბერცე, დიდ. ბირუს, ხეარმ. ბარუც || ბურუც, ჰუნზ. ბარუს, დარგ. დ-ურაძ || დ-ურაცა, თაბ. ცურუც — || დ-ურუც, ალ. დ-ურუც, წახ. ვეცა — ბერცა, ულ. ფენეცა — ბერეცა „ავი, ოქოქა“. სემანტიკური მიმართება კავშირ — ფარცხი სავსებით კანონზომიერია.

თავიკიდური ბ-დ დაღესტნურში და ბ ქართველურში ნივთთა გრამატიკული კლასის ნიშნებია და უნდა გამოიყოს — *ბ-არც-, დაღ. *ბ-ერცა-უ || *დ-არცა-უ. შეპირისპირება მნიშვნელოვანია კულტურის ისტორიის თვალსაზრისით, შდრ. ლათ. porca „ვეალი, ხნული“.

სვან. ფემფ-ი რ, ფიმფ-ი რ რზ. „ადიდებული, აქაფებული (მდინარე)“.

ქართ. ფოფ-რ-, ა-ფოფ-რ-ილ-ი, ა-ფოფ-რ-ებ-ა „ადელეება“ (შდრ. ფოფ-ინ-ებ-ა „დულილივით რევა“; მ-ფოფ-ინ-არ-ე „ჩქარად მდულარე (საბა)“.

ზან. (მეგრ.) ფირფ-ინ-აფ-ა „აგურგელა“, გე-ფირფ-ონ-დ-ჟ „აიფოფ-რა“, ქან. ფოფ-ოჭ-ი „ქაფი“.

ხმოვნებში შენიშნული შეუსაბამობა ამ ფუძის სიმბოლიკური ხასიათით არის შეპირობებული.

ს.-ქართვ. *ფოფ-(რ-) || *ფოფ-(ინ-) „ადიდება“, „აქაფება“ — ქართ. ფოფ-რ-, ფოფ-ინ- ზან. ფირფ-ინ-, ფოფ-ოჭ-ი „ქაფი“ სვან. ფემფ-ი რ || ფიმფ-ი რ.

სვან. ფენტხ ბქ., რწრ., ფონტხ რზ., ფონტხ რშზ. „ფენტხ-ი“

ქართ. ფენტხ-ი, ქართლ. ფერტხ-ელ-ა „საქონლის ფერდის ტყავი“

ზან. «ფანტხ-ი».

ე — || ო სუბსტიტუცია სვანურისავე ნიადაგზე უნდა აიხსნას (შდრ. ქართ. შქერ-ი სვან. შგორ-ი, ფერდ-ი ფელტ || ფოლტ...).

ზანურის დიალექტებში სათანადო ფუძე დაკარგულია. ძირის გახმონებებით გურ. ფანთხ-ი ზანურ წყაროს უნდა ასახავდეს (შდრ. ბგერათშესატყვისობა ქართ. ე ზან. ა — ფენტხ- ფანთხ-).

ს.-ქართვ. *ფენტხ- „ფენტხი“ — ქართ. ფენტხ- — || ფერთხ-ელა ზან. ფანთხ-ი სვან. ფონთხ || ფონთხ || — ფენტხ.

ქართ. ფერ-ღ-ი „ფერდი, გვერდი“

ზან. (შეგრ.) ო-ფარ-ე „ზურგი, უკანა მხარე (სხეულისა)“.

სვან. —.

-ღ ქართულში იმავე ფუნქციისაა, რაც შვილ-ღ-ი, შდრ. ზან. შქელი-ი (არნ. ჩიქობავა), წალ-ღ-ი, ცულ-ღ-ი || ცული-ი... სიტყვებში.

ქართულ-ზანურ ფუძეთა შედარება ფერ-/ფარ-ს ძირად გამოაცალკევებს.

ს.-ქართვ. *ფერ- „ფერდი“ — ქართ. ფერ-, ფერ-ღ-ი ზან. ფარ-, ო-ფარ-ე.

სვან. ფეშ- || ფშ- || ფაშ-, ფეშა ზს., ქს. „დაღლა“, ფეშნი ზს., ლშხ., ფეშენი ლნტ. „იღლება“, ხა-ფიშ ზს., ქს. „დაღლილია“, მა-ფაშ ბქ., ლნტ., მა-ფეშ ლშხ. „დაღლა“

ქართ. ოხ- || ვახ- || ვხ-, ოხ-ებ-ა, ხევს. ვახ-ებ-ა „დაოსება“, და-ვხ-ებ-ული, და-ოხ-ებ-ული.

ზან. —.

დაღლა, დაცლა, დაოხება სემანტიკური მიმართება ჩვეულებრივია და ახსნას არ საჭიროებს.

ფორმალური ანალიზის თვალსაზრისით მნიშვნელოვანია სვან. ფ ქართ. ვ (შდრ. ქართ. ცხაგ- სვან. ჩხაფ, იხ. აქვე), რაც ამოსავალში ვ ბ მიმართებას გულისხმობს (ქართ. წოგ- სვან. წომ- „წოვა“), იხ. § 19.

საყურადღებოა ფუძისეული ხმოვნის აბლაუტი სვანურში ფეშ-/ფიშ-, რაც შესაბამისი ქართული ძირისთვის უცხოა; მასდარულ ფორმებში შეიმჩნევა ე — ა — ა უკანა მიმართულების უმლაუტი, რაც ამ შემთხვევაში დაკარგული ბოლოკიდური ა-ს გავლენით აიხსნება.

ს.-ქართვ. *ვეხ- „დაღლა, დავსება“ — ქართ. ოხ- || ვახ- || ვხ- სვან. ფეშ-/ფიშ- — || ფშ- — || ფაშ-.

სვან. ფეშგ- || ფეშკ-, ფეშგ-ა ლშხ., ბქ. „გახსნა“, ფეშგ-ამ ბზ.,
ფეშგ-ს ბქ., ფეშკ-ს „ხსნადი“, ფეშგ-ნი „გახსნის“, ლი-ფეშგ „გახსნა“
ქართ. ფრ-ენ-/ფრ-ინ-, და-ფრ-ენ-ა, და-ი-ფრ-ინ-ა, და-ფრ-ენ-ი-ლი-ი.
ზან. (მეგრ.) ფარ-, ფარ-ილ-ი გახსნილი, გაშლილი“, ფარ-უნ-ს
„ხსნის“.

ზანურ-სვანური ფუძეების მონაცემებთა ჩვენებით ქართული ძირის ე
გახმოვანება არის სავარაუდო — *ფერ-ენ-; ე ხმოვნის რელექტია მომდევ-
ნო სუფიქსისეული ხმოვნის ზეგავლენითაა გამოწვეული.

მეგრულში ქ დაკარგულია (შდრ. ფურ-ონ-ი ← *ფურქ-ონ-ი). სავა-
რაულო ქ იმერულ დიალექტს შემოუნახავს, სადაც მეგრულიდან ნასესხები
ფარქ-გ-ა დასტურდება „გაწვეის“, „გაგანიერების“ მნიშვნელობით — ფარ-
← ფარქ-. სხვა მხრივ შესატყვისობათა კანონზომიერება დაუტულია —
ქართ. ფერ- ზან. ფარქ- სვან. ფეშგ/ფეშკ-.

ს.-ქართვ. *ფერ-(ენ-) „გახსნა, დაფრენა“ — ქართ. ფრ-ენ-/ფრ-ინ-
(← ფერ-ენ- || ფერ-ინ-) ზან. ფარ- (← ფარქ-) სვან. ფეშგ || ფეშკ-
← *ფარქ-.

სვან. ფეშდჷ- || ფეშტჷ-, ხ-ე-ფეშდჷ-ნი (ეს-ფეშდჷ-ნი ბზ., ოს-
ფეშდჷ-ნი ლშხ.), ხ-ე-ფეშტჷ-ნი „დააცხრება, დაეცემა, დაესხმის“.
ქართ. ფეთ-, ე-ფეთ-ებ-ა, შე-მ-ე-ფეთ-ა, განა-ფეთ-ნ-ეს, და-ფეთ-ებ-
ული-ი.

ზან. —.

ამ დაკავშირებით აუხსნელი გვრჩება ბოლოკიდური ჷ სვანურში
(ფონეტიკური დანართია?), შდრ. ქართ. ბულა — სვან. ბულჷა.

ს.-ქართვ. *ფეთ- „დასხმა, დაფეთება“ — ქართ. ფეთ- სვან.
ფეშტჷ- || ფეშდჷ- ← *ფეშთ-.

სვან. ფეშდჷ- || ფეშტჷ-, მუ-ფეშდჷ-ე ზს., მუ-ფეშდჷ-ი ლშხ., მგ-
ფეშტჷ-ე ლნტ. „გამკრეჭი“, უ-ფეშდჷ-ა ბზ., ლშხ., უ-ფეშდჷ-ა ბქ., უ-
ფეშტჷ-ა ლნტ. „გაუკრეჭელი“, ლე-ფეშდჷ-ე ბზ., ლშხ., ლე-ფეშდჷ-ე ბქ.,
ლე-ფეშტჷ-ე ლნტ. „გასაკრეჭი“.

ქართ. ფეთ-/ფით-, ფეთ-ა „ჭრა (საბა)“, და-ფით-ა „გაჭრა“, ა-ფით-ი
„იარაღი“ — ეტ. „საჭრელი“.

ზან. —.

კვლავ აუხსნელი გვრჩება აუსლაუტური ჷ (ფეშდჷ-) სვანურში. იქ-
ნებ ბალსქვემოურის ჩვენება არ იყოს მეორეული (ლე-ფეშდჷ, უ-ფეშდჷ-ა).

ს.-ქართვ. *ფეთ-/ფით- „ჭრა, კრეჭა“ — ქართ. ფეთ-/ფით-, ა-ფით-ი
სვან. ფეშდჷ- || ფეშტჷ- ← *ფეშთ-.

სვან. ფითჷ ბზ., ლნტ., ლშხ. „ნამცეცი, ბეწვი“; ფითჷ „თოვლის ფთილა“; ფათჷ || ფათჷ „თმა“

ქართ. ფთილ-ა, ფთილ-ა „ბამბის წნული (საბა)“
ზან. —

უფრო ძველი სახეობაა საბას მიერ დამოწმებული ფთილ-ა ტიპის ფუძე, რომელმაც, ერთი მხრივ, ფთილ-ა მოგვცა, მეორე მხრივ, — სვანურში ფითჷ „ფთილა, ბეწვი“ ფითჷ-ს შემდგომ განვითარებას წარმოადგენს ფათჷ || ფათჷ „თმა“ სვანურში. ფონეტიკურად განსხვავებული ვარიანტები ენამ მნიშვნელობითაც გაარჩია და სხვადასხვა ლექსიკური ერთეულები წარმოშვა. ი — ა — ა უკუმიმართულების უმლაუტი აუსლაუტურ ჯ-ს მიეწერება (მ. ქალღანი). თავად ჯ ქართულ ლ-ს შეესატყვისება — ლ — ჯ, შდრ. ქართ. ძაღლ- სვან. ეფღჷ, ქართ. ცინდალ-ი სვან. ცინდაჷ... (იხ. § 3).

ს.ქართვ. *ფთილ-ა) „ფთილა, ბეწვი, თმა“ — ქართ. ფთილ-ა || ფთილ-ა სვან. ფითჷ → || ფათჷ || ფათჷ.

ს.ქართვ. *ფთილ- ფორმას შეესატყვისები ეძებნება მონათესავე იბერიულ-კავკასიურ ენებში: აფხაზ. ა-ფთა „მატყლი ცხვრისა (პირველი გაპარსვის)“; ბაცბ. ფათარ, ჩაჩნ. ფათარ, ინგ. ფათარ „ბუმბული, თიფთი-კი (თხისა)“

სვან. ფითჷ ზს. „ფქვილეული“, ითჷ-ფითჷ „მარცვლეულ-ფქვილეული“

ქართ. ფიფქი-ი (-*ფითჷ-ი) „ფიფქი“, გა-ფიფქი-ული „ფიფქიანი“.

ზან. (მეგრ.) ფითჷ-ი „ფაფა (ლომის ფ ქ ვ ი ლ ი ს გ ა ნ)“, გო-ფითჷ-ილი „გაფიფქული“, ფითჷ-უა „გაფიფქვა“.

ზანურ-სვანური განვითარების უფრო ადრეულ საფეხურს ასახავს, რადგანაც, ვფიქრობთ, რომ ქართ. ფიფქი-ი/ფიფქ- ასიმილაციითაა მიღებული ფითჷ-ისაგან. სვან. ბიფზ „ცხვარი“ ქართულ ფიფქ-ს ასახავს და ნასესხებია.

არ არის ინტერესმოკლებული მნიშვნელობის განვითარების თვალსაზრისით ქართველურ სიტყვათა მონაცემები: ერთის მხრივ, მეგრ. ფითჷ-ი „ფიფქი“, გო-ფითჷ-ილი — გა-ფიფქი-ული და, მეორეს მხრივ, სვან. ფითჷ „ფქვილეული“, მეგრ. ფითჷ-ი „ფაფა“ ფიფქი, ფქვილი, გაფიფქვა საერთო პარადიგმის წევრი სემანტიკებია და ეტიმონად ნ ა ფ ქ ვ ი ს ნ ა - მ ც ე ც ი ს, ფ ა ნ ტ ე ლ ი ს გაგებას გულისხმობენ.

ს.ქართვ. *ფითჷ- ფიფქი, გაფიფქვა, ფქვილი, ნაფქვი“ — ქართ. ფიფქი-, ფიფქი- (-*ფითჷ-): ზან. ფითჷ-, ფითჷ-ი სვან. ფითჷ.

სვან. ფუკ-ჟი || ფუკ-ჟი ზს., ლნტ., ფუკ-ჟი ლშხ. „ვაცი“.

ქართ. ვერკ-ემ-ალი || ერკ-ემ-ალი, ფშ. ვერკ-ამ-ელი „ერკემალი, მამალი ცხვარი“

ზან. —.

საერთოქართველურის დონეზე გამოიყოფა ვერკ-ემ-ალ- ფუძე, რომელსაც სვანურში ფიკ-ჟი (— ფუკ-ჟი) მოუცია *ბერკ-ჟი საფეხურის გავლით (შდრ. ქართ. გ : სვან. ფ — ბ, § 19). აუსლაუტური -ჟი სვანურში -ემ-ლ- თანმიმდევრობის კომბინატორული რეფლექსია — შდრ.: ქართ. ცხემ-ლ- სვან. ცხუ „ისარი“ (იხ. აქვე).

მიმართება სემანტიკურ დონეზე ექვს არ იწვევს — ერკემალი ~ ვაცი - ი სავსებით ბუნებრივია.

ს.ქართვ. *ვერკ-ემ-(ალ-) „ერკემალი, ვაცი“ — ქართ. ვერკ-ამ-ელი || ვერკ-ემ-ალი || ერკ-ემ-ალი სვან. ფუკ-ჟი || ფუკ-ჟი || — ფიკ-ჟი (—*ბერკ-ჟი).

ს.ქართვ. *ვერკ-ემ-(ალ-) ფუძეს შეესატყვისება იბერიულ-კავკასიურ ენათა შემდეგი მონაცემები: ბაცბ. ბშოკ, ინგ. ბოჯ — ბოგ — ბოკ, ჩაჩნ. ბუოფ || ბუოჯ || — ბუოგ || ბუაგ — ბოკ „ბოტი, ვაცი“, ს.ნახ. ბოკ; ხუნძ. შორკენ, ანდ. შორჰაინ — შორკაინ, ლოდ. შარჰაინ, ტინდ. შარჰაინ, კარ. შარკაინ, ქამ. შაწაიმ — შარკაიმ, ბაგე. შაჰაიმ — შარკაიმ, ახვახ. აკე⁶ || — არკენ || — შარკენ-ი „ცხვარი“ — *ფარკა-იმ, ს.დად. *ზარკა-იმ/ნ.

სვან. ფის-ე ზს., ქს. „ფისი; კუბრი“.

ქართ. ფის-ი „წიწვოვანი მცენარეების წებოვანი წვენი“.

ზან. ფირს-ა „ფისი“.

სვანური ფუძის ჩვენება უძველესია და საერთოქართველური არქეტიპისას ემთხვევა. ფის-ე სახეობის უწინარესობას ამტკიცებს ზანური ეკვივალენტიც, რომელშიც ვლინდება ე ა შესატყვისობა (შდრ. ქართ. კლდ-ე ზან. კირღ-ა, მცირ-ე ცირ-ა...).

აქ გამოყოფილი ფის- ძირი ეტიმოლოგიურად უკავშირდება ფს-ა, ფს-ელ-ი, მო-ფის-ვა ფუძეებში გამოყოფილ საერთოქართველურ ფის-/ფს-ძირს (შდრ. ზან. ფს-უმ-ა, ო-ფს-იმ-ჟ, ნა-ფს-უმ-ა „შარდი“, სვან. მე-ფს-ჰ-მ). ამ არქეტიპებს აერთიანებს ს ი თ ხ ი ს (წ ე ე ნ ი ს) გ ა მ ო ყ ო ფ ი ს ს ე მ ა .

ს.ქართვ. *ფის-ე „ფისი“ — ქართ. ფის-ი — *ფის-ე ზან. ფირს-ა — *ფიშ-ა სვან. ფის-ე — *ფიშ-ე.

სვან. ფიშ-იარ „მრავალი, ბევრი“, ფიშ-რობ „სიმრავლე“, ი-ფიშ-იარი „მრავალდება“, ა-ფიშ-იარე „მრავალებს“, ლი-ფიშ-იარი/ე „გამრავლება“

ქართ. ვრც-, ვრც-ელი-, ა-ვრც-ელ-ებ-ს, გან-ა-ვრც-ო, სი-ვრც-ე.

ზან. (მეგრ.) ფი(რ)ჩ-ა || ფი(რ)ჩ-ალი „ერცელი, გაშლილი, დიდი“, თოლ-ფიჩ-ალი „დიდ თვალებს“, ქან. ფიჩრ-ე „დიდი“, ლექვე ფიჩრ-ე „დიდი ლაქა“.

ანლაუტური მიმართება ვ/ფ ქართველურ ენებში ამოსავლად გ-ს ვარაუდობს, ვ — ბ — ფ გარდაქმნა ზანურსა და სვანურში განხორციელდა. ქართულში ძირეული ო ხმოვანი დაკარგულია, რომელიც სვანურის ზმნურ ფორმებში ზოგან რედუცირდება. ზანურში ო არ განიცდის რედუქციას. საერთოქართველური არქეტიპი *ფიარც-ელ- უნდა ყოფილიყო.

საგულისხმოა სემანტიკური მიმართება ვ რ ც ე ლ ი / დ ი დ ი / ბ ე ე - რ ი, რაც საესებით კანონზომიერია.

სვანურში დამატებით შეინიშნება ჩ — შ (შდრ.: ქართ. ცენ- ზან. ჩან- სვან. შენ- — *ჩენ-, ქართ. რეც- || რც- ზან. რჩ- სვან. რშ — რეჩ-...) და ლ — რ ფონეტიკური პროცესები. უძველესი სვანური არქე-ფორმა იყო *ბიჩრჩ-ელ- — *ფიჩშ-ილ- — ფიშ-იარ-.

ს.-ქართვ. *ფიარც-(ელ-) ერცელი, დიდი, მრავალი — ქართ. ვრც-, ვრც-ელ- ო ზან. ფიჩრჩ-ა(ლ-) || ფიჩრჩ-ე — *ბიჩრჩ-ალ- სვან. ფიშ-იარ — *ფიჩშ-ილ — *ბიჩრჩ-ელ-¹.

სვან. ფიჩქ ზს., ლშხ. „სუფრა; სამფეხა მრგვალი მაგიდა“

ქართ. ფიჩჴ || ფიჩგ-ო „მატყლის ფარდაგი“

ზან. —

სვანურში დაკარგულია აუსლაუტური ჴ — *ფიჩქჴ — ფიჩქ, რაც გავრცელებული ფონეტიკური პროცესია: სვან. ჟელჴ — ჟელ „ძალი“, მეტჴ — მეტ „მატი“, მატჴჴ — მატჴ || მატჴ „მატყლი“

მნიშვნელობის მხრივ უფრო ძველად „გადასაფარებლის, სუფრის“ შინაარსი გვეჩვენება, საიდანაც გვიან „სამფეხა მრგვალი მაგიდის“ სემა სვანურის ნიადაგზე განვითარდა.

ს.-ქართვ. *ფიჩქჴ- „გადასაფარებელი, სუფრა“ — ქართ. ფიჩჴ || ფიჩგ-ო სვან. ფიჩქ — *ფიჩქჴ.

¹ ქართ. ელ სვან. იარ — ელ სტვა ალიკტივიც შეინიშნეთ — ცხ-ელი მენხს-იარ „აეარკვარებული“ (იხ. აქვე).

ქართ. ფიცხ-, ფიცხ-ება, ფიცხ-ი, ფიცხ-ელ-ია.

ზან. (მეგრ.) ფიჩხ-, გო-ფიჩხ-აფა „გაფიცხება (ბავშვის)“, გე-ფიჩხ-უ (ბალანაქ) „ბავშვი გალიზიანდა, გაფიცხდა“, გო-ფაჩხ-აფა „ნადირის გამო-რეკვა ტყიდან“, ო-ფაჩხ-აფე (ტოპ.), ფიჩხ-აია „ად. საკ. გვარი“.

სვან. —

ფიცხ-/ფიჩხ- მიმართება კანონზომიერია ფორმალური თვალსაზრი-სით; მას მხარს უმაგრებს სემანტიკური იგივეობაც — ფიცხება ~ გალიზიანება — ეტ. გაფიცხება, შდრ. მეგრ. ფიჩხ-ი (ბავშვზე იტყვიან) ქართ. ფიცხ-ი.

რამდენადმე განსხვავებულია ნადირობასთან დაკავშირებული ტერმი-ნის გო-ფაჩხ-აფა ჩვენება, სადაც მოსალოდნელი ი-ს ნაცვლად ძირში ა ხმოვანი დასტურდება. ი → ა გადაბგერება მომდევნო აფა სუფიქსისეუ-ლი ა-ს ზეგავლენით აიხსნება — გო-ფაჩხ-აფა — გო-ფიჩხ-აფა. მნიშვნე-ლობის განვითარების თვალსაზრისითაც საინტერესოა ტერმინი გო-ფაჩხ-აფა „ტყიდან ნადირის გამორეკვა“, რასაც საფუძვლად გაფიცხება (= გოფაჩხაფა) უდევს.

ს.ქართვ. *ფიცხ- „გაფიცხება“ → ქართ. ფიცხ- ზან. ფიჩხ- → || ფაჩხ-.

სვან. ფიწალ ბზ., ბირწალ ეშგ., ბიწარ ბქ. „ფიწალი“

ქართ. ფიწალ-ი (—*ბირწალ-ი).

ზან. ბურჭულ-ი „წალი“, ნა-ბურჭულა „ნაწალდევი“.

სვანურის მონაცემები მოხმობილია მხოლოდამხოლოდ ქართული ფიწალ- სიტყვის ისტორიის დასადგენად. ირკვევა, რომ მქედრი ბ ფონე-მიანი ვარიანტები ქართული ენის დიალექტებშიც იყო გავრცელებული, საიდანაც იგი სვანურმა შეითვისა; არც რ ყოფილა ქართულისთვის უცხო.

საყურადღებოა ფუძის პირველი მარცვლის გახმოვანება — ქართ. ი

ზან. უ. ქართულის მდგომარეობა მეორეულია — უ → ი-სთვის შდრ.

ქართ. ფიც-ი ზან. ფუჩ-ი (ძვ. ქართ. ფუც-ი); ზანურში უ → გ || ი არ განხორციელდა; ბ-ს მომდევნო პოზიციაში ეს არ არის მოსალოდნელი (გ. როგავა).

ს.ქართვ. *ბურწ-ალ- „ფიწალი, წალი“ → ქართ. ფიწალ-ი ზან. ბურჭულ-ი.

სვან. ფორხ-, ფორხ-ჰ ბზ., ფორხ-ჰ ბქ. „ჩინდრიკ-ჩინდრიკით მოსი-არულე“.

ქართ. ფორხ-, ფორხ-ი-ალ-ი, ფორხ-ავ-ს.

ზან. (მეგრ.) ფურხ-, ფურხ-ონ-ი „ფორხილი“, კან. მე-ფოხ-ე(რ)-ი, ო-ფოხ-უ „ხოხვა“.

სვანურში ზმნური ფუძე არ არის გამოვლენილი.

ს.-ქართვ. *ფორხ- „ფორხიალი“ → ქართ. ფორხ- ზან. ფურხ- ||
ფოხ- ← *ფორხ- სვან. ფორხ-ჰა || ფორხ-ჰ.

სვან. ფოტორ ბზ., ფროტ ბქ. „ფუტურო ხე“.

ქართ. ფოტ-ორ-ო „ფლატე (საბა)“, ფუტი „ხის ხმელი ქერქი (სა-
ბა)“, ფუტურ-ო.

ზან. (მეგრ.) ფუტურ-ელ-ი „ფუტურო“, ფუტურ-ამ-ი „მატლიანი
ფუტურო ხე“, ფუტურ-ან-ს „მატლი უჩნდება, ფუტუროვდება“.

სვანური კვივალენტები განზოგანების უძველეს საფეხურს ასახავენ.
ამას ქართული ფოტორ-ო-ც ცხადჰყოფს.

ს.-ქართვ. *ფოტ-(ორ-) „ფუტურო“ → ქართ. ფოტ-ორ-ო → ||
ფუტ-ურ-ო, ფუტი ზან. ფუტ-ურ- სვან. ფოტ-ორ → || ფროტ.

სვან. ფოქ ზს. „გამოქვაბული; ბუნაგი“.

ქართ. —.

ზან. (მეგრ.) ფოქვა || ფოქვა-ვა „გამოქვაბული, ბუნაგი“ (მღრ. ქვიბ-ია
„გამოქვაბული, ორმო“), ფოქვა-შ-ი (ტაბ.) ი. ყიფშიძე).

შესაბამისი ქართული ძირი შეიძლება შემონახული იყოს ქვაბი ||
ქვაბ-ი (გამო-ქვაბ-ულ-ი) ფორმაში. თუ დავუშვებთ, რომ ფუძე მეტათე-
ზისებული სახეობაა *ბაქუ- არქეტიპისა (მღრ. ზან. ქვიბ-ი). სვან. ფოქ
მიღებულია *ფექუ ძველი ალომორფიდან ფუძის შიგნით ძირეული უ-ს
გადასმითა და ე-სთან შერწყმით — *ბექუ- → *ფუექ — ფოქ.

ს.-ქართვ. *ბაქუ- || *ქვაბ- „გამოქვაბული“ → ქართ. ქვაბ-ი ზან.
ფოქვა- || ქვიბ- სვან. ფოქ — *ბექუ.

შეიძლება დაისვას საკითხი ს.-ქართვ. *ქუა(ლ-) „ქვა“ ძირთან ეტი-
მოლოგიური კავშირის შესახებ.

სვან. ფოყ || ფჰუ ბზ., ფოყ ბქ., ლნტ., ფეჰუ || ფოყ ლშხ. „თეძო,
გავა, გვერდი; მხარე“, ფოყ-რა ლხმ. „თეძოამოვარდნილი“

ქართ. ბაყვ-ი „მუხლს ზეითი (საბა)“, მო-ბაყუ-ა „მოკეცი (ბაყვის
გაშლით) ჭლომა (საბა)“, ხევს. ბაყვ-ი „ადგილი, სადაც ბარკალი გვერის
მუცელს“.

ზან. „ბოყვ-ი“ „საჭლომი ძვალი“

ზანურის დიალექტებში ბოყვ- დაკარგულია; ო განზოგანება იმერე-
ლი ბოყვ- ფუძისა მის ზანურ საწყისზე მიუთითებს — ქართ. ა ზან. ო —
ბაყვ- ბოყვ-.

სავანურისთვის ამოსავალია ფეყუ ლშხ. ვარიანტი, საიდანაც ე → ა (ტჷს გავლენით) ბალზემოურში განხორციელდა — ფეყუ → *ფჷყუ → ფჷყ; ხოლო ფოყ მიღებულია ტჷს ფუძის შიგნით გადასმითა და ძირისეულ ე-სთან შერწყმით — ფეყუ → ფუეჷ || ფოყ.

ს.-ქართ. *ბაყუ- „თქოს, ზურგის ძვალი; დღაყი“ — ქართ. ბაყე-ი || ბაყე- ზან. ბოყე-ი სვან. ფოყ || ფჷყ || — ფეყუ — *ბაყუ-.

ს.-ქართ. *ბაყუ- ძირს შეესატყვისება ძვლის, მხრის აღმნიშვნელი ძირები მონათესავე იბერიულ-კავკასიური ენებიდან: აფხაზ. ა-ბაშა || ა-ბაა (ქ. ლომთათიძე) უბიხ. პუგ, ადიღ. ყაბ. პუგ „ძვალი“; ნახ. ბალი „მხრები“ (pluralia tantum) ← *ბაჷუ || *ბაყუ; წახ. ბარკუ || ბარყუ „ძვალი“, ლეზგ. კარაბ — ბარკუ, თაბას. კურაბ — ბარკუ, რუთ. ყგრგბ — ბგრყგ, ხინალ. ნიკ — ნიყუ, უდ. უყემან — ნერყუ — *ნ-ერყუ „ძვალი“

თავკიდური ბ ნივთთა გრამატიკული კლასის ნიშანია ამაზე ხინ. ნ-იკ (-*ნ-იყუ) და უდ. უყემან (-*ნ-ერყუ) ფორმები მიუთითებს — წ.იბ.-კავკ. ბ-აყუ || ბ-არყუ „ძვალი“.

სვან. ფოშლა ბქ. „გვერდის ფიცარი“.

ქართ. ფთა „ერქვანთ საგვერდულის ფიცარი“ (საბა), ქიზიყ. „ჭარის (ჭარა) მორგვზე ჭვარდინად აფარებული ფიცრები“, ფშ. „ჭარის (ჭარა) ერთი ნაწილთაგანი“

ზან. —

სემანტიკური იდენტურობა სვანურსა და ქართულს შორის უდავოა. რამდენადაც გვერდის გაგება მეორდება, იქნებ ფთა || ფრთა-ც აქვე შემოვიდეს.

დიდი ღირებულებისაა სვანურის განმოვანება ქართული ფთა ძირის ისტორიის აღსადგენად. მხოლოდ ო-ს პრიმარობა ნაკლებსავარაუდოა; უფრო ა-ს ვეარაუდობთ, რამაც ფ-სთან მეზობლობით ლაბიალიზაცია განიცადა სვანურში — *ფაშლა — ფოშლა, ხოლო ქართულში მომდევნო ა-ს ზეგავლენით რედუცირდა — ფთა — ფთა.

ს.-ქართ. *ფთა-ა „გვერდის ფიცარი“ → ქართ. ფთა-ა სვან. ფოშლა-ა — *ფაშლა-ა — *ფაშთ-ა.

სვან. ფრქე ლშხ., ლნტ. ფაქრაჷ-ან || ფაქრაჷ-ან ზს. „უფსკრული, ხრამი“, ქაჷქ-ან ლშხ., ლნტ. „სალი კლდე“.

ქართ. (თუშ.) ჭანჭან-ი „ხერელი“, ქართლ., ქიზ. ჭანჭან-ა „გვირაბი“.

ზან. (მეგრ.) ქგრქე || ქირქე „უფსკრული, ხრამი; ფრიალო“.

სვანურში ფრეჟ || ფაქრ-აჟ- მიღებულია *ქრეჟ || *ქაქრ-აჟ- ძველი სახეობიდან, რაზეც დიალექტური (ლნტ., ლშხ.) ქაჟქ-ან მიუთითებს; ქ - || ფ ჩანაცვლება სხვაგანაც შეიმჩნევა სვანურში, შდრ. ქუხჟ - || ფუხჟ „მუწუკი“.

ქართველური ფუძეები რედუბლიცირებულია.

ს.-ქართვ. *ქან-ქან- „უფსკრული, ხრამი; გვირაბი“ → ქან. ქან-ქან-ი || ქან-ქან-ა ზან. ქგრ-ქე || ქირ-ქე (-*ქონ-ქონ) სვან. ფრეჟ || ფაქ-რაჟ-ან || ქაუქან -*ქარ-ქან.

სვან. ფუთხ-ჟი || ფურთხ-ჟი ბჟ. „ხორცის შემამგრებული ბურთულა“ ქართ. (ზ. აქარ.) ფუთხ-ო „ხმელი მუწუკი“.

ზან. —

ქართულ-სვანურში ძირად ფუთხ- გამოიყოფა. ბოლოკიდური -ჟი (- -ო) -ო სადერივაციო აფიქსებია (იხ. აქვე, სვან. -ჟი (- -ო) ქართ. -ო ზან. -ჟი).

გასაკრვევია სვანურ ქგთხ „მუწუკი“ სიტყვასთან მიმართება. თუ ვივარაუდებთ აღწერილ ფუძეთა სიმბოლურ აგებულებას, მაშინ ადვილად აიხსნება ქუხჟ || ფუხჟ „მუწუკი“ || ფუთხჟ || ქგთხ „მუწუკი“ მონაცვლეობა სვანურში, როგორც ქ/ფ, თხ/ზ ბგერწერითი სუბსტიტუცია (შდრ. ქართ. ფურთხ-ი).

ს.-ქართვ. *ფუთხ-ო „მუწუკი (ხმელი)“ → ქართ. ფუთხ-ო სვან. ფუთხ-ჟი → || ფურთხ-ჟი.

სვან. ფუკჟ-ნ-ირ ლხმ. „ოხშივარი, ორთქლი“, ფუკჟ-ი ბზ., ლნტ., ფიკჟ-ი ბჟ. „მშრალი“

ქართ. ფუტ-ი (-*ფუკ-ი) „ავი კვამლი (საბა)“

ზან. (მეგრ.) ფურკ-ი „კვამლი, ბოლი“.

ქართულ ფუტ-ი მეორეულია, მისი წინაბარი სახეობა ფუკ-ი უნდა ყოფილიყო (შდრ. ტიმოთე || კიმოთე), ამაზე ქართველური ძირები ნათლად მეტყველებენ.

სვანურისთვის ლახამულურის ჩვენება ამოსავალია — ორთქლი — მშრალი.

რ მეგრულში განვითარებული ჩანს (ეპენთეზა).

ს.-ქართვ. *ფუკ- „ორთქლი, კვამლი“ → ქართ. ფუტ-ი (- ფუკ-ი)

ზან. ფურკ-ი -*ფუკ-ი სვან. ფუკჟ-ნ-ირ, ფუკჟ-ი || - ფიკჟ-ი -*ფუკ-ი.

სვან. ფუსჷლ ბზ., ფვსგვლ ბქ. „ლინლი“

ქართ. ბურძგლ-, ბურძგლ-ი, ბურძგნ-ი-ს, ა-ი-ბურძგლ-ა.

ზან. ბუძგურ-ი || ბუძგურ-ია „ბუსუსი, ლინლი“, შდრ. ქან.

ფუსჷლ-ი „ულვაში“.

სვანურში (ბზ.) გ-ს დაკარგვამ მომდევნო უ ხმოვანი დააგრძელა —

ფუსგულ → ფუსჷლ (შდრ. სვან. სედ-ენ-ი — *სგედ-ენ-ი „ჩიება“ ზან.

სჷიდ- || სჷად- ქართ. შთ-ენ- — *შედ-ენ-). საინტერესოა ასევე ბ → ფ

ანლაუტში, რაც გავრცელებული მოვლენაა (იხ. სიტყვები: ფოყ, ფუჷჷ,

ფუჷჷ...). ისტორიული -ძგ- აქაც სგ-ში გადასულა.

ს.ქართვ. *ბუ(რ)ძ-ლ- „ბუსუსი, ლინლი“ → ქართ. ბურძგლ-ი,

ბურძგლ- → || ბურძგნ- (შდრ. ქორწილ-ი — ქორწინებ-ა) ზან. ბუძ-

გურ- სვან. ფუსჷლ- || ფვსგვლ (-*ბუძგულ-).

სვან. ფუჷჷ ზს. „ძირმაგარა; ჩირქოვანი სიმსიენე“.

ქართ. ბაჷლ-ი „მწიკელი, ჩირქი“

ზან. —.

სვანურს თავდაპირველად ბაჷჷ ფორმა უნდა მოეცა (შდრ. ბგერათ-

შესატყვისობა ქართ. ლ: სვან. ჷ (იხ. § 3. ლ → ჷ)), გვაქვს კი ფუჷჷ.

რომელიც მიღებულია ა-ს ლაბიალიზაციით და დამახასიათებელი ბ — ფ

პროცესით — ბაჷლ-: *ბაჷჷ- → *ბუჷჷ- → ფუჷჷ-.

ს.ქართვ. *ბაჷლ- „ჩირქი, მუწუჷი“ → ქართ. ბაჷლ-ი სვან.

ფუჷჷ —*ბაჷჷ-.

ს.ქართვ. ბაჷლ-ის შესატყვისებია: ანდ. ბილჷან-ებ, ახვან. ბილჷად-ე,

კარ. ბილჷამ-ქჷა, ბოთლ. ბილჷაბ, ლოდ. ბილჷა „ჩირქი, მუწუჷი“... ნახ.

დაინ(აშ) —*დ-აჷნ „ჩირქიანი წყლული“ ბ-დ გრამატიკული კლასის გა-

ქვავებული ნიშნებია იბერიულ-კავკასიურ ენებში — *ბ-აჷლ-, *დ-აჷნ-,

*ბ-იჷჷან-.

სვან. ფუჷჷ ზს., ქს. „ჩიყვი“.

ქართ. (ლენხ.) ბლიყ-ი „ჩიყვი“.

ზან. —.

ლენხუმური ბლიყ-ის ჩვენება ძვირფასია ფუჷჷ-ის წარმოშობის და-

სადგენად. ცხადია, ძირისეული უ სვანურში რთული შედგენილობისაა, ის

შეიცავს ჷ-ს, რომელიც ქართული ლ-ს შესატყვისია, და ი-ს (შდრ. ბლიყ-ი).

ე. ი. თავდაპირველად მივიღეთ მოსალოდნელი *ბჷიყ-, აქედან ბჷ თან-

მიმდევრობის შეუძლებლობის გამო ბჷყ, საიდანაც ფუჷჷ განვითარდა —

ბლიყ- *ბჷიყ → *ბჷყ → *ბუჷჷ || ფუჷჷ (იხ. § 3, ლ → ჷ).

ს.-ქართვ. *ბლიყ- „ჩიყვი“ — ქართ. ბლიყ-ი სევან. ფუჟუ — *ბჟიყ.

სევან. ფუშ „თიაქარი“

ქართ. ფუც- ზ. იმერ. ფუც-უკ-ი, გურ. ფუც-უნ-ა „მუწუკი“, ლეჩხ. ფუც-უცი „ტანზე გამონაყარი“
ზან. —

ქართულ ფორმათა შედარებითი ანალიზის საფუძველზე ირკვევა, რომ აქ ძირად ფუც- გამოიყოფა. სწორედ მისი კანონზომიერი შესატყვისი უნდა ჩანდეს სევანურ ფუშ სიტყვაში. ეს უკანასკნელი ფუჩ არქეოლოგიურიდან მომდინარედ მიიჩნევა, რამდენადაც ჯ → ყ, ჩ → შ, ჭ → შ შიშინა სიბილანტთა დეზაფრიკატიზაცია-სპირანტიზაცია სევანურისთვის დამახასიათებელი ფონეტიკური პროცესია (გ. როგავა). ქართული ფუშ-ი სევანური წარმომავლობისაა.

სემანტიკური ფარდობა თ ი ა ქ ა რ ი ~ მ უ წ უ კ ი ახსნაღია, თუ გავითვალისწინებთ ორსავე სემანტემაში ა მ ო ბ ე რ ვ ი ს (ამობერილის) შინაარსის არსებობას.

ზანურში ამ ფუძის შესატყვისი ფორმა არ არის გამოვლენილი.

ს.-ქართვ. *ფუც- „ამობერილი“ — ქართ. ფუც-, ფუც-უნ-ა, ფუც-უკ-ი, ფუც-უცი — *ფუც-ფუცი სევან. ფუშ — *ფუჩ.

სევან. ფუშდ- || ფუშდ- || ფიშტ-უ- || ფიშტ-უ- || ფიშტდ-ე. ფუშდ-ე ზს., ფუშდ-ე ლშხ., ფიშტუ-ე ლნტ. „უმეგებს“, მუ-ფუშდ-ე ზს., ლშხ., მგ-ფუშტუ-ე „გამშეები“, ლი-ფუშდ-ე ზს., ლშხ. ლი-ფუშტუ-ე ლნტ. „გამეება“, აშეება“

ქართ. ფოთ-/ფუთ-, ფოთ-ე „მოშვებულადაც ითქმის... ანუ დახსნილად (საბა)“, და-ფოთებ-ული „მოშვებული“, და-ფუთებ-ა „მოშვება (საბა)“.

ზან. —

სევანურში უ სტაბილურია — ფუშდ-, ქართულში შეიქმნევა ო/უ მონაცვლეობა — ფოთ-/ფუთ-. ქართველურ სიტყვებში ა შ ე ე ბ ი ს, მ ო შ ე ე ბ ი ს, გ ა შ ე ე ბ ი ს შინაარსია ძირითადი.

ს.-ქართვ. *ფოთ- „შეება, აშეება“ — ქართ. ფოთ- || ფუთ- სევან. ფუშდ- → || ფუშდ- || ფიშტუ-.

სევან. ფუცხ-უ ზს., ქს. „რკინის კავი (იხმარება მონარშული ხორცის ამოსაღებად)“.

ქართ. ფუცხვ-ი || ფუცხვ || ფუცხ-ი || ფუცხ-უ „ავოედნი რკინა ქვაბით ხორცთა აღმოსაღებელი“ (საბა).

ზან. ფოცხ-ი || ფორცხ-ი || 'ფორჩხ-ი' „ფოცხი“

ქართულსა და სვანურში სემანტიკურ-ფორმალური იდენტურობა შეინიშნება. აუსლაუტური -ჟ სვანურში და -ჟ → || -გ ქართულში ძირეული არ უნდა იყოს, რასაც ზანურის მონაცემები ადასტურებს. ზანურისათვის უფრო ძველი, შიშინა სიბილანტიანი ალომორფი იმერულმა დიალექტმა შემოგვიანაბა. ამ უკანასკნელის ჩვენება სვანური სიტყვის ისტორიისათვისაც ღირებულია — ფუცხ-ჟ — *ფუჩხ-ჟ.

ფუცხ-ი ~ ფოცხ-ი სემანტიკური მიმართების თვალსაზრისით საინტერესოა საბას განმარტება — ფუცხ-ი „ჩინის ფოცხი“

ს.-ქართვ. *ფუცხ- „ფუცხვი; ფოცხი“ — ქართ. ფუცხ-ი || ფუცხ-ჟ || ფუცხ-ვი || ფუცხ-ზან. ფოცხ-ი || ფორცხ-ი || ფორჩხ-ი — *ფუჩხ-ი სვან. ფუცხ-ჟ — *ფუჩხ-ჟ.

სვან. ფხაჟ ბზ., ლტ., ფხაჟ ბქ., ფხერჟ ლშხ. „მაგარწვეტებიანი რამ“.

ქართ. ხიწვი „წვეტიანი ანახეთქი (კვალივით)“.

ზან. 'ხიჭვი', 'ხიწვი'.

ქართული ენის დიალექტებში გავრცელებული ხიჭვი შიშინა ალომორფი ზანური მონაცემი ჩანს. ამ თვალსაზრისით მნიშვნელოვანია ის ფაქტიც, რომ საბას ლექსიკონში მხოლოდ ხიწვი სახეობა დასტურდება. ეტყობა, ზანური ხიჭვი მოგვიანო ხანის ქართულში გავრცელდა, ვიდრე საბას პერიოდია.

გარკვეული ხასიათის ფონეტიკური სხვაობა სვანურ ალომორფებში ადვილი დასანახია. აქ აუსლაუტური ჟ გადასმულა სიტყვის თავში; მანამდე მისი მოქმედების კვალი ეტყობა ი — ე — ა — ა დებალატალიზაციის ფონეტიკურ პროცესს, რაც მ. ქალდანის წესის მოქმედებით აიხსნება: *ხიჟჟ → *ხეჟჟ → *ხაჟჟ || *ხაჟჟ → ფხერჟ ლტ. || ფხაჟ ბქ. || ფხაჟ ბზ., ლტ.

ს.-ქართვ. *ხიწჟ- „ხიწვი“ — ქართ. ხიწვი ზან. ხიჭვი სვან. ფხაჟ || ფხაჟ || ფხერჟ — *ხიჟჟ.

სვან. ფხეჟ-ფხიჟ-, ფხეჟა ზს., ქს., ფხაჟ ბზ. „დაშლა“ ფხეჟ-ნი ზს., ლშხ., ფხეჟ-ნი ლტ. „იხსნება, იშლება“, ფხიჟ-ჟ „გაშლის, გახსნის“.

ქართ. ფხლეზ-, და-ფხლეზა „გაშისშვლება (შკლავის)“.

ზან. —

სვანური ფუძე ე/ი აბლაუტს აჩვენებს — ფხეჟ-ფხიჟ-; ბალსზემოური ე → ა მასდარულ ფორმაში, მომდევნო ა-ს მიწერება (მ. ქალდანი).

ქართულისთვის უცნოა ე/ო მონაცვლეობა; აქ სვანურთან შედარებით ლ „ზედმეტია“, იქნებ სვანურსაც ჰქონდა და დაკარგა.

ს.-ქართვ. *ფხლეზ-/*ფხლიზ- „გამლა, გახსნა; გაშიშვლება“ — ქართ. ფხლეზ- სვან. ფხეჟ → || ფხჰჟ- || ფხიჟ- — *ფხლეჟ- *ფხლიჟ-.

სვან. ფხერ-ა ბზ., ფხერ-ა ბქ., ლნტ. „გახელა (თვალისა)“.

ქართ. მხელ-/მხილ-, ა-მხელ-ს ა-მხილ-ა, სა-მხილ-ი, მა-მხილ-ებ-ელი-ზან. —

ს.-ქართვ. ლ-ს ამ შემთხვევაშიც რ მოუცია სვანურში, რაც ბუნებრივია (იხ. § 6. ლ — რ). აქ მხ კომპლექსიცი ფხ-ში გადასულა, მხ — ფხ სხვა შეპირისპირებაშიც გამოჩნდება (იხ. ქვემოთ). სვანურში გვაკლია პირიელი ფორმები.

ს.-ქართვ. *მხელ-/*მხილ- „გახელა, გამხელა“ → ქართ. მხელ-/მხილ- სვან. ფხერ- ← *მხელ-.

სვან. ფხიტ ბქ., ქს. „მარჯვე, გაბედული, მოქნილი“, მე-ფხტე ზს., ლმზ., მე-ფხეტე ლნტ. „ფხიზელი, მოქნილი, ცოცხალი“

ქართ. (ქიზიყ.) ფხ-იტ-ი „ცქვიტი, ყოჩალი, მარჯვე“, ფხ-ოველი „მარჯვე“, ფხ-იანი.

ზან. „ფხონ-ი“ „გამარჯვე, ყოჩალი“

ფხ-ს ძირად გამონაწევრება ქართულის ნიადაგზე შესაძლებელია. სვან. ფხ-ოჟე-ელ „მამაცი“ ქართულიდან არის შესული. ზანური ეკვივალენტი ზ. იმერულ კილოს დაუცავს — ფხ-ონ-ი = ფხ-იან-ი.

ს.-ქართვ. *ფხ(იტ-), *ფხ- „ფხიანი, ფხოველი, ყოჩალი, მარჯვე“ — ქართ. ფხ-იტ-ი, ფხ-იან-ი, ფხ-ოჟე-ელი ზან. ფხ-ონ-ი სვან. ფხ-იტ, მე-ფხ-ეტე — *მე-ფხ-იტე.

სვან. ფხრიჟუ- || ფხირჟუ-, ა-ფხრიჟუ-ი (ან-ფხირჟუ-ი) ბზ., ა-ფხრიჟუ-ი (ო-ხ-ფხირიჟ) ბქ. „თხრის“, ლი-ფხრიჟუ-ი ბზ., ლი-ფხრიჟუ-ი ბქ. „თხრა“.

ქართ. ფხრეწ-/ფხრიწ-, ფხრეწ-ს, ფხრიწ-ა, ფხაწ-ი-ფხუწ-ი (საბა).

ზან. ხიჟ-, ხიჟუ-ა „ხებია“.

სვანურში გაბატონებულია ი (ი — ი) გახმოვანების ფორმები, ქართულში — ე/ი. ბალსზემოურში კვლავ ზედმეტად გამოჩნდება უ — ფხრიჟუ- (ფონეტიკური დანართია?).

ს.-ქართვ. *ფხრეწ-/ *ფხრიწ- „ფხრეწა, თხრა“ → ქართ. ფხრეწ-/ფხიწ- ზან. ხიჟ- ← *ფხიჟ-: სვან. ფხრიჟ- → || ფხრიჟუ-.

სვან. ფხგლ ზს. „გველის წიწილა“, „ხელიკი“.

ქართ. მხულ-იგ-ი || მხგლ-იგ-ი, ხგლ-იკ-ი.

ზან. (მეგრ.) ხვილ-არ-ი — || ხველ-არ-ი || ხოლ-არ-ი; ქან. მხოლ-ურ-ე || ხოლ-ურ-ა || ფხორ-უ-ე „ხელიკი“

ს.-ქართვ. *მხ თანმიმდევრობა აქაც ასიმილაციით ფხ-ში გადასულა (მდრ. ქართ. მხელ- : სვან. ფხერ-); ასევე ზანური ენის ქანურ დიალექტშიც. ამოსავალი უ ხმოვანი ზანურში ო-ს ეფარდება, რაც ო || უ მონაცვლეობის შედეგი ჩანს; სვანურში — უ — გ.

თავკიდური მ-ქართველურ ენებში გამოსაყოფია.

ს.-ქართვ. *მხულ- „ხელიკი“ → ქართ. მხულ-იგ-ი || ხგლ-იგ-ი, ხგლ-იკ-ი ზან. ხვილ-არ-ი || ხველ-არ-ი || ხოლ-არ-ი || მხოლ-ურ-ე || ხოლ-ურ-ა || ფხორ-უ-ე სვან. ფხგლ (-*მხულ-).

სვან. ფგნ-, ხა-ფგნ (მა-ფგნ-და, ხა-ფგნ-ჟა, ხა-ფგნ-დ-ჟღ-ს ბზ.) ხა-ფგნ-დ-ჟს ქს. „სწყურია“.

ქართ. ბინ- (?).

ზან. (ქან.) მბინ-, ო-მბინ-უ „წყურვილი“, ა-მბინ-უ „მოსწყურდა“

ქანურში მ ფონეტიკური დანართია — მბინ- — *ბინ-. ისტორიული

*ბინ- ზმნის შესატყვისი ჩანს სვანური ფგნ- — ბინ- „წყურვილი“.

საკითხი ისმის ამ (მ)ბინ-/ფგნ- ფუძეთა მიმართების შესახებ ბინ-ულ-ი „წყარო“ (იხ. აქვე) სახელში გამოყოფილ ბინ- ძირთან, მდრ.: ქართ. წყ-ალ-ი, წყ-არ-ო და წყ-ურ-ვილ-ი, ს-წყ-ურ-ი-ს.

ს.-ქართვ. *ბინ- „წყურვილი“ → ქართ. ბინ- (?) ზან. მბინ- — *ბინ- სვან. ფგნ- — *ბინ-.

სვან. ფგტგრ- || ფგტრ-, ფგტ-/ფიტრ-, ფგტ-გრ-ამ ბზ., ფგტრ-ამ ბქ. „გამხვრეტი, ხვრეტი“, ფიტრ ზს., ფგტრ ქს. „ხვრეტა“, მე-ფტრ ზს., ლშხ., მე-ფგტრ ლნტ. „გამხვრეტილი“

ქართ. ფატრ-, ფატარ-, ფატრ-ავ-ს, გამო-ფატრ-ულ-ი, მ-ფატრ-ავ-ი, ფატარ-ი „ფუტურო“.

ზან. (მეგრ.) ფორტა || ფორტო || ფორტ-გა „გაფატრული (ხე, მუცელი...)“

ქართველური ენებისთვის ამოსავალი ძირეული ხმოვანი ა იყო, რომელიც ქართულს დაუცავს უცვლელად (მდრ. ზან. ო-ფატრ- ფორტ-) სვანურში ს.-ქართვ. ა ე-ში გადავიდა (მდრ. სამ-ი ხეში-), რომელიც შემდგომ ფუძის აბლაუტით ის იძლევა — ფგტ-/ფიტრ- — || ფგტრ-.

შეპირისპირებითი ანალიზი ცხადყოფს, რომ აღწერილ მაგალითში ძირად ფატ- გამოიყოფა, -არ სუფიქსია. ზანურში თავიდანვე რედუცირებული ფუძე უნდა გვექონოდა, რომელმაც თანხმოვანი + სონანტი თანმიმდევრობის შეუძლებლობის გამო, რ-ს მეტათეზა გამოიწვია — ფატრ-ფიტრ- — ფორტ-.

ს.-ქართვ. *ფატრ-, *ფატარ- „ფატრა, ხვრეტა; ფუტურო“ → ქართ. ფატრ- ფატარ-ი ზან. ფორტ- — *ფიტრ- : სვან. ფგტრ-/ფიტრ- || ფგტრ-.

სევან. ქაბ-ნ || ქწბ-, ხ-ე-ქაბ-უნ-წლ ბზ., ხ-ე-ქაბ-უნ-წლ ბქ., ხ-ე-ქაბ-უნ-წლ ლშხ., ხ-ე-ქაბ-ნ-იელ ლნტ. „აუქცევს, არიდებს (თავს)“, ლი-ქაბ-ნ-იელ, ლი-ქაბ-უნ-წლ „აქცევა (გვერდის), არიდება (თავის)“, მგ-ქაბ-ი ბზ., მგ-ქაბ-ი ბქ., ლნტ., მგ-ქაბ-ი ლშხ. „ამქცევი, გვერდის ამღლელი“.

ქართ. ქაბ-ნ-, ქაბ-ნ-ა „სიტყვის გარდაცქაფნა, გარდასხვაება (საბა)“ ზან. —.

ფორმალური იდენტურობა ქართველური ფუძეებისა ადვილი დასა-ნახია — ქართ. ქაბ-(ნ-) სევან. ქაბ-(ნ-) || ქაბ- || ქწბ-.

ახსნას ითხოვს სემანტიკური მხარე. მართლაც, ერთი შეხედვით, რა უნდა იყოს საერთო „თავის არიდებასა“ და „სიტყვის გარდასხვაებას (საბა)“ შორის? ამის გარკვევაში დაგვეხმარება ქართული ქცევა- ფუძის სემანტიკური დისტრიბუცია, რომლისთვისაც აქცევა = გვერდის აგლა-ც დამა-ხასიათებელია და ქცევა-ც (უ ქ ც ვ ე ს).

ს.-ქართვ. *ქაბ- „აქცევა, ქცევა“ → ქართ. ქაბ-ნ- სევან. ქაბ- || ქაბ- || ქწბ- || ქაბ-(ნ-).

ქართ. ქათ-ინ-, ქათ-ინ-ა-ური „ტკბილად და ტყუილად მოუბნება“.

ზან. (მეგრ.) ქუთ-ოლ-, ქუ(რ)თ-ოლ-აფა „ტრელობა, ფერება, პირ-ფერობა“, უ-ქუთ-ოლ-უ-ან-ს „ეპირფერება, ემლიქვნელება“, ქუთ-ოლ-ა „ქლეა“

სევან. —.

არ გვახსენდება ზმნური ფორმები ქართულიდან, რომელთა პოენიე-ლებაც საეჭვოდ არ მიიჩნევა.

ძირად გამოიყოფა ქათ-ქუთ- (-*ქათ-), რომლის მნიშვნელობაც პ ი რ ფ ე რ ო ბ ა / მ ლ ი ქ ე ნ ე ლ ო ბ ა ს, საზოგადოდ, არაგულწრფელ ქცევას უტოლდება.

ს.-ქართვ. *ქათ- „არაგულწრფელი ქცევა/საუბარი“ → ქართ. ქათ-ინ- ზან. ქუთ- || ქურათ- —*ქათ-.

სევან. ქან ზს., ქს. „ჟანაფი“ ქგნ-ჴშ ზს., ქგნ-ეშ ქს. „ჟანაფის თესლის შექამანდი“, ქგნ-შ-ჴრ ლშხ., ქგნ-ეშ-ჴრ ლნტ. „ჟანაფის თესლის გულიანი პური“.

ქართ. ქერ-ი, ქერ-ელ-ი „ჟანაფის, სელის გარე კანი“

ზან. —.

ერთი შეხედვით, უჩვეულოდ მოკვეთილება სემანტიკური მიმართება: კ ა ნ ა ფ ი ~ ქ ე რ ი. მაგრამ თუ გავითვალისწინებთ ქართული ქ ე რ - ე ლ - ი სიტყვის ჩვენებას, საცნაური ზდება, რომ ქერ- ფუძესაც ახასია-

თებდა ისტორიულად „კანაფ-სელის“ მნიშვნელობა. საფიქრებელია, რომ ქერი-სიტყვაში კანაფის სემანტიკის დაჩრდილება გამოწვეულია შუმერულიდან მომდინარე (ქუნიბუ) კანაფ-ფორმის გაბატონებით ქართულში, შდრ.: მეგრ. კიფ-ი/უ „კანაფი“, ნა-კიფ-უ (ტობ.) „ნაკანაფევი“ ქართ. კანაფ-ი (ჩაჩნ. კუომაღ, ინგ. კუომაღ „კანაფი“...).

აუსლაუტური რ ნ შესატყვისობა აიხსნება როგორც რ — ნ გადაბგერება სევანურში (ქართ. ვარი სევან. ვან — *ვარ..., იხ. აქვე, § 17). მიმართება ხმოვნებში ე ა ქართულის მეორეულობას ამტკიცებს — ქერი-ო — *ქარ-, შდრ. სომხ. (— ქართ.) ქარ || ვარ ქერი“

ს.-ქართვ. *ქარ- კანაფი, სელი; ქერი“ → ქართ. ქერი-ი, ქერ-ელი-ი სევან. ქან — *ქარ.

ს.-ქართვ. *ქარ- არქეტიპისგან მომდინარე სევანური ქან უნდა ჩანდეს სპარსულ ქანა, ოსურ ვან, თურქულ ქენ-დიჩ, მარიულ ქენე „კანაფი“ სიტყვებში. გამოსაკვლევეია, აფხაზური ა-ქუნგ ხომ არ წარმოაჩენს ზანურ „ქონ-“ ეკვივალენტს სელის მნიშვნელობით.

ქართ. (ქართლ.) ქანქლე || ქარქლე-ი „მსუბუქი, თხელი“, მთიულ. ქარქლე-ი „თხელი, სიფრიფანა“, მობ. ქარქლე-ა-ე „ძალიან თხელი“.

ზან. (მეგრ.) ქექე „მსუბუქი“, ქექე, დე-ქექე „შემსუბუქდა, მსუბუქი გახდა“.

სევან. —

ზანურში შესატყვისი ფუძე ძალიან გაცვეთილია, ამას ხელს უწყობდა აგებულების სიმბოლიკა, ბგერწერითი ხასიათი.

ს.-ქართვ. *ქარ-ქალ- „მსუბუქი, თხელი“ → ქართ. ქან-ქლე || ქარ-ქლე-ი/ა-ე ზან. ქე-ქე, ქე-ქე.

სევან. ქართ- || ქართ- „აღმოსავლეთი საქართველო“, მე-ქართ || მე-ქართ „აღმოს. საქ. მცხოვრ. ქართველი“, ლგ-ქართ-უ „ქართული“.

ქართ. ქართ-, ქართ-ლი, ქართ-ველი, ქართ-ული, ქართ-ავი (ტობ.).

ზან. ქორთ-უ „ქართველი“, ქორთ-ული „ქართული“.

ადრე მიუთითებდნენ სათანადო ქართველურ ფუძეებთან სევანური ქართ „თბილისი“ სიტყვის ერთიანობაზე (პ. ფენრიხი, ზ. სარჯველაძე). მაგრამ ქართ- „თბილისი“ მეორდება მეგრულში, აფხაზურსა და სევანურში, ამიტომ ძნელია მის ოდენსევანურობაზე საუბარი.

საკითხი ისმის ქართ. ქართ-ა სევან. ქგართ- (იხ. აქვე) ფუძეებთან მიმართების შესახებ.

ს.-ქართვ. *ქართ- ქართველი, ქართული" → ქართ. ქართ-ლ-ი, ქართ-ული, ქართ-ველ-ი, ქართ-ლელ-ი, ქართ-ავ-ი ზან ქორთ-, ქორთ-უ, ქორთ-ულ-ი სვან. ქართ- || ქართ-, მგ-ქართ || მგ-ქართ, ლგ-ქართ-უ.

სვან. ქასგრ- || ქსან-, მუ-ქუნსგრა ლშხ., მგ-ქსან-ი ჩბხ. „მამულა (მცენ.)“.

ქართ. ქასრა „მცენარეა ერთგვარი“, თივა-ქასრა (მცენ.) (საბა).

ზან. —

სვანური მუ-ქუნსგრა მიღებულია მუ- პრეფიქსთან ასიმილაციით მუ-ქასგრა უფრო ძველი სახეობისაგან. ჩუბეხურში შეინიშნება რ → ნ გადასვლა, რაც დამახასიათებელია სვანური ფონეტიკისთვის (იხ. აქვე, § 17. რ → ნ).

ს.-ქართვ. *ქასრ- „მამულა (მცენ.)“ → ქართ. ქასრა სვან. მუ-ქუნსგრა || მგ-ქსან-ი ← *მუ-ქასრ-ი/ა.

სვან. ქაქ → || გაგ „ფაფა“

ქართ. (გურ., იმერ.) ქაქ-ია || ქაქ-იე „ფაფა“.

ზან. —

საკითხავია, რამდენად გამართლებულია ზან. (მეგრ.) ქაფ-ირ-ი „ბუ-ლიონი“ სიტყვის აქ მოხმობა — ქაფ-ირ-ი ← *ქაქუ-ირ-ი ← *ქვაქ-ირ-ი. ქუ → ფ ზანურში დამახასიათებელი პროცესია — ძელქვა მეგრ. ჩამფა — ჯამ-ფა (ქ. ლომთათიძე), შდრ. ასევე იმერ. ქვინახარ-ი „მალალფეხებიანი ყუთი (სამზარეულოში ქურჭლის შესანახად)“ → მეგრ. ფინახარ-ი „ბაგა, ხვასტაგთა საკმლის ჩასაყრელი“

ს.-ქართვ. *ქაქ- „ფაფა“ → ქართ. ქაქ- ზან. ქოქ- → || ქვაქ || ქაქგ- სვან. ქაქ → || გაგ.

სვან. ქაშან ბზ., ლნტ., ქაშან ლშხ. „საცალფეხო ბილიკი“.

ქართ. ქაშან-ი „შამბთა და თოვლზედ გაქელილი გზა (საბა)“, ზ. აჭარ. „მალალტყიან ადგილას დაშვებული ბუნებრივი თხრილი, რაშიაც შეშას ან მძიმე საშენ მასალას თრევით დააცურებენ“.

ზან. —

სვანურში შგ || შკ კომპლექსი არ განვითარდა ფუძეში ქ გუტურა-ლის პოზიციების გამო (ზომ არ არის შეთვისებული?).

ს.-ქართვ. *ქაშან- აიწრო გზა, ბილიკი, თხრილი“ → ქართ. ქაშან-ი სვან. ქაშან || ქაშან.

სვან. ქან- || ქი-, ა-ქი-ე (ა-ქან) ზს., ლშხ., ა-ქან-ე ლნტ. „მოქრის“, ი-ქი-ე (ან-ქან ზს.), ი-ქან-ე ლნტ. „იქრის“, ი-ქი-ი ბზ., ლშხ., ი-ქან-ი ლნტ. „იქრება“, ლი-ქან-ე ლნტ., ლი-ქი-ე ზს., ლშხ. „ქრა“.

ქართ. (მობ.) ქენც-, გა-ქენც-ა „გახია“, ქენც-ვა „ხევა, დახევა“.

ზან. ქან- || ქანჩ- „ხელში დაქერა, გაწევა“, გო-ქანჩ-უ „გაწია“, დი-ქან-უ „დაიქირა ხელში“.

ქართველური დიალექტებიდან მეგრულსა და მოხეურში ნ ფონეტიკური დანართი ჩანს. ბგერათშესატყვისობა ქართ. ე ზან. ა სვან. ა (- ე), ქართ. ც ზან. ჩ სვან. ჩ უეჭველს ხდის აღწერილ ფუძეთა საერთო წარმომავლობას.

მნიშვნელობის მხრივ ქართული და სვანური მეტ სიახლოვეს ამჟღავნებენ — ქრა ~ ხევა საერთო რიგის სემანტიკებია; ზანურის „გა“ წევა, დაქერა უნდა წარმოადგენდეს გახევის შემდგომ ევოლუციას. ქართული ქან- „ქაჩა“ ზანიზმი შეიძლება იყოს, მან საკუთრივ ქართული ქეც- (მობ. ქენც-) ძირის ადგილი დაიკავა.

ს.ქართვ. *ქეც- „ქრა, ხევა, გაწევა“ — ქართ. ქენც- ზან. ქანჩ- || ქანჩ- სვან. ქი- || ქანჩ- (-*ქეჩ-).

ქართ. ქედ-ან-ი „დიდი მტრედი, ქედანი“.

ზან. (მეგრ.) ქილ-ორ-ი „ხოხობი“

სვან. —

სიტყვის შიგნით წარმოჩნდება ბგერათფარდობა ქართ. დ ზან. ლ, რაც სპორადულად სხვაგანაც დაჩნდება (ქართ. ლად- ზან. ლოდ- (მეგრ.), ლოდ- (ქან.), ქართ. ხედ- მეგრ. ხვალ- „შეხვედრა“...).

ახსნას მოითხოვს აუსლაუტური ქართ. ნ ზან. რ (იხ. აქვე, სხვა მაგალითი — ქართ. სვან-ი ზან. შურ-ო).

იქნებ ქართული გედ-ი არ იყოს ყაბარდოულიდან ნასესხები (ივ. ჭავჭავაძის მიხედვით) და სვანურ შესატყვისის ასახავდეს. მით უმეტეს, ქ — გ სვანურისთვის არ არის უცხო: ვატ ქატო, გიცარ ქაცარი, გინდერ-ქინდერ-ცა)...

ს.ქართვ. *ქიდ-ან- „ქედანი, ხოხობი“ — ქართ. ქედ-ან-ი ზან. ქილ-ორ-ი — ქიდ-ონ-ი სვან. „გედ“ — *ქიდ- (?).

სვან. ქელ ზს. „ჟარავი“

ქართ. ქალა, ქიზიყ. „ჟარ-ფანჯრის ჩარჩოს ზემოთა ნაწილი“, „ქუდის ზემო ნაწილი“.

ზან. (მეგრ.) ქოლო „ჟასრი“.

სვანურში ბოლოკიდური ა მოკვეცილია, აქვე ვლინდება ა — ი გადასვლა ქელ — ქელა — ქალა.

მნიშვნელობის განვითარების თვალსაზრისით, მეგრული უფრო და-
ცილებულია ამოსავალ ვითარებას. შეინიშნება ს ა ხ ლ ი (ნაგებობა) →
კ ა ს რ ი ტრანსფორმაცია, რაც ბუნებრივია ჩვენი ენებისათვის; შდრ.
ქართ. კახრ-ი „სახლი მომცრო სათავესწინაო“ → || კასრ-ი „ეწოდების
ქურქელსა... (საბა)“ ზან. ყორშ-ი || ღორშ-ი „ყოშე, ციხე-სიმაგრე“...
როგორც ეტყობა, თავიდან მეგრული ქოლო მცირე ნაგებობას აღნიშნავ-
და, სადაც ინახებოდა ესა თუ ის სურსათი; აქედან მნიშვნელობის დავიწ-
როებით ქ უ რ ქ ლ ი ს სემა განვითარდა.

ს.-ქართვ. *ქალ-ა მცირე ნაგებობა; კარავი“ → ქართ. ქალ-ა ზან.
ქოლ-ო სვან. ქელ ← ქელ-ა.

სვან. ქეშენ-ი ბზ., ლშხ., ქეშენ-ი ბქ. „კარავი მთაში“.

ქართ. (აქარ.) ქესარ-ი „ჩო“.

ზან. [ქვიშინ-ი].

ზანური შესატყვისი უნდა ჩანდეს რაქულ დიალექტში შემორჩენილ
ქვიშინ-ი „ხის ჯამი“ სიტყვაში (?) (— ზან. *ქაშორ-ი). კ ა რ ა ვ ი ~
ე რ ო სემანტიკური მიმართებისათვის შდრ. რაქ. შაჩა 1. „სამკედლიანი
შენობა“, 2. „იარალი, ქვის სათლელი“.

ს.-ქართვ. რ-ს სვანურში ნ მოუცია (იხ. § 17 რ → ნ).

ს.-ქართვ. *ქეს-არ-ეჩო, ქურქელი“ → ქართ. ქეს-არ-ი ზან. ქვი-
შინ-ი ← [ქაშ-ორ-ი] სვან. ქეშენ-ი || ქეშენ-ი ← ქეშ-ან-ი.

ქართ. (თუშ.) ქვირ-ან-აფი „კვიცი“, მთიულ. ქვირ-ა-ქვირ-ა „კვიცის
მოხმობის შეძახილი“, ხევს. ქვირ-ო-ქვირ-ო „კვიცის მოსახმობი სიტყვა“,
ქართლ., იმერ. ქვი-ქვირ-ი „კვიცის ხმა“

ზან. (მეგრ.) ქვირ-ა „კვიცი“

სვან. —

ქართველურ სიტყვებს შორის სემანტიკური სხვაობა მინიმალურია.
ყველგან კ ვ ი ც ი ს მნიშვნელობაა ძირითადი.

ფორმალური თვალსაზრისით მეგრულ ქვირ-ა-სთან ახლოს დგას
თუშური ქვირ-ან-აფი, სადაც ფუძედ ქვირ-ან- გამოიყოფა. -აფ(-ი) თუ-
შურში გავრცელებული სეგმენტია (თ. უთურგაიძე). ქართ. (თუშ.) ქვირ-
ან- ზან. (მეგრ.) ქვირ-ა ფუძეთა მიმართებაზე მსჯელობისას უადგილო
არ უნდა იყოს ქურ-ან-ის მოხმობა, რომელიც „წ ა ბ ლ ი ს ფ ე რ ც ხ ე -
ნ ა დ“ განიმარტება — ქვირ-ან- → ქურ-ან-. თუ ვარაუდი მართებულია,
მაშინ უძველეს ზანურ ფორმადაც ქვირ-ან- უნდა დაესახოთ. სიტყვის აბ-

სოლუტურ ბოლოში ნ-ს გაუჩინარება გაერცელებული ფონეტიკური პროცესია მეგრულში — შღრ. ქართ. ვინ მეგრ. მი — მინ... (არნ. ჩიქობავა).

ს.-ქართვ. *ჭჷირ-ან- „ცხენი, კვიცი“ — ქართ. ჭვირ-ან- || ჭურ-ან-, ჭვირ-ა-ჭვირ-ა || ჭვირ-ო-ჭვირ-ო, ჭვი-ჭვირ-ი — ჭვირ-ჭვირ-ი ზან. ჭვირ-ა — ჭვირ-ან-.

სვან. ჭიზ „სიცილი, ხარხარი“.

ქართ. (გურ.) ჭიზ-, ჭიზ-ებ-ა „ზმორება“, აქარ. ჭიზ-, ჭიზ-გებ-ა, იმერ. ჭიზ-ინ-ი „ცახცახი შეციების გამო“

ზან. —.

ქართველური ძირებისთვის ამოსავალია ცახცახის სემანტიკა.

ს.-ქართვ. *ჭიზ- „ცახცახი, ხარხარი“ — ქართ. ჭიზ-, ჭიზ-ინ-ი სვან. ჭიზ.

სვან. ჭილიჟ „სახლის, შენობის გარეთა კუთხე“

ქართ. ჭილიჟ-ი (საბა), (იმერ.) ჭილიჟ-ი || ჭილუჟ-ი „ფიცების ნა-სკეი სახლის კუთხისა“

ზან. (მეგრ.) ჭილიჟ-ი „შენობის სახურავის კუთხე“.

გასარკვევია, არის თუ არა უფრო ძველი იმერ. ჭილუჟ-ი სახეობა, ხოლო ჭილიჟ- მისი ალომორფი (ასიმილირებული).

შეიძლება ეს სიტყვა უცხო ენებიდან იყოს შემოსული.

სვან. ჭირს ზს., ჭირც ჭს. „ოსპი (მცენ.)“.

ქართ. (ხევს.) ჭირცა „სათიბი ბალახია ერთგვარი“.

ზან. (მეგრ.) ჭირცა „ოსპი“

სვანურში ბოლოკიდური ა მოკვეცილია, რს || რც მონაცვლეობა რ-სთან მეზობლობითაა გამოწვეული (შღრ. მეგრ. გარზება || გარძება — ქართ. გაძლება).

ს.-ქართვ. *ჭირც-ა „ოსპი“ — ქართ. ჭირც-ა ზან. ჭირც-ა — *ჭირჩ-ა სვან. ჭირს || ჭირც — *ჭირჩ-ა.

სვან. ჭიჟ(-ი) „ნამცეცი“

ქართ. (მობ.) ჭიჟ-ილ-ა-მ „წილი“, ზ. იმერ. ჭიჟ-ი „წვრილი მატლი“, იმერ. ჭიჟ-ა-ო „შინაური ფრინველის ძალიან წვრილი მკბენარი“, გურ. ჭიჟ-აბ-ა „ტილის მაგვარი მწერია“

ზან. —.

ძირად ქიქ- გამოიყოფა, სვან. -ი, ქართ. -ილ-ა-მ, ა-ო, -აბ-ა კნინობითობის სუფიქსია.

ს.-ქართვ. *ქიქ- „ნამცეცი, ნამცეცა, მწერი“ → ქართ. ქიქ- სვან. ქიქ-ი.

სვან. ქიქილ || ქინქილ ზს., ლშხ. „ფაფარი“.

ქართ. ქინქლ-ი „ბუსუსი“.

ზან. (მეგრ.) ქიქილ-ი || ქინქილ-ი „პატარა ახალამოსული თმა“

სვანურსა და ზანურში ისტორიულად უფრო ძველი, ურედუქციო ფუძეებია შემორჩენილი — ქინქლ- — ქინ-ქილ.

აღწერილი ფორმები რედუპლიციკრებული უნდა იყოს.

ს.-ქართვ. *ქინ-ქილ- — *ქილ-ქილ- „ბუსუსი, თმა“ → ქართ.

ქინქლ-ი ზან. ქი-ქილ-ი || — ქინ-ქილ-ი სვან. ქი-ქილ || — ქინ-ქილ.

ს.-ქართვ. *ქილ-ქილ- (რედუპლ.) უკავშირდება ტინდ. ქარა, ქამ.

ჩა — *ქარა, ახვახ. ქარი, ხვარშ. ქერა, ჰუნზ. ქერა, ბეუიტ. ქემა || — ქერა „თმა“...

სვან. ქიჟ ბზ., ლშხ., ლნტ. ერთი წველა ყველი“.

ქართ. ქილა.

ზან. —

შეიძლება ამ სიტყვათა წყარო არაბ., თურქ. ქილე იყოს. საინტერესო ფუძეა, თუნდაც იმიტომ, რომ ლ — ჟ (იხ. § 3) პროცესმა ნასესხებ სიტყვებშიც იჩინა თავი.

სვან. ქორ „სახლი, ოჯახი“, ქორ-ჲ(შ) მარე „სახლიკაცი“.

ქართ. ქორ-ი „სახლის ერდოზე სახლი (საბა)“, ქორ-ედ-ი.

ზან. (მეგრ.) ქორ-, ო-ქორ-იე „ხვიშირი“, „წისქვილში სასიმიინდე“

სვანურ-ქართულ ფუძეთა ერთიანობა ცნობილია (თ. გონიაშვილი). მეგრული ო-ქორ-იე (შდრ. ო-ჭკორ-იე) სიტყვაში ძირად გამოყოფილი ქორ- კანონზომიერად ასახავს საერთოქართველურ ქორ- ფუძეს. მეგრულის სემანტიკას შეიძლება მნიშვნელობა ჰქონდეს წინარექართველური ეტიმონის დასაზუსტებლად. საერთოქართველური ქორ- ფორმის შესატყვისებიც მონათესავე იბერიულ-კავკასიური ენებიდან განსხვავებულ სემანტიკას აჩვენებენ: ბაცბ. ქორ, ინგ. ქორ, ჩაჩნ. ქუორ¹ „ფანჯარა, სათვალთვალო (კოშხე)“, (შდრ. საბა: სა ხ ლ ი ს ე რ დ ო ზ ე სა ხ ლ ი), ხუნძ. გორ-დო, ანდ. ინგურ, ბოთლ. ჰინგურ, ლოდ. ინგურ, ტინდ.

¹ ქართულ-ჩაჩნურ ფუძეთა დაკავშირება თ. გონიაშვილს ეკუთვნის.

ინგუერ || ჰინგუარ, ბაგვ. ჰუნგარ || ჰუნგუა, ახვან. ინგო — *ინგორ
„ფანჯარა“.

ს.-ქართვ. *ქორ-სახლის ერდოზე სათვალთვალო სახლი — ქართ.
ქორ-ი, ქორ-ედი ზან. ქორ-, ო-ქორ-იე სვან. ქორ.

ქართ. ქორაფ-ი „ტეგანი (საბა)“, რაქ., ლეჩხ. „თათაბო“, გურ. ქო-
რაფ-ა „ნაცარქათამა“ (მცენ.).

ზან. (მეგრ.) ქოროფ-ე „ნაცარქათამა“

სვან. —

ქორაფ- სიტყვას საბა ტეგანზე მსჯელობისას მოიხსენებდა: „ტეგანი
ქორაფიო — კარაბადინმა D¹ (სახარებაში) E“.

მეგრულის ჩვენება ემთხვევა გურული დიალექტისას — „ნაცარქათამა“.

ს.-ქართვ. *ქორ-აფ-ტარხუნა, ნაცარქათამა — ქართ. ქორაფ-თა
ზან. ქოროფ-ე.

ქართ. (ქართლ.) ქოსტი „ციკანი“, „შემოდგომით მთიდან დაბრუნე-
ბული ციკანი“ (ქეგლ-ი).

ზან. (მეგრ.) ქვაშთ-ი „შიშაქი, წლის დედალი ცხვარი“

სვან. —

მეგრული ქვაშთ-ი ქართულისთვის ქვესტის გვეარაუდებინებს,
შდრ. ქართ. ე : ზან. ა. შეიძლება გვეფიქრა ო → ვა პროცესზე მე-
გრულში, მაგრამ ამგვარ გარდაქმნას სათანადო პოზიცია სჭირდება — მა-
ასიმილებელი ა ქორა — ქვარა, გოლა — გვალა (მაგრამ გოლ-ური
კეინჩა „მთის კეინჩა“, გვალ-ური არ არსებობს), ჭონა — ჭვანა, მაგრამ
ნო-ჟუნ-ი „ნაყანევი“... თანაც ო → ვა მეგრულში მხოლოდ ზუგდიდურ-სა-
მურზაყანულ კილოკავშია მოსალოდნელი.

უფრო მნიშვნელოვანია ხთ კომპლექსის პოვნიერება საერთოქართვე-
ლურ ენობრივ დონეზე¹

ს.-ქართვ. *ქუქესთ- „ციკანი“ — ქართ. ქოსტი (-*ქვესთ-ი) ზან.
ქვაშთ-ი.

სვან. ქოქ ზს., ლშხ., ლნტ. „ფუღურო“.

ქართ. ქოქ-ი „ეკალი ჩირგვიანი (საბა)“.

ზან. (მეგრ.) ქოქ-ა „ცარიელი, ფუღურო“

¹ მხედველობაშია „უსწორო კარაბადინი“ (ილ. აბულაძე).

² ქოსტ-ქვაშთ- ფუძეებთან ფორმალურ-სემანტიკურად ახლოს დგას სვან. ნე-ღეშტნე-
ღაშღ „ციკანი“, რომ არა უჩვეულო ქართ.-ზან. ქ სვან. ლ.

სიტყვათა ამ რიგში უნდა შემოვიტანოთ ზემო რაჭული ქოქ-ო „გა-
უმადლარი“, რომლის ნეგატიური შინაარსი სიცარიელის, უძიროს გაგე-
ბას უახლოვდება.

ს.-ქართვ. *ქოქ- „ცარიელი; ფულური“ → ქართ. ქოქ-ი || ქოქ-ო
ზან. ქოქ-ა სვან. ქოქ.

სვან. ქუთ || ქუთუ (მრ. რ. ქუთუ-ჲრ || ქუთუ-ჲრ) ზს. „ხაქაპუ-
რი“.

ქართ. ქადა „ერბოთ ზელილი პური“, „ერბოიანი პური (საბა)“.

ზან. [ქუთუ].

სვანური ქუთ(უ) იმით არის საინტერესო, რომ აქ შემოგვენახა ქარ-
თული ქადა-ს შესატყვისი ზანური სახეობა. ამაზე (resp. ზანურობაზე) მი-
გვითითებს არა მხოლოდ ფუძის გახმოვანება, არამედ ღ — თ პროცესიც —
მღრ. ქართ. შ ე ი დ - ი ზან. შ ქ ვ ი თ - ი...

სომხურში გავრცელებული გათა || ქათა ალომორფები ქართულ
წარმომავლობას ჰგულისხმობენ (ინგილ. ქათა).

საერთოქართველური ერთიანობის დონეზე ქადა „ერბოიანი პური,
ხაქაპური“ სიტყვის პოენიერება მნიშვნელოვანია პროტოქართველთა კუ-
ლინარიის ისტორიის თვალსაზრისით.

ს.-ქართვ. *ქადა- „ერბოიანი პური, ხაქაპური“ — ქართ. ქადა-
ზან. ქუთ-უ ← *ქოდ-უ სვან. —.

სვან. ქურმელ || ქურილ „გრდემლი“

ქართ. ქვრდემლ-ი || ქვირდემლ-ი, გრდემლ-ი.

ზან. (მეგრ.) ქულამურ-ი „გრდემლი“.

სვანური ფუძე მეტად გაცვეთილა, აქ ძირეული დ დაკარგულია,
ხოლო შ-ს მეტათეზა განუცდია ან სულაც ჩაეარდნილა. უნდა გვქონოდა
*ქურდემლ, საიდანაც თანამედროვე ალომორფები განვითარდა.

მეგრულში ინლაუტური ლ საერთოქართველურ დ-ს ასახავს — დ
— ლ ქედან-ი ქილორ-ი ← *ქიდან-ი, ხედ-რ-ი ხეალ-ამ-ა, კან.

ლოლ-, მეგრ. ლოლ- „ქმნა“ მღრ. ქართ. წავედ-ი → || წაველ-ი... ამდე-
ნად ძველი ზანური ეკვივალენტი ქულამურ- უნდა ყოფილიყო.

თუ აუსლაუტური ლ-ს დეტერმინანტობა დამტკიცდება, იქნებ -ემ
ფუძის ზნურ წარმომავლობაზე მიუთითებდეს.

ს.-ქართვ. *ქუ(რ)დ-ემ-ალ- „გრდემლი“ — ქართ. ქვირდემლ-ი ||
გრდემლ-ი ზან. ქულამურ-ი ← *ქულამურ-ი სვან. ქურილ || — ქურ-
მილ — *ქურდიმლ.

ს.-ქართვ. *ქუ(რ)დ- ძირის შესატყვისები ვლინდება მონათესავე და-
დესტინურ ენებში: ახვან. ქორტა, კარ. ქოტა — ქორტა, ტინდ. ქოტა —
ქორტა, ბაგვ. ქორტა, ბოთლ. ქუარტა, დიდ. ქუარტა, ლაქ. ყუტილუ,
არჩიბ. კურტა, ლეზგ. კუთა, კგტა — კურტა, ხინალ. კულლა — კურ-
და აკერი, ჩაქუჩი“, ს.-დალ. *ქორდა.

სვან. ქურუხ(უ) ბზ., ლშხ. „რუხი“
ქართ. (ინგილ.) ქურუხ-ი „პირქუში“.
ზან. ქიხორ-ი.

მეგრულ-ქანურში საძიებელი ფუძე არ არის დაკული. შესაძლოა,
ოკრიბ., ლეჩხ. ქიხორ-ი „ნაცრისფერი“ ზანურ წყაროს ასახავდეს — *ქუ-
ხორ-ი — ქგხორ-ი — ქიხორ-ი (უ — გ — ი) (?).

ს.-ქართვ. *ქუხ-ორ- „რუხი, ნაცრისფერი“ → ქართ. ქურუხ-ი
(—*ქუხურ-ი) ზან. ქიხორ-ი —*ქუხორ-ი სვან. ქურუხ(უ) —*ქუ-
ხურ(უ).

სვან. ქუფ (მრ. რ. ქუფ-ჟ-ჰ ბზ., ქუფ-ჟ-არ ლშხ.) „დაწნული კი-
დობანი“.

ქართ. ქუმ-, სა-ქუმ-ელ-ი „ხისაგან სწელთ მჭრით სატარებლად შე-
ზადებულსა ეწოდების“, „საკაცე“ (საბა).

ზან. ქიმ-, „ო-ქიმ-ო“ „ეტლი“

ო-ქიმ-ო საბასთან დასტურდება; დიდი ლექსიკოგრაფი იოანე პეტ-
რიწის თარგმანებით სარგებლობს სიტყვის განმარტებისას (ი. აბულაძე).
ო-ქიმ-ო ქართული სა-ქუმ-ელ-ი სიტყვის ზუსტი სტრუქტურულ-სემანტი-
კური შესატყვისია. ძირად გამოყოფილი ქუმ- (— ქიმ-) იგივეა, რაც სვა-
ნური ქუფ- — ქუბ — ქუმ (იხ. აქვე, § 10. მ — ბ). ოლონდაც, სვანურ-
ში ოდენსუფიქსური ქუფ-ჟ წარმოჩნდება, რომელიც მრ. რ. ფორმე-
ბია შემორჩენილი. სამსავე ქართველურ ენაში დაკარგულა ქუმ- ზმნური
ფუძე, რომელსაც რაღაც მ ო წ ყ ო ბ ი ლ ო ბ ი თ ტ ა რ ე ბ ი ს სემანტი-
კა ახასიათებდა.

ს.-ქართვ. *ქუმ- „ეტლით ან სხვა მოწყობილობით ტარება“ —
ქართ. სა-ქუმ-ელ-ი ზან. ო-ქიმ-ო (—*ო-ქუმ-ო) სვან. ქუფ(ჟ)
(—*ქუბ-ჟ —*ქუმ-ო).

შეიძლება ს.-ქართვ. ქუმ- ძირის მონათესავე იყოს ხუნძ. ჰოქო,
ახვან. ჰორქო, ლოდ. ჰოქო „ურემი“... — ს.-დალ. ფოქო — ბოქო (?).

სვან. ქუქუ- || ქუქუ- || ქქუ- ი-ქქუ-ი (ეს-ქუქუ-ი ბზ., ლშხ.),
ი-ქუქუ-ი (ჰს-ქუქუ-ი ლნტ.) „ცუცქლება“.

ქართ. —

ზან. ქუქ- გე-ქუქ-უნ) „ჩაცუცქებულია“, ვა-გ-ი-ქუქ-ათ „ნუ ჩა-
ცუცქლებით“, გე-ქუქ-ინ-ი „ჩაცუცქება“

ქართულში მოსალოდნელი ქუქ- ფუძე არ არის გამოვლენილი.

ასახსნელია ზუსტ პოენიერება სვანური ფუძის აუსლაუტში. შეიძლება
იგი ფონეტიკურ ნიადაგზე გაჩენილიყო, წინამავალ უ → || ზუსთან ასიმი-
ლაციით. არ გამოირიცხება ბგერწერითი წარმომავლობაც, რასაც ფუძის
აშკარად სიმბოლური აგებულება უწყობდა ხელს.

ს.-ქართვ. *ქუქ- „ჩაცუცქება“ → ქართ. — ზან. ქუქ- სვან.

ქქ-უ- || ქუქ-უ- || ქუქ-უ- (-*ქუქ-).

სვან. ქუან ბზ., ლნტ., ქუან ლშხ. „კიუხი, კლდოვანი ადგილი“

ქართ. ქუა || ქვა, ქოლ-, ჩა-ქოლ-ვა.

ზან. ქუა(ლ) აქვა, ქუალ-უფ-ი „ქვები“, ქვალ-ონ-ი (ტოპ.) ← ეტ.
„ქვებიანი“.

სვანურში „ქვის“ მნიშვნელობაც არ არის უცხო. სვანური ლექსიკო-
ნის (იხ. გვ. 788) საილუსტრაციო მაგალითში ქვის გაგებაც აშკარაა:
„ქუანდუ ალგენელი ამეი ლირდე!“ — „ქვად იქცეს ასეთი ყოფა!“ სვანუ-
რის ჩვენება ძვირფასია საერთო-ქართველური ფუძის ისტორიის თვალსაზ-
რისითაც; თუ ქართულმა დეტერმინანტი სუფიქსი ლ დაკარგა სახელურ
ფუძეში (შდრ. ზმნური ქოლ- ← ქუალ- „ქოლვა“), ხოლო ზანურმა მხო-
ლოდ მრავლობითსა და ნაწარმოებ ფუძეებში შემოინახა, სვანურში ფუძე
უცვლელად არის შენარჩუნებული. ამ მხრივ ჩვენი მაგალითი არ არის
უნაკალური, ანალოგიური ვითარებაა ტყენ „ყეტი“ აღმნიშვნელ სვანურ
ფუძეშიც; შდრ. ქართ. ტყე ზან. ტყა(ლ-) სვან. ტყენ „ყეტი“ ←
ს.-ქართვ. *ტყელ-.

ს.-ქართვ. *ქუალ- აქვა, კლდე, კიუხი“ → ქართ. ქვა || ქუა, ქოლ-
← ქუალ- ზან. ქუა(ლ-) სვან. ქუან || ქუან.

სვან. ქუჯ ზს., ქუჯ ლშხ. „სახელური (კოტა, მაქო)“

ქართ. (თუშ.) ქურ-ო „ხელთათმანი“, ქურ-ო „არს ორთავე ველთა
შესაყოფელი ფართო ბეწვიანი სითბოსათვის (საბა)“

ზან. „ქურ-ო“ „ხელთათმანი“.

სვანური იმდენად არის საინტერესო, რომ მან ზანურიდან ნასესხები
ისეთი სიტყვა შემოინახა, რომელიც საკუთრივ ზანურში დაკარგულია.
ქართ. ქურ-ო ზან. ქურ-ო (-*ქურ-ი) მიმართებისათვის მოვიხმობთ ანა-

ლოგიურ შეპირისპირებას — ქართ. სურ-ო ზან. ხუჯ-ი. ბოლოციდური -ო სუფიქსურია (შდრ. აგრეთვე ქართ. ღვინ-ო ზან. ღვინ-ი || ღინ-ი).

ს.-ქართვ. *ჭურ-, *ჭურ-ო „ხელი, სახელური; ხელთათმანი“ — ქართ. ჭურ-ო ზან. ჭუჯ-ი.

ს.-ქართვ. *ჭურ-, *ჭურ-ო სიტყვას შესატყვისები ეძებნება მთის მონათესავე იბერიულ-კავკასიურ ენებში, სადაც ძირითადია ხელის მნიშვნელობა; შდრ.: ნახ. ჭულ-(გ) „ხელი“, ხუნძ. ჭუერ || ჭერ „ხელი“, ბოთლ. ჭუადუ — ჭუარ-დუ „ხელში“; ბაგვ. ჭუად — ჭუარ, ბეიტ. ჭორო, ჭუნზ. ჭორო „ხელის მტევანი“, ლაკ. ჭუა — ჭუარ, ლეზგ. ჭულ (- ჭურ), ხინალ., არჩიბ., უდ. ჭულ — ჭურ „ხელი“...

სვან. ჭუიშარ-ჰე ბზ., ჭიშორ-ა ბქ., ჭუიშარ-აი ლშხ. „რუხი“

ქართ. (ლენხ.) ჭიხორი || ჭიხონი „თაგვისფერი, ნაცრისფერი“.

ზან. (მეგრ.) ჭვიშორი „ნაცრისფერი“.

ქართ. ჭიხორ-ზან. ჭვიშორ- ფორმებს სემანტიკურ-ატრუქტურული იგივეობა აერთიანებთ (ქართ. ს ზან. შ). მხოლოდ მეგრულში გ ზედმეტია. ამ სიტყვაში გ-ს გაჩენა მეტაანალიზის შედეგი უნდა იყოს. მხედველობაშია ჭვიშა ლექსემასთან ჭვიშორის „ნაცრისფერის“ გაიგივების შესაძლებლობა. ამიტომაც ჭვიშორი —*ჭვიშორი ქართ. ჭიხორი.

ქართულში ჭიხორ- ფორმას ფონეტიკური ვარიანტები მოეპოვება — ოკრიბ., ლენხ. ჭიხორ-ი „ნაცრისფერი“ შედარებითი ფონეტიკის თვალსაზრისით მნიშვნელოვანია ხ/- ს მონაცვლეობა საერთო მასალაში, რაც არ არის უნიკალური შემთხვევა, შდრ. ქართ. ფსვლიკი — || ფხვლიკი, II სუბ. პირ. ნიშანი ს → || ხ...

ს.-ქართვ. *ჭიხ-ორ- „ნაცრისფერი“ — ქართ. ჭიხორი || ჭიხონი || — ჭიხორი ზან. ჭვიშორი —*ჭვიშორი სვან. ჭუიშარ- —*ჭვიშარ- — ჭიშორ-.

სვან. ჭშდ-; მჰ-ჭშდ-უნ-ა ზს., მჰ-ჭშდ-უნ-ა ლშხ. „ლენცოფა“.

ქართ. (კახ.) ჭარსლ-, ჭარსლა „სპარსული ღვარძლა (ა. მაყ.)“.

ზან. —

ქართული ჭარსლ- ძირის კანონზომიერი შესატყვისია სვანური რედუცირებული ჭშდ((- ჭაშდ-) სახეობა, რომელიც ჩანს მჰ-ჭშდ-უნ-ა || მჰ-ჭშდ-უნ-ა სიტყვაში. სვანურ ფორმას აგებულების მხრივ ეპარალელობა

მა-ყვ-უნ-ა ბზ., ლნტ., მა-ყუგ-უნ-ა ბქ. „კოდალა“¹ ლექსემა, სადაც ასევე გამოიყოფა მა- — უნ-ა ცირკუმფიქსი.

ქართ. ქარსლ- სევან. ქშლ- (— ქაშლ-) შეპირისპირება კიდევ ერთხელ ნათლად წარმოაჩენს საერთოქართველური ხლ თანმიმდევრობის შდლ ტრანსფორმაციას სევანურში, შდრ. ქართ. მ ა რ ს ლ - ი სევან. მ ა შ ლ (იხ. აქვე, § 22)...

ს.ქართვ. *ქარსლ- „ლენცოფა, ღვარძლა“ — ქართ. ქარსლ-ა სევან. მ ა - ქ შ ლ - უ ნ - ა || მ ა - ქ შ ლ - უ ნ - ა — *მ ა - ქ ა შ ლ - უ ნ - ა.

სევან. ქვთირ || ქვთვრ ზს. „ცარიელი ქონი“

ქართ. (ფშ.) ქუნთ-ურ-ა „მსუქანი (ზავშვზე იტყვიან)“, ლეჩხ. ქვინთლ-ი „ლორის ხორცის ქონიანი სქელი მონათალი“.

ზან. (მეგრ.) ქვანთილ-ა „ღუმა (ცხერისა)“.

ფშაური ქუნთ-ურ-ა ფორმაში ლ დაკარგულია — *ქუნთლ-ურ-ა — ქუნთ-ურ-ა.

სევანურში შემდეგი პროცესები დასტურდება უ → გ, ლ → რ (იხ. § 6.

ლ → რ) — ქუნთილ → ქვთირ.

ყველა ქართველურ დიალექტში ქონის, სიმსუქნის ნიუანსია ძირითადი.

ს.ქართვ. *ქუნთ-ილ- „ქონი, ღუმა“ — ქართ. ქვინთლ-ი, ქუნთ-ურ-ა ზან. ქვანთილ-ა (—*ქუნთილ-ა) სევან. ქვთვრ || ქვთირ (—*ქუნთირ).

სევან. ქვრთ-, ი-ქვრთ-ე ზს., ქს. (აბჟ-ჟირთ, ან-ქვრთ-ე, ან-ქვრთ-ი ბზ., ობ-ქვრთ, ენ-ქვრთ-ე ლშხ.) „ილობავს“, ლი-ქვრთ-ე „ლობვა“, ლგ-ქვრთ-ე „მოლობილი, შემოლობილი“, მგ-ქვრთ-ე „მოლობავი“

ქართ. ქართ-ა „შემოლობილი ადგილი“

ზან. (მეგრ.) ქვრთ-ა/ი || ქვთ-ა „მკვიდროდ დასახლებული ადგილი (სოფელი)“; „ქალაქი“

ქართველური სიტყვებისთვის ძირითადია ლობე/ლობვის მნიშვნელობა. მეგრულის სემანტიკა დასახლების უძველესი სახეობის — შემოლობილი, გამაგრებული სამოსახლო ადგილის — გამოძახილად გვეჩვენება.

ქართული ქართ-ა ფორმის ძველი ზანური ქუნთ-ა შესატყვისი უნდა ჩანდეს ქუნთ-ა-ის — (ბერძ. ქუნთ-ა-ია || ქუნთ-ა-ი-ონ) ტომონიმშიც, შდრ.

¹ აქ გამოყოფილი ყუგ- — ყოგ- შესატყვისია ქართ. კოდ- (კოდალა-), ზან. კვდ- || კიდ- || კულდ- ძირებისა, ოღონდ სევანურში ყოგ- —*ყოდ-, შდრ. სევან. გ || დ დაპარ — || გაპარ „სუფთა“...

მეგრ. ქუთ-ეშ-ი — ქან. ქუთ-ა-იშ-ი, სვან. ქუთ-ა-შ. თავდაპირველად ქუთაისის აღსანიშნავად ქუთა || ქუთა-ია გაუფორმებელი ზანური ფუძე გამოიყენებოდა, როგორც სინონიმი მსხვილი დასახლებული პუნქტისა. ე. ი. ქუთ-ა-(ია) „ქუთაისი“ მკულისხმობდა დიდ, მჭიდროდ დასახლებულ, გამაგრებულ (შემოღობილ) ქალაქ-ციხე-სიმაგრეს და ქალაქის სინონიმო იყო ისევე, როგორც მოგვიანებით თბილისი, შდრ. მეგრ.-სვან.-აფხაზ. ქართ-(ი) „თბილისი“, ვაინახური ქალაქ = თბილისი, ქალაქო მნევე ორ = თბილისური მსხალაი, ქალაქო „თბილისელი“

საერთოქართველური ქართ-ა-ს ზანური ეკვივალენტი ქუთ-ა (*ქოთ-ა, შდრ. ბერძნ. ქოთა || ქოთა-ის-). იკითხება აფხაზურ ა-ქუთ-ა „სოფელი ბევრი მცხოვრებით“ სიტყვაშიც, რომელიც აშკარა ზანიზმია. შეიძლება დაისვას საკითხი ქართ-ა, ქართ-ლ-ი, ქართ-ა-ვი (ტომ.), ქართ-(გ)-ელ-ი ფუძეთა ერთიანობის შესახებ (შდრ. ვაინახური ქართ || ქმერთ „ლობე, სიმაგრე“ = რუს. на-горады).

ს.-ქართვე. *ქართ-(ა) „ლობე, შემოღობვა; გამაგრებული, შემოღობილი ადგილი (ციხე-სიმაგრე)“ — ქართ. ქართ-ა ზან. ქერთ-ი || ქუთ-ა || ქუთ-ა (-*ქოართ-ა), ქუთა-ია, ქოთა სვან. ქერთ- (-*ქართ-).

სვან. ქეს-ა ბზ., ქეს-ე ბქ. „ფიფქი, მშრალი თოვლი“.

ქართ. (ფშ.) ქირსლ-, მთიულ. ქირსლ-ი „ქერტი“. ქირსლ-ი, ქირსლ-ავ-ს „წვრილ-წვრილად თოვა“.

ზან. —

სვანურში შესატყვისი ფუძე გაცვეთილი, გამარტივებულია — ქეს- —*ქირს-, -ა/-ე წარმოშობით ფუძეს შეზრდილი მასდარის ნიშანი ჩანს.

ს.-ქართვე. *ქირს-, *ქირს-ლ- „თოვა, წვრილ-წვრილი ფიფქი“; — ქართ. ქირს-ლ- სვან. ქეს-ე || — ქეს-ა —*ქირშ-ა.

სვან. ქეჩხ „სარეველა ბალახი“

ქართ. ქურცხ-ი „სარეველა“, გურ. ქურცხ-ი „გაუფალი ტყე“

ზან. (მეგრ.) ქვეჩხ-ი „სარეველა, ეკლიანი ბუჩქი“, ქურცხ-ონ-ი „ბუჩქნარი“, ქან. ქუნცხ-ი „ჩირავი“.

მეგრული ფორმა დისიმილაციურია ი — ი — ე — ი — ქვირჩხ-ი — ქვირჩხ-ი. სვანურში ფუძე გამარტივებულია — ქურჩხ — ქეჩხ.

ს.-ქართვე. ქართვე. *ქურცხ- „სარეველა“ — ქართ. ქურცხ-ი ზან. ქუნცხ-ი, ქვირჩხ-ი —*ქვირჩხ-ი —*ქურჩხ-ი სვან. ქეჩხ —*ქურჩხ.

სვან. ღაბ-ნა ზს., ლშხ., ღაბ-ენა ლნტ. „მოზვერი“.

ქართ. ვბ-ორ-(ებ-ი), მე-ვბ-ორ-ე, ვბ-ო → || ზბ-ო.

ზან. (მეგრ.) ქაბ-ულ-ა „მოზრდილი ხბო“.

ქართველურ ენებში ძირად ღაბ- — || ღაბ-/ვბ-/ქაბ- გამოიყოფა, რაც საერთოქართველურისთვის *Cებ- ტიპის ფუძეს ვარაუდობს. ქართ. ვ : სვან. ღ ზან. ქ მიმართება წინააღმდეგობას ვერ შექმნის, შდრ. ქართ. ვნდ-ურ-ი სვან. ლედ-ჰრ || ლედ-ერ „მინდვრის ბარდა“ (მ. ქალღა-ნი) ზან. ქონდარ-ი (იხ. აქვე). გასაკრევეია, ოპოზიცია ქართ. ვ —/ზ სვან. ღ ზან. ქ ხომ არ ჰგულისხმობს სხვა წყაროს, ვთქვათ, წინარექარ-თველურ *ე ფარინგალური რიგის მჟღერ აფრიკატს (!).

ს.-ქართვ. *ღებ- (?) „ხბო“ → ქართ. ვბ-ორ- || ვბ-ო → || ზბ-ო

ზან ქაბ-ულ-ა სვან. ღაბ-ნა || ღაბ-ენა ← *ღებ-ენა.

სვან. ღამუნ- || ღამუნ-, ლი-ღამუნ-ე „ღროის მიცემა“, ხუა-ღამუნ-ე „ვაკლი“, შა-ღამუნ „შაქალე, ღრო მოშეცი“.

ქართ. ღამ-, და-ღამ-ებ-ა, მ-ღამ-ი, ღამ-ე, ღამ-ურ-ა, სა-ღამ-ო.

ზან. (ქან.) ღომ-ან || ღომ-ა „გუშინ“, ღომ-ან-ერ-ი „გუშინდელი“, მეგრ. ღუმ-ა, ღუმ-ან-ერ-ი „წუხანდელი“.

ადრე გამოთქმული ვარაუდი ქართული ღამ-ე სახელის არქაული ღამ-ენ- სახეობისაგან მომდინარეობის შესახებ, რაც ქანურ-მეგრულის ჩვენებათა მიხედვით გაკეთდა (არნ. ჩიქობავა), მაგრდება სვანური ენის მონაცემების მოხმობითაც. ნასახელარი ღამ-უნ- ზმნა სვანურში უძველეს ეტაპ-ზე დ რ ო ის სემანტიკით ხასიათდებოდა, ე. ი. უფრო ზოგადი მნიშვნელობა გააჩნდა: სვან. ღამ-უნ- „ღრო“ → ლი-ღამუნ-ე „ღროვება, ღროის მიცემა, დაცლა (ვაკლი)“, სემანტიკისთვის შდრ. ქართ. დ რ ო → ა დ - რ ო ვ ე ბ ს = ა ც ლ ი ს. პრინციპში და ღ ა მ ე ბ ა ც ხომ დ რ ო ის გასველას ნიშნავს.

ს.-ქართვ. *ღამ-ენ- „ღამე, ღამით (წუხელ); დაღამება“ → ქართ. ღამ-, ღამ-ე ზან. ღუმ-ა(ნ)- || — ღომ-ან- სვან. ღამნ- || ღამუნ-.

ს.-ქართვ. *ღამ-ენ- არქეტიპის შესატყვისია: ბაცბ. ღა^ნ ← *ღან, ინგ. ღა ← *ღან, ჩაჩნ. ღა^ნ || ღან, ს.-ნახ. *ღან „სიზმარი“

სვან. ღანწუ-იშ ბზ., ღენწ-იშ ბქ., ღენწუმ — *ღენწუ-იშ ლშბ., ღენწუ-იშ) ლნტ. „სახვენელი იარალი, გუთანა“

ქართ. ხვეწი-ი „მოკაყული სათლელი“ (საბა), გურ. ხვეწი-ი „მოხრილი რკინა“

ზან. (მეგრ.) „ხვაწ-ა“ კოვზის სათლელი დანა“, ნა-ხვაწ-ა „ლომის ამოღების შემდეგ ფსკერზე წარმოქმნილი ქერქი“, ეტ. „ნაკაწრი“, ქან. ხვეწი-ი „რკინის იარალი კოვზის გულის ამოსათლელად“

სვანური ალომორფებიდან უფრო ძველ სახეობად გვეჩვენება ღენტე-ხური ღენწუ- || ღენწუ-იშ, რომელიც შედარებით ახლოს დგას ქართულ ხვეწ-თან. ხვეწ- ღენწუ- შეპირისპირებაში გასათვალისწინებელია ჟ-ს მეტათეზისი სვანურში და ზ — ღ გადასვლა (შდრ. სვან. ღან-აჟ „ორსული“ მეგრ. უ-ხენ-ო „id“), ნ-ს ფონეტიკური დართვა ინლაუტში, რაც ასევე ბუნებრივია (შდრ. ქართ. ღერღელ-ი სვან. ღარღანდ, იჟარა — ინჯარ, კაწარ- კანჯ-ურ- (მ. სუხიშვილი)...) .

ქართველური ფუძეებისათვის ბუნებრივია ს ა ხ ე ნ ე ლ ი ს (სვანური), ა მ ო ს ა თ ლ ე ლ ი ს (ქართული, ზანური), მოხრილი რკინის (გურ. დიალ.) მნიშვნელობები, რომელთაც აერთიანებთ რკინის იარალით რაღაცის ა მ ო ლ ე ბ ი ს, ა მ ო ლ უ რ ტ ნ ი ს გაგება. სწორედ ამაში იკვეთება ხ ე ე წ ი ს, როგორც იარალის, პოლიფუნქციურობა. ამიტომაც იქცა ის „გუთანად“ სვანურში, შდრ. რაქ., მთიულ. ხოწი-ი „ნიჩაბი“, „ბარი“.

ს.-ქართვ. *ხუეწ- „ხვეწი, ამოსათლელი იარალი; გუთანა“ — ქართ. ხვეწი-ი ზან. ხვეწი-ი || — ხვაწ-ი/ა სვან. ღანწუ-იშ || ღენწ-იშ || ღენწუ-იშ) — *ხუეწ-.

ს.-ქართვ. *ხუეწ- ძირს უკავშირდება: აფხაზ. აი-ხაწო „რკინის შამფური“, ა-მ-ჰაწო „კოვზი“; ბაქტ. ღაწ „ნაკაწრი“...; ხუნძ. ჰეწ, ანდ. ხუწუ, კარატ. ჰეწე, ქამ. ხიწუ, ბაგვალ. ჰეწუ..., ჰინუბ. ხარწუ, ჰენზ. ხაწე, არ-ჩიბ. ხაწი, ალ. ღამწ „მარწუხი, გაზი“...

სვან. ღანშდ || ღანშტ || ღემდ; ნე-ღანშდ ბზ., ნე-ღემდ ლშბ., ნი-ღანშტ „ოტიანი“

ქართ. თიკ-ან-ო.

ზან. (მეგრ.) თიღ-ო „ბატკანი; ცხვარი“.

სვანური შესატყვისი ნაწარმოებია ნე-/ნეო—ა კონფიქსით; სუფიქსური სეგმენტი -ა დეკარგულია, მაგრამ მისი არსებობის კვალი დააჩნდა ი — ე || — ა პროტესის სახით ძირეულ ხმოვანს. უძველესი სახეობა *ნე-შთიღ-ა ფორმისა უნდა ყოფილიყო (შდრ. ნი-ქქ-ა, ნი-გბ-ა, ნი-ფხუნ-ა...), ღ-ს მეტათეზისის ფაქტი ცნობილია (იხ. აქვე მალლაჟ); შესატყვისობა ქართ.-ზან. თ სვან. შდ ბუნებრივია (ნ. მარი, ვ. თოფური, გ. როგავა, კ. შმიდტი...).

დაკავშირება პრობლემურია ქართ. კ ზან. ლ სვან. ლ უნიკალუ-
რობის გამო (იქნება კ —*ყ — ლ (?)).

ს.ქართვ. *თიკ-ან- „ბატკანი, თიკანი“ → ქართ. თიკ-ან-ი ზან.
თილ-ი სვან. ნე-ღაშღ || ნი-ღაშტ || ნე-ღეშღ —*ნი-შთილ-ა.

ს.ქართვ. *თიკ-ან ფუძეს შესატყვისები ეძებნება მონათესავე იბერი-
ულ-კავკასიურ ენებში; შიდა.: წაეკირ, ბოთლ. წაეკირ, ქარ. წაეკი —
წაეკირ, ტინდ. წიქარ, ბაგვ. წაეკერ, კარ. წაიკერ, ახვან. ჰეკე დიდ.
ცეკო, ხვარშ. ჩიკი, ბეფ. ჩიკე, ჰუნზ. ჩიკე „თიკანი“

სვან. ღედ „ეკვი; სამართალი“, ილ-ღედი ბზ., ბქ., ლშხ., ლნტ.
„განსჩის“, უ-ღაღ ბზ., უ-ღაღ-ტ ბქ. „უსამართლო, უკანონო“.

ქართ. ღდ-ინ-, ღდ-ინ-ი „განსჩა, რჭული, სარწმუნოება“.

ზან. ღდ-ან-, ღდ-ან-ა „განსჩა, ძრახვა“, მი-ღდ-ან-უ(ნ) „განსჩის,
ღამხრახავს“, ვა-გა-ჰ-ღდ-ან-ა „ნუ განსჩი“.

ზანურში ღდ დეცესიურ-ჰარმონიული კომპლექსი რედუქციის მო-
მდევნო საფეხურზე შექმნილი ღდ-ს სუბერაციას გვიჩვენებს. რედუქცია
გამოწვეულია -ან ხმოვნიანი სუფიქსის დართვით. *ღაღ-ან- → *ღდ-ან- →
ღდ-ან-. ქართ. ღდ-ინ-ი მიღებულია შემდეგი საფეხურების გავლით: ღედ-
ენ- → *ღდ-ენ-/ღდ-ინ- → ღდინ-ი. ქართ. ღდ-ინ-ი არაბულიდან მომდი-
ნარედ მიაჩნიათ, მის წყაროდ არაბულ დიღნ „რელიგია, რწმენა“ ასახელებ-
დენ (გ. წერეთელი, ნ. ნედოსპასოვა, ლ. ავალიანი). სვან. ღედ- ქართ.
ღდ-ინ- ზან. ღდ-ან- — ღდ-ან- გამორიცხავს რაიმე შესაძლებლობას
სესხებისა, ღ-ს განვითარება ღ-ს წინ (!) ამგვარ დაშვებას ქართველურ
ენათა ფონეტიკა ეწინააღმდეგება. თუ სესხებაზე იქნება საუბარი, უფრო
სავარაუდოა პირიქით პროცესი: ქართ. ღდ-ინ- → არაბ. დიღნ (ღ-ს გაუ-
ჩინარებით).

ს.ქართვ. *ღედ-(ენ-)/*ღედ-(ინ-) „განსჩა, სამართალი, ეკვი, ძრახვა“ →
ქართ. ღდ-ინ-ი (—*ღდ-ენ-ი) ზან. ღდ-ან- —*ღდ-ან- სვან. ღედ-
უ-ღაღ-ტ || — უ-ღაღ-ტ — უ-ღედ-ტ (ე — ა — ა მომდევნო ტ-ს გავლენით).

სვან. მგ-ღდ-ერ-ილ ბზ., მგ-ღდ-ერ-ილ ლშხ., მგ-ღდ-ერ-ილ ბქ.
„ცერცველა“ ღედ-არ || ღედ-ერ ზს., ღედ-ერ ქს. „მინდერის ბარდა“.

ქართ. ჰნდ-ურ-ი „ცერცვი“, მოხ. ჰად-ურ-ი „მინდერის ბარდა“.

ზან. ჰონდ-არ-ი „უსუბი, ჰონდარი“

ქართულ-სვანურ ფუძეთა ერთიანობა ცნობილია (ივ. ჯავახიშვილი,
მ. ქალღანი). ჰონდ-არ- ფორმის ზანურად კვალიფიკაცია ემყარება ბგე-
რათშესატყვისობათა შემდეგ ჩვენებას ქართ. ჰ ზან. ჰ სვან. ღ, რაც

დასტურდება ქართ. ვბ-ორ- ზან. ქაბ-ულა სევან. ღაბ-ნა || — ღაბ-უნ-ა (იხ. აქვე) შეპირისპირებაშიც. ვ/ქ/ღ თანხმოვნები ერთმანეთისაგან არ გამოიყვანება, მართალია ვ — ქ ჩვეულებრივია ზანურ მასალაში (ჭუარ-ბალ-ჭობალ-...), მაგრამ ვ — ღ უცხოა სევანური ფონეტიკისთვის. რაც ამოსავალში შესამე წყაროზე მიუთითებს. ამგვარად გვეჩვენება ფარინგალური რიგის მჟღერი აფრიკატი *ფ, რომელიც ვ/ღ რეფლექსებს იძლევა ლეზგიურ ენებში, სადაც ფ ფონემა დღესაც ფუნქციონირებს — შდრ.: თაბ. რ ი ფ ი არჩიბ. ბ ა რ ვ : უღ. ბ ქ ღ „მზე“..; თაბ. ნ ი ტ ე არჩიბ. ნ ა ბ ვ უღ. ნ ე ღ „ცრემლი“...

ს.-ქართვ. *ღად- „ცერცვი; ქონდარი“ → ქართ. ვად-ურ-ი, კნდ-ურ-ი (*ვანდ-ურ-ი) ზან. ქონდ-არ- (*კონდ-არ-) სევან. ღედ-არ || ღედ-ერ (*ღად-ერ).

ქართ. ღერღ-, ამო-ღერღ-ავ-ს გაჭირვებით, ძლივს იტყვის სა-თქმელს“, სა-ღერღ-ელ-ი „საპარაკო“, სა-ღერღ-ელ-ი აეშალა, ე. ი. „ბევრს ლაპარაკობს“.

ზან. (ქან.) ღარღ-ალ-ი „ლაპარაკი“, დო-ღარღ-ალ-უ „ილაპარაკა“, ო-ღარღ-ალ-უ „ლაპარაკი“, მეგრ. ღარღ-ალ-ი „უთავბოლო, მოსაბეზრებელი ლაპარაკი“, ვა-ღარღ-ალ-უ „ბევრს ნუ ყბედობ“.

სევან. —.

ქართული სა-ღერღ-ელ-ი იმავე სტრუქტურისაა, რაც სა-თქმ-ელ-ი, სა-წად-ელ-ი... ღერღ- ფუძის ნეგატიური შინაარსი „ძლივს, გაჭირვებით ბევრი ლაპარაკი“ გამოძახილს ჰპოვებს მეგრულის „უთავბოლო, მომაბეზრებელ ლაპარაკში (ყბედობა)“

ღერღ-/ღარღ- (ქართ. ე ზან. ა) კანონზომიერ მიმართებას აჩვენებს.

შესაძლებლად მიაჩნიათ ზანური ღარღ-(ალ-) ზმნის დაკავშირებას სევანურ გარგ-ღ-ა ბზ., გარგ-ღ-ა ლზზ., გარგ-ალ-ა ლნტ. „ლაპარაკი“ სიტყვასთან, შდრ. ხუნდ. გარგა-ღ-იზე || გარგა-ზე, გარგარ „ლაპარაკი, ყბედობა“ (არნ. ჩიქობაეა). თუ ამ ფუძის ხმაბაძვიტობას გავიზიარებთ ვ/ღ მონაცვლეობა ქართველურ ენებში დასაშვებია; თუმცა სხვა სიტუაციაში სევანური უფრო პირიქით (საპირისპირო) ჩვენებას იძლევა — ქართ. გ

ზან. გ სევან. ღ (გენ-ი გინ-ი : *ღენ- — ღენ „ზბო“...).

ს.-ქართვ. *ღერღ- „ლაპარაკი; ყბედობა“ → ქართ. ღერღ-, სა-ღერღ-ელ-ი ზან. ღარღ-(ალ-) სევან. გარგ-ღ- ← || გარგ-ალ- ← || *გერგ-ალ-.

სვან. ღეშგ- || ღეშკ-, ი-ღეშგ-ალ-ხ ბზ., ი-ღეშგ-ალ-ხ ბქ., ი-ღეშ-
ალ-ხ (ი-ღეშგ-ალ-ხ) ლშზ., ი-ღეშკ-ალ-ხ ლნტ. „ეცილებიან, დაობენ“.

ქართ. (ჩაქ.) ღისკ-ინ-ი „მტრობა, ხელის შეშლა ვინმესთვის“
ზან. —.

ქართული ღისკ-ის შესატყვისად სვანურში ღიშკ- უნდა გვექნოდნა
(შღრ. ლნტ. ღეშკ-), ზემოსვანურსა და ლაშხურში დადასტურებულია
ღეშგ-, სპირანტის მომდევნო კ გამეღერდა — კ — გ; ამგვარ შესაძლებ-
ლობაზე ცალსახად მიუთითებს ერთი ნასესხები სიტყვის ანალიზი; შღრ.

ქართ. ხკლათ-ი — სვან. ხგალატ ზს., ხგალატ ლშზ. — ხკ — ხგ.

ს.-ქართვ. *ღირსკ-(ინ-) „მტრობა, დავა, ხელის შეშლა“ — ქართ.
ღისკ-ინ-ი სვან. ღეშგ- || ღეშკ- — *ღიშკ-.

ქართ. ღეჭ-, ღეჭ-ავ-ს, ღეჭ-ვა, სა-ღეჭ-ი.

ზან. (შეგრ.) ღანჭკ-, ღანჭკ-უნ-ს — || ღვანჭკ-უნ-ს „ღეჭავს“,
ღანჭკ-უ-ა, ო-ღანჭკ-ალ-ი „საღეჭი“

სამეცნიერო ლიტერატურაში გავრცელებულია მცდარი აზრი იმის
შესახებ, თითქოს ქართ. ღეჭ- ძირს შეგრულში ღაჭ- „ღეჭვა“ შესატყვისე-
ბოდეს (თ. გამყრელიძე, გ. მაქუავარიანი, ჰ. ფერნიზი, ზ. სარჯველაძე). არა-
და, ღაჭ-უ-ა შეგრულში კ რ ე ქ ა-ს ნიშნავს. ზემოხსენებული ვარაუდი,
როგორც ეტყობა, ი. ყიფშიძის ლექსიკონიდან იღებს სათავეს, სადაც
შეგრ. ღაჭ- ღეჭვადაც განიზარტება. პ. ჭარაიას შეგრულ-ქართულ ლექსი-
კონში ი. ყიფშიძის შეცდომა გასწორებულია. ავტორი ღანჭკ-უ-ს სინონი-
მად კ ა ნ კ - უ - ა - ს მოიხმობს, რაც მართებულად მიგვაჩნია. ქართ. ღეჭ-
ზან. ღანჭკ- შეპირისპირებაში, მიუხედავად ფუძის აშკარა სიმბოლური
აგებულებისა, დაუძლია ბგერათშესატყვისობათა ჩვენება ქართველურ
ენებში: ქართ. ე ზან. ა, ქართ. ჭ ზან. ჭკ... ნ ფონეტიკური დანართია
ზანურში.

ს.-ქართვ. *ღეჭ- „ღეჭვა“ — ქართ. ღეჭ- ზან. ღანჭკ- || ღვანჭკ-
— *ღაჭკ-.

სვან. ღიჭ-უ || ღიჭ-ჟ (შრ. რ. ღიჭ-ჟარ, ნათ. ბრ. ღიჭ-ჟ-იშ) „და-
ღრეჭილი, გაბრაზებული“, ლი-ღჭ-ენ-ე „გაბრაზება, გაღიზიანება“, ნა-ღჭ-ენ
„გაბრაზებული, გაღიზიანებული“.

ქართ. ღრძ-, (გულ-) ღრძ-ო, ღრძ-ობ-ა, ი-ღრძ-ო.
ზან.—.

ქართულ ღრძ-ოს კანონზომიერად შესატყვისება სვანური ღიჭ-ჟ
სახელი. ბოლოკიდური ქართ. -ო სვან. -ჟ (— -ო) სადერივაციო აფიქსი
ჩანს (იხ. აქვე სვან. -ჟ ქართ. -ო ზან.: -უ).

ზმნური ღრძ- „ღრძობა“ სემანტიკას საფუძვლად სვანურში დადასტურებული „გალიზიანების“ გაგება დაედო — გალიზიანება — ღრძობა.

ქართული ღრძ- ძირი ისტორიულად გახმოვანებული უნდა ყოფილიყო; რ აქ ფონეტიკური დანართია, გაჩენილი რედუქციის მომდევნო საფეხურზე: *ღიძ- → *ღძ- → ღრძ- (მდრ. ქართ. ღიზ-(?), ზან. ღვიზ-, ო-ღვიზ-ინ-ან-ს „გალიზიანებულია, უკმაყოფილოდ გამოიყურება“, ღვიზალი „მოდუშული“).

ს.-ქართვ. *ღიძ-, *ღიძ-თ „გალიზიანება“, „ღრძო“ — ქართ. ღრძ-, ღრძ-თ სვან. ღჯ- — *ღიჯ-, ღიჯ-ჟ — *ღიჯ-თ.

სვან. ღლიჯგ-, მგ-ღლიჯგ (- მგ-ღლიჯგ) ბზ., ღნტ., მგ-ღიჯგ — მგ-ღლიჯგ ბქ. „უბილებდაკრეკილი“

ქართ. ღრეჯ-/ღრიჯ-, და-ღრეჯ-ილ-ი, მ-ღრეჯ-ი, ი-ღრიჯება.

ზან. (მეგრ.) ღინჯგ-, ღინჯგ-ალი || ღვინჯგ-ალი, ო-ღინჯგ-ინ-ან-ს, ი-ღვინჯგ-ინ-ან-ს „იღრიჯება“, გო-ღინჯგ-ინ-აფ-ილ-ი „დაღრეკილი“.

ზანურ-სვანური ასახავს ს.-ქართვ. ი გახმოვანებას (ღრიჯ-).

სვანურში რ სიტყვის შიგნით ლ-ში გადასულა (იხ. § 16. რ — ლ), ხოლო ზანურში ნ-ში, რაც ბუნებრივია (მდრ. გუნძ-ე ქართ. ვრძ-ელ).

ს.-ქართვ. *ღრ-ეჯ-/ღრ-იჯ- „ღრეჯა“ — ქართ. ღრეჯ-/ღრიჯ- ზან. ღინჯგ- || ღვინჯგ- (-*ღირჯგ-) სვან. ღლიჯგ- || ღიჯგ- — *ღრიჯგ-.

სვან. „ღოსგ || ღოსკ“ „ღიმი“.

ქართ. ღვარძლ-ი || ღვარძლ-ა.

ზან. (მეგრ.) ღვანძგ-ი || ღვანძგ-ირ-ა (მდრ. იმერ. ღვანძგვილა).

სვანურმა სათანადო ძირი დაკარგა; მისი არსებობა ცხადი ზღება ზ. რაჭული ღოსკ-ი „ღიმი“ სიტყვის განხილვისას. ვფიქრობთ, ქართულ ღვარძლ-ს სვანურში ღოსგ || ღოსკ (-*ღუარძგ) უნდა მოეცა, აქედან რაჭულმა ისესხა მნიშვნელობის ცვლით („ღვარძლა“ → „ღიმი“) ღოსკ ალომორფი.

მეგრული ღვანძგირ-ა კანონზომიერად ასახავს ს.-ქართვ. ღუარძლ-ს ლ — რ გადასვლით. და რომ ლ ზანურ ფორმებში რეალურად არსებობდა, ამას იმერული ღვანძგვილა ამტკიცებს.

საინტერესოა ბგერათმეცნიერების კართ. ძ ზან. ძგ სვან. სგ || სკ — ძგ (მსგავსი ტიპის შესატყვისობებზე იხ. § 27).

ს.-ქართვ. *ღუარძ-ილ- „ღვარძლა“ → ქართ. ღვარძლ-ა || ღვარძლ-ო ზან. ღვანძგ-ირ-(ა) (-*ღვარძგ-ილ-(ა)) სვან. ღოსგ- || ღოსკ-
- *ღუარძგ-უ.

ს.-ქართვ. *ღუარძ-ილ- „ღვარძლა (მცენ.)“ უთუო კავშირშია ქართულ ღვარძლ- „სიმწარე“ ფუძესთან, რაც დასაკავშირებელია ს.-ნახ. *ყუანძ-; ხუნძ. ტ'ანწა ← ყუანწა, დიდ. ყონწა, ხვარშ. ყანწა, დარგ. ყანწ, ლეზგ., არჩიბ. ყანწა „ძმარი“ ლექსეშებთან.

სვან. ღუმ-ირ, ღომ-ირ ბზ., ზს., ლნტ., ღუმ-ურ ღუმბ. „ნახვი“.

ქართ. ღომ-ო.

ზან. ღუმ-უ || ღომ-უ „ღომი“

სვანურისათვის ამოსავალია ღომ-ირ ალომორფი, რომელიც კანონზომიერად ასახავს ს.-ქართვ. ღომს, -ირ საკუთრივ სვანური სუფიქსია (შდრ. ქართ. ახ-ო : სვან. აშ-ირ, ქართ. თელ სვან. თომ-ირ...), რომელსაც ფუნქციურად ზანური -უ შეესაბამება.

დაკავშირება პრობლემურია სემანტიკური თვალსაზრისით — ღომი ~ ნახვი. მნიშვნელობის გადაწევა სვანურში განხორციელდა, რასაც ქართულიდან შეთვისებული ღომ „ღომი“ ფუძის გაბატონებამ შეუწყო ხელი. ანგარიშგასაწევეია ის ფაქტიც, რომ ღუმ/ომ-ირ სვანურში საზოგადოდ წიწიან მცენარესაც აღნიშნავს; ამიტომ წიწვი (მარცვალი) ~ ღომი (მარცვალი) ბუნებრივად გვეჩვენება.

ს.-ქართვ. *ღომ- „ღომი (მარცვალი)“ → ქართ. ღომ-ო ზან. ღომ-უ

→ || ღუმ-უ სვან. ღომ-ირ → || ღუმ-ირ || ღუმ-ურ.

ს.-ქართვ. *ღომ- ფუძეს შეესატყვისება დაღესტნურ ენათა გენეტურად საერთო მასალა „პურის“ მნიშვნელობით ანდ. ღან, ბოთლ. ღანო, ღოდ. ღანო, ქამ. ღა', ბაგვ. ღა', ტინდ. ღანო, კარ. ღანე || ღანი, ახვან. ღანე „პური“...

სვან. 'ღუნ'-, უ-ღუნ-ა „იდაყვი“.

ქართ. ი-ღუნ-იო.

ზან. —.

ძირად გამოყოფილი ღუნ- შეიძლება იგივე იყოს, რაც ღუნ- „ღუნვა“ ზმნა. სახელდების მოტივაციის თვალსაზრისით უადგილო არ უნდა იყოს საბასეული განმარტების მოხმობა, შდრ. ო-დაყვ-ი „მკლავთ სადრეკი (საბა)“, ო-ღუნ-იო და ისქიო... რომელთა მიერ აქვს მდრეკელობა, მუჯლთა და ბარკალთა (საბა)“

საერთოქართველური ღუნ- ფუძის ალომორფად მიიჩნევენ ღულ- ფუძეს — შდრ.: ქართ. ღული || მ-ღულ-ი „ნამგალი“ — ეტ. „მოდუნუ-

ლი“, მეგრ. დულ-(ა) „მოლუნული“, „ლუნვა“, სვან. დულ-ა-მ „მუხლი“ (ქ. ლომთათიძე, ქ. შმიდტი...).

ს.-ქართვ. *ლუნ- „ზმნური ღუნვა“, დულ- „სახელური მოხრილი, მოლუნული“ — ქართ. ღუნ-, დულ- ზან. დულ- სვან. ღუნ-, დულ-

ქართ. (მობ.) დუჭ-ა „შავი, მური, ჭვარტლი“, ქართლ. ყუჭი „ძალიან შავი“, ქიზიყ. ყურჭი „ძალიან შავი“, რაქ. ყურჭი „მწიფე ხილი“, ყურჭო „ძალიან მწიფე მსხალი“;

ზან. (მეგრ.) ხონჭკ-ა „მწიფე, შავი“.

სვან. —

ხონჭკ-ა სიტყვა ზანური ენის დიალექტებში დამოუკიდებლად არ დასტურდება, ერთადერთია კომპოზიტური შედგენილობის ხონჭკა-ყვარია „ყვავის სახეობა“. აქ გამონაწევრებული ხონჭკა ზანიზმის სახით უნდა ჩანდეს გურულ დიალექტშიც, შდრ. გურ. ხონჭკ-ა „ქარგად შემოსული ჭყინტი სიმინდი“, სადაც ს ი მ წ ი ფ ი ს შინაარსი ძირითადია.

როგორც ვხედავთ, სემანტიკური სიახლოვე თვალსაჩინოა ქართველურ ენებში — ზან. ხონჭკ-ა „მწიფე, შავი“ : ქართ. დუჭ-ა || ყუჭი-მ || ყურჭი-მ „მწიფე, შავი; ჭვარტლი“. ამოსავალია სიშავის გაგება; ს ი შ ა ვ ე, ძ ა ლ ი ა ნ შ ა ვ ი გარეგნული სახეა ძალიან მწიფე ხილისა; გაშავდა, შავია ე. ი. გადამწიფებულა, ძლიერ მწიფეა. ამდენად, მეგრ. ხონჭკ-ა-ყვარია = ჭილ-ყვავი = შავი ყვავი.

ფორმალურად საერთოქართველურ არქეტისთან ყველაზე ახლოს მოხვეური დუჭ-ა დგას. სწორედ მისი შესატყვისია ზანური ხონჭკ-ა — ლ ხ (- ლ) მიმართებისთვის შდრ.: ქართ. პაღუ-ი „ღიღი მუცელი“ ზან. (მეგრ.) პუხუ — *პულგი-ი „კუზი (გ. კლიმოვი)“. ლ || ყ ქართულისავე ნი-ადაგზე აიხსნება — ლ — ყ.

ს.-ქართვ. *ლუ(რ)ჭ-(ა) „შავი“ — ქართ. დუჭ-ა || ყუჭი-მ || ყურჭი-მ/ო ზან. ხონჭკ-ა (-*ლორჭკ-ა).

ს.-ქართვ. *ლუ(რ)ჭ-ა არქეტისის შესატყვისია: ბაცბ. აარჭი¹, ინგ. აარჭ-ა || აარჭ-ა, ჩან. აარჭ-ა || აარჭ-ი¹ „შავი“ — ს.-ნახ. აარჭ-ინ.

სვან. დუჭ ბზ., ბქ. „ბუ“.

ქართ. ბუჯი.

ზან. (მეგრ.) ლუ, ჭან. ბლუ „ბუ“.

აუსლავურული ჰ სვანურში კანონზომიერად ასახავს ს.-ქართვ. ჭ-ს — ჭ — ჰ სვან. კუჭ-ა ქართ. რკვეგ-, სვან. ჭაჭ ქართ. ზვავ-...

¹ ტილი — ქელი ქართულში შ ა ვ ი ს სინონიმად გამოდის. იხ. აქვე ტილ-ყვავი.

საინტერესო ვითარებაა ს.-ქართვ. ბღ კომპლექსის რეალიზაციის თვალსაზრისით ქართველურ ენებში. ამოსავალი ბღ შენარჩუნებულია მხოლოდ ზანური ენის ქანურ დიალექტში. ბღ-ს გამარტივება ორი მიმართულებით წარიმართა ქართველურ დიალექტებში: 1. ბღ — ბ ქართულში, 2. ბღ — ღ სვანურსა და მეგრულში.

ს.-ქართვ. *ბღუჷ- „ბუ“ → ქართ. ბუგ-ი || ბუ- ზან. ბღუ — || ლუ სვან. ლუჷ (—*ბღუჷ-).

ს.-ქართვ. *ბღუჷ- ლექსემას შესატყვისები ეძებნება სხვა იბერიულ-კავკასიურ ენებში ნახ. ბმოჷ — || ბოჷ — || ბუჷჷ, ლოდ. ბოჷჷ, ქამ. ბუჷჷ „ბუ“...

სვან. ლჷ- მუ-ღჷ-ამ ზს., მუ-ღჷ-ან ლნტ., მუ-ღჷ-ამ ლმზ. „ყვაილი“. ქართ. ღიგ-, ღიგ-ი „თესლიდან ახლადამოსული მცენარე“, ღიგ-ღ-ებ-ა. ზან. (მეგრ.) ღგ „ღივი, ღოჭი“

უფრო ძველი ვითარება ფუძის ისტორიის თვალსაზრისით ქართულს შემოუნახავს. ინლაუტური ი ხმოვანი სვანურში რედუცირებულია — ღჷ —*ღიჷ, ხოლო მეგრულში იგ თანმიმდევრობის შერწყმით ჭერ უ მივიღეთ, საიდანაც უს ლაბიალურობის შესუსტებით გ განვითარდა — *ღიგ- → *ღუ — ღგ.

ქართულის დიალექტებში ღიგ- ფუძის გვერდით ყიგ- სახეობაც ფიქსირდება — ხევს., ინგილ., ფშ. ყიგ-ი „მცირე ამონაზარდი თესლიდან“. კითხვა ისმის: ხომ არ გულისხმობს ღიგ- || ყიგ- მონაცვლეობა იმას, რომ ქართულ ყგ-ავ-ი-ს, ყგ-ავ-ილ-ი სიტყვებშიც იგივე ყიგ- ძირია? — საკითხი დამატებით შესწავლას საჭიროებს.

ს.-ქართვ. *ღიჷ- „ამონაზარდი თესლიდან; ყვაილი, ღივი“ → ქართ. ღიგ-, ღიგ-ი ზან. ღგ —*ღუ —*ღიგ- სვან. ღჷ- —*ღიჷ-, მუ-ღჷ-ამ || მუ-ღჷ-ან || მუ-ღჷ-ამ.

სვან. ღჷებ ზს. „გობი“, ღობ-რა ლმზ. „ვარცლი, გეჭა“

ქართ. ჭვიშ-ირ-ი || ჭვშ-ირ-ი „ხის ჭურჭელი, მარცვლის ჩასაყრელი წისქვილი“, „წისქვილის სახვარბლე (საბა)“

ზან. (მეგრ.) ჭჷფჷ „ფარდები ურმისა სიმინდის ჩასაყრელად“.

შეიძლება შემოგვედგინო: სვანური ღჷებ ქართული გობ-ის შესატყვისი. ამგვარი დაშვება უსაფუძვლოდ გეჩვენება, რადგანაც გობ-ის შესატყვისად სვანურში გჷებ || გობ დასტურდება, თანაც ამ ენის ოთხსავე დიალექტშია გავრცელებული. გობ-/გჷებ- ფუძეებს ეკედლება მეგრული ჭოფჷ —*გობ-ჷ „ბუკი, სკა“ სიტყვაც.

ქართ. ჳვიმ- ზან. ჳუფ- სვან. ღუებ ძირთა შედარება გამოაჩენს
ჳ ჳ ღ შესატყვისობას, რომელიც, ჩვენი დაკვირვებით, საერთოქართვე-
ლურში ე მჳლერი ფარინგალური აფრიკატის არსებობით უნდა აიხსნას
(იხ. აქვე, გვ. 13).

ს.-ქართვ. *ფუიბ- „ხვიმირი“ → ქართ. ჳვიმ-ირ-ი ზან. ჳუფ-
-*ჳუიბ-ე სვან. ღობ- || ღუებ- -*ღუბ- -*ღუიბ-რა.

სვან. ღუერ-, ხ-ე-ღურ-ენ-ი (ღ-ხ-ღურ-ი) ბზ., ხ-ე-ღურ-ი (ღ-ხ-
ღურ-ი, ღ-ხ-ღურ-ი) ბჳ., ღშხ, ხ-ე-ღურ-ი ღნტ. აფიცება“, ი-ღუენ-ე ||
ი-ღუენ-ეხს. „ფიციას“.

ქართ. ხვევან-, ხვევან-ა „ხვეწა“, ი-ხვევან-ილი.

ზან. —.

სვანურში შეიმჩნევა ჳ → ღ გამჳლერება, რაც ბუნებრივია (იხ. მომდევ-
ნო შეპირისპირება). ნ || რ სუბსტიტუცია ნს პრიმარობაზე მეტყველებს.

ფიცო ~ ხვეწა ბუნებრივი მიმართებაა სემანტიკური თვალსაზრისით.

ს.-ქართვ. *ხუეუ-ნ- „ხვეწა, ფიცილი“ → ქართ. ხვევან- || ხვევან-
სვან. ღუერ- || ღუენ- -*ხუეუ-ნ-.

სვან. ღგნ ზს., ჳს. „ღღესასწაული“, ღგნ-მა-ღგნ, ღგნ-მეშ-ურ ზს.,
ღშხ. „რელიგიური ღღესასწაული“, ღგნ-მარჳ ბზ., ღგნ-მერჳ ღშხ.
„ღღესასწაულების პერიოდი“.

ქართ. ჳონ-ი (ტობ.), ჳონ-ი „ღიღი ტაბაკი (საბა)“.

ზან. (მეგრ.) -ხუ (- ხუნ), ღლა-ხუ „ღღესასწაული“

თავკიდური ღ სვანურში ჳ-სვან მომდინარეობს, ამგვარ შესაძლებ-
ლობაზე წინა მაგალითშიც შევნიშნავდით. ძირისეული გ ს.-ქართვ. ო-ს
ასახავს, რომელსაც ჳანურში უ მოუცია — სვან. (გ —) ო ქართ. ო
ზან. უ. ღიღი სუფრის შინაარსი ღღესასწაულისგან უნდა განვითარებული-
ყო — „ღიღი სუფრა“ — „ღღესასწაული“. ე. ი. ჳონ-ი (ტობ.) = საღღე-
ობო აღღილი, შღრ. ძვ. ქართ. ღონ-ი „ყარპი“, ჳონ-ურ-ი „საღღეობო
ციკვა იმერეთში“.

ბოლოკიდური ნ მეგრულში დაკარგულია, რაც ჩვეულებრივი პრო-
ცესია (არნ. ჩიქობავა).

ს.-ქართვ. *ზონ- ღღესასწაული“, „ღღეობა“ → ქართ. ჳონ-ი || ღონ-ი
ზან. ხუ (-*ხუნ) სვან. ღგნ (-*ზონ).

სევან. ყაბა „ცალ მხარეზე გადაწონილი ტვირთი“
 ქართ. (ლექს.) ყაბა „მსუბუქი ტვირთი“, გურ. ყაფა „არამკვიდრად
 მოკრული ტვირთი“

ზან. —

ამ ფუძის დისტრირბუცია შეზღუდულია ქართველურ ენებში: სხვა ენე-
 ბიდან ხომ არ მომდინარეობს? საკითხი დამატებით შესწავლას საჭიროებს.

სევან. ყაბ-ჟ ზს. „წვერი“.

ქართ. ყვნი || ყვინი „შუბლი“, რაქ. ყვინი-ია „შუბლგამომბერილი“.

ზან. (მეგრ.) ცვინ-გი || ყვინ-გი „საფეთქელი; ქეჩო“.

სევანურ ყაბ-ჟ : ქართ. ყვ-ინი მიმართება ანალოგიურია ქვემოთ
 განხილული სევან. ჭაბ-(ჟ) „დამლა“: ქართ. ძვ-ინი „მანთი“ შეპირისპირე-
 ბისა. ამგვარი შეპირისპირება იძლევა ფუძის გაღრმავებული სეგმენტაციის
 შესაძლებლობას. ვფიქრობთ, ბოლოკიდური -ჟ (-ო) სევანურში და -ინ
 ქართულში დამოუკიდებელი სადერივაციო ფორმანტებია, რომლებიც მხო-
 ლოდ ფუნქციურად შეეფარდებიან ურთიერთს. სევანურში საცნაური ხდე-
 ბა ჟ — ბ გადაბგერება (იხ. აქვე, § 19). სევანურის ჩვენება იმიტაც არის
 მნიშვნელოვანი, რომ აქ შენარჩუნებულია ძირისეული ა ხმოვანი, რომე-
 ლიც ქართულსა და ზანურში რედუცირდა მომდევნო -ინ სუფიქსის ზეგავ-
 ლენით. ასე რომ, საერთოქართველური არქეტები *ყაჟ- უნდა ყოფილიყო.

მეგრულში გამოვლენილი -ჯ აფიქსურია. ფონეტიკურ ნიადაგზე გაჩე-
 ნილი არ გვგონია, შდრ.: ქართ. ყურდო მეგრ. ყურდ-გი, ქართ. ყვედრ-
 ება — მეგრ. ყვანდ-გინი „id“ (იხ. აქვე, სევან. -აგ || -აქ ქართ. -აგ).

ს.-ქართვ. *ყაჟ-(ინ-) „საფეთქელი, შუბლი“ → ქართ. ყვ-ინი ზან.
 ცვ-ინ-გი || ყვ-ინ-გი (-*ყვ-ინი) სევან. ყაბ-ჟ (-*ყაჟ-ო).

ქართ. ყარ- || ურ-, ყარა, ყრი-ს, სა-ყარი, ნა-ყარი, მი-ყარ-მო-
 ყარა.

ზან. (მეგრ.) ყორ-, ო-წყორჟ „ბევრი, თავზე საყრელი“, ქან.
 ყორ-, ო-ყორჟ „გადაღვრა“, მე-ყორჟ „გადაასხა“

სევან. —

მეგრულში ყორ- ზმნურ ფუძეს პირიელი ფორმები არ უდასტურდებ-
 ბა; გადაყრა/ყრის მნიშვნელობით აქ გაბატონებულია ერთადერთი რ ღ ვ -
 ა ფ -ა (ქართ. ღვრ-ა) ზმნა. მისი არსებობის კვალი შემორჩენილია
 ქართული თავზე საყრელი ტიპის მყარ შესიტყვეებებში: ოწყო-
 რუთ ძუ, ოწყორუთ მიღგნა, შდრ. ირღვაფალა ძუ

„გადასაყრელად გვაქვს“, ე. ი. ბევრი გვაქვს. და თუ მეგრულში რ ღ ვ ა ფ ა „ღვრა“ ზმნამ დაიკავა ყარ-ყრა“ ზმნის ადგილი, ქანურ დიალექტში პირიქით — ყორ-ფუძეა ძირითადი გადასხმა/გადაღერის აღსანიშნავად. ასე რომ, ღ ვ რ ა ~ ყ რ ა ბუნებრივი მიმართებაა.

სტრუქტურულად მეგრ. ო-წყორ-უ || ქან. ო-ყორ-უ ქართულს ს-ყრ-ელ- ფორმის ზუსტი ეკვივალენტია: ს- ო-, ყარ- ყორ-, -ელ -უ.

ს.-ქართვ. *ყარ- ყრა“ → ქართ. ყარ- || ყრ- ზან. ყორ-, ო-წყორ-უ || - ო-ყორ-უ.

სვან. ყანსგჷ ბზ., ყვნსგ ბქ., ყუანსგჷ ლშზ., ყანსკჷ ლნტ. „რიკი“. ქართ. ყეჭალ-ი „ესე არს სწორედ ტყუბსავეთ ორკაპი ჭოხი (საბა)“ ზან. —.

სვან. ყანსგჷ ზუსტად ასახავს ს.-ქართვ. ყეჭ-ალ- ფორმას. შეპირის-პირება წარმოაჩენს შემდეგ კანონზომიერ და რეგულარულ ბგერათშესა-ტყვისობებს ქართველურ ენებში — სვან. ყ ქართ. ყ, სვან. სგ/სყ (← ძგ ← ჭგ) ქართ. ჭ, სვან. ჴ (←ლ) ქართ. ლ; ნ ფონეტიკური ჩანართია სვანურში; სვან. ა ქართ. ე ვარაუდობს პოზიციურ (კომბინატორულ) გადაბგერებას სვანურში: ე → ა → ა უკანა მიმართულების უმლაუტი მომდევნო ჴ სონანტის ზეგავლენით აიხსნება (მ. ქალდანი).

სიტყვის აუსლაუტში ჴ-ს წინ სვანური ა დაიკარგა, მაგრამ არა უკ-ვალოდ; მისი კვალი ეტყობა პირველმარცვლისეულ ა-ს, იგი საკომპენსაცი-ოდ დაგრძელდა — ყანსგჷ ← *ყანჭგაჷ.

ისტორიულად რედუქციის მომდევნო საფეხურზე სვანურში შეიქმნა ჭგჷ თანმიმდევრობა, რაც ხელსაყრელი პოზიციია ჭგჷ → ძგჷ — სგჷ/სჷ გადასვლისათვის; შდრ. ქართ. მარჭუენე სვან. ლერსგჷენ „მარჭვენა, მუსგჷენ „სწორი“ (თ. გამყრელიძე).

ლაშხური ყუანსგჷ ასიმპლაციური ალომორფია ყანსგჷ ფორმისა, რომელიც ბალსზემოურში უცვლელად შემოგვრჩა.

ს.-ქართვ. *ყეჭ-ალ- „ჭოხი, რიკი“ → ქართ. ყეჭ-ალ-ი სვან. ყუანსგჷ || ყანსგჷ || ყვნსგ || ყანსკჷ (← *ყეჭგაჷ).

ს.-ქართვ. *ყეჭ-ალ- არქეტის შესატყვისები ეძებნება მონათესავე იბერიულ-კავკასიურ ენებში — შდრ.: ბაცბ. ღაჷ, ინგ. ღაჷ — || ღაჷ, ჩაჩნ. ღაჷ → || ღაჷ „ჭოხი“; ხუნძ. მუჷ, ანდ. მუჷ, ბაგვ. მურჷ, ბოთლ. მუჷ, დოდ. მუჷ „ჭოხი, ჩხირი“... ჭ → ჳ დაღესტნურში ბუნებრივია და აიხსნება მქედრ აფრიკატთა და ხშულთა გლოტალიზაციის ზოგადი ტენ-დენციით (ამაზე სხვაგან).

სვან. ყწჷ || ყაჭ, ლგ-ყწჷ ზს., ლნტ. ლგ-ყაჭ ლშხ. „აკრძალული“, მგ-ყწჷ(ი) ზს., ლნტ. „ვინც კრძალავს“.

ქართ. კრძალ-, ა-კრძალ-ეა, ა-კრძალ-ული-ი, ნა-კრძალ-ი.
ზან. —

სვანურ ფორმებში არქაული ვითარებაა შემონახული. ა-ს რედუქცია და ყ → კ გადასვლა ქართულშია საგულგებელი. რედუქციის მომდევნო საფეხურზე კმ თანმიმდევრობის დასაძლევად რ განვითარდა — *ყაძ- → *კძ- → კრძ-, შდრ. ს.ნახ. ვადალ → ქართ. ვდალი-ი → || კრდალი-ი...

ამ ფუძეთა ზანური შესატყვისი არ არის გამოვლენილი.

ს.-ქართვ. *ყაძ- „აკრძალვა“ → ქართ. კრძალ- ← კძალ- ← *ყაძალ- სვან. ყწჷ- || ყაჭ-.

სვან. ყაყ-ა „ავი თვალი“, ყაყ-ელ ლშხ. „ქაჭი“

ქართ. (ფშ., იმერ.) ყაყ-ა „ფინთი“.

ზან. (მეგრ.) ყოყ-უ „მოჩვენება; პატარა“, „ცული“.

მეგრული ყოყ-უ კანონზომიერად შესატყვისება ყაყ-ელ- ფორმას (ა — ო, -ელ—უ). ძირად ყაყ- გამოყოფა.

ს.-ქართვ. *ყაყ-ა, *ყაყ-ელ- „ავი (თვალი), ფინთი, ქაჭი“ → ქართ. ყაყ-ა ზან. ყოყ-უ სვან. ყაყ-ა/ყაყ-ელ.

სვან. ყაჭ-უ || ყაჭ-უ, ლინ-ყაჭ-უ „უაზრო ლაპარაკი“ ინ-ყაჭ-უ ზს., ინ-ყაჭ-უ ლშხ. „საუბრობს“, ინ-ყაჭ-უ-ლ ბზ., ინ-ყაჭ-უ-ლ ბქ., ინ-ყაჭ-უ-ლ ლშხ., ინ-ყაჭ-უ-ლ ლნტ. „საუბრობს, მასლაათობს“

ქართ. ყვ-ედ-რ-, ყვ-ედ-რ-ება „ბოროტსა უთქმოდეს (საბა)“, ა-ყვ-ედ-რ-ება.

ზან. მეგრ. გვ-ალ- → || გ-ალ- „ყვედრება“, წუმო-გვ-ალ-აფა = წამო-ყვ-ედ-რ-ება.

სვანურ-ზანურში ქართული -ედ ზმნური სუფიქსის ბადალი არ მოგვეპოვება. სურათი ისეთივეა, როგორც ხვ-ედ-რ- „შეხვედრა“ ძირის შემთხვევაში — შდრ. ქართ. ხვ-ედ- ზან. ხვ-ალ- სვან. ხჭ- (ხ-ე-ხჭ-ა „შეხვდება“, ხ-ე-ხჭ-ი ლშხ. „id“).

ს.-ქართვ. *ყჭ-(ედ-) „თქმა; უკმაყოფილების გამოთქმა“ → ქართ. ყვ-ედ-რ- ზან. გვ-ალ- → || გ-ალ- სვან. ყაჭ-უ || ყაჭ-უ.

სვან. ყაფრ ბზ., ყაფრ-ან ლშხ. „სუსხი, ცივი“

ქართ. (რაჭ.) ყფრ-ი „მეტისმეტად ცივი“

ზან. —

ბალსზემოურში ფუძე გამარტივებულია, გვაკლია -ან სუფიქსი.
ქართ. ე სვან. ა/ა აიხსნება მ. ქალღანის წესით, როცა ე გაღადის ა || ა -
ა-ში, რაც მომდევნო ა-ს ზეგავლენით ხდება — სვან. ყაფ-რ-ან || ყანფ-რ-
—*ყეფ-რ-ან.

ს.-ქართვ. *ყეფ- „სუსხი; ცივი“ → ქართ. ყეფ-ი სვან. ყანფ-რ- ||
ყაფ-რ-ან —*ყეფ-რ-ან.

სვან. ყერ¹ ზს., ქს. „ძალა“.

ქართ. (ფერეიდნ.) ყოფ-ა „შეძლება“

ზან. ცონ-, ცონ-ი-ერ-ი || ცონ-ი-ერ-ო „ძლიერ-(ი)“.

ფერეიდნულში ფუძე გამარტივებულია: *ყოფ-ნ-ა — ყოფ-ა, ასევე
ზანურში, როგორც მოსალოდნელი იყო, ვნ → ნ ყოფ-ნ- → ცონ- (შდრ.
ქართ. ყოფ-ნ- „დაყოვნება“ : ზან. ცონ-).

სვანური გახმოვანება შეიძლება უძველეს ს.-ქართვ. ა-ს ასახავდეს —
ა → ე. ხოლო სვან. რ ზან. ნ ქართ. ნ საესებით ბუნებრივია (იხ. § 12.
ნ → რ).

ს.-ქართვ. *ყაჟ-ნ- „შეძლება, ძალა“ → ქართ. ყოფ-, ყოფ-ა ზან.
ცონ-, ცონ-ი-ერ-(ო) სვან. ყერ —*ყენ.

სვან. ყერ² ზს., ქს. „ნეზვი“.

ქართ. —.

ზან. (მეგრ.) ცორ-ი „ნეზვი, დედალი ღორი“.

ქართულში სავარაუდო ყარ-/ყერ- ძირი დაკარგულია (შდრ. კერი(?)).
ზანურ-სვანურ ფორმათა შედარება ს.-ქართვ. არქეტის ალდგენის შესაძ-
ლებლობას იძლევა. თუ ვივარაუდებთ, რომ ზან. ო ასახავს ს.-ქართვ. ა-ს
(ა → ზან. ო), რომელმაც სვანურში ე მოგვცა (სამ-ო/სემ-ი...) — ა → ა → ე.

ს.-ქართვ. *ყარ- „ნეზვი, დედალი ღორი“ → ქართ. — ზან. ცორ-ი
←*ყორ-ი სვან. ყერ ←*ყარ.

სვან. ყერ³, ხ-ო-ყერ „ურკობს“, ოს-ყერ „გაურკო“, მგ-ყერ „გამრ-
კობი“

ქართ. ყარ-/ყრ-, უ-ყრ-ი-ს, გა-უ-ყარ-ა, მ-ყრ-ელ-ი.

ზან. —.

სვანური ე ამ შემთხვევაშიც ს.-ქართვ. ა-ს ასახავს (იხ. წინა მაგა-
ლითი). ფუძეთა სტრუქტურულ-სემანტიკური იგივეობა არ არის სადაო.

ს.-ქართ. *ყარ- „გაყრა, შერკობა“ → ქართ. ყარ- → || ყრ- სვან.
ყერ-, მგ-ყერ —*ყარ-.

სვან. ყერ- || ყარ- || ყარ-, ხ-ე-ყრ-ენ-ი (მე-ყარ, ხ-ე-ყარ ბზ., მე-
ყარ, ხ-ე-ყარ ბქ., ლშხ.), ხ-ე-ყერ-ენ-ი ლნტ. „ემართება, მოსდის“.
ქართ. ყარ-/ყრ-, შე-ე-ყრ-ებ-ი, შე-მ-ე-ყარ-ე, შე-ე-ყრ-ი.
ზან. —.

სვანურში ა → ა → ე გადასვლის ყველა საფეხური არის წარმო-
დგენილი.

ს.-ქართ. *ყ-არ- „შეყრა, დამართება“ → ქართ. ყარ-/ყრ- სვან.
ყარ- → || ყარ — || ყერ.

სვან. ყერ- || ყარ- || ყარ-, ხ-ე-ყრ-ენ-ი (ა-ყარ ზს., ე-ყარ ლშხ.),
ხ-ე-ყერ-ენ-ი (ა-ყარ) ლნტ. „ემება, ეხსნება“, ლი-ყრ-ენ-ი „გაშეება, და-
ხსნა (დაეხსენი)“.

ქართ. ყც-, ყც-ოლა (საბა).

ზან. —.

სვანურ ფორმათა ვოკალიზაცია ს.-ქართ. არქეტისთვის ა განმო-
ვანებას ვარაუდობს.

ს.-ქართ. *ყაც- „გაშეება“ → ქართ. ყც-, ყც-ოლა სვან. ყარ- → ||
ყარ- → || ყერ-.

სვან. ყიჰ- || ყიჰ- || ყიჰ- || ყიჰ-, ხ-ო-ყიჰ-ე (ოთ-ყიჰ-ე) ბზ., ხ-ო-ყიჰ-ე (ოთ-
ყიჰ-ე) ლშხ., ხ-ო-ყიჰ-ესგ (ოთ-ყიჰ-ე) ბქ., ხ-ო-ყიჰ-ესკ (ათ-ყიჰ-ე) ლნტ. „ჩაუყოფს“.

ქართ. ყაგ-, ჩა-ე-ყაგ-ი.

ზან. —.

სვანური ფორმებიდან ბალზემოური ყიჰ- უძველესი ჩანს, რომელსაც
შეეფარდება ქართული ყაგ-. ყიჰ- მიღებულია ა → გ — ი და ჟ → ჰ ფონე-
ტიკური პროცესების გავლით (მდრ. ქართ. ზავ- სვან. ეჰჰ → ეჰ || ეჰ).

ს.-ქართ. *ყაჟ- „ჩაყოფა“ → ქართ. ყაგ- სვან. ყიჰ- || ყიჰ- || ყიჰ-
—*ყიჟ- —*ყაჟ-.

სვან. ყლ-/ყალ-, ხ-ა-ყლ-ენ-ი ბზ., ლშხ., ხ-ა-ყლ-ენ-ი ბქ., ხ-ა-ყალ-
ენ-ი ლნტ. „ეშინია“, ა-ყალ-ენ-ი ბზ., ლშხ. ა-ყალ-ენ-ი ბქ., ა-ყალ-ენ-ი ლნტ.
„აშინებს“, ლი-ყალ-ე „ეშინება“, მა-ყალ „შიში“.

ქართ. (ქიზიყ., ხევს., თუშ., მოხ., ქსნის ხეობ.) ყამ-ი „შიში“, ყამ-ი არა აქვ „არ ეშინია“
ზან. —.

სვანურისთვის ამოსავალია ყალ- ფუძე, რომელიც კანონზომიერად შეესატყვისება ქართულ ყამ- სახელურ ფორმას, შდრ. ქართ. მ სვან. ლ (ქათამ ქათალ; იხ. § 9. მ — ლ). ლენტეხურში დადასტურებული ყამ-ნ- ბოზიციურია ლ → მ (იხ. § 4. ლ → მ). და მესამეულ ვითარებას ასახავს, რომელიც დაემთხვა უძველეს მდგომარეობას — *ყამ- → ყალ-ნ- → || ყამ-ნ-.

ქართულში საძიებელია ზმნური ფორმები.

ს.-ქართვ. *ყამ- „შიში“ → ქართ. ყამ-ი სვან. ყალ- || ყლ- → || ყამ(ნ-).

სვან. ყლა-ჟ ზს., ქს. „ბავშვი, ბიჭი“

ქართ. ყმა, მო-ყმ-ე, ყრმა.

ზან. —.

-ჟ საკუთრივ სვანური სუფიქსია, ამიტომ ძირად ყლა- (- ყალ-) გამოიყოფა, რომელიც შეესატყვისება ქართულ ყმა-ს. ქართველურ ფუძეთა დაახლოება შესაძლებელი ხდება ჩვენ მიერ გამოვლენილი ქართ. მ სვან. ლ კორესპონდენციის მოშველიებით (იხ. წინა მავალითი, აგრეთვე § 9. მ → ლ). სემანტიკური იდენტურობაც ამის დასტურია — ქართ. ყმა- სვან. ყლა-ჟ — *ყალ-ჟ (ქართ. ა სვან. ჟ ფუნქციური შეფარდებისთვის შდრ.: ქართ. ციც-ა სვან. ციცჟ → || ცჟიც, ქართ. ყანჩა სვან. ყანჩჟ...).

ს.-ქართვ. *ყამ-ა „ყმა, ბავშვი, ბიჭი“ → ქართ. ყმა — || ყრმა, მო-ყმ-ე სვან. ყლა-ჟ — *ყალ-ჟ (შდრ. აღიდ. ჯვ || ყვ, ნახ. ყონ- „ახალ-გაზრდა, ვაჟი“...).

სვან. ყოშ || ყოშ „მცირე სახლი მთაში, (საგანგებოდ აგებული სახლი), ქოხი“, ყარშ (ტოპ. სვანეთში).

ქართ. კასრ-ი, კასრ-ი-კ-ი „სამეფო სახლი, კოშკი“, „სახლი, მცირე-დი“, რაჭ. მოკასრ-იელება „მილაგ-მოლაგება“, კასრ-ა-ძე (ანთროპ.).

ზან. (მეგრ.) ყორშ-ი || გორშ-ი, ყოშ-ი || გოშ-ი „ციხე-სიმაგრე, კოშკი“, ყორშ-ია || გორშ-ია (ანთროპ.).

ძველ ქართულში კასრ- ფუძე „ციხე-კოშკის“ მნიშვნელობით დასტურდება. საბასთან კასრ-ისთვის ძირითადია სახლი და ქურ-კლის მნიშვნელობები. თანამედროვე ქართული ენის დიალექტებში კასრ-ი მხოლოდ ქურკლის მნიშვნელობით გამოიყენება: იმერ. კასრ-ი

„ყვერის მაგვარი მასალისაგან გაკეთებულ კალათს“ ეწოდება. რაჭულში კასრ-ით ნაწარმოები ნასახელარი ზმნური ფუძე მო-კასრ-ილება „მილაგ-მოლაგება“ იხმარება, რაც თავდაპირველად სახლის (კასრის) დალაგებას თუ უღრიდა.

მნიშვნელობის თვალსაზრისით მეგრულში ძველი ქართულის ვითარებაა შემორჩენილი; აქ ყ/ცოშ-ი || ყ/ცოშ-ი უღრის „ციხე-სიმაგრეს, ციხე-კოშკს“ სვანური იმეორებს კასრ-ის საბასეულ გაგებას: ყოშ || ყოშ „მცირე სახლი მთაში (საგანგებოდ აგებული), ქოხი“, შღრ. „სახლი მო-მცრო (საბა)“.

თითქოს ყოველივე ზემოთქმულიდან გამომდინარეობს, რომ საერთო-ქართველურში კასრ- ფუძის ეტიმონი „ციხე-კოშკისა“, „სამეფო სახლისა“ უნდა ყოფილიყო.

სპეციალურ ლიტერატურაში გამოთქმულია მოსაზრება ქართ. კასრ-სიტყვის არაბულიდან მომდინარეობის შესახებ (ნ. წაქაძე), შღრ. არაბ. ყასრ-უნ „ციხესიმაგრე, სასახლე“. არაბული და ქართული ფუძეების შედარება გამოაჩენს მათ შორის არსებულ სტრუქტურულ და სემანტიკურ იდენტურობას; თუ გავიზიარებთ ქართ. კასრ-ის არაბულიდან სესხებას (და არა პირიქით), გამოდის, რომ შიშინა ტიპის ქართველურ ენებში ნასესხები სიტყვის ს-ც ვადალიოდა შ-ში, რომ არაფერი ვთქვათ ა ო, კ ე შესატყვისობებზე.

ჩვენი აზრით, საპირისპირო, ქართულიდან არაბულში სესხების შიპოთეზას მხარს უჭერს კასრ- ფუძის დისტრიბუცია ქართველურ ენებში, შღრ.: კასრ-ი (ტობ. საინგილოში), ყარს-ი (ტობ. და ციხე ისტორიულ ლაზეთში ოღონდ ყარს-ი — ყასრ-ი), კასრაძე (ანთრობ.), მეგრ. ყორ-შია (ანთრობ.).

გარდა ამისა, სემიტურ ენათა სპეციალისტები არაბ. ყასრ-უნ ფუძეს მიიჩნევენ ლათ. castro-იდან მომდინარედ (ნოლდეკე, წერეთელი). სავარაუდოა, რომ ლათინურისთვისაც და არაბულისთვისაც ამოსავალია ს.-ქართვ. *ყასრ-.

საკითხი ისმის ქართულ კასრ-, კარს-ე, კარ- „ყარი“ ფუძეთა ურთიერთმიმართების შესახებ (შღრ. ქართ. კარ-ი, კარ-აბა, კარ-აგ-ი, სა-კარ-იე, მეგრ. ო-კარ-იე, კარ-ე...).

ს.-ქართვ. *ყასრ- (||ყარ-ს-(?)) „ციხე-სიმაგრე, სამეფო სახლი“ — ქართ. კასრ-ი — ყასრ-ი, კარს-ე, ყარს-ი ზან. ყ/ცოშ-ი || ყ/ცოშ-ი — ყორშ-ი სვან. ყოშ || ყოშ — *ყარშ- შღრ. ყარშ- (ტობ.).

სვან. ყუბლ-ამ ბზ., ყუბლ-ა ბქ., ყუბლ-ა ლშხ. „უფხო პურეულის ჯიში“

ქართ. ყვიბარ-ო „ლომის კუფხალი, ბალახია (საბა)“, ზ. აქარ. ყვიბარ-ი „პატარა, ჩია ადამიანი, ბავშვი“ — ვტ. „უმწიფარი“, იმერ., გურ. ყუბარ-ი „პატარა“.

ზან. (მეგრ.) ჭუბერ-ი „უმწიფარი, უნდილი (ყურძენზე იტყვიან)“

საინტერესო სურათი ვლინდება მნიშვნელობის განვითარების თვალსაზრისით. მეგრულის ჩვენება ამოსავალია სხვა ქართველური ფუძეებისათვის — უ მ წ ი ფ ა რ ი — პ ა ტ ა რ ა , ჩ ი ა , ბ ა ვ შ ვ ი ; სვან. უ ფ ხ ო - ც უ მ წ ი ფ ა რ ი დ ა ნ განვითარდა. ნეგატიური შინაარსი ყველგან ფიგურირებს. რ — ლ სვანურში ჩვეულებრივი პროცესია (იხ. § 16).

ს.ქართვ. *ყუბ-არ- „უმწიფარი, უნდილი“ — ქართ. ყვიბარ-ო — ყუბარ-ო, ყუბარ-ი ზან. ჭუბერ-ი — *ყუბორ-ი სვან. ყუბლ- (← *ყუბარ-).

სვან. ყუნ- || ყურ- || ყურ-, ა-ყურ-ე „წევს“, ა-ყუნ-ე (ოთ-ყუინ) ზს., ლნტ., ა-ყუნ-ე (ოთ-ყუინ) ლშხ. „აწევს“, ხ-ე-ყუნ-ალ (ლოხ-ყურ-და) ბზ., ხ-ე-ყუნ-ალ ბქ., ლნტ., ხ-ე-ყუნ-ალ (ლოხ-ყურ-და; ლეხ-ყუინ-ი) ლშხ. „უწიება“, ლ-ყურ-ა „საწოლი“.

ქართ. ყოვ-ყუფ-, ყოვ-ი-ს, და-ყოვ-ნ-ება, მ-ყოვ-არ- || მ-ყუვ-არ-.

ზან. (მეგრ.) ჭონ-, ო-ჭონ-უ „საბუღარი“, ქილი-ჭონ-ე-ს „დაიბუღეს (ქათმებმა)“, დი-ბ-ჭონ-ათ „დავწვეთ“, კან. ო-ყონ-დ-ინ-უ „დაცდა, დაყოვ-ნება, დო-მ-ი-ყონ-დი „დამიციადე“.

ქართველურ ფუძეთა სემანტიკური ერთიანობა ექვეს არ იწვევს. წოლა/დაცდა/დაბუღება სემანტემები ზანურ-სვანურში დაყოვნებისგან განვითარდა, რაც ბუნებრივად გვეჩვენება.

ჩვენთვის მთლად ნათელი არ არის სვანურში ძირად ყუ- გამოვყოთ, თუ ყუნ- → || ყურ-; თუ ამოსავლად საერთოქართველურში ყოტუნ- ფუძეს მივიჩნევდით, მის შესატყვისად სვანურში ყუნ- → || ყურ- სავსებით კანონზომიერია. მაგრამ აუხსნელი დაგვიჩებოდა ნამყოს ნაკეთებში გავრცელებული ყუ- ძირიანი ფორმები: ლო-ხ-ყუ ბზ., ლო-ხ-ყუ ლშხ. „დაუწვა“, ასევე დაუდგენელია ოთ-ყუინ „დააწვინა“ ფორმაში ყუ- ძირად და -ინ სუფიქსი, თუ ყუნ- → ყუინ- ფონეტიკური პროცესი ვვაქვს...

ს.ქართვ. *ყოტუნ- „დაყოვნება“ → ქართ. ყოვ-ნ-, მ-ყოვ-არ ზან. ჭონ- || ყონ- — *ყოვ-ნ- სვან. ყუ- || ყურ- || ყუნ-.

სვან. ყუნზ-, ყუნზ-ელ „ყურძენი“, ლე-ყუნზ-ელ-ა „ვენახი“
ქართ. ყურძ-, ყურძ-ენ-ი.

ზან. (მეგრ.) ჭურზ-ენ-ი || ჭურძ-ენ-ი „ყურძენი“.

ქართველურ ენებში საერთო ძირად ყურძ- გამოიყოფა. რ — ნ და ძ — ზ საკუთრივ სვანური პროცესებია. ქართულ-ზანური -ენ სუფიქსი სვანურში -ელ-ს შეიფარდებს; აქ -ელ შეიძლება სხვა მონაცემი იყოს, შდრ. სვან. ღუნ-ელ „ღვინო“, შიგ-ელ (იხ. აქვე).

საერთოქართველურ ყურძ- ძირის კანონზომიერი შესატყვისი ჩანს დაღესტნურ ენათა შემდეგი მონაცემები: დიდ. კუდი, ჰინუზ. კვიდი, ჰუნზ. კოდო, ხვარშ. კუდო, ბეეიტ. კოდო., ხინალ. კინაზ „ყურძენი“.

სათანადო დაღესტნურ ფუძეებთან შედარებით ირკვევა, რომ ღ — ძ — || ზ ერთნაირი ფონეტიკური გარდაქმნაა ხინალულურსა და ქართველურ ენებში; ე. ი. ხინ. კინაზ ← *კინძა ← *კინდა, ს.-ქართვ. *ყურძ- — წ.-ქართვ. *ყურძ-; შდრ. ურარტული Glšuldini „ვენახი“ (გ. მელიქიშვილი).

ს.-ქართვ. *ყურძ- (— წ.-ქართვ. *ყურძ-) „ყურძენი“ — ქართ. ყურძ-ენ-ი ზან. ჭურძ-ენ-ი ← ყურძ-ენ-ი სვან. ყუნზ-ელ — *ყურძ-ელ.

სვან. ყუნტ-, ყუნტ-აჲ ბზ., ყუნტ-აჲ ლშხ. „დახრილი“.

ქართ. კუნტ-, მო-კუნტ-აჲ-ს, მო-კუნტ-ულ-ი, და-კუნტ-ულ-ი.
ზან. —.

სემანტიკური იგივეობა დახრა ~ დაკუნტვა ხელშესახებია ქართველურ ენათა ამ მასალაში.

ანლაუტური მიმართება ქართ. კ სვან. ყ აიხსნება როგორც ყ — კ გადაბგერება ქართულში, შდრ. ქართ. რეკ- „გარეკვა“ ზან. რაჲ- — რაჲ- სვან. რეჲ-, ქართ. კალ- „კვლა“ ზან. ყვილ- — ყულ-... ე. ი. ქართ. კუნტ- — ყუნტ-.

საძებნია ყუნტ- ძირის შემცველი ზმნური ფორმები სვანურში.

ს.-ქართვ. *ყუნტ- „მოყუნტვა, დახრა“ — ქართ. კუნტ- — ყუნტ- სვან. ყუნტ-.

ქართ. ყურს-, და-ყურს-ულ-ი (ქეგლ-ი), ქართლ., ფშ. და-ყურს-ვა „დადუმება, განაბვა“.

ზან. ჭურშ-, ჭურშ-ინ-ი „დაძინება, განაბვა“, დო-ჭურშ-ინ-ელ-ი = და-ყურს-ულ-ი, ქიდნ-ჭურშ-ეს „ქათმები მიიყურჩნენ“.

სვან. —.

სამეცნიერო ლიტერატურაში მეგრ. *ცურშ-* დაკავშირებულია ქართულ *ყურ-*, *ყურება* ზმნურ ძირთან (ი. ყიფშიძე), რაც არ არის მართებული. მეგრული *ცურშ-* ზუსტი ეკვივალენტია ქართ. *ყურს-ისა*.

ს.-ქართვ. **ყურს-* „განაბნა, დაღუმება“ → ქართ. *ყურს-* ზან. *ცურშ-* — **ყურშ-*.

სვან. *ყუყუ* || *ყუიყუ* ზს., *ყუყუ* ლშხ., *ყუიყუ* ლნტ. „ჩიყვი“.
ქართ. (ქიზიყ.) *ყიყვი-ი* „ჩიყვი“, ფშ. *ყიყვი-ი* „ჩინჩახვი“.
ზან. —

სვანური ვარიანტებიდან მეტ სიძველეს *ყუიყუ* ამჟღავნებს და ასიმილაციით არის მიღებული *ყიყუ არქტივიტიდან (შდრ. ქართ. *ყიყვი*) — *ყიყუ* → *ყუიყუ* → || *ყუყუ*.

ს.-ქართვ. **ყიყუ-* „ჩიყვი“ → ქართ. *ყიყვი-ი* სვან. *ყუყუ* || — *ყუიყუ* (← *ყიყუ).

სვან. *ყუაბ-* || *ყუბ-*, *ყუაბ* || *ყუაბ* „გუნდა“ ი-*ყუბ-ი-ხ* (ბ-ბუ-ყუაბ-ან-ხ) „იკრიბებიან“, მუ-*ყუბ-ე* ბზ., ლშხ., მუ-*ყუბ-ე* ბქ., ლნტ. „შემგროვებული, თავის მომყრელი“.

ქართ. (ქიზიყ.) *ყობ-ი* „თევზის თავსაყარი ადგილი, სადაც იკრიბებიან“.
ზან. —

თ ა ვ შ ე ყ რ ი ს, შ ე გ რ ო ვ ე ბ ი ს სემანტიკა ძირითადია ქართველურ ფუძეებში. ფორმალურად სვანური უფრო ძველ სახეობას გვიჩვენებს.

ს.-ქართვ. **ყუაბ-* „გროვება, შეკრება“ → ქართ. *ყობ-ი* (← *ყუაბ-ი) სვან. *ყუაბ-* || *ყუბ-* → || *ყუბ-* || *ყუბ-*.

სვან. *ყუაშ-?*, მუ-*ყუაშ* ზს., ლნტ., მუ-*ყუაშ* ლშხ. „კოშკი“.
ქართ. *ყერ-ო* „ძელი აღმართებით ზღუდელ მოვლვებული (საბა)“
ზან. *ყაჭ-?*, ო-*ყაჭ-ო* „განჯინა, თახჩა“

ქართული *ყერ-ო* სვან. მუ-*ყუაშ* ფუძეთა სტრუქტურული მიმართებაზე მსჯელობისას უბრალოდ პარალელად მოვიხმოთ სხვა ანალოგიური შემთხვევა, შდრ. ქართ. *ყერ-ო* სვან. მუ-*ყაჭ-ჟ* || მგ-*ყაჭ-ჟ*. ეს უკანასკნელი ცხადად მიუთითებს იმაზე, რომ „კოშკის“ აღმნიშვნელი სვანური სიტყვა თავდაპირველად *მუ-ყაჭ-ჟ სახეობისა იყო, საიდანაც მოგვიანებით რ — შ (იხ. აქვე, § 18. რ — შ) გადასვლით ჯერ *მუ-ყაშ-ჟ მივიღეთ, ხოლო შემდგომ ჟ-ს ფუძეში გადასმითა და რ-ს განვითარებით — თანამედროვე მუ-*ყუაშ*.

ქართული ყერ- ძირის ზანური შესატყვისი (*ყაჯ-) უნდა ჩანდეს ზე-
მოიშვებულ ო-ყაჯ-ო სიტყვაში (ე ა, რ ქ).

ს.-ქართვ. *ყერ- ყერო; კოშკი; წალო" → ქართ. ყერ-ო ზან. ყაჯ-ი,
ო-ყაჯ-ო სვან. მურ-ყუმჷ || მურ-ყუმჷ — *მურ-ყუმჷ-ჷ — *მურ-ყერ-ჷ.

სვან. ყუმჷსგ- || ყუმჷსგ- || ყუმჷსკ-, მურ-ყუმჷსგ-ი ბზ., ლშ., მურ-ყუმჷსკ-ი
„დაუპატივებელი სტუმარი“

ქართ. ყვას-, მო-ყვას-ი.

ზან. —

სვანურისთვისაც ახლოა მოყვარი ს, ახლობლის გაგება.
კერძოდ, მოყვარემ შეითავსა დაუპატივებელი სტუმ-
რის სემანტიკა, რადგანაც, როგორც წესი, შინაურებს სპეციალურად
არ ჰპატივობენ.

ქართველურ ენათა შედარებითი ფონეტიკის თვალსაზრისით მნიშ-
ვნელოვანია ბგერათშესატყვისობა ქართ. ს სვან. ხგ/ხკ (იხ. § 25).

ს.-ქართვ. *ყუმჷს-, *მო-ყუმჷს- → ქართ. ყვას-, მო-ყვას-ი სვან. მურ-
ყუმჷსგ-ი || მურ-ყუმჷსკ-ი — *მურ-ყუმჷსკ-ი.

სვან. ყუმჷსგ ზს., ყუმჷსგ ლშ. „ყინტორა“.

ქართ. ყოშ-ი || კოშ-ი „ყირო“, აქარ. „მწარე გოგრა, კვახი“, გურ.
კოშ-ია/ე „უკანო პატარა გოგრა“.

ზან. —

ერთი შეხედვით უჩვეულოდ გვეჩვენება, აუსლაუტური შესატყვისობა —
ქართ. შ სვან. სგ. ამგვარ შეფარდებას მოველოდით ჟ-ს წინა პოზიცია-
ში (თ. გამყრელიძე). სვანურში ისტორიულად აუსლაუტური ჟ-ს პოვნე-
რებაზე მიუთითებს ე → ა → || ა გადასვლაც სიტყვის შიგნით. სავარაუ-
დოა აუსლაუტში ჟ-ს გაჩენა ყუმჷ ლაბიალურ კომპლექსთან ასიმილაციით.
ამგვარად, თავდაპირველად უნდა გვექონოდა *ყრჷშქ → *ყუმჷშქ, აქედან
ასიმილაციით *ყუმჷშქ-ჷ → ყუმჷსგ → || ყუმჷსგ.

ს.-ქართვ. *ყოშ-ი „ყირო; ყინტორა“ → ქართ. ყოშ-ი → || კოშ-ი
სვან. ყუმჷსგ || ყუმჷსგ — *ყუმჷშქ-ჷ — *ყუმჷშქ.

სვან. ყუმჷფ- || ყუმჷფ-, მე-ყუმჷფ-ე ზს., ლშ., მე-ყუმჷფ-ე ლნტ. „გახუ-
ნებული“.

ქართ. ყაფ-, და-ყაფ-ება „დაძველება, დაობება (პურისა); დაღობა
ხილისა (ქსნის ხეობა)“, და-ყაფ-ული „დაძველებული“.

ზან. (ჰან.) ყვაფ-, მე-ყვაფ-ურ-ი „მეწონი“

ქართული ყაფ- ფორმალურად ახლოს დგას ს.-ქართვ. არქეტიპთან. სევან. ყუფეფ- — ყუფე- ძველი *ყოფ- სახეობის გაგრძელებას წარმოადგენს. ო განზოგადება სევანურში ა-სგან განვითარდა ფ-სთან მეზობლობით — ყაფ- — ყოფ- — || ყუფეფ- ქანური გა-ც ქართული ა-ს შესატყვისი ო-ს ბგერინაცვალთა (შდრ. ო-ზომალა || ო-ზვამე) — *ყოფ- — ყვაფ-

მნიშვნელობის მხრივ გახუნება, დალობა, დამუქება (მაწონი) ერთი რიგის სემანტიკები და საფუძვლად დაძველებას ჰგულისხმობენ.

ს.-ქართვ. *ყაფ- „დაძველება, გახუნება, დალობა“ — ქართ. ყაფ- ზან. ყვაფ- (—*ყოფ-), მე-ყვაფერ-ი სევან. ყუფეფ- || ყუფე- (—*ყოფ-).

ს.-ქართვ. *ყაფ-ს შესატყვისება: აფხაზ. ა-მაყა „ზნეირი“, ნახ. ყან- ოლ „სიბერე, სიძველე“, ინგ. ყან-ა „ძველი“, ჩაჩნ. ყაფენ-ა || ყან-ა „ძველი“.., თაბ. ყაბი || ყაბი „id“

სევან. ყუფიფ ზს., ქს. „შესაწირავი ცხოველი, ზეარაკი“.

ქართ. ყვინიზ-ი, ყვნიზ-ი „ფრინველთ ბოხილობა (საბა)“, გა- ყვნიზ-ება „გასუქება (ფრინველთა)“.

ზან. —.

ქართული ფუძე მეტათეზირებული სახეობაა ისტორიული *ყვზ-ინ- არქეტიპისა, შდრ. კუნეს- || კვნეს- —*კუნ-ენ- (ჰ. ფოგტი). აღდგენილი *ყვზ-(ინ-) ფორმის ზუსტი შესატყვისია სევანური ყუფიფ¹.

ახსნას ითხოვს სიტყვათა სემანტიკური მხარე. ძველი ვითარება ქარ- თულს დაუცავს, სადაც ბოხილობა = სიმსუქნე ძირითადია. ე. ი. სევანური ზეარაკი სემანტიკისთვის ამოსავალია ნასუქის გაგება. შესაწირავ საქონელს თავიდანვე სპეციალურად ასუქებდნენ, ამიტომაც ნასუქი = ზეარაკი (შდრ. მეგრ. ჩიხ-უა — ჩიხ-უ „სააღდგო- მო ბურჯაკი“); საბასთან ზუარაკი განიმარტება როგორც ნასუ- ქარი, რაც არ არის შემთხვევითი ფაქტი.

ს.-ქართვ. *ყუფიზ-(ინ-) „სიმსუქნე; გასუქება“ → ქართ. ყვნიზ-, ყვნიზ-ი —*ყვზ-ინ-ი სევან. ყუფიფ.

სევან. ყუფიჩ- || ყუჩი-, ი-ყუჩი-ე ზს., ქს. (აღ-ყუფიჩ, აღ-ყუფიჩ-ე ზს.) „ტეხს“, ხ-ყუჩი-ე ზს., ლნტ., ხა-ყუჩი-ე ლშხ. „ატეხს“.

ქართ. (ინგილ.) ყეჩი-, გა-ყეჩი-ეა „გატეხს“.

ზან. —.

¹ ეს დაკავშირება გამორიცხავს სევანური ყუფიფ ლექსემის რამენაირ კავშირს თურქულ ენათა ყუზ „კრაი“ სიტყვასთან.

გაუგებარია უ სეგმენტის (ყუიჩი-) წარმომავლობა. სვანურში ისტორიულად ყუიჩი- || ყუიჩი- აბლაუტი უნდა გვქონოდა.

ს.ქართვ. *ყეჩ- „ტეხა“ — ქართ. ყეჩ- სვან. ყუიჩი-/ყუიჩი- (-*ყეჩი-/ყეჩი-).

სვან. ყულ-აფ ზს. „ატყაეება, აყელეფა“, ყულ-აფ-დ ლიგნე ბქ. „დადაბუგვა“, ყულ-აფ ლშხ. „დამტერევა, დამსხერება“.

ქართ. ყვლ-ეფ/ყვლ-იფ, ყვლ-ეფ-ხ, ყვლ-იფ-ა, სა-ყვლ-იფი „ყვილ-“, ყულ-იფი „ძვალის (მხრის)“.

ზან. (მეგრ.) გვილ-ე „ძვალის“, ჰან. ყვილ-ი „ძვალის“, ყვილ-ონ-ი „ძვლიანის“.

სვანურ-ქართულში ბუნებრივია გაყვლეფის შინაარსი, რომელსაც ყვილ- „ძვალის“ ძირი უღვეს საფუძვლად. გაყვლეფის მნიშვნელობა თან სდევს ძვლისგან ნაწარმოებ გო-ძვალ-უ ზმნას მეგრულში — ძვალ-ი → მეგრ. გო-ძვალ-უ გაყვლიფა, ძვალტყავად აქცია“ (ქ. ლომთათიძე).

სვან. ყულ-აფ → || ყულ-აფ || ყულ-აფ ნაზმნარი სახელია; გამოყოფილი -აფ || -აფ ქართული -ეფ/-იფ სუფიქსის შესატყვისია. ეს შეპირისპირება აჩვენებს, რომ -ეფ || -ეფ ტიპის სუფიქსები უძველეს წარსულში სვანურშიც ბუნებრივი იყო. დღეს მათ მხოლოდ რელიქტის სახით ვადასტურებთ (იხ. აქვე, § 39-40).

ს.ქართვ. *ყუილ- „ძვალის“, ყულ-ეფ/ყუილ-იფ „გაყვლეფა“ — ქართ. ყულ-იფ-ი (-*ყუილ-იფ-ი) ზან. გვილ-ე || ყვილ-ი სვან. ყულ-აფ || ყულ-აფ || ← ყულ-აფ (-*ყუილ-ეფ-ა).

ცნობილია ს.ქართვ. ყუილ-ის იბერიულ-კავკასიური შესატყვისები: ხუნძ. რატაა, ახვან. რატაი, კარ. რატაე, ტინდ. რატაი, ანდ. როტაი, ბეე. ლ'ორა, ჰუნზ. ლ'ორა, დარგ. ლიგა, ლაკ. ლიქა... (ტ. გუდავა).

სვან. ყულ- || ყუილ-/ყუილ-, ხ-ა-ყულ-ე (ა-ხ-ყუილ) ზს., ლნტ. ხ-ა-ყულ-ე (ა-ხ-ყუილ) ლშხ. „აშორებს, აცლის (ჰუქყს)“, ხ-ე-ყუილ-ენ-ი ზს., ლშხ., ხ-ე-ყუილ-ენ-ი ლნტ. „სცილდება, შორდება“, ლი-ყუილ „და-შორება, მოცილება“

ძვ. ქართ. ყუინ-, და-ყუინ-ვა || და-ყუინ-ა „თმის მოშორება, თმის მოცილება, პარსვა“

ზან. —

ქართული ყუინ- ძირისთვის ამოსავლად მოცილებების (თმის) მნიშვნელობას მიიჩნევენ (ბ. გიგინეიშვილი), რასაც სვანურის ჩვენებაც ზურგს უმაგრებს (მდრ. ხ-ა-ყულ-ე „აცლის ჰუქყს“). პარსვის გაგება გვიანდელია — მოშორება, მოცილება — პარსვა.

ფორმალური ანალიზი ძირად ყუჱს გამოგვავოფინებს -ელ, -ენ შე-საბამისად საკუთრივ სვანური და ქართული ზმნური სუფიქსებია.

სვანური ფორმა აბლაუტურია ყუჱ-ელ-/ყუჱ-ილ-, ქართულში ყუჱ-ინ-არ არის გამოვლენილი.

ს.ქართვ. *ყუჱ-ენ- „მოცილება, მოშორება; პარსვა“ → ქართ. ყვ-ენ- || ყუ-ენ- სვან. ყუჱ-ელ-/ყუჱ-ილ- (შდრ. ხუნძ. კაჱან-, ლოდ. კაჱან-, ბაგვ. კაჱან-დ- „პარსვა“...).

სვან. ყუჱ- || ყუჱ-ფ-/ყუჱ-იფ-, ხ-ჰ-ყუჱ-ჲ (ა-ხ-ყუჱ-იფ) ზს., ლნტ. ხ-ა-ყუჱ-ჲ (ა-ხ-ყუჱ-იფ) ლშხ. „აძრობს, გამოყოფს“; ხ-ჲ-ყუჱ-ენ-ი ზს., ლშხ., ხ-ჲ-ყუჱ-ენ-ი ლნტ. „სძვრება“ (კანი, კუდი...).

ქართ. *ყუჱ-იფ-, ყოფ- „გამოყოფა“, გა-მო-ი-ყოფ-ა, ყაფ-, გა-ყაფ-ი. ზან. (მეგრ.) ყვ-, გო-ყვ-ი „გა-ყაფ-ი“.

მნიშვნელობის მიხედვით ქართველური ენებისთვის ძირითადია ერთი ნაწილისაგან სხვა ნაწილის გამოყოფის, მოძრომის შინააარსი.

სვანურში ფუძე აბლაუტურია ყუჱ-ეფ-/ყუჱ-იფ, გამოყოფილი -ეფ-იფ ქართული -ეფ-ის შესატყვისია, რომელიც ძირს შეეზარდა (შდრ. ქართ.

ყაფ- || ყვ-†-ეფ- → ყუჱ-ეფ-/ყოფ-.

ს.ქართვ. *ყაჱ-†/ყუჱ-†-ეფ) „გამოყოფა, გაყოფა“ → ქართ. ყაფ- || ყვ-, ყოფ- (-*ყუჱ-ეფ-) ზან. ყვ- სვან. ყუჱ-ეფ-/ყუჱ-იფ-.

სვან. ყუჱ-ილ ზს., ლშხ., ლნტ. „ცალი“.

ქართ. ყვ-არ-ი „წყვილი“.

ზან. (მეგრ.) ხალ-, მა-ხალ-ჲ „წყვილის ცალი (წყვილიდან ერთერთი)“; „ამხანაგი“.

ამ შეპირისპირებაში ძირად ყვ-ეფ-/ყუჱ-ფ-(- ზჱ-) გამოიყოფა ქართველური ენების მიხედვით, რომელიც ეტიმოლოგიურად უკავშირდება ს.ქართვ. *ყაჱ-†/ყუჱ- (ყუჱ-ეფ-/ყოფ-) და ყუჱ- (ყუჱ-ენ-, ყუჱ-ელ-) ძირებს (იხ. წინა ორი შეპირისპირება).

სვანური ყუჱ-ილ- სახელი მომდინარეობს ყუჱ-ელ-/ყუჱ-ილ ზმნური ფორმებიდან: ყუჱ-ელ- → ყუჱ-ილ- → ყუჱ-ილ- ე. ი. „ცალი“ — „გამონაყოფი, დანაყოფი“ „გამონაყოფის“ მნიშვნელობიდან განვითარდა მეგრული მა-ხალ-ე-ც; ხალ- ფუძე მიუთითებს, რომ სვანური ყუჱ-ელ- ტიპის *ყუჱ-აღ- → ხალ- ზანურშიც გვექონია ისტორიულად.

ყვ-არ-ში -არ სუფიქსია (შდრ. ჭაფ-არ-ი, ყაფ-არ-ი, წყ-არ-(ო)...), სემანტიკურად იგი გაყოფილიდან (- წყვილი) წარმოდგა. ქართულში ყაფ-ყვ-ეფ- მიმართებისთვის შდრ. ქართ. ცაფ-/ცეფ- „ცვა“ (ე. თოფურია).

ს.-ქართვ. *ყაჭუ-/*ყეჭუ- „გაყოფა“ → ქართ. ევეგ-არ-ი ზან. ზალ-
მა-ჰალ-ე (-*მა-ჰუ-ალ-ე) სუან. ყუი-ილ- — ყუი-ილ-/ყუი-ელ-.

ს.-ქართვ. *ყაჭუ- უკავშირდება ნახ. დე-ყ-არ „გაყოფა, ქრა“; ხუნძ.
ყ-ოტ-, ანდ. ბუ-ყ-, ბოთლ: ბუ-ყ-, კარ. ბო-ყ-, ახვანხ. ბუ-ყ-არ- „ჭრა“...
ფუძეებს (შდრ. ბოთლ. მი-ყ-ო „გაყო, დაანაწილა“).

სუან. ყუი-რ-ჰჲ ბზ., ყუი-რ-ჰ ბქ., ლნტ. „ცალთვალა“

ქართ. ბრყვილ-ი || ბრყვლ-ი „უსინათლო“, ბრყვილ-, და-ბრყვილ-
ებ-ა „თვალთ სინათლის დაკლება“.

ზან. (მეგრ.) ჯვირ-ე → || ჯვერ-ე „ბრმა“, ჰან „ყვირ-ერ-ი“ „მიუმხ-
ხედარი, ჰკუანაკლები“

თავკიდური ბრყუ- რთული ოთხწევროვანი თანხმოვანთკომპლექსი
სუანურსა და ზანურში გამარტივებულია, რაც ამ ენებისთვის ბუნებრივია
(შდრ. სუან. ცხა —*ბრცხა ფრცხილ-ი, მეგრ. წყინ- ბრწყინ-...). აქვე
შეიმჩნევა ლ → რ პროცესი (იხ. § 6. ლ → რ).

სემანტიკურად საინტერესოა ბ რ მ ა → ც ა ლ თ ე ა ლ ა სუანურ-
ში. ქართულში ვარაუდობენ ბრყვილ-ი — ბრიყვი-ი (ა. არაბული), რაც
სავსებით ბუნებრივია. ამასვე ეხმიანება გურ. ყვი-ერ-ი „მიუმხედარი, ჰკუა-
ნაკლები“, რომელიც ჩვენ წარმოშობით ჰანური დიალექტური სახეობა
გგონია ს.-ქართვ. *ბრყუილ- ზმნური ფორმისა — ჰან. ყვირ- „დაბრმა-
ვება“ → ყვირ-ერ-ი „დაბრმავებული“ → ყვი(რ)-ერ-ი „ბრმა, მიუმხედა-
რი, ჰკუანაკლები“

სომხური კუი-რ → || კურ „ბრმა“ ზანურიდან უნდა იყოს შეთვისე-
ბული.

ს.-ქართვ. *ბრყუილ- „უსინათლო, დაბრმავება“ → ქართ. ბრყვილ-,
ბრყვილ-ი → || ბრიყვი-ი ზან. ჯვირ-ე || ჯვერ-ე, ყვირ-ერ-ი სუან.
ყუი-რ-ჰჲ || ყუი-რ-ჰ.

ს.-ქართვ. ბრყუილ- არქეტიპის შესატყვისები დასტურდება დაღეს-
ტურ ენათა ლეზგიურ ქვეჯგუფში: ლეზგ. ბჷრყუჷ, თაბ. ბჷრყუჷ, რუთ.
ბგრყიდ, წახ. ბირყინა „ბრმა“...

სუან. ყუი-რ-ყუ || ყუი-რ-ყუ ზს. „მარყუეი“

ქართ. ყორყი „горно“.

ზან. (მეგრ.) ყურყ-ი, ყურყ-ელ-ი || ყურყ-ელ-ი || ყორყ-ელ-ი
„ყორყი, ყელი, ხორხი“

სვანურში გამოყოფილი აუსლაუტური -ჷ (← -ო) დერევაციული სუფიქსია (ქართ. -ო ზან. -ო → || -უ-ს შესატყვისი, იხ. აქვე), ხოლო ყუჩირჷ || ყუჩრჷ- იგივე ძირია, რაც ქართული ყორჷ. მ ა რ ყ უ ე ი ს გაგება მეორეულია; ს ა ყ ე ლ ო ს (ყორყის, ყელის) მნიშვნელობიდან განვითარდა.

ს.-ქართვ. *ყორჷ- „ყორყი, ყელი, ხორხი“ → ქართ. ყორჷ-ი ზან. ყუჩრჷ-ი, ყუჩრჷ-ელ-ი || ყორჷ-ელ-ი სვან. ყუჩირჷ-ჷ || ყუჩრჷ-ჷ — *ყუჩრჷ-ო.

ს.-ქართვ. ყორჷ-ის გენეტური შესატყვისებია: ხუნძ. მუ-ყულუყ, კარ. ყუჩანყუა, ტინდ. ყუჩანყუა, ჰამ. ყუჩანყუა || ყუნყა, ბაგვ. ყუნყა, ბოთლ. ყუჩანყუა-ტირ, ღოდ. ყუჩანყუა-ტილ, ანდ. ყუჩანყუა, დარგ. ყოყა-რი, ლაკ. ყაყარი, არჩიბ. მუ-ყლაყ, თაბ. ყარყარ, აღულ. ყურყ, წახ. ყორხ-ამ, უდ. ყოჷ „ხახა“...

სვან. შჷმ ზს., ლნტ., შამ ლშხ. „თავთავიანი პურეული“; „ლომის შეკამანდი“.

ქართ. სომ-ინ-ი „დიდი პური (საბა)“.

ზან. —

ქართველურ სიტყვებს შორის სემანტიკური სიახლოვე ადვილი დასა-
ნახია. ყურადღებას იქცევს ფუძის გახმოვანებაში სხვაობა — ქართ. სომ-
სვან. შჷმ || შამ. სავარაუდოა ფონეტიკური პროცესები სვანურში, კერ-
ძოდ, ა || ა შედგვია უმლაუტიანი რს დაშლისა, შდრ. სვან. *შრჷმ — ||
*შჷმჷმ — *შემჷ — || *შჷმჷ — || *შამ-ჷ — შჷმ || შამ (მსგავსი ვითა-
რებაა თოკ-ის შემთხვევაშიც — სვან. თოკ || თჷმჷკ — თეკჷ — თჷკჷ —
თაკჷ მ. ქალღანი) -მჷ- თანმიმდევრობის გამარტივება პოზიციურია,
რადგანაც ბ ფ პ მ + ჷ თანმიმდევრობები აკრძალულია ქართველურ
ენებში.

-ინ სუფიქსი საკუთრივ ქართული მონაცემი ჩანს (ყვ-ინ-ი, ძვ-ინ-ი,
იხ. აქვე).

ს.-ქართ. *სომ- „პურის შეკამანდი“ → ქართ. სომ-ინ-ი სვან. შამ ||
შჷმ — *შემჷ — *შჷმჷმ.

სვან. შჷრ ბზ., შარ ბქ. „ფართო ზოლი (რამე ფერის ფონზე მორუ-
ხო ზოლი)“

ქართ. ხერ-ი, და-ხერ-ვა, და-ხერ-ილი, ქსნის ხეობ. სრ-ე (← ხერ-ე)
„გრძელი ზოლი, რომელსაც თიხის ქურქელს გარს ავლებენ“, ფშ. სრ-ელ-ა
„გარდიგარდმო ზოლი“

ზან. —

ფუძის გახმოვანება სვანურში მეორეულია, შჷრ- || შარ-, ცხადია
ისტორიული შერ-ისგან მომდინარეობს, რომელსაც აუსლაუტში -ჷ ან -ა
სუფიქსი ერთვოდა ქართ. -ე(სრ-ე) || -ელ-(სრ-ელ-ა)-ის შესატყვისი. როგ-
ორც ცნობილია, ეს მომდევნო ზ/ა-ს შეუძლია ე → ა || ა უკანა მიმარ-
თულების უმლაუტის გამოწვევა (მ. ქალღანი).

ს.-ქართ. *ხერ- „დასერვა; ფართო გრძელი ზოლი (სერი)“ →
ქართ. ხერ-, ხერ-ი, ხრ-ე, სრ-ელ-ა სვან. შარ- || შჷრ- — *შერ-V.

სვან. შწრ- || შერ- || შერ-, ა-შწრ-ე ბზ., ა-შერ-ე ბზ., ლშზ., ა-შერ-ე ბქ., ლნტ. „ლესავს“, ლი-შწრ-ე ბზ., ლი-შერ-ე ბზ., ლშზ., ლი-შერ-ე ბქ., ლნტ. „გალესვა“, ლა-შერ-(ა) ბზ., ლშზ., ლა-შერ-ა ბქ., ლა-შერ ლნტ., „სალესი“.

ქართ. სარ-/სრ-, მო-ვ-ხარ, სრ-ვა, მო-სრ-ულ-ი.

ზან. (შეგრ.) შგრ- → || შირ-, შირ-უა „სრვა“; „ცვეთა“, აკო-შირ-უ „ამოხობა“, შგრ-ილ-ი „გაცვეთილი“, ქან. ფ-შირ-აფ „ცვეთ“, ო-შირ-“უ „ცვეთა“

სვანური ფორმებიდან უძველესი ვითარება ბალსზემოურ დიალექტშია შემონახული. უმლაუტიანი გრძელი წ უშუალო გაგრძელებაა საერთოქართველური ა ხმოვნისა: ს.-ქართვ. ა → სვან ა → ა → || ე || ე. ზანური გ/ი ს.-ქართვ. ას შესატყვისი ოს რეფლექსებია — ო → გ → || ი (გ. როგავა).

არანაკლებ საყურადღებოა მნიშვნელობის განვითარება სვანურში, სადაც „გალესვა“ სემანტიკას საფუძვლად „ცვეთა“ დაედო სრვა → სრვა/ცვეთა (ზან.) → ლესვა (სვან.).

ს.-ქართვ. *სარ- „სრვა, ხოცვა“ → ქართ. სარ- || სრ- ზან. შირ- || — შგრ- ← *შორ- სვან. შერ- || შერ- || შწრ- ← *შარ-.

სვან. შწრდ- || შარდ-, ა-შწრდ-ე ბზ., ლშზ., ა-შარდ-ე ბქ., ლნტ. „ამშვიდებს, აწყნარებს“, „ასუსტებს“, ლი-შწრდ-ე ბზ., ლშზ., ლი-შარდ-ე ბქ., ლნტ. „დამშვიდება“, შწრდ-ამ ბზ., შარდ-ამ ბქ. „ის ვინც ადვილად წყნარდება“, შწრდ-ი ზს., ლშზ., შარდ-ი ლნტ. „რბილი, სუსტი“.

ქართ. ხავათ-, გა-ხავათ-ება „დალა“, მი-ხავათ-ებ-ულ-ი „დალლილი, დასუსტებული“

ზან. —

სემანტიკური სიახლოვე გარკვეულ ნიუანსებში იგივეობრივი ხდება, შდრ. სვან. შწრდ-ი „სუსტი“ და ქართ. მი-ხავათ-ებ-ულ-ი „უღონო“.

სვანურში მეორე მარცვლისეული ა ჩავარდნილია, რამაც მაკომპენსირებელი სიგრძის სახით კვალი დაამჩნია პირველ ას, — CVCVC → CVC. ქართული ხავათ-ის კანონზომიერ შესატყვისად სვანურში *შწრდ- გარდამავალმა ალომორფმა ვერ გაძლო, რადგანაც ამოქმედდა უდ → რდ პროცესი დენტალური თანხმოვნების წინ, შდრ. სვან. სერდ-ე ← ქართ. სევდა; ასევე *შწრდ- → შწრდ-.

გასაკრევეია, თუ რა მიმართებაშია გარეული ფრინველის სახელწოდება ხავათ-ი ზნურ ხავათ- ფუძესთან.

ს.-ქართ. *საჭ-ად¹ „დამშვიდება; დაღლა, დასუსტება“ → ქართ. საგად- სევან. შარდ- || შარდ- ← *შაუდ- ← *შაუად-

სევან. შგებ- || შგბ-, ხ-ა-შგბ-ე ზს., ხ-ა-შგბ-ე ლშხ., ხ-ა-შგბ-ე ლნტ. „აძრობს, აჩენს“, ხ-ე-შგბ-ენ-ი ზს., ლშხ., ხ-ე-შგბ-ენ-ი ლნტ. „სძვრება; ჩნდება“

ქართ. შგვ-, ვ-შგვ-, შგებ-ა, გა-შგებ-ა, სი-შტ-ელ-ი → || ში-შტ-ელ-ი, „შვ-ებ-ელ-“.

ზან. შქვ- || შკვ- „შგება“, ო-შქვ-ან-ს „ცხენი კვიცს აჩენს“, ვა-შა-შქვ-ან-ს „არ შობს/აჩენს (ცხენი)“, ქულა-შქ-უ „ცხენმა კვიცი გააჩინა“, ლო-უ-შქვ-ი = ლა-უ-შგ-ი...

საინტერესოა მეგრულის ჩვენება, სადაც დასტურდება ქართულიდან ნასესხები შგებ-ელ-უ-ა „ძრობა“, შგებ-ელ-ან-ს „ტყავს აძრობს“, გო-შგებ-ელ-უ „ტყავი გააძრო“, შგებ-ია „მძრობი(ა)“ (შლრ. სევან. შგებ- || შკებ- „გაძრობა, გატყავება“). საკუთრივ ქართულში შგ-ებ- ფუძე ამ მნიშვნელობით ვერ გამოვავლინეთ (შლრ. სი-შტ-ელ-ი || ში-შტ-ელ-ი, გა-შიშგლ-ება).

ქართველურ ენათა შედარებითი ფონეტიკის თვალსაზრისით ყურადღებას იქცევს შესატყვისობა ქართ. ვ სევან. ბ, რაც დაემატება ცნობილ ქართ. წოგ- სევან. წობ- შებირისპირებას (იხ. აქვე, § 19).

ქართველური ფუძეებისთვის დამახასიათებელია გა აჩენის, გა-შვეების, ძრობა-ატყავების სემანტიკა, შლრ. ქართ. შოგ-ნ-, ი-შოგ-ის „გააჩენს“

ს.-ქართ. *შეუ- „გაჩენა/გაშვება; აძრობა/ატყავება“ → ქართ. შგვ-, შგებ-, სი-შტ-ელ- || ში-შტ-ელ- ზან. შქვ- → || შკვ- სევან. შგებ- || შკებ- ← *შქეუ-

სევან. შგერ-, შგერ-ობ- ბქ., ლშხ., შკერ-ობ-; ლნტ. „ფუტკრის ყრა“, ი-რ-შგ-ენ-ე (← ი-შგ-ერ-ენ-ე) ბზ., ი-შრ-ინ (ან-შგერ) ბქ., ლშხ., ი-შკერ-ე „ყრის ფუტკარი, მრავლდება“, ნ-ა-შგერ-უ ბქ., ნა-შგერ ლშხ., ნა-შკარ ლნტ. „ფუტკრის ნაყარი“.

ქართ. სკა „ფუტკრის სახლი“; სკა-მ იყარა.

ზან. (მეგრ.) სქა „ფსქა (მრ. სკალ-ფი) „ფუტკარი, ო-სქალ-ე „სა-ფუტკრე“, სქა-ქ ირთუ „სკამ იყარა“, ქან. მ-სქა || მ-ცქა „ფუტკარი, სკა“ სევანური შგერ- || შკერ- მიიჩნევა საერთოქართველური სქ-ალ ძირის კანონზომიერ შესატყვისად — ს.-ქართ. სქ- → *შქ- → შგ-/შკ-

¹ ს.-ქართ. *საჭ-ად- ეტიმოლოგიურად უკავშირდება სხვა „დაღლის“ აღმნიშვნელ ს.-ქართ. *ხ-ე-უ- ძირს — ქართ. ხეგ- ზან. შულად სევან. შერ-; იხ. აქვე.

სვანურში სკის გაყრა, ფუტკრის გამრავლება გადმოცემულ იქნა ნასახელარი ზმნით შგ-ერ- || შკ-ერ, სადაც -ერ ზმნური სუფიქსია — შდრ. ლი-შდ-ერ „გართობა“ || ლი-შდ-აბ-ნ-ე „გართობა“, ქართ. ჭყ- "caccare": ზან. ძგვ- „id“ სვან. ლი-სგ-ერ "caccare", ლა-სგ-არ „საპირფარეშო“ (იხ. § 38).

სვანურში შიშინა განხორციელება სტაბილურია, ზანურში სახეზეა გასისინების სქ → შქ → სქ ფონეტიკური პროცესი ისტორიულად — ზან. სქა(ლ) „სკა, ფუტკარი“ — *შქა(ლ).

ს. -ქართვ. *სქ-(აღლ-) „სკა, ფუტკარი“ → ქართ. სკა (-*სქაღლ-) ზან. სქა(ლ) — *შქა(ლ) სვან. შგ-ერ- / შკ-ერ- — *შქ-ერ- (შდრ. აფხაზ. ა-შხა „ფუტკარი“).

სვან. შვილ ზს., ლშხ., შკილ ლნტ. „სხენი“.

ქართ. ჩულ-ი „სახურავი“

ზან. —

ბგერათშესატყვისობა ქართ. ჩ სვან. შგ რეგულარულ-კანონზომიერია (შდრ. ქართ. ჩემ-ი სვან. მი-შგუ...); რაც შეეხება ფუძის განხორციელებას, სვანური ი მეორეულად მიიჩნევა, ნაუმლაუტარია: *ჩქულ-ი — *შქულ- — შვილ || შკილ (თუმცა არ გამოირიქება უ — გ — ი შესაძლებლობაც).

შეთარდება სემანტიკურ დონეზე სახურავი — სხენი კანონზომიერია.

სომხური ჭულ „სახურავი“ ქართულიდან უნდა იყოს შეთვისებული — ჩულ → ჭულ.

ს. -ქართვ. *ჩ-ულ- „სხენი, სახურავი“ → ქართ. ჩ-ულ-ი სვან. შვილ || შკილ — *ჩქ-ულ.

სვან. შვირ- || შკრ-, ა-შკრ-ე ზს., ა-შკრ-ე ლშხ., ა-შკრ-ე ლნტ. „აშეშებს, აქვავებს; კლავს უცებ“, ლი-შკრ-ე ზს., ლშხ., ლი-შკრ-ე ლნტ. „სიკვდილი (უცერად)“, ლგ-შკრ-ე ზს., ლშხ., ლგ-შკრ-ე „ხელფეხგაშეშებულნი, გალიგებულნი“, შვირ-ა ზს., ლშხ., შკირ-ა ლნტ. „გაქვავება, გაშეშება (უცერად სიკვდილი)“.

ქართ. შ-, სი-ში — || ში-ში.

ზან. შქ-, შქ-ურ-, ო-შქ-ურ-უ(ნ) „ეშინია“, შქ-ურ-ინ-ი „შიში, შეშინება“, შქ-ი-შქ-ილ-ი „დარდი, წუხილი“, ი-ფ-შქ-ი-შქ-ილ-გქ „წუხვარ, ვდარდობ“

სვანური ძირის დისტრიბუცია აჩვენებს, რომ სიკვდილის გაგება მეორეულია (არაძირითადი). უძველესია გააშეშების, გაქვავების სემა, რაც დაედო საფუძვლად შიშის, დარდის გაგებას.

სვანურში ძირად შგ- || შკ- გამოიყოფა -ირ ზმნური სუფიქსია (იხ. აქვე, § 37), სვანურში ერთგან (შქ-ი-შქ-ილ-ი) ფუძე გაორმაგებულია (რედუბლიკაცია), სხვაგან -ურ (შქ-ურ-) სვანური -ირ-ის ფარდი სუფიქსია. ქართულში ზმნური ფორმები გვაკლია, სი-ში || ში-ში ერთადერთია.

ს.ქართ. *შ- „შიში, ღარღი, გაშეშება“ — ქართ. სი-ში — || ში-ში ზან. შქ-ურ-, შქ-ურ-ინ-ი, შქ-ი-შქ-ილ-ი სვან. შგ-ირ- || შკ-ირ- || შგ-რ- || შკ-რ- — *შქ-ირ-.

სვან. შგინ-ღლ ბზ., შგინ-ი || შგინ-ილ ბქ., „წიწკანა, კუტკალია (ფრინ.)“.

ქართ. ჩინ-ი || ჩიტ-ი || ჩიორ-ა.

ზან. (მეგრ.) ცქირ-, ცქირ-პაპა „მესკია (ფრინ.)“; ჰან. მ-ჩქირ-რ-ი „ჩიტ“

სვანურ-ზანური შესატყვისობებს იძლევა ქართული ჩინ- სახეობის მიმართ. ჩიტ-ი/ჩიორ-ა ქართულის ნიადაგზეა გაჩენილი. კითხვა ისმის: ქართული ჩიორ-ა — *ჩი-ვ-ორ-ა სახეობის შესატყვისი ხომ არ ჩანს მერულ-ქანური ჩიქვ-ი — *ჩქივ-ი „ერთგვარი ფრინველი“ ლექსემაში?

ჩინ-/შგინ-/ცქირ- შეპირისპირება საპირივებს განმარტებას. ვფიქრობთ, მეგრული ცქირ- ამოსავალში ჩქირ- (— *ჩქინ-) სახეობისა იყო; ჩქირ- — ცქირ- გადასვლას ბგერწერითი ხასიათის აქვს, შღრ. ჰან. მ-ჩქირ-რ-ი.

ს.ქართ. *ჩინ- „ჩიტ; წიწკანა, მესკია“ — ქართ. ჩინ-ი ზან. ცქირ- (პაპა) — ჩქირ- || *ჩქინ- სვან. შგინ-ღლ || შგინ-ილ || — შგინ-ი — *ჩქინ-ი.

სვან. შგინ-ღლ || შკინ-ღლ, ი-შგინ-ღლ ბზ., ი-შკინ-ღლ ბქ., ი-შგინ-ღლ ლშზ., ი-შკინ-ღლ ლნტ. „იბღვირება, ცუდად, ბოროტად იხედება“

ქართ. კსინ-, კსინ-ვა, კსინ-ავ-ს, მ-კსინ-ვ-არ-ე „მამყინრად აშლილი (საბა)“.

ზან. —

ერთი შეხედვით, პრობლემური ჩანს კშ — შკ || შგ პროცესის დაშვება სვანურში, მაგრამ აქცესიური კომპლექსის სუბეარციის ანალოგიური შემთხვევა სხვაგანაც გამოვავლინეთ — შღრ. ქართ. ქშენ-ა სვან. ლი-შგა-ფელ ლშზ., ლი-შკა-ფელ ლნტ., მაგრამ ზემო სვანური ლი-ქშ-ფელ || ლი-ქშულ „მთქნარება“ — ქშ — შქ — შგ || შკ.

ამრიგად, ამოსავალ კს კომპლექსს თავდაპირველად შკ უნდა მოეცა სვანურში, ხოლო შემდგომ შგ. პროცესის ამგვარი განვითარება დასაშვებ-

ბია. რაშიც ერთი ნასესხები სიტყვის ისტორიაც გვარწმუნებს — სკ — სკ
ქართ. სკლათ-ი || სკალათ-ი → სვან. სგალათ „მაული“ ე. ი. ქართ.
კსინ-ავ- სვან. *კშინ-აჟ- → *შკინ-აჟ- → || შკიჟან- || შგინჟან-

ს.ქართვ. *კსინ- „ბლვერა, მრისხანება“ → ქართ. მ-კსინ-ე-არ-ე,
კსინ- სვან. შგინჟან- || შკიჟან- *შკინ-აჟ-

სვან. შგომ- || შგუმ- || შკუმ- || შგუ-, ხ-ე-შგუმ ზს., ხ-ე-შგო —
ხ-ე-შგუმ ლშხ., ხ-ე-შკუმ ლნტ. „სთხოვს“, ლი-შგუმ ზს., ლი-შგომ
ლშხ., ლი-შკუმ „ხეწნა“, მუ-შგუმ ზს., მუ-შგომ ლშხ., მუ-შკუმ ლნტ.
„მთხოვნელი“.

ქართ. ჩივ-, ჩივ-ის, შე-ს-ჩივ-ის, სა-ჩივ-არ-ი, მ-ჩივ-ან-ი, ჩივ-ილ-ი.
ზან. —

სვანურში შგუ- || შკუ- ძირად გამოიყოფა, -ემ ფუძესშეზრდილი
ქართული -ამ-ის შესატყვისი თემისნიშანია (შდრ. ქართ. ბ-ამ- სვან.
ბ-ემ- „ბმა“) — შგუმ- || შკუმ- ქართული ჩივ-ის შესატყვისად თავი-
დან *ჩიჟუ- უნდა გვეჩინოდა, საიდანაც ჩჟ → შგ/შკ და ფჟ → აჟ || აჟ || ჟ
(მ. ქალღანის) პროცესების გავლით მივიღებდით *შგაჟ- || შკაჟ- ვარიან-
ტებს, რომელზეც -ემ თემის ნიშნით დართვით ჩამოყალიბდა რედუცირე-
ბული შგუმ- || შკუმ- სახეობები.

თხოვნის სემანტიკას სვანურში ჩივილი უღვეს საფუძვლად — შეხ-
ჩივის — შეხთხოვს; შემთხვევითი არ არის, რომ სტრუქტურულად სვა-
ნურის ხ-ე-შგუმ- || ხ-ე-შკუმ- „სთხოვს“ ემთხვევა ჩივილის აღ-
მნიშვნელ ხ-ე-მშერ-წლ „შესჩივის“ ფორმას — ხ + ე + ფუძე + თემის
ნიშანი.

ს.ქართვ. *ჩიჟ- „ჩივილი“ → ქართ. ჩივ-, მ-ჩივ-ან-ი, სა-ჩივ-არ-ი,
ჩივ-ილ-ი სვან. შგუ- || შკუ- + ემ- — *ჩჟაჟუმ-.

სვან. შგურ-, ა-შგურ-ან-ე, ა-შგურ-ან-ი ბზ., ა-შგურ-ან-ი, ა-შგურ-
ან-ე ბქ., ა-შგურ-ან-ე ლშხ., ა-შკურ-ან-ე, ა-შკურ-ან-ი ლნტ. „რჩევას ამ-
ღვეს, მიუთითებს, არიგებს“, ლუ-შგურ-ან-ე ბზ., ლუ-შგურ-ან-ე ბქ., ლუ-
შკურ-ან-ე ლნტ. „რჩევამიცემული“, ნა-შგურ-ან-ჟ ბზ., ნა-შგურ-ან ბქ.,
ნა-შგურ-ან ლშხ. „დანარიგები“.

ქართ. შვერ-/შვირ-, ა-შვერ-, უ-შვერ-ს „უთითებს“, მი-უ-შვირ-ა
„მიუთითა“.

ზან. შქორ-, შქორ-ია „აშვერილი“.

ქართულის მნიშვნელობა მითითება / ჩვენებისა¹ სვანურისთვის გასათვალისწინებელია.

ს.-ქართვ. *შუერ-/*შუირ- „რჩევა, მითითება, შერა“ → ქართ. შვერ-/შვირ- ზან. შქორ- —*შქვარ- სვან. შგურ- —*შგუირ-.

სვან. შგურ/შგუირ ზს., შგურ ლშხ., შგუირ ლნტ. „სირცხვილი“, ხ-ო-შგურ ზს., ლშხ., ხ-ო-შგურ „ლნტ. „რცხვინა“, ლუ-შგუირ ზს., ლუ-შგურ ლშხ., ლუ-შგუირ ლნტ. „მორცხვი“.

ქართ. შვერ-, უ-შვერ-ი „უპატიური (საბა)“, „უსირცხვილო, არასაკადრისი“

ზან. სკვირ-, უ-სკვირ-ი „უზრდელი“.

ქართული უ-შვერ-/უ-შვერ-ი აგებულებით ნაწარმოები ფუძე ჩანს — უ უარყოფითობის პრეფიქსია: უ-რჩ-ი, უ-რცხვ-ი... გამოყოფილი შვერ-იგივე უნდა იყოს, რაც შვერ- „მიშვერა“ (იხ. წინა მავალითი). სვანური ი გახმოვანებას ასახავს — შგუირ → || შგურ.

ქართული უ-შვერ-ის ზანური შესატყვისი უ-სკვირ-ი იმერულ დიალექტშია შემორჩენილი.

ს.-ქართვ. *შუერ-/*შუირ- → ქართ. შვერ-/შვირ- ზან. სკვირ- —*შქვირ- სვან. შგურ-/შგუირ-

სვან. შგურდ-, ი-შგურდ-ენ-ი (ან-შგურდ-ენ-ე) „იზელს (ცომს)“

ქართ. თრგ-უნ-, თრგ-უნ-ავს „სრესს (საბა)“.

ზან. —.

შინაარსობრივი ერთიანობა ნათელია — სრესა ~ ზელა. ისტორიული ფონეტიკის თვალსაზრისით მნიშვნელოვანია დ-სა და გ-ს ურთიერთიანაცვლება (საურთიერთო მეტათეზისი), რაზეც უკვე გვქონდა საუბარი სვან. ხდუგ-ჟე „ნაწნავი“ სიტყვის განხილვისას. როგორც ეტყობა, დ — გ ურთიერთმონაცვლეობა გავრცელებული ფონეტიკური პროცესია ისტორიულ სვანურში, და მისი გათვალისწინება სასარგებლოა სვანურ ძირთა ისტორიისათვის (იხ. ქვემოთ სხვა მავალითები).

ამრიგად, ქართ. თრგ-უნ-ის შესატყვისად სვანურში უნდა გვქონოდა *შდურგ-ენ- (ქართ. თ სვან. შდ), საიდანაც დ — გ ურთიერთიანაცვლებით მივიღეთ დადასტურებული შგურდ- (-*შდურგ-).

ქართული თრგ-უნ- რედუცირებული ფუძე ჩანს — თურგ-უნ- → თრგ-უნ- (უნ აფიქსის ზეგავლენით).

¹ თუ გავითვალისწინებთ ნ → რ შესაძლებლობას სვანურში (იხ. § 12), ადვილი შესაძლებელია სვან. შგურ- „მითითება“: ქართ. ჩუნ- „ჩვენება, მითითება“ დაშვება(7).

ს.-ქართვ. *თურგ-უნ- „სრესა, ზელა“ — ქართ. თრგ-უნ- სევან.
შგურდ-ენ- — *შდურგ-ენ-.

სევან. შგუაბ ბზ. „ურო“

ქართ. შიბ-, შიბ-ი „შიბი, ფენა კლდისა; წვერი, წვეტი“

ზან. (მეგრ.) სქიბ-უ „წისქვილის ქვა“, ჰან. მ-სქიბ-უ || ფ-სქიბ-უ „წისქვილი“.

ამოსავალი მნიშვნელობა საერთოქართველური შიბ- ძირისა წა-
წვეტებულნი ქვის აღნიშვნა უნდა ყოფილიყო, საიდანაც განვი-
თარდა წისქვილის ქვა (— წისქვილი) || ურო სემანტემე-
ბი. მეგრულში არსებული შიბ-უა „დარტყმა; წისქვილის ქვის დამუშავება“
ქართულიდან არის შეთვისებული, თუმცა ქართულში „შიბ-“ ზმნური
ფუძე მსგავსი მნიშვნელობით არ არის დადასტურებული.

საინტერესოა სევანური შგუაბ-ის ფორმალური ანალიზი. ფუძის შიგ-
ნით ლაბიალური უ ისტორიულ -უ სუფიქსს ასახავს, რომელიც მეგრულ-
ქანური -უს შესატყვისია — სქიბ-უ შქიბ-უ — *შგაბ-უ — *შგაბ-უ —
*შგუაბ. მნიშვნელოვანია შქ — სქ ზანურში, გასისინების საფუძველი არ
ჩანს. სევანურში პირიქით, საფუძველი არსებობდა, მაგრამ შგუაბ თანმიმ-
დევრობა არ გადავიდა *ხგუაბ სისინა სახეობაში.

ს.-ქართვ. *შიბ- „წაწვეტებული ქვა, წვერი (ქვის); წისქვილი“ —
ქართ. „შიბ-“, შიბ-ი ზან. მ-სქიბ-უ || სქიბ-უ — *შქიბ-უ სევან. შგუაბ
— *შგაბ-უ — *შგაბ-უ — *შქიბ-უ.

ს.-ქართვ. შიბ- არქეტის შესატყვისები ეძებნება მონათესავე იბერი-
ულ-კავკასიურ ენებში, შდრ.: ბოთლ. შება, ბაგვ. შებ — შება აბეახ.
ხება. — შება „სადარაჯო, საგუშაგო კოშკი“. მნიშვნელობის მხრივ ქვის
კოშკი ახლოს დგას (ქვის) წვერის გაგებასთან.

სევან. შდაჟ-ალ ზს., ლშ., შდაჟ-ლ ბზ., შტაჟ-ალ ლნტ. „მერცხალი“.

ქართ. „თალ-“.

ზან. თოლ-ია.

ქართულში დაკარგულია *თალ- ტიპის ფუძე, რომელიც სავარაუ-
დოა, ზანურიდან შემოსულმა თოლ-ია-მ განდევნა. მერცხალი — თოლ-ია
სემანტიკური გადაწევა სევანურში გვიანდელია, მაშინდელი როცა სევანებს
აღარ ჰქონდათ ზღვასთან უშუალო კავშირი.

სევან. -ალ ზან. -ია სუფიქსის ფუნქციური შესატყვისია.

ძირად სევანურში შდაჟ- გამოიყოფა, რაც ზუსტი ფონეტიკური კე-
ვიალენტია ზანური თოლ- ფორმისა — ქართ.-ზან. თ : სევან. შდ || შტ,
ქართ.-სევან. ა ზან. ო, ქართ.-ზან. ლ სევან. უ (იხ. § 3).

ს.-ქართვ. *თალ- „თოლია“ → ქართ. 'თალ-ი' ზან. თოლ-ია სეან. შლაჟ-ალ || შტაჟ-ალ — *შთაჟ(-ალ).

სეან შღმ ზს., შტმ ლნტ. „მცენარეა ერთგვარი (იქმევა)“

ქართ. თამ-ელ-ი (მცენ.).

ზან. 'თომ-ი' „სათივე ბალახი“, შდრ. რთომ-ი (ტომ. სამურზაყან.-ში).

ქართული თამ- ძირის კანონზომიერი თომ- ზანური შესატყვისი დაცულია რაჭულ თომ-ი სიტყვაში. -ელ საკუთრივ ქართული მონაცემი ჩანს (შდრ. თხმ-ელ-ი/ა, წიფ-ელ-ი/ა...), მოსალოდნელი -უ || -ურ ზანურ-ში და -რა სვანურში არ დასტურდება.

ბგერათშესატყვისობათა ჩვენება ქართ. თ ზან. თ სეან. შღ || შტ — *შთ, ქართ. ა ზან. ო სეან. ა — *ა, რომელიც ამ სიტყვაში ფიქსირდება, უეჭველს ხდის თამ- ძირის არსებობას საერთოქართველურში „თ ა მ ე ლ ი ს“ მნიშვნელობით.

ს.-ქართვ. *თამ- „თამელი“ → ქართ. თამ-ელ-ი ზან. თომ-ი → || რთომ-ი: სეან. შღმ || შტმ — *შთამ-ი.

სეან. შღმ-ა ბზ., შღმ-ა ბქ., ლშხ. შტმ-ა ლნტ. „გამოლევა, გათავება; სულის ამოსვლა“, შღმ-ე ზს., შღმ-ე ლშხ., შტმ-ე ლნტ. „ამთავრებს, ათავებს; გამოლევის“

ქართ. თხ-, თხ-ოვ-/თხ-ოვან-, და-ი-თხ-ოვ(ებ)-ს, და-თხოვან-, ფშ. თხ-ეგ-, და-თხ-ეგ-ა „დაკარგვა, მიმალვა“

ზან. თხ-ინ-, ი-თხ-ინ-ჟან-ს „მოიშორებს“, შურს უ-თხ-ინ-ჟან-ს „სულს ამოხდის“ (შდრ. სეან. ს უ ლ ი ს ა მ ო ს ვ ლ ა).

ქართველური ენებისთვის ძირითადია წ ა ს ვ ლ ი ს, გა თ ა ე ე ბ ი ს, გ ა მ ო ლ ე ე ი ს, მ ო შ ო რ ე ბ ი ს გ ა გ ე ბ ა (შდრ. ქართ. გ ა მ ო თ ხ ო ე ე ბ ა, ე თ ხ ო ე ე ბ ა).

სვანურში შთხ- კომპლექსი თავიდან არ უნდა ყოფილიყო ხმოვნით გათიშული, გ → ი || ე ხმოვანთა ჩართვა მეორეულია — ქართ. თხ- ზან. თხ- სეან. შთხ- → შთგხ- → || შღმხ- (შდრ. ლაშხური ლი-შთხ-ე „გათავება“).

საინტერესოა ე → ა გადასვლა ბალსზემოურის მასდარულ ფორმაში -ა სუფიქსის ზეგავლენით — შღმხ-ა — შღმხ-ა.

ს.-ქართვ. *თხ-(ეჟ)- „გამოლევა, წასვლა; დაკარგვა, მოშორება“ → ქართ. თხ-ეგ- → || თხ-ოვ- ზან. თხ-ინ- სეან. შღმხ- || შღმხ- || შღმხ- || შღმხ- || — შთხ-.

სვან. შდარჷ-, ხა-შდარჷ-ე ზს., ლშხ. „აბრალებს“
ქართ. სტუან-, მო-სტუან-ეა, მ-სტოვარ-ი.
ზან. —.

მნიშვნელოვანია სემანტიკური შესატყვისობა და ბ ე ზ ლ ე ბ ა —
ღ ა ბ რ ა ლ ე ბ ა, რაც კანონზომიერია; და ბ ე ზ ლ ე ბ ა გარკვეული
თვალსაზრისით და ბ რ ა ლ ე ბ ი ს მომენტსაც შეითავსებს.

შედარებითი ფონეტიკის თვალსაზრისით საინტერესოა საერთოქარ-
თველური სტ-კომპლექსის განვითარება სვანურში — ქართ. სტ სვან.
შდ (— სდ — სტ). სტ → სდ საცნაურია სვანურში — შდრ. ქართ. სა-
სტიკ-ი სვან. ხა-ხდჷ „სწყინს“, აორ. ამ-სასდჷ-ენ ლშხ., ამ-სასტჷ-ენ ზს...
ქართ. ნ სვან. რ გულისხმობს ნ → რ გადასვლას (იხ. § 12. ნ → რ).

ს. ქართვ. *სტჷ-ან- „ბეზღება“, „აბრალება“ → ქართ. მ-სტოვარ-,
სტჷ-ან-/სტჷ-ან- სვან. შდარჷ- — *შდჷ-ან-.

სვან. შდ-ერ-, შდ-ებ-; ლი-შდ-ერ ზს., ლი-შდ-ირ ბქ., „თავის შექც-
ევა“, ლი-შდ-აბ ზს., ლი-შდ-აბ ლშხ., ლი-შტ-აბ ლნტ. „მუშაობა, შრომა;
მოვლა, მოქცევა“, ლი-შდ-რ-აჷ „თამაში“; ლი-შდ-ბ-უნ-ე ზს., ლშხ. „გაყე-
თება, გართვა (სახლისა), ლი-შტ-აბ-ნ-ე ლნტ. „შექცევა, გართობა“,
მგ-შდ-რ-ე ზს., მგ-შდ-ბ-უნ-ე ლშხ., მგ-შტ-აბ-ნ-ე „გამართობი, შემქცევი“.

ქართ. რთ- „მორთვა“, რთ-ა-ე-ს „აკეთებს“, მო-რთ-ო (ტირილი).

ზან. (მეგრ.) რთ-, ო-რთ-უ-ნ „აკეთებს“, ი-რთ-უ-ან-ს „ერთობა
(თავს იქცევს)“.

სვან. შდ-, ქართ.-ზან. რთ- ძირებისათვის ამოსავალია „ეთება, მო-
რთვა“ მნიშვნელობები.

ფონეტიკურად სვან. შდ ქართ. რთ ზან. რთ შესატყვისობა გუ-
ლისხმობს სთ → რთ პროცესს ქართულ-ზანურში — შდრ. ქართ. სა-
სთჷმალ-ი ზან. (მეგრ.) ო-რთჷმელ-ი სვან. შდიმ (ე. ოსიძე). ამით
იმის თქმა გვსურს, რომ სთ → რთ (სთველ-ი → რთველ-ი...) ტიპის
გადასვლა ზოგან უკვე უძველეს ქართულში (იბერიულში) არის განხორ-
ციელებული და მისი (სთ → რთ) დოკუმენტურად დაფიქსირება შეუძლე-
ბელია. სასთჷმალ-ის შემთხვევაშიც სთ ↔ რთ პროცესს ქართულში სა-
პრეფიქსმა შეუშალა ხელი, თორემ ს → რ აქაც ისევე განხორციელდებო-
და, როგორც სხვა შემთხვევებში.

ამდენად, ქართ.-ზან. რთ სვან. შდ შეპირისპირების შემთხვევაში
ჩვენ ჰიპოთეტურად ვეარაუდობთ რთ-ს ადგილას სთ- კომპლექსის არსე-
ბობას უძველეს ქართულში.

·შდ-აბ- — შდ-ერ- შეპირისპირების ნიადაგზე -აბ (—-ებ) აშკარად
გამოიყოფა სვანურში, რაც ქართული -ებ თემისნიშნის ბადალია; შდრ.
ლი-შხ-ი „წეა“, ა-შხ-ი „წეავს“, მე-შხ-ე „შავი“, შხ-იბ „ამონაწეავი“. ამ-

გვარ ფაქტებს მომავალში მეტი ყურადღება უნდა მიექცეს (-ებ, -ეფ, -იბ აფიქსებზე იხ. § 39-40).

ს.-ქართვ. *სთ- „მორთვა, შექცევა, კეთება“ → ქართ. რთ- —*სთ-
ზან. რთ- || —*შთ- სვან. შტ- || შტ- —*შთ-.

სვან. შდ-ერ- || შდ-ირ-, ხე-შდ-რ-ენ-ი || ხე-შდ-რ-ა-ლ ბზ., ხე-შდ-
რ-ა-ლ ბქ. „ეთამაშება“, ხ-ა-შდ-ირ ბზ., ხ-ა-შდ-ირ ბქ. „ერთობა“, ლი-შდ-
ერ ზს., ლი-შდ-ირ ბქ. „თავის შექცევა“, მგ-შდ-რ-ე ზს. „მოთამაშე“
ქართ. —.

ზან. (ჰან.) სთ-ერ-, ო-სთ-ერ-უ „თამაში“.

შეპირისპირება სვან. შდ-ე/ირ- ზან. (ჰან.) სთ-ერ- ქართულისთვის
სთ- ძირიან არქეტიპს ვარაუდობს, რომელიც შესაძლებელია ჩანდეს რთ-
—*სთ- ძირში, შდრ.: რთ-, ე-რთ-ობ-ა, გა-რთ-ობ-ა-, მეგრ. ე-რთ-უ-ან-ს
„ბავშუს ათამაშებს, ართობს“, ა-რთ-უ-აფ-ა დღეში „თავის შექცევა“ სა-
ერთოქართველური სთ- ძირიანი მორფემები, რომელთა შემდგომი სეგმენ-
ტაცია ვერ ხერხდება, როგორც ეტყობა, სვანურში რეალიზდებოდა მხო-
ლოდ *შთ- → შდ- || შტ ალმორფთა სახით, ქართულში — სთ — ||
რთ-, მეგრულში — შთ- (იშვიათად რთ- ქართულთან ადაპტირებულ ფუ-
ძეებში); ჰანურ დიალექტში საერთოქართველური სთ- უცვლელი ჩანს,
თუმცა სავარაუდოა *სთ → შთ → სთ გარდაქმნა¹.

აქ განხილული სვანური შდ-ერ- || შდ-ირ- ფუძეები იმავე შდ- ძირს
შეიცავენ, რასაც ლი-შდ-ბ-უნ-ე, ლი-შდ-ბ-გნ-ე, ლი-შტ-ბ-ნ-ე ლნტ. „გა-
ერთობა“, ი-შდ-ბ-უნ-ე „ერთობა, შექცევა“ სიტყვები (იხ. ზემოთ).

ს.-ქართვ. *სთ-ერ- „თამაში, გართობა“ → ქართ. რთ- (—*სთ-)
ზან. (მეგრ.) რთ- —*შთ-, ჰან. სთ-ერ- —*შთ-(ერ-) შდ-ერ- || შდ-ირ-
—*შთ-ერ-.

სვან. შდექ- || შტექ-, ჰან-შდექ- || ჰან-შთექ- ბქ., ა-შთექ- ლშზ.,
ა-შტექ- ლნტ. „მაკე“, ი-ნ-შდექ-ი ზს., ლშზ., ი-ან-შტექ-ი ლნტ. „მაკდება“.
ქართ. სთქ-, გან-სთქ-და, სქ-დ-ებ-ა, სქ-ელ-ი, სი-სქექ-.

ზან. —.

ქართულისთვის ამოსავალია სქელი/სისქექ-ს სემანტიკა, მნიშვნელო-
ბის განვითარება წარმართა სქელ-დ-ებ-ა — სქ-დ-ებ-ა მიმართუ-
ლებით. სქ-ე-ლ-ი-ს სემა არის საყრდენი სვანური შაკექ-ს გაგებისთი-
საც — სქ-ე-ლ-ი → შაკექ-.

¹ სვან. შდ ჰან. სთ (ს.-ქართვ. სთ) მიმართების ნიმუშად ხომ არ გამოდგებოდა სვან. შდექ „ბილი“ : ჰან. სთქ-, ო-სთექ-უ „ფხრეწა“, გვ-სთექ-ერი „დაფხრეწილი“ იხ. აქვე სვან. შდექ ქართ. თიკ-ი...

სვანურში გვაკლია უძველესი ზმნური ძირები **შდექ-** || **შტექ-** (— **შთექ-**) სახეობისა. დადასტურებული ი-ნ-**შდექ**-ი ფორმა წარმოშობით ნასახელარი ზმნაა, რასაც კარგად აჩვენებს ლენტეხური ი-წ-**შტექ**-ი, შდრ. ა-**შტექ**-ე „მაკე“. ამ შეპირისპირებაში მნიშვნელოვანია სთ თანმიმდევრობის პოვნეირება საერთოქართველური ენის დონეზე (შდრ. აგრეთვე ქართ. ასთაკუი სვან. ა**შდექ**უ). ქართულში ფიქსირებული უჩვეულო სქ- (სქელ-ი, სი-სქ-ე) კომპლექსი ახსნას პოულობს მის წარმომავლობაში — სთექ- → სთქ- → || სქ-. ასევე არ გამოირიცხება სვან. **შთექ-** ძირის ეტიმოლოგიური კავშირი ქართ. **თქვირ-** ზან. **თქვიშ-** „გათქვირება“ ფუძეებთან.

ს.-ქართვ. ***სთექ-** „გასქელება, სისქე, სქელი“ — ქართ. **სთქ-** || **სქ-** სვან. **წ-შდექ-** || **წ-შტექ-**, **ჰწ-შთქ-** || **ა-შთქ-** || **ა-შტექ-** — ***შთექ-**.

სვან. **შდის-უ ბზ.**, **შდუის-უ ბქ.** „ჭიბი“, **ლზმ.** „ჩალის ზინი ხეზე“. ქართ. (გურ.) **თის-ი** „მოდგმა, გვარი“. ზან. —.

ბალსქვემოური ფორმა ასიმილირებული ვარიანტია **შდის-უ** უფრო ძველი სახეობისა. სვანური **შდის-უ** — ***შთის-ო** კანონზომიერად შეესატყვისება ქართულ **თის-** „მოდგმა, გვარი“ ფუძეს — ქართ. **თ** სვან. **შდ**.

სემანტიკური ევოლუცია წარიმართა **ჭიბი** — **ნათესავი** — **გვარი** || **მოდგმა** მიმართულებით. ადამიანთა საერთო წარმომავლობის აღსანიშნავად სომატური ორგანოების გამოყენება ჩვეულებრივი მოელენაა ქართულ (ქართველურ) სინამდვილეში — შდრ.: სისხლი, ჩემი სისხლი, ღვიძლი, ღვიძლი ძმა, ქუსლი — ქვისლი... ამას **ჭიბის** სემანტიკაც უწყობდა ხელს. მხედველობაშია **მობმის** (=ჭიბის), **მობმულის** სემა, რაც ლახამულურის ჩვენებითაც მტკიცდება — „ჩალის ზინი ხეზე“. აბა, სხვა რა უნდა იყოს საერთო **ჭიბსა** და **ხეზე** დადგმულ **ზვინს** შორის, თუ არა **მობმის/მობმულის** სემანტიკა, აქედან — **მოდგმა**, **ნათესავი**, **გვარი**.

ს.-ქართვ. ***თის-** „მობმა, შობმული; ჭიბი“ → ქართ. **თის-ი** სვან. **შდუის-უ** || — **შდის-უ** — ***შთის-ო**.

სვან. **შდორ-** || **შდორ-** || **შტორ-** || **შდურ-** || **შდერ-**, ხე-**შდორ-** ბზ., ხე-**შდურ-**ი, ხე-**შდურ-**ენ-ი ბქ., ხე-**შდორ-**ი ლზმ., ხე-**წშტორ-**ი ლნტ. „ეხვევა“, ლი-**შდორ-**ე ბზ., ლზმ., ლი-**შდერ-** — ლი-**შდორ** ბქ., ლი-**წშტორ-**ე ლნტ. „მონხვევა“, ლე-**შდორ-**ი ბზ., ლზმ. „შოსახვევი“.

ქართ. **თორ-**, **თორ-**ი, **თორ-**ნ-ი „ტანსაცვამია რკინისა, ტანსაცმელს ჩაქვთა უწოდენ (საბა)“. ზან. (შეგრ.) **თორ-**, **თორ-**ია „ად. საკ. გვ.“

ქართველურ ძირებს აერთიანებს „მოხვევის, მოსახვევის, ტანსაცმლის“ სემანტიკა. ქართულში გამოსაყალიბებია თორ- ზმნური ფუძე მოხვევის, გახვევის მნიშვნელობით (თორ- → თორ-ი, შდრ. ფარ- → ფარ-ი).

ს.-ქართვ. *თორ- „მოხვევა, ჩაცმა, ჩასაცმელი=მოსახვევი“ — ქართ. თორ-ი || თორ-ი (pluralia tantum) ზან. «თორ-» სვან. შდრ- || შტორ- || შდორ- — *შთორ-.

სვან. შდომ, შდამ ბზ., შდომ ლშხ., შდემ || შდუმ(-იშ) ბქ. „გამონაყარი (სხეულზე)“.

ქართ. თებ-ო „თმის მწიკელი (საბა)“, „ქერტლი“ ზან. —

სიტყვათა მნიშვნელობის თვალსაზრისით საინტერესოა მიმართება: ქერტლი, მწიკელი — გამონაყარი, რაც სავსებით ბუნებრივია.

ყურადღებას იქცევს სვანურის გახმოვანება: ო, ა, ო, ე, უე. არასტაბილურობა ხმოვნებში შედეგია ქართ. -ო დერევაციული სუფიქსის შესატყვისი სვან. -ჲ (- -ო) მორფემის (იხ. აქვე ქართ. -ო სვან. -ჲ (- -ო)) ძირისეულ ე || → ა ხმოვანთან შერწყმისა. ე. ი. თავიდან გვერდოდა ქართ. თებ-ო სვან. *შდებ-ჲ → || შდამ-ჲ, მაგრამ ბ/-ბჲ თანმიმდევრობა ეწინააღმდეგება სვანურ (ქართველურ) ფონოტაქტიკას. ამიტომაც მოხდა ბ/შჲ-ს სუპერაცია-დაძლევა ორი მიმართულებით: 1. ჲ სემანტის ფუძის შიგნით გადასმით, რამაც ძირეულ ე ხმოვანთან შერწყმით ჯერ ჲე თანმიმდევრობა, შემდგომ ო — || ო ხმოვნები მოგვცა — შდუმ (-შდემ) ბქ., შდომ (- შდუმ) ბზ., შდომ (- შდუმ) ლშხ.; 2. ზოგ ფორმებში აფიქსი -ჲ ბ/შ-ს მომდევნოდ დაიკარგა — შდებ-ჲ → შდემ-ჲ — || შდამჲ → შდემ ბქ., შდამ ბზ.; ბ → მ პროცესი არ არის უჩვეულო სვანური ფონეტიკისთვის. იგი სხვაგანაც დასტურდება — შდრ.: სვან. გაწყაბ || გაწყამ „მთელი, სრული“, სვან. შგრშჲ (-*ბირშჲ) ქართ. ბინჲჲ-ელ-ჲიანჲჲელა“

ს.-ქართვ. *თებ-ო „გამონაყარი, ქერტლი, თებო“ — ქართ. თებ-ო სვან. *შდებ-ჲ → შდომ || შდამ || შდომ || შდემ || შდუმ.

სვან. შდრან- || შდრან- || შტრან-, ა-შდრანი ბზ., ბქ., ა-შდრანი ლშხ., ა-შტრანი ლტ. „გრებს“, ლი-შდრანი ზს., ლი-შდრანი ლშხ., ლი-შტრანი ლტ. „გრება“, ლე-შდრანი ზს., ლე-შდრანი ლშხ., ლე-შტრანი ლტ. „დასაგრები“, ლგ-შდრან ზს., ლგ-შდრან-ე ლშხ., ლგ-შტრანი ლტ. „დაგრებილი“, მგ-შდრანი ზს., მგ-შტრანი ლტ. „დამგრები“.

ქართ. თრიმლ-, თრიმლ-ავს „ამუშავებს (ცხოველის ტყავს)“, თრიმლ-ი, ფშ., ხევს. თრემლი-ი „ხე ან ბუჩქი“.

ზან. —.

ზმნური შდრან- || — შდრან- || შტრან- კანონზომიერად შეესატყვისება ქართულ თრიმლ- ფუძეს — სვან. შდ ქართ. თ, სვან. რ ქართ. რ, სვან. ნ (— მ) ქართ. მ; აუსლაუტური ლს ფარდი სვანური ჭ დაკარგულია მ (— ნ)-ს მომდევნოდ, მისი არსებობის კვალი ჩანს ი — ე/წ || ა პროცესში ე. ი. სვანური *შთრემჭ- → *შთრამჭ- → შდრან- || შდრან-.

ქართული თრიმლ-ი სახელი წარმომდგარია ზმნური თრემლ- || თრიმლ-ისაგან სათრიმლაფი || თრიმლის სემანტიკით; მსგავსი მიმართებისთვის შდრ.: ქართ. ფარ- → ფარ-ი, ჭერ- → ჭერ-ი, კვეთ- → კვეთ-ი ე. ი. უწინარესია ზმნური ფუძე, და არა სახელური.

ქართ. -ლ სვან. '-ჭ' შეიძლება ძირეული არ იყოს.

ს.ქართვ. *თრემლ-/*თრიმლ- „თრიმლვა, გრეხა, დამუშავება; თრიმლ-ი“ → ქართ. თრემლ-/თრიმლ-, თრიმლ-ი სვან. შდრან- || შდრან- || შტრან- || შტრან- — *შთრამჭ- — *შთრემჭ-.

სვან. შდურ || შდულ „კოშკის ქონგური (კოშკის უკანასკნელი სართული); ჩხბ. „ბანი, ვრლო“; კინი. შდურ-ულდ.

ქართ. თერ-ო || თე-ო „მდგურის კიდე, ნაპირი (საბა)“, თუშ., ფშ., ქართლ. თე-ო „საყარაულო ალაგი“, აქარ. თერ-ეგი „თარო“

ზან. თარ-ო.

ქართველურ ფუძეთათვის მნიშვნელობის მხრივ ძირითადია კ ი დ ე, თ ა რ ო, ქ ო ნ გ უ რ ი, ნ ა პ ი რ ი (უკანასკნელი) შინაარსი. შეიძლება დავუშვათ, რომ აქარ. თერ-ეგ-ის რედუცირებული სახეობა იყოს თუშ., ფშ. თერ-გი (— თერ-აგი) „დასაწოლად გაკეთებული ადგილი“ (?).

სვანურისთვის ისტორიულად საყარაულოა *შდერ-ჭ არქეტიპი (ქართ. თერ-ო ზან. თარ-ო სვან. შდერ-ჭ), საიდანაც -ჭ (— -ო) აფიქსის შერწყმით ძირეულ ე-სთან უ (— ო) მივიღეთ — *შდერ-ჭ → *შდჭერ || *შდორ — || შდურ — || შდულ (შდრ. ფხოლ-ე || ფხულ-ე „თითი“).

სიტყვის ბოლოში დადასტურებული რ ~ ლ სუბსტიტუცია ამაგრებს ჩვენ მიერ გამოთქმულ მოსაზრებას რ → ლ გადასვლის შესახებ სვანურში (იხ. აქვე § 16. რ — ლ).

თუ თარ-ოს შემოტანა სიტყვათა ამ რიგში მართებულია, რაშიც ჩვენ ეჭვი არ გვაპარება, მაშინ ქართ. თარ-ო — ზან. თარ-ო.

ს.-ქართვ. *თერ-ო კიდე, თარო; ქონგური, ნაპირი" — ქართ. თერ-ო || თე-ო, თერ-ეგ-ი || თერ-გ-ი — *თერ-აგ-ი: ზან. თარ-ო სევან. შდულლ || — შდურ — *შდორ — *შდურ-

სევან. შდგმ- || შტგმ-, ა-შდმე (ოთ-შდგმ) ზს., ლშხ., ა-შტმე (ათე-შტგმ) „ათრობს“, მგ-შდგმე || მგ-შტგმე „მთრობელი“, ლგ-შდმე ზს. || ლგ-შტმე ლნტ., „მთვრალი“.

ქართ. 'სთVმ-' → || 'რთVმ-'.

ზან. 'რთომ-', ო-რთომელ-ი „დიდი სასმისი (საბა)“, აქარ. ო-რთომელ-ა-მ „ორჯამიანი ჭურჭელი ხისა“.

ზანური გვივალენტი ქართულმა შემოგვიანაზ ო-რთომელ-ის „სასმისი“ სახით, სადაც ს შ ი ს (ს ა ს მ ი ს ი) სემანტიკა ხელშესახებია, გამოყოფილი ზან. ო—ელ- კონფიქსი ქართ. სა—ელ-ის ფონეტიკურ-მორფოლოგიური შესატყვისია, ხოლო ოპოზიციის კომპლექსის დონეზე სევან. შდ ზან. რთ სავსებით ბუნებრივია.

ს.-ქართვ. *სთVმ- „სმა, თრობა“ → ქართ. 'სთVს- → || რთVმ-'

ზან. 'რთომ-', ო-რთომელ-ი სევან. შდგმ- → || შტგმ — *შთგმ-.

სევან. შდ-ენ- || შტ-ენ-, ხე-შდ-ნი (ათ-შ-შდ-ენ) ბზ., ხ-ენ-შდ-ნი (ეთ-ენ-შდ-ენ) ლშხ., ხე-შტ-ნი ლნტ. „ავიწყდება“, უ-შდ-ნა ზს., უ-შდ-ნა ლშხ., უ-შტ-ნა ლნტ. „დაუვიწყარი“, ლგ-შდ-ნე ბზ., ლშხ., ლგ-შდ-ნე ბქ., ლგ-შტ-ნე ლნტ. „დავიწყებული, მივიწყებული“, მგ-შდ-ნე ბზ., ლშხ., მგ-შდ-ნე ბქ., მგ-შტ-ნე ლნტ. „დამვიწყებული“

ქართ. სთ-, სთ-უგ-ნ, მო-სთ-უგ-ნა || მო-სთ-ულ-ა „მოწყვეტა“.

ზან. (ჰან.) სთ-, დო-სთ-უნ „წყდება“, მე-სთ-უ „მოსწყდა“

სევანური დავიწყების სემანტიკა ახლოს დგას ჰანურ-ქართულის მოწყდომასთან; წყდომისა და დავიწყების გამოხატვა საერთო ფუძით უცხო არ არის ქართველური ენებისთვის — შდრ. ქართ. ვიწყ- „დავიწყება“, წყ-დ- „მოწყდომა“, ზან. (მეგრ.) ქყორ-დ-უ 'ნ' „მეწყდება“, მ-ო-ქყორ-დ-უ 'ნ' „მავიწყდება“ სევან. შყედ-ენ-ი „წყდება“...

ს.-ქართვ. *სთ- „წყდომა, დავიწყება“ — ქართ. სთ-, სთ-უგ-ნ- || სთ-ულ- ზან. სთ- — *შთ- სევან. შდ-ენ- → || შტ-ენ- — *შთ-ენ-.

სევან. შდქ || შდიქ ზს., ლშხ., შტიქ ლნტ. „პბილი“, ბქ., „მკრელი“, შდიქურ(ა) ბზ., შდიქურ-ა ბქ., შდიქურ-ა ლშხ., შტიქურ-(ა) ლნტ. „უკბილო“, ნა-შდქქ „ნამგალი“ (მ. ქალდანი), ლგ-შდიქ ზს., ლშხ., ლგ-შტიქ ლნტ. „პბილიანი“.

ქართ. (გურ.) თიკ-ი „ხის ტოტი ან მსგავსად გაშვებული ნაწილი საგნისა, სახელური“, აქარ. თიკ-ერ-ა; თიკ-ი „ქათმის ბიბილო“, კახ. თიკ-ვი „თაგვი (წყლის)“.

ზან. (მეგრ.) თიკ-ი „ღირღილო“, თიკ-, გო-თიკ-ონ-დ-უნ' „აფოფ-რღება“, ინა-თიკ-ინ-ან-ს „ენისკარტება“.

უცნაური ჩანს შეფარდება ქართ.-ზან. კ სვან. ქ. ცვლილება სვანურის ნიადაგზეა მომხდარი — კ → || ქ ქართ. ბაკ-ი — სვან. ბაქ, ქართ. სერთუკ-ი — სვან. სურღუქ, სვან. ქურზუნ || კურზუნ „სწრაფი სიარული“... აქვე მოსატანია ქართ. ტვინ- სვან. თუწელ „ტვინი“.

ქართველური ფუძეებისთვის ამოსავალია გამოშვებული, დაკბილულის, კბილიანის სემანტიკა, შდრ. კახ. თიკ-ვი „თაგვი“ — ეტ. „კბილიანი“ ისევე როგორც: კბ-ილ-ი — კიბ-ო ეტ. „კბილიანი“

ს.-ქართვ. *თიკ- „გამოშვებული, კბილი, დაკბილული“ — ქართ. თიკ-ერ-ა, თიკ-ი || თიკ-ვი ზან. თიკ-, თიკ-ი სვან. შღქ- || შღიქ — || შტიქ — *შთიკ.

სვან. შედ ზს., ქს. ჰურჰელი; ხაფანგი“.

ქართ. სილა, ზევს. ა-სილა- „ჰორი“, სილა-ჰურჰელი-.

ზან. —.

სვანურში ბოლოკიდური ა მოკვეცილია, მისი არსებობის კვალი ი — ე პროცესში ჩანს (მ. ქალდანი). საყურადღებოა ლ — დ ფონეტიკური პროცესი, რასაც სხვაგანაც ვადასტურებთ (ქართ. ცვილ-ი სვან. ჭვიდ — ჩჷიდ... იხ. § 2. ლ — დ). ამრიგად, ძველი სვანური არქეტიპი *შილა ტიპისა იყო — შილა → შელ → შედ.

ს.-ქართვ. *ხილ-ა ჰურჰელი, სილაჰურჰელი“ — ქართ. ხილ-ა, ა-სილ-ა სვან. შედ — *შილ-ა.

სვან. შერ „დაღლა, დაქანცვა“, ი-მ-შერ-ალ ზს. ქს. „იღლება“, ლი-მ-შერ-ალ „გადაღლა“, ლგ-მ-შერ-ე „გადაღლილი, დამაშვრალი“

ქართ. სევ-, და-სევ-ება „დაღლა“, და-სევ-ებ-ული-.

ზან. (მეგრ.) შულ-, შულ-იდ-/შულ-ად-, შულ-ად-ა „დაღლა“, შულ-იდ-უნ-ს „ღლის“, შულ-ად-ირ-ი „დაღლილი“.

-იდ-/ად ზმნური სუფიქსებია ზანურში (შდრ. ქართ. ყარ- „ყროლა“

ზან. ცორ-იდ- || ცორ-ად- „ყროლება“). ქართ. -ევ, ზან. -ულ, სვან. -ერ აფიქსები არა მხოლოდ მორფოლოგიურად შეესატყვისებიან ურთიერთს; ძირად გამოსაყოფია ს.-ქართვ. ს-ეჷ- „დაღლის“ მნიშვნელობით.

ს.-ქართვ. *ს-ეფ- „დაღლა, დაქანცვა“ → ქართ. ს-ეგ- ზან. შ-ულ-, შ-ულ-იდ-/შ-ულ-ად- სვან. შ-ერ- (მდრ. ს.-ქართვ. *ფეს-).

სვან. შიბ ზს., ლნტ. „ხვანჯარი“.

ქართ. სიბა „სარტყლის ადგილი, სასარტყლე“

ზან. (კან.) შიბ-ი „ზონარი“

სვანურში ბოლოკიდური ა მოკვეცილია — შიბა → შიბ (მდრ.

მეგრ. ბოგა → სვან. ბოგ „ხილი“...).

სვანურში მნიშვნელობის ამოსავალი სახეობაა დაცული.

იქნებ მეგრული შიბ-, შიბ-უა „წენა“ ზმნაც აქვე შემოვიდეს.

ს.-ქართვ. *შიბ-ა „სარტყელი, საწელო, ხვანჯარი“ → ქართ. სიბ-ა

ზან. შიბ-, შიბ-ი სვან. შიბ- — შიბ-ა.

სვან. შიგელ ზს., ქს. „საწურიდან ამოღებული ჭყინტლი ყველის შესანახი ჭურჭელი (შეიძლება იყოს ყუთის ფორმის, ან ტყეჩისგან მოწნული კ ა ლ ა თ ი)“.

ქართ. ცეკა „კალათი“

ზან. (მეგრ.) ჩაკა „დაწნული კალათი, გიდელი“.

მნიშვნელობის მხრივ სვანურისთვისაც ამოსავალი მოწნული კ ა ლ ა თ ი ს სემა უნდა იყოს.

ფუნქციურად -ელ (მდრ. ღუნ-ელ ღეინ-ო...) სვანურში ქართ.-

ზან. ა-ს შესატყვისება. შესატყვისობა მორფოლოგიურია, და არა-ფონე-

ტიკური. თავიდან *ჩეგ-ელ- უნდა გვქონოდა სვანურში, საიდანაც ჩ → შ

სპირანტიზაციით და ე — ე → ი → ე დისიმილაციური გადაბგერებით

შიგ-ელ მივიღეთ. ქართ.-ზან. კ სვან. გ შეფარდებაში უძველესია გ.

ამას იბერიულ-კავკასიურ ენათა მონაცემები ამტკიცებენ.

ქართული ცეკა ძირი ძვ. ბერძნულმა შეითვისა საკ- „ტომარა“ სა-

ხით: ცეკა → საკ.

ს.-ქართვ. *ცეგ-(ა) „ცეკა, კალათი, ყუთი“ → ქართ. ცეკა — *ცეგა

ზან. ჩაკა — *ჩაგ-ა სვან. შიგ-ელ — *ჩეგ-ელ.

ს.-ქართვ. *ცეგა-ა-ს დაღესტნური შესატყვისებია: ღოდ. ჩაგ-ი, ქამ.

ჩაგ, ტინდ. ჩაგი, ახვან. შაგი, ხუნდ. ხ'აგ — შაგ, დიდ. შაგ, ჰინ. შოგ,

ხვარშ. შაგ || შოგ, კაბ. შაგ, ჰუნზ. შაგ „ქვაბი, ჭურჭელი“

სვან. შიდ ზს., ქს. „ნებადართულია, შესაწყნარებელია, შეიძლება, რელიგიური ეთიკით დასაშვებია“, მადე შიდ „არ შეიძლება“

ქართ. —

ზან. (მეგრ.) შინ-, შინ-ერ-, შინ-ერ-ს „ნებადართულია, შესაწყნარებელია, ეთიკით დასაშვებია“, ვა-შინ-ერ-ს „არ შეიძლება“..., მ-ი-შინ-ერ-ს „ჩემთვის შეიძლება, შემიძლია“, ვა-მ-ი-შინ-ერ-ს „ჩემთვის არ არის ეთიკით ნებადართული“, შდრ. ქან. შენ-ერ-ი.

ქართულში სავარაუდოდ „სინ-/სიდ-“ ვერ გამოვავლინეთ.

სვანური შიდ და მეგრული შინ-ერ- შინაარსობრივ ფარავს ერთმანეთს. ფონეტიკური სხვაობა ნ/დ ადვილი ასახსნელია. ნ || დ მონაცვლეობა სვანურსაც ახასიათებს (ხ-ე-წად-ი || ხ-ე-წენ-ი ეშველებმა) და მეგრულსაც (ჭუნა || ჭუნა „კოცნა“). ქანური შენ-ერ-ი — შინ-ერ-ი „თავისუფალი“ ალბათ იგივე ფუძეა, რაც მეგრული შინ-ერ-.

ს.-ქართვ. *სინ(დ)- „რელიგიით, ეთიკით შესაძლებელი, ნებადართული“ → ქართ. *სინ-/*სიდ- ზან. შინ-ერ- → || შენ-ერ-ი: სვან. შიდ.

სვან. შიჟ- || ში-, ი-ში-ჰლ ბზ., ი-ში-ჰლ ლშზ., ი-ში-ჰლ ბქ., ლნტ. „ჩხუბობს“, ლი-ში-ჰლ ბზ., ლი-ში-ჰლ ბქ., ლნტ., ლი-ში-ჰლ ლშზ. „ჩხუბი, ომი“, ნა-ში-ჰლ-ჟ ბზ., ნა-ში-ჰლ ბქ., ლნტ., ნა-ში-ჰლ ლშზ. „ნაჩხუბარი“

ქართ. სევ-/სივ-, ე-სევ-ა/ე-სი-ა, თუშ. სივ-, მ-სივ-ან-აფ-ი „ბუტია“, გა-ხივება „გაბუტვა, ჩხუბი“, ქართლ. ა-ხეული — ა-ხევილი-ი „ნაჩხუბარი“ ზან. —

ქართულში შეიმჩნევა ფუძის აბლაუტი — ე/ი, სვანურში მხოლოდ ი განმარტებულია გავრცელებული. აქ უ დაკარგულია: შიჟ- → ში-.

ს.-ქართვ. *სეჟ-/*სიჟ- „ჩხუბი, გაბუტვა, დასევა“ — ქართ. სევ-/სივ- სვან. ში- — შიჟ-.

სვან. შიშდჳ ბზ., შიშდიჟ ლშზ. „ლილი; დუგმა“.

ქართ. ჩათ-ო (ფშ. ჩათ-უა) „თასმა, რომელსაც ბოლოში რკინის რგოლი აქვს (ქეგლი)“.

ზან. —

ქართული ჩათ-ი ძირის შესატყვისად სვანურში მოსალოდნელი იყო *ჩქაშთ-ი, საიდანაც ქ (→ გ)-ს მეტათეზით სიტყვის ბოლოში და ა → გ → ი გადასვლით თანამედროვე ფორმები განვითარდა — ქართ. ჩათ- სვან.

*ჩქაშთ-ი → *შქაშდ-ი — *შგშდაქ → შიშდჳ || შიშდიჟ.

სიტყვის თავიდან შდ კომპლექსის მეორე წევრის აუსლაუტში გადასმის სხვა მაგალითიც არის გამოვლენილი, შდრ. ქართ. თხუნ-ელ-ა სვან. ში ხ უ ნ დ — *შ დ ი ხ უ ნ „ძლოკვი“ (იხ. აქვე, § 30).

ს.ქართვ. *ჩათ- „ჩინის რგოლიანი თასმა; ღილი“ → ქართ. ჩათ-ო || ჩათ-უა სვან. შიშდიქ || შიშდამგ ← *შეშდაქ ← *შქამდი ← *ჩქამთ-ი.

სვან. შიხუნდ ბზ., შიხუნდ ლშხ., შიხუნდ ლნტ. „ძლოკვი, ანკარა“.

ქართ. (მ)თხუნ-ელ-ა.

ზან. (ქან.) მ-თხოლ-არ-ი „ხვლიკი“.

ქართულ-ზანური თ-ს შესატყვისი შდ კომპლექსი სვანურში გაიხლი-ჩა, დანაწევრდა; კერძოდ, მისი მეორე დ კომპონენტი ბალსზემოურ დია-ლექტში დაიკარგა, ხოლო ლაშხურსა და ლენტეხურში გადასმულია სი-ტყვის ბოლოში — *შდიხუნ → შიხუნდ || შიხუნდ || შიხულ. სვანურში ფუძის შიგნით ლ || ნ მონაცვლეობა შეინიშნება, რაც ქართულ-ზანურ ფუძეთა შეპირისპირებაშიც გამოჩნდება — ქართ. მ-თხუნ-ელ- ზან. მ-თხოლ-არ-; ქართ. ე ზან. ა კანონზომიერია.

ს.ქართვ. *თხუნ-ელ- „თხუნელა, ხვლიკი, ძლოკვი“ → ქართ. მ-თხუნ-ელ-ა || თხუნ-ელ-ა || თხუნ-ელ-ი ზან. მ-თხოლ-არ-ი სვან. შიხუნდ || შიხულ ← *შდიხუნ || ლ.

სვან. შირ- || შირ-, ა-შირ-ჲ ბზ., ა-შირ-ჲ ბქ., ა-შირ-ჲ ლშხ. „ფქავს“, ლ-ა-შირ-ა ბზ., ლ-ა-შირ-ა ბქ., ლნტ., ლ-ა-შირ-ა ლშხ. „ხელსაფ-ქვაი“, ლი-შირ-ჲ ზს., ლშხ., ლი-შირ-ჲ ლნტ. „ღაფქვა“.

ქართ. ცარ- → || ცერ-, ად-ვ-ცარ, სა-ცერი, ცრ-ი-ს.

ზან. ცორ- → || ცვრ- || ცირ-, ცვრ- || ცირ-უნ-ს „ცრის“, ო-ცვრ-ალი „საცერი“, ქან. ბ-ცორ-უმ „ეცრი“, ბ-ცორ-ი „გავცარ“, ო-ნ-ცორ-უმ „საცერი“

ცრა ~ ფქვა სემანტემათა იგივეობა ექვს არ უნდა იწვევდეს.

სვანურში ანლაუტური შ კანონზომიერი შესატყვისია ქართული

ც-ი — ც რ → შ; შდრ. ქართ. ცენ- სვან. შენ- (შა-შენ „ნაყოფი“), ქართ. ცეკ-ა სვან. შიგ-ელ... ქართ. ა სვან. ი მიმართებისას უფრო ძველი ვითარება ქართულს დაუცავს (შდრ. ქართ. ძალ-ი სვან. ჭილ „სი-მი“...).

საინტერესოა, რომ ზანურში სისინა ვარიანტებია მხოლოდ წარმო-დგენილი, როცა სვანურში გაშიშინება სახეზეა; ცხადია, ზან. ცორ- — *ჩორ-.

ს.ქართვ. *ცარ- „ფქვა, ცრა“ → ქართ. ცარ- → || ცერ-, სა-ცერი

ზან. ცირ- || ცვრ- || ცორ- ← *ჩორ- სვან. შირ- || შირ- (← *ჩარ-).

ს.ქართვ. ცარ- „ცრა“ ძირს სახელური ფორმები შეესატყვისება მო-ნათესავე იბერიულ-კავკასიურ ენებში „საცერის“ მნიშვნელობით: ნახ. ცა-ცა, ხუნძ. სუხუ-კუ, ანდ. სუხუ-კუ, კარ., ბოთლ. სუხუ-კუ, ახვახ. შუშუ-306

ე „საცერი“; აქ ფუძის გაორკეცება საცნაურია — ნახ. ცა-ცა, დღ. ხუ-
ხუ —*ცუ-ცუ...

სვან. შკუნთ-, ხე-შკუნთი ბზ., ლშხ., ხე-შკუნთი ლნტ. „კრუნჩხე-
ბა. ეკუნთება“, ი-შკუნთი ბზ., ლშხ., ი-შკუნთი ლნტ. „მოიკრუნჩხება,
მოიკუნტება“, ლი-შკუნთე ბზ., ლშხ., ლი-შკუნთე ლნტ. „მოკრუნჩხვა,
მოკუნტვა, მობუზვა“.

ქართ. ჰინთ, ჰინთე-ა, ი-ჰინთე-ბა, მო-ჰინთ-ული, ჰინთი.
ზან. —

სემანტიკური თვალსაზრისით აღწერილ საერთოქართველურ ფუძეთა
ერთიანობა ექვს არ იწვევს: ჰინთვა, კრუნჩხვა, კუნთვა სა-
ერთო სემანტიკური ველის წევრებია.

შედარებითი ფონეტიკის თვალთახედვით მნიშვნელოვანია ქართ. ჰ
სვან. შკ, რაც ამოსავალში სვანურ ჰქს ვარაუდობს —ჰქ — შკ.
გასარკვევია მიმართება ფუძის ხმოვნით ნაწილში — სვან. უ
ქართ. ი; აქ სვანური უფრო ძველ მდგომარეობას აჩვენებს. ვფიქრობთ,
რომ ამ მაგალითში უ ისევე გადავიდა ი-ში, როგორც ფიცის შემთხვევა-
ში; შდრ. ძვ. ქართ. ფუც- → ახ. ქართ. ფიც- (გ. როგავა) ზან. ფურ-
ქართ. მშუძე → || ძიძა (არნ. ჩიქობავა)... ასევე ჰუნთ- → ჰინთ-.

ს.-ქართვ. *ჰუნთ- „ჰინთვა, კრუნჩხვა, კუნთვა“ → ქართ. ჰინ-თი,
ჰინთ- (-*ჰუნთ-) სვან. შკუნთ- || შკუნთ- —*ჰკუნთ-.

სვან. შკუემფ- || შკუემფ-, ა-შკუემფე ბზ., ლშხ., ა-შკუემფე ბქ.,
ლნტ. „გაჯობავს“, ლი-შკუემფე ბზ., ლშხ., ლი-შკუემფე ბქ., ლნტ. „გა-
ჯობვა“, მგ-შკუემფე ბზ., ლშხ., მგ-შკუემფე ბქ., ლნტ. „გამჯობავი“.

ქართ. წკებლ-ი || წკებლ-, წკებლ-, გა-წკებლ-, წკება.
ზან. (მეგრ.) ჰკვაბ-, ჰკვაბ-უა „გაწკებლა“, გო-ჰკვაბ-უ „გაწკებლა“,
„სცემა“.

სვანური ანლაუტში შკს იძლევა ს.-ქართვ. წკს შესატყვისად — წკ →
ჰქ → შკ. ქართ. ლ-ს შესატყვისი უ (წკებლ- შკუემფ-) ფუძის შიგნი-
თაა გადასმული — სვან. შკუემფ- —*შკემფ-უ; ხოლო მ ფონეტიკური
დანართია.

ამრიგად, ს.-ქართვ. წკებლ-ისგან სვანური შკუემფ- განვითარდა
შემდეგი ფონეტიკური პროცესებისა და საფუძურების გავლით: წკებლ- →
სვან. *ჰკებლ-უ- (დისიმილაციური გამჟღერებით) → *შკუემფ- (დაყრუებით
ბ → ფ) → შკუემფ- (მ-ს განვითარებით).

სვან. შკუემფ-, ქართ. წყებ-ლ- ნასახელარი ზმნებია; ზან. ჭკვაპ-
იძლევა თითქოს ზმნური ს.-ქართვ. წყებ-ის შესატყვისს (შდრ. ქართ.
წყება „ხელით ცემა“ (საბა)).

ს.-ქართვ. *წყებ-ლ-, *წყებ- „გაწყება“ → ქართ. წყებ-ლ-, წყებ-
ზან. ჭკვაპ- (ქართ. ე ზან. გა- შდრ.: ელ-აე-ს ვალ-უნ-ს) სვან.
შკუემფ- — *ჭკებ-ჟ-.

სვან. შკგფ-გნ-, ა-შკფ-გნ-წლ-ი (აღ-შკგფ-გნ-წლ-ე) ბზ., ა-შკფ-გნ-წლ-ი
(აღ-შკგფ-გნ-წლ-ე) ბქ., ლნტ., ა-შკფ-გნ-წლ-ი (აღ-შკგფ-გნ-წლ-ე) ლშხ. „აე-
კუნებს“

ქართ. წყაპ-ნ-, წყაპ-ნ-ი „წვეთის ვა“ (საბა), უ-წყაპ-უნ-ებ-ს (საბა).
ზან. (მეგრ.) ჭკვაპ-, ჭკვაპ-აფ-ი || ჭკვაპ-ინ-ი „წყაპნი; რაიმე ნივ-
თის ლაცემის ხმა“.

საერთოქართველური წყ კომპლექსი სვანურში ჯერ ჭყ-ს სახით იყო
წარმოდგენილი, ხოლო მომდევნო ეტაპზე განხორციელდა ჭყ → შყ (იხ.
წინა ნიმუში): წყაპ- → სვან. *ჭყაპ- → შკგბ- → შკგფ-.

ს.-ქართვ. *წყაპ- „ლაცემის ხმა“ → ქართ. წყაპ- ზან. ჭკვაპ-
(—*ჭყაპ-) სვან. შკგფ- (—*ჭყაპ- —*ჭყაპ-; პ → ბ დისიმილაციური
გამჟღერება).

ქართ. შოლტ-, შოლტი „ტყავის ანაქერი გრძლად“ (საბა).

ზან. (მეგრ.) შქვერთ-, შქვერთ-ი, შქვერთ-ია „შოლტი“

სვან. —.

საერთოქართველური ლთ- ქართულში ლტ-ში გადავიდა (შდრ. ყინ-
წვისი || — ყინცვისი (ქ. ლომთათიძე)); თ → ტ ქართულში ლ-ს მიეწერე-
ბა. ლ → რ თანხმოვნის წინ ცნობილი წესია მეგრულში (გ. როგავა).
იმერ., გურ., აქარ. შხვერთ-ი ზანურიდანაა შეთვისებული.

ს.-ქართვ. *შოლთ- „შოლტი“ → ქართ. შოლტ- ზან. შქვერთ-
—*შქორთ-.

სვან. შომ-, შომ-ა „როლის, რა ღროს“, შომ-ად „რა ღრომლის“,
შომ-რი-ას „ოდესღაც“

ქართ. სავან-ი „ცხოვრება“

ზან. (მეგრ.) შვან-ი „ღროება, ხანა“

„ღროის“ გაგება საგრძნობია სამსავე ქართველურ ენაში.

უფრო რთულია ფორმალური მიმართება — ქართ. სავან- ზან.
შვან- სვან. შომ-. თეორიულად სავან- ფორმას ზანურში *შოვონ- უნ-

და მოეცა (ქართ. ს ზან. შ, ქართ. ა ზან. ო), გვაქვს კი შვან- რატომ? — საქმე იმაშია რომ მეგრულში ერთმანეთის მეზობლად ორი ო (ოო) ვერ ძლებს და აუცილებლად გადაღვეს აა-ს, შდრ. ეპარნეი-ი „ორმოცი“ — *ეორონეი-ი, ასევე *შოგონ-ი → *შვან-ი → შვან-ი. ხოლო სვანურში სავარაუდოა, რომ განხორციელდა წუპ-ს შერწყმა ო-დ, აუსლაუტში კი — ნ — მ (იხ. აქვე, § 13) — ქართ. ხავან- სვან. *შაჟან — *შონ — შომ.

ს.-ქართვ. *საჟან- „დროება, ცხოვრება, ხანა“ — ქართ. სავანი ზან. შვანი — *შვანი — *შოგონ-ი სვან. შომ- — *შონ- — *შაჟან-.

სვან. შონ- || შონ-, ხე-შონ-ალ ბზ., ხე-შონ-ალ ბქ., ლნტ., ხე-შონ-ალ ლშხ. „შურს“, ლი-შონ-ალ ბზ., ლი-შონ-ე ბზ., ლშხ., ლი-შონ-ე ბქ., ლნტ. „შური, შეშურება“, ნა-შონ ბზ., ლშხ., ნა-შონ ბქ., ლნტ. „შენაშურები“

ქართ. სურ-, მ-სურ-ს, სურ-ი-ს, მო-სურ-ე, სურ-ე-ი-ილი-ი.

ზან. შურ-, ო-შურ-ე „შურს“, ვად-ი-შურ-ე-ა „არ დაინანო“.

და ნ ა ნ ე ბ ი ს სემა სვანურისთვისაც არის დამახასიათებელი ი-შონ-ე „ინანებს“, ლი-შონ-ე ბქ. „დანანება“.

მნიშვნელობის თვალსაზრისით ამოსავალია სურეილის გაგება, შდრ. მ-სურ-ს || მ-შურ-ს (← ზან.) ზუსტი სტრუქტურულ-მორფოლოგიური ანალოგია.

სვანურში შეინიშნება რ → ნ გადაბგერება, რაც გავრცელებული პროცესია (განსაკუთრებით ზმნებში) ამ ენაში: *შორ- — შონ-.

ს.-ქართვ. სურ- საერთო წარმომავლობისაა სულ-/სუნ- „სული, სუნი“ ლექსემებთან ერთად. რ/ლ მონაცვლეობა მორფოლოგიური უნდა იყოს (გ. დეცტერსი).

ს.-ქართვ. *სურ- „სურვილი — || შური“ — ქართ. სურ- ზან. შურ- სვან. შონ- — *შორ-.

სვან. შუ/ში „ხელი“.

ქართ. სუ-ე || სე-ე „ფრთა“.

ზან. (მეგრ.) ფხუ-ა || ფხუ-ა(ლ), ქან. ფხუ-ა || ხუ-ალ- „ფრთა“.

სვანური განმოვანების ძველი სახეობა შენარჩუნებულია მიც. ბრუნვის ფორმაში შუნ „ხელს“. სვანური შუ საერთოქართველური სუ-ე/ს კანონზომიერი შესატყვისია ი-ს დაკარგვითა და ს → შ გადაბგერებით — ში/შუ ← *შუ-ი || *შუ-ელ-.

პრობლემური არ უნდა იყოს კორესპონდენცია სემანტიკურ დონეზე — ქართ.-ზან. ფ რ თ ა — სვან. ხ ე ლ ი; ფ რ თ ა გარკვეული თვალსაზრისით ხელის გაგებასაც შეიცავს. ზანურში საცნაურია შ ი შ ი ნ ა — ს ი ს ი ნ ა პროცესი.

ს.-ქართვ. *სჷ-ე(ლ-) „ფრთა, ხელი“ → ქართ. სჷ-ე || სვ-ე ზან. ფსუ-ა || სუ-ა (←*სჷ-ალ-) სვან. ში/შუ (←*სჷ-ელ-).

ს.-ქართვ. *სჷ-ელ- არქეტიპს შესატყვისები ეძებნება მონათესავე იბერიულ-კავკასიურ ენებში: ანდ. ლ'ირო, ლოდ. ლ'ერუ, ჰამ. ლ'ერუ, ტინდ. ლ'ირო, ახვას. ლ'ირო, ბაგვ. ჰილჷ — ლ'ილჷ დიდ. ლელ — ლ'ელ, ხვარშ. ლილ — ლ'ილ „ფრთა“ ს.-ქართვ. ს ს.-დად. ლ' ბუნებრივია (იხ. *სიშ-ურ-ი აქვე), ბოლოკიდური უ/ჷ/ო დაღესტნურში ს.-ქართვ. ჷ-ს ეფარდება — *სჷელ- — ლ'ერუ ←*ლ'უერ-, ხოლო ლ → ლ დაღესტნურში ს.-ქართვ. ლ-ს შეიფარდებს.

სვან. შუა „დარდი, ზრუნვა, ფიქრი“.

ქართ. სუე || სვე „ბედი, სვე, იღბალი“.

ზან. —

ზანურში შესაბამისი ფუძე არ ჩანს. შეიძლება სვანური შუა ზანიზმად მიგვეჩნია, ამას შესატყვისობა ხმოვნებში ქართ. ე ზან. ა დაედებოდა საფუძვლად. და მაინც, ჩვენ თავს ეიკავებთ ამგვარი კვალიფიკაციისაგან.

ს.-ქართვ. *სჷ-ე „ბედი; დარდი“ — ქართ. სჷ-ე || სვ-ე სვან. შუ-ა (←*სჷ-ა).

ქართ. შუან-ი „მჯცთა და ძალთა მაგარნი და დიდნი კბილნი (საბა)“

ზან. (შეგრ.) ჩქვალ-, ჩქვა „ეშვი“, ჩქვალ-ეფ-ი „ეშვები“

სვან. ჩქვა (მრ. რ. ჩქვა-არ-არ) „ეშვი“ (?).

ჩვენ ვპეეს გამოვთქვამთ, იქნებ ბალსქვემოური ჩქვა (მრ. რ. ჩქვა-არ-არ) „ეშვი“ არ იყოს ზანურიდან ნასესხები.

ბოლოკიდური რ სვანურში, ლ ზანურში და ნ ქართულში ფუძის კუთვნილებაა (დეტერმინანტი). ქართ. ნ სვან. რ ახსნილია ნ → რ პროცესით სვანურში (იხ. აქვე §, 12), ხოლო ქართ. ნ ზან. ლ შეფარდებაზე სხვაგანაც შევნიშნავით (იხ. ქართ. სვან-ი ზან. შურ-ო ←*შულ-ო...).

ს.-ქართვ. მღგომარეობისთვის ჩჷალ- არქეტიპს ვვარაუდობთ, რადგანაც ჩ → შ სპირანტიზაცია ქართულმა განიცადა.

ს.-ქართვ. *ჩჷალ- „ეშვი“ — ქართ. შუან-ი (←*ჩუან-ი) ზან. ჩქვა'ლ-' სვან. ჩქვა'რ-'.

ს.-ქართვ. *ჩუალ-ეში“ სიტყვას პარალელები ეძებნება მონათესავე იბერიულ-კავკასიური ენებიდან: ნახ. ცერ- || ცარ-(გ/კ) „ებილი“, ხუნძ. ცა — ცალ, ანდ. სოლ — *ცოლ, ახვახ. ჩილო, კარ. სალი — *ცალი, ტინდ. ხალუ — *ცალუ, ქამ. ხალ — *ცალუ, ბოთლ. ხალუ — *ცალუ, ბეიტ. სილა — ცილა, ხვარშ. ხელ — ცელ, დარგ. ცულა, თაბას. სილ-იბ, აღ. ხელ-ებ, რუთ. სგლა, წახ. ხილი, ბუდუხ. სილ, ხინ. ცულ-ოზ, უდ. ულ-უხ — ცულ- (უხ მრ. ნიშანია) „ებილი“ (მდრ. აფხაზ. ა-ც, ადიღ. ცპ, ყაბ. ძ — ცა „ებილი“). წ-იბ.-კავკ. სათანადო ძირი *ცუალ-სახეობისა უნდა ყოფილიყო.

სვან. შუმ- || შგმ- || შუმ-ი, ხე-შმი (ლა-ხ-შგმ) ზს., ხე-შუმ-ი (ოხ-შუმ-ენ) ლშხ., ლნტ. „ეხმიანება, ეხმაურება“
 ქართ. 'სამ-', ხიმ-ხამ-ი || ციმ-ცამ-ი (დიალ.) „ჩამიჩუმი“
 ზან. (მეგრ.) შუმ-, შუმ-ორ-ი „ხმიანობა, ხმაური, ჩამიჩუმი“
 ზანური ფუძე ნაზმნარი სახელია 'შუმ-' „ხმაური, შეხმიანება“ ზმნი-სა; -ორ ქართ. -ოლ სუფიქსის შესატყვისია. უძველესი გახმოვანება საერთო ქართველური ფუძისა ა-ნიანი უნდა ყოფილიყო — *სამ-. უ-ს ბოვნიერება სვანურში შედეგია ა-ს ლაბიალიზაციისა მ-სთან მეზობლობაში — *შამ- → შუმ-. სავარაუდოა აქვე გაერთიანება ქართ. ხემ- „სმენა“ ძირისა.

ს.-ქართვ. *ს-ამ- „ხმიანობა, გამოხმაურება“ → ქართ. 'სამ-' ზან. შუმ-ორ- სვან. შუმ- || შგმ- || შუმ- (-*შამ-).

ქართ. (იმერ.) შუშა „ახალი, ნორჩი, თოთო“
 ზან. (მეგრ.) შქეშქილა || შქიშქილა „ახალი, თოთო, ნორჩი (ზორცხე იტყვიან).“
 სვან. —

მეგრულში სიტყვის მნიშვნელობა დავიწროებულია. აქ საინტერესოა უ → ჯ || ი პროცესი (გ. როგავა) — *შქუშქილა → შქეშქილა || შქიშქილა.

ს.-ქართვ. *შუმ- „ნორჩი, თოთო“ → ქართ. შუშა ზან. შქი-შქილა || შქეშქილა — *შქუშქილა.

სვან. შუმშუმ ბზ., ლნტ. მეშუმამ (- შეშუმამ) ბქ., შუმშუმამ ლშხ. „წინააღმდეგ (ახალი წლისა)“
 ქართ. სისხამ-, სისხამ დილით.

ზან. —

მნიშვნელოვანია სემანტიკური შესატყვისობა ქართველურ ენებში — ქართ. სისხამი „დილით ადრე“ ~ სვან. წინაღღე.

ს.-ქართვ. *სისხამ- „ადრე“; „წინაღლით“ → ქართ. სისხამ- სვან. შუშხტამ || შუშხტამ (-*შიშხამ).

სვან. შტუ-, ა-შტუ- ბზ., ლშხ., ა-შტუ- ბქ., ლნტ. „ანთებს“, ლნ-შტუ- ბზ., ლშხ., ლი-შტუ- ბქ., ლნტ., „დანთება“, ლი-შტუ-პლ ბზ., ლი-შტუ-პლ ბქ., ლნტ., ლნ-შტუ-პლ ლშხ. „ცეცხლის დანთების დრო“, ნ-შტუ-პლ ბზ., ი-შტუ-პლ ბქ., ლნტ., ნ-შტუ-პლ ლშხ. „ინთება (ცეცხლი)“.

ქართ. ცი-, ცი-ა „ცეცხლი“, ცი-ალი || ცი-აგ-ი || ცი-ატი „ნათება“, ცი-აგ-ობ-ს „ნათებს, კიაფობს“.

ზან. —

ქართულ-სვანური ფუძეების დაკავშირება გარდა სემანტიკური იგივეობისა, ეყრდნობა ბევრათშესატყვისობათა ჩვენებას ქართ. ც სვან. შ (- ჩ) (ნ. მარი, ვ. თოფურია, გ. როგავა...). ქართულში მოკვეცილია ისტორიული გ თანხმოვანი, რომელიც სვანურმა რედუქციის მომდევნო საფეხურზე შემოგვინახა. დაკარგული ე ხმოვნის კვალი ჩანს წინამავალ ხმოვნის (ნ, ნ) საკომპენსაციო სიგრძეში. ამოსავალი სახე შეპირისპირებული ფუძეებისა უნდა ყოფილიყო — *ცეგ-/*ციგ- *ჩეჭ-/*ჩიჭ-.

ს.-ქართვ. *ც-ეჭ-/*ც-იჭ- „ნათება, ცეცხლი, წვა“ → ქართ. ცი- —*ციგ- /*ციგ- სვან. შტუ- —*ჩჭ- —*ჩეჭ- /*ჩიჭ-.

საერთოქართველური *ც-ეჭ-/*ც-იჭ- შეიძლება ჩანდეს ქართული ციგ-ი სიტყვაშიც (შდრ. ს-ი-ცხ-ესუ-სხ-ი ←*სუ-ცხ-ი; ქართ. ცხ-რ-ო ზან. ჩხ-ურ-უ). მასვე უკავშირდება აფხაზური ა-შცა „ცეცხლი“ (ა-ნცა „ღმერთი“)...

სვან. შუათ ბზ., შნთუ ბქ. „სალესი ქვა“; ლხმ. „ფიქალის მაგვარი თლილი ქვა“.

ქართ. სათ-ი „გიშერი“, მა-სათ-ი „სალესი, სასრვეი“, ხევს. მა-სანთ-ო „აეცეული“

ზან. ოშოთ-ი ოშოთი

საერთოქართველური სათ- ძირის შესატყვისი ზანური ერთეული უნდა ჩანდეს ქართულ შოთ-ი სიტყვაში, შდრ. შოთ-ის პური „აეცზე შემწვარი პური“ (ქართ. ს ზან. შ, ა ო).

სვანური ფორმებიდან არქაულია ბალსკევემოური შნთ-უ ვარიანტი, საიდანაც უს მეტათეზისით ბალსზემოურში შუათ ლამკვიდრდა — შნთ-უ →

შუათ. ბოლოკიდური -ჲ ← -ო სადერივაციო სუფიქსი სევანურში (შათ-ჲ) ქართულ შა-ს ეტოლება ფუნქციურად (შა-სათ-ი).

ქართველური სემანტემები კეცი (შოთი), კეციული (შა-სანთ-ო), სალესი ქვა (შუათ || შუათ, მა-სათ-ი), გიშერი (სათ-ი) საერთო ჯამში შ ა გ ა რ ი ქ ვ ი ს (გიშერის?) ვარიანტებად მიიჩნევა.

სომხური სათ ქართულიდანაა შეთვისებული.

ს.-ქართვ. *სათ- „გიშერი“, მა-სათ- → ქართ. სათ-ი, მა-სათ-ი, მა-სანთ-ო ← მა-სათ-ო ზან. შოთ-ი სევან. შუათ || შუათ-ჲ ← *შათ-ო.

ს.-ქართვ. *სათ-, მა-სათ- (← წ.-ქართვ. *სად-, *მა-სად-) უკავშირდება ო ქ რ ო ს აღმნიშვნელ ძირებს მთის იბერიულ-კავკასიური ენებიდან: აღიდ. დგჰს ← *სგღჰ, ყაბ. დგჰგ ← *სგღგ; ინგ. დოშუჲ ← *შად-უჲ, ჩაჩნ. დეშე || დეშეჲ || დაშუჲ ← *შად-უჲ (ს.-ჩახ. *შად-ეჲ); ხუნდ. მე-სედ, ანდ. მი-სიდი, ბოთლ. მი-სიდი, ლოდ. მი-სიდი, კამ. მი-სუდ, ტინდ. მი-სედი, კარ. მე-სედ, ახვახ. მი-სიდი, დარგ. მუ-სი ← მუ-სიდ, ლაკ. მუ-სი ← *მუ-სიდ, არჩიბ. მი-სირ- ← *მი-სიდ, უდ. მი-ს ← მი-სიდ „სპილენძი“, ხინ. მი-ს ← *მი-სიდ „ოქრო“

სევან. შუარ ზს „წყლული, იარა“ (შდრ. შუარა-შ-ბალე ბქ., შუარა-ბალე ლშხ. „მრავალძარღვა“ — ეტ. „იარა ფოთლება“).

ქართ. სვრ-ე, სვრ-ელ-ი.

ზან. სვარ-, სვარ-უ-ა, ო-სვარ-უ „ქრა“

ზანურ-სევანურის ჩვენებით ფუძე ქართულშიც გახმოვანებული უნდა ყოფილიყო — სვერ- || სუერ-.

სევანურში ბოლოკიდური მასდარისეული -ა სუფიქსი მოკვეცილია (შდრ. შუარ— შუარ-ა-შ-ბალე), რომელმაც გამოიწვია ძირისეული ე → ა → ა ცვალება (მ. ქალღანის წესი). ზანურში აქაც სახეზეა შიშინა სიბილანტის გასისინება — შ → ს.

ს.-ქართვ. *სუერ- „ქრა“ — ქართ. სვრ-ე, სვრ-ელ-ი ზან. სვარ- ← *შვარ- სევან. შუარ- ← *შუერ-ა.

სევან. შუაღ „ხვლიკი“.

ქართ. მ-ხვლ-იკ-ი „ხვლიკი“, მესხ. სვენ-ა „მინდვრის მწვანე ხვლიკი“, მ-ხუენ-ი (საბა), ხევს., მობ., თუშ., იმერ. ფ-ხვენ-ი „უშხამო გველი“.

ზან. (მეგრ.) შველ-ა „უშხამო გველი, გველბოკერა“

სევანურ-ზანურის არკვევს ქართული ძირის ისტორიას, უძველესი ფორმა სუელ-ა ტიპისა უნდა ყოფილიყო (შდრ. მესხური ხვენ-ა). ნ || ლ

მონაცვლეობა ქართულის შიგნით ძვირფასი ფაქტობრივი მასალაა ქართ. ზან. ლ || რ შესატყვისობის ისტორიის კვლევისას (სვან-ი შურ-ო).

ბოლოკიდური ა სვანურში მოკვეცილია, მის არსებობას ამტკიცებს ე → ა გადასვლა ინლაუტში — სვან. შუანლ ← *შუელ-ა (შდრ. ნათ. ბრ. შუალა-შ).

ს.-ქართვ. *სუელ-ა) „უშხამო გველი, ძლოკვი, ხელიკი“ → ქართ. ხვენ-ა, მ-სვლ-იკ-ი, მ-სუენ-ი || ფ-ხვენ-ი ზან. შველ-ა სვან. შუანლ- ← *შუელ-ა.

ს.-ქართვ. *სუელ-ა) არქეტის შესატყვისება ს.-ნახ. *სუალ-ორ აკერნა“, შდრ.: ინგუშ. სოალარ, ჩაჩნ. ხალორ || ხალუარ || ხალლოურ || ხალუორ...

სვან. შუ-არ-, შუ-ინ-, ხ-ე-შურ-ი (ა-ხ-შუარ-ი ბზ., ეთ-შუარ-ი ლშხ.), ხ-ე-შუარ-ი (ამ-შუარ-ან) ბქ. „ჭრილობა ურთულდება, უმიზეზდება“, ლი-შუარ ბზ., ლნტ., ლი-შუარ ბქ., ლშხ. „ჭრილობის გართულდება“, ა-შუ-ინ-ე ბზ., ლშხ., ა-შუ-იან-ე ბქ., ლნტ. „ასუფთავენს“, ი-შუ-ინ-ი (ა-ხ-ე-შინ-ან, ა-ნ-შუ-ინ-ან; ა-ნ-შუ-ინ-ი, ბზ., ოთ-შუ-ინ-ენ, ელ-შუ-ინ-ან; ელ-შუ-ინ-ი ლშხ.) „ასუფთავენს“.

ქართ. სვირ-ინ-, სვირ-ინ-ღებ-ა „განარყვნა, გინა ხნება, გინა სრვა-ა (საბა)“, სვარ-; სვარ-, და-ი-სვარ-ა, სრვა (- სვრა) „საგანი მომსრველი (საბა)“; ე-ხვარ-ებ-ა.

ზან. —

ერთი შეხედვით რა უნდა იყოს საერთო დასვარა-სა და გა-სუფთავენებას შორის; მაგრამ სვანური შუ-ინ- სიტყვის ისტორიას თუ განვიხილავთ, ცხადი ხდება, რომ დასვარა → გასუფთავენება რეალურია; შდრ. მსგავსი ვითარება ზანურში — ქართ. ნეხვი ზან. ნახტ- „რეცხვა“ ე. ი. „ნეხვის მოშორება“ (დ. მაქავარიანი).

ვვარაუდობთ, რომ სვანურში შუარ- აღნიშნავდა დასვარას, სრვა (სენი მომსრველი (საბა))-ს, ხოლო მისგან ნაწარმოები შუ-ინ-/შუ-იან- (-*შუირ-ინ-, შდრ. ქართ. სვირ-ინ-) დასვარილის მოშორებას, ანუ გასუფთავენებას; შდრ.: ზან. ნეხვი — ნეხვა — ნეხვის მოშორება → რეცხვა.

სვარ-სვირ-, ა/ი აბლაუტისთვის შდრ. ქართ. რაცხ-/რიცხ-...

ს.-ქართვ. *სუარ-/*სუირ-(ინ-) → ქართ. სვარ-/სვირ-ინ- სვან. შუარ-, შუ-ინ (-*შუირ-ინ-).

სევან. შუენ-, შუენ-მაგ ბზ., შუენ-მაგ ლშხ. „ცხოველის დასაქერი ყულფიანი თოკი (ქამანდი)“

ქართ. —

ზან. (მეგრ.) შვილ-, მო-შვილ-უა „ათოკვა“, მო-ბ-შვილ-ან-ქ „ავ-თოკავ“, მო-შვილ-ერი „ათოკილა“

ქართულში შესაბამისი ფუძე ვერ გამოავლინეთ. ცხადია, სევანური შუენ- ძირი იგივეა, რაც მეგრული შვილ-. ოღონდ მეგრულში მხოლოდ ზმნური (ნასახელარი) ფორმები შემოგვჩნა. -მაგ || მაგ სუფიქსი სევანურში ქართული სა-ს მორფოლოგიური ეკვივალენტია და ენათესავება აქ || -აგ (იხ. აქვე) სუფიქსებს (შდრ. ჩიქვე-აქ „სასიძო“...).

ქართული ეკვივალენტის უქონლობა აძნელებს ფუძის შემდგომ სემანტიკას: შუ-ენ-(?), შვ-ილ-(?), თუ სევან. შუ-ენ- — *შუ-ილ-? (ლ — ნ სევანურში იხ. აქვე § 5.).

ს.-ქართვ. *სუ- „მოსათოკი, საბმელი“ — ზან. შვ-ილ-(?) სევან. შუ-ენ-(?).

სევან. შუიმ ზს. „საზღვარი“.

ქართ. სამან-ი „საზღვარი“, მოხ. „თემიდან კაცის გარიცხვის ნიშანი“, მთიულ. სამან-ა, გურ. სამან-ე.

ზან. (ქან.) სინორ-ი „საზღვარი“

სემანტიკური იდენტურობა ექვეს არ იწვევს. ფორმალური მიმართების თვალსაზრისით საყურადღებოა ქართ. -ან ზან. -ორ სევან. შუ — სევან. შუიმ — *შიმ-ჟ; სიტყვის სუფიქსურ ნაწილში შეფარდება ფუნქციურ-მორფოლოგიურია, ანდა ქართ. სამ-ან- მიღებულია ისტორიული სამ-ალ- არქეტიპისაგან. ამ შემთხვევაში ამოსავალი ლ-სგან ზანურ რ-საც მივიღებდით და ლ — ჟ გარდაქმნით სევანური შუ-ე ახსნაღია. ჩვენ ამ უკანასკნელ მოსაზრებას ვიზიარებთ.

ს.-ქართვ. *სამ-ალ- ფორმის ზანური (ქანური) შესატყვისი შეთვისებულია თურქულსა და ბერძნულში *sinir* „მიჯნა“ ფორმით. ზანურ წყაროსავე შველისხმობს მესხური-ჩავახური სინორ-ი „საზღვარი“. ხოლო სომხური სამან ქართულიდან მომდინარეობს.

ს.-ქართვ. *სამ-ალ- „საზღვარი“ — ქართ. სამ-ანი || სამ-ან-ა || სამ-ან-ე ზან. სინ-ორ-ი — *შემ-ორ-ი — *შუმ-ოლ-ი სევან. შუიმ — *შიმ-ჟ — *შამ-აჟ.

სევან. შუილ- || შუილ-, ლი-შუილ-იელ ბზ., ლშხ., ლი-შუილ-იელ ბქ., ლნტ. „ქვიის სროლა“.

ქართ. სომ-ი „საკამრე ქვა“.

ზან. სთომ- (?).

სვანურში ლი-შუილ-იელ ნასახელარი ზმნაა; აქ ქვის ერთერთი სახეობის აღსანიშნავად უნდა გვქონოდა შუილ- ძირი, რომელიც, ისევე დაედო საფუძვლად ქვის სროლის აღმნიშვნელ ზმნას, როგორც გურქე „რიყის ქვა“ — ლი-გურქე ქვის სროლა“, ბაჩ ქვა“ — ლი-ბაჩ-წლ ქვის სროლა“ ზმნებს. განსხვავება იმაშია, რომ სახელური შუილ || შუილ სვანურში არა ჩანს (დაკარგულია?).

ქართ. სომ- სვან. შუილ- || შუილ- ძირთა შეპირისპირება წარმოაჩენს მ ლ შეფარდებას (შდრ. ქათამ- ქათალ), რომელიც კანონზომიერია და არაერთ სხვა მავალითშიც დასტურდება (იხ. აქვე, § 9). ამრიგად, უძველეს ფორმად სვანურში შუი- გვქონდა, ქართული ხომ-ის შესატყვისად, რომელმაც უ — ჟი და მ — ლ გადაბგერებით დღევანდელი შუილ- მოგვცა.

იქნებ ქანური ხთომ- || სტომ- (ი-ხთ/ტომ-ელ-ან „ისვრიან“) ძირიც თავდაპირველად ქვის სროლას აღნიშნავდა.

ს.-ქართვ. *სომ- ჰერთგვარი ქვა (სასროლი)“ — ქართ. სომ-ი ზან. სტომ- || სთომ- — *სომ- — *შომ- (?) სვან. შუილ- || შუილ- — *შულ- — *შუმ-ი.

სვან. შუი-ფ- / შუი-ფ-ფ, შუი-ელ- / შუი-დ; ხ-ა-შუი-ფ-ფ (ათ-შუი-ფ ბზ., ათა-შუი-ფ ლნტ.), ზს., ლნტ., ხ-ა-შუი-ფ-ფ (ათ-შუი-ფ-ფ) ლშხ., „გადააძრობს ტყავს“, მოხდის“; ა-შუი-დ-ი (ა-შუი-ელ ბზ.) ზს., ლშხ., ა-შუი-ელ-ი ლნტ. „რეცხავს“

ქართ. რ-წევ-ი, რ-წევ-ე, გამო-რ-წევ-ა „მუწუკის შარავის გამოდენა“, რ-წევ-ა.

ზან. (მეგრ.) წყ-ი, ო-წყ-ან-ს მუწუკის „მუწუკს შარავს გამოადენს“, შა-ო-წყ-ან-ს ღვინის „ღვინოს მოხდის“, წყ-აფ-ა „გამორწყვა“

ზანურში ანლაუტის წ ფონეტიკური დანართი არ არის, იგი ქართული რ-ს (კაუზატივის) ბგერინაცვალია — რ — წ ცოცხალი ფონეტიკური პროცესია მეგრულში ხმულთა და სიბილანტ აფრიკატთა წინა პოზიციის ზან. რტ-ინა, ნტ-ინა ქართ. ლტ-ოლ-ვა; ჯუნ-გა — ჯურ-გა ყრუ“, შდრ. ჯურ-უ- ქართ. ყრ-უ; ქართ. თერძ-ულ-ი „ნათესი ჯნული“ მეგრ. თანჯ-უა — *თარჯ-უა „საზღვრის მიჩენა ხეებით“...

ფუნქციურად ქართულ-ზანურის რ-ს სვანურში ოდენ სუფიქსური-ფ-ფ, უდ ფორმათწარმოება შეესატყვისება (ამ შემთხვევაში ფორმაწარმოება ემთხვევა სიტყვაწარმოებას). რ ე ც ხ ვ ი ს სემას სვანურში წყალში გაველებ ა უდევს საფუძვლად.

ქართველური ფუძეებისათვის ამოსავალია რეცხვის, გამორწყვის ე. ი. წყლის გამოდენის მნიშვნელობა. მატერიალურად გამოყოფილი რ-წევ-ა, ნ-წყ-ი (— რ-წყ-ი), შუ-ტ- ს.-ქართვ. წყ- წყლის აღმნიშვნელი ძირია, რომე-

ლიც ჩანს ნე-რ-წყვ-ში (ე. ი. გამო-რ-წყულ-ი): ქართ. ნე-რ-წყვი ზან. (მეგრ.) ლე-რ-ჰყვავა, ქან. ლე-ნჰკვა (- ლე-რ-ჰყვავა) სევან. ნა-შყუ-ნერწყვი

ს.-ქართვ. *წყ-ე-რ-წყ-ე- (- რ-წყ-ე-ე-) „გამორწყვა, წყლის გამო-ღენა“ → ქართ. რ-წყ-ვა, რ-წყ-ე-ვა, ნე-რ-წყვი ზან. ნჰე- (- რჰე- - რ-ჰე-), ლე-რ-ჰყვავა სევან. შე-ე-ეფ, შე-ე-ეღ, ნა-შყუ (-*ჰყ-ე-ე-).

სევან. შხ- || შიხ-, ი-შხ-ი „იწვავს; იწვის“, ა-შხ-ი ზს., ლნტ., ა-შხ-ი ლშხ. „წვავს“, ლი-შხ-ი „ღაწვა“, ნა-შიხ-ე ზს., ლნტ., ნა-შიხ ლშხ. „ღანაწ-ვაე“, შიხ „ნახშირი“, შხ-იხ „გამონაწვაე“, „მეტად შაე“, მე-შხ-ე ზს., ლშხ., მე-შეხ-ე „შაე“.

ქართ. რჰე-ი, ნა-ვჰე-ი-ი (მესხ. ნა-შხ-ე-ი-ი).

ზან. ნო-შჰე-ი-ი || ნო-შჰე-ი-ი „ნახშირი“

ქართულსა და ზანურში ზმნური ფუძეები დაკარგულია; უნდა გვე-ნოდა ვჰე-, შჰე- ტიპის ფორმები, რისი არსებობის კვალი დასტურდება ნა- -ი-რ = ნო- -ე-რ კონფიქსით გაფორმებულ ნა-ვჰე-ი-რ = ნო-შჰე-ი-რ სი-ტყვაში. ზანური შჰე ძირი მიღებულია ვჰე- უძველესი სახეობისაგან — ქართ. ვჰე- ზან. ვჰე → შჰე. თუმცა არ გამოვრიცხავთ უშუალოდ ვჰე-სა-გან მეტაბოზისის გზით შჰეს მიღებასაც: ვჰე → შვ → შჰე. ვ → ჰ სხვა პო-ზიციებშიც დასტურდება ზანურში, შდრ. ქართ. ვჰე-არ-ბაღ-ი ზან. ქო-ბაღ-ი || ქოვალ-ი, ქართ. ვჰ-არ- : ზან. ვჰ-ულა „ხბო“...

მსგავსი ვითარება უნდა გვექონდეს სევანურშიც, სადაც შხ- თანმიმ-ღევრობა მიღებულია საერთოქართველური ვჰე- არქეტიპისაგან — ვჰე → შვ → || შხ. ამ მხრივ, სევანურის მდგომარეობა იდენტურია ქართული ენის შესხური დიალექტისა — ქართ. ნა-ვჰე-ი-ი → მესხ. ნა-შხ-ე-ი-ი. ვჰე → შხ გარდაქმნის შესაძლებლობა კარგად ჩანს საერთოქართველური ვს-ენ-/ვს-ოჰ-ენ- ფუძის შესატყვის სევანურ ერთეულშიც: შხ-უნ- — ვჰე-უნ- (იხ. აქვე, შხ-უნ-).

გაბმოვანებული ი/ე ვარიანტიანი ფორმები გვიანდელი ფორმაციისაა სევანურში: შხ- → შეხ-/შიხ-.

ს.-ქართვ. *ვჰე- „წვა, დანახშირება“ → ქართ. ვჰე-, ნა-ვჰე-ი-ი → || ნა-შხ-ე-ი-ი ზან. შჰე-, ნო-შჰე-ი-ი სევან. შხ- — შვ- —*ვჰე-.

სევან. შხ-არ ზს., ლნტ. „შუბლზე თეთრნიშნა საქონელი“, „ნიშა“.

ქართ. ცხ-არ-ი || ცხ-არ-ე.

ზან. (მეგრ.) ჩხ-ორ-ია „სხივი“.

თავდაპირველად შხ-პრ ფუძეს სვანურშიც სხივის სე მ ა ნ ტ ი კ ა უნდა ჰქონოდა, როგორც დროთა განმავლობაში მნიშვნელობის დავიწროებით ნიშას (თეთრნიშას) ფუნქცია დაეკისრა. სიტყვის მნიშვნელობის ევოლუციის ანალოგიური სურათი იკვეთება იმერულ დიალექტშიც, სადაც ქართული კვაფ-ის იმერული ალომორფი კიოფი სვანურისებურ სემანტიკას აჩვენებს — კიოფი „ცხენის შუბლზე პატარა თეთრი ნიშანი (ი. ჰყო-ნია)“, შდრ. მეგრ. კიოფი „id“.

ქართ. ცხ-არ- ზან. ჩხ-ორ- სვან. შხ-პრ ფორმებში გამოყოფილი ცხ- ძირი ეტიმოლოგიურად საერთოა სი-ცხ-ე ცე-ცხ-ლი, ცხ-ელი სიტყვებში დადასტურებულ ცხ-თან.

სემანტიკურად ქართულ სი-ცხარ-ეს, ისევე როგორც მეგრულ სხივის, საფუძვლად მწველის (ცხარე), მცხუნვარეს სემა დაედო, შდრ. ასევე მეგრ. ჩხ-ან-ა „სიციხიანი, მზიანი; სიცხე, შხე“ მეგრული ტოპონიმი ჩხორ-ია ეტიმოლოგიით მზიან, სხივიან/მცხუნვარე ადგილს თუ აღნიშნავდა.

ს.-ქართვ. *ცხ-არ- „ცხელი, მცხუნვარე, ცხარე, მწველი“ → ქართ. ცხ-არი || ცხ-არ-ე ზან. ჩხ-ორ-ია სვან. შხ-პრ — *ჩხ-პრ.

სვან. -შხირ, ლა-შხირ ლნტ. „ცხენისწყალი“.

ქართ. ცხენ-ი.

ზან. ჩხენ-, ჩხენ-იში (ტობ.).

ქართული ცხენ- ფუძის ზანური შესატყვისი უნდა ჩანდეს იმერეთში დადასტურებულ ჩხენ-იში = ცხენ-ის-ი ტოპონიმში (ივანე ჭავჭავაძის მიერ, არნ. ჩიქობავა...), ვფიქრობთ, უძველეს წარსულში ამავე ჩხენ-იში ფორმით აღინიშნებოდა ზანურში მდინარე ცხენ-ის-წყალ-იც. ცხოველის აღმნიშვნელი სიტყვის გამოყენება -(ი)ში-ი სუფიქსიან ზანურ ჰიდრონიმებში ცნობილია, შდრ. მდ. ჩხოუ-ში-ი(ა) (=ცხოველ-ის-ა) ზუგდიდის რაიონში (ჩხოუ „ძროხა“).

საერთოქართველური ცხენ- სახელის შესატყვისი სვანური -შხირ „ცხენი“ (ცხ ჩხ — შხ, ნ რ (- ნ) იხ. § 12) იკითხება მდინარე ცხენისწყლის სვანურ დასახელებაშიც — ლა-შხირ, ეტიმოლოგიით სა-ცხენ-ო, ლა-შხურ ლშხ. — *ლა-შხირ-ჟ.

საერთოქართველურ *ცხ-ენ- სახელში ცხ- ძირად გამოსაყოფია, შდრ.: ცხ-ოველ-, ცხ-ოვარ- || ცხ-ვარ-, *ცხ-ომ- (ზან. ჩხ-ომ- „თევზი“)...

ს.-ქართვ. *ცხ-ენ- „ცხენი“ — ქართ. ცხენ-ი ზან. ჩხენ-ი სვან. შხირ — *შხენ — *ჩხენ.

სევან. შხ-უნ-; ა-შხ-უნ-ი (ო-შხ-უნ ბზ., ოთ-შხ-უნ ლშხ., ათჳა-შხუნ ლნტ.) ზს., ქს. „შეინახავს“; ნა-შხუნ „შენახული“, ლუ-შხუნ || ლუ-შხუნინ „შენახული“, ლი-შხუნ-ი „შენახვა“ ხ-ო-შხუნ-ი (ოთ-შხუნ-ე ლშხ.) ზს., ქს. „შეუნახავს“

ქართ. ვს-ო- (შა-ვს-ო-ს), ვს-ოგ-ნა; ვს-ენ-ება, ა-უ-ვს-ნ-ი-ს „აუხსნის“

ზან. რშ-ონ- — *ვშ-ოგ-ნ, შინ- — *ვშ-ინ- „ხსოვნა, ხსენება“

ს.-ქართვ. ვს- კომპლექსის დაძლევის საინტერესო სურათთა ქართვე-
ლურ ენებში: ს.-ქართვ. ვს → ქართ. ვს || ხს || სხ (დიალექტებში), *ვშ —
შხ- (სვანურში), ვშ — რშ || — შ (ზანურში).

სვანური სემანტემა შენახვა (ა-შხ-უნ-ი) დამახსოვრებისაგან
განვითარდა შდრ. ქართ. ხ-ილ-ვა, გა-ხ-ელა სევან. მა-ხალ, ხ-ო-ხალ
„ცოდნა“; „იცი“ (ი. ცერცვაძე). ამავე შტოს ეუკავშირებდით მეგრ.
ხვილ- ფუძეს : ხვილ-უა „დამწყვედევა“, ხვილ-უნ-ს „ამწყვედევს“, მაგრამ
მუნახვილ-უნ-ს „იხილავს“, ქა-ვ-ო-ხვილ-ქ „შეენიშნე, ეუნახე“; შდრ.
ქართ. ხსოვნა = შენახვა.

ს.-ქართვ. *ვს-ოჴ-ნ, *ვს-ენ- „ხსოვნა, ხსენება“; „გახსნა, ახსნა“ →

ქართ. ვს-ოგ-ნ, ვს-ენ- ზან. რშ-ონ-, შ-ინ-, შ- სევან. შხ-უნ- — *ვშ-უნ-
— *ვშ-უნ-.

სევან. შგგ- || შგ- || შგჳ, ი-შგ-გ-ნი (ოთ-შგგ-ნ-ან ბზ., ოთ-შგგ-ნ-ენ
ლშხ.), ი-შგჳ-გ-ნი ლნტ. „შაგრდება“, ხ-ე-შგ-გ-ნი ზს., ლშხ., ხ-ე-შგჳ-გ-ნი
„უშაგრდება“, ლი-შგ-გ-ნ-ე ბზ., ლშხ., ლი-შგჳ-გ-ნ-ე ლნტ. „გამაგრება“.

ქართ. საგ- || საგ-რ-, მო-საგ-რ-ე, იმერ. ჩა-საგ-უა „გამაგრება, ჩა-
კეტვა“, ჩა-საგ-ული „გამაგრებული“

ზან.(მეგრ.) საგ-ურ-, დო-საგ-ურ-ე „დაამაგრე“, საგ-ურ-ელი „გამაგ-
რებული, რომ არ დაქანდეს“, ო-საგ-ურ-ალი „ქვა ან ხის ნაჭერი გასაჩე-
რებლად (სამაგრი), რომ ურემი არ დაგორდეს“, საგ-ურ-უა „გა-/დაამაგრება“.

ქართულ საგ- ძირს კანონზომიერად შეესატყვისება სვანური შგგ- ||
შგ- || შგჳ- || შგ- (ქართ. ს სევან. შ, გ გ — ჳ). ფორმალურ ერთიანო-
ბას მხარს უჭერს ამ სიტყვათა შინაარსი, რომელიც გამაგრების
სემით შემოიფარგლება.

მეგრული საგ-ურ- უჩვეულო -ურ გაფორმებით იმეორებს ქართულ
საგ-რ- ძირს, რაც მეორეული მოვლენა უნდა იყოს. თავდაპირველად მე-
გრულშიც *შოგ-ურ- შიშინასიბილანტიანი ალომორფი გვექნებოდა, საიდა-
ნაც ქართულთან ადაბტაციის გზით საგ-ურ- მივიღეთ.

ს.-ქართვ. *საგ-¹ „დამაგრება, ჩაკეტვა; სამაგრი“ → ქართ. საგ-, საგ-რ-

ზან. საგ-ურ — *შოგ-ურ- სევან. შგ- || შგ- || შგჳ- || შგგ- — *შაგ-.

¹ სურთოქართულურ ფუძენაში ხომ არ გვერნდა ხ/შ პრეფიქსითა, შდრ. ქართ. საგ-/შაგ-
„დამაგრება, დაშაგინება“, სევან. შგჳ- || — შგგ-ლაჳ- || ლჳ- „გამაგრება“...

სვან. შვლდ- || შოლდ- || შელდ- || შდილ-, ი-შვლდ-ან-ი ზს., ი-შვლდ-ან-ი ლშხ., ი-შელდ-ან-ი ლნტ. „ითელის“, მგ-შვლდ-ან-ი ბზ., მგ-შელდ-ე ბქ., მგ-შვლდ-ან-ი ლშხ., მუ-შოლდ-ან-ი ლნტ. „დამთვლელი“, ლე-შოლდ-ან-ი ზს. „დასათვლელი“; შელდ || შოლდ ზს., ქს. „რიცხვი, სათვალავი“, უ-შდილ „მალულად“ — ეტ. „დაუთვლელად“

ქართ. თვალ- || თვლ-. თვლა, ი-თვლი-ის, ი-თვალ-ა, მი-ი-თვალ-ა, სა-თვალ-ი.

ზან. თვალ-, თვალ-უა-, თვალ-უნს „თელის, ითელის“; „დაიტირებს“ — ეტ. „ითელის“, ო-თვალ-არ-ი „სათვლელი“, ო-თვალ-უ- „სათვალ“

სვანური შოლდ-, შელდ-, შვლდ-, შდილ- ფუძეების შედარებითი ანალიზი ცხადყოფს, რომ უწინარესი შოლდ-შდილ- (-*შდოლ-) უნდა ყოფილიყო, რომელმაც უმლაუტიანი შოლდ- ალომორფის გავლით შელდ- მოგვცა შოლდ- → *შუელდ- → შელდ-, ხოლო შვლდ- უშუალოდ შდოლ-ის განვითარებაა — ო → გ → ი *შდოლ- → შდგლ- → შდილ- || შვლდ-.

აქ მეტად მნიშვნელოვნად გვეჩვენება შდ კომპლექსის დაშლის (დ-ს გადასმით) დაფიქსირება ფაქტობრივი მასალით. დ-ს მეტათეზის უტყუარი შემთხვევები სხვაც ვნახეთ (იხ. აქვე : შიხუნდ, შგურდ-, ხდუგუ...).

ყოველივე ზემოთქმულიდან გამომდინარე შეიძლება დანამდვილებით ითქვას, რომ ს.ქართვ. თუალ- „დათვლა“ ზმნის შესატყვისი სვანური ფორმა თავიდან შდოლ- სახისა იყო, საიდანაც განვითარდა დღეს დადასტურებული სხვა ალომორფები — ქართ. თვალ- სვან. *შდუელ- → || შდოლ → || შოლდ-.

დაბოლოს, შეიძლება საკითხის დასმის წესით გამოეთქვათ ვარაუდი ქართ. თვალ- ზან. თოლ- სვან. თერ- || თეურ- „თვალი, დათვალე-რება“ (იხ. § 30) ძირითა შესადლო კავშირზე ჩვენ მიერ შეპირისპირებულ ქართ. თვალ- : სვან. შდილ- || შელდ- || შოლდ- || შვლდ- „დათვლა“ ფუძეებთან. ს.ქართვ. თუალ- ლექსემის ორნაირმა ფიქსაციამ (რეალიზებამ) სვანურში შდოლ- || შოლდ- და თერ-/თეურ- (-*თუერ-) საბით არ უნდა გავაკვიროვს, რადგანაც ბუნებრივად გვეჩვენება შემდეგი ეტიმოლოგიური კავშირიც სვანურში, შდრ.: ქართ. თრ- „თრობა“ სვან. თრ- „სმა“, შავრამ სვან. შდ-გმ- „თრობა“ ზან. რთ-ომ- (იხ. აქვე შდგმ- „თრობა“)...

ს.ქართვ. *თუალ- „თვლა, თვალი“ → ქართ. თვალ- || თვლ- ზან. თოლ- → თვალ- სვან. თეურ- || თერ || შდილ- || შელდ- || შოლდ- || შელდ- — *შდუელ-.

ს.ქართვ. *თუალ- ძირის შესატყვისი ჩანს ნახ. თარ- „თვლემა“, შდრ. ქართ. თვალ- —/თვლ-ემ-ა...

სვან. შგშგილ ბზ., შიშგილ ბქ., შიშკილ ლნტ. „ლანძილი (მცენ.)“
ქართ. (ხევს.) დიშლა „ერთგვარი სათიბი ბალახი“

ზან. ჭიშკილა || ჭიშქილა „ლანძილი“.

სამეცნიერო ლიტერატურაში ჭიშკილა/შიშგილ ფუძეთა ერთიანობაზე აღრეც იყო მითითება (ა. მაყაშვილი, ა. ქკაღუა). ჩვენ მიერ გამოვლენილ იქნა ამ ფუძეთა ქართული ეკვივალენტი, რომელიც დიშლას სახით შემორჩენილია ხევსურულ დიალექტში.

ვარაუდი ეყრდნობა ბგერათშესატყვისობათა ჩვენებას ქართულსა და ზანურს შორის. ეყრდოდ, ინლაუტში თავს იჩენს სიბილანტური ოპოზიცია ქართ. შ ზან. შქ, რაც სავსებით კანონზომიერია. აქვე გამოჩნდება ზანურისათვის დამახასიათებელი სრულხმოვნობა — ქართ. დიშლა — *დიშილა ზან. ჭიშქილა.

დიშლა/ჭიშკილა ლექსემათა შეპირისპირებისას წარმოჩნდება ბგერათფარდობა ანლაუტში ქართ. დ ზან. ჭ. ამ შემთხვევაში, ჩვენი აზრით, ზანური (resp. მეგრული) ჭ სიბილანტი მომდინარეობს დ დენტალისაგან — დ → ჭ. დ-ს პალატალიზაციისა და ჭ აფრიკატად ქცევის აუცილებელ პირობას წარმოადგენს პალატალური რიგის ძ და ე ხმოვანთა პოსტპოზიცია ფუძეში მომდევნო რომელიმე შიშინა სიბილანტის თანხლებით, შდრ. ძვ. ქართ. ჭინჟველ- — *დინჟველ- ქან. დიმჟკუ (გ. როგავა).

შესაძლებელია სვანური შიშგ/კილ არ იყოს ზანურიდან ნასესხები და ამ ენისთვის დამახასიათებელი დ → ზ პროცესის გავლით იყოს მიღებული (იხ. § 32. ვ/დ → ზ) სვან. შიშგ/კილ — *შიშქილ- — *დიშქილა.

გურულ-იმერულში აგრეთვე საბას ლექსიკონში ფიქსირებული ჭიშკილა ზანიზმია.

ს.-ქართვ. *დიშ-ილა- „ლანძილი“ — ქართ. დიშლა ზან. ჭიშკილა || — ჭიშქილა *დიშქილ-ა სვან. შიშგილ || შიშკილ — *შიშქილ — *დიშქილა(?)

სევან. ჩალგ-პ ბქ., ჩორგ-ამ ბზ., ჩორგ-პ „კოკლი“

ქართ. (ლენხ.) ცალქ-ია „დახრილი“.

ზან. (მეგრ.) ცორქ-, დე-ცორქ-უ „დააფრაკადა“, ცორქ-ი „მრუდე, აფრაკი“

სევანურ ფორმათაგან უძველესია ბალსქვემოურის ჩვენება, რომელიც კანონზომიერად მიემართება საერთოქართველური *ცალქ- ფუძეს, თუმცა ქ — ჯ სპონტანური გადაბგერება მაინც შეიმჩნევა (შდრ. ქართ. ქატო — სევან. გატ || გატ, მეგრ. ქაცარი „თიყანი“ → სევან. გიცარ || გიციარ „ვერ-დი“...). ეს მაგალითი კიდევ ერთხელ ცხადად აჩვენებს ლ → || რ პროცესის რეალურობას სევანურში (იხ. აქვე, § 6. ლ — რ).

მეგრულში სახელური ფორმა უწინარესია; დე-ცორქ-უ მისგან (ცორქ-) არის ნაწარმოები. ყურადღებას იქცევს თანხმოვანფარდობა ქართ. ც ზან. ც სევან. ჩ, რაც აშკარად მიუთითებს შიშინა → სისინა, ამ შემთხვევაში ჩ — ც, მეორეულ პროცესზე ზანურში (აგრეთვე სევანურში).

მნიშვნელობის ევოლუციის თვალსაზრისით მიმართება კოქ-ლი / დახრილი / მრუდე სავსებით ბუნებრივია, რამეთუ საერთო სემანტიკურ ველს წარმოგვიდგენენ.

ს.-ქართვ. *ცალქ- „დახრილი, მრუდე, კოკლი“ → ქართ. ცალქ- ზან. ცორქ- — *ჩორქ- — *ჩოლქ- სევან. ჩორგ- || ჩალგ- — *ჩალქ-.

სევან. ჩამჭირ „დონდლო, მოუქნელი“

ქართ. ცონ-, გ-ცონ-ინ, მ-ცონ-არ-ი, სი-ცონ-ილ-ი, უ-ცონ-ეულ-ი.

ზან. ჩინ- || ჩუნ-, მ-ჩინ-ოჭი, მეგრ. ჩინ-ორ, დე-ჩინ-ორ-უ „დამაკადა“

შესაძლებლად მიგვაჩნია სევანური ჩამჭირ-ის დაკავშირება ქართულ ცონ- „დაზარება“ ძირთან. სემანტიკური სიახლოვე ექვს არ იწვევს; დონდლო, მოუქნელი, ზარმაცო, მცონარე საერთო რიგის სემანტიკებია.

სევანურში ოდენსუფიქსური წარმოება გვაქვს — -ირ (შდრ. აშ-ირ ახ-ი, ლო-მირ ლომ-ი... სევან. ქადუ-ირ ზს., ქადუ-ამ „პაცდური“...).

არქაული *ჩომ-ირ სევანურში არ არის შემორჩენილი; მისი ალო-მორფი ჩანს ჩამჭ-ირ, რომელიც მიღებულია შემდეგი საფეხურების გავლით — *ჩომ-ირ — *ჩუმ-ირ — ჩემჭ-ირ — || ჩამჭ-ირ || ჩამჭ-ირ; ე → ა — ა პროცესი კომბინატორული ფონეტიკური მოვლენაა და მომდევნო უს ზეგავლენით ხორციელდება (მ. ქალდანის წესი). ს.-ქართვ.

ნ — სვან. შ აიხსნება სვანურისავე ნიადაგზე ნ || შ, შდრ. ლოშგინ || ლოშგომ (იხ. § 13).

ს.-ქართვ. *ცონ- „დაზარება; მცონარება“ — ქართ. ცონ-, მ-ცონ- არ-ი ზან. ჩინ- || — ჩუნ- სვან. ჩამჟ-ირ — *ჩომ-ირ — *ჩონ-ირ.

ქართ. ჩარბ-ი „ნისკარტი“.

ზან. (მეგრ.) ჩქვფ-ი || ჩქიფ-ი „ჩანგალი“

სვან. —

თუ დამტყიცდება ქართულ ჩარბ- ფუძეში რ-ს მეორეულობა, ე. ი. მისი ფონეტიკურად განვითარება, შესაძლოა ვივარაუდოთ იგივე *ჩაბ- ძირის არსებობა ნი-ჩაბ-ი სიტყვაშიც (შდრ. ნი-დაყვი-ი...).

ვამოყოფილი *ჩაბ- ძირს კანონზომიერად უკავშირდება მეგრული ჩქვფ-ი → || ჩქიფ-ი, რომელიც უფრო ძველი *ჩქობ-ი ფორმისგან მომდინარეობს ო — გ — || ი (ქართ. ა ზან. ო) და ბ — ფ პროცესების გავლით.

აქარულსა და გურულ დიალექტებში დადასტურებული ჩქიფ-ი „ჩანგალი“ ზანური წყაროდან მომდინარეობს.

ჩ ა ნ გ ლ ი ს გაგება, რომელიც მეგრულს ახასიათებს, გვიანდელია. უძველესი ჩანს ქართულის ვითარება, სადაც წ ვ ე ტ ი ა ნ ი ს შინაარსია ძირითადი.

ს.-ქართვ. *ჩა(რ)ბ- „წვეტიანი საგანი; ნისკარტი“ → ქართ. ჩარბ-ი, ნი-ჩაბ-ი ზან. ჩქიფ-ი || — ჩქვფ-ი — *ჩქობ-ი.

სვან. ჩაჩხ- || ჩაჩხ- || ჩაჩხ-, ი-ჩაჩხ-მელ ბზ., ი-ჩაჩხ-ელ ბქ., ი-ჩაჩხ-მელ ლშხ., ი-ჩაჩხ-იელ ლნტ. „სცემს“, ლი-ჩაჩხ-მელ ბზ., ლი-ჩაჩხ-ელ ბქ., ლი-ჩაჩხ-მელ ლშხ., ლი-ჩაჩხ-იელ ლნტ. „ცემა, დარტყმა, რტყმა“.

ქართ. ცაცხ-ან-, შ-ე-უ-ცაცხ-ან-ებ-ს, ცაცხ-ანი „გაწყრომა“

ზან. (მეგრ.) ჩხგჩხ- || ჩხიჩხ-, ჩხგჩხ-ათ-ი „ცაცხანი“, უ-ჩხგჩხ-უ-ან-ს „აწუხებ“, ვ-ა-უ-ჩხგ/იჩხ-უ-ა „ნუ უცაცხანებ“, „ნუ აწუხებ, აბრაზებ“

მეგრული ფორმები ასიმილაციურია — ჩხგჩხ- || ჩხიჩხ- — *ჩგჩხ-; ხოლო გ/ი-ის პოენიერება ს.-ქართვ. ა-ს შესატყვისად ფუძის შიგნით მისი ო-საგან წარმომავლობას ჰგულისხმობს — ქართ. ცაცხ- ზან. *ჩოჩხ- — *ჩგჩხ- → || ჩხიჩხ-.

ს.-ქართვ. *ცაცხ- „გაწყრომა, ცემა, შეწუხება“, „შენთება“ → ქართ. ცაცხ-ან- || ცაცხ-ან-ი ზან. ჩხგჩხ- || ჩხიჩხ- — *ჩოჩხ- სვან. ჩაჩხ- — || ჩაჩხ- → || ჩაჩხ-.

სვან. ჩაბ ბზ., ჩებ ბქ. „ჩადრმავებული ადგილი, ფოსო“; კეკეს პწყბა-
ვი ჩაბ ხარ (ბზ.) აკეკეს ლოყაზე ფოსო აქვს“ (იხ. სვანური ლექსიკონი).

ქართ. —

ზან. (მეგრ.) ჩუბა „ჭიბი“

ქართლისთვის მოსალოდნელი 'ცაბ-ა' ფორმა არ არის გამოვლენი-
ლი. ბუნებრივია სემანტიკური ცვალბა ფოსო — ჭიბი.

სვანურში ბოლოკიდური ა მოკვეცილია, მას მიეწერება ე — ა
პროცესი ბალსზემოურში — ჩებ-ა — ჩაბ (მ. ქალდანი).

ს.ქართვ. *ცაბ-ა ჩადრმავებული ადგილი; ჭიბი — ქართ. 'ცაბ-ა'
ზან. ჩუბ-ა — ჩომ-ა სვან. ჩაბ || ჩებ — ჩებ-ა.

სვან. ჩაწ ბზ., ჩაწ ბქ., ლნტ., ჩაწ ლშხ. „ცხენი“, ლგ-ჩაწ ბზ., ლგ-
ჩაწ ბქ., ლნტ., ლგ-ჩაწ „ცხენოსანი“

ქართ. ცედ-, მო-ცედი „საფურე ძროხა (საბა)“

ზან. 'ჩაჭ-ი'.

ქართულ მო-ცედი სიტყვაში ძირად ცედ- გამოიყოფა, მო- აფიქსუ-
რია (არაძირეული), შდრ. მო-ზგერ-ი, ზგ-ობ-ა, ზგ-არ-ა, უ-ზგ-ი...

ცედ- საერთოქართველურ ძირს ასახავს ზანური 'ჩაჭ-ი', ც — ჩ, ე —
ა, დ — ჯ (ქართ. ჯენდი ზან. ხუნჯ-ი, ჯიდი ხინჯ-ი, ტრედი ტო-
რონჯ-ი, ლერდედი ლორლონჯ-ი...) რეგულარულ-კანონზომიერი გადა-
სვლებით. ოლონდ, ჩაჭ-ი ზანურ დიალექტებში დაკარგულია, ის სვანურში
შემოგვინახა ზანურიდან ნასესხებ ჩაწ || ჩაწ || ჩაწ სიტყვაში.

ქართულში ფ უ რ ის პოზიციებზე უთუოდ იმაზე მიუთითებს, რომ
ცედ- ძირის ეტიმოლოგიური შინაარსი ჭ ა კ ი ს ა იყო. ამ კონტექსტში უად-
გილოდ არ გვეჩვენება სვანური ფაშდილ, ფაშაღ || ტ (-*შა-ჩედ) „ფა-
შატი“ სიტყვის მოხმობა.

ს.ქართვ. *-ცედ- „ფაშატი, ჭაკი; ცხენი“ — ქართ. ცედ-, მო-ცედი
ზან. ჩაჭ-ი სვან. ფა-შაღ || ფა-შაღ —*შა-ჩედ.

ს.ქართვ. *-ცედ- არქეტოპის შესატყვისი ჩანს: ადილეური შუღუ
—*ჩუღუ, აფხაზური ა-ჩადა ჳირი“

სვან. ჩერთ ზს. „ეჩო“

ქართ. 'ცენდ-', ცენდ-არი „ნ ა კ ა ფ ი ბ ლ ა გ ვ ი (საბა)“, იმერ., ფშ.
„მოკრილი ხის გამხმარი ძირი“

ზან. (მეგრ.) ცანდ-, ცანდ-უა „ჭრა (მკვეთრად)“, ცანდ-უნ-ს „მკვე-
თრად, ბასრად ჭრის“, ცანდი „მკვეთრი, მჭრელი“.

ქართულში სადერივაციო სუფიქსად -არ გამოსაყოფია (შდრ. ჯაგ-არ-ი, ცხედ-არ-ი, ყაფ-არ-ი/მ-ყაფ-ი...). მოსალოდნელი ზმნური ცენდ- საძი-ებელია (დაიკარგა?).

სვანური ჩერთ მეგრული ცანდ-ის ფარდია; ორივე ფარ-(ვ-ა) — ფარ-ი ტიპის მიმართებას აჩვენებს. ფონეტიკური გადასვლა ნ — რ სვანურში ჩვეულებრივია (იხ. აქვე, § 12); მეგრულში საცნაურია ჩ — ც გასისინების პროცესი, რაც შიშინა სიბილანტთა ნაწილობრივი გასისინების საერთო ტენდენციით აიხსნება (იხ. აქვე, § 23.).

ქართველურ ენებში კვეთა/კაფვა სემანტემათა საერთოობა ხელშესახებია. სვანური ეჩო სემა განვითარდა მკვეთის/მთლელის გაგებიდან, შდრ. მეგრ. ცანდ- — ცანდ-ი „კვეთრი“

ს.ქართვ. *ცენდ- აკვეთა, კაფვა, თლა — ქართ. 'ცენდ-', ცენდ-არ-ი ზან. ცანდ- — *ჩანდ- სვან. ჩერთ — *ჩერდ — *ჩენდ.

სვან. ჩეფ- || ჩაფ- || ჩფ-, ხ-ე-ჩფ-ენ-ი (ლა-ბ-ჩაფ; ლა-ბ-ჩეფ-ენ-ი) ზს., ხ-ე-ჩფ-ენ-ი (ლე-ბ-ჩეფ-ენ-ი) ლშხ. „აეადმყოფობა შეეყრება“, ლი-ჩეფ- ზს. „სენის შეყრა“

ქართ. ცოფ-, ცოფ-ი, გა-ცოფ-და, გან-ცვიფ-რ-და, ბეც-ი, ბოც-ი/ბუც-ი „შტერი“.

ზან. (მეგრ.) ფორ-ო „შტერი, უგნური, სულელი; ცოფი“, გე-ფორ-უ „გასულელდა; გაცოფდა“, ქიმშა-ფორ-უ „გაშტერდა“

საინტერესოა, რომ ქართულიდან შემოსული ცოფ- მეგრულში ფოც-ვარიანტად განხმოვანდა; შდრ.: ქართ. ცოფ-იანი მეგრ. ფოც-იანი გა-ცოფ-დ-ებ-ა — ი-ფოც-ებ-უ(ნ). ფონეტიკური თვალსაზრისით პროცესი განიმარტება როგორც საურთიერთო მეტათეზისი, რაც შეპირობებულაა ზანურის ფონოტაქტიკით.

ნასესხებ სიტყვაში აღწერილი პროცესი (ცოფ- → ფოც-) განხორციელებულია ქართული ცოფ-ის ზანურ ეკვივალენტშიც. შდრ. მეგრული ფორ-ო სახელი, რომელსაც ზუსტად უდგება საბასეული ცოფ-ის განმარტება — ფორ-ო = ცოფ-ი გონება და ცნობა მოძარკული“. ბოლოკიდური -ო მეგრულში დერივაციული სუფიქსია — შდრ. ქიზიყ. ბუც-ო „ბეცი“, ზმნურ ფუძეში -ო აღარ გამოჩნდება: გე-ფორ-უ, ქიმშა-ფორ-უ...

სვანურის განხმოვანება კანონზომიერია, თუ გავიზიარებთ მოსაზრებას იმის შესახებ, რომ ბეც-ი/ბოც-ი || ბუც-ი „შტერი“ და ცოფ-ი ერთი ბაც- (შდრ. ბაც-ი) არქეტიპის ფონეტიკური ვარიანტებია. აქ ქართული ო/უ ამოსავალი ს.ქართვ. ა ხმოვნის ლაბიალიზებული ვარიანტებია, ა — ო/უ ძირისეული ბ მ ფ-ს ზეგავლენაა (შდრ. ქართ. ხითბე — ხითბო (გ. როგავა)).

ს.ქართ. *ბაც-/ცაბ- „შტერი, ცოფი, ბრმა“ → ქართ. ბეც-/ბაც-
ბოც-ო || ბუც-ო || ბრუც-ო ზან. ფოჩ-ო, ფოჩ- სვან. ჩეფ- || ჩაფ-
—*ჩაბ-.

ს.ქართ. *ბაც-/ცაბ- ფუძეს შესატყვისები ეძებნება მონათესავე
იბერიულ-კავკასიურ ენებში: ხუნძ. ბეცავ, ბოთლ. ბოცაუ, ტინდ. ბეცა-უბ,
ბაგვ. ბესა-უბ — ბეცა-უბ, კარ. ბეცა-ობ, ახვახ. ბეცა-უღაბ-ე || ბეცა-ავ
„ბრმა“, ჰინუხ. ბეცა-ბ, ხვარშ. ბეც-უე, ჰუნზ. ბაჩ-ღუ „ბრმა“, არჩიბ.
ბეცა- ბეს-თუ „ბრმა“, ლეზგ. ფიში „ყრუ“, თაბ. ბიში, აღ. ბუშ-ეძ
—*ბუშ-ევ, რუთ. ბგშ-თაგ, წახ. ბოშ-ინა, კრიწ. ბეშ-აღ „ყრუ“. მნიშვნე-
ლობის ცვალება ბრმა — ყრუ ლეზგიური ქვეჯგუფის ენებშია მომხდარი.

სვან. ჩ-ეშ-/ჩ-იშ- || ჩ-შ-, ლი-ჩ-ეშ „მოსწრება, დასწრება“, ხ-ო-ჩ-ეშ-ე
(ოხ-ჩ-იშ ზს., ლშხ., ახო-ჩ-იშ ლნტ.) „მოასწრებს, დაასწრებს“, ხ-ო-ჩ-ეშ-ენ-ი
(ოთ-ჩ-ეშ-ენ ბზ., ლშხ.), ხ-ო-ჩ-ეშ-ენ-ი (ახო-ჩ-იშ-ენ-ე) ლნტ. „გაასწრებს“

ქართ. წ-ევ-, მ-წ-ვის-ეშ-წ-ვის-ი.

ზან. ჭ-იშ- „მოსწრება, გასწრება, დაწვეა“, ო-ჭ-იშ-უ-ან-ს „ასწრებს“,
უ-ჭ-იშ-უ-ან-ს „მიასწრებს, გაასწრებს“, ჭიშა-ფა „სწრება“, ო-ჭიშ-უ
„სწრება“

სვანური ჩ-ეშ- ასიმილაციითაა მიღებული უძველესი ჭ-ეშ- არქეტი-
პისგან, თუმცა ჭ → ჩ სხვა პოზიციებში იჩენს თავს, შდრ. სვან. ჭკეკნდ
ზს., ჩეკეკნდ ლშხ., ჩიკეკნდ ლნტ. „ტირიფი“

-ეშ-/იშ სვანურში და -იშ ზანურში ზმნური სუფიქსებია, რომელიც
ქართულის -ეს სუფიქსის ფონეტიკურ-მორფოლოგიური შესატყვისია
(შდრ. სვან. ვამ-ეშა → ვამ-აშა „ძალა, ღონე“ ქართ. მ-ცნ-ე; სვან.
ჯ-ეშ-, ხა-ჯ-ეშ ქართ. გ-აგ-; სვან. ნჷყ- „ხედნა“ ქართ. მწყ- „ხედნა“,
„წვრთნა“ || მწყ-ეხ- „მწყემსვა“, მწყ-ეს-ი → მწყ-ემს-ი ზან. ნჷყ- || მჷკ-
„წვრთნა“, „გახედნა“, ჷყ-ეშ- || ჷყ-იშ- „მწყემსვა“, ჷყ-ეშ-ი || ჷყ-იშ-ი ||
ჷყ-ეშ-ი „მწყემსი“

საკითხი ისმის სვანურ ჭ-ეშ-იშ —*ჭ-ეშ-იშ „ვაი“, ქართულ წულ-ი/წვ-
ილ-ი (ყმა-წვ-ილ-ი) ←*წ-ევ-ილ-ი „მოწეული“ ფუძეებთან ეტიმოლოგიუ-
რი კავშირის შესახებ, რომელთაც საერთოქართველური წ- ძირი უდევს
საფუძვლად.

ს.ქართ. *წ- „მოწევა, მოსწრება“ → ქართ. წ-ევ-, წულ-ი || წვ-
ილ-ი —*წ-ევ-ილ-ი, მ-წ-ვ-ის-ე/ი ← მ-წ-ევ-ის-ე/ი ზან. ჭ-, ჭ-იშ- სვან.
ჩ-ეშ- —*ჭ-ეშ-, ჭ-ეშ-იშ — ჭ-ეშ-იშ.

სვან. ჩეჩხ || ჩანჩხ ზს., ქს. „ცოცხი“

ქართ. ცოცხ-ი.

ზან. (მეგრ.) ჩხვიჩხვ-ი „ფესვი“.

ქართულ-სვანური შეპირისპირება ცნობილია (ს. ჟღენტი). ს.-ქართვ. ცოცხ- ძირის ზანური შესატყვისი უნდა ჩანდეს მეგრულ ჩხვიჩხვ- სიტყვაში, რომლის ფორმალური სხვაობა შედეგია რეგრესული (ჩვიჩხე- — ჩხვიჩხვ) და პროგრესული (ჩხვიჩხ- — ჩხვიჩხვ-) ასიმილაციური პროცესებისა. ლეჩხუმური ჩიჩხვ-ი „ძირი, ფესვი“ მეგრულიდან არის ნასესხები, იგი ძველი ზანური ჩვიჩხ-ის უშუალო გაგრძელებაა — ქართ. ცოცხ-ზან. *ჩუჩხ- — *ჩვიჩხ- — ლეჩხ. ჩიჩხვ- უ — ვი სპონტანური პროცესია ზანურში (შდრ. ქართ. შუღ-, სი-შუღ-ილ-ი ზან. შქვიღ- „ხრახობა“...).

ს.-ქართვ. *ცოცხ- „ცოცხი; ფესვი“ → ქართ. ცოცხ-ი ზან. ჩხვიჩხვ-ი — ჩვიჩხ- — *ჩუჩხ- სვან. ჩეჩხ || ჩანჩხ — *ჩეჩხჷ — *ჩუჩხჷ.

სვან. ჩილ ზს., ქს. „უანგიანი წყალი“

ქართ. —

ზან. (მეგრ.) ჩგრ-ე „ქაობის წყალი, ქაობი“

ქართულში მოსალოდნელი „ცალ-/ცილ-“ დაკარგულია (ცილა?).

ს.-ქართვ. *ცვლ- „უანგიანი, მღვრიე წყალი, ქაობი“ → ქართ. —

ზან. ჩგრ-ე — ჩგლ-ე სვან. ჩილ.

ქართ. ჩირ-ი „გამხმარი ხილი“.

ზან. „ჩქიჭ-ი“.

სვან. —

ზანურ შესატყვისზე მსჯელობა შესაძლებელი ხდება მხოლოდ ქართული მონაცემების მიხედვით. ასეთად ჩვენ მივიჩნევთ საბას მიერ მოხმობილ შკიჭ-ი || შკიჭ-ი || სკიჭ-ი || სკიჭ-ი „ქიშმიში, ჩამიჩი“ ლექსემას. სემანტიკის დონეზე ი გ ი ვ ე ო ბ ა ადვილი დასანახია — გამხმარი ხილი = ქიშმიში.

ფიქრობთ, ქართულ ჩირ-ი ფორმას ზანურში შეესატყვისებოდა ჩქიჭ-ი, რომელიც თავიდანვე არაადეკვატურად იქნა შეთვისებული ქართულში ზეპირი მეტყველების გზით: ჩირ-ი *ჩქიჭ-ი — *შქიჭ-ი — || შკიჭ-ი (შდრ. მეგრ. ჩიშქილა — ქართ. ჩიშქილა...). ნასესხები სიტყვა ქართულმა გამხმარი ყურძნის (ქიშმიშის) აღსანიშნავად გამოიყენა.

ს.-ქართვ. *ჩირ- „ჩირი“ → ქართ. ჩირ-ი ზან. „ჩქიჭ-ი“.

სვან. ჩიფ- || ჩფ- || ჩფ-, ჩიფ-ე || ჩფ-ე „კებავს, საკმელს აძლევს“, ლი-ჩფ-ე „საქონლის გამოზამთრება“, მგ-ჩფ-ე „გამომკებავი“, მგ-ჩფ-ე „მომგვრელი“

ქართ. ც-, ც-ემ-, მო-მ-ც-ემ-ი.

ზან. ჩ-, ჩ-ამ-ა „კმევა; ცემა“, ქო-ჩ-ი „აქამე“, ო-ჩამ-ალ-ი „საკმელი“, ჩ-ან-ს „აკმევეს“.

ზანურში ს.-ქართვ. ც-ემ- ზმნის შესატყვისის ერთეულებს კმევეცის, დაბურების ნიუანსიც ახასიათებს, რაც ახლოსა დგას სვანურის „კეებასთან“. მიცემის გაგება სვანურისთვისაც ყოფილა დამახასიათებელი, რასაც არაორაზროვნად მგ-ჩფ-ე „მომგვრელი“ (მდრ. ქართ. შო-მ-ც-ემ-ი) ადასტურებს.

სვანურში ზმნის სუფიქსაცია განსხვავებულია -ეფ/-იფ (იხ. § 40).

ს.-ქართვ. ც- „ცემა, მიცემა; კმევა“ — ქართ. ც-, ც-ემ- ზან. ჩ-, ჩ-ამ- სვან. ჩ-იფ- || ჩ-ფ- || ჩ-ფ- —*ჩ-ეფ-/ჩ-იფ-.

სვან. ჩიჩულა ზს., ლშხ., ჩიჩულა ლნტ. „დიყი“.

ქართ. ცერცველა, იმერ. ცერცვალა „სოია“.

ზან. —

სვანურში ო დაკარგულია — ჩიჩულა —*ჩერჩულა: ე—ი მიმართება ბუნებრივია — ქართ. ჭედ- სვან. შკიდ-, ცეკ-ა შიგ-ელ...

საუარაუდოა, რომ ცერცველა შეიცავდეს ცერცვ- ძირს; მაშინ — ცერცვ-ელ-ა — სვან. ჩიჩულ-ა. ლეჩხუმური ჩინჩველა სვანურიდან არის შეთვისებული; ნ ლეჩხუმურშია გაჩენილი, თუ ო → ნ სვანურში?

ს.-ქართვ. *ცერცვი-, *ცერცვი-ელ-ა „ცერცივი, ცერცველა, სოია“ — ქართ. ცერცვი-ი, ცერცვი-ელ-ა || ცერცვ-ალ-ა სვან. ჩიჩულ-ა || — ჩიჩულ-ა —*ჩერჩულ-ა.

სვან. ჩიშედ-, ხე-ჩიშედ-მელ ბზ., ლშხ., ხე-ჩიშტი-ელ ლნტ. „რქენს“, ლი-ჩიშედ-მელი ბზ., ლი-ჩიშედ-მელ ლშხ. „რქენა, რჩოლა“

ქართ. ქოთ-, ქოთ-ი, ქოთ-ება „ხეთქება (საბა)“, ფშ. ქოთ-ობ-ა „ჩხუბი, ხმაური“.

ზან. —

ჩიშედ- ფუძეში ო-ს სიგრძე ისტორიულად ტუს არსებობაზე მიანიშნებს — ჩიშედ- —*ქიშედ- —*ქიშეშ- || *ქიშეშ-ი, ხოლო ქ → ჩ პალატალიზაცია-აფრიკატიზაცია პოზიციურია და ო-ს ზეგაულების შედეგია. უძველესი სვანური ფუძე *ქოშ-ი — || *ქიშეშ-ი სახეობისა უნდა ყოფილიყო.

მნიშვნელობის მხრივ ქართველური ფუძეების უმეტეს სიახლოვეს აჩვენებენ — რქენა ~ ხეთქება, ჩხუბი.

ს.-ქართვ. *ქოთ- „რქენა, ჩხუბი, ხეთქება“ → ქართ. ქოთ-, ქოთ-ი სევან. ჩიშდ- || — ჩიშდ- —*ქიშდ- —*ქიშდ- || *ქიშდ-.

სევან. ჩოშ- || ჩიშ-ი, ა-ჩიშ-ი, ლი-ჩიშ-იელ, ნა-ჩოშ "coire".
ქართ. ცოც-, ცოც-ვა „ბარკლითა და თეძოთ სლვა (საბა)“.

ზან. ჩოჩ- || ჩიჩ- || ჩიჩ-ა „ცოცვა“, "coire".

ქართულის დიალექტებში გავრცელებული ჩინჩლ- ფუძე ზანურიდან მომდინარეობს.

არანაირი საფუძველი არ არსებობს ქართ. ცოლ- ზან. ჩილ- „ცო-ლი“ ფუძეებისა და სევან. ჩოშ- (-*ჩოჩ-) ერთმანეთთან დაახლოებისა (გ. კლიმოვი).

ს.-ქართვ. *ცოც- „ცოცვა“; "coire" → ქართ. ცოც- ზან. ჩოჩ- → || ჩიჩ- → || ჩიჩ- სევან. ჩოშ- —*ჩოჩ-.

სევან. ჩუთარ-ამ || ჩუთარ-ამ ზს., ქს. „ცვედანი“

ქართ. ცვედანი.

ზან. ჩუთუ „ცვედანი“.

ზანურში ბოლოკიდური ნ დაკარგულია — ჩუთუ —*ჩუთონ, რაც დამახასიათებელი ფონეტიკური პროცესია (ა. ჩიქობავა).

სევანური ზუსტად ასახავს ს.-ქართვ. ცუშდ-ან- არქეტიპს. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ამ თვალსაზრისით შესატყვისობა ქართ. ნ (ცვე-დან-) სევან. რ (ჩუთარ-), რაც მხოლოდდამხოლოდ ძირეულ ლექსიკაში შეინიშნება (იხ. § 12. ნ → რ). ამიტომ გამოსარიცხია მოსაზრება სევანური ეკვივალენტის ზანურიდან მომდინარეობის შესახებ (გ. კლიმოვი).

ზანურ-სევანურ ფუძეებში საცნაურია ღ → თ. შეიძლება აღწერილი ლექსემა შეიცავდეს ქართ. -ან ზან. -ონ სევან. -არ || -წარ ქონების სუფიქსს (იხ. აქვე, სევან. -წარ || -წარ || -წარ ქართ. -ან ზან. -ონ).

ს.-ქართვ. *ცუშდ-ან- „ცვედანი“ → ქართ. ცვედ-ან-ი ზან. ჩუთ-უ —*ჩუდ-ონ- სევან. ჩუთ-არ- —*ჩუდ-ან-.

ქართ. (მთიულ., ქართლ.) ჩუთ-ი „კავი, სახენელი“, ქართლ. ჩუთ-, ა-ჩუთ-ვა „ანეულად მოხული მიწის ხელმეორედ მოხვნა“.

ზან. 'ჩქურთ-ი' „სატეხი ხის გულამოსალებად“.

სევან. —.

ქართული ჩუთ- ფუძის კანონზომიერი ზანური შესატყვისი ქართული ენის იმერულ დიალექტშია შემორჩენილი — ქართ. ჩუთ- ზან. ჩქურთ-. ჩქურთ-ის ზანურობაზე, გარდა ბგერათშესატყვისობის — ქართ.

ჩ ზან. ჩქ — ჩვენებისა, მიუთითებს თ-ს წინა პოზიციაში რ-ს განვითარებას — ჩქურთი — *ჩქუთი.

ამ დაკავშირებას წინააღმდეგობა არც სემანტიკის დონეზე ახლავს: კ ა ვ ი ც, ს ა ტ ე ხ ი ც ო რ ი ე ე რ ა ლ ა ც ი ს ა მ ო ს ა ლ უ რ ტ ნ ა ლ, ა მ ო - ს ა ლ ე ბ ა ლ გამოიყენება (შდრ. ზ. იმერ. ჩოთი „ბარისებრი ხის იარაღი, მხლის საკეპი“).

ს.-ქართვ. *ჩუთ- „კავი, სახენელი; ამოსატეხი“ → ქართ. ჩუთ-, ჩუთ-ი || ჩოთ-ი ზან. ჩქურთი — *ჩქუთი.

სევან. ჩჷაღ ზს., ლნტ., ჩჷაღ ლშხ. „მეწყერი“, ჩჷაღ-ობ ზს., ლნტ. „მეწყერიანობა“.

ქართ. ცორ-, ცორ-იალ-ი, ა-ცორ-და, ა-ცორ-უება, ცორ-ვა „თოვლსა და მთლზე ჩაგლინ(ე)ება (საბა)“

ზან. —

საბას განმარტებიდან ცხადად ჩანს, რომ ქართულ ცორ- ძირს ჩაძირვის, ჩაფლობის გაგება ახასიათებს, რაც ფარავს სვანური მეწყერი (ვაჟა) სემანტიკას.

სევან. ჩჷაღ- მიღებულია ო → ჷა (შდრ. გომი გჷალ...) და რ — ლ დამახასიათებელი ფონეტიკური პროცესების გავლით — ჩორ- — ჩჷაღ- (იხ. § 16. რ — ლ).

ს.-ქართვ. *ცორ- „ჩაფლობა, ჩამოწყდომა“ → ქართ. ცორ- სევან. ჩჷაღ- || ჩჷაღ — *ჩორ-.

სევან. ჩჷეფ-/ჩჷიფ- || ჩჷფ-, ჩჷეფენ-ი „დნება“, ლიჩჷფე ზს., ლშხ., ლი-ჩჷეფე ლნტ. „დნობა“, ჩჷიფე „ადნობს“

ქართ. (იმერ.) ციფ-ო „გამხდარი, უღამაზო“

ზან. —

დნობა-გახდომა სავსებით სემანტიკური ველის წევრებია, შდრ. ქართულში დამდნარი/დნობა-ს გამოყენება გამხდარი/გახდომის სინონიმ (ეპითეტად).

სვანურში ჩჷეფ-/ჩჷიფ- ნასახელარი ზმნაა — *ჩიფ-ჷ — ჩჷიფ-/ჩჷეფ-, სადაც -ჷ (— -ო) ქართ. ო-ს (ციფ-ო) ფუნქციურ-მატერიალური შესატყვისია.

ს.-ქართვ. *ციფ-ო „სუსტი, გამხდარი, ჩამომდნარი“ → ქართ. ციფ-ო

სევან. ჩჷეფ-/ჩჷიფ- — *ჩიფ-ჷ.

სვან. ჩქიმ ზს., ქს. „ლაზათი, შნო“

ქართ. ცქაფ-ი „სწრაფი“, გურ., ლეჩხ. ცქაფ-ი „მარდი, მკვირცხლი, ლაზათიანი“ მთიულ. ცქეფ-ია „ცოცხალი, მარდი, ყოჩალი“

ზან. (მეგრ.) ჩქოფ-ო „ლაზათიანი, პირბადრი“

ზანურის ჩვენება ძვირფასია ს.-ქართვ. ფუძის გაბზოვანების ძიებისას — ქართ. ა (→ ე) ზან. ო. სვანურში სახეზეა ა → ი პროცესი (შდრ. ძალ-ჩილ „სიმი“...).

ფუძის აუსლაუტი დაყრუებულაა ქართულ-ზანურში — ბ — ფ, რა-ზეც სვანური მ მიუთითებს, რომელიც ბ-ს ბგერინაცვალია (ქართ. ბინ-ქველი სვან. შ გ რ შ ე).

ს.-ქართვ. *ცქაბ- „სიმკვირცხლე, სიცოცხლე, შნო, ლაზათი“ — ქართ. ცქაფ- — || ცქეფ- ზან. ჩქოფ-ო — *ჩქობ-ო სვან. ჩქიმ — *ჩქაბ.

სვან. ჩჩ-ურ- || ჩუნჩ-ურ-, ა-ჩჩ-ურ-ე ბზ., ა-ჩჩ-ურ-ე ბქ., ა-ჩუნჩ-ურ-ე ლნტ. „ამტერევეს, დაშლის (პურს, ყველს...)“, ლი-ჩჩ-ურ-ე ბზ., ლშბ., ლი-ჩჩ-ურ-ე ბქ., ლი-ჩუნჩ-ურ-ე ლნტ. „დაშლა, დამტერევა“

ქართ. 'ცეც-', ნა-მ-ცეც-ი, და-ნა-მ-ცეც-ება.

ზან. (მეგრ.) ჩგნჩ- || ჩინჩ-, ჩგ/ინჩ-ოლ-უა „დანამცეცება, დამტერევა, დაშლა“, ქიმთა-ჩინჩ-ოლ-უა „ჩამტერია (სარკე)“, ჩგ/ინჩ-ოლ-ია „ყველის სახეობა (დაშლილი, დანამცეცებული ქყინტი ყველი)“, ჩგნჩ-გ „მცი-რე, ნამცეცა“, დო-ჩინჩ-ოლ-ი „დაშალე, დაამტერიე“.

ქართულში დამოუკიდებელი ცეც- ზმნური ძირი ვერ გამოვადვინეთ. ისტორიულად მის არსებობაზე მიუთითებს ნაზმნარი სახელი ნა-მ-ცეც-ი. ფუძის გაბზოვანება აქ მეორეულია — *ცაც- — ცეც- (შდრ. ქარ- — || ქერ-) — ისევე, როგორც სხვა ქართველურ ენებში: ზანური გ/ი საწყის სახეობად ო-ს ვარაუდობს (ქართ. ა (→ ე) ზან. ო), ხოლო სვანური უ (ჩუნჩ-) ასიმილირებული ა — ე არის — ჩანჩ-ურ- — *ჩუნჩ-ურ-. ინლაუ-ტური ნ ფონეტიკური ჩანართია ზანურსა და სვანურში.

ქართველურ ფუძეთა სემანტიკური ჩვენება იგივეობრივია.

ს.-ქართვ. *ცაც- „მტერევა, დაშლა, დანამცეცება“ — ქართ. 'ცეც-', ნა-მ-ცეც-ი ზან. ჩინჩ- || ჩგნჩ- — *ჩინჩ- სვან. ჩჩ- || ჩუნჩ- — *ჩანჩ-.

სვან. ჩხწფ. „მარცვლეულის საწყაო“

ქართ. ცხაგ-ი „საყრის მსგავსი ხელსაწყო, რომელსაც ძირი მოწუნ-ლი აქვს“, „ცხრილი“.

ზან. (მეგრ.) ო-ჩჩხე „ქარქაში“.

ქართული ეს შესატყვისად სვანურში ბუნდა გქონოდა (შდრ. ქართ. წოგ- სვან. წომბ-...), რომელიც სიტყვის აბსოლუტურ ბოლოში დაყრუვდა — ცხაგ- *ჩხაბ- → ჩხაფ-, ზანურში „ზედმეტი“ ოსთვის შდრ.: ქართ. მტილი- ზან. ო-რტ(ვ)ინი-...

ს.ქართვ. *ცხაფ- „მოწული ქურქელი; ცხრილი“ → ქართ. ცხაფ-ი ზან. ჩხაგ-, ო-ჩჩხე — *ო-ჩჩხაგ-ი სვან. ჩხაფ ← *ჩხაბ ← *ჩხაფ.

სვან. ჩხენ-/ჩხინ- || ჩხენ-, ხ-ა-ჩხინ-ა ზს., ხ-ა-ჩხინ-ა ლშხ., ხ-ა-ჩხენ-ა ლნტ. „გარკობილია, გაჩხერილია“, ხ-ა-ჩხინ-ე ზს., ხ-ა-ჩხინ-ე ლშხ., აარკობს“, ხ-ე-ჩხინ-ი ზს., ლშხ., ხ-ე-ჩხენ-ი ლნტ. „ეჩხირება“, ლი-ჩხინ-ე ზს., ლშხ., ლი-ჩხენ-ე ლნტ. „გარკობა, გაჩხერა“

ქართ. ჩხერ-/ჩხირ-, ჩხერ-ი, ჩხირ-ი „ბადის საქსოვი ჩხირი, ფათხა“, გა-ჩხერა „გარკობა“.

ზან. (ჰან.) ცხაგ-ი „ბადის საქსოვი“, მეგრ. ჩხანგ-ი; ჩხაფ-ი „ბადის საქსოვი (საბა)“.

საბას მიერ მოხმობილი ჩხაფ-ი ზანურ წყაროს ვარაუდობს, მხოლოდ სიტყვის სესხებისას ზანური ჭ, ქართული რ-ს შესატყვისი, არაადექვატურად აისახა — ჭ → ფ ჩხაგ-ი — ჩხაფ-ი (შდრ. ზან. მარყუფ-ი → ქართ. მარყუფი-ი). ასევე ქართულ ნასესხობაში მნიშვნელოვანია, რომ ისტორიული შიშინა ჩ სიბილანტი შემოგვენახა; მაშინ როდესაც მეგრულ-ჰანური ენის ჰანურ დიალექტში ჩ → ც საცნაურია — *ჩხაგ-ი — ცხაგ-ი. ჩ → ც ამ შემთხვევაში კომბინატორული ფონეტიკური პროცესია, და გასისინების მიზეზი ფუძის ბოლოში ჭ-ს პოვინიერებაა, შდრ. ქართ ცვარ-ი ზან. ცუნგ-ი — ჩუნგ-ი (გ. როგავა).

ზანურისთვის სავარაუდო ჩხაგ- არქეტიპის კვალი ჩანს აფხაზურ ა-ჩხაგ-ი → ა-ჩხაგ-ი სიტყვაში (ვ. აბაევი, გ. მაჭავარიანი). ზანურის გახმოვანება ს.ქართვ. ე-ს (ჩხერ-) ასახავს (ქართ. ე ზან. ა), ხოლო სვანური ფორმები ი (ჩხირ-) გახმოვანებას მიჰყვება (ჩხინ-); სვანურში ყურადღებას იქცევს რ — ნ პროცესი — ჩხირ- → ჩხინ-, რაც ბუნებრივია (შდრ. ქართ. ვარ-ი ზან. ხოგ-ი სვან. ვან... იხ. § 17. რ — ნ).

ს.ქართვ. *ჩხერ-/ჩხირ- „ჩხირი“, „გაჩხერა“ *ჩხერ-ი/ჩხირ-ი; — ქართ. ჩხერ-/ჩხირ-, ჩხერ-ი/ჩხირ-ი ზან. ცხაგ-ი || ჩხაფ-ი || ← ჩხაგ-ი სვან. ჩხინ- → || ჩხენ-.

სვან. ჩხ-ეფ- || ჩხ-ფ-, ჩხ-ეფ-ი ზს., ჩხ-ეფ-ი ლშხ., ჩხ-ეფ-ი ლნტ. „გახლება (წონაში დაიკლებს)“, მე-ჩხ-ფე (ხ-ო-ჩხ-ფ-ა ზს., ლშხ.), მე-ჩხ-ეფე (ხ-ო-ჩხ-ეფ-ა ლნტ.) „გამხდარი“, ლი-ჩხ-ეფ „გახლომა“.

ქართ. ცხერ-, და-ცხერ-, ცხრ-, ცხრ-ება, და-ცხრა, და-ცხრა-მ-ა „დაკლება, მოკლება (საბა)“, მ-ცხრა-ლი.

ზან. მა-ჩჩხ-ა „თხელი წყალი (არაღრმა)“ — ეტ. „დამცხრალი, და-კლებული“.

ზანური მა-ჩჩხ-ა აგებულების მხრივ ზუსტი შესატყვისია სვანური მე-ჩხ-ფ-ე || — მე-ჩხ-ეფ-ე ფორმისა (ქართულში „მე-ცხრ-ე“ უნდა გვეკონოდა) შდრ. სვან. მე-ფხ-ე „მოწმენდილი ცა, კარგი ამინდი“ ზან. მა-ფხ-ა. ქართ. მე-ფ-ე ზან. მა-ფ-ა... მა-—ა უძველესი ზანური კონფიქსია, რომლის ადგილსაც ქართულთან ადაპტირებული მა-—ე ალომორფი იკავებს თანდათანობით.

სვანურში რ დაკარგულია (ჩხ-ეფ- — *ჩხრ-ეფ-), ზანურში იგივე რ, როგორც მოსალოდნელი იყო, გადასმულია — *მა-ჩხრა- — მა-ჩჩხ-ა.

ეფ სვანურში ქართული -ებ (ცხრ-ებ-)-ის ფუნქციურ-ფონეტიკური შესატყვისია; დღევანდელი ნორმებით უფუნქციო რულიმენტი (იხ. § 39-40).

ს.-ქართვ. *ცხ-ერ- „დაკლება, გახლომა“ → ქართ. ცხ-ერ- || ცხ-რ-, მ-ცხ-რა-ლი ზან. ჩჩხ-, მა-ჩჩხ-ა — *მა-ჩხრა- სვან. ჩხ-ეფ- — *ჩხრ-ეფ-, მე-ჩხ-ეფ-ე — *მე-ჩხრ-ეფ-ე.

სვან. ჩხიმ, მე-ჩხიმ „ცხიმი“.

ქართ. ცხომ-, ცხომ-ება, ცხომ-და „ჰაცოცხლა“, ცხიმ-ი, ცხ-, ცხ-ება, ს-ცხ-ია.

ზან. (შეგრ.) ჩხომ-, ჩხომ-აფ-ა, გე-ჩხომ-აფ-ა „დაბედება“ ჩხომ-ი „თეუზი“, მა-ჩხომ-ა „ცხოვნება“.

ადრე ქართული ცხონ-ება დაუკავშირდა მეგრულ ჩხონ-აფ-ა ფუძეს (გ. როგავა). საერთოქართველური *ცხონ- მორფემისთვის ეტიმოლოგიურად ცხოვრ-ებასთან კავშირს ვარაუდობენ; ვარაუდი რეალური ჩანს (გ. კლიმოვი). ამავე კონტექსტში ჩვენს ყურადღებას მიიქცევს ძველი ქართული ცხომ-ება „განცოცხლება“ სიტყვა. მისი შესატყვისი ჩანს მეგრული ჩხომ-აფ-ა (გე-ჩხომ-აფ-ა) „დაბედება“. თუ შეპირისპირება რეალურია, მაშინ ზუსტი სტრუქტურული შესაბამისობა წარმოჩნდება — ცხომ-ება-ჩხომ-აფ-ა. გარკვეული სიძნელებები თავს იჩენს „ცხოვრება“ ~ „დაბედება“ სემანტემათა ერთიანობის თვალსაზრისით, მაგრამ ეს მოჩვენებითია, რადგანაც ჩხომ- ფუძეს „ცხოვნების“ ნიუანსიც აბასიათებს შემდეგ უძველეს მასდარულ ფორმაში, როგორცაა მეგრ. მა-ჩხომ-ა „ცხოვნება“.

არ არის გამორიცხული ცხ-ომ- ფუძის ცხ- ძირის ეტიმოლოგიური კავშირი ქართულ ცხ- (ცხ-ება) სიტყვასთან, შდრ. ქართ. მირონ-ცხ-ება მეგრ. გე-ჩხ-ომ-აფ-ა „დაბედება“. ამგვარი შესაძლებლობა უფრო რეალურს გახდიდა ერთ-ერთ პრობლემურ ქართველურ შეპირისპირებას — ქართ. ცხიმ- ზან. ჩხომ- სვან. მე-ჩხიმ. დაშვებისას მხედველობაში გვაქვს ცხიმ-ის როგორც სა-ცხ-ის, სა-ცხ-ებ-ულ-ის (ე. ი. რაც ს-ცხ-ია) გა-

აზრება ისტორიულად. ხოლო ცხომ-ებ-იდან ისევე შეიძლება ზანური ჩხომ- „თეზი“ სუბსტანტივის (შდრ. ზმნური (გე)ჩხომ-აჟა) გამოყვანა, როგორც ცხოვ-რებიდან (შდრ. ცხოვ-ნება) ცხოვ-ელ- (შდრ. ზან. ჩხო-ულ-), ცხოვ-არ- || ცხვ-არ- (შდრ. ზან. ჩხურ-ი → || შხურ-ი). ჩხურ-ი → || შხურ-ი „ცხვარი“ ფონეტიკური გადასვლას (ჩხ → შხ) მეგრულში ეპარალელება ჩხომ-აჟა || შხომ-აჟა (ჩხ || შხ) სუბსტიტუცია. რაც არ უნდა იყოს შემთხვევითი ფაქტი მათი გენეტური ურთიერთმიმართების თვალსაზრისით.

ს.ქართვ. *ცხ-, *ცხ-ომ- „ცხოვნება, ცხება; ცხიმი“ → ქართ. ცხ-, ცხ-ომ-, ცხ-იმი-ი ზან. შხომ- || ← ჩხომ-, ჩხომ-ი სვან. -ჩხიმ, მგ-ჩხიმ.

სვან. ჩგდ- || ჩიდ- || ჩედ- || ჩად- || ჩად-, ა-ჩად ბზ., ა-ჩად ლშხ., ა-ჩად ლნტ. „წავიდა“, ლი-ჩედ „წასვლა“, მე-ჩედ „წამსვლელი“, -ჩგდ- „გადაცდენა“, ლგ-ჩიდ „გადაცდენილი“, ლგ-ჩედ-ჩნ-ე ბზ., ლშხ., ლგ-ჩედ-ჩნ-ე ბქ., ლნტ. „გადაცდენილი“, ლგ-ჩგდ-ე ზს., ლშხ., ლგ-ჩა-ჩედ ლნტ. „გადაცდენილი“

ქართ. ცეთ- || ცთ-, ცთ-ომ-ა, ცთ-ენ-ილ-ი, ცდ-ენ-ა/ცდ-ინ-ა, შე-ცდ-ომ-ა, გა-ცდ-ა, გადა-ცდ-ა; ნა-ცთ-ი, მ-ცთ-არი || მ-ცდ-არი.

ზან. (მეგრ.) ჩილათ- || ჩგლათ-, ჩგლათ-ა „ცდენა“, გინო-ჩგლათ-ირ-ი „გადაცდენილი“, გგნა-ჩირთ-უ „გადაცდა“, ჩგრთ-უ-(ნ) „ცდება“, ქან. ჩულეთ- || შულეთ- „აიცდენა“.

ქართველურ ძირ-ფუძეთა შედარებითი ანალიზისას ირკვევა, რომ ისტორიულად ფუძის გახმოვნება ანიანი უნდა ყოფილიყო — *ცად- → || *ცათ-, რომელმაც ზანურში *ჩუთ- მოგვცა (ა — ო — უ), რაზედაც -ალ ზმნური აფიქსის დართვით, ხოლო შემდგომ ლ სეგმენტის ძირეულ თ თანხმოვანთან საურთიერთო მეტათეზისით მივიღეთ ჩულათ- || ჩულეთ- ალომორფები — *ჩუთ-ალ- → *ჩულათ- || ჩულეთ- (შდრ. აქვე ქართ. კაფ- ზან. კალიფ- — *კიფ-ალ- — *კუფ-ალ-). მეგრულ დიალექტში დამატებით დამახასიათებელი უ — ჯ — ი პროცესიც გატარდა — *ჩუთ-ალ- → *ჩგთ-ალ- || *ჩით-ალ- → ჩგლათ- || ჩილათ-. აფიქსისეული ლ-ს საურთიერთო მეტათეზა-ჩანაცვლება ლ-სთან ხშირია ზანურში (შდრ. ქართ. წყუთედ- „წყლომა, წყვეტა“ ზან. ჰუვად-/ჰუოდ- „წყვეტ, წყლომა“ → *ჰუოდ-ალ-ა „დავიწყება“ → ჰუოლად-ა, ქან. სქიდ-ალ-ა „დარჩენა, სიცოცხლე“, მეგრ. სქილად-ა — *ხქიდ-ალ-ა...).

სვანურში ძირისეულ ხმოვანთა ნაირსახეობას (ჯ, ი, ე, წ || ა) საფუძვლად ა უღვეს, რომელიც ს.ქართვ. *ცად- სახეობიდან მომდინარეობს.

შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ ცად- → || ცათ- ალომორფთა მერყეობა საერთოქართველურ ფუძეენაშიც შეიმჩნეოდა, საიდანაც, ერთის

მზრივ, ქართული ცეთ- || ცთ- || ცდ- განვითარდა ა - ე აბლაუტით, ხოლო, მეორეს მხრივ, სვანურის ოდენ მფლერვარიანტიანი ჩად- და ზანურის ოდენყრუვარიანტიანი *ჩუთ-(ალ-) მივიღეთ. დ || თ სუბსტიტუცია საერთოქართველურის დონეზე უნდა შეინიშნებოდეს ცჳედ- || ცჳეთ- || ცუდ-, ცჳედ-ან-/ჩუთ-უ ლექსემაშიც. დ || თ პროცესი სავარაუდოა მხოლოდ საერთოქართველურისთვის, რადგანაც წინარექართველურში ამოსავალია მფლერი სახეობები.

მნიშვნელობის მხრივ იგივეობა ადვილი შესამჩნევია; ძირითადია წ ა ს ვ ლ ა - გ ა დ ა ც დ ე ნ ა, რაც შესაძლებელია ერთი ძირის ფარგლებშიც (სვანური).

ს.-ქართვ. *ცად- || *ცათ- „გადაცდენა, წასვლა“ → ქართ. ცეთ- || ცთ-, ცდ-, ცდ-ენ-/ცდ-ინ- ზან. ჩულეთ- || ჩილათ- — *ჩუთ-ალ- სვან. ჩად- || ჩად- → || ჩედ- || ჩდ- || ჩედ- || ჩიდ-.

ქართ. (გურ., ქართლ.) ცახ-ი „საპარკე, მცირე პარკი“, ცახ-ე (საბა).
ზან. (შეგრ.) ჩახვ-ია „მცირე ტომარა, პარკი“

სვან. —

ქართულ ცახ- ძირს ზანურში შესატყვისად ჩოხ- უნდა ჰქონოდა (ქართ. ა ზან. ო, ც ჩ); შესატყვისობა ხმოვნებში დარღვეულია მეგრულში მომხდარი ცვლილებების გამო. მხედველობაშია ო — ვა შესაძლებლობა, შემდგომში ვ-ს დისტანციური მეტათეზით. ე. ი. *ჩოხ-ია → *ჩვახ-ია (შდრ. ყან-ა ყონ-ა → || ყვან-ა, გორა გოლა || გვალა...) → ჩახვ-ია. გვიანდელი ჩახვ- მეგრულიდან არის შეთვისებული ქართულის დასავლურ დიალექტებში: ზ.-აქარ. ჩახვ-ი „პატარა ტომარა, პარკი“, გურ. ჩახუ-ა || ჩახვ-ა „მცირე პარკი“

სვანურში შესაბამისი ფორმა დაკარგული ჩანს.

ს.-ქართვ. *ცახ- „საპარკე, მცირე პარკი, ტომარა“ → ქართ. ცახ-ი || ცახ-ე ზან. ჩახვ- ← *ჩვახ- ← *ჩოხ-.

სვან. ცჷჲ-რა ბჷ., ცჷჲ-რა ბქ., ლნტ., ცჷჲ-რა ლშხ. „თელა“.

ქართ. ცველ-ა „ნაძვი“.

ზან. (შეგრ.) ცვ- || ცი- „თელა“.

სვანური ფორმები მიღებულია *ცუჷჷ- არქეტიპისაგან დამახასიათებელი ჷ → ჰ → || ჲ ფონეტიკური გადასვლით (შდრ. ქართ. ზე-ავი სვან. ჟაჰ || ჟაჲ, ქართ. გინა სვან. ჲჲრ || ჲარ...), ა-ს სიგრძე სვანურში უ-ს დისიმილაციური გაუჩინარების საკომპენსაციო კვალია — ქართ.

ცუჷელ- სვან. *ცუჷჷ- (ლ — ჷ) — ცჷჷ- → ცჷჷჷ- || ცჷჷ- || ცჷჷ- (ე — ა — || ა ჷ-ს წინ ახსნილია (მ. ქალღანის)).

ქართ. ცუჷელ- ზან. ცვ- მიმართების ზუსტი სტრუქტურული ანალოგი მოიპოვება ქართ. წუჷელ-: ზან. წუ, ხუჷელ- „სველი“ შგ... შეპირისპირებთა სახით. ამოსავალია ცუ- — *ცუჷ- (შდრ. ქართ. -ელ ზან. -უ სუფიქსებში).

სემანტიკური სხვაობა თელა ~ ნაძვი ადვილად აიხსნება; თელა — ნაძვი ქართულში მომხდარა. ცველ-ის ისტორიული ადგილი ბერძნულიდან შეთვისებულმა თელა-მ დაიკავა.

ს.-ქართვ. *ცუჷ-ელ- „თელა“ → ქართ. ცველ-ა ზან. ცი- || ცვ- — *ცუ- — *ჩუჷ სვან. ცჷჷ || ცჷჷჷ- || ცჷჷ- || ცჷჷ — *ცუჷჷ- — *ჩუჷელ.

ქართ. (ოკრიბ.) ცეტა „თევზი, მოკლე და მკერივი“
ზან. (მეგრ.) ციტუ „წერილი თევზი; ლიფსიტა“.
სვან. —

წარმოდგენილი საერთოქართულური ფუძე აშკარა სიმბოლიკური აგებულებისაა. ამიტომაც არ გაგვანია ხმოვნებში კანონზომიერი მიმართება, შდრ. ფუძის შიგნით ქართ. ე ზან. ი, ზოლო აუსლაუტში ქართ. ა ზან. უ (ეს უკანასკნელი იგივე მიმართებას წარმოაჩენს, რასაც III სუბ. პირის ს.-ქართვ. -ა სუფიქსი ქართ. კლ-ა, წერ-ა ზან. ჯილ-უ, ქარ-უ).

ამოვდივართ რა აღწერილი ფუძის აგებულების ხასიათიდან, შესაძლებლად გვესახება ქართული ცოტა ლექსემის სიტყვათა ამ რიგში შემოტანა. იქნებ აქვე შემოდიოდეს სვანური ცუზ — *ცუზუ (შდრ. მრ. რ. ცუზუ-არ) „თევზი“, თუმცა ალბათ ძნელია მისი დაცილება ქართულ თევზ-ი ფორმასთან — ცუზუ — *ცეუზ — *თეუზ- (?) შდრ. სვან. ციუ „ლიფსიტა“

ს.-ქართვ. *ცუტ-ა „წერილი, მოკლე თევზი; მცირე საზოგადოდ“ — ქართ. ცეტ-ა, ცოტ-ა ზან. ციტ-უ.

სვან. ციბ ზს., ქს. „მალალი ღობე; გალაფანი“

ქართ. ციცაბ-ი „ფრიალო გვერდი ამართული (საბა)“, ციცაბ-ო.
ზან. —

ქართულში ფუძე გაორკეცებულია — ციბ-ცაბ- — ცი-ცაბ-.

ს.-ქართვ. *ციბ- „მალალი გვერდი, კედელი“ — ქართ. ციბ-?, ცი-ცაბ-ი || ცი-ცაბ-ო (-*ციბ-ცაბ-) სვან. ციბ.

სვან. ცილ ზს., ლშბ., ცირ ლნტ. „ჟანი, ქერქი“.

ქართ. (ზ. იმერ.) ცილ-ი „გოგრის, საზამთროსა და მისთანათა კანის თეთრი ნაწილი“.
ზან. —

სვანურში დიალექტების მიხედვით დასტურდება ლ — || რ აუსლა-უტური მონაცვლეობა. ლ — || რ მონაცვლეობა ამაგრებს ჩვენს დებულებას ლ — რ ისტორიული პროცესის არსებობის შესახებ სვანურში (იხ. აქვე, § 6).

ს.-ქართვ. *ცილ- „ჟანი, ქერქი“ — ქართ. ცილ-ი სვან. ცილ — || ცირ — *ჩილ.

ქართ. ციმორ-ი „თევზია ერთგვარი“, ცმორ-ი (საბა), ცმორ-ა.
ზან. (მეგრ.) ცქიმურ-ი „ცმორა“.

სვან. —

ზანური ცქიმურ-ი ზუსტი ეკვივალენტია ქართული ციმორ-ი ფორ-
მისა — ქართ. ც. : ზან. ცქ, ქართ. ი. ზან. ი, ქართ. შ ზან. შ, ქართ. ო
ზან. უ, ქართ. რ ზან. რ. საბას ლექსიკონში დადასტურებული ცქიმურ-ა
ზანურ წყაროს ჰვულისხმობს და ცმორა-ს შეეფარდება.

ს.ქართვ. *ციმ-ორ- „წვრილი თევზის სახეობა“ → ქართ. ციმორ-ი ||
ცმორ-ი || ცმორ-ა ზან. ცქიმურ-ი/ა.

ქართ. (იმერ.) ციც-ინ-, და-ციც-ინ-ება „სხეულის კანის, ტუჩის და-
სკლომა“, და-ციც-ინ-ებ-ულ-ი.

ზან. (მეგრ.) ციც-ინ-, გო-ციც-ინ-აფა „კანის დასკლომა სიცივისა-
გან“, ციც-ინ-აფ-ილი „კანდამსკდარი“, მ-ი-ციც-ონ-ღუ „კანი მისკდება“.

სვან. —

ფონემური იდენტურობა ქართველური ფუძეებისა არ გამორიცხავს
მათ საერთოქართველური წყაროდან დამოუკიდებლად მომდინარეობას.
ამაზე ზმნის სუფიქსაცია -ებ : -აფ- და ზმნისწინთა განსხვავებული გამო-
ყენება ქართ. და-, ზან. გო- მიუთითებს. სესხების შემთხვევაში იდენტუ-
რობა აქაც იჩენდა თავს, შდრ. შიშინა გო-ჩიჩ-ინ-აფა სახეობა.

ს.ქართვ. *ციც-ინ- „კანის დასკლომა სიცივისაგან“ → ქართ. ციც-
ინ- ზან. ციც-ინ- || ციც-ინ- || ← ჩიჩ-ინ-.

ქართ. ცოცხ-ალ-ი, ცოცხ-ლ-ობ-ს, ა-ცოცხ-ლ-ებ-ს.

ზან. «ო-ჩხ-არ-ი», «ო-ჩხ-ი» „შესაწევარი“.

სვან. —

ქართული ცოცხ-ალ- ფუძე ისტორიულად *ხ-ო-ცხ-ალ-ისაგან მო-
მდინარეობს ისევე, როგორც — ცეცხლ-ი ← *ხეცხლ-ი (არნ. ჩიქობავა),
თანამედროვე ზანურში (მეგრულში) წარმოდგენილი ცხორცხალ-ი ქარ-
თულიდან შეთვისებული სიტყვაა. არადა, ქართ. *ხ-ო-ცხ-ალ- არქეოლო-
მას საკუთრივ ზანური შესატყვისიც უნდა ჰქონოდა. ვარაუდით, იგი ჩანს
ქართული ენის დიალექტებში (მოხ., ქსნის ხეობ., ქართლ., ხევს., თუშ.)

გავრცელებულ ო-ჩხ-არ-ი „შესაწევარი“ — ეტ. „სასიცოცხლო“ სიტყვაში
(შდრ. სომხური გოჩხარ „ცხვარი“ (ნ. მარი)). ისტორიულად ქართული ხ-
ბრეფიქსის შესატყვისი შ ზანურში ვერ ძღვება ო-ს წინა პოზიციაში და
უკვალოდ იკარგება; ამასთან არა აქვს მნიშვნელობა იმას, თუ რა წარმო-
შობისაა ო ზანურში, საერთოქართველური ა-სგან მომდინარეობს იგი, თუ
ო-საგან ქართ. სახლ- ზან. ოხორ- ← *შოხორ-, ქართ. ხარცხა ზან.
ურჩხა ← *შორჩხა... ასევე ქართ. *ხ ო ც ხ - ა ლ - ზან. ოჩხ-არ- ← *შოჩხ-

არ. ოჩხარა-ო-ჩხ-ი „შესაწყევარი“ სემანტემა ეტიმოლოგიით სასიცოცხლოს ნიშნავს.

ს.-ქართვ. *ს-ო-ცხ-ალ- „ცოცხალი“ → ქართ. ცოცხ-ალ-ი ზან. ოჩხ-არ-ი — *შოჩხ-არ-ი.

სევან. ცქვრ „საქონლის ფაშეში მოთავსებული მოუნელებელი საქმელი“, ბზ., ლშხ. „ფალარათი“.

ქართ. ჩორ-, მ-ჩორ-ე „ძაღლისა და მკეცის სკორე (საბა)“.

ზან. (მეგრ.) ცქვრ- || ცქირ-, ცქვრ-ან-ს || ცქირ-ან-ს „ფალარათებს (ფრ.)“

ზანურში ქართულის შესატყვისად ცქურ- იყო მოსალოდნელი; მაგრამ უ — ჯ || ი პროცესის გავლით ცქვრ- || ცქირ- მივიღეთ, როგორც ამას ვარაუდობდნენ ქართულ-ზანური ფორმების ანალიზისას (გ. როგავა). ბგერათშესატყვისობის თვალსაზრისით სევანურიც ზანურს მიჰყვება. ოლონდ აქ — *ცქორ — ცქვრ.

მნიშვნელოვანია სიბილანტური რიგის ბგერათშესატყვისობა — ქართ. ჩ ზან. ცქ სევან. ცქ; ცვალემა ქართულსაც შეჰხვება ც → ჩ (შდრ. ფრცხილ-ი → ფრჩხილ-ი...), ხოლო სევანურ-ზანურში — ც — ცქ. შესატყვისობათა ფორმულა ქართ. სისინა სიბილანტი (ძ, ც, წ, ხ) ზან. სისინა სიბილანტი + უკანაენისმიერი გუტურალი (ძგ, ცქ, წკ, ხქ) სევან. სისინა სიბილანტი + უკანაენისმიერი გუტურალი (ძგ → ხგ || სკ, ცქ — ხგ || სკ, წკ — სკ, ხგ || სკ) ბუნებრივია ისევე, როგორც ქართ. ჯ, ჩ, ჭ, შ ზან. ჯგ, ჩქ, ჭკ, შქ სევან. ჯგ, ჩქ/შგ, ჭკ/შკ, (შქ-) შგ || შკ (იხ. § 24-28).

ს.-ქართვ. *ცორ- „მჩორე, ფალარათი“ — ქართ. ჩორ-, მ-ჩორ-ე ზან. ცქირ- || ცქვრ- (-*ცქურ-) სევან. ცქვრ (-*ცქორ).

ს.-ქართვ. *ცორ- არქეტისს შესატყვისობები ეძებნება სხვა იბერიულ-კავკასიურ ენებში: აღიდ. ცოჯ || ცუჯ „ნაეელი“, ნახ. ჩი-შ || ჩი-ჟ „შარდი“, ანდ. ჩილ, კარ. ჩილა, ბოთლ. შილი, ლოდ. შილი, კამ. ში, ახვახ. შილი, შდრ. ხუნძ. წილ — *შილ — *ჩირ „სკორე (ცხერისა)“

სევან. ცხამ ზს., ქს. „ღვარძლი“.

ქართ. სხამი „შხამი“.

ზან. (მეგრ.) შხამი, კან. ჩხამი „შხამი“.

სევანურში ცხ კომპლექსი მფორგულია და ენაში მოკმედი ხხ — ცხ ფონეტიკური პროცესის შედეგია, რაც სპორადულად სხვაგანაც იჩენს თავს (შდრ. ქართ. (მ)სხალ- სევან. იცხ || უიცხ — *ცხიჟ — *ხხაჟ „მსხა-

ლი“, ზან. უ-სხ-უნ-უ „ურჩევნია“ სვან. ზ-ო-ცხ-ა — *ზ-ო-სხ-ა...). უძველეს სვანურ ფორმად — ქართულ სხამ-ის შესატყვისად — ვვარაუდობთ ზანუ-რის ტიპის შხამ- ფუძეს, რომელიც ისტორიულად დღევანდელ ნასესხებ შხამ || შხამ „გესლი, შხამი“ სიტყვას ემთხვეოდა.

საზოგადოდ უნდა ითქვას, რომ სვანური ცხამ-, ზანური შხამ- ფუძეები ქართულ სხამ-/შხამ-თან ადაპტირებული ფორმებია და ისტორიულ სინამდვილეზე ამგვარ სიტუაციაში მხოლოდ თეორიულად თუ შეიძლება საუბარი, შდრ. მეგრ. ჟღამ-ი „ღვარძლი“. დანამდვილებით უნდა ითქვას შემდეგი, რომ შხამ-ის აღმნიშვნელი ქართველური ფუძეები, რომელიც ენიდან ნასესხობას არ გულისხმობენ და მეტნაკლებად ასახავენ საერთოქართველური *სხ-ამ- ერთეულის შემდგომ ევოლუციას, შდრ. ქართ. რი-სხ- ზან. შხ-, ი-შხ-ან-ს „რისხავს“ (გ. როგავა).

ს.-ქართვ. *სხ-ამ- „შხამი, გესლი, ღვარძლი“ — ქართ. სხამ-ი — || შხამ-ი ზან. ჩხამ-ი || ჟღამ-ი || შხამ-ი — *შხომ-ი სვან. ცხამ — *სხამ — *შხამ.

ს.-ქართვ. *სხ-ამ- და ს.-ქართვ. *რი-სხ- „რისხვა“ საერთო სხ-ზმნურ ძირს შეიცავენ.

სვან. ცხამ- || ცხემ- || ცხმ-, ნა-ცხამ-ჟ ბზ., ნა-ცხემ-ჟ ბქ. „ალაგებული (სუფრა)“; „ალაგება“, ლი-ცხმ-ა ზზ., ლი-ცხმ-ა ზქ. „სუფრის ალაგების დრო“.

ქართ. —

ზან. (მეგრ.) რცხიმ-, მო-რცხიმ-ჟა (პიჭიშვ) „ახსნა (პირისა)“ — ეტ. „მოწმენდა“, მუ-რცხიმ-ი პიჭი „აუხსენი პირი“.

სვანურშიც, მეგრულის მსგავსად, ძირეულ ხმოვნად ი უნდა გვეჩვენოს, მაგრამ მომდევნო უ ზეგავლენით ი — ე || ა განხორციელდა (მ. ქალდანი). რ ზანურშია გაჩენილი — *ცხიმ- — რცხიმ-.

ქართულში ცხიმ- ფორმა „ახსნის, ალაგების, მოწმენდის“ მნიშვნელობით საძიებელია.

ს.-ქართვ. *ცხიმ- „აწმენდა, ახსნა, აწყობა“ — ქართ. — ზან. რცხიმ- — *ცხიმ- სვან. ცხმ- || ცხამ- || ცხემ- — *ცხიმ-.

სვან. ცხეკჟ || ცხაკჟ, ცხაკჟ ზს., ლნტ., ცხეკჟ ლშ. „ქორი“

ქართ. ჩხიკჟ-, ჩხიკჟ || ჩხიკჟ-ი, ქიზიყ. ჩხვინკ-ი „ჩხიკვი“

ზან. (მეგრ.) ჩხვირკ-ი, ჰან. ჩხვიკ-ი „ჩხიკვი“

საყურადღებოა ერთგვაროვანი ფონეტიკური პროცესები მეგრულსა და ქიზიყურ დიალექტში: შესაბამისად რ-სა და წ-ს განვითარება კ-ს წინა პოზიციაში, გ-ს მეტათეზისი აუსლაუტიდან ფუძის შიგნით, რაც ჰანურ-

საც ახასიათებს; აქ შეიძლება რ დაკარგულიყო — ჰან. *ჩხვირკ-ი — ჩხვიკ-ი.

განსაკუთრებულია სვანურის ვითარება, სადაც ს.-ქართვ. ჩხ კომპლექსის შესატყვისად ცხ სისინა ალოფონი დასტურდება — ჩხ — ცხ; ძირისეული ი ხმოვანი მომდევნო ჰუს ზეგავლენით ე || ა-ში გადასულა — ჩხიკუ- → ცხეკუ → || ცხჰკუ. სისინა || შიშინა სუბსტიტუცია ჩვეულებრივია სვანურში, შდრ.: ხანსარ || ხაშარ „ყვინვარი, თრთვილი“, ქუმფჳს || ქუმფჳშ „ფაშეში ჩაწყობილი შიგნეული მოხარშული (შდრ. ქუმფ „ბუდე“, ე. ი. -აშ — -ას ნათ. ბრ. ნიშ.), იშუ || ისუ „რბილეული, რბილი (ხორცი)“, ქარჩ || ქარც „ქერტი“, ფ ან ჩ ხ ზ || ფ ა ც ხ (ჰ) „ნამსხვერევი“, მეგრ. ფუჩხა... (იხ. აქვე, § 23).

სემანტიკური ცვალემა ჩხიკეი → ქორი სვანურის ნიადაგზეა მომხდარი.

ს.-ქართვ. *ჩხიკუ- „ჩხიკვი“ → ქართ. ჩხიკვ || ჩხიკვ-ი → ქიზიყ. ჩხვიჩკ-ი ზან. ჩხვიკ-ი || ჩხვირკ-ი ← ჩხიორკ-ი სვან. ცხჰკუ || ცხეკუ — *ცხიკუ — *ჩხიკუ.

ქართ. (მოხ.) ცხრ-, ცხრ-ეულ-ი „პურის პატარა და თხელი კვერი“ ზან. (მეგრ.) ცხგრა- „ერთგვარი პატარა პური“, „чирек“ (ი. ყიფშიძე). სვან. —.

ქართულ-ზანური სიტყვები არ იძლევა სრულ ინფორმაციას ფუძის ისტორიულ გახმოვანებაზე. რამდენადაც მეგრულში გ ირაციონალური ხმოვანი შეიძლება განვითარდეს ო/უ, ი-საგან; ფუძის საერთოქართველურ ვკალიზაციაზე გადაჭრით საუბარი უსაფუძვლოა.

ერთი რამ ცხადია, ცხრ-/ცხგრ- ფორმები აღნიშნავენ ერ-თ გ ვ არ პ ა ტ არ ა პ უ რ ს, შეიძლება რუსულ чирек-ს.

ს.-ქართვ. *ცხVრ- „ერთგვარი პატარა პური“, „чирек“ → ქართ. ცხრ-ეულ-ი ზან. ცხგრა-.

სვან. ცხურკუ-ინ-; ლი-ცხურკუ-ინ-ე ბზ., ლშხ., „მონრაკვა“, ა-ცხურკუ-ინ-ე ბზ., ლშხ., ლი-ცხურკუ-ინ-ე ლშხ., ლნტ. „მონრაკვა, მონხრუკვა“, ა-ცხურკუ-ინ-ე ლშხ. „ხრაკავს, ხრუკავს.

ქართ. სხურკლ, სხურკლ-ავ-ს, და-სხურკლ-ვა „შებლენძვით შეხმობა (ტყავთა)“ საბა.

ზან. (მეგრ.) ჩხურკ-ინ- || ჩხიორკ-ინ-, გო-ჩხიორკ-ინ-აფა „შეხმობა რაიმესი ცეცხლისაგან (შხისაგან)“, გო-ჩხიორკ-ინ-დ-უ“(ნ)“ „გაისხურკლება“, ჩხგურკ-ალი „გაისხურკული“

ანლაუტური სხ შეიძლება მეორეული იყოს (შდრ. ქართ. ცხურკ-ი).

სევანური უცვლელად ასახავს ს.-ქართვ. გახმოვანებას და იძლევა შესაბამისობას აუსლაუტში ქართ. ლ სევან. უ — ცხურკუ — ცხურკლ-
ჩხ → ცხ გასისინების პროცესი სევანურში აქაც გამოჩნდა (იხ. § 23).

ზანურში სახეზეა უ → ჯ || ი პროცესი, ლ სიტყვის ბოლოში მოკვეცილია — ჩხირკ- || ჩხგრკ- — ჩხურკლ-.

ს.-ქართვ. *ცხურკლ- „სხურკვლა, ხრუკვა, ხრაკვა“ → ქართ. სხურკლ-, ცხუკ-ი ← *ცხურკლ- ზან. ჩხირკ- || ჩხგრკლ- ← *ჩხურკლ- სევან. ცხურკუ- — *ჩხურკლ-.

სევან. ცხუადუ ზს., ქს. „დიდი ქვაბი“.
ქართ. (ქსნ. ხეობ.) ცხედარი-ი „უბო“
ზან. —

ქართული -არ სუფიქსია გამოსაყოფია, მისი შესადარი ჩანს სევანური-უ; შესატყვისობა მორფოლოგიურია (ფუნქციური).

სევანურ ცხუად-უ ფორმაში ცხ-ს შემდგომ უ გაჩენილია ფონეტიკურ ნიადაგზე, ფუძის აუსლაუტთან ასიმილაციით — ცხუად-უ ← *ცხად-უ. ქართ. ე სევან. ა პოზიციურია და აიხსნება ე → ა → ა უკუუმლაუტური გადასვლით სევანურში უ-ს წინა პოზიციაში (მ. ქალდანის წესი).

ს.-ქართვ. *ცხედ- „დიდი ქურქელი“ → ქართ. ცხედარი-ი სევან. ცხუად-უ ← *ცხად-უ ← *ცხედ-უ ← *ჩხედ-ა.

სევან. ცხუედ- || ცხუად- || ცხუად-, ცხუედ-ი (ა-ცხუად ბზ.) ზს., ცხუედ-ი (ა-ცხუად) ლშბ., ცხუედ-ი (ა-ცხუედ-ი) ლნტ. „წყდება, შეწყდება“, ცხუედ-ი ზს., ლნტ., ცხუედ- ლშბ. „შეწყვეტს“; ლი-ცხუედ-ი „შეწყვეტა“

ქართ. ცხუედ-, მ-ცხუედ-ი „გავიანი“, და-მ-ცხუედ-ა „დაგვიანება“.
ზან. ცხად-, ცხად-აფ-ი, ცხად-ინ-ი „დაგვიანება“, დნ-ბ-ცხად-ი „დავიგვიანე“.

ქართული მ-ცხუედ-ი ნაზმნარი სახელია (მიმღეობა). ოდენპრეფიქსული მ-იანი წარმოება გავრცელებულია ქართულში: მ-წყუედ-ი, მ-კვეთ-ი, მ-ხვეტ-ი, მ-ხვრეტ-ი...

მნიშვნელოვანი სემანტიკური სახესხვაობაა ქართველურ ფუძეებში განვითარებული, თუმცა შესატყვისობა ქართ.-ზან. გ ვ ი ა ნ ი, და გ ვ ი ა ნ ე ბ ა ~ სევან. შე წ ყ ვ ე ტ ა ბუნებრივად გვეჩვენება.

ს.-ქართვ. *ცხუედ- „დაგვიანება, შეწყვეტა“ → ქართ. მ-ცხუედ-ი, მ-ცხუედ-, (ცხუედ- ზან. ცხად- ← *ცხუად- ← *ჩხუად- სევან. ცხუედ-/ცხუედ- — || ცხუედ- || ცხუედ- (-*ჩხუედ-/ *ჩხუედ-))

სვან. ცხუაბ || ცხუაბ-, ი-ცხუაბ-ი (აღ-ცხუაბ) ზს., ი-ცხუაბ-ენ-ი (ეღ-ცხუაბ-ე) ლშს., ი-ცხუაბ-ი (აღ-ცხუაბ) ლნტ. „მოიტაცებს“. იმიშველებს (ხმაღს, ხანჯაღს)“

ქართ. სხუეპ-, სხუეპ-ა „თავთავთა და ფოთელთა წაგლეჯა“, ი-სხუ-ეპ-ღ-ა (საბა), მ-სხვერპ-ღ-ი — *მ-სხვაპ-ღ-ი.

ზან. (მეგრ.) სხუპ-, სხუპ-აფ-ი/ი „ხელში აყვანა“, ი-სხუპ-უ-ან-ს „ხელში იყვანს“, სხუპ-ინ-ი „ჭიდება“, ქემა-სხუპ-უ „მოეჭიდა, აეკიდა“. ზა-აუპატიურა, შეურაცხყო“.

ქართველური ენებისათვის ძირითადია „მო გ ლ ე ჯ ი ს, მ ო ტ ა ც ე - ბ ი ს, მ ო ჭ ი დ ე ბ ი ს (ხ ე ლ შ ი ჩ ა გ დ ე ბ ი ს), თ ა ვ დ ა ს ხ მ ი ს“ ში-ნაარსი.

სხ → ცხ აფრიკატიზაცია სვანურში ხშირია ქართ. სხ-ამ- „სხმა“ სვან. ცხ-ემ-, ი-ცხ-ემ „იზრდება“ (ვ. თოფურია), მეგრ. სხ-უნ-, მი-სხ-უნ-უ „მირჩევნია“ სვან. ცხ-ონ-, მი-ცხ-ონ-, ხ-ო-ცხ-ა „შერჩია“...

ქართულის ე გახმოვანება მეორეულია. ამოსავალია ა, რომელიც სვანურს დაუტაცეს, ზანური უ-ც ა-ს პრიმარობას უქერს მხარს — ქართ.

*სხუაბ- ზან. *სხუომ- → სხუპ- სვან. ცხუაბ || ცხუაბ-.

ს.-ქართვ. *სხუაბ- „მოგლეჯა, ტაცება, ხელში ჩაგდება“ → ქართ.

სხუეპ- ზან. სხუპ- — *სხუომ- — *შხუომ- სვან. ცხუაბ- || ცხუაბ- — *სხუაბ- — *შხუაბ-.

სვან. ცხუი ზს., ლნტ., ცხუ ლშს. „ისარი“.

ქართ. (თუშ.) ცხემლ-ი „ჩხირი (წინდის)“, ცხემლ-ები „ხელთა ქვე-ბი მოშადებული, კვერთხები განმზადებული (საბა)“, ფშ., გუდამაყრ., მთიულ., ქსნის ხეობ. ცხემლ-ა „ხის პატარა ჯოხი (საქსოვი)“

ზან. „ცხემლ-იში“ „ღიღი სატევარი“.

ფუძის ანალოგიური ცვეთა-გამარტივება სვანურიდან ცნობილია, შდრ.: ცხუი ცხემლ- და თუი თაფლ-. გურ. ცხემლ-იში-ი „ღიღი სატევარი“ ზანურიდან მომდინარე გვეგონია, ამაზე ფუძის გაფორმება მიგვიითითებს — -იში-ი -ის-ი.

ს.-ქართვ. *ცხამ-ლ- „ჩხირი, ისარი, სატევარი“ → ქართ. ცხემ-ლ-ა || ცხემ-ლ-ი ზან. ცხემ-ლ-იში-ი სვან. ცხუი || ცხუ — *ჩხამ-ტ-.

სვან. ცც ზს., ქს. „საადრეო სიმინდის ჭიში, წვრილმარცვლიანი“.

ქართ. ციც-ელ-ა || ციც-ა (მცენ.).

ზან. (მეგრ.) ციც-ან-ა „ლომის სახეობა“.

აგებულიების მხრივ სვანური ცც ქართულ ციც-ა ალომორფს უდგე-ბა, მეგრული ციც-ან-ა — ქართ. ციც-ელ-ა-ს.

ს.-ქართვ. *ციც- „სიმინდის, ღომის სახეობა“ → ქართ. ციცა || ციცელა ზან. ციცანა — *ჩიჩანა სვან. ცცც — *ციცა — *ჩიჩა.

სვან. ცეჴ- ცჴ- ცეჴრ- ცჴჴ- || ცაჴ- სვან. ხა-ცეჴენი ზს., ხა-ცეჴე ლშხ., ხა-ცეჴე ლნტ. „არქობს, ასობს“, ხა-ცეჴრა ბზ., ლშხ., ა-ცეჴური ბქ., ცჴჴ ბზ., ლნტ. ცაჴ ლშხ. „ჯოხი“, ა-ცეჴან-ი „ჰარის ურდულით, ჯოხით დაკეცვა, დაგმანვა“, ლა-ცეჴან ბზ., ლნტ., ლა-ცეჴან ლშხ. „ურდული“, ლი-ცეჴან-ი „ჯოხით დაკეცვა“.

ქართ. ციღვ-ი || ციღჴ-ი „ღანა“

ზან. (მეგრ.) ციკ-ი „წვეტი“, ციკ-, ინა-ციკ-უანს „არქობს“, ო-ციკ-აფალ-ი „სარქობი“, ხამუ-ციკ-ი „ღანა რქობანა“, ჰან. ციგ-, ო-ციგ-უ „შერქობა“

დაკავშირება პრობლემურია აუსლაუტის ალოფონთა მრავალფეროვნების გამო — ქართ. ღ(ჴ) ზან. კ || გ სვან. ყ. და მაინც, სვანურის ჩვენება უწინარესი ჩანს; ყ-დან ღ-ს მიღება არ არის შეუძლებელი, ასევე — ყ — კ — || გ.

აუსლაუტში ლაბიალური ჴ მხოლოდ ქართულს შემორჩა. მისი არსებობის კვალი შეიძლება ეტყობოდეს სვანური ძირის განმოვანებას, სადაც ხელშესახებია გ — || ი — ა — || ა პროცესი: *ციჴჴ — *ცჴჴჴ — || *ცაჴჴ — ცჴჴ || ცაჴ.

ს.-ქართვ. *ციჴჴ- „ჯოხი შესარქობი, წვეტიანი, მჭრელი“ → ქართ. ციღჴ-ი || ციღვ-ი ზან. ციკ- || ციგ-, ციკ-ი — *ციჴ-(ი) სვან. ცჴ- || ცაჴ- || ცჴჴ || ცეჴ- — *ციჴჴ-.

ქართ. ძაბ-, ძაბ-ავ-ს, და-ძაბ-ულ-ი, მ-ძაფ-რ-ი, ძაფ-ი — ძაბ-ი (ნ. კობონელიძე).

ზან. «ძგუფ- || ძგიფ-» ჰქიშვა".

სვან. —

ზანურის დიალექტებმა ქართული ძაბ- ძირის შესატყვისი ძგუბ- — ძგობ- (ო — უ ბაგისმიერებთან (ტ. გუდავა)) ალმორფები დაკარგეს, სამაგიეროდ გურულმა დიალექტმა შემოგვინახა ძგუფ- || ძგიფ- ჰქიშვა" ზმნა, რაც აშკარა ზანიზმია (ქართ. ა ზან. ო — უ, ძ ძგ).

ქართველურ ფუძეთა შედარებისას მნიშვნელოვანია ბგერათშესატყვისობა ქართ. ძ ზან. ძგ. რაც ზანურში არტიკულაციის უკან გადაწევის (არნ. ჩიქობავა) ალტერნატიული გამონატყულებია და სულ უფრო და უფრო მეტ მასალაში იჩენს თავს (იხ. აქვე, § 27) — ქართ. ძაბ- ზან.

ძგუბ- → ძგუფ- || ძგიფ-.

ფუძეთა სემანტიკა იგივეობრივია; და ძაბ ვა, და ძი მ ვ ე (შდრ. ძაფი, ჳიში) სემანტემათა ერთიანობა სავსებით ლოგიკურია.

ს.-ქართვ. *ძაბ- „ძაბვა, დაქიშვა" → ქართ. ძაბ- || ძაფ-, ძაფ-ი

ზან. *ძგუბ- → ძგუფ- || ძგიფ-.

სვან. ძაძ- ძაძ-რა ზს. „ტომარა"

ქართ. ძაძ-ა, ძაძ-ებ-ი.

ზან. ძონძ-ი „ძონძი; ძაძა", ძონძ-ფფ-ი, ძანძ-ა „ტომარა", ძანძ-ავ-ა „აღ. საკ. გვარ.", შდრ. ტომარაძე.

ქართული ძონძ-ი ზანურიდან არის შემოსული, რაზეც ფუძის განზოგანების გარდა, ნს პოვნიერებაც მიუთითებს. მეგრული ძანძ-ა „ტომარა" ასიმილატიით არის მიღებული ძონძ-ა-საგან (შდრ. ქართ. ძაძ-ა) —

*ძონძ-ა — ძანძ-ა. თუმცა ო — ა ასიმილატორის გარეშეც ხორციელდება მეგრულში — ქართ. სოლ-ი მეგრ.-ჟან. ხალ-ი || ფხალ-ი — სოლ-ი.

ტ ო მ ა რ ა, ძ ა ძ ა ს შინაარსის გადმოცემა ერთი ძირის ფარგლებში შესაძლებელია, შდრ. ბერძნული საკ-ი „ტ ო მ ა რ ა; ძ ა ძ ა" (← ქართ. ცეკა).

ს.-ქართვ. *ძაძ-ა „ტომარა, ძაძა, ძონძი" → ქართ. ძაძ-ა, ძაძ-ებ-ი

ზან. ძონძ-ი, ძანძ-ა (← *ძონძ-ა) სვან. ძაძ- ძაძ-რა.

სვან. ძგბ-გნ-, ლგ-ძგბ-გნ-ე გაბრაზებული, ჭავრისაგან გაბერილი"

ქართ. —

ზან. (მეგრ.) ძგვიბ-, ძგვიბ-ინ-ი „უკმაყოფილოდ გამოხედვა“, ძგვიბ-ალი „ჭავრიანი, უკმაყოფილო“, გუგო-ძგვიბ-ინ-უ-ან-ქ „გაგაბრაზებ, გაგამ-წარებ“

ჭ ა ვ რ ი ს, გა ბ რ ა ზ ე ბ ი ს, უ კ მ ა ყ ო ფ ი ლ ე ბ ი ს შინაარსი დამახასიათებელია აღწერილი ფუძეებისათვის. სათანადო ქართული შესა-ტყვისის უქონლობის გამო ძნელია საერთოქართველური ძირის რეკონ-სტრუქცია.

სვან. ძგუბ- || ძგუბ-, ხე-ძგუბ-ენ-ი ზს., ლშხ., ხე-ძგუბ-ენ-ი ლნტ. „ივსება, ევსება“, ლი-ძგუბ-ე ზს., ლშხ., ლი-ძგუბ-ე ლნტ. „გავსება, ვსება“.

ქართ. —

ზან. ძგვბ- || ძვიბ-, მეგრ. ძგვბ-ილ-ი „გავსებული დაცობილი“, ო-ძვიბ-ალი „სააცობი“, ძგვბ-უნ-ს „ავსებს, აცობს“, ჰან. ო-ძვიბ-უ „გავსე-ბა“, ბ-ძვიბ-უფ „ვავსებ“, ვ-ძვიფ-ი „გავავსე“.

ქართულში შესაბამისი ფუძე არ არის გამოვლენილი.

სვანური ძგუბ- აჩვენებს, რომ ზანურისთვის უწინარესია ძგუბ- სა-ხეობა: ძგუბ- → ძგვბ- → || ძვიბ- || ძვიფ-.

ქართული ეკვივალენტის უქონლობის გამო საერთოქართველური არქეტიპის რეკონსტრუქციისაგან თავს ვიკავებთ.

სვან. ძგუბ-ენ- || ძგუბ-ენ-, ხე-ძგუბ-ენ-ი ზს., ლშხ., ხე-ძგუბ-ენ-ი ლნტ. „სწყდება, ეცლება“.

ქართ. ჭმენ- || ჭმნ-, ვი-ჭმენ, ჭმნ-ა „გამოცლა, გაშვება (საბა)“, ჭმნ-ილ-ი „გამოცლილი“, უ-ჭმნ-ა „გაეცალა“.

ზან. (მეგრ.) ძგვაბ-, ძგვაბ-ინ-ი, და-ძგვაბ-უ(ნ) „დაეცემა“, მიდა-ძგვაბ-უ „წაიდა“, ქიქეთა-ძგვაბ-უ „ჩამოვარდა, მოსწყდა“.

ერთი შეხედვით, უცნაური ჩანს ქართ. ჭმ-ენ- სვან. ძგუბ-ენ-, ამიტომაც მივუთითებთ მის ზუსტ სტრუქტურულ პარალელზე — ქართ. ზმ-, უ-ზმ-ო || უ-ზმ-ა, სა-უ-ზმ-ე სვან. ზუბ-ე, ლე-ზუბ-ე (ა. შანიძე).

ზანურ-სვანური ძირისეული გახმოვანება ქართულისთვის ჭუბ-მ-ენ- უფრო ძველ სახეობას ვარაუდობს.

ქართული ჭუბ-ს შესატყვისი ისტორიული ჭგუბ თანმიმდევრობა ზან-ურსა და სვანურში, როგორც მოსალოდნელი იყო, ძგუბ სისინა სახეობაშია გადასული (თ. გამყრელიძე). ბუნებრივია მ → ბ ზანურსა და სვანურში.

ს. ქართვ. *ჭუბ-მ-ენ- „წასვლა, გაცლა, მოწყდომა“ → ქართ. ჭმ-ენ- || ჭმ-ნ- ზან. ძგვაბ- — *ჭგუბამ- სვან. ძგუბ-ენ- || ძგუბ-ენ- — *ჭგუბ-ენ-.

სვან. ძგვრ-ინ- || ძგრ-ინ-, ა-ძგვრ-უნ-ე (ონ-ძგვრ-უნ) „იტენის, ავ-სებს“, ზ-ო-ძგვრ-უნ-ე (ონჷ-ძგვრ-ინ) „უესებს, უყორავს, უტენის“

ქართ. ჭილ-, ჭილ-ე „წყალთაგან გამოფლატული (საბა)“

ზან. (მეგრ.) ძვილ-, ნძვილ-უ-ა „გავსება, გატენა, გაჩხერა“, ნძვილ-უნ-ს „ავსებს“, გი-ო-ნძვილ-უ(ნ) „გაჩხერილი აქვს“.

ქართ. ჭილ- ზან. ძვილ- ფუძეთა კავშირი ცნობილია (გ. როგავა);

თუ გავითვალისწინებთ ლ — რ გადასვლის შესაძლებლობას სვანურში (იხ. § 6. ლ — რ), ძგვრ- (— ძვილ-) ალომორფიკ ადვილად დაუკავშირდებოდა ქართ. ჭილ- ზან. ძვილ- ფორმებს.

ქართ. ჭ ზან.-სვან. ძვ საერთოქართველურისთვის ძ სისინა სიბილანტს ვარაუდობს.

ს.-ქართვ. *ძილ- „ყორვა, გავსება“ — ქართ. 'ჭილ-', ჭილ-ე ზან. ნძვილ- || — ძვილ- სვან. ძგრ- || ძგვრ- — *ძვილ-.

სვან. 'ძიბ-რა' „გარეული ხარი, ჩიხვი“.

ქართ. ჩივჭი „ჩიხვი“.

ზან. ჩიქი — *ჩიქვი „ჩიქი“, ჩიქია „ად. სავ. გვ.“

ქართული ჩივჭი ფორმის კანონზომიერი შესატყვისია ზანური ჩიქი (ქართ. ჳ ზან. ჳ — ქართ. ჳ ე ა რ ბ ა ლ - ი ზან. ჳ ო ბ ა ლ - ი, ქართ. მ - ჳ ე - ე ზან. ჳ ჩ - ე „თეთრი“, ქართ. ჳ ო ე - ზან. ჳ ო ს - ...), ოღონდ ერთი შენიშვნით, რომ ქართული ჩივჭი — ძივჭი, რასაც ამტკიცებს ქართულიდან ნასესხები ძივჭ-ი „ჩიხვი“ ფორმა მეგრულში.

საერთოქართველური *ძივჭ- არქეტაპის შესატყვისი სვანური ეკვივალენტი უნდა ჩანდეს ბერძნულ ζῆμπίος „დომბა“ ლექსებაში (შდრ. ოსურ. დომბაჲ — *ძომბაჲ, რუმინული ზიმბ-რუ, ძვ. რუს. зѣмъ, ჩეხ. zeme „ჩიხვი“...). როგორც ეტყობა, ს.-ქართვ. ძივჭ- სვანურში *ძიფ-რა ალომორფით იყო წარმოდგენილი, სადაც -რა საკუთრივ სვანური სუფიქსია (ტახ-რა ტახ-ი, კუცი-რა კვიცი-ი). ინლაუტური ფ მომდინარეა ტუ კომპლექსისაგან — ტუ → ფ, რაც ბუნებრივია სვანურში, შდრ. ქართ. ტურ- „ხურება“ სვან. ფვრ- — *ვჭირ- (ქ. ლომთათიძე). სწორედ სვანურის -რა დაბოლოებიანი *ძიფ-რა || *ზიბ-რა სახეობა იხსენებს ინდოევროპულმა ენებმა.

ს.-ქართვ. *ძივჭ- „გარეული ხარი; ჩიხვი“ — ქართ. ჩივჭ-ი — *ძივჭ-ი ზან: ჩიქი — ჩიქვი სვან. ზიბ-რა || ძიბ-რა — *ძივჭ-რა — *ჩივჭ-რა.

სვან. ძიკ-ჷ „თავი (ნანადირევის, კომბოსტოს...), ლგ-ძიკ-ჷ „თავიანი“, ძიკ-ჷ „უთავო“

ქართ. (იმერ.) ციკ-ი „რაიმე საგნის თავი, წვერი“ ქიზიყ. ციკ-ა „მეტრირა ქალიშვილი“

ზან. (მეგრ.) ჩიკ-ი || ჩიკ-ჷ „ნიკაპი“, შღრ. ციკ-ი „წვეტი“, ო-ციკ-ინ-ან-ს „თავი აქვს ამოყოფილი“, ციკ-ალ-ი „მეტრირა“, ვე-ციკ-ინ-ჷ „ნუ მეტრირობ“.

ანლაუტური შეფარდება ქართ. ც ზან. ჩ — ც სვან. ძ უჩვეულოა. ცვალემა სვანურში მომხდარა — ც → ძ. ტიპოლოგიურად მსგავსი ვითარებებია ს.ქართვ. *ციჟილ- ფუძის შემთხვევაშიც, შღრ.: ქართ. ცვილი ზან. ჩირ-ი — *ჩვირ-ი სვან. ჭჷილ — *ჩჷილ — *ჩჷილ. ამდენად, სვან. ძიკ-ჷ — *ციკ-ჷ — *ჩიკ-ჷ.

ამ შეპირისპირებაშიც ნათლად ჩანს სისინა → შიშინა → || სისინა პროცესის რეალურობა ქართველურ ენებში (სვანურსა და ზანურში), რაც სულ სხვაგვარად აგვისნის ქართ. სისინა : ზან. სისინა სვან. სისინა სიბილანტთა მიმართების ისტორიას (იხ. აქვე, § 23).

ს.ქართვ. *ციკ- „რაიმე საგნის თავი, წვერი, წვეტი“ → ქართ. ციკ-ი/ა ზან. ციკ-(ი) ← ჩიკ-ი → || ჩიკ-ჷ სვან. ძიკ-ჷ — *ციკ-ჷ — *ჩიკ-ჷ.

ქართ. ძრახ-, ძრახ-ვა, ძრახ-ავ-ს, ნა-ძრახ-ი, სა-ძრახ-ავ-ი, სა-ძრახ-ი, სა-ძრახ-ის-ი.

ზან. (მეგრ.) ჭღორ-, მ-ო-ო-ნჭღორ-ჷ(ნ) „მესირცხვილება“, ო-ნჭღორ-ჷ „სირცხვილი“, სა-ო-ნჭღორ-ო „საძროხისი“, ჭან. ო-ნჭღორ-ჷ „id“

სვან. —

რუსთველისეულ ნა-ძრახ-ში აშკარაა სასირცხვილოს შინაარსი (სჯობს სიცოცხლესა ნაძრახსა...). მეგრულში შესატყვისი ზმნური ჭღორ-დაკარგულია; მისი არსებობის კვალი ჩანს ო-(ნ)ჭღორ-ჷ ნაზმნარ სახელში, რომელიც ქართული სა-ძრახ-ავ-ის იდენტურია სტრუქტურულ-სემანტიკურად (შღრ. ნასახელარი ზმნა მ-ო-ონჭღორ-ჷ(ნ)).

შედარებითი ფონეტიკის თვალსაზრისით ქართ. ძ ზან. ჭ, ქართ. ა ზან. ო რეგულარულ-კანონზომიერია (ნ. მარი, არნ. ჩიქობავა...). მეგრულში მოსალოდნელი იყო ჭროხ- ქართ. ძრახ-ის ეკვივალენტად, მაგრამ, რადგანაც კონსონანტი + სონანტი თანმიმდევრობა აქ აკრძალულ თანმიმდევრობათა ჯგუფს განეკუთვნება, განხორციელდა საურთიერთო მეტათეზისი რ-სა და ხ-ს შორის, ხოლო ჭ-ს მომდევნოდ ხ გამჟღერდა — ძრახ- *ჭროხ- → *ჭხორ- → ჭღორ-¹

¹ თუმცა არ გამოირიცხება ლ — ხ შესაძლებლობა თვით ქართულში, შღრ.: ძღ-ოლა — გა-ჷ-ჷ-ჷ, ძღ-ოლა — გა-ჷ-ჷ-ჷ || ძღ... ანუ ძრახ- — *ძრად-(?)

ს.-ქართვ. *ძრახ- „ძრახვა; სირცხვილი“ — ქართ. ძრახ- ზან. **ჭლორ-**, **ონჭლორ-ე** (←*ჭროხ-).

ქართ. ძურა „ძუენა“, ზ. იმერ., ლეჩხ. ძურა „არაწესიერი ყოფაქცევის ქალი“

ზან. (მეგრ.) ძგრე — || ძერე „მსუბუქი ყოფაქცევის ქალი“, შღრ. **ჭოლ-ა** „ხათრიელი“.

სევან. —

მეგრულში უფრო ძველად *ჭურა- უნდა გვეჩინოდა, საიდანაც **ო-უ** — **გ** — || **ე** გადასვლით ძგრ-ე || ძერ-ე განვითარდა. ზანურ-სევანური ზურა-ა „დედალი“ სხვა ძირი უნდა იყოს, შღრ. ქართ. ძურა- ზან. **ჭოლ-ა** —*ჭურა-ა.

ს.-ქართვ. *ძურა- „ძუენა“, „ძუ“ — ქართ. ძურა- ზან. ძგრ-ე || ძერა-ა —*ძორა-ა || ← **ჭოლ-ა** ←*ჭურა-ა.

სევან. ძღირ- || ძღგრ- || ძღრ-, ა-ძღრ-ე (ოთ-ძღირ) ზს., ლშხ., ა-ძღრ-ე (ათუა-ძღირ) ლნტ. „ასველებს“, მგ-ძღირ ლშხ., მგ-ძღგრ ლნტ. „სველი“

ქართ. **ზღვა-ა**.

ზან. (მეგრ.) ძღვარ- || ზღვარ-, დნ-ბ-ძღვარი „ძლიერ დასველდი“, გო-ზღვარი-ლი || გო-ძღვარი-ლი „დასველებული, წყალში ამოვლებული“

საეარაუდოა, რომ აქვე შემოდიოდეს ზღვის აღმნიშვნელი საერთოქართველური ფორმები — ქართ. ზღვა ზან. (მეგრ.) ზღვა- || ძღვარ-, ჰან. მ-ზოლ-ა || ზოლ-ა || ზულ-ა სევან. ძულე-ა || ზულე-ა —*ძულ-ა „ზღვა“ თუ ვარაუდი მართებულია, მაშინ ძღვარ-ში -არ ზმნური აფიქსია, რომელიც ნასახელარ ზმნებში დაჩნდება: ზღვა- — ზღვა-არ-უ-ა || ძღვა-არ-უ-ა, ტყები-ი „ტყაი“ → ტყაბ-არ-უ-ა „გატყავება“, კითა „წითელი“ — კით-არ-ებ-ა, ი-კით-არ-ებ-უ(ნ) „წითლდება“, ა-კით-არ-ენ-ს „აწითლებს“, კუნტა „მოკლე“ → კუნტ-არ-ებ-ა, ი-კუნტ-არ-ებ-უ(ნ) „მოკლდება“, ა-კუნტ-არ-ენ-ს „ამოკლებს“ ასევე ჩვეულებრივია -ირ ზმნური სუფიქსი სევანურ-ში ძღ-ირ- (←*ძღლ+ირ-): ხო-ცხკ-ე — ხო-ცხკ-გრ-ე „სთხრის თვალს“, ხო-ცხგ — ხო-ცხგ-რ-ე (ოთ-ცხგირ) „იციის, უხსნის, აგებინებს“, ი-კვდ — ი-კვდ-გრ-ე (ოთ-კვდ-ირ) „იხდის“

ს.-ქართვ. *ძულ-ა || *ძულ- „ზღვა; დასველება“ — ქართ. ზღვა- — (*ძულ-ა —*ძულ-ა): ზან. ზოლ-ა || ზულ-ა || ძღვარ- (←*ძულ-არ) სევან. ძულე-ა (←*ძულ-ა-ა) ძღ-+ირ-.

სვან. ძღუერ || ძღერ „ცხიმი, ყუათი“

ქართ. ძღ-, ძღღ-, ძღ-ომა.

ზან. ნძღ-ილ-, ნძღ-ილ-უა, ნძღ-ილ-ი „ცხიმი“, გო-ნძღ-ილ-ი რი „მსუ-ყე, ნოყიერი“, (რ)ძღ- „ძღომა“, ო-ძღ-უ „გაძღომა“

მეგრული ძღ-ილ- ნასახელარი ზმნაა, რომელსაც საფუძვლად ძღ- „ძღომა“ ზმნიდან ნაწარმოები -ილ სუფიქსიანი მიმღობა უდევს საფუძვლად. მსგავსი აგებულებიდან სვანური ძღ-უ-ერ || ძღ-ერ — *ძღ-ერ-უ-, სადაც ძღ- ძირია, -ერ ზმნური სუფიქსი (იხ. § 38), ხოლო -უ ღერვიაციული სუფიქსია ქართული ოს ბადალი (იხ. აქვე, სვან. -უ (— ო) ქართ. -ო).

„ც ხ ი მ ი , ყ უ ა თ ი“ სვანურში გა მ ა ძ ღ ა რ ი ს გაგებიდან განვი-თარდა.

ს.-ქართვ. *ძღღ- || *ძღ- „ძღომა“ — ქართ. ძღღ- || ძღ- || ძღ- ზან. ძღ- → || რძღ- || ნძღ-+ილ- სვან. ძღ-ერ || ძღ-უ-ერ — *ძღ-ერ-უ.

სვან. ძღუ-ილ- || ძღუ-ილ- || ძღუ-ღ-, ან-ძღუ-ილ-უ ბზ., ან-ძღუ-ღ-უ (ოხუ-ნ-ძღუ-ილ) ბქ., ან-ძღუ-ილ-უ ლშხ., ან-ძღუ-ილ-ღ-უ ლნტ. „შე-სჩივის“.

ქართ. —

ზან. ძღუშ-, მეგრ. ძღუშ-ინ-ი „ჩივილი“, ძღუშ-ინ-უნ-ს „უცმაყოფი-ლებას გამოთქვამს“

ქართულში ძღუ- ტიპის შესაბამისი ფუძე არ არის გამოვლენილი.

მეგრული ძღუშ- მატერიალურადაც და შინაარსობლივ უახლოვდება სვანურ ძღუ-ილ- სიტყვას, ოღონდ — ძღუშ- — ძღუ-უშ-. საინტერესოა რედუბლიციკრებული ძღ-ირ-ძღ-ინ-ი „ჩივილი“ სახეობა მეგრულში, რასაც ძღ- ძირი უდევს საფუძვლად — *ძღუ-ირ- → ძღ-ირ-, შდრ. სვან. ძღუ-ილ-.

ს.-ქართვ. *ძღუ- „ჩივილი“ → ქართ. — ზან. 'ძღგ-', ძღ-ირ-, ძღ-უშ- სვან. ძღუ-ილ- || ძღუ-ილ-.

სვან. ძღღღ ბზ., ძღღღ ლშხ., ძღღღ ლნტ. „დიდი“.

ქართ. —

ზან. (მეგრ.) ძღღ-ღ „ძალიან“, ძღღერ“

ძირად ძღღ- გამოყოფა, რაზეც სვანურში -ღ ბრუნვის ნიშნის და-რთვით ჭერ ძღღ-ღ მივიღეთ, ხოლო შემდგომ ღ-ს მეტათეზისით — ძღღ-ღ (შდრ. სვან. მა-ღლაჟ — *მა-ღაღჟ „მოლაღერი“...) კიდევ უფრო გვიან-ღელია ზმნური ძღღ-იღღ || ძღღღ-ღ „ადიდებს“ ფორმები სვანურში.

მნიშვნელობის მხრივ სვანურის ჩვენება უფრო ძველია — დიდი, დიდად — ძალიან, ძლიერ.

ქართულში სათანადო ძირი დაკარგული ჩანს.

ს.-ქართვ. *ძულ- „დიდი“ — ქართ. — ზან. ძულ-ე სვან. ძღ-ღ || ძღ-ღ || ძღუ-ღ — *ძულ-ღ.

სვან. ძგვზრ ბზ., ძიგირ ბქ., ძგვზრ ქს. „ძეძვი“
ქართ. ძიგურ-ა-მ „ჟეალა“.

ზან. (მეგრ.) ძიგვზრ-ი || ძიგირ-ი „ჟეალი“

ქართული და ზანური ფორმების ერთიანობა ცნობილია (გ. როგავა, შ. ფენარიხი). საფიქრებელია, რომ სვანური ძიგირ || ძგვზრ სიტყვა არ არის ნასესხები რომელიმე ქართველური ენიდან და საერთოქართველურიდან მომდინარე დამოუკიდებელ ერთეულს წარმოადგენს.

ფუძის განზომანების ისტორიის თვალსაზრისით უწინარესად ქართულის ვითარებას მივიჩნევთ, რაც მეგრულში ძიგურ- — ძიგვზრ- — || ძიგირ- პროცესს ვარაუდობს.

ს.-ქართვ. *ძიგურ- „ჟეალი, ძეძვი“ — ქართ. ძიგ-ურ-ა-მ ზან. ძიგ-ირ-ი || — ძიგ-ვზრ-ი — *ძიგ-ურ-ი სვან. ძგვ-ვზრ || ძიგ-ირ — *ძიგ-ურ.

სვან. ძუნ-ერ-ა „ერთგვარი მცენარე, რომლისგანაც საცერს აკეთებენ“.

ქართ. (აჭარ.) ძინ-არ-ა-მ „მოყვითალო ფერის კაფოვანი სიმინდი“.

ზან. (მეგრ.) „ჭინ-ორ-“, ჭინ-ორ-ა „ად. საკ. გვარ.“, ჭინ-ორ-ი „საკ. საბ.“

თუ ზანურის მონაცემს შემოვიტანთ შემოთავაზებულ შეპირისპირებათა რიგში, ცხადი ხდება რომ სვან. ძუნ-ერ-ა — *ჭინ-ერ-ა. მეგრული გვარები ზშირად წარმოაჩენენ ისტორიულად უფრო ძველ ფორმებს, ვიდრე სასაუბრო სიტყვებია — შდრ. ქართ. ძეწნ- მეგრ. ზ ი ჰ ო ნ -, მაგრამ ზ ი ჰ ო ნ -ია = ძეწნ-ა-ძე (შდრ. ჰყონ-ია = მუხა-ძე, წიფურ-ია = წიფელ-ა-ძე...).

ს.-ქართვ. *ძინ-არ- „ერთგვარი მცენარე სიმინდისებრთა სახეობიდან“ — ქართ. ძინ-არ-ა-მ ზან. ჭინ-ორ- სვან. ძუნ-ერ-ა — *ჭინ-ერ-ა.

სვან. ძმძ-, ძმძ-ღ ზს., ძმძ-ინ ლშ. „ძვრა“.

ქართ. (დიალ.) ძემძ-, ძემძ-ებ-ა „სელა“

ზან. (მეგრ.) ძანძმ-, ძანძმ-უნ-ს „არყუეს, არწუეს“, ძანძმ-უ-ა „დანძრევა, დარწევა“, ძანძმ-ილი „ნარყუევი“

ქართველური ფუძეებისათვის ძირითადია „გადაადგილების“ სემა, რომელიც იტევს ძვ რ ი ს, ს ვ ლ ი ს, რ ყ ე ვ ა / რ წ ე ვ ი ს შინაარსს.

მიუხედავად ფუძის სიმბოლიკური აგებულებისა, ბგერათშესატყვისობა ქართ. ე ზან. ა და ც უ ლ ი ა, რ ა ს ა ც ვ ე რ ვ ი ტ ყ ვ ი თ სვანური განზომანების შესახებ — სვან. ძმძ- — *ძემძ-.

ს.-ქართვ. *ძემძ- „გადაადგილება“ — ქართ. ძემძ- ზან. ძანძმ- — *ძანძმ- სვან. ძმძ- — *ძემძ-.

სვან. წაბ-ჟ- ზს., ლნტ., წაბ- ლშხ. „სამართებელი“, ი-წბ-ურ-ე (-*ი-წაბ-ჟ-ირ) (ოთ-წაბ-ჟ-ირ, ად-წაბ-ჟ-ირ-ნ-ე) ბზ., ლშხ., ი-წაბ-ურ-ე (-*ი-წაბ-ჟ-ირ-ე) „იპარსავს“

ქართ. წიბ-ო „წვერი, გვერდი“, თუშ. „წერილი ჯოხი“, ნა-წიბ-ური „ნაპირი“, „პირი“

ზან. (შეგრ.) ბიწკ-ი „წვერი (ფეხის)“.

სვანურში წვრილი წვერის გაგებიდან მივიღეთ მკრელი, სამართებელი ლექსემა, რომელიც გაპარსვის მნიშვნელობას დაედო საფუძვლად. წვერი - პარსეა მიმართების თვალსაზრისით ინტერესმოკლებული არ უნდა იყოს ქართველურ ენათა ჩვენება - ქართ. წვერი-წვერ- „წვერვა, მეგრ.-ქან. წვანჯი (-ჰვანჯი) „წვერი“ ჰვარ- „გადაჰრა“ (ფორმალური მიმართებისთვის შდრ. გვანჯ-ი || გვარ-უ-ა „დაკოდვა“).

სვანური წაბ-ჟ სახელი ქართული წიბ-ოს ზუსტი სტრუქტურული შესატყვისია - სვან. -ჟ (- -ო) ქართ. -ო დერიეაციული სუფიქსია (იხ. აქვე); სვან. ა ქართ. ი ხმოვანმიმართება გვიანდელია, საეარაულთა ი - ე - ა - ა სვანურში მ. ქალანის წესით (*წკიბ-ჟ - *წებ-ჟ - წაბ-ჟ - წაბ-ჟ). სახელური წაბ-ჟ-დან -ირ ზმნური სუფიქსის დართვით არის ნაწარმოები წაბ-ჟ-ირ- „პარსვა“ ზმნა (შდრ. ოთ-წაბ-ჟ-ირ, ად-წაბ-ჟ-ირ-ნ-ე ბზ.). -ირ სუფიქსისათვის იხ. აქვე, § 36, 37, 38. სვანურში უძველესი წკ კომპლექსი გამარტივებულია - წკ - წ (შდრ. სვან. ლი-სედ - ლი-სგედ- ზან. სქიდ- „დარჩენა“, იხ. § 29), ამას მეგრული ბიწკ-ის ადასტურებს, რომელიც უფრო ძველი წკიბ-ისგან მომდინარეობს საურთიერთო მეტათეზისის გზით, შდრ. ზან. ბიძგ- || ძგიბ-; ქართ. ო ზან. ი-სთვის შდრ. ღვინ-ო ღვინ-ი || ღინ-ი... (ქართ. წ სვან. წკ იხ. § 26).

ს.-ქართვ. *წიბ-ო „წვერი, პირი“ -> ქართ. წიბ-ო, ნა-წიბ-ური ზან. ბიწკ-ი (-*წკიბ-ი) სვან. წაბ-ჟ - || წაბ-, წაბ-ჟ-ირ- -> || წაბ-ურ- -*წკიბ-ჟ.

სვან. წად- || წად- || წედ-, ხ-ე-წად „ხედავს, უყურებს“, ლი-წედ „ღანახვა, შეხედვა, ყურება“, ხ-ე-წედ-ენი (ამ-წად ზს., ემ-წად ლშხ.), ხ-ე-წედ-ენი (ამე-წად) ლნტ. „ენახეება“.

ქართ. —

ზან. (შეგრ.) წკედ- || წკიდ- (უ - ა) „ყურება“, ქიგიბ-წკედ-ი „შემოვხედე“, ქიგი-წკიდ-უ „შემოხედა“. ქან. წკედ-, გო-ვი-წკედ-ი „გაოვიხედე“

ქართულში შესატყვისი ვერ გამოველინეთ.

სვანურში წკ კომპლექსი აქაც გამარტივებულია (იხ. აქვე, § 29), რაც წინა მაგალითშიც გამოჩნდა — *წკად- — წად- || წად- || წედ- მეგრულში ი || გ-ს პოენიერება ამოსავლ ო-ზე მიუთითებს: სვან. წკად-მეგრ.-ქან. წკოდ-.

ს.-ქართვ. *წად- „ხედვა, დანახვა, ყურება“ — ქართ. — ზან. წკედ- || წკიდ- || წკედ- — *წკოდ- სვან. წედ- || წად- || წად- — *წკად-.

სვან. წალ- || წლ-, ა-წლ-აჟი ზს., ა-წლ-აჟი ლშ., ა-წალ-აჟი ლნტ. „წალავს“, ლგ-წლ-აჟე ზს., ლშ., ლგ-წალ-აჟე „მოთუთქული“

ქართ. წალ-, წალა, წალავს, მო-წალ-ულ-ი.

ზან. (მეგრ.) წოლ- || ნწოლ-, წოლა || ნწოლა კვეარტლი, მური კვამლისა“, ნწოლ-უა „აპკეარტლეა“, გო-ნწოლ-ირ-ი „გაწალული“, ქან. მწოლა || წოლა „id“

სვან. წალ-აჟ- არ შეიძლება ქართულიდან იყოს ნასესხები, რადგანაც სვან. -აჟ ნასახელარ ზმნებში ბუნებრივია: ბაჩ აჟეა“ — ა-ბაჩ-აჟი-ი „აქეავებს“, ყალა „შიში“ — ა-ყალ-აჟე „აშინებს“....

ს.-ქართვ. *წალ- კვეარტლი, წალეა“ — ქართ. წალ-, წალა ზან. წოლ- || ნწოლ- წოლა || წოლა სვან. წალ- || წლ-.

ქართ. წალ-ო „მთხრებლის სახეობა (საბა)“; ფშ., ქიზიყ. „განჯინა“.

ზან. „ჭა“, ინ-ჭა „ჭა“

სვან. —

ზანურში ბოლოკიდური ლ — რ დაკარგულია. და რომ ის ისტორიულად არსებობდა, ამაზე სვანურში შესული ფორმები მეტყველებენ. კერძოდ, ბალსქეემოურში დატული ჭარ-პრ კუმბი“ ამჟამაა ზანიზმად გვეჩვენება — ქართ. წალ- ზან. ჭარ-.

მეგრულში გავრცელებული ინ-ჭა რთული შედგენილობის სიტყვაა, მიღებულია ინი კველა“ + ჭა „წალო“ სეგმენტებისაგან. აქედან დასკვნა, ჭის გაგება მეორეულია, მას საფუძვლად დაედო წ ა ლ ო ს, გ ა ნ ჯ ი - ნ ი ს სემა.

ს.-ქართვ. *წალ- „წალო, განჯინა“ — ქართ. წალ-ო ზან. ინ-ჭა, ჭა- (-*ჭარ-).

ს.-ქართვ. *წალ- არქტიპს შეესატყვისება ნახურ ენათა წა(ნ) ფუძე ბაცბ. წა (მრ. რ. წენ-ბუჟ), ინგ. წა (წმენ-ოშ), ჩაჩნ. წა (წენ-ოშ) „ოთახი, სახლი“...

ქართ. წან- || წნ-, ვ-წან-ი, ნა-წნ-ავ-ი, წნ-ულ-ი.

ზან. "ჰონ-".

სვან. —.

საკუთრივ ზანურში ქართული წან- ფორმის შესატყვისი ჰონ- არ იძებნება, დაკარგულია. სავარაუდო ალომორფი ქართულმა შემოინახა. ვეარაუდობთ ჰონ-ი „მკერავი (ბეწვის, ქულის)“ ლექსემის ზანურ წარმოშედლობას, შდრ. გურ. ჰონ-ვა „კუდად კერვა“, შე-ჰონ-ვა, რაჭ. ჰონ-ია „ჟენახის ასახვევი“ შიპოთეზა ეყრდნობა ბგერათშესატყვისობათა ჩვენებას ქართველურ ენებში — ქართ. წნ. ჰ. ქართ. ა. ზან. ო.

ს.-ქართვ. *წან- აერვა, წენა“ — ქართ. წან- || წნ- ზან. ჰონ-, ჰონ-ი (შდრ. მეგრ. ჰ-ალ-ა აერვა“).

ქართ. წარ- || წერ-, ზე-წარ-ი, იმერ. წერ-ი „ნიგვზის კანი“.

ზან. (მეგრ.) ჰგლ-ა || ჰილ-ა „ნიგვზის (კაკლის) გარეკანი“.

სვან. —.

საერთოქართველურ წარ- ფორმას ზანურში ჰორ- უნდა მოეცა; ვაქქეს კი ჰგლ-ა || ჰილ-ა, რომელიც ო — გ || ი ფონეტიკური გადასვლით (გ. როგავა) და რ — ლ ალტერნაციით (შდრ. ქართ. გორა ზან. გოლა, ქართ. ჩირ-ი → მეგრ. ჩილ-ა, ქართ. ქვირითი — მეგრ. ქვილით-ი (გვარი ქვილითაია), ქართ. გარე მეგრ. გაღე...) მივიღეთ მოსალოდნელი ჰორ-ისაგან. რ — ლ ზანურში პოზიციურია (ინტერვოკალური).

ს.-ქართვ. *წარ- კანი, გარეკანი“ — ქართ. წარ-ი → || წერ-ი

ზან. ჰილ-ა || ჰგლ-ა (←*ჰორ-ა).

ს.-ქართვ. წარ-ს უკავშირდება: ნახ. ჰარ კანი, გარეკანი; თმა“, ხუნდ. ჰირი, ტინდ. მიჰა, ქამ. მიჰა, ჰუნზ. მუჰ, ლეზგ. ჰარ, თაბ. ჰარ, აღ., რუთ. ჰარ, წახ. ჰარ, ბუღღბ., კრიწ. ჰერ, ხინ. ჰარ, არჩიბ. ჰარგ „თმა“...

ქართ. წარ-, წარ-აფი „ორ ნახნავს შუა დარჩენილი მოუხნავი კვალი“

ზან. (მეგრ.) წურ-, წურ-უა კვალის გავლება“, წურ-უნ-ს კვალს ავლებს“

სვან. —.

სემანტიკური იგივეობა ქართველურ სიტყვებს შორის ადვილი დასახიბია. ორსავე ენაში კვალის გავებაა მთავარი, იქნება ეს ხვნით კვალის გავლება (მეგრული), თუ მოხნულს შორის მოუხნავის კვალად გამოჩენა (ქართული).

ქართულში -აფ- (წარ-აფ-) ზედმეტია და იმავე ლირებულებიდან, რაც ს-წარ-აფ- სიტყვაში, შდრ. ხ-წარ- (გაეა-ს-წარ), სადაც -აფ- აღარ

გამოჩნდება. ეტყობა, -აფ- სახელური წარმონაქმნია. ამიტომაც ზმნურ წურ -(-უა) ფორმაში ის აღარ დასტურდება.

ს.ქართვ. *წარ- ავალის გავლება; კვალი" — ქართ. წარ. წარ-აფი-
ზან. წურ- — *ჭორ-.

ქართ. (გურ.) წართ-ი „ხვაეი“

ზან. (მეგრ.) ჭორთ-, მე-ჭორთ-ჟ(ნ) „ბევრი ასხია“, გო-ჭორთ-ილ-ი „დახუნძლული“

სვან. —

ქართული წართ-ი ნაზმნარი სახელი უნდა იყოს წარმოშობით. რა-
ზედაც ცალსახად მიუთითებს მეგრულში დადასტურებული ჭორთ- ფუძე,
შლრ. ჭან. ჭორთ-ონ-ა (ტობ.).

წართ-/ჭორთ- შეპირისპირება ავლენს კანონზომიერ ფორმობრიც-სე-
მასიოლოგიურ შესატყვისობას (წ ჭ, ა ო), ხ ვ ა ვ ი — და ხ უ ნ ძ ვ -
ლ ა.

სათანადო სვანური ფუძე ჩერჩერობით არ არის გამოვლენილი.

ს.ქართვ. *წართ- „ხვაეი, დახვაეება, დახუნძლვა“ — ქართ. წართ-
ზან. ჭორთ-.

სვან. წარფხ-ან ბზ., ქს., წარფხ-ან ბქ. „წიხლი“.

ქართ. წიფხ-ი „წერილი წნელი“, „წერილი და გრძელი ყლორტი
(საბა)“

ზან. (ქან.) ქეფხ-ე „წნელი“

სვანურის მონაცემთა აქ შემოტანა პირობითია, მეტად დიდი სემან-
ტიკური სხვაობა. ქართული წიხ-ლ-/წიხ-ნ- ფუძეთა ისტორია გაარკვევს
საერთო ფუძეა, თუ სხვა მონაცემთან გვაქვს საქმე (შლრ. მე-წიხ-არი-
„მწიხლაფი“).

ქანურში აფსლაუტური -ე სახელობითის -ი ნიშნის ალომორფია,
შლრ. მეგრ. კუჩხ-ი, მაგრამ ჭან. კუჩხ-ე. სწორედ ამ ე-სთან ასიმილაციით
განვითარდა ინლაუტური ე- ქანურში — ქართ. წიფხ-ი ზან. ქიფხ-ი —
ქან. ქიფხ-ე → || ქეფხ-ე.

ს.ქართვ. *წიფხ- „წნელი (შოლტი?)“ — ქართ. წიფხ-ი ზან. ქეფხ-ე
— *ქიფხ-ე სვან. წარფხ-ან || წარფხ-ან — *წეფხ-ან- — *ქიფხ-ან-.

სვან. წალ, წალ-არ-ალ „წულები“.

ქართ. წალა „მალაყელიანი, ქუსლიანი ფეხსაცმელი“.

ზან. (მეგრ.) წულა „უყელო ან დაბალყელიანი ფეხსაცმელი“, ქან.
წულა „ჩაფულა, ფეხსაცმელი“.

სევანური წად-არ-აღლ ორმაგი მრავლობითის ფორმაა. თავიდან წად-არ pluralia tantum-ს წარმოადგენდა, მაგრამ, როცა მან დაკარგა მრავლობითობის გაგება, კვლავ იქნა მრავლობითობის -არ — -აღლ სუფიქსით გაფორმებული.

ქართულში გავრცელებული წულა ზანიზშია; ენამ ნასესხები სიტყვა გამოიყენა წაღას სემანტიკურ ველში და ბ ა ლ ყ ე ლ ი ა ნ ი ფ ე ბ - ს ა ც მ ლ ი ს ა ლსანიშნავად.

ს.-ქართვ. *წად-ა რასაცმელი; ფეხსაცმელი" → ქართ. წად-ა ზან. წულ-ა — *წოდ-ა სევან. წად-არ-აღლ.

ს.-ქართვ. *წად-ა ფორმას შესატყვისები ეძებნება მონათესავე იბერიულ-კავკასიურ ენებში: ადიღ. ცაყზ „ფეხსაცმელი“, ნახ. ბარწყ || — ბარზად „ტანსაცმელი“, დიდ. შეტაუ, ჰინ. შეტაუ, ხეარშ. შიტაუ, ჰუნზ. შიტაა „ტანსაცმელი“

სევან. წედ- || წდ-, ხა-წდ-უნ-ი ზს., ლშხ., ხა-წედ-უნ-ი ლნტ. „ნახვა სურს, ენატრება“

ქართ. წად-, მ-წად-ს || მ-წად-ია, წად-ილ-ი, წად-ინ-, მო-ი-წად-ინ-ა, სა-წად-ელ-ი.

ზან. (მეგრ.) წვად-ილ-ი „წადილი“, მო-წვად-ილ-უ(ნ) „მსურს, მწადია“ მეგრული აქ პირობითად შემოვიტანეთ; წვად-ილ-ი ალბათ ქართული წად-ილ-ია, თუმცა შეიძლება მეგრ. წვად-ილ- — წოდ-ილ-: ქართ. წად-ილ- (ზან. ო ქართ. ა). უფრო საინტერესო ჩანს ჰან. ნჰელ-, გო-მ-ანჰელ-უ „მომენატრა“, გო-ნჰელ-ერ-ი „მონატრებული“, რომელიც ო — ე (კოროცხ- — კორეცხ-) და დ — ლ გარდაქმნით ს.-ქართვ. წად- ძირს ასახავს.

ქართულ წად- ძირთან აკავშირებენ სევანურ ლი-ჟად-ი „ნატვრა“ ზმნას (ნ. მარი, გ. კლიმოვი), რაც უმართებულოა. სევან ჟად- „სურვილი“, ი-ჟად-ი „ნატრობს“ სწორად არის შეწყვილებული ქართ. ვედ- (გ-ვედ-ია, ვედ-რ-ება) ფუძესთან (ჰ. ფენრიხი).

ს.-ქართვ. *წად- „ნატვრა, წადილი“ → ქართ. წად, წად-ილ-, წად-ინ- ზან. ჰელ- — *ჟოდ-, წვად- — ჟოდ- (?) სევან. წდ- || წედ- — *ჟად-.

საკითხი ისმის ს.-ქართვ. წად- „ხედვა, დანახვა“-სთან მიმართების შესახებ (იხ. აქვე).

ქართ. წელ-, წელ-ა, წელ-ავს, გა-წელ-ილი, გა-წელ-ვა „გაქიმვა“
ზან. (მეგრ.) ნჭალ-, გო-ნჭალ-უა „გაკავება“, გო-ნჭალ-ირ-ი „დაქი-
მული, გაკავებული“
სვან. —

მეგრულში ნ ფონეტიკური დანართია — ნჭალ- — ჰალ-. შესატყვი-
სობა ქართ. ე ზან. ა, ქართ. წ : ზან. ჰ უეკველს ხდის ამ ფუძეთა ერთი-
ანობას. წელ- ჰალ- ზუსტი ფონეტიკურ-სემანტიკური გვივალენტებია.

ს.-ქართვ. *წელ- „გაწელვა, დაქიმვა“ → ქართ. წელ- ზან. ნჭალ-
— ჰალ-.

სვან. წემაშ ბზ., წამაშ-ჟ უშგ., წემაშ-ჟ ლნტ., წემეშ || წემბეშ
ლშხ. „ჭაბანი“

ქართ. წმას-ნ-, წმას-ნ-ა, წმას-ნ-ი-ს, წმას-ნ-ილი.

ზან. (მეგრ.) ჰემოშ-, ჰემოშ-უა „წმასნა“, ჰიმოშ-ილი „წმასნილი“,

ქან. ო-ჰიმოშ-უ „გრება თოკისა“, ბ-ჰიმოშ-ი „დავეგრიხე თოკი“

სვანური ფუძე წარმოშობით ნაზმნარი სახელია, რაზეც უშგულურსა
და ლენტეხურში შემორჩენილი -ჟ სადერიეაცო სუფიქსი მიუთითებს —
სვან. წამაშ-ჟ || წემაშ-ჟ — *წამეშ-ო. ისტორიულად წემეშ-ო-ს რეალუ-
რად არსებობას ამტკიცებს ლეჩხუმური წემბეშ-ო, რომელიც განმოვანე-
ბით უფრო ახლოს დგას ლაშხურ წემბეშ(ჟ) ალომორფთან.

ანლაუტური წ სვანურში მესამეულ საფეხურს ასახავს — წ — ჰ —
წ (მღრ. ზან. ჰიმოშ-). შიშინა → || ხიშინა ალტერნაციის შესახებ სვა-
ნურში იხ. აქვე, § 23. სამგაიეროდ სვანური ფუძის განმოვანება საერთო-
ქართველურ სრულხმოვნობას ასახავს. აქ ცვალება ნაკლებია — წამაშ-
— ს.-ქართვ. *წამას-.

ეტიმოლოგიურად სვანური ჰაბანი წარმოშობილია ნაგრე-
ხი თოკისაგან, ამგვარი დაშვების მართებულობას მხარს უჭერს ჰა-
ნურის სემანტიკა ჰიმოშ- „თოკის გრება“ — თოკის გრება →
ნაგრეხი თოკი — ჰაბანი.

ს.-ქართვ. *წამას- „გრება, წმასნა“ → ქართ. წმ-ას-ნ- ზან. ჰიმოშ- ||
ჰემოშ- — *ჰუმ-ოშ- სვან. წემაშ || წემაშ-ჟ || წემეშ || წამაშ-ჟ
— *ჰამ-ეშ-ო.

ქართ. წენ-, სა-წენ-ური „საყული“

ზან. წინ-, ო-წინ-არი.

სვან. —

ო-წინ-არი აგებულებით ზანურობას უჭერს მხარს; ო-—არ ზანური
კონფიქსია ქართული სა-—ელ-ის ზუსტი სტრუქტურულ-ფუნქციური შე-

სატყვისი (ო-ჯილ-არი სა-კვლ-ელი, თ-ლიბაფ-არი სა-ლობ-ელი, თ-ლალ-არი სა-ყეფ-ელი...). იმერული სა-წინ-ური საკუთრივ ქართული ეკვივალენტი უნდა იყოს თ-წინ-არ-ისა. საკლევია გამოყოფილი წინ-, წინ- ზმნური ფუძის წარმომავლობა ქართველურ ენებში. ხომ არ ჩანს იგი სვანურ წინ- „შეშველება, მოხზარება“ ზმნაში?

ს.-ქართვ. *წინ-/*წინ- → ქართ. სა-წინ-ური ზან. თ-წინ-არი — *ო-ჭინ-არი (მდრ. ქართ. (— ზან.) ა-ჭინ-არი (საბა)) სვან. წინ- (?).

ქართ. წერ-ო (ფრინ.).

ზან. ჭარ-ო (ფრინ.) „ქორსა ჰგავს, თევზს ამოიტაცებს წყლით და სკამს (საბა)“.

სვან. —.

ქართულში დადასტურებული ჭარ-ო ზუსტი სტრუქტურულ-ფონეტიკური შესატყვისია წერ-ო-სი (ქართ. წ : ზან. ჭ, ქართ. ე ზან. ა, ქართ. რ : ზან. რ, ქართ. -ო : ზან. -ო). ქართული -ო ზანური -ო ამ შემთხვევაში აფიქსურია, ასახავს ზანურის ძველ ვითარებას, როცა ენაში წ — ჭ, ე — ა განხორციელებული იყო, ხოლო თ — უ ჯერ კიდევ არ მოქმედებდა (მდრ. წყალ-ტუბ-ო, ქან. ტუბ-უ, მეგრ. ტიბ-უ).

საბასეული დაბასიათება ჭარ-ო-სი მიანიშნებს მის მონათესავეობას წერ-ო-სთან: „თევზს ამოიტაცებს წყლით და სკამს“.

ს.-ქართვ. *წერ-ო „წერო“ → ქართ. წერ-ო ზან. ჭარ-ო.

სვან. წეჟ- || წჟ-. ხ-ა-წჟ-უნ-ე ზს., ხ-ა-წნჟ-უნ-ე ლშხ., ხ-ა-წეჟ-უნ-ე ლნტ. „აწვეთებს“ — წიჟ-უ ზს., წნჟ-უ ლშხ., წაჟ-უ „წვეთი“.

ქართ. (გურ., იმერ.) წაჟ-ი „შრავი“, რაჟ., ქართლ. წაჟ-ა „წათხი“

ზან. წუჟ-ი „სველიდან ნაღლის მოხდის შემდეგ დარჩენილი სითხე“.

ქართული ენის დიალექტებში გაერცელებული წუჟ-ი ზანიზმია.

ფორმალურად სვანურში ზმნური ფუძე მეტ სიძველეს ამჟღავნებს

წეჟ- — წეჟ-უ. ქართულ-ზანურში ზმნური ფორმები გვაკლია, სვანურის სემანტიკისათვის მდრ. ქართ. წო-წოჟ-ა — *წაჟ-წაჟ-ა „ხმელის მკაფის გამონაწერი (საბა)“.

სვან. წაჟ || წრაჟ „სველი, შრავი, წაჟი“ ქართულიდან არის შესული.

ს.-ქართვ. *წაჟ- „წვეთება, წვეთი; წაჟი“ → ქართ. წაჟ-ია ზან.

წუჟ-ი — ჭოჟ-ი სვან. წიჟ-უ || წნჟ-უ || წაჟ-უ || წეჟ- || წნჟ- — *ჭაჟ-.

სვან. წი-კარტ ზს., ლნტ., წი-კარტ ლშხ. — *წი-კატ ჟამრის ლითონის ენა"

ქართ. წალ-კატ-ი.

ზან. (მეგრ.) ჭარ-კენტ-ი „თაემოკაყული ჭოხი“

ქართული წალ-კატ-ი ასიმილირებული სახეობა ჩანს ისტორიულ *წერ-კატ-ისა (შდრ. წერ-ა-ჭე-ი ზან.(ჰან.) ჭვა-შჰარუ „ფანქარი“), რომელსაც კანონზომიერად შეესატყვისება მეგრული ჭარ-კენტ-ი — *ჭარ-კატ-ი. ამ უძველესი საერთოქართველური კომპოზიტის (შდრ. ქართ. ზა-შ-თარ- ზან. ზო-თონჯ-) პირველი კომპონენტი იგივე წერ-ჭარ- „წერა“ უნდა იყოს (ქიზიყ. წერ-უ-ა „დახაზვა და ამოკრა“); გასარკვევია კატ-ფუძის წარმომავლობა (კეტ-ი?).

სვანურში შესაბამისი სიტყვა სისინა ალმორფითაა წარმოდგენილი — წი-კარტ — *წერ-კატ — *ჭერ-კატ.

ს.-ქართ. *წერ-კატ- „წალკატი“ — ქართ. წალ-კატი — *წერ-კატი

ზან. ჭარ-კენტ-ი — *ჭარ-კატ-ი სვან. წი-კარტ || — წი-კარტ — *წერ-კატ — *ჭერ-კატ.

სვან. წიკჷ- || წიკჷ- || ჭიკჷ- || წყურ-, ლა-წიკჷ-ჰარ ბზ., ლა-წიკჷ-ჰარი ბჟ., ლა-წიკჷ-ან ლშხ., ლა-ჭიკჷ-ჰარი ლნტ. „ქუჭრუტანა, გასაჭვრეტი“, წყურ-უ ზს., ჭს. „ქუჭრუტანა“.

ქართ. ჭვირ-, ჭვირ-ი „შებეღვა (საბა)“, მ-ჭვირ-ობ-ელ-ი, სა-ჭვირ-ალი, გამ-ჭვირ-ვალ-ე, ჭვირ-ს გამოსჭვრეტს“

ზან. (მეგრ.) ჭკორ-, ო-ჭკორ-ი-ე „საჭვრეტელი, ქუჭრუტანა“, წკვირ-, უ-წკვირ-ინ-ან-ს „უჭვრეტს“, წკვირ-ინ-ი „განქიქებით ჭვრეტა“

ქართული ჭვირ- ფუძე მეგრულში ორგვარ ფორმას შეიფარდებს: ჭკორ- (გ. როგავა), წკვირ- (ვ. შენგელია); ცხადია, ქართ. ჭვირ- ზან. *ჭკვირ- — ჭკორ- || წკვირ-. იქ, სადაც ჭკ-ს მომღვენოდ ვ- სტაბილურად ზის ჭკჷ — წკვ- განხორციელდა (თ. გამყრელიძე).

სვანური წიკჷ- || ჭიკჷ- || წკრჷ- გამარტივებული ფუძე ჩანს. ჭკჷირ- ისტორიულად უფრო ძველი სახეობა უნდა გვეჩინოს სვანურშიც, საიდანაც რ-ს დაკარგვა-ჩაგვარდნით მივიღეთ ჭკჷი გარდამავალი საფეხური, ხოლო აქედან ჭიკჷ- || წკრჷ- → || წიკჷ- || წიკჷ- ალმორფები განვითარდა. ისტორიული რ სონანტის კვალი ჩანს ო ძირისეული ხმოვნის სიგრძეში ლა-წიკჷ-ჰარ || ლა-წიკჷ-ან — *ლა-ჭკჷირ-არ. ლა-არ კონფიქსი პროდუქტიულია სვანურში და სხვაგანაც გამოიყოფა: ლა-ჩიშ-ჰარ „საქსოვი დაზგა“ — ჩიშ- „ქსოვა“, ლა-შდბ-ჰარ „სამუშაო იარაღი“ — შდბ- „მუშაობა“, ლა-ჟალ-ჰარ „საშიში“ — მაჟალ „შიში“, ლა-შგლდ-ან-ჰარ „დასათვლელი ადგილი“ (შდრ. ლა-წიკჷ-ჰარ „გასაჭვრეტი ადგილი“) — შგლდ-ენ- „დათვლა“...

საძიებელი რ შენარჩუნებულია წყურ-უ „ქუჭრუტანა“ სიტყვაში, რომელიც მომდინარეობს *ჭკუირ-უ (-უ - -ო, შდრ. ქართ. -ო) არქეტრიპიდან: *ჭკუირ-უ - *წკვირ-უ - *წყურ-უ - წყურ-უ; უ-ს გამარცვლანება (უ - უ) პოზიციურია და წინამავალ უ-ს მიეწერება: სვან. წყურ-უ (-*ჭკუირ-უ) ზან. ო-ჭკორიე.

სვანურ ფორმებში დადასტურებული წ || ჭ სუბსტიტუცია აიხსნება ენაში მოქმედი ზოგადი შიშინა - || სისინა პროცესით (იხ. აქვე, § 23).

ს.-ქართვ. *ჭუირ- ჰვერეტა, მვერეტი, სავერეტი - ქართ. ჭვირ- ზან. ჭკორ- || წკვირ- -*ჭკვირ-: სვან. წიყუ- || წიყუ- || წკრუ- || ჭკიუ- || წყურ- -*ჭკუირ-.

ქართ. წიპწა, ზ. იმერ. წინწა, ქართლ. წაპწა „ყურძნის კურკა (თესლი)“

ზან. 'ჭიმჭა' „ყურძნის კურკა“.

სვან. —

ქართული წიპწა სიტყვის კანონზომიერი საკუთრივ ზანური შესატყვისი ჭანურსა და მეგრულში დაკარგულია, მაგრამ არა უკვალოდ; მის ოდინდელ არსებობაზე მიუთითებს იმერულში შემორჩენილი ჭიმჭა, რომელსაც ზანური ფონოტაქტიკით შეპირობებული პ - მ ფონეტიკური პროცესის კვალიც ეტყობა. საქმე იმაშია, რომ, განსხვავებით ქართულისაგან, ზანურში პწ || პჭ თანხმოვანთმომდევრობა აკრძალულია. მისი სუბერაცია-დაძლევა მოხდა ბუნებრივი მჭ კომპლექსის შენაცვლებით - პჭ - მჭ.

ს.-ქართვ. *წიპ-წა „ყურძნის კურკა (თესლი)“ - ქართ. წიპწა - || წინწა || წაპწა ზან. ჭიმჭა -*ჭიმჭა.

ქართულ წიპწა-ს აკავშირებენ დაღესტნურ ენათა სათანადო მონაცემებთან, შდრ.: ხუნძ. წიბილ, კარატ. წიბილ, დარგ. ტუტი -*ჭუჭი, ლაქ. ტუტი -*ჭუჭი, ლეზგ. ციფიწ, არჩიბ. ტუმმულ -*ჭუმმულ, თაბას. ტუმუტ -*ჭუმუჭ, აღულ. ტიბით-არ -*ჭიბიც-არ, რუთ. ტგმგლ -*ჭგმგლ, წახ. თგმგლ -*ცგმგლ, უდ. თაულ -*ჭულ „ყურძენი“ (არან. ჩიქობაეა, ოტ. კახაძე...). შესაძლოა აქვე შემოდიოდეს ნახურ ენათა ჭიმ „ღიმი, ატოლი“, აფხაზ. ა-წა „აშლი“

საერთოკავკასიური ენობრივი ერთიანობის დონეზე ყურძნის აღმნიშვნელი ლექსემის პოვნიერება უდაოდ იმაზე მიუთითებს, რომ პროტოკავკასიელები პირველნი იყვნენ კაცობრიობის ისტორიაში, ვინც ყურძნის კულტურა მოაშინაურა, რაზეც მევენახეობასთან (მელღინეობასთან) დაკავშირებული სხვა ტერმინებიც მიუთითებენ (შდრ. აფხ. ა-ჭგ(ნ) ს.-ქართვ. ჭინ-(აჯ-) ს.-ნახ. გენ „ღვინო“...).

სვან. წიჟ-ერ ბჟ., წიჟ-ერ ბქ., ლნტ., წიორ — წიჟ-ერ ლშხ. „წავი“
ქართ. წავი.

ზან. (მეგრ.) წვინ-ორ-ი „წავი“, ჰან. წინ-არ-ი || წვინ-არ-ი „წავი“
ყურადღებას იქცევს სვან. -ერ || -ერ და ზან. -ორ სუფიქსები, რაც
ქართულისთვის -არ-ს გვარაუდებინებს. როგორც ეტყობა, -არ დაიკარგა
ქართულში — წავ-არ-ი → წავ-ი.

ქართველურ ენათა ვოკალიზმის თვალსაზრისით, საინტერესოა ა —
გ — ი პროცესი სვანურში — *წაჟ-ერ — *წგჟ-ერ — წიჟ-ერ; ქართ.
ა ზან. ვი ვარაუდობს ო/უ → ვი პროცესს ზანურში — *წონ-ორ- — ||
*წუნ-ორ- → წვინ-ორ-, შდრ. ათ-ი ვით-ი — *ოთ-ი, შულ- „ხრიობა“
შქვიდ- — *შქულ-... უჩვეულო ჩანს ქართ. გ ზან. ნ მიმართება, რასაც
პარალელი ეძებნება — ქართ. კავ- „დაკავება“ ზან. კენ- || კინ- „დაკავება“
იხ. § 21. ვ — ნ. საზოგადოდ, საერთოქართველური გ-ს შესატყვისად ზანუ-
რი განსხვავებულ რეფლექსებს გამოაჩენს — ქართ. ტეგ- ზან. ტაღ-
„გაშვება“, ქართ. (შ)შეგ- / (შ)ში (გ) - ზან. შქორ- || შქგრ-
|| შქირ- „შიშშილი; დამშვევა“, ქართ. ტეგ-/ტი(გ)- ზან. (ნ)ტირ- ||
(ნ)ტინ-...

ს.ქართვ. *წაჟ-(არ-) „წავი“ → ქართ. წავი ზან. წვინ-ორ-ი
(—*წუნ-ორ-ი) სვან. წიჟ-ერ || წიორ || წიჟ-ერ (—*წაჟ-არ-).

საერთოქართველური წაჟ- ძირის შესატყვისი ჩანს ნახურ ენათა მო-
ნაცემები: ჩან. ჳობ, ინგ. ჳობ, ბაცბ. ჳობ — ჳობ „წყლის ბულა“,
"БЫНБ"...

სვან. წიფ-რ-უ ბქ., წიფ-არ-ი ლნტ. „წითელი“, წიფ-რ-უ შდხ „წი-
თელი, მწიფე თხილი“

ქართ. წამ-, მე-წამ-ული „წითელი“.

ზან. (მეგრ.) ჳუბ-, ჳუბ-ერი დიხა-ჳუბ-ერი „თიხა წითელი“ (საგო-
ზავი მიწა).

ქართულში ძირად წამ- გამოსაყოფია, ხოლო კონფიქსად — მე-ულ-
მე-რწყ-ული, მე-კერცხ-ული, მე-რძე-ული... მე-წამ-ული.

საერთოქართველური წამ- ძირის შესატყვისია მეგრული ჳუბ- ფორ-
მა, რომელიც შემორჩენილია კომპოზიტური შედგენილობის დიხა-ჳუბ-ერი
(=თიხა-წითელი) სიტყვაში, სადაც ჳუბ-ერი სიწითლის (წი-
თელი) ფუნქციური ეკვივალენტია. ალბათ ტოპონიმი ჳუბ-ერიც იმავე
ჳუბ-ერ- „წითელი“ ფუძეს შეიცავს.

ქართ. წამ- ზან. ჳუბ- — *ჳობ- შეპირისპირებისას საკიროდ მი-
გვაჩნია დიალექტური (გურ.) წიფ-ინ-, გა-წიფ-ინ-უბა „გაწითლება“ სი-
ტყვის მოხმობა, რომელიც ასიმილაციით არის მიღებული *წამ-ინ- არქე-

ტიპისაგან. გურულის ჩვენება იმითაც არის მნიშვნელოვანი, რომ აქ მს(წამ-) წინაპარი ბგერის ბ (→ ფ)-ს არსებობა რეალური ხდება ქართულისთვისაც, შდრ. მეგრ. ქ უ ბ - ე რ - ი.

ს.-ქართვ. *წაბ- „სიწითლე, წითელი“ → ქართ. წამ — *წაბ-, მე-წამ-ული, წიფ-ინ- — *წაბ-ინ- ზან. ჭუბ-ერ-ი — *ჭობ-ერ-ი სვან. წიფ-რ-უ || წიფ-არ-ი — *ჭაბ-არ-ი.

ს.-ქართვ. *წაბ- „წითელი“ ძირის შესატყვისი ჩანს ნახურ ენათა *მუწ-, შდრ. ჩან. მუწა-დუოლა „გაწითლება“

ქართ. წიწ-აკ-ა, წიწმატ-ია, ლეჩხ. წიწმარ-იტ-ი, გურ. წიწმარ-იტა „წიწმატი“.

ზან. (ჰან.) ჭიჭ-ი „მარილი“, ჭიჭამ-ი „ოხრაბუში“

სვან. —

შედარებითი ანალიზის წყალობით შესაძლებელი ხდება ქართულისათვის *წიწმ- არქაული სახეობის რეკონსტრუქცია, შდრ. ქართ. ე ზან. ა, ს.-ქართვ. ე. საკითხი დაისმის წიწ- (წიწ-აკ-ა, წიწ-ინ-დერა...) ძირთან ურთიერთობის თაობაზე, შდრ. ჰან. ჭიჭ-ი-კვერ-ი „მარილკვერი“.

სვანურში შესაბამისი ფუძე არ არის გამოვლენილი.

სემანტიკური მიმართება წ ი წ მ ა ტ ი ~ ო ხ რ ა ბ უ შ ი ბუნებრივად გვესახება.

ს.-ქართვ. *წიწ- „წიწაკა, მარილი“, *წიწ-ემ- „წიწმატი“ → ქართ. წიწ-აკ-ა, წიწ-ინ-დერა, წიწმატ-ია, წიწმარ-იტ-ი/ი — *წიწ-ემ- ზან. ჭიჭ-ი, ჭიჭამ-ი.

სვან. წყალ ზს. „მაშა“.

ქართ. წალ-, წალ-ღ-ი.

ზან. (ჰან.) წყილ-ი „შანთი“, მ-წყილ-ი „საჭრეთელი კბილი“

ქართულ წალ-ღ-ში -ღ სუფიქსურია (შდრ. მ-წყილ-ღ-ი, ცულ-ღ-ი...), ძირად გამოყოფილი წალ- ფუძე ისტორიულად ქ რ ი ს აღმნიშვნელი უნდა ყოფილიყო, რაზეც ჰანურის სემანტიკაც მიუთითებს; აქ შანთი ა მ ო მ ქ რ ე ლ ი ს სემიდან განვითარდა ისევე, როგორც საჭრეთელი კბილი — მ ქ რ ე ლ ი კბილისგან. სვანურის „მაშა“ „შანთის“ შემდგომ ევოლუციად გვევლინება.

ქართულისა და სვანურის ა ძირისეული განზოგანება ჰანურში ის შეიფარდებს, რომელიც ოსაგან (შდრ. ქართ. ა ზან. ო) მომდინარეობს —
ა ო → გ → ო (ბ. როგავა).

ქართველურ ენათა ბგერათშესატყვისობის თვალსაზრისით მნიშვნელოვანია ქართ. წ ზან. წყ სვან. წყ, რაც არაერთ მაგალითში დასტურდება (იხ. აქვე, § 26).

ს.-ქართვ. *წალ- „კრა“ → ქართ. წალ-, წალ-დი ზან. (მ)წკილი-
- *წკგლ-ი - *წკოლი სვან. წკალ.

სვან. წკარ- || წკერ-, წკარ-ა ბზ., წკერ-ა ქს. „ბზარვა“.

ქართ. (მობ.) წერ-, გაი-წერ-ა „გაიბზარა“.

ზან. ნწკგრ- || ნწკირ-, გო-ნწკგრ-უა „გაბზარვა“, გი-ნწკირ-უ „გა-
იბზარა“, გო-ნწკგრი-ლი „გაბზარული“.

თავკიდური ნ ფონეტიკური დანართია ზანურში — წკგრ- —
ნწკგრ- || ნწკირ-. ასახსნელია ქართველურ ენათა ვოკალიზში; რაც ამოსა-
ვალში ა-ს გვევარაუდებინებს, ე. ი. ა → ე ისტორიულ ქართულსა და
სვანურში, ზანურში — ო → გ || ი (შდრ. ქართ. ა ზან. ო → გ → || ი
(გ. როგავა)). გვიანდელი ე → ა სვანურში პოზიციურია და მომდევნო
ა-ს მიეწერება — წკერ-ა — წკარ-ა (მ. ქალდანი).

საყურადღებოა ქართ. წ ზან. წკ სვან. წკ ბგერათშესატყვისობა
(იხ. აქვე, § 26).

სემანტიკური იგივეობა ქართველურ ენებში ექვს არ იწვევს.

ს.-ქართვ. *წარ- „ბზარვა, ბზარი“ → ქართ. წერ- ზან. ნწკირ- ||
ნწკგრ- - *წკორ- სვან. წკარ- || წკერ- - *წკარ-.

სვან. წკებ-, ძგებ „წახნაგი“

ქართ. წომ-ი „წვეტი, წვერი“.

ზან. (მეგრ.) წკომ-ი || ძგომ-ი „წვეტი, წახნაგი, წვერი, კიდე“

მეგრულში ნაწილობრივ, ხოლო სვანურ ფორმებში მთლიანად
მკვეთრთა გამჟღერება საცნაურია: წკომ-ი → ძგომ-ი, წკომ → წკაშებ
→ ძგებ. მნიშვნელოვანია ბგერათშესატყვისობა ქართ. წ ზან. წკ სვან.
წკ — ძგ (იხ. აქვე, § 26).

ს.-ქართვ. *წომ- „წომი, წახნაგი, წვერი“ → ქართ. წომ-ი ზან.
ძგომ-ი || — წკომ-ი სვან. ძგებ — *წკაშებ — *წკომ.

ქართ. წკვერტ-/წკვირტ- „წვერტვა, აპრება“, ა-წკვერტი-ლი „აპ-
რებილი (უღვაში)“, წკვერტი.

ზან. (მეგრ.) ჭყვართ-, ჭყვართ-უნ-ს „გამართავს, გაჭიმავს“, „გო-ჭყვ-
ართ-ილი „გამართული“, ჭყვენტ-ერ-ე → || წკვენტ-ერ-ე „წკვენტი“.

სვან. —

ქართველური ფუძეები ბგერწერითი (სიმბოლიკური) აგებულებიანა.
ამიტომაც მჟღაენდება კ/ყ, თ/ტ სუბსტიტუცია ერთი და იმავე ძირის

ფარგლებში. თუმცა ხმოვნითი შესატყვისობა ქართ. ე ზან. ა ნაწილობრივ დატულია — **წვევრტ- ჰვევართ-**.

ს.-ქართვ. ***წვეუერთ-წვეუირთ-** „გამართვა, აპრება“ → ქართ.

წვევრტ/წვევრტ-, წვევრტ-ი ზან. ჰვევართ-, ჰვევენტერ-ე — || წვევენტერ-ე.

სვან. **წლიხ- || წილხ- || ხლიწ-, ლგ-წლიხ-ე ბზ., ლგ-ხლიწ-ე** (← ლგ-წლიხ-ე) ბქ., ლზხ., ლგ-წილხ-ე ლნტ. „გაწურული“.

ქართ. **წნებს/წნის-, წნებს-ს/წნის-ა, სა-წნებს-ელ-ი, წნებს-ი.**

ზან. (მეგრ.) **წგლობ- || წილობ-, წილობ-უნ-ს „წურავს“, წგლობ-ირ-ი „გაწურული“, ო-ჰგნახ-უ „საწნებელი“, ქან. ო-წილობ-უ „წურავა“, ბ-წილობ-უ „წურავ“, ო-ჰინახ-უ „წნება; საწნებელი“, ბ-ჰინახ-ი „დაწურე“.**

სვანურში ზმნური წლიხ- ფუძე დაკარგულია, იგი მხოლოდ ნაწარმოებ (მიმღებობურ) ფორმებში შემოგვრჩა. სვან. **წლიხ-** ასახავს ო გახმოვანებას (შღრ. ქართ. წნის-). აქ ანლაუტური წ სტაბილურია (ჰ — წ) მაშინ, როდესაც ზანურის ორსავე დიალექტში ჰ → || წ მონაცვლეობა რეალურია. როგორც ეტყობა, გაშიშინების შემდგომ ძლიერი პირუკუ შიშინა — სისინა პროცესიც მოქმედებდა (იხ. § 23). ქართველურ ენებში (ზანურ-სვანურში) ახსნას ითხოვს ლ || ნ.¹

ს.-ქართვ. ***წან-ეხ-/წან-იხ-** „წურავა, წნება“ → ქართ. **წნ-ეხ-/წნ-იხ-, წნ-ეხ-ი, სა-წნ-ეხ-ელ-ი ზან. წგლ-ოხ- || წილ-ოხ- || წგლ-იხ- || წილ-იხ-, ჰგნახ- || ჰინ-ახ-, ო-ჰგნ-ახ-უ || ო-ჰინ-ახ-უ —*ჰონ-ახ- || *ჰონ-იხ-** სვან. **ხლიწ- || წილხ- || წლიხ- —*ჰან-იხ-**.

ქართ. **წო-**, (იმერ.) **წო-ია** „პატარა ჩიტო, მუღამ ერთსა და იმავე ხმას გამოსცემს“, ლეჩხ. **წო-იო** „ღამეძახია, ზარნაშო“.

ზან. (მეგრ.) **ჰუ-ია** „პატარა მწივიანა ჩიტო“; „ინდაურის წიწილა“

სვან. —

ბგერათშესატყვისობათა ჩვენება: ქართ. **წ** : ზან. **ჰ**, ქართ. **ო** ზან. **უ** ამ ფუძის საერთოქართველურიდან მომდინარეობაზე შეტყვევებს. -ია კნინობითობის სუფიქსი მეგრულშიც მეორდება, რაც შემთხვევითი არ უნდა იყოს.

ს.-ქართვ. ***წო-(ია) „მწივიანა ჩიტო“** → ქართ. **წო-ია || წო-იო ზან. ჰუ-ია.**

¹ ხშირად სვანური ფორმებიც ლს გამოაჩენენ ქართული ნს წილ. შღრ. ქართ. ძილ-ძინ- ზან. ჰირ-ჰან- სვან. ჰუფ —*ჰანჰ —*ჰილ- „ძილი“

ქართ. წორ-ო || მ-წორ-ო „ცირცელი (მცენ.)“

ზან. 'ჭორ-ო' აესანე, ციცინო (მცენ.)"

სვან. —

ქართული წორ-ო-ს შესატყვისი ზანური ჭორ-ო უნდა ჩანდეს იმე-
რულ დიალექტში დადასტურებულ ჭორ-ო სიტყვაში. ფუძის აგებულების-
თვის შდრ. ქართ. ღვინ-ო ზან. ღვინ-ო — || ღინ-ო ...

სვანურში შესაბამისი ლექსემა ვერ გამოვაღწევეთ.

ს.-ქართვ. *წორ-(ო) „ცირცელი“; „ციცინო“ — ქართ. წორ-ო ||
მ-წორ-ო ზან. ჭორ-ი — *ჭორ-ო.

ქართ. (მოს.) წრეკ, გა-წრეკა „დაგრება“.

ზან. (მეგრ.) ჭირაკ, ჭირაკ-უა „გრება; დანაოქება“, ჭირაკ-ილი
„დანაოქებული“, „დაგრებილი“, ი-ჭირაკ-უ(ნ) „იკლავება, იგრიხება“

სვან. —

ფუძე სიმბოლიკური (ბგერწერითი) სახეობისაა, მაგრამ, მიუხედავად
ამისა, ბგერათშესატყვისობათა ჩვენება არ არის დარღვეული — შდრ.:
ქართ. წ ზან. ჭ, ქართ. ე ზან. ა.

„გრება“, „მანქვა“, „დანაოქება“, „კლავა“ საერთო რი-
გის სემანტიკებია.

ს.-ქართვ. *წირ-ეკ- „კლავა, გრება“ — ქართ. წრ-ეკ- ზან. ჭირ-
ოკ- || — ჭირ-აკ-

ქართ. (იმერ.) წრიფ-ო „გამხდარი; ფიზიკურად სუსტი“

ზან. ჭიფ-ე „წერილი“, „გამხდარი“, ჭიფ-არ-, ღე-ჭიფ-არ-უ „წერილი
გახლა“.

სვან. —

ქართული წრფ-ელ-ი დაკავშირებულია ზანურ ჭიფ-ე, მ-ჭიფ-ა ფუ-
ძებთან (არნ. ჩიქობავა). ჩვენ მიერ მოხმობილი იმერ. წრიფ-ო კარგად
აჩვენებს ქართული ფუძის ისტორიას — წრფ-ელ-ი — *წრიფ-ელ-ი (შდრ.
ზან. ჭიფ- — *ჭრიფ-).

მნიშვნელობის განვითარება საერთო მიმართულებებისაა ქართველურ
ენებში: წრფ- || — წრიფ- ძირს ქართულშიც აღმოაჩნდება სიგამ-
ხდარის, სიწურის გაგება ისევე, როგორც ზანურში (ჰანურში)
სიწრფელის, სიწმინდის ნიაუნსია ხელშესახები (ს. ელენტი,
პ. ფენრიხი).

ს.-ქართვ. *წრიფ- „წერილი, წრფელი; გახლამა“ — ქართ. წრიფ-ო,
სი-წრფ-ო, წრფ-ელ-ი, წრფ-(შე)-წრფ-ა) ზან. ჭიფ-ე მ-ჭიფ-ა (—*მ-
ჭრიფ-ა—, ჭიფ-არ (—*ჭრიფ-არ-).

ს.-ქართვ. *წრიფ- ფუძეს შესატყვისები ეძებნება მონათესავე იბერი-
ულ-კავკასიურ ენებში, შდრ. ჩაჩნ. ჭაფ-ღან „გაბრტყელება“, ინგ. ჭაფ-დფ...

ქართ. წურ-, ი-წურ-ება, მი-ი-წურა, მი-წურ-ული.

ზან. (მეგრ.) წყურ-, გინო-წყურ-უა „გადაწურვა“, გეგო-წყურ-უ
„გადაწურა“, იმენდგგინო-წყურ-ილი = იმედ-გადა-წურ-ული.

მეგრულში ფიქსირებული წურ-, ილა-წყურ-უა „დახრა, ჩახრა“ ქარ-
თულიდან არის შეთვისებული. საკუთრივ ზანური წყურ- — ქართული
წურ-ის შესატყვისი — შემორჩენილია ზემოთაღწერილ სპეციფიკურ გამო-
თქმებში.

ამ შეპირისპირებაში ვლინდება ქართ. წ ზან. წყ ოპოზიცია, რაც
ბუნებრივია და აიხსნება წ — წყ გარდაქმნით ზანურში (იხ. აქვე, § 26).

ს.-ქართვ. *წურ- „მიწურვა“ → ქართ. წურ- ზან. წყურ-.

ქართ. წუხ-ელ- || წუხ-ელ-ის, მ-წუხ-რი, თუშ. ძოდ-ი, ძოდ-ან-ის,
ხევს., მოხ. ძოდ-ან „ამას წინათ“, წედ-ან || წებ-ან.

ზან. (მეგრ.) წოხ-ოლ-ე „წინ, წინათ, ამას წინათ“, ქან. წოხ-ლ-ე
„წინ“

სვან. —

ქართულში ფორმათა მრავალფეროვნება ამოსავალში წოხ- || წოხ-
ელ- || წოხ-ან-ის არსებობაზე მიუთითებს, რომელსაც კანონზომიერად
უკავშირდება ზანური (resp. მეგრულ-ქანური) წოხ- (წოხ-ოლ-ე) ძირი. —
შდრ.: გურ. წახან-აი || წახ-ან-ე — *წოხ-ან „წელან“.

მნიშვნელობის მხრივ, ძირითადია წ ი ნ ა ს (ამას წინას) შინაარსი.

ს.-ქართვ. *წოხ- „წინათ, ამას წინათ“ → ქართ. წუხ-ელ-(ის), წედ-
ან წახან- || წებ-ან, ძოდ-ი || ძოდ-ი || ძოდ-ან-(ის) ზან. წოხ-ოლ-ე → ||
წოხ-ლ-ე.

ს.-ქართვ. *წოხ-ს უკავშირდება აფხაზური ა-წხ „ღამე“, რომლის
კვალს სომხურშიც ხელავენ (ს. ჯანაშია).

სვან. წჷენ- || წონ-, ხ-ო-წჷენ-ე ბზ., ლშხ., ხ-ო-წონ-ე ბქ. (შდრ.
ო-ხ-წჷენ) „უსინჯავს“.

ქართ. წვნ-ევ-, ვ-ა-წვნ-ეჲ, ი-წვნ-ევ-ს „გასინჯავს, იგემებს“, ი-წვნ-ი-ა
„გამოსცადა, გასინჯა“, წვნ-ეჲ-ა.

ზან. —

ქართულში, ისევე როგორც სვანურში, ფუძის დისტრიბუცია მეტად შე-
ზღუდულია. ის გამოიყენება მხოლოდ გარკვეულ კონტექსტებში (მყარ გამო-
ნათქვამებში), როგორცაა: მარცხი იწვნია, გემო იწვნია, გაჭირვება იწვნია...

სვანური წუნ- ქართულისთვისაც გახმოვანებულ ფუძეს გვევარაუდებინებს ისტორიულად. ეს რელექტია ამ შემთხვევაში ძირს შეხორცებულ -ევ სუფიქსს მიეწერება — *წვენ-ევ- — წვ-ევ-.

ზანურში შესაბამისი ეკვივალენტი არ არის გამოვლენილი (შდრ. წის-აფ-ა „წინევა, გასინჯვა, ქაშნიკი“ — წ-ის-(?)).

ს.-ქართვ. *წუნ- გასინჯვა, წნევა, ქაშნიკი — ქართ. წვ-ევ- — *წვენ-ევ- სვან. წონ- || წუნ-.

სვან. წუი, წიუ ზს., ლშხ., წუ-არ ლნტ. „წველი“

ქართ. წუელ-ი || წველ-ი, ძვ. ქართ. წველ-ა.

ზან. (მეგრ.) კოლ-ი „წველი“. წუ „ბზე“, ქან. წუ „ბზე“, ო-წვალეუ „საბზელი“ (შდრ. იმერ. ჰვალ-ო „წველი“).

სვანურში წუი/წიუ სუბსტიტუცია და სხვა ქართველურ ენათა სათანადო ფუძეებთან მისი შედარება გააფიქრებინებს, რომ ამოსავალში გვქონდა წუუ- (*წუუუ-); ამ მხრივ მეტად საყურადღებოა მრავლობითის ჩვენება სვანურში, შდრ.: წუუ-არ ბზ., წუუ-არ ლშხ., წუ-არ — წუუ-არ ბქ., აქედან ირკვევა, რომ ლენტეხური წუ-არ pluralia tantum-ი.

ქართული წველ-ის მიმართ ზანური ორგვარ შესატყვისობას იძლევა — ქართ. წუელ- ზან. წუ-; ქართ. წუელ- ზან. *ჰვალ- — კოლ- || წვალ-. ამგვარი სურათი არ არის უჩვეულო ქართველურ ენათა შედარებითი ფონეტიკის თვალსაზრისით, შდრ.: ქართ. წყალ- ზან. წყუ, მაგრამ ქართ. წყალ- (მო-უ-წყალ) ზან. ჰყოლ-, ჰყოლ-უ-ა „დაწყველა, დაქრა“, ჰყოლ-ირ-ი „წყლული“. ცხადია, ს.-ქართვ. წყ-ალ- — ქართ. წყალ-ი, წყალ- : ზან. წყ-უ — *ჰყო-უ, ჰყოლ-.

იმერულ დიალექტში დადასტურებული ჰვალ-ო „წველი“ ზანიზმია.

სვანურში აქაც წ → ჰ → წ პროცესი ბოლომდე მიყვანილი მაშინ, როდესაც ზანურში (წ →) ჰ || წ ბერყვობა რეალური ფაქტია (იხ. აქვე, § 23).

ს.-ქართვ. *წუ-ელ- „წველი, წბილი“ — ქართ. წუელ-ი || წველ-ი ზან. წუ-, წვალ- || კოლ- — *ჰვალ- სვან. წუი || წიუ || — წუუ — *წუუუ — *ჰუუ-ელ-.

ს.-ქართვ. წუ-ელ- არქეტიპს შესატყვისები მოეპოვება მონათესავე იბერიულ-კავკასიურ ენებში: ს.-ნახ. წოუ „ძნა“, ლეზგ. ცაულ || ჩაულ — ჰაულ, თაბ. შალ — ჩაულ, აღ. შელ — ჩუელ, რუთ. ჭოლ — ჰუელ, წახ. ჭოლ — ჰუელ, ხინ.. ცაულ — წაულ „ძნა“...

სვან. წჳიდ- || წჳდ-, ნე-წჳიდ || ნე-წჳდ (ბ-ო-წჳდ-ა) ზს. „წჳრილი“
ქართ. წჳლ-ილი-ი → || წჳრ-ილი-ი, სი-წჳლ-ო, სი-წჳლ-ილი-ე, მო-წჳლ-ო,
ნიაე-წჳლ-ილი-ი (საბა).

ზან. (ჰან.) წჳლ-უ „მცირე, პატარა“, მეგრ. რწჳლ-უ „ვიწრო“

ქართულ-ჰანურ ფუძეთა გენეტიკური ერთიანობა ცნობილია (ლ. ნა-
დარეშვილი). სვანური ნე-წჳდ- → || -წჳიდ- სახელიც ადვილად დაუკავ-
შირდება ქართულ-ზანურ წჳლ- ფუძეს, თუ გავითვალისწინებთ ლ → დ
ფონეტიკურ შესაძლებლობას: ქართ. ქჳლა → სვან. ქჳდა... (იხ. აქვე,
§ 2. ლ → დ).

სემანტიკის მხრივ სვანური იდენტურობას ამჟღავნებს ქართულთან
მაშინ, როდესაც წჳრილი → მცირე, პატარა ჰანურ დია-
ლექტში საცნაურია.

ს.-ქართვ. *წჳლ- „წჳრილი, დაწჳრილება“ → ქართ. წლ- || -
წჳლ-, წჳლ-ილი-ი → || წჳრ-ილი-ი ზან. წჳლ-უ → || რწჳლ-ე სვან.
ნე-წჳიდ || - ნე-წჳდ - ნე-წჳდ.

სვან. წჳიდ- || წჳდ, ა-წჳდ-ე (შდრ. ოთ-წჳიდ) „წჳრავს“, ლა-
წჳდ-პრ „საწჳრი“

ქართ. წვენ-, წვენ-ი.

ზან. (მეგრ.) წონ-, წონ-უ-ა, ბ-წონ-გ სქას „თაფლის ამოღება სკი-
დან და დაწჳრვა“.

მეგრული წონ-(უ-ა) იგივე წვენ-ის გამოყვანაა.

მნიშვნელობის განვითარების თვალსაზრისით მეგრულის მსგავსი ვი-
თარებაა ქართულის დიალექტებიდან მთიულურში, სადაც წველა,
მოწველა ზმნა გამოიყენება „სკიდან თაფლის ამოღება-დაწჳრვის“ აღ-
სანიშნავად.

მატერიალურად ქართულ წვენ-ს ზანურში შესატყვისად *წვან- უნ-
და ჰქონოდა, რომელმაც მოგვიანებით ვა — ო (შდრ. წველი-ი მეგრ.
*ჰვალ-ი — ჰვალ-ი იხ. აქვე) გადასვლით თანამედროვე წონ- მოგვცა
ქართ. წვენ- ზან. *წვან- → წონ- სვან. *წჳინ- — წჳიდ-.

აქამდე წვენ- ქართულში განმარტობით იღვავ; მაშინ როდესაც
სხვა: წვ-ელ-, წვ-ეთ-, წვ-იმ- წვ- ძირიან სიტყვებს ზანურში შესატყვისე-
ბი დაეძებნა: ჰვალ-, ჰვათ-, ჰვიმ- და კიდევ, წვ- ძირიანი სიტყვათა ჩვე-
ნება იმას ადასტურებს, რომ მეგრულში წვენ-ის შესატყვისი წონ-
— *წვან- უფრო ადრე *ჰვან- სახისა იყო.

ს.-ქართვ. *წჳინ- „წვენი; წვენის გამოყვანა, წჳრვა“ → ქართ.
წვენ-ი ზან. წონ- — *წვან- — *ჰვან- სვან. წჳდ- || წჳიდ- — *ჰჳინ-.

სვან. -წუინ- „დამიზნება, გასწორება“, მუ-მ-წუინ-ე ბზ., ბქ., ლშბ., მუ-მე-წუინ-ე ლნტ. „გამსწორებელი, დამიზნებელი“, მე-წუინ ზს., ქს. „სწორი“.

ქართ. ს-წორი-ი, ს-წორ-ება, ს-წორ-ე, სა-ს-წორი-ი.

ზან. წურ-, გე-წურ-აფ-ა „დამიზნება“, უ-წურ-უ-ან-ს „უმიზნებს“, მა-წურ-აფ-უ „მომსწავლებელი“, მე-წურ-აფ-ა „მისწავლება“.

ქართველურ ენათა მასალის ფორმალურ-სემანტიკური ერთიანობა ექვს არ იწვევს. აულაუტური ნ სვანურში აიხსნება ენაში გავრცელებული რ → ნ ფონეტიკური გარდაქმნით — წუინ- — წუირ- — წორ- (იხ. აქვე, § 17. რ → ნ).

გასარკვევია ქართულში გამოყოფილი ხ-პრეფიქსის ისტორიული ფუნქცია. უკავშირდება თუ არა იგი სხვაგან დადასტურებულ ხ-სეგმენტს: ხ-წა-ე-(ლ-), ხ-ყი-ღ-, ხ-ძე, ხ-ძა-ღ-ი, ხ-წა-რ- / ხ-წ-რ-ა-ფ-ი, ხ-ე-ფ-ე || მ-ე-ფ-ე || ნ-ე-ფ-ე

ს.-ქართვ. *წორ- „გამსწორება, სწორი“ → ქართ. ს-წორ-, ს-წორ-ი

ზან. წურ- სვან. წუინ- — *წუირ- — *წორ-.

სვან. წურ-, ხ-ო-წურ-ე „უღენს, აღენს (ოფლს, ცრემლს...), მე-წურ-ე „მღენი, თხევადი“

ქართ. წურ-წურ-, მო-წურ-წურ-ებს (ოფლი, სისხლი...), წურ-წურ-ით სღის, წურ-წური.

ზან. (მეგრ.) ჭურ-ჭულ-, ჭურ-ჭული „წურ-წური“, მა-ჭურ-ჭულ-უ(ნ) || მა-ჭვარ-ჭვალ-უ(ნ) „წურწურით ჩამოსღის (ოფლი, წყალი, ცრემლი...)“.

ქართულ-ზანურში რედუბლიცირებული ფუძეები დასტურდება, სადაც წურ- || ჭურ- ძირად გამოიყოფა, მისი სვანური გვიგვალენტი რედუცირებული ფორმაა — *ჭურ- → წურ-; აქ საცნაურია ჭ → წ განშიშინების პროცესი (იხ. § 23).

ს.-ქართვ. *წურ- „სითხე, თხევა“ — ქართ. წურ-წურ ზან. ჭვარ-ჭვალ- || ჭურ-ჭულ- სვან. წურ- — *ჭურ-.

ქართ. წყვილ-ი, სწორ-წყვილ-ე-ღ-ი „გვერდი“, იმერ. წყვილ-უბი „ჭანჭლები“.

ზან. ჭყვირი-ი „ნერბი, ღეღალი (თხა, ცხვარი)“.

სვან. —

ზანური ჭყვირი-ი კანონზომიერად შეესატყვისება ქართულ წყვილ-ფუძეს (ქართ. წ ზან. ჭ, ქართ. ლ ზან. რ — ლ).

საინტერესო სემანტიკური ცვალემა დასტურდება ზანურში:
წყვილი → დედალი. რაც ალბათ სინონიმური მნიშვნელობიდან
განვითარდა — წყვილი = ლუწი, დედალი (ცენტის საწინააღმდეგო).

ს.ქართვ. *წყუ-ილ- წყვილი" — ქართ. წყვილი- ზან. ჭყვი-იარი
— *ჭყვი-ილი.

ქართ. წყურ-ტი, წყურ-ტი-ი „სნეულობა არს, რომელი მრავალს
წყალსა ასმევს კაცს და განაზმობს სიმჰლით (საბა)“.

ზან. წყურ-ტი-ი || წყირ-ტი-ი „წყურტი“, „ჭყურ-ტი-ი“, „მა-ჭყურ-ტი-ია“.
სვან. —

საკუთრივ მეგრულში დღეს მხოლოდ სისინა სიბილანტიანი წყირ-ტი-ი ||
წყურ-ტი-ი დასტურდება; მისთვის უწინარესი ჭყურ-ტი-ი ალომორფი შემო-
რჩენილია ქართული ენის ლეჩხუმურ დიალექტში ნასესხები მა-ჭყურ-ტი-ია
სიტყვის სახით. აქ მა-ია კონფიქსად გამოიყოფა (მდრ. მეგრ. მა-ლულ-ია
„მელელვია (ავადყოფი)“). ლეჩხუმურში ზანური ჭყურ-ტი-ი მაშინ არის
გადასული, როცა უ → ჯ → || ი პროცესი ენაში არ მოქმედებდა, ასევე
ჭ მყარად იჭდა სიტყვის თავში (მდრ. წყირ-ტი-ი || წყურ-ტი-ი — *ჭყურ-ტი-ი).

ცხადია, ქართველურ ენათა წყურ-ტი-ი || ჭყურ-ტი-ი უკავშირდება
წყურ- წყურვილი“ ფუძეს, რომელიც, თავის მხრივ, ეტიმოლოგიურ კავ-
შირშია წყ- (წყალ-, რ-წყ-ევა, ნე-რ-წყ-ჟ...) „წყლის“ აღმნიშვნელ საერ-
თოქართველურ ძირთან (ვ. თოფურია).

ს.ქართვ. *წყ-ურ-ტი-ი: „წყურტი“ — ქართ. წყ-ურ-ტი-ი ზან. წყ-
ირ-ტი-ი || — წყ-ურ-ტი-ი || — ჭყ-ურ-ტი-ი, მა-ჭყ-ურ-ტი-ია.

სვან. წგრბ- || წირბ- || წრბ- , ა-წგრბ-ჟ ბზ., ა-წრბ-ჟ ბქ., ლბტ.,
ა-წრბ-ჟ ლშბ. „გრებს“, წგრბ || წირბ „ღვლერკი“

ქართ. წრებ-/წრბ-/წრბ-ნ-, წრებ-ს/წრბ-ნ, წრბ-ნ-ილი „მეტად
შეგრებილი (საბა)“, ს-წრბ-ნ-ი.

ზან. (მეგრ.) წირობ-, წირობ-ჟა „გრება კანაფის თოკის“, წირობ-
ილი „დაგრებილი, ნაგრები“

სვანურ-ზანურში მხოლოდ სისინა შესატყვისებია შემორჩენილი. და
რომ შიშინა ალომორფებიც არსებობდა ამაზე ნათლად მიუთითებს სვანურ-
რი ჭირებ || ჭერებ ლექსემა (იხ. აქვე).

ქართველურ ფუძეებში საცნაურია სტრუქტურულ-სემანტიკური სი-
ახლოვე.

ს.ქართვ. *წირ-ბ-წირ-ებ-/წირ-ბ- „გრება“ — ქართ. წრბ-ნ-/წრბ-
/წრბ- ზან. წირობ- (-*ჭირობ-) სვან. წგრბ- || წირბ- || წრბ-
(-*ჭირბ-).

სევან. წგზ-ი „საქიროება“, მა-წგზ ზს., მგ-წგზ ქს. „საქიროება“
ქართ. წუზ-?, სულ-წუზ-ი „ჩქარი“, მუ-წუზ-ი „სასწრაფო, საქირო,
საჩქარო“

ზან. —.

სულ უფრო მეტ მასალაში იჩენს თავს სევანური მასდარისეული მ-
პრეფიქსის ბადალი მ- ქართულში. წინამდებარე შეპირისპირება იმითაცაა
მნიშვნელოვანი, რომ პრეფიქსი მ- აქ საერთოქართველური წარმოშობის
გენეტურად საერთო ფუძეში ვლინდება. ძირად გამოყოფილი წგზ-/წუზ-
შეიძლება დაუკავშირდეს წუზ- (წუზ-ილ-ი) ზმნას.

ს.-ქართვ. *მ-V-წუზ-, წუზ- „საქიროება; საქირო“ → ქართ. წუზ-,
მუ-წუზ-ი სევან. წგზ-, მგ-წგზ || მა-წგზ.

სვან. ჳანტი ბჟ., ჳანტი ბზ., ლზხ., ჳანტი ლნტ. „კორკოტი“.
 ქართ. წანდილ-ი კორკოტი“, „მგბარი ხვარბალი (საბა)“.
 ზან. —

სვანური ფორმები კანონზომიერი ფონეტიკურ-სემანტიკური შესატყვისია ქართული წანდილ-ისა. ზოგი რამ ცვლილება მაინც შეინიშნება; კერძოდ, დაკარგულია აუსლაუტური ლ- სვანურში, ალბათ, ლ → ჳ საფხურის გაელით. მისი კვალი წინამავალი პირველი მარცვლისეული ა-ს სიგრძეში დაჩნდება — ჳანტი — ჳანტიჳ — ჳანტილ. ჳანტილ არქეტიპის რეალურობას ამტკიცებს სვანურიდან ნასესხები რაჭულ-ლეჩხუმური ჳანტილა კორკოტი“. ამით ირკვევა, რომ ნდ — ნტ გამკვეთების პროცესი (ჳანდილ → ჳანტილ) ქრონოლოგიურად წინ უსწრებდა ლ → ჳ გადასვლას სვანურში.

ს.-ქართვ. *წანდ-ილ- „წანდილი, კორკოტი“ — ქართ. წანდილ-ი
 სვან. ჳანტი || ჳანტი || ჳანტი — *ჳანდილ.

ს.-ქართვ. *წანდ-ილ- ფუძეს შესატყვისები ეძებნება მონათესავე იბერიულ-კავკასიურ ენებში: ნახ. ჳან-უო || ჳან-ო || ჳონ-უა „პურის სახეობა“, ხუნძ. ჩედ, ლაკ. ჩაატ, ლეზგ. ჳატ, წახ. ჳად „პური“
 წინარეიბერიულ-კავკასიურ ენაში წანდილის = დანაყილი ხორბლის აღმნიშვნელი სიტყვის არსებობა მნიშვნელოვანია კულტურის ისტორიის თვალსაზრისით.

სვან. ჳაფჳორ ბზ., ჳაფჳორ უშგ., ჳაფხჳირ ბჟ., ჳაფჳორ ლზხ., ლნტ. „ფამფარა (მცენ.)“, „სამყურა ბალახი“.
 ქართ. (გურ.) წებარ-ი „ხოვერა“.
 ზან. (მეგრ.) ჳაფჳორ-ია „ერთგვარი ბალახი (ყუათიანი)“.
 გურულში დადასტურებული წებარ- ფუძის კანონზომიერი ზანური (მეგრული) შესატყვისია ჳაფჳორ- ფორმა. ქართ. წ : ზან. ჳ, ქართ. ე ზან. ა ბგერათშესატყვისობა ამ ენებისათვის ბუნებრივია. რაც შეეხება ოპოზიციას ქართ. ა ზან. უ, იგი ამოსავალში ა — ო — უ პროცესს ვარაუდობს მეგრულ-ჳანურში.

ბუნებრივია ზანურ-სვანურ ფორმათა მიმართებაზე მსჯელობა. ამის საფუძველს იძლევა მათი მატერიალური და სემანტიკური სიახლოვე, შდრ. სვან. ჳაფჳორ → || ჳაფხჳირ ზან. ჳაფჳორ-(ია). სვანური ალომორფები ზანურიდან ნასესხებად მიიჩნევა იმ შემთხვევაში, თუ დამტკიცდება, რომ ს.-ქართვ. წებარ- ფუძე ეტიმოლოგიურად წებ-/ჳაბ- „წებო, წებავს“

უკვეშირდება. მეგრულს სემანტიკა ამის საფუძველს იძლევა, შდრ. გამო-
თქმა: ჭაფურია ცალო მიკჯაჭაბუ ჭაფურისავეთ გეწებება“.

ს.-ქართვ. *წებ-არ- „ხოვერა, სამყურა ბალახი“ — ქართ. წებ-არ-ი
ზან. ჭაფ-ურ-ია — *ჭაბ-ურ-ია სვან. ჭაფხჭირ || ჭაფურ || ჭაფორ ||
ჭაფორ — *ჭებ-არ-(?).

სვან. ჭვბ- || ჭბ-, ი-ჭბ-ი (ოთ-ჭვბ, ად-ჭვბ, ად-ჭვბ-ე) „იბარებს“,
ლი-ჭბ-ი „დაბარება“.

ქართ. წამ-, ე-უ-წამ-ე „ეამცნე“, წამ-ება „შეტყობინება“, გურ.,
აქარ., ქართლ. დამო-წმ-ება „დაბარება“.

ზან. (ქან.) წუმ-, დო-ე-უ-წუმ-ე „დაეუბარე“, უ-წუმ-ერ-ს „ეტყვის“.

დაბარების გაგება ძირითადია ქართველურ ენა-კილოებში.

მნიშვნელოვანია ფუძის ფონეტიკური მხარეც. ქანური სიტყვის თავ-
ში ისტორიული ჭ, ქართული წ-ს შესატყვისი, კვლავ წ-ში გადასულა —
წუმ- — *ჭუმ-; აქ დადასტურებული ქართ. ა ზან. უ ბუნებრივია მსთან
მეზობლობაში (ტ. გულაეა). ფონეტიკურად ცვლილია სვანური ფორმის
აუსლაუტიც — მ → ბ (იხ. აქვე, § 10):

კიდევ ერთხელ გამოჩნდა ფაქტობრივ მასალაზე დაყრდნობით შიში-
ნა სიბილანტთა შეორეული გასისინების შესაძლებლობა ქართველურ ენებ-
ში (გ. როგაეა), იხ. აქვე, § 23.

ს.-ქართვ. *წამ- „დაბარება, შეტყობინება“ — ქართ. წამ- ზან.
წუმ- — *ჭუმ- — *ჭომ- სვან. ჭაბ- || ჭვბ- || ჭბ- — *ჭამ-.

სვან. ჭვბ ზს., ჭაბ ლშბ., ჭაბ-ან ლნტ. „თეთრი ნიშანი (სახეზე)“,
ჭვბ-ი ბზ., ჭაბ-ი უშგ., ჭაბ-ამ ლშბ., ჭაბ-ან ლნტ. „ნიკორა, ნიშა“, ნე-ჭვ-ა
— *ნე-ჭაბ-ა „წარბი“.

ქართ. წარბ-ი.

ზან. ჭომ-ი „წარბი“.

სვანურში საინტერესო სემანტიკური გადაწევა ფიქსირდება —
წ ა რ ბ ი — თ ე თ რ ი ნ ი შ ა ნ ი; ნ ი შ ა . ნე-ჭვ-ა-ში აშკარად გამოი-
ყოფა ნე—ა კონფიქსი (ამისთვის იხ. აქვე, ნე-ბგჭ-ა). ამ ფუძის ამოსავა-
ლი სახეობა ნე-ჭაბ-ა უნდა ყოფილიყო ქ-ს გაჩენა ანალოგიით მოხდა,
ნე-ბგჭ-ა „შუბლი“ სიტყვის ზეგავლენით. ზოლო ჭა (ნე-ჭ-ჭა) ელემენტი
ქართული წარბ-ის შესატყვისი სვანური ჭაბ-ის ფონეტიკურად შეცვლილი
სახეობაა. ბაგისმიერთა გაუჩინარება სვანურ სიტყვათა აუსლაუტში ცნო-
ბილი ფაქტია: ქართ. თაფლ- სვან. თუ, ქართ. ცხემლ- სვან. ცხუ ||
ცხჭი „ისარი“...

ზანურში, ისევე როგორც სვანურში, რ სონანტი დაკარგულია: კობი — ჭორბი, ჭაბ — ჭარბ- (ქართ. წარბ-).

ს.-ქართვ. *წარბ- წარბი" → ქართ. წარბი ზან. კობი — *ჭორბ-ი სვან. ჭა- || ჭაბ- || ჭაბ- — *ჭარბ-.

სვან. ჭაბ- || ჭაბ- || ჭბ-, ი-ჭბი (აღ-ჭაბ-ნე ბზ., ეღ-ჭაბ-ნე ლშხ.), ი-ჭაბ-ი ბქ., ლნტ. „იკვალავს (გზას თოვლში)".

ქართ. წებ-, წებო.

ზან. ჭაბ-, ჭაბ-ო || ჭაბ-უ, ჭაბ-აკ-, ჭაბ-აკ-ან-ს „თოვლს ტყეპნის; გზას იკვალავს".

უმლაუტიანი ა (ჭაბ-) სვანურში საერთოქართველურ ე-ს ასახავს — *ჭებ- → ჭაბ-.

წებება ~ გაკვალვა სემანტიკური სხვაობის გასაღებს თითქოს მეგრულის ტყეპნა სემანტება იძლევა, რომელიც გარდამავალი საფეხურია მნიშვნელობის განვითარების გზაზე.

-აკ (ჭაბ-აკ-) სუფიქსია მეგრულში და ძირისეულ განზოგანებას იმეორებს ფუძეზე დართვისას, შდრ. მეგრ. ფელ-ეკ- ქართ. ფლ-ეთ-.

ასევე საერთოქართველური წებ- ძირის სვანური შესატყვისი შეიძლება ჩანდეს -უნ || -გნ სუფიქსით გაფორმებულ ჭბ-უნ- || ჭბ-გნ- ზმნურ ფუძეში: ი-ჭბ-გნ-ე ზს., ი-ჭბ-უნ-ე ქს. „მოიხვევს, ჩატენის".

ს.-ქართვ. *წებ-, *წებ-ო „ღაწებება, წებო" → ქართ. წებ-, წებ-ო ზან. ჭაბ-, ჭაბ-აკ-, ჭაბ-ო || ჭაბ-უ სვან. ჭაბ- || ჭბ- — *ჭებ-, ჭბ-გნ-.

სვან. ჭაბ-იდ- || ჭებ-დ- || ჭებ-იდ- || ჭბ-იდ, ხ-ა-ჭბ-იდ-ა ზს., ხ-ა-ჭბ-იდ-ა ლშხ., ხ-ა-ჭებ-დ-ა ლნტ. „ამწყვდევიან", ა-ჭბ-იდ-ე (ოთ-ჭებ-იდ) ზს., ა-ჭბ-იდ-ე (ოთ-ჭებ-იდ) ლშხ., ა-ჭებ-დ-ე (ათუა-ჭებ-იდ) ლნტ. „ამწყვდევს", ლ-ა-ჭბ-იდ-ა ზს., ლ-ა-ჭბ-იდ-ა ლშხ., ლ-ა-ჭებ-დ-ა ლნტ. „ზა"სა-მწყვდევი".

ქართ. წაფ-, და-წაფება, ე-წაფება, და-ე-წაფა.

ზან. ჭოფ-, ო-ჭოფ-უ „დაჭერა; დაიჭირა", ჭოფილი „დატყვევებულნი, დაჭერილი", ო-ჭოფ-ალი „დასაჭერი", ჭოფ-უნ-ს „იჭერს, აბატონირებს".

მნიშვნელობის მხრივ სვანური ზანურს მიჰყვება — „დამწყვდევა"/„დაჭერა" საერთო პარადიგმის წევრებია — „დაჭერა" — || „დამწყვდევა". ქართულშიც „დაწაფების" მნიშვნელობა დაჭერის ან განვითარდა: დაეწაფა — დაიჭირა.

ფორმალური თვალსაზრისით სვანური ახსნას მოითხოვს. აქ -იდ „ზედმეტი" (შდრ. სვან. ჭებ-იდ- ქართ. წაფ- ზან. ჭოფ-), ხოლო აუს-

ლაუტში — სვან. ბ ქართ.-ზან. ფ. ჩვენთვის საინტერესო შეპირისპირება ზუსტად ისეთსავე სურათს იძლევა, როგორც საერთოქართველური ტეფ-„თბობა, თბილი“ ძირის შემთხვევაში — შდრ.: ქართ. ტეფ- სვან. ტებ-იდ- (ქართ. ფ სვან. ბ, ქართ. თ : სვან. -იდ-), ქართ. წაფ- სვან. ჳებ-იდ-ში გამოყოფილი -იდ ზმნური სუფიქსია სვანურში ქართული -იდ-ის შესატყვისი (სხ-ედ-, წყჷ-ედ-/წყჷ-იდ-...), ეი აბლაუტი სვანურშიც ბუნებ-რივია ტებ-ედ-/ტებ-იდ-, ჳებ-ედ-/ჳებ-იდ-...

ს.-ქართვ. *წაბ- „დაქერა, დამწყვედევა, დაწაფება“ — ქართ. წაფ-ზან. ჳოფ- — *ჳობ- სვან. ჳებ- — *ჳაბ-.

სვან. ჳპრ- || ჳარ- || ჳრ-, ხე-ჳრ-ი, ხე-ჳრ-ენ-ი (ლა-ხ-ჳპრ-ი) ზს., ხე-ჳრ-ენ-ი (ლე-ხ-ჳარ-ი) ლშხ., ხე-ჳპრ-ი ლნტ. „მიეზმის“ ლი-ჳრ-ენ-ი ზს., ლშხ., ლი-ჳპრ-ენ-ი ლნტ. „გადაბმა, მიბმა“, ლა-ჳარ ზს., „მისაბმელი“.

ქართ. (მობ., ქსნის ხეობ., რაჭ.) წერ-ი „მომკილი სვილის ძნა“, ხევს. წერი-ლა „შეკრული ძნა“, ფშ., მთიულ. წერა „ოთხფეხად დადგმული ძნა, სულ რამდენიმე ძნისა“.

ზან. (მეგრ.) ჳგრ-ინ- — || ჳირ-ინ-, მო-ჳირ-ინ-აფა „რალაცის დაკავშირება“, მი-ჳირ-ინ-უ-ან-ს „იკავშირებს, ქიმბ-ჳირ-ინ-უ „დაიკავშირა“, მი-ო-ჳირ-ინ-უ „მისწვდა, მიადწია“, გე-უ-ჳირ-ინ-უ „ხელი მოჰკიდა“.

ქართულში ზმნური ერთეული გვაკლია მაშინ, როდესაც ზანურ-სვანურში მხოლოდ ზმნური ფუძეები დასტურდება. ხევსურული წერ-ილ-ა ნაჰყოს -ილ-ა სუფიქსიანი მიმღობაა წარმოშობით, ამას ფუძის სემანტიკაც ამტკიცებს — წერ-ილ-ა = შეკრული (ძნა) (შდრ. წერ-ეულ-ი „ყანის ნაკრეფი შეკონვილი (საბა)“.

საერთოქართველურ გახმოვანებაზე ფიქრისას, მიმართება ქართ. ე ზან. გ || ი სვან. ა || ე უწინარესად სვანურის ვითარებას მიგვაჩვენებს — ქართ. ე — ა ზან. ი/გ — ო სვან. ა || — ა (შდრ. ქართ. ჳერ-ჰერა“ ზან. ჳეირ- || ჳგრ- || ჳკორ-...).

სამსავე ქართველურ ენაში ძირითადია შეკერის, მიბმის, დაკავშირება/შეკავშირების სემანტიკა.

ს.-ქართვ. *წარ- „მიბმა, შეკერა, დაკავშირება“ — ქართ. წერ-, წერი-, წერა, წერი-ლა — *წარ- ზან. ჳირ- || ჳგრ-ინ- — *ჳორ-ინ- სვან. ჳრ- || ჳპრ- || — ჳარ-ენ- (შდრ. ს.-ქართვ. *წან-).

სვან. ჳპჳჷ-უ ზს., ჳაჳჳჷ-უ ლნტ., ჳეჳჳჷ-უ ქს. „თელემა“.

ქართ. წინწყალი „ნაბერწყალი“, ლეჩხ. წინწყალა „ფიცხი, გულ-ფიცხი“, ფშ. წინწყალი „ნაბერწყალი“.

ზან. (მეგრ.) ჳკვაჳჷ-, ჳკვაჳჷ-უ „ციმციმი, კიაფი, ბუტტვა“, ი-ჳკვაჳჷ-უ მურიცხი „ვარსკვლავი ციმციმებს“.

სვანურისა (resp. ქვემო სვანურის) და მეგრულის გახმოვანება მხარს უჭერს საერთოქართველურისთვის ე ხმოვნის რეკონსტრუქციას. შესაბამისად — ქართული წინწყ-ალ- — *წენწყ-ალ-; ე → ი გადასვლა მომდევნო მარცვლელზე ა-ს ზეგავლენით აიხსნება.

ბოლოკიდური უ სვანურში, რომლის გამოც ე → ა || ა პროცესი განვითარდა — ჰაჰჰ-უ — ჰანჰ-უ — ჰეჰჰ-უ (მ. ქალდანი), ფონეტიკურად შეესატყვისება ქართულ -(ა)ლ-ს (წინწყ-(ა)ლ-), ე. ი. ჰეჰჰ-უ — *ჰეჰჰ-ლ- (შდრ. ელ-უ- ქართ. ძალ-ლ-...), ინლაუტური გ მეგრულში ფონეტიკური დანართია, ისევე როგორც ქართულში ნ.

მნიშვნელობის თვალსაზრისით ქართველურ ლექსებებს აერთიანებს ბ ე უ ტ ვ ის, ც ი მ ც ი მ ი ს შინაარსი, საიდანაც განვითარდა თ ვ ლ ე - მ ი ს სემა სვანურში.

ს.ქართვ. *წწყ-(ალ-) „ციმციმი, კიაფი, ბეუტვა“ → ქართ. წინწყ-ლ-ი || წინწყ-ალ-ა || წინწყ-ალ-ი ← *წწყ-ალ-ი ზან. *ჰეჰჰჰ-ჰ-აჰჰ- სვან. ჰეჰჰ-უ ← || ჰანჰ-უ ← || ჰეჰჰ-უ — *ჰეჰჰ-ლ-.

სვან. ჰანდ- || ჰანდ- || ჰანდ- || ჰანდ-, ა-ჰანდ-ი ბზ., ა-ჰანდ-ი ბქ., ლნტ., ა-ჰანდ-ი ლშზ., „ფარცხავს“, ლა-ჰანდ-ირ ბზ., ლა-ჰანდ-ირ ლშზ., ლა-ჰანდ-ირ ბქ., ლნტ. „ფარცხი“.

ქართ. კალ-, კალ-ჲა „ღეწვა“, მ-კალ-ავ-ი (ად. გვარ. მ-კალ-ავ-ი-შვილ-ი), კალ-ო „სალეწავი ადგილი“, მ-კალი, სა-მ-კალი.

ზან. (მეგრ.) კელ-ი/ო-ნკეუშ-ი „კალო“, ჰან. ო-ნკალ-აშ-ე „კალო“.

მიუხედავად იმისა, რომ სვანური ფორმები სრულიად არ აჩვენებენ გარეგნულ მსგავსებას ქართულ შესატყვისთან, სპეციფიკური ფონეტიკური პროცესების გათვალისწინებით ცხადი ხდება, რომ საერთოქართველური კ სიტყვის ანლაუტში პალატალიზაცია-ფრიკატიზაციის გზით ჰ-ში გადასვლა — კანდ- → ჰანდ- (შდრ. კაც- ჰანშ- ← კანშ-) ხოლო საერთოქართველური ლ სვანურში დ-თი არის შეცვლილი: *ჰანდ- → ჰანდ- (შდრ. ქართ. ჰულა — სვან. ჰულა, ქართ. შველ- — სვან. შედ- „შველა“, ქართ. თელ- სვან. თოდ-..., იხ. § 2. ლ → დ).

მნიშვნელობის განვითარების თვალსაზრისით, ლეწვა/ფარცხვა სინონიმური ჩანს.

ს.ქართვ. *კალ- „ღეწვა, ფარცხვა“ → ქართ. კალ-, კალ-ო ზან. კე/ალ-, ო-ნკეუშ-ი || ო-ნკალ-აშ-ე სვან. ჰანდ- || ჰან-ანდ- || ჰანდ- || ჰანდ- (-*კანდ-).

სვან. **ვერეხ** || **ვირეხ** ბქ., ლშბ., ლნტ. „სახარატო იარაღი“
ქართ. **წირეხ-ი** (ქველ-ი), გურ., აქარ. „ღვლერქი“
ზან. (მეგრ.) **წურეხ-ი** „ღვლერქი“

ცხადია შეპირისპირებული სახელური ფუძეები საერთოა **ზმნურ წრეხ-/წრახან-/წრახ-** სვან. **წრახ-** || **წრახ** ალომორფებთან (იხ. **წგრხ-**). ამგვარი ანალიზი ამტკიცებს **ვ** → || **წ** პროცესის რეალურობას ქართველურ ენებში (იხ. § 23).

მეგრული **წურეხ-ი** შებრუნებული სახეობაა **ზმნური წიროხ-ისა** — ***ვიროხ-** → ***წოროხ-** → **წურეხ-**.

ს.-ქართ. ***წირ-ახ-/*წირ-ეხ-** || ***წირ-იხ-** „გრეხა, გრეხილი; ღვლერქი“ — ქართ. **წირ-ეხ-ი** ზან. **წურ-ეხ-ი** — ***ვიროხ-ი** სვან. **ვერ-ეხ** || — **ვირ-ეხ**.

ქართ. (კახ., გურ.) **ვეინტი** „ქალამნის, ფეხსაცმლის ცხვირი“
ზან. (მეგრ.) **წვეინტი** „წვერი, ცხვირი რაიმე საგნისა“, უ-**წვეინტ-**
ანს „გამოშვერილი აქვს რაიმე საგანს (აღამიანს) წვერი, ცხვირი“
სვან. —

ზანურში **წვეინტ-** ფორმა ფუძის უფრო ძველ გახმოვანებას წარმო-
აჩენს — ქართ. **ვეინტ-** ზან. **წვეინტ-** || — **წვეინტ-**.

სიბილანტური რიგის შესატყვისობა ქართ. **ვე** ზან. **წვე** პოზიციურ-
რია და აიხსნება ვს ზეგავლენით: **ვევ** → **წვე** (თ. გამყრელიძე), თუმცა
შიშინა → სისინა ტრანსფორმაცია უამისოდაც შეიმჩნევა ზანურში, შდრ.
წვეთ- **ვეათ-** → || **წვეათ-**, ცელ- ჩალ- → ცალ-... (გ. როგავა).

ს.-ქართ. ***ვეინტ-** „რაიმე საგნის წვერი, ცხვირი“ — ქართ.
ვეინტი ზან. **წვეინტი** || — **წვეინტ-** — ***წვეინტ-**.

ქართ. **ვილ-**, **ვილი-ი** „ვიხი“, „წილი“, ქსნ. ხეობ. **ვი-ვილა** „ტილი“
ზან. (მეგრ.) **ვიირ-ი**, **კან. მ-ვიირ-ი** „წილი“.
სვან. —

უფრო ადრე ზანურ **ვიირ-** ფუძეს აკავშირებდნენ ქართულ **წილ-თან**,
რომელიც ფუძის სიმბოლური აგებულების გამო დაკარგული **ვილ-** სახეო-
ბის ალომორფად მიიჩნეოდა (თ. გამყრელიძე, გ. მაჭავარიანი). არადა, სა-
ბას ლექსიკონში **წილ-ი** სიტყვის პარალელურად **ვილ-ი-ც** დასტურდება.
კერძოდ, **ვიტ-ი** ლექსემის განმარტებისას დიდი ლექსიკოგრაფი ცხ რელაქ-
ციაში **ვილ-ი** ფორმასაც მოიხმობდა: **ვიტ-ი** (მძრომ)... **ტილი** (**ვილ-ი** CB)
CD (ზაზი ჩვენია — მ. ჩ.), შდრ. ქართ. **ვი-ვილა** — ***ვილ-** (ფუძის რე-
ლუბლიკაცია).

ს.-ქართვ. *ჰილ- „წილი; ტილი“ — ქართ. ჰილ-ი, ჰი-ჰილ-ა ზან. ჰკირ-ი || მ-ჰკირ-ი.

ს.-ქართვ. *ჰილ- ფუძეს შესატყვისები ეძებნება მონათესავე იბერიულ-კავკასიურ ენებში: აფხაზ. ა-წა, აღილ. წა, ყაბ. წა „ტილი“, ხუნძ. ჰეტ — ჰერ-ტი, ანდ. ჰონ-ნი — ჰორ-ნი, ჰამ. ჰან — ჰარ-დი, ტინდ. ჰან-დი — ჰარ-დი, კარ. ჰან-ტე — ჰარ-ტე, ახვაზ. ჰან-ტი — ჰარ-ტი..., დარგ. წა-ჰა, არჩიბ. ჰინ, თაბ. ჰირ, აღ. ჰიდ || ჰირ — ჰილ, წაბ. ჰინ..., უდ. ინ — ჰინ „რწყილი“, ს.-დალ. *ჰილ...

ქართ. ჰილ-, ჰილ-ყვაე-ი.

ზან. „ჰკა“ „შავი ფრინველი“.

სვან. —

უცნაურია, მაგრამ ფაქტია რომ ჩვენს ენებში ორგანული წარმოების სიშავის გამოხატველი საერთოქართველური ფუძე დღემდე არ არის გამოვლენილი: ქართ. შავ-ი ოსურ-ირანულიდან მომდინარეობს (ვ. აბაევი, მზ. ანდრონიკაშვილი...), ზან. უ-ჩ-ა თეთრის (ჩ-ე-) უარყოფითაა პიღებულ-ი — ჩ-ე „თეთრი“ → უ-ჩ-ა „უთეთრო“, „არათეთრი“ ანუ „შავი“; სვან. მე-შხ-ე || მე-შეხ-ე „შავი“ ნა-ჰშირ-ს უკავშირდება — ნახშირი — შავი (იხ. აქვე, შხ- || შეხ- || შიხ-).

შავის/სიშავის მნიშვნელობა უნდა ჰქონოდა ქართულ ჰილ-ფუძეს, რომელიც ჰილ-ყვაე-ი სიტყვაში შემოგვრჩა. ამას თავად ჰილ-ყვაე-ი სიტყვის ეტიმოლოგია ცხადყოფს. საბასთან იგი განიშარტება როგორც შავი ყვაევი, ე. ი. შავი = ჰილ-. სხვა ენებშიც ჰილ-ყვაე-ის ცნება ასევე გადმოიკემა, შდრ. თურქ. ყარაყარლა = ჰილ-ყვაე-ი, ყარა „შავი“ = ჰილ-.

ქართული ჰილ- „შავი“ ფორმის ზანური შესატყვისი მკლავნდება ჰკა სიტყვაში, რომელიც შავი ფრინველის გადმოსაცემად გამოიყენება ქართული ენის დიალექტებში — ჰკა (ხევს., მოხ.) „შავი ფრინველი“, ხოლო საბას, ნ. ჩუბინაშვილის, დ. ჩუბინაშვილის ლექსიკონებში ჰკა ჰილ-ყვაე-ის სახეობად არის წარმოდგენილი, მისი სინონიმია.

ქართ. ჰილ- ზან. ჰკა ოპოზიცია საერთოქართველურისთვის ჰელ-არქეფორმას ვარაუდობს (შდრ. ქართ. ე ზან. ა). ზანურში ბოლოკიდური ლისყვე დაიკარგა, როგორც ჰით-ა წით-ელ- ზედსართავ სახელში. ე. ი. ამოსავალი, რეკონსტრუირებული სურათი ქართველურ ენებს შორის წარმოგვიდგება შემდეგი სახით — ქართ. *ჰელ- : ზან. ჰკალ- (შდრ. ქართ. ძელ- ზან. ჩა(ლ-), ჩალ-ფე-ი „ხეები“). იქნებ საძიებელი ჰელ-

„შავი“ ჩანდეს ა. არაბულის მიერ მოძიებულ კონტექსტში: „მომეგონნეს სუნნელება, აღმიხსენდენ ღაწვნი — ქელნი (ალ. ქავქავადე)“.

ს.ქართ. *ქელ- „შავი“ → ქართ. ჳილ- || ჳელ-¹ ზან. ჳკა (- ჳკალ).

ს.ქართ. *ჳელ- არქეტის შესატყვისებია: ხუნძ. ჳემჳერ-აბ — ჳედჳერ-აბ, ანდ. ბე-ჳედ-ირ, ბოთლ. ბე-ჳერ — ბე-ჳედ. ჳამ. ბე-ჳატ-უბ. ტინდ. ბე-ჳეტ-უბ, ახვან. ბე-ჳიდა-ბჳე, კარ. ბე-ჳატ-ირ-უბ, ღოდ. ბე-ჳერ — ბე-ჳედ., ლეზგ. ჳულ-აჳე „შავი“ — ს.დად. *ჳელ- → || ჳი-ედ- → || ჳი-ერ- (ლ → დ — რ ფონეტიკურ პროცესთა გათვალისწინებით)...

სვან. ჳინჳილ ზს., ქს. „ნაწლავი“

ქართ. (აქარ.) წენწულ-ი „ნაწლავი“

ზან. ჳინჳ-ა || ჳიმჳ-ა „ასფურცელა“ (ზდრ. ოშ-ფა).

სვანური ჳინჳილ სამეცნიერო ლიტერატურაში მიიჩნევა ქართ. წელ- „ნაწლავი“ ზან. ჳგ- || ჳჳ- „id“ ფუძეთა შესატყვისი *ჳელ- სვანური ძირის რედუბლიციკრებულ სახეობად — *ჳელ-ჳელ- → ჳინჳილ (ჳ. ფენრიხი). ჩვენის აზრით, უფრო უპრიანია საუბარი ჳინჳილ სიტყვის ქართულ (აქარულ) წენწულ-ი „ნაწლავი“ ფორმასთან ნათესაობის შესახებ. კვლევა-ძიების მომდევნო ეტაპზე არ გამოირიცხება საერთოქართველური *წელ- და *წენწულ- ფუძეთა შესაძლო ერთიანობა. ფაქტობრივი მასალა აჩვენებს, რომ რედუბლიკაცია მომხდარა არა სვანურში ან აქარულ დიალექტში, არამედ მას ადგილი ჳქონდა უკვე საერთოქართველური ერთობის ხანაში, საიდანაც, ფუძეების დიფერენციაციის შემდგომ, განვითარდა: სვან. ჳინჳილ, ზან. ჳინჳ-ა → || ჳიმჳ-ა, აქარ. წენწულ-ი.

ს.ქართ. *წენწულ- „ნაწლავი“² → ქართ. წენწულ-ი ზან. ჳინჳ-ა || ჳიმჳ-ა — *ჳინჳალ- სვან. ჳინჳილ — *ჳენჳელ.

სვან. ჳირ- || ჳირ-, ხო-ჳირ-ე (ოთ-ჳირ, ოთ-ჳირ-ე, ოთ-ჳირ-ნ-ე ბზ., ლშზ., ოთ-ჳირ-ისგ ბქ.), ხო-ჳირ-ი (ათუ-ჳირ, ათო-ჳირ-ე, ათო-ჳირ-ი) ღნტ. „შემოუთელის“, ლა-ჳირ ზს., ღნტ., ლა-ჳირ ღშზ. „დასაბარებელი, დანაბარები“.

¹ ა. არაბული, ზმნური და სახელური ფუძეთქმნალობის პრობლემა ქართულურ ენებში, თბ., 2001, გვ. 65; შავი = წითელი.

² ქართ. ჳელ- || ჳილ- მიმართებისათვის ზდრ.: ღვიწ-ელ- || ღვიწ-ილ-.

³ ზანურის სემანტიკა ას ფ უ რ ც ე ლ ას ი (ჳინჳა) შეიძლება ყველაზე არქაული აღმოჩნდეს *წენწულ- არქეტისთვის. ფუძის რედუბლიკაცია *წელ-წელ- სიტყვის ექსპრესიულობის გასაძლიერებლად გახდა საჭირო — *წილ-წელ „ასფურცელა“ ე. ი. მრავალი ნაწლავი ერთად.

ქართ. წირ-, წირ-ვა, წირ-ავს „მიუძღვნის“, შე-წირ-ული, მო-წირ-ავი „მომცემი“
ზან. —

სვანურში ჭირ- ძირად გამოიყოფა; რომელიც კანონზომიერი შესატყვისია ქართულ წირ- ფორმისა. მნიშვნელობის თვალსაზრისით, ამოსავალია „მ ი მ ა რ თ ე ი ს, მ ი ძ ღ ვ ნ ი ს“ შინაარსი.

ს.ქართვ. *წირ- „მიმართვა; მიძღვნა“ — ქართ. წირ- სვან. ჭრ- || — ჭირ-.

სვან. ჭიჭკუ ზს., ჭს. „კვირტი“

ქართ. (მთიულ.) წიწკვი „ხის წერილი ტოტი“, მოხ., თუმ., ხევს.

წიწკვი (- წიწკვი) „არყის, ფოხვის ნელლი ტოტები, რომლებსაც საქონელი ჭამს ზამთარში“, ლეჩხ. წიწკა (- წიწკა) „ჩიჭლაყა“.

ზან. (მეგრ.) ჭინჭკვი „კვირტი“, „ყვევებული“.

მეგრულში ნ ფონეტიკური ჩანართია, რაც გვიანდელი მოვლენაა. ამაზე ნათლად მიუთითებს ქართული ენის დასავლურ დიალექტებში დადასტურებული იმერ.-ჩაქ. ჭიჭკვი „ყვევებული (ჭარხალი)“, „ნელლი ტარო“, რომელიც ზანური წარმოშობისაა.

ს.ქართვ. *წიწკუ- კვირტი; ნელლი; ყვევილი“ — ქართ. წიწკვი || წიწკვი || წიწკა- ზან. ჭინჭკვი — ჭიჭკვი სვან. ჭიჭკუ.

სვან. ჭიმ-ა ბზ., ლშზ., ჭიმ-ა ლნტ. "pubes".

ქართ. წამი „ბეწვი“; „თმა, რომელიც იზრდება თვალის ქუთუთოების კიდეზე“

ზან. ჭემ-ი „ილლისა და ადამიანის სხეულის სხვა ნაწილების თმა (pubes)“.

სვანურში, ქართულსა და ზანურში დადასტურებული სემანტემები გვაჩვენებენ, რომ საერთოქართველური წამ- სიტყვა სხეულის თმის ან საფარის აღნიშნავდა საზოგადოდ.

შედარებითი ფონეტიკის თვალსაზრისით სხვა გამონაკლისთა ჩგუფში ჯდება აქ გამოვლენილ ხმოვანფარდობა ქართ. ა ზან. ე, რაც საერთოქართველურ ას ასახავს, შდრ.: ქართ. ძარღვი ზან. ჭერღვი, ტყავი

ტყები, ლაში ლეშქი... ა ე შეფარდება უნდა აიხსნას როგორც ო → ე ნაწილობრივი ასიმილაცია მომდევნო სახელობითი ბრ.-ის ნიშან ო-სთან სახელურ ფუძეებში. ზანურში ჭერ ა → ო გადაწევა განხორციელდა, ხოლო შემდგომ ეტაპზე ხდება ო → ე შდრ.: ზან. ეჩ-ი — ოჩ-ი ქართ. ოც-ი, ზან. ლეჩ-ი — ლოჩ-ი ქართ. ლორ-ი... და რომ, ვთქვათ, ქართულ ტყავ- ფუძეს ზანურში ტყობ- შეესატყვისებოდა, ამას რეალურად ამტკი-

ცებს ზანურიდან გურულ დიალექტში შესული ტყავ- ძირიანი სიტყვა. მხედველობაშია გურ. ტყობ-ერა-მ „იანი, ტყავი ხის“, შდრ. უფრო გვიანდელი სვანური ნასესხობა ტყებ-ერა „ტყავის საზამთრო ფესხაძემელი“. ე. ი. ჳემი — ჳომი, ტყები — ტყობი, ჳერღვი — ჳორღვი, ლემჳი — ლომჳი...

ს.-ქართვ. *წამ- „ბეწვი, სხეულის თმისანი საფარი“ — ქართ. წამი ზან. ჳემი — *ჳომი სვან. ჳიმ-ა || ჳიმ-ა — *ჳემ-ა — *ჳამ-ა.

სვან. ჳირხ- || ჳირხ-, ლგ-ჳირხ ბზ., ლშხ., ლგ-ჳირხ ბჳ., ლგ-ჳირხ-ე „ამოჳირილი“, ა-ჳირხი ბზ., ა-ჳირხ-ე ლშხ., ა-ჳირხი ბჳ., ა-ჳირხ-ე ლნტ. „ამოძირკვავს“; „ამოტვიფრავს“

ქართ. წრახნა, წახნა-გი „წათლილი“.

ზან. (მეგრ.) ჳევრხ-ი „ძირი; საძირკველი“

ქართული წრახნ- და წახნა-გი ისევე მიემატება ერთმანეთს, როგორც ქადილი, ქად-ბა, ქადნ- და ქადა-გი. სვანურ ჳმწურ ფუძეს სახელური ჳირხ- || ჳერხ- დაედო საფუძვლად; ზანური ჳევრხ-ი — *ჳურხ-ი (შდრ. წურხ-ი, იხ. აქვე).

ს.-ქართვ. *წირ-ახ- || წირ-ეხ- || წირ-იხ- „გრეხა, გრეხილი“, ლღერჳი — ქართ. წრახნ-, წახნა-გი ზან. ჳევრხ-ი — *ჳურხ-ი სვან. ჳირხ- || ჳირხ- — ჳირხ-.

სვან. ჳკჳმ || ჳკამ || წკჳმ || წკჳამ, მგ-ჳკჳმ ზს., ლნტ. მგ-ჳკამ ლშხ. „ნაპერწყალი“, წკჳმ ბზ., ლნტ., წკჳამ ლშხ. „ნაპერწყალი“

ქართ. ბრწყინ-, ბრწყინ-ავს, ბრწყინ-ვალ-ე, ნა-ბერწყალი „ნაპერწყალი“.

ზან. (მეგრ.) წკინ- || რწყინ-, წკინ-უნს, „ბრწყინავს“, მა-რწყინ-აია „ციცინათელა“ (შდრ. ბალსჳევმოური მგ-ჳკამ „id“).

ზანურსვანურში ფუძის ანლაუტი გამარტივებულია, დაიკარგა ბრთანნიმღვერობა, რაზეც უკვე გუქონდა საუბარი (იხ. აქვე: სვან. ყჳირ- ზან. ჳვირ-ე ქართ. ბრყვილი-). ზანურში ჳკ — წკ პროცესი დასრულებულია (*ბრჳკინ- → (რ)წკინ-) მაშინ, როდესაც წკ || — ჳკ სვანურში დღესაც შეიმჩნევა. კანონზომიერება ასეთია, სადაც ჳ სტაბილურად ზის, იქ ჳკჳ → წკჳ, ხოლო ჳ-ს გაუჩინარების შემთხვევაში ჳკ → წკ (მგ-ჳკჳმ).

საერთოქართველური ი სვანურში დაექვემდებარა ი → ა || ა გადაბგერებას, რაც დერივაციული ჳ-ს ზეგავლენით აიხსნება (შ. ქალღანი) — *ჳკინ-ჳ → ჳკემ-ჳ || ჳკჳმ-ჳ || ჳკამ-ჳ — წკჳმ- || წკჳამ- || ჳკჳმ- ||

ჭკამ- (ნ — მ გადასვლისთვის შდრ.: ქართ. ლოგინ-ო — სვან. ლგრგიმ „ვრძელი სკამი; ღივანი“, ლოშგ-ინ — || ლოშგ-იმ... იხ. აქვე § 13. ნ — მ).

ს.-ქართვ. *ბერწყ-ინ- || *ბრწყ-ინ- „ნაბერწყალი; ბრწყინვა“ — ქართ. ბერწყ-, ბრწყ-ინ- ზან. (რ)წყ-ინ- (-*ბრჟყ-ინ-) სვან. ჭკამ- || ჭკამ- || წყაჷმ- || წყაჷამ- (-*ჟყ-ინ-ჷ).

სვან. ჭკეჷ-/ჭკიჷ-, ხ-ო-ჭკეჷ-ინ-ი ზს., ლშხ., ხ-ო-ჭკეჷ-ინ-ი ლნტ. „უწყდება“, ჭკიჷ-ი ზს., ქს. „ამოწყვეტს, დახოცავს“, მგ-ჭკეჷ-ე — მგ-ჭკეჷ-ეჷ „ამომწყვეტი“.

ქართ —.

ზან. წკიზ-, ო-წკიზ-ან-ს „მწყობრად აწყობს“, ქგდა-წკიზ-ჷ „მწყობრად დააწყო“, დო-წკიზ-ილი „მწყვრივად დაწყობილი“, წკაზ-, წკაზ-ჷ-ა წკაზ-ილი || წკიზ-ილი (შდრ. ღრეჷ-/ღრიჷ- ღირაჷ-(ილ-ო) || ღირიჷ-(ილ-ი)).

ზმნა ფუძედრეკადია როგორც ზანურში (წკიზ-/წკაზ-), ასევე სვანურში (ჭკეჷ-/ჭკიჷ-). ამ ფუძეთა შესატყვისად ქართულში მოველოდით *წკეზ-/წკიზ- ან *ჟეზ-/*ჟიზ- სახეობის ფორმებს, რაც არ არის გამოვლენილი. შეიძლება ზანური მონაცემის ქართულს ასახავდეს, თუმცა ჭკ → წკ გადასვლა ზანურს ყველა პოზიციაში ახასიათებს. გარდა ამისა, სვან. ე ზან. ა შესატყვისობა ამ ფუძის ზანურობას უჭერს მხარს. ე. ი. ზან. წკაზ-/წკიზ- — *ჟკაჷ-/*ჟკიჷ-.

სათანადო ქართული ეკვივალენტის უქონლობის გამო თავს ვიკავებთ საერთოქართველური არქტიპის რეკონსტრუქციისაგან. შევნიშნავთ მხოლოდ, რომ ამ სიტყვის ამოსავალი მნიშვნელობა მწყობრად დაწყობისა უნდა ყოფილიყო, საიდანაც დახოცვა, დაწყვეტის შინაარსი განვითარდა.

სვან. ჭკირ-ნ- || ჭკგრ-ნ-, ჭკგრ-ნ-ჷმ ბზ., ჭკგრ-ნ-ჷ ბქ., ლნტ., ჭკგრ-ნ-ჷმ ლშხ. „მომთმენი (თმენია)“, მგ-ჭკგრ-ნ-ე — მგ-ჭკგრ-ნ-ე ზს. „მომთმენი“. ქართ. ჭირ-ნ-, ხელ-მო-ჰ-ჭირ-ნ-ე, მ-ჭირ-ნ-ე, მო-ჰ-ჭირ-ნ-ე (საბა).

ზან. —.

ქართულ-სვანურში მოთმენის, რაიმეს შეკაცების / დაკაცების მნიშვნელობა ადვილი დასანახია.

აგებულების თვალსაზრისით ფუძეები იდენტურია — ქართ. ჭირ-ნ- სვან. ჭკგრ-ნ- — *ჟკირ-ნ-.

ზანური ეკვივალენტი არ არის გამოვლენილი.

ს.-ქართვ. *ჭირ-ნ- „მოთმენა, შეკაება, დაკაება“ — ქართ. ჭირ-ნ-, მ-ჭირ-ნ-ე სვან. ჭკრ-ნ-. მგ-ჭკრგნ-ე — ჭკირ-ნ-.

სვან. ჭკრ-ე || ჭკრ-ე. ა-ჭკრ-ე-ან-ე ბზ., ა-ჭკრ-ე-ან-ე ბქ., ა-ჭკრ-ე-ან-ე ლშხ., ა-ჭკრ-ე-ან-ე ლნტ. „ციმციმებს“, მგ-ჭკრ-ე ბზ., მგ-ჭკრ-ე ბქ., მგ-ჭკრ-ე ლშხ., მგ-ჭკრ-ე ლნტ. „მოციმციმე“.

ქართ. ჭევ-ლ-, ჭევ-ლ-ი „მდინარის ჩაიციმციმება, მდინარის ციმციმი (საბა)“, ჭევ-ლ-ი „id“, მ-ჭევ-ლ-ი.

ზან. —.

ქართულში ამოსავალი ჭევ- ზმნური ფუძე არ არის გამოვლენილი. ნაზმნარ სახელებში აშკარად გამოიყოფა -ლ დეტერმინანტი სუფიქსი (არნ. ჩიქობავა) — *ჭევ-(ა) → ჭევ-ლ-ი (შდრ. ცემ-(ა) → ცემ-ლ-ი (სა-ბა)). სვანურში ა/ე → ი გადასვლის მექანიზმი დაუდგენელია — ქართ.

ჭავ-ლ- || ჭევ-ლ- სვან. ჭკრ-ე (-*ჭკრ-ე-). სხვა მხრივ, სხვაობა არ შე-იმჩნევა; სემანტიკური მონაცემი იდენტურია.

შესაბამისი ზანური ფუძე ვერ გამოვაელენეთ.

ს.-ქართვ. *ჭა-ე „ციმციმი“ → ქართ. ჭავ-ლ-ი || ჭევ-ლ-ი, მ-ჭევ-ლ-ი სვან. ჭკრ-ე || ჭკრ-ე, მ-ჭკრ-ე || მ-ჭკრ-ე — *ჭკრ-ე.

სვან. ჭკ-უნ-, ა-ხ-ჭკ-უნ-ე ბზ., ბქ., „ახრამუნებს“

ქართ. ჭ-ამ-, ჭ-ამ-ა, ჭ-ამ-ს, სა-ჭ-ამ-ი, სა-ჭ-მ-ელ-ი.

ზან. ჭკ-ომ- || ჭკ-უმ-, ჭკ-უნ-ს || ჭკ-უმ-უნ-ს, ო-ჭკ-ომ-ალი „საქმე-ლი“, ო-ჭკ-ომ-ი „შესაქმელი“, ჭკ-ომ-ურ-ა „ლორმუცლა“, ბ-ჭკ-ომ-ი „მქამე“

ქართულსა და ზანურში -ამ, -ომ || -უმ სეგმენტი თემის ნიშნად არ მოიაზრება; მხოლოდ ერთგან, მეგრულ დიალექტში -უმ თითქოს თემის-ნიშნად მიიჩნევა — ჭკ-უნ-ს ჰამს“ (შდრ. ქართ. ი-ჭ-ამ-ს მეგრ. ი-ჭ-უნ-ს).

სვანურთან შედარებაც მხარს უჭერს -ამ, -ომ || -უმ მორფმათა გამოცალკევებას ქართველურ ენებში — ჭ-ამ- : ჭკ-უმ- ჭკ-უნ-. თუმცა არ გამოირიცხება სვანური -უნ-ის ძირეულობის შესაძლებლობაც; საჭმე იმაშია, რომ სვანურის ფონეტიკით მ → ნ და ა → უ ლაბიალიზაცია აღ-ვილად აიხსნება — *ჭკ-ამ- → *ჭკ-უმ- → || ჭკ-უნ-.

სვანური ემ- „ჰამა“ ლექსემის დაკავშირებას საერთოქართველურ ჭ-ამ- ფუძესთან (ნ. მარი) გადაულახავი სიძნელე ელობება წინ; რამდენა-დაც საერთოქართველური ჭ არ იძლევა ჭ — || მ რეფლექსს, შდრ. ბგე-რათშესატყვისობა ქართ. ჭ ზან. ჭკ სვან. ჭკ || ჭკ (იხ. § 31).

ს.-ქართ. *ჭ-ამ- „ჭამა“ → ქართ. ჭ-ამ- ზან. ჭკ-ომ- — || ჭკ-უმ- სვან. ჭკ-უნ- (-*ჭკ-უმ-).

ს.-ქართ. *ჭ-ამ- სიტყვას შესატყვისები ეძებნება მონათესავე იბერიულ-კავკასიურ ენებში: ხუნძ. ჭამ-, ანდ. ჭამ-მ-, ბოთლ. ჭამ-დ-, ჭამ. ჭა-ჭან-, ტინდ. ჭა-ჭან-, ბაგვ. ჭან-, კარ. ჭამ- || ჭამ-დ-, ახვახ. ჭან-, არჩბ. ჭამ-უს, რუთ. მი-ჭინ (ტ. გულაფა) „ღეჭვა, ცოხნა“.

იბერიულ-კავკასიური ფუძეები სიმბოლიკური აგებულებისაა, რაც ხელს არ უშლის მათი საერთო წარმომავლობის შესაძლებლობას.

სვან. ჭკუ-არ- || ჭკუ-არ-, ა-ჭკუ-ურ-ე — ა-ჭკუ-არ-ე (ოთ-ჭკუ-არ) ბზ., ა-ჭკუ-არ-ი ბქ., ლნტ. ა-ჭკუ-არ-ი || ა-ჭკუ-არ-ი ლშხ. „ფიქრობს“, ხ-ა-ჭკ-გრა ბზ., ლშხ., ხ-ან-ჭკ-გრა ბქ., ხ-ან-ჭკ-გრა „ფიქრობს, წუხს“, მგ-ჭკ-გრ-ნ-ე ლნტ. „მზრუნველი“.

ქართ. ჭოგ- || ჭუგ-, ჭუგ-ის/ჭოგ-ის „წუხს“, ჭუგ-ილ-ი „წუხილი“

ზან. ჭკუა — ეტ. „ფიქრი“

სვანურში ჭკუ- გამოიყოფა (-არ, -გრ || -იჩ ზმნური სუფიქსებია, იბ. აქვე, § 37) ძირად, რომელიც რედუცირებული სახეობაა *ჭკოჭ- (→ ჭკუ-) არქეტიპისა — ქართ. ჭოგ- || ჭუგ- სვან. ჭკუ-. შეპირისპირების საერთო წარმომავლობა არც სემანტიკით და არც აგებულებით ექვს არ იწვევს. საძიებელი ზანური ეკვივალენტია ჭკუ-ა (?).

ს.-ქართ. *ჭოჭ- „ფიქრი; წუხილი“ → ქართ. ჭოგ- || ჭუგ- ზან. ჭკუ-ა — *ჭკოგ-ა: სვან. ჭკუ-არ || ჭკ-გრ — *ჭკოჭ-არ-.

სვან. ჭკენ- || ჭკნ-, ხ-ე-ჭკნ-ი „უჭკნება“, ი-ჭკნ-ი (აღ-ჭკენ-ი) „ჭკნება“.

ქართ. ჭნ-, ჭნ-ობა, ჭნ-ავი „მკლე“, (და-)მ-ჭნ-არი.

ზან. (ჭან.) ჭკონ-, დო-ჭკონ-დ-ინ-უ „დაჭკნა“, ხე-ჭკონ-დ-ინ-ერი „ხელდამჭკნარი“

ქართულში ისტორიულ ჭნ- ძირს ჭკნ- ალომორფი მოეპოვება. ეს განვითარება ნს წინ ჩვეულებრივია ქართულში (შდრ. წნელი — || წყნელი...), ჭნ- ძირის განმრავანებულ სახეობაზეც მიუთითებენ — ჭან-ი „გამხდარი“ (ა. არაბული).

ქართულ-ქართველურში ამოსავალ ა განმრავანებაზე მიუთითებს ჭანური სეული ო-ც (ქართ. ა ზან. ო-ჭან- ჭკონ-).

მეგრულში ზმნური ფუძე — ქართ. ჭან-ის შესატყვისი — დაკარგულია. არც სვანურში ვლინდება ჭან-ის შესაბამისი სუბსტანტივი.

ქართ. ჭან-/ჭნ- : ზან. ჭკონ-ს ეტიმოლოგიურად უკავშირდება სახელური მ-ჭლ-ე/ჭკოლ-ა (პ. კარაია, გ. როგავა). საერთოქართველური ჭან-/ჭალ-

ანუ ნ/ლ სუბსტიტუცია ისეთივე ფუნქციისაა, რაც ს.-ქართვ. ძინ-/ძილ-
(ზან. ჯან-/ჯიჩრ- — *ჯილ-)... სიტყვაში.

ს.-ქართვ. *ჰან- „ჰენობა, გახლობა“ — ქართ. ჰნ-, ჰნ-ავ-, ჰან-ი
ზან. ჰკონ- სევან. ჰკნ- || ჰკგნ- — *ჰკან-.

სევან. ჰმ-ინ- „წმენდა, დაგვა, ხვეტა“, მე-ჰმ-ინ-ალ ჰარსკვლავთმრი-
ცხელი“, მე-ჰმ-ინ-ე „ღამგველი“, ლგ-ჰმ-ინ-ე „ღაგვილი, დახვეტილი, გამო-
წმენდილი“.

ქართ. წმ-ედ-/წმ-იდ-, წმ-იდ-ა.

ზან. (მეგრ.) წიმ-ინდ-, გო-წიმ-ინდ-უ „გაწმინდა“, წიმ-ინდ-ან-ს
„წმენდა“, წიმ-ინდ-ელი „გაწმენდილი“

სევანურში ზმნური ფორმები გვაკლია. აქ ფიქსირებული ჰმ-ინ- ამო-
სავალში *ჰმ-იდ- ვარიანტს ვარაუდობს. თუმცა ქართული -ედ/-იდ სუ-
ფიქსიანი ზმნები სევანურში უსუფიქსოდაც ფუნქციონირებენ, შდრ. ქართ.
ხჷ-ედ- სევან. ხჷ- „შეხვედრა“...

საინტერესოა მეგრულის ვითარება, სადაც დამახასიათებელი სრულ-
ხმოვნობა ელინდება. ამ მხრივ მეგრულის ვითარება უძველესია, საერთო-
ქართველური მდნომარეობის ამსახველი. სევანური ფუძის ჩვენების გათვა-
ლისწინებით საცნაური ხდება, რომ ზანურში ქართულთან ადაპტაციის
შედეგად უწინარესი შიშინა *ჰიმ-იდ არქეფორმა დაიკარგა — *ჰიმ-იდ- —
წიმ-ინდ-.

სევანური მე-ჰმ-ინ-ალ (იე. ნიჟარაძე) ტერმინი ეტიმოლოგიურად
გ ა მ წ მ ე ნ დ ს (შდრ. მე-—ალ მე-ზელ-ალ „მოსიარულე“, მე-ლარ-ალ
„მომღერალი“, მე-გგრ-ალ „მლოცველი“...) ნიშნავს და უპირისპირდება
მე-მხ-ე „ავდრის გამომწვევ“ პიროვნებას (ქურუმს). მე-ჰმ-ინ-ალ „გამწმენ-
დი“ გულისხმობდა ცული ამინდების პერიოდში გამოდარების შემძლე
(გამომწვევ) პიროვნებას, რომელსაც ცის გ ა მ წ მ ე ნ დ ა (ღრუბლებისა-
გან, ნისლისაგან...) ევალებოდა.

ს.-ქართვ. *წიმ-(ედ-/იდ-) „წმენდა, გასუფთავება“ — ქართ. წმ-ედ-
/წმ-იდ-, წმ-იდ-ა ზან. წიმ-ინდ- — *ჰიმ-იდ- სევან. ჰმ-ინ- || ჰმ-ინ-
— *ჰიმ-იდ-(?)

ს.-ქართვ. *წიმ- ძირის შესატყვისია სნ-წახ. წემ-/წამ-, შდრ. ბაცბ.
წემ-(ღარ) || წამ-(ღარ) „გასუფთავება“

ქართ. ჰონ-, ჰონ-ია „მოკლე“, ჰონ-ია ჩოხა „მოკლე ჩოხა“.

ზან. (ჰან.) ჰკონ-ი „ბატარა“, ჰკონ-ი კითი „ნეკი“

სევან. —

ქართულ ჭონ- ძირის (ჭონ-ია) ძირითადი მნიშვნელობა სიმციერის, სიმოკლის აღნიშვნა უნდა ყოფილიყო, რაც ჩანს შესიტყვებაში ჭონ-ია ჩოხა „მოკლე ჩოხა“

სიმციერის გაგებაა ძირითადი ქანურ ჭკონ-ი კითის „ნეკი“ შემთხვევაშიც. რადგანაც ცნობილია, რომ ნეკი ყველაზე მცირე, მოკლე თითს აღნიშნავს. ასე, რომ ქანური ჭკონ-ი კითი შესატყვევის ეტიმოლოგიური სემანტიკა მოკლე თითისა უნდა ყოფილიყო.

ფუძეებებში გამოვლენილი ბგერათმიმართებაც ამ ფორმათა საერთო წარმოშობას უჭერს მხარს — ჭონ- ჭკონ- (ქართ. ჭ ზან. ჭკ).

ს.-ქართვ. *ჭონ- „მოკლე“ — ქართ. ჭონ-(ია) ზან. ჭკონ-ი.

ქართ. ჭორ-, ჭორ-ტი.

ზან. (შევრ.) ჭკორ-ი „მონა“, პატონ-ჭკორალ-ა „ბატონყმობა“.

სვან. —

ზანურ ჭკორ- ფუძეს ადრე ქართულ მ-ჭირ- „დაჭერა“ სიტყვასთან აკავშირებდნენ (კ. შმიდტი, გ. მაჟუარიანი...) მიუხედავად სემანტიკური სიახლოვისა ფორმალური მხარე, კერძოდ, ფუძეთა გახმოვანება (ქართ. მ ზან. ზ) გამორიცხავს ამგვარ შესაძლებლობას.

მართალია, ქართულში ჭორ-ტ-ის ძირითადი სემანტიკა მონისა დღეს ჩვენს ხელთ არსებული მასალების მიხედვით დაჩრდილულია, მაგრამ ქართულიდან სომხურში გადასული სოციალური მდგომარეობის აღმნიშვნელი ჭორ-ტ- „მონა, ყმა“ ტერმინი ამართლებს ჩვენს ვარაუდს.

ქართ. ჭორ-ტ- : ზან. ჭკორ- შეპირისპირება ქართულში ტს „ზედმეტად“ გამოაჩენს. მისი გამონაწევრება დამოუკიდებელ აფიქსად ქართულისავე ნიადაგზე ხერხდება (შდრ. ქართ. წყურ- „წყურვილი“ → წყურ-ტი (იხ. აქვე)).

ჭორ-ტი/ჭკორ-ი მიმართება ეპარალელუბა ქართ. შულ-დ-ი ზან. შქვილი- შეპირისპირებას (-დ აქაც „ზედმეტია“).

ს.-ქართვ. *ჭორ- „დამონება, ყმა“ → ქართ. ჭორ-ტ-ი ზან. ჭკორ-ი.

სვან. ჭრჷ- || ჭარჷ-, ხ-ა-ჭრჷ-ი ზს., ხ-ა-ჭრჷ-ი ლშხ., ხ-ა-ჭარჷ-ი ლნტ. „სთავაზობს, აძალებას, მიართმევს“, ნა-ჭრჷ-უნ ზს., ნა-ჭარჷ-უნ ლნტ. „მისართმევი, შესათავაზებელი“, ნა-ჭრჷ-ჷ ზს., ნა-ჭრჷ ლშხ., ნა-ჭარჷ ლნტ. „შენადლევი“, მგ-ჭრჷ-ი ზს., მგ-ჭრჷ-ი ლშხ., მგ-ჭარჷ-ი ლნტ. „შემოთავაზებელი, დამძალეველი“

ქართ. კერძ-, მი-კერძ-ო-ებ-ა, გან-კერძ-ო-ებ-(ული), ე-კერძ-ებ-ა, მი-კერძ-ვა.

ზან. —

სემანტიკის მხრივ ქართულ ფორმებს სვანურთან აახლოებს მიკერძობება/მირთმევის, დაძალება/აკრძალვის გაგება, შდრ. მი-კერძ-უ-ა, ე-კერძ-უბ-ა „ედლევა“, „რაც უნდა ჭირი მაშკერძონ...“ (ვაყა).

საფიქრებელია, რომ სვანური ჭრატ- მიღებულია რთული ფონეტიკური ტრანსფორმაციების გზით — ქართ. კერძ- სვან. ჭრატ- — ჭრატ- — *კარტ- — *კარტ- (შდრ.: ქართ. კაც- სვან. ჭრატ- — კარტ-, ქართ. კალ- სვან. ჭრატ-, იხ. აქვე).

ს.-ქართვ. *კერძ- აგანკრძობა, მირთმევა, დაძალება — ქართ. კერძ-, კერძ-ო სვან. ჭრატ- || ჭარატ- — ჭრატ- — *კარტ-.

სვან. ჭურ-, ი-ჭურ-ე „მოზელს“, ლი-ჭურ-ე ლნტ. „მოზელა“.

ქართ. წველ-, წველა-, მე-წველი-, წველი-ს.

ზან. ჭვალ-, ჭვალა „წველა“, ო-ჭვალ-უ „საწველი; წველა“, მა-ჭვალ-უ „მეწველი“.

სვანური ჭურ- ლენტეხურის კუთვნილებაა და მიღებულია ჭუ- + -ირ უფრო ძველი სახეობისაგან. ჭუ- ძირი „მოზელის“ მნიშვნელობით ჩანს სხვა საერთოსვანურ ფუძეშიც: ჰი-ჭუ- ბზ., ჰიჭუ- — *ჰი-ჭუ- ბქ., ი-ჭუ- ლშხ., ი-ჭუ- ლნტ. „მოზელა, ზელა“. სვანურში გამოყოფილი ჭუ- ძირი კანონზომიერი შესატყვისია საერთოქართველური წუ-სი, რომელიც ჩანს წვ-ენ-ი, წუ-ა (საბა) ლექსებშიც. წველა / მოზელა სემანტიკურ მიმართებას წინააღმდეგობა არ ახლავს.

ს.-ქართვ. *წუ-(ელ-) „წველა; ზელა“ → ქართ. წვ-ელ- (წვ-ენ-, წუ-ა)

ზან. ჭვალ- სვან. ჭურ- — *ჭუ-ირ-.

ქართ. ჭური „აბჯარი“, სა-ჭურ-ე-ელი-, ჭურ-ე-ლი „ჩავშნით შე-კაზმული“ (საბა), აღ-ჭურ-ვა, აღ-ჭურ-ავ-ს.

ზან. (მეგრ.) წკური „კანი, ჩენჩო“

სვან. —

ქართული ჭურ- ძირისთვის უმთავრესია რალაციით შემოსვის შინა-არსი. სწორედ საფარის, აღჭურვილობის ნიუანსი აერთიანებს ჭურ- წკურ- ფუძეებს ერთმანეთთან; მათვე ადვილად დაუკავშირდება მეგრული წკურ- ზმნა, რომელსაც დახუჭვა / დაკეტვის შინაარსი ახასიათებს.

აქ ყურადღებას იქცევს ქართ. ჭ ზან. წკ ოპოზიცია, რაც არ არის უნიკალური (შდრ. ქართ. ჭუშინ- ზან. წკუშინ- სვან. წკუშამ „წკმუტუნი“) არ გამოირიცხება ამგვარ შეპირისპირებებში წ — ჭ გადასვლის შესაძლებლობა ქართულში (შდრ. ფრცხილ-ი — ფრჩხილ-ი, მძილ-ი (საბა) — მჭილ-ი...).

ს.-ქართვ. *წურ- „გარე საფარი; კანი“ → ქართ. ჭურ-, ჭური

ზან. წკურ-, წკური-.

სვან. 'ჭუ-', ჭუ-ემ-ი, ი-ჭუ-ემ-ე — ი-ჭუ-ემ-ე (ქ-ბ-ჭუ-ემ-ედ ბზ.), ი-ჭუ-ემ ლნტ. „მო-არბის“.

ქართ. წეგ-/წი(გ)-, გა-ს-წეგ-ს, გა-ს-წი-ე-თ/გა-ს-წი-თ.

ზან. ჭუ-ე, გო-ჭვი „გაიქეცი“, მე-ჭვი-უნ-ს — || მე-ჭვი-უნ-ს „მირბის“, მო-ჭვი-უნ-ს „მორბის“, ი-ნ-ჭუ-ა-ფ-უ(ნ) „მიიწევს, მიიჩქარის“ მინ-ჭვი-ილ-უ „სწრაფად მიდის“

ზანურ-სვანურში რედუქციკრებული ფუძეები დასტურდება, ძირისეული ხმოვნის ჩავარდნა მომდევნო -უმ (ზანურში), -ემ (სვანურში) თემისნიშანთა ზეგავლენას მიეწერება. რაც შემდგომ მთელს პარადიგმაზე გავრცელდა. სვანურში -ემ თემისნიშანი ფუძეს შეეზარდა. მისი გამონაწევრება მხოლოდ შედარებითი ანალიზით ხერხდება — ჭუ- + -ემ- → ჭუ-ემ-.

ს.-ქართვ. *წუ-ე-/წი-ე- „რბენა, სიჩქარე“ — ქართ. წეგ-/წი(გ)-
ზან. ჭვი-ჭუ- სვან. ჭუ-ე, ჭუ-ემ-.

სვან. ჭუემ (მრ. რ. ჭომ-არ) ზს., ლნტ., ჭემ (- ჭუემ) ლხმ. „სახელური, ყური, ტარი“.

ქართ. (გურ.) წუმ-ი „მტევანი (ყურძნისა)“, ხევს. ყურ-წუმ-ი „ყურე“

ზან. —

სვანურისთვის უწინარესია მრავლობითის ფორმებში შემონახული ჭომ სახეობა, რომელიც კანონზომიერად შეესატყვისება ქართულ წუმ-ფუძეს. ხმოვნებში შეინიშნული სხვაობის მიზეზი შეიძლება იყოს || უ სუბსტიტუცია იყოს, რომელიც სვანურისთვის ბუნებრივია (ფხოლე || ფხული „თითი“...).

მნიშვნელობის განვითარების თვალსაზრისით საყურადღებოა მტევანი ~ სახელური, ყურე, ტარი მიმართება, სადაც უძველესია მტევანი-ის გაგება (მდრ. შესიტყვება ხელის მტევანი).

ს.-ქართვ. *წუმ-ი „მტევანი, სახელური“ — ქართ. წუმ-ი სვან. ჭემ || ჭუემ || ჭომ —*ჭუმ.

სვან. ჭყან ზს., ლნტ., ჭყან ლშხ. „ქონი, ცხიმი (გადამდნარი)“

ქართ. (გურ.) ჭყანი „ხორცის ნახარში, ქონიანი წყალი“

ზან. „ჭყანი“¹.

ზანურში შესაბამისი ფუძე არ არის გამოვლენილი. მისი (ჭყან-) აქ შემოტანა პირობითია. არა ვართ დარწმუნებული გურულის ჩვენებაში; ეს ზანიზშია თუ საკუთრივ ქართული მონაცემი.

¹ ქართველური ჭყან- ძირის შესატყვისი ჩანს ნახურ ენათა თვეზის აღმნიშნელი შემდეგი ლექსემები: ბაცბ. ჭარ-ე, ინგ. ჭყარ-ჰ, ჩან. ჭარა || ჭყარ || ჭყარ, ს.-ნახ. ჭყარ-ე. თვეზი — ცხიმი, ქონი მიმართება სემანტიკის ღონეზე ბუნებრივია, მდრ. ქართ. ცხიმი ზან. ჩხომი „თვეზი“...

საკითხი დამატებით შესწავლას მოითხოვს. მანამდე ძნელია საერთო-ქართველურ არქეტიპზე საუბარი. ამიტომ ჩვენ თავს ვიკავებთ საერთო-ქართველური არქეტიპის რეკონსტრუქციისაგან.

სემანტიკურ დონეზე გურულ-სვანურის ჩვენება ცალსახად მიუთითებს გადამდნარი ქონ-(ცხიმ-)-ის ძირითად მნიშვნელობაზე.

სვან. ჭყარ- || ჭყრ-, ხა-ჭყრ-ენ-ი (ა-ხ-ჭყარ ბზ., ლა-ხ-ჭყარ ბქ.), ხა-ჭყარ-ნ-ე ლნტ. „ავად ხდება“, ლი-ჭყარ „ავად გახდომა, დასენიანება (заражаться)“.

ქართ. წყენ-/წყინ-, ა-წყენ-ს, ა-წყინ-ა „მოწამლა“

ზან. (ჰან.) ჭკინ-, ღი-ჭკინ-ღინ-უ „დაილალა, მოქანცა“ (შდრ. მეგრ. ჭყანა „ძალა“).

სვანური ქართულის ე (წყენ-) განმოვანებას მიჰყვება — ქართ. წყენ- სვან. ჭყარ- —*ჭყერ-. ქანურში ო განმოვანება ფუძისა ერთადერთია — ქართ. წყინ- : ჰან. ჭკინ- —*ჭყინ-.

სიტყვის აუსლაულტში სახეზეა შესატყვისობა ქართ.-ზან. ნ სვან. რ, რაც აიხსნება ნ → რ პროცესით სვანურში (იხ. § 12).

ს.-ქართვ. *წყენ-/წყინ- „წყენა, მოწამვლა, დაქანცვა“ → ქართ. წყენ-/წყინ- ზან. ჭყან-/ჭკინ- (← ჭყან-/ჭყინ-) სვან. ჭყრ- || ჭყარ- (*ჭყენ-).

ს.-ქართვ. *წყენ-/წყინ- ფუძეს უკავშირდება „ძალის“ აღმნიშვნელი ძირები მონათესავე იბერიულ-კავკასიურ ენებში: ნახ. ჰადონ „ძლიერ(ი)“, ხუნძ. წაყ-აბ, ახეახ. ჰიყ-აბ, კარ. წაყ-ი, ბეიტ. წაყ-, ღარგ. წაყ-ლი „ძლიერ(ი)“

სვან. ჭყ-ერ- || ჭყ-არ- || ჭყ-არ-, ჭყ-ერ-ი (ოთ-ჭყ-ერ) „ებმის ერთმანეთს“, ლე-ჭყ-არ ზს., ლნტ., ლე-ჭყ-არ ლშხ. „გაბმული“, ლე-ჭყ-არ ზს., ლნტ., ლე-ჭყ-არ ლშხ. „მუღმივი“, „ხანგრძლივი“, მგ-ჭყ-არ „მუღმივი“.

ქართ. წყ-, რ-წყ-, მი-წყ-ივ „მარადის“, ერ-წყ-ი-ს, შე-ერ-წყ-ა, შე-ერ-წყ-ა-ულ-ი.

ზან. (მეგრ.) ჭყ-ან-, გამგ-ნა-ჭყ-ან-ი „შთამომავლობა“ ი-ჭყ-ან-უ-ან-ს „აფუძნებს, იკავშირებს, მოიშენებს“.

სვანურში ძირად ჭყ- გამოიყოფა, -ერ ზმნური აფიქსია (შდრ. ლი-შდ-ერ, ლი-ხგ-ერ... იხ. აქვე, § 38).

ქართულში რ- „ზედმეტია“ ანლაულტში (რ-წყ-), იგი ძველი კაუზატივის პრეფიქსი ჩანს (წამება — რ-წმენ-ა...).

ს.-ქართვ. *წყ- „მიბმა, დაკავშირება, შერწყმა; მუღმივი, ხანგრძლივი, გაბმული“ → ქართ. წყ-, მი-წყ-ივ, რ-წყ-(ამ;) ზან. ჭყ-ან- სვან. ჭყ-არ- || ჭყ-არ- || ჭყ-ერ-.

სვან. 'ჰეორ' „მუხა“, 'ლა-ჰეორა' „მუხები“, „სამუხე“.

ქართ. წყონ-, წყნ-ეთ-ი (ტობ.), წყნ-ორ-ი (ტობ.).

ზან. ჰეონ-ი → || ჰეონ-ი || მ-ჰეონ-ი „მუხა“.

ქართულ-ზანურ ფუძეთა ერთიანობა ცნობილია (არნ. ჩიქობავა). სვანურში ჰეორ- შესატყვისის არსებობაზე უნდა მიუთითებდეს რაჰულ დიალექტში ფიქსირებული ლა-ჰეორ „მუხის სარები“ სიტყვა. რომელიც, თუ გავიზიარებთ მის სვანურ წარმომავლობას, მრავლობითი რიცხვის ფორმაა ჰეორ „მუხა“ სახელისა, რაზეც ქართულის შინაარსიც მიუთითებს („სარები“) სვან. ჰეორ „მუხა“ — ლა-ჰეორა „მუხები, სამუხე, მუხისა“ → ქართ. (რაჰ.) ლა-ჰეორ- „მუხის სარები“

აუსლაუტური შეფარდება ქართ.-ზან. ნ სვან. რ აიხსნება როგორც

ნ → რ გადაბგერება სვანურში (იხ. აქვე, § 12. ნ → რ).

საუარაუდო ჰეორ ფორმა გარკვეულად მიგვითითებს საერთოქართველური ფუძის გახმოვანებაზე, იგი *წყონ- სახეობისა უნდა ყოფილიყო.

ს.-ქართვ. *წყონ- „მუხა“ → ქართ. წყნ-ეთ-ი, წყნ-ორ-ი ზან.

ჰეონ-ი → || ჰეონ-ი || მ-ჰეონ-ი სვან. ჰეორ —*ჰეონ.

სვან. ჰეჰენ- || ჰეენ- || ჰეონ-, ჰეჰენ (მრ. რ. ჰეონ-ჰრ) ზს., ლნტ., ჰეენ (მრ. რ. ჰეონ-ჰრ) ლხმ., ჰეონ ლშხ. „საზარდული“.

ქართ. (ხევს.) მ-წყვილ-ი „საზარდული“ (ა. შანიძე).

ზან. (მეგრ.) წყურ-, წყურ-კუჩხ-ი „კოჭი“.

ხევსურულ დიალექტში დადასტურებული მ-წყვილ-ი „საზარდული“ (ა. შანიძე), ჩვენი დაკვირვებით, შეესატყვისება ამავე მნიშვნელობის საერთოსვანურ ჰეონ- ფუძეს. აუსლაუტური ქართ. ლ სვან. ნ შინააღმდეგობას ვერ შეგვიქმნის (იხ. § 5. ლ → ნ). საერთოქართველურ ლ-ს ზანურში, როგორც მოსალოდნელი იყო, რ მოუტია აუსლაუტში სახელობითის ი ბრ. ნიშნის წინ (გ. როგავა) — ქართ. მ-წყვილ-ი სვან. ჰეონ (-*ჰეჰილ) ზან. წყურ- (-*ჰეჰირ-).

ზანურში შიშინა → სისინა გადასვლა შეინიშნება — ჰე → წე.

ს.-ქართვ. *წყჰილ- „საზარდული“ → ქართ. მ-წყვილ-ი ზან.

წყურ-ი —*ჰეჰირ-ი სვან. ჰეჰენ || ჰეენ || ჰეონ —*ჰეჰილ.

სვან. ჰგბერ- || ჰუბერ- || ჰუბერ-, ა-ჰუბერ-ე (ოთ-ჰუბერ) ბზ., ლშხ., ა-ჰგბერ-ი ბქ., ა-ჰუბერ-ე ლნტ. „ჰმანავს“, ლგ-ჰგბერ-ე „დაგმანული“.

ქართ. (ლეჩხ., რაჰ.) წბერ-, ლეჩხ. სა-წბერ-ი „საპრესი“, წბერ-, წბერ-ვა || წბერ-ვა „პრესით გამოწურვა“, „ღვინის დაწურვა“, წბერ-ი „პაჰის საწური, ღვინის სახდელი“.

ზან. —.

სვანურში ჭბ არაკანონიერი ბგერათთანმიმდევრობა თავდაპირველად 2 პროთეტური ხმოვნით გაითიშა, რომელიც (გ) შემდგომ ბსთან ლაბიალიზაციით უ-ში გადავიდა: *ჭბერ- → კვბერ- → || ჭუბერ- → ჭუბერ-.

ქართველური ფუძეებისათვის დამახასიათებელია „ღ ა პ რ ე - ს ა / ღ ა გ მ ა ნ ვ ა / ღ ა წ უ რ ვ ა“ მნიშვნელობები.

ს.-ქართვ. *წბ-ერ- „პრესა; გმანვა“ → ქართ. წბერ- → || წბერ-, წბერ-ო სვან. ჭუბერ- || ჭუბერ- || კვბერ- → *ჭბერ-.

სვან. ჭვმინ ზს., ქს. „ქერი“.

ქართ. (რაქ.) წინოლი „ტიმოთელა, ბალახეული მცენარე“

ზან. „ჭიმურ-ი“ (საბა).

სვანური ჭვმინ „ქერი“ სიტყვა განმარტოებით დგას; რაქული წინოლი კანონზომიერი შესატყვისია ჭვმინ ფორმისა, რომელსაც ზანური ჭიმურ-ი ადვილად დაუკავშირდება, მხოლოდ — რაქ. წინოლ-ო — წიმოლ-ო ნაწილობრივი (ლ-სთან) ასიმილაციით.

საბასთან ჭიმურ-ი ზოგადად „მგბარი მარცელის“ აღმნიშვნელია, რაც ახლოსაა „ქერიისა“ და „ტიმოთელას“ მნიშვნელობასთან (მდრ. მესხ. ჭიმბური (— ზან. ჭიმურ-ო) პურის ან მკაღის ნაფხევი (საკმელია)).

ლ → ნ სვანურში (იხ. § 5) და ლ → რ ზანურში აღნიშნული პოზიციისთვის დამახასიათებელი პროცესებია. სომხური ჭიმურ ზანური წარმომავლობისა ჩანს.

ს.-ქართვ. *წიმ-ოლ- „მარცლეული; ქერი“ → ქართ. წინ-ოლ-ო — წიმ-ოლ-ო ზან. ჭიმ-ურ-ი სვან. ჭვმ-ინ — *ჭვმ-გლ.

სვან. ჭვნჭ-ალ, ი-ჭვნჭ-ალ-ბ „დაობენ“, ლი-ჭვნჭ-ალ „დავა, კინკლაობა“.

ქართ. წეწ-, წეწ-ვა (მდრ. წუწ-ვა „კინკლაობა“) გა-ე-წიწ-ე.

ზან. ჭიჭ-ოლი-ი „წეწვა; კინკლაობა“, ვე-ჭიჭ-ოლ-ათ „ნუ დაობთ, კამათობს, ხმაურობთ“.

სიტყვა ქართველურ ენებში ბგერწერითი ხასიათისაა. საინტერესოა საერთო ზმნური აფიქსის პოვნიერება სვანურ-ზანურში — სვან. -ალ ზან. -ოლ (ჭვნჭ-ალ- ჭიჭ-ოლ-). ნ ფონეტიკური ჩანართია სვანურში (ს. ელენტი).

ს.-ქართვ. *წეწ-(ალ-) „დავა, კამათი, კინკლაობა“ → ქართ. წეწ- || წუწ- ზან. ჭიჭ-ოლ- სვან. ჭვნჭ-ალ- → *ჭეჭ-ალ-.

სვან. ჰერემ ბზ., ჰერამ ბქ., ლშხ., ლნტ. „ჰრელა, წითელზოლებსა საქონელი“.

ქართ. წირან-ი „წითელი“, მესხ. „ჰერამი“.

ზან. ჰერამ-ი „ჰერამი“.

სვანური ჰერემ || ჰერამ ზუსტი შესატყვისია ქართული წირან-ისა; აუსლაუტური ქართ. ნ სვან. მ შეფარდება მეორეულია — შდრ.: ქართ. ლოგინი — სვან. ლერგიმ, ლოშგ-ინ — || ლოშგიმ... (იხ. § 13).

ქართული ჰერამი ზანური წარმომავლობისაა, რადგანაც ან — ამ გადასვლა მეგრულში ბუნებრივია; შდრ. ქართ. -ან მეგრ. -ამ (ქუდი-ანი ქუდი-ამი, ტილი-ანი ტი-ამი...).

რაკული ჰემარ-ო „ფერადი საქონელი“ სვანურიდან არის შეთვისებული — ჰემარ-ო — ჰერამ-ო.

სვანური წერან ბქ., ლნტ. „წითურა (მსხლის ღიშია)“, წერნ-ი ზს., ლშხ., წერან-ი ლნტ. „წითელი“, ისევე როგორც სომხური წირან „ჰერამი“, ქართულიდან არის ნასესხები.

და კიდევ ერთი, ქართ. წი-რ-ან-ი || წი-თ-ელ-ი || წი-ქ-არ-ა „წითელი (საბა)“ || წი-ფ-ინ- (გურ. გა-წი-ფ-ინ-ება „გაწითლება“) ფუძეთა შედარებითი ანალიზისას ირკვევა, რომ ს ი წ ი თ ლ ი ს აღმნიშვნელი საერთო-ქართველური ძირია *წი-, ხოლო -რ-, -თ-, -ფ- ისტორიული ნივთთა გრამატიკული კლასის ნიშნებია, რომელნიც ფუძეს არიან შეზრდილნი. გვიითხავენ — წი-ქ-არ-ა? მართლაც ქ ასეთი გრ. კლასის ნიშანი უცნობია იბერიულ-კავკასიურ ენებში, მაგრამ შეუძლებელია აქვე არ გაგვახსენდეს ნახურ ენათა მონაცემი — წე-გ-ინ „წითელი“, რომელსაც წი-ქ-არ-ა შეესატყვისება. გურული წიქორი „წითელი“ ზანური შესატყვისია წიქარ-ასი.

ს.ქართვ. *წი-რ-ან „წითელი; ჰერამი“ — ქართ. წირან-ი ზან. ჰერამ-ი — *ჰირონ-ი სვან. ჰერემ || ჰერამ — *ჰირან.

სვან. ხალ-, ხ-ო-ხა || — ხ-ო-ხალ (ხ-ო-ხალ-და ბზ., ლნტ., ხ-ო-ხალ-
დ ბქ., ხ-ო-ხალ-და ლშხ.) „იკის, ჰგონია“, მა-ხალ „კოდნა, გამოცდილება“.

ქართ. ხელ-, ვ-ა-ხელ-, ა-ხელ-ა, ხილ-, ვ-ი-ხილ-ე, ხილ-ვ-ა,
მ-ხილ-ვ-არ-ე, ხილ-უღ-ო, უ-ხილ-ავ-ო.

ზან. (მეგრ.) ხვილ-, წგმო-ხვილ-აფ-ა „ნახვა ჩაიშესი“, ქგმგ-ვ-ო-
ხვილ-ე „შეეკუმჩნე“, ხვილ-უ-ა „შენახვა, შემჩნევა“

ქართულ ხელ-/ხილ- და სვან. ხალ- ფუძეთა ერთიანობაზე ადრეც
მიუთითებდნენ: სვან. ხ-ალ- არა მხოლოდ ძირეული მასალის მიხედვით,
არამედ სტრუქტურულადაც შესაძლოა ქართ. -ხ-ელ ფუძის ადეკვატური
იყოს (ილ. ცერცვაძე). ხ-ელ-/ხ-ილ- ფუძე საერთო ძირისაა ნა-ხ-ა, ხ-ელ-ვ-ა,
სა-ხ-ე ფორმებთან (ვ. თოფურია).

მეგრულში დადასტურებული ხვილ- ფუძისთვის ბუნებრივია ქართულ-
ლისმავგარი ხ ე ღ ვ ა / ნ ა ხ ვ ა / ხ ი ღ ვ ა სემანტიკა. ამას თვალსაჩინოს
ზღის კონტექსტების განხილვა, შდრ. ქართ. „წადი და იქ იხილავ“ და მისი
ზუსტი ზანური თარგმანი „მეუ ღო თქე ქ ი გ ი ო ხ ვ ი ღ უ ა ნ ქ ე“, ან კი-
დეგ „ნ ა ხ ა ვ, თუ ასე არ იქნა“ — ქ ი გ ი ო ხ ვ ი ღ უ ა ნ ქ ე, თამგ
ვეჟულა“.

ერთგვარი შეუსაბამობა ჩანს შესაღარებელ ფუძეთა ხმოვნებში, სადაც
ქართული ე/ი ზანურში ვის შეიფარდებს. ე — || ი გი (ხელ-/ხილ-
ხვილ-) შეფარდებას ზუსტი ანალოგი ეძებნება ქართ. ცქერ- (ვუც-
ქერ)/ცქირ- (ვუცქირე) ზან. ცქვირ- (უცქვირინანს) განქიქებით ცქე-
რა“ ზნურთი ფორმების სახით. რაც იმის მაჩვენებელია, რომ ზანური
ხვილ-, ცქვირ- ისტორიულად *ხილ-, *ცქირ- არქეფორმებიდან მომდინა-
რებენ ის წინა პოზიციაში თანხმოვნის შემდგომ ვ-ს განვითარებით.
თუმცა, არ გამოირიცხება ო — ვი შესაძლებლობაც მეგრულ-ქანურში,
შდრ.: ხომა → || ხვიმა, ხოლარი → || ხვილარი „ხელიკი“, ქართ. კალ-
—*ყალ- „ყლა“ ზან. ყვილ- || ყვილ- —*ყოლ- „id“, წათი ქვირთ-ო —
ქორთ-ო...

ამრიგად, საერთოქართველურ ფუძეენას ჰქონდა ხ- ძირიანი ზნური
ფორმები, რომელთა სემანტიკაც „ხედვით“, „ხილვით“ შემოსისაზღვრებოდა;
განსხვავებული მნიშვნელობები, რაც თანამედროვე ქართველურ ენა-კილო-
ებში დასტურდება, ინოვაციას წარმოადგენს და გაჩენილია ქართველურ
ენათა დამოუკიდებელი განვითარების პერიოდში.

ს.-ქართვ. *ხ-(ელ-)/*ხ-(ილ-) „ხილვა, ხედვა, ნახვა“ → ქართ. ხ-ელ-
/ხ-ილ-, ხ-ედ-, ნა-ხ- ზან. ხვილ- —*ხ-ილ- ან *ხ-ოლ- სვან. ხა || —
ხალ- — ხ-ალ-(?).

სევან. -ხარ || -ხარ, მგ-ხარ ზს., ლნტ., მგ-ხარ ლშხ. „ხვალე“, მგ-ხარ „ხვალ“.

ქართ. ხუალ || ხვალ, ხუალ-ე || ხვალ-ე, და-ხვალ-ი-ება (საბა).

ზან. ხოლ-ო „აიდევ“; „კვლავ“

სევანურს ბოლოკიდური -ე სუფიქსი მოეკვეცა (შდრ. ქართ. -ე ზან. ო — ქართ. თხლ-ე : ზან. თხოლ-ო...), თუმცა რთული (კომპოზიტური) აგებულების ფუძეებში -ე შემორჩენილია: მგ-ხარ-ე-ჩხენ ბზ., მგ-ხარ-ე-ჩხენ ბქ., მგ-ხარ-ე-ჩხენ ლნტ., მგ-ხარ-ე-ჩხენ ლშხ. „ხეგ“ თუ გავითვალისწინებთ მსთან დისიმილაციით შეს გაუჩინარებას, ხოლო აუსლაუტურ ლ → რ გადასვლას სევანურში, ცხადი ხდება, რომ უძველესი სევანური შესატყვისი ს.-ქართვ. ხუალ-ე ფუძისა *მგ-ხუალ-ე უნდა ყოფილიყო.

სემანტიკური მიმართება ხვალ ~ კიდევ/კვლავ ადვილად აიხსნება, თუ გავითვალისწინებთ მონათესავე ენათა ინფორმაციას, სადაც გენეტურად საერთო ფუძეები დასტურდება, შდრ. ჩან. (ქებ.) ქენ „აიდევ“, ქენ-ო „შემდგომ (подар)“, ჯან-ა „ხვალ“...

ს.-ქართვ. *ხუალ-(ე) „აიდევ, შემდგომ, ხვალ“ → ქართ. ხვალ-, ხვალ-ე ზან. ხოლ-ო (←*ხვოლ-ო) სევან. [-ხარ], მგ-ხარ || მგ-ხარ — || მგ-ხარ-ე (←*მგ-ხუალ-ე). (შდრ. ხუნძ. ხადუბ, ანდ. ბეხუდუ, ახვებ. ქ'ედო..., დიდ. ღუდე, ხვარშ. ღუადე „ხვალ“ ლეზგ. ახნა, ალ. ჯანი „შემდეგ“...).

ქართ. ხარ-ო „მარცვლეულის შესანახი ხის ჭურჭელი (ან ბელის განყოფილება)“ ქებღ-ი, გურ.-იმერ. „ნალია“, ქართლ., ქიზიყ., მესხ., თიან., ყიზლ.-მოზლ. „პურის ორმო“.

ზან. ხულ-ა „ბეღელი“, მე-ხულ-ე (რ. ერისთავი).

სევან. —

ქართული ენის დიალექტებში გავრცელებული მნიშვნელობებიდან ზანურ „ბეღელი“ სემანტიკასთან ყველაზე ახლოს დგას გურ.-იმერ. „ნალია“, თუმცა სალიტერატურო ენის ჩვენებაც მკირედ სხვაობს — ბეღელი ~ ბეღლის განყოფილება: ცხადია, პროტოქართველურში ხარ-ო ერთ-ერთი სახობა იყო ბეღლისა.

ფორმალური მიმართების თვალსაზრისით ქართულ ხარ-ო-სა და ზანურ ხულ-ა-ს შორის ისეთივე სურათია როგორც — ქართ. რაბ-ო ზან. (ქან.) რუბ-ა, მეგრ. რობ-უ. ამ ნიმუშებში ქართ. -ო ზან. -ა ფონეტიკური არ უნდა იყოს (ფუნქციურია). ქართული ხარ-ოს ზუსტი ზანური შესატყვისი ჩანს ტოპონიმ ხულ-ო-ში.

ზანურში ინტერეოკალურ პოზიციის რ → ლ გადაბგერება ჩვეულებრივი მოვლენაა: ქვირით-ი → ქვილით-ი, გორა/გოლა → || გვალა, გარე/გალე, ჩიჩი-ი → ჩილა... ასევე ქართ. ხარ-ო ზან. *ხორ-ო — ხულ-ო.

გურ.-იმერ.-რაჭ.-აქარ. ხულა „ნალია, ბედელი“ ზანურიდან არის შეთვისებული.

ს.-ქართვ. *ხარ- „მარცვლეულის (ჭირნახულის) შესანახი ნაგებობა“ — ქართ. ხარ-ო ზან. ხულ-ო || ხულ-ა — *ხორ-ო.

ქართ. ხაშარ-ი „მცენარის გრძელი ამონაყარი“; „თრთვილი“ ზან. (მეგრ.) ხოშქორ-ი „გამონაყარი ხეზე; ხორკლი“; „თრთვილი“, ხოშქორ-ამ-ი ჟა „ხორკლიანი ხე“; ყინვისაგან შეყინული ხე“.

სვან. —

შესატყვისობა კანონზომიერია როგორც სემანტიკურ, ისე ფორმალურ დონეზე. სვანურში ქართულიდან შეთვისებული ხანხარ || ხაშარ „თრთვილი; ყინული“ ალომორფები დასტურდება, სადაც შ — ხ შიშინა სიბილიანტის გასისინების მეტად მნიშვნელოვანი პროცესი შეინიშნება.

ს.-ქართვ. *ხაშ-არ- „ხორკლი; თრთვილი“ — ქართ. ხაშ-არ-ი ზან. ხოშქ-ორ-ი.

ქართ. ხელ-, ქართლ. ხელ-ა „მაწვნის ქილა“.

ზან. (მეგრ.) ხარ-ა „ღვინის სასმისი“, ო-ხარ-ო „წყლის ქურქელი (ხისა)“.

სვან. —

მეგრული ხარ-ა ფორმალური თვალსაზრისით ქართლური ხელ-ა სიტყვის ზუსტი ეკვივალენტია, თუმცა ეტიმოლოგიურად იმავე ხელ-/ხარ-ძირებს ეხედავთ ქართულ (იმერულ) ხელ-ედ-ან-ი, მეგრულ ო-ხარ-ო (შდრ. იმერ. ო-ხარ-ო, სვან. ჟოხწარ || ოხწარ ზს., ლნტ. ჟოხარ || ოხარ ლშხ. „წყლის საზიდი მცირე ხის კასრი“ — ზან. ო-ხარ-ო) სიტყვებშიც.

ქართული ხელ-, ზან. ხარ- ძირების შესატყვისი ჩანს სვანურში გავრცელებული ზმნური ფუძე „სმის“ მნიშვნელობით, შდრ. სვან. ხულ-, ი-ხულ-ი ბზ., ლშხ., ი-ხულ-ი ბქ., ლნტ. „სვამს“. ძნელი ასახსნელია სვანური უ გახმოვანება ქართული ე, ზანური ა-ს შესატყვისად. საკითხი დამატებით შესწავლას მოითხოვს (შდრ. ქართ. გენ-ი ზან. გინ-ი (გან-) სვან. ღუნ „ხბო“).

ს.-ქართვ. *ხ-ელ- „სასმისი, სმა“ — ქართ. ხელ-ა, ხელ-ედ-ანი ზან. ხარ-ა, ო-ხარ-ო სვან. ხულ- || ხულ-.

ს.-ქართვ. *ხ-ელ- ფუძეს შეესატყვისება აფხაზ. ა-ხარა „წოვა, სმა“; ნახ. და-ხარ „სმა, თრობა“; ხუნძ. ხაუ-ე-ზე, ტინდ. ხა-ლ'ა, ქამ. ხე-ლა, ბოთლ. ხაუ-დი, ჰუნზ. ხულ'ა, ბეეიტ. ხულ'ალ, დიდ. ჰა-ლ'უ-ა., ლაკ.

ხუჩინ || ხუტინ, ლეზგ. ჳუნ || ჳუნ, თაბას. უ-ჳუზ || უ-ხუზ, აღულ.
უ-ხას „სმა“

ქართ. ხელ- „გახელება“, სი-ხელე, ხელი „არს, რომელი უცნობოდ
გარბოდეს და არცა სხვათა აენებდეს (საბა)“.

ზან. (მეგრ.) ხან-გა გიჟი“, გე-ხან-გუ „გაგიჟდა“, სი-ხან-გე „სიხელე“.
სვან. —

მეგრულში ძირად გამოყოფილი ხან- (ხან-გა) ქართული ხელ- ფორ-
მის შესატყვისია. ჩანს მეგრულში საერთოქართული ლ ჳერ რ-ში გადასუ-
ლა — ქართ. ხელ-ო ჳან. (მეგრ.) ხარ-ო; ხოლო -გა სუფიქსის ფუძესთან
შეხორცების შემდგომ რგ → ნგ პროცესი განხორციელდა (ხარ-გა →
ხან-გა) ისევე, როგორც ჳუნ-გა „ყრუ“ სიტყვაში: ჳურ-გა → ჳუნ-გა, შდრ.
პარალელური წარმოების მეგრული ჳურ-უ ქართ. ყრ-უ (ყური).

ასე რომ, საერთოქართველური ხელ- ფუძის შესატყვისად ჳანურს
ხარ- მოუცია, რაც შენახულია ხან-გა — ხარ-გა სიტყვაში.

გამონაკლისად ვერ ჩაითვლება -გა „უქონლობის სუფ.“-ის გამოყენე-
ბა საპირისპირო ფუნქციით, შდრ. მეგრ. ჳარ-გა „დაწერტილი“, „ქრელი“
(ქართ. წერ- „ჩხვლეტა“ წერ-ტილი...) შდრ. მეგრ. ჳარ-ჳულია „ქრე-
ლი“ (იხ. აქვე, სვან. -აგ || -აჳ ქართ. -აგ ჳან. -გ-, -გა).

აქვე ვსვამთ საკითხს აღწერილ ფუძეთა სვანურ ხრ-ინ- „გაბრაზება“,
მეგრ. რხ-ინ- — ხრ-ინ-თან მიმართების შესახებ (იხ. აქვე, სვან. ხრ-ინ-).

ს. ქართვ. *ხელ- „გახელება, გიჟი“ — ქართ. ხელ-, ხელ-ო ჳან.
ხან-გა — ხარ-გა, რხ-ინ- — ხრ-ინ- — *ხარ-ინ- სვან. ხრ-ინ- — *ხლ-ინ-.

სვან. ხწრ- || ხერ- || ხარ, ა-ხწრ-ი (ო-ხუ-ხარ) ბზ., ხ-წ-ხერ-ი ბჳ.,
ხ-ა-ხწრ-ე ლშხ., ხ-წ-ხერ-ე ლნტ. „იფხანს“, ლი-ხწრ-ე ბზ., ლი-ხწრ-ი ლშხ.,
ლი-ხერ-ე ბჳ., ლი-ხერ-ი ლნტ. „ფხანა“, მა-ხწრ-ა ბზ., ლშხ., მწ-ხერ-ა ბჳ.,
ლნტ. „მუნი“ (— ეტ. „ფხანა“).

ქართ. ფხან-, ფხანა, ი-ფხანს, შო-სა-ფხან-ი.

ზან. —

საეარაუდოა, რომ საერთოქართველური ფხ კომპლექსი სვანურში
გამარტივდა ფხ გაუჩინარებით, რასაც ძირეული ნ (— ნ) ხმოვნის საკომ-
პენსაციო დაგრძელება მოჰყვა (შდრ. ქართ. ფხეკ- სვან. ხეკ-ენ, ა-ხეკ-ენ-ე
„ფხეკს“ ჳან. (მეგრ.) ხაკ- (— ფხაკ-), გუმო-ხაკ-ილი „გამო-ფხეკ-ილი“...).
სიტყვის აუსლაუტში შეინიშნება ქართ. ნ სვან. რ, რაც კანონზომიერია
(იხ. აქვე, § 12. ნ — რ).

ს.-ქართ. *ფხან- „ფხანა“ → ქართ. ფხან- სვან. ხერ- || ხერ- || ხარ- — *ფხან-.

ქართ. (აქარ.) ხვანძა „ერცველა“

ზან. (მეგრ.) ხაჯი „ერცვი“.

სვან. —

აქარულ ხვანძა სიტყვაში ნ ფონეტიკური დანართია. ამოსავალ *ხვამ- ძირს ზანურში *ხოჯ- უნდა მოეცა (შდრ. ქართ. ვა ზან. ო (თვალ-თოლ-ი...), ქართ. ძ ზან. ჯ), მაგრამ სხვა ხოჯ- „ხარი“ სიტყვასთან ომონიმიის თავიდან ასაცილებლად ენამ გამოიყენა ო → ა ფონეტიკური შესაძლებლობა (ომონიმური სუბერაცია) — ქართ. *ხვამ- ზან. *ხოჯ- → ხაჯ- (შდრ. ქართ. სოლი ზან. (ფ)სალი — *სოლი).

ს.-ქართ. *ხუამ- „ერცვი“ → ქართ. *ხვამ- — ხვანძა ზან. ხაჯი — *ხოჯი.

ს.-ქართ. *ხუამ- „ერცვი“ სიტყვის შესატყვისად მივიჩნევთ აფხაზ. ა-ხუძ „ლომი“ ლექსემას. სემანტიკური მონაცვლეობა ე რ ც ვ ი — ლ ო მ ი საესებით კანონზომიერია.

ქართ. ხვანჭ-, გურ. ხვანჭ-ალი „ვასუფთაება, გაწმენდა“. ლეჩხ. ხვანჭ-ალიე „სუფთა, გაწმენდილი“.

ზან. (მეგრ.) ხურჭკ-, ხურჭკ-უმ-ი კაშკაშა; სუფთა, ელვარე“.

სვან. —

ქართულ ხვანჭ- ძირს კანონზომიერად შეესატყვისება მეგრული ხურჭკ- (ვა უ — *ვო, ჳ ჳკ); ნ/რ მიმართება ქართველურ ენებში ბუნებრივად გვეჩვენება, შდრ. ქართ. სვან- ზან. შურ-ო (იხ. აქვე). გასათვალისწინებელია ასევე თანხმოვნის წინ ნ/რ სუბსტიტუცია მეგრულში: გირძე || გინძე „გრძელი“, რტინი || ნტინი „გაქცევა“...

— ალ სუფიქსს მეგრულში ფუნქციურად -უმ (ხურჭკ-უმ-ი) შეეფარდება, ორივე ზმნური ფუძეებიდან არის გადმოყოლილი, შდრ. გურ. გა-ხვანჭ-ალ-ება, გა-ხვანჭ-ალ-ებ-ული; მეგრულშიც ალბათ *ხურჭკ-უმ-ს „აკრიალებს, ელვარეს ხდის“ ფუნქციონირებდა, საიდანაც სახელური ხურჭკ-უმ- მემოფერჩა, ისევე როგორც შუმ-ს „სვამს“ და შუმ-ი (იხ. საბა)...

ს.-ქართ. *ხუანჭ- ელვარება, გაწმენდა, კაშკაში — ქართ. ხვანჭ- ალ- ზან. ხურჭკ-(უმ-) — *ხვონჭკ-.

ქართ. ხიმ- || ხიმ-, ლეჩხ. სა-ხიმ-ი || ხახიმ-ი (საბა) „სწორი ჯობი, რითაც ძალდი არის დაბმული“, გურ. გადა-ხიმ-ეა „შელობვა“

ზან. (მეგრ.) ხიმ-, გინო-ხიმ-ეა „გადალობვა“, ო-ხიმ-ალ-ი „საკეტი“, ხიმ-ილ-ი „ლობილი“.

სვან. —.

ქართულში შ || ბ მონაცვლეობა შეიმჩნევა, მეგრულში ხიმ- ერთადერთია. ზანური ხიმ- ფუძე უნდა ჩანდეს ხიმ-ულ-ა (ზობის რაიონი) ტოპონიმშიც, შდრ. ძვ. ქართ. სა-ვიგ-ი „ბორკილი“.

ს.-ქართვ. *ვიჟ- „შელობვა, გადალობვა“ → ქართ. ხიმ- || ხიმ-, სა-ვიგ-ი || სა-ხიმ-ი || სა-ხიმბ-ი ზან. ხიმ-.

ქართ. (ლეჩხ., ქიზიყ.) ხისგ-ი „დიდი და სავსემტევნიანი თეთრი ყურძნის ძველებური ჭიში“.

ზან. (მეგრ.) ხემხუ „სამურზაყანოში გავრცელებული თეთრი ყურძნის ჭიში“

სვან. —.

ქართული ხისგ-ი — ზანური ხემხუ სიტყვათა შეპირისპირებითი ანალიზისას ირკვევა, რომ ადგილი აქვს გარკვეულ ფონეტიკურ ცვლილებებს მეგრულში; კერძოდ, ა) ინლაუტური ი ე უნდა აიხსნას როგორც ი → ე მეგრულში (შდრ. წემა ჰემა || — ჰემა, თიკა დეხა || — დეხა...); ბ) აუსლაუტური ვ-ი თანმიმდევრობა უ-ში გადასულა *ხიმხე-ი → ხემხუ (შდრ. ქართ. ნამგ-ი მეგრ. ნუზუ — *ნოდგ-ი), გ) ინლაუტში ხ-ს წინ შ ფონეტიკური დანართია — ხემხუ — *ხესუ.

გურულ დიალექტში ფიქსირებული ხემხო „ვაზის ჭიშია ერთგვარი“ მეგრულ ხემხუ-საგან უნდა მომდინარეობდეს (ზანიზმია).

ს.-ქართვ. *ხისგ-ი „თეთრი ყურძნის ჭიში“ → ქართ. ხისგ-ი ზან. ხემხუ — *ხესუ — *ხისგ-ი.

სვან. ხრინ-, ი-ხრინ-ი ზს., ქს. „ბრაზდება“, ი-ხრინ-ჰლ ბზ., ი-ხრინ-ჰლ ბქ., ლნტ., ი-ხრინ-ალ ლშხ. „ბრაზობს, ჯავრობს“, ა-ხრინ-ე „აბრაზებს“, ლი-ხრინ-ე „გაბრაზება, გაჯავრება“

ქართ. ხელ-, ხელ-ობ-ს.

ზან. (მეგრ.) რხინ-, ი-რხინ-უ(ნ) „აეარდება, გულს იყვანს“, მუს გი-რხინ-უქ „რას ჯავრობ, ბრაზდები“.

ქართულში შესაძარებელი სიტყვა ჩანს ხელ-(?).

ქართველურ ენათა შედარებითი ფონეტიკის თვალსაზრისით, ყურადღებას იქცევს ხრ → რხ გადასულა მეგრულში, რაც შეპირობებულია მეგრულში არსებული ფონოტაქტიკური შეზღუდვით: თ ა ნ ხ მ ო ვ ა ნ ი * ს ო ნ ა ნ ტ ი თანმიმდევრობა აქ არაკანონიკურია (აკრძალულია).

ს.-ქართვ. *ხლ-ინ- „ბრაზი, ჯავრი; გაბრაზება“ „გახელება“ — ქართ.
ხელ- ზან. რხ-ინ- (-*ხრ-ინ-) სევან. ხრ-ინ-.

სევან. ხუკუ „უშწეო, ბეჩავი“.

ქართ. (ლუჩხ.) ხუკ-ი „საპყარი, დავრდომილი“.

ზან. (მეგრ.) ხუნკ-ი „ინვალიდი, პარალიზებული“, ხუნკ-, დე-ხუნკ-უ
„დაინვალიდდა“

სევანურ შესატყვისში აუსლაუტური ზე ფონეტიკური დანართია, გაჩე-
ნილი წინამავალ უსთან ანალოგიით, შდრ. ქართ. ბუქ-ი სევან. ბუქუ ||
ბუქუ — ბუქ-ი „ქარი“, კუხ-ი კუხუ || კუხუ — კუხ-ი...

ქართული (resp. ლეჩხუმური) ხუკ-ის ფონეტიკურ-აქვანტიკური ვა-
რიანტებია: აქარ. ხმუკ-ი — ხუკ-ი „მკლე, გამხდარი (საქონელი)“, იმერ.,
ჯავახ. ხოკ-ი, შდრ. საბასთან: ხოკ-ი „ღორთა და კამბეშო სენი“.

ს.-ქართვ. *ხუკ- „უშწეობა, ავადმყოფობა; საპყარი“ — ქართ. ხოკ-ი ||
ხმუკ-ი || — ხუკ-ი ზან. ხუნკ-ი — ხუკ-ი სევან. ხუკუ — ხუკ-ი.

სევან. 'ხუ-', ამა-ხუ ზს., ქს. „მტერი“, ლი-მა-ხუ ბზ., ლშხ., ლი-მა-
ხუ ბქ., ლი-მა-ხუ ლნტ. „მტრობა“, ი-მა-ხუ „იმტრობს“, ხე-მა-ხუ „ეძ-
ტერება“.

ქართ. ხვ-, ხუ-ებ-ა „გაბრაზება“, ხუ-ობ-ს.

ზან. (მეგრ.) ხვ-, ა-ხვ-ი-ენ-ს „აბრაზებს, განარისხებს“.

ქართულ-ზანურ ფუძეთა ნათესაობა აღრეც იყო შენიშნული (რ.
აბაშია). რაც შეეხება სევანურ ერთეულს, იგიც (ხუ-) აქვე შემოდის; ამა-
პრაფიქსი ჩვეულებრივია სევანურში: ამა-შუამ || ამა-შუამ „მოსვენება“,
შდრ. ლი-შუემ „მოსვენება“...

რ ი ს ხ ვ ა / ბ რ ა ზ ი / მ ტ რ ო ბ ა სემანტემათა ერთიანობა ექვს არ
იწვევს.

ს.-ქართვ. *ხუ- „მტრობა, მტერი, განარისხება“ — ქართ. ხვ- ზან.
ხვ- სევან. ხუ-, ამა-ხუ-.

სევან. ხუატ || დუატ „დიდი წნელი, ქოკი“.

ქართ. ხალ-, ხალ-ი || ხალ-ა „ქოკი, გრძელი ჯოხი“.

ზან. 'ხოლ-ი' „ნიგეზის საბერტყი გრძელი ჯოხი“.

ქართული ხალ-ი ფუძის შესატყვისი ზან. ხოლი (შდრ. კალ-ი
კოლ-ი „კალია“) ფორმა შემოინახა რაჭულმა დილაექტმა.

ფორმალური თვალსაზრისით სევანური ხუატ — დუატ მეტ სხვაო-
ბას აელენს. ვფიქრობთ, აქ უძველესი ფორმა ხალ-უ ტიპისა უნდა ყოფი-
ლიყო. იგი უფრო ქართული ხალ-ა სახეობისკენ იხრება (შდრ. ქართ.

ციც-ა სვან. ციცი-ჟ) — ქართ. ხალ-ა სვან. *ხალ-ჟ — *ხად-ჟ — ხჟად — ხჟატ || ღჟატ.

წარმოდგენილი შეპირისპირება შესაძლებელი ხდება ლ — ღ პროცესის წყალობით სვანურში (იხ. აქვე, § 2. ლ — ღ).

ს.ქართვ. *ხალ-(ა) „ჰოკი; წნელი (გრძელი)“ — ქართ. ხალ-ი || ხალ-ა ზან. ხოლ-ი სვან. ღჟატ || ხჟატ — *ხჟად — *ხალ-ჟ.

ს.ქართვ. *ხალ-(ა) არქეტის შესატყვისებია: ბაცბ. ხე^ნ, ინგ. ხე (მრ. რ. ხენ-აშ), ჩაჩნ. ხე^ნ || ხან^ნ „ძელი, ხე“ — ს.ნახ. ხენ (→ ქართ. ხე), ანდ. ლ'უდი, ჰამ. ლ'უნნი, ლოდ. ლ'უდი. ტინდ. ლ'უდი || ლ'უდე, კარ. ლ'უდა, ბოთლ. ჰუდი || ჰურ, ახვახ. ლ'უდა — ს.ანდ. *ხული „შეშა“, ბეე. ხე-ხო „ხე“, ჰუნზ. ხო-ხე „ტყე“, რუთ. ხუ-ქ „ხე“

სვან. ხჟ-ერ- || ხჟ-რ-, ხე-ხჟ-რ-ენ-ი (ახ-ხჟ-ერ-ნ-ი ზს., ეხ-ხჟ-ერ-ნ-ი ლშხ.), ხე-ხჟ-ერ-ენ-ი ლნტ. „ენგრევა“, ი-ხჟ-რ-ე ზს., ქს. „ინგრევა; იშლის (თმებს...).

ქართ. —

ზან. (მეგრ.) ხუ- → || ხ-, ხუნ-ს „დაშლის“, ი-ხუ-აფ-უ(ნ) „იშლება, ინგრევა“, ი-ხუნ-ს (← ი-ხუნ-ს) „იშლის (თმებს...), გო-ხილ-ი „ჩამოშლილი“, თუმა-გო-ხილ-ი „თმაგაშლილი“

სვანური ძირი გართულებულია -ერ ზმნური სუფიქსით, რაც ბუნებრივია (იხ. აქვე, § 38). გამოყოფილი ხჟ- იგივე ძირია, რაც ზანური ხ(უ-). ქართველურ ფუძეებს „დაშლის“ სემანტიკა აერთიანებს.

შესაბამისი ქართული ფუძე არ არის გამოვლენილი.

ს.ქართვ. *ხჟ- „დაშლა, ნგრევა“ → ქართ. — ზან. ხ(უ-) სვან. ხჟ-ერ-.

სვან. ხჟირ ზს., ქს. „ხვადი“.

ქართ. (ლექს.) ხვირ-ა „ხვადი კატა“

ზან. (მეგრ.) ხვანჯ-ა „მამალი ღორი დაუკოდავი“

ქართულსა და ზანურში (resp. მეგრულში) სიტყვის მნიშვნელობა დავიწროებულია: ხვადი → ხვადი კატა; ხვადი ღორი.

მეგრულში ფონეტიკური ცვლილებები საგრძნობია: ხვანჯ-ა — *ხვიჯ-ა — *ხვიჯ-ა (შდრ. ქართ. ხვირ-ა).

ბოლოკიდური ა სვანურში მოკვეცილია (შესაძლებელია, არც ჰქონოდა).

ს.ქართვ. *ხჟირ-(ა) „ხვადი“ → ქართ. ხვირ-ა ზან. ხვანჯ-ა — ხვიჯ-ა სვან. ხჟირ.

სვან. ხჷ-რ- || ხიჷ-რ- || ხი-რ- || ხი-ორ-, ა-ხჷ-რ-ე (ოთ-ხიჷ-
ერ, აღ-ხიჷ-რ-ე) ბზ., ა-ხი-რ-ე ლშხ., ა-ხი-ორ-ი ლნტ. „სიგრძეზე ხვეს
(ნაწლავებს)“, ლი-ხჷ-რ-ე ბზ., ლშხ. ლი-ხი-ორ-ე „სიგრძეზე გახვეა, გაქრა“.

ქართ. ხევ-/ხივ-, ხევს, გა-ხი-ა (-გა-ხივ-).

ზან. —

უფრო ძველი ხიჷ- სახეობა ბალზემოურს შემოუნახავს (აღ-ხიჷ-
რ-ე), სხვაგან ჯ სეგმენტი დაკარგულია ისევე, როგორც ქართულის აო-
რისტის წყებაში. სვანური ხიჷ- საერთოქართველურ ი გახმოვანებას ასა-
ხავს მაშინ, როცა ქართულში ორივე ე/ი საფეხური დასტურდება (-ერ
სუფიქსზე იხ. § 38).

ფუძეები მნიშვნელობის მხრივ მინიმალურ სხვაობას აჩვენებენ, სვა-
ნურში ოდნავ დავიწროებულია სიტყვის სემანტიკა — ხ ე ვ ა → სიგრძე-
ზე ხ ე ვ ა. აქ ძირად გამოყოფილი ხეჷ-/ხიჷ- შესაძლებელია ჩანდეს ზე-
მოთგანხილულ *ხჷ- „დაშლა, ნგრევა“ ზმნაში.

ს.ქართვ. *ხეჷ-/ხიჷ- „ხვეა“ → ქართ. ხევ-/ხი(ვ-) სვან. ხჷ-რ- ||
ხი-რ- || ← *ხიჷ-ერ-.

ს.ქართვ. ხ-ეჷ-/ხ-იჷ- ზმნურ ფუძეებს შესატყვისები ეძებნება მონა-
თესავე იბერიულ-კავკასიურ ენებში: ხუნდ. ბი-ვ-, ანდ. ვაბ- (ვაბ-ვაშ-),
ბოთლ. ვაბ-, ლოდ. ვაბ-, ქამ- ვა-დ- (-ვაბ-დ-), ტინდ. ვაბ-დო, ბაგვ. ვაბ-,
კარ. ვიბ- || ვებ-, ახვახ. ვარ- (-ვაბ-არ-) „გახვეა; გაპობა“...

სეან. ვაბ-ჟ, ვაბ-ვაბ-წლ ბზ., ვაბ-ჟ ბქ., ლნტ., ვაბ-ვაბ-ელ ლშხ., ვაბ-ვაბ-ელ ლნტ. „გულალმა, პირალმა“

ქართ. ყაფ-არ-ი, მ-ყაფ-არ-ი „ამართული“, მ-ყაფ-ი „შედმართი (საბა)“.
ზან. —

ქართველურ მონაცემთა შედარებითი ანალიზის შედეგად ირკვევა, რომ აქ ძირად *ყაბ- გამოიყოფა, რომელსაც ქართულში ბ-ს დაყრუებით ყაფ- მოუცია, ხოლო სეანურში ყ — ჯ ფონეტიკური გარდაქმნის შემდგომ ეტაპზე ვაბ- მივიღეთ (იხ. აქვე, § 34. ყ — ჯ).

ფუძის სუფიქსაცია განსხვავებულია ქართველურ ენებში; —ჟ —არ სხვადასხვა მონაცემი უნდა იყოს. მიმართების კვალიფიკაცია მხოლოდ ფუნქციურ-მორფოლოგიური ჩანს. ლაშხურ დიალექტში მხოლოდ ფუძეგაორკეცებული ვარიანტი გვიდასტურდება.

სემანტიკურ-სტრუქტურული იგივეობა საგრძნობია. ამ ქართველური ძირის ეტიმონი აღმა-სი უნდა ყოფილიყო.

ს.-ქართვ. *ყაბ- „აღმა“ — ქართ. მ-ყაფ-, (შ)-ყაფ-არ-ი (—*ყაბ-)

სეან. ვაბ-ჟ || ვაბ-ელ ← *ყაბ-.

სეან.. ვამ-?, ვამ-შა ზს., ლშხ., ვამ-შა ლნტ. „ძალა, ღონე, შეძლება“

ქართ. ვან-?, მ-ვან-ე „შემძლებელი (საბა)“, სი-მ-ვან-ე „ძალა და შეძლება“

ზან. —

სეანურში ისტორიულად მასდარული ფორმებია შემორჩენილი -ეშ-(ა) → || -აშ-(ა) ზმნური სუფიქსით გართულებული, რომელიც ქართულის მიმართ „ზედმეტად“ სხვაგანაც გამოჩნდება (მდრ. ქართ. გ-აგ- სეან. ჯ-ეშ- (—*ჯ-ეშ-) || ჯ-ონ- (ვ. თოფურია)). *ვამ-ეშ-ა → || ვამ-აშ-ა (ე → ა → ა) უკუმიმართულების უმლაუტი მასდარული ა-ს ზეგავლენით აიხსნება (მ. ქალღანი). ა — მ (ვან- — ვამ-) გადასვლისათვის იხ. § 13.

ამოსავალი ზმნური ძირი ქართულშიც გახმოვანებული უნდა ყოფილიყო — *ვან- — ვნ-, *მ-ვან-ე — მ-ვან-ე. საერთოქართველური ზმნური ვან- ფუძე არ შემორჩენია ჩვენს ენებს. (ქართულ-ზანურში ღონ- ხომ არ არის *ვან-ის ზანური ეკვივალენტი?).

სემანტიკის მხრივ იგივეობა უდაოა — ძ ა ლ ა, ღ ო ნ ე, შე ძ ლ ე - ბ ა .

ს.-ქართვ. *ვან- „ძალა, შეძლება“ — ქართ. ვან-?, მ-ვან-ე სეან.

ვამ-შ-ა || ვამ-აშ-ა ← *ვან-ეშ-ა.

სვან. ვასგ ზს., ლშხ., ვასკ ლნტ. „ჰალარა“, ვასგ-პრ ბჰ., ვასგ-პრ ლშხ., ვასკ-პრ ლნტ. „ჰალაროსანი“

ქართ. ვც-, მ-ვც-ე, მ-ვც-ოვ-ანი.

ზან. (მეგრ.) (რ)ჩ-ე „თეთრი, ჰალარა“, რჩ-ინ-უ „მოხუცი“, დწ-რჩ-ინ-უ „დაბერდა“, სვან. ქჩ-ე || ხჩ-ე „თეთრი“, ქჩ-ინ-ი || ხჩ-ინ-ი „დედაბერი“ სვანურში ბოლოკიდური საერთოქართველური -ე აფიქსი დაკარგულია. ინლაუტური ა პროთეტული ხმოვანია. გაჩენილია ფონეტიკურ ნიადაგზე, ვსგ აქცესიური თანმიმდევრობის დასაძლევად (თუ *ვსგე — *ვესგ — *ვასგ(?)).

ქართველურ ენათა ბევრათმესატყვისობის ისტორიის თვალსაზრისით მნიშვნელოვანია შეფარდება ქართ. ც სვან. სგ (-*ცქ) — ს.-ქართვ. ც.

ს.-ქართვ. *ვც-ე „თეთრი, ჰალარა“ — ქართ. ვც-, მ-ვც-ე, მ-ვც-ოვ-ანი ზან. (რ)ჩ-ე, რჩ-ინ-უ; ხჩ-ე || ქჩ-ე, ხჩ-ინ-ი || ქჩ-ინ-ი (-*ვჩ-ე, *ვჩ-ინ-) სვან. ვასგ || ვასკ — ვასქ —*ვაცქ-ე.

სვან. ვად (ვად-უ-ემ ბქ.) ზს., ლნტ., ვად, ვად-რლ (კნინ.) ლშხ., ვად-ილდ (კნინ.) ლნტ. „მუცელი“

ქართ. (ქართლ., ქიზიყ.) ღენდერ-ი „ლიბი“, ღენდერ-ა „ლიბიანი“

ზან. [ქენდერ-ი] (?).

საერთოქართველური არქეტიპი *ვედ- უნდა ყოფილიყო. ნ ფონეტიკური დანართია ქართულ დიალექტებში, ხოლო -ერ — საკუთრივ ქართული სადერივაციო აფიქსი. რომელსაც ფუნქციურად -უ შეეფარდება სვანურში, ამ უკანასკნელს მიეწერება ე → ა/ა უკუმიმართულების უმლაუტი სვანურში (მ. ქალდან).

ახსნას ითხოვს სვან. ვ ქართ. ღ მიმართებაც. სავარაუდოა ვ — ღ ქართულში, შდრ. ქართ. ვ უე ზ -ა || ღ ვე ზ -ე/ი ლ -ი ზან. ხოზ -ა.

ქართული ენის რაკულ დიალექტში შემონახული ჩანს ზემოხსენებულ ქართველურ ფუძეთა ზანური ეკვივალენტი, რადგანაც ვ — ქ ტიპის გარდაქმნა მხოლოდ ზანური დიალექტებისთვის არის დამახასიათებელი, შდრ. ვვარბალ-ი || ვორბალ-ი ზან. ქოვალ-ი || ქობალ-ი, ვოც- ქოს-... ასევე ვენდ-ერ-ი ქენდ-ერ-ი.

ს.-ქართვ. *ვედ- „ლიბი, მუცელი“ — ქართ. ღენდ-ერ-ი —*ვედ-ერ-ი ზან. ქენდ-ერ-ი (-*ქედ-არ-ი)¹ სვან. ვად- || ვად-უ —*ვედ-უ.

¹ იქნებ ს.-ქართვ. *ვედ-ის კვალი ჩანდეს ზანურ ქორბა || ქორა „მუცელი“ სიტყვაში (-*ქოლბა?), შდრ. ქოთმე — ქორმე „ქათამი“, ღთ — რ ბაგისმიერების წინ ზანურში.

სვან. კვჭუ ზს., ლნტ. კაფ ლშხ. „ღრუ (პირის)“, ბქ., ლშხ. „შე-
პრილი, გულამოდებული“

ქართ. (თუშ.) კვაფი „ჩარმავებული ადგილი“, ხევს. კვაფ- „ამო-
ღრმავებული“, მობ. კოფი „ორმო“, ფშ. კვამფი „ჩარმავებული ადგილი“.

ზან. (მეგრ.) ზვიპი „ღრმა“, ზვიპი სენი „ღრმა თეფში“, ზვიპ-ია
„ზოგადად ღრმა ქურქელი“, სობი || სოფი || სობი (ტობ.), სობ-წყარი-
„სობის წყალი (შიდრ.)“, კან. სოფ-ა (ტობ.).

ქართველური ფუძეებისთვის ძირითადია ამოღრმავებულის, ღრმას
შინაარსი. ეს განსაკუთრებით საგრძნობია ლექსემათა შესიტყვების დონეზე —
შდრ.: ხევს., თუშ. კვაფ კოზი „ამოღრმავებული კოვზი“ ზან. ზვიპი-
კვზი „ამოღრმავებული კოვზი“

სვანურში შეინიშნება ჭ-ს მეტათეზისი, ლაშხურში ის საერთოდ გა-
უჩინარდა: სვან. *ჭუაფ → კაფ || კვჭუ.

მეგრულში მჟღავნდება ვა ო → || ვი ხვაფ- → სოფ- → ხვიფ- ||
ხვიპ- აქვე საცნაური ხდება ტობონიმ სობ- || სოფ- || სობის წარმოშე-
ლობა. იგი ისტორიულად ჩაღრმავებულ ადგილს აღნიშნავდა, ხოლო სობ-
წყარი- „სობის წყალი“ — ღრმა მდინარეს (შდრ. კან. სოფ-ა (ტობ.)).

ს-ქართვ. *ჭუბ- „ღრმა, ჩაღრმავებული; ღრუ, ორმო“ — ქართ.
ჭუამფ-ი || — ჭუაფი → || კოფი ზან. ზვიპი-ი || — სობი-ი || სოფი-ი ||
სობი-ი სვან. კაფ || კვჭუ — *ჭუაფ.

სვან. კვშ-ჭ ბქ., ლნტ., კაშ ლშხ. „ზვინი (სარიანი)“, „ჩხა, ორკაპა
სარი ს ა კ ი ლ დ ა დ“.

ქართ. „ყეს-“, მ-ყესი.

ზან. (მეგრ.) კაშ-, კაშ-უ-ა, დო-ჟაშ-ინ-ი „წინდვა, გადაწინდვა ვაზი-
სა“; „ღარგვა“, „ღამაგინება“.

ქართ. მ-ყესი ნახმნარი ფუძეა, ძირია ყეს- „მობმის, დამაგრების“
მნიშვნელობით (მსგავსი წარმოებისთვის შდრ. ქართ. *ყენ- → მ-ყენი →
მ-ყნ-ობ-ა ზან. ცონ-).

სვან. კვშ-ჭ → || კაშ ქართ. მ-ყესი მორფოლოგიური მიმართე-
ბისთვის სხვა მასალაც მოიძებნება, შდრ. სვან. ყაბ-ჭ || ვაბ-ჭ ქართ.
მ-ყაფ-ი. აქ -ჭ (- ო) სუფიქსის ქართულის მ- პრეფიქსის ფუნქციური
შესატყვისობაზე შეიძლება საუბარი — სვან. კვშ-ჭ — *ჭეშ-ჭ (მ. ქალდა-
ნის წესის მიხედვით).

ეს მავალითი კიდევ ერთხელ ნათლად წარმოაჩენს ქართ.-ზან. ყ
სვან. ჳ შეფარდების რეალურობას (იხ. აქვე, § 34).

საერთოქართველური ყეს- ფუძისთვის დამახასიათებელი იყო მ ო -
ბ მ ი ს, მ ო კ ი ლ ე ბ ი ს, დ ა მ ა გ რ ე ბ ი ს შინაარსი.

ს.-ქართვ. *ყეს- „მობმა, მოკიდება, დამაგრება“ → ქართ. „ყეს“, მ-ყესი ზან. ცაშ- სვან. ცაშ || — ცაშ-ჟ — *ვეშ-ჟ.

სვან. ვან- || ვან- || ვან-, ხ-ა-ვან ზს., ლშხ., ხ-ო-ვან ლნტ. „სუნი სცემს“, ხ-ო-ვან-ე ბზ., ლშხ., ხ-ო-ვან-ე ბქ., ხ-ო-ვან-ე ლნტ. „სუნს უდენს“, ხ-ო-ვან ზს., ქს. „სუნი ასდის“, ლი-ვან-ე ბზ., ლშხ., ლი-ვან-ე ლნტ., ლი-ვან-ე ბქ. „სუნის დენა, ყროლა“.

ქართ. ყარ- || ყრ-, ყარ-ს, ა-ყროლებს, მ-ყრ-ალი.

ზან. (მეგრ.) ყორ-ად-/ყორ-იდ-, ყორ-იდ-უნ-ს „ალბობს, აყროლებს“, ყორ-ად-ილი „დამბალი, მყრალი“, ყორ-დ-უნ(ს) „ღებება“.

ბგერათმეფარდება სვან. ვ ქართ. ყ სვანურის ნიადაგზე აიხსნება — ყ → ვ (შდრ. ყ || ვ სუბსტიტუცია თვით სვანურში: ფ ა ყ უ შ ი რ ბზ., ფ ა ყ შ უ შ ი რ ლხმ., მაგრამ ფ ა ვ შ უ რ ლშხ. „ზერელე“, სვან. დ ა ყ უ || დ ა ვ უ ლაწეული ადგილი“ ყ ვ შეფარდების შესახებ იხ. § 34).

აუსლაუტური ქართ.-ზან. რ სვან ნ გულისხმობს ნ — რ წარმო-მავლობას სვანურში (შდრ. ვარი ვან, იხ. § 17).

ს.-ქართვ. *ყარ- „ყროლა, სუნის დენა“ → ქართ.: ყარ- || ყრ-, მ-ყრ-ალი, ყროლა ზან. ყორ-, ყორ-იდ-/ყორ-ად-/ყორ-დ- სვან. ვან- || ვან- || ვან- — *ყარ-.

სვან. ვემად ბზ., ვემად ბქ., ვემადეტ || ვემად || ვემად ლშხ., ვემადეტ ლნტ. „მშვილდი“.

ქართ. ყოდალ-ი → || კოდალ-ი „ისარი“.

ზან. —

სვანურისთვის უძველესია *ვუდამ არქეტები, რომელიც ასახავს საერთოქართველურ *ყოდალ- ფორმას ლ → მ გადასვლით (იხ. § 4) და ყ → || ვ სუბსტიტუციით (იხ. § 34).

სემანტიკური მიმართება მშვილდი ~ ისარი ბუნებრივია, რადგანაც უძველეს ეპოქაში საერთოქართველური *ყოდალ- შეითავსებდა მთლიანად „მშვილდი-ისარი“ ცნებას.

ს.-ქართვ. *ყოდალ- „შვილდი-ისარი“ → ქართ. ყოდალ-ი → || კოდალ-ი სვან. ვემად || ვემადეტ || ვემად — *ვოდამ.

სვან. ვერ || ვერ ბზ., ბქ. „სამკლავე, სახელური, ტარი“.

ქართ. ვერ-, ვერი „რტო“, შვილ-ვერი „შვილრტოედი (საბა)“.

ზან. —

მნიშვნელოვანია შესატყვისობა სემანტიკურ დონეზე : ქართ. რ ტ ო
|| შ ტ ო ~ სვან. სა ხ ე ლ უ რ ი, ტ ა რ ი, რომლისთვისაც ეტიმონურია
შტოს (გამოშვერილის) შინაარსი.

კონსონანტთა ამ რიგში იდენტური კორესპონდენციები ბუნებრივია —
ქართ. წ სვან. წ, ქართ. რ სვან რ. ასახსნელია ეს სიგრძე ბალსზემო-
ურში. იქნება სახელობითის ი ისტორიული ბრ. ნიშნის კვალი იყოს.

ს.-ქართვ. *ვერ- „შტო, შვერილი, სახელური“ — ქართ. ვერ-
სვან. ვერ || ვერ.

სვან. ვეფ- || ვფ-, ვეფ-ი „იკბინება“, ლი-ვეფ „კბენა“, ხ-ვეფ (ათ-
ვეფ-ი) ზს., ლშხ., ხ-ვეფ-ი ლნტ. „კბენს“, მგ-ვეფ-ია ზს., ლშხ., მგ-ვეფ-
ია ლნტ. „კბენია“

ქართ. ვეფ-, ვეფ-ს, მ-ვეფ-არი, მ-ვეფ-ია || ვეფ-ია.

ზან. —

სვანურში -ეფ ზმნურ სუფიქსად გამოიყოფა —ვეფ-, შდრ. სვან.
ვ-ეშდე „ყეფს“, ლი-ვ-ეშდე ზს., ლი-ვ-ეშტ-ე ლნტ. „ყეფა“.

ყ — ვ გადასვლა აქაც უეჭველია (იხ. § 34).

ს.-ქართვ. *ყ-ეფ- „ყეფა, კბენა“ — ქართ. ვეფ- სვან. ვ-ეფ-.

ს.-ქართვ. *ყ-ეფ- ხმაბადვით ფუძეს შესატყვისები ეძებნება მონათე-
სავე იბერიულ-კავკასიურ ენებში: ხუნძ. ჰაფ-, კარატ. ჰაბ-, ტინდ. ჰაბ-,
ბაგვ. ჰაბ-, ბოთლ. ჰაბ-, ჰინუბ. ჰაფ-, დარგ. ღამფ-, ლაკ. ჰაფ-, არჩიბ.
ჰამფ- „ყეფა“...

სვან. ვეშდწ- || ვეშდწან-, ი-ვშდწან-ი ბზ., ი-ვშდწან-ი ბქ., ი-ვშდწან-ე
(იხ-ვეშდწან) ლშხ. „ღრღნის, ხრავს“, ლი-ვშდწან-ი ბზ., ლი-ვშდწან-ი ბქ.,
ლი-ვშდწან-ე ლშხ. „ღრღნა, ხრა“.

ქართ. ვუერთან-, ვუერთან-ა „თრგუნვით ლეწა (საბა)“; „სრესით
მტვრევა“, „და-ვ-ვუერთან-იდ-ეს“.

ზან. —

სვანურში ჭ ბილაბიალი დაკარგულია, რისის კვალიც ჩანს ფუძისე-
ული ნ ხმოვნის სიგრძეში — ვუეშდწან- → ვეშდწან-.

საერთოქართველურ თ-ს სვანურში შდ შეეფარდება, რაც უეჭველს
ხდის ამ ფუძეთა საერთობას.

სემანტიკური სხვაობა: მ ტ ვ რ ე ვ ა, ღ რ ღ ნ ა, გ ა მ ო ხ რ ა“,
ვფიქრობთ, წინააღმდეგობას ვერ შექმნის.

ს.-ქართვ. *ვუე(ს)-თან- „ღრღნა, გამოხრა; მტვრევა“ — ქართ.
ვუერთან- სვან. ვეშდწან- || ვეშდწან- → *ვუეშდწან-.

სვან. ჳერ- || ვირ- || ჳერ-, ვერ-ნი (ო-ვერ ბქ.) ზს., ლშხ., ვერ-ენ-ი
ლნტ. „ცვედა“, ვირ-ე ზს., ჳერ-ე ლშხ., ლნტ. „ცვეთს“, ლი-ვერ- ზს.,
ლშხ., ლი-ვერ-ე ლნტ. „ცვეთა“

ქართ. ვეც-, ვოც-, მ-ვეცი-ი, ნა-მ-ვეც-ავ-ი, ვოც-უ-ა, ვოც-ავ-ს, სა-
ვოც-ი (პირ-სა-ვოც-ი, ხელ-სა-ვოც-ი...).

ზან. ხუშ-, ხუშ-უნ-ს „ჴვის“, ხუშ-უ-ა „ხოცვა, დაგვა“, ო-ხუშ-ალ-ი
„ცოცხი“.

მეგრული ხუშ- (-*ხურ-) ძირი სამართლიანად არის დაკავშირებულ-
ლი ქართულ ვოც- ზმნურ შესატყვისთან (არნ. ჩიქობავა). ზანური ჳოს-
„გვა“ ზმნა ქართულიდან შეთვისებული ვოც- არის — ვოც- — ჳოს- სა-
მეცნიერო ლიტერატურაში გაზიარებულია აზრი მ-ვეც-ისა და ვოც-ის სა-
ერთო წარმომავლობის შესახებ (კ. შმიდტი). საერთოქართველურ სიტყვა-
თა ამავე რიგში შემოგვყავს სვანური ვერ-/ვირ- „ცვეთა“ ზმნა, რომელიც
კანონზომიერი შესატყვისისა ქართული ვეც- (მ-ვეც-ი) ძირისა. მნიშვნელო-
ბის ცვლა ხ ო ც ვ ა — ც ვ ე თ ა მიმართულებით ცნობილია ჩვენს
ენებში — შდრ. ქართ. სარ- „სრვა“ — ზან. შერ- || შირ- „ცვეთა“
პრობლემური ჩანს, ერთი შეხედვით, შესატყვისობა ქართ.-სვან. ე ზან.
უ (- ო). მსგავსი შესატყვისობები ქართველოლოგიაში ახსნილია რო-
გორც ა ო კორესპონდენციის შემდგომი საფეხური, ე. ო. ქართ. ა — ე
(გ. მაჭავარიანი). ამგვარ დაშვებას ეხმიანება ქართ. ვაც — სვან. ვაც- ||
ვაც- ზმნური ძირი, რომელიც უძველეს ნასესხობას წარმოადგენს, მანამ-
დღეს, ვიდრე ა — ე განხორციელდებოდა ქართულში; შდრ. სვან. ა-ვაც-ე
ზს., ლშხ., ა-ვაც-ე ლნტ. „ღუპავს“.

ს.-ქართვ. *ვაც- „ხოცვა; ცვეთა“ — ქართ. ვეც-/ვოც-, მ-ვეც-ი.
ვოც- ზან. ხუშ- — ხორ- სვან. ჳერ- || ვერ-/ვირ- — *ვარ-/ვირ-.

სვან. ვერ- || ვერ-, ვერ-ი ბზ., ვერ-ი ბქ., ლშხ. ყური, კიდე“
ქართ. ყურ-ე.

ზან. (მეგრ.) ჳურ-ე „მხარე“, ჩქიმ-ყურ-ე „ჩემს მხარეს“, სქან-ყურ-ე
„შენს მხარეს“.

სვანურში უ-ს დაშლამ (უ → უი), შემდგომ კი მისი ლაბიალური
სეგმენტის მოშლამ, კვალი დატოვა ძირისეული ხმოვნის სიგრძის სახით —
ქართ. ყურ-ე სვან. *ვურ-ი — *ვუი-ი — *ვუერ-ი (დისიმილაციით
ი — ი — ე — ი) → ვერ-ი → || ვერ-ი (შდრ. ძვ. ქართული მ-ვარ-ე).

ბოლოკიდური -ი სვანურში არამხოლოდ მორფოლოგიურ-ფუნქციუ-
რი შესატყვისისა ქართულ-ზანური -ე სადერეივაციო სუფიქსისა.

ყ → ვ ამ ფუძეშიც საცნაურია (იხ. § 34).

ს.-ქართ. *ყურ-(ე) „იღე, ყურე, მხარე“ → ქართ. ყურ-, ყურე
ზან. ყურ-ე სვან. ვერ-ი || ვერ-ი — *ვურ-ი.

სვან. კოფ ბზ., კოფ ბქ. „შემის ან ყავრის წყობა“

ქართ. ხორ-ა „შემის ზეინი (საბა)“.

ზან. 'ხოჯ-ი'

სვანური ფორმები ზანურ წარმომავლობას ჰგულისხმობენ. სვანაირ-
ად აუხსნელი გვჩნება ქართ. რ სვან. ფ შეფარდება აუსლაუტში. რ → ჭ
მხოლოდ ზანურის ფონეტიკით აიხსნება (გ. როგავა) — ხორ-ი → ხოჯ-ი.
სხვა საკითხია ხ → ვ აფრიკატიზაციის შემთხვევები სვანურში, რაც ნა-
სესხებ სიტყვებში ფონემათა არაადეკვატური აღქმით აიხსნება, შდრ.:
ქართ. ხარდან → სვან. კარდან, მეგრ. ხურუ — სვან. კურუ „ხვრელი“
საკუთრივ სვანური შესატყვისი უნდა ჩანდეს შემდეგ სვანურ სი-
ტყვებში: ლუ-ხორ „შეკრება“, ხორ-ეჷ ხს., ხორ-აჷ ლნტ., ხორ-აჷ ლშხ.
„გროვა, ხორა; კრებული“

ს.-ქართ. *ხორ- „შეკრება; ხორა“ → ქართ. ხორ-ა ზან. 'ხოჯ-ი'
სვან. ხორ-.

სვან. კულ „თავხუა (სიმინდის ტაროს სოკო)“.

ქართ. კუვილ-ი „თავთავი“.

ზან. ხვი(რ)-ხვილ-ი „კვირტი, ყვავილი“.

„თავხუა“-ს გავება სვანურში მეორეული ჩანს. უფრო ძველად
კულ ალბათ ტაროს თუ აღნიშნავდა. თავთავი ~ ტარო სემან-
ტიკური შეფარდება სავსებით ბუნებრივია. ტარო → თავხუა
მნიშვნელობის დაეწროებას სვანურში ხელი შეუწყო ქართულიდან შესუ-
ლი ტარო სიტყვის გაბატონებამ.

პრობლემურია ფორმალური მიმართებაც — კუვილ კულ. ვი
თანმიმდევრობის ჩაეარდანს სვანურში ვერ დავუშვებთ. ამგვარი განვითა-
რება პროცესისა უკვალოდ არ ჩაივლიდა. მხედველობაშია ხმოვნის და-
გრძელება დაკარგული მარცვლის საკომპენსაციოდ — უ + უ. გადამწყვე-
ტი მნიშვნელობისაა ზანურის ჩვენება, რომელიც სვანური ფორმის პრიმა-
რობას უპერს მხარს — კულ ხვი(რ)-ხვილ- (რედუპლ.) და ქართულის-
თვის *კულ-იგ- არქეფორმას გვაეარაულებინებს, შდრ. ყულ-იგ-ი „მხრის
ძვალი“...

ს.-ქართ. *კულ- „თავთავი“ → ქართ. კუვილ-ი (—*კულ-ივ-ი)
ზან. ხვი(რ)-ხვილ-ი (—*ხულ-ხულ-ი) სვან. კულ.

ს.-ქართვ. *ჭულ- „თავთავი“ სიტყვის შესატყვისებია: ხუნძ. ტორ || — ტ'ორი (ჰიდ.), ანდ. ტ'ორა, კარ. ტ'არა.., ახვახ. ტარა || — ტ'არა, დიდ. ტარა, შინ. ტურა, ხვარშ. ტალა, ბევ. ტერა, ჰუნზ. ტერა || ტაღლა, დარგ. ლუგი — გული, ლაკ. ჭალი — ქალი, არჩიბ. ლოქ — ქოლ, ლეზგ. ყილ, თაბას. კულ, რუთ., წახ. გგტ — *გულ — *გულ, ხინ. კილ „თავთავი“

სევან. ჭუმდ- || ჭუმდ-, მა-ჭუმდ-აგ || მა-ჭუმდ-აგ „ბარკალი, ბარძაყი“. ქართ. ჭურთ-მ/ა „სილა, მჭილი“.

ზან. —

სემანტიკური მიმართება სილა, მჭილი — ბარკალი, ბარძაყი ამოსავალში წიხლის ეტიმონურ შინაარსზე უნდა შეტყვევებდეს.

სვანურში ძირად ჭუმდ- — *ჭუმთ- სემანტი გამოიყოფა; მა- იგივე პრეფიქსია, რაც სხვა სომატურ სახელშიც დაჩნდება, შდრ.: ქართ. ველ-მ „ხელი“ ზან. ხუ- სევან. შა-ჭაწ, ჭაწ || ჭალ „მხარი“ (სევან. -აგ || -აქ სუფ. იხ. აქვე).

*ჭუმთ-ჭურთ- შეპირისპირებაში სევან. შთ ქართ. რთ მიმართება დაჩნდება, რაც ხთ — რთ (შდრ. სთუელ-ი — რთველ-ი...) პროცესს ვარაუდობს ქართულში.

ს.-ქართვ. *ჭუსთ- „წიხლი, ბარკალი (მჭილი)“ → ქართ. ჭურთ-მ/ა სევან. ჭუმდ- || ჭუმდ- — *ჭუმთ-.

სევან. ჭუმამ (ნათ. ბრ. ჭუმამ-მ-შ) ზს. „ბუჩქი, ჩირგვი“

ქართ. (ლენხ.) ზვილე „ჩირგვი“.

ზან. —

სვანურში ბოლოკიდური ფუძისეული ა მოკვეცილია, მაგრამ ნათ. ბრ. ფორმაში ისტორიული ა ხმოვანი დაცულია: ჭუმამ-შ — *ჭუმამ-იშ. მომდევნო ა-ს პოზიციური ზემოქმედებით ფუძის ინლაუტში ი — ე — ა — ა უკუმიმართულების უმლაუტი განზორციელდა. თუ გავითვალისწინებთ ლ — შ (იხ. აქვე, § 4) გადასვლის შესაძლებლობას სვანურში, გამოდის, რომ ამოსავალში *ჭუმილ-ა არქეტიპი არსებობდა ლენხუმური ზვილე-ს შესატყვისად — სევან. ჭუმამ-ა — ჭუმალ-ა — *ჭუმელ-ა — *ჭუმილ-ა ქართ. *ჭუმილ-ა-მ — ლენხ. ზვილ-ა-მ — ზვილ-ე.

სემანტიკური იდენტურობა ქართველურ ენებში კიდევ უფრო ამაგრებს ზემოთაღწერილ ფუძეთა საერთო წარმომავლობის შესაძლებლობას.

ს.-ქართ. *ვუილა- „ბუჩქი, ჩირკვი“ → ქართ. ვუილა-ა-ა → ლენხ.
ხვილა-ა-ა — ხვილა-ე სევან. ვუამ || ვუამ- — *ვუამლა — *ვუელა-
— *ვუილა-ა.

სევან. ვუამ-, ხ-ო-ვუამი ბზ., ხ-ო-ვუამი ბქ., ხ-ო-ვუამე ლშხ.
„გადა-ულოცავს“, ლა-ვუამ ბზ., ლა-ვუამ ლშხ., ლნტ., ლა-ვუამი ბქ.
„ეკლესია“, მა-ვუამ ბზ., მა-ვუამ ბქ. „მადლობა“, მა-ვუამ-არ ბზ., მა-ვუამ-
არ ბქ. „მადლობელი, მადლიერი“

ქართ. ვამ-ა, ვამ-ბ-ა, ვამ-ე-ა „დახმარება“ სა-ვამ-ე-ე-ლი, სა-ვამ-არ-ი
„შესაწევნელი (საბა)“

ზან. ხომ- || ხვამ-, ხომ-ა → || ხუმ-ა „ხმა“, ხვამ-ა „ლოცვა“, დო-
ხვამ-ა „გადალოცვა“, ა-ხვამ-ან-ს, ი-ხვამ-ან-ს „ილოცავს“ „გადაულოცავს“,
ხვამ-ან-ს „ლოცავს“, ხვამ-ერ-ი „დალოცვილი“, ო-ხვამ-ერ-ი || ო-ხვამ-არ-ი
„დასალოცი, ლოცვა“, ო-ხვამ-ე „ეკლესია, სალოცავი“, ო-ხვამ-ეუ || ო-ხომ-ე
„ლოცვა“, ო-ხომ-ალა „სალოცავი“.

ცხადია, ლოცვა/დალოცვა, სალოცავი = ეკლე-
სია სემანტიკებს საფუძვლად ხმ-ა/ხმ-ობ-ა სემა დაედო. საინტე-
რესოა, ქართული მო-ი-ვამ-ობ-ს/მო-ი-ვამ-ე-ს, რომელიც ერთდროულად
„მოხმობასაც“ აღნიშნავს და „დახმარებასაც“ ანუ „მოხმობას დასახმარებ-
ლად“, ე. ი. მოხმობს, რათა დაიხმაროს; სწორედ აქედან განვითარდა შე-
მდგომში ლოცვის მნიშვნელობა, შდრ. ლათ. orare „თხოვნა, თქმა,
ლოცვა“ → oraculum „ღმერთების მისამართი ადგილი“, რუს. orать „ძახი-
ლი, ყვირილი“...

ქართველურ ფუძეთა შედარებითი ანალიზის საფუძველზე საერთო-
ქართველურისთვის აღვადგენთ ვუამ- არქეტიპს, რომელიც სვანურის (ბქ.)
თანამედროვე მდგომარეობას ემთხვევა. ქართულში რედუცირებული ფუ-
ძეები დასტურდება — ვუამ-ა → ვამ-ა...

ამოსავალ უა თანმიმდევრობას ზანურში ო (→ || ვა) || უ მოუცია,
რაც კანონზომიერია.

ს.-ქართ. *ვუამ- „ხმა, მოხმობა“, „ლოცვა“ → ქართ. ვამ-ა, ვამ-ე- ||
ვამ-არ ზან. ხომ- → || ხვამ-, ხუმ- სევან. ვუამ- || ვუამ- || ვუამ- ||
ვუამ-.

ს.-ქართ. *ვუამ- არქეტიპის კანონზომიერი შესატყვისებია: აფხაზ. ჰი-,
ა-ჰი-არა „თქმა, თხოვნა/ხვეწა, ლოცვა“, ნახ. მოვ „ჰანგი, ლექსი, სიმღერა“...

სვან. ვჭასგ- || ვჭასკ-, ვჭესგ- || ვჭესკ-, ხ-ე-ვჭესგ-ენ-ი/ლ-ა-ბ-
ვჭესგ-ენ-ი ბზ., ათ-ვჭასგ ბქ., ლე-ხ-ვჭასგ ლშხ.) ხ-ე-ვჭესგ-ენ-ი (ათე-
ვჭასკ) ლნტ. „მიეპარება“, ვჭესგ-ენ-ი ზს., ვჭესგ-ენ-ი ლშხ., ვჭესგ-ენ-ი
ლნტ. „გაიპარება, მიიპარება“, ლი-ვჭესგ ზს., ლი-ვჭესგ ლნტ. „მიპარვა“.
ქართ. ხჭაშ-, ხვაშ-იად-ი „საქმე და ფარული სახორციელო“,
„საქმე დაფარვითი (საბა)“.

ზან. —

ქართულში ხვაშ- ძირად არის გამოსაყოფი; -ი-ად გავრცელებული
სადერვივაციო აფიქსია ქართულში: ძნ-ი-ად-ი, ვმ-ი-ად-ი, წყვდ-ი-ად-ი,
ზე-ი-ად-ი...

ქართველურ ფუძეთა შინაარსობრივი იგივეობა ადვილი დასანახია —
გ ა პ ა რ ვ ა , დ ა ფ ა რ ვ ა → ს ა ი დ უ მ ლ ო , დ ა ფ ა რ უ ლ ი .

საინტერესოა სვან. ვ ქართ. ხ შეფარდება, სადაც ქართულის ვი-
თარება მეორეულად გვეჩვენება — ქართ. ხჭაშ- — *ვჭაშ- (შდრ. სვან.
ვჭასგ/კ — *ვჭაშგ/კ- (ხგ || სკ — შგ || შკ)) ისევე, როგორც ქართ.
ლხჭ- — *ლჭჭ- სვან. ლაჭჭ-/ლეჭჭ- „ლხობა“

ს.ქართვ. *ვჭაშ „საიდუმლო, დაფარული; დაფარვა (პარვა)“ —
ქართ. ხვაშ-, ხვაშ-იად-ი (—*ვჭაშ-იად-ი): სვან. ვჭესგ- || ვჭესკ- ||
ვჭასგ/კ- — *ვჭაშქ-.

სვან. ვჭილ-ა ზს., ქს. „ყორე“.

ქართ. ყორ- „აღყორვა“, ყორ-ე.

ზან. (მეგრ.) ჭორ-, ჭორ-უ-ა „აღყორვა“.

ქართულ-ზანურ ფუძეთა შეპირისპირება ცნობილია (პ. ფენრიხი).
ჩვენი დაკვირვებით, შესაძლებელი ჩანს სვანური ვჭილ-ა ლექსემის სი-
ტყვათა ამ რიგში შემოტანა. მით უფრო, რომ ქართ. ყ სვან. ვ ბუნებ-
რივია — ყ — ვ (იხ. § 34) ისევე, როგორც რ — ლ (იხ. აქვე, § 16)
სვანურში.

ამრიგად, ქართულ ყორ-ე ფუძეს სვანურში შეესატყვისებოდა ისტო-
რიული ვორ-ე არქეტიპი, საიდანაც თანამედროვე ვჭილ-ა განვითარდა.

ს.ქართვ. *ყორ-(ე) „ყორვა, ყორე“ — ქართ. ყორ-, ყორ-ე ზან.
ჭორ- სვან. ვჭილ-ა (—*ვორ-ა).

სვან. ჭაბ || ჭჷაბ ბქ., ლშხ. „ბეკედი, დამლა“

ქართ. ძიგ-, მ-ძიგ-ი, ძგ-ინ-ი „შანთი“

ზან. (მეგრ.) ძი-ა „მძივი“

სხვაობა მნიშვნელობის დონეზე ბეკედი, დამლა ~ მძივი ადვილად აიხსნება, თუ დაუშვებთ, რომ „დამლა“ საქონელზე დაკიდებული განმასხვავებელი ნიშნის მოვალეობას ასრულებს, ფაქტიურად იმასვე, რასაც — მძივი.

მეგრულში ფუძე გასისინებულია (ჭ → ძ), რაც ჩვეულებრივი პროცესია (შდრ. ჰან. ჩხოტ- → || მეგრ. ცხონტ- || ცხოტ- „ჩამოკაფვა“) — ძი-ა ← *ჭიგ-ა. სვანურში შიშინა ჭ სიტყვის თავში შენარჩუნებულია. ასახსნელია ფუძის გამომწვევანება — ქართ. ი სვან ა. ცვლილება სვანურში მოხდა ი → ა — ა, რაც შეპირობებულია პოზიციურად და ჭ-ს მიეწერება, რომელიც ფუნქციური შესატყვისია მეგრული ა-სი (შდრ. ცი ც - ა სვან. ცი ც - ჭ) გამოყოფილი -ჭი (← -ო) ასევე ფუნქციურად ქართ. -ინ სუფიქსის შესატყვისია — ძგ-ინ- ← *ძიგ-ინ-. ე. ი. ამოსავალში გვექნდა ქართ. ძიგ-(ინ-) ზან. *ჭიგ-ა სვან. *ჭიბ-ჭი (შდრ. წოგ- წობ-) → *ჭაბ-ჭი → *ჭაბ-ჭი → ჭჷაბ- || ჭაბ-.

ს.-ქართვ. *ძიჭ- || ძიჭ-ინ- „მძივი, ნიშანი, დამლა, შანთი“ → ქართ. მ-ძიგ-ი, ძგ-ინ-ი ზან. ძი-ა ← *ჭიგ-ა სვან. ჭაბ || ჭჷაბ ← *ჭიბ-ჭი.

სვან. 'ჭაჭან' „ნაყოფიერების, მოსავლიანობის ღმერთი“

ქართ. ზადენ-ი „ნაყოფიერებისა და მცენარეულობის ღმერთი“

(მ. წერეთელი).

ზან. (მეგრ.) ჭუჭელ-ია „მოსავლიანობის ღმერთი“ (ი. ჯავახიშვილი).

ძველი ქართული ზადენ-ი, რომელიც ითვლება ხეთური სანდონ || სანთახ მცენარეულობის ღმერთის“ შესატყვისად (მ. წერეთელი, ი. ჯავახიშვილი) უნდა ჩანდეს მეგრულ ჭუჭელ-ია სიტყვაში. ამას მხარს უჭერს შესატყვისობები — ქართ. ზ (- ძ) ზან. ჭ, ქართ. ა ზან. უ — ო, ქართ. დ ზან. ჭ ← დ (შდრ. ქართ. ვუნდი ზან. ხუნჭ-ი, ტრედი ტორონჭი...).

საერთოქართველური *ძად-ენ-ი სვანურში *ჭად-ენ-ს მოგვემდა, საიდანაც ე → ა გადასვლით, ხოლო მისივე გავლენით და → ჭა პალატალიზაცია-ფრიკატიზაციით, ჭაჭან-ს მივიღებდით (შდრ. გვარი ჭაჭანი-ძე); შდრ. სვან. ეჭაბ — *ეჩაბაბ კბოდე...).

თორიულად ნავარაუდები სვანური ჭაჭან- რეალურად დასტურდება ნასესხობის სახით აფხაზურში, შდრ. აფხაზ. ჭაჭან „ნაყოფიერების, მოსაელიანობის ღმერთი“ ქართველური ჭ → აფხაზ. ჭა ბუნებრივია — ქართ. ჭმუხ-ი → აფხაზ. ა-ჭაზხ.

ს.-ქართვ. *ძაღ-ენ- „ნაყოფიერებისა და მოსაელიანობის ღმერთი“ → ქართ. ზადენ-ი ← *ძადენ-ი ზან. ჭუჭელ-ია ← *ჭოდელ-ია სვან. 'ჭაჭან' ← *ჭადენ.

სვან. ჭარ ზს., ლტ., ჭარ ლშ. „ვარცლი“.

ქართ. ძარ-ი „გოდორი, ველ-ძარ-ი „ხელის გოდორი“, გურ. ძარ-ო || ძარ-ი „წერილი წნელით დაწული საქათმე, სასიმიონღ“

ზან. 'ჭორ-ოფა, 'ჭინ-ი'.

ქართულ-სვანურ ფუძეთა სტრუქტურულ-სემანტიკური იდენტურობა ეჭვს არ იწვევს. ზანური შესატყვისი შემონახულია იმერულ დიალექტში გავრცელებული ჭორ-ოფა „დიღხანს ნახმარი უვარგისი ქვაბი“ სიტყვაში, რომელიც გართულებულია -ობ → -ოფ სადერეივაციო სუფიქსით, შდრ. ზან. კოკ-ობ-ე, კოჭ-ობ-ი...

შეიძლება ზანური ჭორ-ოფა სტრუქტურის ფუძე ჩანდეს ქართული ენის მთის კილოებში არსებულ ძობან-ი ← *ძან-ობ-ი „ქერში ჩამოკიდებული კალათა“ ლექსებში (შდრ. ქართ. ← (ზან.) ჭინ-ი (საბა)).

ს.-ქართვ. *ძარ-/ძან- ვარცლი, გოდორი“ → ქართ. ძარ-ი || ძარ-ო, ძობან-ი ← *ძან-ობ-ი ზან. ჭორ-ოფა, ჭინ-ი ← *ჭუნ-ი ← *ჭონ-ი სვან. ჭარ || ჭარ.

სვან. ჭაჭ ბზ., ჭაჭ ბქ. „ძირი, ძირ-ფესვი“ გამოთქმაში ჭაჭ-აშ ლი-ქმინ-ე „ძირფესვიანად ამოგდება“

ქართ. ძევ-, მ-ძევალ-ი || ძევალ-ი, გარე კახ. ძევარ-ი „ქათმის საბუღარი“

ზან. ჭალ-, ჭაალ-ი — || ჭალ-ი „მძვეალი; ბუღეში ჩატოვებული ბოლო კვერცხი“.

მსგავსი გამოთქმა მძვეალ-/ჭალ- სიტყვის მონაწილეობით მეგრულ-შიც დასტურდება — სი, უჭაღეთ ეშალაფირი „შე, უმძველოდ ამოგდებლო“. სემანტიკურად გასაგებია, თუ რატომ მიიღო. სვანურში სიტყვამ ძირ-ფესვის გაგება. განმარტება კონტექსტით არის შეპირობებული, რაზეც მეგრული მონაცემი მეტყველებს. ამიტომაც ვგონია, რომ სვანური ჭაჭ || ჭაჭ კანონზომიერი გაგრძელებაა საერთოქართველური ძეფ- ძირი-სა. ა → ა || ა გადაბგერება აიხსნება მ. ქალდანის წესით — ქართ. ძევ-

სევან. *ჭეუ- → ქანუ- || ქაუ-. ხოლო სევანური ქალ || ქანლ || ქვლ „მძევალნი“ ზანიზმად უნდა ჩაითვალოს.

ხომ არ შეიცავს ქართული მ-ძევალ- ფორმა ძე- „მემკვიდრე; ვაჟიშვილი“ ფუძეს? მაშინ კიდევ უფრო მეტად გასაგები ხდება სევანურის სემანტიკა („უძეოდ, უმემკვიდროდ ამოგდება“).

ს.-ქართვ. *ძეუ-(ალ-) „მძევალი“ → ქართ. მ-ძევალ-ი || ძევალ-ი || ძეგარ-ი ზან. ჭაღ-ი || - ჭაღალ-ი (ი. ყიფშიძე) სევან. ჭაუ || ქანუ (-*ჭეუ).

სევან. ქანუკ-იან ბზ., ქანუკ-იან ბქ., ლნტ. ჭაუკ-იან ლშხ. „ჩაფსკენილი“.

ქართ. ძეწყ- (?) (საბა).

ზან. (მეგრ.) ჭგვიჭგვალ-ი „ჩაფსკენილი“, ო-ჭგვიჭგვინ-ან-ს „ჩაფსკენილად, ძვალმსხვილად გამოიყურება“.

ქართული ძეწყ-ის მნიშვნელობა ჩვენთვის მთლად ნათელი არ არის, ამიტომაც იგი პირობითად, მხოლოდ კითხვის ნიშნის ქვეშ (საკითხის დასმის წესით) შემოგვაქვს შეპირისპირებათა ამ რიგში, შდრ. გა-ძეწყ-ილ-ი, გა-ძეძე-ილ-ი „სასესე“

მეგრული ფორმა ასიმილაციით არის მიღებული — ჭგვიჭგვ- —*ჭვიჭვ- —*ჭვიჭუკ- —*ჭოჭუკ-. ს.-ქართვ. ა → ზან. ო (- ვი) ფაქულტატიურად დასტურდება სხვა მასალაშიც ქართ. ათ- ზან. ვით- „ათი“, ქართ. კალ- (- ყალ-) ზან. ხვილ- ავლა“, მეგრ. ხოლ-არ-ი → || ხვილ-არ-ი „ხელი“... (შდრ. ასევე ჭინჭველ-ი ჭგვიჭვიტ-ია).

მეგრულიდან არის შესული ქართული ენის დასავლურ დიალექტებში გავრცელებული ფორმები: იმერ. ჭიჭგვი „დაბალი, სქელი, ქონმორეული“, ლეჩხ. ჭიჭგვი „მაგარი, ურყევი“, გურ. ჭიჭგვი || ჭვიჭვი „ჩაფსკენილი კაცი“. ქართული დიალექტური ერთეულები ფონეტიკურად უფრო ძველ ალომორფებს წარმოადგენენ, ვიდრე თავად მეგრულია (შდრ. გურ. ჭვიჭვი).

ზანურ-სევანურ ფუძეთა სემანტიკა იდენტურია; სევანურში გვაკლია ზმნური ფუძე.

ს.-ქართვ. *ძაწყ- „ჩაფსკენა; მსხვილძვალი“ → ქართ. „ძეწყ-“ ზან. ჭგვიჭგვ- —*ჭვიჭვ- —*ჭოჭუკ- სევან. ქანუ- || ქაუკ-.

სევან. ჭით ზს., ქს. „ბურეაკი“

ქართ. კიდ-ო „უციკნო თხა (ჭებლ-ი)“, ქართლ., მოხ. „უბატნოდ მენველი ცხეარი“, ხევს. კიდ-უ „უღელო ბატანი“.

ზან. —.

ქართველურ მონაცემთა შედარების საფუძველზე საერთოქართველურ არქეტიპად *გიდ-ო ფორმას აღვადგენთ, საიდანაც გ — ჯ ბალატალიზაცია-აფრიკატიზაციის გზით სევანურში ჯიდ → ჯით მივიღეთ, ხოლო ქართულში გ-ს გლოტალიზაციით კიდ-ო || კიდ-უ განვითარდა.

რა თქმა უნდა, ახსნას ითხოვს შესატყვისობა სემანტიკის დონეზე — ქართ. ცხეარი, ბატკანი ~ სევან. ბურვაკი. ამგვარი მიმართების გარკვევაში ნამდვილად დაგვეხმარება სევანური თომირ სიტყვის სემანტიკური დისტრიბუცია, რომელსაც გარდა „ბურვაკისა“ (ძირითადი სემა) ბეჩოურში „ცხერის“ მნიშვნელობაც უდასტურდება.

ს.ქართვ. *გიდ-ო „ცხვარი, ბატკანი; ბურვაკი“ — ქართ. კიდ-ო → || კიდ-უ სევან. ჯით (-*ჯიდ —*გიდ).

სევან. ჯინირ ზს. „ციყვი“.

ქართ. ძამლ-ი „ვირთაგვა“.

ზან. (ქან.) ძემურ-ი „ვირთაგვა“.

საინტერესოა შესატყვისობა, სემანტიკის დონეზე — სევან. „ციყვი“ ~ ქართ.-ზან. „ვირთაგვა“. სახელწოდება ობიექტის გარეგნულ მსგავსებას ეყრდნობა.

სევანური ფორმა მრავალმხრივ საყურადღებოა: ჯერ ერთი, აქ შემონახულია ქართული ძ-ს შესატყვისი ჯ მიშინა სიბილანტი მაშინ, როდესაც ისტორიული ჯ ზანურში კვლავ ძ-დ ქცეულა — ძემური — *ჯემური-ი. ლ → რ ფონეტიკურ პროცესზე სევანურში სხვა მაგალითებთან დაკავშირებით უკვე გვქონდა საუბარი (იხ. § 6). აქვე მივუთითებთ ზუსტ სტრუქტურულ ანალოგზე ქართულ-სევანურში: ქართ. ჯამლ-ი (შდრ. ძამლ-ი) სევან. ჯემირ || ჯემგრ || ჯამირ (შდრ. ჯინირ — ჯემგრ). მ — ნ გადასვლის ფაქტებიც საკმაოდ ვიცით სევანურიდან (იხ. აქვე, § 8).

ქართულში ფუძე რედუცირებულია; დაკარგული ჩანს მეორე მარცვლისეული ხმოვანი. ვფიქრობთ, უძველეს ქართულში გვქონდა წამალტიპის ძამ-ალ- არქეტიპი, საიდანაც უმახვილო პოზიციაში ა-ს ჩავარდნით მივიღეთ ისტორიული ძამლ- ალმორფი — ძამ-ალ- — ძამლ-.

ს.ქართვ. *ძამ-ალ- „ციყვი; ვირთაგვა“ → ქართ. ძამ-ლ-ი ზან. ძემ-ური — *ჯემ-ური სევან. ჯინ-ირ — *ჯემ-გრ — *ჯამ-ალ.

სევან. ჯინჯლ-ჟი, ძინძლ-ჟი → || ძინცხ-ჟი ზს. „ნამგალა“.

ქართ. ჯიჯლ-ი „შაშვისებური ფრინველი“

ზან. (მეგრ.) ჯღირჯლ-ჟი → || ჯღჯრჯლ-გ „შაშვისებური, მომცრო ფრინველი, ბელურაზე უფრო დიდი“.

სვანურის სემანტიკა ახლოს დგას სხვა ქართველურ ენათა ჩვენებასთან.

ყურადღებას იქცევს შიშინა — სისინა პროცესი სვანურში, რაც ანალოგიურია სვან. ცხაკუ || ცხეკუ (*ჩხიკუ) ქართ. ჩხიკუ- ზან. ჩხვირკ- შეპირისპირებისა (იხ. აქვე, § 23).

ზანურსა და სვანურში ფუძე გართულებულია შესაბამისად უ (— ჯ) და უ (— -ო) სადერივაციო აფიქსებით. ამდენად სვანურისთვის სავარაუდოა ჭიჭლ-ო ტიპის არქეტიპი, რაც საერთოქართველურ ჭიჭლ-ოს-ს ემთხვევა. ნ/რ განვითარებულია სვანურსა და ზანურში.

ს.-ქართ. *ჭიჭლ-(ო) — *ძიძლ-ო „ნამგალა“ — ქართ. ჭიჭლ-ი ზან. ჭღჯღღ-ღ || — ჭღიჯღღ-უ — *ჭიჭღღ-უ სვან. ძინცხ-უ || — ძინძღღ-უ — *ჭიჭღღ-უ.

სვან. ჭიჭ-რა ზს., ჭი-რა ქს. „მუხა“

ქართ. ძაბ-რა „აყირო“ (ყაბ.), „სუსქა“ (ქართლ.).

ზან. (მეგრ.) ჭუმ-ე-ნე „ჭიჭლაყა, მხალი საკმელი“.

ქართულსა და სვანურში სუფიქსად გამოყოფილი -რა დამახასიათებელი დაბოლოებაა ზოგი მცენარის სახელწოდებაში (ქართ. კანკ-რა, ძიგ-რა... სვან. წიფ-რა, ზესხ-რა, ჰეზ-რა... ჰ. ფენრიხი). მისი ზანური ეკვივალენტი ჩანს -ე-ნე (ჭუმ-ე-ნე).

ქართველურ ენათა აუსლაუტში გამოვლენილი ბგერათფარდობა ქართ. ბ ზან. მ სვან. ჰ → მ საერთოქართველურისთვის ვ-ს ვარაუდობს; რადგანაც ვ — ბ ბგერათკომპლექსებში ჩვეულებრივია ქართული ენის დიალექტებში: თეზბ-ი — თებზ-ი, ავეანდ-ი — აბჟანდ-ი, კოვზ-ი — კობზ-ი... ასევე ვ — მ მეგრულში არაიშვიათად გამოჩნდება: ქართ. ღლაფ-ი მეგრ. ღლაში, ქართ. არჩვ-ი მეგრ. ერცქემ-ი, ქართ. დეგ-ი მეგრ. დემ-ი, ქართ. გეძა მეგრ. მენჯ-ი... ხოლო ვ → ჰ || მ სვანურში გავრცელებული ფონეტიკური პროცესია, შღრ. ქართ. ზვაგ-ი სვან. ეჰჰ || ეჰ, ქართ. ცველა „ნაძვი“ სვან. ცჰჰ-რა — *ცაჰ-რა...

ს.-ქართ. *ძაჰ-(რა)¹ „მუხა“ — ქართ. ძაბ-რა — *ძაგ-რა ზან. ჭუმ-ე-ნე — *ჭოვ-ე-ნე-მ სვან. ჭი-რა — || ჭიჰ-რა — *ჭაგ-რა.

¹ საერთოქართველურში მუხისთვის რამოდენიმე სახელის არსებობა: *გრაჰ-ალ-, *წყონ-, *ძაჰ-(რა) იმაზე მიუთითებს, რომ აქ გაირჩეოდა: მთის, ბარის, კავკასიური და სხვ. მუხის სახეობები.

სვან. 'ჭლ-', მგ-ჭლ-ში ზს., ლნტ., მგ-ჭლ-ი ლშხ. „მარჩიელი, მკითხავი“

ქართ. ძნ-, მ-ძნ-ა „ბოროტად დათქმა (საბა)“, მ-ძნ-ელი „მძნის მოქმედი (საბა)“, გურ. ბ-ძნ-ა „ტაბუ“, იბ-ძნ-ის, იმერ. ბ-ზნ-ილობა (ვ. ბერიძე).

ზან. 'ჭინ-' „ყურება“

სვანურში ზმნური ფორმები გვაკლია. ძირად გამოყოფილი ჭლ- კანონზომიერად ასახავს საერთოქართველურ ძნ- არქეტიპს, შდრ. ბერათ-შესატყვისობა ქართ. ძ სვან. ჭ, ქართ. ნ სვან. ლ (- ნ).

საერთოქართველური ძნ- ზმნური ძირის ეტიმონური მნიშვნელობა აკრძალულის (ტაბუირებული) კეთება-გამოძიების, ტაბუს ახსნისას უახლოვდებოდა. ჩვენს ხელთ არსებული მასალით ძნელია უფრო ზუსტ სემანტიკაზე საუბარი.

კითხვა ისმის: ხომ არ უკავშირდება ზემოთაღწერილი ქართველური ფუძეები ძვ. ქართ. ძინ- „ხედვა“ ზან. ჭინ- „ყურება“ (ა. შანიძე) ფორმებს?

ს.-ქართვ. *ძინ- || ძნ- „ტაბუს ახსნა; მკითხაობა, წინასწარმეტყველება“ → ქართ. ძნ-, მ-ძნ-ელი, ძნობა, მ-ძნა → || ბ-ძნა ზან. 'ჭინ-' სვან. ჭლ- (-*ჯნ-)!.

სვან. ჭმარ-, ლგ-ჭმარ-ე ბზ., ლშხ. „გადაზელებილი ყველი“, „სულგუნი“, მგ-ჭმარ-ი „დამმარილებელი“.

ქართ. ძმარ-ი.

ზან. (მეგრ.) ჭუმორ-ი „ძმარი“, ე-ჭუმოლ-აფა „გადაზელა“, „შეზელა (ელარჯის)“, ქე-უ-ჭიმოლ-ე „შეზილე მარითან ერთად“, ე-ჭუმოლ- (აფ)-ირ-ი „შეზელებილი (ელარჯი)“, კან. ჭუმორ-ი || ჭიმორ-ი „ძმარი“, ბ-ჭუმორ-უფ „დამმარილებ“.

სვანურში ზმნური ჭმარ- ფუძე (ზანური ჭუმორ-/ლ ტიპისა) დაკარგულია. და რომ ოდესღაც არსებობდა, ამის უტყუარი საბუთია ნაზმნარი სახელები (მიმღებები): ლგ-ჭმარ-ე და მგ-ჭმარ-ი. სავარაუდოა, რომ ჭმარ- ზმნურ ფორმას სვანურში, როგორც ზანურში, დამარილები-ის, გადაზელის მნიშვნელობა ჰქონდა. აქედან შესაბამისად ნაზმნარი სახელი გადაზელილ-დამარილებული (ლგ-ჭმარ-ე) ანუ დამარილებული ყველი, სულგუნი. ამ კონტექსტში უადგილო არ უნდა იყოს გურულ დიალექტში არსებული გადაზელილი ასევე ნაზმნარი სახელის მოხმობა, რომელსაც სულგუნის მნიშვნელობა ახასიათებს: გადაზელებილი = სულგუნი. ლგ-ე (ლგ-ჭმარ-ე, შდრ. მგ-ჭმარ-ი) კონფიქსური წარმოება მეტად პროდუქტიულია სვანურში: ლგ-ქმე „მო-

¹ ეს დაკავშირება აზრს კარგავს იმ შემთხვევაში, თუ დამტკიცდება კავშირი სვან. მგ-ჭლ-ი „მკითხავი“ და ჭგლამ აფნკი, წილი“ სიტყვებს შორის, შდრ. ქართ. ჭილა „წილი, აფნკი“.

თიბული“, ლგ-მპრ-ე „მომზადებული“, ლგ-ბ-ე „დაბმული“, ლგ-ჰ-ე „და-
ლუბული“, ლგ-გ-ე „დადგმული“...

ს.-ქართ. *ძამ-(არ-) „ძმარი; დამარილება, გადაზელა“ → ქართ. ძმ-
არ-ი ზან. ჭუმ-ორ-ი → || ჭიმ-ორ-ი, ჭუმ-ორ- სევან. ჭმ-არ- (-*ჭუმ-
არ- —*ჭამ-არ-); შდრ. ზან. ჭუმ-ე || ჭიმ-ე, სევან. ჭმ — || ჭიმ „მარი-
ლი“...

ს.-ქართ. *ძამ- „მარილი“ ძირს შესატყვისები მოეპოვება მონათესა-
ვე იბერიულ-კავკასიურ ენებში: უბიხ. ჭი., ხუნძ. წამ → || წან, ანდ.
წონ, ახვახ. წანი., ჰუნზ. ცა⁵, დარგ. ძი || ძე, ლაკ. წუ⁵უ... „მარილი“ ←
წ.-დალ. *ძამ-

სევან. ჭორ- || ჭუარ-, მუ-ჭორ- ზს., მუ-ჭუარ ლხმ. „სამარხვო შეკა-
მანდი (ნიგვზის ან კანაფის თესლისაგან გამოხდილი ზეთი)“

ქართ. (ქსნის ხეობ.) ძავრ-ი „მსხვილად დაფქული პური და ფქვილი
წყალში გახსნილი“

ზან. (მეგრ.) ჭინჭ-ილა „ქერის პური“.

ქართული ძავრ-ის შესატყვისად სევანურში *ჭაურ- უნდა გვეონოდა,
საიდანაც რუს მეტათეზისით მივიღეთ ჭუარ-, ხოლო შემდგომ — ჭორ-
ზანურში ჭინჭ- განვითარდა რ → ჭ აუსლაუტური გადაბგერებით და ოვ →
უ → გ → ი ევოლუციით — ქართ. ძავრ-ი ზან. *ჭოვჭ-ი → *ჭუნჭ-ი →
ჭუნჭ-ი → || ჭინჭ-ი. სევან. მუ-, ზან. -ილა სადერივაციო აფიქსებია.

ს.-ქართ. *ძაურ- „ქერისაგან დამზადებული სამარხვო შეკამანდი
(პური, ზეთი)“ → ქართ. ძავრ-ი ზან. ჭინჭ-ილა სევან. მუ-ჭორ || მუ-
ჭუარ (-*მუ-ჭაურ).

ქართ. ჭოშ-; ჭოშ-ი „გასრულებულივით (საბა)“, გურ. ჭოშ-ი „უხე-
ში, ტლანქი რამ ნაქსოვი“.

ზან. (მეგრ.) ჭგვიშ-, ჭგვიშ-ე „ცუდად კერვა“, ნა-ჭგვიშ-ა, ჭგვიშ-
ილი „ცუდად ნაკერი“; ჭგუშ-, ჭგუშ-ია || ჭგვიშ-ია „ად. საკ. გვარი“.

სევან. —.

სათანადო ზანური ფუძე ნაწილობრივ იძლევა სიბილანტურ შესა-
ტყვისობას — შდრ. ქართ. ჭ ზან. ჭგ, მაგრამ ქართ. შ ზან. შ (მოვე-
ლოდით შქ-ს). შესატყვისობის დარღვევა აიხსნება ფუძის სტრუქტურით;
უფრო ზუსტად ერთი ძირის ფარგლებში ორი შიშინა სიბილანტის არსე-
ბობით; ერთგან ჳ-ს განვითარებამ შეაჩერა (ხელი შეუშალა) შ-ს მომდევ-
ნოდ ქ-ს გაჩენა — ჭოშ- → ჭგუშ- || ჭგვიშ- → ჭგუშქ-

კითხვა ისმის: ზმნურ ქოშს ხომ არ უკავშირდება სახელური ჭეშ-ი „მეწილის ტყავის საკრელი იარაღი“, რაც გურულ დიალექტში დასტურდება.

ს.-ქართვ. *ქოშ- „უხეშად კერვა“ → ქართ. ქოშ- ზან. ჭგუშ- — || ჭგვიშ-.

სევან. ჭურღუ || ჭულუ „წინამხრის ძვალი“.

ქართ. (გურ.) წიგ-ი, წვიგ-ი || წვგ-ი „კანჭი“.

ზან (მეგრ.) წირღვი „კანჭი“.

ზანურში ქართული წვიგ-ის შესატყვისად *ჭვიგ- უნდა გვეპოვოდა, საიდანაც ისტორიული ჭიღვ- (ქართ. ჭიღვი) განვითარდა გ-ზე ღ-ს დარ-თვით (მღრ. მსგავს პოზიციაში ღ-ს ჩართვა მეგრულში ქართ. კავი — მეგრ. კადვი- || კად-უ), ხოლო შემდგომ დამახასიათებელი შიშინა → სი-სინა ალტერნატივითა და რ-ს განვითარებით მივიღეთ წირღვი. ე. ი. ქარ-თული ჭიღვი- (საბა) ზანურის უფრო ძველ შიშინა და რ განუვითარე-ბელ საფეხურს ასახავს. სევანურშიც იგივე მიმართულებით წარმართა სა-ერთოქართველური წჭიჭი-ის შესატყვისი ერთეულის ტრანსფორმაცია — ქართ. წვიგ- სევან. *ჭუიჭი- → *ჭულუ → ჭულუ → || ჭურღუ. იმავე მნიშვნელობის წირღუ „წვივის ძვალი“ სევანურში გვიანდელ ზანიზმად უნ-და ჩაითვალოს.

ს.-ქართვ. *წუი-იჭი „წვივის ძვალი; კანჭი“ — ქართ. წვგ-ი || წვიგ-ი ზან. წირღვი- —*ჭიღვი- —*ჭვიგ-ი სევან. ჭურღუ || ჭულუ —*ჭულუ —*ჭუიჭი-.

სევან. ჭჭიორ- || ჭჭორ-, ხ-ო-ჭჭორ-ი ზს., ქს. „წაუბიძგებს, გვერდზე გასწევს, დაამცირებს (ეტ. ჩამოსწევს)“, ლი-ჭჭორ ბზ., ლი-ჭჭორ-ე ლშზ., ლი-ჭჭორ-ი ბქ., ლი-ჭჭორ-ე ლნტ. „წაბიძგება, გვერდზე გაწევა, ჩაწევა, დამცირება (ზს.)“

ქართ. ძვერ-, ძვერ-ება, გა-უ-ძვერ, გა-ი-ძვერ-ა, მო-ს-ძვერ-ა, ჩა-ს-ძვერ-ა, გა-ი-ნძვერ (— ძვერ?).

ზან. (მეგრ.) ნჭურ- (— ჭვიორ-), ინო-ნჭურ-ე „ჩაწეული, დაწეული ადგილი“.

ქართველური ფუძეებისათვის ძირითადია ჩამოწევის, გაწევის, დაწე-ვის, დამცირების (ზს.) (მღრ. ქართ. გა-ი-ძვერ-ა) მნიშვნელობები.

ფორმალური იდენტურობა საგრძნობია. სევან.-ზან. o გახმოვანება უნდა მიუთითებდეს ე/ი აბლაუტის ოდინდელ არსებობაზე ქართულში, სა-დაც მხოლოდ ე (ძვერ-) გახმოვანებაა გაბატონებული (მღრ. ძვიორ-, ძვიორ-ი).

ს.-ქართვ. *ძუნერ-/ძუნირ- „გა-, შე-, და-წევა“ → ქართ. ძვერ-, გა-
ძვერა ზან. ნჭურ- (-*ჭვირ-) სვან ჭჷირ- || ჭჷირ-, —*ჭუერ-/ჭუირ-).

სვან. ჭგჷკ ზს., ქს. „პატარა ჩიტი (ბელურას მსგავსი)“.

ქართ. წიწკ-ანა (ფრინ.).

ზან. (მეგრ.) ჭინჭ-ა „პატარა ჩიტი, ღობემძვრალა“, ჭან. ჭურჭ-ა „id“.

საერთოქართველურ წიწკ- ძირს სვანურში ჭიჭკ- უნდა მოეხა,
გვაქვს კი ჭგჷკ. ჭVჭ → ჭVჭ გადასვლა ცნობილია, როგორც მკვეთრთა
დისიმილაციური გამჟღერება, შდრ.: ქართ. ჭაჭა → სვან. ჭაჭ, მეგრ. პაპა
„მღვდელი“ → სვან. ბაბ, ქართ. ტუტა (ნაცარტუტა) ზან. ტუტა
სვან. დგტ... (გ. როგავა).

o → ჯ გადასვლაც კანონზომიერებას ექვემდებარება სვანურში. მისი
მიზეზი ბოლოციდური ა (სუფიქსის) არსშია საძიებელი. ჩვენი დაკვირვე-
ბით, o → ჯ, ისევე როგორც o → ე → ა/ა (მ. ქალდანი), ხდება მომდევ-
ნო ა/ჟ ბგერათა ზეგავლენით. პროცესი აღიწერება, როგორც პალატა-
ლურ (o) ხმოვანთა ასიმილაციური დეპალატალიზაცია (შდრ. სვან. შიყ-
მრ. რ. შეყ-არ „ზურგი“, ჭიმ- ჭემრ-ალ „ცრემლი“, ფხიტ — ფხტ-არ
„ნატეხი, კენიტი“... ამაზე ცალკე გვექნება საუბარი). ამრიგად, სვანურში
თავიდანვე ჭიჭკ-ა (შდრ. მეგრ. ჭინჭ-ა) გვქონდა, საიდანაც დეპალატალი-
ზაციით ჭგჷკ მივიღეთ; გავლენა ა-სია.

მეგრულ-ქანურში დაკარგულია კ სიტყვის ბოლოს. პროცესი ასიმი-
ლაციურია, წინამავალმა ჭ-მ დაიმსგავსა მომდევნო მარცვლისეული ჭკ-
ჭინჭკ-ა → ჭინჭ-ა (ნ ფონეტიკური ჩანართი), კ-ს დაკარგვის პროცესის-
თვის შდრ. ქართ. ბაჭკა → მეგრ. ბაჭა „ტკიპა“

ს.-ქართვ. *წიწკ-ა „ღობემძვრალა“ → ქართ. წიწკ-ანა ზან. ჭინჭ-ა
(—*ჭიჭკ-ა) სვან. ჭგჷკ (—*ჭიჭკ-ა).

შეიძლება ს.-ქართვ. *წიწკ-ა ფუძეს უკავშირდებოდეს სხვა იბერი-
ულ-კავკასიურ ენათა მონაცემებიც ბაცბ. პაწუყ..., ხუნძ. ჭინჭ „ბელურა,
ჩიტი“, ჭუნზ. აჭუ „მერცხალი“, აფხაზ. ა-წ-ჯს ჩიტი“

სვან. ჰად-რა ზს., ად-რა ქს. „იელი“
 ქართ. იელ-ი || იალ-ი.
 ზან. (მეგრ.) იოლ-ი || იო-ი „იელი“

სვანურის გაბზოვანება ფასეულია. იგი კარგად აჩვენებს ა — ე გადაბგერების რეალურობას ქართულში, რასაც ზანურის ო ბზოვანიც მხარს უჭერს — ქართ. ა ზან. ო : სვან. ა.

ანლაუტური ჰ სვანურში საერთოქართველური ი-ს რეფლექსი ჩანს:
 ო → მ → ჰ. გარდა ამისა, სვანურშივე შეიმჩნევა ლ — ლ გადაბგერება, რაც ამ ენაში გავრცელებული ფონეტიკური პროცესია, შდრ. ქართ. ქულა — სვან. ქულა (იხ. აქვე, § 2).

ს.ქართვ. *ი-ალ- „იელი“ → ქართ. ი-ელ-ი || — იალ-ი ზან. ი-ოლ-ი — || ი-ო-ი სვან. ად- || ჰად- — *მ-ად- — *ი-ად-.

სვან. ჰარ-ი ზს., ქს. „ცარიელი“.

ქართ. ცარ-, ცარიელ-ი.

ზან. (მეგრ.) ჩვარ-ა „ცარიელი“, ჩვარ-ა ნეძ-ი „ცარიელი კაკალი“.

ქართულ-სვანურ ფუძეთა ერთიანობა ცნობილია (ვ. თოფურია). ქართულ ცარ- ძირს ზანურში ჩორ- უნდა მოეცა, ჩვარ-ა მისი ასიმილირებული სახეობაა — ქართ. ცარ- ზან. ჩორ-ა → ჩვარ-ა (შდრ. ქართ.

ყან-ა ზან. ყონ-ა → || ყვან-ა, გორ-ა გოლ-ა → || გვალ-ა, მ-ხოლ-ო ზვალ-ა (ზეალა-ზე „მარტოხელა“)...

მეგრულის -ა ქართულში -ე სუფიქს ვარაუდობს (შდრ. ხევს. ცალ-ე), ამასვე ეხშიანება სვანური -ი სიტყვის ბოლოში (შდრ. ქართ. ბრგ-ე სვან. ბგ-ი, ქართ. ყურ-ე სვან. კურ-ი ყური, კიდე“...). ამიტომაც უპრიანი ჩანს საერთოქართველურის დონეზე ცარ-ე არქეტიპის რეკონსტრუქცია.

ს.ქართვ. *ცარ-ე „ცარიელი“ → ქართ. ცარ-, ცარიელ-ი ზან. ჩვარ-ა — *ჩორ-ა სვან. ჰარ-ი — *ჩარ-ი.

სვან. ჰაშჷ ზს., აშჷ ლშჷ, აშჷ ლნტ. „შალის ორწვერა ძაფი“.

ქართ. აშჷ-ი „ილეკროს ძაფი“ („რკინისა და სპილენძის ძაფი“ (საბა).

ზან. ოშჷ-ი (ტობ.)

ქართველურ ენებში წარმოდგენილ ფუძეებს შეიძლება შესატყვისები ჰქონდეს (შდრ. ინგუშური აშჷ „რკინა“, შუმერული გუშჷინ „ოქრო“). სა-

ინტერესოთა თავკიდური ჰ ზემოსევანურში, რაც ფშვინვიერ შემართვას ასახავს — ჰანშეკ — აშეკ...

ს.ქართ. *აშეკ- „ოქრო, რკინა, სპილენძი“ → ქართ. აშეკ-ი ოშეკ-ი სევან. ჰანშეკ || აშეკ || აშეკ.

სევან. ჰანრ-, მა-ჰანრა- (უშგ.) ჰრდილიანი ადგილი“.

ქართ. არ-ილ-ი, არ-იელ-ი, არ-ე.

ზან. (მეგრ.) ორ-ო „რდილი; აჩრდილი“, ქან. ორ-ა „დროის მონაკვეთი“

ქართული არ-ილ-ისა და მეგრული ორ-ო-ს ერთიანობაზე უკვე გვქონდა საუბარი. დავამატებთ, რომ საერთოქართულური არ- უნდა ჩანდეს სევანურ ჰანრ- ძირშიც, რომელიც სემანტიკის მხრივ მეგრულის ორ-ო-ს უდგება. მა-ა კონფიქსად გამოიყოფა სევანურში (შდრ. მანცხ-ა || მანცხი-ა „ციება“, მგ-ცხ-ი „ცივი, სიცივე“, მანსტუნ-ა „ტყვილი“...); თავკიდური ჰ ფშვინვიერ შემართვას ასახავს უშგულურში, ასე რომ — ჰანრ- — არ- — *არ-.

მეგრული ორ-ო უნდა ჩანდეს იმერულ ორო „პაპანაქება“ სიტყვაშიც.

ქართული არე ფორმის სტრუქტურულ-სემანტიკური შესატყვისი ორა (ქან.) შეთვისებულია ლათინურ-იტალიკური ენების მიერ, შდრ. ora „უამი“ — ზან. ორა.

ს.ქართ. *არ- „არე; ჩრდილიანი ადგილი; აჩრდილი; მზის სხივი“ — ქართ. არ-ილ-ი, არ-იელ-ი, არ-ე ზან. ორ-ო, ორ-ა სევან. ჰანრ- — არ-.

სევან. ჰენდ- || ჰანდ-, ა-ჰანდ-ურ-ე „წვეთებს“, ლი-ჰენდ-ურ-ე || ლი-ჰანდ-ურ-ე ბზ., ლი-ჰანდ-ურ-ი ბქ. „წვეთება“

ქართ. (ხევს.) წირტა-მ „წვეთი“

ზან. —.

დ — ტ გამკვეთრება მეღერისა აიხსნება ქ. ლომთათიძის წესით, სონანტებთან მეზობლობაში მეღერ და ფშვინვიერ ხშულთა და აფრიკატთა გლოტალიზაციით: ყინცვის-ი → || ყინწვის-ი, ცინდალ-ი → ცინტალ-ი... ე. ი. წირტ- — წირდ-.

ცვლილებები სევანურში მეტია. ანლაუტური შეფარდება ქართ. წ სევან. ჰ მეორეულია და ამოსავალში გულისხმობს წ ჰ შესატყვისობას (ვ. თოფურია); ქართ. ი სევან ე — || ა პოზიციურია და მომღვენო ჟ-ს მიეწერება (მ. ქალდანი) — ჰენდ-ურ- — || ჰანდ-ურ-, სადაც -ურ სემანტიკური რედუცირებული ალომორფია საკუთრივ სევანური -ურ ზმნური სუ-

ფიქსისა (იხ. აქვე, § 36-37), ხოლო რ → ნ სპონტანური ფონეტიკური პროცესისა სვანურში (იხ. § 17). ამდენად, თავდაპირველად ქართულ წირტ- (- წირდ-) ფუძეს სვანურში შეესატყვისებოდა *ჭერდ-ურ- კანონზომიერი გვიგვალენტი, საიდანაც ზემოთაღწერილი ფონეტიკური პროცესების გავლით მივიღეთ თანამედროვე ჰენდ-ურ- → || ჰანდ-ურ- ალომორფები.

და ბოლოს, ხომ არ უკავშირდება ხვესურული წირტა-მ დღევანდელ წრეტ-წრიტ- ზმნურ ფუძეს, რომელსაც შესატყვისები ეძებნება ქართველურ ენა-დიალექტებში (შდრ. ძვ. ქართ. წრედ-/წრიდ-/წრდ-ზან. (მეგრ.) წირი-დ || წგრი-დ/წირა-დ, კან. წრო-დ || წურ-დ- (არნ. ჩიქობავა, ვ. თოფურია).

ს.-ქართვ. *წირდ- „წვეთავს, წვეთი“ → ქართ. წირტ-, წირტა-მ სვან. ჰანდ- || → ჰენდ- (-*ჭერდ-).

სვან. ჰერ- || ჰრ-, ლი-ჰრ-ი ზს., ლი-მერ-ჟ (- ლი-ჰერ-ჟ) ლშხ., ლი-მერ-ი (-ლი-ჰერ-ი) ლნტ. „გამოძახება, დაბარება“, ი-ჰრ-ი (ან-ჰერ, ად-ჰერ) ზს. „თავისთან იბარებს, გამოიძახებს“, ი-ჰერ ბქ. „ითხოვს, თხოვლობს“, ჰერ ზს. → || მერ ქს. „ხმა“

ქართ. წან-, წანა „წვეულება“, მი-წან-ება „მიწვევა“.

ზან. (მეგრ.) ჰან-, ჰან-აფა „გამოძახება, დაბარება“, ი-ჰან-უ-ან-ს „დაიბარებს, მოიწვევს...“, კან. ჰან-და „წვეულება“, უ-ჰან-დ-უ „მოიწვია“, უ-ჰან-დ-ფ-ს „პატიჟებს, იწვევს“.

ქართულ-ზანურ ფუძეთა ნათესაობაზე ჭერ კიდევ ნ. მარი მიუთითებდა. უფრო ძველ სახეობად წენ- ფორმას აღადგენენ (გ. კლიმოვი). არქაული წენ-ის კანონზომიერი შესატყვისისა სვანური ჰერ-, რომელიც მიღებულია ჰ → ჰ (ვ. თოფურია) და ნ → რ გადაბგერებით (იხ. აქვე, § 12) — ქართ. წენ- ზან. ჰან- სვან. ჰერ- (-*ჭერ-).

ს.-ქართვ. *წენ- „დაბარება, მიწვევა“ → ქართ. წან-, წანა ზან.

ჰან- || ჰან-დ- სვან. ჰრ- || ჰერ- →*ჰენ.

ს.-ქართვ. წენ- ფუძეს შეესატყვისება: ანდ. წიე, ბოთლ. წიე, ღოდ.

ცაე (- წიე), კამ. წიეჟ, ტინდ. ცაე (- წიე), კამ., ბაგვ. წიეჟ, ახვახ. წიეჟი, კარ. წიეჟ „სტუმარი“ (- ეტ. „მოწვეული“) ... ფორმალურად დაღესტნური ერთეულები უფრო ახლოს დგანან წენ-გ- || წენ-გ- ზმნურ ფუძეებთან. ჰიპოთეტურად არც ქართველურ ენებში გამოირიცხება წან-/წენ-გ-, ჰან-ჰ/, ჰერ-/ჰ- ფუძეთა ეტიმოლოგიური კავშირი.

სვან. ჰერდელ ბქ., ჰერდელ ქს ერთგვარი მხალი გრძელღეროია-
ნი, მოძავო

ქართ. წერთხალ-ი || წართხალ-ი „ხაქოლი, ერთგვარი მცენარე“.

ზან. —

პრობლემურია ანლაუტის ჩვენება სვანურში. აქ ქართული წს შესა-
ტყვისად ბალსქვემოური ჰ კანონზომიერად გვეჩვენება — წ კ → ჰ
(ვ. თოფურია), მაგრამ აუხსნელი გვჩნება ქვემოსვანური ჟ. იქნებ ჰ →
ჟ, მით უმეტეს, პირიქითი ჟ → ჰ პროცესი სვანურში ბუნებრივია.

სვანურში შენიშნული რთ — რდ აქაც გამოჩნდება ჰერდელ
— *ჰერთელ (შდრ. ქართ. სერთუკ-ი → სვან. სურდუქ; იხ. აქვე, სვან.
კანდრეშ).

ფუძეთა შეპირისპირებისას ხ „ზედმეტად“ გამოჩნდება ქართულში —
წერთალ- → წერთხალ- || წართხალ- (შდრ. ზრჩობა || რჩობა), თუ —
წერთ + ხალ-ი = მხალ-ი?

ს.ქართ. *წერთ-(ალ-) „ხაქოლი“ → ქართ. წერთხ-ალ-ი → ||
წართხ-ალ-ი სვან. ჰერდ-ელ || — ჰერდ-ელ — *ჰერთ-ელ.

სვან. ჰნ-, ლე-ჰნა ზს., ნე-ჰნა ბქ., ნე-ნა (-ნე-ჰნა) ლშხ., ლე-ნა ||
ნე-ნა (-ნე-ჰნა) ლნტ. „შარშან, შარშანწინ“.

ქართ. წენ-, წენი (საბა).

ზან. (მეგრ.) წანა „წელი“, წანას „მომავალ წელს“, გე-წანას „მო-
მავალი წლის დამდეგს“, წან-ერ-ი ერთი წლისა“, წან-ერ-ა ერთი წლის
გოქი“.

საერთოქართველური მასალის შეპირისპირებითი ანალიზით სვანურ-
ში ძირად ჰნ- გამოიყოფა, ხოლო ნე-ა კონფიქსია, რომელიც სხვა ნაწარ-
მოებ სახელებშიც გამოჩნდება: ნე-ხგ-ა, ნე-გბ-ა, ნე-ფხუნ-ა, ნე-ქ-ჟ-ა...

გამოყოფილი სვანური ჰნ- ძირი უკავშირდება ქართულ წენს და
ზანურ წან-ას. ცხადია, ქართ. წ ზან. წ სვან. ჰ ჰულისხმობს კ — ჰ
პროცესს სვანურში (ვ. თოფურია), ხოლო კ — წს ზანურში. ასე რომ,
ამოსავალში გვექნებოდა — ქართ. წენ- ზან. წან-ა (-*ჰან-ა) სვან.
ჰნ- (-*ჰენ- —*ჰენ-).

ქართული წენ-თან, დროის მცირე მონაკვეთის უფრო მსხვილ ერთე-
ულად გამოყენების შესაძლებლობასთან, დაკავშირებით ქართველურ ენებ-
ში შეგვიძლია მივუთითოთ სხვა პარალელზეც — შდრ. ქართ. წამ-ი
ზან. ჰუმ-ე, ჰუმ-ან- „ხვალ“, ო-ჰუმ-არ-ე „დილა“ სვან. ჰამ „დილა“, ჰამს-
„დილას“ (ვ. როგავა).

ს.-ქართვ. *წენ- „წელი“ → ქართ. წენი ზან. წანა — *ჟანა სევან. ჰენ- ← ჰენ- — *ჰენ-.

სევან. ჰუნ-არ- || ჰუნ-არ- || ჰუნ-არ, ი-ჰუნ-არ-ი (ი-ჰუნ-არ, ან-ჰუნ-არ-ე ზს., ან-ჰუნ-არ-ე ზს., ან-ჰუნ-არ-ი ბზ., ან-ჰუნ-არ-ისგ ბქ.), ი-ჰუნ-არ-ი (— ი-ჰუნ-არ-ი) ლშბ., ი-ჰუნ-არ-ი (— ი-ჰუნ-არ-ი — ი-ჰუნ-არ-ი) ლნტ. „ისმენს“ ქართ. (ფშ., ხევს.) ხუნა (ა. კინკარაული) „ლაღადება“. ზან. (მეგრ.) ხონ-არ- || ხუნ-არ-, ხონ-არ-ი || ხუნ-არ-ი „ხმა“.

უეკველია ხ → ჰ გადასვლა სევანურში, რაც ხს არტიკულაციის შე-სუსტებით აიხსნება. შეფარდება ქართ.-ზან. ხ სევან. ჰ (— ხ) სხვა მაგა-ლითშიც შეინიშნება, შდრ. ქართ. მუხგ-ი ზან. მუხუ სევან. მუჰ ზს. „თხუნელა“, ქართ. კეხ-ი სევან. (უშგ.) კეჰ...

ს.-ქართვ. *ხუნ-/ხონ- „ხმა, ლაღადი, სმენა“ → ქართ. ხუნ- ზან. ხუნ- || ხონ-(არ-ი) სევან. ჰუნ-(არ-) (—*ხუნ-).

სევან. ჰულ, ჰილ ბზ., ჰული ბქ., ჰილ ლშბ. „ჟორი“.

ქართ. ვირ-ი.

ზან. გურ-ინ-ი || გვრ-ინ-ი || გირ-ინ-ი „ვირი“.

ქართველურ ფუძეთა ერთიანობა შენიშნულია (ივ. ჯავახიშვილი, ვ. თოფურია...). ჩვენი ვარაუდით, ამ შემთხვევაში ზანური გ საერთოქარ-თველურ გ-ს ასახავს და არ არის ფონეტიკურ ნიადაგზე გ-ს წინ გაჩენი-ლი (ვ. თოფურია); სევანური ჰ-ც ძირეულია, და არა ფშვინვიერი შემარ-თვა. თავკიდური გ-ს დაკარგვა ქართულში იშვიათად, მაგრამ მაინც დას-ტურდება: ქართ. ანწლი სევან. განჰუ- (—*განჰლ-), რკო — გრკო, რწვილ-ი — გრწვილ-ი...

ს.-ქართვ. *გუირ- „ვირი, ჟორი“ → ქართ. ვირ-ი — გვირ-ი ზან. გირ-ინ-ი || გვრ-ინ-ი || გურ-ინ-ი (—*გვირ-ინ-ი): სევან. ჰილ || ჰილ || ჰულ || ჰული (—*გუილ).

ს.-ქართვ. *გუირ- ფუძეს შესატყვისები ეძებნება მონათესავე იბერი-ულ-კავკასიურ ენებში ჩანს. გაჰრ || გოჰრ, ინგ. გოჰრ (— ს.-ნახ. *გუარ), დიდ. გურო, ჰუნზ. გურო „ცხენი“ და ბოლოს, აღდგენილი *გუირ- ხომ არ არის ს.-ქართვ. *ჰუირ-ან- „ცხენი, კვიცი“ არქეოლოგის ნაირსახეობა? — იხ. აქვე: ქართ. (თუშ.) ჰვირ-ან-აყ-ი...

სვან. ჰჷენ- || ჰუნენ- || ჰჷნ, ა-ჰუნენი, ა-ჰჷნ-ი ბზ., ა-ჰენი (- ა-ჰუნენი) ბქ., ა-ჰუნენ-ე (- ა-ჰუნენ-ე) ლზბ., ა-ჰუნენ-ე (- ა-ჰუნენ-ე) ლნტ. „არწევს“ ქართ. წვენ-წვინ-, ა-წვენს-ა-წვინა-
ზან. —

ა-ჰუნენი ზუსტი სტრუქტურული შესატყვისია ქართული ა-წვენს ზმნისა. კაუზატიურობის ნიუანსი ორივეგან ხელშესახებია, ამდენად ა—ენ შეიძლება სვანურშიც გამოიყოს, როგორც ისტორიული მწარმოებელი: ა-ჰუნენი — ა-წვენს (მდრ. წვენს), ე. ი. სვან. ჰჷ-ენ- — *ჰუნენ-. ამგვარი დაშვებით მარტივად გადაწყდებოდა ჰ-ს სიგრძის საკითხიც ბალზემოურ დიალექტში; ძირეულმა ე-მ კვალი დატოვა მომდევნო ჰ-ს სიგრძის სახით რედუქციის მომდევნო საფეხურზე, მდრ. ქართ. წევ- + -ენ- — წვენ- (ა-წვენს) სვან. *ჰუნ- + -ენ- → ჰუნენ- (ა-ჰუნენი).

ასახსნელია მნიშვნელობის გადაწევა სვანურში: წვენა — რწევა. ამოსავალია დაძინების პროცესი, საიდანაც განვითარდა რწევების შინაარსი: ა წვენს → არწევს || აძინებს. ე. ი. დარწევით აძინებს ბავშვს. ძილი ~ დაწოლა საერთო სემანტიკური ველის სიტყვებია ჩვენს ენებში, — ქართ. ძინ-, ძილ- ზან. ჭირ- „დაწოლა“, მაგრამ ჭირ-ი (კან.) „ძილი“.., ო-ნჭირ-ე „ლოგინი“ — „საწოლი“...

ს.ქართვ. *წუნ-, *წუნენ-/*წუნინ- „დაწოლა, დაწვენა; რწევა“ — ქართ. წ-ევ-, წვენ-წვინ- სვან. ჰჷნ- || ჰუნენ- — *ჰუნენენ-.

სვან. ჰჷრ-ია || ჰერჷ-ია ბზ., ჰერ-ია ბქ., ორ-ია ქს. „ჰინკა“, „უღლიანი“. ქართ. უარ-ი, უარყოფა, უარყოფითი, უ-გარ-ეს-ი.
ზან. (მეგრ.) ფურ-ი „ცუდი“, უ-ფურ-აში-ი „უარესი“

საერთოქართველურ არქეტიპად აღდგება *ჰარ- ძირი, რომელსაც „ცუდი“ მნიშვნელობა ახასიათებდა. ნეგატიური, უარყოფითი შინაარსი ხელშესახებია სამსავე ქართველურ ენაში.

სვანურში განხორციელდა ჰა → ო ბგერათშერწყმის პროცესი, შესაბამისად: ჰერ- || ჰერჷ- || ჰჷრ- || — ორ- — *ჰარ-. ანლაუტური ჰ ზემოსვანურში ფშვინვიერ შემართვას ასახავს. საერთოქართველური ჰარ- ორი მიმართულებით იცვალა ქართულში: 1) ჰ-ს ვოკალიზაციით — ჰარ- — უარ- და 2) ჰ — გ უ-ჰარ-ეს-ი → უ-გარ-ეს-ი; ზანური ფურ- — *ბურ- — *გორ-.

ს.ქართვ. *ჰარ- „ცუდი, უარყოფითი“ — ქართ. უარ- || ვარ- ზან. ფურ- — *ბურ- — *გორ- სვან. ჰერ- || ჰერჷ- || ჰჷრ- || ორ- — *ჰარ-.

ქართველურ ენა-კილოთა ლექსიკის შედარებითი შესწავლა აჩვენებს, რომ სვანურის ძირითადი ლექსიკური ფონდი განსაკუთრებული სხვაობით არ გამოირჩევა დანარჩენი ქართველური ენებისაგან. ერთადერთია თ ე ვ - ზ ის, და საერთოდ წყლის ბინადართა, აღმნიშვნელი სიტყვების სიმცირე (უქონლობა), რაც მეორეულ ვითარებად გვესახება. ობიექტური მიზეზი ამისა მდგომარეობს ისტორიულად სვანური მეტყველების გავრცელების არეალის შეზღუდვაში; ზღვასთან (მდინარეებთან) კავშირის გაწყვეტამ (ივარაუდება ძველად სვანთა განსახლების უწყვეტი ზოლი კოლონისა და ბზიფის ხეობების გაყოლებებზეც ვიღრე შავ ზღვამდე, რაც მოგვიანებით გაწყვეტილ იქნა აფხაზი მოსახლეობის დასავლეთ საქართველოს მთიანი რაიონებიდან ზღვისპირა ტერიტორიებზე ჩამოსახლებით) შეგავლენა იქონია სვანური ლექსიკის განვითარებაზე, რაც გამოიხატა წყლის ბინადართა აღმნიშვნელი სპეციფიკური ტერმინების მივიწყებაში.

სხვა დარგობლივი ლექსიკა სვანურში მეტად მდიდარია და აჩვენებს არაერთ არქაიზმს. ამიტომაც გაუგებარია გ. კლიმოვის დასკვნას იმის შესახებ თითქოს სვანურში არ მოიპოვებოდეს ბინადარ მიწათმოქმედებასთან დაკავშირებული კულტურული ტერმინები, რომლებიც საერთო იყოს სხვა ქართველურ მონაცემებთან: "Терминов связанных с оседлой земледельческой культурой, сванский с другими картвельскими почти не разделяет.

Такие характерные основы, как *baga- "ясли", beyel- "амбар", *tes- "сеять", *tib- "косить" *ska "улей", *sel- "косить" и некоторые другие, составляют исключительно грузинско-занские явления" (იხ. Г. Климов, ЭСКЯ, გვ. 36).

არადა, აქ დასახელებული ე. წ. ქართულ-ზანური ტერმინის ყველა შესატყვისი სვანურს მოეპოვება, შდრ.: ქართ. ბაგა ზან. ბოგა სვან. ბაგ — ბაგა „პირუტყვის სადგომად გამოყოფილი ადგილი ბოსელში, თავლაში ან ძველ სვანურ სახლში“; ქართ. ბედ-ელ-ი, ბედ-ო ზან. ბად-უ სვან. ბად — ბად-უ „ბედელი; პურეულის შესანახი დიდი კიღობანი“; ქართ. თეს-ლ-, თეს- ზან. თახ-ი, თახ- (- თაშ-) სვან. თაშ || თაშ „ყველი“ — ეტ. „თესლი“, ლაშ- — *ლა-თაშ- „თესვა“; ქართ. თიგ-ა, თიბ- ზან. თიფ-ი, თიფ- სვან. შდექუ — შდეიუ „ნამკალ-ნათიბის დიდი ზეინი“ (გ. როგავა); ქართ. სკა ზან. სქა(ლ-) — შქა(ლ-) სვან. შგ-ერ- || შკ-ერ- „ფუტკარის ყრა“, ე. ი. „სკის გამოყოფა“; ქართ. ცელ-ი, ცელ- ზან. ჩალ- — || ცალ- სვან. მე(რ)-ჩილ „ცელი“... უფრო მეტიც, სვანურს ქართულთან ერთად მოეპოვება მიწათმოქმედების (მემცენარეობის) ისეთი ტერმინებიც, რომლებიც ზანურში არ ჩანს, არ არის გამოვლენილი, შდრ.: ქართ. წანდილ-ი ზან. — სვან. ჰანტი || ჰანტი — ჰანდილ „წანდილი“ (→ რაჭ., ლეჩხ. ჰანტილ-ა „კორკოტი“); ქართ. სომ-ინ-ი „დი-

დი პური" ზან. — სვან. შჰმ || შჰმ „თავთავიანი პურიელი, ღომის შე-
ქამანდი"; ქართ. მინას- — || მიმას- „ირიგა" ზან. — სვან. მანჰშ ||
მანჰშ || მანჰშ „ქვაი" (← საბასთან მანაშა „შავი მქალი")...

საფუძველს მოკლებულია გ. კლიმოვის შემდეგი მსჯელობაც: "У
сванского нет общих с другими картвельскими языками названий не
только меди, бронзы, но и... железа, лошади и т. п." (იხ. იქვე, გვ. 36). სა-
ინტერესოა, რითი აიხსნება შემდეგი საერთოქართველური შეპირისპირებე-
ბი, სადაც სვანურ მასალასთან ერთიანობა ექვს გარეშეა — ქართ. რკინა-ა,
სა-რკინ-ეთ-ი (ტოპ.) ზან. კინა, კინა-ხონა „სახნისი", ჰან. ტო-კინ-ა,
ო-კინ-ა || ე(რ)-კინ-ა სვან. მგ-კრ-ა — მგ-კინ-ა „სახნისი" (იხ. აქვე);
ქართ. (ს)პილენძ-ი ზან. ლინჯ-ი სვან. ბერეფ — *ბო-ლექ (იხ. აქვე);
ქართ. ცეღ-, მო-ცეღ-ი (იხ. აქვე) ზან. 'ჩაჯ-ი' (შდრ. სვან. (← ზან.)
ჩჰუ „ცხენი") სვან. ფაშაღ || ფაშატ || ფაშტილ — *ბა-ჩაღ — *მა-ჩედ
„ფაშატი"; ქართ. ცხენ-ი ზან. 'ჩხენ-', ჩხენ-იშ-ი (ტოპ.) = ცხენ-ის-ი
სვან. შხირ — *ჩხენ, ლა-შხირ „ცხენისწყალი" ← ეტ. სა-ცხენ-ო...

ჩვენს ხელთ არსებული სვანური მასალები არ გვაძლევს იმის შესაძ-
ლებლობას, რომ ვისაუბროთ განსაკუთრებულ ნასესხებ ლექსიკურ ფენებ-
ზე სვანურში. სვანური ლექსიკის ძირითადი ფონდი, ისევე როგორც ქარ-
თული და მეგრულ-ქანური, გამოირჩევა საკმაო ერთფეროვნებითა და მო-
ნოლითურობით. მართალია, აქ გამოიყოფა სიტყვათა მთელი წყება, რომე-
ლიც ნასესხებია აფხაზურ-ადიღური, მეგრულ-ქანური, (ზოგჯერ სომხური)
ენებიდან, მაგრამ ამის საფუძველზე ვერანაირად ვერ კეთდება დასკვნა
სვანური ენის ნარეგობის, მით უფრო, ნაჯვარობის შესახებ (ნ. მარი).

სვანურის ძირითადი ლექსიკური ფონდი საერთოქართველუ-
რი წარმოშობისაა და რეგულარულად იძლევა კანონზომიერ ფო-
ნეტიკურ-სტრუქტურულ-სემანტიკურ შესატყვისობებს სხვა ქართ-
ველური ენა-კილოების სათანადო მონაცემთა მიმართ.

საერთოქართველურ არქტიპთა ინდექსი

- *ა- „სადერივაციო პრეფიქსი“ 47
- *აბაბა- „ვაი, ავაიმე“ 47
- *აგ „სა-, -ეთ“ 48
- *აგარ-ა „შემოღობილი ადგილი, სახლი, ბაიკი“ 49
- *აგურ- „აგური“ 49
- *ალალ- „ზარნაშო“ 50
- *აშ-(ა-) „ეს, ეგ“ 49
- *ან „იანი“ (სუფიქსი) 55
- *ანეერ „ეპევი, ქორი, ბუნდოვანი“ 50
- *ანტრ- „მრავალი, ბევრი“ 50
- *აპინძ- „პატრონობა, მასპინძლობა“ 52
- *არ- „არე; ჩრდილიანი ადგილი; აჩრდილი; მზის სხივი“ 422
- *არგ-ან- „ხის ჯოხი, ცული“ 51
- *ასალ-ა „ქეჩა, ჩოხა, პერანგი“ 224
- *ასთაკუ- „ხელიკი“ 54
- *ასო „სხეულის ნაწილი“ 114
- *ატოლ- „ლიმი; ქლიავი ერთგვარი“ 51
- *აფთარ- „ნადირთა ღმერთი“ 54
- *აყ-არ- „საყრდენი, საკიდელი ძელი; დირე“ 55
- *აშე- „ოქრო, რკინა, სპილენძი“ 422
- *ბაბ-ან- „ნიავე, რხევა“ 56
- *ბაგ-ე „ტუჩი, ბაგე“ 168
- *ბაგუ- „მარტყლის თბილი ფეხსაცმელი (წინდა)“ 56
- *ბად-, *ბად-ენ- „პერანგი, მოსასხამი“ 229
- *ბაკ-ე „ობი“ 66
- *ბალ- „თმა, ბეწვი“ 58
- *ბან- „დაბნელება, ბნელი, ღრუბელი“ 74
- *ბან-/*ბარ- „ფიცი, თქმა“ 164
- *ბა-ო „ჩრდილი“ 63
- *ბარ- „კლება“ 59
- *ბარბ- „ბრბუნვა“ 72
- *ბარც- „ბორძიკი, ბორძიკით სიარული (დაცემა)“ 58
- *ბარცხ- „ფარცხი, ფოცხი, ფარცხვა“ 233
- *ბასრ- „ბასრი, მკრელი; მამრი“ 62
- ბატკ- „შინაური საქონლის ნაშიერი“ 62
- *ბაქუ-||*ქუბა- „გამოქვებული“ 240
- *ბალ-ა „ქიალუა, მუხვი“ 156
- *ბაყლ- „ჩირქი, მუწუცი“ 243
- *ბაყუ- „გარეული იხვის სახეობა“ 60
- *ბაყუ- „თედოს, ზურგის ძვალი; ღლაყვი“ 241
- *ბაჩ-ა „ფეტვი, ცერცვი“ 147
- *ბაც-/*ცაბ- „შტერი, ცოფი, ბრმა“ 326
- *ბაძგ-არ- „ოცხა, შქერი“ 71
- *ბაძუ- „მობმა“, „მბმო“ 63
- *ბაწკ-(ო) „მარტყლის ძაფი“ 61
- *ბელ- „ფოთოლო, ყვავილი, ტრტი“ 57
- *ბელ- „შვილი, ნაშიერი, ბავშვი“ 64
- *ბერ-ა-(ო) „მუხლუხი“ 65
- *ბერწყ-ინ-/*ბრწყ-ინ- „ნაპერწყალი; ბრწყინვა“ 382
- *ბერტ- „ფეხი, ტერფი“ 232

*ბეტა- „სალტე; ტყეი“ 66
 *ბელ-ო „ბელელი“ 60
 *ბ-ღ-დ-მ-(ო) „თედო, მხარი“ 59
 *ბექ- „მხარი; ბარძაყი“ 150
 *ბეზ- „დედალი ცხვარი“; „უვარ-
 გისი ცხენი (ჭაკი?)“ 67
 *ბზალ- „აბრეშუმის ხე, თუთა“
 67
 *ბზღ-ილ-/*ბზღ-იტ- „პატარა,
 ყრმა; ტილი“ 71
 *ბილ-ბილ- „ყვავილი, მარცვალი“
 68
 *ბინ- „წყურვილი“ 69 247
 *ბ-ინ-, ბ-ინ-(ილ-) || ბ-ინ-(ულ-)
 „ამოსხმა; ამოსხმული (წყარო)“
 69
 *ბ-ღ-ინჭუ-ელ- „ქიანჭველა“ 162
 *ბიც-(ა) „ჭვა, მიწა“ 63
 *ბლიყ- „ჩიყვი“ 244
 *ბოლ- „ბოლი; ბოლება“ 69
 *ბოლ- „ხობვა, ცოცვა“ 70
 *ბოლ-(ო) „ბოლო; აყირავენა“
 70
 *ბონდ-ო „ჩენჩო“ 57
 *ბორძ- „ბრძოლა, ჰიდილი, რქე-
 ნა, ბორგვა“ 73
 *ბოდრ-ო „დიდი ფულდურო“ 70
 *ბოყუ- „ხის ჭურჭელი“ 66
 *ბომ- „ტერფი, საყრდენი“ 62
 *ბოწოწ- „ყვავილი, ხავსი“ 70
 *ბრტყ- „სიბრტყე“, *ბრტყ-ელ-
 „ბრტყელი“ 179
 *ბრყუ-ილ- „უსინათლო, და-
 ბრმავება“ 286
 *ბუღ-არ- „ჟანაფის, კვანძის... გუ-
 ლი, თესლი“ 68
 *ბუზ-/*ბზუ- „ბუზი, ბზული“
 71
 *ბუნდ- „ნისლი, ბინდი“ 69
 *ბურდ- „ფუნა, ლეწვა“ 72

*ბუ(რ)ძ-ლ- „ბუსუსი, ღინღლი“
 243
 *ბურწ-ალ- „ფიწალი, წალდი“
 239
 *ბუძ- „თარო“ 73
 *ბ-ღ-უძ-(ულ-) „ძუძუ“ 73
 *ბუწ- „თოხლი, ნეზვი“ 67
 *ბღუწ- „ბუ“ 270
 *გ- „გება“ 81
 *გ- „მოგება (საქონლის)“ 149
 *გაგ-(ამ-) „გამაგრება, მაგარი“
 88
 *გად-/*გდ- „გდება, ძილი“ 79
 *გაზ- „წვივი; წვივის ძვალი
 (ძარღვი)“ 76
 *გალ- „ძლიერება, ღონე“ 78
 *გალ- „ტეხა, დანაყვა-ჩეჩქვა“ 80
 *გან- „განი, განიერი“ 79
 *გარ- „ერთგვარი ჭურჭელი“ 77
 *გარ-ო „ნახარში ქონი, ცხიმი“
 77
 *გარს-ალ- „ქარი, კანი“; „თმა,
 ბალანი“ 77
 *გაც-ა „ღმერთი (ომის, იარა-
 ლის)“ 80
 *გამ- „თოხი, მარწუხი“ 82
 *გაწ- „დაქერა, მახე“ 83
 *გ-(ებ-) „სობა, წამოცმევა, გებება“
 81
 *გებ-გებ- „ქონი“ 89
 *გეზ- „გაგზაენა, სულა; გზა, გეზი“
 105
 *გიდ-ო „ცხვარი, ბატყანი; ბურ-
 ვაკი“ 415
 *გიტუ- — (*გეტი?) — || *გე-ამ-
 „გმობა“ 87
 *გლ- „მწუხარება, გლოვა, ტირი-
 ლი“ 87
 *გოლ- „თაფლი (ფიჭა)“ 86
 *გომ- „ბოსელი, გომური“ 86

*გოფ-ო (-*გოზ-ო) „მკრთალი; ნელთბილი“ 76
 *გორ- „ფილთაქვა“ 85
 *გორ-გორ- „ბორბალი“ 83
 *გორძ-აბ-ა „მრგვალი“ 90
 *გომ- „ნიგოზი“ 88
 *გრაქ-ალ- „მუხა“, *გრაქ-ო ||
 *გრაქ-ო „რკო“ 84
 *გუგ- „გული, გუგა“ 88
 *გულ- „ველური მტრედი“ 86
 *გუ- „დაგვიანება, დაყოვნება“ 189
 *გუი- „ვირი, ჯორი“ 425
 *გVმ- „დაცობა, გმანვა“ 81
 *დ-/*დ-ინ- „სელა“ 91
 *დაგ- „დადაგვა, გაქრობა, წვა“ 91
 *დალ- „ნადირობის, ნაყოფიერების (ქალ-)ღმერთი“ 92
 *დარ- „დარი, მარჯვე დრო; თვალთვალი, შუერა“ 91
 *დ-ეგ- „დგომა, ადგილი“ 104
 *დერგ-ა „თხა, რომელსაც ჯერ თიკანი არ მოუგია“ 92
 *დიშ-ილ-ა „ღანძილი“ 321
 *დივ-ა „მიწა, თიხა“ 93
 *დოლ- „ქენება“ 96
 *დოლ-არ- || *დოყ-არ- „მსუქანი, ნოყიერი“ 93
 *დოზლ- „ერკემალი, ცხვარი“ 95
 *დრე(ნ)ცხ- „სიმსუქნე“ 93
 *დურაყ- „წალი, ბერწი“ 94
 *დულ- „დულილი, ხარშვა“ 95
 *დუც- „დუცი“ 103
 *დღრ-ეზ- „გახრწნა“ 96
 *დVგ- „სადგისი; სობა, რქობა“ 112
 *ე-ბგ-ურ- „მოდარაჯე“ 61
 *ე-გურ- „ენგური; ეგრისი“ 85

*ე-რ- „ერი“ 175
 *ე-რდ-ო „სამყოფი“ 190
 *ე-სპერ- „ისპირი“ 206
 *ე-ტელ- „ხისგან გამოქრილი საკაცე; ვარცლი“ 98
 *ე-წერ- „ეწერი“ 98
 *ზაყ- „თქმა, დარიგება“ 100
 *ზალ-(ა) „წყალი“ 183
 *ზა-შახე „წელი ახალი“ 101
 *ზან- „აზანი; ეთნონიმი“ 101
 *ზანდ- „შერია“ 105
 *ზაბ- „ზებვა, ცემა“ 102
 *ზარ- || *შ-ზარ- „ყინვა“ 153
 *ზატყ- „ძარღვიძირი; ძირმაგარას ძირი ძარღვი“ 187
 *ზაჟ- „გაზავება, განელება“ 146
 *ზელ- || *ზილ- „ზელა“ 100
 *ზერ-ან- „შურთხი“ 184
 *ზინდ- „საკვერავი, საწური“ 102
 *ზისხ-ა „ნიგვისის კაკლის გარეკანის წვენი“ 183
 *ზოლ- „ჩავარდნა, დარღვევა, დაშლა“ 185
 *ზორ- „ცემა“ 184
 *ზორბ-ა „დიდი, მსხვილი, მსუქანი“ 187
 *ზრიმ-ლ- || *ზრიმ-ტ- „ცვარი, წვეთი, ნამი“ 184
 *ზუთხ- „ზუთხი“ 105
 *ზურ-ინ- „ქენება“ 186
 *ზუ-არ- „მრავალი ვაზი ერთად, ენახი (დიდი)“ 103
 *ზღაჟ- „უზრუნველყოფა, დაზღვევა“ 182
 *ზღუელ- „დიდი წვიმა“ 186
 *თ- „თევა, თენება, გაწათება“ 106
 *თ(ა) „მრ. რ. და ბრ. ნიშ. (სუფიქსი)“ 106
 *თათჟ-რ- „თეთრი“ 109

*თალ- „სოლი, სალტე“ 107
 *თალ- „გოქი, ბურვაკი“ 109
 *თალ- „თოლია“ 296
 *თამ- „თამელი“ 296
 *თარგ- „ჭრა; თარგი“ 107
 *თებ-ო „გამონაყარი, ქერტლი, თებო“ 300
 *თერ-ო „იდე, თარო; ქონგური, ნაპირი“ 302
 *თერძ- „პირველხვანა; საზღვრის მიჩენა კვალის გავლებით“ 182
 *თეს-ლ- „თესლი“, *თეს- „თეს-ვა“ 108
 *თიკ- „გამომწერილი, კბილი, დაკბილული“ 303
 *თიკ-ან- „ბატკანი, თიკანი“ 264
 *თიხ- „მობმა, შოზმული; ჭიბი“ 299
 *თრემ-ლ-/*თრიმ-ლ- „თრიმლვა, გრება, დამუშავება; თრიმლი“ 301
 *თორ- „მოხვევა, ჩაცმა, ჩასაცმელი = მოსახვევი“ 300
 *თოშ- „ყინული, თოვლ-ქყაპი“ 109
 *თურგ-უნ- „სრესა, ზელა“ 295
 *თუალ- „თვალი“ 108
 *თუალ- „თვლა, თვალი“ 320
 *თ(უ)ელ- „ქსელვა; თელვა“ 108
 *თქ- „არაყი“ 110
 *თხ- „სითხე, თხევა“ 110
 *თხ- „გადაკიდება, გადაფენა“ 112
 *თხ-ეუ- „ნადირობა (მგულზე)“ 111
 *თხ-(ეუ)- „გამოლოცვა, წასვლა; დაკარგვა, მოშორება“ 296
 *თხისუ-(ირ-) „თითოთიკი, ქინქლი“ 112
 *თხუნ-ელ- „თხუნელა, ხელიკი, ძლოკვი“ 306
 *თხუს- „კოკი, წიხლი“ 114

*თ-ალ- „იელი“ 421
 *თ-ლაჟ- „ირემი; შველი“ 113
 *(ი)-შ-ელ- „სალორე“ 114
 *ქ-/კ-აჟ- „დაკავება, შეკავება, აკრძალვა“ 133
 *კაბ- „თეთრი, შავთეთრი, ჭრე-ლა“ 115
 *კაბ- „მწავე, დამწავებული; კუხი“ 118
 *კად-ან- „გახშობა“ 116
 *კადობ-ე „კბოდე“ 137
 *კათხ-ა „კათხა; კოთხო (ხის)“ 116
 *კაკ-აბ- „დირე, მორი“ 126
 *კაკ-(ან-) „ნაშიერი (ვირის, ცხვრის...)“ 117
 *კალ- „კონა“ 119
 *კალ- „ლევვა, ფარცხვა“ 376
 *კანთ-ურ- „ნაშიერი, შვილი“ 118
 *კაპ- „გონი, ხის ტოტი“ 120
 *კაფ- „ჭრა, კაფვა“ 123
 *კაც- „კეცვა“ 121
 *კაწ- „წვივი, კოკი“ 78
 *კაწ- „გაბრაზება, კაპასობა“ 120
 *კედ- „ნაპირი, კიდე, მზარე“ 116
 *კელ- „ზოგი, ზოგჯერ“ 120
 *კელ- „მომწვევლევა, გაკეცება“ 171
 *კენწ- „წნელით კენწვლა; წნელი“ 123
 *კერ- „ტახი, დაუკოდავი ღორი“ 124
 *კერ-ა „კერია; კერის ქვა“ 119
 *კერძ- „განკერძობა, მირთმევა, დაძალება“ 387
 *კ-(ეუ)- „ყვეი, ცოხნა“ 122
 *კ-(ეუ)- „ყვეი“, „ყვერი“ 123
 *კედ- „ტყავი (გამხმარი)“ 124
 *კედ-(ენ-) „ფშვინვა, ოხვრა“ 136

*კიკუ- „თვალყურის დევნა“, „თვალთვალი“ 127
 *კინტ- „ნაჭერი, ნაფლეთი“ 127
 *კინძ- || *კანძ- „ბანდვა, აკინძვა“ 119
 *კიცი- „ქენკეშა; კიცნარა“ 137
 *კიცხ- „აიცხვა“ 124
 *კლაკ-ნ- „კლაკნა, გორვა“ 130
 *კ(ლ)ერტ- „გლერტა“ 121
 *კოკ-ელ- „ქქუსლი“ 128
 *კოკ-ო „ბანშარტოებით მყოფი ვინმე ან რამე“ 135
 *კოკონ-ა „გარეული იხვის სახე-ობა“ 129
 *კო(ლ)თ- „ღუღილი“ 129
 *კონცხ- „მწვერვალზე ასვლა; მწვერვალი“ 122
 *კონწ- „მწვერვალი, კენწერო, თხემი, თეძო“ 131
 *კობ- || *გობ- „ჭურჭელი, სასმისი“ 128
 *კორ-ა „ხის კოჭი“ 129
 *კოწ- „ცეცხლი, მღუღარე, ცხელი“ 89
 *კსინ- „ბღვერა, მრისხანება“ 293
 *კუკ-ულ- „კვირტი“ 130
 *კურ-კურ- „წვეთი“ 130
 *კურტხ- „ბელვა, თიბვა“ 137
 *კუს-ენ-/*კუს-ინ- „კვენესა“ 133
 *კუტ- „ჭურჭელი, სასმისი“ 132
 *კუწ- „ქოჩორი“ 132
 *კუჭანძ- „კუჭანძი, კალთა“ 125
 *კუჭაწ- „ერთგვარი მცირე ქოთანნი“ 125
 *კუჭერ- „რკინის ჩაქუჩი, კვერი“ 134
 *კუჭერთხ- „კვერთხი; კლაკნა, კრუნჩხვა“
 *კ(ჭ)ეცი- „კვეცა, მოწყვეტა“ 128

*კუჭეც-ა „დოჭი, სურა, ქოთანნი“ 125
 *კუჭილ- „თივის ზენი, საბძელი“ 127
 *კუჭილ- „კუნძი; ხის დაბალი სკამი“ 135
 *კუჭირს-(ლ) „ქულა (მატყლისა)“ 131
 *ლაგ- „დადგმა/დადგმა, დაფასება“ 138
 *ლანძუ- „საკეტი, ფანჯარა, ურ-ღული“ 141
 *ლას- „რბილი, თხელი მატყლი“ 175
 *ლალუ- „ღეღვი“ 146
 *ლაყუა „შემოზღუღული ადგი-ლი; ჭებირი; ბაკი“ 94
 *ლაძ- „მოხალვა, ლანძვა“ 138
 *ლაჭ- „ლაჭი, ფერდი“ 140
 *ლეგ- „შავი, ლეგა, ცუდი“ 140
 *ლეს- „ლესვა“ 139
 *ლეღმ- „ბზარი, ნაპრალი“ 74
 *ლეგ(უ)- „შტერი, გაშტერება“ 141
 *ლობზ- „შტერი, ლენჩი“ 96
 *ლუილ- „ბორბალი, ღერძი; ურემი“ 142
 *მ- „აღამ. კატ. აღმნიშვნ. მასდ. პრეფ.“ 144
 *მაგ- „დამაგრება, დარგვა“ 139
 *მაზ-ა „მომწამლავი, მათრობელა (თაფლი)“ 145
 *მალ- „ტოროლა“ 150
 *მანჭ- „მანჭვა“ 145
 *მ-ა-(რ)დ-ა „საუფროსო, სამუ-შაო ფასი“ 144
 *მართ- „უკუღმართი, მცდარი; მარცხენა“ 161
 *მარხლ- „ნალექი, დაფშენილი ბალახეულის ხეავი“ 147

*მა(რ)ცუ- „მოცივი; მარცვლოვანი“ 154

*მარხ- „აედარი“; „მეხი“ 163

*მა-ხათ- (იხ. *სათ-)

*მა-სათ- „მარტო“ (იხ. *სთ-) 148

*მაქუ- „თივის ზენი“ 153

*მაყუ-ალ- „მაყვალ“ 158

*მატ-ალ- „ირემი; მოზვერი“ 140

*მახ-/*მახ-ე „მახვა, მახე“ 167

*მა-ხ-ე- „ახალი“ 149

*მახ-ე „მეყვე“ 163

*მეგ(უ)- „ტოლი, თანაბარი“ 151

*მეგუ- „ტყავის თასმებანი ფეხსაცმელი“ 151

*მელ- „შეტრუსვა“ 151

*მენ- „სენაკი, სორო“ 152

*მენტ-ილ- „თოლია“ 160

*მე(რ)ტყვ-ილ- „ქუსლი“ 154

*მესკ-ულ- „აეცხლი, მნათობი“ 152

*მე-ფ-ე „მეფე“ 170

*მე-ჩ- „ქერი, სახურავი, სხვენი“ 141

*მეხ-(ელ-)- „ნაკვერცხალი, კვარი“ 163

*მზ-ნ-/*მზ-ინ- „შეტყობინება, ცნობა“

**(მ)თხ- „შემთხვევა, შეხვედრა, მთხვევა“ 111

*მინას- „ქვაივი; ირიგა (მცენ.)“ 145

*მის- „წვეტი“ 142

*მო-უ-უ-ას- „მოყვარე, ახლობელი“ (იხ. ყუახს-)

*მო-ო-ლ- (ე) „ნახირი, საქონელი“ 72

*მულ-ო „თხუნელა, მუხვი“ 155

*მურწ- „წვერი, რქა“ 158

*მურწ- „პატარა მწერი; კალია“ 161

*მუჟ- „მუჟი, მუჟა; მუჟვა“ 157

*მუჟალ-ა „ერთგვარი მცენარე“ 153

**(მ-)ცუმერ- „ძნებალ შეკვრა, გროვება“ 172

*მ-წახ-ე „ტკბილი, მწიფე“ 158

*მ-წაზ-არ- „სუფთა, ნათელი“, „წყლიანი“ 150

**(მ-)ხალ- „ფხალი, მიწათხალი“ 75

*მ-ხელ-/*მ-ხილ- „გახელა, გამხელა“ 246

*მ-ხულ- „ხელიკი“ 247

*მVდ-ულ- „მდილი, მწერი“ 156

*მV-წუხ- „საკვირობა; საკირო“ 371

*ნაყარ- „მარცვლის ბუდე; კენკო, ნაჟუკი“ 167

*ნა-ყარ- „შტო, ნეკერი, რტო“ 168

*ნაყ-ორ- „ნაყრი, დანაყრება; საკმელი შეკამანდი“ 168

*ნებ- „ნები“ 64

*ნ-ელ- „ნელი, ნელება“ 169

*ნენ-ა „დედა“ 165

*ნენ-ალ- „ენა“ 143

*ნე-სთ-არ- „ნესტარი“, სთ- „შე-რკობა“ 170

*ნესტ- „ნესვი“ 169

*ნეც- „წვრილად მტვრევა“ 171

*ნემ- „სოკი, კოპიტი“ 169

*ნე-ჟ-ა „ადასაფარებელი, საფენი“ 171

**(ნ)თქ- „შთანთქმა“ 110

*ნ(ი)ა-დაგ- „ნოყიერი, ნილაგი“ 188

*ნი-ბად- „ნაბადი“ 56

*ნი-დგ- „ნისკარტი“ 173

*ნიწ-ელ- „მოზარდი“ 166

*ნიხ-ლ- „ნისლი“ 155

*ნოგ-ა „ხის კურკელი, ღურკი“ 172
 *ნოტ- „წვიმიანობა, სინესტე“ 172
 *ო „სადგრივაციო სუფიქსი“ 220
 *ოდნ- (ოდ-ენ?) „ოდნავ, ძლივს“ 220
 *ოდ- „გველი“ 224
 *პ- „პობა, ხეთქვა“ 176
 *პარ- „გაპარვა, მალვა“ 178
 *პას-ალ- „ზეინი; ბოძი, პალ“ 176
 *პეზ-ან- „მსხვილი, სქელი, ქონიანი“ 177
 *(პი-)ლედ- „სპილენძი“ 65
 *პრაწ- „პრაწვა (თვალის), დაქვტა“ 179
 *პურ- „ხორბალი, პური“ 179
 *პუსთ- „ნეკნები, კიდურები“ 176
 *ყდალ-—*ზღალ- „ჭრელი, ქრელთვალა“ 187
 *ყდლაჟ-ნ-—*ზღლაჟ-ნ- „გამყლავნება, გააშქარავება“ 186
 *რაბ-ო „ორმო“ 192
 *რაწ-იჟ- „არწივი; რუხი“ 189
 *რბ- „ცხობა, წვა“ 190
 *რდ- „ყოფნა“, *ე-რდ-ო 190
 *რეგჟ- „დამტკრევა, დანგრევა, დაცემა“, „მახე“ 188
 *რ-ეჟ- „მრავალი“ 175
 *რე-ჭჟ- || *ჭ(ჟ)- „გობნა, მორევა“ 191
 *რის- „პარსევა, ყვლეფა“ 191
 *რიყ-ე „რიყე (მიწა)“ 162
 *რ-კინ-ა „რკინა, იარალი“ 159
 *რ-კჟ- „რკვევა, რჩევა“ 136
 *(რ)კჟენ- „სრესა, ზელა“ 135
 *როგჟ- „ცერკვი“ 192
 *რჩ-ოლ- „რჩოლა, რქენა, ცემა, ამოკვრა“ 192

*რწამ- „პოტი“ 193
 *საგ- „დამაგრება, ჩაკეტვა, სა-მაგრი“ 319
 *სათ- „გიშერი“ 313
 *ს-ამ- „ხმიანობა, გამომხაურება“ 311
 *სამ- „ცეკვა, როკვა“ 207
 *სამ-ალ- „საზღვარი“ 315
 *(ს)ა-მალ- „ემშაკი, ქაჭი“ 195
 *სარ- „სრევა, ხოცვა“ 289
 *სარ-ცხ-ა „ეირცხა“ 196
 *სატ-ილ-(ია) „პარხალი“ 196
 *საჟ-ად- „დამშვიდება; დალლა, დასუსტება“ 290
 *საჟან- „დროება, ცხოვრება, ხანა“ 309
 *სა-ჟარცხ-ალ- „ურჩხული“ 194
 *საყ-ე „ღერო, ჯოხი, ხალა, სამანი“ 197
 *სელ- „ბორბლიანი მარხილი“ 197
 *სენ-ა „განჩინა, წალო“ 195
 *სერ- „დასერვა; ფართო გრძელი ზოლი (სერი)“ 288
 *სერ-ა/სირ-ა „ქსოვილი მოსაკრავი“ 200
 *სეტჟჟ- „დაშენა, სეტყვა“ 202
 *ს-ეჟ- „დალლა, დაქანცვა“ 304
 *სეჟჟ-/*სიჟ- „ჩხუბი, გაბუტვა, დასევა“ 305
 *სთ- „მორთვა, შექცევა, კეთება“ 298
 *სთ- „წყდომა, დავიწყება“ 302
 *სთ-ერ- „თამაში, გართობა“ 298
 *სთეჟ- „გასქელება, სისქე, სქელი“ 299
 *სთჟმ- „სმა, თრობა“ 302
 *სიბ-ა „სარტყელი, საწელო, ხვანჭარი“ 304

*სილ-ა „ქურქელი, სილა ქურქელი“ 303
 *სიმ-ურ- „წყალი; მუხევე წყალი“ 199
 *სინ(დ)- „რელიგიით, ეთიკით შესაძლებელი, ნებადართული“ 305
 *სისხამ- „ადრე“; „წინაღობით“ 312
 *სის-ან- „ხარბად ჰამა“ 202
 *სკუ-/*სკუ-ენ- „ფიქრი, დაკავშირება ერთმანეთთან, შეკერა“ 204
 *სომ- „ბურის შექამანი“ 288
 *სომ- „ერთგვარი ჭვა (სასროლი)“ 316
 *ს-ო-ცხ-ალ- „ოცხალი“ 339
 *სპერ- „დახურული ქურქელი; სათავისი“, „მოკვეთა“ 205
 *სპერ- „სპერი (თემი)“ 206
 *სტჟან- „ბეზღება“, „დაბრალება“ 297
 *სულ- „მთლიანად, სრულად, სულ“ 208
 *სურ- „სურვილი → || შური“ 309
 *სუტ- „გახდომა; წვრილი“ 208
 *სუ- „დასმა, ჯდომა, ყოფნა, ყოლა“ 209
 *სუ- „მოსათოკი, საბმელი“ 315
 *სუან- „ხეების დასაცურებელი თხრილი“ 202
 *სუარ-/*სუირ-(ინ-) „დასვრა; დასვრილის მოშორება, გასუფთავება“ 314
 *სუ-ე „ბედი; დარდი“ 310
 *სუ-ე(ლ-) „ფრთა, ხელი“ 310
 *სუელ-(ა) „უშხამო გველი, ძლოკვი, ხელიკი“ 314
 *სუერ- „ჭრა“ 313
 *სუილ-(ა) „ჰვაევი“ 207

*სქ-(ალ-) „სკა, ფუტყარი“ 291
 *სხამ- „შხამი, გესლი, ღვარძლი“ 340
 *სხამ- „უკუეხო“ 209
 *სხუამ- „მოგლეჯა, ტაცება, ხელში ჩაგდება“ 343
 *სხუემ- „ცეკვა, მოქნევა, ხტომა“ 210
 *ს-ჟ-(ენ-) „ხსენი“ 143
 *ტაბ- „თლა, წაწვეტება“ 211
 *ტაბ- „ერთგვარი (საყრდენი) ფიცარი“ 213
 *ტაბ-ელ- „ტაფელა; გათლილი ჯობი“ 213
 *ტალ- „ლაქა“ 211
 *ტაფ-(ელ-) „თევზის სახეობა; ქვირითის ყრა“ 212
 *ტახ- — წ.-ქართვ. *ღ-ახ- „მამალი ღორი“ 213
 *ტელ-(ფფ-) „ბრტყელი, ფართო, ტრიალი (ადგილი)“ 214
 *ტენ- „ტენა, ჰყლტა“ 219
 *ტე(რ)ბ- „ძირი, ტერფი; ფეხის ძირი“ 214
 *ტეჟ-რ- „ტევრი, ხშირი ტყე“ 212
 *ტილ- „ლოდი“ 215
 *ტჟ-ებ- „ტჟებნა“ 126
 *ტჟ-ებ- „ტჟობა, ფერება“ 115
 *ტკიც-ინ- „დაჰვიგა, გაბერვა“ 215
 *ტოზ- „სატეხით ამოქრა“ 215
 *ტრ-ელ- „თამაში; ფერება“ 215
 *ტუარ- „ანთება; შენთება“ 216
 *ტუერ- „მტვერი“, *მ-ტუერ- „მტვერვა“ 216
 *ტუ- || *ტუ-(ებ-) „დანთება, ცეცხლი; ცეცხლზე შეწვა“ 217
 *ტუ-აჟ- „ტყავი, ტყავება“ 218
 *ტუ-ც-ან- „ტყაცანი“ 219

*ტყ-ებ- „მიწებება“ 177
 *ტყირბ- „ტყირბი, ელენთა“ 217
 *ტყშალ- „ტლაპო, ლაფი“ 218
 *ტყ(წ)ებ- „ცემა, ტირილი“ 219
 *ტყშეპ-(ერ-) „ლაყე კვერცი“ 217
 *ტყშეც/ტყოც- „ელვა, ნათება, ნაპერწყალი“ 218
 *უწყ- „უწყება, შეტყობა, შეტყობინება, ხედვა“ 225
 *ჟარ- „ცუდი, უარყოფითი“ 426
 *ჟარ- „ურო“ 99
 *ჟარდ- „ყავილი; სუმბული“ 165
 *ჟარცხ- (იხ. სა-ჟარცხ-ალ-)
 *ჟაცა ჯრძელი ხის ჯონი, ბოძი“ 99
 *ჟერკ-ემ-(ალ-) „ერკემალი, ვაცი“ 237
 *ჟერძ- „საყვედური, უარი, საბაბი“ 154
 *ჟერწყუ- „ფაშარი, ფშენადი; ქვირითი“ 231
 *ჟეს- „დაღლა, დავსება“ 234
 *ჟიდრ- „ჩალის კონა; ხმელი თივის ბულული“ 164
 *ჟინ-/ჟინ- „ღნება, თრობა/გაბრუება; მაქარი, ღვინო, ნალექლი, ღვარძლი“ 223
 *ჟინ-ნ(ა) „ჟინ“ 174
 *ჟირც-(ელ-) „ვრცელი, დიდი, მრავალი“ 238
 *ჯაზ- „ფილტვის, ღვიძლის ან ნალექლის მიერ გამოწვეული სისუსტე“ 227
 *ჯათ- „გამომცხვარი კვერი“ 178
 *ჯათა- „კვერდის ფიცარი“ 241
 *ჯათუ- „ფერება, ქება, ტრაბახი“ 230

*ჯათქ- „ორმო, ამოღრმავებული“ 226
 *ჯარ-აგ- „თეფზი ზუთხისმაგვართა ჭგუფიდან“ 228
 *ჯატ- „ღართვა; ფთილა“ 228
 *ჯატ-, *ჯატ-არ- „ჯატერა, ხერგტა; ფუტურო“ 247
 *ჯაქ-ალ- „წყლული, კეთრი“ 229
 *ჯაშუ- „ჯაშვი, ფშინვა“ 231
 *ჯანუ- „ფერება, ფათური“ 230
 *ჯაც- „ქსოვა, ქსოვილი“ 232
 *ჯეთ- „დასხმა, დაფეთება“ 235
 *ჯეთ-/ჯეთ- „ქრა, კრეკა“ 235
 *ჯენტხ- „ფენტხი“ 234
 *ჯერ- „ფერი“ 234
 *ჯერ- || *ჯერ-ჯერ- „ფერფლი, დაფერფლა, ფერფლისფერი“ 227
 *ჯერი-(ენ-) „ჯახნა, დაფინა“ 235
 *ჯითილ-(ა) „ფთილა, ბეწვი, თმა“ 236
 *ჯითქ- „ფიფქი, გაფიფქვა, ფქვილი, ნაფქვი“ 236
 *ჯის-ე „ფისი“ 237
 *ჯიჩუ- „გადასაფარებელი, სუფრა“ 238
 *ჯიცხ- „გაფიცება“ 239
 *ჯოთ- „შვება, აშვება“ 244
 *ჯოთქ- „კანი, ხავსი“ 226
 *ჯორხ- „ფორხიალი“ 240
 *ჯოტ-(ორ-) „ფუტურო“ 240
 *ჯოფ-(რ-) || *ჯოფ-(ინ-) „ადიდება“, „აქაფება“ 233
 *ჯუთხ-ო „მუწუკი (ხმელი)“ 242
 *ჯუქ- „ორთქლი, კვამლი“ 242
 *ჯუც- „ამობერილი“ 244
 *ჯუცხ- „ფუცხვი, ფოცხი“ 245
 *ჯხ-ან- „ფხანა“ 397

*ფხ-(იტ-), *ფხ- „ფხიანი, ფხოვე-
ლი, ყოჩადი, მარჯვე“ 246
*ფხლევ-/*ფხლიზ- „გაშლა, გა-
ხსნა; გაშიშვლება“ 246
*ფხრეწ-/*ფხრიწ- „ფხრეწა,
თხრა“ 246
*ქაბ- „აქცევა, ქცევა“ 248
*ქადა- „ერბოიანი პური, ხაჭაპუ-
რი“ 256
*ქათ- „არაგულწრფელი ქცე-
ვა/საუბარი“ 248
*ქალა- „მცირე ნაგებობა; კარა-
ვი“ 252
*ქან-ქან- „უფსკრული, ხრამი;
გვირაბი“ 242
*ქარ- „კანაფი, სელი; ქერი“ 249
*ქართ- „ქართველი, ქართული,
ქართლი“ 250
*ქართ-(ა) „ლობე, შემოლობვა;
გამაგრებული, შემოლობილი ად-
გილი (ცინე-სიმაგრე)“ 261
*ქარსლ- „ლენცოფა, ღვარძლა“
260
*ქარ-ქალ- „მსუბუქი, თხელი“
249
*ქასრ- „შამულა (მცენ.)“ 250
*ქატ- „ქატო (მცენ.)“ 79
*ქაქ- „ფაფა“ 250
*ქაშან- „ვიწრო გზა, ბილიკი,
თხრილი“ 250
*ქაცუ- „ქაცვი; კვლიავი“ 82
*ქესარ- „ეჩო, ჭურჭელი“ 252
*ქედ- „პრა, ხევა, გაწევა“ 251
*ქედ-ქც-ეწ- „ქცევა“ 198
*ქიდან- „ქედანი, ხოზობი“ 251
*ქიზ- „ცახცახი, ხარხარი“
*ქინდ-Vრ- „ქედი, კისერი“ 82
*ქინ-ქილ- ← *ქილ-ქილ- „ბუსუ-
სი, თმა“ 254

*ქირს- „თოვა“, ქირს-ლ-
„წვრილ-წვრილი ფიფქი“ 261
*ქირცა- „ოსპი“ 253
*ქის-ორ- „ნაცრისფერი“ 259
*ქიქ- „ნამცეცი, ნამცეცა, მწერი“
254
*ქოთ- „რქენა, ჩხუბი, ხეთქება“
329
*ქორ- „სახლის ერდოზე სათვალ-
თვალო სახლი“ 255
*ქორ-აფ- „ტარხუნა, ნაცარქათა-
მა“ 255
*ქოქ- „კარიელი; ფულურო“ 256
*ქუმ- „ეტილით ან სხვა მოწყობი-
ლობით ტარება“ 257
*ქუნთ-ილ- „ქონი, ღუმე“ 260
*ქუ(რ)-დ-ემ-აღ- „გრდემლი“ 256
*ქურ-, *ქურ-ო „ხელი, სახელუ-
რი; ხელთათმანი“ 259
*ქურცხ- „სარეველა“ 261
*ქუქ- „ჩაატუქება“ 258
*ქუხ-ორ- „რუხი, ნაცრისფერი“
257
*ქუალ- „ქვა, კლდე, ქიუხი“ 258
*ქუესთ- „სიკანი“ 255
*ქუიზან- „ცხენი, კვიცი“ 253
*ლამ-ენ- „ლამე, ღამით (წუხელ);
ღალამება“ 262
*ლედ-(ენ-/*ლედ-(ინ-) „განსჯა,
სამართალი, ეჭვი, ძრახვა“ 264
*ლერდ- „ლაპარაკი; ყბელობა“
265
*ლექ- „ლექვა“ 266
*ლისკ-(ინ-) „მტრობა, ღავა, ხე-
ლის შეშლა“ 266
*ლიწ- „ამონაზარდი თესლიდან;
ყვავილი, ღივი“ 270
*ლიძ- „გადიზიანება“, *ლიძ-ო
„ღრძო“ 267
*ლომ- „ლომი (მარცვალი)“ 268

*ღრ-ეგ-/*ღრ-იგ- „ღრეგა“ 267
 *ღუნ- „ღუნვა“, ღუნლ- „მონრი-
 ლი, მოღუნული“ 269
 *ღუ(რ)ჭ-(ა) „შავი“ 269
 *ღუარძ-ილ- „ღვარძლა“, „ღვარ-
 ძლი“ 268
 *ყაბ- „აღმა“ 402
 *ყამ- „შიში“ 277
 *ყამა „ყმა, ბავშვი, ბიჭი“ 277
 *ყან-დ- „ზადი, ქუქყი, სიღამპ-
 ლე“ 117
 *ყარ- „გადაყრა“ 273
 *ყარ- „ნეზვი, დედალი ღორი“
 275
 *ყარ- „გაყრა, შერკობა“ 276
 *ყ-არ- „შეყრა, დამართება“ 276
 *ყარ- „ყროლა, სუნის დენა“ 405
 *ყასრ- (|| *ყარს-(?)) „ციხე-სი-
 მაგრე, სამეფო სახლი“ 278
 *ყაუ- „ჩაყოფა“ 276
 *ყაუ-(ინ-) „საფეთქელი, შუბლი“
 272
 *ყაუ-ნ- „შეძლება, ძალა“ 275
 *ყაუ-/*ყუ- „გაყოფა“ 286
 *ყაუ-/*ყუ-(+ეფ) „გამყოფა,
 გაყოფა“ 285
 *ყაფ- „დაძველება, გახუნება, და-
 ლპობა“ 283
 *ყაყა, *ყაყ-ელ- „ავი (თვალი),
 ფინთი, ქაჭი“ 274
 *ყაც- „გაშვება“ 276
 *ყაძ- „აკრძალვა“ 274
 *ყერ- „ყერო; კოშკი; წალო“ 282
 *ყეს- „მობმა, მოკიდება, დამაგ-
 რება“ 405
 *ყ-ეფ- „ყეფა, კბენა“ 406
 *ყეფ- „სუსხი; ცივი“ 275
 *ყეჩ- „ტება“ 284
 *ყეჩ-ალ- „ჩობი, რიკი“ 273
 *ყინ- „ყინული, ყინვა“ 134

*ყიყუ- „ჩიყვი“ 281
 *ყოლ-ალ- „შეილდ-ისარი“ 406
 *ყორ-(ე) „ყორვა, ყორე“ 411
 *ყორყ- „ყორყი, ყელი, ხორხი“
 287
 *ყოტ-ნ- „დაყოვნება“ 279
 *ყოშ- „აყირო; ყინტორა“ 282
 *ყუბ-არ- „უშწიფარი, უნდილი“
 279
 *ყუნტ- „მოყუნტვა, დახრა“ 280
 *ყურ-(ე) „კიდე, ყურე, მხარე“
 408
 *ყურს- „განაბვა, დაღუმება“ 281
 *ყურძ- (← წ-ქართვ. *ყურდ-)
 „ყურძენი“ 280
 *ყუბაბ- „გროვება, შეკრება“ 281
 *ყუხს- „მოყვრობა“ 282
 *ყუ-(ედ-) „თქმა; უკმაყოფილე-
 ბის გამოთქმა“ 274
 *ყუ-(ენ-) „მოცილება, მოშორე-
 ბა; პარსვა“ 285
 *ყუიზ-ინ- „სიმსუქნე; გასუქება“
 283
 *ყუილ- „ძვალი“ 284
 *ყულ-ეფ-ყულ-იფ- „გაყვლეფა“
 284
 *შ- „შიში, დარდი, გაშეშება“
 292
 *შენ- „შენება“, შინ- „შენობა“
 199
 *შეუ- „გაჩენა/გაშვება; აძრო-
 ბა/ატყავება“ 290
 *შიბ- „წაწვეტებული ქვა, წვერი
 (ქვის); წისქვილი“ 295
 *შოლთ- „შოლტი“ 308
 *შულ- „წვნა, რთვა“, შულ-ო
 „ნართი, შულო“ 201
 *შუშ- „ნორჩი, თოთო“ 311
 *შუტერ-/*შუტირ- „ჩჩევა, მითითე-
 ბა, შვერა“ 294

*ჩა(რ)ბ- „წვეტიანი საგანი; ნის-
კარტი“ 323
 *ჩათ- „რკინის რგოლიანი თასმა;
ლილი“ 306
 *ჩი-ნ- „ჩიტი; წიწკანა, მესკია“
292
 *ჩირ- „ჩირი, ქიშმიში“ 327
 *ჩიჟ- „ჩივილი, თხოვნა“ 293
 *ჩიუთ- „ჟავი, სახენელი; ამოსატე-
ხი“ 330
 *ჩიულ- „სხენი, სახურავი“ 291
 *ჩიჟალ; „ჟევი, ღიღი კბილი“ 310
 *ჩქ-(ფფ), *ჩქ- „ჩქერა, ჩქეფა,
ჩანჩქერი“ 148
 *ჩხერ-/ჩხირ- „გაჩხერა“ 332
 *ჩხერ-ი/ჩხირ-ი „ჩხირი“ 332
 *ჩხიკჟ- „ჩხიკვი“ 341
 *ც- „ცემა, მიცემა; ჰმევა“ 328
 *ცად- II *ცათ- „გადაცდენა, წა-
სვლა“ 335
 *ცალქ- „დახრილი, მრუდე, კოჭ-
ლი“ 322
 *ცაპა- „ჩაღრმავებული ადგილი;
ქიპი“ 323
 *ცარ- „ფქვა, ცრა“ 306
 *ცარ-ე „ცარიელი“ 421
 *ცაც- „მტერვეა, დაშლა, დანამ-
ცეცება“ 331
 *ცაცხ- „გაწყრომა, ცემა, შეწყუ-
ხება“, „შენთება“ 323
 *ცახ- „საპარკე, მცირე პარკი,
ტომარა“ 336
 *ცეგ-(ა) „ცეკა, კალათი, ყუთი“
304
 *ცედ- „ფაშატი, ჰაკი; ცხენი“
324
 *ცენდ- „ჰვეთა, კაფვა, თლა“
325
 *ცერცჟ- „ცერცვი“, *ცერცჟ-
ელა 328

*ციჟ- „დაცვა“ 225
 *ციჟი/*ციჟ- „ნათება, ცეცხლი,
წვა“ 312
 *ციბ- „მაღალი გვერდი“, „ჟედე-
ლი“ 337
 *ციკ- „რაიზე საგნის თავი, წვე-
რი, წვეტი“ 348
 *ცილ- „ჟანი, ჰერკი“ 337
 *ციმ-ორ- „წერილი თევზის სახე-
ობა“ 338
 *ციფ-ო „სუსტი, გამხდარი,
ჩამომდნარი“ 330
 *ციქჟ- „გაგზავნა; მოციქული
(სტუმარი)“ 157
 *ციჟჟ- „ჯონი შესარკობი, წვე-
ტიანი, მჰრელი“ 344
 *ციც- „სიმიზის, ღომის სახეობა“
344
 *ციც-ინ- „ჟანის დასკდომა/გამაგ-
რება სიცივისაგან“ 338
 *ცონ- „დაზარება; მკონარება“
323
 *ცორ- „ჩაფლობა, ჩამოწყდომა“
330
 *ცორ- „მორე, ფაღარათი“ 339
 *ცოც- „ცოცვა“; "coire" 329
 *ცოცხ- „ცოცხი“; ფესვი“ 327
 *ცუალ- „გამოცვლა“ 52
 *ცუედ-ან- „ცუედანი“ 329
 *ცუელ- „თელა“ 336
 *ცუბ- „სიმიკვირცხლე, სიკო-
ცხლე, შნო, ლაზათი“ 331
 *ცუედ, ცუედ- ჟურება, მზერა“
198
 *ცუამ-ლ- „ჩხირი, ისარი, სატევა-
რი“ 343
 *ცხარ- „ცხელი, მცხუნვარე,
ცხარე, მწველი“ 318
 *ცხაჟ- „მოწნული ჰურჰელი;
ცხრილი“ 332

*ცხედ- „დიდი ქურკელი“ 342
 *ცხ-ელ- „ცხელი, გახურებული“ 160
 *ცხ-ენ- „ცხენი“ 318
 *ცხ-ერ- „დაკლება, გახლომა“ 333
 *ცხიმ- „აწმენდა, ხსნა, აწყობა“ 340
 *ცხ-ომ-, *ცხ- „ცხოვნება, ცხება; ცხიმი“ 334
 *ცხურკ-ლ- „სხურკვლა, ხრუტკვა, ხრაკვა“ 342
 *ცხტ-ელ- „ლაგვიანება, შეწყვეტა“ 343
 *ცხვ(რ)პ-(ალ-) „მუწუცი, მუწუტ გამოყრა“ 210
 *ცხVრ- „ერთგვარი პატარა პური“ 341
 *ცVლ- „უანგიანი მღვრიე წყალი, კაობი“ 327
 *ცVტა „წვრილი, მოკლე თევზი; მცირე საზოგადოდ“ 337
 *ძ-, ძ-ამ- „წაღება, მიძიება“ 149
 *ძაბ- „ძაბვა, დაჭიმვა“ 345
 *ძაგ-/*ძუგ- „შეზიზღება, შეძულდება; საძაგელი, ბილწი“ 180
 *ძად-ენ- „ნაყოფიერებისა და მოსაელიანობის ღმერთი“ 413
 *ძალ- „ძალა; ძლევა, გაძლება“ 166
 *ძამ-ალ- „კიცივი; ვირთაგვა“ 415
 *ძამ-(არ-) „ძმარი; დამარილება, გადაზელა“ 418
 *ძარ-/*ძან- „ვარკლი, გოდორი“ 413
 *ძაჟრ- „ქერისაგან დამზადებული სამარხვო შექმანდი (პური, ზეთი)“ 418
 *ძაჟ-რა „მუხა“ 416
 *ძაძ-ა „ტომარა, ძაძა, ძონძი“ 345

*ძაწკ- „ჩათსკენა, მსხვილძვალი“ 414
 *ძაჟ(ჟ)- „ნაწლავი, ძეხვი; ტიკი; ძახვა, ტენა“ 181
 *ძეგჟ- „ბალახი, ბუჩქი“ 181
 *ძეგჟ- „თონხა, მარგვლა; ცეხვა || ლეწვა“ 181
 *ძერ-(ა) „ძერა“ 185
 *ძეჟ-(ალ-) „მძევალი“ 414
 *ძელ- || *ძლ- „ძლომა“ 350
 *ძემ- „გადაადგილება“ 351
 *ძიგ-ურ- „ეკალი, ძეძვი“ 351
 *ძილ- „ყორვა, გავსება“ 347
 *ძინ-ძნ- „ტაბუს ახსნა; მკითხაობა, წინასწარმეტყველება“ 417
 *ძინ-არ- „ერთგვარი მცენარე სიმინდისებრთა სახეობიდან“ 351
 *ძიჟ-(ინ-) „მძივი, ნიშანი, დამლა, შანთი“ 412
 *ძიკჟ- „გარეული ხარი; ჭიხვი“ 347
 *ძრახ- „ძრახვა; სირცხვილი“ 349
 *ძურა- „ძუენა“, „ძუ“ 349
 *ძულ- „დიდი“ 351
 *ძულ-ა/ძულ- „ზღვა; დასველება“ 349
 *ძუერ-ძუთორ- „გა-, შე-, და-წევა“ 420
 *ძღერ- „განავალი; შარდი“ 159
 *ძღჟ- „ჩივილი“ 350
 *ძვრ- „გაკვირება“ 166
 *წ- „მოწევა, მოსწრება“ 326
 *წაბ- „სიწითლე, წითელი“ 362
 *წაბ- „ლაქერა“ 375
 *წად- „ხედვა, დანახვა, ყურება“ 353
 *წად- „ნატერა, წადილი“ 356
 *წალ- „ქვარტლი, წალვა“ 353
 *წალ- „წალო, განჭინა“ 353
 *წალ- „ქრა“ 363

*წამ- „დაბარება, შეტყობინება“ 373

*წამ- „ბეწვი, სხეულის თმიანი საფარი“ 381

*წამ-ას- „გრება, წმასნა“ 357

*წან- „ჟერვა, წენა“ 354

*წანდ-ილ- „წანდილი, კორკოტი“ 372

*წან-ეხ-წან-იხ- „წურვა, წნება“ 364

*წარ- „რიგი, წესი“ 203

*წარ- „ჟანი, გარეჟანი“ 354

*წარ- „ჟვალის გავლება; კვალი“ 355

*წარ- „ბზარვა, ბზარი“ 363

*წარ- „მიბმა, შეკვრა, დაკავშირება“ 375

*წარბ- „წარბი“ 374

*წართ- „ხვაჯი, დახვაჯება, დახუნძლვა“ 355

*წაუ-(არ-) „წავი“ 361

*წაქ- „წვეთება, წვეთი; წაქი“ 358

*წად-ა „ჩასაცმელი; ფეხსაცმელი“ 356

*წახ- (იხ. *მ-წახ-ე)

*წბ-ურ- „პრესა; გმანვა“ 391

*წებ- „დაწებება“, წებ-ო „წებო“ 374

*წებ-არ- „ხოვერა, სამყურა ბალახი“ 373

*წელ- „გაწელვა, დაჭიმვა“ 357

*წენ- „დაბარება, მიწვევა“ 423

*წენ- „წელიწადი“ 425

*წენ-წელ- „წაწელი“ 379

*წენ-წინ- „საწინური“ 358

*წერთ-(ალ-) „ხაქოლი“ 424

*წერ-კატ- „წალკატი“ 359

*წერ-ო „წერო“ 358

*წეწ-/*წიწ- „რბენა, სიჩქარე“ 388

*წეწ-/*წიწ-ენ-/*წიწ-ინ- „დაწოლა, დაწვენა; რწვევა“ 426

*წეწ-(ალ-) „დავა, კამათი, კინკლაობა“ 391

*წეწკ-(ალ-) „ციმციმი, კიაფი, ბეუტვა“ 376

*წიბ-ო „წვერი, პირი“ 352

*წიმ-(ელ-ილ-) „წმენდა, გასუფთავება“ 385

*წიმ-ოლ- „მარცვლეული; ქერი“ 391

*წიმ-წა „ყურძნის კურკა (თესლი)“ 360

*წირ- „მიმართვა; მიძენა“ 380

*წირ-რ-ან- „წითელი; ჭერამი“ 392

*წირ-ახ-/*წირ-ეხ-/*წირ-იხ- „გრება, გრეხილი; ღვლეგრტი“ 370 377 381

*წირდ- „წვეთავს, წვეთი“ 423

*წირ-ეკ- „ლაკანა, გრება“ 365

*წიწ- „წივილი“ 221

*წიფხ- „წნელი (შოლტი?)“ 355

*წიწ- „წიწაყა, მარილი“ 362

*წიწ-ემ- „წიწმატი“ 362

*წიწკ-ა „ლობემძვრალა“ 420

*წიწკუ- „ჟვირტი; ნელლი; ყვავილი“ 380

*წკაპ- „დაცემის ხმა“ 308

*წკეპ-/*წკიპ- „მჭიდრო, შემჭიდროება“ 204

*წკეპ-ლ- „წკეპლი“, *წკეპ- „გაწკეპლა“ 308

*წო-(ია) „მწივანა ჩიტი“ 364

*წომ- „წოპი, წახნაგი, წვერი“ 363

*წორ- „გასწორება, სწორი“ 369

*წორ-(ო) „ციცინელი“; „ციცინო“ 365

- *წოხ- „წინათ, ამას წინათ“ 366
- *წრიფ- „წვრილი, წრფელი; გახდომა“ 365
- *წულ- „წვრილი, დაწვრილება“ 368
- *წუმ- „მტევანი, სახელური“ 388
- *წუნ- „წვრილი“ 205
- *წურ- „მიწურვა“ 366
- *წურ- „სითხე, თხევა“ 369
- *წურ- გარე საფარი; კანი“ 387
- *წუწ-ც- „ბაგე, პირი“ 223
- *წუხ- „საჭიროება“ 371
- *წუხელ- „წვეთი, ცვარი, წვეთება“ 222
- *წუ(ელ-) „წველა; ზელა“ 387
- *წუხელ- „წველი, წბილი“ 367
- *წუხენ- „წვენი; წვენის გამოყვანა, წურვა“ 368
- *წუხენ- „გასინჯვა, წვენვა, ჰაშნიკი“ 367
- *წუხინდლ- „ცინგლი“ 205
- *წუხირ-ე „მიწა, ტალახი“ 221
- *წ(უ)-იტ- „წვრილი“ 203
- *წუ-იტ- „წვივის ძვალი; კანჭი“ 419
- *წყ- „მიბმა, დაკავშირება; მუდმივი, ხანგრძლივი, გაბმული“ 389
- *წყაზ- (იხ. *მ-წყაზ-არ-)
- *წყ-ენ-/*წყ-ინ- „წყენა, მოწამვლა, დაქანცვა“ 389
- *წყ-ეჟ/რ-წყ-უ (- რ-წყ-ეჟ-)
„გამორწყვა, წყლის გამოღვნა“ 317
- *წყონ- „მუხა“ 390
- *წყ-ურ-ტ- „წყურტი“ 370
- *წყუერთ-წყუერთ- „გამართვა, აპრება“ 364
- *წყუ-ილ- „წყვილი“ 370
- *წყუ-ილ- „საზარდული“ 390
- *ე-ამ- „ჰამა“ 384
- *ჟან- „ჰენობა, გახდომა“ 385
- *ჟაჟ- „ეტიკიმი“ 383
- *ჟელ- „შავი“ 379
- *ჟილ- „წილი; ტილი“ 378
- *ჟირ-ნ- „მოთმენა, შეკაება, დაკაება“ 383
- *ჟონ- „მოკლე“ 386
- *ჟორ- „დამონება, ყმა“ 386
- *ჟოჟ- „ფიქრი; წუხილი“ 384
- *ჟუნთ- „ჰინთვა, კრუნჩხვა, კუნთვა“ 307
- *ჟუინტ- „რაიზე საგნის წვერი, ცხვირი“ 377
- *ჟუირ- „ჰკრეტა, მკვრეტი, საკვრეტი“ 360
- *ზალ-(ა) „ჰოკი; წნელი (გრძელი)“ 400
- *ზარ- „მარცვლეულის (პირნახულის) შესანახი ნაებობა“ 395
- *ზაშ-არ- „ხორკლი; თრთვილი“ 395
- *ზელ- „სასმისი, სმა“ 395
- *ზელ- „გახელება, გიფი“ 396
- *ზ-(ელ-)/*ზ-(ილ-) „ხილვა, ხედვა, ნახვა“ 393
- *ზ-ეჟ-/*ზ-იჟ- „ხევა“ 401
- *ზიწუ- „ხიწვი“ 245
- *ზიხჟ- „თეთრი ყურძნის ჯიში“ 398
- *ზლ-ინ- „გაბრაზება, გახელება“ 399
- *ზონ- „დღესასწაული, დღეობა“ 271
- *ზორ- „შეკრება; ხორა“ 408
- *ზუჟ- „უშწეობა, ავადმყოფობა; საპყარი“ 399
- *ზუნ-/*ზონ- „ზმა, ღალადი, სმენა“ 425
- *ზუ- „მტრობა, მტერი, განრისხება“ 399

*ხტ- „ღაშლა; ნგრევა“ 400
 *ხტალ-(ე) „ჰიდევ, შემდგომ, ხვალ“ 394
 *ხტანტ- „ელვარება, გაწმენდა, კაშკაში“ 397
 *ხტამ- „ცერცვი“ 397
 *ხტ-ეტუნ- „ხვეწნა, ფიცელი“ 271
 *ხტეწ- „ხვეწი, ამოსათლელი იარაღი; გუთანი“ 263
 *ხტირ-(ა) „ხვადი“ 401
 *ტან- „ძალა, შეძლება“ 403
 *ტაც- „ხოცვა; ცვეთა“ 407
 *ტედ- „ლიბი, მუცელი“ 404
 *ტერ- „შტო, შვერილი სახელური“ 406
 *ტიტ- „შედობვა, გადაღობვა“ 398
 *ტს-ოტუნ-/*ტს-ენ- „ხსოვნა, ხსენება; გახსნა, ახსნა“ 319
 *ტულ- „თავთავი“ 409
 *ტუბ- „ღრმა, ჩაღრმავებული; ღრუ, ორმო“ 404

*ტუამ- „ხმა, მოხმობა“, „ლოცვა“ 410
 *ტუაშ- „საიდუმლო, დაფარული; „დაფარვა (პარვა)“ 411
 *ტუსთ- „წიხლი, ბარკალი (მჭილი)“ 409
 *ტუესთ-ან- „ღრღნა, გამოხრა; მტკრევა“ 407
 *ტუილ-ა „ბუჩქი, ჩირგვი“ 410
 *ტშ- „წვა, დანახშირება“ 317
 *ტც-ე „თეთრი, ჭალარა“ 403
 *ტიჯლ-(ო) –*ტიძლ-ო „ნამგალა (ფრინ.)“ 416
 *ტიშ- „უხეშად კერვა“ 419
 *ტი- (იხ. *რე-ტი-)
 *ტიემ-ენ- „წასვლა, გაცლა, მოწყდომა“ 346
 *დილ- „ცერცვი; ქონდარი“ 265
 *დებ-„ბო“ 262
 *დტიბ- „ხვიშირი“ 271

გამოყენებული ლიტერატურა

- ილ. აბულაძე, ძველი ქართული ენის ლექსიკონი, თბ. 1973.
- ლ. ავალიანი, ზოგი არაბული ნასესხობისთვის ქართულ სალიტერატურო ენასა და დიალექტში. — კრ. ქართველური შემკვიდრება, ქუთ. 2002.
- მზ. ანდრონიკაშვილი, ნარკვევები ირანულ-ქართული ენობრივი ურთიერთობიდან, თბ. 1966.
- ა. არაბული, ზმნური და სახელური ფუძეთქმნადობის პრობლემა ქართველურ ენებში, თბ. 2001.
- გ. ახვლედიანი, ზოგადი და ქართული ენის ფონეტიკის საკითხები, I, თბ. 1938.
- გ. ახვლედიანი, ზოგადი ფონეტიკის საფუძვლები, თბ. 1949.
- მ. ბერიძე, მეგრული (ივერიული) ენა, ტფ. 1920.
- თ. ბეროზაშვილი, მ. მესხიშვილი, ლ. ნოზაძე, ქართლური დიალექტის ლექსიკონი (მასალები), თბ. 1981.
- კლ. გაგუა, დრონაკლი ზმნები სვანურში, თბ. 1976.
- კლ. გაგუა, ერთი ტიპის დრონაკლი ზმნები სვანურში. — იკე, XVII, თბ. 1970.
- თ. გამყრელიძე, სიბილიანტთა შესატყვისობანი და ქართველურ ენათა უძველესი სტრუქტურის ზოგი საკითხი, თბ. 1959.
- თ. გამყრელიძე, გ. მაჭავარიანი, სონანტთა სისტემა და აბლაუტი ქართველურ ენებში, თბ. 1965.
- ლ. გელენიძე, ადამიანის ანატომია ფიზიოლოგიასთან დაკავშირებული ლექსიკა ძველ ქართულში, თბ. 1979.
- ბ. გიგინეიშვილი, ეტიმოლოგიური დაკვირვებანი ქართველურ ენებში. — „მაცნე“ №1 (ენისა და ლიტ. სერია), თბ. 1979.
- ბ. გიგინეიშვილი, მასალები ქართული ენის ეტიმოლოგიური ლექსიკონისათვის. — „მაცნე“ №2 (ენისა და ლიტ. სერია), თბ. 1981.
- ი. გიგინეიშვილი, ვ. თოფურია, ი. ქავთარაძე, ქართული დიალექტოლოგია, I, თბ. 1961.
- ტ. გუდავა, ზანური (მეგრულ-ქანური) სრულხმოვნობის ახსნის ცდა. — საქ. მეცნ. აკად. მოამბე, XI, №11, თბ. 1950.
- ტ. გუდავა, ქართულ-ზუნდური ლექსიკური შეხვედრების შესახებ. — საქ. მეცნ. აკად. მოამბე, XV, №10, თბ. 1954.
- ტ. გუდავა, ზმაბაძის ერთი სახეობა მეგრულში. — ენათმეცნიერების ინსტიტუტის XVI. სამეცნ. სესია (თეზისები), თბ. 1958.
- ტ. გუდავა, ოპ უ-ში გადასვლის ზოგიერთი შემთხვევა ზანურ (მეგრულ-ქანურ) ენაში. — საქ. მეცნ. აკად. მოამბე, ტ. XXV, №1, თბ. 1960.
- ქ. დანელია, მეგრულ-ქანური ლექსიკა ს. ს. ორბელიანის ლექსიკონში. — ისუ შრ., 245 (ენათმეცნიერება, 8), თბ. 1984.

- კ. დანელია, მეგრულ-ქანური ლექსიკის საკითხები. — ქართული ხალხური სიტყვიერება, მეგრული ტექსტები, II, თბ. 1991.
- ფ. ერთელიშვილი, სახელურ ფუძეთა ფონემატური სტრუქტურისა და ისტორიის საკითხები, თბ. 1980.
- ვ. თოფურია, ფონეტიკური დაკვირვებანი ქართველურ ენებში, I ბგერით მოვლენათა თანმიმდევრობა. — მიმომხილველი, I, ტფ. 1926.
- ვ. თოფურია, სახელთა დაბოლოების ისტორიისათვის სვანურში. - ტუმ, VII, ტფ. 1927.
- ვ. თოფურია, ფონეტიკური დაკვირვებანი ქართველურ ენებში, III. — საქართველოს არქივი, II, ტფ. 1927.
- ვ. თოფურია, ფონეტიკური დაკვირვებანი ქართველურ ენებში, II. — ტუმ, X, ტფ. 1930.
- ვ. თოფურია, სვანური ენა, I, ზმნა, ტფ. 1931.
- ვ. თოფურია, ქართველურ ენათა სიტყვაწარმოებიდან: ნე-, ნი-, ნა- აფიქსებისათვის. — ტუმ, VII, ტფ. 1938.
- ვ. თოფურია, ქართველურ ენათა სიტყვაწარმოებიდან, II: -ედ, -ურ, -რ აფიქსებისათვის. — ენიშკის მოამბე, V-VI, თბ. 1940.
- ვ. თოფურია, ქართველურ ენათა სიტყვაწარმოებიდან, III: -ენ, მ-, -არ-, სე-, -აქა აფიქსებისათვის. — თსუ შრ., XV, თბ. 1940.
- ვ. თოფურია, ფონეტიკური დაკვირვებანი ქართველურ ენებში, V: გ სონანტის გადასვლა ღგ, ზგ, ქგ-დ. — ენიშკის მოამბე, X, თბ. 1941.
- ვ. თოფურია, მესამე ტომის ვნებიითის წარმოება ქართულში. — საქ. მეცნ. აკად. მოამბე, 1942, ტ. III, №9, თბ. 1942.
- ვ. თოფურია, დ- თავსართიანი ზმნები ქართულში. — თსუ, შრ., XXVI, თბ. 1942.
- ვ. თოფურია, ზმნის უძველესი სუფიქსაციისათვის ქართულში. — საქ. მეცნ. აკად. მოამბე, 1942, ტ. III, №9, თბ. 1942.
- ვ. თოფურია, ბრუნების სისტემისათვის სვანურში სხვა ქართველურ ენათა ბრუნებასთან შედარებით. — საქ. მეცნ. აკად. მოამბე, V, №3, თბ. 1944.
- ვ. თოფურია, რედუქციისათვის ქართველურ ენებში. — იკე, I, თბ. 1946.
- ვ. თოფურია, ქართველურ ენათა სიტყვაწარმოებიდან IV: ხმოვანსართოვანი სახელები. — თსუ შრ., XXXI b, თბ. 1947.
- ვ. თოფურია, ქართველურ ენათა შედარებითი ფონეტიკის ზოგიერთი საკითხი. — იკე, XII, თბ. 1960.
- ვ. თოფურია, შრომები, III, თბ. 1979.
- ივ. იმნაიშვილი, სახელთა ბრუნება და ბრუნვათა ფუნქციები ძველ ქართულში, თბ. 1957.
- ბ. კარტოზია, რამდენიმე საერთოქართველური ფუძისათვის ქართულსა და მეგრულ-ლაზურში. — აქარული დიალექტის დარგობრივი ლექსიკა, II, თბ. 1979.

- გ. კარტოზია, რამდენიმე საერთოქართველური ფუძისათვის ქართულსა და მეგრულ-ლაზურში, II. — აჭარული დიალექტის დარგობრივი ლექსიკა, V, თბ. 1986.
- ო. კახაძე, პურგულის ზოგიერთი ტერმინის შესახებ ქართულში. — იკე, VIII, თბ. 1956, იკე, XII, თბ. 1960.
- ქ. ლომთათიძე, აფხაზური აფსაა || აფსაატე („ფრინველი“) სიტყვის ეტიმოლოგიისათვის. — საქ. მეცნ. აკად. მოამბე, ტ. VI, №4, თბ. 1945.
- ქ. ლომთათიძე, ლ/რ-ს მონაცვლეობისათვის ქართველურ ენებში. — იკე, XI, თბ. 1959.
- ქ. ლომთათიძე, მართვე და მისი ზანური შესატყვისი. — საზ. მეცნ. განყ. მოამბე, №1, თბ. 1961.
- ქ. ლომთათიძე, წინაენისმიერ სპირანტთა უძველესი სისტემისათვის ქართველურ ენებში. — საქ. მეცნ. აკად. მოამბე, ტ. 29, №2, თბ. 1962.
- ქ. ლომთათიძე, კომპლექსთაგან მომდინარე ბილაბიალური ხშულები ქართველურ ენებში, თბ. 1984.
- გ. მაჭავარიანი, ა ხმოვნის ლაბიალიზაციის შემთხვევები სვანურში. — საქ. მეცნ. აკად. მოამბე, ტ. 17, №4, თბ., 1956.
- გ. მაჭავარიანი, ხმოვანთა შესატყვისობის ისტორიიდან ქართველურ ენებში. — თსუ შრ., 69, თბ. 1958.
- გ. მაჭავარიანი, საერთო-ქართველური კონსონანტური სისტემა, თბ. 1965.
- ლ. ნადარეიშვილი, საერთო-ქართველური ლექსიკიდან სვანურში. — ქართველურ ენათა სტრუქტურის საკითხები, V, თბ. 1981.
- მ. ნედოსპასოვა, უცხო წარმოშობის ლექსიკა არაბულ ოთხთავში, თბ. 1978.
- ე. ოსიძე, სვანური ენის ლექსიკის შესწავლისათვის ისტორიული თვალსაზრისით. — კრ. ეტიმოლოგიური ძიებანი, თბ. 1987.
- ს. ჟღენტე, სვანური ენის ფონეტიკის ძირითადი საკითხები, თბ. 1949.
- გ. როგავა, ხშულთა ოთხეულეობრივი სისტემისათვის კავკასიურ ენებში. — საქ. მეცნ. აკად. მოამბე, ტ. IV, №8, თბ. 1943.
- გ. როგავა, წაშალ-სიტყვის ეტიმოლოგიისათვის. — საქ. მეცნ. აკად. მოამბე, VI, №3, თბ. 1945.
- გ. როგავა, დისიმილაციური დეზაფრიკატიზაციის ერთი სახეობა ზანურში. — თსუ შრ., XXX ხ, თბ. 1947
- გ. როგავა, ქართველურ ენათა ბგერათშესატყვისობიდან — მეგრ. რ ქართ. გ. — საქ. მეცნ. აკად. მოამბე, X, №8, თბ. 1949.
- გ. როგავა, ქართველურ ენათა ფონეტიკის ისტორიულ-შედარებითი შესწავლის ძირითადი საკითხები. — იკე, IV, თბ. 1954.
- გ. როგავა, ქართველურ ენათა ბგერათშესატყვისობიდან: ქართ. რ ზან. ჯ. — ქართველურ ენათა სტრუქტურის საკითხები, I, თბ. 1959.
- გ. როგავა, ბგერათშესატყვისობათა დარღვევისათვის ქართველურ ენებში. — იკე, XII, თბ. 1960.
- გ. როგავა, ქართველურ ენათა ისტორიული ფონეტიკის საკითხები, I, თბ. 1962.

- გ. როგავა, დეცესიურ-ჰარმონიულ კომპლექსთა სისტემისა და ისტორიისათვის ქართველურ ენებში. — „მაცნე“, №2, თბ. 1965.
- გ. როგავა, წამ და წუთ სიტყვათა ამოსავალი სემანტიკა. — „მაცნე“ (ენისა და ლიტ. სერია), №3, თბ. 1977.
- გ. როგავა, წათე — ლაზიკის მეფეთა სახელის წარმომავლობა. — კრ. ეტიმოლოგიური ძიებანი, თბ. 1987.
- გ. როგავა, ქართველურ ენათა ისტორიული ფონეტიკის საკითხები, II, თბ. 1984.
- მ. სუხიშვილი, ორი ქართული ფუძის სვანური შესატყვისის შესახებ. — კრ. ეტიმოლოგიური ძიებანი, თბ. 1987.
- პ. ფოგტი, ქართული ენის ფონემატური სტრუქტურა, თბ. 1961.
- პ. ფოგტი, ზმნური სუფიქსები ძველ ქართულში. — მიმოხილველი, 4-5, თბ. 1968.
- ბ. ფოჩხვა, ქართული ენის ლექსიკოლოგია, თბ. 1974.
- ი. ქავთარაძე, ზმნის ძირითადი კატეგორიების ისტორიისათვის ძველ ქართულში, თბ. 1954.
- მ. ქალდანი, სვანური ენის ლაზამულური კილოკავის ფონეტიკური თავისებურებანი. — იკვ. VII, თბ. 1955.
- მ. ქალდანი, სვანური ენის ფონეტიკა, I, უმლაუტის სისტემა სვანურში, თბ. 1969.
- აღ. ლლონტი, ქართულ კილო-თქმათა სიტყვის კონა, თბ. 1984.
- ა. შანიძე, უმლაუტი სვანურში. — არილი, ტფ. 1925.
- ა. შანიძე, ქართული ენის გრამატიკის საფუძვლები, თბ. 1953.
- ა. შანიძე, ძველი ქართული ენის გრამატიკა, თბ. 1976.
- ა. შანიძე, თხზულებანი, I, თბ. 1984.
- ვ. შენგელია, ქართველური ეტიუდები, VI, ჭკრ., VII, დიჯნა. — ენათმეცნიერების ინსტიტუტის 54-ე სამეცნ. სესია, თბ. 1995.
- არნ. ჩიქობავა, -ონ სუფიქსი მეგრულში. — ტფმ, VI, ტფ. 1926.
- არნ. ჩიქობავა, მესამე პირის სუბიექტის უძველესი ნიშანი ქართველურ ენებში. — ენიშკის შობაზე, V-VI, თბ. 1940.
- არნ. ჩიქობავა, კანურ-მეგრულ-ქართული შედარებითი ლექსიკონი, ტფ. 1938.
- არნ. ჩიქობავა, კანურის გრამატიკული ანალიზი, ტფ. 1936.
- არნ. ჩიქობავა, სახელის ფუძის უძველესი აგებულება ქართველურ ენებში, თბ. 1942.
- არნ. ჩიქობავა, იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერების შესავალი, თბ. 1979.
- არნ. ჩიქობავა, იბერიულ-კავკასიურ ენათა შესწავლის ისტორია, თბ. 1965.
- პ. ქარაია, მეგრული დიალექტის ნათესაობრივი დამოკიდებულება ქართულთან. — „შობაზე“, X, 1895; XII, 1895; I, 1896.
- ა. ჭინჭარაული, კიდევ ერთი ბერძნული წარმომავლობის სიტყვა. — ქართული ონომასტიკა, I, თბ. 1998.
- ი. ჭავჭავაძე, ქართველი ერის ისტორია, I, ტფ. 1913; თბ. 1960.

- ო. ჭავჭავაძე, ქართული და კავკასიური ენების თავდაპირველი ბუნება და ნათესაობა, ტფ. 1937
- ო. ჭავჭავაძე, საქართველოს, კავკასიის და მახლობელი აღმოსავლეთის ისტორიულ-ეთნოლოგიური პრობლემები, თბ. 1950.
- ს. ჭანაშვილი, შრომები, III, თბ. 1959; VI, თბ. 1988.
- В. И. Абаев, Осетинский язык и фольклор, т. I, М.-Л. 1949.
- в. И. Абаев, Историко-этимологический словарь осетинского языка, I, М.-Л. 1958.
- Т. В. Гамкрелидзе, В. В. Иванов, Индоевропейский язык и индоевропейцы, т. I-II, Тбилиси, 1984.
- Т. Е. Гудава, Сравнительный анализ глагольных основ в аварском и андийских языках, Махачкала, 1959.
- Т. Е. Гудава, Консонантизм андийских языков, Тбилиси, 1964.
- Т. Е. Гудава, Историко-сравнительный анализ консонантизма дидойских языков, Тбилиси, 1979.
- И. А. Кипшидзе, Дополнительные сведения о чанском языке. - "Материалы по яфетическому языкознанию", III, С.-Пб., 1911.
- И. А. Кипшидзе, Грамматика мингрельского (иверского) языка с хрестоматией и словарем, С.-Пб. 1914.
- Н. Я. Марр, Основные таблицы к грамматике древнегрузинского языка, С.-Пб. 1908.
- Н. Я. Марр, Грамматика чанского (лазского) языка с хрестоматией и словарем, С.-Пб. 1910.
- Н. Я. Марр, Яфетические элементы в языках Армений, ИАН, I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII, С.-Пб. 1911-1914.
- Н. Я. Марр, Яфетические названия деревьев и растений (pluralia tantum), I-III, С.-Пб. 1915.
- Н. Я. Марр, Грамматика древнелитературного грузинского языка, Л. 1925.
- Г. В. Рогава, К вопросу о структуре именных основ и категории грамматических классов в адыгских (черкесских) языках, Тбилиси, 1956.
- Б. Б. Талибов, сравнительная фонетика лезгинских языков, М. 1980.
- П. Чарая, Об отношении абхазского языка к яфетическим, материалы по яфетическому языкознанию, IV, С.-Пб. 1912.
- А. Цагарели, Сравнительный обзор морфологии иберийской группы кавказских языков, С.-Пб. 1872.
- А. Цагарели, Мингрельские этюды, вып. II., Опыт фонетики мингрельского языка, С.-Пб. 1880.
- G. Deeters, Das Kharthwelische Verbum, Leipzig, 1930.
- G. Deeters, Über einen n/r Wechsel im Georgischen: Sybaris, Wiesbaden, 1958.
- H. Vogt, Varia, Armenien et caucasique du Sud. — Norsk Tidsskrift for Sprogvidenskap, IX, Oslo, 1938.

გამოყენებული ლექსიკონები

- მ. ალავეძე, ლეჩხუმური ლექსიკონი, ქართველურ ენათა ლექსიკა, თბ. 1938.
- ვაჟა-ფშაველას მცირე ლექსიკონი, შემდგ ა. ჭინჭარაული, თბ. 1969.
- ვ. თოფურია, მ. ქალდანი, სვანური ლექსიკონი, თბ. 2000.
- ლ. კაიშაური, მთიულურის დარგობრივი ლექსიკა, თბ. 1967.
- ლ. ლეონიძე, მესაქონლეობის ლექსიკონი, თბ. 1925.
- აღ. შაყაშვილი, ბოტანიკური ლექსიკონი, თბ. 1961.
- სტ. მენტეშაშვილი, ქიზიყური ლექსიკონი, თბ. 1943.
- შ. ნიყარაძე, ქართული ენის აქარული დიალექტი (ლექსიკა), ბათუმი, 1971.
- ს.ს. ორბელიანი, ლექსიკონი ქართული, თხზულებანი, ტ. IV, თბ. 1965; ტ. IV₂, თბ. 1966.
- ნ. როსტიაშვილი, ინგილოური ლექსიკონი, თბ., 1978.
- ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, არნ. ჩიქობავას საერთო რედაქციით, ტტ, I-VIII, თბ. 1950-64.
- ნ. ჩუბინაშვილი, ქართული ლექსიკონი რუსული თარგმანითურთ, თბ. 1961.
- დ. ჩუბინაშვილი, საუნჯე ქართულის ენისა, ქართულ-რუსული ლექსიკონი, 1887.
- ქ. ძოწენიძე, ზემოიმერული ლექსიკონი, თბ. 1974.
- ბ. წერეთელი, ზემოიმერული ლექსიკონი, ქართველურ ენათა ლექსიკა, I, თბ. 1938.
- აღ. ჭინჭარაული, ხევსურულის თავისებურებანი, თბ. 1960.
- ი. ჭყონია, სიტყვის კონა, 1910.
- პ. ხუბუტია, თუშური კილო, ლექსიკა, თბ. 1969.

* * *

- პ. ფენრიხი, ზ. სარჯველაძე, ქართველურ ენათა ეტიმოლოგიური ლექსიკონი, თბ. 1990.
- არნ. ჩიქობავა, ჭანურ-მეგრულ-ქართული შედარებითი ლექსიკონი, ტფ. 1938.
- Г. А. Климов, Этимологический словарь картвельских языков, М. 1964.
- И. Ю. Алироев, Сравнительно-сопоставительный словарь отраслевой лексики чеченского и ингушского языков и диалектов, Махачкала, 1975.
- Сравнительно-историческая лексика дагестанских языков, М. 1971.
- С. М. Хайдаков, Сравнительно-сопоставительный словарь дагестанских языков, М. 1973.
- А. К. Шагиров, Этимологический словарь адыгских (черкесских) языков, I, II, М., 1977.
- М. Фасмер, Этимологический словарь русского языка, I-IV, М. 1964-73.
- G. Klimov, Etymological Dictionary of the Kartvelian Languages, Berlin · New York, 1998.
- L. Pokorny, Indogermanisches Etymologisches Wörterbuch, I-II, Bern, 1959.

შემოკლებათა განმარტება

ადილ.	— ადილეური ენა
ანდ.	— ანდიური ენა
ანთროპ.	— ანთროპონიმი
არჩ.	— არჩიბული ენა
აფხაზ.	— აფხაზური ენა
აფხაზ.-ადილ.	— აფხაზურ-ადილური ენები
ალ.	— ალულური ენა
აშხარ.	— აშხარული დიალექტი
აჭარ.	— აჭარული დიალექტი
ახეახ.	— ახეახური ენა
ბაგვ.	— ბაგვალური ენა
ბაცბ.	— ბაცბური ენა
ბეჟ.	— ბეჟიტური ენა
ბზ.	— ბალსზემოური დიალექტი
ბოთლ.	— ბოთლიხური ენა
ბრ.	— ბრუნვა
ბუდ.	— ბუდუხური ენა
ბქ.	— ბალსქვემოური დიალექტი
გუდამ.	— გუდამაყრული
გურ.	— გურული დიალექტი
დარგ.	— დარგუული ენა
დალ.	— დაღესტნური ენები
დიდ.	— დიდოური ენა
ზან.	— ზანური ენა
ზ. აჭარ.	— ზემოაჭარული
ზ. იმერ.	— ზემოიმერული
ზ. რაჭ.	— ზემორაჭული
ზს.	— ზემოსვანური
თაბ.	— თაბასარანული ენა
თიან.	— თიანური
თუშ.	— თუშური დიალექტი
ითუშქ.	— ითუშკალური დიალექტი
იმერ.	— იმერული დიალექტი
იმერხ.	— იმერხეული დიალექტი
ინგილ.	— ინგილოური დიალექტი
ინგ.	— ინგუშური ენა
იხ.	— იხილე
კაპ.	— კაპუქური ენა
კარ.	— კარატაული ენა
კან.	— კახური დიალექტი

კინნ.	— კინნობითი
კრიწ.	— კრიწული ენა
ლაკ.	— ლაკური ენა
ლეზგ.	— ლეზგიური ენა
ლეჩხ.	— ლეჩხუმური დიალექტი
ლშხ.	— ლაშხური დიალექტი
ლხმ.	— ლახამულური
მეგრ.	— მეგრული დიალექტი
მეგრ.-ჭან.	— მეგრულ-ჭანური ენა
მესხ.	— მესხური დიალექტი
მთიულ.	— მთიულური დიალექტი
მოხ.	— მოხეური დიალექტი
მრ.	— მრავლობითი რიცხვი
მცენ.	— მცენარე
ნათ.	— ნათესაობითი ბრუნვა
ნახ.	— ნახური ენები
ოკრიბ.	— ოკრიბული
პოეზ.	— პოეზია
რაჭ.	— რაჭული დიალექტი
რუთ.	— რუთულური ენა
რუს.	— რუსული ენა
სახ.	— სახელობითი ბრუნვა
ს.-დაღ.	— საერთოდაღესტნური ენა
ს.-ნახ.	— საერთონახური ენა
ს.-ჭართვ.	— საერთოჭართველური ენა
ტინდ.	— ტინდიური ენა
ტოპ.	— ტოპონიმი
უბიხ.	— უბიხური ენა
უღ.	— უღიური ენა
უშგ.	— უშგულური
ფერეიდნ.	— ფერეიდნული დიალექტი
ფშ.	— ფშაური დიალექტი
ჭართლ.	— ჭართლური დიალექტი
ჭართ.	— ჭართული ენა
ჭვ. აჭარ.	— ჭვემოაჭარული
ჭვ. იმერ.	— ჭვემოიმერული
ჭიზიყ.	— ჭიზიყური
ჭისტ.	— ჭისტური დიალექტი
ჭსნის ხეობ.	— ჭსნის ხეობის ჭართლური
ქს.	— ჭვემოსვანური
ლოღ.	— ლოდობერიული ენა
ყაბ.	— ყაბარდოული ენა
შღრ.	— შეღარე

ჩაჩნ.	— ჩაჩნური ენა
ჩბხ.	— ჩუბეხური
წახ.	— წახური ენა
წ-დალ.	— წინარედაღესტნური ენა
წ-ნახ.	— წინარენახური ენა
წ-ქართვ.	— წინარექართველური ენა
კამ.	— კამალალური ენა
კან.	— კანური დიალექტი
კებ.	— კებერლოური დიალექტი
ხევს.	— ხევსურული დიალექტი
ხვარშ.	— ხვარშიული ენა
ხინალ.	— ხინალულური ენა
ხუნძ.	— ხუნძური ენა
ჯავახ.	— ჯავახური დიალექტი
ჰინუხ.	— ჰინუხური
ჰუნზ.	— ჰუნზიბური ენა.

განალიზებულ ძირ-ფუძეთა საძიებელი

იბერიულ-კავკასიური ენები

ქართული

ა	აკრძალული 274	ასალა 52 ₁ 224	აცოცხლებს 338
ა- „პრეფ.“ 47	ალაგი 47	ასალი 224	აწვენს 426
აბაბაჲ 47	ალალი 50	ასეული 305	აწვინა 426
აბაზაგ- 48	ალო 47	ასთაკვი 54	აწყენს 389
აბანო 47	აღნება 142	ასთაკჱ 54	აწყინა 389
აბელი 47	ამ- 49	ასილა 303	აჭინარი 358
აბოლავება 70	ამა 49	ასო 114	ახალი 100
აბრტყელებს 179	ამაგინებს 138	ასპინძ- 52	ახელა 393
-აგ „სუფ.“ 47	ამაგრებს 138	ასპინძა 52	ახო 8 222
აგარა 48	ამალი 194	ატკობზს 115	ახარებს 23
აგარაკი 48	ამელვა 151	ატოლი 51	აკ- 8 222
აგლია 78	ამოტოხვა 215	ატყავებს 218	აკო 8 222
აგება 80	ამოლერლავს 265	აუწყებს 225	
აგებებს 80	ამჟღავნებს 186	აუჱსნის 319	ბ
აგვიანებს 189	ამტკრევს 216	აფათურებს 229	ბაბანი 56
*აგურეთი 85 ₁	ამხელს 246	აფთარი 52 53	ბაგა 104
აგური 49	ამხილა 246	აფთი 47 235	ბაგე 168
*აგურეთი 85 ₁	ან „სუფ.“ 55	აფოფრება 233	ბაგვი 56
ადგილი 47 103	ანატორი 53	აფოფრილი 233	ბალ- 56
ადვილი 47	ანგარი 48	აფსურტე 206	ბალე 56
ადრე 47	ანკრ- 50	აფსჯინება 103	ბალენი 56 229
ავრტყელებს 238	ანკრათ 50	აღეცარ 306	ბაკი 104
აზავებს 146	ანტრ- 50	აღჱურავს 387	ბალანი 57
აზანი 100	ანტრად 50	აღჱურვა 387	ბან- 164
აზანურ- 100	აპობს 176	აყარი 55	ბანცალი 58
აზნაური 100	არგანი 51	აყვედრებს 274	ბაო 63
ათ- 361	არგანეთი 85 ₁	აყრები 55	ბარ- 59
ათერძვა 182	არე 47 422	აშვერა 293	ბარ- 164
ათელიერებს 108	არიელი 422	აშკი 421	ბარბაცი 58
ათი 361	არილი 47	აჩრდილი 47	ბარც- 58
აიბურძგლა 243	არტალა 47 422	აჩუთვა 329	ბარც-ბარცი 58
აკიდო 47	არწივი 188	აცორლა 330	*ბარცალი 58
აკრძალვა 274	ას- 8	აცორვება 330	

- ბასრი 61
 ბატკი 62
 ბალა 156
 ბაყვ- 241
 ბაყვი 60
 ბაყვი 240
 ბაყლი 243
 *ბაჩა 146
 ბაც-ბაცი 58
 ბაცი 325
 ბაძგარი 71
 ბაწკი 61
 ბახი 67
 ბღუნივა 47
 ბეზანი 177
 ბეზუნა 177
 ბელ- 57
 *ბელანი 57
 ბელვა 57
 ბელი 64
 ბენ- 74
 ბერაო 65
 ბერაწი 72
 ბერაწია 72
 ბერკ- 231
 "ბეტკ"- 66
 ბელელი 60
 ბელო 60
 ბეცი 325
 ბეჭი 150
 ბეხი 67
 ბზა 67
 ბზარი 153
 ბზე 67
 ბზნილობა 417
 ბზუ- 71
 ბზუილი 71
 ბზლილი 71
 ბზლიტი 71
 ბიბილა 68
 ბიზოვანი 67
 ბიკაჲ 65
 ბინ- 69 247
 *ბინ- 69
 ბინდ-ბუნდი 68
 ბინდგელ- 73
 ბინდი 68
 ბინული 69
 ბინჰუელ(ა) 161
 ბინჰველ- 73 161
 *ბირწალი 239
 ბიცი 62
 ბლიყი 243
 ბმა 63
 ბმო 63
 ბნელი 74
 ბოლ- 69
 ბოლ- 70
 ბოლ- 70
 ბოლავს 69
 ბოლება 69
 ბოლი 69
 ბოლიარი 70
 ბოლო(ს) 70
 ბონდო 57
 ბორბალი 83
 ბოლო 70
 ბოლორო 70
 ბოყვ- 59
 ბოყვი 66
 ბოჩოლა 59
 ბოცი 325
 ბოძალი 63
 ბოძი 63
 ბოწოწო 70
 ბოჰკო 61
 ბოჰკოვანი 61
 ბრ- 83
 ბრბ- 71
 ბრბო 72
 ბრბუნ- 71
 ბრბუნვა 71
 ბრკე 65
 ბრტყელი 179
 ბრყვილ- 286
 ბრყვილი 286
 ბრყული 286
 ბრძ- 72
 ბრძე- 63
 ბრძეილი 63
 ბრძოლა 72
 ბრძულ- 63
 ბრძული 63
 ბრწყინ- 381
 ბრწყინავს 381
 ბრწყინეალე 381
 ბუ 270
 ბუდარა 68
 ბუზი 71
 ბუვი 269
 ბულული 58
 ბუნდი 68
 ბუნდოვანი 68
 ბურღვა 72
 ბურღნა 72
 ბურღო 72
 ბურძგლი 243
 ბურძგნის 243
 ბურჭ- 63
 ბუტკო 59
 ბუტყი 325
 ბუტყე 73
 ბუძო 73
 ბუძუ 73
 ბუძულაჲ 73
 ბუწი 66
 ბუწუწი 70
 ბუჭერი 73
 ბლორო 70
 ბძნა 417
 ბ
 ბ- 81
 გაბეცება 62
 გაბიეცება 62
 გაბჟინება 153
 გაგა 88
 გაგალემა 78
 გაგამა 88
 გაგამირება 88
 გაგანება 88
 გაღაბელავს 57
 გაღაეგება 81
 გაღაეგო 81
 გაღაეტყავება 218
 გაღამინვა 69
 გაღასისნა 202
 გაღასმა 209
 გაღაცლა 334
 გაღახიმვა 398
 გაღმოალაგებს 138
 გაზ- 76
 გაზა 76
 გაზავებული 146
 გაზები 76
 გავძვერ 419
 გავწეწე 391
 გაზი 81
 გაზი 76
 გათერძვა 182
 გათოშვა 109
 გათოშილი 109
 გაინძერ 419
 გაიქეც 197
 გაიძვერა 419
 გაიწერა 363
 გალ- 78
 გალ- 79
 გალ- 87
 გალა 78
 გალანძული 138
 გალენგება 140

გალენგილი 140
გალიგება 140
გალიგებელი
140
გალხეა 181
გამზნილი 58
გამოუებარე 59
გამოიყოფა 285
გამონასკლება
204
გამორწყვა 316
გამოსხვება 210
გამოუატრული
247
გამოძეგუვა 181
გამჟღავნებული
186
გამპვირვალე 351
გან- 79
გან- 87
განავრცო 238
განაფეთნეს 235
განი 79
განიერი 79
განიუება 173
განკრძობებული
386
განკიცხული 124
განლიგება 141
განპება 146
განპებული 146
განსოქდა 298
განციებრდა 325
გაპარვა 177
გაჟინება 173
გარა 77
გარდართხმა 111
გარდასუმა 208
გარდაქცევა 197
გარო 77
გასავათება 289
გასავათებული
289

გასიეება 305
გასუტილი 208
გასწევს 388
გასწიეთ 388
გასწით 388
გატენილი 219
გატეიცილება
215
გაუყარა 275
გაფიქული
236
გაქენცა 251
გაყავი 285
გაყეჩეა 283
გაყუნიზება 283
გაშეება 290
გაშიშვლება
290
გაჩხერა 332
გაცა 80
გაცი 80
გაცოფდა 325
გაცოფდება
325
გაძ- 82
გაძეგილი 414
გაძეწილი 414
*გაწ- 83
გაწარი 82
გაწელვა 357
გაწელილი 357
გაწიფინება
361
გაწეპილი 204
გაწეპლა 307
გაწრეკა 365
გახეანვალება
397
გახეანვალებუ-
ლი 397
გახია 401
გახივა 401
გგლის 87

გდ- 78
გდ- 80
გებ- 80
გებ- 81
გელი 251
გეზი 104
გელ- 18
გერსლ- 76
გერსლი 76
გე- 189
გვიანი 189
გვირგვინი 83
გვირი 425
გვირისტი 170
გზ- 104
გზა 104
გზანა 104
გი- 87
გიე- 87
გიეობა 87
გიობა 87
გლ- 79
გლ- 87
გლა 79 87
გლერტა 121
გლოვ- 87
გლოვა 87
გმ- 87
გმან- 81
გობი 128
გოგორა 83
გოზი 88
გოზინაყი 88
გოლეული 86
გოლი 86
გომი 86
გომური 86
გოფო 76
გორ- 83
გორა 85
გორგალი 83
გორგოლა 83

გორგოლაქი
83
გორვალა 191
გორველა 191
გორო 85
*გორძაბა 90
გორძამა 89
*გოდ- 88
გოჯ- 76
გრაკალი 83
გრდემლი 256
გრკო 83
გუგა 88
გულაუთი/ა
206
გულაური 206
გულიო 86
გურჯაანი
გკონინ 322
გწყილი 322

დ

დ- 91
დაბნელება 74
დაგ- 91
დაბრყვილება
286
დადარილება
91
დადგა 103
დაეგდება 78
დაეწაფა 374
დავადგერ 103
დავასკეენი
204
დავიბენი 74
დავსებული
234
დაზორვა 184
დაზულევა 185
დათხევა 296
დათხოვნა 296

დაითხოვებს 296
 დაისვარა 314
 დაიფრინა 235
 დაიცევ 225
 დაკუნტული 280
 დალი 92
 დამაგინება 138
 დამოწმება 373
 დამღილული 155
 დამცხუელება 342
 დამქნარი 384
 დანამტეცება 331
 დანაყრება 167
 დანეცვა 170
 დანეცუა 170
 დანჩქერი 148
 დაოსებული 234
 დარ- 91
 დარილი 91
 დასევება 303
 დასევებული 303
 დასერვა 288
 დასერილი 288
 დასკენა 204
 დასხურკლეა 341
 დატენა 219
 დაუსეამს 208
 დაუშვი 290
 დაფეთებული 235
 დაფითა 235
 დაფოთებული 244
 დაფუთება 244
 დაფრენა 235
 დაფრენილი 235
 დაფზლება 245
 დაქცევა 197
 დაღრეჯილი 267
 დაყაფება 282
 დაყაფული 282
 დაყუენა 284

დაყუენვა 284
 დაყოვნება 279
 დაყურსვა 280
 დაყურსული 280
 დაცვა 225
 დაციცინება 338
 დაციცინებუ-
 ლი 338
 დატქეტა 198
 დაცხრა 333
 დაცხრომა 333
 დაძაბული 345
 დაძალება 165
 დაწაფება 374
 დახვალეობა 394
 დაპვეერთნი-
 დეს 406
 დგ- 103
 'დგ-' 112
 დვგ- 103
 *დვგლი 104
 დერგი 92
 *დეძო 59
 დინ- 91
 დინგელი 38
 დინგი 172
 დინდგელ- 73
 დინე 94
 *დინქველ- 73
 161
 დის 91
 დიშლა 321
 *დიკა 93
 დოლი 95
 დოღრი 93
 დოყვ- 59
 დოყო 93
 დოყორო 93
 დოჭოლა 59
 *დოხლი 95

დრენცი 92
 დრო 91
 დუეი 173
 დურაყი 94
 დუტყო 59
 დულ- 95
 დულილი 95
 დუცი 102 103
 *დუძუ 73
 დღეებ- 81
 დღრებ- 96

ე

ეან „სუფ.“ 55
 ებგური 61
 ებრძვის 72
 ეგდო 78
 ეგრისი 84
 ეგურ- 85
 ეგურისი 85
 ევ „სუფ.“ 55
 ევან „სუფ.“ 55
 ეთხოვება 296
 ეკერძება 386
 ენგური 84
 ერბო 189
 ერგ- 97
 ერგასი 97
 ერდო 38 190
 ერთ- 148
 ერთვის 148
 ერთი 148
 ერი 174
 ერკემალი 237
 ერძო 38
 ერწყმის 389
 ესევა 305
 ესვრება 314
 ესია 305
 ესპერი 206
 *ეტილ- 97

*ეტილი 98
 ეტკების 115
 ეტილი 97
 ეტყეება 177
 ეფეთება 235
 ეჩო 38 190
 ეწაფება 374
 ეწერა 98
 ეწერი 98

ზ

ვაკე 164
 ვარდ- 80
 ვარდი 165
 ვარია 99
 ვარიანი 99
 ვარიად 99
 ვარსკვლავი 152
 'ვარცხ-' 194
 ვარძ- 154
 ვარძი 154
 ვას- 234
 ვასება 234
 ვასკენი 204
 ვასკულავი 152
 ვაშლი 153
 ვაცა 99
 ვაწვენე 366
 ვღვ 103
 ვენაჯი 8 222
 ვერკამელი 237
 ვერკემალი 237
 ვერწყვი 231
 ვერწყვ 231
 ვიღრი 164
 ვინ 174
 ვინა 174
 ვინად 174
 ვინადგან 174

*ვინაჲ 222
ვირი 425
ვიჲჲ 346
ვნ- 222
ვნება 222
ვნებს 222
ვრც- 238
ვრცელი 238
ვს- 234
ვუბრი 59
ვუწამე 373
ვშეე- 290
ვციჲჲ 156
ვციჲჲ 157
ვწანი 354
ვწაწა 391

ზ

ზადენი 412
ზავ- 146
ზაკვ- 100
ზალა 183
ზამთარი 10
ზან- 100
ზანათი 101
ზანდ- 105
ზანდური 105
ზანი 101
ზაპ- 101
ზაპუნი 101
ზარ-ზარ- 153
ზატყი 187
ზელ-ზილ- 100
ზეპ- 101
ზეპვა. 101
ზერანი 184
ზეწარი 354
ზევარა 324
ზევარი 103
ზევობა 324
ზინდალი 102
ზინდანი 102

ზისხა 183
ზმ- 346
ზობ- 100
ზორ- 184
ზორბა 187
ზრიმლი 184
*ზრიმტი 184
ზრინ- 185
ზრინვა 185
ზრინტი 184
ზუთხი 105
ზუჲი 172
ზულ- 185
ზულევა 185
ზღავ- 182
ზღავს 182
ზღვა 349
ზღვევა 182
ზღველა 186

თ

თ- 106
თ(ა) „მრ.
სუფ.“ 106
თალ- 295
თალი 107
*თალი 296
თამელი 296
თანა 173
თარგავს 107
თარგვა 107
თარგი 107
თარგი 228
თარჯ- 182
თარჯი 182
თაფლ- 343
თებო 300
თევ- 106
თევზი 357
თეთრდ- 109
თეთრი 109
თელ- 108

თელვა 108
თელი 108
თენ- 106
თეო 301
თერო 301
თერეგი 301
თერძ- 181
თერძვა 181
თერძული 181
თერჯოლა 181
თესლი 107
თეძი 59
თეძო 59
თვალ- 320
თვალ-ი 108
თვალ- 108
თვლა 320
თვლემა 320
თიკანი 263
თიკერა 303
თიკვი 303
თიკი 303
თიხი 299
თიჯა 93
თოში 296
თორ- 299
თორი 299
თორნი 299
თოშ- 109
თორშია 109
თოხლი 95
თრგუნ- 294
თრგუნავს 294
თრგმლი 301
თრიმლ- 301
თრიმლავს 301
თქ- 109
თქვირ- 299
თხ- 110
თხევ- 296
თხ-ევ- 110
თხევ-თხივ-
110

თხველა 110
თხეფ- 111
თხისური 112
თხოვ- 296
თხოვნ- 296
თხრამლი 110
თხუნელა 306
თხუნელი 306
თხუსი 114

ი

იალი 421
იან „სუფ.“ 55
იბრძვის 72
იბძნის 417
იდაყვი 113
იელი 421
იზრინვა 185
იზღვია 182
ითვალა 320
ითვლის 320
ითხველიდა
იკავეებს 132
იკლაკნება 129
*ილავი 113
*ილევი 113
ილევი 113
იმანქება 145
იმძიმა 149
იმძიმებს 149
იპარება 177
ირაო 113
ირემი 113
ირთავს 148
ირჩოლებს 192
ისპირი 206
ისხუება 343
იტკბარუნებს
115
იუწყე 225
იფერფლებს
227

იფხვანს 396
იღრიჭება 267
იღრძო 267
იღუნო 268
იშელი 47 113
იცავს 225
იციტიტება 198
იწვენეს 366
იწვნია 366
იწურება 366
იჭინთება 307
იხვიანი 271

კ

*კაბარი 118
კაბელა 115
კაბია 115
კადა 116
კადინა 115
კადონი 115
კავ- 132
კავი 154
კათხა 116
კაკაბია 126
კაკან- 117
კაკანაჲ 117
კაკიბერა 126
კალ- 376
კალვა 376
კალო 376
კამპარი 118
კანაფი 249
კანთურა 118
კანჩხა 122
კანძი 119
კაპარი 118
კაპარკი 120
კაპი 120
კარსე 278
კასრი 277
კაფ- 122
კაფვა 122

*კაც- 121
კაწ- 120
კაწარეთი 120
კაწარი 78
კბოდე 136
კედ- 116
კედარო 116
*კედე 116
კედელ- 116
კედერო 116
კევი 121 123
კევნა 121
კენწ- 123
კენწალი 123
კენწვა 123
კენწულ- 123
კენწლავს 123
კერა 118
კერატი 124
კერი 124 275
კერია 118
კერშილობა 124
კერძ- 386
კეტი 359
კეც- 121
კეცავს 121
კეცი 124
კეხი 425
კვანძ- 124
კვანძი 124
კვაწ- 125
კვაწია 125
კველა 134
კვერ- 179
კვერთხი 132
კვერი 133
კვერი 179
კვეც- 127 198
კვეცა 125
კვილი 127
კვილო 134
კვირსლი 130

კვიცა 125
კენეს- 133
კენესა 133
კენესის 133
კეწრთხი 132
კიდე 116
კიდე-განი 116
კილო 414
კილუ 414
კიკვა 126
კინტი 127
კინტუები 127
კინტურა 118
კინძ- 119
კიცნარა 137
კიცხ- 124
კიცხავ- 124
კლაკნ- 129
კლთოდა 129
კლერტა 121
კოდ- 405
კოდალა 405
კოდალი 405
კოთი 129
კოთხო 116
კოკელი 128
კოკო 135
კოკობ- 130
კოკობი 130
კოკონა 128
კოკორ- 130
კოკორი 117
კოკორინა 128
კოლთ- 129
კოლთოდა 129
კომბალი 120
კობალა 120
კობე 128
კორა 129
კონწუხი 131
კოში 282
კოშია/ე 282
კოწ- 89

კოწლვა 89
კოწლისა 89
კოწოლი 89
კოწოლი 132
კოჭი 78
კოჭობაჲ 125
კოჭობი 125
კოჭობი 125
კოჭობ- 125
კოჭობა 125
კრეც- 127
კრძალ- 274
კსინ- 292
კსინავს 292
კსინვა 292
კუერი 133
კუზი 172
კუკული 130
კუკური 130
კუნეს- 133
კუნესა 133
კუნტ- 280
კუნწულია 131
კუნწუხი 131
კურ-კურ- 130
კურცხალი 137
*კუსენ- 133
*კუსენ- 133
კუტოჲ 131
კუწოლი 132
კუწუხი 132
კუწუწი 132
კცენ- 136
კცენა 136
კცენოდა 136
კძალ- 274

ლ

ლა- „ბრეფ.“
77
ლაგ- 104
ლაგ- 138

- ლაგება 138
 *ლაგინი 104
 *ლაზან- 101
 ლაზი 101
 ლაკვა 94
 ლანძ- 138
 ლანძავს 138
 ლანძვა 138
 ლანძვი 141
 ლანძყ 141
 ლასა 175
 ლაფარო 77
 ლაფერთხა 77
 ლაღვი 146
 ლაყვა 94
 ლაქყორა 390
 ლაჭები 140
 ლაჭი 140
 ლეგ- 140
 ლენგ- 140
 ლეს- 139
 ლესაეს 139
 ლესული 139
 ლელვი 146
 ლელმა 74
 ლვილი 141
 ლიგ- 141
 ლიგვ- 141
 ლიგი 141
 ლიღვი 141
 ლისა 173
 ლობჟანიძე 96
 ლოგინი 104
 ლურჯი 175
 ლხვ(ება) 181
 ლხუ- 181
 *ლჯუ- 181
- მ**
 მ- „პრეფ.“ 144
 მაგარ- 138
 მაგარი 138
- მაგე 149
 მაგინ- 138
 მაგრ- 138
 *მაგტრელი 85₁
 მაგნე 222
 მაზა 145
 მაზაო 145
 მალ- 150
 მალაგი 149
 მალე 195₁
 მალუღიკა 149
 მაშხილუბელი 246
 მანაშა 145
 მანგე 149
 მანვა 151
 მანკ- 145
 მანკაეს 145
 მანკია 145
 მარგველაშვი-
 ლი 85₁
 მარგველი 85₁
 მარლა 144
 მართ- 161
 მართო 148
 მარსლი 147
 მარტო 147
 მარტოხელა 147
 მარცვალ- 154
 მარცხულ- 154
 მასათი 312
 მასათო 312
 მასანთო 312
 *მასთ- 148
 მასკულავი 152
 მასპინძელი 52
 მაყვალი 158
 მაყული 158
 მაშა 146
 მაცალო 139
 მაციო 154
- მაციოლა 154
 მაციოლა 154
 მაძუგი 180
 მახავს 167
 *მახე 149
 მახე 167
 მახვა 167
 მახვილი 167
 მაჯსოს 319
 მბორძალი 72
 მგზავრი 104
 მგლიან- 87
 მგლოვიარე 87
 მგრგვალი 83
 მღგმური 103
 მღეგი 103
 მღინარე 91
 მღულარე 95
 მებრძოლი 72
 *მეგვი 151
 მეგრელი 84
 მეგრი 84
 მეგრული 84
 მეღგარი 103
 მეღეგი 103
 მევარძმე 154
 მეზვრე 103
 მექენწალი 123
 მელ- 151
 მელა 195₁
 მელაგი 149
 მელია 195₁
 მენა 152
 მენამ 152
 მენთილი 160
 მენზი 140
 მეტყვილი 154
 მეტჩი 140
 მეტყბება 115
 მეუნჯე 52₁
 მეუთე 170
 მეუფე 170
- მექვი 153
 „მეცხრე“ 333
 მეწამული 361
 მეწველი 387
 *მეხელ- 163
 მეხი 162
 მეჭბორე 262
 მზ- 58
 მზაკვარი 100
 მზერ-/მზირ-
 58
 მზირი 58
 მზნელი 58
 მზოპავი 100
 მზრალი 153
 მზულარი 185
 მთარი 10
 მთენი 106
 მთხველარი 110
 მთხუ- 111
 მთხუევ- 111
 (მ)თხუნელა 306
 მიითვალა 320
 მიიპარება 177
 მიიწურა 366
 მიეკრძვა 386
 მიეკრძობა 386
 მიმას- 144
 მიმას- 144
 მინ- 69
 მისეხი 142
 მიტყბება 115
 მიუზლო 182
 მიუშვირა 293
 მიყარ-მოყარა 272
 მიწანება 423
 მიწურული 366
 მიწვივ 389

მკალავი 376	მოცედი 324	მუჰეა 157	მძნელი 417
მკალავიშვილი 376	მოცივი 154	მუჰი 157	მძღნერი 159
მკალი 376	მოცუ 154	მუჰკა 157	მძღრენი 159
*მკევეარი 122	მოციქტილ- 157	მუხვი 425	მწალია 356
მკეარი 121	მოციქული 156	მფატრაი 247	მწალს 356
მკსინეარე 292	მოძაგე 180	მფოფინარე 233	მწახე 158
მკუარი 121	მოწალული 353	მქადნელი 47	მწახი 158
მკურისკევი 121	მოწირავი 380	მლამი 262	მწეეარი 122
მოალნე 142	მოწლო 368	მლამიობი 262	მწვისე 326
მოზაყუა 240	მოწურწურებს 369	მლილი 155	მწვისი 326
მოგვი 151	მოკინთული 307	მღრეჯი 267	მწორო 365
მოდღრებული 96	მელანემა 186	მღული 268	მწუხრი 366
მოვსარ 289	მრავალი 174	*მღული 155	მწყ- 326
მოზვერი 324	მრევი 174	მყაფარი 402	მწყაზარი 150
მოივმევს 410	მროწლე 72	მყაფი 402	მწყემსი 326
მოივმობს 410	მრჩოლელი 192	მყენი 404	მწყეს- 326
მოიწალინა 356	მსივანაჭი 305	მყესი 404	მწყესი 326
მოკუნტავს 280	მსელივი 313	მყეფარი 406	მწყვილი 390
მოკუნტული 280.	მსტოვარი 297	მყეფია 406	მქახე 158
*მოლადეური 146	მსუენი 313	მყინვარი 134	მქახი 158
მოლალური 146	მსუნაგი 47	მყნობა 404	მქველი 383
მომცემი 328	მსურს 309	მყოვარ- 279	მქვირობელი 359
მომქირნე 382	მტვერ- 216	მყრალი 405	მქირნე 382
მონოსტა 172	მტვერი 216	მყრელი 275	მქლე 384
მორთო 297	მტვრ- 216	მყუვარ- 279	მხალი 74
მოსაგრე 319	მტვრევა 216	მზურს 309	მხე 163
მოსაფხანი 396	მტკაველ- 115	მზივანი 293	მხელ- 246
მოსთვენა 302	მტკაველი 115	მზორე 339	მხელივი 247
მოსთულა 302	მულა 155	მცდარი 334	მხილ- 246
მოსკუნა 204	მურკნა 135	მცველი 225	მხულივი 247
მოსრული 289	მურწა 157	მცვერ- 172	მკეცი 407
მოსტუნავა 297	მურწი 157	მცურევა 172	მკნე 402
მოსურნე 309	მუსრ- 144	მცთარი 334	მკეე 403
მოსძვრა 419	მუნაკი 161	მცონარი 322	მკეოვანი 403
მოტყინარე 216	მუნწუხი 371	მცხრალი 333	მკობნი 190
მოუპრტყელი 179	მუჰა 157	მცხუელი 342	*მკუბნი 190
მოფისვა 237	მუჰავს 157	მძაფრი 345	
მოქცევა 197	მუჰეული 157	მძევალი 413	
მოყვასი 282		მძივი 412	
მოყმე 277		მძიმე 149	
		მძღავრი 165	
		მძლე 165	
		მძნა 417	

ნ

-ნ 55

ნაბაგევი 168

ნაბადი 56

ნაბღ- 164
 ნაბღვა 164
 ნაბნ- 164
 ნაბერწყალი 381
 ნაგალი 79
 ნადული 95
 ნათერძი 181
 ნაკაპარი 120
 ნაკერი 168
 ნაკრძალი 182
 274
 ნამცეცი 331
 ნამკვეცი 407
 ნანული 166
 ნარდი 165
 ნარჩოლი 192
 ნასკვ 204
 ნაუბარი 164
 ნაუწყები 222
 ნაფარცხი 233
 ნაყ- 168,
 ნაყავს 168,
 ნაყარი 272
 *ნაყარი 167
 ნაყვა 168,
 *ნაყორ- 168
 ნაყრ- 167
 ნაყრი 166
 ნაშთი 170
 ნაშხერი 317
 ნატყი 334
 ნაძრაბი 348
 ნაძრავით 166
 ნაწიბური 352
 ნაწნავი 354
 ნახშირი 317
 ნაჭშირი 317
 ნები 64
 ნებოვანი 64
 ნეკარი 168
 ნეკერი 168
 ნეკნი 126
 ნელება 169

ნელი 169
 ნენაი 164
 ნენალ- 142
 ნენეი 164
 ნენეი 164
 ნერწყვი 317
 ნესვი 169
 ნესტ- 169
 ნესოვანი 169
 ნესტარი 170
 ნეფე 170
 ნექვი 153
 ნეშთი 170
 ნეშტი 170
 ნეც- 170
 'ნეძი' 169
 ნეჭა 171
 ნეხვი 314
 ნთქ- 110
 ნთქავს 100
 ნიაგავი 188
 ნიადაგი 188
 ნიაე-წულილი
 168
 *ნიბადი 56
 ნიგოზი 88
 *ნიღვი 172
 ნინო 166
 ნინელება 166
 ნინეელი 166
 ნიფი 172
 ნისლი 155
 ნიჩაბი 323
 ნოგა 171
 ნოგვა 173
 ნოსტვა 172
 ნოსტო 172
 ნოტიო 172
 ნოტო-ნოტო
 172
 ნურგა 171
 ნურძა 38 171

ო
 -ო „სუფ.“ 220
 ობური 194
 ოღნავ- 220
 ოღნავი 220
 ოღოლა 50
 -ოვან „სუფ.“
 55
 ოთურა 107
 ოლოლი 50
 ომანო 152
 ორთომელად
 302
 ორთომელი
 302
 ორკაპი 120
 ორო 422
 ორჩხოლი 194
 ოს- 234
 -ოსან „სუფ.“
 55
 ოსება 234
 ოჩოფებები 99
 ოძელი 224
 'ოძი' 224
 ოძისი 224
 ოხარო 395
 პ
 პ- 176
 პარ- 177
 პასალი 176
 პაღუტი 269
 პეზანი 177
 პილენძი 65
 *პილენძი 65
 პირსაკოცი
 407
 პიტალი/ო 178
 პკე 65
 პკურ- 130

პკურება 130
 პოზანი 177
 პრასი 199
 პრაწ- 179
 პრაწავს 179
 პრაწვა 179
 პრაწია 179
 პრკე 65
 პრტყელი 179
 პურ- 179
 პური 179
 პურტი 176
 პუსტი 176
 ჟ
 ჟერ-ი 103
 ეინი 173
 ეონვა 173
 ელაენ- 186
 ელალი 186
 ელერი 186
 ეული 173
 რ
 რაბო 192
 რათხ- 111
 *რაწივი 188
 'რბ-' 189
 რბილქეცი 124
 'რდ-' 190
 რეგვ- 188
 რემა 174
 რვილი 141
 რთ- 148
 -რთ- 297
 რთავს 297
 რთხ- 111
 'რთხმ-' 302
 რიკ-ტაფელა
 212
 რიყე 162

რისტ- 191	საზღა(ვ)ური 182	საყე-ბურთი 197	სეტყავს 201
რისუვა 191	საზღვევი 182	საყელეფი 284	სეფე 170
რისხ- 340	სათევი 106	საყრელი 273	*სე- 315
რკვევ- 135	სათვალნი 320	საჩივარი 293	სე- 208
რკვი(ვ)- 135	სათი 312	საცერი 306	სეამს 208
რკინა 14 159	საიფეჟო 231	საცვალნი 51	სეანი 202
რკნ- 135	საკვანძო 124	საციქუელი 156	სეარ- 314
რობა 192	საკინძველი 119	საძაგელი 180	სეე 309
*როგველა 192	საკინძი 119	საძეგველი 181	სეე 310
რუჯ- 138	საკიცხავი 124	საძეგველი 181	სენა 313
რჩოლ- 192	საღესი 139	საძრახავი 348	სველ- 336
რჩოლა 192	სამ- 206	საძრახი 348	სველა 313
რჩოლილი 192	შამ- 311	საძრახისი 348	შვერ- 313
*რწამოლი 193	სამა 206	საწადელი 356	სუე 310
რწმოლი 193	სამალი 194	საწაღელი 390	სეილა 207
რწმუნი 193	სამან- 315	საწენური 357	სეილი 207
რწყ- 389	სამანა 315	საწენული 364	სეირინ- 314
რწყ(ამ-) 389	სამანე 315	საწყალი 183	სეირინღება 314
რწყეე- 316	სამანი 315	საჭამი 383	სერა 314
რწყეეა 316	სამენე 152	საჭვირალი 359	სერე 313
რწყეე- 316	სამზნელი 58	საქმელი 388	სერელი 313
	სამი 192	საქმელი 388	*სთ- 298
ს	სამკალი 376	საქურველი 387	სთ- 170
	სამხილი 246	სახიმი/ზი 398	სთუნ- 302
საბეჭური 150	საპკურებელი 130	საჯივი 398	სთქ- 298
საბრე 231	სარ- 289	საჯმარი 410	სთვმ- 302
საგ- 319	სარეგვაევი 188	საჯმეველი 410	სიბა 303
საგზალი 104	სარცხა 195	საჯოცი 407	სიბრტყე 179
საგობელი 87	სასთუმალი 54	საჯ- 30	სიე- 305
საგმანი 81	სასნა 202	სეე- 303	სივრცე 238
საგრ- 319	სასწორი 369	სეე- 305	სითხე 110
საღაგი 91	სატილია 196	სელი 196	სილა 173
საღვისი 112	საუბარი 164	სენა 195	სილა 303
საღვომი 103	საუზმე 346	სენე 195	სილაქურქელი 303
საღვური 103	საქუმელი 257	სერა 200	სიმ-სამი 311
*საჟად- 289	საღერღელი 265	სერე 188	სიმური 198
საჟათ- 289	საღეჟი 266	სერი 188	სიმუნე 402
საჟანი 308	საყარი 272	სერი 200	სინ-სილ- 305
საჟარცხალი 194	საყე 197	სეტყე- 201	სიპრტყე 179
საზანო 101		202	სირა 200
საზებელი 101		სეტყვა 201	

სირი 86
სისან- 202
სისნ- 202
სისნა 202
სისქე 298
სისხამ 311
სიშუელი 290
სიში 291
სიცონილი 322
სიცხე 312
სიწლო 368
სიწულილე 368
სიწრფო 365
სიხელე 396
სკა 290
სკალატი 293
სკიჭი 327
სკიჭი 327
სკლატი 266 293
სკუ- 204
სკუნ- 204
სკული 204
სლოკინი 25
სნეკვა 172
სომი 315
სომინი 288
*სოცხალი 338
სპარაი 205
სპერ- 205
სპერვა 205
სპერი 206
(ს)პილენძ- 14
სპილენძი 65
სრ- 289
სრე 288
სრელა 288
სრვა 289
სრულ- 207
სრულიად 207
სტირიო 216
სტირიო 216
სტრან- 297
სუე 309

„სუერ-“ 313
სულ 207
სულაც 207
სულ-სუნ- 309
სულულ- 208
სულწუხი 371
სურ- 309
სურვილი 309
სურის 309
სურო 258
სურულ 207
სუსხი 312
სუტ- 208
სუფევა 170
*სუცხი 312
*სქალ- 290
სქდევა 298
სქელი 298
სყიდ- 369
სძალი 369
სძე 369
სწავლ- 369
სწარ- 354
სწორე 369
სწორება 369
სწორი 369
სწორ-წყვილე-
ლი 369
სწრაფი 354
სწრანნი 370
სხამ- 340
სხამი 333
სხაპი 209
სხენი 143
სხეებ- 343
*სხუაბ- 343
*სხუებ- 210
სხუება 343
სხვირპლ- 210
სხრუბელი 210
სხურკლ- 341
სხურკლავს 341
სხურპლ- 210

სხურპლვა 210
სჯობს 190
*სჯუებს 190

ტ
ტაბ- 211
ტაბაკი 213
ტაბლა 213
ტაბო 213
ტაბახ- 218
ტალი 211
ტაფ- 211
ტაფაობა 212
ტაფელა 212
ტაფელა 213
ტაფვა 211
ტაშირი 214
ტაშისყარი 214
ტახი 213
ტეგრი 211
ტელად 214
*ტელუ 214
ტელფი 214
ტენ- 219
ტენება 219
ტენის 219
*ტერბი 214
ტერფი 214
ტეფ- 375
*ტვერ- 216
*ტუარ- 216
ტიბაანი 55
ტილ- 214
ტილაპი 214
ტინი 214
ტეაცანი 219
ტეაცუნა 219
ტებ- 115
ტებება 115
ტებილი 115
ტეებ- 206
ტეებ- 126

ტეიცინ- 215
ტეიცინა 215
ტეკრციალია
219
ტლაპო 217
ტლუ 214
ტობი 212
ტობობა 212
ტომარაძე 345
ტოფობა 212
ტოხ- 215
ტრ- 216
ტრელ- 215
ტრელი 215
ტრელობა 215
ტრიობა 216
ტუარი 213
ტურფი 213
ტუტა 420
ტყავ- 218
ტყავება 218
ტყავი 218
*ტყალა 218
ტყე 258
ტყებ- 219
ტყება 219
ტყებდეს 219
ტყებ- 177
ტყეებერა 217
*ტყვეც- 218
*ტყუებრი 217
ტყუერბი 217
ტყინ- 216
ტყინება 216
ტყირბი 217
ტყირპი 217
ტყობერად 218
381
ტყვც- 318
ტყვციალი 318

უ

უარი 426
 უარყოფა 426
 უარყოფითი 426
 უბელო 57
 უბელო 64
 უბნ- 164
 უბრად 164
 უვარესი 426
 უზვი 324
 უზმა 346
 უზმო 346
 უმალ 195₁
 უმკობესი 190
 უნჩხა 195
 უნჯ- 52₁
 ურდული 185
 ურო 99
 ურჩხა 195
 ურჩხული 194
 უფალი 170
 უყრის 275
 უშვერი 294
 უშვერს 293
 უცებ 195₁
 უცონველი 322
 უძლო 165
 უძლური 165
 უწყაპუნებს 308
 უწყ- 225
 უწყება 225
 უწყის 225
 უწყისი 225
 უყმნა 346

ფ

ფაზარი 227
 ფათილე 178
 ფათირი 178
 ფათური 229
 *ფათუორი 230

ფათქა 226
 ფანტელა 228
 ფანქალი 229
 ფანცი 232
 ფანძაკი 232
 ფანჯიკიძე 232
 *ფარაგა 228
 ფარაგა 228
 ფარტენა 228
 ფარტხ- 233
 ფარტხავს 233
 ფარტხი 233
 *ფატ- 247
 ფატარ- 247
 ფატარ- 247
 ფატრავს 247
 ფაქლი 229
 ფაშვი 230
 ფაშენიერი 230
 ფაუნნი 230
 *ფაქტინი 230
 ფაქქა 146
 ფაქქვა 146
 235
 'ფატ-' 232
 ფაცერკოლი 232
 ფაცერი 232
 ფაცი 232
 ფეთ- 235
 ფეთ- 235
 ფენთხი 239
 'ფერ-' 234
 ფერდი 234
 ფერთხელა 233
 ფერილი 227
 ფერი 227
 ფერფელ- 227
 ფერფლ- 227
 ფერფლი 227
 ფერკი 232

ფთა 241
 ფთილა 236
 ფთთ- 235
 ფთთილა 236
 *ფთთქი 236
 ფთისი 237
 ფთფქ- 236
 ფთფქი 236
 ფთჩვი 238
 ფთჩვ 238
 ფთცხ- 239
 ფთცხება 239
 ფთცხელი/ა 239
 ფთცხი 239
 ფთწალი 239
 ფთთ- 244
 ფთთქი 226
 ფთთქი 226
 ფთრეჯი 228
 ფთროჯი 228
 ფთრხ- 239
 ფთრხავს 239
 ფთრხიალი 239
 ფთტორო 240
 ფთფინება 233
 ფთფრ- 233
 ფრაველი 227
 ფრთა 241
 ფს- 237
 ფსელი 237
 ფსვენი 313
 ფუთ- 244
 ფუთხო 242
 *ფუჟი 242
 ფურთხი 242
 ფუტი 240
 ფუტი 242
 ფუტიური 240
 ფუშნიერი 230
 ფუტ- 244
 ფუტუი 244

ფუტუნა 244
 ფუტუცი 244
 ფუტ-ფუცი 244
 ფუტხვი 2
 ფუტხვ 244
 ფუტხი 244
 ფუტხუ 244
 ფშალა 152
 ფშინ- 231
 ფშინვა 230
 ფჩენ- 235
 ფჩინ- 235
 ფხალი 74
 ფხან- 396
 ფხანა 396
 ფხაწი-ფხუწი 246
 ფხეკ- 396
 ფხიანი 246
 ფხიტი 246
 ფხლეზ- 245
 ფხოველი 246
 ფხონი 246
 ფხრეწ- 246
 ფხრეწს 246
 ფხრიწ- 246
 ფხრიწა 246

ქ

ქაბნ- 248
 ქაბნა 248
 ქალა 256
 ქალაგი 47
 ქალება 47
 ქალილი 47
 ქალნ- 47
 ქათინ- 248
 ქათინაური 248
 ქალა 251
 ქანქანა 241

ქანქანი 241
ქანქლე 249
ქართ- 249
ქართა 260
ქართავ- 249
ქართული 249
ქარსლ- 259
ქარსლა 259
ქარსლი 77
ქარქლაძე 249
ქარქლი 249
ქასრა 250
ქატო 79
ქაქია 250
ქაქიე 250
ქაშანი 250
ქაჩ- 251
ქაცვი 82
ქედანი 251
ქელი 82
ქენდერი 403
ქენც- 251
ქენცვა 251
ქერელი 248
ქერი 248
ქესარი 252
ქეც- 197
*ქეც- 251
ქვა 258
ქვაბი 240
ქვესტი 255
ქვინაზარი 250
ქვინთლი 260
ქვირანაჯი 252
*ქვირანი 252
ქვირა-ქვირა 252
ქვირდემლი 256
ქვრდემლი 256
ქვირო-ქვირო
252
ქვი-ქვირი 252
ქვიჩა 85
ქვიჩე 85

*ქულ- 258
ქიზ- 253
ქიზება 253
ქიზეება 253
ქიზინი 253
ქინდრ- 82
ქინდრები 82
ქინდრი 82
ქილა 254
ქილიკი 253
ქილიკი 253
ქილუქი 253
ქინქლი 254
ქირსლ- 261
ქირსლავს 261
ქირსლი 261
ქირცა 253
ქისონი 259
ქისორი 259
ქიქაბა 253
ქიქაო 253
ქიქი 253
ქიქილაძე 253
ქიხორი 259
ქით- 328
ქითება 328
ქითი 328
ქითობა 328
ქოლ- 258
ქორაფა 255
ქორაფი 255
ქორედი 254
ქორი 254
ქოსტი 255
ქოქი 255
ქოქო 256
ქუაბი 240
ქუთაისი 260
ქუმ- 257
*ქუნთლურა
260
ქუნთურა 260
ქურანი 252

ქურო 258
ქურუხი 257
ქურცხი 261
ქშენა 292
ქშევ- 197
ქშევა 197

ლ

ლად- 264
ლამ- 262
ლამ-ე 262
*ლდენ- 264
ლდინ- 264
ლდინი 264
*ლდენ- 264
ლენდერი 403
ლერლ- 265
ლექავს 266
ლექვა 266
ლენაძეილა
267
ლვარძლა 267
ლვარძლი 267
ლვეზელ- 403
ლვეზელი 403
ლვეზილ- 403
ლვინო 8
ლივ- 270
ლივდება 270
ლივი 270
ლიზ- 267
ლისკინი 266
*ლიძ- 267
ლომი 268
ლონი 271
ლრეჭ- 267
ლრიჭ- 267
ლრძ- 266
ლრძო 266
ლრძობა 266
ლული 268
ლუნ- 268

ლუქა 269
*ლძ- 267

შ

ყაბა 272
ყავ- 276
ყავ- 285
ყაში 277
ყანდი 117
ყანდიაშვილი
117
*ყანდლ- 117
ყანდრი 117
ყარ-ლყრ- 275
ყარ- 276
ყარა 405
ყარა 272
ყარს 272 405
ყარსი 277
ყარ-ლყრ- 272
ყარტლი 117
ყაფ- 282
ყაფა 272
ყაფარი 402
ყაყა 274
*ყაძალ- 274
ყევ- 285
ყევარი 285
*ყენ- 404
ყერო 281
'ყეს-' 404
ყეფ- 406
ყეფი 274
ყეფია 406
ყეფს 406
ყეჩ- 283
ყეჩალი 273
ყევაილი 270
ყევაის 270
ყვას- 281
*ყუაბი 281
ყვედრ- 274

ყველაზე 274
ყუნ- 284
*ყუნფ- 285
ყვიბარი 279
ყვიბარო 279
ყვიერი 286
'ყვილ-' 284
ყუნ- 285
*ყუნ(ინ-)ი 283
ყინი 272
ყინია 272
ყინიზი 283
ყნი 272
ყნიზი 283
ყვლეფ- 284
ყვლეფს 284
ყვლიფ- 284
ყვლიფა 284
ყივი 270
ყინ- 134
ყინავს 134
ყინელი 134
ყინული 134
ყინცვისი 205
ყინწვისი 205
ყიყვი 281
ყმა 277
ყმაწვილი
ყობი 281
ყოდალი 405
ყოფ- 275
ყოვა 275
ყოვნ- 279
*ყოვნა 275
ყოვნის 279
ყორ- 411
ყორე 411
ყორყი 286
ყოფ- 285
ყოში 282
ყრ- 276
ყრ- 405
ყრის 272

ყრმა 277
ყრუ 316
ყუბარი 279
ყუბარო 279
ყუფ- 279
ყუნტ- 280
ყურე 407
ყურს- 280
ყურძ- 280
ყურძენი 280
ყურწუმი 388
ყურჭი 269
ყურჭო 269
ყუჭი 269
ყც- 276
ყცოლა 276

შ

შ- 291
შებრძვენება 63
შებრძვილება
63
შებრძვინება 63
შეერწყა 389
შევ- 290
შევეყრები 276
შევყრი 276
შეზავება 146
შემეფეთა 235
შემეყარე 276
შენ- 199
შენა 199
შენი 199
შერწყმული
389
შესწრფა 365
შეტენილი 219
შეუცაცხანებს
323
შეტლობა 334
შეწირული
380

შეწყალება 183
შეჰონვა 354
შეებ- 290
შეება 290
'შეებელ-' 290
შეერ- 293
შეერ- 294
შვილჯერი 406
შვილდი 386
შუღლი 386
შვირ- 293
შთენა 32
შიბ- 295
'შიბ-' 295
შიბი 295
შინა 199
შიში 291
შიშტელი 290
შკიჭი 327
შკიჭი 327
შოთი 312
შოლტ- 308
შოლტი 308
შუანი 310
'შულ-' 200
201
შულო 200
შურღული 185
შური 309
შურო 202
შურს 309
შუყერ 197
შუშა 311
შხამი 340
შხვერთი 308

ჩ

ჩაყავი 276
ჩათო 305
ჩათუა 305
ჩაიტკბარუნებს
115

ჩანთა 173
ჩანჩქერი 148
ჩარბი 323
ჩასაგვა 319
ჩასაგული 319
ჩასძერა 419
ჩაქოლვა 258
ჩახვი 336
ჩახვა 336
ჩვილკეცი 124
ჩივის 293
ჩივილი 293
ჩინი 292
ჩინჩველა 328
ჩინჩლ- 329
ჩიორა 292
ჩირი 327
ჩიტი 292
ჩიჩხვი 327
ჩოთი 330
ჩორ- 339
*ჩუანი 310
ჩუთ- 329
ჩუთი 329
ჩული 291
ჩქეფი 148
ჩქეფს 148
ჩხერ- 332
ჩხერი 332
ჩხვინკი 340
ჩხიკვი 340
ჩხიკუ 340
ჩხირ- 332
ჩხირი 332

ც

ც- 328
ცავ- 225
ცათ- 334
'ცალ-' 327
ცალე 421

ცალქია 322
'ცაპა' 324
ცარ- 306
ცარ- 421
ცარიელი 421
*ცაე- 331
ცაცხან- 223
ცაცხანი 223
ცახ- 336
ცახე 336
ცახი 336
ცბიერი 195₁
ცდენა 334
ცდინა 334
*ცეა 304
ცელ- 324
ცევ- 225
*ცევ- 312
ცეო- 334
ცეკა 304
ცემ- 328
ცემა 383
ცემლი 383
'ცენდ-' 324
ცენდარი 324
ცერ- 306
ცერცე- 192
ცერცევა 192
328
ცერცევა 192
328
ცერცევაძე 192
ცერცეი 192 328
ცეტა 337
'ცეტ-' 331
ცეცხლი 338
ცვალ- 51
ცვედანი 329
ცველა 336
ცვილი 16
ცო- 334
ცოენილი 334
ცოთმა 334

ცი- 312
ცია 312
ციაგი 312
ციაგობს 312
ციალი 312
ციატი 312
'ციბ-' 337
*ციბ-ცაბ- 337
*ციე- 312
ცივი 312
ციკა 348
ციკი 348
'ცილ-' 327
ცილა 327
ცილი 337
ციმორი 338
ციმ-ცაში 311
ცინდალი 205
ცინტალი 205
ცირცა 195
ციფო 330
ციქე- 156
ციქუ- 156
ცილვი 344
ციცა 344
ციცაბი 337
ციცაბო 337
ციცელა 344
ციცინ- 338
ცმორა 338
ცმორი 338
ცონ- 332
ცორ- 330
ცორვა 330
ცორიალი 330
ცოტა 337
ცოფ- 325
ცოფი 325
ცოც- 329
ცოცვა 329
ცოცხალი 338
ცოცხი 327
ცოცხლობს 338

ცრევა 172
ცრის 306
ცულდი 362
ცული 362
ცქაფი 331
*ცქელ- 198
ცქერ- 198
ცქერ- 198
ცქეფია 331
ცქეტა 198
*ცქიდ- 198
ცქიმურა 338
ცქირ- 198
ცქიტ- 198
ცხავი 331
ცხარე 317
ცხარი 317
ცხედარი 342
ცხელი 160
ცხემლა 343
ცხემლები 343
ცხემლი 343
ცხემლიში 343
ცხენი 318
ცხერ- 333
ცხვარ- 318
ცხუნდ- 342
ცხიმ- 333
ცხიმი 333
ცხომ- 318 333
ცხრ- 333
ცხრ- 341
ცხრება 333
ცხრეული 341
ცხრო 312
ცხუკი 341
ცხურკლ- 342

ძ

ძაბ- 345
ძაბავს 345
ძაბრა 416

ძაგ- 180
ძაგება 180
*ძაღენი 412
ძაფრა 416
ძაფრი 418
ძალ- 165
ძალა 165
ძალი 165
ძალიერი 165
ძალოვანი 165
*ძამალ- 415
ძამლი 415
*ძანობი 413
ძარი 413
ძარო 413
ძაფი 345
ძაძა 345
ძაძები 345
ძაბ- 181
ძაბავს 181
ძე 413
ძეგვე 180
ძეგუ- 180
ძეგუტი 180
ძეგლი 103
ძევ- 413
ძევალი 413
ძევარი 413
ძელქვა 10
ძერა 184
ძერი 184
ძელ- 350
ძემ- 351
ძემება 351
ძეწე- 414
ძეწნ- 9
ძეწნაძე 351
ძეხვი 181
ძველი 170
ძვერ- 419
ძვინ- 412
ძვინი 412
ძვრება 419

ძიგვა 180
 ძიგურამ 351
 ძიგ- 412
 *ძიგინ- 412
 ძინარამ 351
 ძინგელი 38
 *ძიკვი 347
 ძლევა 165
 ძლიერი 165
 ძმარი 417
 ძნ- 417
 ძობანი 413
 ძოლან 366
 ძოლანის 366
 ძორი 366
 ძონძი 345
 *ძრალ- 348,
 ძრახ- 348 348,
 ძრახავს 348
 ძრახვა 348
 'ძრევე-' 166
 ძუგ- 180
 ძულ- 180
 ძურა 349
 *ძულა 349
 ძლ- 350
 ძლომა 350

წ

*წაბ- 362
 წად- 356
 წადილი 356
 წადინ- 356
 წავი 361
 წალ- 353
 წალ- 353
 წალა 353
 წალაეს 353
 წალდი 362
 წალკატი 359
 წალო 353
 წამ- 361

წამ- 373
 წამება 373
 წამი 380
 წამი 424
 წამახული 167
 წამოყვედრება
 274
 წან- 353
 წან- 423
 წანა 423
 წანდილი 372
 წაძწა 360
 წარ- 354
 წარ- 354
 წარაფი 354
 წარბი 373
 წართი 355
 წართხალი 424
 წარი 203
 წარმართი 161
 წატაფვა 211
 წაფ- 374
 წაქა 358
 წაქი 358
 წაქცევა 197
 *წაქ-წაქა 158
 წალა 355
 წახანაი 366
 წახანე 366
 წახანავი 47 381
 წაბერ- 390
 წაბერვა 390
 წაბერი 390
 წაბ- 372 374
 წაბარი 372
 წაბო 374
 წავე- 326
 წავე- 388
 *წავეილი 326
 წავეს 406
 წაელ- 357
 წაელაეს 357
 წაელვა 357

წემბეშო 357
 წენ- 357
 წენ- 423
 წენი 224
 წენწული 379
 წერ- 354
 წერ- 359
 წერა 375
 წერაქვი 359
 წერეული 375
 წერთხალი 424
 წერი 454
 წერი 375
 წერილა 375
 *წერ-კატ- 359
 წერო 358
 წერტილი 47
 წელან 366
 წეწ- 391
 წეწკალი 375
 წეხან 366
 წვეთ- 107 221
 წვეთა 107
 წვეთი 221
 წველ- 387
 წველა 387
 წველი 367
 წველის 387
 წვენ- 368
 *წვენევ- 367
 წვენი 368
 წვევი 419
 წვი 419
 წვილი 326
 წვინ- 426
 წვინტლი 204
 წვირე 221
 წვიტი 203
 წვენევ- 366
 წვენევა 366
 წვნიკი 205
 წიბო 352
 წივ- 220

წი(-) 388
 წივი 419
 წივილი 220
 წივის 220
 წითელ- 392
 წითელი 392
 წინოლი 391
 წინტალი 203
 წინწა 360
 წინწკალა 375
 წინწკალი 375
 წინწკლი 375
 წიპწა 360
 წირ- 380
 წირაეს 380
 წირანი 392
 წირები 376
 წირვა 380
 წირტ- 422
 წირტამ 422
 წიფინ- 361
 წიფხი 355
 წიქარა 392
 წიქორი 392
 წიწკა 362
 წიწინდერა 362
 წიწკა 380
 წიწკანა 420
 წიწკვა 380
 წიწკვი 380
 წიწკი 380
 წიწმარტი/ია
 362
 წიწმარტი/ია 362
 წკაპ- 308
 წკაპნი 308
 *წკეზ- 382
 წკეპ- 204
 წკეპ- 307
 წკეპა 307
 წკეპლ- 307
 წკეპლა 307
 წკეპლი 307

წვერტ- 363
წვერტი 363
წვირტ- 363
წიზ- 382
წიპ- 204
წმან- 357
წმანა 357
წმანნილი 357
წმანის 357
წმახე 158
წმახი 158
წმედ- 385
წმიდ- 385
წმიდა 385
წნ- 354
წნებ- 364
წნები 364
წნებს 364
წნის- 364
წნისა 364
წნული 354
წოია 364
წოიო 364
წობი 363
წპერ- 390
წპერვა 390
წორო 365
წოწოქა 358
წობ- 366
წობან- 366
წრან- 370
წრანა 370 381
წრანნილი 370
წრდ- 423
წრედ- 423
წრეკ- 365
წრეტ- 423
წრეხ- 370
წრეხს 370
წრიდ- 423
წრიტ- 423
*წრიფელი 365
წრიფი 365

წრიხ- 370
წრიხა 370
წრფ- 365
წრფელი 365
წრული 367
წრუმი 388
წრული 326
წრულილი 368
*წრუნიკი 205
წრ- 366
წურილი 368
წურწურ- 368
წურწური 369
წუკი 358
წუწკი- 223
წუწკი¹ 223
წუწკნის 223
წუხ- 371
წუხელ- 366
წუხელის 366
წუხილი 371
წყ- 389
წყალ- 183 367
წყალი 183 367
წყალი 367
წყალობა 183
წყალტუბო 358
წყენ- 389
წყვილები 369
წყვილი 369
წყინ- 389
წყნეთი 390
წყნორი 390
წყონ-¹ 390
წყურ- 386
წყურტ- 370
წყურტი 370

ჟ

ჟავლი 383
ჟამ- 383
ჟამა 383

ჟამს 383
ჟანი 382
ჟანტილა 372
ჟარო 358
ჟევ- 383
ჟევა 383
ჟეველ- 383
ჟეველი 383
*ჟეზ- 382
ჟელ- 378
ჟელნი 379
ჟემარო 392
ჟერამი 392
ჟერამო 392
ჟვალო 367
ჟეინტი 377
ჟეირ- 359
ჟეირი 359
ჟეირს 359
*ჟიზ- 382
ჟილ- 377
ჟილ- 378
ჟილი 377
ჟილ-ყვავი 378
*ჟილ-ჟილა
377
ჟიმური 391
ჟიმბური 391
ჟინთ- 307
ჟინთვა 307
ჟინთი 307
ჟირნ- 382
ჟილვი 419
ჟი-ჟილა 377
ჟიჟკი 380
ჟკა 378
ჟმახი 158
ჟნ- 384
ჟნავი 384
ჟნობა 384
ჟოვ- 384
ჟოვის 384
ჟონ- 354

ჟონვა 354
ჟონი 354
ჟონია 385
'ჟორ-' 386
ჟორი 365
ჟორტი 386
ჟოკ- 223
ჟუვ- 384
ჟუვილი 384
ჟუვის 384
*ჟუნთ- 307
ჟურ- 387
ჟურვილი 387
ჟური 387
ჟყანი 388
ჟყიფორი 150

ხ

ხალ- 399
ხალა 399
ხარ- 23
ხარო 394
ხაშარი 395
ხბო 262
ხედ- 393
ხევ- 401
ხევს 401
ხელ- 393
ხელ- 395
ხელ- 396 398
ხელა 395
ხელედანი 395
ხელი 396
ხელობს 396
398
ხელსაჯოცი
407
ხემხო 398
ხვ- 399
ხვალ- 394
ხვალე 394
ხვანჭ- 397

ბეანჭალი 397
ბეანჭალიე 397
ბეანძა 397
ბტაშ- 411
ბეაშიადი 411
*ბეაძა 397
ბეაწა 263
ბევენ- 271
ბევენა 271
ბევეწი 263
ბეილაძე 410
ბეილე 409
ბეირა 400
ბელიკი 247
ბუნა 425
ბიბ- 398
ბივ- 398
ბიბ- 398
ბილ- 393
ბიწვი 245
ბიხვი 398
ბონი 271
ბონი (ტოპ.) 271
ბონჭკა 269
ბონური 271
ბორა 408
ბოწი 263
ბსენი 143
ბუალ 394
ბუალე 394
ბუება 399
ბუეი 399
ბულა 394
ბუობს 399

ბ

ბადური 264
ბან- 402
*ბანდური 265
ბაც- 407
ბბო 262
ბბორ(ებო) 262

ბელძარი 413
ბერი 406
ბეც- 407
ბეამფი 404
ბეაფ- 404
ბეაფი 404
ბტარბალ- 264
*ბტაშ- 411
ბტაშიადი 411
ბტოლაძე 410
ბტომირი 270
ბტმირი 270
ბშა 410
ბშევა 410
ბშობა 410
ბნდური 264
ბოფი 404
ბოც- 407
ბოცავეს 407
ბოცვა 407
ბსენება 319
ბსენი 143
ბსო- 319
ბსოვნა 319
ბუეზა 403
ბუერთნ- 406
ბუერთნა 406
ბუვილი 408
*ბუვილე- 409
ბურთი/ა 409
ბუშ- 317
ბც- 403

ბ

ბაჩანიძე 412
ბევეში 419
ბტ- 190
*ბტებ- 190
ბვიჭვი 414
ბილა- 346
ბილა 417
ბილე 346

ბინი 413
ბინჭველი 161
ბიშვილა 421
ბიჭვი 347
ბიჭვი 414
ბიჭვი 415
ბმენ- 346
ბმნ- 346
ბმნა 346
ბმნილი 346
ბობ- 190
ბოშ- 418
ბოში 418

ბ

ბბრძავეს 72
ბგიობს 87
ბერი 174

ზანური (მეგრულ-ჭანური)

<p>ა</p> <p>აგვარა 48 აგორა 48 აგრონი 84 აგური 85 აგურონი 85 აზიენს 146 ათარი 52 აქანო 50 აკოშირუ 289 ამ- 49 ამარი 49 ამბინუ 247 ანგვარა 48 ანგურა 49 ანგური 85 ანთარი 52 ანტორი 53 არგუნი 61 51 არღება 80 ართი 148 ართუ(ნ) 148 ატალი 97 98 ატარი 97 98 აფსარი/ე 206 აფსარუნტი 206 ახეამანს 410 ახეიენს 399 აფხაზა 100 აფხაზან 100 აქარა 98 აქარი 98</p> <p>ბ</p> <p>ბანჯი 59 ბაროუ 65 ბარუუ 65 ბარხ- 231</p>	<p>ბატკ- 126 ბატკი 62 ბალუ 60 ბაყუა 60 ბაჩქა 147 ბან- 67 ბახი 67 ბახია 67 ბერ- 64 ბერე 64 ბერი 64 ბეტკი 66 ბეჩა 62 ბეხუ 231 ბეჩი 59 ბვაყვა 60 ბვაჩქა 146 ბიგა 61 ბინ- 247 ბინეხი 8 222 ბინური 69 ბირტყა 179 ბირჩალ- 238 ბიჩა 62 ბიწკი 352 ბლოგინანქ 138 ბოგა 104 ბოგვ- 56 ბოგვი 56 *ბოლინი 229 ბოკა 66 ბოლო(ს) 70 ბონჭგერე 71 *ბორა 59 *ბორჩ- 58 ბორჩი 63 ბოტკი 62 ბოლო 156 ბოყუა 60 ბოყვი 240</p>	<p>ბოში 61 ბორ- 58 ბორჩა 146 ბოწოწი 70 ბოქკ- 61 ბოქოქი 70 ბოჭუ 63 ბეინ- 58 ბეი/გრაფა 153 ბეი/გრაფილი 153 ბეოლა/ი 67 ბელერამი 159 ბელერი 159 ბელირტი 71 ბრკეინ- 382 ბუგი 56 ბუზალა 71 ბულა 69 ბუნ- 69 ბუქალა 71 ბურბუ 71 ბურლუ 57 ბურლუ 70 ბურძლინი 74 ბურკული 239 ბურჯ- 72 ბურჯაფი 72 ბურჯი 63 ბულუ 156 ბუყვინი 66 ბუყუნი 66 ბუცხანს 233 ბუცხი 233 ბუძღური 243 ბუძღურია 243</p>	<p>ბუძი 73 ბუჯ- 63 ბუჯუნი 66 ბლუ 269 ბცორი 306 ბცორუმ 306 ბძგიბუფ 346 ბწონჯ 368 ბჭინახი 364 ბჭკომი 383 ბჯოგუ(ნ) 180 ბჯუმორუფ 417</p> <p>გ</p> <p>გ- 81 გ -გა 47 გაგაბი 88 გაგესქუა 100 გაზე 146 გაზი 146 გამანჯება 154 გამენაქყანი 389 გასაჯოგე 180 გაფ- 81 გაფა 80 გეგნაჩირთუ 334 გეგნოწკურუ 366 გეგშასხაპუ 210 გენდულერი 95 გენუ 222 გეტკაბეს 115 გეფაფალერი 227 გეფირფონდუ 233 გეფიჩხუ 239 გეფოჩუ 325 გექუქინი 258</p>
--	---	---	--

გექუქუ(ნ) 258
 გეჩხილონი 148
 გეჩხომაფა 333
 გეწანას 424
 გეწურაფა 369
 გეხანგუ 396
 გეანგვალი 83
 გვირინი 425
 გინატყაბარუ(ნ)
 218
 გიგიბერია 64
 გილეკვა-
 რთახუ(ნ) 132
 გინაჩქვანს 197
 გინკალუ 171
 გინობუნა 69
 გინოგაფა 81
 გინორშუმაფა
 208
 გინოჩღლათირი
 334
 გინოწკურუა
 366
 გინობიბუა 398
 გინწკირუ 363
 გიონძგილუ(ნ)
 347
 გიფე 76
 გირი 77
 გირინი 425
 გიფთანე 106
 გო- 79
 გობე 128
 გობეინაფა 58
 გობეინაფილი 58
 გოზგუნჯილი
 200
 გოვიწკედი 352
 გოზღვარილი
 186
 გოთიკონდუ(ნ)
 303

გოლიგვინაფა
 141
 გონ- 79
 გონკალირი 171
 გონძლილირი
 350
 გონწკირილი
 363
 გონწკერუა 363
 გონწლოირი
 352
 გონჭალირი 357
 გონჭალუა 357
 გოჯვიბინაფილი
 187
 გორ- 87
 გორაფა 87
 გორგოლია 83
 გორისქონილი
 191
 გორუჯილი 138
 გორწკიბილი
 204
 გოტვენილი 219
 გოტკიჩინაფილი
 215
 გოტყვატუ 217
 გოფალირი 57
 გოფაჩხაფა 239
 გოფითქილი 236
 გოფიჩხაფა 239
 გოქანჩუ 251
 გოლვინჯგინაფ-
 ლი 267
 გოყვი 285
 გოშვებელუ 290
 გოჩა 80
 გოჩიჩინაფა 338
 გოჩხირკინაფა
 341
 გოჩხირკონდუ(ნ)
 341

გოციცინაფა
 338
 გოძეალუ
 284
 გოძღვარილი
 349
 გოწიმიდუ
 385
 გოჯი 76
 გოქვი 388
 გოქკვაბუ
 307
 გოქორთილი
 355
 გოქყვართი-
 ლი 363
 გოხილი 400
 გოგოგელი
 180
 გოჯვირინაფა
 277
 გოჯინილი
 134
 გრკო 83
 გრ(უ-) 87
 გუ 86
 გუგოძგვიბინ-
 უანქ 346
 გუგოხაკილი
 396
 გგ 86
 გურგინი 83
 გურიინი 425
 გურიშთი 170
 გურკალ- 84
 გურკობა 90
 გუჯ- 77
 გუჯე 85
 გუჯუბა 89
 გუნგა 88
 გგჟე 76
 გგრი 77
 გგრინი 525

დ
 დადგინალი 103
 დარგა 92
 დამჯვაბუ(ნ)
 346
 დგ- 103
 'დგ-' 112
 დგუდგ- 91
 დგუდგუნს 91
 დგუბური 103
 დგუნ 103
 დემაქუ 249
 დეცორქუ 322
 დეჭიფარუ 365
 დეხა 93
 დიბურძლინუ 74
 დიბცხადი 342
 დიბძღვარი 349
 დიბჯონათ 279
 *დიკინა 159,
 159
 დიმუნუ 74
 დიმქუ 161
 დირჩე 102
 დირჩინუ 403
 დიფაფალუ 227
 დიქაჩუ 251
 დიშქა 38
 დიციხირი 38
 დიქვიინდინუ 389
 დიხა 93
 დიხაქუბერი 361
 დო- 92
 დოდგინუ 103
 დოვოდგინი 104
 დოვეწუშე 373
 დოლოგინეის
 138
 დომიყონდი 279
 დორ- 91
 დოსაგურე 319
 დოსთუნ 302

დოუშქვი 290
 დოღარღალუ
 265
 დოყორე 93
 დოშიშონუ 202
 დოჰინჩოლი 331
 დოწკიზილი 382
 დოქკონდინუ 384
 დოხვამა 410
 დოღაშინი 404
 დოღია 94
 დოღორე 93
 დოღურაშინელი
 280
 *დუგ-დუგ- 91
 დურჩე 103
 დულა 95
 დულილი 95
 დულღა 95
 დუცხუ 38
 დუღია 94
 დღან- 264
 დღან- 264
 დღანა 264
 დღახუ 271
 დღვალ- 81
 დღრჩე 102

ე

ედორია 91
 ეთოტურაფილი
 216
 ეღამქუხერი 158
 ენოჯგხილი 181
 ერები 174
 ერკინა 14 159
 ეტურაფილი 216
 ეშატოხუა 215
 ეჭუმოღაფა 417
 ეჭგმოღაფიერი
 417

ვ
 ვეგამდღანა
 264
 ვადიშურა 309
 ვალ- 274
 ვამიშინერს 305
 ვარქყვარა 231
 ვაუჩხგ/იხხუა
 323
 ვეღარღალუა
 265
 ვეშაშქვენს 290
 ვეშინერს 305
 ვენკორს 121
 ვეციკინუა 348
 ვეკიპოღათ 391
 ვეგზაღამ 104
 ვით- 361
 ვითი 361
 ვინოხი 8 222
 *ენ- 8 222
 *ენე 8 222
 *ვორ- 426
 ვორო 99
 ვოშქვი 156
 ვოჩქვენაქ 156
 ვოჩქვი 156
 ვოჯგინამ 190
 ვოჯგინი 190
 ვუფუტოღულენქ
 228
 ვუფუტოღულენქ
 228
 ვეჭიფი 346

ზ

ზალა 100
 ზაპ- 102
 ზგუნჯ- 200
 ზელი 100
 ზიკონ- 9

ზოთონჯი 10
 ზომზა 10, 101
 ზოკული 100
 ზოკვ- 100
 ზოპ- 100
 ზოპინი 100
 ზოღა 349
 ზოჯ- 30
 ზუკოლი 100
 ზულა 349
 ზღვა 349
 ზღვარ- 349
 ზღვალი 186
 ზგნთხი/უ 105

თ

-თა „სუფ.“
 106
 თავადსქუა
 100
 თან- 106
 თანაფა 106
 თანჯ- 182
 თანჯუა 182
 თანჯუნს 182
 თარო 301
 თარჯ- 182
 თასი 107
 თაში 107
 თერჯ- 182
 თვალ- 320
 თვალუა 320
 თვალუნს
 320
 თიკ- 303
 თიკი 303
 თიღა 108
 თინჯ- 107
 თიღი 263
 თიშქვი 109
 თიშქვი 109

თოღ- 108 320
 თოღი 108
 თოღია 295
 თოღლიპირქალი
 179
 თოღფიჩალი
 179
 თოღხი 95
 თონჯი 10
 თოში 296
 თორ- 299
 თორჯ- 107
 თორია 299
 თუთაბერი 64
 თუთია 109
 თუ(ღ-) 108
 თულა 108
 თუმაგოხილი
 400

თურ- 107
 თუშქ- 109
 თუშქვი 109
 თქ- 109
 თხ- 110
 თხვას- 112
 თხვასილი 112
 თხვაშ- 112
 თხვაშილი 112
 თხიმ- 111
 თხინ- 296
 თხოპური 110
 თხგმ- 111
 თჯ/ინგუნს 107
 თჯნგ- 107
 თჯშქვი 109
 თჯშქვი 109

ი

იბუძღინუ 74
 იბურჯანს 72
 ითხინუანს 296

იკერკელუ(6) 129
 იკვართხალუ(6)
 132
 იკინა 159
 იკინანს 132
 იკინენს 132
 იკირაკუ(6) 129
 იმბოლუ(6) 70
 იმენდგინოწყურ
 ილი 366
 ილოვი 113
 ილომი 113
 ინათიკინანს 303
 ინარუ/გ 169
 ინატიკუანს 344
 ინგირი 84
 ინგერი 84
 ინერი 134
 ინკორს 121
 ინონწყურე 419
 ინტა 353
 იოი 421
 იოლი 421
 იბეჯანენ 177
 ივეარევეალუ(6)
 183
 ირგუნს 87
 ირემი 113
 ირთუნანს 297
 ირხინუ(6) 398
 ისამანჯელუნს
 154
 ისოფუ(6) 206
 ისხუტუნანს 343
 იფოცებუ(6) 325
 იფშქიშქილგქ
 291
 იშხანს 340
 იჰანუნანს 423
 იჰირაკუ(6) 365
 იჰკეაჰკეუ 375
 იჰყანუნანს 389
 იხვამანს 410

იხუაფუ(6) 400
 იხუნს 400
 იხუნს 400

კ

კად- 116
 კადა 116
 კადარი 116
 კავი 123
 კაკუბერი 64
 კალ- 171
 კალიფ- 122
 კალ-კალე 119
 კალ-კალეშა 119
 კამჭი 123
 კანკალე 119
 კანკალეშა 119
 კანჭ- 123
 კანჭო 119
 კალვი 154
 კალუ 154
 კაშ- 136
 კაში 124
 კაშია 124
 კაშუა 136
 *კაჩ- 136
 კელი 376
 კერა 118
 კერაკელ- 129
 კეში 124
 კვალ- 135
 კვალია 133
 კვანცა 125
 კვარია 134
 კვართხალ- 132
 კვარკვალია 83
 კვარკვაშა 130
 კვარჩხანი 161
 კვარჩხენს 161
 კვარჩხი 161
 კვაჩა 125
 კველა 134

კვიკვილი 130
 კვილა 135
 კვე/ინჭიხე
 131
 *კვირშ- 131
 კვირშა 131
 კვიც- 137
 *კვირჯა 125
 კიკინ- 126
 კილი 119
 კინ- 132
 კინა 159
 კინახონა 159
 კინჩხი 122
 კირა 118
 კირიბი 190
 კიროკ- 129
 კიროკ/აკილი
 129
 კირონი 122
 კიფალ- 123
 კიფი/უ 249
 კიჩ- 121
 კიჩუ 137
 კნატ- 121
 კობალა 118
 *კობორა 115
 კობუ 118
 კოდუბე 137
 კოდუმე 136
 კოდუმეტყირი
 214
 კოდუმე 136
 კოთხო 116
 კოკი 135
 კოკორი 117
 კოკორგნა
 128
 კოკუ 135
 კო(მ)ბო 118
 კომპული 120
 კონკერი 128
 კონწარი 120

კონჭი 78
 კოპა 128
 კოპალი 120
 კოპეშია 128
 კოპული 120
 კორ- 121
 კორთხო 116
 კორობა 115
 კოტო 131
 კოჭარი 120
 კოჭი 78
 კოჭო 132
 კოჭობი 89 125
 კოჭობი 125
 კოჭოყვარია 132
 კუნდალონი 117
 კუნდი 117
 კურა- 129
 კურაკილი 129
 კურაკა 83
 კურაკუშა 130
 კუს- 133
 კუსაფი 133
 კუსინგერი 133
 *კუფალ- 123
 კუშინ- 133
 კუშინუნს 133
 კუცი 137
 კუჭანი 131
 *კუჭკუჭი 132
 კუჭული 132
 კუჭუჭი 132
 კგ 83
 კგლი 119
 კგჩხი 122
 კგრონი 122
 კგჩ- 121
 ლ
 ლა- „პარეფ.“ 77
 ლაგე 140
 ლაგვა 141

ლაგეიმორია 77	მაზუკოლარი 100	მაკვარცეა- ლუ(6) 369	მიკაარტყაბუ(6) 177
ლაგუჭი 77	მაკერიშე 124	მაჭურტუ- ლუ(6) 369	მიმბოლუ 70
ლაკადა 116	მაკრონი 84	მაჭყურტია 370	მინ 174
ლაკვატა 77	მალ- 151	მახეა 163	მინი 174
ლაკუჩხა 77	მალულია 146	მახო 163	მინეფი 174
ლანჯი 169	მამჰეალე 225	მახალე 285	მინთხუ 111
ლაპარტყია 179	მან- 151	მბინ- 247	მინჭვილუ 388
ლას- 139	მანგუ 151	მბოლ- 70	მინჭუაფუ(6) 388
ლასირ- 139	მანთილი 160	მბოლა 349	მინჭე 52
ლასირუმს 139	მანილი 151	მთხოლარი 306	მიოჭირინუანს 375
ლატყვაფია 77	მანუნს 151	მეზოლოერი 63	მიეოლეჩენ 185
ლაყურში 77	მანჩქოლარი 192	მეგაბოჩას 58	მიეულენენ 185
ლაჭი 169	მანჭკორა 231	„შელ-“ 149	მიშაფურთუა 161
ლენჭკვა 317	მანჭ- 154	მელულიე 146	მიშინერს 305
ლერჭყვა 317	მანჭე 52	მენჭელი 165	მიციცონდუ 338
ლეჭყვა 317	მაონჭყანს 316	მენჭი 59	მიჭირინუანს 375
ლვილ- 141	მარგალი 84	მენჭოლი 165	მიჭუმანს 149
ლიბადი 56	მარგული 87	მერეხი 162	მკორ- 121
ლიგვალი- 141	მარგული 84	მესთუ 302	მობშვილანჭ 315
ლიგვალი 141	მართინი 160	მეფხიზერი 239	მოგარ- 138
ლინჯი 65	მარულა 144	მეყაფერი 282	მოგრო 138
ლიჯი 65	მარჩხა 333	მეწურაფა 369	მოდა/ი 144
ლობჟო 96	მა(რ)წკინაია 381	მეჭოროთუ(6) 355	მოზ- 145
ლოგ- 138	მარხვა 163 ₁	მეჭუნს 388	მონ/ლინალე 142
ლოგინუა 138	*მარხო 163	მეჭულე 394	მონტყოლირი 217
ლოგო 141	მასკური 152	მი- 174	მონჭკი 61
ლოლ- 141	მა(ს)პინჭე 52	მიდაძგვაბუ 346	მონჭოლირი 165
ლორყო 94	მასქური 152	მიდღანუ(6) 264	მონჭოლუნს 165
ლოლვი 146	მატგრაბაია 211	მიდგმაჭკეი 156	მონთხუ(6) 111
ლორყუ 94	მაფა 170	მიდღემაჭკეი 156	მონჭლორუ(6) 348
ლოლი 146	მაფალუ 57	მიდღემაჭკეი 156	მოპინჭე 52
	მაფაწკარი 170	მიდღემაჭკეი 156	მორთ- 161
მ	მაფაწყუ 170	მიდღემაჭკეი 156	მოროხი 163
მ(ა) „პრეფ.“ 144	მაფხა 333	მიდღემაჭკეი 156	მოროხია 162
მაბურჭე 72	მაქვალი 149	მიდღემაჭკეი 156	მორცხიმუა 340
*მაგეჯი 149	მაქვენჯი 149	მიდღემაჭკეი 156	მოქე- 153
მაგრალი 85	მაჩხომა 144 333	მიდღემაჭკეი 156	
მაგრონი 85	მაჩხრა 333	მიდღემაჭკეი 156	
მაგულია 151	მაწურაფუ 369	მიდღემაჭკეი 156	
მაგურალი 85	მაქვალუ 387	მიდღემაჭკეი 156	
მაგურონი 85		მიდღემაჭკეი 156	

მოქება 153	მწილი 362	ნინალა 142	ნძილა 350
მოქეი 153	მწოლა 353	ნინძეი 172	ნწარ- 203
მოლე 167	მქიფა 365	ნირსი 155	ნწარა 203
მოშვილერი 315	მქირი 377	ნიტაფი 172	ნწარი- 363
მოშვილუა 315	მქონი 396	ნიშონი 172	ნწარ- 363
მოჩეი 154	მქობა 158	ნიძგი 172	ნწოლა 353
მოწვადილუ(ნ) 356	მქობაჲ 158	ნიძგი 171	ნწოლუა 353
მოქვეუნს 388	მქრიფა 365	ნკალ- 121	ნწალ- 357
მოქირინაფა 375	მხოლურე 247	ნკორ- 121	ნწყ- 316
მოხა 148	მჯაჯი 184	ნკორუა 138	ნწყაფა 316
მოხანისა 148	ნ	ნოგრო 145	ნჯოლ- 165
მოხე 167		ნოზ- 145	ნჯულა 190
(მ)პულაფი 69	ნაბურკულა 222	ნოზუა 145	ნჯუგ- 180
(მ)პულანს 69	ნაბუცხა 239	ნოზუნს 138	ნჯურ- 419
მსქა 290	ნათოლე 108	ნორგო 165	ნჯა 171
მსქიბუ 295	ნაკა 164	ნორდი 165 ₁	ნჯტაფი 172
*მტარი 216	ნანა 164	ნორღეა 163 ₁	ო
მტვერი 216	ნანდიდი 164	ნორცხვა 172	
მულუ 155	ნანოზა 145	ნოტ- 172	ო- „ბრეფ.“ 47
მუნ- 74	ნანჩქოლა 192	ნოტაფი 172	*ოაქარე 98
მუნარკვანი 135	ნაოფთერი 53	ნოლამისა 148	-ობ „სუფ.“ 125
მუნაფა 74	ნარაფი 169	ნოყორი 167	ობელი 47
მუნახვილუანს 393	ნასკვა 204	ნოშქეი 317	ობობო 47
მუნწი 161	ნაფსუმა 237	ნოშქერი 317	ობოჩუ 58
მუნჯკ- 145	ნაფუტოლა 228	ნოჯგე 190	ობური 194
მუნჯკ-ია 145	ნახვ- 316	ნოჯ- 168	ოგანს 80
მუნჯკილი 145	ნახვაწა 263	ნოჯველი/ა 168	ოგაფა 80
მუნჯკუნს 145	ნაჯგეიშა 418	ნოჯოლ- 168	ოგაფს 80
მურღული 155	ნღულ- 95	ნოჯორი 168	ოგაფური 81
მურღულია 155	ნე 222	ნოჯურ- 166	ოგდ- 80
მურცხიმი 340	ნეშთერი 170	ნოჯური 166	ოგზალონი 104
მუყი 158	ნეძი 6 ₁	ნოჯური 166	ოგზალუ 104
მუჩეი 154	ნოქერ- 110	ნტირ- 121	ოგზოლი 104
მუჩუ 154	ნოქორ- 110	ნუგა 172	ოგორა 48
მუქკა 157	ნოქურუნს 110	ნჩქოლ- 192	ოგორანს 87
მუხუ 425	ნოხ- 110	ნჩქოლირი 192	ოგორუ 87
მუტი 158	ნოხაფა 110	ნჩქოლირი 192	ოგური 49
მუფია 158	ნოხორ- 110	ნჩქოლუა 192	ოღინანს 103
მჩინოჯი 322	ნიბოლი 56	ნძგილუა 347	ოღიში 112
მჩქირი 292	ნიგა 171	ნძგილუნს 347	ოღიშარია 98
მცქა 290	ნინუ 166	ნძილ- 350	ოღიში 98
	ნინალ- 142		ოღოია 92

- *ოღოლია 92
 *ოღნეთ 220
 *ოეორჩხოლი 194
 ოზოპინუში 100
 ოთანუანს 106
 ოთვალარი 320
 ოთვალუ 320
 ოგური 49
 ოირემე 113
 ოკანო 50
 ოკანტო 121
 ოკარტო 121
 ოკიდოშა 47
 ოკნატო 121
 ოკრიბა 190
 ომკორუ 121
 ოკუშინაფუანს 133
 ოლაგე 47
 ოლასირუ 139
 ოლე 47
 ოლოლა 141
 ოლოლი 50
 ოლონტყეში 217
 ომანე 152
 ომბინუ 247
 ონ 55
 ონგორე 48
 ონღე(თ) 220
 ონთორი 53
 ონკალაშე 376
 ონკეეში 376
 ონტოლო 47
 ონტოფო 212
 ონტრო(დ) 50
 ონტყოლეში 217
 ონუ(ნ) 222
 ონყორუ 272
 ონცორუ 306
 ონწარე 98
 ონჭუა 190
 ონჯლორე 348
- ობინჯ- 52₁
 ობინჯინანს 177
 ობირკინუანს 179
 ობობ 47
 ობობო 47
 ოყიფალი 101
 ოჯლორტინანს 71
 ორა 47 422
 ორგუალი 87
 *ორგუნი 51
 ორღო 47
 *ორღა 190
 ორთა 190
 ორთომელი 302
 ორთუმელი 54
 ორთუ(ნ) 297
 ორზოლი 104
 ორო 47
 ორტეინი 47
 ორტოლე 51
 ორჩხა 196
 ორჩხე 47 331
 ორჩხოლი 194
 ორწყ- 225
 *ო(რ)ტყ- 225
 ორჯგინანს 190
 ოსაგურალი 319
 ოსარა 224
 ოსარე 52₁ 224
 ოსვარუ 313
 ოსთერუ 298
 ოსორა 224
 ოსვიტინანს 208
 ოსკვე 204
 ოსქალე 290
 ოსქუ 47 113
 ოსხაბუ 210
 ოტკიჩინუანს 215
 ოტუერი 51
 ოფარე 234
 ოფაჩხაფე 239
 ოფთორ- 53
 ოფთორი 53
- ოფოხუ 239
 ოფსიმუ 237
 ოფუცხუ 233
 ოქიმო 257
 ოქორიე 254
 ოქუმო 257
 ოლანტკალი 266
 ოლარღალუ 265
 ოლინჯგინანს 267
 ოყაყო 281
 ოყინუ 134
 ოყონდინუ 279
 ოყონუ 279
 ოყორუ 272
 ოშე 114
 *ოშთარაკუ 54
 ოშირუ 289
 ოშკი 421
 ოშურუ 309
 ოშქვანს 290
 *ოშქუ 114
 ოშქურუ(ნ) 291
 ოჩამალი 328
 ოჩო- 99
 ოჩ-ობინტრე 53
 ოჩქვანს 197
 ოჩხარი 338
 ოჩხი 338
 ოჩხუბურუ 210
 ოციგუ 344
 ოციკაფალი 344
 ოცკრალი 306
 ოძგვირინანს 166
- ოდგიბალი 346
 ოდგიბუ 346
 ოძლუ 350
 ოწვალე 367
 ოწილოხუ 364
 ოწინარი 357
 ოწყ- 225
 ოწყეინტინანს 203
 ოწყიზანს 382
 ოქვალუ 387
 ოქიმოშუ 357
 ოქინარი 358
 ოქინახუ 364
 ოქიშუ 326
 ოქიშუანს 326
 ოქკომალი 383
 ოქკომონი 383
 ოქკორიე 359
 ოქოფალი 374
 ოქოფუ 374
 ოქუმარე 424
 ოხარო 395
 ოხეამე 410
 ოხეამერი 410
 ოხეამირი 410
 ოხეამუ 410
 ოხიბალი 398
 ოხომალა 410
 ოხომუ 410
 ოხუშალი 407
 ოჯგვიჯვანანს 414
 ოჯღირუ 159
 ოყინუ 134
 ოჯონუ 279
- კ
- პატონსქუა 100
 პატონსქორალა 386
 პეტრა 178

პეხუ 231
 პეჭი 177
 პინჰკუ 161
 პინჯალი 177
 პირჱ- 179
 პირჱალი 179
 პირჱინი 179
 პიჩვა 225
 პიჩვანი 225
 პკაშგენჱ 136
 პორჯა 124
 პროსჱია 199
 პროჱ- 179
 პულ- 69
 პულა 69
 პულასჱია 199
 პულღვი 269
 პუხუ 269

ჟ

ჟარუნი 184
 ჟეშჱილა 183
 ჟეაბუ 187
 ჟვარჟვალი 183
 ჟვარუა 183
 ჟვერი 103
 ჟვიბალი 187
 ჟვორი 103
 ჟინ- 100
 ჟინო 100
 ჟინოთა 100
 ჟინოსჱჱა 100
 ჟიფ- 101
 ჟიფილი 101
 ჟიფუნს 101
 ჟიშხილა 183
 ჟოლ- 185
 ჟონეთი 101
 ჟობ- 102
 ჟორ- 183
 ჟორბ- 187
 ჟორჟოლ- 183
 ჟრუნი 184

ჟულ- 185
 ჟუნთხი 105
 ჟუფ- 101
 ჟღართოლამი 187
 ჟღარი 187
 ჟღვარ-ჟღვალი 186
 ჟღირტალი 71
 ჟღირტი 71
 ჟღორი 187
 ჟგფ- 101

რ

რაგვაფი/ა 188
 რაგვი 188
 რაგვინი 188
 რაგი 188
 რგ- 87
 რგ(უ-) 87
 რგულა 87
 რდ- 80
 რეკა 162
 'რდ-' 190
 რთ- 297
 რთომ- 302
 რთომი 296
 რისჱონ- 191
 *რიყა 162
 რკვან- 135
 რკვანილი 135
 რკვანუა 135
 რკვანუნს 135
 (რ)კინა 14
 რკუ 83
 რობუ/ა 192
 როგ- 192
 როგავა 192
 როგვ- 192
 როჱო 188
 *როჱივ- 188
 რტუმოლი 216

რტყაბ- 177
 რუბა 192
 რუჱ- 138
 რუჱჱა 138
 რშვ- 208
 რშონ- 319
 რშუმ- 208
 რჩე 403
 რჩინუ 403
 რჩჱოლ- 192
 რცხიმ- 340
 რძლ- 350
 რწკინ- 381
 (რ)წკიბ- 204
 რწკიბუა 204
 რწკომი 193
 რწულე 368
 რჱჱ- 316
 რხინ- 396
 398
 რჯგინა 190

ს

საგურ- 319
 საგურელი 319
 საგურუა 319
 სათანჯო 228
 სალი 196
 სამანჯელი 154
 საოლიშე 98
 საონჯლორო 348
 სვარ- 313
 სვარუა 313
 სვიტ 208
 სვიტალი 208
 სთ- 302
 სთერ- 298
 სთიჱ- 298
 სთომ- 315

სინორი 315
 სიხანგე 396
 სკვ- 204
 სკვილი 204
 სკვირი 204
 სკუაჱა 204
 სობ- 207
 სომ- 316
 სოტელია 196
 სოტილია 196
 სოტოლია 196
 სოფ- 206
 სოფინი 207
 სუა(ლ-) 309
 სუჱი 258
 სჱა 290
 სჱალუფი 290
 სჱანჯურე 407
 სჱიბუ 295
 სჱიმური 198
 სჱერი 198
 სხაბ- 210
 სხაპია 210
 სხაპუნს 210
 სხვაბ- 210
 სხუობ- 343
 სხუბ- 343
 სხუპაფი 343
 სხუპინი 343

ტ

ტაბანი 214
 ტაბუ 213
 ტაბუ 214
 ტავრ- 212
 ტალი 211
 ტარბ- 214
 ტაში 214
 ტაშისკარი 214
 ტაშირი 214
 ტები 211
 ტეენ- 219

ტვენა 219
 ტიბუ 214
 ტყინა 159
 ტილი 215
 ტოფუ 212
 ტკაბ- 115
 ტკაბუნა(ნ) 115
 ტკაპ- 126
 ტკარჩ- 219
 ტკარჩალი 219
 ტკაჩ- 219
 ტკაჩაფი 219
 ტკები 218
 ტკილი 214
 ტკილამი 214
 ტკირი 214
 ტკიჩინ- 215
 ტკიჩონდუ(ნ) 215
 ტკორ- 218
 ტოლი 211
 ტოფალ- 212
 ტოფი 212
 ტოფუ 212
 ტოფუა 212
 ტოფუგ 212
 ტონ- 215
 ტუბარი 213
 ტუბუ 214
 ტუბუხი 213
 ტურ- 216
 ტურაფა 216
 ტურფა 212
 ტყაბ- 218
 ტყაბარ- 218
 ტყაბარუა 218
 ტყა(ლ-) 258
 ტყაპ- 177
 ტყაჩუ 225
 ტყებ- 218
 ტყები 218
 ტყვაპაია 217
 ტყვაპარია 217

ტყვაფა 77
 ტყვაფ- 219
 ტყვაფაფი 219
 ტყვაჩ- 218
 ტყვაც- 218
 ტყვაცი 218
 ტყილი 217
 ტყირბი 217
 ტყობერა 218
 381
 ტყოლ- 217
 *ტყობ- 218
 ტგრბ- 211

უ

უ(←-ო) „სუფ.“ 220
 უთხინუანს 296
 უკვიკინანს 126
 უკიკინანს 126
 უმენჯელუ 165
 უმინჯენს 52
 უმინჯური 52
 უმუნჯუანს 145
 უნტრო(თ) 50
 უნჩქოლუანს 192
 უნჩხა 195/6
 უნჯ- 52₁
 უპირკანს 179
 ურო 99
 ურჩხა 195/6
 ურჩხელი 194
 უფუთორუანს 249
 უსკვირი 294
 უქუთოლუანს 248
 უჩხეჩხუანს 323
 უწკინტანს 377
 უწკვირინანს 359

უწუმერს 373
 უწურუანს 369
 უქანდუ 423
 უქანდუფს 423
 უქიშუანს 326
 *უჯგეში 190
 უჯგეში 190
 უჯგუში 190
 უჯგუანს 181

ფ

ფალ- 57
 ფალუა 57
 ფალუნს 57
 ფალური 227
 ფანთხი 233
 ფანჯიკ- 232
 ფარ- 234
 ფარხი 231
 ფარჩიკია 232
 ფაფალ- 227
 ფაფალი 227
 ფაჩ- 235
 ფაჩილი 235
 ფაჩუნს 235
 ფაჩქ- 235
 ფაჩქა 146
 ფენჯგირე 71
 ფითქი 236
 ფითქუა 236
 ფინახარი 250
 ფიჟვალი 227
 ფიჟვი 227
 ფირსა 237
 ფირფინაფა 233
 ფირჩა 238

ფირჩალი 238
 ფირჩე 238
 ფიშა 237
 ფიჩხ- 239
 ფიჩხაია 239
 ფიჩხი 239
 ფოთინი 229
 ფოთვორი 229
 ფოთქვი 226
 ფოთქი 226
 ფოკა 65
 ფოკვა 65
 ფოკვინაფა 65
 ფორა 59
 ფორეჯი 228
 *ფოროგი 228
 ფორონჩი 228
 ფოროჯი 228
 ფორტა 247
 ფორტვა 247
 ფორტო 247
 ფორჩ- 58
 ფორჩა 232
 ფორჩუა 58
 ფორჩხი 245
 ფორცხი 245
 ფორხ- 240
 ფოტ- 228
 ფოტრ- 247
 ფოფოჯი 233
 ფოქვა 240
 ფოქვე 240
 ფოქვეში 240
 ფოშქვ- 230
 ფოშქვინ- 231
 ფოჩა 232
 ფოჩო 325
 ფოჩქვინი 230
 ფოციაანი 325
 ფოცხი 245
 ფსარ-ი/ოს 206
 ფსუა 309
 ფსუმა 237

ფსქა 290
 ფსქიბუ 295
 ფუთორი 229
 ფუთქირი 226
 ფუთქური 226
 ფუკი 242
 ფუყი 227
 ფურ- 426
 ფურთ- 161
 ფურთინა 178
 ფურკი 242
 ფურხ- 239
 ფურხონი 239
 ფუსტული 243
 ფუტოლ- 228
 ფუტოლირი 228
 ფუტოლუა 228
 ფუტურამი 240
 ფუტურანს 240
 ფუტურელი 240
 ფუქირი 226
 ფულუ 156
 ფულუქე 230
 ფულუქი 230
 ფულუქინ- 230
 ფულუქინუნს 230
 ფულონი 230
 ფულქონი 230
 ფულხი 245
 ფუნ-
 ფუნირაფ 289
 ფულქველა 152
 ფხონი 246
 *ფხიკ- 246
 ფხორუე 247

ქ

ქაბულა 262
 ქავოხვილე 393
 ქანჩ- 251
 ქაფირი 250
 ქაქვ- 250

ქაქვირ- 250
 ქაშაფორჩუ 58
 ქაშორი 252
 ქაშგემანკალუ 171
 ქაჩ- 251
 ქაცარი 82
 ქედარი 404
 ქენდერი 403
 ქეუჭიბოლუე 417
 ქექ- 249
 ქექქე 249
 ქვალონი 258
 ქვამქარუ 359
 ქვანთილა 260
 ქვაქ- 250
 ქვაშთი 255
 ქვერჩხი 261
 ქვიბე 271
 ქვიბი 240
 ქვინჯე 85
 ქვირა 252
 ქვირან- 252
 ქვირჩხი 261
 ქვიშინი 252
 ქვიშორი 259
 ქვიჯე 85
 ქიაჩი 80
 ქიგობწყედი 352
 ქიგუეოფაფალე 227
 ქიდიგონეს 279
 ქიდიგურშეს 280
 ქიღონი 251
 *ქიღორი 251
 ქილიქი 253
 ქილორი 251
 ქიმთაჩინჩოლუ 331
 ქიმიბჭირინუ 375
 ქიმგუაფორუ 325
 ქინდირი 82

ქინთუტურუ 216
 ქინთხაფე 110
 ქინქილი 252
 ქირქე 241
 ქირცა 253
 ქიქილი 254
 ქიქტაძგვაბუ 346
 ქიშორი 259
 ქიხორი 257
 *ქოღუ 256
 ქოლო 251
 ქონდარი 264
 ქორ- 254
 ქორთა 261
 ქორთუ 249
 ქორთული 249
 ქოროფე 255
 ქოფე 270
 ქოქ- 250
 ქოქა 255
 ქოჩვი 82
 ქოჩი 328
 ქოცვი 82
 ქუა(ლ-) 258
 ქუალეფი 258
 *ქულამური 256
 ქულამქუ 290
 ქუთა 260
 ქუთა(ია) 260
 ქუთაიში 261
 ქუთეში 260
 ქუთოლა 248
 ქუთოლი 248
 ქუთუ 256
 *ქულამური 256
 ქუნთილა 260
 ქუნცხი 261

ქუ(რ)თოლაფა 248
 ქური 258
 ქურცხონი 261
 ქურტა 79
 ქუფე 270
 ქუქ- 258
 ქუცი 82
 ქუჭი 258
 ქჩე 403
 ქჩინი 403
 ქჩუ
 ქგლაწყობუ 382
 ქგთა 260
 ქგმასხუბუ 343
 ქგრთაი 260
 ქგრქე 241
 ქგხორი 257

ლ

ლანქ- 266
 ლანქუა 266
 ლანქუნს 266
 ლარლალი 265
 ლაქ- 266
 ლაქ- 266
 ლდან- 264
 *ლეღან- 264
 ლვანძვი 267
 ლვანძვირა 267
 ლვანქუნს 266
 ლვარძვილა 267
 ლვიზ- 267
 ლვიზალი 267
 ლვინი 8
 ლვინჯვალი 267
 ლინი 8 222
 ლინჯვ- 267
 ლინჯვალი 267
 ლირჯვ- 267
 ლომან- 262
 ლომარერი 262

ლომე 268
ლორქია 269
ლე 269
ლულ- 269
ლულა 269
ლუმა 262
ლუმე 268
ღგ 270

ჟ

ჯანახიკუა 100
ჯაჯ- 281
ჯვ- 285
ჯვად- 282
ჯვილი 284
ჯვილონი 284
ჯვინი 272
ჯვინგი 272
ჯვირ- 286
ჯვირერი 286
ჯინი 134
ჯოვნ- 279
*ჯონდ- 117
ჯონდ- 279
ჯორ- 272
ჯორი 275
ჯორყელი 286
ჯორში 277
ჯოფ- 283
ჯოყუ 274
ჯუბერი 279
ჯურდგი 47
ჯურყელი 286
ჯურყი 286
ჯურშ- 281
ჯურძენი 280

ზ

*ზალი 197
ზელ- 207
ზელებური 207

ზენერი 305
ზეყერი 197
ზეან- 309
ზეანი 308
ზეარ- 313
ზეელა 313
ზეებელუა
ზეებია 290
ზეებელანს
ზეილ- 315
ზეილა 207
ზეონ- 202
ზეონო 202
*ზეუმ- 209
ზეთ- 170
*ზეთერ- 298
ზეიბი 304
ზეიბუა 304
ზეინ- 319
ზეინერ- 305
ზეინერს 305
ზეირ- 289
ზეირუა 289
ზეიშონ- 202
ზეიშონუნს 202
ზეკვ- 290
ზეოგურ- 319
ზეოუონი 308
ზეოთი 312
ზეომ- 316
ზეორ- 289
*ზეოყერ 197,
*ზეოჩხარი 338
ზეუალ- 310
ზეულ- 303
ზეულად- 290,
303
ზეულადა 303
ზეულადირი 303
ზეულიდ- 303
ზეულიდუნს 303
ზეუმ- 311

ზეუმოლი 315
ზეუმორი 311
ზეურ- 309
ზეურო 202
ზეურო 207
ზეუროთ 207
ზეუტ- 208
ზექ- 217
ზექ- 291
ზექა(ლ-) 291
ზექემბე 230
ზექვ- 156
ზექვარ- 294
ზექვერთ- 308
ზექვერთია
308
ზექვიდ- 327
ზევილი 386
ზექიბუ 295
ზექიშქილა
311
ზექიშქილი
291
ზექორ- 293
ზექორთ- 308
ზექორია 293
ზექულდ-
ზექულერ- 291
ზექულერინი 291
ზექულქილა
311
ზექვშქილა
311
ზეხამი 339
ზეხათა 240
*ზეხვაბ- 210
ზეხომ- 334
ზეხომი 340
ზეხურ- 334
ზეგ- 336
ზეგმორი 315
ზეგრ- 289
ზეგრილი 289

ჩ

*ჩაგა 304
*ჩაგ- 225
ჩაკა 304
ჩამა 328
*ჩანდ- 325
*ჩაჯი 324
ჩახვია 336
ჩე- 225
ჩეარა 421
*ჩეახია 336
*ჩეირი 16
ჩეიჩხ- 327
ჩითალ- 334
ჩიკი 348
ჩიკუ 348
ჩილათ- 334
ჩინ- 322
ჩენორუა 322
ჩინჩ- 331
ჩირი 16
ჩიჩუა 329
ჩიხუ 383
ჩიხუა 283
ჩილქ- 322
ჩიპა 324
ჩორ- 306
ჩორა 421
ჩორქ- 322
ჩოჩ- 329
ჩოჩხ- 323
ჩოხ- 336
ჩოხია 336
ჩუ- 225
ჩულა 225
*ჩუდონ- 329
ჩუთ- 334
ჩუთალ- 334
ჩუთუ 329
ჩულათ- 334
ჩულეთ- 334

ჩუნ- 322
 ჩუნათა 322
 ჩუნათილი 322
 ჩუბა 324
 ჩუჩხ- 327
 ჩქვ- 156 197
 ჩქვა 310
 ჩქვალეფი 310
 ჩქვაფა 156
 ჩქიმჯურე 407
 ჩქირი 292
 ჩქიფი 323
 ჩქიჭი 327
 ჩქობი 323
 ჩქოფო 331
 ჩქუთი 330
 ჩქუმალა 156
 ჩქურთი 329
 ჩქეფი 323
 ჩხ- 148
 ჩხანა 318
 ჩხანჯი 332
 ჩხაუი 332
 *ჩხაჯი 332
 ჩხე 160
 ჩხელ 160
 ჩხენ- 318
 ჩხენიში 218
 ჩხვიკი 340
 ჩხვირკი 340
 ჩხვიჩხვი 327
 ჩხირკინ- 341
 ჩხიჩხ- 323
 ჩხოპ- 333
 ჩხოში 318 333
 ჩხოროია 317
 ჩხოლუშია 318
 ჩხურკ- 342
 ჩხუტურელი 210
 ჩხუტური 210
 ჩხუტურუა 210
 ჩხგრკალი 341
 ჩხგრკინ- 341

ჩხგჩხ- 323
 ჩხგჩხათი 232
 ჩხთალ- 334
 ჩხლათ- 334
 ჩხლათა 334
 ჩხნჩ- 331
 ჩხ/ინჩოლია 331
 ჩხ/ინჩოლუა 331
 ჩხნჩე 331
 ჩხრე 327
 ჩხრთუ(ნ) 334
 ჩხჩ- 329
 ჩხჩხ- 323

ც

ცანდ- 324
 ცანდი 324
 ცანდუა 324
 ცანდუნს 324
 ცი 336
 ციგ- 344
 ციგ- 344
 ციკალი 344
 ციკი 344
 ცირ- 306
 ცირუნს 306
 ციტუ 337
 ციყი 344
 ციციანა 344
 ციციან- 338
 ციციანაფა 338
 ცორ- 306
 ცორკ- 322
 ცორკი 322
 ცუ 336
 ცქვირ- 198
 ცქვირალი 198
 ცქიმურა 338
 ცქიმური 338
 ცქირ- 198
 ცქირ-პაპა 292
 ცქურ- 339

ცქერ- 339
 ცქერირანს 339
 ცხად- 342
 ცხადაფი 342
 ცხადინი 342
 ცხაჯი 332
 ცხემლიში 343
 ცხვად- 343
 ცხამ- 340
 ცხერ- 341
 ცხერა 341
 ცგ- 336
 ცგრ- 306

ძ

ძათა 106
 ძანძ- 151
 ძანძა 245
 ძანძაფა 245
 ძანძილი 351
 ძანძუა 351
 ძანძუნს 351
 ძაძ- 351
 ძგვაბ- 346
 ძგვაბინ- 346
 ძგვიბ- 346
 ძგვიბალი 346
 ძგვიბინი 346
 ძგვირ- 166
 ძგვირინი 166
 ძგიბ- 346
 ძგილ- 347
 ძგიფ- 345
 ძგობ- 345
 ძგოპი 363
 ძგუბ- 346
 ძგუფ- 345
 ძგგბ- 346
 ძგგბილი 346

ძგგუნს 346
 ძემური 415
 ძია 412
 ძიგირი 351
 ძიგურ- 351
 ძიგური 351
 ძიგერი 351
 ძონძა 345
 ძონძეფი 345
 ძონძი 345
 ძურე 349
 ძულე 350
 ძღვ- 350
 ძღვარ- 349
 ძღვირ- 350
 *ძღვემ- 350
 ძღირძღინი 350
 ძღუმ- 350
 ძღუმინი 350
 ძღუმინუნს 350
 ძგრე 349

წ

წანა 224
 წანას 224
 წანერა 224
 წანერი 224
 წვათ- 107
 წვათა 106
 წვათანს 107
 წვადილი 356
 წვან- 368
 წვანს 106
 წვანჯი 106
 წვერე 221
 წვინა/ორი 361
 წიშინდ- 385
 წიშინდანს 385
 წიშინდელი 385
 წინ- 357
 წინარი 361
 წირალ- 423

წირიდ- 423
წირობ- 370
წირობილი 370
წირობუა 370
წირღვი 419
წის- 367
წისაფა 367
წიქორი 392
წკაზ- 382
წკაზილი 382
წკაზუა 382
წკვეტერე 363
წკვეტი 377
წკვინტ- 203
წკვინტალი 203
წკვირ- 359
წკვირინი 359
წკიბი 352
წკიდ- 352
წკიზ- 382
წკიზილი 382
წკილი 362
წკინ- 381
წკინუნს 381
წკოდ- 353
წკოლი 363
წკობი 363
წკორ- 203
წკგდ- 352
წკგლი 363
წკურ- 366
წკური 387
წკოლა 353
წკონ- 368
წკონორ- 361
წკონუა 368
წკორიბ- 377
წკოდ- 356
წკოლა 356
წკობ- 366
წკობლე 366
წკობოლე 366
წკოდ- 423

წუ- 367
წულუ 368
წუმ- 373
წუზორ-
წურ- 354
წურდ- 423
წურენი 377
წურუა 354
წურუნს 354
წუქი 358
წულა 355
წუუ- 367
წუურ 390
წუურკუჩხი 390
წუგრტი 370
წუგლობ- 364
წუგლობირი 364
წუგრად- 423
წუგრიდ- 423

ჭ

ჭა 353
ჭაბაკ- 374
ჭაბაკიანს 374
ჭაბო 374
ჭაბუ 374
ჭალ- 357
ჭალა 354
ჭან- 423
ჭანაფა 423
ჭანდა 423
ჭარ- 353
ჭარგა 47
ჭარო 358
ჭარკოტი 359
ჭარკენტი 359
ჭარჭულია 47
ჭაფურია 372
ჭაქკ- 376
ჭელ- 356
ჭემი 380
ჭერამი 392

ჭეფხე 355
ჭე- 220
ჭე- 388
ჭვათ- 107
ჭვათანს 221
ჭვათი 221
ჭვალ- 221
ჭვალა 367
ჭვან- 387
ჭვახე 368
ჭვეთი 158
ჭვერე 221
ჭვერხი 221
ჭვიანს 381
ჭვიაფი 220
ჭვიე- 419
ჭივ- 220
ჭითა 392
ჭითალ- 392
ჭილა 354
ჭიმიდ- 385
ჭიმური 391
ჭიმჭა 360
ჭიმჭაე 79
ჭინჭა 420
ჭინჭალ- 379
ჭინჭკვი 380
ჭიბჭა 360
ჭირაკ- 365
ჭირაკილი 365
ჭირაკუა 365
ჭირინ- 375
ჭიროკ- 365
ჭიროხი 377
ჭიროხ- 370
ჭიფარ- 365
ჭიფე 365
ჭიფხე 355
ჭიღე- 419
ჭიშ- 326
ჭიშაფა 326
ჭიჭამი 362

ჭიჭი 362
ჭიჭკა 420
ჭიჭკვი 380
ჭიჭოლი 391
ჭკა 378
ჭკაე- 382
ჭკეში 326
ჭკეპა- 307
ჭკეპაფი 308
ჭკეპაბინი 308
ჭკეპაბუა 307
ჭკეპკა- 375
ჭკეპკუა 375
ჭკვინტ- 377
ჭკვირ- 360
ჭკიე- 382
ჭკირი 377
ჭკოლა 384
ჭკომ- 383
ჭკომურა 383
ჭკონ- 384
ჭკონი 385
ჭკობ- 307
ჭკორ- 359
ჭკორი 386
ჭკუა 384
ჭკუმ- 383
ჭკუმუნს 383
ჭკუნს 383
ჭკობ- 375
ჭკობი 373
ჭკოლი 367
ჭკომ- 373
ჭკომი 381
ჭკონ- 354
ჭკონახ- 364
ჭკონი 354
ჭკონიხ- 364
ჭკორ- 355
ჭკორა 354
ჭკორბი 374
ჭკორთ- 355
ჭკორი 365

- კორინ- 375
 კოფ- 374
 კოფილი 374
 კოფუნს 374
 კრიფარ- 365
 კუ- 364
 კუბ- 361
 კუბერი 361
 კულია 364
 კუმ- 373
 კუმან- 424
 კუმე 424
 კუმოშ- 357
 კურეხი 381
 კურკა 420
 კურკულ- 369
 კურკული 369
 კყან- 389
 კყანა 389
 კყანი 388
 კყეშ- 326
 კყეში 326
 კყვართ- 363
 კყვართუნს 363
 კყვენტერე 363
 კყვილი 369
 კყინ- 389
 კყვირ- 390
 კყვირი 389
 კყვიორი 150
 კყიშ- 326
 კყიში 326
 კყოლ- 183
 კყოლობუა 183
 კყოლუა 183 367
 კყონი 390
 კყუ- 367
 კყურტი 370
 კყვორი 150
 კგლა 354
 კგომოშ- 357
 კგომოშ- 357
 კგომოშუა 357
- კგინახ- 364
 კგინ- 375
- ხ**
- ხ- 400
 ხაკ- 396
 ხამუციკი 344
 ხანგა 47 396
 ხარა 395
 ხარგა 396
 ხარინ- 396
 ხაჯი 397
 ხემხუ 398
 ხეფორა 232
 ხეკონდინერი 384
 ხეხუ 398
 ხე- 399
 ხეთათა 106
 ხეთათხე 106
 ხეამ- 410
 ხეამა 410
 ხეამანს 410
 ხეამერი 410
 ხეანჯა 400
 ხეაწა 263
 ხეელარი 247
 ხეეწი 263
 ხეილარი 247
 ხეილუა 393
 ხეილუნს 393
 ხეინჯა 400
 ხეიპი 404
 ხეიპია 404
 ხეირ-ხეილი 408
 ხეიხეილი 408
 ხეიჯა 400
 ხეიჯა 400
 ხეოლო 394
 ხეონკე- 397
 ხიბ- 398
 ხიბილი 398
- ხიბულა 398
 ხიკ- 246
 ხიკეი 245
 ხიხვი 398
 ხობი 404
 ხობეწყარი 404
 ხოზო 403
 ხოლარი 247
 ხოლი 399
 ხოლო 394
 ხომ- 410
 ხომა 410
 ხონარ- 425
 ხონარი 425
 ხონკეა 269
 ხონკეაყვარია 269
 ხოფა 404
 ხოფი 404
 ხოშქორამი 395
 ხოშქორი 395
 ხოხ- 407
 ხოჯ- 397
 ხოჯი 397
 "ხოჯი" 408
 ხრინ- 398
 ხუ- 271
 ხულა 394
 ხული 74
 ხულო 394
 ხულ-ხული 409
 ხუმა 410
 ხუნარ- 425
 ხუნარი 425
 ხუნს 400
 ხურკე- 397
 ხურკეკუმი 397
- ხურკეკუმს 397
 ხუშ- 407
 ხუშუა 407
 ხუშუნს 407
 ხუჩ- 407
 ხჩე 403
 ხჩინი 403
- ჭ**
- ჭაალი 413
 ჭავეი 180
 ჭაგი 180
 ჭაგო 180
 ჭალ- 413
 ჭალი 413
 ჭაჭა 184
 ჭგვამ- 346
 ჭგვიშ- 418
 ჭგვიშია 418
 ჭგვიშუა 418
 ჭგვიჭვალა 414
 ჭგირი 190
 ჭგუშ- 418
 ჭგუშია 418
 ჭგუშქ- 418
 ჭგიჭგიტია 414
 ჭგერი 190
 ჭემური 415
 ჭვეში 214
 ჭვირ- 419
 ჭვიკე- 414
 ჭვიჭვ- 414
 ჭივა 412
 ჭიმორი 417
 ჭინ- 417
 ჭინი 413
 ჭინორ- 351
 ჭინორია 351
 ჭინს 106
 ჭინჯი 106
 ჭინჯილა 418
 ჭიქი 347

ჭიშქილა 321
ჭიჭონაია 9
ჭიხუა 181
ჭიხუნს 181
ჭიჭლუ 415
ჭოგ- 180
ჭოდელია 412
*ჭოვენე 416
*ჭოვეჭი 418
ჭოლ- 166
ჭოლა 349
ჭოროთა 413
ჭოქე- 414
ჭროხ- 348
ჭუგ- 180
ჭუმ- 149
ჭუმათა 149
ჭუმენე 416
ჭუმორი 417
ჭუნჭი 418
*ჭურა 349
ჭუჭელია 412
ჭღირ- 159
ჭღირჭლუ 415
ჭღორ- 348
ჭღერჭღე 415
ჭხორ- 348
*ჭენი 413
ჭენჭი 418
ჭეხუა 181

ჭ

(3)ამ 49
ჭემინდორას 91

ც

ცალ- 285
ცაშ- 404
ცაშუა 404

ცვალ- 274
ცვალ- 285
ცვერე 286
ცვილ- 284
ცვილე 284
ცვინგი 47 272
ცვირე 286
ცვირერი 286
ცინერი 134
ცინუ 134
ცინუა 134
ცონ- 279
ცონიერი/ო 275
ცორ- 405
ცორად- 405
ცორადილი 405
ცორადუ(ნ) 405
ცორი 275
ცორიდუნს 405
ცორუა 411
ცორში 277
ცუბერი 279
ცუნგა 316
ცურგა 316
ცურე 407
ცურხენი 280
ცურუ 316
ცურუშ- 280
ცურუშინი 280
ცურძენი 280
ცურძელი 286

სვანური

ა	ათუაშხუნ 318	ამგედლა 78	ანუგერ 290
ა- „პრეტე.“ 47	ათუაძლირ 349	ამღ 49	ანძღუნღე 350
აბაბაღ 47	ათუაჭებიღ 354	ამღაგან 91	აპაპანღ 47
აბაბაღა 47	ათუღუნუშტიღი	ამნარღ 49	აპტყენე 179
აბაბანღ 47	ათუყი 276	ამნარიღღ	აქგენე 181
აბაბე 56	ათუჭირ 379	49	აქგერი 180
აბაჩატი 62	ათუყუთიფე 316	ამნემღ 49	აქგერე 180
აბაბე 56	ათხარ 110	ამნემღ 49	აჟომე 185
აბეღ 47	ათხანღ 111	ამნემიშ 49	აჟუმე 185
აბელატი 70	აკარზე 119	ამნიღ 49	არ 55
აგ „სუფ.“ 47	აკარძე 119	ამნოღუშუ 49	არ- 422
აგორანღ 48	აკაჩე 121	ამნოშ 49	არეჭტე 190
აღ- 421	აკარზე 119	ამსასღკენ	არღუნე 190
აღგიჭ 82	აკარძე 119	ამსასტკენღა	არსგტე 190
აღლაჯე 138	აკირცხე 137	ამტყუშგ 47	არტამ 47
აღრა 421	აკრმბე 126	218	არშულ 51 52 ₁
აღრი 91	აკუატ 47	ამტყუშასკ	არშუიღ 51 52 ₁
აღრინე 91	აკუღღ 47	218	ასკიბნატი 126
აღლიტე 95	აკჩე 121	ამშა 49	ატაბე 211
აღღმე 95	აკჩენი 121	ამშუარან	ატაბე 211
აღღუღინე 95	აკგრცხე 137	314	ატუარალი 215
აღღტე 95	ალა 49	ანგუშმინე 87	ატუარე 215
აღშეგფნალე	ალაგტენი 138	ანგტმე 87	ატურალი 215
308	ალაჯ 138	ანგტმინე 87	ატურალი 215
აღშეგფნალე	ალაში	ანთრო(ლ)	ატურალი 215
308	ალგონი 138	51	ატურე 215
აღცხტუპ 343	ალგტენი 138	ანკარ 50	ატყაბე 216
აღწაბტირნე 352	ალე 49	ანლაგტენე	ატყბე 216
აღხიტორე 401	ალი 49	138	ატყბი 216
აზზი 104	ალიარ 49	ანტუარე	აუშხე 225
ათაშყუთიფე 316	ალმინ 49	ანტყუშასკ	აუშხე 225
ათაშღღენ 302	ალმარ 49	218	აუენე 426
ათღაგან 91	ალმარ 49	ანტყუშასკ	აუენე 426
ათეკუტასკ 91	ალტგენე 219	218	აუშხი 225
ათენტრალი 108	ალჯენი 138	ანუნჩტერე	აჟსათ 52
ათოჭირე 379	ალჯი 138	172	აჟსაღ 52
ათოჭირი 379	ამა 49	ანუნჩტერნე	აჟსათ 52
ათსერ 190	ამაუ 49	172	აჟსაღ 52
ათუაშტგმ 302	ამახტ 399	ანფხირკუტი	*აჟსდას 53
	ამგაღღნღა 78	246	*აჟშღარ 53

*ფეშთარ 53
 *ფეშთას 53
 ფეხრიკტი 246
 „ქ.სულფ.“ 47
 აქაჲ 251
 აქაჲ 251
 აქაჲ 251
 აყალე 276
 აყალტე 276
 *აყარ 55
 აყალტე 276
 აყბა 47
 აყუნე 279
 აყურე 279
 აშარდე 289
 აშარე 289
 აშარდე 289
 აშგრე 291
 აშგურანე 293
 აშგურანი 293
 აშგურანე 293
 აშგურანი 293
 აშგურანე 293
 აშღვეტ 54
 აშღრანი 300
 აშღრანი 300
 აშღმე 302
 აშტრე 289
 აშთქე 298
 აშირ 322
 აშთქე 47
 აშრე 306
 აშყ 421
 აშკრე 291
 აშკურანე 293
 აშკურანი 293
 აშკურმეფე 307
 აშყფგნალი 308
 აშყფგნალი 308
 აშყფგნალი 308
 აშტაკე 54
 აშტეჲე 47 298
 აშტეჲე 302

აშტრანი 300
 აშტე 114
 აშტე 312
 აშტინე 314
 აშტინე 314
 აშყლდი 316
 აშყშელა 316
 შყშელდი 316
 აშხალ 47
 აშხი 317
 აშხინი 318
 აჩად 334
 აჩად 334
 *აჩტილ 52
 აჩუნურე 331
 აჩურე 329
 აჩურე 331
 აჩურე 331
 აცყანი 344
 აცხურკტინე 341
 აცხტად 342
 აცხტადენი 342
 აცხეგრი 344
 აძგრე 346
 აძღრე 349
 აწალატი 353
 აწლათი 353
 აწრიხე 370
 აწრდე 368
 აწგრხე 370
 აჰადი 376
 აჰადი 376
 აჰადი 376
 აჰბიდე 374
 აჰრიხე 381
 აჰრიხი 381
 აჰკიჟანე 383
 აჰკიჟანე 383
 აჰკიჟანე 383
 აჰკიჟარი 384
 აჰკიჟრე 384
 აჰკიჟარე 384

აჰკიჟრი 384
 აჰტბერე 390
 აჰტბერე 390
 აჰტბერი 390
 ახაპ 176
 ახბირ 59
 ახგრი 396
 ახიორე 401
 ახკენე 396
 ახპენი 176
 ახტყტუ 218
 ახტულაგონ 138
 ახტორე 401
 ახყრილ 284
 ახყრილ 285
 ახკკუნე 383
 ახკყარ 389
 აჯარ 55
 აჯატე 407
 აჯტე 407
 აჰანდტრე 422
 აჰენი 426
 აჰინი 426
 აჰტენე 426
 აჰტენი 426
 აზედ 47
 აღდიჲე 82
 აღდგენი 88
 აღბიგი 103
 აღნიხე 91
 აღინე 91
 აღნაბნი 164
 აღყტიხ 283
 აღყტიხე 283
 აღცხტაპ 343
 აღჰაპ 373
 აღჰაპნე 374
 აღჰკენი 384
 აღჰერი 423
 ათეყარ 276

ათეყარ 183
 ათეყარი 183
 ათტნაპნაპ 164
 ათყარ 276
 ათტენი 406
 ათტესაგ 411
 აკიმაჲე 126
 აკიმაჲი 126
 აკიმაჲი 126
 აშებარ 59
 აშეწად 352
 აშეწად 352
 ანკარ 50
 ანკურამან 134
 ანსკეტერე 204
 ანჟომან 185
 ანჰაჲ 251
 ანჰგრთე 260
 ანჰგრთი 260
 ანშჟურდენე 294
 ანშტინან 314
 ანშტინი 314
 ანტირი 172
 ანდლტილნე 350
 ანდლტრლე 350
 ანდლტლე 350
 ანჰერი 423
 ანჰუნრე 425
 ანჰუნრი 425
 ანჰუნრისგ 425
 არ 174
 -არ 55
 -არ 55
 არენსკეტე 190
 არსგტე 190
 ასკირბი 126
 აფშირე 238
 აფხრიკტი 246
 აყუნე 279
 აშგრე 291
 აშგრე 289
 აშირე 306
 აშრე 306

აშკ 421
აშკრე 291
აშკრეშე 307
აშხი 317
აძორე 349
აწირხე 370
აჭბილე 374
აჭებლე 374
აჭირხე 381
აჭირხი 381
აჭკირთანე 383
ახეპენი 176
ახიორი 401
ახრინე 398
ახუტა 176
ახუსკუტერ 204
ახუჭირთ 260
ახუყუთაბანხ 281
ახუშუარაი 314
ახხუერანი 400
აჯარ 55
-აკ 55
-აკ- 422
აშუტე 312

ბ

ბაბ- 56
ბაბანიკ 56
ბაგურ 61
ბაგური 61
*ბადენ 229
ბაღე 57
ბაღური 61
ბაღე 57
ბაღე 57
ბაე 58
ბაჟიან 58
ბაჟიან 58
ბაჟიან 58
ბარ- 59
ბარღე 70
*ბარცხ- 233

ბარჯ 59
ბატე 62
ბალ 60
*ბალღე 155
*ბალღილ 155
*ბაყე 241
ბანგურა 61
ბანღე 57
ბანღე 57
ბანღიდ 57
ბანჟინ 58
ბან- 59
ბანა 59
*ბან(არ)კუტე 231
ბანარ 61
ბანტე 62
-ბანტე 63
*ბანღე 60
*ბანჟი 61
ბანჟ 62
ბანჯე 63
*ბანჯე 59
-ბანტე 63
ბანღე 70
-ბანტე 63
ბანჯე 63
*ბანგურ 61
ბელ 64
*ბელე 57
ბელილ 84
ბელილდი 84
ბელილ 84
ბერ 84
ბერეე 65
ბერეე 65
*ბერეე 237
ბეტე 65
ბეტე 66
ბეტეი 65
*ბეტე 240
*ბელე 60
ბეყე 66

ბეყელი 66
ბენ 62
ბეწე 66
ბებ 67
*ბეჭე 59
*ბეჭე 63
ბიბილ 68
ბიდ 57
ბიდ- 47
*ბიდარ 68
ბიდარ 68
*ბიდღე 57
*ბიდღე 65
ბიღეა 69
ბიბილ 68
*ბინ- 247
*ბინღე 68
ბინილ 69
ბინტე 68
ბინულ 69
*ბინკე 161
ბირა 69
*ბირა 161
ბირიღე- 238
ბირწელ 239
ბირწარ 239
*ბირე 67
ბირა 69
ბოლ- 70
*ბოლ- 70
ბოლარ 70
ბოყე 66
ბოკოკე 70
ბოკოკოლ
70
*ბოკ 63
ბოკგ 71
ბოკგერ 71
ბოღე 57
*ბოკ 63
ბეღერ 71

ბეღ- 71
ბეღ-ჰაბეღ 71
ბროკე 72
*ბრტყენ-
ბრუკე 72
ბუზულ 71
ბუნალეთ 74
ბუნტ 68
ბურღ- 72
ბუჟულ 71
ბულულ 155
ბულულ 155
ბულულ 156
ბუყ 243
*ბუყე 243
*ბუძეღულ 243
ბუჭერ 73
*ბუღარ 68
*ბულა 69
*ბუნღ 68
*ბუნე 67
*ბუნე 63
*ბუილა 69
*ბუინღ 68
*ბუიყ 243
ბღე 75
ბღე 74
*ბღე 74
ბღე 74
*ბღე 270
ბძღენ- 74
ბღ- 70
ბღ-ნეთ 74
ბგნა-ლეთ 74
ბგნ-ლეთ 74
ბგნ-ლეთ 74
ბგგ 74
ბგგერ 73

ბ

ბაგ 250
 ბაგადა 91
 *ბაგამ- 88
 ბაგლა 91
 ბაგღა 91
 ბაგზა 91
 *ბალ- 80
 ბანზ 76
 ბაჟუ 76
 ბარგალა 265
 ბარგლა 265
 *ბარო 77
 ბარაშა 76
 *ბარაშაჟ 76
 ბარაშა 76
 ბარჟ 77
 ბარჟაშა 76
 ბარჟაშა 76
 *ბარშაჟ 76
 ბატ 79
 ბაჟ- 78
 ბაჟა 78
 ბაჟულ 79
 ბაწრა 78
 ბაჰარ 260₁
 ბაღ- 78
 -ბაღ 79
 ბარგალ- 265
 ბარგლ- 265
 ბარგლა 265
 ბაღ 79
 ბა 79
 ბაჩ 80
 ბაჩაშ 80
 ბაჟა 82
 ბღ- 80
 ბებ-/გიბ- 80
 ბებ-/გიბ- 81
 ბედ 251
 ბედ- 78

*ბებ- 105
 ბემ 81
 -ბენ 79
 ბენ- 18
 *ბერგალ- 265
 ბეჩ 80
 ბეჭ 81
 *გიღ 415
 *გიზ- 105
 გინდერ 82
 გინდორ 82
 გირგელ 83
 გირგოლ 83
 გიყარ 82
 გიყრულ 82
 *გიტყრაილ 82
 გიტყრაილ 82
 გიჭ- 82
 გობ 128
 გოგორაღ 83
 *გოგოჭ 89
 გოგუერ 83
 *გოღ 86
 *გოფო 76
 *გორანა 85
 გორგუელ 83
 *გოჭ-გოჭ 89
 *გოჯრა 88
 გუგუ 88
 გუმ 81
 გურ- 84
 გურან 83
 გურანა 85
 გურგუინ 83
 გურნა 85
 გუანაღ 87
 'გუ' 86
 გულ 86
 'გულ'- 86
 გუნა 87
 გუნაღ 87
 გურ- 87

გურნა 87
 გურნაღ 87
 'გულ'- 86
 გუმი- 87
 გუზ- 87
 გუზანაღ 87
 გუგ 128
 გუგუ 88
 გური- 87
 გურიგუინ 83
 გურიანა 87
 გუიჯ 88
 გუიჯრა 88
 გუმ- 87
 გუგენ- 88
 გუგუ 88
 გურგუ 89
 გურჯაბ 89
 *გ V ჟამ- 87

დ

დ- 91
 დაგ- 91
 დალ 92
 დარ- 91
 დარგ 92
 დაცხ 92
 დაჰარ 260₁
 დაგ 91
 დალ 92
 დარგა 92
 დანქ 94
 დაცხ 92
 დაცხუ 92
 დაჟუ 94
 დეგ- 91
 დერ- 91
 *დესხრა 103
 *დემქა 103
 დეცხუ 93
 *დიგ 104

დინ- 91
 დინა 94
 *დიჩიჟ 102
 *დისხ 102
 *დიჯ 93
 -დიჯ 93
 დილჟამ 93
 დინა 94
 დომეყ 94
 დორყუ 94
 *დოღარ 93
 *დოღულ- 96
 *დობჟ 95
 დარ- 91
 *დარენცხუ 93
 დუღულ 73
 დუჟეყ 94
 დურყუ 94
 'დულ'- 95
 *დუბულ 74
 დუხ 95
 დუხუ 95
 *დუჩრა 102
 *დუჩირა 102
 *დუჩილ- 95
 *დუჩიღარ 93
 დღ- 95
 დღბ- 96
 დღებ- 96
 დღმ- 95
 *დღრებ- 96
 დგბეი 96
 დგბეღ 96
 *დგ 102
 დღტ 420

ე

ეღგი 82
 ეღგიჟე 82
 ეღხიგი 103
 ეღწიხე 91

ეღმუტინან 314
 ეღმუტინი 314
 ეღქაბნე 374
 ეთწმღუნ 302
 ეთყარ 276
 ემწად 352
 ენთლადე 108
 ენთლადნე 108
 ენკუტრამან 134
 ენკომი 185
 ენკკრთე 260
 *ერ- 175
 ერქ- 97
 ერქელა 97 97,
 ერქელა 97
 ესფეშტდნი 235
 ესქუქუტი 258
 ეცქე 197
 ეხხუერნი 400

ზ

ზად 100
 ზან 100
 ზანარ 101
 ზადმახე 101
 ზად 100
 ზამ || ზამ 10,
 ზამმახე 10, 101
 ზგ- 103
 *ზელ- 100
 ზერდ 102
 ზერჩუ 102
 ზესხრა 103
 ზექ 103
 ზერდ 102
 ზზ- 104
 ზიბრა 347
 ზიგ- 103
 ზიზ- 104
 ზინ- 91
 *ზინდ- 102
 ზირჩუ 102

ზისხ 102
 ზივ 181
 ზუებ 346
 ზგზ- 104
 ზგნთხ 105

თ

თ- 106
 თალ 107
 *თალირ 109
 *თამირ 109
 თატ- 106
 თას 107
 თაშ 107
 თაშუტ 107
 თაშუტემ 107
 თეთნე 109
 თეთუნე 109
 თეფ- 182
 *თერე- 182
 *თერჯ- 182
 *თეტზ- 337
 თეტრ- 108
 *თეშუ 107
 თეტრ- 108
 თოდ 108
 თომირ 108
 თომურ 108
 თუალ- 108
 თუეთუნე 109
 *თუელ- 108
 *თუერ- 108
 თუი 343
 თქ- 109
 *თქ- 109
 თქუმი 110
 თქტიმ- 110
 თქტიმი 110
 თხ- 111
 თხამ- 111
 თხარ-თხარ- 110

*თხამ/შუტ 112
 თხარე 110
 თხეკ- 110
 თხერე 110
 *თხეტლ- 111
 *თხეტლუ 111
 თხეფ- 111
 თხელ- 110
 თხერე 110
 თხისარ 112
 თხისარ 112
 თხისარ 112
 თხისარ 112
 თხისარ 112
 თხისარ 112
 თხისარ 112
 თხისარ 112
 თხისარ 112
 *თხუმი 114
 *თხუშ 114
 თხუას 112
 თხუაშ 112
 *თხუიშ 114
 თგ 112
 თგირ 112
 თგგერ 112
 o
 *იალ- 421
 იაშტეჟი 298
 იბურდენი 72
 იბურდი 72
 იბურდნე 72
 იბურდუინე 72
 იბურდიელ 72
 იბურდიელხ 72
 იგგენი 88
 იგუნე 87
 იგუნე 87

იგუნე 87
 იგუე 82
 იზგალ 103
 იზგალ 103
 იზგალ 103
 იზგე 103
 იზნე 91
 ითუდი 108
 ითქ-ფითქ 236
 ითხუარ 110
 ითხუიარ 110
 ითხუიარ 110
 იკაფი 122
 იკაფი 122
 იკაფი 122
 იკაფი 122
 იკაფი 121
 იკანაკალ 129
 იკანაკელ 129
 იკანაკი 129
 იკანაკალ 129
 იკანაკალ 129
 იკურთხანიელ 132
 იკუარემი 134
 იკუენი 132
 იკუეჰალი 135
 იკუი 132
 იკუივალ 135
 იკუივალი 135
 იკურემი 134
 იკუჰალი 135
 იკუჰალი 135
 იკუჰე 135
 იკეენი 136
 *ილაუ 113
 ილზიგალ 103
 ილუ 113
 ილდედი 164
 იმაჟე 149
 იმაჟე 149
 იმბანალ 164
 იმბანალ 164
 იმეჟარი 153

იმნარი 425
 იმშგუანე 156
 იმშგუანე 156
 იმშერალ 303
 იმშეტანე 156
 იმჭერი 153
 იმჭერი 153
 ინაყატულ 274
 ინყატე 274
 ინყატულ 274
 ინყატულ 274
 ინყატულ 274
 ინყატე 274
 ინშლექი 298
 იემპხუ 399
 იეოში 185
 იეულინი 185
 იეულინი 185
 იეულინი 185
 იეუმი 185
 იელუნე 182
 იელუნე 182
 ირაგე 189
 ირაგე 189
 ირბიელ 189
 ირბიელ 189
 ირდუნე 190
 ირშგინე 290
 ისგდი 198
 ისგდრალ 198
 ისგდრალ 198
 ისგდრალ 198
 ისენტყეტულ 201
 ისკილი 198
 ისკიდარალ 198
 ისკორე 204
 ისკორე 204
 ისტე 114
 ისტები 206
 იუელიელ 220
 იუელიელ 220
 იუნარი 425
 იუნარი 425

იუჩი 225
 იუნშტრეილ
 229
 იუნდელ 229
 იუნშირი 238
 იუნშოდელ 229
 იუნშოდელ 229
 იქაჩე 251
 იქაჩი 251
 იქტეტი 258
 იქტეტი 258
 იქჩე 251
 იქჩი 251
 იქგორე 260
 ილეშგალხ 266
 ილეშგალხ 266
 ილეშალხ 266
 ილუნე 271
 ილუნე 271
 იუტების 281
 იუტე 283
 იშგარინ 290
 იშგარინე 290
 იშგიტანელ 292
 იშგინტანალ 292
 იშგურდენი 294
 იშგინი 319
 იშელდანი 320
 იშთხუ 114
 იშიალ 305
 იშიალ 305
 იშიალ 305
 იშკერე 290
 იშკიტანალ 292
 იშკუნთი 307
 იშკუნთი 307
 იშტე 114
 იშტულ 312
 იშტინი 314
 იშხი 317
 იშგლდანი 320
 იშგჯგინი 319
 იჩახხელ 323

იჩახხიელ 323
 იჩახხელ 323
 იჩახხელ
 323
 იცხტუპი 343
 იცხტუპენი
 343
 იცხტუპი 342
 იწაბურე 352
 *იწაბურე
 352
 იწბურე 352
 *იწბური
 352
 იკუპი 374
 იკუპი 373
 იკბუნე 374
 იკბუნე 374
 იკენი 384
 იკურე 387
 იკუ- 387
 იკუმე 388
 იკუმე 388
 იკუნქალხ
 391
 იხრინალ 398
 იხრინალ 398
 იხრინალ 398
 იხრინი 398
 იხული 395
 იხული 395
 იხურე 400
 ივშდანი 406
 ივშდანი 406
 ივშდანი 406
 იშერ 423
 იპრი 423
 იპუნარი 425
 იშტულ 312
 იშტულ 312
 იტე- 387

კ
 კაბ- 315
 კაბ- 133
 კაბა 315
 კაბა 315
 კაბა 315
 კადარ 115
 კადარ 116
 კადარ 115
 კადარ 116
 *კადობე 137
 კათხ 116
 *კათხა 116
 კათხტაბაგ 116
 *კაკიბერ 126
 კალ 119
 კამილ 115
 კამინ 115
 კამპ 120
 კამგლ 115
 კან- 117
 კანარ 117
 *კანდ- 117
 კანდრეუ 118
 *კანდურე 118
 *კანთურე 118
 *კანჯ- 119
 კანჯაბ 136
 კა(რ) 118
 კარზ- 119
 კარძ- 119
 კაფ- 122
 კაჩ 121
 *კაკარ 78
 *კაკარ 78
 *კაქ 376
 კალ 119
 კალ-კალუნ 119
 კალ-კალუნ 119
 კალუნ 119
 კალუნ 119
 კამპ 120

კანკ 120
 კპპ 120
 კპრ 124
 კპრე- 387
 კპრტ- 121
 კპრჩხ- 122
 კპუ- 132
 *კპუკი 121
 კპჩ- 121
 კპც-(ენ-) 136
 *კპტ- 120
 კპვი 121
 კპვრჩხ- 122
 კპფ 122
 კპვი 121
 კპვრჩხ- 122
 კპფ- 122
 კბ- 115
 *კებ- 115
 *კედარ 116
 კენჩხ 124
 კეძრ 124
 კერ 124
 კერ 133
 კერა 119
 *კერგ- 137
 *კეუკი 121
 კეშ 124
 *კეც-(ენ-) 136
 კეჭ 425
 კეშ 124
 კიბ- 126
 კიბნ- 126
 კიკ- 126
 კიკბერ 126
 კიკუ- 126
 კიშბ- 126
 კინტ 127
 კინჯაბ 136
 კინჯაბ 136
 კირაუ 127
 კირონ 122

კირტ 127
 კირუენ 122
 კიჩ- 127
 კიც 137
 კიცხ- 137
 კობ 128
 კოკო 135
 *კონჩხ- 122
 კონჩხპრ 124
 კორჩხ- 122
 კობ 128
 *კოლუშთ- 129
 კოშდ- 129
 კოშტ- 129
 *კოტ- 89
 კობ 128
 *კრაკნ- 129
 კრანკ- 129
 კრანკ- 129
 კუკუშ 130
 კუკურ 130
 *კუკურ 130
 კუნკუშპს 130
 კუნკილ 132
 კურთხ- 132
 *კურჩხ- 137
 *კუს- 133
 კუტალ 131
 კუტალ 131
 *კუშ- 133
 კუტილ 132
 კუნკილ 132
 კუ- 132
 კუაბ-ნესგ 169
 კუაბ-ნესგილ 169
 კუან- 135
 კუპრ- 134
 კუპუ 133
 კუშში 179
 *კუტენ- 135
 კუტერ 133

კუტერ- 134
 *კუტუ- 136
 *კუტეჩ- 128
 კუტეც 133
 კუტეც- 133
 *კუტეცა 133
 კუტეჭ- 135
 კუტიკუტ 135
 კუტილ 134
 *კუტილა 127
 *კუტირა 127
 *კუტირუ- 136
 *კუტიჩ- 128
 კუტიჭ- 135
 კუნ- 135
 *კუტირ-კუტეშა 131
 კუტირშა 131
 კუტრ- 134
 *კუშინაუ- 292
 კც- 136
 კცენ- 136
 კცენჯაბ 136
 კცკცხ- 137
 კცც 137

ლათხუარ 110
 ლათხუარ 110
 ლათხუარ 110
 'ლაკერტ-' 121
 *ლაკერტ 121
 ლამედაგ 91
 ლანგ 164
 'ლანგურ-' 84
 ლანჭუარ 98
 *ლანჭუ- 1411
 ლაბაუ 177
 ლაბაუტუ 177
 ლაბეუტუ 177
 ლაფაგარ 180
 ლაფაგან 180
 ლაფაგია 180
 ლაფაგან 180
 ლარდა 190
 ლასკარ 203
 ლასკარ 203
 ლასტუ 208
 ლაფუცხირი 233
 ლაფუცხირი 233
 ლაფუცხირი 233
 'ლალუ-' 146
 ლალფიარ 139
 *ლაყუ 94
 ლაყურა 279
 ლაჭურ(ა) 289
 ლაში 107,
 *ლაში 175
 ლაშინა 306
 ლაშინი 318
 *ლაჩაუ 139
 ლაჩუ 139
 ლაცყან 344
 ლაცყან 344
 ლაჭეტიან 359
 ლაჭეტიან 368
 ლაჭარ 375
 ლაჭედირ 376
 ლაჭედირ 376
 ლაჭედირ 376

ლ
 ლაბაუ 63
 ლაბაუ 63
 ლაბაუ 63
 ლაგ- 138
 ლაგუანი 87
 ლაგუნი 87
 ლადა 144
 *ლაგუერუ 98
 ლაზგა 103
 *ლათაში 107

ლაქბილა 374
 ლაქირ 379
 ლაქიკითარი 359
 *ლაქიკითარა 359
 'ლაქყორა' 390
 ლახაგბე 80
 ლახატყუიფ 219
 ლახდაგ 91
 ლახედაგ 91
 ლახლაჟ 338
 ლახლჟ 138
 ლახმეჭალე 154
 ლახმეჭალენე 154
 ლახტუ 141
 ლახტუათგინ 112
 ლახტუნანი 141
 ლახტუსტიბინ 206
 ლახლტერი 271
 ლახშემ 311
 ლახჰარი 375
 ლახჰყარ 389
 ლაჰტუ- 411
 ლაჰტამ 410
 ლაჰტუშ 410
 ლაჰტუში 410
 ლაჰ- 138
 *ლაჰგ- 140
 ლგ- 138
 ლაზგა 103
 ლაჰაჟა 109
 ლაზბთიარ 110
 ლაზბთუდარ 110
 ლაჰლაჰიარ 139
 ლაჰდაგ 91
 'ლანგურ-' 85
 ლანსტიბნე 206
 ლანსტიბნი 206
 ლაჰ- 139
 ლაჰიარ 139
 ლაჰტუხირ 233
 ლაჰურ 289
 ლაჰურა 289

ლაში 107,
 ლაშირა 306
 ლაშირა 306
 ლაშიტ 139
 ლაშიკუჰარი 359
 ლაშიკუჰარ 359
 ლაქბილა 374
 ლაქებდა 374
 ლაქირ 379
 ლაზბთხათ 111
 ლაზბთხათ 111
 ლაზბტუჰმტ-
 ტიელ 229
 ლაზბტერი 271
 ლაზბათ 325
 ლაზბეფნი 411
 ლაზბტუსგინი 411
 ლაჰ- 138
 *ლაჰგ 140
 *ლაჰში 107,
 ლაში 107,
 ლაში 107,
 ლაშხურ 318
 ლგ- 138
 ლეგ- 140
 ლეგემ 81
 ლეგემ 82
 ლეზიზ 104
 ლეზტებ 346
 ლეზგზ 104
 ლეთ 106
 ლეთი 106
 ლეთხრე 110
 ლეკარე 118
 ლეკანჰ 120
 ლეკარე 118
 ლეკეშგრი 124
 ლეკეშგრი 124
 ლემდაგ 91
 ლემეს 152
 ლემესგ 152
 ლემესკ 152

ლემეელი 182
 ლემეელუი 182
 ლენა 424
 'ლენგურ-' 84
 'ლენგურ-' 84
 ლემოლენე 182
 ლემერი 183
 ლერთან 161
 ლერთენ 161
 ლერსგუენ 161
 *ლერჰტ- 141
 *ლერჰტნი 141
 *ლეს- 139
 ლესგ 140
 ლესკ 140
 ლესკანარ 203
 ლესკუერ 204
 ლეტაფი 213
 ლეტეჰრ 211
 ლეტეჰრ 211
 ლეფეშტე 235
 ლეფშდე 235
 ლეფშედე 235
 *ლეღმ 74
 ლეფუნზელა 280
 ლეშგ 140
 ლეშღორი 299
 ლეშღარანი 300
 ლეშღარანი 300

ლემოლენანი 320
 ლემტრანი 300
 *ლემგ 140
 ლემჰარ 389
 ლემჰარ 389
 ლემხდაგ 91
 ლემხთხათ 111
 ლემხტერი 271
 ლემხეფნი 325
 ლემჰარი 375
 ლემჰტესგ 411
 ლემჰტ- 181
 ლემჰტ- 411
 ლემჰტრ- 141
 ლემჰტრანი 141
 ლემჰტრანი 141
 ლემჰტრანი 141
 ლემჰნა 424
 ლენთ 106
 ლენთი 106
 ლიამჰტუ 399
 ლიბანენე 58
 ლიბანენე 58
 ლიბეერ 59
 ლიბეენე 58
 ლიბურჰიელ 72
 ლიბურჰიელ 72
 ლიგტანე 87
 ლიგტანე 87
 ლიგტანე 87
 ლიგერი 423
 ლიზგე 303
 ლიზი 304
 ლითხრე 110
 ლითხელი 110
 ლითხუნე 110
 ლიკაფე 122
 ლიკაფე 122
 ლიკუე 133
 ლიკე 136
 ლიმჰერალ 303
 ლინყატ 374

- ლინშტორე 299
ლიმპანტე 399
ლიპტყენე 179
ლიჟგენალ 181
ლიჟგენალ 181
ლიჟგენე 181
ლიჟგენელ 181
ლიჟომე 185
ლიჟულინი 185
ლიჟულინი 185
ლიჟუბე 185
ლირაგე 189
ლირაგე 189
ლირაგე 189
ლირდე 190
ლისგდი 198
ლისენტყუწალ
201
ლისენტყუწალ
201
ლისენტყუწალ
201
ლისკიდი 198
ლისკორე 204
ლისკორე 204
ლისტე 142
ლისტები 206
ლიტაბე 211
ლიტატურე 211
ლიტაბე 211
ლიტრელალ 215
ლიტყაბი 216
ლიტყბე 216
ლიტყბი 216
ლიფეშგ 235
ლიფშირიცე 238
ლიფშულე 244
ლიფშუტე 244
ლიფხრიჭი 246
ლიფხრიჭუტი 246
ლიქაბნიელ 248
ლიქაბუნალ 248
ლიქანე 251
ლიქშელ 292
ლიქშემელ 292
ლიქჩე 251
ლიქერთე 260
ლიღჯენე 266
ლიყალე 276
ლიყუელ 284
ლიყჩენი 276
ლიშარდე 289
ლიშარდე 289
ლიშარდე 289
ლიშგამელ 292
ლიშგრე 291
ლიშგენე 319
ლიშდაბ 297
ლიშდაბ 297
ლიშდაბუნე 297
ლიშდერ 297
ლიშდერ 298
ლიშდირი 297
ლიშდირი 298
ლიშდორ 299
ლიშდორე 299
ლიშდრანი 300
ლიშდრანი 300
ლიშდრალ 297
ლიშერე 289
ლიშერე 289
ლიშთხე 296
ლიშიალ 305
ლიშიალ 305
ლიშიალ 305
ლიშირე 306
ლიშირე 306
ლიშქამელ 292
ლიშქრე 291
ლიშქუნთე 307
ლიშქუნთე 307
ლიშქუწთე 307
ლიშქუწთე
307
ლიშქუწთე
307
ლიშონე 309
ლიშონე 309
ლიშონალ
309
ლიშტაბენე
297
ლიშტაბ 297
ლიშტრანი
300
ლიშტარ 314
ლიშტულ 312
ლიშტარ 314
ლიშტულ 312
ლიშტე 312
ლიშტილიელ
315
ლიშტილიელ
315
ლიში 317
ლიშიტნი 318
ლიშჯენე 319
ლიჩახელ
323
ლიჩახიელ
323
ლიჩახემელ
323
ლიჩახემელ
323
ლიჩედ 334
ლიჩეფ 325
ლიჩეშ 326
ლიჩიშმდელ
328
ლიჩიშმდელი
328
ლიჩუნჩურე
331
ლიჩუნეფ
330
ლიჩუნე 330
ლიჩუნთიელ
329
ლიჩიურე 331
ლიჩიურე 331
ლიჩხეფ 332
ლიჩხინე 332
ლიჩხენე 332
ლიცყანი 334
ლიცხმალ 340
ლიცხმალ 340
ლიცხურკუტინე
341
ლიცხურკუტინე
341
ლიცხტდე 342
ლიძგუბე 346
ლიძგუბე 346
ლიწედ 352
ლიქარნე 375
ლიქბი 373
ლიქრენი 375
ლიქურე 387
ლიქყარ 389
ლიქგეწალ 391
ლიხენე 23
ლიხერე 396
ლიხერი 396
ლიხერე 396
ლიხერი 396
ლიხიორე 401
ლიხდორე 401
ლიხრინე 398
ლიჯანე 405
ლიჯეფ 406
ლიჯემელ 406
ლიჯემტე 406
ლიჯერ 407
ლიჯერე 407
ლიჯენე 405
ლიჯეუსგ 411
ლიჯეუსკ 411
ლიჯემალნი 406
ლიჯემალნი 406
ლიჯემალნი 406
ლიჯტირე 419

მაწებ 371
 *მაქყაჟარ 150
 მახალ 393
 მახე 148
 მახერა 396
 *მაკტალი 159
 მაკტამ 410
 მაკტამ 410
 მაკტამარ 410
 მაკტამარ 410
 მაკტამდაგ 409
 მაჟ- 149
 მაჰარა 422
 მ(ა-) 144
 მალ- 149
 მალიდ 149
 მანგ 149
 მანკინე 170
 მანყ 238
 მანუნ 222
 მანქმლუნა 259
 მანჟ 150
 მანჟიჟა 150
 მანხე 148
 მანხერა 396
 მალ- 149
 მალიდ 149
 მან- 146
 მბან- 164
 მეგტი- 150
 მეგტი 151
 მეღღბე 96
 მეღღებე 96
 მეზგე 103
 მეთხეფე 112
 მეთხტარ 110
 მეთხტმარ 110
 მეთხტმარ 110
 მეთხეფე 112
 მენთილ 160
 *მეჟარ 153
 მესგ 152
 მესგულა 152
 მესკ- 152
 *მესკ- 152
 მეტყუნეფე 218
 *მეფე 170
 მეფეტი 247
 მეფსამ 237
 მეფტი 247
 მეფხე 333
 მეფხეტი 246
 *მეფხეტი 246
 მეფხეტი 246
 მექტი 153
 მეყარ 276
 მეყუნეფე 282
 მეყუნეფე 282
 მეშხე 317
 მეშხე 317
 მეჩხეფე 332
 *მეჩხეფე 333
 მეჩხეფე 332
 მეწურე 369
 მეწურინ 369
 მექმინალ 385
 *მეხილ 163
 მეჟ- 154
 მეჟარ 153
 მეჟარ 153
 *მეიკინა 159
 159,
 მიმჟე 52
 *მინაში 145
 *მისო 142
 მისტი 155
 მიკტი 157
 *მროჟლ 72
 *მსგტელა 152
 მტყტალ 154
 *მუგოლ 86
 მუგტალ 86
 მუგტალ 86
 მუგტი 86
 *მუგულ 86
 *მუგულე 86
 *მუღო 155
 მულტი 155
 მულმწინე 369
 მულმწინე 369
 მურთუნე 161
 მურყუნამ 281
 *მურკი 157
 მუს 155
 *მუსირი 86
 მუსტი 155
 მუსტიბი 206
 მუტტარ 216
 მუტტარ 216
 მუტყუნამ 218
 მუტყუნამ 218
 მუფარტი 281
 მუფმულე 235
 მუფმულე 235
 *ქუსასარი/ა 250
 მუქასგრა 250
 მუქტუნამ 250
 მულულ 155
 მულულ 156
 მულულ 155
 მულულ 156
 მულულამ 270
 მულულამ 270
 მულულამ 270
 მუყამუ 281
 *მუყარტი 281
 მუყუბე 281
 მუყუბე 281
 მუყუნამ 281
 მუყუნამ 282
 მუყუნამ 282
 მუყუნამ 156
 მუყუნამ 156
 მუშოლდანი 320
 *მუშტარ 156
 *მუწილა 161
 მუქტი 157
 მუქტი 158
 მუქტარ 158
 *მუჭატარ 418
 მუჭორ 418
 მუჭტარ 418
 მუჟ 425
 *მუჟ 157
 მტყყუნამ 281
 *მხელ- 246
 *მხულ 247
 მჟ- 154
 მგბურ-
 ჟილ(ი) 72
 მგზან 101
 მგჟარძალი 119
 მგრა 14 159
 მგტტი 133
 მგლმესგი 152
 მგლმესკი 152
 მგმხე 162
 მგნთლ 160
 მგნჩხრი 160
 მგნჩხირი 160
 მგნწლა 161
 მგჟირ 183
 მგჟირი 183
 მგრაბიელ 189
 მგრათენ 161
 მგრაგტენ 161
 მგრაჟი 73 161
 მგსირი 86
 მგსკგრაალა 205

მეტყაბ 216	მეძღვრ 349	*ნადაგ 188	ნაჭარაყუნ 386
მეტყაბ 216	მეწიგ 371	ნაღიჯ 93	ნაჭარაყ 386
მეტყაბე 216	მეჭარაყი 386	ნაღმოყ 94	ნაჭარაყუნ 386
მეფარუ 281	მეჭახუი 158	ნაღა 164	ნაჭარაყუ 386
მეფაყბი 233	მეჭკამ 381	ნაყ 164	ნახე 167
მეფეშტუე 235	მეჭკაშ 381	ნაკუნჩხენ	ნაბოზ 93
მეფეშტუი 235	მეჭკაყე 382	124	ნაღიჯ 93
მეფეხი 233	მეჭკაყუ 383	ნამტყულ	ნაღრა 164
მეჭართ 249	მეჭკაყუ 383	154	ნანა 164
მეჭართ 249	მეჭკაყე 382	ნანაგ 47 164	ნანოლ 166
მეჭაბი 248	მეჭკარგე 382	ნანკომლ 129	ნანულ 166
მეჭაბი 248	მეჭკარგე 384	ნანკომტ 129	ნაყეუნ 167
მეჭაბი 248	მეჭკაშუ 383	ნანულ 166	ნაყრ- 167
მეჭსანი 250	მეჭკაშუ 383	*ნანულ 166	ნაყროლ 166
მეჭგროთეი 260	მეჭკინე 385	*ნაყალ- 166	ნაშგერუ 290
მელიჯგ 267	მეჭკარაე 386	ნაყარ- 165	ნაშიალ 305
მელდერილ 264	მეჭკარაე 386	ნაყაცხ 233	ნაშიალუ 305
მელდერილ 264	მეჭკარაე 389	ნაყაცხუ 233	ნაშიხტ 317
მელდეროლ 264	მეგ 162	ნაყაცხუ 233	ნაშიყუ 317
მელიჯგ 267	მეხარ 393	ნაფაყბუ 233	ნაშიტ 317
მელიჯგ 267	მეხარე 393	ნაქად(ტ) 72	ნაყბეშუ 340
მეყ 162	მეხარეჩხენ 393	ნაღჯენ 266	ნახე 167
მეყაჯი 274	მეხარ 393	*ნაყარ- 167	ნაყუნ 167
მეყერ 275	მეხარეჩხენ	*ნაყორ 168	ნაყუნ 167
მეშღბგე 297	393	ნაყუნ 167	*ნეგ 64
მეშღნე 302	მეხარეჩხენ 393	ნაშგერ 290	*ნეგაგა 168
მეშღრანი 301	მეხიმ 163	ნაშგურან	ნეგტა 168
მეშღრე 297	მეხირ 163	293	*ნეგოგა 168
მეშღრე 302	*მეხტალე 394	ნაშგურან(ტ)	*ნედრა 164
მეშეღლე 320	მეხგლ 75	293	*ნენა 164
მეშეკტეფე 307	მეჰეფია 406	ნაშგურან	ნენზ 169
მეშეკტეფე 307	მეჰეფია 406	293	ნენძ 169
მეშტაბნე 297	მეჰლანი 417	ნაშღეკ 203	ნესგ 169
მეშტნე 302	მეჰმარი 417	ნაშილ 305	*ნესგტ 169
მეშტრანი 301	მეშღნე 302	ნაშიხ 317	*ნესკტ 169
მეშტრე 302	ნ	ნაშკარ 290	ნეფე 170
მეშგლდანი 320	ნა- „ბრეფ.“	ნაშიხ 317	ნეკტა 373
მეშგლდანი 320	ნაბან 164	ნაშონ 309	ნელაშლ 255,
მეჩეფე 328	ნაბარკ 231	ნაშონ 309	263
*მეჩხილი 160	ნაბაჰ 164	ნაშხუნ 318	ნელეშლ 263
მეჩხიმ 333	ნაბაჰ 164	ნაშონ 329	ნეშკა 170
*მეჩხირი 160	ნაბურ 164	ნაყბაშუ 340	ნეტინ 170
მეძღირ 349		ნაჭარაყ 386	

ნეწულ 368
 *ნეწულ 368
 ნეწული 368
 *ნეკაბა 373
 ნეკა 170
 *ნეჯ- 169
 ნეჰნა 424
 ნენა 424
 ნეშკა 170
 ნიგბა 168
 ნიგობა 168
 *ნიღრა 164
 ნინ 142
 ნილაშტ 255, 263
 *ნიშთილა 263
 *ნიძგ 173
 ნკელ- 171
 ნკელ- 171
 ნტყ- 179
 ნჩურ- 172
 ნჩურ- 172
 ნჭყ- 326
 ნენირ 222
 ნენირ 222
 ნენძგ 172

ა

*აღლ- 421
 აარ 174
 აარ 174
 აერ 174
 აერუღა 97, 1
 *აერუქაღა 97, 1
 აერქ 97
 აერქღა 97
 აერქღა 97, 1
 აერქღა 97
 აერქღღა 97
 აეშტამ 311
 აენში 175
 აერუი 175

ა

აღერ 91
 *აღღ 220
 ათგაბ 81
 ათგობ 81
 ათზიზ 104
 ათზგზ 104
 ათიგუ 82
 ათიურ 225
 ათიზინ 91
 ათლაჯ 238
 ათლგტინ 219
 ათეაგარ 180
 ათრაგტინ 189
 ათრაგტინ 189
 ათყიშე 276
 ათშღგ 302
 ათშზუნ 318
 ათშზუნე 318
 ათშგგან 319
 ათშგგენ 319
 ათძლირ 349
 ათწაბური 352
 ათწული 368
 ათჰაბ 373
 ათჰეზიდ 374
 ათჰირ 379
 ათჰირე 379
 ათჰირისგ 379
 ათჰირნე 379
 ათჰუბერ 390
 ათჰყერ 389
 ათხიურ 401
 ალაჯ 138
 აორია 426
 აოსდარალ 91
 აოსფეშღტენ 235
 აოსყერ 275
 აოშზუნ 318
 აოხარ 395
 აოხარ 395

აოხეპ 176
 აოხთაღ 108
 აოხლაგონ 138
 აოხნაყარ 165
 აოხეოშან 185
 აოხლუგუე 200
 აოხტყაბ 216
 აოხუნჩურ 172
 აოხუნძღული 350
 აოხუეპ 176
 აოხულაგუნენ 138
 აოხუნაყარ 165
 აოხუბ 176
 აოხტყაბ 216
 აოხტყგერინ 346
 აოხფხირიქ 246
 აოხქგრო 260
 აოხშუმენ 311
 აოხძგერგენ 346
 აოხწუნენ 366
 აოხწეშღღან 406
 აოხჰუნარ 425
 აოჰეჩ 407
 *აოჰ 224

ბ

ბ- 176
 *ბარ- 178
 ბარშან 176
 *ბაშალ 176
 ბაშან 176
 ბაშულ 176

ბაჰუტ- 177
 ბაშულ 176
 ბაშულტ 176
 ბენ- 176
 ბენტყ- 177
 ბეჰუტ- 177
 ბიჰ- 177
 ბიჰუტ- 177
 ბიტ 178
 ბონტყ- 177
 ბტყგენ- 179
 ბჰუშ 179
 ბჰუშღ 176
 ბჰუშღ 176

ე

ეაგ 180
 ეაგ- 180
 ეაგარ 180
 ეაგარ 180
 ეაგგენ- 181
 *ეალ- 166
 *ეალ- 165
 *ეატყ 187
 ეაჰ- 146
 ეაჰ 181
 ეაჰ 180
 *ეაჰუტ 180
 *ეაჰუტ- 181
 ეაჰგენ- 181
 ეაჰთხ 181
 ეაჰ 181
 ეაჰ- 180
 ეაჰგენ- 180
 ეაჰგენ- 180
 ეაჰგენ- 181
 *ეჰთ 182
 ეჰთხ 181
 ეჰთხ- 181
 *ეჰშან 184
 *ეჰრან 184

*ვერთ- 182
 ვესლაჟე 138
 ველ 238
 ველუ- 182
 ველუ- 238
 ვინა 184
 ვირ- 183
 ვიშხა 183
 *ვიპან 184
 ვომ- 184
 ე'ონსგუზ 199
 უორ- 184
 *უორბ- 187
 უოსკაჟი 121
 უორ- 184
 *უერიმტ- 184
 ურინტ- 184
 უულინ- 185
 *უურინ- 186
 უულინ- 185
 უუნან 184
 უუინა 184
 უუმ- 185
 ულაჟერდ 186
 *ულალ- 187
 *ულაუ 187
 *ულაუერდ 186
 ულერ- 186
 ულიუ- 186
 ულიუპარ 186
 ულიუპარ-
 ბლიუპარ 186
 ულიუპარ 186
 ულიუპარ-
 ბლიუპარ 186
 *ულუერ 186
 ულგარბ 187
 ულგარბ- 186
 უგარ- 183
 უგარ- 183
 *უგჟ 187
 *უგჟი 181

რ
 რაგუ 188
 რაგუ- 189
 რადაგ 188
 რადაგ 188
 *რაჟიუ 188
 რაგუ 188
 *რაგუ- 189
 რაჟუ 188
 რაგუ- 189
 რბ- 189
 რდ- 190
 *რებ 64
 რებუ 192
 რებუ 188
 *რეგუ- 189
 რესგუ- 190
 რეჟუ- 189 190
 რეჟუ 188
 *რეჟუ- 191
 *რიყე(?) 162
 რობ 192
 როგუ 191
 რსგუ- 189
 რუებ 192
 რშუელ- 51
 *რშუელ- 51

ს
 *საბ- 207
 საბელ 64
 *სამ- 207
 სამალ 194
 სამალ 194
 სამეგუ 151
 სანაჟ 195
 სანაჟ 195
 სანუ 196
 სანუჩანუ 196
 სანუ 197

სგ- 197
 სგალატ 266
 293
 სგილ- 198
 სგიმ 198
 სგიმრაშულ
 199
 სგირი 199
 სგირუ 200
 სგოჯ- 30
 სგურ 200
 *სგუილუ
 200
 სგურ 199
 სგური 200
 სდუგუ 200
 სდუგუ 200
 სემი 192
 სენა 195
 სენაჟ 195
 სეტჟუ- 202
 სენტჟუ- 201
 სეტუ 196
 სეტუჩეტუ 196
 სიკცხატუ 124
 სიკცხატუ 124
 სკ- 197
 სკანტ 203
 სკარ- 203
 სკარობ 203
 სკარუ 203
 სკიბ 204
 *სკიბუ 204
 სკილ- 198
 სკიმ 198
 სკიორი 199
 სკორი- 204
 სკორ- 204
 სკურერ- 204
 სკუიბ 204
 სკვდგლ 204
 სკვდგლ
 204

სკვრე 205
 სკვრი 205
 სკვრიალა 205
 სკვრიალა 205
 სპან 205
 *სპერ 205
 სტუგუ 200
 სუბ- 206
 'სულა' 207
 სურ- 208
 სურუ 207
 სუ- 208
 სუბ- 206
 *სუმიურ 199
 *სუპერო 200
 *სხამ 340
 სხაბ 209
 სხაჟაჟა 210
 *სხაჟაჟ- 343
 სხაჟაჟა 210
 სხაჟაჟაჟა 210
 *სხაჟაჟ- 210

ტ

ტაბ- 211
 *ტაბ- 213
 ტალ- 211
 ტაურ- 211
 ტაფუ 214
 ტან- 213
 ტანრა 213
 ტანუ- 213
 *ტანუგუ 214
 ტაბ- 211
 ტანუგუ 214
 *ტეურ 212
 *ტეუგუ 214
 ტინ- 219
 ტიტანგ 47
 ტიტან 47
 *ტეებ- 126

ტკიბ- 215
 ტკეჭი- 215
 ტლ- 211
 ტრელ- 215
 ტურა- 215
 ტურა- 215
 ტურა- 216
 ტურად 216
 ტურა- 216
 ტურად 216
 ტურა- 215
 ტურ- 216
 ტურამდ 216
 ტურამდ 216
 ტყაბ- 216
 ტყაბ- 216
 *ტყარკვან- 219
 *ტყაწყებ- 218
 ტყბ- 216
 *ტყებ- 217
 ტყებერა 381
 ტყენ 258
 *ტყირაბ 217
 ტყლიბ 217
 ტყლიბ 217
 ტყულ 217
 ტყულ 217
 ტყულაგ- 218
 ტყულაგ 218
 ტყულაფ- 218
 ტყულაფ- 219
 ტყულაგ- 218
 ტყულაფ- 218
 ტყულაფ- 219
 ტყულაფ- 219
 *ტყულაგ- 218
 ტყულაფ- 218
 ტყულაფ- 219
 ტგნ- 219
 ტყგრსგნ- 219
 ტყგრსგნა 219
 ტყგრსგნა 219

უ

*უმალი 195
 უმანი 195
 უმანუ 195
 უმან 195
 უფეშტუა 235
 უფეშლა 235
 უფეშლა 235
 უღალუ 264
 უღალ 264
 უღლენა 268
 უშლილ 320
 უშლენა 302
 უშე 223
 უშე 223
 უშტენა 302
 უშე- 225
 უშხ- 225
 *უჰე- 225
 *უჰე 224
 უშლენა 302
 უშხ- 225

უ

-უ- „სუფ.“ 220
 *ურა- 426
 *ურასალ 224
 ურ- 221
 ურდლ 220
 ურდნ- 220
 ურ- 220
 ურნაგ 8 222
 ურ 221
 *ურე 221
 ურდელ 424
 *ურ(რ)ჰე 231
 ურ 221
 ურ 425
 ურ- 222
 *ურინაგ 222

ურსგუ 153
 *ურსგუ 153
 ურე 223
 ურე 223
 ურე 224
 ურსურ 195
 ურ 221
 ურსარ 224
 ურსარ 224
 ურხარ 395
 ურხარ 395
 ურ- 364
 ურ- 225
 ურ- 225

ფ

*ფათ 178
 ფათუ 236
 ფათე 226
 ფათეს 226
 ფანტურ
 226
 ფანტური
 226
 ფანტური
 226
 ფანტურ/ურს
 226
 ფანტურის 226
 ფაფ- 227
 ფარუ 227
 ფარულ 227
 ფარულანა
 227
 ფარხარ 231
 ფატან 56
 229
 ფატან 56
 229
 ფაქარ 229
 ფაქარან
 241

ფაქარან 241
 ფაშ- 234
 ფაშად 234
 ფაშად 234
 ფაშად- 230
 *ფაშლა 241
 ფაშლილ 324
 ფაშლუ 229
 ფაშე 331
 ფაშელ 232
 *ფაშე- 230
 ფაც- 233
 ფათუ 236
 ფანტურ- 226
 ფარ- 227
 ფარუ 227
 ფარხ 231
 ფარხიგ 232
 ფაფ 240
 *ფაფუ 241
 ფაშ- 234
 ფაშლუ- 229
 ფაშე- 230
 ფანტურ- 229
 ფაშ 232
 ფაშ- || ფაშ- 232
 ფაშ- 233
 ფაშე- 230
 ფაშ- 233
 ფაშ 234
 ფეშური 233
 ფენტოხ 233
 ფერთან 77
 *ფერი 227
 *ფერულ- 227
 ფერ- 247
 ფეშუ 240
 ფეშ- 234
 ფეშა 234
 ფეშ- 235
 ფეშა 235
 ფეშა 235
 ფეშა 235

ფეშენი 235
 ფეშელუ- 235
 ფეშელუ- 235
 ფეშენი 234
 *ფეშთ- 235
 *ფეშთ- 235
 ფეშე- 235
 ფეშეა 235
 ფეშნი 234
 ფეშტუ- 235
 *ფეჩქ- 235
 ფითუ 236
 ფითუ 235
 ფითქ 235
 ფიკუ 237
 ფიკუი 242
 ფიმფორ 233
 *ფირშილ 238
 ფისე 237
 ფიტ- 247
 ფიტე 247
 *ფიშე 237
 ფიშირ 238
 ფიშირობ 238
 ფიშტუ 244
 ფიშტუე 244
 ფიშტულ- 244
 ფიშტულე 244
 ფიჩქ 238
 *ფიჩქუ 238
 ფიწალ 239
 *ფოთქურ 226
 ფორხ- 239
 ფორხა 239
 ფორხა 239
 ფორტორ 240
 ფოქ 240
 ფოყ 240
 ფოყრა 240
 ფოშლა 241
 ფოთქ- 226
 ფოლტ 234

ფონთხ 233
 ფონთხ 233
 ფრეკ 241
 ფროტ 240
 *ფუეკ 240
 ფუთხუ 242
 *ფუჟი 242
 ფუჟი 237
 ფუჟი 242
 ფუჟინი 242
 ფუნთქუის 226
 ფურთხუ 242
 ფუსულ 243
 ფუჟუ 243
 ფუჟუ 243
 ფუშ 244
 ფუშლ- 244
 ფუშლე 244
 *ფუჟი 244
 *ფუჟიხუ 245
 ფუჟიხუ 244
 ფუხუ 242
 ფუჟი 237
 ფუშლ- 244
 ფუშლე 244
 *ფუჟიქ- 226
 *ფხან- 246
 ფხაქ 245
 ფხაყა 245
 ფხაჟ 245
 ფხეყ- 245
 ფხეყა 245
 ფხეჟენი 245
 ფხეჟი 245
 ფხერა 246
 ფხერა 245
 ფხერა 246
 ფხერა 246
 ფხიყ- 245
 ფხიყე 245
 ფხირქუ- 246
 ფხირ 246
 *ფხლეე- 246

*ფხლეე- 246
 ფხრიქუ- 246
 ფხგლ 247
 ფგნ- 247
 ფგსგლ 243
 ფგე 247
 ფგტრ- 247
 ფგტრან 247
 ფგტგრ- 247
 ფგტგრან 247

ქ

ქაბნ- 248
 ქან 248
 *ქარ 249
 *ქართ 261
 ქართ. 249
 ქანგრ 250
 *ქარ 79
 ქანტან 241
 ქაქ 250
 ქაშან 250
 ქაშანგ 47
 ქაშან 250
 *ქაატრაილ 82
 ქართ 249
 ქან- 251
 ქან- 248
 ქელ 251
 *ქელა 251
 *ქეშანი 252
 ქეშენი 252
 ქეშენი 252
 *ქეჩ- 251
 'ქილ-' 251
 ქიზ 253
 ქილიქ 253
 *ქინდერ 82
 ქინქილ 254

ქირს 261
 ქირს- 253
 ქირშა 261
 ქირც 253
 *ქირჩა 253
 ქიუ 254
 ქიქი 253
 ქიქილ 254
 ქიშორ- 259
 ქიშორა 259
 *ქიშუარ 259
 *ქიშლ- 328
 ქორ 254
 ქორან(შ)მარე 254
 ქოქ 255
 *ქოშთ- 328
 ქსან- 250
 ქუბ 257
 *ქუბუ 257
 ქუთ 256
 ქუთუ 256
 ქუთუარ 256
 ქუთუარ 256
 ქუმ 257
 *ქუმო 257
 *ქუნთირ 260
 *ქურდილ 256
 ქურილ 256
 ქურილ 256
 ქურუხუ 257
 *ქურჩხ 261
 ქუფ 257
 ქუფუ 256
 ქუფუარ 256
 ქუფუარ 256
 ქუქუ- 258
 *ქუხურ(უ) 257
 ქუხუ 242
 ქუან 258
 ქუაჟ 258
 ქუან 258

ქუეჯ 258
 *ქუეშო- 328
 ქუიშარ- 259
 ქუიშარაი 259
 ქუიშარამ 259
 *ქუიშო- 328
 ქუქუ- 258
 ქქუ- 258
 ქშლ- 259
 ქჩ- 251
 ქგთხ 242
 ქგნაშ 248
 ქგნეშ 248
 ქგნეშარ 248
 ქგნთირ 260
 ქგნთგრ 260
 ქგნშარ 248
 ქგრო- 260
 ქგსა 261
 ქგსე 261
 ქგჩხ 261

ლ

ლაბნა 262
 ლამგნ- 262
 *ლანდერ 265
 ლაბენა 262
 ლანწუთო 263
 ლანშლ 263
 ლანშტ 263
 ლამგნ- 262
 ლედ 264
 ლედარ 264
 ლედერ 264
 ლენწიო 263
 ლენწუშ 263
 ლენწუშ 263
 ლეშგ- 266
 ლეშლ 263
 ლეშქ- 266
 *ლირჯგ- 267
 *ლირ- 270

*ლიშქ- 266
 *ლიჩ- 267
 *ლიჩო 267
 ლიჩუ 266
 ლიჩუ 266
 ლიჩუარ 266
 ლლიჩგ- 267
 ლომირ 268
 'ლოსგ' 267
 'ლოსქ' 267
 *ლუბ 271
 ლუმირ 268
 ლულ- 269
 ლულამ 269
 ლუმურ 268
 'ლუნ-' 268
 ლუშ 269
 ლუ- 270
 *ლუარძგ 267
 *ლუარძგუ 267
 ლუატ 399
 ლუებ 270
 ლობრა 270
 ლუერ- 271
 *ლუიბ 271
 ლუინანლ 304
 ლუინელ 304
 ლენ 271
 ლენმაღენ 271
 ლენმაწრუ 271
 ლენმეშურ 271
 ლენმერუ 271

ჟ

*ჟაბ- 402
 ჟაბა 272
 *ჟაბო 272
 ჟაბუ 272
 ჟალ- 276
 ჟალნ- 277
 *ჟალუ 277

*ჟამ- 277
 ჟამნ- 277
 *ჟანდ- 117
 ჟანსკუ 273
 *ჟანჯგუ 273
 ჟარ- 276
 *ჟარ 275
 *ჟარ- 276
 ჩარუ (ტოპ.) 277
 *ჟარუ- 278
 ჟაუ- 274
 *ჟაუ 276
 ჟაფრან 274
 ჟაყელ 274
 ჟაჩ- 276
 ჟაჭ 274
 ჟარ- 276
 ჟანუ- 274
 ჟანფრ 274
 ჟან- 276
 ჟაჭ 274
 ჟანსგუ 273
 ჟანყა 274
 *ჟენ 275
 ჟერ 275
 ჟერ 275
 ჟერ- 275
 ჟერ- 276
 *ჟეფრან 275
 ჟერ- 276
 *ჟერ- 284
 *ჟეჯგუ 273
 ჟი- 276
 *ჟიუ 276
 *ჟიუილ- 220
 *ჟიყუ 281
 *ჟიჩ- 284
 ჟიშ- 276
 ჟი- 276
 ჟლ- 276

ყლაუ 277
 ყოგ- 260₁
 *ყოდ- 260₁
 *ყოფ- 283
 ყომ 277
 ყოშ 277
 *ყუბარ- 279
 ყუბლამ 279
 ყუბლან 279
 ყუბლამ 279
 ყულანდ 284
 ყუნ- 279
 ყუნხ- 280
 ყუნხელ 280
 ყუნტ- 280
 ყუნტამ 280
 ყუნტამ 280
 ყურ- 279
 *ყურყო 287
 *ყურძელ 280
 ყუყუ 281
 ყურყუ 286
 ყუ- 279
 ყუბ- 281
 ყუბაბ 281
 ყუბა- 281
 'ყუბამ-' 281
 ყუბასგ 282
 ყუბასგ 282
 ყუბასგ 282
 ყუბასკ- 282
 ყუბაბ 281
 ყუბანსკუ 273
 ყუბ- 260₁
 ყუბელ- 284
 ყუბფ- 282
 ყუბფ- 285
 *ყუბეშქუ 282
 ყუბერ- 284
 ყუბილ 285
 ყუბილ- 284
 *ყუბილეფა 284

ყტილ- 220
ყტიე 283
ყტირან 286
ყტირანა 286
ყტირყტი 286
ყტიფ- 285
ყტიყტი 281
ყტიი- 283
ყტილ- 284
ყტილაფ 284
ყტილანუ 284
ყტირ- 279
ყტიტე- 282
ყტიფ- 282
ყტიფ- 285
ყტირ- 283
ყპ- 276
ყენსე 273

შ

*შაგ- 319
*შათო 313
შამ 311
შამ- 288
*შამ- 311
*შამატე 315
*შამატე 288
შარ 288
*შარ- 289
შარდ- 289
შარდან 289
შარდი 289
*შატად- 290
*შატან- 309
*შაყე/ი 197
შათე 312
შამ 288
*შამატე 288
შარ 288
*შაყ 197
შარ- 289

შარდ- 289
შარდან 289
შარდი 289
შგ- 319
*შგატე 295
*შგატე 295
შგბ- 290
შგებ- 290
შგერ- 290
შგერობ 290
შგილ 291
შგინი 292
შგინილ 292
შგირ- 291
შგირა 291
შგინილ 292
შგინიან- 292
შგომ- 293
შგრ- 291
*შგულე 201
შგურ- 293
შგურ- 294
შგურდ- 294
შგუბა 295
შგუმ- 293
*შგუმილ 201
შგუმი- 294
შლატალ 295
შლატალ 295
შლაშე 148
შლამ 296
შლამ 300
შლანა 296
შლარე- 297
შლებ- 297
შლებ 300
*შლებე 300
შლერ- 297
შლერ- 298
შლერ- 299
შლერე 301
შლეკ- 298
შლება 296

შლილ- 320
შლიმ 54 294
შლირ- 298
შლიე 298,
303
შლიეურა
303
შლიეურაჲ
303
შლიეურა
303
შლიხე 296
*შლიხუნ 306
შლიხუნ 299
*შლოლ- 320
შლომ 300
*შლორ 301
შლორ- 299
შლომ 300
შლორ- 299
შლორ 300
შლორ- 299
შლორან- 300
შლორან- 300
შლეკუნ 25
შლეულ 301
შლეურ 301
*შლეურგენ-
294
შლეურულდ
301
*შლენან- 297
*შლენულ-
320
შლენე- 300
*შლენერ 301
შლენიხუნ 299
შლენ- 299
შლეკ- 170
შლეკენ 25
შლეკლ 320
შლეკ- 302
შლეგ- 302
შლეკ 303

შლეხე 296
შელ 303
*შელ 197
*შელ 303
შელდ 320
შელდ- 320
*შემე 288
შერ 303
შერ- 289
*შერ V 288
შეხუბამ 311
შეხ- 317
შერ- 289
*შთ 298
*შთამი 296
*შთერ- 298
*შთექ- 299
*შთიე 303
*შთიხო 299
*შთარამე- 301
*შთარემე- 301
შთხ- 296
*შთგ- 302
*შთგ- 302
ში 309
ში- 305
შიბ 303
*შიბა 303
შიგელ 304
შიდ 305
შიემბერ 64
*შილა 303
შიმბერ 64
*შიმე 315
შირ- 306
შიე- 305
შიშლან 305
შიშლიე 305
*შიშხამ 312
შიხ 317
შიხ- 317

შიხუნდ 306
შიხულ 306
შიხუნდ 306
შიმიბერ 64
შირა- 306
შიშვილ 321
შიშვილ 321
*შემფუტ- 307
შეგრობ 290
შვილ 291
*შვინაბ- 293
შვირა 291
შვიტან- 292
შელნთ- 307
შეტემ- 293
შეტემფ- 307
*შეტემფ- 307
შეტემფ- 307
შეტირ 294
*შეგბ- 308
შეგფგნ- 308
შოლდ 320
შოლდ- 320
შომ- 308
შომა 308
შომად 308
შომრის 308
შონ- 309
*შორ- 309
*შოლდ- 320
*შომ 288
შონ- 309
*შონ- 309
შტამ 296
შტატალ 295
შტექ- 298
შტეხა 296
შტიმ 54
შტიქ 303
შტიქურა 303
შტიხე 296

შტორ- 299
შტონ- 300
შტუკ- 170
შტემ- 302
შტენ- 302
შუ 309
შუა 310
*შულ- 208
*შუმ 316
შუმ- 311
*შუმი 316
შუნ 310
*შურ 208
შურდუმ 185
შუმბტამ 311
შუმბტამ 311
*შულ- 315
*შუმ 315
*შუმ- 209
შუმ- 312
შუთ 312
შუთალაშ 314
შუთარ 313
შუთარაბალე 313
შუთარაშბალე 313
*შუტ 310
შუტალ 313
შუტარ- 314
*შუტემ 288
*შუტელ- 309
*შუტელა 314
შუნენ- 315
შუნენმაგ 315
შუნენმაგ 315
*შუტრა 313
*შუტი 309
*შუტიდა 207
შუტილ- 315
შუტიმ 315
შუტინ- 314
*შუტირინ- 314
შუტილ- 315

შუმ- 311
*შუაშლი 305
*შუქერ- 291
*შუქუტ- 290
*შუქობუ 295
*შუქინი 199
*შუქირ- 292
*შუქულო 201
*შუქულ- 201
შუქულ- 316
შუქულ- 316
შუქუფ- 316
შუქუფ- 316
შუქუფ- 316
შხ- 317
*შხამ 340
*შხამ- 209
შხარ 317
*შხენ 318
შხიბ 317
-შხირ 318
შხუნ- 318
*შხუტა- 210
*შუტუნ- 319
შგ- 319
შგლდ- 320
*შგშლაქ 305
შგშვილ 321
შგჯ- 319

ჩ

ჩად- 334
ჩალგა 322
*ჩალქ- 322
ჩამური 322
ჩანურ- 331
*ჩარ- 306
*ჩარი 421
*ჩატ- 225
ჩაჩხ- 323
ჩად- 334
ჩამური 322
ჩამ 324
ჩაე 324
ჩაფ- 325
ჩაჩხ- 323
ჩაჩხ- 323
ჩაე 324
ჩაჩხ- 323
ჩაე 324
ჩაჩხ- 323
*ჩეგელ 304
ჩედ- 334
ჩემური 322
*ჩენდ 324
ჩეპ 324
ჩეპა 324
*ჩერდ 324
ჩერთ 324
*ჩერჩულა 328
*ჩეტ- 225
ჩეფ- 325
*ჩეფ- 328
ჩეშ- 326
ჩეჩხ 327
*ჩეჩხუ 327
ჩიავ 47
ჩიდ- 334
*ჩიკუ 348
ჩილ 327
ჩიფეაქ 47
*ჩიტ- 312
ჩიფ- 328
*ჩიფ- 328
ჩიფე 328
*ჩიფუ 330
ჩიშ- 326
ჩიჩულა 328
ჩიჩულა 328
ჩიქუნდ 9
ჩიშდ- 328
*ჩიშირ 322
*ჩინირ 323

*ჩორ- 330
ჩორგა 322
ჩორგამ 322
ჩოშ- 329
*ჩოჩ- 329
*ჩუღან- 329
ჩუთარამ 329
ჩუთარამ 329
ჩუნჩ- 331
ჩუნჩურ- 331
*ჩუ- 222
ჩუალ 330
ჩუალობ 330
ჩუალ- 330
*ჩუელ- 51 336
*ჩუემირ 322
ჩუეფ- 330
ჩუეფენი 330
*ჩუეჩხ 327
ჩუიდ 16
*ჩუილ 16
ჩუიფ- 330
ჩუიფე 330
ჩუფ- 330
ჩუშ- 329
ჩფ- 325
ჩფ- 328
*ჩქატემ- 293
*ჩქაშთი 305
ჩქიმ 331
*ჩქინი 292
*ჩქული 291
ჩქუა 310
ჩქუარა 310
ჩქუარა 310
ჩშ- 326
ჩხურ- 331
*ჩხაბ 332
*ჩხამტ- 343
*ჩხარ 318
ჩხაფ 331
ჩხენ- 332

*ჩხენ 318
ჩხეფ- 332
ჩხეფენი 332
ჩხეფენი 332
*ჩხიკუ 341
ჩხინ 333
ჩხინ- 332
ჩხირ- 332
*ჩხირეფ- 333
*ჩხურკალ- 342
ჩხენ- 332
ჩხელ- 334
ჩხეფ- 328
ჩხეფე 328
ჩხეჭხელ 9

ც

ცაყ 344
ცაყ- 344
ცამარა 336
ცაქუ 157
ცაყ 344
ცაყ- 344
ცამარა 336
*ცაჭ 336
ცამარა 336
*ცაეჭ 337
ციბ 337
*ციაკუ 348
ცილ 337
ცირ 337
ციტ 337
*ციაყ- 344
*ციცა 344
ციცუ 88
ცუხ 357
*ცუხტ 337
ცუხტარ 337
*ცუხუ- 336
ცქ- 197
*ცქორ 339

ცქერ 339
ცყ- 344
ცყერ- 344
ცხამ 339
*ცხანტ 342
ცხანტ 340
ცხან- 340
*ცხელტ 342
ცხეკუ 340
ცხემ- 340
*ცხიკუ 340
*ცხიმ- 340
ცხმ- 340
ცხუ 343
ცხუდე 342
ცხურკუ-
342
ცხურკუტინ-
342
ცხურატუ 342
ცხუბ- 343
ცხუბ- 342
ცხუბ- 343
ცხუბ- 342
ცხუბდენი
342
ცხუბდნი
342
ცხუი 343
ცხუიდე 342
ცხუ- 344
ცხუც 344

ძ

ძამ- 345
ძამარა 345
ძამბენ- 346
ძამბ 363
*ძამილ- 347
ძამინ- 346
ძამუბ- 346
ძამუბ- 346

ძამუბენ- 346
ძამუბენ- 346
ძამინ- 346
*ძამ- 351
*ძამბრა 347
ძამიკი 351
ძამიკურ 347
ძამიკუ 347
ძამცხუ 415
ძამცხუ 415
*ძამიკურა 347
*ძამლა 349
*ძამულ 350
ძამულა 349
ძამერ 350
*ძამერტ 350
ძამირ- 349
ძამირ- 349
ძამულ 350
ძამულ- 350
ძამულერ 350
ძამულიდე 350
ძამული- 350
ძამულ- 350
ძამულ 350
ძამულ 350
ძამულ 350
ძამულ- 349
ძამგერ 351
ძამგერა 351
ძამ- 351
ძამინ 351
ძამძ 351

წ

წამ- 352
წამტ- 352
წამ- 352
წამ- 352
*წამემო 357
წამუნან 355

წარუბან 355
 *წაბარ- 361
 *წაბერ 361
 წაქ 358
 წაქტ 358
 წალ 355
 წალარალ 355
 წაბტ 352
 წალ- 352
 წამაშტ 357
 წლ- 356
 *წებტ 352
 წელ- 352
 წელ- 352
 წემაშტ 357
 წემაშ 357
 წემბეშ 357
 წემეშ 357
 წენ- 358
 *წეფხან- 355
 წეძ- 358
 წეძტ 358
 წი-კარტ 359
 წი-კარტ 359
 წიკტ- 359
 წილხ- 364
 წიორ 361
 *წირ-კატ 359
 წირხ 370
 წირხ- 370
 წიტ 367
 წიუერ 361
 წიუერ 361
 წიფარი 361
 წიფრუ 361
 წიქტ 358
 წიქტ 359
 *წკალ- 352
 წკალ 362
 წკანტ 203
 წკარ- 363
 წკარა 363
 *წკეპ- 363

წკერ- 363
 წკერა 363
 *წკიბტ 352
 *წკინტტ 203
 *წკიპტ 204
 *წკომ 363
 *წკუნდგლ 205
 წკურ- 359
 *წკურ- 205
 წკურუ 359
 *წკურტ 359
 წკუამ 381
 წკუამ 381
 *წკუტბ 363
 *წკუტტ 203
 წლ- 352
 წლიხ- 364
 წონ- 366
 *წორ- 369
 წრაქ 358
 წრიხ- 370
 წურა 367
 წურ- 367
 წურუარ 367
 წურუარ 367
 წულ- 368
 წუნენ- 366
 წუი 367
 წუილ- 368
 წუილ- 368
 წუინ- 369
 *წუირ- 369
 წურ- 369
 წქ- 358
 წგრან 392
 წგრანი 392
 წგრნი 392
 წგრხ 370
 წგრხ- 370
 *წგუერ 361
 წგხი 371

კ

კაბ 373
 კაბ- 374
 *კაბ- 375
 კაბაჲ 373
 კაბან 373
 კაბან 373
 კაბი 373
 კალ- 376
 *კალ- 356
 *კამ- 373
 *კამეშო 357
 *კანდილ 372
 *კანიხ- 364
 კანტი 372
 *კანტილ 372
 კარ- 375
 კარაჲ- 386
 კარარ 353
 კარბ 374
 კაფორ 372
 კაფურ 372
 კაფხური 373
 კაკტუ 375
 კაბ 373
 კაბ- 373
 კაბ- 374
 კაბილ- 374
 კაბ- 376
 კანტი 372
 *კანტილ 372
 კარ- 375
 კაქტუ 375
 კაბი 373
 კაბ- 376
 კანტი 372
 *კანტილ 372
 კარ- 375
 კაქტუ 375
 კაბი 373
 კაბ- 376
 კაბ- 376
 კანტი 372

კბ- 373
 კბ- 374
 *კბერ- 391
 კბილ- 374
 კბუნ- 374
 *კებ- 374
 კებლ- 374
 კებილ- 374
 კემ 388
 *კენ- 423
 *კენ- 424
 *კენველ 379
 *კერ- 423
 კერამ 372
 *კერლ- 423
 *კერთელ 424
 *კერ-კატ 359
 კერეხ 377
 *კეტუნ- 426
 *კეტიშ 326
 *კეშ- 326
 *კეშალ- 391
 *კეშკალ- 376
 კეშკალ 375
 კიმა 380
 *კიმილ- 385
 კინცილ 379
 კირ- 379
 *კირან 392
 კირეხ 377
 *კირიხ- 370
 კირხ- 381
 *კიშულ- 220
 *კიფხან- 355
 კიშხიბერ 64
 კიქკა 420
 კიქკუ 380
 კიმა 380
 კირხ- 381
 *კკაბ- 308
 კკამ 381

*ჰკამ- 383
*ჰკაპ- 308
*ჰკატ- 383
ჰკამ 381
*ჰკებტ- 308
ჰკამფ- 382
*ჰკინტ 381
ჰკიფ- 382
ჰკიფე 382
ჰკირნ- 382
ჰკიტ- 382
ჰკიტ- 382
ჰკნ- 384
*ჰკოტ- 384
ჰკოტარ- 384
*ჰკუმ- 383
ჰკუნ- 383
*ჰკუნთ- 307
ჰკუარ- 384
ჰკუარ- 384
*ჰკუტირ- 360
*ჰკუტირტ 360
ჰკგნ- 384
ჰკგრნ- 382
ჰკგრნამ 382
ჰკგრნან 382
ჰკგრნამ 382
ჰკმინ- 385
ჰკომ 388
ჰკომარ 388
ჰკრ- 375
ჰკრ- 379
ჰკრჟ- 386
'ჰუ-' 388
ჰუბერ- 390
*ჰუმ 388
ჰურ- 387
*ჰურ- 369
*ჰულტ 419
*ჰუჰკ 222
ჰტ- 388
ჰტბერ- 390

*ჰუნელ 221
*ჰუნელ- 367
ჰუნემ 388
ჰუნემ- 388
*ჰუნენ- 388
ჰური- 387
*ჰურიე 221
*ჰურიტ- 419
ჰურიშ 226
ჰყან 388
ჰყარ- 389
ჰყან 388
ჰყარ- 389
ჰყარ- 389
ჰყენ- 390
*ჰყენ- 389
ჰყერ- 389
*ჰყერ- 389
ჰყერნი 389
ჰყონ- 390
*ჰყონ 390
ჰყონარ 390
'ჰყორ' 390
ჰყრ- 389
ჰყუნენ- 390
*ჰყული 390
ჰგბერ- 390
ჰგმინ 391
ჰგნჰალ- 391
ჰგრემ 392
ჰგჰენდ 9

ხ

ხაბაჟა 58
ხაბოლა 70
ხაბუა 58
ხაბუინე 58
ხაბრე 59
ხაგლი 78
*ხალტ 399
ხათვი 112

ხათგენე 112
ხათქე 109
ხათხამ 111
ხათხამ 111
ხაქიჩი 127
ხაქე 127
ხალ- 393
ხალაჭი 138
*ხალტ 400
ხალჯინი 138
ხალჯი 138
ხამეელი 182
ხანსარ 395
ხანჰკგრა
384
ხაპიე 177
ხაპიეტუ 177
ხაჟგენე 180
ხაჟგენი 180
ხაჟოლენე 182
ხაჟლუნე 182
-ხარ 394
ხარაგუნე
189
ხარაგუნე
189
ხანგემ 197
ხატაბნე 211
ხატყუპფი
219
ხატყუფი 219
ხატყუფი 219
ხაუშხე 225
ხაუშხი 225
ხატუშხი 225
ხაფშგტე 230
ხაფშგტე
230
ხაფშგტე
230
ხაფშგტე
230
ხაფშგტე
230
ხაფიშ 234
ხაფენ 247
ხაფენდა 247
ხაფენდეს 247
ხაფენდელს 247
ხაყამნი 276
ხაყლუნი 276
ხაყტლე 276
ხაყტლუნი 276
ხაყტრე 283
ხაყრუე 283
ხაშარ 395
ხაშგბე 290
ხაშდარტე 297
ხაშდირ 298
ხაშყუფე 316
ხაჩხინა 332
ხაჩხინე 332
ხაცყე 344
ხაცყენი 344
ხაცყენრა 344
ხაწლუნი 356
ხაწელტუნი 356
ხაწქტუნე 358
ხაწქტუნე 358
ხაჰარაჟი 358
ხაჰბილა 374
ხაჰკგრა 384
ხაჰრაჟი 386
ხაჰრაჟი 386
ხაჰყარნე 389
ხაჰყარენი 389
ხანტრე 396
ხანან 405
ხანბრე 59
ხანგბე 80
ხანგლი 78
ხანგელი 78
ხანტქე 109
ხანკიკ 126
-ხარ 394
ხანქტემ 190
ხანყტრე 283
ხანშგბე 290

ხონვერი 165
 ხონსკემ 197
 ხონსკრა 205
 ხონსკერა 205
 ხონჩხეფა 332
 ხონჩხუა 332
 ხონციხა 170
 ხონწულა 368
 ხორათ 408
 ხორანთ 408
 ხორეთ 408
 ხოსაემ 197
 ხოსაიდარი 198
 ხოსადგუი 200
 ხოსტატუი 200
 ხოყერ 275
 ხოყიესგ 276
 ხოყიესკ 276
 ხოყი 276
 ხოყიე 276
 ხოშგურ 294
 ხოშკურ 294
 ხოშხტნი 318
 ხოჩეშენი 326
 ხოჩე 326
 ხოჩეშენი 326
 ხოძგარენე 346
 ხოწონე 366
 ხოწუნე 366
 ხოწურე 369
 ხოქეფენი 382
 ხოქეჟენი 382
 ხოქრე 379
 ხოქრი 379
 ხოხალ 393
 ხოჯან 405
 ხოჯანე 405
 ხოჯანე 405
 ხოჯნე 405
 ხოჯტამე 410
 ხოჯტამი 410
 ხოჯტამი 410
 ხოჯტარი 419

ხრინ- 396
 ხრინ- 398
 ხუაჲ 399
 ხუალ- 395
 ხუ- 399
 ხუატ 399
 ხუაჲუ 208
 ხუერ- 400
 ხუერუნ- 271
 ხუეწ- 263
 ხუირ 400
 ხუირ- 401
 ხუირ- 400

კ

კაბელ 402
 *კაბო 402
 *კაბუ 402
 კაბ-კაბალ 402
 კაბ-კაბელ 402
 კაბ-კაბელ 402
 კალ 403
 კალალ 403
 კალილ 403
 კალტემ 403
 კამ- 402
 კამაშა 402
 კამშა 402
 კან- 405
 *კანეშა 403
 კან- 405
 კასგ 403
 კასგარ 403
 კასგარ 403
 კასგარ 403
 კასკ 403
 კასკარ 403
 კაფ 404
 *კასკ 403
 კაშ 404
 *კარ- 407

კაც- 407
 *კაკე 403
 კან 403
 კან- 405
 კანფუ 404
 კანშუ 404
 კანც- 407
 *კელუ 404
 კემლ 405
 კემალ 405
 კემპლ 405
 კემპტ 405
 კემეტ 405
 კერ 406
 კერ- 407
 კერ 406
 კერი- 407
 კერი 407
 კერი 407
 კეფ- 406
 კეფი 406
 კეფ- 406
 კემლან- 406
 კემლან- 406
 კემლე 406
 *კემუ 405
 კერ- 407
 კერი 407
 კერნი 407
 კერ- 407
 კერი 407
 *კოლამ 405
 კორე 411
 *კორა 411
 კოფ 408
 კოფ 408
 კულ 408
 კური 408
 კულ- 409
 კუამ 409
 კუამ- 410
 კუამა 410

*კუამაიშ 410
 კუამაშ 410
 კუასგ- 411
 კუასკ- 411
 *კუაფ 404
 *კუაშკ- 411
 *კუაშლა 410
 *კუაშლა 410
 კუესგ- 411
 კუესგენი 411
 კუესგენი 411
 კუესკ- 411
 კუესკენი 411
 კუილა 411
 *კუილა 410
 *კუირი 408
 *კუშ- 317
 *კუშუნ- 317 319

კ

'კ-' 149
 კაბ 412
 *კაბუ 412
 *კაგ- 118
 *კალენ 412
 კალ 414
 *კამალ 415
 კარ 413
 კატ 413
 *კატრ- 418
 კატრა 416
 კაჲკიამ 414
 კაჲკიამ 414
 *კაჲ 181
 'კაჲან' 412
 *კაბუ 412
 კალ 414
 კარ 412
 კანუ 413
 კანუკიან 414

*ჩებურ- 191
 *ჩებუმენ- 346
 ჩებრან 47
 ჩებრან 47
 *ჩებუ 180
 *ჩებუ- 181
 *ჩებუმენ- 181
 ჩემირ 415
 ჩემგრ 415
 *ჩენა 184
 *ჩერა 184
 *ჩეუ 413
 *ჯიბუ 412
 ჯით 414
 ჯილ 414
 *ჯინერა 351
 ჯინირ 415
 *ჯინჯლუ 415
 *ჯიჯტრა 347
 *ჯიჯლუ 416
 ჯიპრა 416
 ჯნრა 416
 'ჯლ-' 417
 ჯმარ- 417
 *ჯნ- 417
 ჯორ- 418
 ჯურლუ 419
 ჯულუ 419
 ჯუაბ 412
 ჯუარ- 418
 *ჯუელინ 170
 ჯუიდ 16
 ჯუინელ 170
 ჯუირ- 419
 ჯუირ- 419
 ჯვლ 414
 ჯვლაი 417,
 ჯვპე 420

ჰ
 ჰად- 421
 ჰადრა 421
 ჰამ 424
 ჰამს 42
 ჰარი 421
 ჰანდსკუ 54
 ჰანდესკუ 54
 ჰანდჟე 298
 ჰანთჟე 298
 ჰანუკ 421
 ჰანდ- 422
 ჰარ- 422
 *ჰენ- 423
 ჰენდ- 422
 ჰერ- 423
 *ჰერ 175
 ჰერდელ 424
 ჰერიი 426
 *ჰენენ- 426
 ჰერტმა 426
 ჰილ 425
 *ჰიუელ- 220
 ჰიუტუ- 387
 ჰნ- 424
 ჰონ- 426
 ჰონიი 426
 ჰუნარ- 425
 ჰუნარ- 425
 ჰურდუმ 185
 ჰუშკ 223
 ჰულ 425
 *ჰულ 221
 ჰუნენ- 426
 ჰუილ 425
 *ჰუირე 221
 ჰუიჰ- 387

ზ
 ზლჰი 138
 *ზუტუ 114

აფხაზური ენა
 ადთარ 53
 -ბა 64
 ა-ბა/ა-ბაჰა 60
 ა-ბაჰა/ა-ბაა- 241
 ა-ბოტრა 48
 ა-ბუღ 71
 -გა 48
 ა-გუტარა 48
 ა-გრუა 85
 ა-ვაკტუ 126
 ა-ვანტუ 126
 ა-ზა 223
 ა-თელ 95
 ჰიბა 64
 აიხანო 263
 ალას(ა) 175
 ჰიგეტრა 185
 ა-ჰაყა 283
 ა-ჰო 41
 ა-ჰია 312
 ა-ჰიჰაო 263
 ა-ნაჰა 169
 ა-ნოა 312
 ა-უ 103
 ა-უგნთხე 30
 105
 ა-უქუაო 103
 ა-უგუა 103
 ა-უჰრა 48
 ა-უგუა 48
 ა-რ 174
 ა-რწოგრა 221
 ა-რანგზა 223
 ა-რე(ნ) 91
 ა-რე(ნ) 223
 ა-ჟა 64
 ა-ჟთა 236

ა-ქეთა 261
 ა-შთანწოგ 54
 ა-ჩა 147
 ა-ჩადა 324
 ა-ჩხდენი 332
 ა-ც 42
 ა-წა 378
 ა-წოა 360
 ა-წოცა 126
 ა-წხ 366
 ა-წეს 420
 ა-ქი 223
 ა-ხარა 395
 ა-ხუძ 397
 ჯაქან 413
 ა-ჯაგზ 413
 ა-ჰიარა 410

ადილეური ენა

აქოგრა 221
 ბუჰ 71
 დეჰა 313
 ზანთხ 105
 იბა 64
 მამუგ 147
 ნაჰ 169
 ბუგ 241
 სადა 224
 ტასგ 155
 ყა 277
 შულუ 324
 ცა 42
 ცაყა 356
 ცოგა 12 41
 წა 378
 კოწ 223

ყაბარდოული ენა

ბუჰ 71
 დეჰე 313
 ზ/სან 103
 მან' 147
 ბუგ 241
 ტას 155
 ძა 42
 ცუგ 41
 წა 378
 პა 277

უბიხური ენა

აშე 224
 ბუგ 241
 ჟი 418

ნახური ენები

აგ „სუფ.“ 48
 ასერ-ჩი 224
 ასთი 42
 ასრ 224
 აშქ 421
 შა(ნ) 224
 ბადერ 64
 ბადო 64
 ბალი 241
 ბარზალ 356
 ბარწყ 356
 ბედარ 229
 ბედირ 229
 ბედარ 229
 ბედარ 64
 ბოდ 229
 ბორშა 61
 ბორც 147
 ბოტ 270

ბოგ 237
 ბუაგ/ბუოგ 237
 ბუარჩი 61
 ბუჰ 270
 ბუორშო 61
 ბუოქ/ქ 237
 ბუბუქ 68
 ბშოქ 237
 ბშოტ 60
 ბშოტ 270
 გატრ 425
 გერძ 82
 გდერგა 83
 გოგრა 83
 გორგინ 83
 გორტრ 425
 გუორგინ⁵ 83
 გტარ 425
 დათა- 190
 დალუ 92
 დას- 209
 დამუტუ 313
 დახარ 395
 დან- 243
 დანთან 190
 დანლ 92
 დეყარ 286
 დეშინტ 313
 დეშინ 313
 დილლ 95
 დის- 42
 დელა 92
 დოშუტუ 313
 დოხე 155
 დოხე 155
 დჰეჰე 217
 ეშ- 73
 ვენ 91 223
 ვშოტ 60
 ზუნგათ 162

თანთ 162
 თარ- 320
 თეგ- 112
 კაგ 128
 კანათ 118
 კანთ 118
 კაუ 118
 კეპ (მახარ) 89
 კნათ 118
 კოგ 128
 კომე/კულომა 118
 კორ 159
 კუნ 118
 კურკო 84
 კუქ 131
 კუქ/კუქ 132
 კჷაე 128
 ლიგ 113
 ლუუ 113
 ლუ 113
 მალა 174
 მარუ 231
 მარხა 163
 მარხუო 163
 მაგა 104
 მენ 174
 მილა 174
 მინა 174
 მოხ 163
 მოვ 419
 მუწა-დუოლა 362
 მუწარ 158
 მუხ 163
 ნარს 169
 მეზ 65
 მესთე 42
 მეძ 65
 ოასა 224
 კეი 143
 სალლოურ 314
 სალუარ 314
 სალუორ 314

სემ 42
 სთათ 42
 სთიმ 42
 სთოუ 42
 სიმ 42
 სოლაჰ 314
 სტაე 42
 სულა 207
 ტადა 211
 ტადა 211
 უნ 223
 უნ-ხუო 223
 ფათარ 236
 ფხი 143
 ფჷარ-ჩ 111
 ფჷუ 111
 ქართ 261
 ქაერთ 261
 ქორ 254
 ქულ-გ 259
 ქუორ 254
 ლა(5) 262
 ლა 262
 ლაწ 263
 ლაქ 273
 ლაქ/ე 273
 ყანოლ 283
 ყანა 283
 ყაენა 283
 ყონ- 277
 ყუნანძ- 268
 შალყა 54
 შარტყა 41
 შორშა 160
 შო/ულყა 54
 შურთხ 41
 შურთხა 41
 ჩა 41
 ჩიუშ 41
 ტარგ 41
 ტარკ 41
 ტატა 306

ტერგ 41
 ძუნგათ 162
 წა 353
 წამ 41
 წა(5) 353
 წანგა 41
 წაგენ 392
 წე-წამ- 385
 წემ-წამ-ღარ 385
 წონგ 41
 წონგა 41
 წოუ 367
 ქანო 372
 ქარ 354
 ქარა 388₁
 ქარე 388₁
 ქაფ-ღან 366
 ქაფ-ღე 366
 ქალო 389
 ქანუო 372
 ქიმ 360
 ქობ 361
 ქობ 361
 ქოქ 223
 ქოქ 223
 ქონუა 372
 ქუოქ 223
 ჰყარა 388₁
 ჰყერ 388₁
 ჰყარ 388₁
 ხენ 400
 ხე 400
 ხინეა 41
 ხინეი 41
 ხინეა 41
 ხინეი 41
 ხე 400
 ჰანა 394
 ჰაუ 93
 ჰუნ 394
 ჰენო 394

ჰეგ 75
 ჰოუ 75
 ჰო/ჰო 75
 ჰაწუე 420
 ჰაჷა 213
 ჰოართხალ 116
 ჰოართხალ 116
 ხარეი 269
 ხარეი 269
 ხარეა 269
 ხარჷა 269
 ხუნძური 116
 ახ 9 222
 ბაე 104
 ბაჷარ- 166
 ბატა 231
 ბერჷ- 73
 ბეუაე 326
 ბიჩი- 42
 ბიე- 401
 ბოლ 213
 ბოტა 60
 ბოწო 67
 გაზა 82
 გარგალიზე 265
 გარგაზე 265
 გარგარ 265
 გირ- 79
 გორდო 254
 გურგინაბ 83
 კაუნ- 285
 ლ'ეზე 209
 ლ'ინ 199

მესელ 313
მეჭაბუ 86
მიწა 158
მუყულუყ 287
მუჩ 147
მუჩ(ჭური) 163
უა 103
უუნ- 185
რატა 93
რატა 162
რატა 284
რეზი 65
როკენ 112
როსა 61
სან'ი' 42
სუსუსუკუ 306
სუსურ 207
ტ'ანწა 268
ტორ 409
ტ'ორი 409
ფურუტა 233
ქუერ 259
ყოტ- 286
ჩედ 372
ჩუთ/შუთ 54
ცა 41, 311
ცატუ 41
ცი 41
ცინ 42
წად 222
წამწ 418
წყაბ 389
წიბილ 360
წინო 41
წუმ 189
წუმწარა 162
კამ- 384
კეტ 378
კემერაბ 379
კირი 354

საგ 304
ხადუბ 394
ხილ 41 339
ხუდზე 395
ხუნ 155
ჰაჰო 95
ჰეწ 263
ჰოლო 75
ჰოქო 257
ჰუე 111
ჰაფ- 406
ჰინჰ 420
ჰორკენ 237
ჰუჰ 273

ანდიური ენები

აკენ 237
არკენ 237
ახი 9, 222
აჯი 9, 222
ბათანბი 229
ბათან 229
ბაჟარ 166
ბაჟარიდ 166
ბაჟარილ 166
ბაჟარიდ 166
ბაჟარირ 166
ბართა 229
ბართანზე 229
ბატუ 231
ბატი 231
ბაჟარუნენ- 166
ბელ'ულა 209
ბერეცა 233
ბესა- 42
ბესუბ 326
ბეტუ 60
ბეტი 60

ბეტო 60
ბეშთ- 42
ბეჩა 147
ბეცუ 233
ბეცო 233
ბეცუბ 326
ბეწურ 67
ბეჭატუბ 379
ბეჭედირ 379
ბეჭერ 379
ბეჭეტუბ 379
ბეჭიდაზე 379
ბეხულუ 394
ბილ'უ 209
ბილუბ 243
ბილუადე 243
ბილუამქუა 243
ბილუანებ 243
ბილუან' 243
ბიშ- 73
ბიშ- 73
ბოლ'ონ 213
ბოტა 231
ბოყ- 286
ბოშა 147
ბოჩა 147
ბოცორ 67
ბოცუ 326
ბოწა 67
ბოჰუ 270
ბუყ- 286
ბუყორ 286
ბუშ- 73
ბუცო 67
ბუწი 67
ბუწორ 67
ბუჰუ 270
გაზა 82
გალუა 82
გაჯა 82

გერგამობ 83
ჯირჯამუ 83
ჯირგან 83
ჯირ-დ- 79
გორ-დ- 79
გურგუმა 83
ე'უ 174
ე'უ 174
ზურდ- 185
იმ 174
იმალა 174
ინგურ 254
ინგურ 255
ინგო 255
კანცარა 54
კონტა 116
კონჩუ 54
კორკალობ 83
კუან- 285
კუანდ- 285
კუანტა 116
ლეზი 65
ლ'ენ 199
ლ'ერუ 310
ლ'ირო 310
ლ'ულა/ე 400
ლ'ული 400
მაკა 104
მაკუა 104
მესელ 313
მისელი 313
მისილი 313
მისულ 313
მიყო 286
მიჩ 147
მიჭა 354
მოკუო 104
მოჩი 163
მუშუ 163

მუჩუ 163
 მუჩუ 163
 მუწა 158
 ოჯი 9 222
 ეანა 103
 ეუეი/ა 162
 რატე/ი 284
 რებცუე 233
 რეზი 65
 რეტილ^ვ 217
 რიხარ 95
 რიჰა(რ) 95
 როტთი 284
 სალ 41
 სალი 41
 სალუ 41
 სან 42
 სანი 42
 სარტუე 41
 სატუე 41
 სეზა 295
 სენი 42
 სთმ 42
 სთმი 42
 სი^ნ 41
 სოლ 41
 სუსტუე 306
 სუსურ 207
 ტ'არა 409
 ტ'ორა 409
 ტუქა 92
 ტუქა 92
 ტუქა 92
 ფერცუე 233
 ქარა 254
 ქარი 254
 ქორტა 257
 ქორტა 257
 ქუადუე 259
 ქუადუე 259

ქუარტა 257
 ლანე 268
 ლან(ი) 268
 ლა^ნ 268
 ყორი 135
 ყუწყა 287
 ყუწყა 287
 ყუწყატირ/ლ 287
 შაგი 304
 შანი 42
 შებ(ა) 295
 ში 41
 შილი 41
 შინე 41
 შუშუე 306
 შუშუ(ლ) 207
 ჩა 254
 ჩაგ(ი) 304
 ჩილი 41
 ჩილო 41
 ცუე 423
 ცუენი/ე 189
 წა 222
 წანი 418
 წამ 222
 წარი 222
 წაყი 389
 წუე 423
 წუეერ 264
 წუეირ 264
 წუეტი 423
 წუეტი 423
 წუეტი 264
 წიბილ 360
 წიქარ 264
 წიქერ 264
 წონ 418
 წუნ 41
 წუნე 189

წუნე 41
 ქამლ- 384
 ქამლ- 384
 ქან- 384
 ქან 378
 ქანდი 378
 ქანტე 378
 ქანტი 378
 ქა-ქან- 384
 ქეე 264
 ქიყაბ 389
 ქონნი 378
 ხად 60
 ხალ'ა 395
 ხარ 60
 ხელა 395
 ხიწუ 263
 ხომ 111
 ხუდი 395
 ხუწუ 263
 ხუამ
 ჯაბ- 401
 ჯაბ-ლო 401
 ჯად- 401
 ჯარ- 401
 ქ'ედო 394
 კიბ-/კებ- 401
 ჭუნჯ 162
 ჰალ 69
 ჰალ 75
 ჰალი 69
 ჰამ 69
 ჰარა 69
 ჰარკონ 237
 ჰარქონ^ნ 237
 ჰაწომ 237
 ჰაქომ 237
 ჰემი 174
 ჰემულ 174
 ჰეწე 263
 ჰეწუ 263

ჰილუ 310
 ჰინგურ 254
 ჰინგურ 255
 ჰორკო 257
 ჰორკონ 237
 ჰოქო 257
 ჰუნგარ 255
 ჰუნგუა 255
 ჰურ 400
 ჰუამ 111
 ჰუე 111
 ჰაბ- 406
 მუქ 273
 მურკ 273

დიდოური
ენები

აე 84
 ახ 9
 ახი-ბაე 9
 ა'ქუ 420
 ბარუც 233
 ბალ'ა 231
 ბაე 104
 ბარუს 233
 ბაბლუ 326
 ბელ'ო 213
 ბეცაბ 326
 ბილ^ვ 231
 ბილ'ო 60
 ბირუს 233
 ბულ'ე 60
 ბულ'ი 60
 ბულ'უ 60
 ბურუც 233
 გურო 425
 კაე 84
 კვიდი 280
 კოლა 280

კული 280
 კული 280
 კული 116
 ლულ 310
 ლილ 310
 ლ'ორა 284
 მოკუტო 104
 მუკო 104
 მუკოლ 104
 მუტ 211
 მუშას 163
 მუჭ 354
 მყო 95
 მყო 95
 მიზალ 182
 მოყუ 95
 ოპ 9
 უა 103
 რატა 93
 რატა 162
 რილ'უ 93
 რკა 84
 სელ 42
 სილა 42
 სიმ 42
 სინო 42
 სკ 41
 სენუ 42
 სენუ 42
 ტალა 409
 ტარა 409
 ტურა 409
 ტეპა 92
 ტივა 92
 ტემა 254
 ტერა 254
 ტერუ 85
 ტორა 85
 ტორო 259
 ტულა 85
 ტურო 85

ქუტო 85
 ქუტარტა 257
 ლუდე 394
 ლუდე 394
 ყანწა 268
 ყილ'უ 116
 ყონწა 268
 ყულე 135
 ყური 135
 შაგ 304
 შეტუ 356
 შიტა 356
 შიტუ 356
 შოგ 304
 ჩიკე 264
 ჩიკი 264
 ცა 418
 ცეკი 264
 ცემი 158
 ცენ 189
 ცომ 189
 ცუ 189
 ცუმო 12
 ცუშა 189
 წაყ- 389
 ქედო 221
 ქიდა 221
 ხარწუ 263
 ხაწკ 263
 ხე-ხრ 400
 ხო-ხე 400
 ხულა 395
 ხულალ 395
 შალტა 395
 შიბა 174
 ჰაფ- 406
 ჰულ 75

ლაკური ენა
 აკე 222
 ბიშინ 209
 თილიკ 217
 თურლუ 155
 ლას 61
 ლისუნ 182
 ლიქა 284
 მურწ 158
 მუსი 313
 ნაკ 143
 ნაყ 95
 სთ(6) 42
 სუს 207
 ტუტი 360
 ქაზა 82
 ქურქი 83
 ქუა 259
 ყაყარი 287
 ყურშალა 54
 ყუტილუ 257
 შინ 199
 ჩატ 372
 ცუშა 41
 წუნ 41
 ქალი 409
 ხუ-ტინ 396
 ხუ-ჩინ 396
 ჭურუ 75
 ჰაფ- 406
 დარგუული
 ენა
 ანკ 9 222
 ბაცის 182
 ბიპუს 209
 გაბა 82
 დირიწუ 155
 დულეკ 217

დურაცმძ
 233
 ლალტა 86
 ლიგა 284
 ლუგი 409
 მილიფ 156
 მიჩი 147
 მუსი 313
 მუჩი 147
 ნირლ 95
 ნიფ 143
 ეურუგა 83
 სიმი 42
 სინქა 42
 სუბ 61
 სუსულ 207
 ტუტი 360
 ურყული 135
 ლამფ- 406
 ყანწ 268
 ყაგა 116
 ყოყარი 287
 ყუყა 128
 შინ 199
 ცულა 42
 ძი/ძე 418
 წაყლი 389
 წი-ქა 378
 ქაქა 189
 ხა 111
 ჯარა 75
 ჯიპ 159
 ლეზგიური
 ენა
 ახნა 394
 ბარხუნ 229
 ბურყუტ 286
 კარაბ 241
 კუთა 257
 კტა 257

კვალ 84
მურტ 158
ნატუ 162
ნექ 143
რაკ 159
სეუ 41
სილ 207
ს-ტალ 211
ფოში 326
ფიწ 41
ქულ 259
ყანწა 268
ყილ 409
ყულ 135
ყუქ 116
ჩილ 221
ჩუხ 159
ციფ 155
ციფიწ 360
ციუნ 182
ციულ 367
ციუარ 12
ქარ 354
ქატ 372
ქულატუ 379
ხარ-ხარ 75
ხენწ 41
ხუნ 396
ჰუნ 396

არჩიბული ენა

ბარჯ 265
ბატა 231
ბეც- 326
ბოტა 213
გურგი 83
დილიკ 217
დილ'უ 155
დიყ 95
ელ'ას 209

ლოქ 409
მეწე 158
მილიხუ 156
მისირ 313
მუყლაც 287
ნაბჯ 265
ნატა 143
ნატუ 162
მეზ- 182
სამ 42
ტუმშულ 360
უნშალა 54
ქულ 259
ყანწა 268
ყულ 135
ცორი 12
ქამუს 384
ქარგ 354
ქინ 378
ხაწი 263
ხტიმწ 41
ჰილ 69
ჰამფ- 406

ადულური ენა

ბტშეც 326
დიც 155
დურუც 233
ელ 69
მალანტუ 156
მურტ 158
მარჰუნ 229
რაც 95
სელეზ 42
სულენ 207
სულ 207
ტიბითარ 360
უზას 182
უზას 396
ლამწ 263
ყულ 135

ყურყ 287
ყუყუტ 128
შელ 367
შუტ 61
ქარ 354
ქიდ/რ 378
ხალ 60
ხარ-ხარ 75
ხეწუ 41
ხუდ 111
ჰანი 394
ჰილ 221

თაბასარანული ენა

ბიში 326
ბურყუტ 286
გერგმი 83
დიც 155
დურუც 233
კამელ 84
კულ 409
კურაბ 241
ლიტან 211
მრლაც 156
მუჩა 158
ნექა 143

ნიტე 265
რიგი 265
რუქ 159
სეზ 42
სილიბ 42
სურსულ 207
ტუმშუტ 360
ურძუზ 182
უხუზ 396
უქუზ 396
ყაბ/ვი 283
ყამყ 128
ყარყარ 287
ყამყ 116

ყულ 135
შალ 367
შიდ 199
შუე 41
ჩურჩულ 54
ჩუხ 159
ცურუც 233
ქარ 354
ქირ 378
ხალ 60
ხარ 75
ხოწ 41
ხუდ 111
ჰილ 221

ბუდუხური ენა

ბუწ 41
კაფ 84
მონოტ 162
ოსური 209
სილ 42
სგლ-სგლ 207
ქურ 85
ქერ 354
ხორ 111

რუთულური ენა

ბადუ 229
ბგრყიდ 286
ბგშ-თაგ 326
გგტ 409
მულგზ 156
ნაქ 143
მეზეს 182
მიკინ 384
რიყ 95
საბ 42
სკაგლ 207

სგლა 42
სგნ 42
ტემგლ 360
ყულ 135
ყუყუ 128
ყერგბ 241
ჩილ 221
პარ 354
ხალე 60
ხარ 75
ხიწ 41
ხუქ 400
ხუე 111
ჯოლ 367

**ხინალუღური
ენა**

დალალ 217
ინჩი 221
კილ 409
კინაზ 280
კულლა 257
მის 313
მიწ 158
მოქტ 156
ნიკ 241
სილოზ 42
სგლქ 207
ფარხუნ 229
ფსჯ 41
ფხრა 111
ქულ 259
ჩეშირი 209
ცოტალ 367
წილი 182
წუმ 41
პარ 354

კრიწული ენა

ბეშად 326
კაფ 84

მიზაზ 182
მუტულ 211
სილ-სილ 207
ქურ 85
ქერ 354
ხარ-ხარ 75
ხუარ 111
წახური ენა
ბადა 229
ბარკ/ყუ 241
ბირყინა 286
ბოშინა 326
გაძა 82
გგტ 409
ვემცა 233
თემგლ 360
კუკ 116
მუჯ 156
მიყ 95
მჯყ 95
სიკგლ 207
სილი 42
სუნა 42
ყორხამ 287
ყუტა 135
კირხ 159
ქად 372
ქარ 354
კინ 378
კიფე 221
ხარა 75
ხატ 60
ხონა 54
ხუა 111
ჯოლ 367

უდიური ენა

ბელ 265
ეზ- 182
თჟულ 360
მეტ 156
მის 313

მუმ 163
მუქ 158
ნაყ 143
ნელ 265
ფენეცა 233
ულუხ 42
უყინ 241
ქაქაბ 128
ქულ 259
ქურ 85
ყოჯ 287
შუვე 41
ცამ 41
ხა 111

კომპიუტერული უზრუნველყოფა: ლ. ვაშაკიძე
თ. გაბროშვილი

გამომცემლობა „*უნივერსალი*“

თბილისი, 380028, ი. ჭავჭავაძის გამზ. 1

☎: 29 09 60, 8(99) 17 22 30

E-mail: universal@posta.ge